KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA
B. 816a/817

1197088

הַשַּׁחַר

יאיר נתיב על דרכי בני ישראל בעתות העבר וההוה

אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח.
(ישעיה נ"ח ח')

בו יבואו

א) מאמרי חכמה, דברי הימים, תולדות אנשי השם, תולדות השיר והמליצה בשפת עבר.
ב) ספורים, שירים ומשלות, בטורת הספרים הכתובים בשפת עבר.
ג) באורים בכתבי הקדש, בתלמוד מדרשים ואגדות.
ד) חדשות הנעשות בקרב בית ישראל, ידיעת ספרים.
ה) מכתבי אנשי השם.
ו) ספרים עתיקים הנמצאים בכתבי יד.

יוצא לאור

על ידי

פרץ בן משה סמאלענסקין.

שנה רביעית

ווין, תרל"ג.

בדפוס של יאזעף האלצווארטה יוניאר.

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

עת לעשות.

א.

בספרי "עם עולם" *) שבו הוצאתי משפט התקונים ומשפטי היה כי תקונים נחוצים לישראל אך לא כתקונים אשר יצאו מאת האספות באשכנז, שם העמדתי את התקונים אשר עלינו לעשות על אחת: לכתוב ולהורות! ורבים מחכמי לב אשר קראו את משפטי נענעו לי בראשם, ואף כי הראיתי שם בטעמים מספיקים מדוע עלינו לבחר רק בתורה ולא במעשה בכל זאת ידעתי כי עוד לא יצאתי חובת באור ועל כן עלי לברר עתה את דברי יותר ולהראות כי רק בדרך הזאת יוכלו התקונים להעשות ולא בדרך אחרת.

על כל איש אשר יאמר לתקן בדת החובה לאהוב את אמונתו ודתו, כאשר על כל מתקן בדרכי עמו ומשפטי ארצו לאהוב את עמו וארצו, כי אם לא יהיה כדבר הזה אז רק משחית ולא מתקן יהיה, כי איך יתקן איש בדבר אשר ימאס בו? ואחרי אשר על המתקן לאהוב אמונתו ודתו לכן נטל עליו לשים לבו לבנות בעת אשר יהרוס, לטעת נטיעים חדשים בעת אשר יעקור נטוע. ובלעדי זאת לא יצלח חפצו בידו, כי העם לא יטה אזן לדבריו. העם כלו אשר הסכין באמונתו יחשבהו כהורס ולא כבונה ולא יאבה ולא ישמע לו. ואף אם גם ימצאו אחדים השואפים לחדשות רק יען כי חדשות הנה מבלי דעת וחקר אם טובות הנה, או פורקי עול אשר יִנָּהוּ אחריו, אך האחדים האלה יחשבו כנפרדים מעל עמם וכנבדלים מתוך הקהל, וגם יבדלו מהם ברבות הימים אחרי כי תופר האחוה ביניהם. וכל המחדשים והמתקנים אשר היו בכל העתות ובכל הדתות היה רוחם מלא מאהבת דתם ובאש קנאתם לאמונה דברו בלהבות אש וימשכו אחריהם לב שומעיהם. לא באמרי משפט וחשבון במנוחת לבב יצאו להלחם נגד הזרות אשר נספחו על האמונה ברבות הימים על ידי מורים מתעים, כי אם ברוח עז ובאש הקנאה לאמונתם ורק על ידי זאת הצליחו, כי כאשר לא נוכל להלחם נגד רוח קטב בחרב שלופה כי אם בסמי ריח, כן לא נוכל להלחם נגד הרגשות במשפט וחשבון כי אם ברגש. האמונה ודתיה וחוקיה לא על אדני משפט וחשבון נוסדו, כי אם הרגש הוא אביהם ועל כן אך ברגש נוכל לפלס נתיב חדש להם. ואחרי אשר על המתקן לבקש לבנות בעת אשר יחפוץ להרוס לכן נטל על המתקן היהודי לבחר רק בדרך אשר אמרתי היא: לכתוב ולהורות.

אם אמנם גם בעמים כן יעשו, כי ילחמו בתחלה בעט סופר בטרם אשר יצאו לחדש דבר קטן או גדול, למען אשר ישכיל וידע העם במה יבחר ובמה ימאס, אך על מתקני העמים נטל לצאת אחרי כן למלחמה גם בפועל כפים, כי אחרי אשר אמונתם נתונה בידי רועים אשר להם העז והכח להכביד אכפם על כל איש לעשות מצותם אם יאבו או ימאנו, ואחרי אשר הממשלה תסוכך

---

*) השחר שנה שלישית חוברות א' ב' ג' ד' ז' ח' ט' י' י"א י"ב.

בכל עת על האמונה ותחשוב אותה כסכת שלום לה, ועל כן אשה רעותה תעזורנה מדאגה מדבר פן כאשר תפול האחת אז תמעדנה גם רגלי השנית, לכן נטל על המבקשים לטהר את אמונתם מערמות החקים הרבים, אשר הוסיפו בה הכהנים כהעולה על רוחם, לצאת גם בזרוע רמה נגד לוחמיהם אשר כח בירם לדכא אותם תחת רגליהם. לא כן בישראל אשר אמונתו נתונה רק בידי הלומדים, וכהנים רודים בעם אין לו, כי ביד כל איש ללמוד ולהחשב כמחוקק, בישראל לא לבד כי אין לו חפץ במלחמות בזרוע נטויה ובמעשה, כי אם גם המלחמות האלה תביאנה את ההפך מאשר יזמו המתקנים לעשות, כי בעלי התורה יקומו נגדם וירבו איסר וגדר למען ינזר העם מאחרי המתקנים אשר לא כתורה ולא כדרך בני ישראל יעשו. דרך בני ישראל היה מאז ומקדם להלחם רק בפה או בעט סופרים: בתורה ולא בזרוע כח. ואם כן אין דרך אחרת לישראל לתקן בלתי אם בכתב ובתורה. אך לא זאת בלבד כי אם עוד יתרה נעשה בצאתנו לתקן רק בכתב ובתורה, כי בזה לא רק נעקור נטוע כי אם גם נטע את האמונה והאחוה על תלמי לבב בני ישראל.

אף אם יקומו סופרים וכותבים אשר יחפצו לבטל כל חוק ומשפט, אף אם ירבו לכתוב נגד כל דבר אמונה ודת לא ירעו לעם ולא ישביתו מלבם את אמונתם. ולהפך כי על ידי זאת יעוררו את לב הקוראים ללמוד ולחשוב ולשפוט כפי אשר יורם לבם *) כי בדברים התלוים ברגש ומחשבה, התורה היא החיים והמעשה הוא המות.

דברים המסורים רק ללב ולרגש כמו האמונה המה יחיו רק בתורה ובלמוד ובמחשבה, והמה יביאו לידי מעשה, ולא במעשה בלי תורה ולמוד, באמונה אם נעזוב את התורה ונשים לב רק למעשה אז תהיה כגויה מתה אשר לא לעזר ולהועיל כי אם למשא ולנטל תהיה לנושאיה. ועל כן כלו כעשן עובדי האלילים ואמונותיהם ועצביהם, על כי עזבו את המחשבה ויבחרו רק במעשה, בְּהַתְוֹתָם להם בצלמי עץ ואבן כל רגשות לבם. ותהיינה הרגשות כעץ ואבן אשר אין כל רוח בקרבם.

העם אשר עיניו ראו את אליליו חדל מחשוב ויפנה רק אל מראה עיניו, וכל אשר למראה עין יֵרָאֶה הוא בן מות כי גויה הוא וכל גויה לא לעולם תחיה. הכהנים הראשונים אשר המציאו את הצלמים בקשו להראות בהם את מחשבתם בדבר האלהים וכחותיו בתמונה, אך המחשבה נאבדה אחרי כי לא לִמְדוּ את העם לחשוב ותותר רק התמונה ואותה עבדו, ועל כן שחתו גם את דרכיהם ויעשו את ההפך מאשר בקשו המיסדים בתתם להם את התמונה, אחרי כי לא הבינו עוד לתכליתה. והמעשה היה כמלאך המות להמחשבה ולהאמונה ותאבדנה מהארץ הנה והמחזיקים בהן. וכן גם באמונה השלטת עתה בארצות האלה, מעת אשר הקטולים בחרו בדרכי עובדי האלילים לתת את האמונה רק בידי הכהנים ולתת לפני העם רק תמונות עץ ואבן תחת מחשבה ורוח מני אז החלו לעקש דרכיהם ובעת אשר אמונה היתה על שפתם לא לאמונה היו עיניהם

*) עיין מאמרי "עת לדבר" השחר שנה שניה חוברת א'.

כי אם לתמונה ועל כן יצער גם כח האמונה הזאת מיום ליום, ומי יודע אם ימשכו עוד ימיה? (אמונת מנגריה (פראטעסטאנטען) תרים עתה ראש, אחרי כי היא שבה אחור ותתקרב אל מקור ממנה חצבה, אל אמונת ישראל ותסיר את הצלמים ותתן את התורה תחתיהם). ולעמתה אמונת המחמדים עודנה בתקפה, אף כי גם לה חיים אין לה, אך גם המות על ידי המעשה רחק ממנה. המחמדים, אשר להם אין תורה לכל העם וגם לא צלמי מעשה, המה יעמדו באמונתם כדומטים, לא ישנו פניהם אחרי כי רוח חיים על ידי התורה אין להם, וכפי אשר חשבו והגו לפני אלף שנים כן יחשבו וכן יהגו היום, ואמונתם לא ממות אחרי כי לא יצאה לפעולות אדם. מצב כזה הוא מצב הדומם. הגויה אשר רוח חיים בה תחיה ותעשה חיל, הגויה המתה תשוב אחרי כן ותחיה בחיים חדשים כחוק הבריאה, וגם אמונות עובדי העצבים כאשר מתו כן הולידו חדשות תחתיהן, ואמונת הקטולים בקרוב ימיה למות ככר יורש לה היא אמונת מנגריה אשר נולדה על ברכיה, ואמונת המחמדים לא תחיה ולא תמות. אך לא כאלה חלק אמונת ישראל, היא לא מתה ולא נוֹשָׁה למות, יען כי רוח חיים בקרבה, כאשר חיתה לפני שני אלפים שנה כן תחיה גם ביום הזה ולא לבד כל הקהל הגדול קהל ישראל יחיה על פיה, כי אם גם להמפלגות הקטנות אשר נפרדו מהם כמו כת הקראים והשומרונים ודומיהם עוד כח ועוז אף כי מעטים המה, ובעת אשר לאומים כבירים עלו בתהו ויאבדו, יחיו המה על אמונתם יען כי התורה בימינם ולא צלמי עץ ואבן. וכל אלה רק מאשר כי לא במעשה כי אם במחשבה ותורה יסודה, ועל כן תלך ותחיה מדור לדור. אשר על כן בחפצנו לתקן בה, אין לנו לעשות מעשה אחר כלתי אם ללכת בדרכה מאז, היינו להורות, כי כל מפעל ומעשה בלי תורה המה כמנדים לרוחה ולא יצלחו עליה.

אך גם לא שני אלה המשפטים כלבד יורונו להחזיק בדרכי התורה כי אם עוד משפט שלישי אשר לו עוד הרבה יתר כח ועוז מאשר גם לשני המשפטים האלה.

הדרך האחת להסיר לב כל העם מאחרי הבלי שוא ושטי כזב היא דרך הדעת. לשוא נדבר על עם לא בינות כי יעזוב דרכיו הנתעים ואמונותיו הנשחתות, הבל נפצה פינו בדברנו אל עם פרא, כי ישכיל לחשוב מחשבות כאדם נבון, לכל יחת מאותות השטים ובלהות צלמות ושדי שחת ומתי עולם, כי כל עוד אשר לא נכרה הבינה בלבו לדעת בנפשו, כי כל אלה הבל המה, לא יֵרֵעוּ והיטיב אין אותם, הן לא יאמין בדברינו, אחרי כי עליו רק להאמין לדברינו, ואם כן למה זה ישלח את האמונה הישנה אשר קננה בלבו וינחל אותה מאבות אבותיו למען קחת אמונה חדשה תחתיה מפי איש כערכו אשר עיניו יראוהו? אך לא כן אם נורהו דעה וידע ככל אשר נדע אנחנו ולא נטל עליו להאמין בדברינו כי אם להבינם אז יהיה כמנו וידע ולא יאמין באשר האמין עד כה.

כל זאת ראו העמים ויבינו כי רב כח הלמוד גם בח הזרוע והחרב הנטויה ועל כן היה כל ישעם וכל חפצם בחפצם לצאת להפשי מתחת יד כהניהם

ומושליהם, אך להרבות את הדעת, ועל כן יפחדו ויגורו מפניה כל בעלי הזרוע בדעתם כי בידה לעשות נפלאות לכל הבוטחים בה. לוטהער בחפצו לשבור זרוע האב ברוטא, אשר הכין כסאו תחת ה' אלהים בארץ וכל כהניו עמו, תרגם את כתבי הקדש בשפת עמו, למען ידע העם מה אלהיו שואל מעמו, כי עד העת ההיא אסרו הכהנים לכל המאמינים לבל יקראו בכתבי הקדש, ורק את העתקתם אשר בה שחתו את דברי הנביאים ויוסיפו עליהם וינרעו מהם כחפצם, אותה נתנו לפני הקוראים, ורק בשפת רומי, אשר העם לא הבינה, וכל אלה למען תמצא ידם לדבר שקר בשם אלהים וחוזיו, ולתת לפני העם דבריהם הנלוזים כדברי תורת ה', לכן ראה לוטהער כי אין דרך אחרת לגלות תרמית הכהנים בלתי אם יבינם דברי הנביאים, ואז כאשר ידעו העם מקור האמונה לא יתנו עוד אזן קשבת למדברים כזב בשמה, וכזאת יעשו עד היום הזה ההולכים בדרך לוטהער כי ירבו להפיץ כתבי הקדש בכל השפות ובכל הארצות, והמה, כתבי הקדש, היו לכלי מלחמה, לכלי משחית לְחַבֵּל אמונת הקטולים, ואם לעמים הועילו כתבי הקדש להאיר עיניהם באמונה ולפלס נתיב לתקונים, לנו בני ישראל על אחת כמה וכמה! לנו אשר אין לנו כהנים ומחוקקי אמונה וכל איש ככהן בעיניו, לנו אשר כל אמונתנו רק בכתבי הקדש לנו נחוץ לדעת דברי האמונה עוד יותר ויותר למען הסר האפונות הטפלות מלב העם, ואם כן בטרם אשר יעלה על לבנו לעשות תקון גדול או קטן החובה והמצוה עלינו להשמיע מפורש קבל עם כל אשר נחשוב בדת ואמונה ולעורר לב כל בני ישראל, אשר לא יבינו דברינו בכתובים כהיום הזה, ללמוד דברי הנביאים והמחוקקים, כי הלמוד הזה בעצמו הוא התקון היותר טוב והיותר נאמן מכל התקונים. ואם לא נעשה כזאת, אם לא נתאמץ להורות את בני הנעורים דרכי הדת וננש לעשות תקונים בפעל אז ישתים רעות נגד פנינו, האחת כי העם יבער ויכסל להאמין בהבלי שוא ולהאדיר ולהעריץ כל דבר הבל, כאשר יקרה לכל אלה אשר לא ידעו דברי אמונה, וגם להכמים בדרכי התבל ובחכמות יקרה כי יהיו מהבילים בדברי אמונה יען כי לא ידעוה, ומה גם לעם כלו, אשר לא כל אחד ואחד מבניו יהיה חכם וחוקר ושופט, לעם כלו אם יחסר לו הדעת בדברי אמונתו אז יבחר בהבלי שוא, ומה יועילו לו דתקונים לוא גם טובים היו אם העם לא יבין משפט? ואז הלא נלך לאחור ולא לפנים, כאשר גם נראה בעינינו כהרבה ארצות אשכנז ובריטאניה כמקומות אשר לא ידעו עוד דברי התורה כי שכחה יחזיקו עוד יותר ויותר בכל דבר קטן (ואולי רק בדברים קטנים יען כי לא ידעו כמה לבחר) מאשר יחזיקו בארצות לימא ופולין אשר שמה ידעו התורה. וזאת שנית כי עלינו לפחד פן נהיה כעמים ביטי הבינים.

הן אם תקום עצת המתקנים כי על פי הרבנים יצא משפט הדת והמון העם לא ידע עד מה מהנה, אז הלא נהיה ככני אמונת הקטולים אשר רק על פי הכהנים יֵעָשה משפט ותנתן דת ואנחנו כלנו אבדנו, כל הטוב אשר היה בדתנו עד הנה היה כי כלנו היינו כהנים ולא נטל עלינו לשאת עול כהנים, כל הטוב הזה יעלה בתהו ויאבד. הרבנים והמשפים יאספו אספות ויתנו חקים ומשפטים

כהעולה על לבם למען ישתררו על העם, ואולי תתן להם הממשלה (אשר תדאג תמיד לכל בניה לכל יחו מדרך אמונה) גם כח ועוז לרוות בפרך *) ואז תחת אשר עד כה סבלנו עול הפוסקים, אשר בידינו היה להסירו, נשא עול הרבנים אשר בידם יהיה להכביד עלינו אכפם, תחת אשר עד הנה היינו חפשים באמונה נהיה מעתה עבדי הרבנים, תחת אשר כל העמים יסירו סבל כהניהם מעל שכמם נקח אנחנו עלינו עול חדש, תחת אשר כלם ירדפו ל ד ע ת, נשוב אנחנו אחור להיות חסרי דעת באמונה, ואם יעלה אז על לב הרבנים לתת חקים לטוב לנפשם, כי יביאו להם מעשר מכל, או כי תבאנה הנשים והבתולות להתודות לפניהם בחדר מיוחד על כל עונותיהן (כאשר יעשו כהני הקטולים) אז נכוף ראשנו ונעשה כמצוה, כי כן צוו הרבנים ואנחנו לא נדע אם כתורה וכמצוה עשו או אין. לא שררות יתנו לנו הרבנים בתקנותיהם כי אם עבדות!

מכל אלה יצא לנו המשפט, כי התקון האחד הראוי להעשות באמונתנו כיום הזה הוא לכתוב ולהורות. איש איש יכתוב דעתו על ספר בכל דבר חוק ומשפט, והחקים אשר לא על אדני התורה והדת נוסדו יכלו מאליהם אחרי אשר כל העם ידע כי אין להם שרש וענף בדת. ולהורות לכל העם משפטי הדת והאמונה לכל יאמין בדברי כל מדבר בשם הדת דברי כזב.

ועתה עלינו רק לשים לב להתבונן איך נעשה הדבר הזה? איך נגש לשפוט ולהורות ובאיזה שפה נכתוב למען אשר יהיה לאל יד כל העם בארצות פזוריו לשמוע איש שפת רעהו ולמען נוכל להגיע עד המטרה אשר שמנו לנו.

ב.

שפת עבר.

כעם ישראל וכאמונתו ותקותו כן גם שפתו; כאשר כל דרכי העם הזה ואמונתו נוסדות אך על אדני הרוח והמחשבה והתורה, וכאשר תקותו בגאולה העתידה היא אך ברוח ומחשבה ותורה, כי איש לא יורהו להוציא תקותו זאת לפועל ידים וגם העם לא יחשוב ולא יקוה להגאל בלח י ד ו, כן גם שפתו היא אך ברוח ומחשבה ותורה, לא לעשות אותה לשפה אשר ידברו בה כל היום יורוהו מוריו גם לא יבקשו כזאת וגם מן הנמנע הוא, כי אם בשפת התורה יחשבו להורותה. כל העמים אשר ממשלתם לָקְחָה מידם וינתנו בידי מלכים אחרים, כמו עמי פולין, באָהמען, אירלאנד ודומיהם, יתאמצו בכל עוז להשיב ממלכתם לקדמותה וכח שפתם כמקדם, כי על כן מלחמה להם תמיד עם המושלים ועם

*) לא עגורת סוח היח ולא הסערה בעלמא כי בחמת כן הוא גם היום למעל בדר לין ווויען כי להעבדה כתן הכח ואח המעמלה ובידה לאכף אח חלב המחמים לגבה בדרכים להחפלל על פי הסדורים המדפים לאר יעשו המם ביד מזקה לשמוע בכל לאר ילוו לעלם עם ולהמזיק בדחי התפלות לאר יחלנו לבוח בהם להחפלל. ועחה הוא הדור הרחמן למחדשות, ועוד לא חזק כח הרבנים, ומי יודע אם לא יגברו כח בימים הבאים למרי לאר לא יקחר עריך לעם מיודעי חקיו ומשפטי חמונחו, ולז תכחן כל המעמלה בידם.

העמים האחרים אשר אתם יחד יהיו למלכה אחת ולא יוכלו להיות כבנים נאמנים להארץ אשר בקרבה הם יושבים ולא כאחים נאמנים ליתר העמים והלשונות יען כי ימאסו בשלום ויבקשו מלחמה, ימאנו בשפת המלכה ועל כן יפיחו ריב ומדנים. אך לא כן בישראל, הוא אם יחזיק בתקותו בגאולה העתידה לא יעזוב בעבורה אהבתו לארץ מולדתו, אם אך היא תחשוב אותו כבן לה. כאשר לא יעזוב איש חפצי התבל ומנעמי החיים בעבור חיי נשמות בעולם הבא, אף אם יאמין ויקוה לחיי העולם הבא, כי יתן להרוח אשר להרוח ולנויה אשר לנויה, כמו כן בשפתו אם ילמוד ויבין שפת עבר לא יניח ידו בעבורה משפות אחרות, כי בכל דרכי חייו ומעשיו בתבל נחוצה לו שפת ארצו, ושפתו היא לו רק כמצבת זכרון וכעמוד נכון לרוחו. ואם כן הלא די בדבר הזה לבדו, אחרי כי תקותו ושפתו לא יפריעוהו מאחוז בדרכי החיים ככל יתר עמי הארצות ולא יעוררוהו לפיח מדנים וריב בעבורן, די בדבר הזה לבד למשוך אחריהן לב העם כלו, ובאמת כן היה עד היום הזה. אך מה זה היה לרבים בני הדור הזה (וביניהם הרבה חקרי לב) כי קמו לשטן לשני העמודים האלה אשר רוח העם ואמונתו נוסדות עליהם? נגד התקוה בגאולה העתידה ונגד שפת עבר ילחמו בחזקה להשביתן מהארץ כמו רעות במנורן, כמו יבדילוהו ב פ ע ל מעם הארץ. האם טחו עיניהם מראות כי ב ר ו ח יבדל ישראל מן כל העמים גם היום הזה כאשר נבדל מהם לפני אַלְפַּיִם ושלשת אלפים שנה? או לא יבינו כי אם יחדל מהבדל ברוחו אז יסוף גם שם ושארית לישראל ואמונתו וזכרונותיו? או אולי יבינו זאת וזאת תאות נפשם? על השאלות האלה ישיב כל איש כלבו, אך אנחנו נראה גם בזאת כי התקוה והשפה הזאת הנה כאמונת ישראל וכרוח הלאום כלו, כי כגדל העם ואמונתו כן גם גדל תקותו ושפתו.

נגד העם הזה ואמונתו מעת היותו קמו עמים רבים להשמיד זכרו, יען כי ראו כי לו כח ועוז ב ר ו ח ו והמה ישימו בשר זרועם. המלחמה הזאת היא מדור דור בין המחשבה ובין המעשה, כל העמים אשר בחרו במעשה היו כבעלי ריב את ישראל ורוחו, אך בכל העתות והזמנים קצרה יד כל האויבים מהוץ להשפיל גאות רוחו ולשומו כאחד מהם, ותהי להפך כי מן המלחמות האלה יצא תמיד כנבור משכיל ויתנבר על אויביו, המה נגזו ועברו והוא החזיק במעוזיו, ומי יודע אם לא כבר שכתו המלחמות האלה וכל העמים ראו כי ישראל עושה חיל ויעזבוהו לנפשו או גם החלו לצאת בעקבותיו לולא יצאו מהרסי העם הזה ומחריביו מקרבו. כפעם בפעם נמצאו בוגדים בקרבו, אשר מחסרון דעת או מרע לב התאמצו למעת זמורת זר בכרמו. אלה בנו להם גב ובמה למשחק וקרב בהעמים, אשר באמים יתהוללו, בערי ישראל, ואלה על תורתם פשעו ויביאו בה דעות עובדי עצבים וישביתוה מטהרה, והבנים הסוררים האלה אשר עישו עצה ולא מן התורה נסכו מסכה ולא רוח העם, המה הרעו לעמם יותר מכל אויביהם מהעמים, כי אלה שלחו ידם אך בגויתם, ואלה נמו ידם על רוחם לחשחית תארו. וכן קרה גם לתקותו ושפתו, כי יותר מאשר לחמו נגדן האויבים מהעמים קמו לשטן להן המהרסים מקרב בית ישראל.

(המשך יבוא)

מִסְתָּרֵי בֵּית צְפַנְיָה

סִפּוּר

גליתי את מסתריו ונחבא לא יוכל.
(יבמות מ"ט י')

א

— הה, כמה התחתים בדרך הזה? אמרה עלמה יפת־תאר אל העלם ההולך אַחֲרֶיהָ, מדי ישבו לנוח מעט על כסא־עץ בגן־המלך בעיר א. — עוד ימים רבים יעבורו, שנים ינקופו ויַאֲקוֹב לא ישיג מאויי לבו... הן אתה תכיר ותדע את נפש צפניה אביו המתנאה ברוב עשרו והטוזר בכל דרכיו; ונחנו מה כי נשים על תשוקת לב יאקוב—אשר יחבל עטל ויוליד עצבת—את תקותנו?... שמע נא אהובי, מה לך לדרך רחוקה כזו? מה יאקוב כי בו נשים מבטחנו? הן ידך רב לך לעשות גדולות גם אתה, הן ד' חנוך בכשרונות טובות ובחריצות ידים אשר עליהן תוכל להשען למצוא מחית ביתך אשר תאמר לבנות, ומדוע זה נשים מבטחנו על הרים התלוים בשערה?...

— ידעתי, חמדת לבבי! ידעתי, ענה העלם ויביט בעיניו המלאות אהבה בפני הנערה, ידעתי את טוב לבבך ועז רוחך... אכן לבבי הוגה מאוד באהבתך עד כי אספק אם אוכל נשוא את הזמן הרב אשר גבלו לנו אבותינו; ואך זאת הביאתני לשאת עין אל צל תקוה, לקרב את נפשותינו כדת משה וישראל. רגעים אחדים נאלמו שניהם, כמו צללו בים רעיונות אין־קץ.

אכן, הוסיף העלם לדבר, מה שונות תכונות נפשותינו! לי לב אשה אין אמץ, ולך, יונתי תמתי! נתן ד' עז־גבר לנשוא ולסבול אף לשפוט מישרים, אף כי חדבר נגע עד נפשך ועד אהבתך...

— כן אהובי, אל תראני שאני עוד בשחר טל ילדותי; הן תלאות ומקרים עברו על ראשי, צרות רעותי חַנָּה באהבתה את בן הגביר הָרָמָתִי, ראיתי והתבוננתי, והתלאות הן הנה המורים היותר טובים ונאמנים בחיים, והן אלפוני גם אותי לשפוט על כל דבר כאשר הוא, ולבלתי האחז בחבלי התקוה המשרכת דרכיה, וכיד הנסיון הטובה עלי הנני שונה בדברי גם לך, ידיד לבבי—: אל תאמר „אהבה" לכל אשר יאמר עלם עברי אהבה..., הן עתותי יאקוב כיד אביו הנן, ומי יודע את לבבו חקשה כטוך — כאשר תעבוד את עבודתך בביתו זה שנה, התחשוב כי יתנהו לבוא בברית את מרים? היאמר לדבק עם אחותך: טוב? —

— אך זכרי נא כי הוא בן יחיד לו, ופתגם צפניה הזקן הלא הוא תמיד, „הנני חי אך למען בני", ויאקוב הלא יאהב את מרים אהבת נפשו, היא כל שיחו והגיונו, שמחת לבבו ורוחו...

— וכל אלה יביאוני לראות מראש את עקת לבם, לא אשרם! ענתה הנערה בשפתי להבות, כל אלה יראו לי אך את האסון אשר תביא האהבה

הזאת להנאהבים, ידעתי את נפש בני הנעורים מעמי, אך גם הזקנים לא נכחדו ממני, גם משפטם על דבר האהבה בכלל, וביחוסה לבניהם בפרט לא מוזר לי; על כן הנני משתתף עתה בצרות הנאהבים האלה ואקרא — הה, יונים הומיות! כה קראה הנערה ואנחה כבדה פרצה מלבה.

— רב לנו לדבר בצרות אהרים, אמר פתאום העלם בשפתי חן, לא עת ינון לנו העת הזאת; לנו אך לשמוח כי לא נפל גורלנו בין עשירי עם המוכרים את חיי נפשות בניהם בעד תאות הכבוד. גם אנכי לא אמרתי לטמון ידי בצלחתי, ולהשען אך על יאקוב ואהבתו, גם אתּ, אהובתי! הסירי נא תוגה מעיניך יונים, ועצב — מהור פניך, התעננני אך באהבתנו המאשרת, ולא תשעי לינון אחרים — קרא וישק את ידה לטו פיו.

דבריו האחרונים אשר דבּר באש האהבה לא שבו ריקם, כי היא התעוררה מעט, ובפנים צהלים השיבה אמריה לו: כן רבּרתּ, ובכל עת אשר אראה פניך שמחים אשכח תבל ומלואה, אשכח עצב ותוגה ואשוב לשמוח אך בך.

מורה־השעות אשר במגדל העיר השמיע את השעה העשירית בערב.

— כבר הגיעה השעה העשירית, הוסיפה לדבר, חי נפשי! כי מדי דברי בך לא אתבונן איך תעופנה השעות כחץ מקשת... אך עתה כבר בא מועד לשוב הביתה, הן אמי כבר דאג עלי... —

— נשיח נא עוד רגעים אחדים, אמר העלם כמתחנן, עוד רגעים אחדים.

— אך בביתי ידאגו מאוד עלי —

— אם כן אנהנך אביאך עד ביתך —

— נלכה נא —

ב.

תולדות העלם והעלמה האלה, אשר מדבריהם הכרנו למדי כי אוהב ואהובה המה, לא יפלאו מכל חיי נערים ונערות בעיר א. — בעיר הזאת, אשר נבנתה לחוף ימים בארץ רוסיא זה ימים לא כבירים, אשר כל אנשיה גרים המה בה, ואשר היא רוכלת עמים רבים ואנשים שונים מארצות שונות יבואו אליה לרגלי מסחרם, בעיר הזאת פעלו כל אלה על יושביה — והעברים בכלל — לעשותם לאנשים עובדים, אנשים אשר יבינו את טוב העבודה ויתרון הלמודים לאיש באשר הוא איש; ועל כן יחנכו שם רוב יושביה את בניהם ובנותיהם על פי דרכי החיים: ילמדום לשון הארץ, להשוב חשבונות, וכל דבר נחוץ לאיש מדיני המקבל פרנסתו מיד המסחור אשר פרץ בעיר ההיא, וכן חנכו גם שני האנשים הצעירים אשר דברו יחד בגן. העלם (אשר טעתה נקראהו בשם פּנחס) נולד על ברכי אבות ישרים, ואף כי לא חננם ד' בעושר, אך חריצות ידי אביו אמונת לבו, ומעלליו הישרים והנאמנים נתנו לו לחם לשבעה, את חריצת ידיו הנחיל גם לבנו זה, בעודו נער למדהו לשון המדינה, לשון צרפת, הערכת־ספרי־מסחור וחשבון — למען דעת את דרכי המסחור בארץ; והוא עשה חיל בלמודיו. וכאשר היה הנער כבן חמש עשרה שנה החל לעבור עבודתו בבית

סוחר אחד, וימצא חן וחסד בעיניו ובעיני כל באי ביתו. וכהיום הנהו ככן עשרים שנה, ופקודתו היא מערכת ספרי המסחר בבית המסחר הגדול אשר להאדון צפניה, אשר אודותו נדברו כעת הוא עם אהובתו אשר שמה שָׂרָה.

דבורה אֵם שרה באה לגור בהעיר הזאת זה שמונה עשרה שנה— היא היתה לפי דבריה גרושה מאישה אשר אתו חיתה שנים אחדות באחת מערי ליטא — לחסות בצל שארי בשרה המתגוררים בעיר הזאת. היא היתה רבת החן וחכמת לב ומטיבה לכת עם אנשים. ועל כן מצאה חן, אחרי עבור יחי־מספר לבואה, בעיני איש אחד אשר לקחה לו לאשה. בת אחת ושני בנים ילדה לו; אך הבנים מתו על פני אבותם בעודם ילדים; ואבי הבנים גם הוא הלך למנוחתו— מנוחת עולם, זה כחמש שנים, והיא נשארה אלמנה עם בת אחת, היא שרה. דבורה כאשר היתה רבת החן כן היתה גם רבת מעללים, ועל כן גם אחרי מות אישה נתנה את מעט הכסף אשר השאיר לה במרפלת, ובכן הקימה לה חנות קטנה במעט בשם, מעט מחיה, מעט כל אכל אשר יאכל — ומזאת היה לה מוצא נאמן למחית נפשה ונפש בתה, גם לחנכה על דרכי הדעת. לְמַדָּתָה כתב ולשון, לתפור ולארוג, גם לפרוט על נבל ולחול במחולות, כל אלה לא מנעה ממנה, וכעת היא כבת שבע עשרה, מְצֻיֶּנֶת בהוד תארה ויפי פניה, נעם מדברותיה ולכתה עם אנשים, את כל אלה ראה פנחס ותדבק נפשו בה, וגם היא השיבה אהבה אל חיקו. אבותיהם אשרו גם הם את אהבתם, ובכל לב נתנו למו ידים, אך יעצום לבל ימהרו לבוא בברית החתונה טרם ימצא פנחס די כסף לנהל את ביתו אשר יבנה עם אהובתו זאת; ובכן כתבו למו עתה רק "ראשי פרקים", למען לא ישעו עור לשדוכים אחרים.

הן הנה תולדות הנאהבים האלה, אך דברי ימי צפניה אשר הזכרוהו בדבריהם היו נפלאים ומוזרים עד כי משכו את עיני כל בני העיר הזאת להתבונן עליו; ראשית ימי עלומיו לא נודעה לאיש, וכל מקרי ימיו הראשונים — טרם בואו להשתקע בעיר א. אשר בלי כל ספק, הן הנה גם הסבות לדרכיו המוזרים בזה— נעלמים היו גם מכיודעיו ומכיריו היותר נאמנים. על שאלות רעיו: מה המה הזכרונות אשר השאירו לו ימי עלומיו? או "היש לו משפחה גדולה או קטנה בעיר מולדתו?" וכאלה, ענה אך באנחת שברון מתנים, ולעתים התמלטו מפיו המלים כמו למרות רצונו "אנא! אל תזכירוני ראשונות". בראשית בואו לגור בהעיר הזאת — זה כחמש עשרה שנה הביא אתו כסף לא־מעט, ומכתבים רבים מגדולי סוחרי יהודים בליטא, אשר הגידו לו ישרו, וגם בן קטן כחמש שנים, יפה תאר עד מאד, הביא אתו ויתודע רק לאלה אשר אמר לבוא עמם בברית המסחר, על ידי המכתבים הרבים מצא מסלות בתי הסוחרים הגדולים. ובכן החל לנהל את בית מסחרו בחריצת ידים ובשקידה רבה. רַבֵּי הסוחרים הגדולים באו בברית אתו, ומסחרו פרץ בארץ עד כי במשך חמש שנים נחשב בית מסחרו לאחד מהגדולים בעיר, ועשרו עשה פרי הלולים.

אולם גם זרות רבות נראו בדרכי חייו, אשר נקל היה להן לעשותו לדבת האנשים המתאימים— לדעת־כל: הוא לא התדועע מאז בואו עם רעים וסוחרים

לא בא לבתי אספת־עם, על מפתן אספת הסוחרים לא דרכה רגלו, ושערי בתי המשחק לא חזה מעולם; בלכתו לישוח בגן העיר — בערבי יתי הקיץ, הלך עירי, שאל והשיב שלום לכל מכיריו, אך דָבָר לא דִבֶּר את איש. תמיד חשב מחשבות אך לא גלה לאיש את אשר בלבו, גם לא אבה להיות נמנה לחבר באחת מחברות הצדקה אשר בעיר, אף כי פעמים רבות בקשו פניו; עמו כן לא שחר את בית־התפלה מעודו, אף כי היה ירא אלהים רק אסף אל ביתו עשרה בטלנים להתפלל בצבור בשכר אשר נתן להם, וככן היה עירי, גלמוד, נפרד ונבדל בעיר מלאה תשואות בכל רחוב ופנה, והתרחק מכל אדם, בעת אשר מסחרו קרבו מאד לאנשים מאנשים שונים ביד חזקה.

איש איש מכיריו בקש לפתור לו את החידה הזאת כפי דעתו, דלת־העם דמו כי רוח גאה וגאון נוססה בו עד כי לא יחשוב את כל אדם לאיש כערכו; אך אלה אשר באו בברית המסחר עמו העידו ההפך כי ענוה יתרה בו, וכי רוחו שפל מאד, אחדים אמרו כי יד הכילות עשתה זאת, יען כי ירא פן יפזר כסף בסוד מרעים, אכן נדבותיו הרבות לכל דבר נכון ולכל עני דופק על דלתותיו שמו לאל אמרתם, אבל כל יודעיו ומכיריו חרצו משפט כי אחת משתי אלה קרה אותו, כי סוד נסתר כטום בְּחֻפּוֹ אשר לא יתנהו לבוא בקהל; או כי מחלת מ ר ה־ש ח ו ר ה קננה בנפשו, והיא תשיבהו עד דכא.

בהיותו איש עשיר וכלי אשה, אמרו שדכנים רבים להביאהו בברית את אשה לפי ערכו, אך הוא השיב תמיד את פניהם, באמרו כי לא יחשוב עוד לדאוג בעד נפשו ולא יאבה לארוג לו בעת חוטי חיים חדשים", המענה המוזר הזה השיב גם לידידיו אשר חוו לו דעתם על דבר דרכי חייו, לאמר: "אנכי אינני חי עוד בערי, רק בעד בני!" — דעת לנבון נקל, כי מענה כזה היוצא מפורש מפי איש בחצי ימיו אשר עוד פֶּה עלומים לו, ואשר עשרו ילך הָלוֹך ופרוץ יום יום, היה כטו זר באזני כל השוטעים.

את בנו זה אשר אמר כי הנהו חי אך בשבילו, חנך ככל בני העשירים בעיר א. שכר לו מורים היותר טובים ללמדו שפות אחדות מלשונות אירפא, לחשוב חשבונות, לערוך ספרי המסחור, ודעת גם דרכיו ומשטרו בארצות, ובמלאת לו שבע עשרה שנה לקחהו לו לעזר, ויעבוד עבודתו בביתו לענות לכל שואל, ולעריך מכתבים על־פיו.

בנו זה יעקב היה יפה תאר וטוב מראה עד מאוד, דִּבּוּרוֹ היה בנחת ובהשכל ותהלוכותיו מצאו חן בעיני כל רואיו, אשר על כן היה אהוב ונחמד בכל מקום בואו, ויקנה לו רעים וידידים בין כל מכיריו. הוא לא הלך בדרכי אביו ויתרועע עם רעים רבים, בא לבתי משוש ושחוק, נסע לישוח במרכבה מרקדה, ויבלה שעות מנוחתו ברב ענג וכלות רעים בני עשירים כנילו. אביו לא עצבו מימיו ולא הפריעהו מראות בטובה בימי עלומיו. הוא היה בעת בבן עשרים שנה, וכפי אשר שמענו מדברי פנחס עם אהובתו בנשף היום הזה ידע יעקב גם אהבה, ובאמת אהב בכל נפשו ובכל מאודו את מָרָם אחות פנחס הזה העובד עבודת עורך המסחר בבית־מסחר אביו, וכאשר מנעו אבותיו אותו מבוא במסורת

הברית עם שרה עד כי יהיה לו די כסף להחיות את־ביתו, חשב כי על־ידי אהבת יעקב את אחותו יעשיר את בית אביו והוא בראשם, ועל ידי זה תחיה גם תקותו קרובה לבוא; והוא הוא הדבר אשר דבר בערב הזה, עם שרה אהובת נפשו בלכתם לשוח בגן המלך.

ג.

ביחד ימים עבר מאז דבר פנחס את דבריו אלה באזני אהובתו שרה, ובבית צפניה נעשו חדשות, אשר הזכירו שנית את תאבי חדשות את הזקן הזה— אחרי כי שכחוהו מרוב ימים; הוא בא בברית הרעות את הסוחר הנודע בעיר בשם יְדִידְיָה, אולם כאשר זר היה מעשהו בהיותו בודד כן גם עתה בהתרועעו היו דרכיו מוזרים, כי שחר פני רעו החדש ופני בני ביתו מדי יום ביומו, ולעתים גם פעמים ביום, ופעמים לא־מעטות קבלם באהבה וחבה יתרה גם בביתו; ויבקש את פני ידידיה ואשתו ובתם הבכירה — נערה בבת עשרים ושלש, לשחר פניו בכל עת. — „מה זה היה לצפניה? דברו בו בכל פנות העיר, האם עזב דרכו לעת זקנתו, ויחל עתה לעשות סדרים חדשים בחייו?" — גם להשאלה הזאת נמצאו פותרים רבים, אלה אמרו כי עוד מעט ויבוא בברית הידידות גם עם כל סוחרי העיר, ואלה חשבו כי רק מאשר כי גם ידידיה נאות ילבש ברוב עשרו ובכבוד משפחתו, וכל שיח ביתו הוא אך לספר גדולות ונפלאות על אבותיו אשר תורה וגדולה, עשר וחכמה התאחדו בביתם— על כן מצא לו הערב הזה את מינו, ויבוא בברית הרעות עמו, אך לא אלה גם לא אלה מצאו פשר דבר, מטרה אחרת היתה לצפניה בבקשו האהבה החדישה הזאת.

בערב יום אחד, אחרי כלות העבודה בבית מסחרו, והוא עם בנו יחידו שבו הביתה, וישתי כוסות מי מעה על קערת כסף הובאו לפניהם, שם צפניה פניו אל בנו היושב למולו, ויאמר:

— חדשות יש בפי להשמיעך, יעקב! החובה על כל אב לדאוג לבנו, זאת זכרתי גם אני ואחפוץ להביאך במסורת הברית את אשת נעוריך, הן לא נכון לאיש עברי לשבת רֵוָק שנים רבות... ועתה הצליח חפצי בידי כי מצאתי לך אשה כלבבי, בת הגביר ידידיה הבכירה יעדתי לך —

— מה תדבר? — קרא יעקב בשממון — אתה יעדת לי אשה? —

— כן, השיבו אביו בקר־רוחו, כבר תקענו כף על הדבר הזה, ובמוצאי שבת הבא אחשוב לכתוב את התנאים —

— אך, הלא בת ידידיה כבירה ממני בשלש או ארבע שנים... —

— ומה כל החרדה הזאת, האמנם יהיה־דבר קל כזה לשטן לשיד וך היותר טוב והיותר נכבד? לא זאת, לא זאת... זה כירחים שנים אשר לא אישקוט ולא אנוח למען הוציא הדבר לפעולות ידים ולא גליתי את אזנך עוד על הדבר, יען כי מכשולים היו עוד לי בדרך; אך עתה אחרי אשר הסירותי תהלה לאל, כל שטן ומכשול מהדרך, הנני־מגיד זאת לך, ואדע נאמנה כי לא תמרה את פי...

— אולם הלא בת ירידיה לא מצאה חן בעיני — אמר יעקב בכבדת ובמבוכה —

— רב לך דבר! ענה צפניה בנערה — רב לך להתעקש ולעבור על רצוני, אנכי הלא אמרתי לך כי כבר תקענו כף, והדבר נגמר... ולך הלא לבטל רצונך מפני רצוני! הכון נא לקראת בת ידידיה, כי היא לך ואתה לה —

אחרי דבריו האחרונים אשר השמיע בקול מצוה, פנה וילך לו לחדרו.

יעקב לא העיז לעכבו ולהשיב לו דבר ויישאר לבדו בבית תפוש ברוב שרעפי יגון ועצבת נוראה.

— לא! צעק מנחמת לבו, לא אעזוב את אהובתי את מרים, גם אבי לא ינתק פתיל חיתי בהוֹדע לו כי קשור הנני לה בכל נפשי... אנכי אגלה את אזן אבי ככל אשר בלבבי, והוא יסיר את פקודתו ממני, לא יאכפני לקשף את השושנה הזאת מקרב לבי בהגידי לו כי גם לבבי ונפשי וגם חיתי תלוים אך בה, לא... אך בטרם־כל אלך ואועץ עם אחיה עם פנחס, הן הוא נבון דעת.

בחפזה פתח את הדלת ויעלה במעלות עלית פנחס אשר אתם בבית.

במלים מעטות אך בשפתי להבות ספר יעקב לו את דברי אביו וכל אשר ענהו, וישאל ממנו עצה ותושיה מה לעשות. אך עתה זכר פנחס את דברי שרה אהובתו אליו בנשף ההוא ויאשרם; ואף כי לבבו מר לו בראותו כי תקותו ותקות אחותו כמעט אבדה כי הוא ידע את צפניה ואת קשי ערפו, בכל זאת נאות ללכת לביתו יחד את יעקב למען התיעץ על הדבר ועוד בערב ההוא הלכו שמה.

בבואם קדמה מרים את פניהם, ובשמחות נהלה את יעקב החדרה, והוא גם הוא השיב אמרי אהבה לה; וכמעט שכח, מדי דברו אתה, על מה זה בא הנה. אך פנחס קרא את אמו להחדר השני ויספר לה את כל המוצאות את יעקב.

אם פנחס ומרים היתה כבת ארבעים שנה, טובת שכל ורב תבונה, ותדע עת ומשפט לכל חפץ, בעיניה לא ישר כבר כי שחר יעקב את פני מרים בתה כפעם בפעם, וגם ערך אהכתם לא גדל בעיניה; אך בדעתה רוח בני הנעורים, ואת אהבת צפניה לבנו יחידו, הניחה מקום בסתר לבבה גם להתקוה כי אולי יתאחדו שני הנאהכים האלה, ועל כן לא נערה בבתה לאמר: מה תעשי? — אך כעת ראתה מה רב המרחק בין יעקב ובין בתה, ומבלי הרבות מחשבות עזבה את פנחס ותבוא להחדר אשר בו ישבו מרים ואוהבה.

— יעקב, קראה להעלם, דבר סתר לי אליך.

יעקב ידע כבר למה הוא קרוא, וילך אחריה בדומיה אל החדר השני.

— אדון נכבד! הוסיפה שם לדבר, אנכי יודעת כל, ורצון אביך קדוש הוא לי, ועל־כן הנני מבקש מאת פני כבודך כי מהעת הזאת והלאה תחדול מהראות פנים את בתי —

— הה, הגם את, נברתי! תאמרי נואש לתקותי? ענה אף שאל יעקב במבוכה רבה. פנחס ספר באזניך עצת אבי אך הדבר הזה לא יקום ולא יהיה.

האלהים! אנכי אהבתי ולא אחדל מאהיב את כתך את מרים כל עוד רוח באפי —

— אל־נא תוסיף להשבע שבעות אשר לא בידך לְקַיֵּם אותן, נפשי יודעת דרכי התבל ובני אדם עליה, וכבוד בתי לא אתן לשמצה בפני כל הקהל. גם אתה, אף כי חלילה לי לחות דעי אותך, בכל זאת שמע הפעם לעצת אשה זקנה אשר ראתה הרבה בימי חייה ותלמוד לשפוט משרים, לך והתרפס לרגלי אביך, שמע בקולו, אם לא תאבה להביא גם עליך דבת־עם, מרים תשכח ברבות הימים את האהבה המרומה הזאת וגם אתה תשכחנה... אך נעזוב נא את האהבה, ונשיח בדבר יותר נחוץ לך, עלם נכבד, ויותר מְסֻכָּן לבני: פנחס גלה את אזני כעת מסוד כמוס עמכם. אביך נותן לך די כסף לצרכך, ובהשענך על זאת לוית מכסף האוצר הנתון על יד בני חמש מאות רו"כ על ימים אחדים; ותבטיח להשיב את הכסף הזה בראש חדש — יום אשר יבוא אביך את בני בחשבון בית מסחרו אשר הוא ינהלהו. לו שמעת לקול אביך, כי אז בטח נתן לך עשר פעמים ככה לקנות מתנות ועדי עדיים בעד בת ידידיה, אכן כעת הן לא יתן אף גרה אחת, למען העיק תחתיך וְתִוָּסֵר. ועתה שים אל לבך, כי אם לא תביא את הכסף הזה ליום הכסא, אז לא לבד כי אביך יהדוף את בני ממצבו, כי אם גם ישא עונו בפלילים, ושמו יהיה לדראון —

— הרגעי נא, אשה כבודה! אמר יעקב באמץ לבב, הן הכסף הזה כאין נחשב בעיני, ולא נכון לדבר גם אורותו, ועוד ביום מחר אשיבנו לו —

— ואיפו תקח? —

— הן אמנם עוד לא אדע, אך הלא רבו מכירי...

— אבל כלם רק באביך יבטחו, ואך לו יתנו ולא לך.. אולם לא אובה עוד דבר ולהעציב את רוחך, אך מאוד מאוד אבקשך השתדל לבל תביא רעה על בני—

יעקב השתחוה כמעט ויאבה לשוב לחדר מרים.

— לא אדוני, אמרה אמה, אבקשך כי לא תוסיף עוד ראות פני בתי, למנוחת לבבה ולכבודה, לך נא לשלום!

יעקב יצא גם מאת פני הבית הזה וידיו על ראשו. הה! חשב בלבו, מה אומלל אני, הן אבי האיץ בי להושיט יד אל בת ידידיה, אשר לא אוכל לשגות באהבתה. אֵם אהובתי גם היא קמה לשטן לי ולא נתנתני דבר עם מרים. הה, אומלל הנני!

כל חלילה ההוא נדד שנתו מעיניו, חשב מחשבות לבל ידח מאהובת נפשו ולבל יפול בפח בת ידידיה אשר אין לבו לה, רגע זכר את מרים ומדברותיה הנעימות ותאורנה עיניו, וכרגע זכר כי מצות אביו עליו חזקה, ואם מרים גם היא בקושרים עליו, לבל יפת לבו אחריה, והוא ידע עד מאוד כי אביו קשה עורף הנהו ולא על נקלה תצלח בידו להטות דעתו לחפצו. בין כה וכה זכר כי גם כבוד פנחס עתה בידו... מאין אקח לי כסף — אם לא מידי אבי? אך אבי לא יתנני לפול שדוד, הופיע פתאום רעיון בלבו ויחיה את רוחו. מחר

בבקי אתידה לפני אבי, אשפוך לפניו את כל רוחי, אספר באזניו את האהבה העזה האוגדת את לבי ללב מרים, אקרע סנור לבבי לפניו ויראה כי כנים אמרי — או אז אשובה אל כל חמורות לבי, כי ישוב וירחמני, ולא יוסיף להכאני לנצח, כה חרץ משפטו ויישן לאור הבקר.

גם שנת אביו נדדה בלילה ההוא, גם רוחו נבקה בקרבו. בפעם הראשונה ראה מלחמה בביתו, בפעם הראשונה שמע כי בנו יחידו יעיז לעבור על דבריו... אך מדעתו כי אין טיבה לבנו מבת ידידיה, ומה גם אחרי כי הוא כבר תקע כף, לכי גמר אמר למלא דבריו — ואף ביד חזקה.

ד.

השמש אך יצא על הארץ ביום המחרת, ורחובות עיר א. המו כבר מרוב אדם, אכרים הלכו אחרי עגלות־הם הטעונות עצים, דגן, חטים וכל אוכל אשר יאכל, או כל דבר אשר יביאו מהכפר למכור בהעיר ולקנות צרכי ביתם, בעוד שעות שתים וכבר נמלא רחוב השוק בעגלות, סוסים, שוורים, גם בני אדם, יושבי העיר הקונים והאכרים ונשיהם המוכרים, עד כי צר הרחוב מהכיל את כל הכבודה הזאת.

בתוך ההמון הרב נשמע פתאום קול רַכָּב על מרכבה כבודה קורא: פנו דרך! פנו דרך! — האכרים בראותם מרכבה רתומה לשני סוסים להרים ועגלון לבוש כגדי תפארתו יושב עליו, הבינו כי איש רם המעלה נוסע ויסבו את אופני עגלותיהם, ביראת הכבוד הנטועה בלב אנשים כאלה, ויתנו לו מקום בצדי הרחוב לעבור. וכה התנהלה המרכבה בכבדות, עד כי נאחז אופן אחד בקורות העץ הערוכות להגביל את צדי הרחוב. העגלון מבלי דעת זאת לא עצר את הסוסים במרוצתם, והם בחפזם נסו למשוך את העגלה בכל כחם, וכרגע נשבר האופן, העגלה נהפכה והאדון היושב בה נפל מלא־קומתו ארצה, ויך בלבו על קורת העץ השוכבת שם, ומרוב פחד גם מהמכה אשר נגעה בלבו, יצא נפשו — ויתעלף... כרגע נסבו כל אנשי הרחוב למקום הנופל, ומה רבה מבכתם בהכירם את האדון צפניה נופל מתעלף על צד הרחוב (הוא נסע להראות פנים עם סוחר אחד על דבר מסחר, ויקרה אותו בין כה וכה המקרה הנורא הזה) — אנשים מאנשים שונים סבוהו הקיפוהו ויחרדו להשיב נפשו אליו, אך מרם כל גזרו אמר להביאו להבית אשר אצלו כרע נפל, ואת רַכָּבו שלחו חיש מהר להביא רופא. — הבית אשר אצלו נשבר אופן מרכבתו ואשר בו הוכאה גוית צפניה היה בית — ד כ ו ר ה אם שרה אהובת פנחס סוכנו. האשה הזאת, כאשר אמרנו, היתה רבת מעללים ודעת, ועל־כן לא לפלא יהיה כי חרדה מאד לקראת האורח המתעלף אשר הובא לשאוף רוח חיים בביתה. חיש מהר הביאה מחנותה, הבנויה על פתח שער ביתה, חומץ, ובידים מהירות שמה מטפחות במים קרים וכפור, ותחש להניחן על ראש צפניה; ואנשים רבים עזרו לה בלחצם את נחיריו וזרועות ידיו בחזקה, וכה הצליח בידם להשיב רוחו ונפשו אליו עוד בטרם הביא העגלון את הרופא.

— איה איפו אנכי? שאל צפניה בפתחו את עיניו בכבדות ויתבונן כי בבית איש זר ישכב.

— הרגע נא, השיבה דבורה, אשר לא נרעה עינה ממנו מאז הובא הבית בבית יהודי תשכון אדוני, שובה למנוחתך!

בין כה וכה והעגלון שב בלוית רופא ידוע. דבורה ספרה לו את אשר עשו לו בביתה, והרופא צוה כי חיש יפשטו את בגדיו מעליו עד כֻּתָּנתו, ונטפי מזור אשר הביא אתו נתן לצפניה למען ישוב לאיתנו כמעט. כרגע הופשטו בגדיו, והרופא פָּתַח גם את רֻכְסֵי הכתונת אשר עליו, למען יהיה לאֵל ידו להתבונן היטיב על מקום המכה. דבורה העומדת על ימין הרופא, מראשותי צפניה, התבוננה גם היא על לב צפניה הַמֻּכֶּה, ופניה נהפכו פתאום ליקון, עיניה חשכו באורובותיהן, ראשה הֻכָּה בתמהון, ולבה סחרחר, מרוב מבוכתה, האנשים כְּאֵי־הבית להשיב נפש צפניה העשיר, לא שמו לבם לדבורה אשר עמדה כמְבֻהלת רגע קטן — ואחרי כן נפלה על הארץ, ותתעלף גם היא...

— מַה לה? שאלו בקול גדול אנשי הבית.

— מה זה? שאל גם הרופא בהסבו עיניו מצפניה וישימן עליה.

— מה לך אמי? הה! מה לך? צעקה בתה שרה אשר חרדה להכית לקול הצעקה, ותנח את החנות על יד השפחה.

—מה היה בזה? שאל גם צפניה.

אך הרופא לא שת לבו לכל דברי הצעקות האלה ויקח מצלחתו צנצנת קטנה מלאה סמים, ויגל את פיה ויניחה עליו, וכרגע הקיצה מתרדמתה הנוראה, ותרא והִנֵּה אחוזה בין זרועות בתה שרה. אשר תבך מאד, ובראותה כי אמה פתחה סגור עיניה שאלה בקול בכי גדול:

— מה זה היה לך? הה! מדוע התעלפת? —

— אין דבר, בתי. ענתה דבורה אחרי שובה למנוחתה כמעט, אנכי לא ראיתי מעודי איש מתעלף... וכעת בראותי את האדון הזה מתעלף, על כן חם לבבי בקרבי; ובראותי עוד את המחץ אצל לבו — חשכו עיני ואתעלף —

— חניחוה על מטתה, אמר הרופא ותנוח מעט ותשוב לאיתנה.

דממה נוראה שרוה בבית רגעים אחדים.

— ואיה רַכָּבי? שאל צפניה.

— הוא נסע לבית אדוני, ענה אחד האנשים, לקחת עגלה חדשה למענו.

כעבור עוד רגעים אחדים שב העגלון עם מרכבה אחרת, ויושיבו בה את צפניה וגם הרופא ישב בה ויסעו ויבואו לבית צפניה. שמה הרגיע את לבב החולה, באמרו כי אין כל סכנה, ואך ימים שנים ינוח על משכבו, רק לבל יצא החוצה, ולבל יְדַבֵּר בדבר כל דבר מסחר או כל דבר אשר בידו להביאו לידי כעס, רגז, מחשבה, או גם שחוק גדול. צפניה מלא אחר דברי הרופא ויישכב בחדרו, ואל משרתו צוה לבלתי הניח כל איש לבוא אליו.

שני ימי מחלה אלה, אשר מנו לצפניה סבכו תלאות וצרות רבות מאד, גם לאנשים רבים אחרים. המה היו שני ימי מחלת לב גם ליעקב בנו אשר

מר אמ־ בליל מכבתו כי מחר השכם יודיע לאביו את כל לבבו — ועתה, הה! עור שני ימים רעים, ימי פחד ותקוה, באו לו. יום לשנה, יום לשנה, היו לו הימים האיומים האלה. מחשבות נוראות ושעפים מבהילים עלו על לבו אשר לא עצר כח בלכל איתם. כאש בוערת עצור בעצמותיו היה לו הרעיון פן ימאן אבי לתתה לי? פן תגבר יד תאות הכבוד על אהבת בנו? פן יגזור אמר גם הוא כי לא אעיז לדבר עוד עם מרים אהובת נפשי — ואגזר מארץ החיים, ומי יודע אם לא ביד חזקה ובכח המשפט אשר לו עלי יסגירני למרות רצוני בידי כת ירידיה אשר הוא חפץ קרבתו? .. אולם, הוסיף עוד לחשוב, האמנם יגדל כח האב במדה גדושה כזו גם על בנו הבא בשנים כמוני? האמנם ממשלתו עלי בלתי מוגבלת גם בדבר אשר בו תלוי אשרי, ששוני, וגם חיי?.. האמנם אך לו המשפט לעשות בי כל מה שלבו חפץ, ולי לא הורשה למרות חפצו אף בעת אשר יאבה לנתק פתיל חיתי? — לא, לא אוכיל את נפשי בדמה לבמת מטבח — כשה נאלמה, לא אתן צוארי להשחט ולהיות עולה כליל על מזבח הכבוד אשר חפץ אבי לבנות! לא אראה בהסגירני אבי למות ואחשה, לא!... לא? ובמה כחי גדול? איה העז והגבורה בימיני להלחם את אבי? במה אוכל לו? הן הוא ינרשני מאת פניו בהמרותי את פיו, ומי יחוש לעזרתי? מי יאספני לחמלה עלי? הן כבן סורר מורה את פי אביו אהיה בעיני כל העם... הה! וגם אבות מרים לא יאספוני, מרים גם היא בידם, הלא גם היא לא תוכל להמרות את פי אבותיה יותר ממני, ואבותיה הלא אך על על כספי ורכוש אבי ישימו עין ואם יגרשני אבי — אנה אני בא?

למלאות את מאת צרותיו בא גם הרעיון מחמש מאות רו"כ אשר לוה מכסף אביו המפקד על־יד פנחס. הוא נסה כבר לכתוב מכתבי בקשה לכל אוהביו וידידיו להלות לו את הסך הזה, אך תחת כסף השיג מכלם — מכתבים בהצטדקות שונות. הה, חשב יעקב בלבו מדי עלה זכר הכסף לפניו, מדוע יִסָּכֵן גם פנחס בגללי? מדוע אשלם לו רעה תחת אשר כטח באמונת לבבי? מדוע יָפֵקַד שנות גבר ישר ותמים כמוהו אך בעוני? איך אעשה את הרעה הזאת, איך אוכל ואראה באבדן איש בריתי — יען גמלני טוב? הן אם אמרה את פי אבי, והיה כי יבוא על חשבונו — ביום ראש החדש הקרוב לבוא — והחמש מאות רו"כ אשר נתן על אמונת לבבי יעדרו, אז לא לבד כי ידחה ממשמרתו, כי אם יהיה עוד גבר לא־אמון־בו בעיני כל סוחרי העיר, ידרוש לו משמרת — ואין, כהונה — ולא ימצא... ומי הוא מרצה נפשו? — אני! מי שפך כמים דמי לבבו? — אהבתו ואמונתו בי! הה, מה גדול שברי! מה אנושה מכתי!... קול נפש תמתי יונתי מרים צועקת אלי מקירות לבב: מדוע קטפת את ימי עלומי בעוד לא ראו טוב? מדוע משכתני באהבתך — אם יד מושל עליך?... וקול דמי פנחס השפוך על־ידי צועקים גם המה אלי מדוע שפכתנו ארצה? מדוע דחיתנו למדחפות עדי עד? מדוע מסכת סף רעל כהינו? הה, רצח!!...

ברעיונות איומים כאלה בלה יעקב את שני הימים האלה, אך גם לב מרים

אהובתו לא שקט ולא נח מהערב ההוא. אמה שבה לבדה לחדרה, ובשאלה אותה: איה יעקוב? האם חלף הלך ולא לקח את ברכתי? —

— בתי! ענתה אמה אותה, הוא לא ישוב לראותך עוד עד עולם...

— מה תדברי? שאלה את אמה בחרדה מבלי נתן אותה דבר עוד, התלעיגי לי?

— ירעת כי שחוק ולעג רחקו ממני... אביו נער בו ויצוהו בחזקת היד לקחת לו את בת הנביר ידידיה לאשה...

— והוא קבל את פקודתו זאת ברצון?

— קבל או לא קבל, אחת היא לי; אנכי כבר פקדתי עליו בפקודה נמרצה כי לא יהין עוד לדבר אתך דבר. וגם את, בתי! שכחיהו, מחי זכרו מלבך, וחלקך תאשר בחיים גם בלעדו ובלעדי כסף אביו.

— שכחיהו? מחי זכרו מלבך? שנהה מרים את דברי אמה וזרם דמעות שטפו מעיניה, הה! ואיך אשכחהו? טוב לי פת חרבה ויעקב שמה מבית מלא תענוגות מלכים בלתו... אל תאמרי, אמי, כי לכסף אביו תערוג נפשי; יעקב בבקשתי, ונפשו תשאל נפשי...

— אולת עוד קשורה בלבך, בתי! וברבות הימים תשכחיהו, ענתה אמה בקר רוח ותצא.

מרים נשארה תפושה ברוב שרעפיה בקרבה, ומני אז הלכה קדרנית כל היום, שחוח ישבה בחדרה ובכתה שני הימים האלה. יעקב לא העיז לבוא בימי עניו ומרודו אלה להראות פנים עם אהובתו, לגלות לה את מצוקת רוחו, כי מדוע יכאיב את לבבה על לא־דבר ולבלי הועיל?

אולם לב מרים עָנָה עוד יותר על כי הוקר רגליו מבוא. מדוע לא ישפוך שיחו בחקי כאשר הסכין מימים ימימה? שאלה את נפשה, מדוע לא יבוא להראות אתי פנים? האמנם שמע הפעם לקול אביו ויסיר את לבבו מעלי ויתנהו לבת ידידיה? או כחש בי גם בראשונה, ואך בחבלי שוא משכני אחריו?— לא, לא! הוא לא יכחש באהבתי, עוד יאהבני... אך מדוע זה לא בא?...

שני הימים האלה לא אכלה, לא דברה עם איש דבר, ולא נתנה שנת לעיניה — מתעצבת היא על דודה כי גלה ממנה!... אבותיה לא שמו לה לבם בחשבם כי כאולת האהבה קשורה בלב נערים ונערות, וברוב הימים תפוג, ובכל זאת אולי בקשו לנחמה מיגון לבבה, לולא נגעה צרת נפש פנחס עד לבבם..

פנחס ידע היטיב את תכונות נפש שניהם גם לב האב גם לב בנו נגלה היה לפניו, ועל־כן ידע עד מאד כי ביד חזקה יאבה האב לעמוד על דעתו בעת אשר הבן יסאן לשמוע לדבריו; והבן ימאס בכל בית אביו והוני, כי טָבָּה האהבה הנהו, ידע גם זאת כי יעקב בקש לו מוצא לכסף להשיב לו את אשר לוהו — ולא מצא. עתה, אמר אל לבו, יפקור צפניה את עון הכסף, ובקצפו על בנו, אשתה אני את קבעת כוס חטתו, אשתה אף אמצה עד כי אפול שדוד ואין מקים. בכל נפשו מלא את הכסף הזה מכיסו, לו היה לו — אך לו היה לו, כי אז אולי מנע גם אחותו מהלכד בפת אהבת יעקב...

אבותיו ידעו עד מאד את תוגת לב בנם, ועל כן נדו רק לו מבלי שים עין כי גם מרים תלך תמם מינון לבבה, אשר לו תשקל במאזנים כעסה והותה כי אז אולי תכבד עוד על ינון אחיה פנחס.

בין כה וכה נשמע בבית כי גם דבורה לקחה מנה אחת אפים מיד העצב. מאז התעלפה לרגלי הרופא אצל מטת צפניה, החל רוח עצבת לפעמה, על פניה השמחים תמיד תלין תוגה נוראה, עיניה חשכו בארבותיהן, וקוי מצחה הצח יעידון למדי כי ינון רב מסתתר בחפֶה. — בתה שרה תגבר חילים לנחמה מעצבה ולהסיר התוגה מפניה, אך עמלה לריק. על שאלתה „מה לך אמי כי נעצבת?“ לא תמצא כל מענה אחר רק מאשר כי היא לא ראתה מעולם איש מתעלף על כן נחה עליה רוח עצבת.

אבות פנחס ומרים באשר היו קרובים לדבורה נבהלו מאד מהבשורה הזאת, וביותר היתה תוגתה למו לפלא ולחדה אשר לא יכלו מצוא פתרונים לה. בדבריה לשרה בתה לא האמינו; והסבה הנאמנה אשר הסבה לה העצב בהיות צפניה בביתה חשבו לסוד כמוס אשר לא תאבה לגלות לבתה. ובכן מהרו אל ביתה בתקותם כי לפניהם תגלה את הנסתרות ההן. ומה התפלאו בשמעם גם מפיה אך את הדבר אשר אמרה לבתה. ובדברה נשקעה בהמון רעיונות עד כי אגלי זעה נראו על מצחה.

אבות פנחס החרישו בתמהון גדול מכלי דעת היאמינו לדבריה אם לא; ולא הוסיפו עוד שאול על הדבר הזה.

ה.

לאט לאט בכבדות עברו שני הימים הנוראים האלה, כמו לא אבו להסיר את הדמעות והעצב מעל שלשת משפחות עיר א. האלה, כמו גם להם קשה היה להביא את יום השלישי אשר יגל את המסך הפרוש על פני האנשים ההם ולחרוץ משפט לשבט או לחסד, אך חקי שמים וארץ לא ישנו את תפקידם— עבר יום חלפו גם יומים ובקר השלישי בא.

בבית המסחר אשר להאדון צפניה ישבו יעקב ופנחס שוקדים על מלאכתם בלבות נפעמים ולא דברו איש את רעהו דבר; כי ידעו את מנפותיהם. מורה השעות השמיע את השעה השניה אחרי חצות היום, והדממה הנוראה אשר שררה בין שני הרעים האלה ערן לא הופרה, לא אחד בהם הרהיב עז לנסות דבר אל רעהו... פתאום נפתחה הדלת ומשרת בית צפניה בא לקרוא ליעקב לאכול את אביו פת־הצהרים.

ברתת וחלחלה קם יעקב ממושבו ויואל ללכת.

— אנא, אל תנתק את פתיל חיתי! הנו שפתי פנחס כמעט למרות חפצו ויעקב מחה את אגלי דמעה אשר התפרצו פתאום מעיניו, ויקם וילך.

דמית־מות שרה על השלחן אשר צפניה ובנו מסבים עליו. אחרי אכלם פנה צפניה אל יעקב ובקול מושל אמר:

— בני! הנך רואה כי חיי איש תלוים לו מנגד. שלשום בבקר קמתי

ממשכבי בריא אולם, והן קרני דבר אשר הפילני למשכב, ולו גברה המכה עוד מעט ללבי כי אז ידדתי שאולה. זאת נתתי אל לבי ואחרון משפטי ליסד לך בית נאמן כל עוד חושי בי. ועתה הגד נא לי החשבת כבר את דרכיך גם אתה? החרצת כבר משפט בדבר בת ידידיה, כי הנני ממהר הדבר לעשותו.

יעקב החל לספר — ומדי דברו איש מפיו תלך — לאביו את כל רגשי האהבה אשר בלבו למרים אחות פנחס, ויבקש מלפניו כי לא יוסיף עוד לענות את נפשו בבת ידידיה כי לבו ונפשו נתונים נתונים המה באהבה ובשבועה למרים.

— שמעתי, אמר אביו בחמה גלויה, כן שמעתי כבר כי תזנה אחרי אהבת אחות משרתי, אך לא האמנתי, אמרתי כי שקר יענו בך, ועתה הגד נא, בן סורר! האמנם תחשוב כי אנכי אתנך לקחת את בת אחד מדלת העם?

— הן לא עני הוא אביה, אמר יעקב בקול דממה.

— את נערה, הוסיף אביו מבלתי שמוע דברי יעקב, אשר תתפור ותארוג בעד אגורת כסף?

— הגם עבודה בזעת אפים תחשוב לעון?...

— אך אנכי לא אחפוץ כי תקח נערה עניה לקלוני ולקלון ביתי..

— הנני שונה לך עוד הפעם הוסיף צפניה בשכבו חמתו כמעט, כי תשית לב לדברי, הבון לקראת בת ידידיה והסר את זכר העלמה העניה מלבך.

בדברו את הדברים האלה קם מכסאו, ויאמר לשוב לחדרו, אך יעקב עבבו ויאמר:

עוד שאלה אחת קטנה לי אבי, אף כי ידעת כי דרכי חיי במשטר וסדרים, בכל זאת ..נטל עלי ללות... סך הכל חמש מאות רו"כ אשר עלי לשלם היום...

— חמש מאות רו"כ, שנה אביו את דבריו במנוחה, טוב, שלח לי את החשבונות ואת האנשים, אנכי אשלם.

לב יעקב סער מאוד בשמעו את דברי אביו, ומאין דעת מה לעשות, אמר בשפה רפה:

— אך המה חובות כאלה אשר לא אוכל לגלות לך את נושי... הפסדתי בסוד מרעי בשחקי בקלפים... חמש מאות רו"כ הפסדתי לאנשים שונים...

— אם כן לא אוכל הועיל לך מאומה, גם אגורה אחת לא תקבל מידי, הנך יודע עד מאד כי שונא הנני את הקלפים ומשחקיהם, וגמן וילך לו לחדרו.

יעקב נשאר לבדו בחדר־האכל אבל וחפוי ראש מטקרה יומו הנורא, ומאין דעת לאן יפנה שב לבית המסחור לספר באזני פנחס את אשר קרהו. אך עוד לא הספיק לכלות את ספורו, והן גם צפניה כא. בראשונה ראה את החשבונות משלשת הימים ההם, קרא את כל המכתבים אשר באו בשני הימים האלה, אף רשם על שוליהם תכן תשובתם; לא דבר לא עם בנו גם לא עם פנחס. אך במרם יצא קרא את פנחס אצלו, ובקול כמבקש לא כמצוה אמר:

— מהלך מסחרי יאלצני לשלח אותך מעבודתך בביתי —

— במה הבאתי עלי את הרעה הזאת אדוני? שאל פנחס כבהלה.

— אך זאת אעשה עמך החסד האחרון, אתן לך המשים רו"כ למחיה עד אשר ישלח ד' לך משמרת. את הכסף הזה תקח מכסף אוצרי, אשר ביום המחרת בבקר תמסרהו לידי על פי החשבון.

— אך אנכי אעיז לשאול עוד הפעם: מה חטאתי? —

— לא אראה את עצמי מחייב לתת לפניך דין וחשבון על הדבר הזה, אך מיום המחרת והלאה לא תעבוד עוד בביתי. הנני נותן לך חמשים רו"כ, וגם מכתב־תעודה אשר יעיד על תם דרכך, ומעלת כשרונותיך, ואחשוב כי אוצר כספי נמצא במשמר...

— אם כן חרוץ משפטי מלפני אדוני, הנני כרעתי!... קרא פנחס, ויספר לצפניה כי לרוב בקשת בנו יעקב לוה לו חמש מאות רו"כ בכתחו כי ישלם לו עד ראש החדש — עת החשבון.

— כן אבי! קרא יעקב בקומו לפני אביו, אך בי האשם.

בדממה שמע צפניה את כל הדברים, ובקר רוח אמר אל פנחס:

— אם כן תתן תודה כי שלחת יד באוצר כספי ולקחת משם חמש מאות רו"כ, גם אתה הלא תבין כי עדות בני לא תחפא על מעשיך... ומה גם אחרי כי בני דבר אהבה לאחותך, ואולי לקח הכסף הזה לקחת מתנות ותשורות לה. — הא לכם משפטי האחרון: כעת היא השעה הרביעית, ובשעה התשיעית יהיה המועד להשלים את כסף החסרון באוצרי, ואם אין, תכריח אותי למסור דיני בידי השופטים אשר יסגירוך בכלא...

— הה, אבי! מה תעשה! זכור את ה'! צעק יעקב מקירות לבו.

— הלא אתה יעקב, ענה צפניה ואמר לו, הלא אך אתה תכריחני לבלי היות רחום בדין, בידך עתותי אוהבך, עד השעה התשיעית נתתי לרעך זמן; הזמן הזה נתון גם לך, כעת הנני הולך בפקודת הרופא לשוח בגן, ובשעה התשיעית אשוב. אם תאבה ושמעת לקול עצתי אשר יעצתיך זה פעמים, אז בוא בשעה ההיא והגד לי כי תשמע לקולי, וישארו כל הדברים האלה אך בינינו, ואיש איש על מקומו יבוא בשלום, אך אם תמאן ומרית עוד את פי, אז — אז ביום המחרת יאסר פנחס בסהר, וגם אתה תוכרח לבקש לך משען אחר למוצא מחיתך מן הוא והלאה—

אחרי אמרו את הדברים האלה פנה וילך לו, פנחס ויעקב נשארו כבולי עין רגעים אחדים, אחרי כן התנערו מעט ויגזרו אמר ללכת להועץ שנית באם פנחס — באשר היא היתה אשה חכמה. דברו אף עשו, אך לראבון נפשם לא מצאו שמה איש בבית, והשפחה אמרה כי כלם הלכו לבית דבורה.

— גם זו לטובה! אמר פנחס, גם דבורה אשה חכמה היא, ואולי מפיה נציל דבר עצה; נלכה נא שמה.

על פני דבורה נחה רוח יגון מאז הביאו את צפניה המתעלף לביתה, ועל כן באו כעת אם פנחס וגם מרים לנחמה, ולהסיר העצב מלבה, אך היא דברה עמהם אך מעט וגם זאת כמו למרות חפצה. חשבה רק מחשבות, מבלי הגד למו מה היא חושבת.

יעקב ופנחס באו הביתה ובקוצר מלים ספרו לפני כל הנאספים את מקרה יומם, ואת הדברים אשר דבר אליהם צפניה. דמעות רותחות זלגו עיני שרה ומרים מרב צרות דוריהן, ואנחות כבדות התפרצו מלביהן ומלבות המספרים, וכאשר כלו לספר שרה דמיה איומה בבית רגעים מספר.

אם פנחס בראותה צרת בנה שפכה בוז וקלון על פני יעקב — מה לך ולי כי הבאת אסון על ביתי, אמרה בשצף קצפה, את בתי התעית ותקח מנה את ששון ילדותה ונעם חלרה; ועתה הבאת גם את בני בצרה איומה אשר לא ידע שחרה לולא משכתו ברשתך —

— מה יעקב כי תליני עליו? השיבו פנחס ומרים פה אחד.

— וגם אתה, יקירי! אל נא תתעצב, אמרה שרה לפנחס בהבליגה טעמי ד' ישלח לך עזרת מקדש, ופקודה אחרת תשיב.

— פקודה אחרת? שנתה אם פנחס את דבריה ברוגז, וחמש מאות רו"כ? — מרוב שיחם וכעסם לא התבוננו כי דברי הבשורה הזאת שנתה מאד גם את פני דבורה, היא שמה ידה על מצחה, וזיעה קרה נראתה עליו... אך פתאום פתחה את פיה ותהם את כל הנצבים עליה ובשפתים דולקות אמרה:

— עמדו נזה ואני אלך לדבר בערך ובעד יעקב עם אביו עם צפניה הזקן... ובדברה לקחה את המעטפה ותקם מעל מושבה ותאמר ללכת.

— אנה אהובתי? שאלה אם-פנחס, האמנם תחשבי כי באמת תעצרי כח להרך את לבב האבן אשר נתן ד' להגאה והרם הזה?

— ומדוע לא? ענתה דבורה, ד' נתן לי לשון למודים, ואולי יעלה בידי להמציא לכם, בני, רוח והצלה.

— אך הוא קשה עורף, הוסיף פנחס, כל לשון תלא מהעכירו מדעתו!—

— ואולי אועיל, אנסה נא, השיבה דבורה שנית, כעת הוא בגן? הלך לשוח? ... אלך, בטחו בד' כי ישלח דברו בפי לרפא משגתו.

היא פתחה את הדלת ותלך.

— מה בדעתה לעשות? שאל פנחס, האם לא תחשוב לשלם בעדי חמש מאות הרו"כ?

— אנכי לא אניחה לעשות כזאת! אמר יעקב בגאון.

— אין לך המשפט לעכב את דבורה אם תחפוץ להציל את בני וחתן בתה מבית האסורים, ענתה אם-פנחס ברוגז, נהפוך הוא, אנכי אודה לה בכל נפשי בעד הטפעל הזה.

— אך כסף אין כעת בידה, אמרה שרה, אין זאת כי אם בדברים תאמר להכניעו?

— כרגע אדע זאת, אמר פנחס, הנני ללכת אחריה; ואם גם לא אשמע את דבריהם, הלא פניהם יענו כם אם עשו דבריה פרי או לא.

בעוד רגעים אחדים השיג פנחס את דבורה בבואה בפתח הגן, ויבוא גם הוא אחריה, ויהחבא תחת אחד השיחים, לראות מה תעשה, וירא והנה צפניה הולך בדד, כדרכו, בגן וחושב מחשבות, דבורה עברה על פניו ותגע ידה

בידו; ברב נאוה הביט צפניה מאחריו לראות מי הוא זה אשר מלאו לבו לגעת בו ביד. דבורה לחשה באזניו דברים אחדים בלט. הזקן לא שעה אליה ואל דבריה וילך לדרכו; אך היא עברה שנית על פניו ותצפצף עוד הפעם דברים אחדים בקול דממה דקה, אשר לא ישמע איש זולתו, אך הדברים האלה ירדו כחץ אל לבו, פניו נהפכו לירקון, עיניו החלו לשוט הנה והנה, כמו צר לו בזה ויבקש מפלט לו, וכרגע לטשן לדבורה באימה רבה.

דממה ממשכה אך גם נוראה שררה רגעים מעטים. אחרי כן רמזה היא כטושלת לו כי ילך אחריה, והוא נענע לה בראשו, ובכן יצאו שניהם מחנן וישבו במרכבתו ויסעו.

פנחס שב לבית דבורה, ויספר להנאספים את כל אשר ראה. כלם השתאו מאד על הדבר הזה, אך לשוא בקשו למצוא פתרונים לה — לא מצאו.

ו.

יעקב אמר לקחת כין כה וכה אמרים עם מרים, לשפוך לפניה את תוגת נפשו, להצטדק על אשר לא בקש פניה כל שלשת הימים האלה... אך אמה נערה בם.

— רב לך להוליך את בתי שולל, אמרה בקול נגיד, וגם אַתְּ מרים אל תשעי עוד אל דבריו, מחי גם זכרו מלבך, הלא צויתיך!...

מעקת לב הנאהבים האלה, לא עצרו כח גם לא הרהיבו בנפשם עוז לענות אותה דבר, וכילדים רכים אשר תחת גערה בלבם שכו ונפרדו איש מרעהו וישבו לבדם, ודמעות נובעות מקירות לבבם נראו על עיני שניהם. שרה בדעתה את רגשי האהבה ומצוקותיה ישבה אל מרים רעותה ותאמר לנחמה, אך היא מאנה הנחם, כאשר גם עקבות נחמה לא נראו על פני ידידה יעקב.

דמית טות שררה בכל החדר ההוא, ועצבת חרישית שטה משטרה על פני כל הנאספים, לא דברו דבר, לא השמיעו קולם, כי לבם יודע עד מאוד צרות נפשם, אך בת עין יעקב ומרים — ולעתים גם פנחס ושרה — לא תדום, כי דמע תדמע על שברם כי גדול, ועל מכתם כי אנושה עד לבלי מרפא.

טורח־השעות אשר הפריע כבר פעמים רבות את הדממה הנוראה הלזו, השמיע ככר את השעה השמינית, התשיעית, ודבורה עדן לא באה; השמיע גם את העשירית, גם את האחת עשרה ועקבותיה עוד לא נודעו.

— מדוע זה אחרו כה פעמיה לבוא? שאלו איש את רעהו.

— קשה לב צפניה לנצחו, השיבו הם אמריהם לטוב, והיא לא תטוש עד אשר תבצע את אשר החלה לעשות.

— לו יהי כדבריהם! הגו שפתי פנחס, יעקב, מרים ושרה יחד.

פתאום באו שתי מרכבות מרקדות עד פתח בית דבורה. הסוסים הדהרים נעצרו, ומהמרכבה הראשונה יצאו דבורה ואחריה צפניה, ומהמרכבה השניה יצאו הרב, השמש וגם שני סופרים. כלם באו הניתה, והיא נתנה לטוב מקום

אבן נגף

והוא

תולדות המקובלים הרבים מצפת ומירושלים אשר היו לאבן נגף להמשיח השקר ש"צ וסיעתו, קורותיהם ושיטותיהם, דרכיהם וספריהם, ע"פ מקורים חדשים ונאמנים עם יסוד ושורש החסידות, ועם הערות ונוספות

מאת

דוד כהנא

איש אדעססא.

הקדמה

האיש החכם אשר לא יתעורר ממה שאמרנוהו באלה ההתחלות לא יספיקו לו משא עשרת אלפים גמלים ספרים, והדבור אתו יהיה מותר.
(בחינת הדת מר' אליהו דיל מדיגו צד ע"ט).

אמר המחבר ראה ראיתי לגלות אור חדש ע"פ מקורים חדשים ונאמנים על תולדות חיי המקובלים הרבים אשר היו בצפת ובירושלים, בטרם יצא עוד ש"צ וסיעתו על פני התבל א), כי כמוסים וחתומים הדברים מעיני רבים מאחב"י, וכמעט ערפל חתלתם, ותולדות המקובלים האלה, דרכיהם ושיטותיהם וספריהם נחוצים מאד לדעת, יען כי הם היו לאבן נגף לש"ץ וסיעתו, ומהם נלמוד לדעת כי אין סבה בלי מסובב ואין חקר לרוח האדם, ועל ידם יופיע אור בהיר על ענינים רבים.

עוד מצאתי לגלות את יסוד ושורש החסידות למלאות את תשוקת רבים הצמאים לדעת מאין באו החסידים הראשונים, מוצאם ומבואם — גם צלח לי לפנעח נעלמות וסתומות ספר כח־ה' אשר נתחבר ונדפס בשנת השצ"א מר' שמואל אשכנזי ז"ל, ולהדפיסו בסוף ספרי ולפרשו כיד ה' הטובה עלי אחרי אשר נעלמו דבריו מעיני הדורות הראשונים.

ובטוח אנכי כי רבים מאחב"י הנבונים והישרים האוהבים עמם וחכמתם באמת יתנו תודה לי עמלי, ורק ההולכים חשכים ואנשי רמיה המתעים עמם בשקריהם יתנו בדברי מגרעת וימלאו כעס וחמה יען כי גלה כבוד מהם ונודעו מזמותיהם, אולם לא אירא מהם ומהמונם כי האמת נר לרגלי והאמונה הטהורה אור לנתיבתי, ושפתי חנף שנאתי, ולא לריב ולא להתוכח עמהם באתי, רק להועיל לבני עמי יצאתי, ואל שדי יהיה בעזרתי —

אדעססא כ"ח תשרי תרל"ג.

---

*) תולדות ש"ל וסיעתו בפרטיות עיין בספרי "אבן התועים" נדפס בהשחר שנה שלישית ובספר מיוחד אחרי כן בשנת תרל"ג בוויען.

א.

בטרם נגרשו היהודים מספרד ובטרם עזבו את ארץ חמדתם זאת, ישבו שם שנים רבות בשלוה והשקט ותרב עשרם וחכמתם מאד. מהם יצאו סופרים, משוררים וחוקרים גדולים, וכמעט מצאה החכמה קן לה אז רק בין היהודים בספרד; אבל ברבות הימים כאשר גבר האור כן נגרו גם הצללים, רבים מהם שמו כל מעינם רק בספרי הפילוסופיא להיונים הקדמונים עד אשר יצאו לדרוש את כתבי הקודש על פי שיטתם; ואחדים מהם יצאו להטיל ספקות בעקרי הדת והאמונה, ולהאמין אף בקדמות העולם; ובעת ההיא החלו אנשי האמונה לחזק את עמודי אמונתם ולשים עליה סתרה, ויצאו לדרוש בחכמת הקבלה ולהחבונן בנסתרות, כי זה לעומת זה עשה אלהים; וכה יצאה הקבלה לאט לאט בעקבי החקירה ומצאה לה מהלכים בין יחידי סגולה בספרד א) עד אשר נתגלה שם ספר הזוהר המיוחס לרשב"י ויהי כאור מאיר בעיני המקובלים ודורשי נסתרות.

בשנת הרנ"ב ליצירה מצאו את היהודים בספרד צרות רבות, כי נגרשו מארצם ונפוצו על פני כל הארץ, ומרוב צרה ויגון ירדה החכמה והחקירה מטה, וחכמת הקבלה עלתה למעלה, ובמקום ספרי חכמי המחקר שמו יהודי ספרד כל מעינם בס' הזהר אשר הביאו אתם מספרד וכו מצאו נוחם ומרגוע לנפשם; ורבים מהגולים האלה באו לצפת כי הארץ היתה טובה ומבורכת והנים מתוקים והמזונות בזול ב). העיר צפת היתה מלאה אנשים, ובעלי תורה ומקובלים ודורשי נסתרות נתישבו בה לרוב כי היו חפשים שם מכל מס ותשלומים ג) והעיר צפת היתה אחרי כן לעיר ואם בישראל; ומצנה יצאו תורה וקבלה לכל תפוצות ישראל.

בשנת הרנ"ו ישבו בצפת כמו שלש מאות משפחות יהודים ומסחרם היה על הרוב עם בשמים וגבינה ושמן ופירות, והגאון ר' פרץ קילובו היה הראש וקצין העיר ד) ובעת ההיא בא לצפת מגירוש סיציליא איש נכבד ושמו ר' יוסף סאראנזי איש צדיק וחסיד ומקובל והוא היה רבו של ר' דוד בן זמרא המבונה בשם הרדב"ז ה) ומרי עברו דרך צידון לצפת יצאו הקהל ושר העיר וחלו את פניו כי ישב אתם ונדרו לתת לו חמשים אדומים לשנה להחיות נפשות ביתו, ושר העיר חפץ לתת לו מכספו עשרים אדומים למען ישאר שמה, כי שמו היה גדול בכל הארץ ו) אבל ר' יוסף לא רצה לשמוע לבקשתם והלך לצפת.

א) עיין בס' מלרף למכמה ד' כ' דפוס לודענא, ובס' שומר למוכים (ד' ד' ע"ב).

ב) עי' בס' שבחי יהוסלים דפוס לבוב שכת תרכ"ח בשם מקצות ח"י מאיש פלאי (דף כו').

ג) עיין בס' סו"ת לשקת רוכל למהר"י קלרו סימן ח'.

ד) עיין מכתב שני מר' עובדיה ברטנורא לשלר הולילת המכס כייזויבר בס' יחסרנוך פיר נעמיכטע דער יודען שלק שלישי לד לע"ז.

ה) ס' שרדים פרק ז'.

ו) מכתב שני מר' עובדיה (לד לע"ה) וז"ל ובשרטו לעלות דרך דמשק ושמה

ר' יוסף היה איש רודף שלום ובכל עת עשה שלום בין ארם לחברו ובין איש לאשתו ואפילו בין הגוים, ועל כן היה רצוי מאור לאחיו ואזיו עליו כי הוא זכה לראות את אליהו א).

בשנת רפ"ב נתרבה צפת באנשים ושלשה בתי כנסיות נמצאו בה: של ספרדים, של מוריסקים, ושל מערביים, ובית הכנסת שלהם נקרא בשם "כנסת של אליהו", יען כי קבלה היתה בידם, לפי דבריהם, כי שם התפלל אליהו הנביא ב). היהודים סחרו שם עם כל מיני סחורות, וחכמים מהם הלכו עם סחורותיהם לדמשק לסחרם, ולא רחוק מצפת עומד הכפר מירון אשר שם מערת רשב"י ובנו כפי המסורה בפי העם ג) ומכל המקומות באי היהודים למירון להתפלל על קברי הצדיקים ד) ועי"ז נתרבה הישוב.

כימים האלה קרה בצפת מקרה רע מאד ה) כי מקיבל אחר ושמו ר' יוסף דיל ריינה לקח על עצמו עם ששה תלמידיו להביא את השיח בקבלה מעשית, בצומות וסגופים ותפלה, וכאשר לא עלתה בידם הלך ר' יוסף אחרי כן לצידון וכפר בדת ישראל לראבון אחיו ואוהביו הרבים.

ב.

בעת ההיא באו לצפת כתיר גולי ספרד שני אנשים נכבדים שם האחד היה ר' יעקב המכונה ביוב, והוא היה ממתא מקדה בספרד ממשפחת בני

סלכו לדרכם דרך לידון, ובסיומם שמם סנהדרי"ו וגם הקהל מחזיקו בכף מצליח מנצלם מו"ם יוסף הכ"ל וכדכו לו כי דוקמני לשנים; וכשנגש ילמד מלמני מחזיק סגדול גרענן בס' קורות היהודים (מלק ט' לד ס"ת) כי הדבר הזה עם ר' יוסף היה בצפת.

א) ס' מרדיס ד' ז'.

ב) בס' שבחי יהוסלים ד' ט'.

ג) וכ' בניימן מטודילא בס' מקצות בניימן לד י"ב ר' מבנפר מזה ומבחר קברים מצעלי המלמוד לך לחת קבר רשב"י לח יזכור.

ד) עיין בס' שבחי יהוסלים ד' י"ד.

ה) המקור מר' יוסף דיל ריינה בתליבות בנסים ונפלאות נדפס בפרט סרלחזוס בס' לקוטי הס"ם דפוס ליוחרלא שנת תקע"ם (ד' ע"ם) ומפה הנתקבלו לך לח מיבן סרגיין לבד המקור הזה לח מקור בעלמא הוא, כי הדבר קרה בפועל, והלמ"ק בס' הנדפס (בפרי הסמות פרק רלמיין) יאמר בזה"ל: לפי שרלו מבני מתא בלמלים ונתיעצו ביני מפה שמא יזמינם בהם (בשמות) חלה שלינו סגון במו שרלינו בעת שה לחמריהם הרבה קרובים חליני כמו יוסף דיליה ריינה וביוחל זו המחריבים בית חלינו ומביים לח פרלוחינו; וכן יאמר מהרח"ו בס' הגלגולים (ד' פ"ח ע"ב) הכ"ל יוסף בן דולפינה [דילריינה] מהבבל בבבל שמוד בזמן מויני ז"ל; חבל הדברים בפרטיות עוד ערפל מחלחם, ולדברי הזכם רמ"ם ים נחולר הספרים בליידען כ"י וכו כמלחם תבלה מר' יוסף דיל ריינה, ועל המבלה נכתבים הדברים הסלנה; תפלה קדושם מפוקנת לנבעלי משומד שנשלנה מן משעים מן הסכם כ' יוסף נגלגי דיליה דילה ריינה ז"ל, והיה תפלה מבלנת ליסר הסהסוד וכו', ומאמר דמעשה הלים זאת המפלה; לך לנדך מלחתי עד סוף הפקון; ומס יש עוד בזכ"י הקפור הנפלה הר' יוסף נכתב מתלמידו נהורא מחיר ונדפס לחרי כן בס' לקוטי הס"ם דפוס ליוחרלא ע"ם כ"י הר' שלמה נלוחו; והחפלה הזאת נדפסה לחרי כן בס' שערי ליון הר' כתן נטעב חנוכר (עיין לקיומת כ"י הטבריה מלוכר הספרים בליידען מרמ"ם (לד ל"ג) ובטעת נכתב

מונגיל מגדולי תלמידי ר' יצחק אבוהב א) ובזמן הגירוש בשנת רנ"ב יצא מספרד ובא לתלמסאן ונתקבל לרב על חמשת אלפים משפחות מאחב"י בעיר פים, והוא היה אז צעיר לימים בן י"ח שנים ובלא חתימת זקן ב) ואחרי כן הלך מהר"י בירב למצרים ומשם בא לצפת, והיה שם רב לקהלה הגדולה ולמד תורה והעמיד תלמידים הרבה; ושם השני היה ר' לוי חביב בן הרב ר' יעקב חביב מעיר סמורה בספרד, ובעת אשר יצאה הגזרה הרעה מהמלך האכזר מאנועל מפורטוגאל לגרש את היהודים ולהביא את בניהם הקטנים בדת הנוצרים, היה מוכרח ר' לוי חביב בעודנו נער קטן לקבל עליו את דת הנוצרים, אבל בתוך השנה צלח לו לברוח עם אביו לסאלוניקי ג) ושם ישב ר' יעקב חביב וחבר את ספרו עין יעקב ולמד תורה לבנו, ומהרל"ח הצליח בלמודו מאד, ומלבד ידיעתו הגדולה בש"ס ופוסקים ידע נ"כ המיב את חכמת התכונה והגעאמעטריא ד) אשר היתה דבר יקר בימים ההם, ואחרי כן הלך מהרל"ח לצפת.

ויהי היום והרב מהר"י בירב דרש בצפת בבהכ"נ בפ' הלכות שבת להרמב"ם לפני העם, ומהרל"ח ישב אצלו ושמע לתמהון רוחו כי טעה בדברי הרמב"ם אבל מרוב ענותנותו לא הפץ לביישו ברבים והמתין לו עד אחר הדרשה, ועד אשר נמרו העם את התפלה ואחרי כן הגיד לו בלחישה את טעותו, אבל מהר"י בירב ענה לו בגאה וגאון ובטל את דבריו בקול רם, ולא יכול מהרל"ח למשול ברוחו ולהתאפק עוד, וענה גם הוא בקול רם ויראה לו טעותו ויריבו בחזקה לפני כל הקהל, אך לא נגעו איש בכבוד רעהו רק אחרי אשר הלך מהרל"ח לביתו זלזל מהר"י בירב בכבודו לפני התלמידים ה).

אחרי ימים אחדים יצא גט מבית דינו של מהר"י בירב ומהרל"ח אמר שהגט הזה היה פסול, ויחלו דברי ריבות ביניהם ותלמידי מהר"י בירב: ר' אברהם שלום, ור' משה מטראני כתבו נגד מהרל"ח, ואף הוא כתב דברים קשים נגדם ו).

בשנת רמ"ה הלך מהרל"ח עם בני ביתו לירושלים ונתקבל שם לרב אחר מות מהר"י שולל על העדה הקטנה מירושלים, והוא היה להם למשנב בעת

על התפלה הזאת נכפר שערי ליון בזמ"ל "תפלה קדושה זו הוצאה מארץ הקדושה מתוקנת לבעלי תשובה שנתפללה מן הסמים על יד החכם המקובל, והיא תפלה מורלת מקובלת ליסר הסרהור ולהסיר מהלדים כל המחשבות רעות והרהורים לעיס ולריך לשוב לא' בכל לבו וילחמהו, שמוד על רגליך בכוגר מזלה ולחוד בדמעות שליס" ושם המחבר כתוב בכוכה, והתפלה נעתקה מפקודי התנ"ך כדרכם לז לחבר תפלות מפקודים.

א) בפ' קורח הדורות הולחת קלחקעבל ד' ל"ב.

ב) שו"ת מהרל"ח דפוס לבוב ד' ק"ח.

ג) שם ד' ע"ל ע"ב.

ד) זולת רומים לחכמו בפ' שו"ת מהרל"ח (ד' ל"ב) בדבר קדום המודם:

ה) שו"ת מהרל"ח ד' ל"ד.

ו) מדברי מהרל"ח רומים לחכמו כי חריב הזה היה בעת לחבר יפה עוד בלחת, וז"ל כיון שהמעשה של לחלב יום יותר מי"ד שניס (שו"ת מהרל"ח ד' ע"ג ע"ב) היוס כמו י"ד חניס שהותר בלחת (שם בד' הנזכר).

צרה, כי מצבם היה ברע מאד וכמעט כלם היו עניים מדכאים א) ונם אחדות לא היתה ביניהם, ומהרל"ח ברוב חכמתו השיב את רוחם ודבר על לבבם כרועה נאמן לעדתו, ולולא מהרל"ח לא נשאר בירושלים אף עשרה אנשים מכל התושבים ב). בעת אשר ישב מהרל"ח בירושלים החל עוד הפעם ריב בינו ובין מהר"י בירב בדבר קדושין, אבל נשקע הריב מהר כי מהר"י בירב בא לירושלים והתראה פנים עם מהרל"ח ויעשו שלום ביניהם ג).

ג.

בימים ההם שנת רפ"ג בא איש אחד מארצות הקדם למצרים ושמו דוד הראובני, והגיד נדולות ונפלאות כי במדינות חבור נמצאו יהודים רבים, והוא דוד בן שלמה המלך, ואחיו יוסף הגדול ממנו בשנים יושב בעת על כסא מלכותו וימלוך על בני גד וכני ראובן וחצי שבט מנשה, אבל דבריו לא עשו רושם נדול כפי הנראה במצרים והלך מיד לירושלים, ושם ישב רק שני חדשים וכאשר לא עשה נם פה מאומה הלך עם משרתו יוסף דרך אלכסנדריא לווינעציא ד).

בשנת רפ"ד בא דוד הראובני לווינעציא ושם מצא את הצלחתו כי דבריו נכנסו באזני היהודים אשר האמינו כי מעבר לנהרי סמבטיון נמצאים עשרת השבטים, וע"י תארו וכשרונותיו לקח את לבבם, כי היה קטן הקומה ושחור וכחוש מאד, אבל לבבו היה לב אריה ולא חת מפני כל, ודבר רק בלשון הקודש בקריאה משונה ואמר כי הוא משבט ראובן ומעולם לא למד תלמוד עץ כל ימיו היה איש מלחמה, וסבת נסיעתו היא כי נשלח מאחיו המלך ומשבעים הזקנים מחבור, ללכת אל מלכי איירופה ובראשם האפיפיור ברומא לבקש כלי משחית וקנה רובה לכבוש ולנרש מן הארץ את העמים המחמדנים היושבים בַּתָּוֶךְ, ולא יתנו את היהודים להתאחד ולהיות לעם אחד; וצַיָּר אחד ר' משה שמו ואיש עשיר בשם מצליח ראו לתמוך אותו בכסף למען ילך לרומא למובת ישראל.

ומיד הלך דוד הראובני עם הטליץ ומשרתו יוסף ויהודים אחדים לרומא, והוא רכב על סוס לבן; בתחלה דבר דוד הראובני עם שרי האפיפיור, ואחרי כן עם האפיפיור קלעמענס השביעי בעצמו וחראה לו כתבי תעודתו, והאפיפיור אשר האמין בדבריו מהר וקבל איתו בכבוד כציר מלוכה, והדבר הזה היה לאות ולמופת אף ליהודים אשר לא האמינו בו עד עתה.

א) עו"ת מהרל"ח ד' פ' וז"ל: ומלבד יסורים ירסקים לא די שהיו מצדיקים חלק שהוא ממורים ויגונים ומי שזוכה להסתיג במה לקנות חלק בהמה דקה ובני מעיים, ומפילו מעז בהמות ובמגים ובמוצדים הרי הוא בעיני עלמו כאלו יחל מציח עבדים ויסב על כתף הסנגיס.

ב) שם ד' ס"ח.

ג) שם ד' ע"ז ע"ב.

ד) תולדות דוד הרלובני ומלחמה מלכו בפרטיות עיין בקורות היהודים חלת המוקר חגדול גרלחץ חלק ט' לד רכ"ז, ופה העתקתי רק חת הכתוב להעניין.

כמעט שנה ישב דוד הראובני בכבוד ברוטא, ואחרי כן הלך בספינה לפורטוגאל, ועל הספינה היה גם מטשלת היהודים כאשר בדה מלבבו, ובשנת רפ"ד בא לעיר הטלוכה אלמיירין ונתקבל מאת המלך יואן השלישי מפארטוגאל בכבוד גדול; והדבר הזה עשה רושם גדול בעיני הנוצרים, ובפרט אצל היהודים האנוסים אשר ישבו שם לרוב והודו לה' חסדו כי ראה בענים וישלח להם עזר ומושיע.

ובעת ההיא היה בפארטוגאל איש נוצרי צעיר לימים ושמו דיעגא פירעס, נולד בשנת רס"א, אבותיו היו מאנוסי ספרד. דיעגא היה סופר המלך, וידע שפת רומי ושפת עבר ומעט מחכמת הקבלה וראה עוד חזיונות וחלומות רבים, וכאשר בא דוד הראובני לפורטוגאל הלך דיעגא אליו והגיד לו חזיונותיו וחלמותיו וגלה לו בסתר כי הוא חפץ למול את בשר ערלתו ולשוב לדת אבותיו, אבל דוד הראובני ראה להתרחק ממנו לבל תניע אליו רעה על ידו ובסתר בלילה מל דיעגא את בשר ערלתו ושנה את שמו לשלמה מלכו וסבל כאב גדול כי דם רב נשפך ממנו א) וזאת היתה ג"כ סיבה כי נראו לו חזיונות וחלומות אין קץ, והאמין כי נפתחו לו אוצרות חכמה וגלו לו דברים נדולים בתעלומות חכמת הקבלה וצרופים גדולים מהספירות ב).

ברוב חזיונותיו הלך אחרי כן לתוגרמה ואמר כי הוא נשלח מדוד הראובני בשליחות נסתרה ג), הגר צדק והמקובל הזה עשה רושם נדול בין היהודים בתוגרמה, והרב המקובל מסאלוניקי ר' יוסף טאיטאצק אשר התנהג ע"פ חכמת הנסתר ולא ישן כמשה ארבעים שנה רק על תיבה ורגליו היו תלויות ד) שמע בנפש חפצה את חזיונותיו הרבים והאמין בהם באמונה שלמה, ובאנדריאנופיל התראה פנים בפני הנראה ר' שלמה מלכו עם ר' יוסף קארו ונקשרה נפשו בנפשו, וע"י החל מהרי"ק קארו נ"כ לשקור וללמוד בחכמת הנסתר עד אשר חזה נ"כ חזיונות אין קץ ה) ור' שלמה מלכו הלך לצפת וישב בא"י ימים רבים, ודרש לפני העם בחכמת הנסתר, וזקנים וישישים באו אליו לשמוע לקח מפיו ויבקשו כי יפרש להם פסוקים סתומים בתורה ולהגיר להם עתידות, ואחרי כן הלך לאיטליא לבשר לפני מלכים את בשורת ביאת המשיח ולקרב הנאולה.

לבקשת אוהביו הרבים ו) הוציא ר' שלמה מלכו מעט מדרשותיו בשם ספר המפואר ונדפס בסאלוניקי בשנת רפ"ט, ושם התנבא כי בשנת ש' לאלף הששי יבוא המשיח ז) וחזיונותיו ונביאותיו עשו רושם נדול בלב היהודים

א) כן יקפיד בתולדות חייו לשל כתב בעצמו מבדפם בפ' קדוש מיהודים מנרעטץ.

ב) בפ' הזכר.

ג) בפ' הזכר.

ד) רלמדים חכמת ד' פ"ע.

ה) עיין לשלן קפ. ו'.

ו) וז"ל ספר המפואר לשני ולרבי הכלחבים היושבים בסאלוניקי שדולים ממני בשלום לשם לחם דרום.

ז) וז"ל בפ' המפואר (ג' כ') ומפ מדבר בלרף שכוונו ההן מוך למקומן, לומפ שבויהי

כתוגרמה וכא"י א) ובפרט כעיר ואם בישראל צפת אשר ישב אצלם ימים אחדים, ורבים מאחב"י היו בטוחים כי בשנת ה"ש יבוא המשיח, אבל ראו כי נחוץ לעשות ג"כ מצדם לקדם את פני המשיח, וחכמי צפת ובראשם הרב ואב"ד מהר"י בירב איש נכבד ואיש עשיר ב) מצאו כי טוב להשיב הסמיכה כבראשונה כאשר הורה הרמב"ם, יען כי ביאת המשיח ובנין בית המקדש תלוי בדבר הזה, כמאמר הנביא ואשיבה שופטיך כבראשונה ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק וכו' ולטי נאה לחדש הדבר הזה יותר מהקהלה הגדולה צפת אשר יש כה יותר מאלף משפחות יהודים; ואולי חשב כי בהמשך הזמן יהיה מהר"י בירב נסמך לנשיא על כל ישראל.

ד

אולם חכמי צפת הבינו כי לא טוב לפרסם דברים כאלה ברבים ועל כן החלו לבקש לתת טעם אחר מדוע יחפצו לחדש הסמיכה, יען כי לחדש חדשים ולקבוע מועדים יש חשבון ישר, קנס המפותה וישור הזועד הוא דבר דלא שכיח ואם כן לא יכלו לתלות כאלה הטעם מדוע יחפצו לחדש את הסמיכה, אך בכל זאת צלח להם למצוא מהר טעם נכון לפי העת והזמן, והוא יען כי רבים מאחב"י מאנוסי ספרד באים לא"י, וישם היו ניצרים ועכרו על דבריהם רבים מדברי חז"ל ונפשם עליהם תאבל, כי בעת הם רוצים לישוב בתשובה שלמה,

---

בנקוב ואותן שהן בזמן הסנהדרין ואותן שבמיין וקן הימין מדיב כמה מבדין יהיה נוקף על ה' אלפים, ואין לי רשות לגלות המותם לבל ק-ובה ישיבתו בצפת, ויגלה לכל מאהבים בימינו, והמשכיל החסדון מתוך הקונטרס הזה ילמד עניו מה שלמד דניאל והסכילים יבינו והבונה בדבריו כאשר גלה לנו החוקר הגדול גרעטץ היה, לם תקח הסנהדרין הנמצאים בתכ"ך ותחבר להם ביחד יעלה שלם שלום, ותחבר הסנהדרין שלות עם ה' אלפים יעלה ה' אלפים ושלום שלות. ולחזק ה בדרים לעתיק פה מה שמביא בעל שם"ק משמו ז"ל ד' ל"ה) הרב רבי שלמה מלכו שכתוב במצוותיה למד לתלמידיו רחבי תיבות ג' ג' פעמים על ביאת המשיח והם כי תקנה עבד עברי שם שנים יעבוד ובשביעי יצא לחפשי חנם, כאשר יגיע תכלית הקץ בגילות הנביא עמוס בקץ דבריו עם בניהון ראשו יפציח שבתאי זמי ה' נאלמים יחי מועד יהיה עליו בית דוד ולא בלותו רביעי בלמדיהם יהיה על ישראל שובתם וכו', גם כאן מיעטים מחברים כוונו למוד לוי לחדוק לפניו לחלק שלש שר"ת רומזים ה' אלפין ש"ן וכן היה לב לחיו, לבל הסמיכו לחכמי ע"ם.

א) וכה יאמר ר' יפתלי טריוש בקבלה בקס דקדוק תפלה (עלה ר') שבת רל"ח בא מלי מכתב מבני יקירי הר' אליעזר טריוש לאשר העתיק כתב קודש הוגלו מקלפו לקהלת בודקו, ומשם קרקוב לאשר בני דר שם בגד הגלולה כי התחילה, וכאשר הלכו בני בריה עם קדש יוסלים עד שלוניקי תקנו תעניות ותשובה בה"ב בכל שבוע. גם הנשים יפצבו לבם בלום, גם ר' אברהם זכות בעלמר תבוהתו וגיקו ר' אברהם הלוי בספר מסרת קטרין הגבולו לת הקץ על ה' אלפים ר"ל, (עיין בספר מאור עיניים ימי עולם פ' מ"ב) ודבריהם עשו בעת ג"כ רושם גדול בין היהודים.

ב) עו"ת מהרל"ח ר' ע"ח ע"ב וז"ל ועם היות שם"ל עושר וכבוד לתו (עם מסר"י בירב) וזקנה גם מבעם יותל מן הכל.

ותשובה שלמה לא תוכל להיות לדברי מהר"י בירב בטרם יכו ל"ט מלקות ע"פ התורה, ולהכות מלקות נחוץ לזה שיהיו רבנים סמוכים, ואם כן נחוצה הסמיכה א).

וחיש מהר בטרם שאלו את פי הרבנים מערים אחרות אם לחדש הסמיכה סמכו את הרב מהר"י בירב וכתבו וחתמו כתב הסכמתם בזה"ל ב) הן עם אחד עם ה' אלה ממלכת כהנים וגוי קדוש נסך מראש מקדמי ארץ אליו גוים ידרושו, מנן פרכי מנן הפרכי שופטים ושוטרים הרודים בעם לתהלה ולשם ולתפארת, ועתה כי עברו תורות חלפו חק חרה אף ה' בעמו ויפרץ בם פרץ על פני פרץ, אין מלך ואין שר גבור ואיש מלחמה במלחמות של תורה, ספו תמו חרשים ונבון לחש נמקו בעוננו כי רב הוא, ויהי עם ה' אלה מפוזר ומפורד, כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו, ועוננו רבו למעלה ראש, מדי יום ביומו נפלה עטרת ראשנו, חלל לארץ נזרנו, אין עוד נביא מורה צדק ואין אתנו דן דיני קנסות מוכיח לרשע מומו, והיה בקרוב איש לשוב אל ה' ויאמר בלבבו למה זה הבל איגע מה בצע כי אצום וכי אלך קדורנית ואלקה מלקות ארבעים ולא יוסיף ולא יתן ולא יעצור כח לפטור אותי מידי כרתי, וחטאתי נגדי תמיד ולא תמחה חרפתי.

זאת היתה בעמנו לאבן נגף ולצור מכשול לבלתי שוב אל ה' ולאחוז בכסלות ודרך שובב ולנעול דלתי התשובה, ומי הוא זה ואי זה הוא בשם ישראל יכונה ועל אלהי ישראל יסמך לאמר לה' אני אשר יתאפק על הדבר הזה ולא תרד עינו דמעות כי ירדו לשערים עם ה', ועתה כמעט רגע היתה תחנה מאת ה' אלהינו להשאיר לנו פליטה ולהחיותנו כיום הזה, ויעלנו מבור שאון גליות והשמד אשר השתרגו עלו על צוארנו בארצות העמים ויביאנו אל המקום הזה אשר בחר בו ואל העיר אשר נקרא שמו עליה, ויתן לנו יתד במקום קדשו, על כן על כל דברי האגרת הזאת קמנו ונתעודד אנחנו צעירי הצאן אשר על אדמת הקדש לקנא על כבוד השם כי איך יחל, אין קורא בצדק שב אל ה' בכל לבבו, ואין נשפט באמונה, ונאמר איש אל אחיו חזק בעד עמינו ובעד ערי אלהינו ונרים נס התורה אשר הושלך ארצה זה כמה והיה למרמס חוצות, ולכן בררנו לגדול שבנו בחכמה ובמנין החכם השלם הרב הגדול מהור"ר בירב נר"ו שיהיה סומך וראש ישיבה ורב יתקרי והוא יושיע, והיותר חכמים שבנו אצלו, ורבנים יתקרו, ויהיו סמוכים לעד לעולם עושים באמת וישר משפטי התורה לדין את שתקיף והיה אם בן הכות הרשע והובא לפניהם ויכוהו על פי התורה כאשר יוכל שאתו ויפטר מידי כרתו ויתקרב אל העולם, וגם כל העם הזה על מקומו יבוא שלום.

א) הטעם הזה כי רק בשביל האנוסים נחוץ לחדש הסמיכה נראה מן הענין בשו"ת מהרל"ח (ד' ע'), שכתב שלפי דעת רבני צפת כל התכלית לא היה אלא מצד המלקות, ועוד במקומות אחרים.

ב) שם ד' כ"ט והעתקתי הדברים כלשונם למען יתענגו הקוראים כי הס' הזה לא נמצא בידי הכל.

(המשך יבוא)

לשבת, חזות פני צפניה העידה על הבהלה והחרדה אשר בלבו ואי־מנוחת עשתונותיו; מבטי עיניו, וכל תנועת גוו נראו כמו לא ברצון ובכחירה חפשית הנה, רק כמו כח נפלא ונסתר יניעהו — עד כי נדמה יותר לנודד בשנה, מלעושה בהקיץ. גם דבורה היתה במבוכה גדולה, גם על פניה אותות הבהלה נודעו; אולם לעומת זה נראתה גם שמחת נצחון מבין עיניה אשר הפיקו חן ורצון, היא הפריעה בראשונה את דמטת התמהון אשר היתה בבית.

— ראו נא אדוני וידידי, אמרה, מה טוב לב האדון צפניה! הן השמיע כיום דברים קשים לסוכנו לפנחס, על דבר חשבון כסף־מה אשר לוה לבנו יעקב זה, מאוצרו הנתון על־ידו; אכן עתה כשך חמתו, חשב דרכיו וירא כי הצדק עם פנחס באשר כי יעקב בנו הוא, וגם איש אמונים אשר ליום הכסא בטח ישלם לו; ולזאת למען הטיב את אשר עות כי העציבו על לא־דבר, בא כעת הנה להשיבו על כנו, גם לתת לו כסף־כִּפּוּרים בעד הצער והבושת אשר הסב לו —

— כן הדבר, ענה צפניה בשפה בלולה, כל החשבונות המה כנים ונאמנים ולא אבין איך נזרתי אמר בחפזי כי יאשם פנחס בגלל אשר לוה מכסת כסף מעט לבני יחידי אשר ידו כידי לכל דבר... סלח נא, פנחס, עשה עמדי החסד הזה — לאות על טוב לבבך, ועבוד מן היום והלאה בבית מסחרי, והנני מוסיף כעת על שכרך חמש מאות רו"כ לשנה...

כלם השתוממו מאד, ופנחס, אמו, גם שרה נתנו תודה לו.

— ועוד יתרה עשה, אמרה דבורה, הן הוא שמע מפי כי לא יכול עוד לקחת את אהובתו את בתי המיועדה לו, יען כי לא השיגה ידו; לכן יתן לו כעת — כסף ענושים בעד בשת פניו, אלף כסף!...

היא הלחישה דבר באזני הרב, והוא קם מכסאו.

— גדליה, אמר אל סופר אחר, כתוב את התנאים.

היא נתנה לו עט, דיו וגליון, וגדליה ישב אל שלחן הכתיבה העומד במקצה החדר מערבה, ויחל לכתוב.

— וגם אתה, יעקב בני! אמר שנית הזקן, האמנם תאהב ככל לבבך את מרים?.. רגשי האהבה קדושים המה, ואנכי לא אמנעך מקחתה אם באמת ותמים תאהבנה —

על עיני מרים ויעקב נראו דמעות השמחה, אשר העידו למדי כי אהבה־עזה קשרתם. מרב תמהון לבבם על דברי צפניה, ומעז רגשות לבבם, לא עצרו כח להגיד שפה ולהביע את רוב רגשותיהם במענה לצפניה, אך כמעשה מכונה, בלי דעת, נגשו יחד, נאחזו בידיהם, עיניהם השפילו לארץ, ומפיהם התמלטו המלים „הננו אוהבים ונאהבים!"

צפניה לא גרע עין מהחזה הנפלא הזה ועיניו החלו להוריד דמע.

— מה שם החתן, הכלה, המחתנים, הערב־קבלן מצד זה ומצד זה? שאל גדליה הסופר בקול שָׁחַח כשמחה־לא־לו.

דבורה נגשה אליו, ובאמרים קצרים הודיעה לו שמות כל האנשים האלה,

„והעומד מצד הכלה הבתולה שרה, ציתה לכתוב, אמה מ' דבורה והגביר הנדיב מוה' צפניה".

— יכתבו גם התנאים השניים! אמר צפניה בפנותו אל הרב, ופני יעקב ומרים צהלו.

— בער מי?

— בער בני עם אהובתו זאת.

— שמעון! כתוב גם אתה תנאים בער בן הגביר, אמר הרב בפנותו אל הסופר השני.

גם שמעון ישב אל השלחן, אשר גדליה מסב עליו, ויכתוב.

דבורה התחמקה עברה בין כה וכה מן הבית, ובעוד רגעים אחדים שבה ובידיה סף נחושת־קלל, ועליו מעשי מרקחת שונים, גם צנצנת יין הגישה אל השלחן, ובשפתי חן אמרה אל הנאספים:

— חני התנאים יחוג הגביר בביתו, ועוד חזון למועד, אך כעת טעמו נא גם מן המטעמים אשר ערכתי אני.

צפניה ישב כאיש נדהם, וכמעט לא שמע את כל אשר דברו בבית, גם לא נגע בהמרקחת, שאר אנשי הבית לא הרהיבו כמו כן לגעת כמו, מרם לקח צפניה. — דממת־תמהון שררה זמן מה בהבית, עדי אשר כלו הסופרים את מלאכתם ויקומו מכסאם.

— „וה כ ל ש ר י ר ו ק י י ם!" נתנו הסופרים בקולם לאות כי כלו מלאכתם. תנאים של מי נקרא תחלה, תנאים של ר' פנחס, או תנאי ברית בנך? — ר' צפניה!

לשמע שם „צפניה" התעורר הזקן מתרדמת יגונו, וכאיש נדהם שאל:

— מה זה? מי נשא את שמי על שפתיו?...

— התנאים נגמרו, לחשה דבורה לו ביראת־הכבוד, והסופרים ישאלו איזה יקדימו לקרות.

— יקראו... יקראו... ענה צפניה בקול דממה, יקראו גם שניהם... יקראו של יעקב בראשונה —

שמעון הסופר לקח את הגליון אשר כתב, ויקרא מתוכו בקול רם: „למזל טוב יעלה ויצמח כגן רטוב, מצא אשה מצא טוב כי' כו', ראשית דבר"ה"ה החתן האברך יעקב בן הגביר צפניה הנ"ל ישא במזל טוב את הבתולה מרים הנ"ל כו' כו', ה"ה הגביר ר' צפניה אבי החתן הנ"ל התחיב לתת לבנו הנ"ל בתור נדוניא חלק שוה בשוה בכל מסחרו, ועל כל הטכתבים, הקונטראקטים, וגם על שלט בית מסחרו יכתב מעתה „צפניה עם בנו', כו' כו' וכו' וה כ ל ש ר י ר ו ק י י ם" כלה את קריאתו בקול רם, עדים! התמו.

הרב והשמש חתמו את ידם לעדים על כל דברי התנאים האלה, ובין כה וכה קרא גם גדליה את התנאים אשר כתב בעד פנחס ושרה; וגם מליצותיהם, לשונם, הגיונם וכל אופן כתיבתם במעשה הראשונים, אך במקום אשר נתן ר' צפניה שמה חצי בית מסחרו נדוניא לבנו, נתן ר' צפניה הזה אך אלף כסף

נדוניא בעד בן־משק מסחרו, ובכן כלה גם נדליה את קריאתו בהטלים "והכל שריר וקים" בקול רם. הרב והשמש התמו גם על התנא־ם האלה, והשמש לקח עוד כלי חרס אחרים מעל השלחן וישליכם על הארץ וישברם בקול המולה גדולה, ותרועת „מזל טוב! מזל טוב! מזל טוב!" נשמע בכל הבית.

לקול צלצל הכלים השבורים, והאנשים הקוראים בשמחה, התעורר צפניה מעט מתרדמת התוגה אשר נרדם עוד הפעם בה; אנחה כבדה התפרצה מקרב לבו, ויישם את ידו עליו כמו רצה להסתיר בה את העצב הרובץ ומסתתר בחִפּוּי.

— הה, ראשי! אמר אחרי דמיה מעטה, ראשי, ראשי!... איה עגלוני? הן כאב לכבי הנפצע זה לא־כביר החל עוד ללחצני... גם ראשי כבר עלי מאד... סלחו נא, אדוני! כי אתפטר מאתכם ואסע לביתי; וגם את דבירה, סלחי נא, בואי מחר לביתי, ועוד נשתעה יחד — רַבָּבי! איהו? —

דבורה פתחה את דלת הבית ותקרא להרכב ויבוא.

— יעקב, הוסף צפניה, בוא נסעה יחד לביתי, ראשי יכאב מאד, ואירא לנסוע לבדי.

יעקב אשר ישב גם הוא, ככל אנשי הבית, שקוע בשרעפים אין־קץ, התעורר פתאום בשמעו קול צפניה קורא לו, ובלי־חמדה קם מכסאו, ובדמטה נגש אל אביו.

— עוד נראה פנים, לינו כטוב! אמרו שניהם, ויצאו, והרכב אחריהם; ובעוד רגע נשמע בבית משק קול אופני המרכבה אשר נסעו בה.

הרב, הסופרים והשמש בראותם כי ראש המחותנים נסע וילך ובהבינם למדי מה רב העצב וההשתוממות אשר על פני הנשארים, שתו מהיין אשר שמה לפניהם דבורה, אף לקחו מעט מהמרפחת אשר הצינה על השלחן; ובשנותם עוד הפעם „מזל טוב! מזל טוב!" פנו שכמם ויצאו גם המה.

— מה אלה לפני? שאלו פנחס ואמו את דבורה אחרי צאת האנשים מן הבית, מה לצפניה ולך בערב הזה?

— החלום חלמתי? אמרה גם מרים בהשתוממות גלויה, הבחלום נקשרתי עם דודי ואהוב לבבי בנישף הזה, אחרי אשר כבר אמרתי נואש לתקותי? העוד איקץ ואראה כי אמי תגער בי על דַּבְּרי אתו?...

— לא, בתי! אמרה אמה בראותה תמהון לבבה, לא אגעור עוד בך, הן יעקב הוא לך. אך גלי נא, דבורה, את הסתר הצפון בזה, הגידי נא לנו את החידה הזאת.

— אין כל חדה ואין כל סתר, ענתה דבורה, מה לי ולסתר? אנכי רק בצחות לשוני וברב דברים גליתי לפני צפניה את כל החללים אשר הפיל רגע אחד בדבריו, ספרתי לו את כל רגשי האהבה העזה אשר כם נקשר לב יעקב בנו באמת ותמים למרים, הגדתי לו גם זאת כי מרים היא עלמה יפה־פיה וטובת שכל, וכי בה נתאחדו כל המעלות והכשרונות אשר יאותו לעלמה בזמן הזה; גם את האסון אשר הביא לפנחס הראיתי לפניו וגם את דבר אהבתו לבתי לא כחדתי ממנו; וכראותו כי נפשות ארבע־ית ברוח פז, וכי אחת מהן היא נפש

בנו יחידו, אשר אך אליו נשואה גם נפשו, הרך לבבו, ויאמר לעשות את כל אשר עשה בלילה הזה.

אף כי לא נחו עוד לבות השומעים מדבריה, אכן בראותם כי כבר עברה השעה השלישית אחר חצות לילה, ועוד מעט והשחר יצא על הארץ אטרו לשוב גם המה הביתה לנוח מעט מליל הפלאות הזה.

— יהיה איך שיהיה, אמרו כלם פה אחד, קבלי רב תודות מאתנו על כי אך אַתְּ הבאת ישע ופדיון לנו.

— גם תודה אל תתנו, כי מה עשיתי? ענתה דבורה.

פנחס, מרים ואמם ברכו את דבורה וישובו לביתם.

יעקב וגם פנחס הפצו לקרב את יום חתונתם — יום שמחת לבבם ואחרית תקותם, אך מחלת צפניה העזה, אשר נחלה מאז שובו לביתו בלילה ההוא, שמה מעצר לרוחם. מאז הרגיש בבית דבורה, כאב בלבו ובראשו, וישכב על מטתו לישן בשובו הביתה, מאז לא ירד עוד מהמטה ההיא, הכאב שב להיות למחלה עזה, אשר הלכה הָלוך וגָבֹר יום יום. ביום המחרת שלח לקרוא לרופא, וגם לדבורה כי תסעדנו על ערש דוי, אך כל עמל הרופאים, וכל עמל בנו ודבורה, וכל פעולות סמי־המרפא, אשר לקח, לא הועילו, מחלתו אנושה מאד, עד כי גם הרופאים אמרו נואש לחייו.

ז.

אכן נודע הדבר!

— . . . . . .

. . . . . .

אך מתי יהיה קץ הפלאות? מדוע יאחר הרב כה את דרכו? לבבי לא ינוח כי נכספתי נכספתי לדעת את דבר הצואה הזאת. אמרה אם־פנחס אל מרים בתה בשבתן על שני כסאות באחד מחדרי בית צפניה הגדולים.

— יכול היות כי הצואה תגלה לנו סודות גדולים ודברים נפלאים, ענתה לה בתה, הן זאת האשה דבורה לא אדע מה היה לה, מלבד כל הנסתרות והנפלאות אשר הראתנו בליל התנאים ההוא, יפלאו עוד יותר בעיני מעשיה בבית צפניה מאז חלה ועד אחרון יום מותו. בראשית ימי מחלתו, הלא תדעי, קרא לדבורה כי היא תעמוד לפניו, וכי אך היא תראה את פניו בכל עת, אשר אף לבנו לא הרשה! התזכרי אמי כי אחרי אשר עברו כשני שבועות למחלתו והרופא אמר כי מסכן הנהו כבר, צוה לקרוא אליו את הרב, ויכתוב את הצואה וחתם בספר, ואותה לא הראה לאיש בלתי לדבורה לבדה... גם לפני מותו מסרה אך לידה, כאשר ספר לי כל זאת יעקב בחירי, אשר גם הוא לא ידע עוד מה בפי הצואה דבר.

— הוא הדבר אשר אמרתי, ענתה אמה אחרי שמעה בישום־לב את אחרית אמרי בתה, כי בבית צפניה היו דברים נסתרים רבים, אשר באין כל ספק גם לדבורה חלק כמו, אך הסי נא, הנה הרב...

הרב בא הביתה, וירא כי אין איש, וישב אצל השלחן על כסא, אם פנחס חררה לקראתו, ובשפתי חן אמרה:

— האלך ואקרא את יעקב בן הגביר המת ודבורה? הנם מחכים שם בהחדר השני עד בוא כבוד מעלתו.

— קראנה למו, כי עתותי הנן כעת ספורות, אמר הרב.

אם־פנחס פתחה את הדלת הפונה קדימה, ואחרי רגעים מעטים שבו עמה דבורה, יעקב, פנחס, ועוד אחדים מאנשי בית צפניה.

דבורה הושיטה להרב גליון גדול מכפל ועטוף במעטפה חתומה. הרב פתח את מסנורה, ויעמוד על רגליו ויפתח את קמטיו, ויקרא מתוכו בקול גדול את הדברים האלה:

"צואת שכיב מרע."

„בשם ד' אל הרוחות הנני כותב את הדברים בדעת שלטה וצלולה, בדעת כריא ושלם והנני מצוה זאת כי דברי יקומו בעצם תקפם ככל תקף דברי צואת שכיב מרע.

„בני, הנני הולך בדרך כל הארץ, הנני נפרד מאתך עד עולם, ועל כן שמע נא דברי אלה כי אחרונים המה לי, שמע ועשה ככל אשר אצוך.

"ה' לוקח כעת אותי בטרם הניעו לי ימי השיבה, אמרתי עוד אראה גם בטובך, עוד אשתעשע עם ילדיך, ועתה גם את כלולותיך לא הראני ד'. ומה בידי לעשות? ד' אמר אלי „מות!" — ואמות. אך מהלל עוד שם ד' כי לא פתאום יבוא המות, וכי עוד כל חושי בי לצות עליך, ולזאת הנני גם לגלות לך דברים אשר לא אביתי לגלות כל עוד בחיים חיתי, ובישרת לבך אבטח כי תקים כל מוצא שפתי עתה למען אשר אנוח בשלום על משכבי עדי־עד.

„בני, בני! בן אחד אתה לי, וכל נחלותי, בתי, כספי, חוני, ובית מסחרי הלא אך לך נפלו לירושת עולם, ואנכי אצוך כי ביתי אשר ברחוב היהודים... תתן אחוזת נחלה להאשה הנעצבת עמי בזה, היא דבורה, גם בבית מסחרי תקח לה ולבניה אחריה, שלישיה, אל נא תפרדו לעולם, אך שלישית הרוח תתן לה.

„בני! נפלאים יהיו דברי צואתי זאת בעיניך, כאשר נפלאת על דרכי ותהלוכותי בהירח האחרון לימי חיי הזה, ועל כן אסיר כעת את המסוה מעל פני, אודיעך דברים אשר לא רציתי לגלותם גם לך, אכן ה' אמר „וגליתי מסתריו ונחבא לא יוכל" — ואיך אחבא? שמע נא תולדותי עד בואי הנה, שמע — ועשה כאשר צויתיך.

„באחת מערי ליטא הגדולות נולדתי, אבי היה מופלג בעשרו וביחוסו ואני אך בן־יחיד לו. בהגיע תור דודים לי, מצא אבי למעני בתולה אחת מבנות העיר, ואף כי עשר אבותיה לא רב היה, אך המה חצמינו ביחום־משפחות בכבוד אבותיהם, וגם בתם היתה יפה תאר ער מאד, על כן לקחה אבי לי לכלה. עוד בטרם כתב את דברי התנאים עמה, בא עלם יפה־עינים ושוב ראי לאבי ויאמר: אדון נכבד! נפשי בשאלתי, ואהובת לבבי בבקשתי. הן בת

האיש אשר יאמר כבודו לאיש בעד בנו, היא אהובת נפשי אשר בלעדה אנוכי מארצות החיים, וזאת הרהיבתני הפעם לבוא לפניו לאמר: אל נא יגזול אדוני את הכבשה האחת אשר לאיש רש כמוני! אנא אל תנזלוה מידי!" אך אבי נער בו ויוציאהו מן הבית. אנכי לא ידעתי את האיש ואת שיחו כאשר לא ידעתי גם את ארושתי, אך אבי צוה עלי "קחה!" ואקחה, ארבע שנים חייתי את אשתי, אשר ילדה לי כבר בן אחד, סמוך על שלחן אבי, ודורש בעסקיו. אבי מת, ואנכי נשארתי לבדי בן היורש אותו, ואנהל את כל בית מסחרו, את החנות אשר הניח לי.

"העלם הלז שמר עברתו לי ולאשתי ויאמר לקחת את נקמתו ממני, פעם בערב יום אחד בא אלי — ואנכי לא הכרתיו. ויאמר: "דבר סתר לי לאדוני!" הטני החדרה ויאמר לי "בידי נמצאים כעת סחורות רבות בעד חנות כבודו, אשר אמכרם לו בזול מאד, כי סחורות אסורות (קאנטערבאנד) הנה, אם תאבה בוא אלי ותקנם מידי". אנכי לא חפצתי מראש, אך ברוב דברים פתני ואֶפֶת, שלמתי לו מהירם ואקח את הסחורה לחנותי, אך הוא כרה שוחה במו ללכדני, ביום המחרת בא עם שר העיר, חפשו את כל מצפוני חנותי, אף מצאו את הסחורה האסורה ההיא. את חנותי סגרו, ואותי אסרו בבית האסורים, שתי שנים ישבתי אסור בכלא — ואסבול. חישבתי לדעת עד כמה גדול עון האבות בשומם לאל את אהבת בני הנעורים! הה, אטרתי בלבי, לולא התנגד אבי לקול העלם הזה כי אז לא הביא אסון נורא על בנו יחידו. סוף דבר, נחרץ משפטי לעבוד עבודת־פרך אשר למלך כל ימי צבאי, וסחורות חנותי ימסרו לאוצר המדינה, או אם אובה אצא להפשי, וביתי ורכושי ינתן לי — אם אמיר את דתי.

"בני! קשה היה לי לקבל גם את שני איפני גזר הדין, ובמעט נזרתי אמר לעבוד כפרך כל יָמַי לבלתי כחש בדת אבותי, אך הזכרתי אותך, בני יחידי! הזכרתי כי אתה תהיה נע ונד בארץ, אומלל כתבל, ולמענך, למען אשים את עיני עליך, פטרתי בנט את אשתי האהובה לי, ובעוד שלשה ימים, הייתי — נוצרי!.

"אשתי לא יכלה לראות בצרת נפשי, ובשת כסתה את פניה, על כן נסעה לעיר רחוקה, עיר אשר קרוביה יגורו שמה, ואני סחרתי עוד הפעם אל הארץ, איתך, אשר הסתר הסתרתיך מעיני המשילה, נתתי ליד לאיש עברי אשר ידריכך וינהיגך על דרך היהודים, ושכרו נקבתי לו. ההצלחה לא פנתה אלי עורף גם אחרי הָנָּצרי, ואעש חיל במסחרי, וכסף תועפות אספתי לי, שלש שנים עמדו לי בטצב ההוא, התנצרתי לעיני לאים, ואהי יהודי בכל ביתי. דברתי שפת הארץ בחוץ, ובדמעות רותחות התפללתי, ערב, בקר, וצהרים, לאל אבותי בביתי עדי אמרתי פעם אחת לישים קץ למצבי ההוא, מכרתי את ביתי ואת הנותי בסתר, לקחתי מכתבים רבים וצרור כסף באמתחתי, ואברח הנה עמך וישבתי לדת אבותי, בגלוי ולא בסתר. קראתי לי שם אחר, ישבתי בדד, לא התערבתי עם איש, ונסוד אנשים לא באתי — למען לא יכירוני אדם. אך ד' אמר "ונליתי את מסתריו". — ומי יסתר? לפני שבועות שנים הכרתני סה אשה אחת בהיותי בביהה, היא הכרתני בהיבלת אשר הנהו כסמן

מיבהק על לבי, ובדברה עשיתי כל אשר עשיתי בליל הפלאות אשר ידעת... היא הזכרתני את האסון הנורא אשר בא לי לרגלי הפצרת אבי לתת את אישתי ליד כאהבה, ואירא מעצור גם אותך מקחת את אהובתך את מרים, היא גלתה את מסתרי — ונחבא לא אוכל!...

„בני! האשה הזאת היא — דבורה!

„בני! בני! גשה נא ושקה את ידי דבורה, היא אשתי — היא אמך!„

הרב כלה לקרוא, ויעקב נפל על צוארי דבורה, וגם היא חבקתהו בזרועותיה: „אמי! בני! — בני! אמי, קראו חליפות, ורב דמעות נגרו מעיני שניהם.

— הוי אחי! קראה גם שרה בנשהה אלימו, ומהומת אלהים היתה בכל הבית. הרב עזב את החדר, ויקם וילך לו.

* * *

עברו ימי אבל יעקב, והוא עם פנחס חגגו בשבוע אחת את יום חתונתם ויאשר את צואת אביו בכל פרטיה כאשר צִוָּה.

ראובן אבי"ב (איש ווילנא)

תולדות נתן החכם.

גאטטהאלד אפרים לעססינג הוליד את נתן החכם. הוא לעססינג, אשר נלחם כל ימי היותו על פני האדמה את מלחמת האור והחכמה נגד החשך והכסילות הוא הניף שוט הבקרת ברוב עוז ויך על קדקוד האנשים אשר לא ישרה דעתם או מעשיהם בעיניו, הוא לעססינג אשר כבר בימי עלומיו כתב את שיר־השחוק „היהודים„. *) וירא לכל כי רוח ככיר ועצום בקרבו היודע לסול לו מסלה חדשה בלי מגור ופחד מהדעות אשר משלו בזמנו ברוחות בני־האדם,

---

*) החכם מאדלינגער בפראג, על דבר מפעלות לעסקינג בטובת היהודים (Lessings Verdienste um das Judenthum, eine Studie von Samuel Modlinger Frankfurt a/M, Ossterrieth 1869) אשר עוד בדבר מודומיו למטה יליע לפניכו גם בדבר שיר־השחוק „היהודים„ דברים מדעים ומודקים ורחוים מס להשמר לפני קוראי השמר, ואנחנו לתכלית זאת את תוכן השיר הזה: אליל אחכמתי נקע עם צמו בשדה בחחתת כחלמו ויפלו עליו שני שודדים לבזותי מלבוש היהודים ויבקשו לגזול ממנו את כספו ואולי לקחת גם את נפשו. ואולם בא עובר־אורח ועבדו בעקבה בדרך הזה, אז אולי עלה בידם להוליך את מזעתם הרעה, אבל כאשר ראו השודדים את הנאים בדמו לנפשו. החליל בקש מהמליל את כספו לקחת ממנו מתוך חלף הטוב אשר עמה לו, אולם הכוכע מאן לקחת ויענהו כי עמה רק אשר נטל עליו, כי על כל אים החזה להליל נפש רעהו מיד עוזקו. על ידי קצות שנות עלה בידי העובר־אורח להביל את השודדים, אשר התחפשו בבגדי היהודים וירחם להחליל והמה היו מלרים גמולים ועבדיו חוכלי לחמו. ויאמל החליל

ובעת אשר היהודים היו בעיני בני דורו כמתעב נוי, כפראי בני־אדם, אשר כל מדה משחתה ונתעבה שוכנת בקרבם, חשואפים לרם אדם ואחרי בצעם לבם הולך. השוחטים ילדים קטנים להקטיר את דמם לפני אלהי הקנאה, האורבים לעוברי דרך לפשוט מעליהם את מעילם ולגזול את כספם ולקחת את נפשם, בעת הזאת הרהיב הנער לעסטינג אשר היה אז בן עשרים שנה לחבר שיר כזה אשר כל תכליתו ומגמתו להראות, כי אויבי היהודים ישימו עלילות שקר על העם הזה וכל בעל מרמה ומחחבש יגולל אשמתו וזדון לבבו על היהודים, וכי בעם הזה ימצאו אנשים צדיקים ושובים, אוהבי חסד ועושי־טוב, מבלי קוות לגמול ותשלום. השיר הקטן הזה "היהודים" היה כמבוא להשיר הנעלה והנפלא נתן־החכם אשר חבר בסוף ימיו, השיר הזה, אשר אין כין שירי העמים משלו, הוא שיר מחקרי, שיר, אשר לא לבד כי ירומם את רוח שומעיו בעצמת כח המליצה והדמיון, כי אם גם בכח הרעיונות הנשגבים, המשבצים במשכיות המליצה. השיר הזה הוא שיר מלחמה אשר ענה לעסטינג ביום גלחם כגבור את אויביו הולכי חשך ויעז עליהם, השיר הזה הוא שיר חרות, אשר שר לעסטינג ביום בקע ענן החשך והסכלות במשה עוזו ויסולל

לאחת לו את שמו לאמר. לז נאלץ סטוקע, אשר לא אבה להודיע להאליל כי הוא יהודי, מאחד מן יקוץ בו ובאחאתו, לאמור לו כי הוא יהודי, ומדע זאת כר' מאדליגנבער אבי דציים, בראשונה ימן טעם נכון מדוע יקרא השיר בעסטינג את השיר הזה "היהודים" הלא רק יהודי אחד היה ומדוע יקרא השיר על שמו, אבל האמת הוא כי השודדים המתחפשים בגדי יהודים, למען יגזלו ויעשקו נפש ויגלו האמת על היהודים הם המה האיטים הראשונים בשיר הזה ועל שמם קרא לעסטינג את השיר "היהודים" למען ראו את היהודים אשר מחריפו, אשר תאמרו כי שודדים ומומסים וגוזלים המה, גזו את זקנם והפשיטו את בגדיהם ותכירו מי המה. ולפ כי ידעו את שמות לעסטינג בדבר קריאת שם בשירים-דבוריים אשר ערך לפניו בתאריו על דבר השיר הדבורי Dramaturgie לאמר: כי יוכל המשורר לבטוח את שירו בפי השולה על רוחו מאשר לו מדבר טפל בשיחו, כאשר עשו המשוררים הגדולים בעם יון, ולפ גם פה אשר היהודים היו מכלית השיר לא נלך לבקש טעם מדוע קרא לו המשורר שם "היהודים" לך עם כל זאת נראין כי ישרה דעת ר' מאדליגנבער, כי הנער לעסטינג בחבדו את השיר הזה לא חשב עוד את אשר חשב ימים רבים לאחר זה. שנית הראה לנו מתוך השיר כי בדוך שפינוזא היה דמות הסוטע בדוח לעסטינג ובכח יקותו על הרעיות החלה. כאשר נודע לא היה לעסטינג בימים החלה לוחב יהודי (השיר "היהודים" הוטר בשנת 1749 וכמעט שנים אחרי זאת הכיר את לוחבו משה בן־מנחם) ומעטים היו היהודים בארץ אשר אבה אז את הזאת, אשר מבל יכול לקחת היה בחבנית העובר לורה. מלבד זאת נדע כי לא בעתים רחוקות לקח לעסטינג את לימי שיריו מהספרים שקרא כמו שהעיד עליו לחיו. וכי ידע את שפינוזא בעת הזאת ג"כ דבר גדול, וכאשר נראים עין על השיר "היהודים" נכיר מרמזים שונים כי בדברים רבים היה שפינוזא לעיני לעסטינג צלייר את עובר־האורח. כה יאמר עבד הסוטע "מארץ האלילים בחבי" "לחובי מאלילי הארץ" "הפלטיפים לא תחבנו משם רוח" וכדומה וכל הדברים האלה מלאנו בשפינוזא כי בולד בארץ האלילים ומשם את שמו כאשר האלילים דרוך לו בשנעדיקט פ ח ן שפינוזא. שפינוזא בסוטע לא לאבה לקחת מתנות מאוהביו ולא נשא כמוהו את לחוטתו (את מוכו) על לודות שכוי הדם, כל הדברים האלה ירחו למדי כי בניס דבבי החכם הנ"ל.

מסלה לאור החכמה ואהבת בני־אדם. איש איש מצא בו כדי חפצו ועוד נוספות. האיש אשר חפץ לשמח את נפשו בהדרת המליצה השתומם על על הרעיונות הנעלים אשר התעוררו בקרבו ויעוררו את רוחו ללכת בעומק המחקר, והאיש אשר חקירה בקש מצא כדי בקשתו בין פרחי־חן ושושני המליצה אשר סבבוה ועטרוה. לכן רבים המה המאמרים והספרים שנכתבו אודות השיר יקר־הערך הזה למאות. כאשר נראה זאת מספר *) אחד שציין את כלם, כי לא לבד אשר העמיקו להבין ולחקור בפניני השיר, כי אם איש איש הביא רעיונותיו הצפונים בלבו ויקראם מעל הספר הזה, כאשר יקרא כל איש את טמוני רגשותיו מתתולדה אשר תסובבהו. והשיר הזה עודנו ביפיו כביום הושר, עודנו משמח לב כל איש ויוליד בקרב לב שומעיו רגשות נעימות, רגשות אהבה וצדק, רגשות טהורות ונעלות, וכל עוד אשר קנאת האמונה תלחם באהבת בני־אדם ישירו הישרים את השיר הזה!

מנמת המאמר הזה אשר לפניך לא להראות את חין ערך השיר הזה, כי מי יקום להעיד כי השמש בהיר הוא בצהרים, אשר כל עין רואה יחזה זאת. אך זאת מגמתו לדדת עד מקור הדברים ולגלות מטי שאב לעססינג הספורים האחדים, אשר אספם וקבצם יחד לשיר נשגב; כי גם בתולדות הרעיון וברואי המחשבה ככתולדות הטבע וחרושת מעשה, לא ביום אחד יפרח עץ טוב למראה בהדרת ענפיו ויעשה פרי תנובה, לאט לאט תגדיל התולדה את ילדיה; לא ביום אחד נגלו לנו כל הנצורות היקרות, הנודעות עתה בתבל, אלפי שנים עברו ואנשים אין מספר קמו ושבו אל העפר וכל אחד הביא בכנפיו צרור אל הבנין הגדול, בנין החכמה והדעת העומד לפנינו ברוב עוזו והדרתו. כן גם הבנין הגדול הזה אשר בנה לעססינג לזכרון נצח לא מאפס בראו, כי אבנים רבות הכינו לו רבים אשר לפניו והטקרה הלך לפניו להראות לו את משפט הבנין ויבן מגדול עוז, אשר ראשו מגיע השמימה לתפארתו ולתפארת עמו ולמבצר לבית ישראל.

ידוע זאת לכל וגם לעססינג בעצמו במכתבו **) אל אחיו יאמר, כי הספור משלישי השבעות לא מרוחו ילדו, כי אם מספורי המליץ הנפלא ביקאטשא (Bocaccio) לקחהו וישימהו לאבן־חן מתנוסס בכתר שירו, ולמען יבחין הקורא מה עשה לעססינג, ומה הוסיף על הספור אשר בקיבץ ספורים לעשר יום (Decamarone), אשים לפניו את ההעתקה מהספור הזה.

(יום ראשון ספור שלישי):

צלח־אלדין (Saladin) הגבור הגדול, אשר לא לבד כי התרומם בכח ידו וגבורתו משפל מצבו ויהי מושל בארץ בבל, כי אם גם הכה בני קדם וערב, פזר במלחמותיו הרבות וברוב התכונה את כל כספו. ויקר מקרה כי לא ידע מוצא לכסף בעת אשר היה דרוש לחפצו במאוד מאוד אז זכר את היהודי העשיר מלכי־צדק בעיר אלכסנדריא, הנותן כספו בנשך. ויאמר בלבו: היהודי

*) Naumann, Literatur über Lessing's Nathan.
**) 11. August 1778.

יוכל להושיעני, אם יחפוץ, אך לא נעלם ממנו כי האיש הזה הוא כְּלִי ולא יתן לו את כספו ברצונו ולקחת ממנו בחזקה לא אבה.

ויהי כאשר אכפה עליו יד המחסור בקש תואנה, למען תמצא ידו להכביד אכפו על היהודי כי יתן לו את הכסף הדרוש וישלח לקרוא לו ויקבלהו במאור פנים ויושיבהו על כסאו ויאמר אליו: איש נכבד, שמעתי אומרים עליך כי איש נבון וחכם אתה ויודע תורת ד', לכן אשאלך והודיעני איזו משלש התורות היא האמיתית, תורת־ישראל, או תורת מחמד או תורת הנוצרים? — ויבן היהודי — כי איש נבון באמת היה האיש — כי מגמת צלאח־אל־דין לשים לו עלילה למען יצודהו בחרמו ועל כן חשב מחשבות להשיבו דבר, מבלי לרומם תורה אחת על רעותיה לבל יעלה אף המושל עליו, ואז תופר מחשבתו אשר חשב עליו לרעה, ויען ויאמר: אדוני המיכות לשאול, אך למען אשיב על שאלתך ואחוה לך דעי, אספר לך ספור אשר שמעתי לאמר: איש היה (בארץ הקדם) נכבד ועשיר ומלבר כלי כסף וזהב, אשר היו בביתו לרוב נמצאה בידו גם טבעת יקרה וטובה מאוד, ויען כי הטבעת יקרה בעיניו לכן בקש כי תשאר ביד בניו עד עולם, ויצו להם, כי האחד מבניו אשר בידו תמצא הטבעת אחרי מותו הוא יהיה היורש וראש לאחיו. הבן אשר ירש את הטבעת צוה גם כן לבניו, כאשר צוהו אביו. וכן נפלה הטבעת לירושה מאב לבן, מדור לדור עד אשר באה ליד איש אחד אשר שלשה בנים היו לו. שלשתם היו טובים וישרים, שלשתם שומעים לדברי אביהם והוא גם הוא אהב את שלשתם. ויהי כי זקן האיש ויבקש כל אחד מבניו ממנו, כי ישאיר לו הטבעת יען כי ידעו את משפטה, אשר תעשה את בעלה לראש אחיו. אביהם הישר אשר אהבם כלם ולא ידע למי יתננה הבטיח לכל אחד לתתה לו ולמען מלאות חפץ שלשתם, הלך בלאט אל צורף אמן במלאכתו ויאמר לו לעשות שתי טבעות כטבעתו אשר בידו. ויעש הצורף כן בחכמתו עד כי לא הכיר גם האיש את טבעתו מהטבעות החדשות. וכאשר קרבו ימי האיש למות קרא לבניו ויתן לכל אחד מהם טבעת, ויתברך כל איש בלבו לאמר אני היורש והראש כרצון אבי וכאשר באו לקחת הירושה ואיש איש הוציא טבעתו מחיקו, השתוממו כלם כי לא הכירו את הטבעת הנאמנה אשר היתה תחת יד אבותיהם מדור דור. ועל כן לא ידעו מי יהיה היורש אחרי אביהם ולא יָדְעוּ עד היום הזה. כדבר הזה אשיב לך, אדוני, על דבר שלשת התורות, אשר נתן אלהים לעמים, ואשר שאלת איזו מהן היא הנאמנה. כל אחד מהם יאמין כי לו נתנה תורת אמת למורשה אבל בידי מי היא באמת, זאת לא נדע, כאשר לא נדע למי הטבעת הנאמנה.

ויראַ צלאח־אל־דין כי ידע היהודי להמלט מהרשת הפרושה לרגלו ויאמר לגלות לו את כל לבבו ולראות אם יושיעהו. ויספר לו את אשר היה בלבבו לעשות עמו לולא השיב לו מענה טוב וגבון. ויתן לו היהודי בשמחה את הכסף אשר שאל ממנו, ואחרי ימים לא כבירים השיב לו צלח־אל־דין את הכסף אשר לוה ממנו ויתן לו עוד מתנות רבות ויהי היהודי אוהבו וישיטהו לאחד השרים רואי פניו.

הנה ראית את המקור ששאב ממנו לעסטינג, אך גם בוקאטשא איננו הראשון *) אשר ברה הספור הזה מלבו, כי נמצא דונמתו בקובץ „מאה הספורים הישנים" (Cento novelle antiche) וגם בספור של המליץ בוזוני **) מורע להמליץ עמנואל רומי. השנוים שבין שלשת הספורים האלה יורנו כי בוקאטשא שאב מבוזוני וכי קובץ מאה הספורים הישנים הוא המקורי והקדום לשלשתם, כי הספור בקובץ הזה הוא פשוט בחומרו ובצורתו מהשנים האחרים ***). גם בספר דברי הימים להרומים (Gesta Romanorum Cap. 89) שנתחבר לפי חקירת גרעססע (Grässe) בראש המאה השלש עשרה למספרם יש ספור דומה להספורים אשר לפנינו ואעתיקנו פה בקצור:

לאציל אחד (miles) היו שלשה בנים, ויהי כאשר קרבו ימיו למות ויתן להבכור ירושה אחוזת ארץ ולהבן השני נתן אוצר זהב וכסף ולשלישי הוא הצעיר נתן טבעת יקרה וישובה מכל אשר נתן לשנים האחרים, אך גם להם נתן טבעות אשר נדמו בתארם לטבעת הצעיר. אחרי מות אביהם החלו להתקושט זה אמר טבעתי היא הנאמנה וזה אמר טבעתי היא האמתית ויאמרו לנסות את סגולות הטבעות ותועלתן ויראו כי טבעת הצעיר רופאה כל מחלה ובישתי האחרות אין כל סגולה צפונה. הנמשל: האציל הוא אלהים, אחוזת ארץ אשר נתן לבכור, היא הארץ הקדושה, האוצר הוא העושר והתפארת שנתן למאמיני מחמד והטבעת של הצעיר אשר בה חולים ירפאו והרים מטקומם יעקרו, היא אמונת הנוצרים.

אבל עוד ספור נושן מזה וקודם בזמן לכל אשר הבאתי עד כה הוא בשפת צרפת נושנה ****) וכונת כותב הספור הזה הוא להעיר את שרי־צרפת ללכת ירושלימה להציל את קברת משיחם מיד הבלתי מאמינים, והוא הראשון, אשר יאבה להכיר ממעשה האחים את אמיתת הטבעת, כאשר יעשה השופט בנתן־החכם ונשתומם על דברי המליץ הזה באמרו: אם נראה את מעשי העמים כלם, הלא נספוק אם לא נאבדה הטבעת האמיתית וביד כלם מזויפת.

---

*) Siehe das Märchen von den 3 Ringen von Dr. M. Wiener im Jahrbuch für Israeliten 1856 (5617) und die Quellen des Dekamerone von M. Landau S. 62 ff.

**) Busone da Gubbio, L'aventuroso Ciciliano Buch 3. S. 455.

***) לדוגמא לזה יודיע לנו המספר בקובץ מאה הספורים לחיזק תבלית היסכלף דיום לחצץ המולטן מה שיודיע בשני החחרונים. בספור היסן ישלח המולטן לחיזק משתי המלוכות עוזה, למען ישרחל מן למען המשמדים מעלי לזכור את למען הכולרים לחבל בוקאטשא ובזוני יזכרו שלש המלוכות. בספור היסן לין שם בשולטן וגם היהודי לה יכוכה בשמו חולם בשני החחרים השולטן הוח בלחם-חל-דין מושל בחרץ בבל, וגם ליהודי שם (החחד יכנהו לחבשלוש ושני עלבי-לדק), בקובץ מאה הספורים כתוב למען (fede) ותחתים בשני ספורים החחרים דת (lege) ושוב שנוים לחרים, לחשר ילחנו בבלול לחשר למען בלחש.

****) Li Dis dou vrai aniel ed. A. Tobler, Leipzig 1871.

אך גם בספר שבט יהודא *) נמצא ספור דומה לזה, ואלה דברי הספור:

ספור היה מהמלך דון פידרו הזקן עם החכם ניקולאו די ואלינסיא:

אמר ניקולאו שמעתי עליך מלכנו שרצון רומותך לצאת למלחמה על אויביך אשר נקראו אינפיאלים א) ולמה ילך אדוננו אל האויבים אשר מחוץ ויניח אותם שבפנים והם היהודים אשר גדלה שנאתם אלינו וכתוב בספריהם שאסור לתת לנו שלום (ומפי המכיר אותם שמעתי שהנוצרי אין ראוי שיקבל מן היהודי אלא האמצע ופירושו כי כשהגוי בא לעומת היהודי אז אומר על הנוצרי בא כשעה רעה ובהתקרב אצלו אומר לו שלום עליך אדוני והאל יחייך ובהתרחק ממנו אומר לו לך כקרח לגיהנם וכפרעה אל הים). ב) השיב המלך אם שמעת באזנך: השיב ניקולאו מאחד מהם שבא לדתנו שמעתי. אמר המלך אין ראוי להאמינו כי מי שהמיר דתו נקל לו להמיר הדברים ועוד כי השנאה מפאת הדת אינה אלא שנאה מקרית כי הוא אינו מכוין אלא אהבת דתן. אמר ניקולאו אין אני דואג אלא מעוזתם אשר על פניך אדוננו יאמרו שדתך דת שקראית. אמר המלך יקרא אחד מחכמי היהודים ונשאל ובשבא אמר לו המלך מה שמך אמר לו אפרים שאנגו ג) אמר המלך כנראה הרכבה יש כך ומחציך ולמטה שבו אות הברית יקרא שמך אפרים ומחציך ולמעלה נוצרי אתה שכן יורה שם שאנגו. השיב היהודי אדוני המלך שאנגו שם המשפחה והיא שאנצי אלא שנשתבש בלשון העם. אמר המלך בתך היתי טבקש כי הגדת לי משפחתך. השיב היהודי אדוני המלך אמרתי שאנגו להבדיל כי כמה אפרים יש בחוצות ואדוני המלך מבקש היה להכירני כיון ששאל את שמי. אמר המלך נניח זה כי למה שהביאך לפני הלא לשתשיב איזו משתי הדתות טובה דת ישו או דתך. השיב החכם דתי יותר טובה לי כפי עניני אשר הייתי במצרים עבד לעברים והוציאנו האל משם בניסים ואותות ודתך טובה לך כפי ממשלתה התמידית. אמר המלך על הדתות מצד עצמם אני שואל לא בבחינת המקבלים. אמר החכם אחר עיון ג' ימים אשיב לאדוני אם יראה בעיניו השיב המלך יהי כן. אחר השלשה ימים בא החכם והראה עצמו כעום ובפנים זועפות. אמר המלך מדוע פניך רעים. השיב ואמר כי קללוני היום על לא חמס עשיתי ועליך אדוננו לריב את ריבי והענין הוא כי זה חדש ימים שהלך שכני למרחוק ולשני בניו כדי לפיים הניח ב' אבנים יקרות ועתה באו הב' אחים אלי ובקשו ממני שאורים סגולת האבנים וההבדל שבין זו לזו ואמרתי להם מי חיורע בזה יותר מאביכם הנה הוא אומן גדול בהכרת האבנים וציורם הנקרא לאפידאריו ד)

---

*) שבט יהודה מר' שלמה בן וירגה שהוליך לשוד החכם מליר בן דוד הכהן ז"ל המכונה ד"ר ווינכור מלך לשמון לד 53.

א) אמר נקראו לינפיליים חסר בדפוס לכדלימטפלי וצ"ל (Infieles) פס המאמינים שלינם מאמינים. (השערה הזאת והשלם הבאות לשריים הכתי מן המו"ל ד"ר ווינכור)

ב) בדפ"ח חסר ומפי המכיר עד לב היס.

ג) בדפ"ח לפרים שלנג.

ד) צ"ל (Lapidario) הוא קומל על לאבנים טובות.

שלחו אליו והוא יגיד לכם האמת ועל תשובה זו הכוני וחרפוני. אמר המלך שלא כדין חרפוך ראוים לעונש. השיב החכם וישמעו אזניך מלכנו היוצא מפיך הנה עשו ויעקב אחים היו ונתן לכל אחד אבן אחת ואדוננו שואל איזו יותר טובה ישלח מלכנו ציר לאבינו שבשמים כי הוא הלאפידאריו הגדול והוא יאמר הבדל האבנים, אמר המלך הראית ניקולאו פקחות היהודים וחכם זה ראוי לדורון וכבוד, ואתה יספיק לך לעונש כי שקר דברת על עדת היהודים.

הלא יראה הקורא מזה, איך כל אחד ואחד שנה את פני הספור *) והפך הדברים לתכליתו ולכבוד אמונתו, כאשר גם איש ואיש יבקש לשנות את פני נתן־החכם ולפרש דבריו באופן היותר יאות אליו. אבל כבר הוכיחו החכמים **) כי על ברכי ישראל נולד הספור הזה וכי רק יהודי, אשר נלחץ לבחור בין אמונתו ואמונת עם אחר, בדה אותו להציל נפשו מפח היקוש לרגלו, ולכן ישימו רוב הסופרים את המענה בפי היהודי, כי לו יאתה, מלבד בשני דוגמאות הספור אשר בדברי הימים להרומים ובטאבלער אשר שניהם החליפו את פני הספור לתפארת האמונה הנוצרית וכל עין בוחנת תחזה, כי נשחת בהם יפי הספור ופשוטתו וירָאֶה בעינינו כננס אשר גנב את הקשת מיד הענק ויהפוך בהלחמו בלי דעת את החץ אל לבו. ואיך נשתומם כי הרעיון הנעלה מאלהים, אשר יקונן בקרב לב בני ישראל יראה את כחו ועוזו גם בדוגמת הספור הזה, אשר בשבט יהודא, כי בעת אשר בכל הספורים יאמר כי האב מת, ואם יהיה המשל דומה לנמשל אז יאמר כביכול כי אלהים מת, לא כן בהספור אשר בשבט יהודא, שם הלך האב בדרך רחוקה ורחוק הוא מבניו אבל לא מת.

וכאשר נבחין את הספור בשבט יהודא נביר כי הוא המקורי הן מצד פשיטות חומרו והן מצד צורתו, כי המלך דון פידרו לא שאלהו רק אם דת ישו טובה או דת היהודים והוא לא השיב לו רק על שתיהם. והיהודי לא ספר לו מיד את ספור האבנים־טובות (שם אבנים טובות תחת הטבעות) רק בקש בתחלה לדחהו בדברים ובאשר עמד המלך על דעתו אשר יבחר היהודי בין דת ישו ובין דת ישראל, אז שאל ממנו היהודי שלשה ימים לטען יבחר בין שתיהן, לא כן בשאר הספורים, וזה לאות כי הוא קדום מהאחרים. ואף כי הרופא שלמה בן וירגא מחבר הספור שבט יהודה חי בסוף המאה החמש עשרה למספרם.

---

*) קפוד קטן מאד יחלר לח מעפט שלם מלמוות ומלמיכים בדברים מעטים ומכוכים ימלא בהקפר: Petri Alphonsi disciplina clericalis ed. Schmid: ומצילו כל' לחבדם בהקפר שליחי ומחלר ימלא מן בעיבי הקורח לליגבו Cap. 20 S. 145. פה: כולבי עומלם שלכו ויהודי בלכו ידיו בדרך וילעבו וימלאו למם קטן מאד לח הקפיק רק למצוד רעבון מחד מהם ויתיעבו למי יתן בלמם. וימחר מים מל מחיו: מחים מאד יקפר הבפלח שבמלוחות מלחי מאד יקומו שלמחם מעבחם לו יתן בלמם. המומלם התעבב בחלומו בגן עדנו, בכולבי רמה בחלומו מלבי שחול, והיהודי — מבל לח בלמם בעת מאד רעיו נמו שבחם.

**) הרחמון מאד הציר על זה הוח החכם הגדול דר' יעליעזר ומחריו הוכיחו בראיות נכונות החכם דר' ויינבער בחמר שליחי למעלה ורמה ג"כ בחבוח לקפר שבט יהודה הולחת ויינבער.

הלא אסף בהספר הזה גם את ספורי דודו יהודא בן ווירגא שקבץ את מאמריו מספרי דברי הימים למלכות ארגון ועוד יספר שלמה בן ווירגא כי המעשה הזה אירע בסוף מאה העשתי עשרה תחת ממשלת דון פידרו הזקן, בעת אשר כבר נרדפו היהודים בספרד על אודות אמונתם וכן גשתלשל ובא הספור מהיהודים לנוצריט והיה נודע באיטליא ובפראנקרייך, כאשר נראה מספורי מאבלער ובדברי הימים להרומים ובקובץ מאה הספורים הישנים, רק ששנים הראשונים הפכו את פניו להנדיל בהם את אמונתם והאחרון החליף את מושל הנוצרי עם השולטן מבלי לכנות עוד את שמו והשאלה אצלו על דבר אמונת־מחמר, כפי היאות לו שהיה כותב נוצרי, ומקובץ מאה הספורים בלי ספק לקחו בזוני*) ומטנו בוקאטשו ומטנו לעססינג וכל אחד הרבה והרחיב ושנה את פני הספור כפי דרכו וכפי הענין שעמד בו.

אך לא לבד הספור של שלש הטבעות לקח לעססינג מספורי בוקאטשו, כי אם גם שלשה ספורים אחרים היו לנגד עיניו ומכל אחר בחר את הטוב והיאות אליו ויחברם לאחת בשירו הרם. בראשונה שנה את שם היהודי מלכי־צדק אשר בספורי „העשר יום" (Decamerone) ויכנהו נתן וישנה ג"כ את משפט מעשהו ורוחו, כי מלכי־צדק הוא כילי לוח בנשך, לא כן נתן כשמו (ראה מאדלינגער בספרו שצ'נתי שהעיר על הדבר הזה) כן הוא נדיב לב ידו פתוחה לרוחה. ואת היהודי נתן לקח לעססינג מספור אחר אשר בספורי דעקאמערונע מהספור נתן ומטרדן (יום עשירי ספור ג) ומאשר יקר הוא מאוד אעתיקנו פה כפי היאות לענייננו**):

במסבי עיר קאטאיא (Cattajo) גר איש מטשפחה נכבדה ולו היה עושר רב

---

*) הר' לחמדה (בספרו סלייחי למעלה שם בהערה לד 142) יאמר: בזוני היה לוהד לעמוקל וכתב עליו קיל, ולולי שמע ממנו המקל שלם הטבעות. לך לדעתי הדבר ליטו כן, כי המכס הכ"ל בעלמו לומר (לד 54) שהספור של מלה הספורים היטבים הוא קודם להספור של בזוני, ולף כי כדפס לחריו הלח היה ידוע בין העם, והעיר ג"כ כי הספור הכ"ל קודם לספור של בזוני מלד פעיטתו ולין יאמר כי בזוני שמע הספור מעמוקל, הלח קרוב לאמר, כי לקח את תוכן ספורו מהספור שהיה בפי העם ובח לחרי כן לקוצן מלה הספורים היטבים, ועוד לו ידע עמוקל מספור כזה לח מדל מלקטתו של מחברתו.

**) על הספור הזה העיר בלשונה בקצור: Richard Gosche in seinem Jahrbuch für Literaturgeschichte I. Jahrg. 1865 S. 199 ולחריו שלין מודותיו המכס בלשונעקער קלרו (Caro) בספרו. Miscelle 2. Lessing und Swift, eine Studie über Nathan d. W. Jena 1869 והמכס הר' מאבלינגער בספרו שלייחי למעלה יאמר על דבר הספור הזה כדברים הללה: מה שלייכ לבתן ומטרדן לילע ג"כ למחונת שכולל ומחונת המולדים הלעירה כי בללותה לת למונת יכולל בעזוז כחה וכי לל כן לחה ותקנה זה על דבר חזקתה ועוזה ועוד מעשים, ותחנון להמחידה מתחת שמי ד'. וכלשר לל מלע נתן לת כספו מהמקנל זו מטרדן כן נתנו בכי יכולל לת כספם על קדושת השם בימי הלילות, כי למונתם הוא המחיתית ולמונה לחרת לל תשוה לה. ולשר כבל מטרדן לרגלי נתן, ויבקש קליחה ממנו על לשר חטל בכספו, כן עזבה למונה המולדית

וישמו נתן, דרך מקום מושבו עברו כל העוברים ושבים מארץ הקדם אל ארץ המערב, ויען כי נדיב לב היה האיש וכל חפצו היה לעשות לו שם, לכן העמיד חרשים רבים חרשי עץ ואבן ויבן בימים לא כבירים ארמון גדול ויפה אשר לא נראה כמוהו במקום הזה, ויכן את הכל למען יקדם את פני האורחים הנכבדים הבאים דרך שמה לפי כבודם וגם הצליח בידו לקבל את כל האורחים באהבה וכבוד ולעשות כרצון איש ואיש ומשרתיו הרבים עזרו על ידו.

כן עשה נתן ימים רבים ויצא שמו לתהלה לא לבד בארץ הקדם כי אם גם בארצות המערב, ואף כי כבר בא בימים בכל זאת לא נלאה מעשות פעולת הצדקה הזאת. ויהי כשמוע שם נתן איש צעיר לימים ושמו מטרדן (Mithradanes) אשר גר לא רחוק ממנו ובעשרו גבר כמהו בארץ ויקנא בו ויתחר לעשות כמעשהו ולהוסיף עליהם כהמה וכהמה למען ישכיח שמו או למצער להגדיל כבוד שמו על שם נתן, ויבן גם הוא ארמון כארמון אשר בנה נתן ויחל לקדם את פני כל יוצא ובא באהבה ונדיבות ויעש לו שם בזמן לא כביר.

ויהי היום ומטרדן אדוני הארמון עמד בחצר ותבוא אשה עניה באחד משעריו ותבקש ממנו נדבה ויתן לה, ותלך ותשב בישער השני ויתן לה שנית, כן שבה דרך שנים עשר שערים ויתן לה כפעם בפעם. ויהי כאשר באה בישער השלש עשר, אז אמר לה: אשה טובה כאשר אחזה לי הנה אתְ חרוצה במלאכתך לבקש נדבות ובכל זאת נתן לה גם בפעם הזאת.

אולם כשמוע האשה את הדבר יסהאלה קראה: נתן, נתן! מה רבה נדבת לבבך! שנים ושלשים שערים בארמונך כבארמון הזה ודרך כלם באתי לבקש ממנו נדבה ותנתן לי שאלתי מבלי אשר התראה כמביר אותי, ופה נסיתי לעשות כזאת ובפעם השלש עשרה הכירני ויכליטני ובדברה כדברים האלה הלכה ולא יספה עוד לבוא. ויהי כשמוע מטרדן את דברי האשה הזקנה, אמר בלבו כי בכל אשר שמע מכבוד נתן לכליטה היא לו ויחר אפו מאוד ויאמר אל לבו: הוי גבר לא יצלח הגני! מתי תעלה בידי לקום על נדיבות כמהו? אני אמרתי אשכיח שמו במעללי הגדולים וידי קצרה אף מעשות כמעשהו, עתה אחזה לי כי לשוא יהיה כל עמלי אם לא אשבית זכרו מארץ החיים. הן הזקנה לא יכלה לו לכן זאת אעשה לו מבלי חכות עוד, ויקם בחמתו וילך הוא ואנשיו מבלי הודיע להם את דבר נסיעתו ויבוא ביום השלישי אל המקום אשר ישב נתן שם. ויצו אל אנשיו כי יתנכרו לו כמו לא ידעו אותו ויבקשו למו בית מלון באשר ימצאו עד אשר ישמעו את מציתו. ויותר הוא לבדו ויסגע בדרך לא רחוק מהארמון את נתן אשר הלך גם הוא לבדו לשוח. לבוש כמלבוש אשר לא

לת דרכם ומפעלה לדף לת לאומת ישראל ותתנסם על הרעה לסבר עמהם לבני יהודה, כי הכירה לת גדלם ולדקתם, וגם בני-יהודה סכחו לת הרעה לסבר עמו לסם בני לאומם לחלת והכם כיום הזה לומדים ומכבדים לת כל לדם בחין הבדל דת ולאומם. ע"כ. ומם כלזו דברי הסכם הזה. לך לדעתי לא כוון לזאת המליץ בוקלעטה, כחבר ימיו סר' מלדלינגבר ולזו מלחמו לת הספור הזה בעדכם זה לא בספוק, כי זאת היתה כוונת המדבם, לך בוקלעטה הוא מליץ לסבר הספור הוא תכליתו ולא הלעזים.

ענה בו את עשרו. ואחרי כי לא ראה אותו מעודו פנים אל פנים לכן לא ידע מי הוא ויפן אליו ויאמר: השמיעני נא איה פה בית נתן? ויען נתן ויאמר: בני יקירי, איש לא ידע במקום הזה כמוני להורתך את הדרך, ועל כן אם טוב בעיניך אהיה לך למנהל. ויען מטרדן ויאמר: בכל לבבי אחפוץ זאת אם אך תמצא ידך להסתירני לבל יראני נתן ולבל יכירני. ויען נתן: כדברך כן יהיה אחרי כן חפצת. וירד מטרדן מעל הסוס וילך את נתן, אשר ידע למשוך לבו אחריו בדברים עד בואם אל חצר הארמון ויצו נתן לאחד מעבדיו לקחת את הסוס מיד האורח ובקול דממה צוהו כי ימהר להשמיע לעבדיו ובני ביתו לבל ישמיע איש מהם לאורח כי הוא אדון הבית ויהי כן. וכבואם הארמונה נהל את מטרדן אל חדר טוב ויפה מאוד ואיש לא בא שמה לבד מהעבד אשר שרת אותו. ויצו נתן לקדם את פניו בכבוד וגם הוא ארח לחברה אתו כפעם בפעם. ויהי כשבת מטרדן את נתן רחש לבו למרות רצונו כבוד ואהבה לו וישאלהו, מי הוא. ויען נתן ויאמר: אנכי אחד מקטני עבדי נתן, אשר גדלתי עמו מנעורי ובכל זאת לא הרים אותי למעלה והנני אחד מעבדיו כאשר תראה היום. אשר על כן לא ארוממהו תחת לשוני, כאשר יעשו כל יודעיו.

הדברים האלה הפיחו רוח תקוה בלב מטרדן להוציא את מזמת לבבו הרעה לפעולת אדם בערמה ובכטחה. וכאשר שאלהו נתן מי הוא ומה חפצו בבואו הנה ויבטיחהו לנהלו בעצתו ולעזרהו כאשר תמצא ידו, החשה רגעים אחדים ואחר כן נמר אומר לגלות לו את מגמת לבו ואחרי אשר השביעהו לבל יגלה סודו לאיש השמיעו כל מעלות רוחו וחפץ לבו.

ויהי כשמוע נתן את המזמה הרעה אשר חשב עליו חורו פניו כפני מת אך בכל זאת ענה כרגע באמץ לב ובמנוחה ויאמר: מטרדן, אביך היה איש יקר־רוח וגם אתה הן לא תחפוץ להיות נופל ממנו כאשר תראה במעשיך, כי תרבה צדקות בכל עת ולכל אדם. ועל כן אודך על שנאך את נתן וצדקתו, כי אם ירבו כמותך בתבל הלא אז תחפך כרעה לטובה, סודך לא יודע לאיש, אך בידי לא אוכל להושיע לך, רק עצתי היא תסמכך. הנה תראה את היער הרחוק מזה כחצי פרסה. שמה ילך נתן בבקר בבקר לשוח לבדו ונקל לך לעשות לו כחפצך, אך כאשר תהרוג אותו אל תשיב בדרך אשר באת בו למען לא יהיה לך למכשול רק תפנה לך על שמאל ובדרך הזה תעבור בבטחה עד בואך לביתך. ככלות נתן לדבר ויצא, שלח מטרדן לקרוא בלאט את אנשיו ויאמר אליהם את המקום אשר בו ישמרו את בואו מחר. ויהי מבחרת בהיות הבקר ונתן לא נחם מעצתו אשר יעץ למטרדן וילך החרישה לבדו למות שם. גם מטרדן השכים קום בבקר ויקח את חרבו ואת קשתו וירכב על סוסו וילך החרישה. ויראו מרחוק את נתן הולך אנה ואנה. אולם מחפצו לראותו ולדבר עמו מרם המיתו לכן שלח ידו ויאחז במטפחת הכבושה לראשו ויאמר אליו בן מות אתה א י ש ש י ב ה! ויען נתן בנחת: ולמה זה ועל מה זה? כאשר שמע מטרדן את קולו והתבונן בפניו ויכירהו כי הוא האיש אשר קדם פניו באהבה והשתעשע ברברתו ואשר יעצהו בעצה נאמנה שככה חמתו וכלימה כסתה פניו

על מזמתו וישלך את החרב אשר כבר שלף מתערה להמיתהו בה הרחק הלאה וירד מעל הסוס ויפול לפני נתן וישא קולו ויבך ויאמר: עתה ראיתי את יקרת נפשך אבי! כי באת הלום לתת את נפשך בידי, אשר בקשתי לקחתה בלי עון אולם אלהים פקח את עיני ויראני את גדל הרעה אשר היה את לבבי לעשות לכן עתה אתה קח טמני נקמתך והשיב לי אל חיקי כאשמתי. נתן הקימהו ויחבקהו באהבה וישק לו ויאמר: אל נא ידידי, אל תדבר כזאת, כי אני ידעתי את לבבך, כי לא מרע לב בקשת לעשות כזאת רק מאשר כי בקשת לעשות לך שם עולם וזאת לא יפלא בעיני הן לא גופל אתה בחפצך זה מכל המושלים והמלכים אשר רק בהרבותם חלל יקנו להם שם עולם, הן אתה בקשת נפש איש אחד והמה לדמי רבבות ישאפו וישיתו ארצות לשממה וארץ פרי למלחה וכל זאת רק למען יצא להם שם בכל הארץ ומדוע זה אחשב לך חפצך לחטאה? ומה גם בדעתי את הצדקות הרבות אשר תעשה לאדם רב אוקיר ואכבדך ואהבך כאהוב איש את אחיו. מטרדן לא הוסיף להצטדק ויהלל את יושר לב נתן אשר דנהו לכף זכות וידע נאמנה כי לא יהיה לאל ידו לקום על נדיבות כנתן — ומני אז היו לאוהבים נאמנים עד העולם.

הספור השלישי אשר היה כפי הנראה לעיני לעסינג גם הוא בספורי דעקאמערונע יום ה' ספור חמישי ותוכנו בקצור הוא כי הכיר האוהב את אהובתו כי היא אחותו והחכם ד"ר קארו מאריך בענין הספור הזה ויבקש בחפש מחופש את כל הדברים השוים בשניהם, ולו ג"כ השערות התלויות בשערה בדבר כהן־ההיכל (Tempelherr) ובת־נתן היא רעכא אבל אנחנו לא נכנס בפלפול של הבל כזה.

הספור הרביעי אשר רחף לפני רוח לעסינגג בהולידו את נתן הוא הספור הנפלא מהיהודי אברהם ואוהבו יוחנן הנוצרי (יום ראשון ספור שני) והחכם הר' מאדלינגער היה הראשון אשר הכיר בשנינות שכלו את הקשר בין הספור הזה ובין השיר נתן־החכם ומיקרת הספור לא אחדל מהעתיקנו פה *).

איש היה בעיר פאריש ושמו יוחנן, ויהי האיש החוא תם וישר וירא־אלהים ומסחרו היה בצמר. ולו אוהב יהודי ושמו אברהם איש עשיר, עושה מקנה וקנין וגם הוא ישר־דרך וסר מרע. וכאשר ראה יוחנן את חכמתו תמתו וישרו, התעצב אל לבו על אוהבו הישר והנכון בזכרו כי נפשו תרד לכאר שחת יען

*) גם מקור הספור הזה הוא בדזוכי (Busone Buch 3 S. 464 a. a. O,) ומשם יקפר כי המולטן סלאח־אל־דין בקיעטו מלטוט לירושלים בח ג"כ לרומא וכאשר הלחם עם לחת זמת הכהנים הגדולים ותועבותיהם לז לתר: המה יעצו היפך מה שבטל עליהם לעשות וכל מזמתם לך לבלוב בלבב. לך המחשים החלבה לחבר יסעטו בם החפפיות וכהני הרלחם ויתר הכהנים, לחבר בחלב החפפיות חות ועופת המה, כי החמוחם המולריח היה מבאחת, כי החלהים לחבר יחב לחטחים ולפעטים כחלה בלי קפק מבון ורחוק חות. עתה רחיתי כי חלבי המולריח הוח סחל סעוד והמרצה לרחם כי חל לחבר לח יכפר עוונות כחלה ע"כ, והמליץ היקר בוקאטטו עתם מפחדיים החלה לת הספור הזה לחבר לפניך והמליץ לת לחלם־אל־דין ביהודי המגור בזמנו ובמקומו ויוכר לת מבי לענגו על כוהבי רומא הכחמתים והרעים בזמנו. (ורחם ג"כ לחבדו בספר שלייכתי).

כי לא באמונתו, אמונת הנוצרים, יחזיק: לכן דבר אליו כאוהב נאמן לאמר, הלא תראה כי אמונתי הטובה והנכוחה תעלה מעלה מעלה ואמונתך תרד מטה מטה, אות הוא כי משחתה בה ולמה תקשה ערפך ותמאן לבוא ולחסות בצל אמונתנו? ויען היהודי ויאמר: אין אמונה קדושה וטובה בעיני מלבד אמונת ישראל, על ברכיה נולדתי ובחיקה אחיה ואמות, בה אחזיק ולא ארפנה. אולם יוחנן לא אמר נואש ולא חדל מדבר אליו יום יום ויבקש להוכיח לרעו כי רב טוב צפון באמונתו, בדברי אמונה בלי תבונה, כדרך הסוחרים בהתוכחם על דבר אמונה. ואם כי היהודי הבין בתורתו והשכיל בה מאוד, בכל זאת החלו דברי יוחנן אוהבו למצוא מסלות בלבבו, אם מאשר כי דברי אוהב היו, או יען כי רוח אלהים דבר באיש לא למוד כיוחנן ומלתו על לשונו. אך אף כי מצאו דברי אוהבו חן בעיני היהודי, בכל זאת דבק באמונתו ולא סר ממנה ימין ושמאל. אולם כאשר הקשה היהודי את ערפו, כן הפציר בו אוהבו יוחנן יום יום ויאלצהו בדברים עד כי נלאה להוכח אתו ויען ויאמר: הנני נכון לעשות חפצך לבוא בברית אמונתך, אולם טרם אוציא את מחשבתי לפעולת אדם, אשים פעמי לעיר רומי לראות שם את האפפיור אשר תכנהו בשם מושל־תחת־ה' בארץ, אראה את דרכיו ומעלליו ואת דרכי הכהנים הגדולים הסרים למשמעתו ואבחנם והיה כי אראה כי גם מעשיהם ודרכיהם יעידו כאמרי פיך כי אמונתך טובה מאמונתי אז אבוא בבריתה ואם אין אחדל ואהיה יהודי כאשר הייתי עד הנה. ויהי כאשר שמע יוחנן את הדבר הזה התעצב אל לבו מאוד כי אמר: אף שוא כל עמלי שעמלתי להביאו תחת כנפי אמונתי כי לוא גם בא כבר בבריתה ובא רומה וראה שמה זמת הכהנים ותבליתם כי אז שב לאמונתו ואף כי עתה בעודנו יהודי, הלא אפסה כל תקוה להשיבו עוד מדרכו. ויען אל אברהם אוהבו ויאמר: אהובי ורעי למה תרבה עמל ותפזר כספך לנסוע בדרך רחוקה לרומא? ואתה הלא ידעת כי גם בים גם ביבשה רעה לנגד פני איש עשיר כמוך. המבלי אין כהנים פה, אשר יזרקו עליך מים טהורים תשים פעמיך לעיר רומא? ואם עוד תתעה בשפק על דבר האמונה הן איסוא תמצא כהנים חכמים ויודעים את אמונתנו יותר מכהני העיר הזאת? המה יורוך וילמדוך ויסירו כל ספק מלבך, על כן אחת אמרתי הכבד ושב בביתך ושער בנפשך את הכהנים שמה כהכהנים פה רק כי יתר שאת לכהנים ברומא יען כי עיניהם רואות את מורם יום יום. שמע לעצתי והניחה את המסע ליום אחר, עת אשר יבוא החפץ בלבבך לבוא להראות פני אבי הכהנים לבקש ממנו כפרה וגם אני אלוה בדרך אתך. ויען אברהם ויאמר: ידעתי יוחנן כי כנים דבריך, אך אחרי אשר נמרתי אומר לשמוע בקולך לבוא בברית אמונתך לכן לא אשוב ממחשבתי אשר חשבתי ללכת לרומא למען אדע את אשר לפני ובטרם אראה כל אלה בעיני לא אוכל לעשות כדבריך. ויהי כאשר ראה יוחנן, כי לא יכול לו ואין להשיבו ממחשבתו אז אמר אליו עשה איפוא כדברך וד' יהיה עמך, אף כי אמר בלבו כי כל עמלו היה לשוא כי בראות אברהם את דרכי האפפיור לא יאבה ולא ישמע עוד לקול אמונתו. ויהבוש היהודי את סוסו וימהר ללכת לרומא לבוא אל חצר הכהן הגדול

ובבואו שמה קבלוהו בעלי אמונתו באהבה וישב ברומא ימים רבים מבלי הגד לאיש את דבר בואו, וישם עיניו על דרכי האספיור וראשי כהניו ומעשי המשרתים בחצרו. בתבונתו ובחכמת לבו ראה והכיר וגם מפי אחרים שמע כי כל הכהנים כלם מקטן ועד גדול אך לזמה ותאוה עיניהם והמעט מתזונתם ותבליתם כי העמיקו שחתו להתגאל גם בחטאת סדום הנתעב וגם בוש לא יבושו הכלם לא ידעו, עד כי רק על פי הקדשים והקדשות יצא כל דבר גדול במלכה ובמשפט לפעולת אדם. ועוד זאת ראה כי כלם זוללים וסובאים ושכורים וכל חפץ לבם אך למלאות בטנם הרחבה כחיתו טרף.

וכאשר הרבה לנסות את מעשיהם, כן הכיר כי כלם אוהבי בצע שואפי דם אדם וגם דם אחיהם הנוצרים ירח מנחה באפם ויקנו שדות בכסף ויתנום במחיר מבלי שים לב כי שדות חרם וקדש המה, וגזלו שדות יתומים ואכלו ובתי אלמנות לסבוא שכר בעת אשר צדק ויושר על שפתותיהם תמיד, כמו אלהי השמים אך להגה מפי אנוש יצא יביט ולמערכי לבו לא יתבונן כבני חלוף אשר אך למשמע אזניהם ישפוטו.

את כל אלה וכהנה רעות רבות אשר לא נחפוץ להעלותן על שפת לשון, ראה היהודי, אשר היה ישר לב ומואס תאוה, בעיניו. ויאמר לשוב לפאריש ויעש כן.

ויהי כאשר שמע יוחנן כי שב היהודי אל ביתו הלך לבקר את פניו מבלי אשר עלתה מחשבה על לבו כי היהודי יסור מאמונתו אחרי אשר עיניו ראו את הכהנים ודרכיהם ויעשה משתה גדול וייטיבו לבם.

ויהי אחרי הנפש אברהם מעטל הדרך שאלהו יוחנן אם מצאו חן בעיניו האספיור וראשי כהניו. ויען היהודי ויאמר: יהי כן ד' עמהם, ואם לא התעוני עיני אחשוב למשפט כי בעיני כל הכהנים כל קדש לא יקדש, כל טהר, ישר וצדק ומעשה טוב כאין בעיניהם, כלם רודפי זמה ותענוגי בשרים זוללים וסובאים ורק אחרי בצעם לבם הולך ועוד בתועבות רעות מאלה נפשם דבקה עד כי גזרתי אומר, כי מערת פריצים העיר הזאת ובכור שטן ולא אלהים ישב בה לבסא. ואחשוב למשפט כי אבי־הכהנים וכל קדושיו עמו, אשר הוקמו על למען היות למחסה ולמגדל עז לאמונה, יעמלו בכל מאמצי כחם ובכל חפץ לבם לערער יסודי אמונתם ולהשבית זכרה מהארץ. אולם אחרי רואי כי חפצם לא הצליח בידם, ואמונתכם הולכת הלוך וגדול ויפעת זהרה מאירה על פני התבל, על כן אכיר כי רוח ה' יכוננה ויחזיקה וכי היא הנבחרת מכל אמונה, ותחת אשר עד כה פניתי עורף לדבריך ולא אביתי לשמוע בקולך לסור מאחרי אמונת ישראל, לא אחת עתה מפני כל ואעשה כאשר יעצתני. ויהי כשמוע יוחנן, אשר אמר בלבו כי היהודי לא יאבה ולא ישמע עוד בקול דברו, את הדברים האלה, שש מאוד וילכו שניהם יחדיו אל בית תפלתם נטר־דם (Notre-Dame) ויזרוק הכהן מים על אברהם ויוחנן עמד על ימינו להכניסהו בברית אמונתו ויקרא לו יוחנן כשמו ואנשים חכמים הורוהו את דרכי אמונה החדשה וישכיל בה מאוד ויהי איש תמים וישר גם אחרי כן.

הספורים האלה ראה לעסינג,*) אך בטרם הולידו כלבו את צלם תבנית נתן־החכם קרה מקרה נפלא לאחד מאוהביו אשר בו ראה והבין כי לא כדמיון המליץ לבד יבראו ספורים כמו אלה. הכותן הנודע לאוואטער מעיר צירוך ראה והכיר את הפלסוף הרב ר' משה בן־מנחם וימצא חן בעיניו על רוב טובו וחכמתו וענות לבו ויאמר לבן־מנחם להמיר את דתו — כה הקים ד' יוחנן שני אשר יסית את אוהבו לבוא בברית דתו — אבל בן־מנחם לא פנה אליו ואל אמריו. ויהי כי ראה לאוואטער כי לא יענהו בן־מנחם, ויכתוב לו מכתב נלוי וישאל ממנו לעזוב את דתו ולבוא בברית אטונת ישו, או אם יאבן יודיעהו מדוע יבחר באטונת ישראל ויבחל באטונת הנוצרים. "הלא איש כמוהו לא יעמוד במקום אשר תציגנו התולדה." (כן אֶחֵד המקרה את הספורים אברהם ויוחנן וצלאח־אל־דין ומלכי־צדק לספור אחד, וירא באצבע ללעסינג כי לא יעשה כמעשה בוקאטשו לבחור יהודי כמלכי־צדק (כלי לוה ברבית) רק איש כבן־מנחם.) אבל בן־מנחם לא עשה כאברהם היהודי לשמוע אל דברי אוהבו יוחנן ולסור מאחרי אמונתו, רק כהיהודי מלכי־צדק ענהו בטוב טעם ודעת דברי שלום ואמת כדרכו ויודיע לכל כי באמונתו יחזיק ולא ירפנה, מבלי לדבר נגד אמונה אחרת. ולעסינג ידע אשר קרה לרעהו וישתומם על פלאי המקרה כי הקים מקברם יוחנן ואוהבו אברהם ואת השולטן צלאח־אל־דין לשחק לפניו. אך מרוב הימים נתחלף צלאח־אל־דין הגבור בכהן נוצרי והיהודי מלכי־צדק בהפלסוף בן מנחם! לעסינג ראה את המקרה הזה וימהר לקחת אותו לכלי מלחטה ללחום

---

*) המכס מאלינגער בספרו מכ"ל יתריך בדבר שלשה הספורים בבוקאטשו (שלשה ספור ח. ג. ד.) ויבקש לאחר לא מבאדים ולמעלה שמה שדמה מאד מליט כוון המליץ בוקאטשו בשלשתם ויאמר כי בספור שלשה־עשר־דין ומלכי־צ־ק הורה להסיר קשתה הדת מלב בני אדם ובשני (בתן ומעגדן) מהות ותיבות שהוד המוסרי מאד הוא מספר ודרך החמושה הנפלאה בשאר יוכו בספור הרביעי (אברהם ויוחנן) וכפי דעתו ידע בוקאטשו כי כל הדברים החלה בשלשה נחמושה ישראל ובחר את שלשה הספורים לתכליה זאת. ובשאר השלשה מדוע בתן בוקאטשו את אברהם להמיר את דתו, יענה: מפאת המוקשים לחמושה. אבל לנחתו לא שם הוא לב לכל זה לכוד מספריו לא נוכל לאמר כי זאת היתה תכלית המליץ בוקאטשו. בדבר הספור בתן ומעגדן כבר חויתי דעתנו ובדבר הספור אברהם ויוחנן בדור ג"כ אלמלו, כי היה בוקאטשו לחוק בחמושתו בשאר כלשה כי בשוק חייו עלה בידו כומר ערום להפחיד את המתלוצץ מזה בדברי חלושות עד שאר עגד את דרכו ללעוג על בהני דמו. בוקאטשו בשעשועל רוחי היו שלישים בחמושתם ורק רוח הלעג השוכן בקרבם ילד חליו המשוכים אל בקילות ושפע ומבלי לשתם פנים לשלם שאר לבשו שכיון החמושה. ויקיימו בצע לדקר על רשעם. לכן לא נתפלא על שאר יעיר אברהם היהודי את דמו, כי תפארת חמושת ישו יקרה בעיני בוקאטשו ולא מפאת המוקשים עשה זאת. וכבר הרחתי לשעלה ממי שאל את תוכן הספור הזה ולא לבו ושפעו ברוך, כי בשאר עלה את הדבר בנזוקי בן קפחו על קפורו שאר יפהו ושקטו ויגדלהו כיד המליצה הטובה עליו. לך עם כל זאת נודע כי רצות עשה הר' אלינגער בספרו הקטן הזה ומדע דברים רבים שאר עליו נוסף לא נחמדו לפניו ומקום הניחו לו להתגדל בו. גם בדברי הריעיון שאר עליו נוסף תכלית הטיל לו פניס מדמות ויתעלם הקולח בקולמס בו ולא נבישם הנה כי אין פה ב ת ו ב ד ו ת בתן־החכם מקומם.

בחולכי חשך בהראות להם את צלמם במחזה ויברא את נתן החכם בצלמו! הוא בחכמתו הכיר כי עברה העת אשר גבורים נלחמו על אודות האמונה, ובי רק נשים דָּרְיָה (Daja) יקנאו קנאת אמונתם בבקשם להדיח את אוהביהם מאמונתם ולהביאם תחת כנפי אמונת־האהבה וגם צלאח־אל־דין לא עשה זאת לנתן רק כאשר הֵסִתּו אחותו ולא לאמונה היו עיניה רק לכסף לבן יצר לעססינג את דַיָה *) בדמות יוהנן או לאוועטער **) ויור את חצי לענו על „הנביא מצירך", אשר כתב בראש ספריו „לאהוב את בני אדם" וירא במכתב הגלוי אל בן־מנחם כי בני אדם כאלה ימצאו רק במאמיני ישו, והחרוזים אשר בם יתאר לנו המשורר לעססינג את דיה גם על לאוועטער נאמרו:

הה! האשה האמללה הזאת — הלא אמרתי לך —
נוצרית היא — מ א ה ב ה תאלץ בני אדם,
היא אחת מאלה אשר בהלך נפשם
ידמו לדעת את הדרך הנכון לאלהים,
ובקרבם התשוקה החזקה לנהל אל ארח ד'
את כל איש, אשר נטה מני דרך.
ואיך לא יעשו כזאת? כי אם אמת הוא
כי רק זה הדרך הוא דרך השמים,
איך יתנו את א ו ה ב ם ללכת ארחות אחרות,
ארחות עקלקלות ארחות שחת ותפתה.

הנה ראינו בזה איך הרה וילד לעססינג את נתן־החכם ***) בן־הזקונים, והבן הזה קם תחת אביו ללחום מלחמת הדעת ואהבת בני אדם ובצדק ובמישור ובענוה ונחת נלחם את מלחמתו, ואויבי־הדעת אשר לא הסכינו במלחמה כזאת הפכו עורף, ואתם בני עמי, אשר יצאתם עתה לחרות מתחת עול סבלת קנאת־האמונה, זכרו את לעססינג, כי אותו הקים ד' לגאלכם, והוא היה שוט ביד ד' לנפץ את קדקוד אויביכם ואור לגרש את העלטה ששכנה סביבותיכם. תנו כבוד לשמו וזכרו לא יסוף מקרב לב בני־ישראל עד דורות עולמים!

ד. ה. מיללער.

---

*) דיה בלשון ערבית לוחמת.

**) לאוועטער בלשון אנגלית כאוך, ומה בפלאו דבריו בלומרו: ומה גם דיה לחוקטער לאוועטער הלא מתפאר עליהו כי היה בעלם מלחץ שוויין, לחץ מולדת לאוועטער.

***) לין לחץ ולין ממל בהאחר הזהירה המעלה להלחום את מחזה נתן החכם לנגד מלחץ לויסטריל תחת ממלכת מלחיב טהעטעזיל. נתן החכם נעתק לנעמות רצות וגם לשפת יון החדשה וחברת־מעתקים העבירו את מחזה־נתן בעיר קונסטאנטינופל לבני המוסלמים המדברים שפת יון ויעלה מן בעיניהם מאוד ויעמדו כף לבדי יקף, רק זאת לא מלאה מן בעיניהם לחאר ידבר היהודי את המלטון כחים את בעבו. גם לשפת עבר נעתק מאת הר' מעתון בכרך, לך לא נלחם העלחבה בידו מכל וכל. ובחאר מעבנו לשמחת לבבנו העתיקו בנית המלין המפואר גאטטלחבער ומי יתן ויצא לחור בקרב לזכר לעססינג ולתפארתו.

מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ.

(קול בני הנעורים)

וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה

(חבקוק ב' ד')

הֵן רַבּוֹת הִפֵּת־עָם בְּאָזְנֵינוּ שָׁמָעְנוּ,
כִּי נִבְחַשׁ בַּכֹּל, אֵין כָּל קֹדֶשׁ לָנוּ,
בְּנֵי כְלִי־אֱמוּן נַחְנוּ, לֹא נַאֲמִין בְּמָאוּם;
לְמַרְאֵה עַיִן נִשְׁפּוֹט עַל שֶׁפֶל רָוּם;
כִּי גָדַע אַף שֵׂכֶל, מִשְׁפָּטָנוּ,
נִתְפַּחֵשׁ לָרוּחַ, רָגֵשׁ וָלֵב.
שֶׁקֶר הַדָּבָר, מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ
רַק אֱמוּנַת שָׁוְא, רַק הֶבֶל זָנַחְנוּ,
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי לֹא לָנֶצַח
יִשְׁלְטוּ עָוֶל וָאָוֶן, מִרְמָה וָרַצַח,
כִּי יָבֹא יוֹם בָּהִיר, שֶׁמֶשׁ תּוֹפִיעַ!
יֵשׁ תִּקְוָה לָאָדָם! שֶׁמֶשׁ זוֹ תַּבִּיעַ.
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי לֹא גוֹיִי הָאָרֶץ
יָבִיאוּ אִישׁ עַל רֵעֵהוּ כְּלָיוֹן וָקֶרֶץ,
כִּי בָעַד כִּבְרַת אָרֶץ לֹא קֶשֶׁת יִדְרוֹכוּ,
וּבָעַד כְּבוֹד הֶבֶל דָּמִים לֹא יִשְׁפּוֹכוּ.
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ כִּי יָאִיר לָנוּ בָּעָתִיד,
וְלֹא יֵקֵרֵא צַדִּיק עָוֶל וְצָבוּעַ חָסִיד,
כִּי יַשְׂכִּילוּ בְנֵי אָדָם, יָבִינוּ יֵדָעוּ
וְלַמּוֹעִיל לְרֵעָיו אַף לוֹ טוֹב יִקְרָאוּ.
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי לֶכֶת יָחִישׁוּ
כָּל הָאָדָם קָדִימָה, לֹא יָשֹׁן יַקְדִּישׁוּ
יָבִינוּ, כִּי אֵין חַיִּים, מִבְּלִי הַחֲלִיף צוּרָה,
וּבְכֵן כָּל הַחַיִּים אַף תְּנוּעָה וּתְמוּרָה!
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי לֹא עוֹד יִנָּעוּ
רַב אָדָם בָּרָעָב, כִּי בָּעֹנִי נִבְרָאוּ,
כִּי כֻּלָּם יִכְלֶה עֹשֶׁר לֹא עָבְדוּ בּוֹ בָּעָלָיו,
וְאִישׁ עוֹבֵד אָחִיו יִמְצָא שָׂכָר כְּמַעֲלָלָיו.
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי לֹא יִמְשְׁלוּ עוֹד בָּאָדָם
אַבִּירֵי־לֵב בִּמְזִמּוֹת וּבְעֹז יָדָם,
לֹא יָצוּוּ עוֹד בְּחָזְקָה, עוֹד לֹא יִקְרָאוּ
אֶת זֶה עֲשֵׂה תַּעֲשֶׂה וּבָזֶה אַל תִּגָּעוּ!
כִּי בְעֵלִילוֹת אִישׁ לֹא יִתְעָרֵב כָּל זָר,

לֹא הוֹרִים, אַחִים, לֹא מֶלֶךְ וָשָׁר,
כִּי יְחִי אִישׁ אַף יַעֲשֶׂה כַטּוֹב בְּעֵינֵהוּ
אִם אַךְ לֹא יִגָּע לָרָע בְּרֵעֵהוּ.
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי הַשְׂכֵּל וָדַעַת
לֹא יוֹעִילוּ עוֹד לְאִישׁ, לִמְצֹא בְּרֵעוֹ מִגְרַעַת,
כִּי יִתַּם יַחַס הַהַשְׂכָּלָה, כְּיַחַס הָעֹשֶׁר,
כִּי יַשְׂכִּיל גַּם הֶהָמוֹן וּמָצָא אָז אֹשֶׁר.
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי רַבִּים יַשְׂכִּילוּ,
וּבֵין אָדָם לָאָדָם עוֹד לֹא יַבְדִּילוּ:
לֹא יֵאָמֵר עוֹד „נוֹצְרִי", „מַחְמַדִי", „בֶּן־עֵבֶר"
אַךְ „אָח" יִקָּרֵא „רֵעַ" „וּבֶן־חָבֶר".
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי רַבִּים יַשְׂכִּילוּ,
וּבֵין אָדָם לְאָדָם עוֹד לֹא יַבְדִּילוּ:
לֹא יִקָּרֵא עוֹד שָׂר, אֶפְרָתִי, רוֹזֶן,
אָדוֹן וָעֶבֶד לֹא תִשְׁמַע עוֹד אֹזֶן.
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי רַבִּים יַשְׂכִּילוּ
וּבֵין אָדָם לְאָדָם עוֹד לֹא יַבְדִּילוּ:
גֶּבֶר עַל פְּנֵי אֵשֶׁת לֹא עוֹד יְבַכֵּרוּ
וּלְמִין הַיָּפָה אָז מוֹעִיל יֹאמֵרוּ.
מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ, כִּי רַבִּים יַשְׂכִּילוּ,
וּבְהַשְׂכִּילָם, לַאֲחֵיהֶם וּלְאָשְׁרָם יוֹעִילוּ,
כִּי מִסְתְּרֵי הַתּוֹלָדָה כֻּלָּם יִתְגַּלּוּ לָמוֹ,
וּמָשְׁלוּ הֵם בַּתּוֹלָדָה, תַּחַת מָשְׁלָה בָּמוֹ,
כִּי לֹא יַעֲבוֹד עוֹד הָאָדָם בְּזֵעַת אַפָּיִם,
כִּי כֹּחוֹת הַטֶּבַע יִהְיוּ לוֹ לְיָדָיִם;
כִּי כָל בְּנֵי הָאָדָם אֶת־עֶרְכָּם יֵדָעוּ,
יֵדָעוּ כִּי אָדָם הֵם, וּבָזֶה אַךְ יִתְגָּאוּ;
כִּי תֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ לֹא תָבֹא עוֹד אֹהֶלָה,
וּבְהִלָּה — יִזְרַח לָנוּ אוֹר עוֹלָם סֶלָּה.

פעטערסבורג. ל. קאנטאר.

לקוטים

מפרושי ר' יוסף קרא מכתב יד קירכהיים *)

מאת ד"ר וואלף.

שופטים א' ט"ז מעיר התמרים . . . אשר בנגב ערד, הוא ערד שכתב בתורה וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב והוא בתוך עמלק ולמדך כאן שכינו כאן מעיר התמרים היא דוסנה של יריחו ובאו להם לשבת עם בני יהודה במדבר יהודה אשר בנגב

*) s. „Haschachar" II. Jahrg. 7. H. S. 289, III. Jahrg. 12 H. S. 684.

ערך כדי שלא תתמה כשתתה קורח ויאמר שאול אל הקני לכו וגו' מתמיה לומר מי הגיללכם כאן.

שם י"ט ויהי ד' וגו'. זה פתרונו בזמן שהי' ד' את יהודה שעדיין לא מטאו לו כתן לו כח להוציא את יוסדי הסל והוא שכבר אומר ליהושע ועתה תכה לי את סלע הזה וגו' ונאותו לתון בתיב כאן ויהי ד' את יהודה וגו' ולפר זה שהוציא את הסל הי' בשעה שד' עמו טבע קוס פור ד' עמו בלע"ז. tant que pour, אבל לאחר שלא הי' ד' עמו שחטאו לא יכלו להוציא את יוסדי העמק כי רכב ברזל להם.

ב' ו' ויעלם יהושע את העם. שמואל הנביא שכתב ספר שופטים ומפר ומודיע לדורות הליך הבעיטו ישראל להקב"ה כל ימי השופטים והליך נסג הקב"ה עמם שלא לחם להשחיתם ולא להכליכם מעל פניו לע"פ שהיו מבעיטין לפניו אלא היה מייקרם על ידי החוזות והי' כאשר יעבוד כל ד' ומפני נוחלים יעלה להם מושיע ורב והוליכם כמו שמפר והולך לאחר שכבשו וחלקו.

שם י"ד ויאר לף ד' בישראל ויתנם וגו' דבר הוה שכשהיו מבעיטין לפניו היו נותן לותם ביד שופטים.

שם ט"ו ט"ז ויאל וגו' ויקם. את כאשר לו להם מאוד הקב"ה מקים להם שופטים ויושיעם ע"י השופט מיד שופטים. ויושיעם לא פעם אחת אלא בכל עת שילר להם הצויר הי' מושיעם ע"י שופט ויושיעם אדאיודיווט אלא בלע"ז, כלומר כן הי' תמיד שהקב"ה מושיעם בכל עת שר להם שהי' מקים להם שופט ומושיעם, וישראל אם היה עושים כשהקב"ה מקים להם שופטים היה מושיעם אליהם הש"ד וגם אל שופטיהם לא שמעו non é contant גון אשקולטיוונט בלע"ז אין כל העניז משמש בשעבד אלא דהוה לומר שכך כוהגים ישראל כל ימי שופטיהם אשר שפטו אותם כמו שמפר בעניז שבכל עת שר להם הקב"ה מושיעם ובדבר הזה כהוג הקב"ה בשעות שעשה כל ימי השופט אשר שפטו את ישראל ועל פלשה זו הי' מזהיר ר' מנחם בר חלבו וגו'. ובי הקיש ד' להם שופטים פתרון ובאשר הקב"ה מקיש להם שופטים, אלקוס אדריבוונט בלע"ז. והי' ד' עם השופט אדאיודש והושיעם את אויביהם, פתרון ומושיעם אדיודוש אלש בלע"ז. כי ינחם. פת' כי בכל פעם ופעם שהיו לוחצים אליו הי' מנחם על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה.....

ג' א' ואלה הגוים אשר הניח וגו'. רק למען דעת דורות בני ישראל ללמד מלחמה למען יידעו דורות הבאים מה ביניס לדורות שלאחריהם שהצריכים להילחם מלחמה מפני החוזות הנלחמים בהם ודורות אשר לפניהם לא ידעום כלומר לא הוצרכו לכך לפי שהקב"ה היו נלחם להם (ע' קמחי).

שם י"ז ובגלון היא בריה מאוד שלא תתמה כשתתה מגיע לויקגור החלב בעד הלהב שדבר זה גרם שבגלון היא בריה מאוד.

שם כ"ו השעירתה (עי' פי' רש"י) ודוגמתו פי' גם קרח וכת', על פרו: כך שמעתי.

ד' א' ודבורה.. לפירוש כך שמה (שמו?) והיא יושבת וגו' לפי שמה שאלאצ מקומות היו עומדים זה בלד זה והיא עומדת ביניהם שפרי רחוקין היו זה את זה שלא בכל עיר ועיר של אלאצ מקומות הללו הי' לה נחלה בירמו. עיר התמרים הי' לה דקליס וזה תחת תומר ופרדסין ברמה וזהו בין הרמה ובית בציח של וזהו בין בית אל, שלם הלבן בהר אפריס כך תרגם יונתן (ע' רש"י ויש פומרין).

שם י"א אלון בצעננים. מישר הגיהוץ מקום מישור של בלעים מרים ק בלע"ז הגיהוץ גבים כעין גומות שמתים נקבלים שם הגני לאלבעא עוקרין (ע' קמחי) וקדם ולמדך שאבד הקני נעם לו לאהלו אלון בצעננים אשר את קדם כדי שלא תתמה כשתתה מגיע לו מקרא בן ברגליו של אהל יעל אשת חבר הקני ותאמר והלא הם יושבים בשדבר יהודה אשר בנגב ערד לכך קדם ולימדך שמקומה עבו ומשם והוא חבר הקני ונעם אהלו עד אלון בצעננים (ר' רש"י).

שם כ' עמוד . לוה לותם לעמוד פתח לחבל מועד כמו לוגר ד' יהוה פתרון לחוגר ד' יהוה (ע' קמחי) .

ה' ב' נפרוש פרעות וגו' כשפרע ישראל מדרכי המקום והלכו להם אחרי אלהים אחרים לירעו פרעות ביהושע . נהתנדב וגו' נהתנדב להיות עם לד' כעשו להם ניסים וגברו על הכנ לת ד' (תרגום) .

שם ד' ה' בצאתך וגו' . לאחרי רגותיהו שהלך לפעיר ובשדי חדוש ליתן להם התורה ולא רלו לקבלה וכיון שלא רלו לקבלה כתרעש כל העולם כולו על יושביו לפעם קלה כשהורין שיחזור לת העולם כולו לתוהו ובוהו הס"ד לרץ רעשה גם שמים נטפו זהו מדרשו לחבל לא ידעתי הדבר ליישבו על לופניו ולין זה מקומו ולכי לוקיף להבליל הבלל ופלל מה ענין מתן תורה לכאן, שחזרתי על כל הסילות שנאמרו על הנסים שנעשו לישראל ולא מלאתי שילבו דברי הסילה חלא מן המלוכ, כמו בילאת מלרים הוא לומר לפניה לה' כי גאה וגו' למדתי שדברי הסילה מן התלוה לשר מלאתם וילילם ד' וכן דברי הסילה של משה שנאמר למען תהי' הסילה הזאת לעד בבני ישראל כולה דברי תוכחות העתידין לבוא על שולליהם של ישראל שיעברו על התורה ולף כשאמרו שילה על הבאר לפי שהכה משה בצור וילאו ממנו מים ישראל משוררין עליה עלי באר וגו' ולף דוד כשאר לה' ביום הציל ד' לותו מכף כל לויביו הוא לומר , ה' קלעי ומצודתי וגו' למדנו שכל דברי הסילות הללו מן הקולות לותם ולכאן מניף לו לת הנס , ומשורר על נפתו מפעיל. ועוד שלין דרך בניף בכל כ"ל שפריס שיסתום לת דבריו שילכך בלמד לותם מדברי לגדה. וכן הוא לומר ד' בצאתך משעיר וגו' ולין הלשון הזה נופל לומר חלא על כתוב בשפורש במקום לחר שילא משעיר ובעד מדבי חדוש ובדר זה לא מלינו כתוב בשפורש ולפילו שם כתב בשקלת בזאת הברכה ד' מסיני בא וגו' ענין תימה מה ענין דבר זה להכתב כאן. (ע' רש"י וקמחי) .

שם ה' הריס נזלו . כשגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל כל חמד ולחד מהן משפטי לחמור עלי תרך בכיפה ובניס הקב"ה לת כלם ולחמר על זה סיני לחי נגלה הס"ד זה סיני מפני ד' חלהי ישראל . ותרגומו וגו' .

שם ו' ז' ח' ניתי שמגר . יכפתו חרמות דרכם וילכו חרמות שקלקלות מפני החויצים. חדלו פרזון . חף חדלו להם ניסך דברי הפרזות ונחקפו חל ערי המבלר וכל זה מפני פחד החויצים עד שקמתי דבורה ובשיתי שם ישראל . יבחר חלהים חדשים כשהיה נומר לו ישראל חלהים חדשים לז לחם שערים לז שולחיהם מציצים מלחמה עד השער ולין לחד מישראל עומד בנגדן לפני נמקום שהמלחים חרבעים חלף מישראל תופשי מגן ורומח הס"ד מגן לם ירחה וגו' . ע' רש"י ור"ד קמחי .

שם ט' נבני וגו' . נבני נרלוני נשתא לרחתי ישראל לשר נדבו רוחם לעשות חשובה ומשבים עוברים נעם שנלדקם נעשה כן ועל ידי הנס ברכו לת ה' . רוכבי וגו' בני חדם שהיו רוכבין נשעבר חתונות נבינת וה וכלין מעיר לעיר ליסך על הדין ונשפוט לת ישראל בכל המקומות חשר היו שם ובימי שפרח היו מתירלין נשלת שלח יכילו נהן לויבים לפי שכל מרחה נהן ניכר נמרחוק עבשיו בימי דבורה וברק הולכין לת שדרך שהייתם מתיירלין עליו לשעבר עתה שימו תהא מצמצן להקב"ה . רוכבי חתונות למורות לשון מוזכרות היא כמו למר לחר לא נהן ולא שחר, שם שם החנשים היושבין על מדין, שם מקום הוא בחרץ יהודה ושמו מדין כדכתי' בשפר יהושע ט"ו כ"ח נמדבר בית ערבה מדין וקבצה . ולפי שהיו יושבין נמדבר היו מתיירלין מפני החויצים לפיכך רוכבין על חתונות מוזכרים כדי לבדוק והיו הולכין על הדרכים שהיו רגילין לעקל מפני שחד החויצים עבשו שימו נשלחותיו של הקב"ה שלא יחזק קולכם מפני החויצים כמו שחתה חומר שימו נשלחותיו זהו עיקר ומלחתי נדברי חגדה וגו'(וע' עירובין כ"ל ב') ילקוט .

שם י"א מקול וגו' בני שם שהיו מתיירלין לשעבר לנכת נחנץ ממחם שחנץ מוחן קול כשדורכין עליו וזהו דין משחנים שהחנץ מצוי שם והיו מתיירלין לנכת שם מפני קול רגליהם שלא יהא נשמע עבשו שיח' הולכים שם יחמו לדקות ד' שהולכין לנטח ולין מחריד.

לדקות פרזות ביהרחב וגם לותם שמלבו ליקב בעבי הפרזות ביהרחב ונתקפו להם על עבי המגלך מירחתו של מקרא ועתה יושבים בחין חומה ובריח ודלתים לו להם שיושבים להם בעבי העדם גם הם יתנו לדקת ד' גם בני אדם שהוזכרו למעלה שהיו החויצים מפיצין להם עד הקצר המלחמה והם קוברין בעדם ומתירחין לנפשות אחרות בעת תפילו בזוקוס שהיו תרבעים אלף ביהרחב חז ביומי דבורה וברק ירדו לקברים להלחום בשמרים עם ד' ופתר' זה קרוב להרגוזו של יונתן שתירגם מחתר וגו'. ע' רש"י י"ח וגו'.

ישם י"ב עורי וגו'. כמו התעורי התעודדי ולעולך מה לדבר שיר הש"ר עורי עורי דבורי שיר כך אמר ברק לדבורה. ודבורה משיבתו קום ברק ושבה שניך כלומר אני לאומנתי וברק לאומנתו, אני לעורר שיר ואתה לשבות שבי שדרכו של איש להלחם ודרך אישה לשיר. (י"ג) חז ירד שריד כמו כי הוא לודה וכמו וירדו בדגת היש ותרגומין ויתלטיו. שריד קלין כמו לפלידים אמר ד' קולא זהו פתרונו מי גרם לברק שתלטו בתלידי עם בניקרא ובכל רכבו שהיו חזקים ממנו לא ומכמו של ברק ולא מעופם ידו אלא ד' ירד לי בגבורים ירד לי בתבילי בגבורים התוממת. ד"א חז ירד שריד אתמה בתמה של ברק חז מתחילה כשירד ברק והלך ממקומו להזעיק את זבולן ואת נפתלי יכל תחילה לאותו מקום שתמה שריד וכן מלינו שאותה עיר שתמה שריד היתה' בגבול זבולן כדכת' בספר יהושע י"ט י' למשפחותיו ויהי גבול קליתם עד שריד ולהלן לדבר שלף תבור מלינו שהוא באותו מקום כדכת' שם י"ב ובד משריד קדמה על גבול כשלות תבור ובאותו מקום לבר עותם להזעיקם בגבורים הבאים תחילה למלחמה כדכת' לך ומשכת בהר תבור וכשהוא יכל להזעיקם לשדירים עם היתה מספרת בשבתו של זבולן ובפתלי שהם גבורים. ד' ירד לי בגבורים כלומר ד' הוליכני לף אותי עמהם עם אותם גבורים בהם' ותקם דבורה ותלך עם ברק קדשה וכת' ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי קדשה דבורה ותעל עמו דבורה זה שהזכירה בשבח כל שבט ושבט שירדו עם ברק למלחמה וכל אחר לא ירדו עמו לגבאי. אפרים וביתיין שירדו עמו התחילה בספר בשבחן מן אפרים יצא עמלק יהושע בן נון לדדות בעמלק ויהלוך אותו לפי תרב, לאחה ברוח הקודש שעתיד שאול לגבוד את המלוכה על ישראל ולהלחם בקדיד בכל תויציו בבני עמון ובאדום ובפלשתים בהם לוחם ובעמלק ובכל אחר יפנה ובאחה עליו ואומרה אחריך יהושע יקוס שאול קים שבטו בויתין שעתיד לבקר בעמיך באומות המציקים לך יאר'. לאחה לויבר שבאת כמו כן לבזוד את ישראל ושיבאתו מני מכיר ידו מאוקיים שהיו בני מכיר גבורים כדכת' בפ' יהושע למכיר אבור מנשה וגו' כי גבורי חיל בולם. ומזבולן מושכים בשבט סופר. קופרים חילו תלמידי חכמים ובני ישבכר הם לפני קהלדאות שעוסקים בתורה. יודעי ביבה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד ישראל תעיד חוק ומשפט. וישבכר כן ברק ואחר הענה של ישבכר כן גם הם עם ברק לכל אחר יהוה, וגם ים לומר וגם אחר שבט שבישבכר הי' בברק עלמו למלחמה. בעמק עמיד עמו אחר תבור להלחם עם סיסרא בעמק של כחל קישון בשלימתו של מקום, כל חילו בשבח אחד רחובן שהי' לבו חולק עליו הם להיות עם ישראל או להיות עם סיסרא מזכירו הכתוב לגנאי הש"ר בשלוחת רחובן וגו'. חקקי לב מלא לבו ערמומיות ושה היא ערמתו יש לבין משפתי המלחמה לשמוע מי קולם ויהי' עמו לשמוע שריקות עדרים קול עדרי המלחמה שבן דרך חותן שמולרין המלחמה לשמוע בקולם ולהשמיע קול בלחון ישמע למי קול עבות גדולה ולמי קול עבות חלושה הש"ר למה יושבת בין המשפתים וגו' גדולים חקרי לב הוא עון גדול מי שחוקר בן בלבו. (תרגום רש"י).

י"ז בלעבר. לבני בלעבר חני שבט מנשה משוכנים בעבר הירדן עמו עלמן כלה יודעין ולא בהו אל המלחמה ודן למה נכנס לו בחיות לומ' אם שיקרא טוף תחרוב לי בית וגם אחר יושב לו לחוף ימים ולא בא למלחמת ברק. ועל מפרשיו. יש הוא חומתו ועיירותיו הפרוסות ויש הוא מקפת חומו ועל כן לא בא.

י"ח י"ט כ' זכרון וגו'. מוסב לת כאמו לעמת וגם כאחרי וכל לחד מהם נלחם עם ס'כלה על מהומי שדה הוא הר תבור. בלע בקף וגו' בחלר מלכים שהוכרין הותם כחצחין לעבור הום הרץ ולילו לה בחו על הום בלע חלה מתוך שהוכחין חת ישראל לחר הקב"ה חתם בחים להלחם על כני בלה בלע בקף חיכם שחרי חגרה בכם לצח בלי בלע הם"ד ון שמים וגו' לה שיחר שהכוכבים נלחמו עם סיקרח שלה רחים תולדות השמים מיום הבריחה שיחתו חוקות השמים וירדו ון רקיע לחרץ חלה זה שחרו ון השמים נלחמו הקב"ה שלה ון שמים חת שלוחיו ממקום שהכוכבים יולחין ממסילותם הוא לקיע שמים כעכין שנחמר ויתן קולם וגו' ונלחמו עם סיקרח וכן תלגם יוכחן וגו'.

כ"א כ"ב כ"ג כ"ד נחל קישון וגו' טיילוט לותם חם קוד ט חלם (?) ecurer גל"ע יעיס מתרגמין חגריפח. נחל קדומים מקום הוח ושמו קדומים ויושב על נחל קישון כמו שיחמר . . . נחל הערבים נחל מלרים כן יחמר נחל קדומים ואל תסיבי לומר הלין מליכו מקום שנמו קדומים חומר חלף מקום חת חעלה בחרץ ישראל שלה נחנו נשפר יהושע לפי שלה חכה יהושע העיירות העומד ות על הגבולין וכשהולך להכחוב להזכירו הזכירו לעולך הטעם חע"פ שלה נחנה נשפר יהושע ותניח לך רחי' ון החחנ ל ש ת דושע בשפר החגרון שני למלח על-מות לבן רשע לחר בחומות הים המסית לחויבים המפיל חלבחים בעלומיו ושמו לבן וכשמת לחר דוד עליו מזמור ופירוש דושע בשתרונו שלה ישיבוהו היכן מלחו לדם שעמו לבן שלה הולין להכתב בחקום לחר לכך לה נכתב ובכהגיע לורך הטעם להזכירו כתבו הכותב לף כלן לחר"פ שלה נכתב נחל קדומים בחקום לחר נכתב כלן לצורך טעם. ו מ ד ל ש ר ב ו ת י בחכתב חפחים וגו'. תדלכי נפחי חת עוז מלכי כנען. זה הלמו עקבי קום הלמו מ י ו י ר כ ט בל"ע. מדהרות וגו' ון חבירו שהיו רוכבים על הסוסים ומקפלין חת הסוסים היו עקבי קוסיהם כשעטים ומחבטים. לוהו מרוז וגו' (מ"ק ט"ז) יש מרבותינו לומרים בני עיר לחת ושמה מרוז. ודבר ו כללין לפי שהוח לומר בשמך לורו לרול יושבים. מלחך ה' זה דרך שנעשה שלוחו של מקום בעלומות סיקרח. לעזרת ד' דע כשם שקורח מלחמות ישראל מלחמות ד' כשם שלומר בדוד לך היה לי לבן חיל והלחם חת מלחמות ה' כך הוח קורח עזרת ישראל עזרת ד'. ותחרונו כי לח בחו לעזרת ה' שעזר חת ישראל שנלחם בגבורים שבחו עם סיקרח. תגורך מכשים יעל וגו' (שיר כ"ג) מקרח זה ון המקרות שחמרונו מתחילתם עכשי דברים ולעולם ותרונן בלידיהן כמו כלן שהוח לומר תגורך מכשים יעל ולח בילוד הכתוב בתחילתו מפני מה הוח מגרכם ולף כשהוח לומר לחריו מכשים בחל תגורך קחם שלח פ' מפני מה הוח מגרכם מכל כשים שבחל. והח לך ותרונו בלידו מפני מה תגורך מכשים לפי שמים שחל חלב נחנה לישן כדי שתהח מועפתו שכח תרחם ותחקע חת היתד נרקתו ומפני מה מכשים בחל תגרך שכל הכשים שפ' שכוחות בחל לח נחה תשועה על ידן עול יד לחל וחח בחה תשועה ליסרחל על ידי שחלחה ידה ליתד החהל דכתיב ידה ליתד וגו'. להלמות מ מ י ל מ נ ט בל"ע milu er. מחקה רחשו סתרון מחקה מקבה סיתד נרחשו לשון מחוקק. מחלה לשון מחץ יכתו יבחה. חלבה לשון חחלבחו קנה נחושה ע ל ש ו ר ל בל"ע trepaner. כ"ח — ל"ח בעד החלון. תרגומו ון חרכה חיסתכיחת ומליקת (בדפוס ומדיקת ע' קמחי) ומפרש ותייבד ותלבה כמו ת ר ג ו ם י ר ו ש ל מ י שמתרגם ויקף על פני קדום ומוריק על לפי קדום לחבל לח נכל מקום שיתייבד לשון רחי', ופתרון חכמים ותייבד ותקוען על שם שתרונה תרגומו יבגח. שמנה הוח חלון קטן. חכמת שרותים לפי שמוחין שלה הרבה ומחלקין לכך בשם רבבו לנוח ולף היל כשמתרה בדבר תקיד חמיה לה מלחה תשוקה לבעלה ומודה ומודיה לדבריהון ואמרה כן הוח הדבר. רשם רחמתים וגו'. כלומר שתים נשים מגיבות לכל גבר וגבר שעם סיקרח להוליך בשבי ולכך נשתהה לנוח וכמו שתחמר ויסקיפו חליו שנים שלשה סיקים ותחמר ויה' בקרוב סיהודי שלה דלחות וחרבעה כן תחמר רשם רחמתים. שלה בגדי נשחים מכיחין לפני סיקרח וגם שלה נשחים בגדי רקמה ליעול חלק רחשונה. נשע רקמתים מגיע לנוחר

על כל אחד ואחד ומנהג לנשן עברי שקורא נוסח אחד נלעגן רבים כמו ויפול על נוסחי צביעין. כן יאמרו וגו' הן תומרות הלח ימלאו יחלק שלל אבל כשם שאמרו כן יאמרו כל חויניך ה'. ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וגו'. כשאתה כופל כל יום ויום של שבעת ימי בראשית נאחבים ומשנה כמו שכתוב ואור החמה יהי' שבעתים כאור שבעת ימים כמלא שיכפל האור של עתיד ג' פעמים ומ"ג מלקים על אור של שבעת ימי הבראשית וזהו ואוהביו כצאת השמש בגבורתו —

ו' ב' המהללות. תלגוס יוכתן מעמודיאתא וכן גומות שרחבות מלמעלה ולמטלה מחומות שתין לכן אמר אור אחד שמשילין דרך האור תצוחה להטעין מפני הגייקות ומהללות לנון אפיפה כמו והללו אליו כל הגוים שאם אומפין את התצוחה.

שם י"ד בכאך זה לימו אומר לניים עליהם גייקות ולהוסיף ליבראל ע"י גייקות מרובין אלא לך בבאך זה בכח שים לך עבשיו שאע"פ שים לך כח קטן לך ואוסיפם ושמא תאמר אין בי כח להגיל לכך נאמר הלא שלחתיך כי אהי' עמך ואין לי מעבור להוסיף בריב או בשבט.

שם כ"ב להם ה' שלקים וגו'. כל מי שקורא להם מאמת ילאה הוא לוטף להם לף זה נוסף להם כי על אשר רצה את המלאך.

שם כ"ד ה' שלוס. למזמה קרא ה' שלוס על כי שאמר לו הקב"ה אל תירא כלומר ה' הצילמני שלוס עד היום הזה. עודנו בעפרת המזמה שבנה נדעון בעפרת עולמו עם עד היום הזה.

שם כ"ה ופר השני וגו', שכבר עברו עליו שבע שניס הר' אל נאחיך בקדת בזקף ומפרידו מחיבה אל אחריו ומעמידו לבד להפסיק הפתכוחת זה מזה שאילו לא כיקד בזקף ה' דבוק פר השור אשר לאחיך לפר השני שבע שניס והי' נשמע המקרא קח פר השור אשר לאחיך וגם פר שני שבע שניס. וכיון מזמה על רשם המעוז הזה הוא הקלע החמור למעלה ולקשם את שני הפרים וגו שבשניו שכ"ך בזקף ליתך לפר השור אשר לאחיך עומד לבד וזהו פתרונו ויהי בלילה ההוא ויאמר לו ה' קח את פר השור אשר לאחיך והעלהו עולה על המזמה שבניתי ברחשונה וקראת למזמה ד' שלוס ומקרא קלר הוא זה והרי פירש בפר השור אשר לאחיך מה יעשה זו ומשפיטם מה יעשה בפר ש ש נ י אשר לאחיך מזר ופירש מה יעשה בפר השני לכתיב והרקת את מזמה וגו' ולקחת את פר השני והעלית עליו עולה על המזמה אתבנה עכשיו ובעלי התורה שייותך לכרות תשרוף את פר השני . . . . תדע שכן שפר הרחשון שנקרא פר השור לא ניוח להעלותו על מזמה השני שהרי הוא אומר ולקחת את פר השני והעלית עולה וגו' ואף כשהכיאו אלמי העיר כתב (כ"ח) ואת פר השני העלה על מזמה הגדול אין כתיב כאן אלא העלה לפי שפר הרחשון הנקרא פר השור העלהו כבר על המזמה שבנה ברחשונה ופר השני העלה על המזמה שבנה מחדש. ולהיתי בפתרונות את ר י ש שפר השור ופר השני שניהם פר אחד והפיל הוא"ו מן ופר השני ועשהו אות יוצל כמו כרדם וכבד ופוס ולא יפר נעבעי.

שם ל"א אשר יריב לו וגו'. אין אחס לריכים לריב נאחיכי שבל אשר יגוד העבעל ויובח עמו יומת עד הבוקר שהבעל ממשר הוא ליפרע מן האיש שעשה דבר זה ואימו אי עד אור הבוקר. יריב לו אתה' יריב לבעלמו ולא אחס. (ע' תרגום וקמחי).

שם ל"ח ויזל. אתה' ויעלר ויעץ מגזרת ומעלה דמו ויוכחן תרגם וכפל (ל"ל ונפץ) עלה ואני אומר ויזל מגזרת ויזר על שני המים ואחכם חזרה בגוים שכל אדם שבא לעלור מים מן הגיחה העומדת בלידור אחר לריך לזרותם ולאחר שיבאו אותם בועל ממנו כדי קומלו ועולר המים ממנו אף כאן בתחילה ויזר את הגיחה ובא לו הגיחה ואחר כך ויעץ ופתר ועלר כמו מץ תלב יולא מאלה.

ז' ח' ויקחו וגו'. לידע יאר הטעם שאמרו אין לומר אלא (ע' קמחי).

שם י"א אל קלם אחמוסים. שכן דרך גייקות בשמוסים בלילה מעמידים לאם אלוסים קציצות המחכה שאם יפלו עליהם גדול שיהיו אלו האלוסים נכוסים לעמוד כגדם

שם י"ג י"ד והנה גליל וגו'. ויען כעבו וגו'. ואמר לו מצירו שמעת את החלום הלזה אין לי ספק כי יכול לפתור זאת לכעסם על יוסף ולטוענם על מדין שהרי אמנם מדין הוא שיכול לפתור את החלום כי אם לטוענתן על יוסף ולרעתו על אמנם מדין שהרי חלמי שהחלום אמנם הוא מדין.

ה' י"א כאיש כאשר. כלומר מי יתן ועשיו לך כחסר עשיו לכם כך פותרין רוב הענוסים. ופתרון זה לפי דעתי נכון ולפי מבטול לכל שומעיו שלפיו אמר הכתוב ליפה החלומים אשר תפתחם לו ליפה החלומים אשר הרגתם ושתק עדיין אין המשוב שהם משיבין נופלת על השאלה כל שכן עכשיו שאומר להם אשר הרגתם בחבור אם לשאול מהם ליה הם הרי הוא עצמו אומר להם שהרגום בחבור למדת על כרחך שידע בהן ליפה הם. ועוד מה ענין תשובת אחד בחובר אבי המלך וכאיך כאומרם לשאלה שאלה ואור שרצל ישים חושך לאור ומעקשים למישור. (עי' רמ"י *) ליפה החלומים שלפי לקצרם.

שם כ"ד כי ישמעאלים הם. מדין קולח ישמעאלים דכתי ויעברו תוכים מדיניים וכתב ויתכרו את יוסף לישמעאלים **).

שם כ"ו ולפי מדע ומצא מאות זהב. בכל מקום שאתה מוצא שהב שתם משקלי זהב רומזים שלנו תדע שכן הרי הוא אומר ויעש שלמה מאתים ליטה זהב שתוב שם מאות זהב יעלה על הלבה החמה. ולכה גדולה פי שניים על המנן שהלבה מקפח את החדש משלש רוחותיו וכן הוא אומר בלבה לפון תעטרנו ומנן היו מגין חלה מרוח אחד וכתיב שלשה מגים זהב יעלה על המנן החחד. ומכה שהזכירו חכמים בכל מקום הוא מלה זהב ומשקל זה הוא משקל רומזים ובמיפות ג ל ש ון כ ב ע ן***) מוכיחים והם ענקי הגרגרת. ועל ברית לחוות קונפדרייה בלע"ז.

פ' ח' הלך הלכו וגו'. לפי שהלכו להשים לשחות עליהם מלך חלה משל הוא לצעדו קצר משני לשמול ובך אמר להם חלו כדרך שם ולשון לעשים וילכו לשחות להם מלך וייתי שוחלים לכל עץ ועץ שעושה פירות לך את מלך עליהו היה כל אחד ואחד למוח להם תשובה ולאמר וכי לחדול את עלמי מלעשות פרי שהוא טוב העולם משר זו יכבדו חלכים ומדליקין ממנה שמן למאורה והלכתי לנוע על העלים דבר שאין זו טוב כלל לף כאן חדי שבאה תשובה על ידו בזו יפרחל ואמרו לו משל אחה גם אתה גם אין אלא קבל עליו שאמר לף לשחול אני אבים וזה אינלך אין לאחו אין זו טוב לעולם בעל לו שרה ואכזם.

שם ט"ו חפן בגלי. פתר כאן עלמיכם בגילי מע"ם שהוא כאוך וכן לשון חפיון לשון כיסוי הוא ולף לשון צעטון תדע שכן בכל מקום שאתה חפיון לאה מוסף על בחרון כאו בכל כנפיך יחפיון ובכל כנפיך נחפה על יעבוד הוות החפות בכל מלכים לכליאם חשר נאת לחפות חאת כנפיו.

שם כ"ח מי אינלך וגו'. להיות שר על שבט ואי שבט להיות עבדים לאינלך כלומר עיר חשובה כשכה תהא נשמעת לחדש שבל אינלך.

שם ט"ו לריח הוא מקוללין עלי היער שניבותיו ובלא לעות בהן מגדל עז שלא יהי

*) (Für ליפה weiss er keine richtige Erklärung) v. Parcho. u. Kimchi in שרשים.

**) (v. Kimchi). J. E. u. Ramb. zur Genesis 37. 28.

***) יפע"ו ג' ו"ט ס כ ע י פ ו ם. מרגליות שמוצרין לותן בחוט ושופין לותו מוכיחקא לגולר Kara gebraucht in seinem Commt. einigemal. לשון כנען קורין לותו מוכיחם. ich werde an einem andern Orte die Stellen zusammenstellen u. das nöthige hierüber angeben.

יכול שוס גדוד לצוח עליהם וקורין לו בלעז מסכנז הגזה (gehege ?) ע' תרג' וקמחי).
י"א ל"ו וירדתי תרגומו ואתגיד על עוליה ופתר ואתעדד כמו לחריד בעמי (ע' קמחי).

שם ל"ט ותהי חק וגו'. מהו הסוק זה מימים ימימה וגו' זהו הסוק.

י"ב ד' ויכו אלהי גלבב. כמו כש"י ורד"ק והוא מוסיף ולפ הנקוד מוכיח על הפתרון שהגלבב נקוד בזקף גדול.

י"ב י"ב עתה יצוח דבריך וגו'. מה יהי' מעשינו בעוד שהוא בעני למו כלומר מחיזה דבר מעמוד המעם שלא תאכל ולא מעתה ממנה. מעשהו מה יהי' מעשהו לבעיגדל ולפי שאמר לאשה בתחילה שהוא יכול להוסיף לה ילכלך מיד פלעתים לפיכך הוא חוזר ומוחל עליו מה יהי' מעשיו ואל מעיזוני שם כן שהי' מוחל על הנער מה יהי' מעשיו לבעיגדל היה לו למלך להסיזו על כך ולי ילתה מוצל שהסיזו כי שם על דבר הכזיות דכת' מכל אשר וגו' דע לך שבכל כ"ד קפריס שהכתוב שנה וכובלו ממלא שמקלר הכתוב לת דבריו לו בפעם לאשון לו בפעם שנית שם קילר בו בפעם רלשון הוא חוזר ומלמדך בפעם שנית מה שמיקר בראשונה כמו כאן שקילר לו בתחילה לת דבריו ולא לאר לו מבעון עד יום מותו ושהאשה מפסיקת למנוס בעלה מה שאמר לה המלך היא לומלת לו כך לאר לי כי נזיר אלהים וגו'. ופעמים שהוא בא להאריך בראשונה כמו כאן שהוא לומר מה יהי' מעשה הנער וגו' ומקלר לו בראשונה שלא כתב בתחוב מה יהי' מעשיו אבל מעלמך לתה לאד שלא הפיל דבר להסיזם מכל אשר שלנו. וכן בשאה הוא לומר ותקרבון אלי כולכם וגו'. ולא מליכו שילמרו לו כך אלא לאוד מעלמך שכך לאמרו לו אבל לפי שעתיד מעה לקיהלן על דבר זה קילר לו בתחילה וכן בשקומות הרבה.

שם י"ח לאה זה מעשל וגו'. לשמי נקוד בתחתה והטעם מעמידו ומפרידו לעלמו ומלמדך שלין לשמי דבוק לזולת פלאי ושם שני דבריס ומי שאמר זה לא לאר זה המלך לאר לו לאה זה מעשל לשמי לין לתה לריך שלודיעגו לך והנגיד שכתב לת הפעל לאר והוא פלאי כלומר מכוח הי' מאזיל לאחר שמו כשבור שהוא לים והמלך לא זז משם עד שלודיעגו שהוא פלאי שהוא מלך כמו שאומר בשמוך ומפליא לעשות. (ע' תרגום)

י"ד ט' וירדהו וגו' פתר ויכבדהו לל כפיו שלשון רדיי' משמש שתי לשונות משרש לשון דביקת כמ"ש ודיר לל הכרובים ועל התמונות לת הזהב שם' וידבק. ומשמש לשון הפרשה כמ"ש מדוע לאחרו עמי רדנו שפות' כפרדנו ממך וגם בלשון המשנה כשם שהמעביר את בתור כופל זו הרודה את בתור כך יאמר כשהוא לפו' ומפרידו מן התבור. והוא מן התיבות המשמשות לביקור וביקור וכן תרגום יוכמן וירדהו ונקחי בידי' לשון ונקחתם. (ע' רש"י) ותימה הלין כזיר יכול לשכול חומל שנגע בנבלה ? (ע' כזיר ד':)

שם ט"ו הלירשנו תרגם הלמשכנותינו לשון רש ולא לשון יהושע תדע שכן שהרי היוד נקודה בחטף קמץ ולא בשלשום (ע' קמחי ומכחת שי).

ט"ו ט' ויבעבו בלאי. על שם קופו כדכתב על כן קרלו שמה עין הקורלו לאר בלאי. (ע' קמחי)

ט"ז י"ג המשכת המכניסין לאוכו לת השתי כשאורגין לת הנגד וקורין לותו בלשון משכנז כ כ פ' (ע' מנחם נגעים).

שם כ"ו הכיהם לותי כמו כך נמה לת העם לשון הולכה.

שם כ"ח משתי, מיוצם עיבי כמו ומשתו מים מהים יעבי' י"ט ה'. וילפת ויעקש כמו ילפתו לרמות דרכם. (ע' קמחי ומכחת שי)

י"ז ד' ויצב וגו' והלא כבר נאמר למעלה ויצב לת אלף ומאה כסף לאמו אלא זה אחרו, משהביא לת הכסף לאמו לותו שעה ותקח אמו מאתים וג'.

י"ח א' בימים ההם וגו', הגיד שכתב קפר זה אמר כך אל יתמהו הדורות הבאים אחריהם שכך לירע בזותן הימים כי בימים ההם אין מלך בישראל ואין אים שיעשה בזיון וכל אחד הישר בעיניו יעשה.

שם כ' ויצלמו ... במו שפירשנו בספר יהושע.

שם ו' נכם ס' דרככם. לפני הקב"ה גלוי דרככם לפני תמס הולכים גם חס תגליתו חס לנו לפני בע"ז היתו ממש בדרום גם ויומתן תרגם לתקין ד' חור תכון ועמה ין מוכח לשון נכוחה ולי לפני שהכו"ן נקודת המלופים והב' בפתח כמו לנוכח לפניו דילמץ שפתר לנגד לפני וכמוכח פני בדירמי' שפותר נגד פניס לף כלן לפי שניקד נכח המלופים פתר נגד ד' דרכיכם לפני היה פתרונו לשון נכוחה לז הי' הכף ניקודת בקמץ כמו שם יקר נכח עמו ופתרונו שם יקר נכוחה עמו.

שם ז' ולין מכלים דבר. פירושו בפירש רש"י [ונראה לי שרש"י ז"ל שמע זה הפירש מקרא שלמו לו מלמד מתלמידיו לפי שכתב עליו כך ש מ ע ת י. וקרא ז"ל מציח רלוי' לפרושו מעבדי דוד שלמדו לתת שמעתי כי גוזים עתה הרועים לפני לך ה' עמנו לף הכלמוס.] (ע' שמואל ב' כ"ה ז' ברש"י ובקמחי)

שם כ"ט ולולם לים שם הציר וגו'. פ קוק זה שפורש בבר בספר יהושע (י"ט ע"ז) בעקום נחלת דן.

י"ט כ"ה ויתעללו בה. תרגם ולימתעלבו בה כמו ויהי מלעיגים ומקורת זה תפוס בידיך לפ תמלא בתיבת עוגל תי' בלשון הפיכה כמו התעללתי בעלים וכמו והתעוללו בי דשמואל דע שהוא לשון לעג ולפ לין זו תיו כמו ועוגל למו וכן בלפני עוללת לי דע שהוא לשון מעשה וכמו וכפרי מעלליו לף כלן ויתעוללו בה פותר וילחקו בה כל הלילה.

כ"א כ"ה בימים ההם וגו'. פתרון לל תתמה על שמשן שהניח כל בנות עמיו ולפני לשה בנחל שרוק והקבירה לותו בית פלפתים שיקרו לת עיניו ולל תתמה על למו של מיכה שלקחה מלחים בקף ותתנהו לגורף ויעשהו פסל מקבה ולף על מיכה שעשה בית לע"ז ועשה לו לפוד ותרפים וימלא יד לפני מכניו ויהי לו לכהן ולל על לים לוי שנעשה כומר לע"ז ולף על שבט הדני לל תתמה שהקימוו להם לת פסל מיכה ולל על החלפים בני בליעל לפני בגבעת בניימין שעיוו לת פילגש לים הלוי עד שהמיתו לותם שבימים ההם לין מלך בישראל שייפל לותם ויורם ידך הנופה והישרה.

חסלת ספר ישופטים.

ידיעת ספרים

Der jüdische Kalender

historisch- nnd astronomisch untersucht von Dr. Adolf Schwarz, Breslau, Schletter'sche Buchhandlung 1872.

תכלית הספר הזה היא להוציא משפט על אלה שלשת הדברים: א) תולדות התקופות וחשבונות השנים, ב) דרך החשבונות בעת הזאת, ג) המולדות והתקופות על פי חכמת הכוכבים.

אף כי אודה מראש כי ידיעתי לא רבה היא בחכמת החשבון והמספר, ונעים היה לי לקבל משפט על הספר הזה מידי איש אשר ידו רב לו בחכמה הזאת, בכל זאת אוכל להשמיע כי בשקידה רבה עמל הכותב במלאכתו זאת, גם הצליח בידו להפיץ אור על דרכי חשבון המולדות והתקופות ולהראות את העתות השונות אשר עברו על החשבונות האלה, ואם כי במשפטים רבים לא יצדק טכל וכל, לפי דעתי, לטשל צד 6 בהערה יאמר "פאן שטונדען קאנן אים הריהעם אלטערשהוטע קיינע רעדע געווען זיין . . . . עבעזאָ איזט עם צוויפעלהאפט אָב דער זאָנענאנצייגער דעם אזז (מוכים ב', כ', ט'--י', ישעיה ל"ח, ח') איינע ווירקליכע זאנענאנהר אדער אין מיט קאנצענטרישען קרייזען פערזיעדענער גנאָמאָן געווען, דער דיא מאָנעסצייטען אים גראסטן אונד גאנצען דורך דיא פערשיעדענע שאטטענלענגען ערקענטן ליעס. אמנם הלא שם יחשוב מספר למעלות, ואם השמש שבה עשר מעלות אחורנית אות הוא

כי מעלות היום היו יותר מעשר, או לכל הפחות עשר ואם כן הלא הנה כהשעות אשר נחשוב אנחנו, ואם גם נאמר כי לא עשרים וארבע שעות היו להם, אבל בכל זאת הלא היו להם שעות, אם גדולות מהשעות אשר לנו או קטנות מהן, אחת היא, אך לא בכלל ידעו את השעה כי אם בפרט. וגם גאטטערער (שם בהערה) יצדק בהביאו ראיה מן הצות היום וחצות הלילה, כי היו להם מורי שעות על ידי השמש, או הכוכבים, כי אם גם נודה לדברי המחבר, אשר ישיב על דברי גאטטערער ויאמר כי הראשונים יכלו לדעת את הצות היום והלילה על ידי הצל ביום, ובלילה על ידי הלבנה אם גם נודה לו כי ביום יכלו לדעת זאת, אך בלילה לא יכלו רק לפעמים בעת אשר הלבנה היתה במלואה.

צד 7 הערה 2 "דער אויסדרוק "חדש בחדשו" איזט דער בעסטע בעלעג דאפיר", היינו כי היהודים לא ידעו מן חודש על פי תקופת השמש. לא אדע מה היא הראיה מן חדש בחדשו? הן חדש בחדשו הוא כשבת בשבתו או יום ביומו, כלומר כפעם בפעם. ואם חשב כי בחדשו הוא כמו בהתחדשו אז שגה מאוד.

צד 8 יאמר "גרעסטערע ווירדיגונג אונד ערוועגונג פערדיענט דיא בעראכטיגע פראגע ווארום מאזעס דיא יאהרעספארם נים מיט איינעם ווארטע ערוועחנט, ווארום דיא ביבעל, ווערענד זיא גענגענשטענדע, דיא לאנגע ניכט זא וויכטיג זינד ווייא דיא צייטרעכנונג אונד פעסטארדנונג, מיט אויספיהרליכקייט בעהאנדעלט, וועדער דיא אנצאהל דער מאנאטע נאך איהרער טאגע אנגיבט וכו", אבל מזה אין כל ראיה וסמך לדבריו כי מזה נראה כי בחשבונות התקופות וההדשים לא חדש משה דבר, כי אם כאשר היו מכבר (ומזה ראיה כי גם המצרים ידעו כבר לחשוב את השנה כאשר חשבו אחרי כן) בידי העם ועל כן לא נטל עליו לדבר בזה עוד דבר. וגם בזה לא צדק באמרו "דיא ביבעל אלס איין בוך פיר יעדערמאנן" כי בתחלה לא היו ספרי התורה למען כל העם, ויותר מאלף שנה עברו בטרם אשר היו ספרי התורה נודעים לכל העם, ואם כן המשפטים אשר הוציא מחדברים האלה לא הזקים המה, ודברי מיכאעליס אשר הביא בהערה 4 המה נראים יותר כדברי משיף מדברי חוקר ושופט. אך אחרי כל אלה המלאכה גדולה ונכבדה וראויה כי ישים איש חכם בחשבון ומספר לבו לה ולחשטיץ משפטו אודותה בפרטיות.

Grammatik

Der biblisch-chaldäischen Sprache und des Jdioms des Talmud Babli von Samuel Dawid Luzatto. Aus dem Jtalienischen mit Anmerkungen herausgegeben von Dr. Marcus Salomon Krüger. Breslau 1873. Schletter'sche Buchhandlung.

בצדק יאמר המעתיק בהקדמתו כי "לכל דבר, אשר יצא מעם ר' שמואל דוד לוצאטטא בדקדוק שפת עבר וארמי או בביאורי מקראות, או בשירי שפת עבר ודברי אמונה, תצא תועלת לקוראים, ומהספר הזה אשר לפנינו תצא עוד יותר תועלת, כי יורה חקי שפת ארטית בדרך קלה וברורה", כי אמנם כן הוא בדרך טובה ונכוחה בחר המחבר ובסדר נכון ילמד חקי דקדוק שפת ארמי אשר בכתבי הקדש ומה גם בתלמוד אשר רבים מהחוקרים גזרו אומר ויהליטו, כי להשפה הזאת אין משטר וסדר ודקדוק כי אם שפת בלולה ומעורבת היא, והחכם המחבר הצליח לסול לו מסלה בים הזה. ויזכרו שמו לברכה כל החוגים בספרו וגם את המעתיק לשפת אשכנז יודו כל מבקשי דעת התלמוד כי נתן לחם את הספר בשפת אשכנז עם הערות.

Report

on the Prideaux Pentateuch. by the rev. Dr. Schiller-Szinessy, London 1872

במחברת הזאת ישמיע המחבר משפט ספר תורה אחד כתוב על קלף עזים אשר חביא שר אחד (Capt. Prideau), תוכן הספר, צורתו, והעת אשר בה נכתב והשנויים אשר בו מיתר ספרי התורות, גם הערות מחוכמות אחדות נמצאו במחברת על המלות המנוקדות בתורה, ועל האותות הגדולים והקטנים אשר בכמה מלות ויתן על כל אלה טעמים נכונים לאזן.

עת לעשות (המשך מחוברת א')

האויבים מהעמים בהלחמם נגד תקות ישראל ושפתו, היו כאויבים משיבי מלחמה שערה במלחמת תנופה, אשר הנלחמים ראו וידעו ויבינו כי הצר לנגדם ויבקשו תחבולות להנצל ממנו או להכותו אחור אם תמצא ידם, והמהרסים מקרב העם היושבים בתוכם ומדברים שלום להעם ובקרבם ישימו ארבם המה היו כְּרִמָּה בפרי, כרקב בגזע, אשר בלי שאון ישחית ויחבל מנפש ועד בשר ואין שם על לב, ועל כן מצאה תמיד יד המהרסים מקרב העם להשחית הרבה יתר מאשר עלתה ביד האויבים מחוץ, בידי האויבים מהעמים היתה רק להשבית מטלטלתו ב פ ע ל, אך לא להשבית התקוה מלבו, ידם מצאה להוציא לחרב להרג ולשרפה את שומרי התורה, אך אזלת ידם מהסיר את התורה מלבם, ותהי להפך כי כל אשר הוסיפו אויביהם אמץ להסיר לבבם מאחרי תורת אבותיהם ודרכיהם כן החליפו המה כח להחזיק בהם, ואלה אשר מקרבם יצאו שלחו ידם להשבית את הרוח, את התקוה והתורה מלב העם, וגם הצליח חפצם בידם כפעם בפעם, ואם גם לא לארך ימים, כן עשו המחדשים בכל עת, כהכהנים והסגנים הסוררים אשר בקשו קרבת העמים וידם היתה במעל להביא תועבה אל בית ה', לקטר ולזבח לאלהי העמים ולקחת מבנותיהם לנשים למען ימצאו חן בעיניהם, וכאוהבי היונים אשר בקשו בכל לבבם להדריך את בני עמם בנתיבות אויביהם אלה, וכאלה הנתעים אשר אמרו להתאים את תורת אבותיהם עם הפילסופיא היונית ויעשוה כשפחה לצרתה זאת, כן יעשו גם היום רַבֵּי המחדשים אשר גם המה רק אל דרכי העמים ישאו עיניהם וכל חפצם וכל ישעם להיות כהעמים, וישלחו ידם להשבית את תקותו אשר תאמץ לבו ותאחד את כל הנפזרים לעם אחד ואת השפה אשר תורתו בקרבה לבל תהיינה לששון להם בדרך אשר אליו תאות נפשם, ובכן ישלחו ידם להשבית שם ישראל כי בלי שפת עבר אין תורה ובלי תורה אין עם ישראל, חיי העם הזה תלוים רק בתורתו וברוחו, ואם כן העושים כאלה המה כבוגדים לעמם וכסוררים לאמונתם, ואם גם לא נשפסם בטשפט חרוץ כי מרע לב יעשו זאת אך אין לנו דרך אחרת להצדיקם בלתי אם להחליט כי נתעים המה; כאשר נתעו רבים גם מגדולי ישראל כהרמב"ם והדומים לו (אף כי אהבו עמם ותורתם בכל לבם) לאחד את תורת בני יהודה ובני היונים, אף כי רחקו דרכיהם איש טעל אחיו כרחוק צפון מתימן, כי אלה המה בני המחשבה ומנגדיהם בני המעשה, ובחפצם להלביש את תורת ישראל בגדי היונים חללו יפעתה וירפו לחה, כאשר יחלה ויחלש איש גולד בארץ חמה בלבשו אדרת שער ובגדים חמים אשר ליושבי הצפון. המה לא הבינו זאת, כן לא יבינו עתה אלה אשר ישאו עיניהם לחכמות העמים ודרכיהם (אשר גם המה בדרכי היונים ילכו, כי בני אירופא אשר בשם משכילים יקראו המה יבחרו דרכם על פי תורת היונים) ברצותם לפלס נתיב לרוח ישראל על פי דרך העמים, ואשר על כן נטל עליהם להשבית את התקוה והשפה הזאת כי הנה תעמודנה כעמודים חזקים לסוכך על רוח ישראל. ולעושים כאלה, אם מרע לב או בבלי דעת או מרדפם אחרי הכבוד, לא מתקנים

להשיב כי אם משחיתים לחבל יאמר, כי יפוצצו את אבן הפינה אשר כל עמודי האמונה והלאום עליה נוסדים. אחרי כי בלי שמת עבר אין תורה ובאין תורה אין גם עם ישראל*) אשר על כן נגזר אומר ונחליט כי אם באמת ובלבב תמים נחפוץ לתקן בישראל, למען השיב לו ולמען אחד לב

(* דברי המורים והמומחים וגם מכמת ישראל יוכלו להכחיד רק בשפת עבר ולמה היא להו שם בשפת עבר למה לו לין, רק למען יבינו הלמ למה יבינו שפת עבר, כי כאשר יכתבו הדברים בהלכה בשפה הזאת לז לא תמלא יד איש לבצע את הכתוב כאשר יבצו עתה, וגם שפלפול על הכל בציורי כתבי הקדש ילא רק מזאת מאשר כי יכתבו דבריהם בשפה לחדת ויעתיקו את הכתוב כפי מעלת רוחם למען ילחו דבריהם כדברי משפט, ולם כי לא לאכחד כי דבריה רבים הנוגעים בהלכה ישראל כמו דברי ימי ודברי חייו לחויים להכתב גם בשפות עם ועם, למען ילחו גם העמים את דבריו ותולדותיו ולא יוקשו לפרעו בשמלם, כי למה יש ויש ציד קפר בספר "דברי ימי היהודים" להחכם גרעטץ וקפריס כמהו למה כבוד ופאר להעם הזה הרבה יחר מאלפי מליאים ומדברים טוב עליו בשער, אך כל אלה רק בדברי ימיו ודבריו ולא בתורתו ומכתבו, כי אלה יחכבו רק בשפת עבר למען יבינום כל בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם ועל ידי זאת תרבה הדעת. ואלה אשר ישוו את שפת עבר בשפת רומי, אשר רק למען החכמים המליציה יכתבו גם ספריה יקנו מאד כי לא בשפת רומי שפת עבר, שפת רומי שפה זרה היא לכל העמים, ושפת עבר היא בשפה חיה בעם ישראל אחרי אשר בספי אלפים שנה יכתבו ויהגו גם כמעט כל בני ישראל אם רב או מעט. שפת רומי היתה רק שפת הכהנים, ועל כן רק על הכהנים לבחוד ולהגות גם ושפת עבר היא שפת העם אחרי אשר כלם כהנים המה בדתם, שפת רומי לא קדושה היא מראשיתה, כי אם הכהנים הקדישוה כי דברי חמוחם נראשיתם לא כתבו, ושפת עבר קדושה היא להעם מראשיתה כי אך גם נכתבו ראשית דברי החמוה ודברי ימי העם ומוזיו ומוריו. בשפת רומי נחכו הכהנים רק למען להחום תורם ולמען הסחירם מעיני העם ולמכו נבחר בשפת עבר למען השמיעה לכל העם ומעלה הארץ דעה, ואם כן תותר שפת רומי על עולם רק בשפה לבהניה ומכתים מלויים ושפת עבר תהיה בשפת כל העם. ולמנם היא גם היום בשפת העם, זאת נראה בעינינו כי ידי היודעים אותה מעלתה לכחוב גם בלות בשפה כמו שפה היא היתה וכל מלה וכל מבטא לא יבלה משה, ועד היום הזה ידברו גם רוב בני ישראל הקדש כמו בשפה היא אלה אשר לא יבינו בכתובים, ורק על ידם נוכל להחועות אליהם ואם אליהו, וכל איש לבב אשר החוסד עמו ובכבודו יחימר ישים בראשונו זאת כי שפת עבר תראה לנו מה רב כח העם הזה לבדוק יש אחין, כי גם בשפה אחה אשר אליה משפר המה מחלה ידו לבנות בניניה מפחריה. וזאת עניה כי שקר יבינו בו קוראיו ומבדיו, כן תמיד שמעבו וגם בשמע היום מפי כל קוראי ישראל כי יחמיהו בשמלה וילמדו: אך עם רוב בלע העם הזה ובניניו רק אל שכר אחת, ובמקום אשר לא ימלא להשתכר יעבור גם אחוחו ועמו בעד בלע בקף. והשפה הזאת אשר לא בבד כי לא תעשיר את העובדים בברחה, כי אם תבקש אחה כשעם בשעם גם עמלם ועחותיהם חנם, וכבל זאת ימלאו רבים אשר אלים ידרושו ויקריבו את עמלם גם בשפה על מזבח אהבתה, השפה הזאת הן תעיד, כי לא כל בני העם הזה יטו לחרי הבלע, כי אם גם בחכמה מבלי כל שכר ותשלום גמול יבלו עתיהם. ובדבר הזה לבדו די לקרב לבבו אל שפת עבר, אך הוא אשר דברתי השבתך וזר דרך ת מ י ם מ ל ם ל ה ש כ י ל ה צ ע מ ן, חכמה ודעה יקראו אתו פיהם ובידיהם יעשו את הספך ויקיהו לבבך בני הנעורים מחמדי חכמת לחותיהם, כמו אך למען אחי לשפת הקודש יולדו בניה לישראל, למען עשות שפת עבר בעמה וכלו ילחו סיים על האדמה, וכל דבר חכמה ודעת אשר לא יעשיר את בעליו כמו זר יסבב להם. ואם אחנם מלילה לנו מיקר

העם כלו ולחזק לבו עתה בעת טובה כאשר חזק לבו בימי הרעה, לא רק למען למצוא חן בעיני העמים למען יהללונו כי מחדשים אנחנו, אז אין לנו דרך אחרת לנטות בלתי אם להחזיק בתחלה בשפת עבר ולבקש בכל לב להורותה וללמדה לכל העם כאשר תמצא ידנו, באחת כי בה נכתבו חקי אמונתנו, ואחרי אשר כל העם המה ככהנים אשר להם הצדקה לשמור את האמונה לכן נשל עליהם לדעת אותה. וזאת שנית כי אם לא ידעו את התורה אז תמצא יד כל מבקש כבוד להוסיף כהעולה על רוחו והעם יבער ויכסל להאמין בדבריו אחרי כי לא ידע שרש דבר. ובשלישית כי דק בשפה הזאת נוכל לדבר דבר אל כל בני ישראל בארצות פזוריהם, ואם לא נעשה כזאת אם נכתוב ונורה דעת בתורה ואמונה איש איש בשפת ארצו אז יפרדו בני ישראל בני ארץ אחת מהארץ השנית ולא יתאחדו עוד לעולם והתורה תהיה למאה תורות, וברביעית כי למוד התורה הוא לישראל כשמירת החקים ועוד יותר ממנה כי השמירה היא רק במעשה, רק להגויה והלמוד הוא במחשבה ויחזק את הרוח *) ולמוד התורה יתכן רק בשפה אשר בה נכתבה, וזה הוא התקון האחד אשר עלינו לעשות בימינו אלה, ורק אז כאשר הרבים בהעם ידעו את התורה אז תמצא יד החפצים לתקן או לחדש לעשות כהעולה על לבם וימצאו אזנים קשובות.

ואם אמנם לא נעשה שקר בנפשנו לאמר כי יש לאל ידנו להסוך לכל העם שפה ברורה ולעשות אותו כלו לעם חכם ונבון, יודע כל דרכי הדת וחוקיה, כי לא בעת הזאת יוכל איש איש לבלות ימיו בלמוד תורתו ואמונתו יען כי על כל איש לבקש דעת חכמות וארחות התבל, אך זאת בידינו לעשות, להורות לכל בני הנעורים כתבי הקדש ודי לנו אם כל בני העם הזה יקראו ויבינו ככתבי קדשיהם בשפה אשר בה נכתבו, ובעת אשר בני העמים ילמדו שעה בכל יום דברי אמונותיהם, ילמדו נערי בני ישראל כתבי הקדש, כי לנו אין לנו כל דבר אמונה בלתי אם כתבי הקדש, וכאשר ילמדו שלש או ארבע

לא לגלה לאחר יאכלו את צאיהם על פי דרכי התבל למען ילמדו מיים צעמלם, ולא יהיו ככלי לין תחן זו צאוכלת המיים, ילמדו מלחכם ומכמה לאחר מסייעים את צעליהן בחצן לצם, לך גם מלילה לצם מתם לשמלם את המים לאחר יאמר להקריב מעטוני המיים צעבור הדעת, כי כאחר לא כל חים מולד להיות חכם צחרן, כן לא מולר כל חים לך לעבודם ומעשם, צכל עת היו וגם יהיו חכמי רוח וחכמי מעשה, ויצחר כל חים דכהו לאחר יפך לו מטצע, וכאחר רוח צלי גויים לא ילמד להיים כן גם גויים צלי רוח לך נצלת מת היל, כמו זאת כן זאת דרושות להיים, להיי חים ולחיי עם, ולאחרי לאחר כל ר ו ח עמהו היל מולתנו ומכמת לצוחיהו לכן לל יקומו לשמן להמית את הרוח צלהותם להחיות את הגויים, כי צזה לך ילכו ויתחיקו והיציב לא ייציבו.

*) כצר למרתי כי גם צעלי התלמוד תציעו זאת וגם המה כתבו יפר שאת להלמוד מהמעשה: הטעוקן צתורה מוסלין לו עוונותיו (צרכות ה') כל מ ע ל ת התורה ליכן שוא ל ד צ ר לאחר מן התורה (יומא פ"ו), ותלמוד תורה כנגד כלם (פאה פ"א), עיד יום לאחר צתורה מלקף עונות (שבת ל'), גדול תלמוד תורה מהקריבת תמידין (ערובין ס"ג) ויתר הקצ"ה על ע"ז ועל מפך צתורה לא ויתר (יומא פ"ו) ועבוד הוכיחו להפליג צגדל למוד התורה על כי למרו כי גדול תלמוד תורה גם מהצלת נפשות, מצין צית המקדש וכצוד אב ומס (מגלה ט"ז).

שנים שעה בכל יום אז יבינו, אם אך המורים יביאו לב חכמה ויורום במשפט. הן גם עתה ילמדו נערי בני ישראל בכל בתי הספר דברי אמונה, אך מה היא האמונה אשר ישימו לפניהם? המורים כתבו אחדים מהחקים על ספר כאשר יעשו המורים בעתים וישימום לפני התלמידים, אך לנו אין לנו חקים ולא גזרות להורותם כי אם ת ו ר ה לנו, רק כתבי הקדש המה אמונתנו ודתנו ובאלה די לבני הנעורים, ואם ימצאו בתלמידים אשר ימצאו חפץ להוסיף חקור וללמוד דברי אמונתם טוב ואם אין יחדלו, אך יוליכום בתחלה על הדרך הנאמנה המובילה אותם אל דתם, יורום בתחלה שפת עבר. ובזה נעשה חקון גדול וטוב לכל העם, תקון אשר אין ערוך לו, כי נוביל את בני הנעורים על אֵם הדרך, בין שני הקצות הרעים גם שניהם. בדורות אשר עברו (וגם ביום הזה ברוב מושבות בני ישראל) חנכו את הנער רק על התורה וכל חכמה ודעת ומלאכה ועבודה הרחיקו מטנו וינדלוהו כעיר פרא, אשר לא יצלח לכל בהיותו לאיש רק לשאת ולסבול עול המחסור, וכימינו אלה שנו להחך ויסירו מעל פני בניהם כל דבר דת ואמונה בראותם את הרעות אשר הביאו אבותיהם עליהם לרגלי הלמוד הרב אשר העמיסו על שכם בניהם, ולא שמו אל לבם כי לא הלמוד, כי אם הלמוד ה ר ב היה בעוכריהם, לוא למדו את התורה וגם משאר חכמות ושפות לא הניחה ידם כי אז לא היו בכל רע, ורק יען כי את הדעת מאסו ונזרו אחור מכל מלאכה ועבודה לכן נפלו בפח, את זאת לא הבינו ויחזיקו בקצה השני אשר גם הוא רע, (אם יחפצו כי יחיו בניהם בני ישראל) ועל כן עלינו עתה לשים לבנו לסקל את הדרך, לסול את המסילה למען הבאים אחרינו, לתת בידם תורתם מבלי אשר יזנחו בעבורה את הדעת ודרכי החיים, רק שעה ביום יביאו קרבן לעמם ולזכרון אבותיהם ותורתם, רק שעה אחת במשך ארבע או חמש שנים יקריבו על מזבח אהבת עמם ודי להם לחזק לבם גם בימים הבאים להיות ככנים נאמנים לאבותיהם אשר נשאו גם האמונה והדעת לכל העמים וכל הארצות, לבל יתכחשו לצור מחצבתם, ולבל יתפארו בגאוה וגדל לבב כי לא יבינו שפת עבר כאשר יעשו עתה בני הנעורים כמו רב חכמה ופח לב דרושים לאיש לב לי הבין השפה הזאת, ולבל ילכו כעורים אחרי מורים מתעים, רק זאת ולא יותר נבקש מהם עתה, וכאשר יצליח חפצנו זה בידינו אשר לא דבר ככד הוא מהוציאו לפעולות אדם, רק אז כאשר כל העם ידע כתבי קדשיו ויבין שפת עבר, רק אז תקוה נשקפה לעשות גם תקונים אחרים כאמונה ובדת אם השעה תהיה צריכה לכך ולכל העם יהיה שלום ואחדות.

והנה מכל אלה יצאו לנו אלה המשפטים.

א) כי בעת הזאת אין בידינו הכח לעשות תקונים במעשה בדת ואמונה אם לא נחפוץ להכות את כל בית ישראל לרסיסים ולפלג לב העם למפלגות שונות, ואם כן אין כל צדקה לנו לעשות כדבר הזה, כי אחרי אשר בזה ת ו פ ר ה א ח ו ה, הן יהיה העושה זאת כפושע בעמו.

ב) כי כל התקונים בישראל לא יוכלו להעשות בדרך אחרת כלתי אם

בכתב ולמוד ורק המה יביאו למעשה, כי כן היה דרך ישראל מאז ועד היום, ואם כן אם לא בדרך הזה יבחר האיש ויאמר לחדש חדשות, אז הוא כעוזב דרכי ישראל ומבקש לו דרכים זרים, ולא לישראל הוא וחדושיו.

ג) כי הכתב והלמוד בדת ואמונה יהיו רק בשפת עבר ולא בשפה אחרת אחרי כי התורה והדת נתנו לכל בני ישראל למורשה, ולא לאיש אחד או לעדה אחת לבנות במה לעצמה, ואחרי אשר רק בשפת עבר נוכל להשמיע דעתנו לכל בני ישראל בארצות פזוריהם, ואם כן אלה אשר לא כזאת יעשו יְבַדְּלוּ בחפץ לבם מכל הקהל והצדקה והכח בידי כל העם לחשוב את אלה הנפ־ד־ם כבני אמונה אחרת.

ג.

דבר בעתו.

אמנם אם ישאל איש מה נעשה בעת הזאת, הן שתים רעות נגד פנינו, מצד אחד נראה הוזים שוכבים בחיק הבערות והעצלות וימאנו לפתוח עיניהם לראות אור ולהחזיק בדרכי כל בני האדם ויביאו רעה על בניהם וגם על יתר בני עמם בעבורם, ומצד השני נראה פורקים כל עול ומתכחשים לכל דתי עמם ביד רמה, ומה נעשה להם להושיעם, להקים את האחד מרבצו ולהשיב את השני אל רבצו? ומי יודע אם לא נאחר המועד אם לא נמהר נחיש מעשנו? על זאת נשים עתה לב להשיב.

אם אמנם בידינו לענות בדברים מעטים על השאלה העצומה הזאת ולאמר: אף אמנם שאלה גדולה ונכבדה היא אבל הן לא היום נוצר העם הזה וגם מצבו ודעותיו ודרכיו ומפלגותיו לא נולדו פעם אחת, כי בעברנו על דברי ימי העם הזה מראשיתו נראה כי אין כל חדש בקרבו, לא חדשים מקרוב באו המחדשים, לא עתה פתאום קמו אנשים האומרים נלכה בדרכי העמים וייטב לנו, גם לא זה עתה הריטו ראש המחזיקים בכל אשר בידם ואשר יקדישו כל אשר יחפצו כי לו קדוש יאמר. לא בדורנו נפקחו עיני האנשים לרדוף ולבקש חיים, גם לא בימינו עצמו את עיניהם מראות בטובה וחיים וחופש אלה אשר אך לחיי עד יצפו. מימי עולם ובכל דור ודור (ומה גם בעת טובה) היו בעם הזה אנשים אשר תרו אחרי עיניהם ורק אל חמדות החיים הביטו ותאות נפשם הסירה מעל פניהם כל דבר חוק ומשפט ולעמתם אנשים אשר בחפץ לבב דכאו נפשם וינזרו מכל חיים וחפץ וחשק. אנשים אשר בקשו הרבות כבוד ופאר לבית ה' ויבלו ימיהם בעבודה אך למען רומם בית אלהיהם מחוץ ורק בזבח ומנחה ובאלף עולות ליום דמו למצוא חן בעיניו, ולעמתם קמו אנשים אשר בכל כבוד ופאר מאסו וזבח ומנחה תועבה היתה בעיניהם ויביאו רוח נשברה תחת עולות מחים, לב טהור תחת אבני שיש מהורים ויקוו כי באלה יתרצו אל אלה עושם. אנשים אשר הרבו אלהים ויתנו להאחד עוזרים וסוטכים, ובעבודתו להם עבודה וכמהו כמהם יחד יעמידו ארץ על כן הרבו להקריש כל פסל ותמונה ולעמתם אנשים אשר אך באחד ואין

מלברו חזו יוצרם וכסגל הקנאה היה בעיניהם כל מלאך וכל שרף. אנשים אשר דמו להצליח עמם בחרבותם להם חוק על חוק ומשפט על משפט למען ענות נפשם ובהסתירם מעל פניהם כל עמל ועבודה אשר יתנו חיים, חיי העולם הזה, דמו להרבות להם חיי נצח, ולעמתם אנשים, אשר אל הרוח והמחשבה שמו לבם ויתנו לרוח כל אשר הוא שואל מהם, ואל משפט וחוק מעשי ידי אנוש, אשר המה אך כמתג ורסן להנויה לא הביטו, אלה וכאלה היו בכל עת ובכל זמן, ואם כן את אשר עשו אז נעשה גם היום, הן מה עשו אוהבי עמם בקום חבר כהנים להטיף ליין ולשכר ורוב העם הזנה הזנו אחריהם ועל תורתם פשעו, אשר תורם לאכול אך לא לזלול, לשתות ולא לסבוא, לראות חיים עם האשה ולא להתנות אהבים, מה עשו הישרים בלבותם? המה הוכיחום על פניהם והשוטע שמע והחדל חדל, ובכל זאת לא סג כל העם בעבורם, המה אבדו והעם כלו יחיה. או מה עשו המורים בצדק עת אשר קמו הפושעים ויבנו גב ובטה בחצות ירושלים ככני היונים למען הסיר לבב אחיהם מאחרי דרכיהם ותורתם? אנשי התורה שומרי האמונה המיפו על בית יעקב לשוב מדרכם כסל, ואם כי רבים לא שמעו לדבריהם בכל זאת לא אבד שם ישראל בעבורם, או מה התעוררו לעשות החרדים לדבר ה' בעת שלום לישראל בארץ ספרד ורוב בני ישראל זנחו דרכי אבותיהם ודתם ויהיו ככני העמים? המה קראו בקול להגיד ליעקב פשעו, ואם אטמו אזנם משמוע בקול מניד משרים הנה המה חלפו ועברו והעם כלו עוד באטונתו יחיה עד היום, ואם כן למה נירא יותר מהם בראותנו כי נמצאו בארצות אשר כהן הונח לישראל אנשים אשר יסירו מעל פניהם כל קדשי אבותיהם ודרכיהם? אנחנו נוכל לוטר לנפשנו: הרגעי כי באשר לא אבדה אמונת ישראל ותורתו עד היום כן לא תעלינה בתהו גם ביטים הבאים, כי ימי עולם לעם הזה, דור הולך ודור בא והעם הזה לעולם עומד, ואם לא מחפץ לבו ישוב לקרוא בשם ישראל, ואם גם דברי טוריו בצדק לא יועילו להשיבו מדרכו כסל, הן חצי הפנעים מאשפות המקרים עוד לא תמו והמה יורוהו להשכיל להטיב, ואם גם ערלה אזנו משמוע בקול מורה צדק הן בקולם ישמע, ואם כן נעשה גם אנחנו כאבותינו: נורה למקשיב נדבר לשומע ואלה אשר יאטמו אזניהם יעשו בחפצם כי לא בהם תלוי בית ישראל. ולעמת זה גם כדבר העושים להפך, אלה אשר ימאסו בכל חפצי החיים וידמו כי רק בצום ותפלה וענות נפש יעשו הטוב בעמם ובטאסם החכמה יעריצו את קדוש ישראל והוא יראה ושש לבו, גם על אודותם נוכל להשיב בדברים האלה: הן מה עשו אבותינו בצאתם ממצרים ולבם מלא חלאה ושומאה וחסר דעת? או מי פקח עיניהם בישיכם מגלות בבל לדרוש ולתור בחכמה? או מי כרה להם אזן באלכסנדריא ובספרד ויקרא בשמם להיות לחכמים גדולים, למשוררים נשגבים, לבעלי חרשת מעשה ומלאכת יד, או מי העירם מתרדמת אולתם בדור האחרון מעת הרמבם"ן ותלמידיו לגולל אור מסני חשך ולבחר ברוח מהור תחת מחנק נפש, מי פעל ועשה כל אלה? הלא אך הרוח! רוח שואף דעת כאש עצור בעצמות העם הזה, אך עת אשר ישימו עליו סתרה, עת אשר יושיבוהו במחשכים ויכבידו

נחשתו, אך אז תרפינה כנפיו וישכב כמת, ואז לא יועיל לנו אף אם נעירנו נעוררהו בחזקת היד, כי האסיר בכבל לא ישא רגליו לצאת במחול, אך כאשר יורמו הטכשולות, יוסרו הכבלים, או אז יתעורר ויתעודד ויבקש חלקו בחיים, אור וחפש. תנו חיים למרי נפש אשר משפטם נגזל לעין השמש, עשו ברכה את הנרדפים על צואר והיו עליהם סתרה לבל יכום יגזלום ויגרשום מֵגֵו לעין השמש, תנו להם משפט א ד ם, או אז תוכלו לשבת במנוחה בביתכם, ונם מבלעדי דברי מוסרכם, יתנערו הישנים ויבקשו חיים במוכם, ואולי עוד יותר מאשר יאתה להם. ואם כן אך חנם נדבר להם, כי אם יבואו ימי טובה אז יבקשו טוב ואם לא יבואו הימים האלה הן לשוא נשמיעם מה טוב אחרי כי רחק מהם. ואם כן נם בדבר הזה נעזוב את עתותי העם ביד הרוח אשר לא עזבם מעת היותם.

כדברים האלה היה לאל ידנו לענות, אמנם לא נכחד ממנו כי לא צדקנו בכל דבריגו לו ענינו כזאת כי אם אמנם הרוח הושיע בכל עת לישראל אבל הרוח לא יעשה מאומה בלתי אם יבוא באנשים ויעורם למפעל ומעשה, העת אשר נהללה תמיד כי עוז בידה לעשות הכל היא אך בדמיון ופעליה יֵרָאוּ רק על ידי בחיריה אשר קראה בשמם להיות ככוכבים מזהירים לבני דורם, וכן קמו בכל דור ודור אנשי מעשה לעשות למען לגדור הפרץ. ואם כן גם בדור הזה חלילה לנו מְחַפֵּק ידים בעצלתים ולאמר כי הרוח והעת יעשו את אשר בכחם, ובדור הזה עוד נטל עלינו יותר ויותר להתעורר למפעל אחרי כי הפרץ ירחב ויגדל מיום ליום, ובעת הזאת אשר כל מעשה ומפעל ירוץ כברק, ובין רגע יולדו עתה חדשות ונצורות, אשר לא נולדו בדורות שלפנינו במאה שנים, בעת הזאת החובה גם על השומרים משמרת עמם לטהר לחיש מעשיהם לבל יאחרו המועד. ואמנם יש ויש בידנו לעשות הרבה (על דעתי) להרים המכשולות ולהישיר המסלה למען הישיב לשני הקצות גם יחד.

ד.

תעודת ישראל.

בטרם אשר נגש להשיב על השאלה מה נעשה בעת הזאת למען אַחֵר את העם הזה לבל ידח ממנו נדח בבגד בוגדים או בחשכת הסבלות עלינו לשים לב לתעודת ישראל לדעת מה היא, כי בטרם אשר נדע כי יש תעורה לישראל ואם ראויה היא כי נוסיף עצמה למען בוא עד תכליתה, הן אך כהבל ורעות רוח יחשבו כל המעשים אשר נעשה למען החזיק בידי רוח העם, והדברים אשר נדבר אודותם.

לכל אדם אשר כאדם יחשוב דרכו ומעשיו יש תעודה ומטרה אשר אליה תשאף נפשו, רק האדם אשר כעיר פרא נולד וגדל כבהמה בלי דעת הוא לא יבקש תעודה לחייו, הוא יאכל וישתה ויצא לפעלו כאשר יסרו לו מוריו ולא יבקש השבונות למי הוא עמל, ומה יתרון לו בכל עמלו, אך האיש אשר עמלו בכשרון ודעת וחשבון ומשפט הוא יפלס נתיבו ויבור לו דרך בפעלו, להשכיל

להיטיב! זאת תאות נפש כל איש אשר היטיב להשכיל ולדעת מה שכל ומה טוב. כי רק להדעת יאתה שם ט ו ב ולא לכל יתר הפצי החיים, כי כל חפצי החיים במלאת איש ספקו יהיו לו לזרא ומהדעת לא תמלא הנפש, וכל אשר יוסיף איש להרות צמאונו בדעת כן תכלה נפשו יותר לדרוש ולחקור, ואך זה הוא מקור החיים, העבודה בלי תכלית! ואם אמנם גם איש הדעת יבוש משברו כפעם בפעם כי לא ימצא את אשר יבקש, או כי לא תשיג ידו להוציא מחשבתו לפעולות אדם, ואם גם על לב איש הדעת יעלה לפעמים הרעיון המר למי אני עמל? האם בידי לשנות חקי הבריאה, האם אצלח להפוך לכל בני האדם לב טהור ורוח דעת, ומה תהיה תכלית כל העמל הזה? אך אם כח בלבבו יענה לנפשו, חוק הוא וכן יהי! האדם לעבודה יולד ואשרי מי אשר עבודתו בחכמה למענו ולמען כל בני האדם, ומעשהו הוא לתת לאחיו בני האדם ולא לנזול מהם, להיטיב אותם ולא להרע להם, וזאת יוכל להשיב לנפשו רק איש הדעת, כי רק הוא יעבוד עבודתו מבלי אשר ינזל ויקח, לא כן כל בעלי העבודה בלי דעת, המה איש מרעהו יוציאו בלעם מסיהם למען הרבות לנפשם, כבהמות יער וחיתו טרף. וזאת היא תעודתו ומטרתו והוא ובינה וישמח בה. תעודה יש לכל איש אך לא כל איש יבין את תעודתו רק איש הדעת, וכן הוא גם בעם, גם לכל עם יש תעודה, ועל פי תעודתו יכין דרכו אל מטרתו, אך גם לא כל עם יבין תעודתו כאשר לא כל איש יבין זאת.

גם לעם כמו לאיש התעודה הנעלה היא להתיצב על דרך הדעת ורק עם כזה אשר רוח בקרבו הוא יחיה ויש תועלת בחייו גם לו גם ליתר העמים ואלה העמים אשר רק בחיי הגויה יבחרו המה כפגרים מתים, כי לא יארכו ימים על האדמה, והמה וגם מעשיהם אתם יחד ימתו, כי בלי רוח אין חיים. ואם כן העם אשר יחיה ויאריך ימים אות הוא כי רוח בקרבו וכי ידע את תעודתו ואל מטרתו כונן רגליו. וזאת היתה גם לעם ישראל.

בעת אשר עמים רבים למאות כלו בעשן ואפס כל זכר למו, בעת אשר לאומים כבירים בעלי חרושת מעשה וטלומדי טלחמה אשר נתנו חתיתם בארץ חיים ושמם נשא עד לשמים עלו בתחו ויאבדו הנה התהלך ישראל מארץ אל ארץ ומדחי אל דחי ושבע נפל וקם ויתגבר בכל עת על אויביו בעלי הזרוע ולא בזרוע כחו ויבנה משכנותיו על משואות המצדות אשר בהן ענו נפשו ולא באמץ לבו, רק טלאך מאת פני היוצר הוא הלך לפניו וסלל לו המסילה גם במאורות פתנים והרי נשף, והמלאך הזה היא תעודתו אשר למענה נוצר ומטרתו אשר אליה שאף בדרכו, ולפעמים גם מבלי דעת ומשפט, רק ברוחו אשר נהלהו אל מחוז חפצו.

כאיש מורם מעם יעזוב הבלי התבל למען אלה אשר אין לב להם והוא אך בדעת ובמחשבה חפצו והוא יהיה כמורה ומנהל וראש לאלפי אנשים להראותם הדרך ילכו בו, כן עזב עם ישראל מראשיתו כל חמדות החיים ותענוגי הגויה לאחיו בני העמים והוא בחר בחיי הרוח.

(סוף יבוא)

אבן נגף (המשך מחוב' א')

והיה מעשה הצדקה והשלום הזה תחלה וראש לפדיון נפשנו ולהיותנו עמרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה ביד אלהינו, הוא ברחמיו ישרה שכינתו במעשה ידינו ויקים דבר עבדו ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה אמן ואמן. ועל החתום היו חמשה ועשרים חכמים הגדולים שבהם ושאר החברים והתלמידים.

אולם מדאגה מדבר פן יהיה מהרל"ח היושב בירושלים להם למוקש ראה מהר"י בירב כי טוב לסמוך גם אותו א) ובשם כלם כתב לו כתב הסמיכה בזה"ל ב) משפע השמן הטוב שהורידו עלי חכמי ישראל יצ"ו בטובתם וחסדם לא מחכמה יתרה שיש בי הסכמתי אני והם לסמוך את החכם השלם כמה"ר לוי בן חביב יצ"ו שיהיה סמוך לדון ולהורות את בני ישראל לכל דיני התורה ורב סמוך יתקרי ומה שעלתה הסכמתם חתמתי על שם כלם: יעקב בירב.

הכתבים האלה שלחו ע"י ר' שלמה חזן אשר היה ג"כ מאנוסי ספרד ג) ליד החכם מהרל"ח לירושלים, ומהר"י בירב דרש אחרי כן בשבת על דבר הסמיכה בפני כל הקהלות ואין איש פוצה פה נגד הדבר הזה ד) ור' יעקב היה בטוח כי ננמר הדבר בכי טוב ובשלום.

ד.

אבל כאשר בא השליח עם כתב הסמיכה לירושלים לא רצה מהרל"ח לקבלו והטיב חרה לו מדוע כתבו וחתמו רבני צפת בטרם שאלו את פי רבני ירושלים אם יסכימו לדבר חדש הזה, ובזה השפילו את כבוד רבני ירושלים כי רק מצפת תצא תורת הסמיכה, וכל עמל השליח היה לריק, כי לא חפץ להסכים עמהם, ושלח לצפת תשובה בראיות מש"ם ופוסקים כי לא נחוץ לדעתו לחדש הסמיכה בזמן הזה, ועכ"פ מי שנתמנה במנוי כזה קדוש הוא לה' וצריך להיות עוקר הרים וסיני, אבל אם יש בידם ראיות ברורות לקיים הסמיכה אז יתקבצו אל מקום אחד ולישא ולטעון בענין הזה כי גם בעיניו נראה דבר יפה והגון ויודע שגם אלופי וגבירי החכמים השלטים שבעיר הקדושה הזאת יסכימו ואם אחר המשא ומתן יעלה שיש בידנו לעשות המצוה הזאת אשרינו שזכינו לכך ה).

כחומץ לשנים כן היו דברי מהרל"ח לרבני צפת להתקבץ יחדיו ולישא ולטעון בדבר הזה מחדש ולבטל דבריהם מפני רבני ירושלים המעטים, ור' יעקב

א) וז"ל מהרל"ח (ד' ע"ז ע"ב) לחכי שעבדו הב' מעשים כל כך מגוכים (ציניסם) לוך היה ממכם לחתי לסמוך לם לא שלחתי שסיים כמו מכם שלנם להסכיך לחתי בחותם הסמיכה כדי שגם לכי סייתי מודם בסמיכתו.

ב) שם ד' ע"ג ע"ב.

ג) שם ד' ע"ד ע"ב, שהיה רוצה השליח לקבל מלכות לפני סמוך יען כי בעונו גם הוא נמלט בזמן שמעד.

ד) שם ד' ס"ח ע"ב.

ה) שו"ת מהרל"ח ס"ב ע"ב.

בירב השיב מיד תשובה ארוכה לקיים הסמיכה באמרו כי כונתו היתה רק לשם שמים ולא להשתרר ולא להתגדל, וה׳ העיר את רוח כל חכמי א״י ולא נשאר כי אם אחד ושנים והם בטלים במיעוטם בחכמה ובמנין א).

על הדברים האלה אשר יצאו מפי מהר״י בירב חרה אף מהרל״ח מאד והשיב לו כי בדבר הסמיכה עמל לריק כי רק ד׳ ברחמיו ישלח לנו הסמיכה האמיתית ע״י אליהו הנביא ובן דוד המשיח. והרב השני מירושלים ר׳ משה קאשטרו השיב לו גם כן תשובה לבטל הסמיכה בזמן הזה ב).

וברוב כעס וחמה יצא מהר״י בירב במאמר מיוחד לקיים הסמיכה וחרף וגדף את מהרל״ח מאד, ואמר כי חפץ לדבר עמו פנים בפנים, והזכיר לו עונות ראשונים כי בימי ילדותו היה מהאנוסים וישנה שמו. ועל עצמו אמר כי מעולם לא נשתנה שמו, ובכל ימיו השתדל שלא יתרעם עליו שום אות מאלף ועד תיו, ולא נתחלל שם שמים על ידו. וישבע בחיי ראשו שאלו שתי הסברות שכתב מהרל״ח הם סברות של עכו״ם, והסמיכה בזמן הזה נחוצה מאד ויש בה תועלת גדולה למהר בנין בית המקדש ולקרב ביאת המשיח ג).

אחר החרפות והגדופים האלה לא יכול מהרל״ח לחשות עוד ד) והשיב לו כפלים אל חיקו, ואמר כי לא יחפוץ לראות את פניו, והדבר הזה יהיה בפרסום לפני רבני הדור, וכל פלפוליו ופרושיו לקיים הסמיכה אינם מיוסדים על אדני האמת. וכונתו היא להמנות לראש ישיבה בפרסום ובכבוד ובהמשך הזמן גם לנשיא. והסמיכה לדון דיני קנסות והדברים התלוים בה אינה מועילה כלל לקרב ביאת המשיח ולמהר בנין בית המקדש, ואין זאת מדרך החכם כי במקום שהיה לו להודות על האמת ולהשיב כהלכה מזכיר לי עונות הראשונים והדרך הזה איננו דרך יהודי אלא בעלי דת עכו״ם כאשר יתוכחו עם היהודי ורואים את עצמם מנוצחים מעללים על היהודי האומלל כי אמר דבר נגד דתם להחזיק ראיותיהם ואמונתם, ולא אכחש בדבריו בהגדלת אשמי ששנו שמי בעת השמד, ואם לא זכיתי לקדש שמו ברבים לבי יחיל בקרבי הנם שעדיין לא הייתי בר עונשין ואבכה יומם ולילה ואודה עלי פשעי; ואתה אדון הסליחות אלהי הרוחות ראה בדמעותי אשר יזלגו עיני עתה באנחות, ויהיו בבית גנזך מונחות, לעת צאת נפשי ואולי תזכה בהם לשוב למנוחות ה).

בעת אשר התוכח מהר״י בירב עם מהרל״ח בדבר הסמיכה קמו עליו שני מלשינים בצפת והיה בסכנה גדולה וברח מן הבית ויירא פן יהיה מוכרח לברוח לחו״ל ו) ושם לא יהיה לו כח לסמוך לשום חכם לכן ראה לסמוך מהר לארבעה

א) שם ד׳ ס״ד.

ב) שם ד׳ ס״ח.

ג) ד׳ הנזכר.

ד) וז״ל מהרל״ח (שם ד׳ ע״ז ע״ב) כי זלזל בי עד כמה פעמים על עניני ד״ת שעברו ביניכו, שהוכרחתי להשיב על פי דרכו, ובד׳ כ״ד יאמר מהרל״ח על מהר״י בירב בזה״ל: ועל זה עברו ביניכו דברי קונטרסים, עם שהוא הוסיף לבזותי כמנהגו עם הכל.

ה) שם ד׳ ע״א ע״ב.

ו) שם ד׳ ס״ד וכפי הנראה מדבריו להלן (ד׳ ס״ח ע״ב) לא ברח מהר״י בירב לחו״ל,

רבנים בצפת ר' יוסף קארו ור' משה מטראני א) ובחמלת ה' עליו נצל אחרי כן מן הסכנה הזאת, אבל בשנת הש"ה בר"ח אדר מת במרת נפש כי המר מהרל"ח את רוחו מאד.

ו.

אחר מות מהר"י בירב יצא ר' יוסף קארו בכל כחו להחזיר הסמיכה ליושנה ב) וסמך לר' משה אלשיך ג) אבל כל יגיעותיו היו לריק, כי במות בירב אבדה כל תקוה לחדש עוד הסמיכה כמקדם; אולם העיר צפת זכתה אז לדבר גדול עוד מן הסמיכה ע"י מהר"י קארו, כי נגלה אליו מניד מן השמים והגיד לו נדולות ונפלאות וסתרי תורה אשר לא נשמעו בכל תפוצת ישראל.

מהר"י קארו נולד בשנת רמ"ח אביו ר' אפרים קארו היה מיוצאי גלות ספרד ובנו יוסף יצא עמו בעודנו נער קטן; ואחר תלאות רבות בא לניקופולים בתורמה. אביו ר' אפרים למד עמו תלמוד, אבל מהר"י קארו אהב מאוד ללמוד ולשקוד על המשנה עד שידע אותה בעל פה, ואחרי כן הלך לאנדרינאפיל ושם החל בשנת רפ"ב לחבר חבורו הגדול בית יוסף, פירוש על הארבעה טורים מר' יעקב בן הרא"ש, ובספרו עמל עשרים שנה ושתים עשרה בהגה ובמהדורא בתרא ד) ואחרי כן העיר את רוחו והלך דרך קונסטאנטינא לצפת ה).

ובעת אשר היה מהר"י קארו בתורמה, אנדרינאפיל וסאלוניקי ראה שם את הגר צדק והמקובל ר' שלמה מלכו ונקשרה נפשו בנפשו מאד ו) ושלח

ז"ל שם, מעיד לכי עלי שמים וארץ שציוה שמואלי ז' מן המצרים צלותם שעם עלמא כמעט שעזבה עלי ככה קיומה להחיל דל' יהודה בן בבא ובלחתי מן הבית, ולחל זה הקביה הסם על ידי ומעמתי לותם, ובעוותי כלתם שעדיין מקטרג שמאל בעבין חלא שת"ל לא עלא בידו כלום ולא יעלה.

א) והמניס המחניס לא נודע.

ב) עי' בם' מגיד מצרים ממהר"י קולרו דפוס פולנאי (ד' ל"ו ע"ב) וז"ל, ויען כי מקרא כתוב על חזקת שעזרת הסמיכה ליושנה חזקה להיות מוסמך מכל חכמי ח"י, ומחכמי חו"ל, ועל ידך לחזיר הסמיכה ליושנה.

ג) שם"ג מע"ג קיומן כ"ח.

ד) שם קיומן ק"ם.

ה) שו"ת לבקת רוכל ס' ע"ג.

ו) והרלתון היה החוקר הגדול גרשעץ לחר גלה לנו ברוב חכמתו, כי כל שלמה בחיי הנזכר הרבה פעמים בם' המגיד מצרים מוקד על שלמה מלכו, והדבר הזה גלה בחד שבלו מן מקום לחר בהמגיד והוא בד' כ"ח ע"ב וז"ל: ופוק חזי מאי לחדיקת ולמאי תזכה לקדשת שמי בדבים כך שלמה בחירי זכה לחתקרי מלכו לחתמשם ממשם רבות בעילאה וקליק לרבות על עזבתי, וס"ב התפלק לח ותבות, והבונה כי תפלק ג"ב כמו שלמה מלכו, והבדי גרשעץ נכונים מאוד, ויש עוד רמיס ממקום לחר בהמגיד (ד' ס"ב ע"ב) וז"ל מהו נכבד היום נורא מלהים ממקדשיך לחר בעיר הגדול שכתבת שם על שלמה שידידו והיה לחמדים בידך הם ומבחי שלוניקי כלכה מתעלים בפני ה' והוא מתקדש בכה ועל ידכם תתקומם ותתרומם בכתף ישראל וז"ס נפלא ולא תופיף קום וגו', לא תופיף קום מעלמה חלא ע"י המעלים והמיימדים לותם עם דוד, ע"כ, וזאת לומר מהר"י קארו בשם המגיד בעת לחר שמע כי התחבר עוד הפעם שלמה מלכו עם דוד ברחובות בעיר הגדולה רומא חו מכנו ובם.

אליו מכתבים אחרי כן א) וע"י החל מהר"י קארו ללמוד ולשקוד נ"כ בחכמת הנסתר ב) וקבל על עצמו סגופים וענויים קשים, לבש שק ואפר וצם הרבה צומות ולפעמים שני ימים או שלשה רצופים, ובכה רב בכי והיה נלקה במלקות וטבל את עצמו במקוה, והיה מטעט באכילת בשר ובשתית מים ויין, וישב ולמד בהתבודדות ג).

וע"י הדברים האלה גבר עליו כח הדמיון ד) עד אשר החל לחזות מחזות שונים ונדמה לו כי הקול היוצא מתוך פיו מדבר מאליו ומגיד דובר בו ה) והמגיד הדובר בו לא היה מלאך או שרף רק המשנה בעצמה באה אליו וגלתה לו סודות ונפלאות ו) אשר כלם היו רק ילדי דמיונו ולא יותר, ובמצב כזה היה מהר"י קארו ימים רבים וכל מעשיו אשר עשה היה רק על פי המגיד הדובר בו ועל פיו כתב על ספר כל הזיונותיו הרבים ז) ואין חקר לכל הדברים והגדולות אשר הגיד המגיד אליו, כי הקב"ה ומתיבתא דרקיעא שואלים בשלומו ושלחוהו לגלות לו דברים חדשים אשר לא נגלו עד היום, ומכינים לו בין הצדיקים כתונת אשר תזהיר מכמה מרגליות ואבנים טובות ויזכה בחייו לראות את אליהו עתיק יומין, וישב אצלו וידבר עמו כאשר ידבר איש אל רעהו, ויזכה ללכת לא"י ולהתיחד עם התורה ולשמוח עם החברים ולעסוק בתורה ומלאכים בארבע כנפים ילמדו עמהם כמו שלמדו לרשב"י במערה, ובנו יהיה רב גדול וחכם גדול בגמרא ובקבלה ובזמנו לא ימצא מקובל גדול ממנו וישיג מה שלא השיג אדם מת"ק שנה והוא יעשה פירוש על הזוהר, ור' יוסף טאיטאצק

א) עם ד' י"ח, ומי מכתוב למלאם בחיבי כתוב לו הכי מילין בגין דימדו בהון.

ב) עם כ"ג ע"ג "מזהיבי מאד לכתוב כל הנאמר לו וללמד פעמים ושלש בשבוע בחכמת הקבלה ושיפחתו לי מה פתחים גדולים" זאת הגיד לו המגיד בעצת סלע"ז.

ג) עם ד' ת"ו, ל"ח ע"ג, ל', כ"ט ע"ג, י"ט ע"ג, כ"ח.

ד) בעוונות כח הדמיון עיין בספרי לבן התועים קאפ' ל' בהעלם.

ה) ועכין המגיד הוא דבר עצבי לחלם, ובאתו התגברות כח הדמיון ועצות החושים כבודע בחכמת הנפש, ודגמאות כאלה היו לרוב על פני התבל אשר בתגלו מגידים לאנשים שונים ובלשם הפילוסוף הגדול בקלהטעם והמשורר הפוליטיקי מאקא והקופר הגדול רוסא וכדומה.

ו) עיין בפ' מגיד מישרים (ד' ל' וד' ל"ו ע"ב) לכי המשנה המדברת בפיך וכו', לבל בעולם מלאתו לדעת הגיד לת החלת הזאת אשר בתגלא המגיד למהר"י קלרו וגם החוקר הגדול גרשטנר חקר בזה בפ' קורות היהודים (ח' ט' וקוף ח') לבל דבריו לא נכונים בם, ובשגגה ילחה מלפניו להחליף חומן בחתן בהמגיד מישרים, ומדברי המגיד (ד' כ"ח ע"ב) רואים לנחתו כי מהר"י קלרו נתה לחתו הסתלקות מיקיפוד ושם יצד חתיו, וז"ל המגיד (בד' הנזכר) הלא תודעתיך רזא דגולגלתא דיקד ורזא דכתך ורזא דסתי לחתת בחרחת דחית לך, והלא חזי דהחוא קרחת דיקופיל לחנזר עלה וכו' וחת קום ומפיק ניחת מההוא לחרת וגם תיבץ לחותך דיפק. ומחחת כי יקר וכבד בעיני החוקר גרשטנר ודבריו יקרים לי מאד, ע"כ ילחתי להעיר על דבריו למען ילא בכגם מעפטו, ותרב הדעת.

ז) מגיד מישרים (ד' כ"ג ע"ג) מזהיבי (המגיד) מאד לכתוב כל הנאמר לי, ומהר"י קלרו שמע לדבריו וכתב כל הדברים החלה על ספר, ור' יצחק בינגה לים יוסלים הוליה לת הספר הזה בשם "מגיד מישרים" ונדפס בשנת ת"ם בווינעליא.

הרב מסאלוניקי לא זכה לכך אף כי יצאו מישיבתו תלמידים הרבה יען כי להוט הוא אחר כסף ושררה א).

ופעם התנצל המגיד ואמר לו כי מה שהוא רואה לפעמים הוא מדבר אליו ואינו עולה, הלא נודע מה שאמרו חז"ל שמא יגרום החטא ואם לא יגרום, הרהורים הבאים בלבו הם גורמים שכל דבריו לא יעלו, גם גורמים לו לגמגם ולא לגלות לו הדברים ב).

וכאשר נודעה הבשורה הרעה בא"י כי דוד הראובני ושלמה מלכו הלכו שניהם אל הקיסר קארל החמישי ובקשו להטות לבבו לטובת ישראל והמלך הביא אותם אסורים בזקים למנטובה, ודוד הראובני הובא אחרי כן לספרד ונאסר בכלא, ושלמה מלכו נשרף בשנת רצ"ב במנטובה על קדוש השם ג) אז החל מהר"י קארו ברוב חזיונותיו לחשוק מאוד לאותה מיתה, ואמר הרבה פעמים בשם המגיד הדובר בו כי יזכה ללכת לא"י ולהשרף על קדוש השם ויסתלק כעמר נקי עולה כליל ד).

ז.

הדבר הזה אשר נתגלה המגיד למהר"י קארו היה לפלא בעיני אנשי צפת אשר חכמת הטבע וחכמת הנפש לא ידעו וכל מעינם היה רק בחכמת הנסתר, לכן בשנת הש"ח כאשר לא היה גשם על הארץ והלכו רבים מחכמי צפת למערת רשב"י ובנו, והקיפו אותם בד' מינים הבאים לרצוי על המים, והם אתרוג, לולב, הדס, וערבה ולמדו שם מפי' הזוהר עד אשר ירד הגשם ה).

אבל לא בצפת לבד עשה המגיד רושם גדול כי אם גם בארצות שונות מאחב"י כי הרב והמקובל הגדול ר' שלמה אלקביץ ראה לפרסם על פני התבל את הנפלאות והדברים אשר שמע בעצמו מפי מהר"י קארו בשם המגיד בליל שבועות. ר' שלמה אלקביץ היה בן ר' משה אלקביץ והיה תלמיד להמקובל הגדול ר' יוסף טאיטאצק, ור' שלמה תלמידו חבר בשנת רמ"ט את ספרו מנות הלוי פירוש על מגלת אסתר ושלחו מתנה לחמיו ר' יצחק כהן בטקום ששולחים הבחירים לכלותיהם תכשיטי זהב וכסף ביום הפורים והם קבלו מנחתו בשמחה יותר מאבנים טיבות ו) ובשנת שי"ג חבר את ספרו שורש ישי פ' על מגלת רות ועוד ספרים רבים, והשיר לכה דודי לקראת כלה והוא היה מאותן היחידים אשר נעשו להם ניסים בענין הפרנסה ע"י אליהו, והוא תקן ג"כ תפלה על

א) מגיד מסריס (ד' ל"ג) ולהסוף גדרש רצח דבסולניק סרי"ט (סוף ר' יוסף טעיטאק בר"מ) לח מחלין עניים הכי בגין לסוטחא דלית ביה בחר ממוכח ומרחמא.

ב) שם ד' כ"ב ע"ג.

ג) עיין בפ' עמק הבכא (לר פ') ובפ' שם"ק (ד' ל"ג ע"ג ד' לצוב) ובבדיון יש יהודים רבים שטוענים לחמיו בחמרם שסוא מי ומסולך בכל שבת לקדש לחרוקתו שבצפת.

ד) מגיד מסריס (ד' ט' ע"ג, מ"ח, כ"ח ע"ג, כ"ו ע"ג, ל"ג).

ה) שם ד' י"ח.

ו) בפ' קולח הדוחות ד' ל"ו.

המזונות לאמרה בכל יום א) ואהב לפרסם ניסים ונפלאות על פני התבל וכתב וחתם הדברים אשר שמע מפי מהר"י קארו בליל שבועות בשם המגיד ונתפזרו בכל תפוצות ישראל ויהיו לנס ב).

בימים ההם עמדה צפת במעלה העליונה יתר מכל ערי ישראל ומאורע כנפות הארץ באו אל חכמיה שו"ת בכל יום, ודברי חכמי צפת עשו רושם גדול בכל תפוצות ישראל ואחר דבריהם לא שנו, ומהר"י קארו הגיד בפירוש בשנת שי"ר כי הב"ד מצפת יש להם דין ב"ד הגדול כי גדולים המה בחכמה ובמנין מכל המקומות ואין להרהר אחריהם והאיש אשר יזיד לשאול מהם מהיכן דנתוני מחרימים אותו משים אפקרותא ג).

ובעת אשר כתב מהר"י קארו שו"ת לכל תפוצות ישראל ראה עוד חזיונות אין קץ, והמגיד הגיד לו גדולות ונפלאות כי יזכה להעמיד תלמידים רבים ומתיבתא דיליה היא נגד מתיבתא דעתיק יומין, ובעת הם מפלפלים הדברים שטחים כנתינתן מסיני ד) וה' יהיה בעזרו להדפיס ספרו כסף משנה וספרו קופת הרוכלים ולחבר כל מה שבדעתו לחבר על המשנה ועל המקרא וכל העולה על לבבו, לחדש על התורה ולירד לחכמת הקבלה יותר מרשב"י הראש שבטירון והוא יבוא ללמוד ממנו ה).

אבל אחר כל הסגופים והענוים הקשים אשר קבל על עצמו ואחר אשר צם שלש רצופים שבע פעמים לא זכה עוד לראות את אליהו עין בעין כאשר הבטיח לו המגיד הרבה פעמים ו) ובשנת של"ב הבטיח לו המגיד עוד

א) לקמן מכתב ס' ל' ע"ט.

ב) והכתב הזה נדפס בס' שלש"ם בשבועות, ולפי כן בכל תקוני ליל שבועות וכה יאמר שם ר' שלמה אלקבי"ץ, מעיד אני שמים וארץ כי כל זה שדברתי עם ובקונטרס הינו חלק אחד מאלף ואלפי בקונטרס הזה אלו לא הרשיתי עצמי לכתוב לותו. לפי כזה ועתי שמעו ותפי כפסיכם וכו', ואל שדי אתחנן יתן בלבבכם לחוס על עצמיכם ויזכו להתלמד עמכם על לדעת הקודש וכו' כה דברי לבוני אחיכם שלמה אלוי אלקבץ, ול' לפי הילם בעל קב היטר מציל בספרו (פרק ע"ו) קיפור על ר' שלמה אלקבץ בזה"ל: כדמליבו בגדול הדור אחד ר' שלמה אלקבץ ז"ל שהיה בקי בחכמת הקבלה ואחד עליו ישמעאל אחד והרגו וקברו בגן שלו אחר מילן מאלה ואתאלה מבעה פגיה קודם שהיה ועשתה פירות ויתמהו כל יושבי העיר, והדבר בא אל המלך ויצלח המלך אחר וישמעאל הל"ל, ושאל לותו לין התחכם לעשות פעולה בשאל הפירות קודם זמנם, ועדוב האחד לא יכול וישמעאל להשיב, והודה שאלותו היום שהרג אח היהודי ר' שלמה אלקבץ והחזיר החילן לעשות פירות קודם זמנו, ולוה המלך לתלות את הרופא על לותו החילן, והפיפור הזה הניח בעל שלשלת הקבלה על ר' שלמה בן גבירול ובס' תולדות גדולי ישראל מגורוכדי (לד ס"כ) ואמר כי יש בתולדותיו תפלות ותחבות רבות ע"ד הקבלה שתקן אלקבץ לומר על קברי הצדיקים.

ג) עו"ת לבקת רוכל סימן י"ז.

ד) המגיד מצריס ד' ס"ד.

ה) שם ד' כ"ח ע"ב.

ו) שם ד' י"ט ע"ב וד' כ'.

הפעם כי יזכה לראות את אליהו אך נחוץ לו עוד להטיב את דרכו א). מהר"י קארו נשא שלש נשים בחייו, ואשתו השלישית היתה בת הרב ר' זכריה שעבשיל מאשכנז, והיא נתנה לו רב כסף ב). אחרי מות מהר"י בירב חשב מהר"י קארו כי יהיה לראש וראשון בצפת ג) אבל ר' משה מטראני היה לשטן לו כי היה בר פלוגתיה [והוא היה ג"כ תלמיד מובהק למהר"י בירב.

ח.

חכמת הקבלה אשר היתה מתחלה נסתרה ונעלמה מעיני המון העם ולא עסקו בה רק יחידי סגולה, אחר בעיר ושנים ממשפחה פרצה את גדרה ונתפשטה כעת בין רבים מאחב"י והדרשנים החלו לדרוש ברבים ובפני עמי הארץ בספירות ובגילגולים ושאר דברים מחכמת הנסתר ד) ובשנת שי"ח עלה על מכבש הדפוס בפעם הראשון ס' הזוהר בעיר מאנטובה, ואף כי רבני מנטובה יצאו להחרימו ולשרפו באמרם כי רע ומר להדפיס ספר הזוהר וספרי קבלה כי העיון בו מביא לידי מינות ה) אבל המקובלים ר' משה בסולה ור' משה פראמאנציל ור' יצחק דלאטאש יצאו נגדם ועל ידם יצא הזוהר לאור העולם, ויהי כאור לדורשי נסתרות, ומהר"י דלאטאש כתב פסק ארוך להתיר הלמוד בקבלה והדפסת ס' הזוהר באמרו כי בסוף הימים בדורו של המשיח יתגלה הזוהר, ובזכות הלמוד בו יבוא המשיח והוא המלאך הגואל ו).

ובעת ההיא היה בצפת המקובל הגדול וכטעט יחיד בדורו ר' משה קורדואירו, ואף כי רבה אהבתו אל הפשט וידיעתו היתה גדולה בספרי חכמי המחקר ז) בכל זאת נתן לבו גם להקבלה, אך הוא החל לעשות סדרים בחכמת הנסתר אשר ערפל חתולתה וחיבר ספרים רבים על פי שיטות המקובלים הראשונים כמו ס' הזוהר, התקונים, ריקאנטי, החייט, וכדומה בסדר נכון ובלשון צח ונקי ורבים מבני ישראל שתו בצמא את דבריו בקבלה בכל מקומות מושבותיהם.

ר' משה קורדואירו נולד בשנת רפ"ב והיה מעיר קורדאווה בספרד ומשם בא לצפת, ומהר"י קארו היה רבו בש"ס ופוסקים, וכאשר היה בן עשרים שנה

א) עס ע"ג ע"ב.

ב) עס (ד' ס' ע"ב) וז"ל כולעמיך רזס דגלגולי דכני דיכך, והמתמ מתיכמ לכולעמיך רזס דכמי מיכמתמ וכו' והיס מזכס ע"י עמוכמ דמיתיכיצת לך.

ג) צמכמ עכ"ס מת מהר"י קארו וקודס עומו יעיס מחדיס טוס למלמידו לקדר בתב מחד מעד יחתוס זו, והוס חרס על הספר מחור עיכיס מר' עזריס מן המדומיס, מבד ציכי וציכי מת, ומלמידיו כוליכו מת החרס הזס למכי כן על שמו, ועיין צמולדות ר' עזריס מן המדומיס מחת הס' הגדול לוכן.

ד) עו"ת מהכל"ס ד' ע"ב.

ה) עו"ת מהר"י דלמטמס לד קכ"ו.

ו) פקק הגאון מהר"י דלמטמס צמכמ שע"ח כדפס כעת מלמ ספר הזוהר.

ז) וכס יומר צספרו הפרדס (ד' ס' ע"ב) למכס על דרך המקילס צזולמ קצר וקמך המורס, כתבו המצרכים עוד רמיות רצות, ומפני קמין דלכבו צמוצל זס על דרך המקילס, לס הצתקו מומס כלל.

נתעורר מאת גיסו המקובל ר' שלמה אלקבץ לשקוד וללמוד בבית מדרשו בם' הזהר וספרי המקובלים א) ור' משה נפתח מהר לדבריו והחל לשקוד ולהגות יומם ולילה בספרי המקובלים ולהתנהג ע"פ דרך חנסתר וביחד עם גיסו ר' שלמה קבל עליו גירושין להיות מגורשים לכבוד השכינה כמו רשב"י ב) ומה שחידשו בדרך בסתרי תורה כתב על ספר בשם סדר הגירושין ונדפס בשנת ש"ח בווינעציא.

ר' משה קורדואירו היה עניו גדול ובעת אשר בא המקובל הגדול ר' משה בסולה מאישאליא לצפת באו כל גדולי צפת אצלו ובתוכם גם הוא והוא היה אז עול ימים ונשק לו את ידיו ורגליו ושאל אותו הרב בסולה מי הוא, והשיב לו עבדך רמ"ק, אמר לו הרב בסולה אתה הוא רמ"ק שזכית לשם ולא הגעת לרועה בקר, ומרוב ענותנותו שתק הרמ"ק והשתחוה לו ג).

בצפת היה הרמ"ק רב ומורה והיה נכבד מאד בעיני מהר"י קארו ד) ושם חבר את ספריו הרבים כמו ס' הפרדס וס' זבחי שלמים וכדומה ה) ובשנת שכ"ג חבר ס' ארוך על ספר הזוהר ורעיא מהימנא וספרא דצניעותא אשר יעלה לשש עשרה כרכים גדולים ושמו אור יקר ונמצא עור בכ"י ו) ורבים מאחב"י קראו בצמא את דבריו וספריו הרבים נתפזרו על פני התבל ובפרט לאישליא כי שם ישב הגביר ר' מנחם עזריה מפנו אשר היה ג"כ איש מקובל ואהב חכמת הקבלה מאד, ונתן רב כסף בעד ספרי רמ"ק ז).

א) הקדמת ס' הפרדס.

ב) סה"ג מצ"ע לוח ג'. וס' לוח נערב ח' ה' פרק ח', וזאת היא התחלת ספר הגירושין. בזאת תחתם תלמיס וס', וח' חדש שבט שנת שמח לחדש ניסן בגרשתני בגרושי המלך והמלכה עד בית המדרש החדש שבצפת"ן תוב"ב, ושם חדשתי עניו זה. ומפרש בפקיס ודבדי מז"ל ע"פ קבלה, (שם ד' ה' ע"ב) והנעתו לבאר בילה ובכוונתו לב"ה ושם נתעסקנו בקבלת דברי הגירושין. וחדש מורי כי בפרט בימות הקיץ בלח כדר בלח יחפין בקור הסביבה מצעי רגלך מיסף.

ג) בס' לחי מוהס לד ס"ט.

ד) וכדבריס החלה כתב מהר"י קלרו על פסק דין לחתר ילח מב"ד מהרי"ק וז"ל ליח דין לריך בשם, והחי דיילת נחית לעומקא דדילת וכל כי האי מילי מעלייתא ליתרו ומשמיה, ויקויס דו מקרא שכתב בני תס תכס לבך ישמח לבי גם אתי, בתס הלעיד יוסף קלרו (עיי בס' לחבקת רוכל ס' ל"ח).

ה) ומלה ספריו, ת) ס' לוח נערב כדפס בווינעציא בשנת שמ"ה. ג) ס' הפרדס כדפס בווינעציא שמ"ו. ג) ס' הגרושין שם ס"ח. ד') ס' זבחי שלמים כדפס בלובלין שנת שע"ב. ה) ס' תמר דבורה וויטעציא שמ"ט. ו) ע' קדר העבודה וויטעציא שמ"ז. ויש עוד הרבה ספרים ממנו בכ"י כמו ס' עבל מגלת מיכה, ס' עבל ספר יצירה, ס' עבל התורה וכדומה.

ו) סה"ג מצ"ע לוח ת' קיימן כ"ז.

ז) ובמו מו"ה גדליה יחמר בהקדמת הס' לוח נערב מחניו הרמ"ק בזה"ל ומלחתי לת המכס המלא הרמ"ע מפאלמו נר"ו בכל בית לחני בלחון הוח לחבר לכתוב לו רוחי תורותיו בהס דבק מחד להחבה.

(המשך יבוא)

אָרְחִי וְרִיבִי.

מאה . . .

א.

נַפְשִׁי בְתוֹךְ לְבָאִים

— אדוני היקר, הלא תרד עמי צלצלמה?

— אתי תרד, אלוף יקר! כי סוסי כנשרי שמים יחישו במרוצתם ומרכבתי כלה שש ורקמה ואני עובר עד פזרץ.

— אנכי בא מצללפון, שועי היקר! ושלשה חורי ארץ הבאתי הנה אמש.

— לא אקח מידך אף לא גרה אחת, רוזן מרומם! אם לא לראש אשמורת אביאך נרדרדה.

— את כלם יקח רוח, טפסר אדיר! והחוסה בי ידע כי ענלון לו, כי בטרם בקר נבוא זצקלצה ולעת צהרים תשב ראש בגדלק.

אם לא תדע לך, קורא יקר! מי הוא האלוף היקר, השוע, הרוזן המרומם והטפסר האדיר העובר צלצלמה, פזרצה, צללפונה ונרדרדה, אשר בבקר יהיה בזצקלצה ובצהרים בגדלק, אם נסתר ונעלם ממך הדבר ונם בינתך לא תגלה לך זאת — אז אניד לך זאת בטו פי ותדע — כי כל הכבוד הזה נתן רק לי ולשטי בחצר מסלת הברזל, ברדתי שמה לבקש לי ענלון אשר יוליכני עד צנען, וכמו רגע סבבוני הענלונים וסרסרי הענלות, אחינו זרע יעקב, ובשפת פולנית נשחתה קראו באזני כל אשר שמעת זה מעט.

— פני מועדות צנענה! עניתי לקול כל דבריהם יחד.

— הדר כבוד נדלך נוסע עד צנען? נשמע פתאום קול איש כבן חמשים וחמש, שפל קומה ורק בשר, ראשו מלא תלתלים סבוכים וכל מראהו א־נקיון. הוא חצה את העומדים בפרשו ידיו כאשר יפרש השוחה לשחות והתיצב לפני בקראו שנית בקול: הלא לי אני עבדך מרכבה מלאה תפארת, רכה וקלה כנוצה וסוסים כמו לבאים! הניחו לי ואדבר אתו! קרא יהודית בפנותו אל העומדים ובעיניו קרץ להם.

— הענלון אתה או רק סרסר? שאלתיו.

— הלא אני הוא שמעיה הסרסר וכל עוברי דרך יפנו אלי. בטח בי, אדוני היקר, כי מרכבה טובה אתן לך. העוד איש אתך?

— רק אני לבדי פה, אך אם יש עוד איש אשר יארח לחברה אתי עד צנען אקחהו אלי.

— עוד אחד האצילים פה היורד צנענה אף הוא. האקראהו אליך?

— בטרם תקראהו הודיעני נא שכרך.

— שכרי? נקבה לי אתה שכרי, אדוני היקר!

— אך הלא אנכי שאלתי ולא אתה.

— אך למה תבקש אדוני לרעת זאת? הן עוד היום גדול! והאם לא טוב לך כי תתן לי את אמתחותיך וכל שאר כליך ואשימם על המרכבה? כי למה נתמהמה חנם על לא דבר?

— בטרם תגיד לי שכרך לא אוכל לתת מחוט עד שרוך נעל.

— ואני זאת אגיד לך, אדוני היקר, כי אך חנם נתמהמה, כי הסיסים אסורים והמרכבה נכונה וכי אתן עוד להסוסים טעם מספוא ומים אז הלא נעבור צנענה כמרוצה.

— אל תוגיעני בדבריך, נקבה שכרך או . . .

— שכרי? ומי ישמע דבריך אדוני ולא יצחק? החנם בלי כסף אעביך מפה עד צנען? הלא רע הדרך מאוד, וגם אבני השדה יחד יבכיון לענות נפש העגלון בעת רעה כזאת, הלא תבין כי לא בעד רבע שקל כסף ידפוק עגלון סוסיו עד צנען? רב לך אדוני מדבר כן!

— אם לא תגיד לי הפעם שכרך אז אפנה לי אל אחר — קראתי בהפגותי שכמי ללכת.

— שמעני נא, אדון יקר! קרא פתאום בנעותו הצדה ובהביטו בפני כמו יחקרני — הלא פניך מועדות צנענה?

— שכרך, ידידי, נקבה לי שכרך!

— אדוני היקר! אם טוב בעיניך ונתתי לך את נדליה.

— תן לי את נדליה, אך אל נא תוגיעני עוד בדבריך, נקבה שכרך ואדעה.

— אדוני היקר, נדליה הוא ראש העגלונים ונפשך תתענג לנסוע אתו.

— אם אתענג או לא — אחת היא לי, אך אל נא תעצרני עוד.

— לא, אדוני היקר! כי אקרא אל נדליה ויבוא. נדליה! נדליה! השמיע קולו ואיש כבן ארבעים וחמש, גבה קומה ובעל בשר אשר, מכף רגלו ועד קדקדו נכר כי עגלון הוא, קרב אלינו, ושמעיה דבר אליו לאמר: נדליהו! האדון חפץ לדעת אתך צנענה.

— אך ההגדת להאדון חפצי? כי אם לא יתן לי שלשים שקל אז יאספוני חבלי טות אם אמוש טפה!

— שלשים שקל! קרא שמעיה — הרוח רעה תבעתך? עד מתי לא תקח טוסר? הלא ינורו מפניך כל עוברי דרך, כי מדוע ינרע האדון הזה מהאציל ותדרוש ממנו כפלים? אחת אמרתי כי אני אדבר עם האדון ולא אתה.

— דבר כחפצך, אני מוצא פי אשמור.

— אל נא, אדוני היקר! קרא שמעיה בפנותו אלי שנית אחרי סור מעלינו נדליה, ובפנותו אל שאר הקהל — אל נא תשעה לדברי האיש הזה, כי זה דרך העגלונים תמיד, כי כאשר יראו איש אורח יחפצו לפשוט עורו מעליו. אך אתה אל תירא מפניו אדוני היקר, כי כאשר אחרוץ כן יהי. הבה נא ואקרא אל האדון הלז. אדון! אדון! קרא בקול אל האיש העומד ממולנו, איש בעל כרש רחבה ובעל פנים מאדמים מין, והוא אחד מאצילי פולין הקטנים יושבי הַנָּפוֹת ההנה.

— מה לך כי תקראני שנית, יהודי טנואל, נבזה ונמאס? קרא האיש בקרבו אלינו ובלטשו לכלנו עין מלאה בוז.

— הלא חפצך לרדת צנענה, אדון יקר? שאל ר' שמעיה בהרימו כובעו.

— יאכלוך כל בני שחץ! הן אף גרה אחת לא אוסיף על אשר חרצתי.

— אך מרוע יבער אפך, רוזן מרומם? הלא גם האדון הזה נוסע עד צנען, והוא . . .

האציל פנה אלי ויאמר: הגם אתה יורד צנענה, אדוני? כמה תתן לו בשכרו?

— עשרים שקל! מהר שמעיה לקרוא ולקרוץ אלי בעיניו.

— עשרים שקל! הרעים האציל בקולו ופניו נהפכו לפני להבים ויחזק בזקן שמעיה וינערהו ממקומו — עשרים שקל בעד דרך צנען! שערוריה נעשתה בארץ, חמס ושוד יגברו! דמך בראשך יהודי, אל תוסף לראות פני, נתעב ונאלח, אף גרה אחת לא אתן לך!

— ומי יבקש כסף מידך? עבור ברגליך צנענה, מה לי ולך, אדון? כה קרא שמעיה בבוז ובלטשו עין מלאה זעם פנה לנו עורף.

— אך חבר מרצחים הוא העם הזה, עם בוגד וחומס כלו! קרא האציל בשארית חמות והרים אנרופו אחרי שמעיה — לוא היו העז והמשרה בידי כי אז הכחדתי את כל העם הזה מתחת השמים! עשרים כסף בעד דרך צנען! אך זאבי ערבות המה, אוכלי אדם כלם!

— אהה, אדוני היקר! קרא שמעיה פתאום מאחרינו בקרבו לאט ובהסירו שנית מצנפתו מעל ראשו — אל נא תוכיחני בזעם אפך, אל נא תשיב את פני ריקם, אדוני היקר! כי אשה ובנים לי בבית, הבה ידך, אדוני היקר, אחת אדבר ולא אשנה, ארבעה עשר? שלשה עשר? שנים עשר! הסעם אף גרה אחת לא תגרע, קץ ותכלית, אדוני היקר! כה קרא במחאו בכף האציל בעז, עד כי השמיע קולו בקללה נמרצה, כי הכאיב לו.

— כעת דברי אליך, אדוני! קרא בפנותו אלי שנית אחרי לכת האציל לדרכו ושפתיו צחקו לנגדי — כמה תתן לי אתה אדוני ואובילך צנענה?

— לא אוכל הגד לך חפצך בטרם תודיעני — כמה יתן לך האציל אחרי גרעך שכרו על אשר הועיל לך להתעותני זה מעט.

— כן, אדוני היקר! כמעט שכחתי דבר, אני נותן לך תודה על כי היית לי להועיל ולא הבישות פני בהגידי לו כי עשרים שקל תתן לי, אך הלילה לי מבקש מטך כביר, אדוני היקר! כי לא אותך אֵשָׂנֶה, כי חכם לב אדוני!

— הלא תגיד לי, כמה יתן לך האציל?

— יקדמוני ימי עני אם אבין דבריך! למה תלאה אנשים חנם, אדוני, החפצך לרדת צנענה?

— חפצי לרעת כמה יתן לך האציל! דברתי ברגז קולי.

— האציל? אך הלגסותני בחדות באת עד הלום? ידעתי דרכיך, לא אתה תעבור צנענה! ידעתי גם ידעתי רוזנים כאלה ההולכים ברגליהם! העבדך אני

כי חבזני? אותי, את שמעיה? מי אתה ומה לך פה? כה דבר בהביטו פתאום בפני בגאון רב ופנה עורף לי בחמה עזה.

— טוב רבי שמעיה יקירי, קראתי בלבבי — על פניך אודך הפעם בראותי כי גם בלבבך רגש כבוד ולא תתן לאיש לחרפך על פניך, עתה ידע האציל האויל הזה, אשר בעיניו הנך כמקור ישראל, כי אכן אחרת היא גם אתך, כי גם כך דעת, גם אתה תכיר ערכך. הלא כן אהבתי אתכם בני ישראל, כי יפעמכם רוחכם מקדם, רוח עז וגבורות, כי תזכרו כי היתם לאור לכל העמים וגם הדעת שמתם להתנוסס בקרב כל הארץ וכלטה וחרפה רק לצווריכם לבד, כן. שמעיה יקירי! כה תוסיף ידידי לעשות, לך בכחך זה, אך — הם! נואלתי בישפטי, בחפזי דברתי ולא התבוננתי — כי ר' שמעיה עומד שנית מאחרי ובקול כבראשונה ידבר: אדוני היקר! הן פניך מועדות צנענה?

— כמה יתן לך האציל? קראתי כבתחלה גם אני, אך הפעם לא לבש חמות ולא דבר קשות כי אם הוריד מצנפתו מעל ראשו, השתחוה לקראתי פעמים ארצה ובקול תחנונים דבר בספרו לי עניו והותו וכל רישו ומחסורו, עד כי מבלי היות לי עוד מפלט ממנו ומבלי חפצי לשטוע עוד צרותיו נרציתי לתת לו ששה שקלים בישכרו, אחרי אשר הבטיחני כי לא יאסוף עוד איש זולתי כי אם את האציל לבד.

— אדוני היקר! קרא פתאום שנית.

— מה חפצך, ידידי?

— הלא אני רק הסרסר, וגם לי הלא תתן שכרי ברוב חסדך.

הוצאתי חצי שקל ונתתי לו.

— האם חצי שקל אקח? עניי ולבש גאות כבראשונה ואת הכסף הסיר בבוז מעל פניו — התדמה כי עבד אני לך? אני לא שטרתי צאן אבותיך, אדוני! הבה שכרי, או . . .

— או לא אתן לך מאומה — עניתי בהפנותי שכמי ללכת, אך הוא התיצב לקראתי והשתחוה שנית פעמים ארצה בדברו אלי תחנונים כבראשונה: אהה אדוני היקר! אל נא תתנני לטשטה, כי טעם לי חצי שקל, כי אשה חולה ובנים רבים לי בביתי, תן לי איפוא שקל, אדוני היקר! ונפשי תברכך לעד.

הוצאתי עוד חצי שקל ונתתי לו, ודמיתי כי עתה קץ לדבר, אך שניתי מאוד, כי כטעט פנה מעלי ויד איש ענק אחזה פתאום בערפו וקול אדיר וחזק חוצב להבות נשטע בקראו: דום בוגד! או אורידך בור תחתיות. טהר וגלה אזן האדון כי אני הסרסר ולא אתה, או מות נבלים תמות לעיניו, בוגד!

— אהה גרשום! הרפה נא ממני — היתחנן הבוגד בקולו בהאנחו תחת יד סבל הענק המחזיקו בערפו.

— דבר, הגד להאדון כי אני הסרסר או מות חללים תמות! — הרעים הענק שנית בקולו ונער עצמותיו ככברה, עד כי רק בשארית כחו התחמק האוטלל ממנו ובקוצר רוח לחש באזני: הוא גרשום הסרסר, אדוני היקר! ומפניו יגורו כל העגלונים, חוסה עלי אדוני ואל תגיד לו כי נתת לי שקל.

— אם יתן לי האדון חצי שקל כסף נפשך וארפה ממך! קרא גרשום בהביטו בפני ובחפצו להושיט יד ולאחוז שנית בעורף הבוגד, ואף כי ידעתי כי אין רע וכי גם מבלעדי חצי שקל לא יקיא אסון את שמעיה, אך בחשבי בלבבי כי גם בבתי חזיון יְשֻׁלַּם כסף, בער חזיון נפלא כזה, אשר עירבו שניהם יחד לנגד עיני, הוצאתי עור חצי שקל מכיסי ונתתיו גם להענק. ועור התעננה נפשי לשמוע בדברו יהודית, איפה מצאת המציאה, שמעיה? פרה חולבת נתת לגדליה.

גדליה? אך איה הוא גדליה? זאת שאלתי לנפשי ומענה לא מצאתי, כי חפשתיו כוה וכה ולא ראיתיו, עד כי נועצתי לרדת רגע אל בית המלון ולקחת לי ספל קאפע ולחכות שמה עד אשר יבוא ויקראני אליו, אך חכיתי שעה גם שתים ופני גדליה עוד לא נגלו בבית ואז יצאתי שנית החוצה לבקשו, אך גם הפעם בקשתיו ולא מצאתיו, לא ראיתי כי אם את שמעיה לבד והמון אנשים עוטרים אליו, אחינו זרע יעקב כלם אשר בקשו להם גם המה ענלות לעבור, ויחד נוכחו עם הסרסר האדיר הזה אשר נער בם וימלא פני כלם חרפה וקלון.

— שקל לגלגלת או קטב יאכלכם יחד! הרעים בקולו — הלא גם אשפה לא תובל במחיר מצער כזה, תנו שקל או הרפו מעלי בני עולה, בוגדים יחד כלכם! כה דבר והתאמץ למלט נפשו מהם, אך המה החזיקו בכנפות בגדו ובחגורתו ובקצה מכנסיו ולא נתנוהו לעבור למרות התאמצו להמלט מידם.

— הלא את פניך אראה פה, ארון יקר! קרא בראיתו פני פתאום ובהתאמצו שנית לחלוץ נפשו — בוגדים! הניחו לי לרדת אל האדון. הוי עם פרוע ושובב! קרא בפנותו אלי — אין רע ואין בליעל בכל הארץ כיהודי, נשבעתי לך, אדוני.

— הנלין פה? הרעמתי בקולי עליו — הלא הגדת לי כי עוד מעט נעבור מפה וזה כבר עברו שעות שלש!

— כן, אדוני! עוד מעט, על אמונתי! כה קרא וחפץ לפנות שנית אל בני עמו הסובבים אותו, אך האציל, אשר קרב גם הוא ברגע ההוא, החזיק פתאום בזקנו והרעים עליו בקולו אף הוא: העבירני מפה בעוד רגע, יהודי נבזה ומגואל, או דמך בראשך!

— הפיך אדוני הנדול דובר כן? קרא בהעותו שפתיו נגדו בהתולים, אחרי מלטו זקנו מכפיו — הלא זה הדר כבוד נדלו! הוסיף לקרוא בשפת יהודית — הלא תראו נאותו עד שחקים, בער שני השקלים אשר היא נותן עד צנען ישמיע במרום קולו! יתן לו ה' שנה בקבר בטרם עוד יבוא צנענה! מה תצעק עלי ארון? דבר שנית בשפת פולנית — אם תחפוץ אשיב לך כספך.

— השב לי בעוד רגע ואשכור כי ענלת אכר בהכפר — קרא האציל בזעם קולו.

— שכר לך נם את מלאך המות! קרא שמעיה שנית יהודית וטבלי פנות עוד אליו הסב פניו אל הקהל להשמיע קולו עליהם שנית בנדופים ובנאצות בעוד אשר האדון מלא פיו חרפה ונאצה אף הוא וכל הנדופים אשר אך אצרה לה

שפת פולין העדינה נחלו כעת בני עמי יחד חלקם טפיו, אף כי לשטע שם 'נוכל' חפצתי לשאול את פי הארון, אז זאת אשי עשה לי היום, בהגידו בפני כי יתן שנים עשר שקל להעגלון — אך אטונת אטן היא? אך אחרי התבוננתי ראיתי כי אך לשוא אשחית דברי, כי פני הארון ענו בו כי זה מעט שבר צמאונו בין שרף למכביר, ועל כן חדלתי ממנו ובמנגת לב ירדתי שנית אל בית המרזח.

ב.

נְפָשׁוֹת מְנֻפָּשׁוֹת שׁוֹנוֹת.

עוד עת רבה ישבתי בבית המרזח בטרם חנני ה' לראות את מרכבת נדליה אשר אליה חכיתי, ורק אחרי מספר שעות בא אשרי, רק אז יכלתי לעלות עליה ולהתענג בהביט מבעד לחורי האהל הטחוח עליה על בדים מחוזקים בחבלים, ואשר נגעתי בו בראשי, כי ברוב הארגזים והאמתחות אשר שם למצע בתוך המרכבה הנכהתי שבתי, ואחרי אשר עלה גם האדון וישב ראש כמלך בנדוד בעד שני שקליו שזתי פני לראות מי הוא השלישי אשר בו בחר שמעיה לרוח אתנו ועם הנוסעים האחרים, כי ידעתי אשר למרות דברי שמעיה, כי רק שנים יקח, עוד ימלא המרכבה כלה אנשים ונשים.

— עלה ר' טודרוס! קרא נדליה בראשונה, ועיני ראו איש בעל כרס רחבה ושפל קומה, בעל פנים מאדמים ועינים אדומות מלאות דם וזקן אדום אשר כה וכה זרקה שיבה בו יורד על חזהו עולה על המרכבה, ובעלותו נגע בכתף האציל ובקשהו בשפת פולנית לפנות לו מקום בראש המרכבה, וכאשר מאן האדון לעשות זאת אז קרא האיש להעגלון לבוא, והוא מבלי הכביר מלין הודיע להאדון חפצו באמרים מעטים, כי אדונים כאלה הולכי יחף ראה למכביר ואם לא יפנה לו' טודרוס מקום בעוד רגע אז ישליכהו ארצה בידיו, ואחרי אשר מלאו שפתי שניהם אש אוכלה ואחרי חרפו ונדפו איש את רעהו בחפצם רמה יד העגלון ור' טודרוס מצא לו מקום ליטין האדון בחפצו.

— עלה יאקיל! השמיע נדליה שנית קולו, ולנגד עיני עלה איש כבן חמשים, בעל קומה ממוצעת ודק בשר מאד, עיניו כהות במעט ומצחו רחב, חוטמו ארוך וזקנו השחור דק וגם שיבה זרקה בו ובפאות ראשו הארוכות היורדות תלתלים ונוגעות בשתי כתפותיו. שב משמאל האדון! פקד העגלון ויאקיל נלחץ כדבריו בין ירכתי העגלה ובין האדון למרות כל גדופיו וצעקותיו.

— עלה חייקל! השמיע נדליה קולו בשלישית ואנכי שמתי פני לראות את אלה אשר נועדו לשבת אתי ליטיני ולשמאלי ולא יכלתי עצור בנפשי מבלי לשמוח אלי ניל בראותי — כי חייקל לא איש הוא כר' טודרוס, כי היה דק ודל עוד מיאקיל אך צעיר מעט ממנו, אף השני אשר נדליה קרא בשמו פ י ב ו ש היה כמעט בגמד במראהו ורק זקן ארוך לו אשר ירד כמעט עד ברכיו. שב ליטין האדון! פקד עליו נדליה והוא טהר למלאות דברי הפקודה.

אמרתי בלבבי עתה לא יבוא עוד זר אלינו, כי כבר מלאה המרכבה מפה

לפה, אך שגיתי בשפטי, כי קול גדליה נשמע עוד הפעם בקראו לעלות ואשה זקנה כבת ששים וחמש, אשר צררה בכנפי בגדיה כל טוט הצית, התנפלה בתוך המרכבה, היא ושלשה תרנגולים אשר הביאה בידיה ואשר מאין מקום להם שמה אותם על ברכי, בעוד אשר גדליה שם עוד מאחרי גם ענל עקוד אשר נעה בקול ויעורר גם את התרנגולים לקרוא באזני כבקול מקהלות.

ידעתי כי גערה בגדליה לא תועיל ואם אדבר דבר ואעירהו למשפט אז ימלא גם פני קלון, על כן החשיתי ולא דברתי דבר גם על הבהמה והעוף אשר הביא אל המרכבה ורק שמתי לבי לחקור בפניו ולדעת איזה משפט אחרוץ עליו, ובעמדו ברגע ההוא ממולי, בספרו הנפשות אשר על מרכבתי, יכלתי לחקור בפניו בחפצי והנה כן שפטתיו. היבלת הגדולה והאדמדמת אשר בלחיו הימנית היא לאות כי מהיר חמה הוא וכי כל כיפר לא יועיל אם אך אעיר קצפו עלי, ועל כן נדרתי נדר מראש להעביר מחשבות רעות מלבבו בכל עת בכוס יין, וכאשר גם עיניו הגדולות והאדומות כדם וגם חוטמו העב והאדמוני אף הוא וכל חזות פניו לא היו רק כבאורים להיבלת על כן נשמרתי מאוד לנפשי לבלי חלל נדרי. ואם הקורא יניע עלי ראש ולא יאמין בכשרוני בחכמת הפרצוף בכל דברי אלה, הנני מבקשו רק לספור את הקשיטות אשר אזלו מכיסי בכל הדרך למען שבר צמאון ר' גדליה ביי"ש ואז ידע למי הצדק, אך אם היתה לי כל זאת לישועה? זאת ידע הקורא אחרי כן.

— תשע נפשות ושנים עשר שקל! השמיע האיש קולו בספרו גם את הענל במספר הנפשות ופניו ענו בו כי לא ישרה נפשו בו, כי קמט בידו את יבלתו בכל עז — תשע נפשות ושנים עשר שקל! קרא שנית בפנותו אל הסרסרים אשר כבר ראיתים וידעתים בשמותם גרשום ושמעיה, ובהחלו לריב אתם ריב על שכרם אשר דרשו ממנו פנה עורף לנו.

ידעתי כי עוד תעבור עת רבה בטרם יעשה שלום אתם ובטרם ישוב אלינו, ועל כן בקשתי לקחת דברים עם הנוסעים אשר ארחו אתי לחברה בהמרכבה. ומבלי חפצי להתעות עוד אנשים ולהיות בעיניהם כבן עם אחר החלותי לדבר בשפת יהודית אל הגמר אשר ישב לימיני, ונפשי התענגה כביר בראותי את החרדות אשר לבש פתאום האציל לדברי ואיך פקח עיניו עלי, וגם המהומה אשר היתה בתוך בני עמי היושבים אתי ואיך שנו פניהם פתאום וימינם חבקה ימיני לאות לשלום ועוד לא האמינו בנפשם, עד כי חקרו ודרשו לשמי ולמשפחתי ולמקום מושבי ולחפצי בדרך וגם למספר בני ובנותי ולכל אשר אתי, כדרך בני עמי אלה בכל עת, ואולי חקרו כן גם אבותיהם האומללים בימי קדם ודרשו לכל אשר פגשו, אז בעוד נרדפו על צואריהם בחמת כהנים ועריצות עם פרוע, ואנוסים ומוסרים, נרדפים וגם רודפים נפגשו יחד, בעוד היתה האמונה למוקד ומחזיקיה אכלה אש . . . אך ארפה מזכרונות מרים כאלה ואספר דרכי.

ראשית דברי היתה אל ר' פייבוש בשאלי למולדתו ולמעשהו, ומה השתוממתי בשמעי מפיו כדברים האלה:

— מבולוואנאווקא אנכי, העיר הקטנה הרחוקה מפה שתי שעות ויושביה יהודים כלם, ועיני, אני פיבוש ראו כבר בימי חיי הבלי, גם עשירי ארץ גם נכבדי עם ורוזנים יחד לקברות הובלתי וראיתי כי הכל הבל.

בזכרי ברגע ההוא משל ישן אמרתי בלבבי: אם לא זה הרופא הנה הוא קובר המתים אשר לבולוואנאווקא, ואם אף לא ינעם לאיש חי ברעתו כי גבר עמיתו הוא איש כזה, בכל זאת התאמצתי על נפשי ובמנוחת לב דברתי: לפי דבריך, ר' פיבוש, אין פרנסתך פרנסת חיים המשמחת לב?.

— כן, ידידי! עניי ר' פיבוש בצחקו מעט ועיניו הפיקו נגה — פרנסת היא על שדה קברים ושמה תצמיח לי האדמה זרע, ומי אשר אך לב יהודי לו לא יחשוב לו לכבוד עולם במצאו מנוחה בשדה נחלתנו? הלא כו ינוחו צדיקים יסודי עולם באנשי המופת מצלצל ומפיזלה ומידלף ומכל אפסי ארץ, ומי אשר אך לב יהודי לו לא יבקש לו אחוות קבר בתוכם? —

ראיתי כי ר' פיבוש בעיניו יקחני בדברו וכמעט דמיתי בנפשי כי יבקש למשכני בחכה אחריו ובלבבו יחשוב כי לא זה המקום לי לשבת אתו במרכבה אך התאמצתי ולא נתתי אשם נפשו ונטיתי אזני לשמוע שאר דבריו.

— כן, ידידי! — דבר — שדה קברינו הוא קדוש ובחודש אלול רק אז יראה הדרו, כי אז יבואו כל יושבי הארץ להתפלל על קברי הקדושים אנשי המופת מצלצל ומפיזלה ומידלף וכל אנפיהם זצוק"ל, ואני נותן לכלם ספרי מענה לשון ועם הנשים אתפלל במו פי ותעל הצעקה עד לשמים ואבני השדה אתנו יבכיון, אך מדי זכרי אצחק! האח! האח! כה דבר ר' פיבוש והשמיע קולו פתאום בצחוק גדול כדבריו.

— האח! האח! קרא שנית אחרי טלאו פיו צחוק מרבה להכיל — הן הרופא אשר בבולוואנאווקא הוא מומר להכעיס, ואם גם נדיב לב הוא ועניי עמי בו יחסיון, כי ירפאם חנם אין כסף ובמשכנות עני ובמאורות חשך ירד להציל ממות נפשות — אך הוא מומר להכעיס! זה הגבר לא ידע יה, כי חלל ברית ונאץ כל קדש בעיר מולדתי, למרות דרכיו מראש בבואו אלינו, כי אז הלא שם אלהים מעוזו, לא אכל בשר חזיר ולא חלל שבת כפרהסיא, ובהטול בשר ערלת ירמיה בנו הבכור אז הלא ברך במו פיו גם את ה ב ר כ ה ויהי כיהודי בכל דרכיו, ופתאום לפתע לכשתהו רוח עועים ויהי מומר להכעיס. גם את ש ר צ י ו בדרכיו הוליך ולא יזכרו עוד שם ה', לא נקראו בשמות ככל זרע יעקב, כי אם כמשפחות הגוים היו ותחת שם ירמיה קרא לבכורו ה ר ה ו ר־נ מ א ס (הירמיטום) והרהור־נמאס היה לילד שעשועים, כחש באלהי ישראל וסבב במחול עם בנות הערלים, ועל סום רכב ביום השבת ברחובות קריה, אז אמרתי לנפשי: הרהור־נמאס! הן גם לך תבוא עת דודים, ידידי, ואז אלמדך אנכי לחול במחולות. והאם לא באה ונהיתה נבואתי? אחרית רשעים נכרתה! ביום שבת אחד ברכבו ברחובות כמשפטו, בצאת כל העם מבית הכנסת, השתובב סוסו פתאום מפני המון העם והפילהו אחור על בול עץ ומפרקתו נשברה ומת, וכל תרופה לא הועילה עור להצילו. אז נתן ילד השעשועים על ידי ואנכי הייתי לו לאב!

הרהור נמאס! קראתי באחזי בו — הן למדת לחול במחולות עם בנות הערלים האם לא תרקוד ולא תקפץ גם אתי? אך מאשר לחרפה לי לרקוד אתך כי זקנך מגלח, על כן אתן לך את זקן הפשתים אשר בו אתחפש בפורים עם כל נגדי המלכות אשר לי ליום ההוא ואז נעבור יחד במחול. כה הלבשתיו שני עם עדנים וכה אחזתי בזרועותיו וסבבתי אתו במחול עד כי עיפה נפשי והורדתיהו למנוחתו כבוד אל אבני בור.

— כן, ידידי, הוסיף ר' פייבוש לדבר אחרי צחקו כביר, הוא וכל השומעים דברו — הרהור־נמאס מת ואיננו וגם בחלום הלילה לא ראיתיו וכמעט נשכח זכרו מלבבי, ופתאום, מקץ שנים אחדות, והנה מרכבה נעצרה על שער שדה הקברים וא ד ו נ י ת אחת ירדה ממנה, וכאשר לא ידעתי מי היא מהרתי להסיר כובעי ולבבי הכני מאד, מבלי דעת חפצה, ומה השתוממתי בהנידה לי כי באה לראות את קבר הרהור נמאס! הובלתיה אליו ואז בקשתני לקרוא לפניה „את אשר יחתם לב המשחרים קברי קרוביהם„ ועל כן הוצאתי מ ע נ ה ל ש ו ן מחיקי והחלותי לקרוא בו, אך — האח! האח! שמעו אחי וצחקו! אחרי קראי שנים שלשה מורים שאלתני — אם אין לי מענה לשון בהעתקה אשכנזית? ! — האח! אף אחרי התיפחה מרה על קבר בן יקיר זה ובכתה בכי תמרורים על כי איננו עוד בחיים, כי תרקדנה ותעלוזנה בנות הערלים מבלעדו, הה לשכר! אז הניחה האומללה צרור פרחים על קברו, ובטרם לכתה טעלי ובתתה לי נדבת ידה בקשתני להזות מים בכל בקר על הצרור לזכר הרהור־נמאס! ומי לא ידע כי מהרתי לעשות כדבריה, כי כמעט הרחיקה לכת נתתיו לְעֵזִי לָאֲבָלָה.

ר' פייבוש צחק שנית וכל השומעים צחקו אתו, ואז הוסיף דבר: הן מידי לא ינקו גם אלה ה ק ל י ם אשר עוד בחיים חיתם ואשר יתנכרו לבית ישראל. וגם הרוקח אשר בבולוואנאווקא לקח מידי חלקו. כי גם הוא מומר להכעיס ולא יבא בית ה' להתפלל כי אם ביום הכפורים לבד, אף כי קרובה גם עתו עת דודים לבוא, כי חורו כמת פניו והשיעול יפרפרהו לבלי חמלה. על כן ארכתי לנפשו מאז, ובעמדי זה שנה בערב יו"כ במבוא ביה"כ להכות ארבעים והוא עבר על פני, אז אחזתיו והפלתיו לארץ ונתתי לו מנה אחת אפים, מהלומות עזות אשר שמו כמעט קץ לחייו. ואם אף השמיע קול צעקה גדולה והרבה מהומה, אך אנכי הצדקתי נפשי בדברי, כי דמיתי כי גם הוא ככל בני עמי ובחפצו הכיתיו, כי חק הוא לישראל.

אך למותר הוא להגד, כי גם הפעם עוררו דברי ר' פייבוש צחוק גדול וכי לא על חנם הביטו עלי כל היושבים אתי, ברעתם כי אלי כונן חצי מהתלותיו על יתר, אך אנכי הייתי כלא שומע ואחרי כלותו דבריו פניתי אל חיקיל לשמוע נם מה בפיו.

— יליד בולוואנאווקא הנני גם אני — ענני האיש לדברי — וחנני יורד אל הטלון הקרוב, כי מחר ברית מלה שמה ואני המוהל מבולוואנאווקא, וגם דודתי זאת — כה דבר בהורותו באצבעו על הזקנה אשר מאסם מקום רבצה עם תרנגוליה על ברכי האדון אשר ככר גם שנתו, אחרי כי נכר עליו יינו — גם היא יורדת

אל הטלין כי היא המילרת, ואת אניד לך כי אשה כ ש ר ה כמוה אין בכל הארץ. אך מה לך, דודתי? קרא בפנותו אליה ובראותו רבצה על ברכי האדון — הרחיקי שכתך ממנו, פן ייקץ וינער בך.

— אבל הוא שמן ועב — השיבה הזקנה לדבריו — גע בפדרו וראה כי כן הוא, הלא גם כל נשי בולוואנאווקא משיחותו וגם הנה הגידו כי טוב הוא, כי פדרו כפדר ענל.

לא יכלתי מעצור מצחוק שפתי בזכרי מה ענה האדון לו שמע התהלה אשר הללתהו הזקנה לא בחפצה, כי הלא כה נחשבו דבריה אשר היו למענה על דברי חייקל? אך באמת לא לו היתה התהלה כי אם להתרנגול הגדול באחיו, אשר הריטתהו מהר הזקנה בידיה להראות כי צדקו דבריה.

— אבל אנכי על האדון דברתי — הוסיף חייקל לקרוא ביתר עז בראותו כי לא תשמע הזקנה דבריו — הן את שוכבת עליו וכאשר יקום אז הלא ישמיע עליך במרום קולו.

— לא, חייקל! כי איננו תרנגולת ואם אף יוסיף לקרוא לא יכחש בשרו, גע בידך וראה כי שמן חלקו, ובדברה הרימה שנית את התרנגול למעלה והוא השמיע קולו מבלי מרפה בהכותו בכנפיו מסביב, וכל עמל חייקל לא הועיל לו להבין להזקנה דברו, כי היתה אטומת אזנים.

כאשר חדל הרעש והתרנגול שב למנוחתו אז פניתי אל יאקיל לשאול גם למוצאו ולמעשיו.

— מ נ ע ד א ו מ נ א אני — השיבני בהניעו פאות ראשו הנה והנה — וזה שלש שנים אני מ ל מ ד בבולוואנאווקא בבית הגביר הגדול ר' ש ב ח, ושכרי בעד ארבעה בניו ושבעת נכדיו ושלשת חתניו חמשים שקל ל ז מ ן (חצי שנה) מלבד הדרישה אשר אשיג בכל יום בבקר בבית הכנסת אשר להחייטים ושכרי שקל לחדש, כן גם שאר צרכי העיר ישאו לי פרי, גט, כתובה וכתובת מצבה, כי כ ע ל ל ש ו ן אני וגם כתב יד אמן לי, אותות קטנים וגדולים וגם מרבעים, אף אני נשכר ל ק ד י ש בעד מת אשר בנים אין לו, וברוך השם כי אמצא לי חית ידי בכבוד ובעיני כל יודעי מצאתי חן וגם בעיני הגביר ר' שבח, כי יודע הוא אשר רבות פעלתי מאז אני בביתו ושמתי בניו לשם ולתהלה, כי אין כמוני אמן ללמד לילדים הקריאה בטעמים ואין בכל העיר אף אחד מהנערים אשר ינעים קולו בעלותו ל מ ס ט י ר כאחד מבני הגבירים, אך גם עבודתי רבה מכל עדי ליל שבת אין לי מנוח אף רגע, כי מאז הבקר עד חצות לילה מלמד אני להבנים ולהנכדים, ולראש אשמורת יקומו החתנים ללמוד, ואחר כלותם עלי לקרוא השיעור בביהכ"נ עד כי אין מניח לי אף רגע, אך ברוך ה' על חסדו כי רב, כי ימציאני מרף לביתי ולא נשא חרפת רעב!

התבוננתי בפני האומלל אשר קדרו מעני ומרוב עבודה ונפשי נבהלה מאד, הה! רק לבת עמי עניים רצוצים כאלה, אשר דמי לבבם יתנו בפתותי לחם וחייהם יקפדו בעבודה קשה כזו, רק לבת עמי ה מ ל מ ד אשר כחו וחייו יכלה במלאכתו, מלאכת ה', וחלקו ינון ותלאה וגם — בזוחרפה! היאותן כי יספר?

בקרב עם כזה אשר אמונתו היא חייהו, אשר יבקש רק דעת ה' וחקרי תורתו ורק בהם נפשו תמלא — כי בעיניו יקל האיש אשר ילמדם את בניו ואשר ארחות ח י י ם יורם ? — אך הלא כן הוא, וכל שפל בקרב העם הזה גם חושב עצים ושואב מים כי יחפוץ לתת לגדופים רעהו אז הלא יחרפהו בשם ט ל מ ד, לאמר: בן בלי דעת אתה ולא בינת אדם לך! . . . אך נחדל מהשתומם ולשית ינון בלבבנו, נשובה לשמוע דברי המלמד בפיו.

— כן אדוני! דבר עוד — לא עבודה קלה היא עבודתי — וכל זאת פעמים רבות אשמע תלונת אשתי על כי אזלת ידי מהושיע, כי ברכני ה' בבנים ובבנות אשר ילדה לי אשתי הראשונה ואשר מתה על פני זה חמש שנים, יאיר ה' לה פניו בגן עדן, ועוד ארבעה בנים לי אשר ילדה לי אשתי השניה, יאריך ה' ימיה, וכל השף אשר ברגלי מבקש לחם. ומחיר קב ד ג ן כעת רבע כסף ומאין אקח להם די אכל למלאות כמנם? אך לא אחטא בלשוני, ה' הוא הטוב! יום שלשום ילדה אשתי תאומים למז"ט, וכאשר נודע זאת להנביר אז ידע כי לשמועה כזאת ימוג לבי, כי המעט לי נפש אחת כי שנים ילדה לי אשתי, אך ר' שבח חכם מאוד ועל כן מצא תחבולה להרגיע נפשי, כי בא אלי החדרה ואחרי דברו אתי ואחרי ברכו אותי בברכת מז"ט בשר הבשורה הזאת — כי אשתי ילדה שלשה! כמת חורו פני וכמעט נאלמתי מדבר ורק ספקתי כפי ובכיתי משכרון לב, בזכרי אידי, אך אז מהר הנביר לגלות אזני ולהודיעני דבר אמת כי אך שנים ילדה, וכה נחם לבבי, יוסיף ה' לו אמץ על חסדו זה ועל כי נתן לי לנסוע ליום השבת לראות פני אשתי וכני.

נמוג לבי לדברי האומלל ולא יכלתי עוד לשמוע דבריו, ועל כן פניתי לי אל ר' טודרום לשמוע גם אשר בפיו, אך כמעט פציתי פי לדבר וראיתי כי לא איש כיאקיל הוא וכי נדולות ונכבדות עמו! כי בטרם ענני חלק פעם ושתים את זקנו, הביט עלי כמשתומם, ואחרי חקרו אותי כביר בעיניו, אז פתח גם פיו לדבר ושפתיו צחקו מעט: כן ידידי! דבר — כל השומע דבריך ידע כי לא בן הארץ הזאת אתה, כי ר' ט ו ד ר ו ם ש ד כ ן ברוך ה' ש ם ד ב ר הוא!

ר' טודרום שדכן! ה' אלהים אלהי אמת! עמך ישראל כלו בעגלה אחת, הן סה לנגד עיני העברי בכל מערכות חייו, מראשית הולדו והכנסו בברית אלהיו עד רדתו אל חדר המלמד, מחדר המלמד עד חדר יונתו, ומשם — אל כל עמל החיים והצרות והרעות האוחזות בעקב החנוך הרע ופרי השידוך אשר בחר לו השדכן. כה יתענה וכה ינגע וכה ישבע מכאובים וכל צרות אנוש עד — עד כי ישים סייבוש קץ לכל אלה . . . אך, הם! הלא אמרתי כי לא אעציב נפשי — ועל כן אשובה לשמוע דברי ר' טודרום.

— ר' טודרום שדכן ברוך ה' שם דבר הוא! כי לפני, ידידי, נגלו כל מערכות ישראל וכל ראשי משפחותיו ידעתי, כי בכל הארץ אני. וזה לך האות, כי אם אך תגיד לי שם משפחתך אז אודיעך מי אתה ומה אתך ומה עשו אבותיך, כי כל הארץ ידעתי.

עשיתי כדברי ר' טודרום והגדתי לו שמי שנית, אף כי כבר נודעתי בראשונה

בשם אליו ואל כל היושבים אתי, אך ר' טודרוס לא ידע גם הפעם לא אותי ולא את אבות אף לא דבר אחד מכל אשר אתי. צחקתי בלבבי בזכרי משל המוני: כי לא כל פוזב שדכן אך כל שדכן כוזב, ונטיתי שכמי לסבול ולשמוע במנוחה כל אשר יספר לי ר' טודרוס ומבלי הניע ראשי אף בהנידו לי — כי כל הגבירים אשר בארץ לא יתחתנו בלעדו, וכי אין גם שידוך אחד יקר ערך אשר לא חלו בו ידיו. וכאשר ראה כי מצא אזן קשבת לדבריו מהר להוציא מחיקו תכריך עור ולקרוא באזני מכתבים אחדים אשר הוציא ממנו ואשר כם ידבר בו וראש השדכנים יקרא.

אך המכתבים האלה היו לו למכשול פתאום! כי כאשר נלחץ בין האציל ובין הזקנה לא מצא לו מקום לפרוש עליו המכתבים כי אם על המטפחת אשר בראש המילדת, מבלי שית לבו אל נהמת האומללה ואל התנועעה הנה והנה אחרי הודע לה כי ידי זר נחתו על ראשה. אך בהסירו כפיו מעל ראשה, אחרי אספו אליו המכתבים, אז התמוטט פתאם השלחן ופני האומללה חפו! כי בהניעה את ראשה הנה והנה ובנעת בה גם ידי האיש בחזקה באספו המכתבים נעתקו פתאום קצות המטפחת מעל ראשה ושערותיה הלבנות נגלו יחד לעין רואים! ואז קללה קללה נמרצה את ה א פ י ק ו ר ס אשר שם כבודה לקלון ופרעה לשמצה לעיני האנשים, וחרפות וגדופים, פחים ונפרית הטמירה על ראשו, ומי יודע אחריתו, לולא מהר ר' טודרוס להוציא מחיקו מחט ולנגוע בזרוע האציל אשר התעורר כמתוך ההפכה והשמיע קול צעקה גדולה ומרה: הה, מרצחים בהעגלה! מרצחים!

ר' טודרוס הסב פניו אליו כמשתומם, מה היה לך, אדון? קרא — אין זה כי אם חלום רע, ירוק פעמים וישב לך.

— בסניך ארק, בן מרצחים, יהודי נבזה ונמאס! הלא במאכלת דקרתני דמך בראשך נתעב ונאלח!

— יהודים, מה ידבר האדון? קרא ר' טודרוס בשפת פלונית למען יבין האיש דברו ואחר הוסיף בשפת יהודית: מי יתן ומות ערלים ימות לנגד עינינו ויהי כפרה על כל ישראל! או לי, מי יודע אם מרוב הפחד לא ישתה הלילה עוד חצי הין י"ש. אך הביטו, אחי ועמי! הנה ערבה לו שנתו כי שב וירדם! כה דבר ר' טודרוס בעוד אשר השמיע האדון שנית קול נחרת שנה עזה ובעוד השמיעו היושבים יחד קול צחוק גדול למראה עיניהם ולמשמע אזניהם.

אך אנכי לא יכלתי לצחק, כי התבוננתי אשר עוד מעט ויהי לילה ופני ר' גדליה עוד לא נראו בתוכנו, ומבלי מצוא לי עצה אחרת ירדתי מעל המרכבה לחפשו, ומה אשרתי בראותי איתו פתאום מרחוק ובתתו לי אות בידו כי בעוד רגע בוא יבוא. בנפש שוקטה עליתי שנית על המרכבה וראיתי כי עלה עוד איש מאחרי במקום מושב העגלון, ובקרוב נדליה אלי ובהריטו קצה מצנפתו לנגדי אז מהר האורח החדש לקרוא אליו לאמר: הסר ידך מעל כובעך, כי לא אדון הוא כי אם יהודי! וכאשר הגדתי זאת גם אני לגדליה וכובעו שב למנוחתו חבטתי כפני האורח החדש ושאלתיו גם למעשהו.

— זיגוד גובה המכס אני! ענני בקול עז ופנה עורף לי, עד כי רק בחפזון יכלתי לקרוא מעל פניו ולראות — כי כל חזות פניו עם עיניו העקומות מפיקות רוע לב ועזות נפש, ועוד זאת כי הוא כבן ארבעים וחמש, שפל קומה ודק בשר וכי גם קרחת גדולה בראשו ושערות אחדות אדומות אחוזות בקצה לחייו במקום הזקן, ואף כי חרצתי בלבבי לקחת דברים אתו למרות עז פניו כי ידעתי אשר גם גובה המכס בישראל לא דבר קטן הוא, אך מחשבתי הופרה פתאום, כי שני הסרסרים שמעיה וגם גרשום נקרבו גם המה מהר אל המרכבה ובידיהם ארגזים ואמתחות ועוד משא רב אשר עמסו יחד על המרכבה מכל עבריה, עד כי נבצרה מזמה ממני לדעת איך ימלטו הסוסים האומללים המשא לעיפה הזה, ורק אז התרומם גדליה על המרכבה משמאל זיגוד, ואחרי השליכו עוד גרות נחושת אחדות לידי עוזריו ומשרתיו אשר סבבוהו, הניע שוטו פתאום בידו והסוסים החלו למוש ממקומם וללכת או לזחול לדרכם.

ג.

ר' טודרוס פורש רשת לפעמי.

כמעט שעברנו ושני הולכי דרך נגלו פתאום לפנינו, האחד איש כבן ארבעים, בעל פנים נזעמים מאד, אשר נשא על גבו שק גדול משא לעיפה ומקלו בידו, והשני נער כבן שש עשרה, אדמוני ויפה עינים, הנושא גם הוא אמתחתו על כתפו. וכאשר התנהלה העגלה לאטה שמו פניהם אלינו בעברם לירכתי המרכבה והשמיעו קולם בברכת שלום.

— מאין ולאין, אחי בני עמי? קראתי עליהם והאיש הביט עלי כמשתומם.

— היהודי אתה, אדוני? דברו שפתיו בכבדות, וכמו לא יאמין למשמע אזניו — אם כן הוא, שלום גם לך! השיבותי גם אני ברכתי שלום ושאלתיו, אם רוכל הוא המחזיר בכפרים.

— כן, ידידי! ענני — אני בנציון הרוכל, וזה דרכי לצאת במוצאי שבת אחר הזמירות ולשוב הביתה ביום החמשי בערב, ואביא לאשתי בצים ותרנגולת וכל אשר תמצא ידי במחיר סחורתי והפעם אודה לה' כי מצאתי לי און, כי נתנו לי שתי ליטרות דונג טוב אשר אקדיש לנרות לחברת פועלי צדק, כי אני אחד מאנשיה וגם ביהמ"ד חדש לנו, אשר בנינו תחת הישן זה שנתים.

— כמה תשתכר בכל שבוע? שאלתיו עוד.

— כמה? ענני לדברי והביט עלי כמשתומם — היש מספר לחסדי ה'? הודות לאלהי עושי כי תמצא ידי די טרף לנפשות ביתי וגם להאכילן ביום השבת בשר, נתח לכל פה, ולפעמים אמציא להן גם בשר עוף, אף תמצא ידי לשלם שכר למוד בעד ארבעת ילדי, אשר בם גברו חסדי ה' עלי, כי המלמד ימלא פיו תהלתם וינבא לי ולאשתי כי יהיו לאות ולמופת בישראל. לו אך יתן ה' ואשתי האומללה תשוב לאיתנה, כי זה שנתים היא חולה על משכבה ומכאוביה עצמו מאד, עד כי פעמים רבות תעצרני בבית כשבוע תמים

ולא אוכל לצאת החוצה ואז יחסר לחמנו, כי אם אין אני לי מי לי? — אך הודות לה' על חסדו כי רב וגבר חי מה יתלונן! —

אמונה ובטחון! רק נחלת עמי אתם! כי מי עם כמוהו אשר ישא במנוחה כל אשר נטל עליו ובדרכי חייו המלאים חתחתים על כל צעד עוד ישמור רגליו מהכשל? — על שכמו נשא בנציון הרוכל את השק הנותן לו חיים — אך החיים האמתים קננו בלבבו, כי שמה שתו התקוה והבטחון קן למו וכל סערות החיים לא יכלו לנתשם ממקומם . . .

— ומי אתה בני? שאלתי את הנער.

— מעיר מרורתים אני ושמי סנדר בן לאה הירוקה, כי אב אין לי, והוא היה שמש בהקלויז במרורתים וזה ארבע עשרה שנה מת בעודני ילד קטן, ואמי היא גדלתני, ואני הולך כעת אל הישיבה אשר בגדרות כי אליה ירדו כל הבחורים.

— ומה תעשה בגדרות? שאל פתאום ר' טודרוס בפנותו אל הנער.

— מה אעשה בגדרות? השיב הנער בנשאו עיניו אל השואל — הלא שמה ראש הישיבה והבחורים יתוכחו בתורת ה', כל אחד מקשה ומפרק, כל אחד כונה וסותר וכל המפרשים יעברו ככני מרון, וראש הישיבה הלא ישיב לכלם וישים כל עקוב למישור.

— ומה יהיה אחרי הקשותך ואחרי פרקך ואחרי ישרך, מה תעשה אז? — שאל ר' טודרוס שנית.

וכאשר הנער עוד הוסיף להשתומם על דבריו ופער פיו כמו לדבר אך מבלי יוכל להוציא גם הגה משפתיו, אז קרא ר' טודרוס בפנותו פתאום אלי: מה יהיה אחרי כן? ומי גבר בדעת יָאַל לשאול כזאת? או התדמה באמת כי טוב לישראל אך להיות רופא מומר ורוקח מרקחת? אל נא תתעה ידידי, את הילד בעצות ואל תזעהו מדרך טוב. הנה מלאה הארץ בתולות, ואבותיהם הרצענים והחיטים והטבחים מבקשים להם אנשים בלבבם ועוד מעט יצא לו הנער חפצו אף הוא. חמשים כסף מוהר, שלש שנים מזונות ובגד משי וכובע עור לשבת וחגורה וברכת ה' אתם והזיווג עולה יפה. כה עשו אבותינו וכה נעשה גם אנחנו עד דור ודור, ואתה חדל מהתעות בנינו מדרך הטוב ולקרוא בשם השכלה, כי כל באיה לא ישובון.

השתוממתי לדברי ר' טודרוס בראותי כי אף תואנה הוא מבקש וחפצתי לענותו דבר, אך הענלון הפר מחשבתי, כי השמיע פתאום קולו בקראו: אבל ר' טודרוס! מה היתה אחרית צפורה?

— אחריתה? אחריתה היא כאחרית כל בנות ישראל: תנאים וחפה וגם קדושין למזל טוב!

— ואשת האיש?

— גם היא נתנה לאיש למזל טוב ולא יחסר לה דבר.

דברי הדות אלה עוררוני לשאל את ר' טודרוס להודיעני פשרם, ואז ספר לי בהדבר הזה: בבית המדרש בבולוואנאווקא התנורר זה ימים בעל תשובה

אשר היה לאות ולמופת בכל דרכיו, ועל כן נתנה לו לאשה צפורה בת השוחט הזקן מהעיר הקרובה. אך ימים אהדים אחרי חתונתם באה פתאום אשת האיש הראשונה, אשר השליכה אחרי גוו זה שנים, ואז הכבידו עליו בני העיר אכפם לתת ספר כריתות לשתיהן וגם גרשוהו מהעיר כבוז ובקלון אחרי מלאו חפצם, ואת שתי נשיו נתן ר' טודרוס לאנשים.

— ר' טידרום! קרא גדליה שנית — אם מצאתי חן בעיניך תן גם לי אחרת כי נלאיתי נשוא את האשה אשר עמדי, כי בכל עת תתן עלי קולה בגדופים וקללות נמרצות, וכאשר אלמדה דעת מעט בהשוט אשר בימיני אז תשמיע קול צעקה עד לשמים ותפול ותתעלף, ואז תבאנה השכנות ותגדלנה המספד בבית ואור יחשך באהלי עד כי אמלט נפשי אל בית המרזח להשכיח עניי והותי בכוס וכל עמלי בתהו יעלה. טוב אשר דבר שלמה המלך ע"ה, כי אשה רעה — היא רעה גם מסוס כי יבעט וכהאדמוני הזה אשר מימין להמוט, אשר לא יחפוץ למוש ממקומו. רוץ, אכזר, לך ועבור! השמיע קולו בהכותו על גב הסוס האדום בכח ועז ובהוסיפו להשמיע גם אותו משל המלך החכם אשר שנא אשה רעה וסוס כי יבעט.

— טוב דברת, גדליה! השיב ר' טודרוס — ובבואי אליך העירה אז אעלה זכרונך על לבבי, כי ידעתי אשר אמצא גם ליונתך את בחירה.

— מצא לה כל אשר תחפוץ, גם חזן אלם, גם מתופף קצוץ ידים, או שוחט עור או אכ"ד טומר — אחת היא לי, אך לי לא תהיה, כי שנאתיה כהאדמוני האכזר הזה, לך אכזר, לך ועבור! השמיע שנית קולו בהכותו את האדמוני כבתחלה, הכה ופצוע.

— גדליה ידידי! קרא פיבוש פתאם ושפתיו צחקו — אנכי אעצך, שלחנה נא אלי ולא תדע עוד רע.

גדליה חפץ לענות, אך ברגע ההוא נשקף מרחוק הבית אשר בקצה הכפר הקרוב והוא השמיע קולו: האח, בא גד, בית המרזח לפנינו ועת לקחת, למלא הקלחת, אשר מתחת!

אמנם כן, נשתה מעט י"ש ויחם לנו! קרא ר' טודרוס אף הוא לכאר דברי גדליה — אך נעיר נא את האציל, כי פן יקצוף עלינו בשמעו כי שתינו י"ש ולא גלינו אזנו — אדון! אדון! קום והיית כפרה לכל ישראל! כה דבר והרף בכתף את הישן אשר התעורר שנית בקול קורא חמס ורצח, ורק כאשר נודע לו שרש דבר אז נח מזעפו וירד עם כל העדה אל בית המרזח "למלא הקלחת, כדבר ר' גדליה.

רבות חכיתי כטרם ראו עיני שנית את גדליה וכל אנפיו בשבתם בראש הענלה, ומאד שמחתי בראותי כי תתנודד המרכבה שנית וכי ר' גדליה יקח דברים עם האדמוני האכזר כבתחלה, ואז פניתי לי אל ר' טודרוס לדבר אתו שנית, ואחרי אשר נגעו דבריו במצב בני עמי בהמדינה הזאת ואנכי שאלתיו אם יש חדשה על אודות החקים החדשים אשר יש תקוה כי יֻחקו לטוב לישראל ויהיו ככל אזרחי הארץ, אז הניע ר' טודרוס ראשו ובאנחה דבר: חקים חדשים? —

ומי נבר אשר אלהים בלבבו יבקשם ולא ידע כי אך למבשולים המה לבית יעקב ופח ומוקש לישראל. כי רק בעת צרה ידע עמי כי אלהים בקרבו, אך כמעט ישבע טוב יונח טוב ולא ידע יה עוד. הלא תראה כי כמעט הונח לנו וכעשב הארץ הציצו מגלחי זקן ומחללי שבתות בפרהסיא ועושי כל תועבה להכעים. שוט נא בארץ וראה את אשר עוללה לנו רק הנזרה החדשה ללבוש בגדי העמים, עתה הלא רבים יתנכרו לבית ישראל, כי בלבשם בגדים כאלה ואיש לא יכירם כי זרע יעקב המה לא יבושו ולא יכלמו לאכול לעיני שכניהם גם בשר החזיר ויעלו עשן מפיהם ביום השבת וככל הגוים יהיה גם בית ישראל. הלא בכל הארץ אני וראיתי את אשר היה לנו מאז. הנה אך זה מעט הבאתי חתן בית איש, בן יקיר מזרע קדושים ומלא דעת ה' ותורת אמת וחותנו קוה לטוב כי יהיה לו לכבוד ולתפארת — והנה אהה! כבר אכל הנער בוסר נטה לבבו מאחרי ה', כי הואיל הלך אחרי בעלי הלשון בספריהם, ועתה גם שפת עם זר יבקש לדעת! אוי לי תאטר נפשי! ומי פעל ועשה כל אלה אם לא המנוחה הזאת אשר לנו, היא הסתירה מפנינו עצת עליון ובנינו היו לשמצה! הה! כי אזכרה ימים מקדם בהיות עור צדיקים בנו ואנשי לב, אז בצדקתם היו למחסה לכלנו ומלאו פני תבל דעת אלהים באמת, המה, הקדושים אשר בארץ כבר עברו וחלפו על פנינו, ועתה או לי בהגיני! מי המה העמודים אשר כל בית ישראל נשען עליהם? רק אנשים כיאקיל מלמד וחייקל מוהל וכל צבאם ואיש ככל אלה אין, ואם לא תכם בושה פנינו בזכרנו כל זאת! —

לא יכלתי עצור שפתי מצחוק קל בהכיטי לדברי ר' טודרוס על פני אלה שני העמודים אשר בית ישראל נשען עליהם ולשמוע אשר יענו לתהלתם בפיו אך המה החשו ולא ענו ואף בחזות פניהם לא נכר כי יתלוננו. כי גם בנו כת "הפאריאס", כבהודו, אשר יכירו וידעו גם המה שפל ערכם ולא יעיזו פניהם לדבר, על כן יפצה איש כר' טודרוס הברה מיני פיו כחפצו לדבר נאות ואיש לא יכלימהו.

— הלא אתה פה, יאקיל! הוסיף דבר בהפנותו אל הלמד — אויל! מה תביט עלי כענלה ערופה? עננו לרברי. הלא שבח אדוניך הוא איש צדיק, פרנס העיר וראש וראשון בקרבה ומכחר העליות יקח לו, ומי מנה המון' השרצים הנמשכים אחריו, שרצים ממש! כי כל ילידי הערלות בבולוואנאווקא הלא יוכלו לקרוא עליו הסליחה: אנו בניך ואתה אבינו! ובכל זאת הוא ר' שבח הגביר ואין צדיק כמוהו בארץ! הידעת, ידידי, את האיש? שאלני ר' טודרוס בפנותו אלי,

— לא, ידידי ר' טודרוס, לא שמעתי שמעו כי אם היום.

— אך מה נואלתי דבר, כי איך יכלתי לשער בנפשי אשר גם אתה תדע את המשרת הזה, כי הלא משרת היה בנעוריו בבר זצה ושמה לקח לו לאשה את האמה אשר היתה משרתת אתו גם היא בבית אחד, ומי נבר ידע שפל וגבוה כזה או מי ישא את שמו על שפתיו?! אך דרך שפלים צלחה ונבוה ושפל כזה הוא רודה היום בעם, כי מלאו זהב חפניו ולעשרו אין קצה, על כן ישפוד

ממשלתו על כל יושבי בולוואנאווקא ופפניו יחתו. בהגיני תבער בי אש, כי מי לא ידע זאת כי זנתה אמו, ממזר הוא ולא יבוא בקהל! התניע ראש לדברי? ואני דבר אמת הגדתי לך, אף הגדתי זאת במו פי זה שנים אל שרה־בונצה אמו הצדקנית, בהקראי לבוא אל המשתה אשר הכינה לנכדה במלאת לו שתים עשרה שנה, כי הייתי אז רעב וצמא ועל כן האיצותי בהמשרתים להגש האוכל, אך בעיני הצדקנית לא ישר הדבר, וכאשר אש וגפרית בפיה תמיד ולא תשא פני כל איש, נאצה שמי גם הפעם, אך לא עניתי להזונה הנשכחה מדי דברה, כי אם כאשר כבר כלינו לאכול ולשתות אז קראתי בקול אל האב"ד מבולוואנאווקא כי יניד לי, אם יבין דברי התשובה הקטנה בהספר "רבותא דרברבן" וז"ל: ילמדנו רבנו, עכו"ם ובת ישראל שנפלו יחד מאיגרא לערעא ונמצאה הבת מעוברת, אם יש בזה חשש עריות והולד ממזר או לא. והלא הוא מעשה שהיה — דברתי עוד — כי איש צבא מתופף התגנב בבית המרזח אשר לאיש יהודי בלילה והסתתר על עלית הבית עם בת האיש, והאיש וכל בני ביתו נבהלו ונחפזו והשמיעו קול יללה גדולה וצעקת שבר בחשבם כי נגנבה הבתולה ואיננה, ופתאום והנה קול רעש ושאון באזנם וקול יללה וצעקת שבר מעברים כי כאשר לא מצא איש החיל את המדרגה בחשך נפל לארץ יחד עם הבתולה ויקול זעקת שבר השמיעו, אולי תשאלוני מי ספר לך כל זאת, והלא פה שרה־בונצה והיא תספר לכם במו פיה כל אשר קרה אז.

— ומה ענה ר' שבח? קראתי וצחוק מלא פי, האם לא התגרה בך מלחמה לשמע דבריך?

ר' טודרוס הביט עלי כמשתומם.

— יאקיל! קרא בקולו — התבין את אשר ידבר האורח הזה? השב לו על שאלתו אתה, כה דבר ר' טודרוס ומלא פיו אף הוא צחוק מרבה להכיל.

— לא, ידידי! קרא שנית במנוחה — אני רואה כי לא תדעני, לא תמול נולדתי, ידידי, ולא עם אנשים כמוני יתגרו אנשים כשבח מלחמה. הוא יודע דרכי מאז ואת נפשו ישמור לבלי בוא שנית בריב אתי, כי לא רק שדכן אני, כי ידי מצאה לי כביר גם בשאר צרכי צבור. אני המקרב משפחה אל משפחה בהתחתנם יחד, ואם אחרי כן אין שלום אז אני המפריד ביניהם והנותן! הגם כמשפט. כי יריבו ריב שני גבירים בעיר ויבקשו לחרוץ משפט על פי שלשה אנשים אז אני השליש והשופט ביניהם. כי יבוקש אב"ד או שוחט או חזן בעיר אז אני בוחנם וצורפם ואני אוספם. כי יצא משפט מלפני המלכות וכל ישראל יחרד אז אני עובר מעיר לעיר לקדם פני הרעה. כי יבקשו הגבירים לעשות מקנה וקנין אז ישאלו עצתי, וכי תתגנב מחשבה רעה בלבות התניהם או בניהם ולבבם יט פתאום אחרי ההבל וכטעשי צעירי הדור החדש יבקשו לעשות גם המה, אז אֶקְרֵא אנכי לבוא ולהרגיז לבבם בתוכחות לשון וגם בטנת יד ודברי לא ישובו ריקם. הנה כך אלה אני עושה, ומבלי התהלל אגיד לך, כי אף אם לא נביר אני בכל זאת בכל הארץ אני וגם עריצים מפני יחילון.

הכטתי בפני ר' טודרוס והתבוננתי אל דבריו. הֲכָזֵב האיש? לא! אמת דבר,

כי גם בעמי גדול ועצום כח הרוח, ואיש כר' מודרום מבלי עמל רב יכניע תחתיו רבים מצאן עמו וכחפצו ירדה בם, עד כי גם מסתרי משפחותיהם לו יגלו ובקרב ביתם ימשול דברו. הממשלה הזאת אשר אליה ישאו נפשם רק הכהנים בעמים אחרים, אשר מדי ירימו האמונה על נס יבקשו לְהַאֲחֵז בקרב הבתים והמשפחות, לחשוף צפונותיהם ולדעת כל מסתרי לבבם, למען . . . כה חשבתי רגע אך לא יכלתי לבצע הגיוני, כי קול ר' מודרום עלה שנית באזני.

— הלא בנביר בולוואנאווקא דברנו, ואני אמנם לא אכחד ממך כי איש כזה, אשר לבהמות נדמה, הוא לא ידע ערך אנשים כערכי ולא ישא פניהם, ועל כן נהר גם בי, ולא ידע עול בושת כי נועז לצות להושיבני בבית הכלא! אך עד ארגיעה נחם על רעתו! בערב שבת בין הערבים נסחבתי אל בית הבור וצעקת כל העיר עלתה פתאום עד לשמים. מחנה גדולה מאד חנה על בית המהפכת וקול קללה ונאצה נשמע, והמון נשים סבבו את בית העריץ, חרפוהו וגדפוהו אותו ואת בניו ובנותיו וכל אשר לו, גם שברו החלונות ורגמו באבנים כל היוצא ובא, עד כי ראה העריץ ונוכח כי אך רעה הביא על נפשו ואז מהר לשלוח דברו אל הפקיד להוציאני מבית המהפכת. ואז יצאתי אני מודרום בראש כל הקהל וכל הנשים אתי ויחד עברנו אל בית העריץ, אשר מצאנוהו בראש משפחתו מסביב להשלחן והדגים והמטתקים לפניו, ואז נקרבתי אליו והחזקתיו בזקנו ובאפי וחמתי דברתי: "מטזר! הבזונוי שרה־בונצה אטך תתפאר? שארית לא תהיה לך, עריץ, אם לא תתן כפר נפשך ככרים דונג לנרות לביהכ"נ על הכלימך פני!". וכל הנשים אשר אתי נשאו קולן ונתנו לבוז ולחרפות ולשמצה את כלותיו ובנותיו על בגדיהן ועל עדין אשר עליהן, וכה המו רגזו ונאצו עד כי היתה מהומת אלקים בבית וַשַּׁפְתּוֹ הפכתי לו למספד, ועוד יתרה עשיתי, כי התלוננתי על העריץ באזני הצריק מקרענצה, אשר למשמעתו תסור בולוואנאווקא, והוא צוה עליו לתת לו מספר ח"י פעמים ח"י שקל כסף כפר נפשו.

— הצר והצורר שכח הרע הזה! קרא נדליה פתאום, אחרי החשותו עד כה — מי כמוהו גוזל שאר דלים ועורם מעליהם יפשוט? הלא בידו נתנה כל העיר, בידו מכס הקמח וגם מכס הבשר, בידו גם בית החולים ובית המרחץ וכל אשר להעיר יקח לו אך למלא מרף חוריו ולהנחיל את שרציו בתי חמדה מלאים כל טוב, ואביוני עמי ברעב ימותו! הן גם אני בבולוואנאווקא גרתי ובעור שני נמלטתי ממנה! כי בראותי יום יום רשעת העריץ הזה ובכל השנה אין מי נועז לדבר דבר אליו להוכיחהו על פניו, על כן חכיתי ליום שטחת תורה כאשר הובל אל בית הכנסת תחת הַחֻפָּה, כי נבאי ראשון הוא, ואז נקרבתי אליו אני ואחי אתי עם ענלונים רבים ובחזק יד הוצאנוהו מתחת הַחֻפָּה, ואז אחזתיו בזקנו והרעמתי עליו בקולי: רב לך, שבח, מהיות נבאי וראש לנו! העל עשקך נקיים, על רוצצך דלים לך כל הכבוד הזה? רד מכסאך, מלך בלהות ולא תוסיף עוד לראות אור!" ומכת לחי עזה הכיתיו בדברי, וכמעט לא

היתה שארית לו, לולא סַפּוּגוֹ ה ח ס י ד י ם ו ה ט ל מ ד י ם וכל אוכלי לחמו וידם נחתה בי ובאחי אשר אתי, עד כי כמעט לא היתה פלטה לנו. דם שטף ועבר בחצות וגם עין אחי הימנית נקרה ולמשיסה היינו יחד, ועוד בלילה ההוא הורדנו אל בית האסורים. שנה תמימה לא ראיתי אור וכל בלהות עברו עלי, כי סוסי מתו ומרכבתי נגנבה ובערום ובחוסר כל נשארתי וגם את אחי לא ראיתי עוד כי מת בבית הכלא.

— ויאקיל המלמד יגר לך על כל אלה כי שבח הוא הצריק וחייקל פתי יענה אחריו אמן! קרא ר' טודרוס בהורותו באצבעו על שני האומללים, אשר החשו גם הפעם ולא ענו דבר, ואז פנה אל הזקנה ויאמר: וְאַתְּ, טריינה, מה תאמרי? האיש צדיק הוא ר' שבח?

— הנח להערל! ענתה טריינה, בחשבה כי ר' טודרוס יטיף דברו על האציל ועל כן מלא ר' טודרוס צחוק פיו בקראו: אמנם כן הוא! טריינה תשכיל לדבר, ערל הוא ובקהל ישראל לא יבא!

— פה נלין, אַחַי! קרא גדליה פתאום ובהוציאי ראשי לראות בחשך, כי כבר אתא לילה, התבוננתי וראיתי כי נעצרה הענלה לפני שער בית מלון.

ד.

הַלְוַיְתָן, זָכָר וְנִקְבָּה יַחַד.

כעבור מספר רגעים וקול המשרת נשמע מעבר השער בהביאו המפתח בחור המנעול, ואחרי אשר קללהו ר' גדליה קללה נמרצה על כי לא החיש מעשהו ואחרי אשר השיב לו המשרת ברכה אל חיקו, כי חרה לו על אשר העירהו משנתו, נפתחו דלתות השער לפנינו וכמעט נפזרו עצמותינו בעבור המרכבה על מפתן השער הגבוה, בעוד אשר הרים המשרת לעינינו את האבוקה אשר בידו, לא לראות פנינו, כי אם לבקש חפצו, כי השמיע קולו פתאום: ואיה הענל?

— הנם עינך הימנית נקרה, בלעם? השיב גדליה, וברגע ההוא התכוננתי כי בלעם הוא עִוֵּר בעינו השמאלית — הלא הוא מאחרי זיגוד, קחהו ונשאהו לבעלת הבית.

— על כנפי נשרים ארוץ לדבריך, אדון האדונים! לך אתה והָעֵירָה משנתה אם חפצך להתענג במראה פניה.

— היא ישנה? אהה אלהים! ומה נאכל הלילה?

— אשר יאכלו בני ישואל ביום הכפורים.

— קטב יאכלך, בוגד, ומנוחה לא תהיה לך עד עולם! הארעב כל הלילה אני וגם האנשים אשר אתי וגם האדון? מה תחשה, ר' טודרוס, ולא תדבר? הנם אליך ידבר כן הנער הזה?

— האתה פה, ידידי? קרא ר' טודרוס ברדתו לאטו מעל המרכבה ובהחזיקו בידו בלחי בלעם — הלא לך הדעת, בן יקיר לי! עשה חפצי ושכרך נכון מלפני.

— כן, ר' טודרוס! ענה בלעם בהעותו שפתיו — ידעתי כי כן הוא, ועל כן תפרתי לי שק נדול לשים בו נדבת ידך ושתי נמלים נושאות אותו. אך תפול נא תחנתי לפניך, אדוני היקר, ואל תשכח נם הפעם את נעליך הבלות ולקחת תחתיהן את נעלי החדשות כאשר עשית בשנה העברה, כי ארבעה שקלים נתתי במחירן, אך מה לך פה היום ר' טודרוס? ההבאת אתך נם הפעם נ ש ט ה י ת ר ה?

— נשמה יתרה, מה תדבר בלעם?

— כן הוא, ר' טודרוס, נשמה יתרה כבעל הבית, כי הלא כן תקראהו בעלת הבית באמרה כי אך למותר הוא לה וכי אתה לבדך הוספת לה הנשמה הזאת. שמור נפשך, ר' טודרוס!

— אך הלא ארוחת הערב נבקש ואתה פה תעמוד ותרבה להגיד כמים! קרא ר' טודרוס בנערה — רד בלעם ועבור, או אנרה בך את האדון!

וכאשר הביט ר' טודרוס בפני האדון בדברו, קרא האדון בחרי אף: התמלא שנית סיך מרמה, מרצח? דמך בראשך!

— תן קולך על המשרת! מהר ר' טודרוס ללחש באזניו — כי בקולך הלא ישמע. האדון לקח שפמו בידו ובקול מושל ומצוה השמיע: מהר ופתח דלתות הבית, משרת!

משרת! הנה כן יקרא נם האציל הפולני את הנער העברי מבלי אשר יוכל למצוא מלה אחרת בשפתו אשר תערוך דמות לשם משרת! אף האציל הפולני הוא לבדו יודע את ה ט ש ר ת כי במשלו עד כה ממשלה בלתי מוגבלה על ה נ פ ש ו ת בכפריו ובחצריו, ואת היהודי שם לו לאיש הבינים, הנה היה לו עוד אחד אשר היה כשלישי בין האכרים עבדי עולם ובין היהודי והוא — המשרת. לו לבדו נגלו דרכיו, הוא ידע כל עלילותיו וכל תאותיו לא נסתרו ממנו, והוא אשר המציא לו חפצו בכל עת. ואף כי נתן לחייו למורטים ופצע וחבורה הרבה לו, אך נָחֵם נפשו כי ימלא טרף חוריו ולא לחנם יָבֹה, ותחת זאת השיב נקם לאלה האצילים אשר ידע כי רק ש ם א צ י ל להם, ועל כן כטעט ראה בלעם את האציל הזה בעינו האחת, אשר ככר נסתה להבדיל בין י ש ל א י ן, וידע כי נם זה רק שם אציל לכך לו, אז המטיר עליו פחים וגפרית בפיו וכל נדופי אנוש יחד, עד כי היה האציל לאש לוהט ונשבע בנפשו כי עת להכחיד כל העם הסורר הזה ולא יִזָּכֵר שמם עוד וקלל ונאץ נם הוא מבלי מרפה. ואני אשר נלאיתי לשמוע כל אלה חפצתי למלט נפשי הביתה, ובראותי המקום אשר בו יֵרָאוּ קרני אור חשבתי למשפט כי הוא מקום הדלת ונקרבתי אליו.

אך פשטתי ידי לפתוח הדלת ההיא ולא יכלתי, כי היתה סגורה מבית, ורק בקראי בקול לפתוח לי אז שמעתי קול איש בקללו וידים אוחזות בכפות המנעול לפתוח לי. ומה נבהלתי בראותי פתאום איש לסני, ערום כיום הולדו ורק מצנפתו על ראשו ושלית קטן קצר וקרוע על גַּוו! וכאשר חשבני לאחד מבני נכר טהר להעתיק מצנפתו ממול בדל אזנו הימנית ולשאלני בשפת פולנית אם חפצי בחדר לי לבדי? אך כאשר השיבותיו יהודית, בשאלי אותו

אם בעל הבית הוא? לא שת עור לבו אלי, כי אם השה ראשו מעבר להדלת והשמיע בגערה קולו על המשרת על הרבותו המהומת ועל שכחו כי בעלת הבית ישנה על משכבה.

עודנו מדבר וקול אחר נשמע פתאום מאחריו, קול קללה ונאצה, ובהסבי פני לראות והנה אשה לקראתי מסֻבָּלה בבשר כשור אבום וכמעט ערומה, וכראותה פני ר' מודרוס, בהתפרצה בפתח הבית, נתבה פתאום כאש חמתה עליו, ואנרופה נשאה לנגדו לאות כי נכון איר לצלעו אם אך יקרב אליה.

אך לא איש כר' מודרוס יבהל ויחרד! כי תחת לסגת אחור נקרב אליה במנוחה בדברו: השלום לך, דודתי היקרה? מה שלום ירוחם בעלך? מתי נבוא כיתך לשמוח בשמחת בן זקונים? הן לא לחנם תסע מריינה אתנו? דברי, דודתי, ואל תבושי.

— סור מעלי מוכר נפשות, סור מעלי, מרצח, ופניך בל אראה עוד! הרעיטה בקולה וכמעט נגעה בידה בזקן ר' מודרוס — אך מרצח כמוך לא ידע בושת ועוד יבוא ביתי! ראה אשר עוללת לי, למי נתתני לאשה? הבישה וראה פני ה ל ו י ת ן הזה, אך לסבוא ולזולל ידע ולכל מלאכה לא יצלח, הדמית כי תסגרני בידי הלויתן הזה ותסתיר פניך ממני? אך נפלת בידי ולא אנקך, גמולך בראשך אשיב וכל שערות זקנך בידי אמרוט ואתנך למרמס! כה דברה וימינה החזיקה פתאום — אך לא בזקן ר' מודרוס כי אם בזקן ר' ירוחם בעלה אשר עמד כגבר נדהם ולא יכל הצל נפשו מכף האהובה אשר כמעט הפילה כל שניו.

— מה תעמוד בחוץ לויתן? השמיעה קולה קול עז במשכה אותו בזקנו הנה והנה — מה לך ולאורחים? רד הביתה ואל תוסיף לראות פני הלילה, שקץ! כה דברה והשליכה על פניו את הגר אשר בידה וכמעט להשה זקנו, והוא גם מנוסת חרב ונמלט הביתה.

— הלא זאת היא בעלת הבית! נשמע קול גדליה בקראו ובנשתו אף הוא — הפניך אראה פה, השמש בלילה? הן למראך אֶרְוָה נחת, כי בבית לי משלחת, ומי כמוך אחת, רוקחה מרקחת? הלא פה הוא הענל אשר הבאתי לך, ועתה צוי על חייקל וישחטנו ויהי לנו לארוחת הערב צלי על אש.

— ידעתי דרכיך, בליעל! כי תבן ומספוא תקנה לך בכפר, ואלי תבוא רק לזולל.

— אליך אבוא, דודתי, להתענג במראה פניך, כי מי כמוך בכל הארץ חמדת עין וטובת לב? הלא ספיר לחייך ומשמן בשרך בכתף . . . מעשה צעצועים, חלי וכתם לא יערכוך! אך מה היה לך כי תחבקיני? כה קרא בחבקו אותה וגם אחז בקצה לחיה באצבעות ידיו המנואלות בזפת ושיט, אך היא הדפתהו מעליה ותתחמק, ובעוד פיה מלא גדופים נעתקו רגליה היחפות והאדומות, אשר היו כשני מנורי אורגים, ועברו מהחצר אל הבית.

— הוי נבלים! התרדמת אלהים נפלה עליכם? הרעיטה בקולה על האנשים הישנים בהאולם השני, ואשר אמתחותיהם מתחת לראשם ענו בם כי עניים

המה אשר ערבה להם שנתם אחרי עמל היום הרב, והיא לא שתה לבה להם בתחלה, אך עתה כאשר באו אורחים מהרה לפנות המקום, וכאשר לא קמו כרגע לקול צעקתה בעטה בראשם בקראה שנית: קומו ולכו לכם כרגע ופנו מקום להאורחים החדשים, כלבים הוזים שוכבים! או במטאטא אמחץ ראשכם יחד! כנסים מתוך המהפכה כן מלטו האומללים נפשם, ובאמתחותיהם בידיהם בקשו להם מקום אחר על הרצפה בפנת הבית. והנה קול חייקל נשמע בדברו אל אחד הנסים בתקעו כפו לו לשלום: בונים! בונים! מאין ולאין?

— מקצה הארץ ועד קָצֵהָ! ענה האיש.

לא אכזב כי מענה פי האיש הזה וגם תואר פניו עוררו בלבי החפץ לדעת מי הוא, כי ראיתי כרגע כי האיש איננו לא רוכל ולא מלמד, לא שדכן ולא מקבר, כי אם — שמעו ותמהו! הוא ממשל משלים!

— ממשל משלים הוא! כה אמר אלי חייקל ואדע את האיש ואת שיחו כי ממשל משלים או כאשר יִקָּרֵא בפי העם "החרוץ" גם הוא נודע בישראל, ובמעט בכל עיר ועיר יִוָּלֵד חרוץ כזה. אך הרבים בהם בחשך ידמו חריצותם לא תעביר מהלאה לנבול עיר מולדתם, רק החרוץ יליד העירים הגדולות אשר בם רבבות אלפי ישראל יחד, הוא כאחד הגדולים ישגה ועד קצה הארץ יבוא דברו. הוא נודע לכל, ומהגביר אשר הרבבות לו ער האביון המשתחוה לאנורת כסף כלם יחד ידעו אותו, כי בכלם ישים דופי, את כלם ישים מטרה לחציו וזעם לשונו בם יכלה — כהתולים.

— הגם בונים פה? קרא ר' טודרוס אף הוא בבואו הביתה — טוב כי מצאתיך, ריק המוח! כי בעלת הבית מלאה קצף ואין לחם לאכול, על כן מַשָּׁל לה משל וייטב לבה, וגם הבטן תמלא.

— אך המשל הלא נתן היום להתרנגולים, רבי טודרוס! השיב בונים בצחוק.

— להתרנגולים?

— כן הוא, להתרנגולים ולא להברבורים, כי בבואי זה ימים בבולוואנאווקא אל ר' שבח הגיד לי כי כבר נמר ריחי וכי אין חפץ עוד בדברי. וכאשר אמרתי כי לא אבין דבריו, אף כי ידעתי שיחת כל חיות ועופות, צחק לדברי ויאמר: אם באמת תדע שיחת חיות ועופות, השמיעני מה ידבר כעת התרנגול בקראו בחצר? התרנגול? עניתיו — אני ידעתי זאת, התרנגול יתלונן על בית ישראל בבולוואנאווקא בדברו: הן לא נופל גם אני מר' שבח במספר פלגישי — ומדוע לא אהיה גם אנכי פרנס בולוואנאווקא? —

— רעם יפוצצך, בונים! קרא ר' טודרוס וקול צחוק גדול פרץ מפיהו — היטבת לענות, על אמונתי!

— לא זאת לבד, ידידי, כי אם עוד הרביתי להכאות לבבו זה אחת עשרה שנה. כי אז חפץ למסרני לעבודת הצבא, ולמען הצדק נפשו במעשהו אסף אליו כל הקהל ביום השבת והציגני לפניהם, והמה בקשו עוני והגידו כי חוטא ופושע אני וכל רע בקרבי וכי טובה עצת ר' שבח למסרני לעבודת הצבא, אך

אני ידעתי מראש כי לא יעשו כואת, כי רבים המה אשר יקומו נגדם ולא יבצעו זממם, על כן תחת לדבר תחנונים פתחתי במשל פי ואמרתי: הואילו נא ושמעו דברי, אחי ובני עמי, כי אדרוש במעשי בראשית. הלא תדעו כי ברא ה' ארץ ושמים וכל אשר עליהם, ואז ישב המזר ובכה במסתרים. מה לך כי תבכה? שאל אלהי צבאות, והמזר ענה בהגרילו עוד לבכות: אהה אלהים! מדוע תתנני לשמצה בעון אבותי, הלא כתובה היא בתורתך: לא יבא ממזר בקהל?

העל כן תבכה? ענה ה' — הרגע נא, אנכי אשיחך פרנם בבולוואנאוואקא ואז הלא יבוא הקהל אליך!

קול צחוק גדול התעורר שנית, ור' טודרוס קרא: השכלת לענות, בליעל ועל פניך אודך על דבריך. אך הלא משוש בארץ תבוא ומה חדשות אתך?

— העוד לא שמעת החדשות? היתכן? הלא עתה אין דין ומשפט עוד בשמים ממעל ואין משלם עוד על יתר, כי את הניהנם אכלה אש, היצה"ר נשא אשה, ומלאך המות עזב משמרתו על חדלך מתמוך ידו מאז נגלו החטאים בבית המדרש אשר בו ישנת בלילה, ואשת השמש...

— הגם עז פנים אתה בונים? אך מי גבר כמוני אשר יוכל לשים מחסום למו פיך? הן שנאתי כל חצוף! אך מה עשית בבולוואנאווקא? הנקראת לבוא גם אתה אל חתונת בערוש נכד הבור?

— כן הוא, אני וגם הצדיק מקרענצה אתי, ור' שבח הוא אשר שאלני אם תמצא הכלה חן בעיני, ואני אמרתי לו כי יגיד לבערוש כי ישמור רק את עדיה ולא אותה.

— ומדוע? שאלני—

יען כי את עדיה אם יאבד — עניתי — אז אם ימצאהו אחר יחננו לו, אך אם אותה יאבד אין מי יאספנה, כי איש לא ימצא חפץ בנאלחה כזאת.

גם הפעם הרבה ר' טודרוס לצחוק וכל העומדים אתו ובונים עוד הוסיף להרגין לבבם בחדשות כאלה וגם ישנות אשר כבר היו למלה בפי כל, אך אנכי לא נטיתי עוד אזני לשמוע דבריו, כי נמשכו עיני פתאום אל החזיון החדש אשר נגלה בבית.

זיגוד גוכה המכס התיצב פתאום לפני איש שפל קומה ובעל פנים איומים מאד אשר חורת מות עליהן ואשר כל גֵּוו רק כעצמות שחברו יחד, ואשר חפץ ברגע ההוא להתחמק מהבית ולהסתר מפני זיגוד, אך הוא אחזהו בכנף בגדו והשיבהו אחור בהרעימו עליו בקולו: הנה מצאתיך, בוגד! עתה לא תמלט עור מידי במרם תשלם שלשת השקלים, או בכבל אביא רגלך.

— הה ר' זיגוד! ילל האומלל בהתחננו בקולו, ומראה פניו הזכירני המחזה הנורא אשר חזיתי זה שנים בבית אסף חיתו יער, בהשלך אז השומר לנגד עיני אל כלוב הנמר טלה חלב לשסעו, כי אליו נדמה גם האומלל בידי מְעַנהו זה, וכטעם היתי שומם בשמעי דבריו אלה: חמול נא עלי ר' זיגוד ואל תורידני גם הפעם אל בית הבור כבשנה העברה, כי מפני עצר רעה ויגון מתו אז שני

בני הקטנים, כי שברית מטה לחמי פתאים והמה חלו אז חלים ואיש לא היה לסעדם על ערש דוי. הה! גם עתה אך צרה ויגון מצאוני, כי אך זה מעט שבתי לאיתני אחרי אשר עברה מחלה עזה על נפשי, ואשתי האומללה שברה רגלה בנפלה זה יומים והיא הרה, ונפש עוללי תשוע אל אלהים כי אין לחם! הה, ר' זיגוד! חמול עלי ועל נפשות עוללי ואל תתנני בידי גוים!

— תן שלשת השקלים, או אקרא לשוטר הכפר ובאזיקים אורידך העירה — הרעים זיגוד בקול שנית מבלי פנות אל תחנות האומלל ואל נאקתו.

— אבל מאין אקחם? נשבעתי באלקים צבאות אלהי ישראל כי אין בחיקי רק שתי גרות נחושת לקנות בכר לחם לנפשות ביתי.

— שקר! ידעתי מזמותיך ועל כן אמששה בכליך, קרב אלי ועמוד ואחפש בידי. ובזה שלח ידו בכנפי האומלל והפכם מכל צד וגם את נעליו הסיר מעל רגליו לראות אולי ימצא שמה דבר מה, אך כאשר שבו ידיו ריקות הרפה מהאומלל בדברו: אם כן הוא תתן לי את אדרתך לערבון.

— אדרתי?! אך במה אצא החוצה, דבר האומלל ושפתיו צללו.

— זאת תספר לך אשתך החולה בבית ועתה תן האדרת, או...

— אדרתי! אדרתי! קרא האימלל וידיו על ראשו — הה, ר' זיגוד, אדוני ר' זיגוד! אל נא תקח ממני שארית עמלי, כי לחמי מפי החסרתי ולילות לא נתתי שנת לעיני בטרם צלחה בידי לתפור לי האדרת הזאת, ועתה תלקח מעלי! אהה, ר' זיגוד! אל תתנני למשסה, אותי ואת נפשות ביתי, חוסה, חמול נא עלי!

וכאשר שלח ר' זיגוד ידו לפשוט את אדרת האומלל מעליו מבלי פנות עוד אל דבריו, וכאשר גם איש מכל העומדים בבית לא נסה לעצור בו אף לא לדבר דבר, לא יכלתי עוד התאפק ונקרבתי אל השוטר לדבר על לבבו למען אשר ירפה מהאומלל, אך הוא בחנני בעיניו, הביט עלי פעמים ושלש כמו יחקרני ואחר דבר: אך מה אוכל עשות ור' שבח פקד עלי כי לא אשוב ריקם ולא אשא פני איש אם גם ימות מעני לנגד עיני, ואם לא אקים דברו אז הלא יסירני ממשמרתי, וגם אני בעל אשה ובנים, ידידי! ולא אוכל לראותם ברע, כי ר' שבח לא רך לב הוא וינחם, ואם דבר דבר זיקום.

— אך מה הוא מבקש מעניים מרודים כאלה? ואם המה ישלמו מכם?

— אך הלא ביד ר' שבח כל עתותי העיר והוא ישלם המכס מראש להסקידים, ואחר יאסוף כספו מבני העיר ומכל הכתובים בספרי תולדותיה היושבים בכפרים מסביב כהאיש הזה, ואני מלאך שלוח אליהם להוציא מהם את אשר נָטַל עליהם, וזה שלש פעמים באתי גם אל בית האיש הזה ולא מצאתיו, כי התחבא מפני, והאם אתננו גם הפעם למלט נפשו, ור' שבח הלא צוה עלי במסגיע כי את עורו מעליו אפשוט ולא אדע חנות?—

אש נשקה בלבבי וחפצתי לקרוא: הכה תאכזר פחת ישראל אשר בבולוואנאווקא, כי ישפוט עוד דלים מעליהם ועצמותיהם יגרם למען מלא טרף חוריו ובעבור גוריו יחנק? למען קרוא אליו את משפחת הצדיק ביום

חתונת נכדו, הוא מבקש מכם מהעניים והאביונים ועל מה? הבעבור עניים ואידם יתנו האומללים כסף ענושים? מדוע היו האומללים האלה לבז בידו וכחפצו כן יעשה בם? מדוע יֵעָנֵם גבר כשבח וירוצצם לכלי חמלה? העל הגבירים, המטלאים בתיהם כסף, לשאת בעול המכס — או על העניים אשר בנפשם יביאו לחמם? או כי עוד יתרה יעשו למו הגבירים האלה — כי ישימו להם את עֲנות האוברים האלה למוצא לכסף? — כה דברתי אל לבי השומם, אך ידעתי המענה מראש, כי זה זאב טורף הוא ואלה העניים צאן אובדות המה, על כן לא נסיתי עוד דבר אל השוטר כי אם הוצאתי מחיקי שלשת השקלים ונתתי לו וכה חלצתי נפש האומלל מצרה, אשר כטעם התנפל לרגלי ולא מצא די תודה בפיו לברכני ודמעות גיל נזלו מעיניו, אך אנכי לא שמתי עוד לבי אליו, כי אם אל החזיון החדש ואל קול הקוראים: בעל השם! בעל השם!

— כעל שם? הגם זאת לך בית ישראל? המעט לך ר' שבח ור' טודרוס ויאקיל וכל אשר אתם — כי עוד מקור אחר נפתח לך להשחית נפשך? הה! העודך מאמין בהבלים בעוד אשר דמי לבבך יצופו על עיניך? — אך מה נואלתי דַבֵּר! הלא זה עניך הנורא אשר הסתיר בינתך מטך, מכאוביך וצרותיך המה אשר למדוך זאת, להתהולל ככל נכאי לב ולהרבות לך הבלים לאין מספר כתוחלתך לשוא . . . אך אסיר מעלי רגשי עצב כאלה ואספרה אשר ראיתי.

אם תשוה לנגד עיניך, ידידי הקורא, תמונת איש אשר שערות ראשו וזקנו פרועים, אשר פניו קמטו מאד וקדרו מפני בלהות ועל עפעפיו צלמות, ואשר כל הליכותיו יעידו ויגידו לך כי רק בבית המשגעים מקומו, אז יעמוד לנגד עיניך הבע"ש! כי אך משגע כזה ראיתי פה בעיני, לא אך צבוע ואיש מרמה, אשר רק למען כסף יעשה תועה, כי אם משגע אשר אין בקרבו נכונה, עד כי בחלה נפשי בכל החזיון ולא חפצתי עוד לשית לב לו, לולא נקרב אלי חייקל ודבר באזני כדברים האלה: הוא הבע"ש מבולוואנאווקא ואליו יבוא כל ישראל, כי אין איש מופת כמהו בכל הארץ.

— ומה מופתיו ואותותיו?

— מופתיו ואותותיו? והלא רבים ייחלו לדבריו, אדוני, ויבקשו למלאות חפציו זהב והוא לא יקח מאומה, לא יאכל כי אם לחם צר ולא ישתה רק מים ולא ילבוש רק קרעים, אף יישן על הארץ ולבנה מתחת לראשו. ואם אספר לך רק מעט מכל אותותיו ונפלאותיו אז הלא תהיה כמשתומם.

— אין דבר, ידידי, ספר נא.

— אם בזאת תחפוץ הבה ואספר:

— הן ניסתי הרה ללדת, ובהקשותה מאד בלדתה ושריינה דודתי ראתה כי סכנה קרובה, צותה לקרוא אליה חיש מהר את רופא העיר, אך הנשים הנצבות עליה השמיעו קולן יחד לחדול מטנו ולקרוא להבע"ש, אז שויתי רגלי כאילות לרוץ אליו והבאתיו אל היולדת. ובכואו צוה לסגור דלתות החלונות ולהדליק שבע נרות, לקח מטהו בידו והתוה תו מסביב, ונחלים שם במחתה ועליהם

זרה זרע גד וריח עז עלה מהם, ואז החל לרוץ מסביב להשלחן אשר עליו הנרות ולקרוא בשמות שדים ומזיקים, רבים מאד לאין מספר, ולגרשם כלה מהבית עד כי נבהלתי מאד לנפשי והתעלפתי וכמעט הייתי כמת וכל הלילה יסרוני כליותי.

— והיולדת? שאלתי ברעדה.

— היא מתה עוד בלילה ההוא — ענה ה ש ה ה ת ם מבלי הבין מה נוראים דבריו, כי מי יודע אם לא באולתו ובאולת הנשים הנצבות המיתו נפשות שתים? — ולא רק זאת לבד — הוסיף דבר במנוחת לבו — כי גם כל רפאות תעלה ידע וארוכה לכל מחלה. גם אחי הסיפר סת"ם ב ג ז מ ז ם נפל זה שנתים למשכב, כי כהתה עינו הימנית מרוב עבודה בלילה, ואז שלח אחרי הבע"ש לבוא, והוא צוהו אך לקבר עורב חי ולהתפלל שלשים יום תפלת יוה"כ לעת המנחה ומבלי לשאול ברופאים, עד כי . . .

— עד כי כהתה גם עינו השמאלית והוא כעת עוֵר שתי עיניו? קראתי.

— הנודע לך גם אחי? שאל ה ש ה ה ת ם שנית כמשתומם — ההיית גם בנזמם?

אך תחת ענות לו נאנחתי מרה, ומבלי הבט עוד אל המשגע אשר החל להתהולל לפני ולעשות מעשהו תיעה, מהרתי לקרוא להמשרת ולתת חצי שקל בידו לטען ימציא לי מקום ללון, ובעוד רגע הביאני החדרה ובו מטת עץ וצרור תבן אשר היו לי כמטמונים ברגע ההוא, ומבלי התמהמה עוד התנפלתי עטוף באדרתי על מקום מנוחתי ובעוד רגע נדבקו שמורות עיני ואישן.

ד׳

הַחֲלוֹם וְשִׁבְרוֹ.

אני ישן ולבי חוזה חזיונות ילדי הדמיון וצללי המראות והחזיונות אשר חזו עיני בהקיץ כל היום.

בראשיתם נגלו אלי כבתוך עב הענן מרחוק ולא יכלתי עוד הכר תמונתם, אך מעט מעט נקרבו באו אלי עד כי הסכנתי בם וידעתי כי מיודעי המה.

פיבוש עומד נצב עלי והמעדר בידו, ובעוד צחקו עיניו הנוצצות דברו שפתיו בצחוק לאמור: האח! גם עתך באה, עת דודים, וגם לך נכון זקן הפשתים אשר בידי! ובדברו הניף עלי המעדר בימינו ושמאלו אחזה בי, ער כי נמוג לבי ונפשי נבהלה מאד . . . קול שאון עלה באזני ורעש, ובנשאי עיני לראות ור' טודרוס מרחף על כנפי רוח וזקנו האדום יתנועע הנה והנה וצחוק רב גם בשפתיו: השפל עיניך וראה — קרא אלי — התראה את התהום הרובצת תחת? השפלתי עיני וראיתי והנה תהום רבה לפני ובלהות צלמות לנגד עיני, וממעמקי התהום עולות תמונות נוראות מאד אשר מרגע לרגע נמוגו עברו וחלפו וגם שבו והתרוצצו שנית לנגד עיני. ובהתמונות הנוראות

האלה ראיתי והכרתי את זיגוד, את יאקיל ואת חייקל ואת בנציון ואת כל אלה אשר ראו עיני היום. מה זאת? קראתי בתמהון, ור' טודרוס מלא צחוק פיו ודבר: הלא זאת היא מצולת הבערות אשר בה צלל כבוד עמי ואלה התמונות העולות ממנו, אף ממנה הלא חייתי וגם כבודי ממנה היה. לך איפוא והגד לאחיך הנאורים, כי אך אוילים המה בבקשם להחריב מצולה. הראית נבכי תהום? ההתבוננת אל החשכה הרובצת בתוכה? האח! כה דבר ר' טודרוס והוסיף לצחוק וזקנו התנודד שנית ברוח עד כי חלף ועבר מנגד עיני ואני הייתי שנית כגבר נדהם, ולא ידעתי נפשי, עד עוררני קול פייבוש בקראו שנית אלי: באה עתך, באה עת דודים! ובהמעדר אשר בידו דחפני פתאום אל עמקי התהום הרבה ואור נסתר מעיני, ובמחשכים בקרב צלמות הייתי.

רגעי מספר שכבתי כן דומם בירכתי קבר, עד כי שבה פתאום רוחי אלי ופשטתי ידי למוש בחשך ולדעת את אשר אתי, והנה ידי אוחזת בקרשים וקש ואף בחיות קטנות — לא תולעים — אשר נשכוני לבלי חמלה על המטה אשר שכבתי עליה, כי הקצותי ברגע ההוא וידעתי כי על המטה אני במלון בדרך בבית הלויתן.

בחדרי כבר כבה הנר אשר ערך לי המשרת בטרם שכבי, אך מהחדר הקרוב הגיחו קרני אור מבעד לבקעי הדלת אשר לירכתי מטתי, אף אזני שמעו קול גדליה בדברו עם איש אחר, לדבריו ידעתי כי גם הוא עגלון. חצי לי וחצי לך! קרא הראשון — ועתה נכלה הדבר ולך לדרכך לשלום.

— אך את האדון לא אקח אם לא יתן לי שלשה שקלים.

— שלחהו לעזאזל ויהי למרמס! ראש דבר הוא האשכנזי, כי בעד הדרך ממסלת הברזל עד כה נתן לי ששה שקלים ושני שקלים לגרשום ושמעיה, ואתה תוכל להעניק לך כביר בהובילך אותו בדרך.

— מה זאת? קראתי לנפשי. כי בנתי וראיתי כי אני הוא האיש או האשכנזי אשר בו ידברו, ועוד הוספתי להשתומם בשמעי כי ישאלהו גדליה אם יוכל להביאני ליום השבת לגלומיץ? כי לנסוע לצנען דרך גלומיץ הוא כמו אסע מארם לירושלים דרך הארץ החדשה. על כן קמתי ממשכבי וירדתי אל החדר השני לשמוע פשר דבר.

— הלא זה הוא האיש קרא גדליה בראותו פני, ועיני ראו איש בעל קומה ממוצעת ובעל כתפות רחבות מאד ופנים לו מסבלים בבשר וגם אדומים כזקנו האדום היורד על חזהו וכחגורתו האדומה אשר על מתניו, אשר בה תקע שתי כפות ידיו וכה התיצב לנגדי ובעיניו חקרני.

— הלגלומיץ דרכך? שאלני ודבריו היו אלי כאשר ידבר האדון אל עבדו.

— אין לי דבר בגלומיץ — עניתי באפי, כי חרה לי על עזות פניו.

— אך אנכי לא אמוש מפה, ידידי! קרא גדליה בגרדו קדקדו.

— לא תמוש מפה? והלא שכרתיך להביאני עד צנען וגם שלמתי לך בכסף מלא?

גדליה החשה ולא ענה דבר, ורק הניע ראשו ומשך כתפותיו, והאדמוני

דבר תחתיו: למה תדבר חנם אדוני, והלא תראה כי לא יוכל האיש לעבור מפה והלאה?

— אך מדוע רמני? האסע לגלומיץ בדרך אשר לא שמעתי מעולם? האלך אל צפון כעוד דרכי אל דרום? לא, לא אעבור בדרך אחרת.

— על כן תשב פה עד בוא ענלה לקחתך ולהביאך צנען, ואז תדע כי אין יוצא ואין בא. כי אם גם תשלם לענלון מאתים כסף אף אז לא יעביך בדרך ההוא לעת כזאת, כי גם הענלה גם הסוסים ישבעו יחד בבץ. והלא טובה עצתי כי תסע אתי עד גלומיץ ומשם תעבור בדרך המלך עד צנען.

לא אעשה כזאת, היה לא תהיה! קראתי בקול ושמתי פני כחלמיש לדבריהם בחשבי כי אם אכנע להם אז יוסיפו להתל בי, אף כי ידעתי כי לא טוב מאד דרכי אישר לפני — הוא נשכר לי להכיאני עד צנען — הוספתי דבר — ואם לא יקים דברו אז אדע גם אני את אשר עלי לעשות, כי עוד יש דין ומשפט בארץ!

צחוק גדול ונורא פרץ מעל שפתי שניהם לדברי, וגדליה הוריד פתאום מצנפתו מעל ראשו והשתחוה לקראתי פעמים ארצה, ובקול התולים דבר כמו יתחנן אלי בבכיו: אהה אדוני! חמול עלי ואל תתנני בידי גוים, חמול על גדליה האומלל ואל תתן למשסה כל ישראל בזעם אפך, כי אין מנוס! ומבלי פנות עוד אלי עזב את החדר עם רעהו יחד בהגדילם לצחוק ובמחאם כף.

דברו נא, כל אוהבי־ארם? קראו נא חמס על כל המואסים בהמון ועל כל אשר תבחל נפשם בו, אהבו את עם־הארץ כחפצכם וכאות נפשכם, הגידו ודברו כי הוא העם, כי הוא הכל ואנחנו האחדים, הן גם אני כמוכם אדברה, אך אל תאשימוני אם אגד לכם גם זאת, כי שלש פעמים ביום אני מתפלל לאלהים: אלי! אל נא תתנני בידי עם הארץ. ואולי לא תאמינו לדברי ותאשימוני על רוע לבי, הנה אני מבקש מה' עוד זאת, כי יקרכם גם אתם ככל אשר קרני אני בדרך מאתמול, וכטוני כן תגענו בידי ר' גדליה וגם — ביד ר' בצלאל, הוא שם הענלון החדש אשר בידו נתתי עתותי כי ישאני לגלומיץ, ואז תבינו דברי. כי התרגזי וקצפי וגם דברי תחנתי ובקשתי יחד לא הועילו, ובשמעי גם מפי שאר הנוסעים כי אין תקוה לטצוא ענלה אשר תעלה מפה עד צנען לעת כזאת בעוד הדרך רע מאד, נבצרה כל מזמה ממני, ועל כן נתתי נפשי בידיו, ולעת הבקר עליתי על מרכבתו לעבור עד גלומיץ.

ההייתי אנכי לבדי בהמרכבה הזאת? לא, ידידי! גם בו חייתי עצור כבבית הבר בתוך אחד עשר נוסעים אחרים אשר לחצוני והמטוני וידי ורגלי נתנו להם למשסה. הגם בם גליתי פנים חדשות? כן, ידידי! גם פנים חדשות ראיתי וגם מקרים משונים קרוני, אך — כל אלה אספר לך בפעם אחרת.

ווין, בחודש תשרי תרל"ג.

לקט ושכחה.

אמר חי"ג: היום הופיע נגד עיני "השחר", — אשר בו כבדני הרב המוציאו לאור — והאח חמתי ראיתי אור, אור התורה והחכמה גם יחד! ובאמת, בימינו אלה, אשר דרכי שפת עבר אבלות ונשמות, אחרי אשר גם הכוכבים אספו נגהם והבכורים קמלו, גם כרמי חמד אין לנו, בימינו אלה מה נעים לראות אור בהיר עולה מירכתי מערב, הולך וזורח על ראש שפתנו הזקנה ומפיץ קרנותיו על סבת דוד הנופלת! בתאות נפש החלותי לקרוץ הסגור מעל חוברות השחר, בכליון עינים עברתי בין המון מאמריו — ומה התענגה נפשי על המחזה הנעים אשר השתרע לפני, מחזה שלל צבעים שונים על יריעות משי וארגמן . . . . לכן אתפלל כי אל הדעות יאריך ימי־שחרך לטובת לשון ישראל וחכמתה כי תחלוף כח ותוסף אומץ להעיר להאיר להועיל ולהטיב, ללמוד וללמד — ויגן זכרך לדור אחרון!

וחנה עוד לא הרשני הזמן לעיין בכל חוברת וחוברת מהחל ועד כלה כראוי לכל קורא מעמיק, אבל מאהבתי למלאכתך אמרתי להעניקך מקצת הערותי והארותי אחת הנה ואחת שמה, — אשר "כלקט ושכחה" תחשבנה בעיניך, והבוחר יבחר!

א) ראשית חובותינו להודות ולהלל לעלה ולקלס את ידידנו החכם ד"ר ראבין בנלל עמלו שיעמול לכבוד שפתנו וחכמתנו העברית, הן עשר ידות לו בלשונות שונות ובמדעים שונים, כהו גדול בקורות העמים ובתולדות הפילוסופיה כי כשמו כן הוא. אולם לשון עבר היא תשעשענו, משחקת לפניו יום יום, ובה חיי רוחו תלואים, כנראה ממאמריו הרבים במכ"ע שונים ומהעתקותיו הנפלאות בשחר, כמו ס' היובלים המכונה בראשית זוטרא (לשון המעתיק כלשון כתבי הקדש!), ס' מעשה בראשית להכנעני סנחוניתון עם מבוא גדול עד להפליא הס' גאון יהודה וירושלים או בגדי העברים והעבריות — הוא מעשה ידי אמן מזהיר במלאכתו, פרי שקידה נמרצה וחכמה רבה בקדמוניות העמים בכלל ומחקרי עם ישרון בפרט, ומי יתן כי החכם שלמה יקים הבטחתו ויוציא לאור עולם גם יתר הספרים אשר יכנם בשמותם: ס' הנסתרות למשה רבנו או הזון עלית משה למרום (היובלים XI), ס' עלית ישעיהו הנביא (שם XII), ס' עזרא הרביעי המיוחס אל שאלתיאל הוא עזרא הנביא (שם XIV), ס' הנביאה העברית ביטי החשמונאים (שם XVII), ס' כתבי הדת לבני מצרים הקדמונים וכו'. כל המאמרים והספרים האלה מועילים וטובים להבנת כמה וכמה ענינים סתומים בדת ובקורות ימי ישראל, מפקחים עיני החשכים לראות אור בהיר בעניני האמונה והשתלשלות חיי עמנו ביחס אל עמי העולם, ולתעלת העין ראוי ונכון כי מעשי ראבין להתפאר יצאו לאור בחוברות מיוחדות המתהלכות בערים ובמדינות ולא יתחמצו כשאור בעיסה אשר אך עין היחידים בעם תשזפם ולא בני העם כלם, הלא דברים מועילים ויקרים ראוים להודע בקהל רב כנ"ל.

ב) בהמשיך מלים אחדים על הספר המועיל והנשגב: "דער יידישע שטאם" להמשיך הנפלא אשר בעירך ד"ר יעלליניק שמו, העירות: "שראי וישר כי יעתק הספר הזה לכל לשונות איירופא ומה גם לשפת רוססית" (השחר, שנה א', 3); ומה יגעם למחבר ולמעיר לשמוע היום כי נבואתך כבר יצאה לפעולה אדם וכי החבור הנעלה ההוא הורק לכלי שפת רוססית ע"י אמן במלאכתו וסופר מהיר, ה"ר אדאלף (כשם המחבר כשם המעתיק) לאנדוי בס"ט פט"ב, ומכונה בשם: "יעווריסקאָע פליעמיא" בתוספת המאמר הנודע של ה"ר קיים ע"ד מעשה החירות לישראל; בני הרוססים ראו הון יקרת הספר ויהללוהו, שמעו קול המדבר הנאוה של המחבר — ויפארוהו, ושם עם ישראל יכובד בארץ! (ומי יתן כי גם החלק השני יראה אור בארצנו) וגם לשמך, המו"ל, נאה תהלה כי לא כנעצת הנתח הטוב והיפה הזה מבני עמנו אשר שפת המחבר מזהרה להם, ותיטיב להציע את תוכן ענינו של הספר הזה גם לקוראי השחר במאמרך: "אבן ישראל". —

ג) כעין מלואים "לדברים אהדים" (השחר שנה א', 4) של החוקר היקר ד"ר ראבין ע"ד ס' שיר השירים אשר לשלמה בן גבירול, מעשה ידי החכם המבקר ה"ר שניאור זק"ש מפאריז השבחי למשפט להעתיק ממכתבו של המבקר הנפלא הזה שכתב אלי (בחדש חמוז שנת תזכ"ר

לטובה), איזה דברים הנוגעים להענין הזה, וזה לשונו . . . . "ודע ידידי ח"י כי אמנם טרוד אנכי מאד כעת בשני חבורים גדולים הנדפסים כעת פה מפני, הא' שמו דברי שלמה בן גבירול וקצת בני דורו, כולל חקירות הרבה אשר חקרתי בשקידה נמרצה זה ימים ושנים על דבר תולדות חיי המשורר והפילוסוף הזה ז"ל ועל דבר יחוסו לגדולי בני דורו, כרב האי גאון ור"ש הנגיד, ור"י בן חסדאי, ור' בן גנאח וכו' וכו', ועם זה מבוארים הרבה שירי חול של המשורר הזה וקצת שירי קדש הנוגעים לחקירות האלה וכל השירים יוצאים מתוקנים במדה ובמשקל ובהגהה נכונה, לא פי יהללני על אדות ספרי זה רק זאת אמר לך ידידי כי לבך נכון בטוח יהי כי לא כמעשה תולדות גבירול אשר קראת בהמגיד מעשי, ומה אומר מכותב תולדות גבירול החושב שמלת "ענק" (שיר הענק של הרשב"ג) היא מלה יונית! ? . . . ולמה זה אתמה כי הכותב תולדות גבירול בהמגיד לא זכר את איש ארצו את שניאור ואת ספרי התחיות וכו' של זק"ש שכח, רק את גרעטץ זכר באהבה ותעה אחר מוליכו . . ., ושם חבורי השני הוא: שיר השירים אשר לשב"ג רובו שירי קדש ומעוטו חול ורבם ככלם מאשר מצאתי בכ"י הרבה ודפוסים יקרים אשר קניתי בשביל בית גינזבורג הי"ו, ה' יתן לי כח וחיל ויחזק בריאותי הרופפה מאד למען אוכל להשלים ולכלות את מעשי שני החבורים הנכבדים וכבדים האלה (אשר משניהם כבר נדפסו כמה בויגען ב"ה) ולהחל ולכלות אחרים, ואף כי החבור השלישי לקדש ע"ד גבירול הוא חכמת שלמה בן גבירול על חכמתו בפילוסופיא ובדת ובמדעים וכו'. עכ"ל, ולדברי חן אלה אמרנו אז מי יתן וכן יהי! — והיום נוסף ונסיים בתפלת החכם ראבין לאמר: "כי ה' אלהים יאזרהו ויעזרהו (את החכם זק"ש) להחל ולכלות את כל ספריו המושכלים הנמצאים אתו בכח או בפועל מהריון ומלידה, כי רב אור צפון בקרבם". —

ד) אפריון נמטיה לר' יהודא ברד"ח בעד החסד והטוב שעשה עם החיים ועם המת (שעודנו חי בלבנו וכספרתנו), עם הרב החכם שהפליא עשות בחבוריו המועילים לקוטי קדמוניות ומבואל נקוד אשורי, הוא ר' שמחה פינסקער ז"ל, בהיטיבו (ר' יהודא) להציב יד ושם בשחר (שנה ראשונה באיזה חוברות) לבני רשף אשר נשארו יתומים בלי אב חכם ומנהל, למען לא יחסר המזג, יש להוסיף ולהעיר על דברי המזכיר כמו אלה: א) ע"ד הספר נר שמואל ומחברו כבר דברתי בחוברת השניה מגנזי ישראל בס"ט פט"ב, כי הכ"י נמצא גם שם בהעתקת בנו של המחבר שר שלום שמו, ומעט ר' שמואל המחבר הזה יצאו עוד שלשה ספרים הנזכרים במחברתי, הלא הם: עד אמונים, דרכי נעם, ונתיבות השלום כלהם בענין קדוש החדש ויסוד העבור, ואת המצבה החרותה על מצבתו של חכם *) הקראים הזה תמצא בספר החדש להי"ר אבן רשף: אבני זכרון דף 151, אות 485; ב) על דבר הבאור על יסוד מורא מהראב"ע, מעשה ידי הרב הפרשנדתא ר' מדרכי כומטינו ז"ל, הארכתי מלים גם אני בספרי הרוססי על תולדות ספריו וחייו של החכם הזה (44—47) ובהנוספות העבריות מעבר לשני ימצא הקורא את כל דברי ההקדמה הנדפסה בשחר (דף 19) עם תוספות מלים (ומדוע לא זכרה ברד"ח?) . ג) בענין הכ"י ס' השם להראב"ע עם הפירוש לר' שבתי בן מלכיאל שרביט זהב נחוץ להעיר כי הפירוש הזה נמצא בכ"י גם בעיר פארמא וכפי שהורנו החכם פעררעאו (Perreau) במזכיר (הלק 8, דף 28) בא בראשו שיר קטון אשר פה מקומו כי ממנו יש לקשות על השיר הנמצא בסוף הכ"י הנעתק ע"י מהרש"פ, וז"ל:

מהלל אל על כל אל בתת אל — ליד כל איש שמו דורש ושואל
וכן יפרוש שלומו על שלמה — בנו שרביט זהבי הוא למואל
אשר החל לדבר פה בספר — יסוד השם לבן עזרא כפי אל
בעת גלה ובא אל עיר אפישו — שנת ה"א—ספ"ו גולים לגואל
בבקשת מבקשים דורשי אל — עלי כה הוא גביר הדור שמואל.

ועתה, קורא משכיל, צא ולמד: הן לפי השיר הזה חובר הפירוש על ס' השם בשנת הספ"ו (1386) ולפי השיר אשר בסוף כ"י רש"פ:

*) ע"ד המבור היקר והנכבד הזה אדבר באלוכה בעגלא ובזמן קריב, ואולי גם בשחר. ג'.

והפירוש נשלם בעזר אל עולם
יסדתיו כאולם לכל המשבילים
שנת הר"ב אז תם בטבעת נחתם וכו' .

נראה ברור כי הפירוש נשלם בשנת 1402 , ורמינהו ? ! ומהראוי לשים עין על הקושיא הזאת כי רמי רישא אסיפא, (ד"ל ; ג) בנוגע לכ"י הנוח והכפל (נומרא 35) על הפעלים הנחים והכפולים שחבר בלשון ערבי ר' יהודה בן דוד חיוג ז"ל , נחוץ להעיר ולהאיר כדברים האלה : החבור היקר הזה , מעשה אבי המדקדקים בישראל , בהיותו כלי חמדה לידיעת שפתנו נעתק ממקור הראשון — משפת ערבית ללשון עברי — ע"י שני מעתיקים נפלאים : הראב"ע ור' משה הכהן בן גקטילה ז"ל ; שמונה מאות שנה התגוללו האבנים היקרות האלה באבק אוצרות הספרים באיירופה — ועין החכמים לא שזפתן , עד שקם החכם הנודע דוקים ויופע נהרה (עם הפר' עוואלד גם יחד) על ההעתקה הראשונה (מעשה הראב"ע) הנדפסה בספרו המועיל : בייטרעגע צור געשיכטע דער עלטעסטען אויסלעגונג „)שטוטגארט , 1844) ; ובאשר המעתוק הזה קצר במקום שראוי להאריך ולא יצא ידי חובתו כראוי במלאכת העתקתו , התעודד הפעם החכם האנגלי יוחנן ווליאם נוט (John W. Nutt) ויואל להוציא אור *) גם ההעתקה השניה (עם תרגום ללשון אנגליקא) של ר' משה הכהן הספרדי , אשר הפליא לעשות מלאכתו כאחד המעתיקים הגדולים : ולטוב יזכר גם ידידנו החכם אדאלף נייבויער שעמד ליטין המו"ל בעצתו ויתן על ידו את הלופי נוסחאות שאסף ולקט מכ"י פאריס , אבל חבל שהספר השלישי (ס' הנקוד) נדפס הפעם עפ"י העתקת הראב"ע ולא הרמב"ג כשני הספרים הראשונים ! — (ד) כתוספת על הספור הנוגע לקורות היהודים במצרים (מל"ר דף 43—42) ארמוז באצבע כי על פיו יש להרחיב דברי החכם גרעטץ (חלק 9, דף ט—25) ע"ד הענין הזה , וכבר האריך למעניתו בדבר המעשה הזה החכם ד"ר לעווי במאמרו "מגלת דמשק„ (המגיד ירושה 7 וכו') וגם אני בעל המורים האלה ספרתי ברבים מה שמצאתי בכ"י של ר' שמואל ב"ר נחמן מעיר כפה (עיין הוספה למגיד 16 — פורים אלמצרין) אשר עיניו ראו ולא זר את כל ההוה אז במצרים , וגם החכם נייבויער ראה הכ"י הזה והודיע לנו ענינו בספרו : "אויס דער פט"ב ביבליאטהעק„ (דף 28), ולפי כלהם צמחה תשועה גדולה לישראל במצרים בשנת הרפ"ד (1524) בחדש אדר בכ"ץ יום בו (לפי קורא הדורות , שבט יהודא , מגלת מצרים , וספור של ר' יעקב בן מרדכי מעיר מנגופא או ביום ט"ו בו (לפי הספור של ר' שמואל ב"ר נחמן) — ואלה הימים עשה יי נגולה ונשמ"ה בם כי ימים כפולים בכי טוב הם ! —

ה) עוד חשבתי לצדקה לברך ולפאר את שם המשכיל אדאלף לאנדוי (הנזכר למעלה אות 1) בעד עמלו ועבודתו בכרם ישראל ; והנה כבר הודיע לקוראים בעל המכתבים מפעטרסבורג את תוכן המאמרים בס' "המאסף העברי„ חלק א' (עיין השחר שנה שניה דף 630) , ועתה אבוא למלא דבריו ולהעביר כבני מרון את כל המאמרים הבאים בחלק ב' מהמאסף הזה — כי ברכה גם בם, ואלה הם : א) החלק השני מספור אהבים (ראמאן) , הנחמד והנעים , מעשי ידי אמן משכיל הר"ל לעוואנדע , המדבר על דבר המרידה האחרונה בארץ פולאניה והיחש שהיה אז בין בני עמנו ובני עמי הארץ , והבל כי המחבר הציע לנו ספורו "בהמשכים„ רבים ולא היטיב להוציא מתחת ידו דבר שלם מהחל ועד כלה בספר מיוחד כראוי . ב) היהודים ויהדות בימי ההלמוד מאת אלבערט רעוויל , נעתק משפת גאללית לרוסקית ע"י פלאי ; ובאשר המחבר איננו מאהב"י וידיעתו בחכמת ישראל שאובה מספרים בישפות זרות ולא מהמקורים הראשונים המשנה והתלמוד בעצמם ובלשונם — לכן לא נוכל להוקיר את המלאכה הזאת ורוח אחרת מרחפת על פניה כמובן לכל משכיל . ג) דברים אחדים מתולדות ב"י בימי הדור הזה מאת המשכיל הנודע הר"י ארשאנסקי , המדבר בטוב טעם ושום שכל ע"ד מעמד ישראל במלך מלך אלכסנדר הראשון והמפענח לפנינו ענינים חדשים טובים ומועילים לקוחים ממקורים חדשים מקרוב באו , ובכלל המאמר הזה אומר כלו כבוד למחברו היקר . ד) החמשך והסוף מתולדות הפילוסוף , יליד ארצנו , ר'

*) Two treaties on werbs containing feelble and double letters by R. J. H. etc. . . . with an englisch translation by J. W. Nutt London 1870.

שלמה מיימון ז"ל, התולדות האלה ידועות למשכילים ואין להאריך. ה) ע"ד עבודת האדמה במחנה ישראל מאת הר"ז לעווינזון, אחי הר"ל הנזכר, — מאמר בנוי על יסודות חדשים טובים ומועילים המפיצים אור על כמה וכמה שאלות בהענין היקר הזה. ו) שני שירים קטנים מאת המשורר מיכאיו הרוסבי. ז) להתולדות ההשכלה בין ישראל ברוסיה מאת המשכיל הנודע מהר"ם מארגליות — מאמר ההולך ומדבר על התקופה השניה בתולדות ההשכלה בין עמנו בארצנו, וכמו שראש המדברים בהתקופה הראשונה (המאסף הרוסבי, חלק ראשון) הוא הר"ר הנודע לשם ולתהלה ה"ר לילינטהאל, כן ראש המדברים בהתקופה השניה הזאת — החכם הנודע, ידידנו ובן ארצנו, הר"ל מאנדעלשטאם אשר התנשא לראש במיניסטעריום הממונה על השכלת העם בימי השרים אובארוב ונאראו: אולם ביחס אל החכם הזה ומעשיו במיניסטעריום ההטיא המחבר את המטרה ויפק פלילה, הפריז על המדה לחפא עליו דברים אשר עוד לצרפם וללבנם בכור האמת ויוצא עליו דבתו לפני קהל עם בימים אלה, אשר החכם מאנדעלשטאם עובד ועמל בשדה מלאכת ההעתקה של כתבי קדשנו לשפת רוסבית *), ומי יודע אם המאמר החוטא והמחטיא הזה לא ייזק לו על דרכיו בקודש, ובמקום שהחכם המעתיק קוה לצדקה ישמע אך צעקה! . . .

ח) ע"ד בנין בית הכנסת בס"ט פט"ב, מאת החכם רוסבי סטאסאוו שמו, מטיף מלתו על הבנינים האלה בימי הבינים ובימינו אלה בחוץ לארץ ואח"כ מגיד מישרים ע"ד נחיצת בית־אלהים לישראל גם בעיר המלוכה, ודברי המחבר כבוד וחן. ט) השקפה על ספרות ישראל בימינו אלה, מאת המשורר הנשגב המנעים זמירות גם בשחר לענג לב הקורא, הר"ל גארדאן; אולם אם כח המחבר גדול ונאדר בהר הזמרה וכל אחד ואחד משיריו הוא כפרי כסף במשכיות זהב, הלא כחו עוד לא כביר בהשקפותיו אלה, כי עוד לא כלל לו המשקיף דרך סלולה ללכת בה במלאכה הכבדה הזאת, למשל: החוב הראשון היה לו להבדיל ולהגביל בין הספרים מעשי סופרינו ברוסיא ובין הספרים שיצאו מעט סופרינו בחוץ לארץ כי אלה לחוד ואלה לחוד, שנית: מאיזה עת וזמן יתחיל השקפותיו, מהרבע האחרון בדורנו זה או מהימים האחרונים בשתים או בשלש שנים שלפנינו, כי בלי הבדל והגבלה כזאת אין לקורא לצייר לו ציור נאמן מפרי העת והזמן והמקום וכלהם כאחד ישתלבו וישתרגו בעיניו כסבך עץ, ועוד מדוע לא היטיב המחבר לסדר השקפתו לפי הידיעות והמדעים (דת, דקדוק, חשבון, דברי הימים וכו') ויבר לו הדרך להטיף מלים על כל ספר הבא לידו ראשונה, הקטן או גדול הוא, המועיל הוא או לא? ולמען ישפוט הקורא בעצמו נעביר לפניו שמות הספרים אשר עליהם יחוה דעתו המבקר הנכבד, ואלה הם: דברי הימים לב"י מהרש"י פין, שולחן ערוך לר' יהודא די מודינא מאת הר"ש ראבין. משפט אמת (קאסמאטהעאלאגיע) מאת הר"א מרגליות, עירה וזבדיא מאת הר"ם קארנעלסקי (הגם שאול?) צפור נודדת מאת הר"י ראזענבערג, גבל וכנור מר"מ דאנציג, גם אלה משלי יהודא מאת המחבר, ספרי מקיצי נרדמים, הלבנון והכרמל. — ומי יתן כי המו"ל "מאסף העברי" ה"ר לאנדויא יהיש מעשהו להוציא אור את החלק השלישי ויברכוהו רבים ובתוכם גם אני.

ו) עתה נשוב ונשים עינינו אל השורר: הדרשן הנעלה ד"ר יעללינעק הביא לנו ברכה ויור לנו הדשות בהוציאו אור איזה שערים ופרקים מס' שערי השכוים ומכ"י אחרים וד"ר וואלף הביא לנו מנה טובה בלקוטיו מפירושי ר' מנחם הנמצאים בתוך הפרושים לר' יוסף קרא ותלמידיו, אולם הבאור למשלי מאת זרחיה בן שאלתיאל איננו כראוי לפ"ד לראות אור השמש אך בקרן זוית של בתי הספרים מקומו, הדשות אין בו, תורה וחכמה ג"כ לא מצאנו בו — ואין קץ לדברי רוח, ועם המו"ל הסליחה! **)

---

*) עד היום הזה ילמו מדפוס ויפסעטו נחרץ: קורח מפס וק' הסליס ומו לח, ומנו מחכיס בכליון עיניס על הופעת יחר כתבי הקודם בהעתקה הנפלאה של החכם לבני מעם הספקיס. —

**) לעתה ומומר סלחתי! כי לכל מבקר להסמיע דעתו בלי משוא פניס, למען לדעתי ימלמו חוקרי דברי ימי ישראל גם בספר הזה חסן, כי ימנו ירחו דרך המחלכיס בעת החיל ונחרץ הסיל. לחרי כי זה הים זרחיה בן שאלתיאל היה לחד מיהגדולים בעת ההיא, ולה למנם גם החכם הגדול ד"ר גייגער הסמיע מפעתו לבעע על הספר הזה, בדברו לוחות הספר שנים שניס (גייגער'ס ליידערבוף 1870 חוב' ד', בכל זחת נמלמו גם גדולים מקרי לב, ונרחפם החכם הגדול בזור הזה הפרחפעחר ד"ר בערנייז בנתן נעכחנו לבי, לחפר נתנו לי קורם על לחפר הדפסתי לח הספר הזה — המו"ל.

ז) המשורר הנעים הר״ל גארדאן, בשולי הירושה למאמרו ארץ בבל וחכמיה המתורגם מספרו של הפ״ר חוואלסאן: "איבער דיא איבערראשטע דער אלטבאבילאנישען ליטעראטור אין אראבישען איבערזעטצונגען", יושב ושואל שלא כהלכה: מדוע לא חשבתי לצדקה להזכיר את מאמרו, אשר ראשיתו נדפס לראשונה במכ״ע הצפירה, בהקדמתי לס׳ התמוז, האם לא ידעתי בשוגג או לא רציתי לדעת במזיד; יהיה איך שיהיה, אם מצא עון במעשה ידי אשאל את פי כבודו גם אני: מדוע כחד תחת לשונו ולא חשב למשפט להודיע בסוף מאמרו הנ״ל כי כבר קמו כמו נד חכמים רבים וכן שלמים להרוס כל האשיות אשר עליהן בנה יסודתו מחבר הספר בעצמו, הן הפ״ר גוטשמיד הראה כחו וגבורתו בדרישה ארוכה כי הספרים החדשים (כתאב אלפלאחה, כתאב אלסמום כתאב תנבלושא הבבלי, כתאב אלשמס ואלקמר) שבאו לידינו בהעתקת אבו בכר אבן וחשיה הם הם פרי עט של הסופר האחרון הזה שחי בתחלת המאה העשירית ולא מן "לסאן אלכסדניין" העתקו, אבל בלשון ערבית יסודתם וכו׳ וכו׳ ואחרי הדעה הזאת נטו נהרו חוקרים ודורשים רבים, ואם באמת אין לשפוט מהקצת על הכלל ועלינו להכות בעינים כלות עד אשר הח׳ המחבר יוציא את כל הספרים החדשים שנמצאו וגגלו על ידו לאור היום בלוית הקדמה ארוכה ותוריית אשר בשם כללי Babilonica תכונה, כי אך אז נוכל לחוות דעתנו ולהוציא משפט נכון על העניינים הנשגבים והחדשים האלה, בכ״ז החוב הקדוש היה להריל״ג להודיע ברבים גם דעות המתנגדים — למען האמת והישר לבל יחסר המזג *)! . . .

ח) לסוף אבוא בדין עם האיש הוואלקאמירי אשר התנשא עתה למעלה למשכיל ויהי לאיש אודעסא, ואומר: אם תדמה בנפשך כי כלותיר בזמנו כן הנך בזמננו שלוח משמים לעשות "תקונים בדת", ולסול "ארחות הדשות בתלמוד", ואם גם תתחשב בעיניך כמוצא חדשות (אשר כבר ישנות הנה) בענין "עמידה דרשות עצמו" (המליץ, 9, 10) ובדבר "שאלת הנשים" אשר למדת מאת המבקר הרוססי פיסארעוו שמו — ותחי "לבן־הורין" שאיננו תלוי בשום אדם שבעולם, בכ״ז אין לך להיות לועג לרש — הוא "חמת שבגן יגוח" ואם בן שוחר־חכמה הואיל להציב לכבוד אביו החכם איזה "ציוני מדע" במקום ציוני עין ואבן, (השחר ג׳, 110) האם נואל במלאכתו ופעלו הבל? אמנם הלא "בקהל רפאים" תחד כבודך, שם התלוננת וגם אחרת, ושם בשאול התחתיה — קנית לך בל״ס ידיעות כאלה בהלכות דרך ארץ — ומה מנך יהלוך? לכן כמוך כמוני (שם דף 112)

אָמְנָם: כִּי הִגַּדְתָּ זֹאת לֹא מֻרַּם רֵעַ
רַק תַּאֲמִין בֶּן, כִּי אַךְ כֵּן הִגִּיד לְךָ רֵעַ! . . .

ובזה אשים מחסום לפי עטי, ויתר הערותי תשקוטנה במכוני עד עת מצוא.

אני איש ה״י ברי״א ז״ל
המכונה
Magister Gurland.

*) על זאת לא יקרהו עון כי לא ימלט מלמלמו לסקור מחכי הדגר כי סס לתם תוכו כמו שסוף גלי מקיים ודכיסם ואין לו לסיס לא לדברי המנגדים — המו״ל.

אָדָם לָעָמָל!

אַל לַמָּחָר אַל לַמָּחָר
תָּדֹחַ עָמָל וְיגִיעַת נָפֶשׁ
עֲבוֹד עֲבוֹד וְסוֹף הַשָּׂכָר
לָבוֹא נָכוֹן וְאַז תִּנָּפֵשׁ.

הֵן יוֹם־רָפְיוֹ אֵי תִּמּוֹרָתוֹ?
בְּכָתְבָ הַיָּמִים אֵיךְ יִזָּכֵר
וּשְׁאָר אִם אֵין לְפָעֳלָתוֹ
אַף כָּל יָחַד כָּל יִזָּכֵר.

כִּי בַּמֶּה יִמָּנוּ כָל יָמֵינוּ
וּלְשָׁנִים יַחְדָּיו יִהְיוּ תִמִּים?
הֵן יַכִּירוּם אַךְ בְּפָעֳלֵינוּ
וְלִסְפּוֹת חַיִּים הֵמָּה סַמִּים.

אוֹ עַל מָחָר אֵיךְ תִּשָּׁעֵן
וּתְשַׁלַּח רֵיקָם יוֹם לִפְנֵיהוּ
אִם יָכוֹא שָׁקֵט אוֹ בַשְּׁאוֹן
מִי יַבְטִיחֲךָ? מִי יֵדֵעֵהוּ?

אַל הִתְרַפֵּה! אַל הִתְרַפֵּה!
כִּי לֹא בַמִּרְפֵּא יֵשׁ מָנוֹחַ
אַךְ בְּעָמָל גֵּוְךָ רַפֵּא
בּוֹ תִּתְעוֹדָד תַּחֲלִיף כֹּחַ.

וּמַרְפֵּא מַה הוּא כִּי נֵדָעֵנוּ
אֶפֶס־מִפְעָל הוּא אַךְ שָׁבָת
וְאִם חַיֵּינוּ אַךְ פָּעֳלֵינוּ
לָמָּה בַּחַיִּים נָחוּשׁ מָוֶת?

אִם גֵּוֵנוּ בַּמִּפְעָל טוֹרֵד
אָז הַתְּלָאוֹת לֹא נוֹדָעוֹת;
אוֹ לֹא עָלֵינוּ חֲמָסָן יוֹרֵד
אוֹ הֵן שָׁבוֹת כִּלְעוּמַת בָּאוֹת.

וּמִשְׁנֶה יִנְעַם לְנֶפֶשׁ עָמֵל
אָכֹל שָׁתֹה וּשְׁנָת לְעֵינָים
וּבַעֲצַלְתַּיִם אַךְ תִּקָּמֵל
וְלֹא לָהּ נֹעַם אַף לֹא חַיִּים.

אַל הִתְרַפֵּה! אַל הִתְרַפֵּה!
כִּי רוּחַ נִרְפֶּה אַךְ נְכֵאָה
אַךְ לַמִּפְעָל דֶּרֶךְ צַפֵּה
כִּי נֶפֶשׁ עָמֵל תֵּטִיב גֵּהָה.

וּקְנֵה תְשִׁיָּה לָךְ לְזֶבֶד
וְעִם עִתְּךָ הֱיֵה תָּמִים
אִם אַתָּה תִהְיֶה לָהּ לְעֶבֶד
וְעֲבָדַתְךָ הִיא כָּל הַיָּמִים.

אדעססא צבי הכהן שערשעווסקי.

לקוטים

מאת ד"ר א. וואלף.

(המשך מחוברת א'.)

שמואל א' א' א' ויהי וגו'. לופיס מקום גבעה רמה שחדש עומד שם ומקק למרחוק הוא לופיס כמו ויקחהו שדי לופיס וגו' הוא מקום גבוה שמעמידין שם לופיס שכשירואה מרגד בא' על הארץ ויזהיר את העם, וגם יתכן לפרש לופיס מארץ לוף כמו שמלמדו שכחלתו של לבקנה היא הרמה נקראת ארץ לוף כשם שהיא לומר הרמה נאו בארץ לוף ומחול לומר לבעדו וגו' למדנו שמקום שדר שם שמואל היא הרמה נקראת ארץ לוף והיושבים בעיר נקראו לופיס כשם שדר בדית לשם נקרא בית הלבמי ואל ישילך שום לדם שמפתר לופיס ומם כדברי המומרים לופיס שהי' בן תוהו בן לוף לא הי' לו למקרא להעיל תיבת לופיס בין המקומות אלא כך הי' לו למקרא לומר ויהי שם איש אחד מן הרמתים מהר אפרים ושמו אלקנה בן תהו וגו' בן לופי כשם שהוא לומר בן יחיל בן שמעי וגו' אים יאיבי שפתרה מבניין וכשם שקרא לותו אפרתי על שם שהי' יושב בבית אל אפרתה וכן מחלון וכליון אפרתי וגו' ומדרש דבותיו וגו' ממחים בניאים שעשדו להם ליקראל בחותו הדור אלא שבא הוקרכה בבותו לאפרתה לדותות, לך משוטו כמו שאפרתי למעלה ואין לבוכוד בשפר זה שום מדרש אלא מדרש לשון שפר בפני עצמו והרולה לקרות בו קורא. מ ע י ר ו ע י ר ש ח ד ם דר בה נקראת עירו וגו' אבל מדרש דבותי' כ ל ב כ י ה ע י ר וגו' (ע' רד"ק).

מימים ימימה: מזמן מועד למועד — מימים ימימה כמו מימים לימים שכל שקום שאריך למד בחילת החיבה לומר לימים הטיל הכתוב ה' בקופה ואמר ימימה ומפחרון זה אל תע ימין ושמאל. (ע' קמחי).

שם ד' ויהי היום וגו'. אלא הוא עומד ומדבר בחלקנה ומפיק במעשה אלקנה ומזכיר בני עלי בבתים ומשתוח מזכירן מוזר ומדבר במעשי אלקנה כדם' ויהי היום וגו' אלא לא ככתב כאן אלא לשבר את החזן שמעבי שעתיד לומר בקוף העניין ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה' וגו' ואם לא קדם והזכירם ולמדך שהיו משמשין בשעה בחותו הזמן כשהיית קורא בקוף הפרשה שהיו בני עלי מוהגין בזיון בקדשים היית תומה לומר מאין בחו אלא היכן למדנו שהי' משמשין בימים ההם לכך קדם לימדך שהיו בחותו הפרק ובחותו הזמן שכי בני עלי בהיים לה' וכן דרך מקרחות לדבים שקודמין ללמדך על דבר שאתה עתיד להתות עליו כאן כל הצחרות אשר תפרו עבדי אליו בימי אברהם אביו שתמוש אלשתים ונמקומו פירש שתי ואין לריך לשנות כאן. (ע' קמחי ע' פ' ג').

שם א' ט' ותקם וגו'. אלכלה אחר, אחרי עת האוכל לפיכך ה' שאלכלה נקודה חטף קמץ שאם תאמר אחרי שאלכלה חכם והלא כבר נאמר ותבבה ולא תאכל אלא על כורחך אחרי עת האוכל ואחרי עת השתה. (ע' רש"י) ע' ג"כ בחוס' כתובות ס"פ ד"ה אחרי וגו'. ובמכות פי כאן.

שם י"ז ויען עלי וגו'. שאלמך, כאן השמר לך פן תבקש אחרי המוסים המומרים: יש (דוביר בלע"ז Donner, geben) בלשון בקשה כאן מעבלותי של פרשה זו ולא תדע מהו שאומר בשמוך ואלך האשה לדרכה ואאכל ופניה לא היו לה עוד וגו' — מה ראתה שלא היו לה בני עוד ומה ראתה שאכלה חס משני תפילתו שבקש אלקי ישראל יתן לה שאלמך הרבה התפללו ולא נענו וגם כשתניע למקרא שבשמוך לך יקים ה' את דברו חס לא תלמץ ומשמך על המדרש שאמרו רבותי. שכה שכולד בא שמואל היו קול יוצא בשמים שכה זו יולד בן ושמו שמואל והוא יוציא את ישראל מכף פלשתים ועליו אלקנה רוח אלקי וכל אשה שהיתה יולדת היתה מוליאה שמו שמואל וכיון שגדל ורואין מעשיו אומר אין זה שמואל אף חכה בשנפקדה הוליאה שמו שמואל אמר לה אלקנה איש

שבי עד גמלך לומו לך יקים ה' את דברו אילא קול בעזרה על הילד ובדבר זה תוכל לדמות המליקים לך, לך דע לך כשנכתבה הבבואה שלמה נכתבה עם פתרונה וכל הלורך שלא יכשלו בה דורות הבאים ממקומו אין חסר כלום ואין לורך להביא לאים ממקום אחר ולא מדרש כי תורה תמימה נתנה תמימה נכתבה ולא תתחסר כל בה ומדרש מכמינו כדי להגדיל תורה ויאדיר לבל כל מי שאינו יודע פשוטו של מקרא ונוטה לו לאחר מדרשו של דבר דומה לזה שנטפתהו שבלת הבהר ונעתק מיס מליפין ותוחז כל לאחר יעלה בידו להכלל, ואילו שם לבדו על דבר ד' הי' חוקר לאחר אשר הדבר ופשוטו ומולא לקייס מה שכתוב, אם הנקבה בבטן ובטטומים תחפשנה לז תבין ירלאת ד' ודעת אלהים תמלא כמו כאן שאם תפקדה: לכי לשלום ואילא ישראל יהן את שלאתך, יהן לעתיד ד' לנרד בלעב"ז ולא לשון נקבה שכתבה עליה שעתיד הקב"ה למלחות שלחתם שאחלה ממנו ולפי שנטשה על נפושתו הלבה לדרכה ופניה לא הי' לה עוד, וזה לך יקים ה' שנתבבא עלי שהקב"ה עתיד למלחות שלחתך (ע' רש"י וקחמי, ילקוט במקומו). וזהו שהוא חומרת לעלי בקוף העניו על הנער הזה התפללתי ויהן ה' את שלאלתי.

שם כ' ויהי לתקופת ונו' פתר כשנלמה הנה והתחילו הימים לחזור חלילה שנאזרו להקיף כמו ויהי כי הקיפו ימי המשתה והן הם להקיף תקופת השנה שיהי הנה מוזרין להקיף וכמו ותקופתו על קלותו שפתר כשנלמה מגיע על קלותו הוא שנ על קצידותיו לף כאן ויהי לתקופת הימים ותהר חנה ונו' כשנלמה נכה והזרו הימים חלילה להקיפן הרתה חנה וילדה בן וכן תפתוב לומו ותהר חנה ותלד בן אַבָּאוד חנה אֲנִיָּרִיד אַדְנוּוט פַּרְטוֹרִיד בְּיִל בל"ז כלומר כשהגיע לקוף הנה כבר נתעברה חנה וילדה בן לתקופת הנה שהי' אלקנה נעלה וכל ציחו רגיל לעלות לשלה לזבוח לל' את זבח הימים כבר הרתה חנה וילדה בן לך לעת ההיא לו לתשעה חדשים לו למקוטעין ואל תביאני שהי' למקלה לומר ויהי לעת ההיא ותהר חנה ונו' שלפי שרולה לומר כשהגיע יום מועד ויעל הלים אלקנה ונו' ותנה לא עלתה כי אמרה לאישה ונו' תפש לתקופת הימים כלומר למועד שהי' אלקנה רגיל לעלות לשילה. ויודע אני שיליזו על פתרון זה כל נעלי לבדה ותלמוד שלא יביאו מה שפתרו רבותיכו בר"ה וכשמה מסכתות וילכו לאחרי פתרון לך המסכילים יבחילו לבתיבות הקריאה להעמיד דבר על האמת. פתר' רבותי ויהי לתקופת הימים לשתי תקופות ושני ימים ותהר חנה ונו' שילדתו למקוטעין כמלא שעותין מה"י של הימים תוקפת ה"י בתחילת התיבה שהוא שם דבר לילה בלה להקיף לעולם שלין כתיב ויהי לתקופת וימים שעל כורחך פתרונו לתקופת של ימים כמו בתחרית הימים לתקופת של ימים שהוא לתשובת הנחה. שמואל כי מה' ונו' כלומר שלין מן ה' שמיעוטו מקיעות המלא שהוא הנקודין על שם המאורע ליכס מפורשים על מלאתם חלא שמקלת כמו כח לאמר זה יכחמנו וכי' למקרא לומר ויקרא לת שמו כחנון לאמר זה יכחמנו.

שם כ"ח וישתחו ונו'. יש לומר עלי הנשתחוה שלשלה שמר לה הנטחתו שהנטיחה על ידו שיתן לה שלאלתה שלשלה ממנו שלא תאמר שמואל הנשתחוה והודה למקום שנשתחוה והלא עודנו נער לך מעתה שמואל הנשתחוה (ע' רש"י וקחמי).

שמואל א' ב' שירת חנה אז עלץ ונו', בשמועת ה', רמה ונו' בשמועת חלקים שהייתי עקרה והשפיל קרני ועתה פקדני בנין והריס קרני. רחב. שהי' מחרפין לומי וקולסין לי עקרה כי ונו' שפקדני בנים ועתה לא יהיו מוכיס לומי עקרה בכנד פניה שבעשרה ומוכה לה כי קבר ה' נער רחמה היתה לומרת.

שם ב' אין קדוש ונו'. פותח את העקרות חלא לחה. כי נותן לטעם לדבר שם מעלה אין לור. אין בעולם שיכול לעור לורה כאלהינו כי לורתו יש בה רוח חיים.

שם ג' אל תרבו ונו'. לחת הבריות ממני תוכלו ללמוד שלא תרבו לדבר גבוהות ואל יצא עתיר אל יפיו דברים יתרים יפיכם והוא מגזרת עתקו וגם גדרו מיל שלא תומו לים לת עמיתו נדברים שם תרחו לדם עכי לא תהיו מוכים לו עכויו שם תלחו לדם

בני כח לא תהיו מלעיגים עליו, לפי שלא בניס לא תהיו מוניס לה עקרה פן רחימס לדס בשלח שאינו עומדת לו לא תהיו מלעיגים עליו וכל שהוא ברשה לא יתילס עלמו מן העונה שאין שאינו עומדת לו לא תהיו מלעיגים עליו וכל שהוא ברשה לפי' לא תזנו לאדס שאין שאינו עומדת לו . וכל שהוא בעונה לא יתילס עלמו מן הרשה לפי' לא תזנו לאדס שאין שאינו עומדת לו . כי לא וגו' . והוא יודע מי רחוי להסתפיל ומי רחוי להריס ולו נתכנו עלילות כלומר בידו יכולת להעשיר את הרש ולהוסס את הסתפל נתכנו כמו דרכי יתכנו ולו נתכנו לחוזנט לוי שיבא לתגדילס בס לחורש בל"ע כלומר בידו לתקן את המעוניס .

ה' ט' שבעים וגו' . הרשה בני אדס היו שבעים בלחס וקוף נתכנו לבני אדס ורעבים וגו' והרשה בני אדס היו רעבים בלחס מתחילתס ובסוף נתכנו מרעבון שהשבידו וחזרו בשבע לחס עד וגו' הרשה עקרות נתעקרו מתחילתן והולידו בסופן. כשים בקרלו לבוא בניס ובקוף חומלנו שקברו בניס בחייהס לכך לא יתחוק אדס בעניו ולא יתמ בעשרו ולא תלחס אדס יורד לא תבוז עליו לחס עקרה לא תלעיג לחריס מי גזר כן שהשבעים בלחס נתכנו ורעבים אדלו ד' ממית ומחיה וגו' כמוני היום שהסתלתי מתחילה ועכשיו רחס קרבי . מקים מעפר דל וגו' . מלוקי וגו' יקודות החרץ ויתס עליהס: על היקודות היה שבעל הוא יסד תבל והוא מרומס עליה לשטר ייסר בעיניו. רגלי וגו' . שלא יתנגפו בחבן ובגוש בידי שוס תקלה . ורעבים וגו' . ילמו כמו יחמו כמו *) הדמין י תעבד כי לא וגו' שלא תקדו לא תקיד הוא שומר לת רגליו שלא יתנגפו ולדקתו היא שעומדת לו ולא כמו ועוכס ידו כי לא בכח יגבר איש נותן טעס כרגלי חסידיו יחמור ומוסב עליו ומחת ה' הוא בא שייחתו מריבו ורשעים בחשך ידמו . עליו בחשים וגו' על כל אחד ואחד שיריב עמו ילעיס פתוח מכריז עליו שאין אדס נוקף אלא שלשה שלא יתנגפו אלא לס כן מכריזין עליו שלמעלה ושוטתיו לא רשע עז וגו' כאן בתכאתו לעתיד ובא מליאת הכתוב בשס שעכשיו מוריס לזה ומעשיר לזה מפיל לזה ומרומס לזה כמו כן לעתיד יהין לפני חרץ ויפיל החומות ויתן עז למלכו וירס קרן משיחו .

שם כ"ז הגבלה נגליתי וגו' יס לך להי"ן הרשה שעומדין ואינן תמוהין כמו ויאמר אליו הרחים בן אדס שפת הלא רחית וכן הכותה אתס מה הס עושים בחוצות יהודה שפתח הלא רוחס לף כאן הלא הגלה נגליתי לא בית חניך וגו' (ע' קחתי והמפרשים וגו').

שם ל"ה בית נאמן וגו' . פתרונו בית שאינו פוסק לעולם כלומר כהונת עולס שכל דור שעומד לעולם קורהו נאמן כמו למען נתן מימיו לנאמנים אבל אס פוסק מכמו שהי קורהו לא נאמן כמו ותקעתיו יתד במקום נאמן . יעבי' כ"ב כ"ג) .

שם נ' א' והנער וגו' . שהי' לומד לפניו עבודת הבוים והי' דר עמו בבית אחד וכל זה כתיב להסכילך ולהורות לך שכשמע שמואל את הקול מדבר אליו בקבור שקללו עלי רבו שהי' שמואל מסרת לפניו בבית אחד ודבר ה' מכוסה מן הבריות ולא אתה לל מתמה על שמואל שלא הכירו כשקללו הדבור וגס על אלי לא הי' נגלה כמו שהי' רגיל וקדים לפי שהי בלבו של הקב"ה עליו בעון אשר ידע כי מקללים להס בניו ולא כהס אס (רחה יוכתן) .

שם ד' ה' מי ילילנו וגו' . כל שתמלא אלוהות ואדנות הוא אומר בלשון רבים כמו ויהי בשלשר התעו אותי אלהים וכן כי אלהים קדושים וכן אשר הלכו אלהים לפדות לו לעס לף קורהו בלשון רבים . המכה וגו' את מלרים בכל מכה ובמדבר עשו להס ניסים ניפרשל וכן תרגום יוכתן וגו',

שם י"ט הרה לנלת **) : כמו הרה נלדת ויש פותרין לשון לעד לשון יולה כלומר הריון של יולה ולעד (ע' רש"י וקמחי) .

שם ו' ו' בשלר התעלל וגו' . בשלר שחק בהס ובכל מקום שבתוב בתורה בחי"ו

*) דניאל נ' כ"ט. הדמין כמו אדון רחם . נעתניום חות אדס, ותחן עזכה לדניאל ג' ה'.
**) רחה תחן עזכה בשפת יתר ובכתוב בחות נלת.

לשון שמוק הוא כמו כי התעוללת בי וכן והתעללו בי דשמואל וכן לשכר התעוללתי בשלישי כמו כן כשכר התעולל בהם כלומר לשחר שמחק בהם שלמס ומלכו בהם ומוטב לי' לשכר שלמס בתחילה. ובכל מקום שכתוב בלא ת"י לשון מעללים הוא כמו גבר ומעלליו ועוללו למו. (ע' פירושו ע' שופטים י"ט כ"ה).

שם י"ב ויקרבה וגו'. פתר הלבו להם דרך יפר ולא קרו ימין ושמאל כדרך שרות מניקות שמוזרת להניק בפיה בצית (עי' רש"י ומכחת שי).

שם ז' ב' ויכהו כל בית וגו'. פתר ויכהו לשון כהי בל"ע קוטפליבע שהי' מלטערים על שלא הי' לשרון מקום קבוע. (ע' רש"י).

שם ט' ט' כי לבניה וגו'. מה שהלו קורין עבסיו בניהם בדורות השמרונים היו קורין דורות לשמונים רוחה כמו בדורו של שמואל שמהלו לבערות היולחות לשמא מיס בזה הכוחה כך היו נקלחים בדורות הלשמונים שהיו מגידים לשים ושים כמעללין ומלחין לו עון שעתיד לקלומו בכך ומניחין לושם מלשעם ומדלכם הקשה לס הי' לחד בעיר ושניס בשפחה שמועלים אבל משרבו המועלים שהיו משוטטים בכל חזלות ושין לשם עוזה משפע ולדקה משקה לשוכה ויושלם ד' בכל בניה וכל חוזה לשמר שוזו כה מדרככם הרעים יום השכם ושלוח חזרו לקרוא לושם בניהם על שם שמוכיחין לישראל כי בזוחה הוא לשון דיבור ולשון תוכחה כמו בולה ניב שפתים כשהוא לומר כי לבניה היום וגו' שם שהדור הזה קורין בניה היו הדורות הלשמונים קורין רוחה למעתי בשכתב שפר זה כבר חזרו לקרוא לרוחה בניה מכלל שפפר זה לה נכתב ניתי שמואל שבתחזור על כל המקרא לה תמלא שיקרא בניה רוחה כי שם כשן שהוא לומר לישה בית הרוחה למדת שדורו של שמואל היה נקרא לבניס ישראל ודור לחרון לשמואל ועל לותו הדור הוא לומר כי לבניה היום. ולבוחיכו ז"ל לומר שמואל כתב ספרו והמליך לחרן ישים מספר לחור ומעקשים למישור.

שם ז' ז' עשה לך וגו'. ככל לשר תמלא ידיך לעשות תמחזק ותלשם בעד עמך כי לחלים יהי' עמך (ע' קמחי) זהו פתרונו ושלוטו ולכי שמעתי עשה לך וגו' שחכין לך בגדי מלכות (ע' רש"י ותרגום).

שם י"ב ומי לבישם וגו'. מי לא שהוישם לבבו בזוחה לישה בא לשדם ישועה כי ה' יתן שכחה ושפיו דעת ותבונה ולכי למדתי ומי לבישם לישו שבע שמלא מיעיכו שתשרה עליו רוח הקודש יומר משבע בניתין לא הוא שבע שכחוב בו יסכון לבטח עליו חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן וכן פתר יוכתן בתרגומו שתרגם ומי לבישם ומלן רבהון ל"ש ומי לבישם לשון גבלי כלומר ומי הוא לבוש על כן היתה למשל הגם שמואל בנביחים למדנו שלשון גבלי הוא שלם מכולם ממה שכתב על כן היתה למשל הגם שמואל בנביחים למדנו שלשון גבלי הוא שלם בשמות הרלשונים שהיה לשון שבא החיך יוזא המשל על כן היתה למשל לשחר מיכן שם בשמות שוא שלם מכמות שהי' לשבא הי' קורין עליו למשל הגם שמואל בנביחים (ע' קמחי).

שם כ"ב הבא עוד הלוס וגו'. המלמד להועיל יבריכני כחיות לא ידעתי בשקלא זו שליני יודע פתרונו שליני כלומר וישלו עוד בא' וגו' ולא כלומר לים הייתי לומר שפתרון הבא עוד הלוס לא עתיד עוד לבוא כלן הלדם שהקב"ה לומר שיעליבו עליהו כשהוא לומר הבא עוד הלוס לים משמע שישלו כלוס עתיד לבוא כלן שום לדם כלומר כלוס נהפכו שם כולנו ולא עתיד שום לים לבוא הכה עוד. ועל דבר זה לכי מתניס שלחר שלקח שמואל והעם יגלו לפני לס עתידים לבוא חניס לו רוצם מה לעשם לשמואל לחר מי חיכו פה לא הי' לעשם כי לס לחר שמואל שהקב"ה מציגם הגם הוא נחפץ לל הכלים שם היו שלניס על כל לדם מישראל והקב"ה מציגם על שמואל. (ע' קמחי).

שם י"א נ' הרף נגו וגו' שהם לחם בא עליהו עד שלא נשלמ מלחכים בכל ישראל ונקר לנו כל עין ימין לין זה תשומת מרפא על כל ישראל שיהיו ישראל חומרים לילו חייהו שם חייהו מתקיימים עליהם לבל לם לומר שהשיגה מרפא על כל ישראל הרף לנו שבעת ימים עד שנשלמ מלחכים בכל גבול ישראל ולין מוציא לומנו לז תהי' מרפא

על כל ישראל לפי שלא יהו יכולים לומר לא ידענו בדבר שלילו ידענו היינו מוזהרים לחכם והרי הודענו לכם ולא נהו להודיענו.

שם ה' והנה שמואל וגו' תומר לכי כשמעתי שם שמעתי לחכי שנאלו בקר מן הצאן נעברג בא שמואל. (ע' רש"י וקמחי).

שם י"ב נ' לצותי כמו לצלחי דנ ס ו ת ס"ל כמקום ל' שניי'.

שם ח' וילחר עד וגו'. כל לחר ולחד מישראל שבא שם לחר לכי עד בדבר וזם פתר וילחר עד לכל מי שמאל עכה כן יש לומר וילחר עד לפי שלחר למעלה ועד משיהו וילחר שמואל לכי עד בדבר (ע' קמחי).

שם י"ב א' נן שכה פתרוכו בלוחו שכה שבחר שמואל בשלכותו בחר לו שלשה ללפים לים מישראל (ע' רש"י).

שם ו' לריחים לילכו לריכים לפרש כאן מהו שכתר פירשתיו בספר שופטים.

שם י"ז וילא המשחית וגו'. לילו המשחיתים לת הארץ שכשולים על פני כל הארץ להרוג ולאבד לשלול שלא ובאו זו ומלא קורא מחנה המוכה על סעיר לצלחי לת יולא ובא לישבי העיר (ע' רש"י בשוף קימן ל').

שם כ"ב ומעלה לשמואל וגו'. זה מן הדברים שמשברין לת החוזן שלא תחמה כשחמה מגיע למעה בעניין שכתב ובשא כליו ממותם לחריו ומלחר בחה המיתן לפי שהי לו מרע.

שם י"ד ה' מולך וגו'. הרי זה היקוד מלד לפון כמו מלוקי ארץ שהי יקודות הארץ.

שם ו' חולי יעשה לכו וגו'. יסועה והוא מקלרי כתובים.

שם כ"ו הלך דבש: כמו מהלך של דבש כ"ז ביערות סדבש בדבש סבדול ביער כמו שלחר למעלה וכל הארץ בלו ביער וים לומר ביערת דבש כמו לבלחי יערי עם דבשי דבר המעורם בְּרַיְשָׁא ולא שפורחין ביערות בקבה סדבש כלומר בדבש הקיש ועומר ביערות כמו ושם בקוף ומחרגם ומויתי ביערא. (ע' רש"י).

שם ט"ו ב' לשר שם לו וגו'. פתר לשר שם לו חורב בדרך כמו ויקח כחמשת ללפים חיש וגו' והרבה מקרחות שריכין להוסיף חיבה כיולא בו שלא תשלחנה בחילו שפחרון שלא תשלחנה ידך בחילו.

שם ט' ומשכיש. פתרון שגדלו כל לרכן כמו ופר השני שבע שכיש ובמו ובקף משכה לף כאן משכיש שכשבו שבושש וגדלו כל לרכן ולא כשפחרין משכיש לשון שמיש (עניי' רש"י וקמחי).

שם י"ב מליב לו יד. כלומר הליב לו קובן למשמלתו בשוכו מהכות עמלק שחשב כל המשלכות והניח שם שת נליבו כמו צלכתו להליב ידו בנהר פרת ומשעמד שם קימעה ויקב ויעבר משם וירד הגלגל ועודנו בגלגל ושם משלחו כשם שמשחול לומר לשמואל בשמלחו ויקח העם מהשלל וגו' ולא תפחול ויקב שמ ו ח ל שלא רלית ממיך תדש שמשל לשבירו רלית חיש פלוני והוא לומר לו רלית׳ בעבירה והוא הולך לחריו לילכקבדרית לף כאן לשמואל הוגד שמשמואל מליב לו יד בכרמל ושמואל יורד לחריו הגלגל אלא כך הוגד שמשמואל הליב לו יד בכרמל ויקב לו משם ועבר הגלגל וגו.

שם כ"ג כי מטלתי (פתרונו כחרגום יוכתן מבלי הזכירו).

שם כ"ג ויחזק שמואל בכ ף שמואל וגו' (ע' רש"י וקמחי).

שם ל"ב מעדנות. פותרין מ ק ו ש ר כמו התקשר מעדנות כיתה ויש פותרין לשון מעונג וגו'. ע' קמחי. ופרחון.

שם י"ז הלא לכי וגו'. הלא לכי השלשתי שלילתם ועד השלשתים ולחם שעוברים לשמואל ברו לכם לים וירד לכי וילחם בעבדכם לם יוכל להלחם כנגדי ולכי ותיינו לכם לעבדים. ד"ל, ע' רש"י. וקמחי.

שם י"ח לשר הלף זה יוכתן כעניין שכתוב וללף היו שם יוכתן בנבעת בניתין (ע' רש"י ולכי שמעתי וגו') ערבתם וגו' תרלה עם מי נתערבו שכן דרך הולכי מלחמה לם

מוציאין שמתמנין עם מחרים ונעמדין לתגודה עמה ומוכיח זימד ואומר לכי לך שתרלה עם מי שתמנרו ונתעצבו וזהו ואת עגלתם תקח פותר תדין כמו ותקח לזנו שמץ ונהו ויוכתן תרגם וגו' כלומר שלא לסס מה הן לריכין.

שם ל"ט ויאל וגו'. פתרון וימאן לנכת (בתרגום יוכתן) בחותו כלים וזהו מן התיבות המתחלפות הן ולחו כמו ויפרשך ממלך המייס שפתר ויעקרך וגו בלשון הוא חומר יפרש יעקב וכן הוא חומר ויפשה פליטת בית יהודה הנשחרת שורש למשה.

שם נ"ה בן מי זה וגו' (כאן הגיה קרא פירש התלמוד יצחות ע"ו ע"ש) ופייס אצל על ייעוד המקרא ופשוטו בלא מדרשו חיבו יכול לעמוד ואין מקרא יולא מידי פשוטו.

שם י"ה ה' וצביבי עבדי שחוק. בזוהג שבעולם שם המלך נותן גדולה וממשלה לאדם דרכן שלא שאר עבדי המלך להיות מתקנאין בו אבל בדוד לא ה' מקנאין בו עבדי שחוק וזהו גם צביבי עבדי שחוק. (ע' קמחי).

שם י"ט ויהי בשמע את וגו'. פתר כשהיו שחוק מבקש ליתן את מירב נתו לדוד ודוד היה מתלן כי לחר מי לבי כי אחי' שתן למלך ויהי עד כה ועד כה שזה רולה ליתן וזה מתלן לקחתה שלא עבדיאל ומתנות לו לאשה.

שם כ' י"ג כי ייעיד אל אבי אחרון כי ירבה אל אבי הרע ודומה לו הגיבו מלבות שפתרו הרבו ויש לומר כי ייעיד אל אבי כאשר יהי' עוד בשיבי אבי להביא עליך רעה כמו והי' כי יבולו עליך שפתרון כאשר יבולו עליך (ע' קמחי).

שם י"ט ומלכת וגו'. תרד מחוד בלב המלך שאבי ציוה הרלשון לא לחר מחומה שילחנו מקרא הוא לאבל ציוה ג' תרד מחוד בלבו ומדוע לא נאת (ע' קמחי).

שם כ"ה ויפקד וגו'. כך היו מקודין דוד סתן למלך אי' יוסף שלמין שחוק ויוכתן בנו לשמלנו ואבכר בלד יוכתן שבשרו כשבשרו דוד ונכתב מי הגון לימין שחוק לבני קס יהוכתן ליוסף לו לימין אבינו ונמלא לאבכר יוסף במקום יוכתן בלד שחוק לשמלנו ובשרלה שחוק שיהוכתן בנו יוסף לימינו וזכר שחתנו אי' יוסף לימינו וכשניו זה ויפקד מקום דוד (ד"ל שמאתי ע' רש"י).

שם כ"ט תמלנה נא. לשמע נא זה יוס רשם מודש ואחרה את אחי ואשותה וכן פשוט והמליט לשון השמעה.

שם ל' בן נעות וגו'. בן שבשוה והמולד על דבר אבינו בן נעות חיבו לומר בן שלוחים אלא כמו בן בליעל בן מות אין בן חכם פותר אין מכם כף כאן בן נעות פותר אין בליעל אין בן מות אין בן חכם פותר אין מכם אלא הכל כלם חיקן מילה הוא. בן הכותן כתף קורות ופותה עורף ולא פניס ופותה מתובחת. נעות כמו שבע ועניות לשון עקוב שבעקבל מלשמוע תכחה.

שם ל"א ז' אבוכי אלמוכי וגו'. אבוכי לשון מבוקה כמו כי יפלא ממך דבר ותרגם אבי יתכבי אלמוכי לשון אלם ועלוס כמו דבר המבוקה בשחר וכן תרגם יוכתן לאחר כבי ובמיר (ע' קמחי).

שם ז' לשוס לאם חוס וגו'. כלומר ביוס שמקלקין לאם הפניס הנעורך על השולחן בשר שבעת יפיפיות לאם חוס מחתיו ובצותיו פילשו לשוס לאם חוס ציוה הלקחו קילוקו בקדורו. אבל פשוטו של מקרא חיבו כן שפני שבי דבריס אחד שחיבת חוס נקוד בזקף קטן ועוד חין בחיב כאן ביוס הלקחו אלא ציוה הלקחו. ומדרש חכמיבו מה יש תחת ידך לאם הפניס שלא לו וגו' כדאיתא בגמרא. אבל אחרת מיעיך לשם שלא מחגיבו את חיטים והוא משיבו חין את שעורים מחת ידי כי אם את חיטים וגו'.

שם י"ב הכה שלול וגו'. חיבו לומר שהכה שחול אלף איש בשלשים ודוד הכה בשבה אלף הכה שחול (בתוך) עם אלפים ודוד (בחוך) עם רבבותיו (ע' קמחי לעיל י"ח ז').

שם כ"ד י"ב ואתה קדם וגו'. חיבו לשון לידה אלא לשון מורד כי כל לשון לידה לא תמלא בו לעולם ה"י כמו לקוד ליד להביא והוא שלד ליד ואשר יליד ליד ויודע ליד איש

שדה אבל כל מקום שכתוב בו ה"י לשון אורב הוא כמו ואשר לא לדה ומתרגמ' ודלא כמן.

שם כ"ה א' וימת שמואל וגו' מה לנו להזכיר כאן ממיתת של שמואל אלא להודיע אילו הי' שמואל קיים לא היה דוד אמר למטה מן העניין אם יותר לנבל עד אור הבוקר משפין בקיר שהי' מתיירא משמואל.

שם י"ז והוא בן בליעל וגו'. פתרון מקרא זה כפתרון וישמע את הקול מדבר אליו כלומר לא היתה שכינה מדברת עם משה ממש אלא מדבר הי' בינו ולבין עלמו ומתעסק שיביא הדבור למשה אף כאן בן בליעל מדבר אליו הוא בעלמו לא הי' מדבר עם דוד אלא נתעסק שיביא אליו הדבר. מדבר דְרַיִשְׁנַיֵּיר בלע"ז.

שם כ"ה עשויות. (ע' רש"י) . . . ומליצתו של מקרא חמש לאן עשויות מתו ינות לאכילה כלומר מבושלת שכל דבר המתקן קרוי עשוי כמו ותתן את מטעמים ואת הלחם אשר עשתה וכן ובן הבקר אשר עשה וגם לידה לא עשו להם. (ע' קמחי).

שם ל"ג טעמך דבורך שדברת נגדי כמו מטעם המלך וגדוליו וכן טעמה כי טוב סחרה.

שם כ"ו י' חי ה' מקלרי הכתוב וגו'.

שם כ"ה ט"ז ולמה תשאלני וגו'. מקרא מסורס הוא זה וזהו פתר' אתה אומר וה' סר מעלי ולאחר שהקב"ה סר מעליך ולא עכך גם בחלומות גם בנביאים למה זה הקב"ה נעשה עריך מה איני אני יכול לעשות לך.

(המשך יבוא)

משא האָמעֶל.

עירנו עיר גדולה לאלהים ואנשים מבני עמינו ימצאון בה מספר לא מעט וחמשה עשר בתי תפלות להם אשר רק באחד מהם מתפללים בנוסח אשכנז, ויתרם המה על פי מנהגי הסידי ליובאוויטש, שני רבנים בעירנו — וביניהם תמיד מדון וריב, זה אוסר וזה מתיר — הראשון הוא איש אשר שיבה זרקה בו והוא לא מכת המתחסדים, והשני חדש מקרוב בא לאחוז במשרת הרבנות, כי עד הנה היה סוחר, ואם עסק באמונה זאת ידעו אלה האנשים אשר האמינו באמונתו, ויתנו על ידו כסף מבלי אשר שב וישוב לידם לעולם, וזאת היתה לו למכשול עון כי פחד כל היום מפני חמת רודפיו, ותחת להאסר בבית אשר אסירי המלך אסורים שמה, פנה אל המתחסדים המתפללים בחדר המיוחד להם בבית המדרש דליובאוויטש, הנקרא בשם "חדר שני", ואשר כל איש אשר לא ידע ולא ראה או שמע מימיו מבית תפלה כזה יחשוב בבואו שמה כי הוא בית מקלט משוגעים, זה ימחא כף וזה יכה בקדקדו בקיר, ויחד כלם ירננו. תסמר שערת בשר כל איש אשר במורדי אור הדעת לא יתחשב לראות מעשיהם הזרים, והם מכנים עצמם בשם "חסידי חב"ד", והתנדב להיות כאחד מהם, והם הוציאו קול כי הוא מופלג בתורה, בעל שכל ישר ובקי בהתלמודים והפוסקים וגם בלמוד החסידות ידיו רב לו, ומפני שהרב אשר ישב על כס הרבנות בעירנו נקרא לרב בעיר דינאבורג ע"כ מצאו תואנה להשיבו על כס הרבנות; ולא קראו עצרה ולא אספו את אנשי העיר ונכבדיה כמנהג בין היהודים מקדם קדמתה, עת יבחרו את אוש לרב עליהם, אבל הם הלכו מבית לבית וכתב הרבנות בידיהם ואספו

חתימות ולכל איש אשר הוא אַלִים וגְבַר נתנו עשרה רו"כ שגם הוא יהיה בעוזרם ויחזיק במעוזם לנגוש וללחוץ את העניים והאביונים לחתום, גם נגד רצונם, על כתב הרבנות. וגם אנשי בית תפלת האשכנזים אף כי רוחם לא נוחה ממנו אבל מפני כי רובם לא מראשי העיר ונבבדיה המה על־כן נלחצו בחזקה לשום יד למו פה. — ועיט־צבוע הזה הוא עתה רב בעירנו ומשך עליו את אדרת החסידות למען כחש ותהי הנקלה בעיניו לחרוץ לשונו על כל איש אשר בשם ההשכלה יתימר, ויהי היום כטוב לבו בי"ש אמר עם המתחסדים אנשי בריתו להחרים את כל מי אשר ילמוד תנ"ך עם באור הרמבמ"ן ז"ל — יען כי שמע כי מלמד אחד — והוא המיוחד מכל מלמדי עירנו אשר רובם ככולם לא יוכלו קרוא עברית בדקדוקה ומתנ"ך ותלמוד ריק לבם, ורק אם ידע את למוד החסידות וגם יתן בכוס עינו אז יקח לו את השם "מלמד". — הזיד ללמוד עם תלמידיו תנ"ך עם באור הרמבמ"ן ז"ל. שמו שמים! איש כמהו אשר בלב ולב ידבר, פיו מלא מרמה וכחש, ותחת לשונו עמל ואון, יעיז פניו ויהין לדבר בעבד ה' במשה!! הרב מטעם הממשלה הוא איש ישר הולך לרוח היום, ידיו רב לו בלשונות שונות ובלמודים, אבל לדאבון לבנו לא יוכל לפעול מה לטובת חנוך נערי בני ישראל, המגודלים בחדרי המלמדים המתחסדים כפראים בארץ נשיה, ולא יבינו השפה העבריה וגם שפת ארץ מולדתם מוזרה למו, כי ירא הוא מחמת המתחסדים הצבועים אשר בזרוע עוזם ובחרב המתהפכת אשר בידם ישמרו את היכל החכמה לבלי קרוב אליו. גם מצב בית הספר ממדרגה ראשונה הנוסד מהממשלה ברע הוא כי צלמות ולא סדרים שוררת בבית הזה, התלמידים כלם מבני דלת העם המה ואינם הולכים לשמוע לקח ולהקשיב בלמודים, כי רובם נערים שובבים המה, רק להראות כחם במשחק הכדורים. המורים המה עברים ופקיד הבית הוא איש נוצרי אשר בעניני חנוך נערי בני ישראל לא ידע מאומה, רק ידע להשתרר על המורים העברים, ועל כן הבית הזה לא ראה עוד פרי תועלת מיום הוסדו, וטוב וישר הוא כי 'חברת מפיצי השכלה בין יהודי רוססיא. אשר מטרתם ומגמתם להשכיל ולהטיב את בני עמינו תשתדל לבקש מאת הממשלה שתשלח לבית הספר פקיד עברי אשר גמר חוק למודיו באחד מבתי מדרש הרבנים ואשר כח לו לעמוד בהיכל ההשכלה, אשר ידאג לטובת חנוך נערי בני עמנו ולא ירא ולא יחת מחמת מורדי אור הדעת והתבונה, אז יש תקוה כי בית הספר יפרח ויעש פרי הלולים. — בין כל אנשי עירנו ימצאון שנים או שלשה אשר ילמדו את בניהם שפה העבריה וגם שפות החיות ויתרם לא יחפצו כלל ללמד את בניהם, כי תבלול הבערות פרוש על עיניהם, החסידות תתהלך קוממיות באין מפריע ומכלים דבר ותהי להם הנקלה לבזות, להרף ולהשליך שקוצים על כל איש אשר בשם ההשכלה יתימר, כי אין להם לב רגש, אשר יחוש וירגיש את רוח הזמן הסער וסאן בקול רעש גדול אדיר וחזק לאמר: לכם אישים אקרא הלא לכם לדעת מה העת דורשת מאתנו רק להיות לאנשים ללכת בדרך ההשכלה והמדע, אז תשכילו ואז תמצאו חן בעיני אלהים ואדם ואז נפיק רצון גם מהממשלה ונהיה כרוססים גמורים לכל דבר,

והמה לא כן ידמו וכל איש אשר ישמע את שם "משביל" יחרוק שן וילעג ומלא יקרא אחריו 'אפיקורס" "כופר" וכדומה. גם העשירים הסובבים לסחור בערים הגדולות, אשר שם החכמה בנתה ביתה, וההשכלה מצאה קן לה, גם המה, כמו ההמון, לא ידריכו את בניהם בדרכי ההשכלה ובארחות המדע כי הם אומרים כי מגויה וגמורה אצלם וגם אבותימו ספרו למו שכל מי אשר קרא ספרי הרָמַנִים וגם ידיעה לו בשפת צרפת — כי המלה "צרפת" רגילה על לשונם מאוד, וכאשר יעבור דרך עירנו איש מהערים הנאורות לבוש בגדי איראפא, יענו ויאמרו הלא צרפתי הוא האיש הזה!" — ואת החסידות לא למד אז אזלת כל תקוה ממנו להיות מאושר בעולם שכולו טוב, ורק ילמדו את בניהם מלאכת יופי־הכתב ובהם כל מעינם, אשר אמנם אומנים במלאכה הזאת ימצאון בעירנו מספר לא מעט, אבל אנשים אשר ידיעה להם בשפה העבריה ובשפות החיות ובלמודים ימצאון בעירנו שנים או שלשה, וגם המה לשמצה לקללה ולחרפה ואף כי האנשים הנאורים האלה עוד לא הסירו מעליהם את הבגדים הארוכים וסרוחים אשר קדושים המה בעיני אנשי עירנו כאלו נתנו למשה מסיני. — אין גם אחד מהעשירים אשר יאסוף אל ביתו את מכתבי עתים עברים כי יאמרו: אבותינו אשר לא ידעו ולא שמעו מכל אלה האם לא חיו והולידו בנים? אף עתקו גברו ועשו חיל והרבו כצאן משפחות. — מהחברות השונות אשר בעירנו לא אדבר מאומה, רק אעיר כי מטרה אחת לכלן, להתאסף יחד בעתים קבועות ובזמנים ידועים לאכול ולשתות יחד ובהתאספם לפעמים ינצו ויריבו איש את רעהו.

הָאֶמֶעל (בארץ רוססיא) בחודש אלול ה' תרל"ב.

בן עיר.

מכתב מסאמבאָר

מה רב כח האמונה בהבלי־שוא, ומה עצמה פעולתה על רוח הֲמון עם־הארץ! היא תעצם את עיניו הפקוחות מעט קט ותוליכהו שולל, ואל כל אשר תחפוץ תטֵהו, ומה גם אם הערמה תתרועע אליה, ושתיהן יחד תקשורנה ברית־אהבה ביניהן ללכת בראשו ולהורות לו אי־זה דרך יבחר בכל מעשהו אשר יעשה, אזי אין חקר לתקפן. הנה כי כן תלכנה שתי בנות־התפתה האלה כראשי צבאות בראש אנשי עדתנו, והנה יחד עד נושאי כליהן: "המתקדשים והצבועים" וישימו משטרן בעיר המאפליה אשר אני מתגורר בתוכה. עוד יזכרו קוראי השחר הנכבדים עת הודעתי על רוע מצב המוסרי של אחינו בעיר מושבי, כי אם אמנם ארץ גאליציען בכלל עומדת עוד על מדרגה שפלה מאד ממדרגות ההשכלה הנה תעמוד עירנו בפרט עשר מעלות אחורנית מהמדרגה הזאת. ובשלמי? — באשמת צבועיה אשר ישלטו בה שלטת בלי־מצרים ואחריהם רב אדם ימשכו, באשמת ראש הבריונים ד. מ. אשר יכונה בשם 'פקיד־ד'" אשר יעשה שערוריות רבות תחת מסוה הצדק ואֲפַר האמונה, וככדור ביד הַמְשַׁחֵק כן

לכב המון בני עירנו בידו, והמשכיל אלוץ הנהו לדום, כי אם יעז פניו לפצות פיו נגרו ינרה בו את החיה השובבה "אשר שניה שני כפיר, מלתעות יה מלתעות זאב ערב, ולשונה לשון נחש, ואשר תרוץ לבצע אמרתו כאשר ירוץ הכלב הנאמן לשמוע בקול אדוניו". קורא יקר! הן לא להודיעך את כל שערוריות הנוכל הזה והוללותיו ומעשה התעתועים אשר יפעל זה כביר בעירנו מטרת חפצי במכתבי הנוכחי, אך למען מלאות את דברי הראשונים, אספרה לך כמו אחת ממעשיו הזרים אשר עשה בימים האלה בעירנו, ויפק רצון מהמון יושביה ותשפוט מישרים כי כל אמרי צדקו יחדיו.

זה ירחים אחדים נשפט ד' בהחליטו הרע את ארץ נאליציען, ותפקד גם עירנו ממנה על עצמת פשעיה, והנה למען השב חרון אף אביר־הטבע ותעצר המנפה העביר הצבוע הזה קול בבית מקדש המעט כי כל הנשים תסירנה פאות הנכריות והמנבעות אשר תלבשנה, והנשים נבהלו ותטהרנה לעשות כדברו, אך בראותו כי לא הועילה רפואתו הזאת הגה ברוחו הקשה וימצא תרופה אחרת והיא — להביא טָפֵּח אחר, נער שובב ופרוע במסורת ברית הנשואין עם עלמה פותה, והחכה תמצא מקום לה בבית המועד לכל מת, ועל ידי זה תשכך חמת המחלה המשכלת הזאת, ועד מהרה ששט בחוצות קריתנו לקבץ כסף להתכלית הנזכר, והאיש אשר קפץ ידו מתת לו נדבתו מלא קלון פניו ושפך עליו בוז כמים כדרכו תמיד, כי לו יבוו כמותו בתבל אז יכולנו לקות כי יבוא גואלנו בקרוב, לדעת רבי נחמיה (סנהדרין צ"ז, ע"א) — ויהי כי עברו ימים אחדים והמפעל הנכבד הזה עור לא יצא לפעולת אדם, ספר אחד מאנשי חברתו חלום למען העיר רוח העם למהר דבר הצדקה לעשותה, לאמר: בחלומי והנה כל צדיקי עולם עומדים לפני, ואשאל את פי אחד מהם: מדוע תחשו מליצי ישורון? הן בניכם נתונים בצרה ואתם תעמדו מנגד ולא תתחננו בעדם לפני כם רם ונשא, ויענני הצדיק: הלא התחלתם במצוה ומדוע לא תגמרו אותה? לכן מהרו נא וכלו מעשה הצדקה ואל שדי יעתר לכם וישלח עזרתו מקודש, והחלום הנורא הזה לא החטיא המטרה, כי ביום השני (עש"ק) הלך הצבוע הנזכר עוד הפעם לאסוף נדבות כסף, והעם נתן הרבה יתר מדי הצורך, כי חמשים כסף נתן הנוכל להחתן הנכבד, וערך בגדי הזוג שעלו גם כן לסך מסוים, והנותר? אך מי הוא זה אשר יערב לו לבו למשוך קו חשד על מלאך אלהים כמהו? . . . וביום הזה היתה החתונה המפוארת הזאת למו"ש בסאטמאר העיר שחברו לה יחדיו אי־דעת וצביעות, וקול קריתנו המה, והמזמרים בכלי שיר בלויית המון עם רב מרננים ומכרכרים בכל עוז ופקיד־ד' בראשם עברו בכל חוצותיה בקול שאון ומהומה — וכדי בזיון היה הדבר הזה לעיני בני עם נכר בראותם איך העברים יתהוללו בחוצות ויעשו מעשיהם זר מעשיהם — ואחר כן הלכו כמעט כל בני עירנו למקטן ועד גדול, אל חצר המות אשר שם מצאה החפה מקום לה, וישמחו ויצהלו, בחשבם כי הושיעם אלהים מצרתם, ואמר למלאך המשחית: הרף ידיך! —

ככה נברה יד הסכלות בעירנו, ויושביה ילכו בעינים עצומות אחרי מוריהם

המתעים, ואת דורשי טובתם החפצים לפקוח עיניהם יחשבו לחפצי רעתם, "כי זה לבב ההמון נשבה וילך אסור בזיקי זה גבור הציד — תרמית, לא יאמין עוד אל כל אמרי קושט, ולכל דברי שכל יאטם אוזן כפתן בל שוב מני חושך". על מעשים כאלה יפזרו כסף למכביר גם נביא ומורה שקר כי יבא בעירנו עד מהרה ירוצו אליו ויפתחו לו צרורות כספיהם, יעניקוהו מטובם, ודי רצון ישביעוהו, ולכל מפעל טוב ונכון אשר באהבת־אדם יסודו, לא יתנו ידים, גם יעמדו לשטנה לו וירבו המכשולים על דרכו, כאשר נראה זאת בעינינו גם בהחבורה הנכבדה "דורשי־טוב" הנצמתה מתנרת ידיהם ושמחת כל איש ישר החובב עמו בתם לבבו עדי רגע היתה.

סאמבאר י"ז לירח בול ה' תרל"ב

אד"ם תפוח־זהב.

חדשות בישראל.

בעיר קאלין צוה ראש האזרחים את היהודים להסיר מעל שער בית מועד לכל חי את הלוח אשר חרות עליו בשפת אשכנז: "מבוא לבית עולמים. ויצו לעשות בכתב אחר בשפת הטשעכים, כידוע כי הטשעכים יחפצו כי היהודים יחשבו כטשעכים והאשכנזים יבקשו מהם ההפך, אבל היהודים מצאו דרך נכון לצאת ידי שניהם כי שמו תחת הלוח בשפת אשכנז לוח בשפת עבר ועליו כתוב "בית מועד לכל חי". הנה כן היה תמיד כי אך זרוע אויביהם הושיעה למו להשיבם אל שפת אבותיהם.

ביום החמשה עשר לחדש נאוועמבער נאסף אל עמיו בעיר אונטער ס"ט פייט (מגרש עיר וויען) הנביר הנכבד מאריץ גאלדבערגער, אשר לו היה לפני ימים רבים בית מסחר בעיר וויען. ויצו בצואתו אשר כתב לפני מותו כי אשתו רחל, היורשת את כל הינו אשר הניח אחריו תתן הסך המסוים 50000 (חמשים אלף) כסף לתכלית מעשה הצדקה; הסך 23000 fl. כסף לחברות ואגדות שונות. לבית חולים אשר להאחים הרחמנים (Spital der barmherzigen Brüder) כי בבית הזה לא נכר נוצרי לפני בן אמונה אחרת, עזב 1000 כסף, ולהחבורה "מצילי יתומים" בעיר ס"ט פייט 200 כסף, וליסד שלשה סטיפענדיען לשלשה מתלמידי בית מדרש החכמות: חכמת הרפואה, חכמת המשפט והפלסופיה 3000 כסף, לכל אחד וסטיפענדיאום עבור צַיָר, למען ישלים את למודו בארצות אחרות 1000 כסף. האפטרופוס מהסטיפענדיען האלה יהיה ראש האזרחים בעיר וויען ויתנם: להראוי מבלי הבדל דת ועם. ומלבד זאת יסד שלשה סטיפענדיען כל אחד לשבעה אלף כסף לתמוך ביד משחרי ידיעת וחכמת ישראל. ואת אוצר הספרים אשר לו הניח להבמ"ד בעיר הזאת. ולעשות רצון המת נפקד הר' דר' וויהלעלם ליעכטען־שטיין עורך דין בעיר וויען.

בחמשה ועשרים יום לחדש אקטאבער נקבצו בעיר בירת בעלגיען גדולי היהודים מארצות אשכנז, צרפת, ובריטאניען, שלשה וחמשים איש במספר

וכתוכם חאדון קרעמיע(פראנקרייך), סיר פראנצים נאלדשטיט בריטאנניען, והפראפ, לאצארוס מבערלין והחכם קאמפערט מארץ עסטרייך ויתתיקו סוד על דבר היהודים ברומעניען. מהאספה הזאת לא נודע עד עתה בברור מה נמרה אומר וכאשר שמענו יצא בעוד שלישה או ארבעה ירחים מיד האספה ספר קטן לאור, אשר יכיל את כל מועצותיה ומחשבותיה להטיב את מצב בני ישראל בארץ רומעניען, אכל הדבר הזה רע בעיני הרומענים ויחשבו מזימות ועלילות להוריד את כבוד האספה ולחלל את כבוד ישראל, על כן בדו מלבם, כי בהתיעץ האספה על דבר יציאת ישראל מארץ רומעניען ונסיעתם לאמעריקא, נמרה אומר להשיב את המחשבה הזאת ולהפירה. ועל זאת ישמחו ויראו לכל, כי מצב היהודים ברומעניען בטוב הוא כי לולא זאת כי אז עזבו את הארץ ויחפו דברים אשר לא כן על יהודי רומניע ועל כל ישראל כלו, כי רק חנפה היא מהעם הזה באמרם, כי יאהבו את ארץ טולדתם והחברה כל ישראל חברים היא ממשלתם וכאלה דברי שטנה, כאשר הסכינו שונאי ישראל. אבל אחרי אשר עד עתה לא נודע לאיש את אשר נועצו בהאספה הזאת נראה עוד יותר רוע לב אלה הנוכחים.

(המבול) איש אחד נעארג שמישה שמו מצא על אחת המצבות מארץ אשור הנמצאת בלאנדאן בבריטיש מוזעאום זכרונות על דבר המבול, ולפי דבריו ישאו הדברים החרותים על המצבה כמעט בד בבד את הספור אשר בתורה, ורק בשיך עת המבול ושטות ההרים אשר עליהם נחה התבה, ובשלוח הצפרים לא יסכימו כל דבריה את דברי התורה, ובה יבוא כל הספור בהרחבת דברים, וזאת היא המצבה הראשונה אשר נמצאה, שבה ימצאו דברים כאלה אשר יתאימו את ספר בראשית.

ביום א' ר"ח כסליו היתה חנוכת הבית אשר בנה הגביר קענינסוואָרטער לחיות לטחסה לבני עבריים עירים, ובעזרת הגבירים ובראשם החכם הנודע דר' לודויג אויגוסט פראנקעל יצא הדבר הגדול הזה למעשה. הדר' פראנקעל נשא מדברותיו להשמיע תורת הבית, הרב הדר' גידעמאן סתח בדברי חן והפלה והדר' יעלליגער דרש לכבוד היום. והטיעים זמרות הנעלה פראפעסער זילצער נתן בשיר קולו עם המקהלה. את השיר כתב בשפת עבר הטו"ל את השחר והפרפעסער זולצער ערך את הנגון. תהי פעולת העושים צדקה למופת לדור!

ביום ב' ט' לחודש הובל לקברות הגביר ועושה חסד הנודע מוה' עמנואל ביאה, בשנת השבעים ואחת לחייו, האיש הזה אשר היה נודע בצדקת סזרוניו, עבד עבודה רבה בכל ימי חייו להשכיל להיטיב וזה כחמישים שנה אשר הוא ראש לעדה, בתחלה בפרעסבורג ואחרי כן בווין. הוא ידע את התלמוד וחכמת ישראל וכל עמלו היה להרבות השכלה.

ווין עשירי בכסליו.

פ. מייער.

ידיעת ספרים

אגרת מוסר.

ששלח כמוהר"ר שלמה אלעמי ז"ל לתלמידו מפורטוגאל בשנת תקע"ה ליצירה יצאה לאור שנית בהגה מדויקת ועם הוספות ע"י אהרן יעלינעק. ווינא תרל"ב. Herzfeld et Bauer.

רב ערך המחברת הקטנה הזאת, כי היא תופיע אור על השנים אשר עברו, על ימי הבינים ותראנו לדעת, כי סובב סובב הולך רוח עם ישראל ועל סביבותיו ישוב, ואת אשר נשמע היום כבר שמעו לפני מאות שנים, בה נראה כי לפני ארבע מאות וחמשים ושמונה שנה היו מוכיחים לבני דורם על דרכיהם, כאשר יוכיחו עתה, כי גם בדורם היו משכילים ואוילים, מחזיקים ומחדשים, לומדי תורה ועוזביה ומהלליה, מפלפלים ומתעקשים ומתקדשים ומחללי הדת ביד רמה ואשר תפארתם היא רק על דרך העמים ובדרכי אבותיהם מאמו, כל אלה נראה באגרת הזאת ונדע כי אין כל ח ד ש תחת השמש, ועל כן טוב מאוד עשה המוציא לאור בהוציאו אותה, כי מדברים כאלה נראה דרכי ישראל, אך ההגה לא מדויקת היא, לא כאשר נכתב בשער הספר, כי שגיאות רבות תמצאנה בו, מלבד השגיאות הרבות אשר נפלו גם בדפוסים הישנים והמו"ל לא תקן אותן תמצאנה גם שגיאות חדשות אשר נולדו בדפוס ואשר לפעמים תשתתנה גם הרעיון, למשל צד ח': במעשיו אשר נוראו צ"ל נראו. צד ט': כי תשמע דבר תופל שקר, צ"ל טופל שקר. צד י"א: רכב על אמת, צ"ל על דבר אמת. צד י"ב: ואיש לפיו, צ"ל ואיש לפי. צד י"ג: על פתחך צ"ל פתחי פיך. צד ט"ו: עיני מצפהו מכל, צ"ל עיני מצפהו מכלה. צד י"ט התכון בתפלתך, צ"ל הכון בתפלתך. צד כ"ג ועליות מרווחתו יפות. צ"ל מרוחות ויפות. צד כ"ד בתלמיד צ"ל בתלמוד. שם: בסברית, צ"ל בסברות. שם להשליכה ולהשוות, צ"ל להשלימם ולהשוותם. שם בני עונשה, צ"ל בני עוננה. שם אינני נרצה. צ"ל אינני נרצה. צד כ"ה: אריסטו סיעתו, צ"ל אריסטו וסיעתו. צד כ"ז ומלאכה אומנות. צ"ל מלאכה ואומנות. שם: עול חמס, צ"ל עול המס. צד כ"ח עליו ויקרבו, צ"ל ויריבו. צד ל' ועליזין, צ"ל ועליזו. שם מי, צ"ל מן. שם הספודים, צ"ל הספורים. שם ל"א אוותו לשבת. צ"ל אוו לשבת, ועוד שגיאות מלבד אלה. גם זאת להעיר כי התקון אשר חביא המו"ל לעשות בצד י"ב: תחת "והמה", "ודממה" הוא ללא צורך, כי כן צ"ל והמה מענה רך ישיב חימה, אך הפסיק באמצע הענין למען יצא לו חרוז כאשר עשה הכותב הרבה פעמים.

צפור דרור.

קבוצת שירים שונים ומהזות מהיי עמנו מאת מ ש ח ד א נ צ י נ ג אדעסא, תרל"ב.

במחברת הקטנה הזאת באו שלשה עשר שירים שונים, אשר בשפתם המה טובים וגם בתוכנם טובים היו לוא היה רוח משורר למשורר הזה, כמעט כל השירים האלה ימצאו חן בעינינו כאשר נחל לקרוא בהם, וכאשר נתם יחסר לנו דבר מה — הוא רוח השירה. ועל כן אף אם לא נשפוט משפטם לרעה כי באמת לא רעים הם, אך גם טובים לא נוכל לכנותם, בינונים המה ויהיו תלוים ועומדים עד אשר יראנו המחבר עוד ממעשיו ידיו ונדע אם בין המשוררים חלקו.

ספר חמשה חומשי תורה

לפי התלמוד עם שלשה לוחות בסוף הספר המורים באצבע איזהו מקומן של כל הפרשיות הפסוקים מהתנ"ך ושל כל דבר הפין מהאלף ומאתים ושמונים ואחד ענינים הנמצאים בספר הזה על ידי ס. י. צבי הערשאן, לאנדאן. 1870.

אודה ולא אבוש כי לא אבין לתכלית הספר הזה. המחבר הציג אצל כל פסוק מאמרים רבים מהתלמוד אשר דרשו עליו, אך לא כלם, לוא הציג את כל הנאמר בתלמוד על כל פסוק ופסוק כי אז היה הספר כאבן חפץ לחוקרים למען ימצאו על נקלה את מבוקשם בהתלמוד, אך עתה אחרי אשר לא כל המאמרים יבואו בספר הזה לא אבין לתכליתו, בהקדמתו יאמר המחבר

כי לא רצה לגלות הכל ועל כן הציג כוכבים במקום אשר הכהיד דבר תחת לשונו, וגם זאת לא אבין, כי לא למחבר ספר כזה לדבר במליצה חידות, ואף כי נודה כי עמל גדול עמל בספרו זה אך אפחד מאוד אם לא יהיה עמלו לריק ואולי כאשר יגלה החידה נבין למעשהו, נחכה נא.

משא דימון

מאת יהודה גרינבערג

בחוברת הקטנה הזאת הציב המחבר מצבה לזכר עולם להשערורית אשר נעשו בעיר ראמאן בארץ הדמים רומעניען בשנת 1872 וביחוד על הריסת בית מועד לכל חי. ספרים כאלה יהיו תמיד כאבני הפנה לכותבי דברי הימים וקורות העתים וגם מהספר הזה ישאוב כותב דברי הימים בימים הבאים, ועל כן ראוי הוא כי ישים הכותב ספר כזה את לבו לדבר בשפה ברורה ונמרצה לא במליצה, אשר המחבר הזה לא עשה כזאת כי אם הרבה לדבר ולעורר תאניה ואניה, אך אין אדם נתפס צערו והוא אשר עיניו ראו את כל התועבות לא יאשם אם נפשו השתפכה בהעלותו זכרונן על לוח לבו.

מודעה

ברצות ה' דרכנו הגנו להוציא לאור גם בשנת תרל"ג את המכתב העתי הכרמל מדי חדש בחדשו בחוברות משלשה עד ארבעה בונין. בו יבואו על טהרת לשון הקדש:

א) פקודות הממשלה בנוגע ליהודים בכלל ופרט.

ב) בקרת ספרים חדשים, באורי מקרא ומאמרי הזל.

ג) מאמרים בחקירות קורות ההשכלה הדתית והאזרחית לבני ישראל.

ד) תולדות אנשי שם מכל עמי הארץ, וביחוד מגדולי ישראל וחכמי הרוססים.

ה) ספורי מעשים וספורי מליצה.

ו) ידיעות מן העולם העיוני והלמודי לחכמי רוססיא.

ז) מאמרי מדע מחכמת החנוך ומחכמות הטבע.

ח) כל מיני הדשות ועניינים שונים.

מחירו בערי ממשלת רוססיא ובארצות אשכנז ארבעה רויב, ודמי הפאסט בכלל, ובשאר המדינות בתוספת דמי הפאסט בערך.

כל נבון ומשכיל אל דבר טוב ומועיל יראה ויבין כי מכתב עתי כזה יש בו דברי חפץ, ותועלת מרעית.

שמואל יוסף פין,

וילנא, בחדש השון תרל"ג

S. J. Fin in Wilno.

עת לעשות (סוף)

כל אשר לא הידים נתן יעקב לאחיו לעשו והוא בחר בהקול, יבנו המה מנדלים ומבצרים ועמודים למראה, יפסלו המה פסילים וימשחו בששר תמונות מרחיבי עין, יחיו המה על חרבם ויקנו להם שם גבורים והוא — על אמונתו יחיה, קול לו להורות תורת אמת לכל העמים והיא תפארתו, להקים מחוקקים ונביאים וחוזים אשר ידברו שלום אל כל הגוים וינבאו לעת אור עולמים, לעת אשר השלום יפרוש כנפיו על כל הארץ וישים דברו בפי כל בני האדם לקרוא כלם בשם אל אחד, אחר בתכלית, אחד לכל העמים, אחד בלי עוזרים וסומכים ויועצים בשמים, ובלי נציבים ומטלאים מקומו על הארץ, ללמד אמונה אשר לא תוליך הולכי חשכים בתוהו, כי אם כאור שמש תזהיר ותגרש כל ענני הבלי שוא ושטי כזב אשר בהם התהוללו עובדי העצבים ובהם שמן חלק כהניהם. אמונת אל אחד אב לכל בני האדם, והמה כלם אחים המה, זאת ישמיעו לכל, ואחרי אשר כל בני האדם אחים המה לכן ביום אשר יבינו זאת ידעו כי לא למלחמה ושפך דם נוצרו בתכל ואז יפרה השלום ואפסה כל מלחמה וחרב וחנית מן הארץ. זאת פעל ועשה ישראל מעת היותו עד היום הזה. הוא היה משמיע שלום ודעת גם בעת אשר רדפוהו מעברים ודעתו היתה לו כמכשול עון. זאת היא תעודתו אשר למענה נוצר, וזאת היא תפארתו כי הבין לתעודתו כפעם בפעם, וזאת היא גבורתו כי הצליח כפעם בפעם להרים קולו וכל העמים יפוּ לרגליו עת ישא מדברותיו. ממדברות נביאיו, מאמרי מחוקקיו יצאה תורה לכל הארץ, ומהם פנה ויתד לכל אמונה אשר תקרא בשם אל אחד האב ובשם בני האדם בנים לאל האחד ההוא, ואחים איש לרעהו, ועל כן יוכל העם הזה בצדק ויושר לאמר על נפשו "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, כי למען התורה נבחר רק העם הזה, וכאשר איש הדעת המורה דעה לכל בני דורו נבחר הוא, כן נבחר גם העם אשר יורה תורה לכל העמים ואשר מטנו יצאו אמונה ודעת ומשפט אדם לכל הגוים ולכל הארצות, ואשר על כן החובה והמצוה להחזיק בידו למען יוסיף לכת בדרכו אשר בה הלך מאז ויוסיף להיות כמטיף לאמונה ודעת לכל העמים ולכל הארצות.

אמנם לאלה בני האדם אשר ימאסו בכל רגש ורעיון ורוח ובכל דבר אשר יעשו יבקשו רק תועלת לגויה ואשר ידמו כי רק תענגות התבל המה קץ ותכלית החיים לאלה לא נדבר ולא נתוכח עמהם, אם המה יאמרו כי עמלנו להחזיק ברוח העם וחבמתו אך מעשה תעתועים הוא, כי המה לא יבינו וגשותינו כאשר אנחנו לא נמצא ענג באשר יתענגו המה, אך לאלה אשר יבינו מה רעיון ומה דעת, לאלה אשר ידעו כי זה כל האדם לבקש לדעת ולהורות, אף אם לא ישלם לו בכסף על עמלו להם נאמר: הביטו וראו אם לא זאת תעודת ישראל ואם לא עשה את אשר נטל עליו בלב נאמן ובחרף נפש? זכרו את המלחמה הגדולה אשר לחם מעת היותו, שימו לבבכם להתורה ולהדעת אשר נטע הוא בתוך עמי הארץ והגידו: אם לא תהיה תפארתו על הדרך אשר הלך בה? ועתה שובו והתבוננו אל דרכי הדור כלו, אל מעשי כל העמים וטהשבות הם ודרכיהם

והשמיעו משפט אמת: האם בא ישראל עד המטרה? האם גָּדְלוּ כל תלמידיו ולא ימצאו עוד חפץ בו ובתורתו? שובו והבינו אל תהי עולה! האפסה עבודת עצבים כלה מן הארץ? הפסו דוברי שקר בשם אלהים ואמונה, ואשר בעת אשר יקראו בשם אב הרחמים יחבלו בניו מעשי ידיו? השבתה מלחמה וחרב וחנית נהפכו למזמרות ואיש את רעהו יאהוב ויעזור בלב מלא אהבה? האם כבר באה ונהיתה העת המאשרה אשר בה יגור נמר אכזרי עם שה תמים? האם נהפכה אל כל העמים שפה ברורה לקרוא רק בשם אל אחד ואב אחד לכל בני האדם ולא יֵאָמֵר עוד עבד ושוע, עובד אלהים ובן לא אמון בו, ולא נָכֵר בן עם אחד לפני כן עם אחר, כי כלם יחד ירדפו לבקש אך שלום וישר? אם כל אלה באו ונהיו אז כבר בא בא גם ישראל עד קץ מטרתו ויניע עד התכלית אשר אין תכלית אחריה, ולא נאמר עוד תורתנו ונביאינו ודרכינו, כי אם תורת האדם ונביאי התבל ודרכי כל העמים אחרי כי לא רק לנו הנה עוד, כי הן הנה היו כבר לאור עמים ואין אף אחד אשר יסור מהם ימין ושמאל, האין זאת? אבל אספוק מאוד אם ימצא איש אשר יבער ויכסל להגיד כזאת ולא יקראו אחריו: משקר או משוגע! כי אף אמנם כבר המיבו עמים רבים מחשבותיהם ומעלליהם אך הרבים בהם כמו בשנים קדמוניות כן גם ביום הזה עוד יסגדו למעשי ידי אנוש או לתחבולותיו, ועלילות מצעדי גבר לא על פי צדקתם יערכום כי אם על פי אוֹנם, המלחמות לא תחדלנה, דמי נקיים ישפך כמים באין מכלים דבר, איש זרוע ואוצרות לו הכבוד והמשרה ומלאו פני תבל מצה ומריבה, כי לא על פי רוחו ומחשבותיו ומעשיו יחשב אנוש כי אם על פי אוצרותיו וכח זרועו, כן היה וכן הוא ואולי גם כן יהיה עוד לארך ימים, כי חוק הוא בבריאה, אשר היא מלחמת נצח, ואשר על כן נוצר מימי קדם עם הרוח לעמת העמים אשר בכח גויתם יתהללו, ועתה היקחכם לבכם לאמר כי אין עוד חפץ באנשי רוח?

הטבע אשר יצר את המות הוא יצר גם את החיים החדשים היוצאים ממנו אשר הצמיח סם מות הצמיח גם סם חיים לעומתו, ואשר ברא את הנויה וחפציה ברא גם את הרוח וחפציו, זה לעמת זה למען יעמידו ארץ, וכה נועד גם העם הזה להיות כאוצר הרוח, ובעת אשר חפצי הנויה יגברו חיל בארץ אז יקום העם הזה ויזכיר כי גם רוח נתן לבני אדם וגם הוא יבקש כי יעבדוהו וישמרוהו. זאת היא תעודתו מימי עולם וזאת תהיה תעודתו גם בימים הבאים עד אשר יערה רוח על כל יושבי תבל וזאת היא הגאולה הנאמנה, אשר אליה יקוו כל אנשי לבב, הגאולה השלמה, עת אשר עיני התלמידים תראינה את מוריהם ויבינו לדעת משפט ושלום. אך מתי יהיה כדבר הזה? הסוד הזה צפון וחתום באוצרות העתיד ואין מי יגלה פני לבושו, אך בראותנו מעשי בני הדור נוכל לאמר בצדק: עוד יארכו הימים בטרם אשר יבוא החזון הזה, ועד אז יש עוד חפץ בעם ישראל.

כי לא רק למען עשות מלוכה בארץ תכלית העם הזה, כי מטרה נעלה וגבהה לו זאת יבין כל יודע משפט, כי לעשות מלוכה הוא טעה אנוש

ככל מעשי בני האדם, כתפארת חרש ספל וחרשי צירים וכנאות אנשי מלחמה כן היא גם גדולת המלוכה, ואם כי לא נאמר כי לכסילות תחשב לבקש זאת ונהפוך הוא כי לוא היה בידם לעשות מלוכה כי אז אולי מצאה ידם יותר גם להוריות דעה, כי כאשר התורה אשר תצא מפי איש נכבד תמצא יותר מסלות בלבב השומע מהתורה אשר תצא מפי בזוי עם, כן גם ישו יתר העמים אזן שומעת הרבה יתר לתורת עם נכבד, מאשר ישמעו בדברי עם בזוי, ולוא היה גם לעם הזה ארץ ומלכה ויתר העמים נתנו כבוד להם, כי אז נתנו גם אזן קשבת לדבריהם הרבה יתר מעתה בראותם אותם כעבדים נבזים ושפלים, ואם כן גם אלה אשר יקוו להגאל ולשוב לארץ אחוזת אבותיהם גם המה לא ברשע כסל יאחזו, אך איש הדעת יבין כי המלכה היתה לישראל רק ככלי מעשה, אך לא זאת היא המטרה, כי אם להיות כמורה משמיע תורת אמת בשער, כלוחם נגד כל ריב ומלחמה, כמוכיח לעריצים על גזלת משפט אביוני אדם וכמצבה חיה אשר עליה חרות בכתב אלהים פעולת הרוח ועוזו כחו, כי לא רק על תענוגי הגויה לבדה יחיה גוי ואדם, כי אם הרוח הוא מקור החיים הנאמנים, ואשר על כן לא ישוה ישראל בכל דרכיו ומעלליו ליתר העמים, ולא יוכל לְהִדָּמוֹת להם, אמונתו היא אך ברוח ולא במעשה איש, מוסרות העם אשר תאחדנה אותו לעשות לעם אחד המה אך ברוח ולא במלכה על הארץ וגם שפתו היא אך ברוח, בתורה ולא במעשה. וזאת היא שעמדה להם להחזיקם עד הנה, יען כי הרוח לא ימות, ועל כן אחרי אשר הָרְאֵנוּ לרעת מה תעודתו ומטרתו וכי עוד יש חפץ בו ובעמלו בתבל, נדע ונכין כי רק אם על עמודים כאלה ישען בית ישראל אז יוסיף עצמה להיות ולעשות גם בימים הבאים את אשר היה ועשה עד היום, כי רק על אלה העמודים נשען עד היום ולא נפל שדוד תחת כל תלאותיו ומצוקותיו, על אמונתו ותורתו ותקותו להגאל נסמך והנה אמצו לבו וחזקו רוחו, ועל כן עלינו לחזק אלה העמודים אם נחפוץ להעמיד הבית הזה על מכונו.

ה.

עמודי עולם לעם עולם.

אמנם התועלנה אלה השלש אם נחזיק בהן לרפא מחץ מכת העם משתי קצותיו? היש כהן די כח להשיב אל אחוזת אבותיהם את אלה אשר רק שם ישראל נקרא עליהם, ואולי לטורת רוחם, ואל כל קדשי בני ישראל לא יביטו, והמה הלא ימאסו גם בשלש אלה ולא ידעו גם לא יבקשו לרעת אותן, או אם עוז בידן להרים את אלה אשר בשפל ישבו ועל עפעפיהם כסתה צלמות להתרוממ ולראות נכוחות והלא שלש אלה היו להם לעינים גם עד הנה ובכל זאת הלכו חשך ולא אור? ואיך תעלינה ארוכה לשתי הקצות הרחוקות אשה מרעותה בתכלית גם יחד?

אמנם כן בידי אלה השלש לעשות את הנפלאות האלה, אם אך נהיה כרוסאים נאמנים ונדע עת ומשפט איך לעשותן לצרי ומרפא.

שתי הרעות האלה אשר בהן נוקשו ונלכדו שתי הקצות בישראל במקור אחד יסודן, המקור המשחת הזה הוא רבוי החקים והמשפטים והגזרות אשר נולדו בימי הרעה, בעת אשר העם נרדף על צואר כל היום וישב במחשכים ולא הבין לרוח ותורה וירמה כי אך במעשה ימצא חן וחסד בעיני אלהיו אשר ייסרהו על כל פשעיו ובהרבותו לענות נפשו ולמאס בחיים יחננו וירחמנו וישוב להאר סנים אליו. מעת אשר חדלו החוזים והנביאים אשר נבאו לרוח, לרוממהו ולחזקהו ויבואו המחוקקים והרבנים תחתיהם, אשר אך למעשה המיסו, מני אז החל רוח ישראל להסתתר עד כי בימים האחרונים שמו חשך סתרו ויעשו את כל העם כעצמות יבשות אשר כל רוח אין בם. שמירת החקים הרבים אשר נתנו לעמם אלה המחוקקים, אשר אחדים מהם לא ידעו מה היא התבל ומה חיים כי ישבו בבתי מדרשיהם בבבתי כלאים ולא ידעו את נפש איש חי אשר יראה אור שמש וחיים ויהפכו את התבל לבאר צרה, לבית אסור לענות נפש, ורעיהם בקשו להתנשא לכל לראש ועל כן התאמצו להרבות חוק ומצוה למען יראו כבחירי יה אשר שלחם לרדות בעמו כחפצם*) החקים הרבים האלה המיתו כל רגש וכל רוח חיים בלב העם, ויעשום גם אותם כעובדי העצבים אשר אך למעשה ולא לרוח גברו בארץ ועל ידיהם זנח ישראל גם תורתו ואמונתו המהורה. לא ללמוד והבין תורת מחוקקיו ודברי נביאיו אשר אך בהם כל חיי רוח אמונתו גם לא לדברי התלמודים הראשונים אשר בהם ימצא גם הרוח כן לו שם עוד לבו, כי אם בפוסקים הנותנים חוק שם כל מעינו למען ידע את אשר יעשה, ולמוד הפוסקים האלה אשר כל רוח אין בם המית בלבו את הדעת והבינה לשפוט משרים**), כי הסכין לשים מעינו אך במצות אנשים אשר אין לבינתו להרהר אחריהם ולבקש בהם משפט, כי אם לקבל אותם כמו שהם ולעשותם, והחקים האלה אשר רבו מיום ליום הכבידו כאבן מעמסה על לב העם להקשיחו מכל חכמה וחקר וחפצי החיים, כי אך המה היו כאבני חן בעיני כל העם, וכל אשר הוסיף איש להחזיק בהם כן גדל כבודו וכן מצא ידים להשתרר ולהכביד אכפו גם על רעיו ללכת בדרכיו. וזאת היתה להם כי טפש לבם ימים רבים וילכו אחרי ההבל להתהולל בעמים ולהאמין בכל שוא ונתעה, אחרי כי את הדעת מאסו ובמקום אשר אין אור שם חשך, ובמקום אין דעת שם תקנן אולת. תחת הדעת אשר בה התאר ישראל לפנים ואשר בלה גרשו אותה המחוקקים נולדה בת חשך אם כל סכלות ותרמית היא הקבלה, היא מצאה קן לה בקרב העם הזה. הקבלה מולדת בית עובדי העצבים, תורת שקר ותרמית,

---

*) עיין עם עולם פ' י"ב "קבלת המולם" כי שם המרכתי לדבר זה ועוד דברים רבים שם לא יוכלו בלתי לשם בבר קרא הקולא לת "עם עולם".

**) כמשפטו הזה הולים בבר לחד מבדולי התלמודים זה בשתי מלות שבה, המהרש"ק בתב (עיין בספר בחלת שבעה, ובדעתץ חלק עבירי) "מעולמו שם לבו לא הפוסקים המחוקקים בספר ש"ך וט"ז ואחי לא בן לחכי עמדי עקר עבקי בפוסקים לחלוטים ובש"ס ובעוד שלמו מבדמים בדעים בחלכה בשרא לפחולא דהשבא . . . כי הם מרוחים מבלבלים הדעת ומזהרון.

אויבת התורה המהורה וצוררת להאמונה השהורה, אמונת אל אחד, היא היתה בקדושה בעיני העם הזה אשר נקרא להיות לאור עמים, לבער אמונת תעתועים והבלי שוא, מטעין נכזב הזה אשר מימיו מי ראש שאבו להם לרות צמאון רוחם, ויעזבו את מקור המים המהורים, באר חפרוה נביאי ה', עד כי דבר ה' היה לחרפה ודברי נביאיו לקלס להעם הזה אשר יתימר בשם אלהיו וחוזיו, והמורים המתעים האלה העיזו מצח לחשוב כעון וחטאה להוגים בתורת אבותיהם, כי תורה חדשה שמו לפניהם, תורתם המה נתנו תחת תורת ה' ויושיבו את העם במחשכים כמתי עולם ויכבידו נחשתם בגזרות ומנהגים וסיגים ימים רבים, ועד היום הזה עוד יגששו באפלות אלה אשר עוד לא נפקחו עיניהם לראות כי תורת שקר ביטינם, החוקים הרבים ומחוקקיהם, ואחותם הקבלה והמהבילים בה המה היו בכל אלה, המה ישאו עון העם האומלל, אשר הלך חשך ולא אור ימים רבים ובחטאם עוד יַרְבּוּ רבים גם היום, אך לא רק חטם אלה הנתעים על קדקדם תרד כי אם גם באשמת הסוררים מאמונתם ורתם אשמו המה, החוקים והמחוקקים והקבלה ומחזיקיה.

רוח חיים להעם הזה, רוח אשר העיר מחוקק ונביא גם בין העבדים הנאנחים תחת עול מצרים, ואשר נתן דברו בפי חוזי אל אשר בחר בם מבין אלפי רבבה עובדי פסל, ואשר קרא בשם בחיריו בדור ודור ויברא להם ניב שפתים, הרוח הזה התעורר גם בפעם הזאת ויבדל לו עושי דברו גם מקרב הרבבות אשר נשקעו ביון החקים ובאשפת הקבלה ויפח בקרבם רגש ודעת למען יהיו כמאורי אור להמנששים באפלות*). אך אלה מורדי האור אשר אכלו צאן עמם בכל פה, אשר כבודו מעליו הפשיטו וישיבוהו עד דכא, המה מאנו להוציא בלעם מפיהם, אלה מאולת כי גם המה נתעו בשוא ויאמינו כי בדרך אלהים ילכו והרבים בהם מרע לב ומקשיות עֹרף ומאות נפשם למשול בעניי הצאן, המה קמו כמטה זדון לשבור זרוע האנשים אשר אמרו להעלות אור, להראות להתועים את דרך אבותיהם ומשפט אלהיהם, וישלחו את כל חצי מנפותיהם אל לבם לבל יריטו ראש, ויתנו את כל מבקש תורת אלהיו כמסר ברית ואת כל דורש דעת כבוגד בעמו, ומזה נפתחה הרעה כי רבים החלו לתת עורף לכל דרכי עמם ואמונתם ויתכחשו לצור מחצבתם ויכושו בעם זה אשר היה לעם סכל ואין לב. יד המחזיקים בהחקים ובהקבלה היתה בכל אלה, המה הדיחו מהקהל אלפי אנשים ויכבידו עליהם אכפם להסך לאכזר להם. לוא הלכו בדרכי הנביאים להשמיע מוסר אך גם לדבר שלום ככל העם, או לוא אחזו בדרכי הַלֵּל אשר בקש שלום ורדפהו ויבקש לקרב בזרוע גם את מנגדיו, כי אז שלום אמת היה בכל העם וכבודו לא חלל בגוים בריבם ריב לאמונה, אך המה לא כן עשו, כי אם ריב כבודם היה בפיהם ריב לה' וחרב נאותם היתה כחרב האמונה ויחי כל מקנא ומרבה חקים ושונא הדעת קדוש כרבי עקיבה וכל מבקש דעת ומשפט כאחר זעום נפשם ובכן הפילו חללים מפנים ומאחור, את אויביהם

*) בעם מאד כתב הרי"ק דברי מגמגון בעם "המגיל" בעת הסיח קם הממור מגדול בעמ"ה ויכתוב לת קפרו ת לחוד ע י כ י ס, להסיר לארץ.

רדפו וינרשום מנו, ואת אוהביהם שמו בכלא הסגלות, ואחרי אשר נמצאו אנשי לב אשר מאנו הביא צוארם בעול המקנאים האלה, ויוסיפו להתגרות מלחמה ואחריהם רב אדם נמשכו, אשר לא מדעת יצאו למלחמה כי אם מחפץ לבם לחופש ולפסוע על כל קדש ודת, אשר היו כצנינים בעיניהם לכן אזרו גם המקנאים חיל לדכא אותם וחמה נאלצו להסגר מהם ולהנכר להם, ועל כן קמו תרבות אנשים אשר בקלון בית ישראל ישמחו, דברי תורתם היו להם לחרפה ושם ישראל כמזכיר עון. אשר על כן אחרי כי שתי הרעות משתי הקצות מפקור אחד יצאו לכן נוכל לגזר אמר כי גם ארוכה אחת תועיל לשתיהן והארוכה הזאת היא ה ת ו ר ה.

ההולכים בדרכי הפוסקים ימאסו ברוח ויבחרו בעשה, יזנחו ת ו ר ה ויבחרו ב ח ו ק י ם, ומנגדיהם בהשליכם החוקים אחרי גום השליכו גם את התורה טעל פניהם, לכן עלינו לאזור חיל להחזיר עטרת ה ת ו ר ה ליושנה. אם אמר נאמר לבטל חוק או משפט בפעל באספת אנשים נשגה מאד ונחטיא המטרה, כי לבטל משפט גם הוא חוק הוא, ודי לנו הרעות אשר הביאו החקים הישנים כי עוד נשוב ונתן חדשים, ועוד זאת אם נבטל אחד אז נתן בזה תקף ועוז להשני ומי זה אשר לו לב כלב אלהים לדעת משפט מה לקרב ומה לרחק? לא להוסיף ולא לבטל נקום, כי אם ל ה ו ר ו ת. וראשית תורתינו אשר נורה למען קבץ את הנפרדים לשתי הקצות תהיה, כי נקום להורות בכתב ובפה כפי אשר תמצא ידינו ל ה ב ד י ל בין ר ו ח ה ע ם ובין ח ק י ה ד ת ל ב ל יָרֵאוּ כאחוזים ושלובים זה בזה אשר אם יפול האחד אז גם להשני אין תקומה.

העם הזה הנפלא בכל העמים, אשר הוא עם בלי מטלטה, לו תורה ואמונה בלי כהנים, שפה מבלי אשר ידבר בה, העם הזה הסבין לערבב רוח העם עם חקי הדת והבוגד באחד כבוגד בשני יחשב. בכל העמים תחשב אהבת העם לבד ואהבת האמונה לבד, ואם יחטא איש לאמונתו לא יחשבוהו בעבור זאת כבוגד לעמו, ואם יפשע בעמו לא יועילו לו כל מעשיו באמונה, לא כן בישראל, הוא אשר הוא עם בלי מטלטה ורק רוח האמונה תקבצו ותעשהו לעם אחד, בו האמונה ואהבת העם שלובי זרוע תלכנה, ופושע באחת כפושע בשנית יֵרָאֶה, אך הוא רק יֵרָאֶה ובאמת לא כן הוא, כי אם אמנם רוח האמונה ורוח הלאם בעם הזה אחד הוא, אך רק ה ר ו ח ולא ה מ ע ש ה.

לא נוכל לכחד, כי אם יכזב איש ברוח ישראל, כי יחדל מקרוא בשם אל אחד ומכבד את התורה אשר נתן לאור עמים, כי האיש העושה זאת חדל מהיות ישראל, ולוא גם היו ארץ ומטלטה לעם הזה והוא היה נאמן את ארצו ומטלטלתו, גם אז לא לעם הזה יחשב כי אחרי אשר אל רוח העם הזה פשע אשר כל כחו אך ברוח, אז לא לעם הזה יתחשב, ולהפך אם יאחז איש בכל דרכי אמונתו וחקיו, אך יכחיש בתקות העם ובאחדותו, אז לא לבד כי פושע הוא לעמו כי אם גם לאמונתו, אחרי כי אחדותו ותקותו הנה כטוסרות הלאום וכאבן הפנה לאמונתו, אך אם ימאן איש לעשות כדברי כל הפוסקים ובכל זאת לבבו שלם עם אלהיו ותורתו ועמו ותקותו, לקרוא לאיש כזה בשם פ ו ש ע

בעמו, זאת יעשה רק מקנא אביר לב, אשר לא יאהב את עמו ולא יבקש את השלום, ועל כן זאת עלינו לעשות: להסריד בין הדבקים האלה, אשר היו כאחוזים וצמודים בעיני העם אשר לא ידעו משפט ימים רבים, ולדבר על לב כל העם ולהשמיעם בלי חשך כי לא רק בחקים תלוי בית ישראל, השומע להם ישמע והחדל יחדל ובכל זאת נחשבהו כיהודי וכאח, אם אך שלם לבבו אתנו, לא נגד הפוסקים נלחם למען הסירם כי אם נדבר שלום גם לאלה אשר השליכום אחרי גום ונקרבם באהבה לבל יתנכרו לנו, ובזה תעלה ארוכה ומרפא לשבר שתי הקצות, אלה מקצה מזה לא יוסיפו להחזיק במעוזי כל החקים הרבים אשר לא בתורה ולא באמונה ולא ברוח העם יסודם וזה כל פרים רק כי ידכאום ויפרידום מבני אדם, ואלה מקצה מזה יוסיפו להחזיק במעוזי הלאום אף אם לא יביאו צוארם בעול החקים. עלינו לקרוא בקול גדול: אחים הננו בני עם אחד לא רק בני אמונה אחת, עם אחד הננו ואם גם יפשע איש להחקים לא יחשב כפושע בעמו, עם אחד הננו אף בלי ממלכה וארץ, ולוא גם אבדה תוחלתנו ממצוא עוד ממלכה וארץ בכל זאת נחיה לעם אחד ברוח, ואלה אשר ישמיעו כי רק בני אמונה אחת אנחנו המה ישנו ויחשיאו, כי לדברי אלה הן אם נסור מחקי האמונה אף כמלא נימא הלא נבדלנו מהקהל, כי מי ישית ידו על שנינו לאמר למי הצדק אם למחזיקים או לעוזבים החקים? אלה אשר יאמרו כי רק בני אמונה אחת אנחנו, המה ירבו ריב ומצה וינדילו הפרץ ויפריאו בין אחים, כי אז תהיה מלחמה תמיד למפלגה במפלגה וכל אחת תאמר רק אני אבחר בדרכי יושר, לא כן אם תפקחנה עיניהם לראות כי בני עם אחד המה, אז לא יהיו עוד החקים כאבני נגף ויבחר כל איש דרכו אם אך לא יפשע בעמו, בני עם אחד אנחנו ורק חקי האמונה אשר המה כמבצרים לאחדות העם, הם המה יהיו כאבני הפנה לאמונתנו ולאחדות הלאום, וחקי האמונה האלה המה רק האמונה באל אחד ואין מלבדו, למוד התורה בשפה אשר בה נכתבה כי היא עתה לנו כארץ ושפה, התקוה בגאולה העתידה אשר היא לנו כממלכה, ואם בשלש אלה יחזיק איש אז לישראל הוא, ועל היותר יבא אלהים במשפט עמו ולא אנו.

האמונה באל אחד והתורה נחזיק בקומנו לתת חוק ולא יעבור כי כל בני ישראל ילמדו את כתבי הקדש, והדבר הזה לא יבקש ממנו לא עת רבה ולא מלאכה כבדה, כי אם יחנכו את הנערים מנער ללמוד כתבי הקדש, והמה יהיו כמוסרות חזקות להחזיק את רוח ישראל לבל ירבו מורדים ובוגדים בקרבו, והמה יורו את בני הנעורים דעת לבל ילכו בעינים עצומות אחרי מוריהם, שפת עבר היתה מאז ועד היום למעוז הדת והדעת, בה נכתבו דברי האמונה והיא העירת תמיד את הנרדמים בחיק הכסלות להתעורר ולפקוח עינים ועד עולם תהיה היא כאור מאיר לכל מבקשי אור, ורק שונאי עמם יקומו נגדה, ואם לא נפלא לראות כי בני שתי הקצות הרחוקים איש מרעהו בתכלית כי בני שתי הקצות האלה יתאחדו בדבר הזה, כהמתקדשים אשר לא לאמונה ולא לאהבת העם עיניהם, כן אלה מהמחדשים אשר לא לטוב עמם ואמונתם יחשוב לבם כי אם לְחַיּוֹת

נפשם, שני אלה יחד יקומו נגד שפת עבר, להשביתה מהארץ! אך זאת היא לעדה כי שפת עבר היא עמוד התוך לבית ישראל. אחרי כי העוזבים את הדרך הישרה משתי הקצות יעזבוה במדה אחת, ובאמת היא עמוד התוך להאמונה הטהורה, לתורה התמימה, לאחדות העם ושלומו, והיא אחת מאבני הפנה אשר העם הזה, עם עולם נשען עליו, כי ימי עולם גם להשפה הזאת, בעת אשר ספרים גדולים ורבי הערך עלו בתהו ויאבד זכרם ושם כותביהם, הנה יחיו הספרים הכתובים עברית לעד לדור. ורק הכותבים בה ידעו נאמנה כי שמם לא ימות עד עולם, כמעט לכל החכמים מישראל אשר לא כתבו בשפת עבר או ספריהם לא העתקו לשפה הזאת, כמעט לכלם אין זכרון כיום, אך אלה אשר בשפה הזאת כתבו יִזָּכְרוּ היום וגם עד דור אחרון יזכר שמם, כי כח העם הזה גם לה, לחיות גם אחרי כל התלאות והמצוקות אשר סבוה.

אשר על כן נחשוב את התקון הזה, כי כל בני ישראל ילמדו כתבי הקדש בשפה אשר בה נכתבו כתקון ראשי ויסודי אשר עליו תלוי קיום האומה והאמונה, ולא רק את בני ישראל כי אם גם את בנות ישראל עלינו ללמד תורה, ובצדק נוכל עתה לגזור אמר כי כל שאין מלמד את בתו תורה מלמדה תִּפלות, ולא כמו ששמטו עד היום ויסתירו את התורה מעיני הבנות, כי הדבר הרע הזה היה בעוכרינו, כי סגו לאלפים מעמם ויבושו בשם ישראל, יען כי אמותיהם לא תדענה דרך האמונה וכבוד בית אבותיהן מימים קדמונים. לוא ידעו הנשים משפט אלהיהן ותורתו כי אז חנכו את הנער כנער לאהוב ולכבד את עמו וזכרונותיו ולהתפאר בהם, כי הלא כן הוא בכל העמים, כי האם תניק את בנה משדי האמונה ואהבת העם, בעודנו באבו תשיר באזניו שירי אמונה ואהבת הלאום והשירים האלה יכו שרשם על תלמי לבב הילד הרך עמוק עמוק עד כי כל סערות מקרי החיים, וכל חקירה ותפונה לא ימצאו און להם לשרשם עד עולם. כאהבת האם אשר לא תמות בלבו עד זקנה ושיבה, כן גם דבריה אשר באו בלבו עם חלב שדיה לא יעזבוהו עד יומו האחרון, ואם גם יחדל מהאמין בהם בכל זאת יקרים ואהובים המה לו יען כי מפי אמו שמע אותם, וכן היה גם בישראל עד דורנו זה: האם בישנה את בנה שרה באזניו שירי כבוד לתורה ותלהיבהו לדעת אותה כי בה שמה כל כבודה, רק בן יודע התורה היה כל חפץ לבה ותקותיה ואת האהבה הזאת נטעה על תלמי לבבו, ואז לא היה חפץ ללמד את הבנות תורה. אחרי כי לא ידעו מאומה מכבוד חכמות ושפות ורק כבוד התורה היה נכח פניהן, אז היה כל לבבן מלא מכבוד התורה גם מבלי אשר ידעו אותה. אך עתה אשר כלם ילמדו את בנותיהם שפות וחכמות וזרכי התבל ובהן תתפארנה, עתה אם לא ילמדו אותן גם תורה, הלא הנה כנכריות תחשבנה, ובאמת נכריות הנה בנות ישראל לעמן ואמונתן ולא באשמתן, כי אם בחטאת אבותיהן אשר הסתירו מנגד עיניהן דעת אמונת אבותיהם ותורתם וחכמתם, ולא יסלא בעיננו אם נראה כי בנות ישראל לא תתנה כבוד לעמן, אחרי כי לא תדענה אם ראוי כבוד לאבותיהן, הן זאת תדענה כי לכל עם שפה ותורה וחכמה, כי אותן למדו ותדמינה בלבן, כי

אבותיהן מימי עולם היו בפראים בלי שפה ולשון וחכמה, ועל כן בוז תבוזינה לתורת אבותיהן אחרי כי לא תדענה מה היא. ואיך תהיינה הנשים האלה בנות ישראל ואיך תגדלנה הנשים האלה על ברכי אמונתן את ילדיהן אם גם מעיניהן נסתרה? אשר על כן אברו דרך נשים רבות ותבגדנה באמונתן ועמן ביום מסה ובניהן בדרכיהן והלכו *) כי בידי האב להביא ד ע ת בלב בנו, אך בידי האם להביא אמונה ואהבת העם בלבו. ועל כן אליכם המצוה, אליכם כל אוהבי עמם

*) לפי כי כמים מכאיות, לפי תדעכם תורת אבותיהן ופתאם מעבות מחוד היו בישראל, לפי מהן מוכן להלחות עד כאם גדול כם דעם שפת עבר וכתבי הקדש ופעולתן בלב בנות יעקב, בכל זאת תעלה בדותיהו בתבי הקדש בחזיק בחמונה ורות הלחום, חזק ולדק הוא לפי לפי לין לפכיהו ממקומו.

ובליג למופת שתים כמים לפי היו למופת לבני דורן בחכמתן ודלכיהן ולפי קומת היו בתכלית לפם מכעותם בדרכיהן ומפקדותיהן ועקבי חייהן, כמו קדמה לפן העם ותעמידן לפם מול רעותם להרחות לבו בחלבב מם בין לפם עבדיה יודעת התורה ומכבדה ובין לפם מכאת לפי לך בחכמת העתים והדכיפם תמים כל בבודה. המפת היא העלמת שרה בפיא קופס (Sara Kapia Sullam) ומפקית היא העבריעטע בערן.

שרה נולדה בקוף המאה העשרה למספר הנוצרים בעיר ווענעדיג על בדבי לים עמיר לפי להבה בלהבה בלי מלרים ויתן חותם ללמוד שפות וחכמות בחות בפתה, עד כי עמתה היא בלמודים ותדע שפות רומי ויון והיפאלהים ומה גם שפת שרש ותעלה ידה להתחרות את גדולי החכמים בעת ההיא, ויהי לה שם בחכמתה ויפיה לפי היה נעלם מאוד עד למרחקים. לך מכאתה ויפיה לה שוללה לבלת לרחות עקלקלות לקוי מדבבי לחנוים, ותהי לספך כי גם בדעת התורה וחכמת ישראל ולהבתה לעמה הרחתה עזה כתה עד להפליא ותכה לחוד כל יד נוגעת בחמונתה. לפי מכהני הנוצרים להזהלדה לעבדה לפי היה "לפתה" לפי מלה מן מאוד בעיני שרה, יען כי הכהן בפי בחתה עבדיה לרומה עבכה קבל עם, ועל כן מהרה להפתיעתו תודתה ותפללתו בכל תפלה וכבוד, ומיי לה החלו לכתוב מכתבים לחוהבים ורעים, שרה בבדה לותו בכל לבה, וכל מכתביה היו מלחים לחבה וכבוד וחוח גם הוח לחב לותה בכל נפשו, ומה גם לפרי לפי רחה תמונתה, ולחרי לפי רחקה ממנה כל תקוה לרחות עמה חיים יחד בעולם הזה, לכן בקש לבבה לתה יחד בגן עדן בעולם הבא, ועל כן החל להתותה בחכתביו כי תעיר רחה בדתו. בתחלה נקה לעבות בכל עת כי בלחה לת החתה בדברים ולא תלה ידים בחוכת לבותים ידעה לעבות בכל עת עד כי בלחה בחכמתו, החל לבסות דבר בחבתו ויתחן לליה לקום בגדה, ואז לחרי לפי בלחה בחכמתו, החל לבסות דבר בחבתו ויתחן לליה בתחבוים, לפי יעירו גם בלבו תכיפה ויחלה להפיק הבתעה לפי החין לחוכה לחן כי בפה שרה העהורה תרד לעמה ברוח הבהמה יען כי לא זרק עליה מים, כחדקק על בפה התחן לליה בלי מקך כי תחוק עליו ולא תוריהו ביון שחולה, כי מר לו מר ובכרו כי חמדת בפה לא תבלוק לחו בחלת עולמים. לבל היה, לף כי בדה להחולל בחוד מאד ולף כי בכל לב "הקריבה חייה לו לפבר לבעון. הביב לו מוחתו" ולף כי "בלבה היה חרות זכרון הליה לפר בבדה לומו בבוד בלבים וכל חפלה היה בי כל בני לדם יכבדוהו ויעריכוהו כמוה" (כן כתבה לו בחבתיה) בכל זאת היתה בקלב ליתן לפר לא יחיה ממקומו. וגם נגד כל קעות המקיים הרבים לפר עברו לחרי כן על לפתה, כי קמו עליה חבר לחבי מרחה ויוציאו דבתה רעה כי לא שלם לבה את לחוכתה, וכהן לחר בתב לפר לפר בו הלבין עליה כי היה לא תחעין בפשרת הבתה לחעין חפול בידי החינקוויליין,

ותורתם, אליכם אשר תדעו כל כבוד בית ישראל ואמונתו וחכמתו, אליכם אשר תאמינו אמונה אמן, כי ישראל נוצר להיות לאור עמים ולשאת גם האמונה הטהורה לכל הגוים, אליכם אשר תבקשו בלבבכם, כי שם ישראל לא יסוף ולא יכלה כענן כלה, אליכם רועי ישראל ומוריו ומטיפיו אשר הקמתם על

וכל חלה למען הכניד עליה לחפש כי תעזוב לחומתה, לך כל חלה לה הגליחו עליה להעות לצפה לף רגע, כי היה התעוללה כגדור ומכיל ותכה לויצים לחמור צקפר לחקר כתבה להרלות לדקתה ולחומתה צחומת לחזותים לעין הקמת. צחפלה לחלמי לחזותים, לחקר תמלא נפשנו רגמי קדש צקלחנו לומה, פתחת קפרת ונחכמת רצה להוכיח לדקת החמונה צהקחרת הכפת חתמת דצריה, ותכריע את לויצ ובלם רלו לדקתה. לה הפגעים הרעים ולה הכצוד הגדול לחקר פזרו לה צמלוא חפניה רוזני חחרץ (כי היסודים היו לה צוועצדיג צרוס הועלה ויתהלכו כחמים ורעים את חורי חחרץ) כל חלה לה הקירו לצה לף רגע מדרכי לחזותים ולחומתה, ועל כן יהיה שמה למופת עד דור לחרון. Rio, les Quatre Martyres, Wolf, Bibliotheca (תולדות ימי חייה רלה III. 1162 וביחוד בדברי החכם פרפעקטר ד"ר מ. ל. לצווי בחכתב העתי Jahrbuch für die Geschichte der Juden III. 1863 וגם בקפר דברי הימים להחכם גרעטץ חלק עשירי. ולה היה החתה היתה צעת החיה צין צמת יקרלל לחקר ידעה קפת עצר ותחכתה, כי עוד קם לחקם לחת כותר צדברי הימים (ומי יודע כמה היו עוד לחקר לה כחקר זכר למו?) וחיה דצורה לחקבריצלי, לחקר העתיקה שירי קפת עצר לפפת לישלחקי ולחקר לליה לחקר חקורר בפת לישלחלים "ירוחמו המקוללים קלל חלחמה ולת תפלחי תפלחת כצוד יעקב וגולו" (גרעטץ, שם), וגם לחקם חזקת היה יד ושם צין גדולי חכמי העמים והקגיה וכל זקת כותרו בחמה לת לחומת לחזותיהן, וכל חלה פעלה הדפת בחכתבי הקדש וקפת עצר.

וכחקר שמה לבבו ויחלץ גחון בזברנו שם החקם חזקת כן תכלה בפנקנו ותכקנו בוקם בצימנו לב להחניה להעבריעטע הערץ לחקר עמה חרפתה יקח, גם לה חלק הטעצ יפי הפניה ומכמת לב עד כי עלתה על כל צמת בחכמתה ויפיה, ותתהלך לת בני עם החרץ והמה פזרו לה כצוד, לך הכצוד לחקר כתבו לה הוליכה קוגל לפכוח עמה ודרכיו וכל כצוד לת ישרלל (להלטע לכת) הקליכה לחרי גוה, ובקלוב חליה הקטן קלייערמלכער (כהן פרלטעקטלטני) מקבה לחריו ותחר לתה ותתן חרפה על ישרלל. לגוד חרפה תעל עמה כולדה ובידם היה לעפות גדולות, לך היה לחקר לה ידעה מהכתת עמה ומוריהו *) לה עמדה ביום מקם ותחר כצוד בית לחזותיה בקלון. לוה מלחה ידה להוכח בדבר לחומתה כמו קרה כי חל חולי מקבה לת לחומתה לכצוד לה, לך מחקר דעת בזה גם היה לה בלבה ומופת סוכיח על מחלתה. על דבר תולדות ימי חייה כתבו החכם פילפט ועוד, ולחם גרעטץ חלק י"ח לד קנ"ה. וכמוה כן רוב יחר בזוה ישרלל בעיר ההיה לחקר זכו למם כמו דחלחעבת הרמתן ורעותיה, לחקר כלן המשיהו דלכיהן ותעזבה לת עמן כצוגדות

---

*) החכם גראטץ יאמר כי בילדותה למדה גם היא כתבי הקדש, אך לא נדע עוד בבירור אם כן היה, ואם גם למדה לא רבה דעתה בהם, כי לא נמצא כל זכרון לידיעתה בתולדות ימי חייה אשר כתבה היא בעצמה. וכי חכמת ישראל ותורתו לא לכבוד נחשב בעת ההיא בעיר ההיא, זאת ידע כל יודע דרכי העת ההיא, וגם העתקת כתבי הקודש לשפת אשכנז לא למען הפיצם בישראל נעשתה, אחרי כי רק מעטים היו אשר בחרו בשפת אשכנז, כי אם למען ילמדו בני ישראל על ידיהם שפת אשכנז, ובכן עשו את התורה לשפתה לשפת אשכנז, לכן הרבנים אשר קמו לשטן נגד ההעתקה לא יאשכו בשימנו זאת אל לבנו. וגם כל אוהב דעת ודורש שפות העמים, אם אך יכבד את תורתו, יודה כי בזה השפילו כבוד התורה ויסירו לב בני הנעורים מאחריה, אחרי כי לא למען דעת אותה למדוה, כי אם למען עשותה לכלי מעשה ללמוד על ידה שפה זרה.

להיות כעינים לכל העם, אליכם הרבנים, אם לחדש חפצכם או להחזיק בישן כל מגמת פניכם, אליכם כלכם המצוה לקום ולצאת ולתת ירים אל הדבר הגדול הזה, לדבר על לב כל איש ישראל, ולכונן בתי ספר אשר בהם ילמדו את בני ישראל ובנותיהם תורה, הלא המה דברי הנביאים בשפה אשר בה נדברו. אתם המחדשים הלא תתבוננו בינה, כי דבר ה' היה לחרפה לרבים מצעירי הדור הזה יען כי לא ידעוהו, ואם לא תחפצו להכיא צוארם בעול החקים עשו כחפצכם, אך אליכם להחזיק לכם לבל יעשו מדחה ולבל יעזבו מקור מחצבתם, הן עיניכם הרואות כי אם לא תמהרו לעשות הדבר הזה, כי אז הלא ילכו ויצערו אלה אשר בשם ישראל יכנו ואפס גם זכר לטוב, כי מי יקרבם אל עמם? המצות והחקים השליכו כבר אחרי גום, ואם גם את התורה לא ידעו, הלא בעבור דור אחר או שני דורות אז יתבוללו בין העמים ולא ישובו עוד עד עולם לקרוא בשם ישראל. ואם לא תעשו כדבר הזה אז חטא עמכם תשאו ואתם תהיו הרועים המאבדים את צאן מרעיתכם! וגם אתם החרדים לדבר ה' אשר בכל החקים והמצות ישמח לבכם, גם אתם ראו נא ראו, כי לא כדורות אשר עברו הדור הבא, כי לא עוד בחדרים יחבאו בני הנעורים ללמוד התלמוד והפוסקים, כי מספר בני הישיבות ילך ויצער, כי בני הנעורים יבקשו עבודה ומעשה ודעת, כי הבנות לא תשבנה עוד בבית אבותיהן ותחכינה ליום אשר יבוא השדכן ויתנגה לאשר בחר בו אביה, נער בן תורה, כי גם הנה תצאנה ותלכנה אל אשר יהיה רוחן ללכת, ותבחרנה כהעולה על רוחן, כי תתחרנה ברעת חכמות ושפות את בנות העמים, ועל כן התאוששו ואל תקשו ערפכם, הצילו את אשר בידכם להציל, הצילו כבור אבותיכם אשר שפכו דמם כמים על תורתם, תנו גיר לתורה אשר היא משוש תפארתנו, קומו ועשו ודברו על לב האבות כי ילמדו לבניהם ולבנותיהם תורה, ואל תאמרו כי החכמים אמרו כל המלמדה תורה כאלו מלמדה תפלות, כי עת לעשות היא, ובעת לעשות לה' המצוה גם להפר דין תורה, ואף כי דבר אשר הוא לא דין ולא תורה רק מאמר בעלמא, ובעת כזאת עת אשר אנית האמונה תחוג ותנוע והגלים יסערו להפיצה והתהום יפתח פיו לבלעה כלה, בעת הזאת אם תעמדו מנגד, אם תחרישו ולא תשימו זאת על לבכם, אז תשאו אתם עון בית ישראל, כי העצמתם עיניכם מראות את דרך צאן מרעיתכם אשר נתנו על ידכם, עשו! כי בידכם לעשות ואליכם המצוה לעשות!

וקוראות אסר על כן נוכל לאמר בצדק כי לוח ידעו תורת עתן כי לז התפללו צם וכיל היתם עליהן קתרם לבל תעבדנה בגליהן. וכן גם היום, בעת אסר בנות חכמות יודעות קפה ולשון וגם קפת עבר בארץ רוקים (אסר לח מעט מקפרן) תחתבנה לת עתן ותחכבנה לת ילדיהן על ברכי היהדות, הנה על הרוב הן הנה הנקיים ביתר החרלות אסר תקחתנה לב בניהם מנער, כי יתחכמו לאזר מחלצתם, כי תמת מנהגי בני ישראל בעתהגי העמים תבחרנה, תעילין לילית קבה וכוסתם היו להן לבעל נפש לך לילבי נולרי (קרישטעניימע) תמהרנה לעטות לבניהן בידיהן, חוי לה לאותה בושה! ובכל זאת לח יוביחו המטיפים על דרכי בקל חלה!

ואף כי אליכם הצעירים, אשר נשאכם לבכם להיות לרועים לישראל, אליכם הלומדים עתה בבתי מדרש הרבנים, אשר תתעתדו להיות למדריכים ומאשרים לישראל בדור הבא, אליכם עוד יותר ויותר המצוה להכין לבכם לדבר הגדול הזה. הזקנים מהמחדשים והמחזיקים, אשר היו בעלי מלחמה תמיד, המה לא יוכלו לראות עוד נכוחות, כי המה איש לדרכו יפנו ובאשר יבחר האחד הוא בעיני מנגדו כסכלות או כרעה רבה, לכן אם המחדשים יקראו לשפת עבר אז תהיה כחטאת להמחזיקים ואם המחזיקים יעשו זאת יניעו עליהם המחדשים בטו ראשם כמו הבל ורעות רוח ידברו, לא כן אתם אשר לא לכם התגרות מלחמה, אתם אשר לכם נִתַּן לְאֶחָד תורה וחכמה, אתם אשר לא נטל עליכם להתחבא הדר בחדר בבקשכם ללמוד חכמת יונית, ולא לכם לבוש כתורת אבותיכם, אשר בידכם להיות לטורים חכמים ואדירי התורה, אתם אשר בכם תלויה כל תקות ישראל בימים הבאים, אתם זכרו זאת והיו לאנשים, אתם כוננו רגליכם על הדרך הזה, בחרו בתורה ובחכמת אבותיכם ותנו לבכם להפיצה ביעקב ואז תהיו כגואלים, כמלאכי ה' לדור יבוא לישראל ושמכם יברך עד דור אחרון!

זה הוא העמוד האחד אשר עליו ישען בית ישראל, עמוד רוחני וגשמי גם יחד, כי הוא משענת לאמונה ואחדות העם, והעמוד השני הוא גם הוא דומה לו, כי גם הוא רוחני וגשמי, והוא התקוה בגאולה העתידה. ידברו החוקרים בדברי הימים ויוציאו משפט בהעולה על רוחם, אם בימי עולם נשרשה התקוה הזאת על תלמי לבב בני ישראל או בימי התלאות נולדה, אחת היא לנו, כי בדברים כאלה לא המחקר בדברי הימים יורנו מה לעשות כי אם דברי הימים עצמם, במחקר יכול כל איש ללכת בדרך לבו, ואת אשר יכשר בעיני האחד יהיה כמו זר בעיני השני ועל כן לא עליו יוכל כל העם לבנות יסודותיו ולא על פיו יכין דרכו, כי אם על אשר עינינו רואות, אשר נַעֲשָׂה, וזאת נראה בעינינו מעת אשר ישראל החל להיות כעם והוא מעת הגלות הראשונה, מעת אשר החל גם למור התורה להיות כארץ וטטלטה ובית ה' לכל העם. (וגם בזה נראה מה נפלאו דרכי העם הזה, כי בעת אשר כח כל העמים יֵרָאֶה רק בשבתו בארצו ומים אשר תשבת ממלכתו כן ילך וידל, הנה היה בישראל להפך, כי כל עוד אשר ישב בארצו לא נראה כשרונו יותר מכל העמים, ורק מעת אשר התמוטטו אשיות ממלכתו וארצו מני אז נראהו לוחם כגבור משכיל באויביו מפנים ואחור ומקומו לא ינח, וכל זה הוא יען כי הוא עם הרוח). מעת הגלות הראשונה ועד היום נראה כי התקוה הזאת אֶחָדָה לב העם ותעשהו לעם אחד, היא נתנה לו אמץ ועז לשאת ולסבול, היא החיתה רוחו למען יוסיף לחיות ולא יאבד בעמים, היא והתורה גם יחד לוותו על כל דרכיו והנה יחד היו עליו סתרה נגד כל סערות המצוקות אשר סערו להפיצו, זאת נראה מדברי ימינו עד בלי די, ואיש לא יתעקש לאמר כי לא כן הוא, אם לא יחפוץ כי יחשב כמכחש באור שמש, ועל כן אחרי כי התקוה הזאת היתה בעמוד נכון לבית ישראל, ואחרי אשר אך טוב בקרבה וכל רעה לא תבוא לרגלה

יען כי היא אך ב ר ו ח, כי היא לא תעוררנו למעל ומעשה, לאגוד אגודות מורדים בארצם וממלכתם ולאסוף אנשי חיל למען לצאת ביד רמה ללכוד לנו ארץ, אשר על כן לא גירא מקנאת העמים בהחזיקנו בה ולחם אין כל פחד ממנה, כי אך שלום במנוחה, רק רעיון המסיר ללב ולא לידים, לכן עלינו להחזיק בה בכל מאמצי כח ולהישרישה על תלמי לבב בני הנעורים כאשר תמצא ידינו, כי היא כחוטה בצורה לבקרש הדת ואחדות העם, והיא תתן בלבנו את החפץ להוסיף להחזיק במעוזי ישראל. תקוה דרושה לעם באשר הוא עם כמו לאיש ואיש למען יוסיף למצוא חפץ בחיים, וכעת אשר כל העמים יקוו להרחיב גבולות ממלכתם ולשפוך ממשלתם גם על עמים אחרים ולהרים קרן לארצם, הנה אך התקוה הזאת לישראל, להגאל בימים הבאים, לכן החוכה והמצוה על כל איש ישראל ומה גם על טוריו ורועיו המבקשים להדריכהו בנתיבות אמונתו לעשות את התקוה הזאת כאבן הפנה לאמונתם, והנוגע בה כנוגע בבת עין אמונת העם הזה. ולא ידברו אלה אשר יבאו לרוח לאמר: לא לארץ וממלכה עינינו נשואות להיות כעם קטן ודל בודד בארצו, כי אם עלינו להיות נודדים בגוים למען נורם דעת אלהים בארץ, ויען כי רוב המחזיקים בתקוה הזאת יקוו ליום גאולת הגויה, ליום תשוב הממשלה לירם בארץ ולא בטשלת הרוח, על כן עלינו להפכה בשרש למען נשריש אחרי כן את התקוה הטהורה הראוית לעם הזה, אל יאמרו כזאת כי רעה גדולה יעשו לעמם, התקוה הזאת אך תקוה היא ברעיון ומחשבה יסודה וככל רעיון כן גם הרעיון הזה, לא לכל איש נתן כח לב להנשא אל על, כי אם מבשרו יחזה כל דעה ומחשבה, וכאשר באמונת אל אחד לא ישוו בלבם כל המאמינים, ובעת אשר רוח האחד יתרומם אל על לראות את היוצר רק במחשבה מבלי כל מדה ותאר, הנה יחשבהו השני, אשר גם הוא אך באחד יאמין, כפועל ובורא בפעולות ידים, וכאשר יפשעו אלה אשר יאמרו נשבית את התורה יען כי מטנה ילמדו רבים לחשוב כי ידים ועינים ורגלים וחמלה ורצון וקצף ואף וכהנה מדות בני אדם להבורא הנעלה מעל כל מחשבה, כן יחטאו אלה אשר יאמרו להשבית את התקוה הזאת רק מאשר כי מטנה יקחו רבים תוחלת למטלכה בארץ. אם נשבית את התורה אז יסוף שם וזכר לאמונת ישראל, ואם נשטיר את התקוה אז ירוספו עטודי הדת והלאום ולא יוסיפו לקום. תורה כמו שהיא ויחזה בה איש איש כלבו, בידינו להורותו מה טוב, ולהעלותו מעלה מעלה כי יחזה נכוחות, אך לא להשריש דעה מקרב לבו בחזקת היד ולשים אחרת תחתיה, לכן זאת תעשו טורי ישראל אם מחדשים או מחזיקים אתם. החזיקו בתקוה הזאת ועשו אותה בעמוד נכון לבית ישראל, אליכם המחדשים המצוה לעשות זאת אחרי כי תראו כי כל מוסרות הדת ודרכי הלאום, אשר עד הנה היו כחוטות בצורות לרוח ישראל, רוספו עתה ואם לא תחישו לחזק את המוסרות האלה (אף כי אם עוד תקומו לרפה לחן) אשר אך ברוח יסודן ולא תכבדנה עולן על העם ולא תסריענה אותו מטעשיו ודרכיו בחיים, אז תהיו אתם המבערים את הכרם וחרפת העם, אשר ישכח תעודתו, אתם תשאו, וגם אתם המחזיקים אם תשיתו לב, כי החקים הרבים

לא יהיו עוד כאבני חפץ להדור החדש, גם אתם טהרו לקדם פני הרעה למען תחזקו את הבית בעוד יש תקוה לחזקו, בטרם ערער יתערערו יסודותיו מבלי אחרית ותקוה להקימו עוד.

התקוה הזאת אם תותר בלב העם אף אם איש איש יחזה בה כלבו, גאולה רוחנית או גשמית אז עז בידה לאחד את בני שתי הקצות ולעשות אותם לעם אחד ולחזק את האחוה בלבם ולחיותם גם בימים הבאים כאשר חיתה רוחם עד היום ותובילם אל המטרה אשר יסד להם מבעם מעת היותם, וחלילה לנו מבקש לשנותה באחרת או להסיר זכרה מספרי התפלות, או זכרון ירושלים וזכרון הקרבנות כי אך בהם תלויה התקוה *).

זה הוא העמוד השני אשר גם הוא רוחני וגשמי גם יחד, כהעמוד הראשון, ואשר שניהם היו לעמודים לבית ישראל מאז ועד היום ואין לנו לחדש בהם דבר רק להעמידם על מכונם לבל ירופפו.

אך לא שני העמודים האלה בלבד יספיקו עתה לדבר הגדול הזה, כי אם עוד עמוד שלישי, אשר אף כי לא היה עד הנה בישראל ועלינו לעשותו עתה, בכל זאת כח בידו להכין את בית ישראל ולאחד את שתי הקצות, להשיב לב הנפרדים מעל אחיהם אל עמם ולהקים את הנהלאים משפל מעמדם לעשות אותם לבני האדם המעלה ולתת להם אחרית ותקוה, העמוד הזה הוא ת ב ו ר ת כ ל י ש ר א ל ח ב ר י ם.

הן גם לכל העמים ובני האמונות השונות אגודות (אָרדען) אשר תכליתן לסוכך על האמונה, אף כי אין קם נגדה ואין מרדף אותה, כי המשלות תחיינה

*) כמוך מכחיד לב יהיה סריך על דבר הקרבנות בעיני כל מבין דבר למשורה, המה יביאו בחזקם מס להסחיר או להסיר את הקל בנות, כמו בית המקדש כבר בנוי וישראל יושב בחלנו ואין לו רק לדעת מס יעודו להקריב קרבן כמקדש. או בשנות את קדר העבודה ומזבח להיכה ותפלה, הן גוף גם בקשו לחדשים להקריב קרבן בפעל גם אז לא מעטי המעמיקים היה, רק לא על פי ד ר ך ה ח ר ץ בעת ההלת היה, כי מס נשים לב הלא כודם, כי מס נחמין כי חלהים שומע תפלה ומבקש מודה אז ירח לו גם מנחה, ומס בזבח וקטורת נעלה בפנו, הן גם תהלת תנוך ותפלת שחרית כחל יחשבו בעיניו, ומה יתרון לתפלה על זבח? ובחמת ציחום חל חלהים אין כל יתרון לזה על זה, רק חל עלמנו ים יתרון לתפלה מקרבן, המקריבים קרבן יוכלו לחשוב בנפשם, כי המה יחטלו ואחר יחל עוונותם, לא כן המתפלל לחלהים נמו פיו הוא יקיד חל לבו לשוב מחטחיו, ושוב זאת כי המקריב קרבן מנפשים יותר חת נורלו מהחיים חחר יעיר לו בדבה ותפלה, חך היתרונות החלה המה רק ביחוס חל הפעולה, היינו לוח תפלו בחמת להחל להקריב קרבנות, כי אז היה הלדק עם המבדיל לחמר: לא בעת הזאת בעבר נכבל לשוב חל המנחניס הקדמונים, חלא גם הנביחים והחוזים מחקו בחר בקרבן וזבח ואף כי אנו בדור דעה הזה, לחמנו נדע כי עולות ומים לא לרצון לפני החלה המרוממ" חבל זכרון הקרבנות בפער התפלה מה מנו יהלוך חס נזכירהו, ונהפוך הוא כי עליונו המעוה להסחיר הזכר הזה, לחרי כי כן היה ולחומיו הלא הקריבו לחכר ומנחה ובדע היך עבדו לחומיו חת חלהיהם, ומס גם יתפללו על העתיד כי יקריבו קרבן גם זה חין כל רע, הן המקום לגחולה רוחנית הלא כחפר יבחר חת הגחולה לא נחמיה כי חס רוחניה כן ים בידו לבחר חת הקרבנות לא נחמיה כי חס רוחניה, היינו רוח נחברה ונפש נכחה, ומס יחמין בגחולה נחמיה יחמין גם בקרבנות נחמיה עד חחר ידע חיזה מהם יבחר.

עליה סתרה, ואף כי לנו דרושה אגודה אחת, אשר תאגד את כל בני האמונה למען יעזרו איש את רעהו בצר, אמנם גם בזה נִפְלֵא מיתר העמים כי בעת אשר אגודותיהן תעשינה על ידי חבר כהנים ונזירים אשר לא לבני האדם המבקשים חיים המה ואשר על כן כרבן כן משחתן בקרבן, כי הנה תקומנה כמלאכי בלהות לשפוך ממשלתן על כל בשר למען תמצא ידן להשתרר על כל ובשם האמונה ירבו חללים בסתר ובגלוי וכל תכליתן וכל מגמת פניהן לגולל אור מפני חשך, כי אך בחשך תמצא ידן לעשות חיל, הנה תהיה האגודה האחת אשר נעשה אנחנו לא לחרחר ריב כי אם לעשות שלום, לא להרבות חשך כי אם להפיץ אור, לא להשתרר כי אם להתחזק. אגודה אחת עלינו לעשות אשר היא תקרב את הנפרדים, למען ישובו להחזיק במעוזי עמם ויעזרו לאחיהם בעת צרתם, והיא תבקש להרבות גם הדעת בקרב אלה אשר עוד לא ידעו מה היא. האגודה האחת הזאת תהיה לתפארת לעם הזה ובידה לעשות נדולות, אם כל איש מבני ישראל ימהר לתת ידו לה אז תעלה בידה על נקלה להרים את אחיהם משפל מצבם, הרבה יתר מאלפי מטיפים ומורים, כי בידי המורים אך לעורר רוחם לדעת ומלאכה מבלי אשר תמצא ידם להושיע להם, ובידי האגודה יהיה הכח והעז לתת ידים לדורשי דעת למען ימצאו את חפצם, אשר על כן נגזר אומר ונחליט כי האגודה הזאת גם היא תהיה כעמוד נכון לבית ישראל, אף אם חדשה ולא מימי עולם היא. עד עתה מן הנמנע היה לעשות אגודה כזאת וגם כמעט לא היה חפץ בה, עד עתה אשר היושבים בארצות שונות היו רחוקים איש מרעהו ולא יכלו להשמיע דעתם וחפצם איש לרעהו בלתי אם ברחים ושנים, ועל כן לא יכלו להתאחד באגודה אחת, אך עתה אשר בידי בני ארץ אחת לדבר אל בני ארץ רחוקה ועד מהרה ירוץ דברם, עתה בידם לעשות זאת, ועתה תרבה התועלת אשר תצא מאגודה כזאת הרבה יתר מביתים אשר עברו, כי עד הנה כל עוד אשר כלם שמרו את החקים והוקירו את התורה אז היו המה כמוסרות הזקות לאחד את לב העם למען יצר לאיש בצרת רעו, אך עתה אשר רבים המה אשר לא ידעו התורה וגם בחקי ישראל ודרכיו נעלה נפשם, עתה אם לא נעשה אגודה אחת אשר תאחד את לב כל העם אז ירבו הסוררים מעמם ובניהם אחריהם לא ידעו עוד כי לישראל היו, ועוד זאת כי עתה עת לעשות היא, עת להעיר את העצלים וההוזים בתנומת הבערות והבלי שוא למען יהיו לבני אדם, כי ירדפו דעת וכשרון המעשה, לכל יהיו ככלי אין חפץ בו במכונת החיים ויהיו לנפשם ולעמם, עתה עלינו החובה והמצוה לתת יד לעשות אגודה אחת למען יפקחו הפקחים עינים לעור, למען יהיו המישרים אורחותם כרגלים לפסח, ואז ירבה כבוד ישראל וירבה עצמה ויחדלו סוררים גם שטים אחרי הבלי שוא מקרבו ויהיה לברכה בקרב הארץ, וכל אלה בידינו לעשות רק אם אגודה אחת תהיה לנו אשר תדבר שלום לכל העם כמחזק כמחדש, אשר לא על מעשי איש באמונה תשים עיניה כי אם לצור מחצבתו, אשר תחשב את כל בני ישראל כאחים ואז תצא מנה שלום ודעת וברכה לכל העם.

ועל כן המצוה על כל איש אשר בשם ישראל יכנה ואשר יאהב עמו ואחיו לתת ידים גהחברה הקדושה כל ישראל חברים (אחרי אשר כבר עָשׂוּהָ) לתת לה מהלכים בקרב כל בני ישראל ולהקימה על למען תעשה חיל ותגדל לטוב כל העם יחד, על כלכם המצוה עליכם אשר ידכם תמצא לעזור בכסף ועליכם אשר כח בלשונכם להושיעה בדבר שפתים, על כלכם, כמחדשים כמחזיקים אם אך את שלום עמכם תדרשו, על כלכם המצוה להתעורר לצאת לעזר להדבר הגדול הזה ותהיו לברכה עד דור אחרון וקרא לכם נודרי פרץ, בוני בית ישראל.

הנה אלה המה שלשת העמודים החזקים אשר עלינו להחזיק למען יחזק בית ישראל, ואשר החובה והמצוה על כל איש להחזיק בהם למען יוסיפו בלב ישראל עוז ועצמה גם בימים הטובים כאשר חזק לבם בימי הרעה, בדברים האלה די, והמה התקונים היותר טובים והיותר נאמנים אשר בידינו לעשות, המה ולא עוד, כי מן התקונים האלה תצא ארוכה ומרפא לשבר העם לשתי קצותיו. לא לנו ללחום נגד החקים הרבים אשר יכבידו עָלֵם על העם, כי אם נפקח עיני העם ואז ידע מה לקרב ומה לרחק, גם חלילה לנו מהריח מהקהל את אלה אשר פרקו העול ואם גם הרשו לעצמם יותר מדאי, כי בדברי האמונה המשפט לאלהים הוא ולא לנו, וכל ישראל ערבים זה בזה רק בדברים הנוגעים להעם כלו ולא לדברי האמונה, כי אל עושה משפט לנו אשר לא יעות משפט ואם כן לא ישא עון האב ואב לא ישא עון הבן, על אחת כמה וכמה כי איש לא ישא עון בן עמו, די לנו די להלחם בדבר אמונה ודת ולתת או לבטל חוק, די לנו הספרים לאלפים ולרבבות אשר נכתבו על אודות החקים כי עוד נקום ונוסיף עליהם, לא עת לדרוש בדבר החקים העת הזאת כי אם עת לעשות ל ע ם כלו, להפריד בין יראת שמים לאהבת העם, ודי לנו אם נשמיע בפה מלא תמיד כי גם אלה אשר לא ישמרו את החקים יחשבו כאחים לנו וכבני ישראל, אם אך יחזיקו במעוזי הלאום, הדבר הזה לבדו די, ואם יבקש איש להביא במשפט את החקים למען נדע לאיזה מהם שרש וענף בדת ואיזה מהם כמו זר נחשב יעשה זאת כהפצו וישמיע דעתו כדבר ת ו ר ה, ואם יקומו אחרי כן יודעי הדת ויבקשו לבטל חוק או משפט יעשו כחפצם, אך לעת כזאת נניח את החקים והריבות אודותם ונחזיק ב מ ע ש ה, לחזק את לב בית ישראל בתחלה, ואם גם יפרו רבים חקי הדת ביד רמה לא לנו לשית לב, כי בזה לא ידל ישראל ולא ירפה כח האמונה, כאשר לא רפה כח האמונה בכל העתות הטובות לישראל אשר בהן הפרו רבים את חקי הדת, אך גם חלילה לנו מתת חוק לבטל חוק כי אין בידינו הרשות לעשות זאת וגם אין כל תועלת אשר תצא לנו מזאת. רק על העמודים שימו לבכם ועשו ברכה את כל העם ושלום על ישראל!

אבן נגף (המשך מן הובר' ב'.)

שיטת הרמ"ק בחכמת הקבלה בנויה על דברי המקובלים הקדמונים ובראשם ס' הזוהר, התקונים, ס' השם מר' משה דיליאן, ס' האמונות משם טוב וכדומה א) ומהם עשה מטעמים, אך בהרבה מקומות הוא חולק עליהם וסותר את דבריהם ודבריו לרוב נכוחים למבין כי המה בנוים על השכל האנושי ואין בדבריו רמזים וסודות אין קץ כמו בשאר ספרי המקובלים; והוא היה כמעט הראשון אשר מרוב אהבתו אל הסדר הכיר כי בס' הזוהר יש הוספה אשר לא נמצא בזוהר העקרי ב).

וברוב חכמתו וצדקתו ידע הרמ"ק הטיב את דרך המקובלים בדורו כי יש מהם אשר אין להם מבוא לא במקרא ולא במשנה ולא בגמרא והם עוסקים בחכמת הנסתר ג) והזהיר ללמוד החכמה הזאת מאיש אשר הולך בדרך הישר מאד, ולא לרדוף אחר המתגאים בידיעתם כי קולם יהיה כגלי הים ואין להם כדי רביעית ד) ויחברו ספרים בחידות ומליצות ברב ענין.

בשנת הש"ל בכ"ג תמוז מת הרמ"ק ומהר"י קארו אמר בהספדו על קברו כאן נגנז ארון התורה ה) והשאיר אחריו תלמידים רבים ו).

ט.

בין המקובלים האלה אשר המו כים בחכמתם ובידיעתם היה מקובל אחד בצפת ושמו ר' חיים ויטאל, וברוב מזמותיו ותחבולותיו צלח לו אחרי כן להוריד ולהשפיל את חכמת הקבלה מהרמ"ק הבנויה על שכל האנושי, ולהרים תחתיה קבלה אחרת בשם קבלת האר"י, הרחוקה משכל האדם; ואלה תולדות המקובל הזה:

איש היה באיטאליא בגליל קלבריאה ושמו יוסף ויטאל ובשנת הש"א הלך לא"י ז) והוא היה סופר מובהק וכתב תפלין בקדושה ובטהרה ובכונה

א) כמו ס' מגן דוד, ס' מאירת עינים, ס' המערכת מהרב עודרום הלוי, ס' הבהיר, שערי אורה.

ב) עיין בס' ראבי"ה ד' ל"ב ע"ב.

ג) עיין בספרו אור נערב (חלק א' ד' ו').

ד) שם חלק ג' פ' ג' וכה יאמר הרמ"ק בזה"ל, וזה נסיתי אני פעמים הרבה.

ה) עיין בהקדמת הס' פלח ורמון מר' מנחם עזריה מפנו, ועיין בסוף הס' פירוש סדר עבודת יום הכפורים מרמ"ק, וז"ל בנו מוה' גדליה, אמר הכעיר גדליה זכני ד' להתחיל במלאכת שמים זו ביום כ"ג תמוז השמ"ז יום שמת בו אבי עטרת ראשי זה לי שבע עשרה שנה.

ו) ומגדולי תלמידיו היו ר' אליהו וידאש בעל ראשית חכמה ר' שמואל גאליקי ור' מרדכי דאטו ור' אברהם גאלאנטי.

ז) עיין בס' שבחי ר' חיים ויטאל (ד' ב') דפוס לבוב משנת התרכ"ה, והספר הזה הוא מעשה ידי ר' חיים ויטאל בעצמו אשר כתב קורות חייו, ונקרא בשם ספר החזיונות למהרח"ו, ור' משה ויטאל בן ר' שמואל ויטאל סידר הספר הזה, ונדפס בפעם הראשונה באוסטרהא שנת תקנ"ו, אך המדפיסים שנו את שמו בשם שבחי ר' חיים ויטאל, וז"ל בעל שה"ג (מע"ג אות ח' סימן כ"א) זכיתי וראיתי ס' חזיונות מכ"י

גדולה וכטבילה, ונודע לכל כי התפלין מכתיבת מהר"י ויטאל בחזקת קדושה הם לפיכך היו דמיהם יקרים מאד משאר תפלין של סופרים אחרים; ונוהגים בהם קדושה יתרה והיו קורין אותם תפלין רב קלברש א) ומהר"י קארו אמר עליו בשם המגיד כי חצי העולם מתקיים בזכות התפלין הכשרים שהיה כותב ב). בשנת הש"ג נולד לו בן ויקרא את שמו חיים על שם מקובל אחד בחו"ל; וינדל הנער בישיבת ר' משה אלשיך ושם למד מקרא משנה וגמרא ובהיותו בן י"ב שנה הכיט גביא אחד בשריטות כפות ידיו ונבא עליו טראש כי כאשר יהיה בן כ"ד שנים יבואו הרהורים רעים בלבו ויזדמנו לפניו שני דרכים אחד לגיהנם ואחד לגן עדן ואז הבריזה בידו, ואם יבחר בגיהנם לא יהיה רשע גדול כמוהו, ואם בגן עדן יעלה בחכמה וביראת חטא על כל בני דורו ג).

בשנת שי"ז בהיותו בן ארבע עשרה שנה צוה מהר"י קארו למורו ר' משה אלשיך בשם המגיד שיזהר בכל יכלתו מאד ללמדהו כי הוא עתיד לשאר אחריו בדור מלא מקומו ד) ובעת ההיא היה בצפת מקובל גדול ושמו ר' לפידות אשכנזי ה) והטון חעם ספרו עליו גדולות כי הוא יודע עתידות ומעלה נפש מאיש חי או מנפטר משנים קדמוניות ומגיד לו כל חפצו, ויום אחד הלך מהרח"ו אליו ומתהלה לא נהג בו כבוד, אבל אחרי כן הכיר את מעלתו והיה מיעץ אותו שיסיר מחשבתו מעניני עוה"ז ולשים כל מעיניו בחכמת הקבלה ו ויעלה במעלות גדולות מה שלא ישער בנפשו.

בשנת השכ"ו בעשירי לחשון נשא ר' חיים אשה ושמה חנה בת ר' משה סעדיה, ויעשו לה מכשפים רעה בכשפיהם (כן יספר) והיה עיניו זולגות דמעות, נאנח ונעצב על הדבר הזה, ומרוב דאגתו לא אכל מאומה ושכב על מטתו על פניו ובכה, עד שנרדם מתוך הבכיה, ובחלומו ראה את אליהו הלך עמו בחצר גדול ושם גן ובתוכו נהרות רבים ואלנות עם פירות נחמדים למראה ובאותו הגן ייש עופות אין קץ כדמות אווזים לבנים מתהלכים בגן לארכו ולרחבו, מינים מינים שונים, ומדי לכתם היו קורין משנה אחת או פרק אחד, וזוקפים צוארם ואוכלים תפוחים מן האילן בעצמם, ואח"כ היו שותין מים מן הנהרות, ואלה מעשיהם תמיד, ובאותו שעה הבין ר' חיים בחלומו, כי הם נשמות הצדיקים בעלי משנה אבל לא ידע מדוע הם בצורת אווזים ועופות

מהרח"ו ממש וכל מה שמיעב לו מקודם ילידתו עד קוף ימיו, וכעבד שה"ג יציל הרבה דברים מן הם' הזה בשפרו שה"ג, (ועיין שה"ב ממ"ש לוח ג' ס' ל"ח).

א) קורת הדורות ד' ע' ע"ב.

ב) שבחי מהרח"ו ד' ג'.

ג) שבחי מהרח"ו ד' הנזכר.

ד) ד' הנזכר.

ה) שם ד' הנזכר, וכעבד דשמים מכתם (בד' פ"ח ע"ב) יאמר, והחכיד ר' לפידות ע"ה, הכיד בשורי ע"ה, שרשה בחלום את החכיד החכם רבי יסודת בר שושן ע"ה לחר פטירתו שם, ורשה שהיה מכיר פניו כחור החמה ושמל לו עב מה זכה לזה, ולחר לו בשביל מעלות הקדושה שהיה לו מעיניו לא שם שימה בטלה.

ו) שבחי מהרח"ו (ד' י"ז ע"ב) רושים לחמרו כי ר' לפידות היה עוסק בקבלה

ולא בצורת אנשים ויוליכהו אליהו פנימה לתוך הגן ושם ראה את השי"ת יושב על כסא והוא כדמות עתיק יומין וזקנו לבן כשלג מהודר עד אין תכלית וצדיקים יושבים שם לפניו בקרקע על מצעות ומרבדים יפים מאד ולומדים תורה מפיו, ושאל את אליהו להניד לו מדוע נשתנו בעלי משנה מאלו בני עליה שנוי גדול כזה, והשיב לו וכי שכחת מה שאמרו חכמים כי לעתיד לבוא הקב"ה עושה להם כנפים ושטין על פני המים; וזאת אמרו על הכת הנקראת בעלי משנה שהם בדמות עופות ושטין על פני המים שבנהרי ג"ע כמו שראית בעיניך; כן אדוני אמר לו ר' חיים נזכרתי מ"ש בהקדמות ס' התקונים על פסוק כי יקרה וכו' אפרוחים אלו בעלי משנה בנים אלו בעלי קבלה ואלו הם בני עליה בצורת אנשים א) והנה מן החלום הזה נדע פתרונו כי בעת ההיא התחיל ר' חיים ללמוד ולשקוד בספרי קבלה, ובעלי המשנה היו אז בעיניו כמו אווזים ועופות ואינם בצורת אנשים ב).

ו.

ימים אחדים אחר החתונה החל ר' חיים לשית עצות בנפשו איך למצוא את מחיתו, כי לא היתה לו שום משרה ושורת בצפת, לא רב ולא דין ומורה, ואשתו היתה בעסנית ועל ידה בא לקלקול גדול ג) וכאשר אהב ללכת בגדולות ונפלאות מצא ר' חיים דבר טוב לפניו לצבור על ידו כעפר כסף, כי עזב את התורה ולמוד חכמת האלכימיא אשר היתה אז מוצא לכסף לכל הנוכלים ואנשי רמיה ד).

א) עבמי מהרח"ו ד' י"ג ע"ג.

ב) ועיין להלן קס"ב ט"ו דעתו על העסנה.

ג) עבמי מהרח"ו ד' ו', וכמ' וזך עץ חיים, כ"י אצר בידי אצר היחודים פרק ח' יספר מהרח"ו ג"כ בעצמו בזה"ל, פעם לחד מהאתי כי נתבעכתי עם אתתי והרימותי ידי עליה להכותה, ומוקר ממני כח הדבור, ולולי מורי ז"ל שאלוין מתחלה כח היחוד ואח"כ היחוד שהייתי רוצה לעשות.

ד) מלבד אצר התעו האלכימיסטין רבים מהמון העם ילמו גם להתעות מלכים ושרים בערמתם, ואין מקר לכל נכליהם הרעים במודע, וזק מעבי מובלים מעבלי האלכימיה אצר היו בימים ההם אצפר פה. הלחמון היה אים יוכי ושמו מאחליה, ובאצר עבר בכל ארץ הקדם בשם אלכימיסט גח בעבת הצב"ח לאימליה בשם אצר מאחליערא והתחיל להרחות את נפלאותיו הרבים והתעה הרבה אנשים בשקריו ואחרי כן הלך לאצבת בשם זר ושמו היה אחרגאדיאל, ולעצן יעזוב אחריו את בא אנשים רבים, הוליך עמו עכי כלבים אחוזים ואמר כי הם מקורח אחרח ויש לו יכולת אליהם ובריח לאמתעתו וע"י הרבים האלה נתעו הרבה אנשים אצבת להאמין בו אצל בעיר ויבבעו כאפס ונגלו אם ערמתו ונכליו הרבים ואחרץ עליו אפצבו מות ואתלה על העץ והכלבים האחוזים נאחגו בקנה רובה.

ואם האבי היה לעאחרך לאמעאחן כולך בשנת הר"ל בזצעל ובן שמונה עשרה שנה אחל לאכור הרבה כלים אצר היו מצפים זה בכלי זה עסוק, ובאפס מהר בערמתו וברח לגרפת ואחרי כן הלך לאחגליה, ובדרכו התחבר לחברת לאכי לעים מבעלי האלכימיה ואם למד את חכמת האלכימיה, ובשנת הקט"ו בא לאצבת ויעלה אן בעיני הבעל פערליכאה, ובכעיך הזה שלח אומו על אסעזנו לנסוע על פני התבל לאסעלים את נפשו בלמודי האלכימיה, ובה פבר הכוכל לעאחרך בחדיות רבות אוגחרין, שפניה, פאהעוגחל,

שתי שנים ומחצה עסק ר' חיים בחכמת האלכימיא א) ויעזוב את התורה ולא היה מרקדק גם במעשים ב) אבל לא מצא גם כה את הצלחתו, וישב עוד הפעם בשנת שכ"ט לעסוק בחכמת הקבלה והחל לחבר פירוש חדש על הזוהר, כי ראה כי בזה יש מוצא לכסף, ובשנת הש"לבט"ו תמוז שאל שאלת חלום על השגת חכמת הקבלה, ובחלומו ראה את אליהו ושאל אותו אם יזכה לעשות פירוש על הזוהר ג).

ובשנה הזאת שנת הש"ל ראה את הרמ"ק בחלומו ושאל הרמ"ק אותו למה הוא מצטער לדעת חכמת הזוהר על בוריה ואין דעתו נוחה בטה שידענו אני וחכמי הדורות אשר היו לפנינו ד) והשיב לו ר' חיים כי הוא משתדל בכל כחו לדעת יותר על בוריה אך מה יעשה אם לא יצוה האל לעזור לו. ואמר לו הרמ"ק אם אתה חושק כל כך לדעת הטיב מה שלא השיגו הדורות שלפניך אני אתפלל עליך בשטים בכל יכולתי.

ואשה נביאה ויודעת להגיד עתידות בהתבוננה בטפות שמן היתה אז בצפת והלך מהרה"ו ג"כ אל האשה הזאת בשנת הש"ל ושאל אותה בלחש כונתה על השנת חכמת הקבלה, בתחלה לא ידעה מה להשיב לו אבל אחרי כן התחזקה ותקם על רגליה ותאמר אתה חושק וצמא לדעת חכמה אחת הנקראת קבלה, ועליה אתה שואל, דע כי תשיג אותה מה שלא השיג שום חכם מהקדמונים מכמה דורות וזה יהיה ע"י חכם אחד גדול שיבוא בסוף השנה לצפת והוא ילמדך החכמה הזאת ה).

בימים ההם החלו המקובלים ודורשי נסתרות להגיד ולהתנבאות מראש כי בשנת של"ה יבוא המשיח לישראל ו) והדבר תלוי רק בתשובה ורבים מאחב"י אשר הלכו לרוח הקבלה החלו לישוב לה' בכל לבבם והיו אדוקים באמונתם להאמין אף בדברי הבל ורעות רוח בחלומות גלגולים ודבוקים ז) ובעלי המקובלים

שמעלמד, לימלית, מלכים, ערב, קוריא, ונמלכים למד מעט מחכמת הרפואה, ומד עוד הפעם למחכמו, והיה רופא חלל הכתיר ומרלמדבורג יולן גמלמנ והלך לבלילין ומחעה לחכמים רבים ולמס רב בקס בחקריו ואמר כי חמס שכי רוחות ויסיחם בלילות ומס מוברחים בחמוע חלין ולעשות בכל לחר יולס, חבל מרוב עסקו החקילו זו מוכלים לחריס מבעלי המלכיימיה וגלו בחעת שמ"ד לת כליו הרבים לבסיף, ומחוכל לעלמלד בדת ומר מחס ובחפזו שכח לת הלגוחים עם הרוחות, ומודעה לחרי כן לכל ערמתו כי כמלח בס מין קרבן בחמן, ולעלמלד מת לחרי כן בבאר לחד בחמבכז בעוכי ומחקור גדול.

א) שבחי מהרח"ו ד' כ"ד.

ב) עיין בס' קד היכר (ס' י"ב) מס שמציח מכתבי מהרח"ו בעלמו בעיין המחוכה שקבל על זה ומכתבי מהרח"ו המלה העתיק ג"כ בעל ממדת היחים ע"ש (בס' ה' בגס המוטח).

ג) שבחי מהרח"ו ד' ע"ו ע"ב.

ד) עס ד' המזכר, וכפי הבראלה היה המלוס הזה לחד מות הרמ"ק.

ה) שבחי מהרח"ו ד' ב' ע"ב.

ו) עיין בס' מחור עיניס.

ז) רלחית חכמה (ד' מ"ח) ומהי הכוחב שכחם הס"ל בחדם חלגל בח לי בחלוס בפס מחותו הטולם לחר בעירחו כמו נ' מדעים, והייתי מכיר בו שהיה חת, והייתי שואל לו

בצפת הלכו אל קבר רשב"י ובמר נפשם ישבו שם גם בכו ויתכו כמים שאגותיהם על גלות השכינה ועל כבוד ד' המחלל בין העמים ועל רוב פשעיהם וילמדו בס' הזוהר א) ואחדים מהם התבודדו במקום מיוחד ועיניהם נשאו למרום והתפללו בכונה גדולה ב) ומן העת ההיא יצאו מצפת אנשי מעשה והם החסידים הראשונים אשר שמו כל מעינם רק בס' הזוהר ובספרי המקובלים, והחלו להתנהג ע"פ חכמת הנסתר לברוא ולתקן עולמות בתפלותיהם ובמעשיהם ג).

ובצפת נתיסדה אז חברה קדושה בשם סכת שלום ורבים התקבצו לשוב בכל לבבם, ובכל עת דרשו ועוררו את העם לשוב בתשובה שלמה ויכוננו אגודה אחת חברים אשר ישבו יחדיו כל ימי השבוע על התורה ועל העבודה, ור' יוסף סאגים עשה בשנת הש"ל דבר חדש, והוא כי יתקבצו בכל עש"ק היראים וההסידים בבית הכנסת וכל אחד מהם יספר את כל המעשים אשר עשה בשבוע זאת למען יבוש ויחדול מחטוא ד).

יא.

בעת ההיא היה איש מקובל במצרים ושמו ר' יצחק לוריא המכונה האר"י, והיה מבית לוריא באשכנז, אבל הורתו ולדתו היתה בשנת רצ"ג בירושלים, ובעודנו נער קטן מת אביו ר' שלמה ואמו הלכה עמו לאחיה ר' מרדכי פראנסים ה) אשר היה בעל המכס במצרים לשבת אצלו, בבית דודו נתגדל הנער יצחק ושם למד בישיבת ר' דוד בן זמרא אשר היה למדן מופלג בתורה ומקובל גדול, וחבר ספרים בחכמת הקבלה ו) וכאשר היה הנער בן חמש עשרה שנה הצליח בתלמודו יותר מהילדים כגילו תלמידי הרדב"ז, ואחרי כן נשא חן בעיני דודו ויתן לו את בתו לאשה.

על ענייני אותו העולם, והיה אומר לי ענייני חבוע הקבר בארוכה, ואח"כ היה אומר לי שדנים באותו עולם ומעניסים על דקדוק הדברים ביותר ממה שאדם יחשוב בדעתו (עוד דף קנ"ב) והוא מה שאמרו ז"ל נפשותם של רשעים הם הם המזיקים (אשר יתדבקו ר"ל באדם) ובימינו ראינו הענין כמה פעמים פה כפת גליל עליון ויש כמה עידי ראיה על הענין.

א) הקדמת ס' חרדים.

ב) שם בסוף הספר.

ג) ומה יקרו דברי החוקר הקדוש ר' אליהו דילמדיגו בספרו היקר בחינת הדת אשר יצא אז בשנת הרכ"א נגד הדעות האלה וז"ל (כד ס"ז) התורה לא נתנה למלאכי השרת, וגם כן לא נפעל אנחנו בעליונים ולא נשנם, כי העליונים פועלים בנו ולא מתפעלים מאתנו, והמה ינהיגו העולם השפל בכח האל ולא יתנהגו מהשפלים, ומי האיש אשר יחשוב כאשר יסתכל הטיב במה שאמר ויפשוט מעליו הדמיונות אשר שמע שהעליונים לא יתוקנו כי אם במעשי בני אדם, והנה אנחנו בני האדם לא נוכל לתקן עצמנו ואיך נוכל לתקן העליונים ומה התקון ההוא אשר נפעל בם, ואשר יאמרו קצת בני אדם בזה הוא דמיון נפסד.

ד) שבחי מהרח"ו ד' ט"ו.

ה) שה"ג מע"ג א' י' סי' של"ג.

ו) חבר ס' מגן דוד מפרש האותיות על פי הקבלה נדפס בחמשטרדאם בשנת תכ"ג וס' אור קדמון, וכתר מלכות, תפלה ע"פ הקבלה.

אחר החתונה התעורר האר"י כפי הנראה על ידי רבו הרדב"ז לשום כל מעינו בחכמת הקבלה, וספר הזוהר אשר יצא אז ברפים לקח את לבבו מאד והחל ללמוד ולשקוד עם רבו ר' בצלאל אשכנזי בחכמת הקבלה א) ולהתנהג ע"פ הנסתר לעשות תקונים ולהתבודד ב), וכל ימי השבוע ישב בבית אחד הבנוי על נהר נילוס במצרים הישנה ועשרים עבדי חותנו אשר עמדו שם על המכס היו אצלו, ויומם ולילה שקד ולמד בחכמת הקבלה ולא דבר עם איש מאומה ורק עש"ק הלך לביתו לעת ערב במצרים החדשה, ולא דבר עם אשתו אלא בלשון הקודש ג) וכה עברו עליו ימים רבים עד אשר מלא את ראשו בחכמת הקבלה ומרוב למודו והתבודדתו גבר עליו כח הדמיון והחל לחזות מחזות שונים ויבא אליו אליהו ויגלה לו סודות נעלמים ום"ת.

אחר ימים אחדים ראה האר"י כי לא טוב לו לשבת לבדו במצרים וישם את פניו ללכת לצפת כי שם ישבו מקובלים רבים ופה יהיה לאל ידו להוציא כל חזיונותיו אל הפועל, ואולי יזכה לעלות למדרגת הרמ"ק אשר גדל שמו בישראל, ובסוף השנה שנת הש"ל בא האר"י עם אשתו ובניו לצפת ד).

ובשנה הזאת שנת של"א בטרם נתגלה האר"י קרה בי"ג אדר ראשון דבר נפלא בצפת ה) כי חלתה אשה אחת במחלת השגעון ו) אבל אנשי צפת אשר

א) עה"ג מע"ק מות ד' ס' כ"ח, ומצאתי בהלקי (ד' ג') מל' שלמה שלומיאל דפוס לבוב ס' תרי"ח. ב) מצאתי בהלקי ד' ג'. ג) שם ד' י"ד.

ד) עיין בס' מצאתי מהרח"ו (ד' ג' ע"ב) וז"ל מכס גדול יהוה בקוף המכס (מכת תס"ל) לצפת וכו', וכן היה שמצאתי בחיל בת מורי ז"ל עין מלכים, וכן יאמר ג"כ רמ"ק בס' מצאתי בהלקי (ד' ג' ע"ג) ובאותו הפעם (כלומר בת בהלקי לצפת) לא היה לו כי אם ל"ו מכים, ובן ל"ח כפעור, וכמעט לין מי בין המקובלים שיחלוק על זה כי בהלקי לא בת בקוף מכת ת"ל לצפת, לולם החוקר הגדול גרשעץ בס' קורות היהודים (ח' ט' נוסף ח') יצא לעורר על זה יען מצא בתילים בדברי מהרח"ו בשעתו, כי כה יאמר מהרח"ו בספרו מצאתי מהרח"ו (ד' י"ג ע"ב) בשנת המכ"ו ליל שבת ה' למחוכה וגו' בדמעתי ממוך מכבים ולחלוט וכו' לחר ג' מדשים ליל שבת הגדול ולילן ולחלוט וכו' ולילן, ולחר זה בשנתים ימים בת מורי ז"ל המשכנתי לצפת, ומכאן ברלה כי בהלקי בת לצפת בשנת המכ"ח ומזה מוכיח המכס גרשעץ כי בהלקי בת לצפת שנים לחדות קודם שנת ת"ל ויביא עוד ראיה לדבריו ממקום לחר כי בהמגיד מפרים (ד' כ"ה ע"ב) כלשון בזה"ל שנת המכ"ט והוא מיומי בשבדך בזכותך וכו' ליליד לחבמת הקבלה יותר מהרשב"ץ שבמירון והוא ייתא למלף מכך, ולדעת המכס גרשעץ הרשב"ץ במירון. הוא בהלקי ז"ל יען כי שם יצב לרוב עם תלמידיו, מולם דברי המכס גרשעץ לא נכונים בעיני, כי מהרח"ו לא בתר לח עלמו, רק שגיחה קטנה בלבה בדמות בדברי מהרח"ו, כלומר יש עוד הרבה טעותי הדמות בס' הזה, ומקום ג' חדשים לריך למקן ג' שנים ואז יבוא הכל לא נכון, והרשב"ץ שבמירון בהמגיד חיבו בהלקי רק לשבח כי אין חקר לכל הגדולות לחר הגיד המגיד על מהרי קאדו ז"ל.

ה) עיין בס' נשמת חיים מר' מנחם בן יהלאל מלמר שליחי ס' עשירי ומכס המכס גרשעץ יאמר בספרו קורות היהודים (ח' י' לד קכ"ו) כי בעת לחר הלך מהרח"ו לנחליעו הולילו תלמידי האר"י גלגול עין לחת לחת והגידו הדבר מהר בהיילחת, לחל שגגה יגלה מלחני החוקר הזה, כי מהכתב הנמלא מעמת הנדפס כלו בס' נשמת חיים רואים לכחו כי המקובלים לחר בהלקי לח הרוח עין החת עוד מחלמידי האר"י יען כפי הזמן הנרשם על הכתב קרה הדבר הזה בי"ג לחדר שנת ת"ל בעת כתבם האר"י ול' חיים לח בצפת.

ו) כעת ידעו גם יודים כי המחלה לחר קרלו לז בשם דבוק היה רק מחלת השגעון

חכמת הטבע וחכמת הנפש לא ידעו האמינו בדברי הבל ורעות רוח כי נכנס בה רוח, והרבה אנשים וטהם בעלי תורה וראשי הקהלות באו אצלה, ושני אנשים ר' אברהם לחמי ואליהו פלקון ובראשם ר' שלמה אלקביץ א) אשר התפארו כי יודעים השבעות ועניגים רבים ע"י איש ונפרית לדבר עם הרוח נגשו אל האשה ושמעו מפי הרוח כי בחייו היה מין ואפיקורס וזה ל"ג שנה הוא הולך בעולם התוהו, וכעת מצא מנוח בתוך האשה הכשרה, וישאלו אותו אם חפץ שיבקשו עליו רחמים והשיב להם טי יתן. אז אמרו שלש פעמים אל מלך, ויעבור, בקול שופר, וישאלו עוד את הרוח אם חפץ שיעשו תקון לנפשו, והשיב להם שלא תועיל לו שום תקנה, וע"י השבעות והקריאה בקול גדול: צא רשע, יצא הרוח, ומיד שטו על האשה קמיעות ותשב לאיתנה, והחכמים הבקיאים בהשבעות הרוחות הלכו לדרכם שמחים, אבל מיד ערבה שמחתם כי נשמע קול בעיר כי הרוח נשאר עוד בקרבה, והחכמים המשביעים שבו מהר עוד הפעם אל האשה ולראבון נפשם מצאו כי כנים הדברים, ואמרו כי יצא הרוח מתחלה, וחזר כעת מצד אחר, ונתנו טעם נכון לדבריהם כי הקמיעות אשר שמו עליה לא נכתבו על שמה, ונחוץ להשתיק הדבר איזה ימים לבל יודע בקהל על ידי היהודים והתורכים הרבים הבאים לראות את הנפלאות ואז תמצא ידם לפאותה, אבל אחר שמונה ימים מתה האשה ובאותו הזמן נכנס רוח בבחור אחד והחכמים המשביעים השביעו ג"כ את הרוח על אופן הזה ובלי ספק הועילו גם לו באשר הועילו להאשה, ובכל זאת למען זכרת את הרבים כתב ר' אליהו פלקון את הדבר הזה על ספר והרבנים אשר ראו בעיניהם את הנסים והנפלאות האלה כתבו ידם עליו ובראשם שלמה אלקביץ, אברהם לחמי, שמואל ביאני, אברהם ארוסטי, ונשלח בכל תפוצות ישראל ב).

ולא יותר, לפי גדולת הרשעים עשה הענגון הזה רושם גדול, וגין הענשים עוד יותר מהיהודים, וכהניהם פעלו ג"כ גדולות בהשבעות הרוחות ולמד מהם הרשה בפלות כי רק בשעתה לחת מן קדוש לחד לשה עם על לשה דרך מוטה הרוח מהר, ככתוב בשפריהם בחריכות. ובשעת השע"ז קרם עניו כזה בעיר לחדלן בארץ לרפת כי בזית מוצד הבזיות נתעלפו פתאום הבזיות, ומיד נלו הכהניט ועשו השבעות ועל ידי השבעות חלל הרוח לדבר בהם, וישלחו לותו "מליזה קצה בה בהשה הזשה", ויען משלה, "ובליזה לוטן", "ע"י שוטניט", "ומי שלח לותט", לרצלן, "ולך יכונה", "גרלנדיער", "ומה מעטיו", "כהן" "ומי הניל השוטניט", "הרוח": ולרצלן גרלנדיער היה כהן בעיר הזשה, והדבר הזה היה בעיניו בהחלה בלחוץ, כי היה לוט משביל ולא חת מדבריט כחלה, לפי לחרי כן כשה בלחר בומשה רלה כי לקון טורח מלחמו, ובשעת שע"ד כחרץ עליו משפט מות ומשרף בשה על פי דברי הרוח, לו ע"י השגעון, מהטלטות הבזיות. (זה לא פעל לא הרוח ולא השגעון, כי לם יד הכהניט לשה לזו על הבזיות לדבר בכה ומעשים כחלה קרו לחלפיט דבר יום ביומו — המו"ל).

א) כן נרלה מתוך הכתב המשלח מלפת (עיין בם' נפוצת חייט) כי החכמים החלה היו המשביעים.

ב) וז"ל ר' מנשה בן ישראל בם' נשמת חייט הכני חליב לפניך החגרת שלוחת מלפת וזה נקחה כפי מה שכתב מיוחס לדפסה, ומעשה גדול שהיה בק"ק לפת תוצ"ב, ועיין בם' שלשלת הקבלה ס"ג לרוק על עולם הנשמות נדפס בווינעליש שנת ס"מ וז"ל ומעשים

יב.

בתחלה ישב האר"י בצפת בשובה ונחת ועסק בקבלה ובמסתר א) ורק אנשים אהדים ידעו כי איש מקובל הוא, אבל כשמוע ר' חיים את הדבר הזה כי נפשו חשקה ללכת בגדולות ונפלאות, הלך מהר אליו לנסות אותו בחכמתו ב) וכאשר שמע לקח מפיו בקבלה השתומם מאד על רוב ידיעתו בחכמת הנסתר בעל פה, ומיד נקשרה נפשו בנפשו כי ראה כי על ידו יוציא את מזמותיו אל הפועל ג) והאר"י התחיל ללמוד עמו סתרי תורה בעל פה על פני השדה, ואצל קברי הצדיקים ד) והשקה אותו מים מבארה של מרים ה) ולמדהו להוציא רוחות בכח היחוד ו). וחיש מהר יצא מהרח"ו בכח האר"י לפעול ג'כ גדולות ונפלאות כי נמצאה בצפת אשה אחת אלמנה אשר נכנס בה רוח בישנת של"א ז) וענה אותה והלכו קרוביה אל האר"י, כי ירפא אותה והוא שלח את תלמידו ר' חיים אליה ומסר לו השבועות בכח השמות, וכאשר בא אל האשה הפכה פניה וישאל ר' חיים את הרוח: רשע מדוע הפכת פניך? והשיב לו כי הרשעים אינם יכולים להסתכל בפניו אשר המה בפני השכינה ח) אז גזר עליו שיצא מ"ד ויצא כרגע, אבל הרבה לילות בא הרוח עוד אל החלונות והבהיל את האשה והלכו קרוביה שנית אל האר"י וישלח עוד הפעם את מהרח"ו וצוהו לברוח את המזוזה והלך מהרח"ו ומצא את הפתח בלא מזוזה בשרה וצוה לעשות מזוזה בשרה ומני אז לא ישב עוד הרוח ט).

לאחרים בקצרון הזה ומתמידים יותר הוגדו לי, וגם לתיתי מותם שלאחד מהם מחבתי לפתח תוב"ב שלידע שם וכוונתו על הכתב שכזכר בהמעת חייס.

א) עיין בפ' לקי נוהם מהר"י דימודיכא (לד ס"ו) מה שמעידה בשם ר' יעקב לבוכעפיל שלמד כי האר"י ז"ל היה רוב היום עוסק בהקסוד ובלשם ימים קודם מותו שלא שמעוהו עם הכלל, גם מדברי השלמה למד שלל האר"י ומלא מהר"י קלרו כלאה כי עסק ג"כ בהקסוד עיין בפ' לבקת רוכל קי' קל"ו.

ב) שבחי האר"י ד' י"ל.

ג) ומה' הגדול גרשעץ ילמר בפ' קורות היהודים (חלק ט' לוקף ח') לין למד מהרח"ו עם עם האר"י רק חלי שהם למד על זאת יתפלא ג"כ בעל שם"ב, למד דבריו לא יכוונים ומגמה היא מלפניו, כי בעל שם"ב יתפלא "לין למד מהרח"ו כל החכמה מהאר"י בשהם ובעבה חדשים והוא פלא" למד לא נפלאת היה בעיניהו יען מהרח"ו ידע היטב לת חכמת הקבלה כמו האר"י, למד האר"י היה נחוץ לו למפלו ועיין להלן.

ד) שבחי האר"י ד' ג' ד', ושבחי מהרח"ו ד' כ"ב.

ה) עיין בהקדמת הס' נגיד ומלוה מר' יעקב למח.

ו) שבחי מהרח"ו ד' י' ע"ב.

ז) המעשה מן הגלגול הזה הכתוב בקוף שבחי האר"י היא ג"כ בשהת שלי"א בכרלה מפ' שבחי מהרח"ו (ד' ו' ע"ב) והגלגול הזה היה למר הגלגול מר' שלמה הלקבץ יען כפי הכוונה מדברי שבחי האר"י (ד' י"ח) המחיל ר' חייס להיות מתלמידיו למר שהם חדשים כלאר יבא האר"י נפשה.

ח) שבחי האר"י ד' כ"ח ושבחי מהרח"ו ד' י' ע"ב.

ט) ובעל הק היאר מביא בקפרו (פ' מ' ופ' ע"ז) עוד שני מעשים מגלגולים למר שלא למהרח"ו בשם האר"י. לגרסם הרוחות. ובוח לחד מהם היה שהקן וכזהן גדול, למד מהרח"ו ידע לת למר לפניו ופעל ועשה על לד היותר טוב ולא לותו.

(המשך יבוא)

רבי יקותיאל בר"י.

ס פ ו ר

מאת

אלעזר שולמאן *)

א.

מַזְוְגֵי זְוּגִים.

באחד ימי החרף שנת תרל"א התנודדה ענלה קטנה על הדרך בוא ק ר י ז י ש צ ה. בתוך הענלה ישבו שני אנשים, האחד זקן כבן ששים וחמש שפל קומה ובעל בשר, והשני כבן ארבעים, איש קומה מטוצעת ובעל בשר אף הוא. בבגדיהם והליכותיהם היו ככל אחינו בני פ ו ל י ן ודבריהם ענו כם כי מהשדכנים אנשי מעלה המה, אשר עיניהם רק אל נכבדי ארץ.

— אם לא יחפוץ הנאון גם הפעם ב ה ש ד ו ך — החל הזקן לדבר — אז מי יודע אם יצלח בידינו להביא לפניו שנית מנחה כזו, כי האיש אשר בו בחרתי הוא נכבד ונישוא פנים וגם עושר רב לו, ואם אף זקן הוא — אך הלא גם צביה אחות הגאון לא רכה בשנים היא, אף הלא חשך משחור פניה ובעיניה תלין דמעה תמיד וכל שניה כפיה נהרסו, והאם תבקש עוד גדולות? לא א ס ר י ם ידידי! הפעם לא יהיה לשוא עמלנו ועוד מעט ננטר אמר לטוב.

— ואני לא כן אדמה, ר' ח י י ק י ל ידידי! קרא הצעיר בהניעו ראשו, כי לוא ידע כל אדם ערכו אז הלא היה אך למותר להכריז בשמים בת פלוני לפלוני, אך הלא זאת היא חשאת עמי, כי כל נדיביהם ועשיריהם לא ידעו נפשם, וכי יבקשו שדוך להם או לבניהם הלא יבקשו את אשר לא ימצאו, כי כל אחד ישים שקר מעוזו ויתהלל בשוא ותהו. זה יבקש להתחתן במשפחה רמה ונכבדה, האחוזה בחבלי היחש מאלף דור ואשר אין כל טום בה ושכולה, יען מה? יען כי במשפחתו רק מוסר אחד לבד. וזה יבקש לו משפחה אשר עפרות זהב לה ואוצרות קרח, ומדוע? על כי רק זה פַּעֲמַיִם היה כיתו לשמה והון זרים אבד. לוא תדע ידידי את אשר דבר גם האיש הזה, אשר בידינו עתותיו, ואיך התאמץ להוכיח כי אך חסד ינטול עם הגאון בהתחתנו אתו!

— ומה דבר, ידידי, ומה הוכיח?

— הוא דבר אלי לאמר: מה תבהלני ידידי בכבוד הגאון? ומי כמוני יודע אותו? ואם אף דעת ק ד ו ש י ם לא למדתי וחכמות ג ס ת ר ו ת לא אדע, אף לא אוכל לחרוץ משפט על ספרו ה מ ק ב ץ, אשר בו קבץ בעמיר גורנה

*) שני הספורים אשר באו בחוברת ו"ב בשם "במצולות ים" שנה שלישית ובחוברת ב' שנה זאת בשם "ארחי ורבעי" המה מידי המחבר הנכבד הזה, אבל מטעם בלתי עמדו כאן להודיע שמו ונקוה כי עוד יוסיף לכתוב שמו גם ביתים חבאים על מאמרים וספורים אשר יתן למען השחר — המו"ל.

שאלות ותשובות לאין מספר, אך בטרם חוללה ידו את המקבץ הלא היה הגאון סוחר כמוני, אך בעוד אשר סוחר כמוני לא ישים חיל זרים מעוזו ולא יאבד חיל זולתו, הנה היה ר' שבתי טוב לכל קויו לקחת מהם כסם בנשך — ומבלי השב להם אחרי כן מאומה! — ואז השליך סחר-נוים אחרי גוו ומלט נפשו קריזשצתה ושמה החל להראות נפלאות בתורתו ולשלח על פני חוץ את המקבץ, לטען עשות לו שם — אף לצבור כסף שנית, ואם אף יתפאר כי לא יקח שכר הרבנות וחנם ישור בעטו, אך אלה שקלי הכסף אשר בידו מאין המה? העיני האנשים ינקו? — הנה כה דבר האיש בהגאון, ועתה מה יענה הגאון עליו?

— אשר יענה הגאון — עליו אכן לא אוכל דעת בטרם אשמע, ידידי, אך זאת אגיד לך כי כל תלונות האיש עליו אך מאפע הנה, כי אם גם אמת היא, כי לא נקה גם הגאון מעון וככל בני בשר אהב גם הוא לקבץ גם את השקלים, אך הלא בקבצו את אלה חוללה ידו את המקבץ, וספר גדול ורחב שולים כמוהו הוא הלא ימהה כל עון וכל פשע ואף את מוטר לא יזכר עוד. אך נחדל מדבר מהתלות. הלא ינרתי ידידי מפני הרעה, פן יאהזהו שנית השבץ ויפרפרהו כמאז, ואז הן לא נוכל לראות פניו ימי מספר, ואתה ידעת כי לנו למהר לעשות הדבר.

— הדאגה הזאת אמנם תהלמני גם אני, ידידי! כי עוד לא מש מקרב לבבי כל אשר קרני אתו בקיץ העבר, כי שבועים ימים נעצרתי אז בקריזשצה בטרם יכלתי לראות פניו, ומי יודע אם לא אנושה מחלתו מאד גם עתה? אך מה זאת, ידידי? מאז הבקר נסע בדרך ועוד רחוק ממנו בית האלמנה? —

— בית טלון שרה האלמנה? קרא הזקן פתאום ויישם ידו על מצחו כמו חפץ לזכור דבר — ואני שכחתי כמעט מספר לך החדשה אשר בביתה. הלא חדלה שרה מהיות כאלמנה! ומה תענה ידידי בשטעך כי האיש אשר לו נתתיה הוא — חנן הקטן?

— חנן הקטן? הכותב פלסתר משטיויין? הלו נתת את האלמנה לאשה?

— והאם יכלתי ידידי לעשות ההפך ולתת את חנן לאשה לשרה?

— אבל אשתומם לדבריך, ידידי! הלא זה הוא חנן אשר היה למלה בפי כל הארץ, אשר ידו היתה בכל ויד כל בו ובאחריתו הלא היה נבל, כי הורד אל בית האסורים ומשפטו היה להצמית שמה חייו, ואיך מלט המשחית פתאום מצרה נפשי?

— העל כן תשתומם, ידידי? ומי גבר כמוהו אשר כח וגבורה לו בעטו וכשונו תעשה נפלאות? הלא גם ארץ יהרום בכח עטו והרים משורש יהפוך ברוח שפתיו, והאם מאיש כזה יכבד לחלץ מצרה נפשו? הן בעיר סרא יולד אדם כזה, כי עוד בנעוריו היה למנור לכל, ובני עירי אשר נחרו בו — כי בן עירי הוא — הוציאו כספם לריק וכחם כלו להבל כי לא יכלו לו, כמה פעמים ענו בכבל ורגלו, כמה פעמים קראו יחד: עתה לא תהיה לו תקומה עוד ועד היסוד יהרס, אך בעוד אשר המה שטחו לאידו וקראו האח — והנה הוא מלט

נפשו ושב לענות נפשם במוקשים ובתואנות בכתחלה, עד כי עיפה גם נפשו בעירו ואז ירד לגור בשפיוויץ ושמה היה פתאום למחתה להגבירים בני ברי, ואת אלופם את ר' יקותיאל השיב כמעט עד דכא, כי הכהו בשוט לשון וכל חמתו כלה בו, עד כי בא קצו אפת בצעו, כי ברוב אוצרותם הועילו להם הגבירים האלה אחרי כן למצוא עונו ולהורידהו בכבלי ברזל אל בית הבור, וישם ישב דומם בחשך שש שנים תמימות, כמעט הייתי לשמה ידידי בראותי פניו פתאום בקריזישצה! הזאת היא נעמי? קראתי למראהו ועיני נזלו דמעה — הזה הוא חנן אשר גבירי ארץ אליו השתחוו ולדברו יחלו, ובעד שנים שלשה פורים אשר כתבה ידו מלאו חפניו זהב, ועתה הוא נבזה וחדל אשים, לבוש קרעים וחסר לחם? אז עלה על לבבי ידידי להביאהו בית האלמנה ולחלץ מצרה נפשו בעזרתה. הנה כל זאת עשיתי, ועתה האם לא נשב ראש הלילה, ואם לא לכיבות טובות ושמנות תהיינה לנו למנה? הלא מצאו חן בעיניך אפרים, הלכיבות השמנות?

— לא זאת לבד, ידידי, כי אהבתי גברה גם למרק תרנגולים וברבור צלוי ומרקחת בטנים ודגים מטלאים סלת וכל טוב בית הפרים. אך מה יועיל דבר שפתים? מי יודע ידידי אם לא תקדם האלמנה פניך במטאטא? כי אם אף טוב השירוך אשר נתת לה, כי הלא נכבד האיש אף משפחתו הלא רמה היא בישראל...

— אמנם כן הוא! קרא חייקיל ומלא פיו צחוק — האח! משפחה רמה היא באמת וכל כבוד ישראל הלא ישכון בה מדור דור, כי ראשיתה בגנבים ובאחריתה הלקה עם סנאסים! לוא תדע רק את דור האיש, את ר' יעקב ברחן! הן מסצרים ועד הנה עוד לא נולד לישראל סוחז וריק וכליעל ונקלה כזה, ואם אספר לך כמו... אך הם! קול מצלת סוסים באזני, הנה מרכבה באה.

ברגע ההוא באה מרכבה ונעצרה בדרך, ואיש כבן שלשים וחמש, יפה תואר מאד, לבוש אדרת שער יקרה הוציא ראשו מבעד החשנב, ובראותו את פני הצעיר מהנוסעים השמיע קילו כמשתומם: הרבי אפרים שרכן פה לנגד עיני?

— ר' חנוך סוכן הגבירים בני בר"י מפשיוויץ! קרא גם אפרים כמשתומם.

— אמנם כן ידידי! וכאשר תתפלא אתה כן הלא אתפלא גם אנכי כי פה תמצאני, כי לא דמיתי מעולם אשר תדרוך כף רגלי בהפלך השוטם הזה ולולא השידוך בקריזישצה...

— השידוך?! השדוך לך בקריזישצה? והאם לא אדענו גם אני?

— כן ידידי, הלא תדעהו כמוני, הלא דבר לי אל כבוד קדשו, אל הגאון ר' שבתי מקבץ!

— אל הגאון רבי שבתי מקבץ?! ומי לך בכיתי בן או בת?

— רב לי, ידידי, אם רק אחות לי!

— אחות? הצביה?

— כן ידידי! היא צביה, ואני שלוח אליה בשם אלופי הגביר רבי יקותיאל בר"י!

— אלופך הגביר רבי יקותיאל? איתכן?

— ומדוע לא יתכן, ידידי?

— אך מי יאמין לשמועה כזאת? הלא דָוִד בן ארונך הוא בן שש עשרה, ואחות הנאון . . .

— אך לא לבנו ייעדנה הגביר כי אם לנפשו, ידידי! או אולי לא תדע כי הגביר אלמן הוא מאשתו זה חצי שנה?

— אמנם לא ידעתי זאת! קרא אפרים ויאנח — ברוך דין אמת, אך הנידה לי, ידידי, יד מי בהשידוך? היד למך הארוך? הבא עד הגבול?

— השידוך? כן ידידי! אף ידי! למך כוננוהו, אך מבלי יכלתו לדרת ברוך, כי חולה הוא הנה היה המשא על שכמי לבדי, אך הודיעני נא, רבי אפרים! היש מלון טוב בדרך הזה כי מאנשים בר' אפרים שרבן לא יפלא להעת איה בעלת בית מלון כבוד ומקום הלביבות השמנות?

— כן, אדוני! משפט אמת חרצת. סור נא אל בית האלמנה, דרך כברת ארץ מפה, ואליו . . .

— ואליו הלא תסור גם אתה ללון ועוד נשיחה ונדברה יחד? האח! . . . רַכָּב! הפוך נא ידך ועבור! כה השמיע האיש קולו ובעוד רגע חלפה עברת המרכבה לדרכה.

אפרים היה כנבר נדהם.

— פח ומוקש על דרכנו! קרא וספק כפים — ומי יכל דעת כל זאת מראש?! הה, רעה לא ידענו שחרה באתנו! אנחנו בדרך לכלות דבר והנה זה בא רכב סרשים וכל עצותינו יכלע ותקותינו לאל ישים. ארור למך הצורר, הוא ישיבנו עד דכא, הוא יתיצב מאז לשטן לנגדנו ומידו אין מציל. הה! מדוע לא עלה גם על לבבנו לשים לפני הנאון השדוך משטיוויץ? . . .

— אך איך יכלת עשות זאת, ידידי, בטרם ידעת כי אלמן האיש מאשה? הלא ראיתיה בעודה בחייה ומי יכול לשער בנפשו כי עוד טעם ותתן ידים לשדכנים בבית אישה? לא שיעול ולא מבאובי בטן אף לא חורת פנים, אף . . .

— העוד תצמיד לשונך מהתלות? זכר נא עגינו ולחצנו.

— אך מה אועיל לך ידידי אם אעשה מספר כתנים? הן מכאוביך אסכול גם אני וכמוך ידעתי כי באבדן השדוך הזה אברנו אלף שקל. אך לא נובל הציל טוף משני אריה, כי לא ימאס ר' שבתי גביר כרבי יקותיאל בר"י ודבר שפתים אך למותר.

— אך האתן להצורר הזה להאריך לשאת שללו בידיו, ואנכי מרחוק אעטוד? ואם לא כל חטתי אכלה בו, כל בני אשפתי אביא בבליותיו, את עיניו המטמאות אנקר, את זקני המשקץ אמרוט, את . . .

— אך חדל נא, ידידי! אל תבלעהו כלו כי יכבד עליך, כי ארוך הוא.

— התוסיף דבר מהתלות? התחכה עד אשר תהיה מזה רעב, עד אשר יתנך הארוך לשמצה בעיני כל? אתה תחל דבר והוא יכלהו, אתה תיגע לריק והוא ימלא חפניו זהב, אתה . . .

— אך חדל ממני, ידידי! הלא אמרתי לך כי השדוך הזה אבד ואיננו ולא נועיל אם נם נהנה נכאים כמו יולדה. הלא טוב לך כי תשים לבך בקריזישצה אל השדוך הראשון אשר ערכנו לפני הזקן, ואולי יתן ה' כי תעשה עצתנו הטעם ולא ניגע עוד לריק.

שניהם החשו ולא דברו דבר.

— אבל אפרים, ידידי, קרא פתאום הזקן ופניו צהלו — הלא עצה ומזמה בלבבי וכל מערכי לב הארוך אחכל, לוא אך...

— אך מה? דבר...

— לוא אך תעניני ידידי לדברי!

— אבל דבר נא, שאל, חקור... למה תחשה?...

— אך לאט לי ידידי עם עצתי! לא בחפזה יולד טוב. עודך צעיר לימים ולא תדע כי...

— מדוע תמרוט בטלקחים בשרי? לבבי יחיל מרגז!

— בבואך אל המלון תגיד זאת להאלמנה והיא תתן לך רסיסי נפרית ומַלוּחַ יבש וכתות להרגיע בסנך ואז תעלה לך ארוכה, כי גם אני חליתי כמוך והרסיסים והמלוח השיבוני לאיתני ברגע אחד. מח תַעֲוה פניך, ידידי? החָרה לך על כי לא אניד לך עצתי? ומדוע לא תעניני לדברי? הלא חרש הוא עמי הסוכן הזה ולא ראיתיו כי אם היום, ומי הוא איפוא ומה אתו, ידידי?

— רק זה שנה שבתו בבית הנביאים, ולפני כן לא ידעתיו.

— אך הלא ישבת בשטיוויץ בקיץ העבר חדש ימים, והאם לא נודעו לך דרכיו?

— ידעתי רק זאת כי נפלא מאד האיש במעשהו וכי לכשרונותיו אין חקר על כן יעריצוהו הנבירים ועליו ישענו בכל דרכיהם. כי גם לפני מלכים יתיצב ורוזני ארץ אֲלָיו ישמעו.

— הכעל אשה הוא?

— אך כדי ריק תיגע אם תבקש לו שידוך. כי אזני שמעה דבר בקריזישצה ותבן כי יעודה לו אחות הנבירים לאשה. אך מה לך בכל אלה? הלא תגד לי עצתך היעוצה לחבל את למך?

— המה אלי ראשך, ידידי, ואלחש הדבר באזניך, כי עוף השמים יוליך את הקול. כה דבר הזקן והמה אליו את ראש רעהו, ואחרי דברו דברים אחדים כאזניו בלאט השמיע השופט קולו בנילה: אמנם בן, ידידי! היא עצה טובה ובה נסמכתי, כי ידעתי אשר חנן...

— אבל חדל נא, ידיד לבי! האם לא הגדתי לך כי אפחד גם מפני הרוח, כי גם בכנפיו יצרור אמר ופן נחבל לנו. ועתה השקט ושמע נא איפוא ידידי ואספר לך דבר. מה תענה בשמעך, כי בהיותי זה שנתים בבית הנביר ר' יקותיאל בשטיוויץ — הבאתי בכשרו מרצע?

— מרצע?!

— כן ידידי, מרצע, הלא תדע את ר' קלונימוס?

— את ר' קלונימוס? ומי לא ידע אותו ואת קצו?

— את קצו?

— כן ידידי! כי זה שנה תסתתר בינתו וזרות ותהפוכות יחשוב וכל היום דברו: בא הקץ, הקץ בא! אף כדברו כן עשה וענה נפשי זה שנה בחבלי משיח באמת. כי אטומות אזניו מאד ובדברי אתו הייתי כמעט למשסה, כי על שמאל ענני ירק ועל ימין השיבני חטים, חשך שם לנעלים ואור למזוזה עד כי עיפה נפשי מאד ובלהות הייתי.

— הלא זה הוא הכתוב במחזור: מי בקצו ומי לא בקצו! אך הֲכֹה כשל כח האיש ואין עוד תבונה בו? פרי מעלליו יאכל הערץ! שנאתי מאסתי את האיש הזה כאמורי, כי אם גם הצעיר, גם יקותיאל אכזרי הוא כיענים ולבבו יקשיח כנמר אף הוא, אך רק במסתרים יחבל וכסות ישים על עלילותיו ברצח, לא כן הזקן האשמאי הזה, לא אלה מעלליו. על מצחו חרות בצפרן שמיר: פה משכן נבל! ומצעקת דל ושועת יתומים לא ורך לבבו ולא ידע חנות. ואם גם עיר ומלואה יסופו ויאבדו לנגד עיניו ואת כלם יוכל להציל בשקל כסף אחד — אף אז יקפוץ ידו ולא יתן, ועל כן אמרתי לא בן גח אך בן בר"י נהרג על פחות משוה פרוטה. אך הלא תבקש ידידי את המרצע? הבה ואוציאנו לך. הלא תדע כי בן לרבי יקותיאל דודל שמו ובו דברתי נכבדות זה שנתים. אך מי ישים שידוך לפני בני המשפחה הזאת ויצלה? הלא גבהו ורמו יחד על כל בני ברית, ור' יקותיאל — הוא הלא מרומם גם עליהם ואפס זולתו למדן, יחשן, נדיב ונביר ואוצר כל כלי חמדה, ומי ישים איפוא שקר בנפשו למצוא לו שידוך כחפצו? על כן דברתי אליו זה שנים בצחוק, כי אם תהיה בת לאליהו הנביא והוא יחפוץ להתחתן בהנביר — אדמה, כי גם בו לא ימצא חפץ, יען כי גם בו ימצא דפי, והוא — על כי איננו עוד מחתן לדנביר רבי יקותיאל בר"י! אך אספר לך ידידי את הדברים אשר נדברנו יחד זה שנתים למען תביז סוד המרצע. הנה אלה המה השדוכים אשר העברתי אז לפניו ואלה המה הבריו אשר השיב עליהם:

— עם הנביר ר' יעקלע קולר ממקלקה?

— הלא חותנתו בנעוריה...

— עם רבי זרח פטדה מאנס — רבתי?

— הלא האשה אשר עמו...

— עם רבי יוחצה פרנס ממזוצס?

— והלא זה הגבר לצון חמד לו, כי יראת שדי לנוכח פניו, ובגותיו וכלותיו יוצאות בשעדות ראש גלויות ועוברות במחול עם בחורים, ותרח אביהן לא ישים בהן תפלה. וכנו הבכור לא ידע עוד יה ולא יכיר אלהי יעקב שופת הסיר בשבת ואוכל משחיטת שפחתו הנכריה וככל הגוים היה.

— עם ר' יאקיל לוקח מקלחתה?

— ומדוע לא העביר לפני גם את הרצען והבלן משטיוויץ? הלא בוז משפחות הוא והרפת עמו. שאל נא זקני חילזיקע ויגידו לך, כי אבי אביו קבור

במחצלת תבן מאחרי הגדר והשמשים שמו מקטרתו בפיו ונתח בשר בידו, להוכיח בשמים צדקו כי העלה עשן ביום השבת וכי אכל גם הוא משחיטת השפחה.

— עם הנביר ר' נרונם ברקת מכרכרה?

— מכרכרה? הלא היא עיר קטנה וכה רק שתי משפחות ועשירות אשר האחת מהן סחרה לפנים בסוסים נגובים והשנית תסחר גם גם עתה?..

— עם הנביר ר' יעקיל פורח מפירזה?

— עם ר' יעקיל? אמנם כן ידידי! כי משפחות ר' יעקיל מלאה באמת רכנים כילק, אף אביו הצדיק נ"ע הלא היה דַיָן כל ימי חייו בגלוזה. הצדיק הזה לא ידע מרמת מתי תבל — כי אם בהתבוננו בערב אחד, אחרי חלצו נעלו להוציא משם את השקל אשר הוריד אליו במסתרים אחד מבעלי הדין למען יַעֲוֹת משפט — והנה אהה הוא נחשת! כי רְמָהו האיש ותחת כסף שם בנעל את הנחשת...

— עם הנביר ר' פייבוש גרנר מחלטון?

— עם ר' פייבוש? לא ידידי! אשרי עושה דבר ה' מבלי כל שכר וגמול, לא כן אבי הנביר ר' פייבוש, הוא לקח שלומים תמיד בעבור עלותו לקריאת התורה. כי בהיותו צעיר השמשים בחלטון היה שכרו שתי קשיטות לשנה בעבור עלותו לקריאת שתי התוכחות...

— עם הנביר רבי בצלאל ורד מסשרקה?

— עם בצלאל מכשרקה? והלא זה האיש בעל־פֶּלִי, כי הלא אחד הוא מאלה הנבירים העשירים בלי כסף, החכמים בלי דעת. הצדיקים בלי יראת אלהים והיחשנים בלי ככוד אבות ויחש עצמם, ואנכי שונא אנכי מאד כל בלי...

— עם רבי שמואל מחצץ בהנאון רבי יקר מחצבון?

— והלא נרול האיש מאד בעיניו, ואם את כל הון ביתי אתן לו בער בהנאון אף אז יתהלל כי עשה חסד עמי, ואני לא איש אוהב חסד אנכי...

— עם הנביר רבי יסונה תאומים מסתקה?

— עם רבי יסונה בעל הנאמנות? הלא הוא בעל נאמנות רבה מאד, ידידי! אך רבים המה אשר יאמין הוא להם כאלה אשר יאמינו בו, ואם יבקשני ר' יסונה להלותו אך מאה כסף כחלות את אש סיחר — אף זאת לא אתן לו.

הנה כדברים האלה רבונו אז יחד, ובחוסיפי להעביר לפניו שאר הנבירים את כלם שם לאל אז לא יכלתי עצור עוד בנפשי, ובעוד חלק את זקן בנחת ונפשו התענגה על כל הדברים הטובים אשר השיבני קראתי אנכי פתאום: עור שדוך אחד לי אדוני! ובו תבחר זאת ידעתי נאמנה, עם הנביר הנכבד רבי יעקב רצען מסמוסם?

— עם הרצען מסמוסם?! נתן קולו קול פחדים — עם הרצען מסמוסם? כאזני מי תדבר כן, חייקל?

— שמי הוא ר ב י ח י י ק ל ! עניתיו בקומי — למח יחר עלי אפך, אדוני? לא בזדון דברתי, כי אני דמיתי — פה השפלתי קולי — כי אמנם טוב ה ס ר צ ע מ ה פ ע ט ו ן . . .

הלא תבין אל מה ירזמון מלי? כי נבר ר' קלונימום הלא המיר דתו והנהו כמר באחד חכפרים בסביבות שטיוויץ.

— דקירת מרצע היא באמת! קרא אפרים בעוררו קול צחוק גדול — וכאשר ידעתי נפש הגביר אדמה כי יכאב לו גם היום, אך מה ענה לך ומה דבר? האם הגישך אל הדלת ואל המזוזה?

— הצוה למשרתו להשליכך החוצה? הלא כה תדבר? אך שגית מאד בחשבך אליו תועה, כי לא איש כמוהו יגלה קצפי בשאון, ואם גם יתהפכו מעיו בקרבו מרוב זעם וקצף ולבלע ולהשחית חפצו, אך הישמיע זאת דרך דל שפתיו? לא ידידי! הוא ישא ויסבול ולא יתלונן. זה הוא דרכו תמיד. כהיותי זה שנתים בשטיוויץ ספר לי עליו, כדבר הזה, כי רבי כתריאל הדָּן מקליצקה בא אל בית הגביר, אשר יחשבהו ל ק ר ו ב רחוק לו, לבקש לו נדוניא בעד בתו הבוגרת, וכאשר גם חיך הרבנים יטעם טעם, לא חסך גם ר' כתריאל לעזוב את שלחן הגביר אחרי אכלו פעם מהמטעמים אשר עליו ואָוָה לו לשבת אתו מספר שבועות, ואז היתה עת עבודה רבה להגביר, כי בָקַר אז ספרי חשבונותיו, בחפצו לכונן לו בית מסחר חדש בעיר הפלך, עד כי גם בלילה נדדה שנתו מרוב עבודה. והנה בשבתו אחר הצהרים בחדרו ולפניו פתוחים ספרים מספרים שונים והוא כותב וסופר וסונה — ו ב' ס ת י כא החדרה ועל שפתיו נגון חדש ל מ ה י פ י ת אשר השמיע בקול גדול, קול בקול יענים, בעברו בהחדר אחת הנה ואחת הנה. כרצוץ רעם היה הגביר, בהביטו עליו, ופעמים ושלש פקח עליו עיניו, השמיע קול שיעול, קם וישב שנית והניח פעמים רבות את ספרו מידיו והרבה אותותיו איתות לטען הרחיקו טעליו, אך הוא היה כעץ וכאבן לא ראה ולא שמע מאומה. עד כי ראה הגביר כי אך לשוא עמלו — אז פנה אל ר' פתי ובענות שפתיו דבר: רבי! האם לא אפריעך בזמירותיך בשבתי פה עם ספרי חשבונותי? אמנם לא כן שאר־בשרי היקר! ענה המשורר במנוחת לבבו והרבה זמירותיו כבתחלה ועוד הגדיל — למען הראות לשאר בשרו כי אין מפריעהו...

אך מה זאת? — קרא הדובר פתאום — דברתי ולא התבוננתי, מה זה היה לנו? הן כבר רד היום ובית האלמנה עוד רחוק ממנו, ואם לא נהפך לנו היום הנס מ י ע ק ב א ב י נ ו ע ה, כי תחת קפיצת הארץ נ . . ה פתאום מדתה תחתינו? אמנם כן, ידידי! נם הפוך הוא, אף ע ו ל ם הפוך הוא, הוא גם יעקב אבינו! תהיה נא לי איפוא נם כתפך כאבן הלז לאמר: עלי יניח צדיק ראשו! כי יגעתי כדברי ואיישן מעט לרוחתי ולישועתי.

— לישן? בעוד כברת ארץ לבוא אל המלון?

— שנה לשרכנים, אפרים ידידי, טוב להם וטוב לעולם — השיב הזקן בנ רון נחר וראשו נתן פתאום על שכם רעהו, ובעוד רנע השמיע קול נחרת שנה עזה.

ב

הַמְשֻׁפָּחָה כְּלָה.

— הסוכן הזה הוא בהעליה, כי שמה אור גר! קרא אפרים כרדתו מעל הענלה בחצר המלון ובהביטו למעלה אל גג הבית.

— מה לי ולו? השיב הזקן כרדתו גם הוא ובפערו פיו בספר פעמים — ואני צמאתי מאד וגם רעבתי, וה' אלהים הוא יודע אם נמצא אכל בבית, כי לא תכין האשה בשר מראש פן יבלע, כי הדרך רע מאד ואין עובר ואין שב. אך הם! קול שאון באזני, קול כלי הנחשת בהרתיחו טימיו, ובטרם כל הלא נשתה חמין.

בפיו דבר וברגליו התנודד ועבר עד דלת הבית.

— מה קול ההסוללה הזאת אשר אנכי שומע! דבר בקולו בפתחו את הדלת ובראותו איש כבן ששים, שפל קומה וכחוש מאד, אשר נשען אל השלחן ושותה חמין בכסיל. הלך לבדך נתנה הארץ ולאורחיך לא תשים לב, בעל בית יקר?

— האתה פה חייקיל? קרא חנן, כי הוא האיש היושב פה, וישם על חבא את שתי עיניו הקטנות והנוצצות כאש — מאין תבוא ידידי? העוד אתך פה איש?

— מנלושיק אנחנו באים ונפשנו קצה בעמל הדרך, על כן נבקש פניך להת גם לנו מעט חמין. האיש אשר אתי הוא אפרים.

— אפרים? קרא בעל הבית בלעגי שפה — ואני כמעט שהכרתיו, אנה אתה הולך, ידידי? היש שדוך? ומי נלבד שנית ברשתך? נפש מי תאכל עליך מהר?

— כן, חנן! קרא אפרים בצחוק אף הוא — הפלא ופלא! ואני אמרתי כי זועם הוא כל העם ואין דובר דבר אתו! אות הוא לי — כי מוכה ה נ ח ל ה עם כסף.

— והלא כה דברתי אליך גם בדרך — קרא הזקן — כי פרת הבשן נתתי לו וטוב חלקו מאד, אף בהגיעי תבער אש! מדוע תחשה בעל הבית יקר, ולא תדבר בשלום אשתך? השלום לה? השלום לגרוגרת? התבקש לה חתן? דַּבֵּר למען תצדק.

— עוד היום גדול ועוד תספרנה לך זאת בטוב פיהן.

— הכבר חרה אפך, איש דמים וטרמה? ומי נבר כמוך כל ימי צבאו ייחל לטוב? אך אם אתה תשמור מחסום לטו פיך אני לא כן אתי, התחפוץ כי אספר לך חדשות?

— ספר אם תחפץ.

— לספר לך חדשות? הכה תבקש? ואני חן עוד לא שכחתי גם את הישנות. זכר נא ימי נער, ימי שבתך בעיר מולדתי, אז עת אתה ור' יעקב דודך הרביתם ימי ענגכם ויתי הסורים ספרתם לכם שס"ה ינם לשנה, אז עת בראש כל חוצות

התגוללתם מרוב יין וכפגרים מתים נסחבתם אל המהפכת יום יום, התזכור עוד יום בו אויתם יחד, אתה וגם דודך היקר, לדעת מה ידברו בעיר עליכם בגוע שניכם, ואז קראתם למתי סודכם והמה שכורים מיין כמוכם שמוכם בארון והעבירוכם בעיר כמתים. ואז עוררו עליכם מספד ונהי כל מוכרי יין וכל מחזיקי בתי מרזח, ואתה בגד בוגדים בגדת ולא הפצת למות באמת, כי כאשר אך נגעו בארונך האבנים, אשר בם רגמוך בני מולדתנו לכבוד שמך, אז קפצת לארץ פתאום וכל עין נמוגה מדמעה למראך.

— ואני הלא אמרתי כי בדחן נפלא הוא! קרא בעל חבית בהעותו שפתיו בצחוק — אפרים, האם לא ידעת זאת?

— אפרים הוא יודע זאת, ידידי, גם מבלעדיך — קרא הזקן באנחה — חדל איפוא ממנו, אך אני אל ימי קדם אשים פני באמת, אל ימים עברו. אז בעוד חצבו עורקיך להבות אש וכרוח קטב התחוללת, עת גם את כתנתך נתת ביין ונעליך בשכר, ופעם בבית המרזח אשר ליענטא הצולעה נתת בסבאך גם את הטוטפות אשר לך ושנה תמימה לא התפללת. התזכור עוד ליל חורף בו מצאתיך בשטיוויץ ועי ניך נשואות למרום, וכאשר שאלתיך מה לך, אז עניתני, כי לא תדע אל מי מקדושים תפנה לבקש מזור למחלת אשתך. וכאשר למחלתה דרשתי, אז ספרת לי כל אשר קרך. כי אתמול בלילה בשובך הביתה ואתך גם מתי סורך אשר קראתם לאכול אתך ארוחת הערב בביתך, נתנה האומללה פתאום בבכי קולה והגידה כי אין אף נרה אחת בבית והַטַף ערומים ויחפים, ואז צוית לה להוציא את מטפחת המשי אשר לה, נחלת אמה וְעֶדְיָה ביום מועד ולתתה בנאד יין ואווז צלוי, וכאשר לא שמעה לקולך ואתה הצמדת עליה נדופים, והיא השיבה ברכה אל חיקך, אז הסתרת פתאם אור מעיניה בהשליכך בראשה מנורת הנחשת עם הגר הבוער ודמה שטף עבר מעל ראשה כנחל, ושלשת הרופאים אשר נקראו לה אמרו כמעט נואש לחייה.

— זכרונך שניא מאד, ידידי! קרא בעל הבית כהעותו שפתו שנית בצחוק — ומי יתן ואקרא גם אני מעט מעל לוח לבבי וראשונות וקדמוניות אזכור. התזכור, ידידי, יום העבירוך פתאום מהיות שוחט בעיר מולדתנו, אז בעודך בנער ובהוצות וברחובות נדברו האנשים על חטאים והמון ילדים כי ימותו בעיר ובסביבותיה — ומגפה אין בארץ . . . אך נוקשתי באמרי פי, סלח לי, ידידי, כי חטאתי בלשוני.

— אך אין נושא עון לאיש כמוך, אין חמלה לעריץ כמוך! ידעתי מחשבותיך, הן תבקשני לשאת פניך אך לבעבור אמנע תחת חכי החדשות אשר אתי, אך אני לא כן אני עמדי. אין חמלה ואין רחמים לעריץ כמוך, אדבר אליך ותחרד, ומפני בלהות תמוג. דַבֵּר, הבא אליך הלילה איש במרכבה?

— ואם בא, ואם . . .

— ואם תדבר עוד — אז במלקחים אוציא לשונך, הס! התדע מי הוא האיש הזה? אומלל! הלא הוא סוכן הנבירים משטיוויץ! . .

פני בעל חבית חפו.

— ומה חפצו בביתי? דבר ברעדה.

— מה חפצו? והעוד תחקרני ולא תבין? ומה חפצתי אני בלכת ו אתך רשע עריץ, בדרך קריזישצה זה ירחים ימים?

— אתה? אתי?

— פתי! העוד לא תבין דבר? הלא הלכתי לבקש לך. שדוך וזאת יבקש היום גם הסוכן הזה.

— שדוך? הוא מבקש — שדוך?

— ואת מי איפוא יבקש? הרק למענך יאחז דרכו? אין חפץ לנו ברשעים קבורים — יאמרו בני בר"י, או אם יָזֵכֵר שם עריץ כמוך יחד עם קדוש ישראל, עם ר' שבתי מקבץ? הלא אתו יתחתן היום הגביר ר' יקותיאל.

— אתו? יקותיאל?

— אך מי ימריצני לענות לדבריך? אפרים, שב נא אתה פה מעט רגע עם המחבל ואני אלכה לי אל בית הַכְּרַיִם, אל שרה אמנו לבקש אֹכֶל. האצוה להכין לביבות ומרקחת? החפצך בבָטנים או בשקדים?

— הפצי כי פה תשב ואני תחתיך אלך, השיב אפרים בקומו — כי סחי ומאוס דבק בכפי ובטרם אשב לשתות חפצי לרחץ מעט כפי בבורית. הנה אני הולך ועד שובי אליך הלא תכין לנו חמין לשתות?

— ומי יאמר אין? קרא ר' חייקל בהשמיעו קול צחוק גדול ובהגיעו ראש אחריו — האח! חנם אתה, חנן, מבקש לך בורית ושרה לא תקרבך כמו נגיר מבלי בורית, ומדוע תשב כסוי ראש ולא תסיר כובעך מפני כבוד האדו הגדול הזה?

— ומי לא ידע את התרגגול הזה? ענה בעל הבית בבוז — אך מה לו בדרך אתך? היד שניכם בהשדוך עם האיש משטיוויץ?

— כן, ידידי, אך הנה הלך לבקש לו בורית, האח! והאם לא תדע עוד אשר קרהו? האח! הבורית הלא כבר היה לו למכשול עון, כי מבית המדרש הלא לקח להיות לחתן לר' זרח הדין, ולבבו נגף פתאים בשמועה הנוראה כי בן יקיר לו אפרים רוחץ בבורית פניו ביום השבת. ועל כן ביום מנוחה אחד בבקר התגנב אליו פתאם בסתר ברחוץ האדון פניו, ועיניו טחו מראות. מי בבית? שאל האדון מבלי פקוח עיניו, והדין התנכר לו ובשפת הערלים יושבי הכפרים ענהו כי בא לראות אם איש יהודי גר פה בבית. הֲנִקְרָה לך עין ימין? הלא תראה כי כן הוא! הוסיף האדון לקרוא ועוד הוסיף לו בורית על עיניו. ואז השמיע הדין קולו בשפת עמו: ואם יהודי אתה, אפיקורס, ומדוע תרחץ פניך בבורית ביום שבת קדש? אך הס, הנה הוא שב ה ב ן י ק י ר, ראה והביטה איך יחלק בנחת את זקנו ועיניו על כפות ידיו. אפרים יקירי, המצאת לך בורית? התשתה חמין? ומדוע לא הבאת הספל בידך?

— הרגע, ידידי, כי נרונה תביאהו אלי, כי עוד הן וחסר אמצא בעיניה, אך הן לא בצחוק חפצי הפעם, כי אני אל ח נ ן דברתי. הוי, מדי אוסיף אביט עליך, חנן ידידי, כן אשתומם וכן ימוג לבבי בקרבי. הוי, איך נהפכת לאחר?!

זה שנים שמונה ראיתיך בשטיוויץ, אז כעץ רענן היית, מלא כח עלומים. עז בידך וגבורה בימינך, ואתה הה! על סניך זקנה ושיבה, על . . .

בעל הבית עצרהו פתאם במלין.

— עוד יום ט' באב רחוק, ידידי — קרא — ועד אז תוכל לכחד קנותיך תחת שפתיך. האביא לך ספל, חייקיל?

— לא, ידידי, כי ברגלי אעבור ואראה פני שרה אמנו. אך מדוע תגרע מלין מאפרים? התדע, בעל הבית יקר, כי בראותי פני א ם נ ו אז אדבר באזניה ותודיעני — אם יש מלאך מליץ מבשר טוב כי למועד הזה ושרה . . .

— כל עצמותי תאמרנה, חייקל, מי כמוך חוקר עד תכלית! השיב בעל הבית בצחוק, ובעוד פנה לו חייקיל אל בית הכרים הלך הוא לבקש עוד ספל ולהכין החמים.

— השמת פניך אל האורח בעלי ה? שאל הזקן את בעל הבית אחרי שכתו שנית עמו ועם אפרים ויחד שתו החמין.

— מאז בואו לא ראיתי פניו.

— שקר! אני ידעתי לבבך לב עריץ כי לא ינוח ולא ישקוט, ובעוד תשב פה הלא עיניך ולבבך רק אל העליה ומזמות תחבולות לחזות נקם באויביך, ללכוד את הסוכן בחרמך ולעשותו כלה, למען הכאות לבות הגבירים. הלבבך בקרבך ינוח? והלא בעודך פה מלאו כליותיך נקלה ומרמתך תשתפך, וראשך עליך יכאב בבקשך עצה ומזמה לרתנולל על איש חרמך ואין. הלא גם דם הגבירים תשתה ובשניך כשחל תקרע סגור לבם לו אך יפלו בידך, כי ככסיר אריות אחה להם, נמר שוקד על נפשותם.

— ועל אלה אמנם נקלותי בעיניך, ידידי?

— על אלה אמנם מלאתי ינון ולבבי על טוקר יעיה בזכרי, כי איש כמוך אשר שכם אחד לך על אחיך. אשר עט סופר נפלא בימינך ולשונך תמהר לדבר צחות בשפת עם. הלא אותך מנה אלהים להיות צולח, להרבית לך נחלה והון ולעשות לך שם כאחד הגדולים: ומה אֶחזה בך? כל אלה השלכת אחרי גוך ולא החבוננת ולא ידעת מי אתה! בגער שכור היית ובין סָבָאים חלקך ותמלא פני עיר מולדתך קלון, ובשטיוויץ שלחת פיך ברע ועטך ולשונך שמת לַחֲרָבות, לכלי משחית, עד כי בא קצך אמת בצעך ויד הגבירים מצאתך, בכבל הביאו רגליך ושש שנים ישבת דומם בחושך במבצר קריזישצה, ובצאתך לחפשי ואנכי נתתי לך חיים חדשים. מצאתי לך מָעון ובית ואשה טובה, ואתה האם שבת מרע? לא, לשוא יסרוך אויבך, לשוא תחוננך אשתך, לשוא יאכילוך ויסוכוך — כי עודך זאב ערבות כמאז ועוד תחמום מזמות על בני בר"י, הוי חנן! מתי ימות בך העקש ונבון דבר יָלֵד בקרבך, כי העוד לא תדע, העוד לא תראה אחריתך, אומלל?

— על אמונתי כי גם בעל מוסר נפלא הוא! ענה בעל הבית בקול צחוק — ואיה כסר אשר ערלים גרים בו ולא ישימוהו עליהם לאב"ד? כי היש כמוהו עוד מטיף מוסר?

— אתה תצחק ולא אני — הוסיף חייקל דבר במנור ראש — ואני מה כי אדבר אליך? כי אם אדבר ותשחק לי, ורק על צחית סלע אזרע זרעי, אך זכר תזכור, חנן, את דברי היום: כבוא עליך הרעה כשואה פתאם וכמוץ מנורן תִּסָּעֵר מנחלה זו נתתי לך, אז תזכור כי חייקל שדכן העיר כך מראש ואתה לא חפצת שמוע לדבריו ולאמריו לא נתת אזן קשבת. הלא חיל תחיל, אומלל, בזכרך כי עני ואביון אתה ומאומה אין בידך להציל נפשך מכף יוקשיך, והלמענך יעשה אלהים נפלאות? אם למענך יטשיר מטר זהב טשמים? היצילוך אוצרות בית אבותיך או צדקת יעקב דודך תהיה לסתרה עליך ביום אף ותוכחות חטה, עת יד אויביך תבקשך ומבקשי נפשך יאחזוך בטוקשים? הלא גמלה זוחלה אתה, תולעת נמאסה, ועוד תבקש . . .

— עוד אבקש כי תוסיף לענגני ברבריך — קרא בעה"ב בהוסיפו לצחוק — הלא בדחן נפלא אתה? ואני תולעת חנן אך לנחת הייתי לרודפי ורק ענג שבעו מידי! כי הלא אך כאין וכאפס הוא כל אשר עוללתי למו, ואם אין מספר להכסף אשר הוציאו עלי בטרם עודוני ואם עניתים ורוצצתים וכל מחמדיהם במשפט כליתי, ולולא אחרית דרכי . . .

— אך אחרית דרכך הלא תורך דעת, אומלל, כי כאפס וכאין אתה לנגדם, כי באחוז ידם בערפך טלטלוך טלטלה פתאם, השליכוך אל אבני בור ולא ידעת, ואבני אופל וצלמות כסוך. וכעור המה בנו למו חיכלות וכל מענוגי בני אדם מנו למו — וישבת אתה דומם בחשך, כל בלהות עברו עליך ואור עם יושבי תבל לא ראית. וכאשר מצאתיך אז בקריזישצה, אז ערום ויחף הלכת, קרעים כסוך כמערומיך והשלשיה במכות מצרים אכלתך כלך עד כי כל רואיך מפניך נדדו, ולולא האלמנה אשר אספתך אל ביתה אז . . . כי עין-מי חסה עליך לחמלה? כי מי יחמול על בוגד באדם כמוך, על שודד ואיש חמסים כמוך, אשר הרגיז ארץ בהותו ועיר ומלואה שם לשמה ולשממה בזדון לבו, אשר . . .

אברון ומות נשקפו מעיני הקטן: חייקל! השמיע קול בלהות — התדע כי עורני . . .

— ידעתי גם ידעתי, כי עודך מהיר חמה, כי עודך שובב הולך כמאז, ידעתי כי עודך . . .

— דום! או . . .

— דום? ואיך אדום? ואם גם רבכות פעמים תעידני — האסלח לך? האשא פניך? ואתה הלא הזרת עצתי וכל תכותי לאל שמת. הה! טובה הרבה אכרת בחטאיך. לו שלום לך היום עם הנבירים — כי אז הלא בחיר מחותנים היית ובתפים ובכנורות הובלנוך קריזישצה, שמה ישבת ראש לימין חנאון ושפתיך דברו אתו נכחות בפלפולים וחריפות על דבר המקבץ, וכל אלה אבדנו באולתך, והיא אבדה שאינה חוזרת!

— האם לא אמרתי כי בדחן נפלא הוא! קרא בעל הבית והצחוק גבר עליו — הלא יתהפך כחומר חותם. אך עתה הלא בדעת תדבר, ואם לא תודה לי גם

אתה כי לא חנם נמכרתי וכי לא על לא דבר נוכחתי? ואם גם המר לי שדי היום כי לא אוכל לראות פני קדוש ישראל מקריישצה ולשכת ליפינו — אוי לי תאמר נפשי! אך הלא שבעה נפשי גם עונג בלעדו, כי אם אזכור ימים עברו, כי אבקש מספר להכסף אשר הוציאו עלי ה מ ח נ י ם במרם מטה רגלי — אז הלא אוכל להרגיע לבבי — אף מבלי כל קרושים עמי! — עוד נפשי בישאלתי, ודירי, מדוע היתה לך המשפחה הזאת לזרא מראש? שאל אפרים פתאום.

בעל הבית הניע ראשו ויאמר: אם אספר לך כמו, ידידי, אז הלא יעכרו גם מועד ושבת וחסצך לא. תדע אך אם כמוני ידעת את נאון המשפחה הרעה הזאת, וכל מחשבות און אשר בקרב האיש יקותיאל, כאשר נגלו גם לי, אז הלא אין חפץ לך בדברי. אז הלא תדע כמוני ותבין מדוע שנאה נפשי אותו וגם מאסתי ונעלתי כל המשפחההרעה הזאת. יקותיאל? ומי כמוני ידעהו! כל סתרי מזמותיו יחד וכל דרכיו במחשכים? ואם גם ישכיל לאכול חזרת ועיני אחר תדמענה, אך רק מסתאים יכסה דרכו ואנשים כמוני הלא יבינו אל תבלית. יקותיאל?! היש מספר לכל חללי ידיו ואם קץ לעליליותיו ברצח? הלא בתים נדולים ונכבדים שם לשמה וכבור סוחרים רבים ואדירי ארץ הוריד לעפר אך למען הגדיל הון ביתו למען מלא עתק משפחתו — ואיש לא ישים בו תפלה. כי לעשוק אהב לאלפים ולרבבות וצדקה יחלק לעשרות, על כן יהללוהו אוילים ויודו חסדו כי טוב! אך מה איניעך באמרי רוח? הן דעת ראשית דרכי עם המשפחה הזאת יאבת ואותה אספרה לך . . . שנים רבות ידידי, עברו מאז באתי לגור בשמוויץ, ואז הכביד עלי הזמן אכפו מאד, כי עם בני עירי נשפטתי והמה עודוני, יחד שתו עלי זישלחו הגלי, ואז אבד כל אשר לי ובעירום ובחוסר כל יצאתי מעירי ומטולדתי לגור בעיר הנבירים, ובשמעי חסדם כי רב שמתי פעמי אליהם אולי יחנוני, וסניתי לי אל הגביה, אל ר' יקותיאל — מה לידידי בביתי? שאלני במתק שפתיו כדרכו ודרש לשמי ולמלאכתי, וברגע ראשון ראיתי כי ארי טורף היא עומה עור כבש, או כאשר יקרא לנפשו: המטית בנשיקה. ועל כן מציתי פה לדבר — כאשר ידבר חנן הקטן. אם לשמי תשאל אדוני — דברתי בחפזה — אז אגד לך כי חנן הוא ו ה ק ט ן אכונה, ואם למלאכתי תשאל — והיא מלאכת ב ע ל ש ם, כי כאשר יבקשו אשתי ובני לאכול ואין, אז אני מניר שם להנבירים והמה יתנו לי כל חפצי, ובאשר לא חפץ הכין דברי אז שפתו ברור מללו: כי בעל־הלשון אני ללא יודעי. ואז הניע ראשו ושפתיו צחקו בהכרו: אמנם מלאכה קלה היא, ידידי ר' חנן, אך לא זה הדרך וכא זו העיר, ועל כן אקוה כי לא תוסיף כבדני עוד באור סניך, ומי יעשה זאת, אדוני? קראתי בהענותי שכמי ללכת — מי יוסיף לראות סניך — חנם? אך . . . אך את אשר חשבתי ודמיתי אז לא במלין הגדתי כי אם בעלילות ופועל כסים, כי כמו סער התחוללו פתאם איר ושבר על ראשו, רעה ויגון מצאוהו ומנוחה לא מצא לו, וגם כל בני משפחתו יחד חרדו וגמונו, כי כגלו בספר פתאם עלילותיהם מאז ופל מעשי הנביר יחד

נפקדו: שטר חוב אשר בו שכל הגביר את ידו זה כמה ואת המאות שם בו לאלפים ואת האלפים לרבבות לעשוק הון רב, והפך משורש משפחת סגנים כלה. מכסת כסף אשר הוציא מאוצר המחסה בער חנויות שרופות באש ומעולם לא נשרפו, יען כי מעילם לא נבנו ולא היו. ארמון עם גן חמדה, מקום משכן כבוד הגביר בעת ואשר היה ירושת נחלה ליתומים, ורק באהבת אחות האפוטרופוס ירשם הגביר לבדו, על היותו כדין בין דור אשתו ובין אדון אחד אשר דרשו לעצתו ולטשטשו יחלו ובידו נתנו כספם, והוא מבלי חרחר ריב ביניהם — לקח לו את כסף שניהם והציגם יחד ריק על נחליהם. שאלות קטנות ומצעידות כאלה הציקו פתאם לב הגביר ולב משפחתו היקרה ותנדל המהומה בתוכם. כי יום יום באו דורשים וחוקרים לבקש את עונם ולהשוף זרונם על פניהם ואם גם ידי כלם לא שבו ריקם אך הועיל לא הועילו למו, כי כמעט נרפא להם פצע אחד אז הוספתי להפליא מכתם פעמים ולהגדיל מכאובם עד לשמים. וכה הרעיתי וכה הציקותי להם, ידידי, עד כי אבדר כמעט תוחלתם וכפשע היה בינם ובין בית הבור. האם לא כן דברי, חייקל?

— כן הוא באמת, כי היית אז כשטיוויץ וגם יצא הקול כי לקח הגביר ר' יקותיאל אל בית האסורים.

— אל בית האסורים אמנם לא לקח, כי אחרי ראותו ואחרי ידעו כי אך לשוא מאם בשמות חנן הקטן וכי יוצרי רעה המה באמת, אז שלח לכפר פניו וכאשר אנכי לא חפצתי כי אם להשפיל גאונו השבתי ידי אחור ממנו ולא הרעותי לו עוד מספר שנים, עד בוא פתאום הרעה שנית! כי בהתאסף יום אחד נגידי העיר ונדיביה להועץ על אודות ר' יאקל החזן בשטיוויץ אשר חפץ אז הגביר להסירהו ממשמרתו, לא על עולה כי נמצאה בו רק על בלי מצאו חן בעיני ר' קלונימוס דורנו. נבר אכזרי כיענים אף הוא אשר בקר רוח יצחה נפשות ולא יניד עפעף. אז קמתי אנכי והנדתי כי חפצי אשר ר' יאקל ישאר על מקומו. וכאשר לדברי אלה הרעים עלי ר' יקותיאל בקולו: היה לא תהיה! אז עניתיו אנכי כי היה ונם יהיה. ואז התלקחה כאש חמת הזקן האשמאי, וכמו שעיר קפץ ממקומו והחזיק בזקני ובקול הרעים עלי: האחד בא לגור והוא יעז פנים? מי אתה בן נבל. שכור, מוסר, שקץ? — אך אנכי ממקומי לא משתי ודברתי לאמר: קלונימוס! אני יודע במספר כל שערות זקני ואם גם אחת מהן תחסר אז — כל כספך וכסף בן אחיך אשר רצחתם ונם ירשתם יחד לא יועילוך ביום עברה להציל נפשך. ואחרי כל אלה ירנן יאקל חזן בשטיוויץ על מקומו. — הבו את המוסר, הבי אל תחמילו ופלטה לא תהיה לו — הרעים בקול ויז קצפו משפתיו — הבי אל תחמילו ואני ויקותיאל לחופה עליכם! אך איש לא הרים יד, כי בי שטיוויץ ידעוני גם המה ועל כן יחד מרחוק עמדו. ואז קראתי אנכי בקול: מדוע תעמדו מרחוק, יושבי שטיוויץ? הלא פי רבי קלונימוס הגביר רובר אליכם. ואם אין כסף לכם לבנות בית הלים וידיכם ריקות מהחזיק גם את בית התלמוד־תורה על תלו, אך האם לא תמצא ידכם לקבר את חנן הקטן כמחצלת תבן ולבערו מארץ חיים? שמעו

איפוא לדברי ר' תרח אביכם! ר' יקותיאל ישב על מקומו ופניו חורו כמת, אך לא דבר דבר כי אם נשך בשר שפתיו בשניו, ורק תרח הוסיף לקרוא ולהגדיל שאון, לחרפני מבלי חמלה ולקראני רבבות מונים בשם מוסר, שקץ, ממזר וכל בוז משפחות, עד כי נלאיתי נשוא ואז דברתי גם אני: קלונימוס! הלבבך ידמה באמת כי אין עוד כמוני בזוי ושפל? אך שגית, ידיד לבי, שגית מאד. הלא נעמי השחורה היתה — לפי דברת העם — בת ר' מכיר גנב ובחסדה כי רב ילדה בנים — לא אוכל הגד לך למי, אך שם הבכור הלא היה יקותיאל שחין־רע, אשר בשמו הטוב נקרא גם נכדו זה בן אחיך היקר ואשר על כן גם שם המשפחה היקרה הזאת בר״י, תחת אשר באמת — לו לכל תכלית יֵחָקֵר — הלא היה לה להקרא בשם מהרבא״ן ר״ת: בן אמתך נעמי. מהומה ומבוכה נהיו בבית לדברי אלה, וכמו נפתחו פתאם כל שערי שאול ואבדון והארץ התמוטטה תחתיה! תרח התעלף, ובן נעמי השחורה התיצב לפני כאל זועם ובשתי כפות ידיו החזיק בי לשסעני. ואם לא מלטוני רעי וידידי מידו כי אז שם קץ להיי. אך אז הוספתי להפליא מכותיו שנית וכל מלאכי זעם שלחתי בו ובדודו הזקן ועניתים עד מאד. עד כי לא מצאו להם מפלט אחר כי אם להרחיק את הזקן מבית המסחר ולהעביר קול כי אבדה בינתו. וכאשר הגד לי זה מעט הנהו כעת באמת עובר ובטל בבית בן אחיהו.

— לא, ידידי, ירא מפניו, כי הוא מגלה הקץ! קרא אפרים ועורר קול צחוק.

— מגלה הקץ? אך הן לא חכמתי כביר למצוא חדותיך. שמעני איפוא ואספר לך אחרית דרכי. למן אז היינו אני ור' יקותיאל רעים נאמנים, כי לא נשכנו איש את רעו — באין מקום לנשוך, וכה עברו שנות מספר בשלום. עד אשר לקח פתאום נכד תרח — קלונימוס את בת הרב ר' שלומיאל משלמזל לאשה, וכאשר נמניתי אז גם אני בין הקרואים — אנה לי האלהים מושב לימין אחד המחתנים הוא ר' לעמיל הדין מגלוגיץ. והוא מלא אזני קדים בתהלת הגביר ר' יקותיאל ובגדל עשרו וצדקתו ונפלאותיו לאין חקר וכי גם בארצות ובאיים ממרחק ידעוהו! — ור' קלונימוס המחתן!!! הוסיף לקרוא באזני ברגש עז וכמו בל ימצא עוד מלין לתהלות ר' קלונימוס, אך אנכי הייתי כלא מבין, הבטתי למעלה, הרימותי קול שיעול, נאנחתי ובהניעי ראש דברתי: כן, ר' קלונימוס... כן הוא, רבי, ידעתי מכאוביך... אבל! — פה השפלתי קולי — הלא תורה לי, רבי, כי עם עושר כבוד הבית הזה וכל הון הצעיר ואוצרות בני משפחתו תוכלו להעצים גם עיניכם מעט ולקבל באהבה גם מחתן — כר' קלונימוס. הדין היה כגבר נדהם ועיניו הביטו כמתוך הֲפֵכָה מבלי הבין אשר אתו, ואנכי הבטתי שנית למעלה, יספתי להתאנח ולהניע ראש ובהשפילי קולי כבתחלה דברתי עוד: אמנם כן, רבי! מי לא ידע מכאוביכם? מחתן כר' קלונימוס!! משפחה בעמי לא תוסר במוסר אכזרי כזה... ר' קלונימוס!!!. אך אם כלום אין כאן זקנה יש כאן והרבה הרפתקאות עברו גם עליו. וכאשר גם לדברי אלה עוד הוסיף ר' לעמיל לפעור פיו ככבש

אלוף ולפקוח עינים כמו אל טבח יובל, אז שפתי אליו ברור מללו את משפטי אשר חרצתי על ת ר ח. והלא תוכל לשער בנפשך את אשר נהיה בבית לדברי אלה: כמו סער קטב היה לעמיל פתאם, לאש אוכלה נהסך, ובשצף קצף התחולל ממקומו ובקול נורא עלי הרעים: שקץ, מחוצף, עז פנים! אך אנכי מהרתי לעצור בעד משוש רוחו. הס, לעמיל! קראתי — האתה תשגה ולא תדע דין פשוט? הן לפי הדין עז פנים ומחוצף הוא זה — אשר ימכור כבודו בהון ויתחתן במשפחה אשר איש כקלונימוס הוא תפארתה — ואנכי מעולם לא עשיתי אף לא אעשה זאת, ואם עת לך ואספר לך דבר. אני ידעתי בנער בחור חובש ביהמ"ד אשר הכוהו ה ש מ ש י ם על החומש על שברו מנעול ברזל להוציא כסף מקופת הצדקה, ובאכלו על שלחן הגבירים לחם חסד — קדש לא אחת ולא שתים את בנותיהם ורק בעמל נפש וביגון רב חלצו מצרה נפשם, ואם לא אשגה הבחור החשוב הזה הוא כעת לעמיל הדין מגלוגיץ. חרדת אלהים היתה בבית, הבחור החשוב נפל אֲחוֹרַנִית והתעלף, והקרואים נבהלו ונחפזו וחרדו מכסאותם ופני המחתנים הלבינו כמת, ובטרם מצאו עוד ידיהם ורגליהם לקחתי לי שמלתי ומהרתי לרדת הביתה מבלי חפצי לבוא בריב עם ח ב ר ה ר ב נ י ם. אך כאשר נקבצו ובאו המחֻתָּנים ביום השבת בבית הכנסת הגדול להתפלל ור' יקותיאל עמד וחלק להם את מבחר ה ע ל י ו ת, אז נקרא לעלות למ פ ט י ר: ה ר ב מ ו ר ה מ ו ר נ ו ר' ח נ ן ב ר' נ ד ל י ה, וכאשר זה שם אבי נ"ע דמיתי, כי למען כפר פני על אשר חרפני אתמול הַדַּיָּן, נתן לי הנביר היום את כל הכבוד הזה. על כן מהרתי לעלות על ה ב י מ ה. אך הוא הביט עלי בעינים מזרות זועה כשחל, ו ה ב ע ל ק ו ר א מהר להגיד לי לדרת, כי לא לי ה ע ל י ה כי אם לאחי הדין ר' לעמיל הוא ה ר ב ר' ח נ ן מ ב ר ש ע. אך אנכי ממקומי לא משתי ועניתי, כי אם אמת היא כי שגיתי — אז יוכל לְהִקָּרֵא אחר תחתי אך לא אחי לעמיל, כי דין מפורש הוא: מעלין בקדש ולא מורידין. כמעט הוצאתי הדברים מפי ופני הגביר היו לפני להבים וכארי טורף התנפל עלי וימינו אחזה בזקני. ואני האם נבהלתי? לא! בכל אלה ממקומי לא משתי ורק במנוחה הודעתיו כי שבת היום לה' וזקני מ ח ב ר הוא, ואם איש כ ר' י ק ו ת י א ל מ ח ר ב א'ן יחלל שבת בפרהסיא? —

— מלשין! מוסר! שכור! הרעים עלי בקולו, קול נורא — רד מהבמה או אתנך למרמס.

— ומדוע, ידיד לבי? עניתי עוד — למה זה ארד? והאם פשעי והטאתי הוא אם גבר כמוך ידמה כי בכל המשפחות כן הוא — אשר אם יקרא איש בשם א ב י ו לא יוכל לעלות? אמי תנצב"ה לא הלכה בדרכי נעמי השחורה.

אם עצרו שני השדכנים את משוש רוחם עד כה, הנה עתה בכלות חנן את דברו פרץ צחוק גדול ונורא מעל שפתם, ואפרים קרא בהחזיקו בצלעותיו מרוב צחוק: אמנם כן, חנן ידידי, אתה למדת את ר' יקותיאל דעת יהש משפחות ולמצוא עונות מקדם, כי כדבריך הלא ענה גם ר' חייקל בדברו אתו זה שנתים. ומי גבר ימצא גם לך מרצע ופעמין?

— מרצע ופעטון? קרא בעל הבית — זה שנית תנסני בחרות!

— ואתה, ידידי, עוד לא תבין דעת? אך מה תענה אתה לכל אלה, ר' חייקל? לוא יקראו הדברים באזני הגאון, וגם אתה תבא בהמרצע לפניו? האח! מיטי נער עד עתה לא צחקתי כביום הזה, האח! והגאון מה יענה לדבריו, וכשמעו עוד דבר המרצע?..

— אז גם הוא כמוך יצחק, ידידי! כי לב ר' שבתי חכם גם הוא וכמונו יבין דעת כי רק מומר אחד במשפחה לא יֶחְשַׁב היום לכבוד — כאשר גם רב אחד בקרבה לא יֶחְשַׁב לקלון; אך מה יועיל צחוק ודבר שפתים? ורכבות הכסף לא לי ולא לך ולא לחנן כי אם להגביר ר' יקותיאל, אף מתחתן היום הגאון רק אתו לבד, ומה נועיל כי נחרף שמו והוא ברכבות ובגאונים ישגה?

— הררים כאלה ראיתי למכביר, חייקל, שכבר היו לבקעות — קרא חנן בהניעו ראשו.

— הבזה תנחם, ידידי? והלא זה הוא גם נחם כל אביוני אדם, כי גם העשירים ימותו, ובין כה וכה נפשם ברעב תנוע ונפש הנבירים תרוה דשן ותשבע מערנים. אך לזכר שם מערנים הלא יבוא הוח בבטני! מדוע לא תביא שרה אסנו את ארוחת הערב? אפרים, נפשי אותה לקחת מעט יי"ש, התשתה גם אתה, חנן? הנש הצנצנת.

הצנצנת הֻנשה וקול לחיים נשמע בבית.

— הלא סה היא גם שרה אמנו! השמיע חייקל קולו בְּשַׁלְשו להריק כוסו ובהתבוננו סתאום כי גם בעלת הבית באולם, לחיים, שרה אמנו! לחיים! למועד הזה לעת חיה ואת חובקת תאומים, בן ובת.

בעלת הבית עותה שפתיה.

— יבוא רקב בלשונך — דברה בקול — ודבריך לא יבואו, אך הלא אותך אויתי לראות — קראה בפנותה אל בעל הבית — הן ראשי עלי כגלגל ואתה סה תעמוד ותחבוק ידים? ומה נעשה לקרוביך הלילה ואין סקום עוד ללון? כי האולם הלא להשדכנים הוא, ואת העליה נתתי להאורח בסרכבה, והחדר השני...

— אך ילינו על פני חוץ, ידידות נפשי, או גרשים כלה סמה.

— גרשים? לגרש את קרוביך בלילה? ! קרא חייקל וספק כפים — האביך אסורי, חנן, ואמך חתית? ומי גבר יקשיח לבו כלבבך? שרה אמנו, אל תשמעי לקולו.

— הנם לכבוש את המלכה עמי בבית, חייקל? והיא הלא לקולי תשמע כי אני השורר סה לבד! אך יתן לך אלהים נחלה כזו, לא כשרה — אך כקרובי אלה אשר למענם תעיר רחמך, הביטה וראה, הלא לנגד עיניך הוא סה כלי־התפארת! כה דבר ובידו הורה על פני האורח החדש אשר נגלו ברגע החוא בפתח האולם.

— הלא זה הזקן האשמאי יעקב בדחן דודך! קרא חייקל וספק כפים —

ומי יאמין למראה עיניו? איזה רוח נשאך הנה, בן עוננה? מה לך בדרך קריזישצה? אך לא, ידידי! הוסיף לקרוא בראותו כי קרב ר' יעקב וגם שלח ידו אל הצנצנת אף הוא — לא, ידידי, רק אני לבדי בן עירך לא גם הצנצנת. הטעם לך סכאך הלילה, ופניך הלא יפיקו נגה ועיניך אדומות עוד מאתמול? מה תגרד בקרחתך, נכל? הלא אל מוט רמית בנבה קומתך ובארכך כארך הגלות ובשרך כחש מעליך טרוב שכרון, והעודך מבקש גם אהבה? העוד פרקך נאה, ממזר? העודך סובב כמחול עם בנות הארץ? דבר, ממזר, או שאריתך מארץ תכרת.

— עודך חייקל בעל שמחה כמאז — צפצף המטמזר בקולו ועל שפתיו הצוללות עבר צחוק קל אשר אמנם לא היה לחמדה ולא לקח נפשות — עודך חייקל כמאז ואף טעט לא שנית, לא כן גם גרלי גרל יעקב ונחלתו. הה, ידידי! עברו השנים הטובות בהיות עוד יעקב צעיר וסביבותיו ענג, דור אחר בא, דור צעיר, ויעקב בדחן היה לבוז וללעג. לא, ידידי, לא אבקש מה' לא עשר ולא כבוד כי אם עוד שנות מספר, שנות חיים.

— ועל מה? היחסר לך עוד למספר חזירים למלא במנך?

— אך איככה אדבר, ידידי, ושפתי חרבות?

— העוד פניך ולבך אל הצנצנת? אך לא, ידידי, אך לשוא תקותך, כי יינו של ישראל אסור לעכו"ם בתוך. אפרים ידידי! קחנו ובחננו נא בעפעפיך, הלא עוד היום דברתי בו ולשמו נבהלתי. לו תדע דרכיו מנער! לו תדע עלילותיו מאו נפקחו עיניו הטמאות ועד אשר יקבר קבורת חמור סחוב יהשלך! הלא כה אקרא לו: יעקב מָחַיִב, כי מחיב הוא כל בני עולה יחד, כי בכל מתי און, בכל סוררים ומורים ובוגדים ואנשי זמה כלם אין גם אחד בם אשר יצא ידי חובתו כמוהו, כי שכור ומנאף ועושה כל תועבה כמוהו לא היה ולא יהיה עוד. או האם על פני תכזיבני, ממזר, מטא נפש? הגם צפורה בתך פה בבית?

— וכי דרכו של בעז?..

— הגם תורה בפיך, נכל? כמהפכת סדום ועמורה תחסך! הלא תעניי דבר: הגם צפורה בבית? העוד פרנסתה מצויה בידה? התאסוף עוד אליה חיל המון גוים, פרשים רוכבי סוסים כלם?..

ר' יעקב צחק שנית, אך לא ענה דבר, וכה עבר וחלף מהבית ואז פרץ צחוק גדול מעל שפתי אפרים וקול אדיר וחזק השמיע: האח! ר' יעקב מחיב! ומי יכל דעת זאת מראש? האח! השכלת דבר, מטמונים יקרו דבריך, סגינים הם, אבני חפץ כלם, האח! אך בכל אלה הפרת עצת חכמים, כי הן מנידין מקצת שבחו וכו' ואתה השמעת פתאם כל תהלות ר' יעקב בפניו, תהלתו ותהלת הבת, האח, הבת! צרת הבת!.. כה דבר אפרים ועוד הוסיף לצחוק צחוק גדול.

— הנה יצר לך, ידידי, על הבת ועוד לא תדע מי היא?

— שנית, ידידי, כי ידעתיה גם אני, וגם את ר' יעקב מחיב, האח! גם

אותו ראו עיני בעיר הפלך, בסבכו בשוק יחדו הוא ובתו ושתי בנותיה את תן וחף וחליל בידם, ולעיני המון חובב הראו נפלאותיהם כארחת צוענים, האח! הן כה ראיתים יומם, ובלילה — בלילה אז מצאתי את ר' מחיב . . . מתנולל בראש חצות בקיאו, ואת הבת . . . השכלת הבר . . . פרשים רוכבי סוסים . . . חיל המון גוים . . . האח! הבת, צרת הבת! האח! . . הלא תניד לי, ידידי, אחרי כל אלה, אם בצחק יתסאר חנן על בית בר"י, ואם לא ישוו יחד ר' קלונימוס מהרב"אן ור' יעקב מחיב? האח, מהרב"אן ומחיב! האח! האח! כה דבר אפרים והחזיק שנית בצלעותיו מרוב צחוק.

הצחוק הזה לא ישר בעיני ר' חיקיל, כי רעמו פניו פתאם ונם קולו שנה בדבריו:

— ומה תניד, ידידי, בדעתך כי היסיפיה הזאת, אשר תחלל היום יפעתה על כל דרכים, היא היתה עדינה, נכדת נשים ורבת אוצרות . . . העוד תצחק? הידעת את משפחת ס פ י ר?

— ספיר? ומי לא שמע שם המשפחה היקרה הזאת? אך הן לא לה תתן נם את צפורה? והלא מתו כל בני המשפחה הזאת זה כמה? —

— כמוך ידעתי כל אלה נם אני, כי ר' ישעיה ספיר הגביר הוא מת זה כמה ואחריו לא נשאר כי אם נכדו לבד ושמו שמעון ספיר, אך בו נדברה יחד. אבן הן היה הנכר הזה, רב הזהר ורב הערך וכל רואיו בישראל ובקרב העמים יחד עליו התפלאו, כי היה כליל תפארת, כליל מ ע ל ו ת וכליל הכשרונות יחד ואך רומיה לו תהלה, ואת כל זאת ראה נם אביו זקנו נ"ע וידע— כי אבן נזר כזה לא יוכל לתת בידי כל איש פן יועם הודו, ועל כן הוכיח לו לאשה בעודו בחיו את בת הצדיק מטבצה הראשון אז לכל צ ד י ק י י ש ר א ל בארץ מאפליה. ומי היה מברך ומהלל כמוהו! על ראש אחד הלא התנוססו כאבני נזר כבוד ויתש, עושר וחכמה וכל חמודות בני אדם יחד, אך הלעולם חסן, ואם כבוד משפחות לדור דור? הה! נם על כבוד בית ספיר עברה הכוס פתאם ונם עליו הושם קיסלון וכענן בקר חלף עבר כבודו, הה! כי כטעם מת אביו זקנו והנה נהפך האיש פתאום לאחר, וכאשר היה מראש לברכה ולתפארת כן היה פתאם לקללה ולדראון, עד כי נם על בית הצדיק שכן ענן ורושי שמו חבשו בטמון פניהם מרוב חרפה ובשת, כי . . .

— ומי לא ידע כל זאת, ומי לא שמע כי חתן הצדיק מטבצה המיר דתו?!

— אך דרכיו מראש בטרם המיר דתו הן לא ידעת, ואת אלה אספר לך. אך לא כל דרכיו ועלילותיו להכעיס, כי מחול ימים רבו, אך אסם קציהן אספר לך ותדע. בהיותו כליל המעלות וכל דבר טוב לא נעדר ממנו הנה היה נם קולו קול לוקה לב ועל כל חזן ועל כל מטיב נגן עלה בזמרותיו, כי בקול כנור נעים ונבל היה. ועל כן שחרוהו ורשוהו בני מולדתו לעבור לפני התיבה בביהב"נ הנדול בימים נוראים, ובכל עת התפללו באו נם רחוקים לשמוע מנגינותיו. וביום כפורים אחד בשכב העם לארץ לקול כורעים ומשתחוים וחכו לקול ומודים, אשר יקימם כעפר — ואין קול ואין מקים! לשוא נתנו

איתותם אותות, לשוא השמיעו נם בשיעול קולם וגם למו מעט והאיצו בהחזן להקיצם — כי אין חזן ואין מקים! ער אשר נוהלה אבדה תקותם ולא חכו עוד, ולבדם קמו בסחר ובלהות ועיניהם הבישו כה וכה לראות את החזן — ואותו לא ראו עוד! כי בשכבם לארץ נם ונטלם סתאם החזן דרך החלון ואיננו ולא שב עד היום הזה! — בהיותי עיד ש ו ח ט בנעורי בעיר מולדתי היה משפטי תמיד לעבור על סוסתי הלבנה במוש'ק אל היהודים יושבי הכפרים והחצרים לשחום להם כשב או עז, להיות להם בשר ליתי השבוע, והנה במוש'ק אחר נקראתי לבוא נם אל ה ב ע ל ד ב ר הלז לשחום לו פרה, כי נר אז מחוץ לעיר בחצרות אביו זקנו ועוד לא נודע כי עולה בקרבו. וכמעט באתי, מהרתי לדרת מסוסתי ולהכין החלפים, כי הייתי אין לדרכי, ואחרי אשר עקדו אנשי הבית את הפרה בקצה החצר לאור אבוקה כרעתי עליה, ברכתי הברכה ושחטתיה כמשפט לעיני הסוור אשר עמד לפני. אך לא עליך, ידידי, פחדי והותי! התוכל לשער בנפשך עותתי? כמעט נגעה המאכלת בצואר השחוטה שמעתי קול, אך לא קול נעית פרה כי אם — קול נחרת סוסתי הלבנה. הה! כי אותה שם הסוור תחתי ואותה שחטתי לנגד עיניו!

— קול סוסתך? קרא אפרים וצחוק נדול ונורא פלא פיו — האח! על אמונתי כי שוחט נפלא אתה ואנכי לא ידעתי זאת, האח! אך איזו ס מ י כ ו ת ה ס ר ש ה היא שחיטת סוסה לבנה לצפורה בת יעקב?

— זאת תדע, ידידי, בעוד רנע. אחרי עלילות עון כאלה נקל לך דעת כי מאסה בת הצדיק בהלז וכי אבותיה האיצו בו לתת לה ספר כריתות, והוא נם נרצה לשאלתם ונם השאיר בידה כל מחמדיה וכל כספה. כי עוד אחת היא אשר אלצתהו לעשות זאת, כי צפורה בת יעקב עלתה אז ביפיה על כל בנות חן, וכאשר לא נכחד הדבר נם מעיניו נלכד בחבלי אהבתה והיא השיבה אהבה אל חיקו במסתרים. ואף כי כמלאת ספקו חפץ להרחיקה מעל פניו, אך אז חשף ח נ ן הטוב את זרועו והוא הכביד עליו אכפו לקחתה לו לאשה, וכה היתה סתאם צפורה בת יעקב לנברת בית ספיר! . . אך הידעה ערכה ואם הבינה לתכליתה? לא! כי פזרה כסף כאפר על בנדי משי ומרכבות וכל תמרוקי הנשים, וכל אלה אך להרבות מספר אוהביה ומבקשי פניה, נם את בעלה הוליכה תועה וכחבר עליהם הורתהו דרך לצחק כ ק ל ס י ם ולאבד הון רב. עד כי במשך שנים אחדות כלה כל הון בית ספיר כעשן ואיננו! וכאשר קראה עוד אשת־החן הכ הב וגם תאות אוהבה עיד נברה עליו, על כן החל לנסות כחו ב ת ק ו ן ש ט ר ו ת — בזיוף שטרי אוצות המלוכה, אך נלכד מהר ברשת ואז נחרץ משפטי להאסר בארץ נזרה כל ימי חייו.

— ומאז לא נודע עוד דבר עליו?

— זאת אספר לך, ידידי! מאז עברו שנות מספר ואנכי לא שמעו עוד דבר עליו, כי נשכח מארץ זכרו. והנה בעברי יום אחד ברנלי מחוץ למדינה, אז כמעט החלי להיות שדכן, ומרכבה כאה סתאום מאחרי ועליה רק הרכב לבד, ובראותו פני עצר סתאום בעד הסוסים, מה לך כדרך לבדך? קרא אלי — עלה ואוירך

עמי אל מחוז חפצך . וכאשר הנדתי לו המקום אליו אין העלני על המרכבה כדבריו והושיבני ליטינו . החפץ אתה לנסות כחך בגלגול מחלות? — דבר אלי בלצון בהביטו עלי ובהעותו שפתיו — כי מדוע תעבור כל היום כרגלך ? וכאשר לא חפצתי לענות להאיש כטהתלותיו ודומטתי , הטה פתאם פיו לאזני וקול צחוק נדול השטיע בקראו : ר' חייקל , הטוב לישחוט סוסה לבנה?

— שמעון ספיר ! קראתי ולבבי טת בקרבי , כי הכרתי פתאום את האיש .

— כן הוא , שמעון ספיר אני ! ענני — והאם לא נבהלת בקראי? הלא מוטות עלי יחמסו בארץ מולדתי כי ננזרתי מארץ חיים , ותבה הלא ישנו כביר , כי הלא תדע דברת עם : שרש סורה ראש ולענה לא במהרה ינתש וילדי פשע כישטעון ספיר אכן לא יגועו עד ארניעה , אך היסכנו לי חיי ואם הפץ לי בם ? לא , ידיד לבי , כי טאז אני נודד בארץ עוד לא מצאתי לי מנוח . טה להיות עוד ולא הייתי? נם רב לחם ידים , נם כמר לכפרים , נם פרוש , נם מנגן בעל תשובה וראש לנוכבי סוסים , חזן , מלמד ובעל חמא , שרכן ובעל תוקע , סוחר ונם בעל שם , כל אשר אך ביד איש להיות הייתי ומנוחה עוד לא מצאתי , הה ! הנח כה דבר האיש וכה התאנח , ובהביטו עלי ובהניעו ראשו עוה שפתיו שנית ודבר : הלא תדרוש , ידידי , לפעלי כעת וזאת אטנם אגד לך . בטלון הקרוב דרך כברת ארץ טפה שטי בקרבו ר' ליבוש חזן , טשם אוליכך אל אל טקום אחר וכו נודעתי בשם ר' יוסף בנימין שד"ר , טשם . . . אך למה אוניעך בכל אלה? בכל טקום אליו נבוא שטה אגד לך נם שטי . כה דבר אלי וכה הוסיף עוד לענ כטים עד בואנו אל הטלון . וכטעט ראה אותנו בעל הטלון וסניו צהלו טאד ובטצהלות קולו קרא לאשתו כי תבוא . רעיתי , בונצה , רעיתי ! ר' ליבוש חזן בא , ר' ליבוש ! האח ! ארוצה ואבשרה ליושבי הכפרים טסביב . טהר שבת וחדש ור' ליבוש ישטיענו הוד קולו בטוסף , האח ! ר' ליבוש ! הלא לבואך ייחלו כלם כאל טלקוש , ר' ליבוש ! ר' ליבוש חזן תאות נפשנו ! לא ! דבר כפנותו אלי — לא , אורח יקר , אם לא תדע את ר' ליבוש אז לא תוכל לשער בנפשך את הוד נעימות קולו ומתק שפתיו , ויום ר"ה העבר אשר בו התפלל באזנינו לא אשכח כל ימי חיי , לולא קרנו אז האסון הנורא !

— אסון נורא ? קראתי — ומה הוא ?

— הה ! ענני האיש בינון — כי בליל ר"ה העבר נגנבו כל סוסינו יחד !

נם דלתים ובריח התסוצצו כטעט לקול הצחוק אשר עורר פתאם אפרים והחלונות רעדו , עד כי נשטע קולו נם בבית הכרים , ובעה"ב אשר עטר שטה בכל עת נדברו אלה? יחד חרד אליהם הביתה . טה לך אפרים ? קרא בראותו כי עודנו טחזיק בצלעותיו ברוב צחקו — האם אחזך בולטום ?

— לא , ידידי ! השיב חייקל — עוד לא אתזתו . אך אנחנו בבני טשפחתך נדברנו והוא . . .

פני חנן רעטו .

— וב לך , ידידי . טצחק — דבר כתלונה — הכשחוק יהיה לי טראה

פני אלה? ואם לא כמוני תדע כי לזכרם ירתחו רמי לבבי? כי איך אשכח את אשר עוללה הזונה הזאת לנפשה? תחת היות גברת בית ספיר, תחת היות רבת אוצרות ורבת כבוד, עתה מגוי אל גוי תנוד וזונה נאלחה היא בראש כל חצות. הלא תאמין לי כי לולא אשתי אז לא נתתי להנבלה לצעוד על סף ביתי, כי הלא בת נדולה לה בבית, ואם לא תוכל לאלף ארחותיה . . .

— רב לך דבר ולחרף בני משפחתך! נשמע קול שרה פתאם בבואה הביתה ברגע ההוא וכירה הקערה המלאה להגש להאורחים — כי את מי תחרף, אויל שפתים? הלא תרחץ כפיך ותטנף פניך?!

— ואנחנו נרחץ כפינו ונספתח פינו! השמיע ר' חייקל קולו בששון, ובעור אשר השיסה בעלת הבית מוסר באזני בעלה רחץ הוא כפיו וגם פער פיו, כדברו, לבלוע כל הלביבות יחד עם הבשר והטרקתת, עד כי לא נשאר נם צרור על השלחן. ואז נשה לו אל מושב הקיר ובהניחו מראשותיו את אמתחתו עצם עיניו לישן, בעוד אשר אפרים התעמק בטעיל הבקר הרחב אשר לו ומקטרתו שם בפיו, וכה החל לעבור אחת הנה ואחת הנה בבית וגם בחצר.

פתאם הסך ר' חייקל פניו, והנה אפרים עומד נצב עליו ובידו ישלטלהו. מה היה? קרא הזקן אשר היה כחולם — איה כובעי? הה! הענלה נהפכה . . .

— הרגע, ידידי, כי על הספסל בטלון שרה אתה. אך הגידה לי, האמת היא אשר דברת כי בת הבדחן היא . . .

— הלזאת העירותני? קרא הזקן בזעם אף וירק פעמים — והלא זה אביך הוא אשר יצר גולם בלי שמות? מה לי ולהזונה הזאת? לך שכב ונוכל לנסוע באשמורת הבקר לקריזישצה. ובדברו הסך פניו שנית אל הקיר, אך אפרים עוד לא סר ממנו ושלטלהו שנית בדברו: הלא ר' חנוך סוכן בני בר'י סה בטלון!

— העוד לא תתנני לנום? איזו רוח רעה תבעתך הלילה?

— אך הלא תשמע לדברי: ר' חנוך סוכן בני בר'י סה בטלון, והוא נלכד ברשת צפורה, כחטרו יפיה . . .

— חמאים בבית? קרא ר' חייקל והתרומם מעט — חלום חלמת, אפרים, ואינני יודע מה הוא.

— לא, ידידי, לא חלום הוא אך דבר אמת, כי בעברי זה רגע בחצר הבית שמעתי קול רעש ורגז בהעליה, קול צפורה בבכיה, קול צעקת הסוכן בקראו חמס וקול הקטן בדברו: העור תרים קולך? העור לא תאבה עשות חסצי? והאם עוד לא תדע כי מידי לא תמלט? לא, ידיד לבי! בקלון בת דודי, ובקלון משפחתי אקח שלומים, די שלומים, הוי, נקם אקח, נקם!. והתבין דבר? הקטן חכין הרשת מראש עם היסיסה לטען הנקם ולמען בצוע כסף, והאם לא יוכל הדבר לסכל עצת למך? הן הקטן יבקש כסף לכל יחרץ, ובאיזה ספר כתוב הוא אשר לא נבקש נם אנחנו מר' חנוך — שדכנות?. .

— יכבד עליך חבוט הקבר סַעֲמַיִם כאשר הכבדת עלי ידך לנערני — קרא הזקן בהתעוררו ממקומו בכבדות — באזני מי תדבר כן? הילד קטן הוא הסוכן הזה כי יבעתהו חנן בטוקשים? והאם לא תראה פראש כי נכון לו יום חשך ועברות שנית ועד כוד יוכל כמעשיו אלה? אך לא איכל עוד לנום באשמתך כי הרחקת מעלי כל שנה, אלכה לי איפוא ואראה חלוטותיך. כה דבר הזקן וכעיד התאנח סעמים רבות שם עליו אדרתו והוא עם רעהו יחד יצאו ההצרה.

(המשך יבוא)

לקוטים

מאת ד"ר א. וואלף.

(המשך מחוברת ב'.)

שמואל ב' א' ט' המצך רמח ומלמלה וכן תרגם יונתן למזכי רחימת ואין לו דומה אלא לפי ענינו. (ע' פרחון וילנ"ג).

שם י"ג לי מזה לחם פתר מלוזה מקום לחם ממלוזה עם לחמה לא הי' לריך לשאול מכבר קיפר לו (ע' ד"ק).

שם כ"א נגעל. לשון פולט כמו מגעילו דרומאין ממסמעו מפליטו על ידי רומאין וכן שורו עבר ולא יגעיל מפתר ולא יפלט לח זרעו לף כאן כי שם נגעל וגו' פתר שם פלט לח מלימתו מגן שאול כאלו לא נמלא במגן מכולם שכן דרך בעלי המלחמה שמוסמין לח המגן בשמן כדי שיחליק החץ ממנו שלא יקבל המכה וביולא בדבר לחמה לומר קומו השריס ומשמו מגן.

ג' א' ככשול וגו'. כיכשול עומד בזקף ושם קיום המלה וזהו פתר כיכשול לומה הלים ידיו לשקוות ורגליו הגשו לנפולים כך נפלת לפני בני עולה לילו יואב ולבישי שהרגוהו. (ע' קמחי).

שם ל"ה להגרות. להכרות כתיב וקולין להגרות ומלינן בין להכרות בין להגרות משמע לשון מכילה להכרות כמו ויכרם להם כירם גדולה (מלכים ב' ו' כ"ג) להגרות תנח לף חמר לחמותי ומבדרי לחם וכן תרגם יונתן ומלבלא ים זוד לחמר (ע' קמחי ומשמ שי)

ה' ב' נעל פרלים. נשוחו מקום שנקרא לחמר זמן נעל פרלים שם שחוח על כן קרלו למקום ההוא נעל פרלים.

שם כ"א וישלח יס פותרים וישרפם כמו ותעל משלח העיר המתי' וכן תרגם יונתן ובדברי הימים כתב ויעזבו שם לח מלהיהם ויאמר דוד וישרפם בחלם, ב' קמחי ע' ע"ג מה"ל.

ז' כ"ג ומי כעמך וגו'. כל לשון מלהים לשון רבים כמו שפרשתי במקומות הרבה לף כאן חשר הלכו מלהים חשר הלך מלהים ולעשות לכם הרי הוא כמו שיאמר לעשות לך ולפי שדבר מלהים בלשון רבים חזר לעשות לכם לשון רבים. וכן בדברי הימים כתיב מי כעמך ישראל גוי לחד בחרץ חשר הלך מלהים וגו' לשום לך וגו'. משר זה לא הייתי יודע אלא מדברי הימים (ל' י"ז, כ"ל) מל מדמו מתרומו שכתב ומי כעמך וגו חשר פדית ממלריס גוים ומלהיו כלומר שגרשת מפניהם גוים ומלהיהם. ע' רש"י.

ח' א' ומצ החמה. ובדברי הימים כתיב (ל' י"ח ל') ויקח דוד לת גת וגו' ודומה לפי שגת פלשתים היתה רחק ומזק למחנה קרוי פלשתים כעכין שנאמר ורדו גת פלשתים וגו' שלבך נקראים מצ החמה שמי שתופש בידו מצ הוא רודה ומושל בחבירו לך מי שהי בידו לותו מזק גת פלשתים הי מושל על כל השכונה. ומצ מדבר כמו טוע לשון ומצ לחמור.

שם י"א כרתי ופלתי היכי יכול לעמוד על בחורו לך דומה שכרתי לומה לחת יש והם יושבי חבל הים ונקראים גוי כרתים ודומה שנטפלו עמו וכלו עליו לכרתו ודומה כשם שכרתי לומה כך פלתי שם לומה ויושבן שתרגם קשתים וקלעים היכי יכול לעמוד על פתרונו. (ע' קמחי).

שם י"ב י"ד נתן נתלת כבוי הוא כלו' כי שמחת לת לויבי ה' הם התוועות שיתמרו מעמה לין יקוצתה לו בחלבים קלב לדם שפכה לת הכפרם והרג לת הרועה והפיל לת ישראל לחרב יש לו משובה עולמים לחמהת.

שם ל' ומשקלה וגו'. ואל תתמה על לדם לשר נחתו קשת בחוקם זרועותיו שם היה קושל עטרה שמשקלה ככר זהב ולף תכמוד בח לומדך כמו של דוד שמוה שהי יכול לשפוך על רחשו עטרה שמשקלה ככר זהב לת לומד גבורתו ובדברי לגדה דורשין פניה לחרות ואין מתיצדין על הלב ואשיב לת ידי ואחדל שיהו דיו נשפך וקולמסין נשברים בלחג הרבה. ע' ע"ב ע"ד.

שם י"ג כ' ומשך תמר ושמחה. פתר בו דוקם שהו"ו היא יתירה כמו עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה שפתר הי' לי לישועה וכן ובני ישראל היושבים בערי יהודה ויולך עליהם לחבשם שהוא כמו מלך עליהם לחבשם וכן רבים לף כאן פתר ומשך תמר ושמחה ואני אומר שכל הוון הללו לינן יתרין כמו כאן ומשך תמר ושמחה שאין הו"ו יתירה אלא זה פתרונו ומשך תמר והרבה כוחבה ולערה אֲמוּלִיט חֲלַטַלְנָט בל"ז.

שם י"ד א' תקועה שאילו היה לקחה מירושלים הי' דוד מכירה לכך לקחה מתקועה שהיא רחוקה מירושלים כדי שלא יכירנה דוד. ר"ל לשם חכמה בתקוע שהמכם מלוי שם מבקשין לומו כך לפי שהי' דרך בתקוע שלא יוצא ולקחה משם זהו לשר בשועו של מקרל ולשר מלילתו.

שם ט"ו י"ט וגם גוללה וגו' פתר וגם גוללה לתה מתקוף כמו ויפלו לכפי המקום לשמו שפתר ויפלו מלשמו מי הוא. ד"ל (הוא פי' רש"י).

שם י"ט מ"ד ויקח פתרונו הפוות כמו דבר הבא מן ההיקש כלומר שהיו דברי היש יהודה נרחין מדברי היש ישראל לפי שהי' דוד קרוב להם.

שמואל ב' כ"ב שירת דוד וידבר דוד וגו'. שלשי לשון על שלש מלכי ומלוכה. ג) חלמי היה לי לשון שלשה חוקה תחתיו והשור חופה עליו מלמעלה וכשלשה יושב תחת השור והשור חופה עליו כופל עליו לומר לשון חשיון כמו"ת שור חשיו זו וכן כל דבר המגין ומכסה על השלש נקרל חקות כמו"ת החקות בגל מלרים וכן לשר בלת לשקות תחת כנפיו וכן וכסה תהי לגל יומם מחורב ולמחסה ולמטחור (ישעי' ד' מ'). וקרן בחוקה קלנות שלשי מלחמה תוקעין ומריעין בהן תרועת מלחמה הוא לי לקרן ישעי. מגבי. בחוקה חומה כשגבה ועיל בלורה שלשה כך לחוכה ומלט היה הוא לי למשגב ולמשוט מהולל שמו של הקב"ה לקי מכבה לומו מהולל דכתי גדול ה' ומהולל מאד (תהלים קמ"ה ג'). ומאיי, פתר בכל עת שלקי קורל שכם הזה מלויבי חושע.

שם ה' ו' כי וגו'. פתר כאשר לשפוכי מצדרי מות ונחלי בליעל יבעתוכי וכאשר קבובוכי חבלי שאול וקדמוכי מוקשי מות בשר לי וגו' בכל עת שלר לי וקלאתי אל ה' ואל אלקי אקרל פתרון ובכל עת שאל אלקי קלאתי והוא שמע מהיכלו קולי ושועתי בזה נחזיו. לשפוכי לשון לף (ע' רלב"ג) ושותר הכביקוכי. נחלה לשון מכאוב כמו נחלה מכאתך (ע' קמחי) חבלי שאול לף הוא לשון מכאוב כמו חבלי יולדה (הושע י"ג י"ג) (ע' קמחי) ולומו שכם שקלאתי בשר לי שמע מהיכלו קולי ושועתי בזאזיו הרעים הטולם על יושבי והרגיז גם בצל הסמים כמו שמפרש והולך.

שם ח' י"ג ותגעש (קרי ויגעש וכן' תהלים כתיב ויתגעש). אלו יושבי הארץ המעירים לי ולף מוקדות הארץ ירגזו מחמת שכחם לו ומחמת שרחו שנחלים בערו ממנו כשהשה שמים וירד וערפל תחת רגליו כשרכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח למחר לבא להושיעני מאויבי ולא"ש שהת חושך בביבותיו. מחשרת מים המעבירים את הנחקים

והיה קוכתו כיון שנצער לפו נשמעי נרך ונחלי שם הנוערים מפיו עברו את העניים ואת חשרת מים ולא כנו חשרת מים את הנחלים ואת הנרקים הנוערים מפיו את ע"ם שירדו להם דרך חשרת מים שלא ילחמו שירדו להם דרך המים היו נוערים נאותו שעה שאר מפיו תאכל וירדו לנלעד את שוכני וכן נשפר תהלים הוא אומר עניו עברו נרך ונחלי שם ופתר נרך ונחלי שם עברו עניו .

ישם ט"ז ישראל וגו' . פתר נקולו שיתן עליהם ישראל ויהושע וניעשו לפניו . ויעלה וגו' על ידי שירה שהם הפילם מעלי . נרך וגו' פתרון ונרקים ירה נהם ויהושע וילחו . מכשמע רוח לפו . כל זה מוסב למקרא של מעלה שאמר ותגעש ותרעש הארץ וגו' כשאמר למעלה ותגעש ותרעש שמם את דבריו ולא פירש כילד הקנ"ה מרעיש את הארץ כשהוא כועש על הרשעים הנאים להזדווג לישראל ולא כשאמר מוקדות השמים ירגזו שמם את דבריו ולא פירש כילד ומן משני דברים הקחוים מתחילתו ומשורשים נפילדם שנילדם פתר כילד הרגיז עליהם מוקדות השמים כמו שמפרש והולך . עלה עשן וגו' . ויט שמיים וגו' . ויעש חשך וגו' . מכוגה נגדו וגו' . ירעש מן שמיים וגו' ויעלה חניש וגו' עד כאן למדך החיך הקנ"ה מרעיש וערניו מוקדות השמים כשהוא נגלה ליפרע מן הרשעים כשמיריס ליישראל לאד עד שכשיו לא ליימד החיך הוא מרעיש את הארץ כדי להושיע את ישראל נעת נראם שהוא אומר למעלה ותגעש ותרעש הארץ ושם את דבריו ולא פירש כילד וכאן מפרש לך כילד דכת' וילחו לפיקי יס וגו' . כשנגלה הקנ"ה על הים ליפרע מן המלריס נדלפס אחרי ישראל ונקע את הים נפניהם לז נרלו לפיקי יס ויגלו וגו' ולא נמטה של משה שהריס על הים נקע הים אלא נגערת ה' משמת רוח לפו וכן הוא אומר כשפת נרוחך וגו' (שמות ט"ו).

שם י"ז ישלח וגו' . פתר ישלח ממרום על ידי משה ואהרן ויקחני ליו לעם דכת' ולקחתי לחכם לי לעם (שמות ו' ג') וגו' . ימשני וגו' מגזרת מלרים שגזרו להשליך זכורנו נילור ולא היס קוף דכת' ובני ישראל הלכו ניבשה (י"ד כ"ט) וגו' ולא נדוד הוא מדבר ישלח ממרום וגו' נס דבר זה תמלא כתוב דכת' ויאחר נדוד עבדו ויקחהו ממכלאות לאן וגו' . (תהלים ע"ח ג'). ימשני וגו' . מן המוות שהמשלו למים רבים דכת' הוי המון עמים רבים כהמות וגו' (ישעי' י"ז י"ב) .

שם י"ח ילילני וגו' . זהו שאול (ב' קמוי) ומשכחי וגו' חלו שאר חויני . יקדמוני וגו , זה דוחק ומחמוכל ומזיעים . דוחק דכתיב רחיתי חת נן יני (שמואל ח' כ"ג, ט'. כ"ג ח', ג' י"ז ג') וגו' . זיעים דכת' ויצוחו הזיעים וגו' למיתוכל דכת' וחצוח עליו והוח יגע וגו' ובכולן ויהי ה' למשען לי ויוצח למרחב חותי . יחלצני כי חפץ ני פתר שהשר ני לנוות חותי לנניד על עמו ישראל. ולא רשעתי מאלהי פתר מחורת הלהים. כי כל משפטיו פתר שויתי לנגדי תמיד וגם חקותיו מכל חקה וחקה שליהם נחורתו לא לסור ממנה ואהי תמים לו שכשה פעמים היה שאול נידי ולא חניתי לשלוח ידי נו. ואשתמרה וגו' . פתר ואהי כשהר מדבר שלא עשיתי לו שוס דבר שאילו עניתי אותו הייתי נופל עון עליו וזהו שלא שלחתי נו יד כשהנהר נידי כעניין שאמר דוד (שמואל ח' כ"ו ט') כי מי שלח ידו נמשיח ה' ונקה וגו' , ואומר הקנ"ה לא קיפה שכרי . כשם שמשפר נשמוך ויפר ה' לי כלדקתי. כנוגד עניו פתר כנוגי שהוא גלוי לנגד עיניו כי כן היה מדתך שעם חסיד תתחסד כשלחתה רוחה לדם שהולך לפניך נחקידות גם אתה תשמור לו חסד. עם נבר תמים תתמם פתר עם דלם לדיק שכוכם את ילרו כשנא דבר עבירה נידו ואומר שלין לעשותו שלין גוזר אלא המוסד נרוחו כשם שעשיתי לכי שניתן שאול נידי ואומר כל היס אשר עמי להרגו ואתה עיניו עליו ואתוש לנבי לא עשעתי ידי דו ושכבר שהייתי חס לפניך גס אתה אתמם עמי שלא קיפחת שכרי וכשם שמדתך שעם תמים אתמם כך מדתך שעם הרשעים המעקלים חורחותם וכתיבותם יעקשו לשם שף אתה כשרע להם נאותה מידה דכת' עם עקש אתפל. אתפל לשון עקמומיות כמו דור עקש ופתלתל והיל מגזרת ילפתו לרחות דרכם וכן וילפת שמשך. עם עקש וגו' . אלו החוות ואת עם עני וגו' חילו

ישראל . ועיניך על רעיס מטפיל אתר ועיניך אתם נותן על רעיס להטפילם וכן בספר ליזר כוח לומר כן ללמד כל נחלה הכניעהו . כי אתם נרי וגו' . כאברהם אתר עשיתי דבת' ויכם דוד מהכתם ועד ערב וגו' . ואמרו לבותיהו שהקב"ה תחיר לו כאברהם אתריתם לילה .

שם ל' ל"ב כי זכה וגו' . כי בצחוקי רדפתי לחריתם דכתיב ויצחק דוד בהם וגו' . (ע' ח"א תהלים י"ח ל' ויק לומרים) . וצחקתי וגו' ומעיר ד' תיכבתם כל כלכין תקיפין . לחרות ה' וגו' . שכל מה שהבטיחני שתר הצטחתו ותחעית אתם דבריו . כי עי תל וגו' שתהי לחרתו לרופא קיעור בצחתו . מגן לכל וגו' כתם שעשה לי הקב"ה שעשר הצטחתו והגין עלי מכל תויבי . ומי לור תסר תסו זו התומות שיהא לל ומצוה לגוי שהוא חוסה אתריו מבלעדי תלהיו שהוא למחסה לעמו לבני ישראל .

שם ל"ג ל"ד כל וגו' פתר תהל המחזיקני כח . ויתר וגו' פתר ויתר דרכו תהל שהוא תמים שכשתי דרכי קגורה לפני שלא יכולתי לברוח אתם ואתה מפני לרי כעניין שכתוב ויתך צחוק לי שתוב תסר מזה וגו' בא הקב"ה והטיר ופתח דרכי שהוא קגר לפניהם דבת' ומלתך בא תל שתוב וגו' (ס"ת כ"ת כ"ד). מצוה רגלי וגו' פתר מצוה רגלי קלים כחילות לרדוף אתרי תורי ולהטיגם דבת' ויתור לו לדוף כי הטיג תציג והגל תציל . (ס"ת ל' י') ועל במותי וגו' . על חזקתי יעמדני .

שם ל"ה ל"ו מלמד וגו' . כאדם המלמד את תבירו להלחם ותומר לו תל תלח לקרתת פניו להלחם אלין הקב"ה לך מתמליו והכתו כביכול כך ליתד הקב"ה את דוד להלחם בפלטתים דכתיב ויקיפו עוד פלטתים לעלות ויבא דוד הם' וגו' . ונחתה וגו' ונבזרה קשת נחושה על ידי זרועותי . שתצתות שקשתות נחושה היו תלויין לו לדוד בתגדל דוד ובשבלין תלבי התומות לדרום אלין והיו רוחין לותם היו מתלחמים זה עם זה ותומרים וכי בקשרים אתם שקשתות נחושה התלויין כאן שלדוד אותן ולירות בהן בעזרן והלא אין בידיו יכולת לדרוך קשת נחושה אין עמוין אלא לאיש שיש בידיו שתהא לתיתו חופלת עליו והיה דוד מלית ושומע תם הם תומרים ומעמיד את שקשתית ושוברן לפניהם דבת' ונחתה קשת וגו' ותתן לי מגן וגו' פתר ותתן לי יעבך למגן . ועבותך וגו' פתר תה שתתה תכין עלתך לדבת ושפל רום כמוני דבר זה תרבה אותי ועילה אותי לגדולה . ובספר תהלים כתב ועבותך תרבני ולא הוא פתר תתך עבוה גדולה שיש בך גילחני והעליתני לכל הכבוד תזה . (עי' רס"י) .

ישם ל"ז מ"א תרחיב צעקום שלו לעבדי תתחני כשברחתי תפני פלטתים כשעלו לבקש את נפשי בשעה שתשתו תומרים לעלך על ישראל דבת' וישמעו פלטתים כי משתו וגו' וצעקום שלעבדו לעבדי תחתני שלחקשתי לל העזרה תפניהם תתה תרחיב לעבדי תחתני ולא תעבדו קרקורי . תרדפה וגו' כעניין שנאתר ויקהל דוד בל' החלבה תל פלטתים וגו' זהו לפי פשוטו . ומדרש רבותיהו (ע' קהלרין . . . .)

ד"ח תרדפה וגו' . לתה תולה כשנאתתו בני עתון בדוד וקללתו בני עתון ויקברו תת תרס בית רחוב וגו' ותתה תולה שכתה תלחתות עשה דוד עתשה ולא שב תכו עד שכילה תותם . ותכלם וגו' שתיוה שנאבלו לל יקפו לשתת רחשם דבת' וירלו כל התלבים עבדי סדר עזר וגו' . ותזרני וגו' ותחזרני כח . ותויבי וגו' שהשבו עורף לנוס תפני .

שם ס"ב נ"א יקעו וגו' . פתרון יקבו שתצוה לכם שום עזרה ואין תושיע . יקעו כתו (יקעני י"ז ז', ע' רס"י. פ' תפטרת ערך שעה הערה שע"ת . פ' פרתון) יקעשה החדש תל עוקתו שהוא לנתון תיכוי . כטיעו וגו' כעניין שנאתר ותת הטה תסר בם הוליח ויסם בתגרת וגו' (שתואל ב' י"ב ל"ת) . תרקשה שהי תפכשה תרבה כעניין שנאתר ויך תת תוחד ויתדדם בתבל וגו' (ח' ב'). ותפלטני וגו' . תשאול תדוהג ותשתיתובל שהיו עוקין עתי תריבה. תשתרני וגו' . עשיה תותי רחם לחוות כתו שנאתר והייתי לו לעשתר . בני כבר וגו' שלם תייתי תותר לכם כך וכך עשיתם הם היו תכחשים ותומרים לת עשינו . לשתע תוזן וגו' פותר תפילו תותן התומות שלת רחו כבודי לשתע תזן שתשעו תת שתעי ישתעו לי

ופתר היו כשמעים לי. יבלו פתר יפולו וכן בכל תגוד שפתר בפל תפול. ויחגרו לשון חיגור שהי פוקמים ומתיילים לעמוד לפני. ד"ל ויחגרו פתר יעמדו כמו ומעדרים חיימה (דברים ג"ג כ"ה ע' רש"י תהלים י"ח מ"ו ע' בת"ע שם) דמתרג' מכנת מותא ובשפר מהלים הוא לומר יחגרו וסוא מתנות הפוכות כמו כשב כשם שמלה שלמה וכמשמעו של כתוב מחדלים לימה כן משמע הכת' ויחגרו ממקגרותיה' שפתר שיפחדו כני נכר ממקום שבקגרים בערי מצלר שלשם וילמד סקום מן המפורש שלמר מיכה כשנין זה ירגזו ממקגרותי' של ה' שלהיהו יפחדו. מגדול וגו'. תשובה שלו שהוא מושיב את שלבו מסובה כמגדל עוז שלשר יוסף זה הכשם וכשלשו כנגד עלמו היה לומר על היסוצות שבעבו לו.

הפלה.

מדרש ישחר טוב ב"ב א' ג' וכלוד בקר וגו'. פתר וממשל הזה לכי ממשילך תהא גדולה והולכת בלוד בוקר כשתזרח השמש שהולך וחזק עד יכון היום לא תלמר מלחר שדיעה מלכותו לומר בקר שבשם שתקדיר החמה ויחשך הלוד בשהשמים מתקדרים בעבים אז כשבשה היום לערב כך תהא מלכותו חשוכה לבסוף לכך כלמר בקר לא עבות ענוגה וממטר דשא מארץ ופתרון לחותו בקר דימה מלכותו שליהו עב מעוגה שלו מחמת מטר המלמיח דשא מארץ שליהו בקר המחשיך לוהי זהו מחמת מעיר הבא להמיח דשא מארץ. (ע' רש"י וקמחי).

שם ד' לא כן וגו'. פתרון כי לא כן מלכותי עם לל שיהא מחשיך והולך כי בריח עולם שם לי שליהו פוקק ומניי לעולם כד"ת בריח בחיי בחיי וגו' וכ' לעולם לחמור לו חשדי וגו' וכת' זרעו לעולם יהי' וכשלו כשמש נגדי וגו'. ערוכה וגו' מלכות שלי ערוכה ומאורה לעולם. כי כל יפעי וגו' פתר כ' כל יפעי מהמיכי הקב"ה היה המלכות וכל חפץ לחלר לא יצליח לים זר לחלר לא מזרע דוד הוא לחלר יקריב להעביר הממלכה מבית דוד ולינוול חפץ זה לעלמו כגון ירבעם ובעשא בן לחיה ולחאב ובית יהוא שכולם קרעו מעל בית דוד לא ילמח פתר לא תתקיים המלכות בידו שכן נתקיימה המלכות בידם וכן תרגם יוכתן לרבי כל לרבי ובעותי קדמוהי מתעבדין כבן וגו' (ע' קמחי).

שם ו' ז' ובליעל וגו'. פתר הלדיקים דומין לחור בשפשם שהשמש יולח בגבורתו לחבל כני בליעל דומין לקוץ שלין לדם יכול ליגע בו לולא לם כן יכידהו על ידי דבר לחר לולא יהי' נעקר, כי לא בית יקחו לי לחלר לי ליגע בהן בית לולא לים הבא ליגע בהן ימלא ברזל ועץ חכית סיהי' קושלן עב ידי ברזל ועץ חכית ולף לחר שהם כקושים לא יקחו מהם כלי לעשות למלחכה לו יחד לחלות עליו כל כלי שלין בהם הנאה של כלום חלא לשם ניחוח למלכה כך בני בליעל הם חומות העולם לין לדם מיכרחל מחחבר עמהם חלא לם כן ניזוק ומה קולים הללו לינן לחויין חלא לגית בהן שהם כמו כן יהיו הטעים מהרפות קיד קולים כקושים בשם ילחו וחזו שלחר כלן ובשם תרף ישרפו בשבת ובחר ובשם תרף ישרפו בשבת הקב"ה עב כשל דין לשפוט לותם וכן תרגם יוכתן ובשתא בתידין למיתוקדן יתוקדון וגו'.

שם ח' חלה שמות הגבורים וגו'. כל גבור שמזכיר כלן מפרש בשמו ומעלה גבורתו, יוסב בשבת וגו'. פתר בשבתו עם זקני ארץ היה רחש לחכמים ולחש לגבורים. שליהם פתר גבורים כמו ושליהם עב כלו הוא עדיהו העלני. עדיהו הי' שמו ושם עירו עולן. ושם גבורתו בשבי בלחם בחויים לא הי' עובר חת חביהו עד שהי' הורג שמנה מחות מלל בשעה חחת.

שם כ' וביהו וגו'. מקבילהל שם עירו כמו שבחמר קבילהל ועבר וגו'. רב פעליה פתר זהו שפעל ובשה גבורות הרבה שמן הגבורים שמפקר גבורתם למעלה מכל לחד ולחד לא קיבר מהם כי הם גבוה לחת ומזה מפקר הכתוב לרבעה כמו שמפרש והולך. שני לריהל פתר הוא הכה שני לרמונות מואב. כי לרמון יליץ בלשון הקודש בשפת לבושות לריהל ולריהל. ופתר הכה חת החבשים שבהם.

שם ל"ח שלשים ושבעה. כל גבורים שבחבלהו שמותם הם שלשים ושבעה ושם

מתפוד יותר הם ביום שניתפרסו שמותם לפני השירה הם תציתי בן לרוי ותלתכן תמלח שחזר ומכלן תחר השירה וכלם שלשים ושבעה .

כ"ד ויוסף לף ה' וגו' . . . . ופשוטו של מקרא ויפוד לפי שתכתם תחו בתם בימי דוד כשתלה רעב לפנים שלש שנים שנה תחר שנה בעון שהמית שחול את הגבעונים והקיף לתרות בתם פעם שניי' כשליטת דוד לתכותם. ויקח את דוד . מקרא קצר ותפר תיבה תחת ופתרון ויקח שתן וגו' וכן תליהו בדברי הימים .

שם ט' ותפי יפרחל וגו' כתו שיתתר תחותם תחת בלשון נקבה היתה יהודה וגו' כן יתתר תעם יפרחל ותפי .

חסלת

(המשך יבוא.)

מענה ותשובה.

מו"ל נכבד !

הדברים האלה ערך אלי החכם טאדלינגער כמענה על מאמרי "תולדות נתן החכם", ויבקש ממני כי אשלח את דבריו ל ה ש ח ר להדפיסם, ואף כי בידי להשיב עליהם במו פי, בכל זאת אמרתי לעשות בקשתו ולשלוח לך את מענהו להדפיסו בהשחר ותשובתי עליו והקורא ישפוט כלבו, ואלה המה דבריו:

אל כבוד האברך וכו' כש"ת כמוהרר ד. ה. טיללער נ"י דוקטוראנד בפילוסופיא בקרית ווינא יע"א.

כתפים דבר תמום לך תם תודותי, תודות תלף, על תפר הוחלת נעוזך לכבדני, בשלחך תלי עודם בתפס תת עלי תפתר, שעוותים בקבפס תת מתתך תפר בקצת בפס: תולדות כתן תחכם, בדעתך כי כל תדברים הכתתים בתלה תולדות כתן, כתלקום יבואו לי בתפר גם תכי תויתי תת דעתי זזה בפפר בפני עלמו. ותתם בעוזך סגדול תניח וכלית לקחת תקפרי זה תבן פנם היא תבן הכתפם למתתך, ובלבי תתרתי כתם זה תלקי תכל עתלי, כי בתתם לא היתם רוח תחכת תחי בהולילי לתור תת קפרי תתדבר תלעקפינג ותיהודים, ותכן ותכתתו, רק לתחיר עיני התשכילים בעם, לכתותם דרך יפכם בתקום תפר רגיש וכן שלתים עזבו תת תכתיב היפר ובתרו לבלכת חוכח עקבתון.

אבל! תת התתם תעבוד תעודי, זה תלי ותכוסו, וכבר בניתי לו תיכלות שכיש תפר בקפרי תיעות עין תתדבר בכתפים התועה תיפרתלים ותפר בפפר תפר קכתם בו תחת תפוכם ופוס שכל חוח תקפר התדבר תכתן תפכס.

כפפי יודעת תאוד כי קפרי זה תקטן גדול יהיה לכבוד לעקפינג וכי תתכיתו יקנה תתי תפר היה כתפיתו תלעג, יהודה יתפלר בו ויפרחל יתתר: כתו תת פעל לעקפינג ותת בנה עליהן, כי בתתת כל דברי תקיר תחזיוני והלתולי תלזה, drammatisch-didactisches Gedicht, תין תזיון היה לעתיד לבוא. תפבהו לעקפינג בעלתו תתר כי לא יהיה תקום לקפרו הוא רק נתתה שכיש תתרי יום הכתבו. (כתה תגבותיו

לחמיו) ועיכיו רואות כי כבר קבעו שנות השתא, ועוד לא נתמעט החזיון. הגולכים; בשגם כבר שכבה חמת אפם על היהודים, על פי קווי זכיות אשר ימיו בשם תכפי תומתכו בדוב המדיות, עוד לימים רבויים להשיג את דברי הספר כתן החכם הקתוס והחתום, ומה גם להעלותו על נעות ישחק כפי השעת אשר מלאתי אני לכל דברי הסיבת הזאת, ואשר כמעט גליתי את מלפוניה, ואתכם גם בישראלים תכשים כתן החכם מעשיים השם אחד ונער יכתבם. ורק בעותים תלחמו ועיכיו לופיות כי הולכים וקבים השם להתדמות אל הנים כתן אשר הולידו עשתנות הישטלקי בוקשטו ואשר גדל על ברכי האשכנזי לעשקינג. בזאת כי אין לך לומה ולשון בעלת תמונה אשר ישים לה הכשרון להוליד ומחלים תכשים כתן החכם בלתי התומה הישראלים כפי שסוכיתו שני הקופרים הנזכרים וכפי שבארתי אני את דבריהם בשפרי בלתות ובמותפים.

ומאשר סכרתיך לשים לומת גם אתה, וכי אין מן הקופרים המתעכרים לכע ולא מן הכותבים ומתחרים לשקר ולכזב תמרתי להליע לפניך עוד מעט מלים כי לא תוכל כלכל דוב דבריהם כי אין אני רק כמעיר לעזור למען יבין כל קורא מסכיל דבר לשמותו.

כבר שמדו רבים כי זה השים נתן מותה בשלבע על בן-מכחם. וכן ישמוד הערבער וביעשער, וכל קורא בשפרי ויבים לב אל השעת הפילוסופים אשר עשתני ולבבי עדברי נתן ובעבע המשחרים, לבעתי יחרשם כי כבוהם שעים מאין כן גבהו מחשבות נתן ומחשבת בן-מכחם בפילוסופים. ואין לזה התחרון לא חלק ולא נחלה בכל דברי הספר אשר בלתי בוא שהים לחת מן השבות הרחשיות לכל דברי הסיבת אשר שר לעשקינג לפני ומהו, והיה זה בוקשה על פי דברי הביבות אשר נפלו בינו ובין הכומר עליך ושמו לשפשטער ואשר כפי שהוכחתי לכי בשפרי שעיכו הוא קראה בכשם לעשקינג לדמות את ביבש לביב יומכן ותבלשם המשובר בשליש לרחשון משאר הדעקשטערלן משהשובר בוקשטו.

וכמעט יש להחליט כי קרא לשיחת לעשקינג המוקרא אשר קרא לחתם עשלם הטבעות אשר הביא, כי לא הביל לדם את ערך החתן היקרא הזאת, והחליפו את תכתיו בחתרים ואת משפטיו בטעוקלים וכל קורא בשפרי יראה מי ומי ההולכים לעומת החכמים אשר הלינ לעשקינג לשחק לפניו, אשר לא התוכחתי עם קום לדם כי לא לחתוב את הוכוח לסגיד לדם פשטו, ורק חוית דעתי בלי קום משוח שכים בדבר והשלכתי לחרי גו את שחשבו בזה לחרים והקורא ישפוט. עתה תבוא כא על דבריך כי רואה תכני אשר תיזה משפקותיך לריכים ומחיכים להחרם. ולא תוכיח ותעורך לפניך רק כפי מה שזכרת בשמי.

לד 47 בהערה תמלא ואת לשוכך "לדעתי לא כיון לזאת המליץ בוקשטע כאשר יאמין הר' וחלדינגער ולוא מלאתי את הספור הזה בחיזה

מדבם חזי לה לסקופ כי זאת היתה כוכת המדבם לך בוקאטבו הוא המלין לסך הסקופ הוא תכליתו ולא הכמזיס" ע"כ. וכבר יסבדו כמוך כדים מן הסקופרים כי זה הים בוקאטבו בלתי כופל מכל יתר המסקרים לסך תכליתם הוא לבד לשות, קפור ומסך, וזולת זאת אין דבר. לסבם גדולים ועוצים מאלה כבר הרגישו בדבר כי יפה כח הסופר בוקאטבו וידו על העליונה בקומת הדעות והעדות. ואלה הוא דברי הסופר טוראבוסקי Traboschi ואחריו העתיק קולת הדוכות מרחם בליעדאטור הליטלקית ובמו מאפפעי Maffei וזה לשונו "בוקאטבו בעלמו יאמר כי לא היה בדעתו בחבורו זה (קפר העשרת) כך לדבר על לב כסים, ולהקל מעל הלבבים את עלם בעת ילרך לסם זמבם כו' אבל בחוא לא כן הדבר. הכוכם הלותים מסופר הדעקאטרלן היה לגייר כבסקפר לשות ותבניות כל מקפחות לדם, להעניר חתת הקבע כל קבע ובקבע ממין הלבוקי, לבקר את מוסם לגלות על מרפחם, לדבר עובות על המעלות הבקבובות, ולתת דופי בלמקבות הטם הלפלות למען יעיבו את דככם*) ע"כ. הדברים הלילה הטילו גם בי את הלחוקק לחפץ בחפץ מחפץ את קולות וכמו קפורי קפר "הטבכת" כי כבר מקבתי בהסופרים הלילה עוד בטרם קראתי בהם. וכאשר ביקורתי בקפר כתן הלכם לסך מחברו לעקסינג סודיע לנו בהגבתו אל לחיו, כי לקח את הלשל מן הטבעות מהליטלקי בוקאטבו כפקמו עיבי גם על לימה קפורים לחביס מהסופר הזה על הבבירי בטם בליות מן בלבם הסקורים הכוגעים אל היהדות והכלילי לך בלבם מהבלים בקפרו בל לעקסינג מה בלה עמד על זה בוס לדם וזה לחבוב להלטדק לפניך ולפבי כל קוראי על לסך הגדתי בקפרי את מה בהבאת בשמי.

והנה כפי הטעירות לחם בחאחך מלאת בחפשך כי בני הסופרים הלשכנים Gosche und Proffessor Caro שמו גם הם לב אל הקפור כתן ומעבדן הבעלה בקפר "הטבכת" וכי גם הם כבר הטירו כי הסופר הלבם לעקסינג לקח בהקדלה את הבם כתן מבוקאטבו, כבאו ולא ידעו מה, והקדלה בוקומה עומדת: הלם לעקסינג חסר קמות הים כי הים בלחץ לבלל בם לחכם בלו מבוקאטבו? הלין זה לום ומופת כי בעם בקבל לבפרו בבם כתן החכם הוא כמבאר והולך את הסקור מבתן ומעבדן המובא בדעקאטרלן? להורות לכל לדם כי זה הים כתן לסך בבבות מדובר גו בקפר "הטבכת" יהודי הוא. ומעלמו יבין כל קובל מי הוא זה הים מעבדן או מעבלת הטומד ממולו, לסך על כן

(* Il Boccaccio affermo di non essersi proposto altro scapo nella scerivere il Decamerone, che di allegrare le donne e di alleviarne la naja; ma il vero scapo del Boccaccio fu quello di vitrarne l'immagine di tutta l'umana famiglia di monderne i diffelli di encomiarne le virtu, e di corregere col riso le opinioni dei grossi plebei. (Storia della litteratura italiana da Giuseppe Maffei, Tom. 1 pag. 178).

בלבד גזכתי לומר בספרי כי בזה פעל החיים בוקאטצו לעוזת היהודים
ומין לכי מציא קוס קופר לו קפר לפר תהיה לו הסגה יותר בכבדת
מיהדום כפי המעלות הרשות והכסגנות לפר העמים בוקאטצו על פכס
ה׳יהודי׳ כתן, ובספרי לפרתי עוד בהסעכי גם על מופתים לחכיס כי
מדפיסי ומגיסי לת קפר "הסעכה" הסמיעו בקנאת פכוה לת הסס
יהודי׳ פכלוי להיות לפל הסס כתן ול״ל Natane Giudeo והסיבותי
בזה לת כם הקפור לפיתכו.

בוקאטצו קרא לת היהודי לפר החיים ועכדת זמס להסמיל מחת
שמי ה׳ בסס כתן יען כי הכתיבה היא הרבה יותר כסגבה בשדות היא
לפן המצחין בלפס בעוד לבבו ועיכו כי לא לבד עיכו בלתי לרה
בלחכיס כי פס גם מה שים לו ליכו פלו, כותן עומד וכותן עוד בלי חסך,
וכן הסכיל לעקציכ להבין לת עבע החכס פלו בחתו בפי כתן לת
Ihr gabt doch fürs Erste was an Schätzen ich: הסחלה
euch gelassen hatte? Gabt ihr Alles? Verspracht ihr
mehr? weit mehr? טעס הדברים החלה בעברי הוא: לא לפון
כי עכס כל כתתם לו לת כל מה שעזבתי לכס בשטוכות, ס כתתם
לו לת הכל? ההבטחתם לתת לו יותר ויותר? מעכדת לו מעכדן
העומד מול כתן ומתקנא בו נקנא לבעתי על פס הכובע לפר הכומר
כופף בראשו בעמדו לפרת בקדס, כאשר בראתי כל זה בשעת מלים
בספרי ומאשר מלאתי לפר הקופר בוקאטצו עדר לכתן ומעכדת
בשדה גדולה עלוד לשתי כי לית מדבר בימידים וכך בלומות,
ובדרך משל ודמיון, וכבר הראיתי לך כל קפורי בוקאטצו השה לבד
בקוכת ומוסר בשדות ובעות וכי הכלית קפוריו היא לא לבד השלילת
וכך גם הכמזים. ואחרי לפר הבאתי לת פלפת קפורי בוקאטצו בשעה
משבלת עוד זכועי עומדת לי להראות לך הפילוסוף לעקציכ היה מתפעל
לשת לשת מכל לחד ולחד מהספורים הללה עד שהגדים עוף ליקד
קפר וקיר כתן החכס.

לד 52 בהערה שם עכית ולומת: מאדליכגער ילריך בדבר פלפת
הקפורים וכפי לעתו ידע בוקאטצו, כי כל הדברים הללה כמלחים
בלומות ישראל, וכחב לת פלפת הקפורים לחכלית הזאת. וכאשר
כשלהו עדוע כתן בוקאטצו לת לברהם להמיר לת דתו יענה: משחד
המקחים לשמוכה. אבל לחכתו לף לס כודם בכל לב לבוד ומשפטיו
לא כוכל לשמר כי זאת היתה תכלית המלין בוקאטצו, בדבר כתן
ומעכדן כבר חויכו לעתכו, ובדבר הקפור לברהם ויותכן בדור ג״כ
פלגתו כי היה בוקאטצו לדוק בשוכתו כאשר נראה כי בקוף יהיו
עלה ביד כומר ערוס להסחיל לת המחלוקן הזה בדברי חלומות על
לפר עזב לת דרכו כו׳ לכן לא נתפלח על לפר יהיר לברהם לת

דתו כי תפלתם לשוכח יהו יקרם מאד בעיני בוקאטשו. ולא מפחד המקנאים לשומרם עשה זאת".

הרעות הזה שכיח כח בוקאטשו לבל יהיה לו חלק בתשובות מן ולא בהכרח עובדה שכך לפי דעתי השומרים היכרחיים מחויבת הליה גם לעתה הקופר הזה שכר היה כמקבל דרך לפני בעסקיהם. זאת לא זאת וכך זעות גם להרוס את המבלר שכר בניתי מפלתם קפוני הלרעקשעלען בפני עלמם, וכל זה בא לך יען דעיה כי הכליה הקופר הליעלקי הוא לבד דבני לבנות וזרון ולליה לבון תעדו לפס. ומכח אין פה המקום להסכיל ולהוכות לין הטוענים שבחכמים הכו על קדקד הלולת בדבני לופי ולבון, ותעיר לבד הנה כי אם שזכרת מדבר כומר המפחיל וכי בוקאטשו עזב בקוף יעיו לת לככו, הוא דבר בדוי מן הלב וכבר חזו שוא ותפל כמו זה גם על הלפרתי ווחלטעבר, ל' חלטעבע וקיעפס לבד כל חלה לין לי עסק רק בהלים בוקאטשו כפי שהיה בימים כתבו לת שפר הלרעקשעלען ולא לחכי לשר כבר בהפך והיה לליה לשר, ולכי בעלמי הכרתי רב לחד גאון בישראל לשר לעת זקנותו חלש לעתים ולא ידע מה קאמרי רבבן. כלכך שלמרו חז"ל מכח יוקף שפבח תלמודו מחמת חליו, לפס בחה שפלתת מדוע כתן בוקאטשו לת היסודי לברפס להמיר לת דתו, לא לעכס כי מפחד המקנאים לשומרתו וכך לעכה לשר הופבו של יוחכן המיר לת חלפיו מבלתי שהול לת פי הקופר הליעלקי. גלוי וידוע לכל לים לשר יהיה לבד לפקיה בליעלקעוער הכוגעת לל שפר הלרעקשעלען לשר הספור מיוחכן ולברפס על ללכי הלות הרעבו ומעשה שהיה כך היה: בזמן הקופר בוקאטשו ולולי בלוחו זמן בעלמו שהיה בפליז, קרה בהעיר הגדולה הזאת מקרה בלתי עשוי להיותי לברפס לים עשיר ובכבד בעלתו, ויכתוב בוקאטשו לת הדברים על ספר, והוא לדעתי ספור של דופי לא לבד בכומרי העיר רומי, וכך גם בהמשפט לשר שפט לברפס בדוחו בדברים המדמה שהוא מפחד מעקל, לבל לים לשר מכנו הפה בשכל מעט, וכך לאמתי לשר מעטים יודעים עלר בוקאטשו בעד שרי עמו מלבוות לת חולת הפשפט הזה, לם לבל יקוב להיות כומרים וכבן לשר חולת חדש על שכיו יעבנו, ועוד מפחד המקנאים לשומרם לבל תאמר עליו הליבקוויזילים כי חרף לת השומרם בשומרי כי יש הפרם רב בין המחבל לבד בכהנים להמחבל בשומרם בעלמה, ובפרי הכליתי לין הספור הזה, כ"ל מיוחכן ולברפס הוא ספור בשוקר הדמות — בן-מנחם לשר דיבו עם לפתליעל הוא לות בחות כדין לברפס ויוחכן, הים פילוקוף בעבעו רגיל ובקי בלוגיקה והים יזהר מלהוליך מפפט מעקל לכל יולילו לעז על הפילוקופים שלו, ומחכם לעפקינג שפט מזה בנקל כי עוד הדמות ועבעו ככר לבד בשוקר שפכל היולי מפס ולא בעה שידם רעה וחכועם בעויים להרוס ולהחות לבבות ולבעוע.

אמר הדברים האלה לקום כי לא תמיבני ממש כתובו של דבר כמלא ב"י המיחס לבזוכי אמר קדם לבוקאטשו וכך מצינו מעלמך ותדין לאמר ב"י האלה מאומר ומעתיקים עכשיו גו דברים אמר לא עלו על לב בזוכי ואמר בוקאטשו הוא אמיתם, ובעקום אמר אלהים לעין כל כי כח עשו לו המעתיקים בעקומות לא מעט וכל זה למען הספל את שמו אמר הפל לסיות גדול בגויים.

לקום עוד כי כאמר הודית בפה עלה לכוד מצפני כן הודה גם לבבי אלה וחוקי גבכה אמזקתים.

פה ווינא כשמיני לחשיעי תרל"ג

ידידך שמואל הלוי מאדלינגער.

וזאת תשובתי:

א) לא עלה על דעתי במאמרי להשפיל כבוד ספורי בוקאטשו ולגזור אמר כי רק לצון חמד לו בהם, כאשר ישים הר' מאדלינגער בפי, ידעתי גם אנכי את התכלית הנפלאה והמוסר הנעלה אשר יצאו מהם, ידעתי כי המליץ הזה יתאר לנו בספוריו את כל בני דורו, נוכלים ופתאים, חנפים ואוילים, מלכים וכהנים, גבורים ושודדים עם כל צדקותיהם ופשעיהם, את כלם יעביר תחת שבט לענג ויניף עליהם מטה הבקרת כי ידע את לב אנוש ומסתריו וכדברים האלה אמרתי גם אני באחת מהערותי אשר למאמרי, כהר' מאדלינגער ומאספעי, אבל אחרי כל אלה לא האמנתי ולא אאמין גם כעת, כי בוקאטשו יבקש לשים חשך סתר מחשבותיו עד כי נטל עלינו לחפש אחריהן חפש מחופש כמו לוא היו דברי מדרש ואגדה, אשר ידרשו אותם בשבעים פנים.

ב) וכן התרעם עלי חנם באמרו "כי הרעתי כח בוקאטשו לכל יהיה לו חלק ונחלה בתשואת חן ולא בהכרת טובה אשר (לפי דעתו) האומה הישראלית מחוייבת אליה." כי אנכי בחקרי אחר מקור הספורים לא נשאתי לא פני לעססינג ולא פני בוקאטשו, רק את האמת שמתי לי למטרה ולא באלה חלקי אשר יורו אל נקודה אחת וישיטה אחרי כן למרכז אל קו ענול ויתפארו לאמר: ראו נא אל השערה קלענו ולא נחטיא, אנכי את האמת אבקש ואשר יֵרָאֶה כאמת בעיני אותו אשמור לדבר ועל כן לאנשאתי פנים גם לו.

ג) בלי עדות וראיה לא נוכל לקבל דבריו, כי המקרה שקרה לבוקאטשו בסוף ימיו את הכומר הערום הוא רק בדמיון יסודו, הן רבים מהסופרים האשכנזים והאיטלקים ובתוכם מאספעי אשר סמך עליו הר' מאדלינגער יזכרו את הדבר הזה, ואם יעלה בידו להראות כי לא כן הדבר אומר לו יישר כוחך, אמנם בטרם אשר צלח בידו לבטל דבריהם הנה יסודותי בנוים על דברי סופרים הראוים לסמוך עליהם, רק בזאת יצדק באמרו כי אחת היא אם אמת או שקר הוא הספור הזה, כי לנו לדין את בוקאטשו באשר הוא שם כאשר כתב את ספרו "לעשרת ימים."

ד) לא מצאתי בתוך הספר "אל מפעלות לעססינג לשובת היהודים. מעם

אחר מרוע יתן בוקאטשו את אברהם היהודי להטיר את דתו בלתי רק את אשר הבאתי במאמרי כי מפחד המקנאים עשה זאת ואם כי לא נאמר שם בפרוש הלא נשמע מכלל הדברים, אכן גם עתה בנתנו טעם חדש כי הוא מעשה שהיה ובוקאטשו כתב כפי אשר קרה, גם עתה עוד לא יצא ידי חובתו, כי היה לו להראותנו את המקור שמטנו שאב את הדברים האלה אשר אינם ידועים לרוב סופרי לישעראמור האיטאליאני, ואם כי אאמין לדבריו שקרא כדבר הזה, אך מי יודע אם ממקור לא אכזב ינבעו הדברים האלה, כי כן דרך הסופרים לאמר על ספור בדוי שהוא בדרך האפשר, הוא מעשה שהיה וכדבר הזה נמצא בספרות עם ועם, ואם גם ממקור נאמן יבואו הלא גם אז תשובתו איננה מספקת, כי המקרה שקרה לאברהם היהודי בפאריז לא יברר לנו מדוע יתן המליץ בוקאטשו את אברהם היהודי בספורו להטיר את דתו, הלא המליץ אינו מחויב לעשות כתבנית המקרה בפרט במקום שמנגד לתכלית מליצתו, כי למליצה תכלית ולמקרה אין תכלית רק סבה.

ה) אחרי כל הדברים האלה לא אוכל למלאות תקותו "לבלתי השב לו ממה שתוכו של הספור כבר נמצא בבוזני אשר קדם לבוקאטשו, — כאשר כבר הראתי במאמרי — כי אדרבה מזה פרכא ותיובתא שאין עליה תשובה ולא אוכל לדין את ספר בוזני למאוחר או להשוב כי המעתיקים ערבבו את הדברים עד אשר יברר הר' מאדליינגער את משפטיו במופתים חותכים ועד העת ההיא אוקי ספרא אחזקתיה!

ד. ה. מילללער.

חדשות בישראל.

אבר מן החי.

יד־העת העלתה ארוכה לתחלואים רבים ונאמנים בארצנו, מחלת אי — סבלנות ואי נשפט כמעט נרפאה, תחת תחי לא דוך, נסללו מסלולי ברזל, אך מכה אחת גדולה ונאמנה צרעת נושנת, מכת החדרים, מאנה הרפא, מנפש ועד בשר היא מכלה את ילדי בני ישראל בגאליציען, ויד חעת החזקה לא תצלח עליה להשמידה מתחת שמי ה',

מלמד אחד בעירנו שמו אברהם ילמד את הנערים (כחטשים במספר), לא בטוב טעם וישום שכל כי אם במקל חובלים ואגרוף רשע, ככל רעיו בני אומנתו הוא יבאר כל דבר הקשה לפני תלמידיו לא במוסת־שכלי, כי אם במוספים יותר נקלים מהמה — מוספים חותכים, מוסתי־יד ורצועה, ומקלו יגיד להם כל רז ויפתור להם כל חדה סתומה על נקלה.

לפני ימים אחדים ישב לפניו ילד אחד בבן עשר שנים, והוא לא ידע עוד לומר את "השיר" אל נכון (למוד הגמרא מבונה בשם "שיר" או "שעור" בארצנו, ובאמת שמו הראשון יאות לו, כי לא ילמדו בהשכל ודעת, כי אם ישירו בשירים כמצות אנשים מלמדה), ר' אברהם הכה אותו בידו ובמקלו הכה ופצוע, אך כל אלה לא הועילו להביא חכמה בלב הנער, ואז היטב הרה להטלטד הזה

והמשיט בחרי אף את מבנסי הילד, ונשך בשניו חתיכה הראויה להתכבד מאחור של הילד (אבר מן החי) והילד הובל פצוע הביתה.

אבי הילד הגיש את משפטו לפני הרב בעיר הזאת, והוא רגז ושחק ואין משפט, כי הלא יבקש בשלוה ואיננו מתעבר על ריב לא לו (!) והאב רצה להביא את המלמד בפלילים בבית המשפט אשר להמטשלה, אבל אחב"י לא נתנו אותו לעשות כדבר הזה, ונסלח לעונו כי רב הוא. —

אך המלמד הזה אם כי לא טוב הוא מכל המלמדים אשר בעיר אך גם לא נופל הוא מהם. וזאת היא הנסבה כי רבים ישלחו את בניהם לבתי ספר אשר להמטשלה, ולשפת עבר וחכמת ישרון יפנו עורף, ורוח הלאומי בקרב בני ישראל ילך מטה מטה מיום ליום ומעת לעת. יען מה? יען כי אין לנו בית־ספר לנערי בני ישראל, ששם ילמדו לשון וספרות ישראל ויחונך הנער על פי דרכו להיות מוכשר לקבל המדעים ולשונות העמים, וגם זכר חכמת ישראל לא ימוש מקרב לבו.

אך למי נדבר ונעידה, הנה ערלה אזן האנשים האלה וימאנו הקשיב, אולי אם תיסרם רעתם או אז יפקחו עיניהם לראות מה טוב.

דראהאביטש בגאליציען א. ה. זופניק.

בהאספה האחרונה אשר קראה חברת היהודים הבריטאנים בלאנדאן נקרא מכתב מהח' מוקאטטא שבו ישמיע חפץ האדון הנעלה קרעמיע לאסוף אספות גם ביתר בירות איירופא למען חועץ אודות החברה כל ישראל חברים. והאדון מאָקאַלאַ השמיע עצתו לבקש מאת פני קרעמיע כי יעיד את האספה הכללית בשנה הבאה בלאָנדאָן והוא יושב בראש האספה וכי גם האדון נעטטער ראש המורים בבית תלמוד עכודת הארץ ביפו יִקָּרֵא לבוא אל האספה ללאנדאן. והאספה הסכימה לדבריו. הגביר וה' לודוויג מייער מבערלין נדב לחברת "כל ישראל חברים" להמחלקה אשר בארץ אשכנז אלף ר"ט.

הט"ע לבני ישראל היוצאים לאור בארץ לא יארכו ימי צאתם ועתה נאסף אל עמיו גם המכתב העתי, "שומר ישראל" בקאשוי (חלילה לנו מלבכות על האבדה הזאת!).

המכה"ע דיא רומעניש פאסט אשר ילחום בכל עת מלחמת היהודים באמץ לב החל לצאת מעתה בשפת אשכנז ורומעניא, מי יתן ויצאו דבריו מסלות בלבב בני הארץ שמה.

(כוכבי בני קדם) ראשי קהלת ישראל מעיר וויען המתיקו סוד לתת משען הכסף אשר נתן תמיד להמליץ הר' לעמטערים מדי שנה בשנה להחכם הנודע ז. ע. שמערן, אך על פי משנה נשלחה הבשורה לא לו כי אם אל המליץ הר' מ. ע. שמערן, הר' שמערן מהר ללכת לתת תודה לראשי הקהל על כי סקדוהו למוב ואז נודע המשנה, ושני הכוכבים אהזו בהשטיפענדיאום, זה אומר שלי הוא, וזה אומר שלי, עד אשר השלימו ביניהם ראשי הקהל בהוסיפם עוד מכסת כסף ויחלקום בין שניהם.

לפני ימים אחדים מת פה איש, אשר כל מעשיו זרים היו. כל עבידתי יומם היה בבית מועד לכל חי להתפלל ולאסוף נדבות, ולעת ערב היה בבית המדרש, ולא הניח את המשניות מידו רגע אחד, כן היה דרכו מיום בואו לעיר וויען בשנת 1859 עד עתה, וכאשר שכב על ערש דוי צוה להניח המשניות למראשותיו, כל הימים חי חיי עוני, בנדיו היו קרועים, אף כי היה לו כסף רב כי נמצא אצלו שטר משאת כסף של השפארקאססע על 5000 f. אשר נתן שמה עוד בשנת 1859 ולא נבה גם הנשך בכל העת הזאת. ומה עשה בכסף הנדבות לא נודע עד הנה.

שם האיש היה שמעון ווינפעלד ופה בעיר היה נודע לכל באי בית מועד לכל חי בשם רבי שייע.

פ. מייער.

ידיעת ספרים

ספר מורה הלשון.

יפלם נתיב חדש לקוראיו בדיני נקוד שמות פעלים ושמוש הלשון וכולל גם טעמים ונתוח מלים זרות ונוספות מאת חיים צבי לערנער מורה לשון עבר בבית ספר הרבנים בזיטאמיר. מהדורא תליתאה בהוספות ותקונים וחנוך בנקוד, זיטאמיר תרל"ב.

בשפות כל העמים די כח בהוצאה שלישית להעיד על ספר כזה כי טוב הוא, כי אות הוא כי המלמדים והתלמידים ימצאו בו תועלת, ומספר כזה הלא אך זאת נבקש, אך בשפת עבר העדות הזאת לא עדות שלמה היא, והסבה להוצאה השלישית אולי היא יען כי הספר הזה הוא האחד אשר ממנו יוכלו הלומדים ללמוד את חקי השפה, כי אמנם כן הוא אחד הוא בשפת עבר, בעל המסלול לא ידע הרבה בדקדוק, והתלמוד נכתב בערבוביא עד כי לאו הלומדים למצוא פשר דבר, ורק הספר הזה נכתב בלשון קלה להבין ובסדר טוב, אשר אולי על כן ירבו הקונים. אמנם הספר הזה רב תועלת הוא באמת לאלה אשר יחפצו להחל ללמוד דקדוק שפת עבר בשפת עבר כי דרכו דרך סלולה ונכונה, ואם אמנם בדברים רבים עודנו מחזיק בדרך המדקדקים הישנים אשר לא ידעו דרך שפות בני שם האחרות האחיות לשפת עבר אשר מהן תצא תורה גם לדקדוקה, למשל גם הוא יחשוב בין הפעלים נחי פ"י, ויאמר כי היוד יתחלף בואו בנפעל והפעיל וכדומה, אשר באמת לא כן הוא, כי אין נחי פ"י רק נחי פ"ו והוא יתחלף לפעלים ביוד. ונפקא מינה לענין משקלי השמות, כי אם נלמד את הנער מעיקרא לקרוא בשם נחי פ"ו אז ימצא את המשקל על נקלה למשל במלת "מוליד" אם נורהו כי השרש הוא "ולד" אז ימצא כרגע את המשקל כי הוא מַפְעִיל, ויראה כי מן מוֹלִיד נהיה מוליד (ובכל השפות כן הוא aw-au) לא כן אם ידמה כי הפעל הוא ילד אז לא ימצא פתרון למשקלו.

וכן בדבר האותות הנוספים יאמר כי ה' ונו"ן יבואו כנוספים בפעלים אשר באמת לא כן הוא, כי אין אות נוסף, ולהפך במקום אשר לא ימצאו האותות האלה שם

יחסרו, ובתחלה נכתבו האותות האלה, כי המה יבואו תחת טלת הגוף, ביפקדון בא הנין תחת "הם". כמו יפקד—הם והט"ם נתחלף בנו"ן וכן ביתר שפות בני שם בערבי וארמי וכן היה בשפת עבר לפנים ואחרי כן השמיטו את האיתיות האלה ורק בשירים נשארו. אך בכל זאת הספר הזה טוב ומועיל מאד למתחילים כאשר אמרתי, ולמען החפצים לחקור בדקדוק ימצאו ספרים רבים בשפות אחרות אשר בהם ימצאו חפצם.

תורת ה' תמימה.

דרשה שדרש הרמב"ן ז"ל בבית הכנסת של ברצילונה על מעלת התורה.

הוצאתיה לאור שנית מצורפת ומלובנת מהשבושים בדפוסי קושטאנדינא פראג ולפסיא בעזרת העתק כתב יד יה"ש אני אהרן יעללינעק ווינא תרל"ג.

Herzfald et Bauer.

את המחברת הזאת הוציא כבר הרב המוציא לאור ועתה הוציאה שנית עם הערות טובות ונכוחות, ובראשה הקדמה קטנה כתובה בשפה יפה ובה תוכחת מגולה להחכם יה"ש על ריבו ריב ולא במשפט, אך הכותב נשמר בלשונו לבל יוציא מפיו דברים קשים כגידים נגד איש ריבו כיאות להלוחמים במלחמתה של חכמה, אשר לראבון נפשנו לא כלם יבינו זאת ובהוכחם על דבר חכמת ימלאו פיהם חרפות ומהתלות ויכזו על ידי זאת את החכמה ודורשיה.

Jüdische Familienpapiere

Briefe eines Missionairs, herausgegeben von Gustav Mainhard, Hamburg, Otto Meissner.

לא בדברים אחדים בידיעת ספרים אוכל להשטיע חין ערך הספר הזה אשר כמעט אין כמהו בכל הספרים אשר נכתבו על דבר היהדות, ואשר דבריו הנפלאים אשר ישמעו כדברי נביאי אלהים יעישו טורשי לבבנו וימלאו נפשנו רגשות קדש, ואשר כחובה תֵּרָאֶה בעיני כי כל איש ישראל יקנה לו ספר כזה וקרא בו ועיניו תראינה נכוחות את אשר לא שער בנפשו לראות. ועוד אדבר אורותו במאמר גדול ואשטיע חין ערכו ומה רב טוב צפון בו לבית ישראל. ואחרי אשר מאור יקר בעיני הספר הזה לכן הנני טוכן להמציאו לכל איש אשר יחפוץ בו בטחיר שני פלאר. ושטונים ק"ר. ודמי הפאסט עלי —

רגלוהי דבר נש אינון ערבין ביה לאתר דמתבעיה לתמן מובילין יתיה.

זה כשני יהחים בא הנה איש מארץ הודו מתישבי קאחין אשר נר יטים רבים בבומבאי ובלכוטא ויסע למסעיו בכל ארץ הודו וסינים ותימן וסרס שמו טוה שלמה רינמאן. האיש הזה בא אלי ויבקש עזרה מידי כי המחסור הכביד עליו אכפו מאד, וזאת העידו בו גם פניו הרלים ובגדיו הקרועים, הוא דבר אלי בשפת בריטאניה אשר בה מהר לדבר צחות, לא כן בשפת אשכנז היה נלעג לשון ואיש לא הבין דבר מדבריו. וכאשר שאלתיו איזה הדרך בא הנה ומה מגמת פניו ענני כי חפצו להדפים מסעותיו ודקדוק לשון עבר למען

אחיו בהודו. פני האיש העידו בו בעיני ישרו ומה גם אחרי אשר הראה לי תעודות רבות מחכמי בריטאניה ומשרי צבא ומחכמי ישראל אשר כלם העידו בו ישרו ואמונתו, ועל כן נתתי לו אזן קשבת ודברתי אהותו את הרב חמטיף מוה' ד"ר אהרן יעלינעק והוא נאות כרגע לסמכהו עד אשר יכלה את מלאכתו לכתיב את מסעותיו על ספר למען אדפיסם בהשחר. כשבעה שבועות ישב כמעט כל היום בביתי והד"ר יעלינעק נהלהו בלהם, כי נתן על ידי מדי שבוע בשבוע מכסת כסף למענו, גם קנה מידו כתב יד נפלא המדבר על אלהי הודו ועבודתם וחגיהם ומנהגיהם, הוא מעשי ידי אבי אבות אשתו כמהורר דוד בן יהזקאל רחבי מקאחין. אשר הביא מארץ הודו בכסף מלא. אני הבטחתיו להדפיס את מסעותיו בהשחר, אף כי ידו קצרה מכתוב בשפה ברורה, אך את המלאכה הזאת לקחתי על עצמי לסדר את כל הספר ולהעתיקהו לשפת עבר. ובשבוע העבר ביום ד' השלים את מלאכתו, כי כתב כל דבריו לזכרון ויתנם על ידי למען אחל במלאכה לבחון אותם ולעשות בהם סדרים, ומה שמח לבו בשמעו מפי כי מלאכתו מצאה חן בעיני ונכון הנני להדפיסה בעוד ירח ימים, אך האדם יחשוב מחשבות לימים יבואו והזמן יובילהו אל אשר יסד לו כי ביום ההוא יצא מביתי ולא שב, ואחרי שלשה ימים באו והשמיעוני כי הוא מת בבית החולים אשר ליהודים. בלי כל מחלה אחזהו הטות ויקחהו אתו.

לאיש הזה אשה ובנים בארצו. וגיסו הוא המורה והמסדר נתין בעיר קאחין (כפי אשר כתב במסעותיו) ועל כן אודיע זאת היום ברבים ואבקש גם מאת כל המוציאים לאור מכתבי עתים לישראל כי ישמיעו זאת למען יודע לבני ביתו כי האיש גוע ויאסף אל עמיו. מארץ הודו בא עד וויען למצוא לו קבר ולא זכה לראות פעל ידיו יצא לאור עולם! אך המסעות יראו אור ויהיו לו כמצבת זכרון נצח! מלבד מצבת זכרון מאבן שיש אשר צוה הד"ר יעלינעק על חרש אבן להכין לו.

על דבר החיה אשר בלבנון!

הנה זה שבועות אחדים יבואו אלי מכתבים כפעם בפעם וישאלוני למה אני מחריש ולא אענה דבר להחיה אשר בלבנון אשר יצאה לנגח בקרניה את "השחר", ואני אמנם לא ראיתי לא את הלבנון ולא את החיה הרומשת שם זה ימים רבים, ודמיתי כי באמת חיה גדולה ונוראה פערה פיה לבלע ולהשחית את השחר ומוציאו לאור ונם כל הקוראים בו, ומה השתוממתי בראותי עתה את החיה אשר למראה חרדו עלי אוהבי, והנה תחת חיה גדולה ונוראה אשר כחה בבטנה ומתלעותיה ככפירים ראיתי אך רמש קטן ודל צנום ורזה ואשר אין כחו אף בפיו. אך עוד יותר השתוממתי בראותי כי בעל הלבנון והחיה הרומשת אשר אך להתחפש ולשים מסוה על פניו זה הוא משוש דרכו, ואשר על כן בחר רק בדרך אמונה למען תמצא ידו יותר לנשות בדרך אמת, כדרך כל אלה בעלי האמונה, אשר יסתירו באמונה את כזביהם ובכזביהם את

אמונתם, כי האיש הזה עזב פתאם דרכו ויפתה דלתיו להשטיע בשאר דברים בדוים מלב הכותב מבלי כל מסוה ואפר על פניו. אך אחרי כל אלה דעת לנבון נקל כי לחרפה נחשבה זאת בעיני להשיב על דברי שקרים ומלשינות כאלה, יוצאים מפי נלעג לשון. אמנם את רצון רעי אעשה הפעם וָאֵרָאֶה לעין כל מעשי המתקדשים הצבועים האלה, אשר לא יבושו בושת לסבב בכחש את המאמינים ברבריהם למען יתקדשו. בנוסף י"ד שנה תשיעית שם שעיר על רעהו יקרא, בן בלי שם טוואַרשא יריץ דברו לבן האמונה אשר יצא מפאריז למאינץ ויאמר שם כי בהשחר כתוב על הט"ז כי מזר היה, וכאן מצא פתחון פה לצעק ככרוכיא על השפיאטיזמוז (המלה הזאת לא תמצא בכל שפה ובכל לשון, והסופר בראה וקנאה "מהונו לכבוד קונו, כדבריו במאמרו) ועל המינות והכפירה אשר בהשחר, הישמע כזאת לקרוא את הט"ז בשם מזר?! וטי לא יודה כי כל השוטע זאת חייב לקרוע, ואף הוא קרא בקול גדול. אל תתנו ידכם להשחר, כרחו מפניו, עצמו עיניכם מקרוא אותו רק בהלבנון שלחו יד, אות קנו מהונכם לכבוד קונכם, אמנם מה תהיה הקריאה אשר יקרא כאשר אחשוף עתה שוליו על פניו ואומר: כזבן! הן בהשחר לא יראה ולא ימצא אף שרש לדבריך, ומעולם לא כתב הכותב בהשחר כדברים האלה, ומעולם לא עלה על לב בעל השחר לקבלם, כי אלה המה דברי הכותב בהשחר: ועתה קורא יקר אם לא כטוני יפלא בעיניך על הט"ז שסיים דבריו "ודאי ירחיק עצמו בזה יותר משאר חקותיהם!" הנשטע כזה? איסור קל שבקלים לקדושים והיתר גמור לשאר האנשים אף היראים רק לא קדושים וחסידים יהי חמור בעיני הט"ז יותר משאר חוקי העכו"ם! — עוד יש בספר "הכל הבלים" שהביא ראיה ממסכת כלה שההולך בגלוי ראש הוא מזר ובן הנדה, כל הפוסל במומו פוסל, כי רק יסמא את עין הקורא להביא רק ראש דבר ולשפוט ממנו, הנה אלה הדברים הכתובים שם ואם כן יראה כל קורא טבין שפת עבר כי לא על הט"ז נאמרו הדברים, כי אם על מחבר אחד בזמננו אשר העיז מצח לדבר כאלה, ולסמא את עין הקורא ולא על הט"ז. ואם אמנם בתחלה חפצתי להצדיק את המכזב בהלבנון ולאמר כי לא הבין את הכתוב בהשחר, אך אחרי שובי ראיתי ונוכחתי כי אין כל צדקה להצדיקנו, כי אם אמנם לא הבין הכתוב בהשחר, הלא היה בידו לקחת את הט"ז בידו ולראות אם כתב הט"ז מעולם, כי ההולך בגלוי ראש הוא מזר ובן הנדה, ואז הלא ראה כי הט"ז לא כתב זאת ואולי הבין אז משנתו כי לא על הט"ז כונן הכותב דברו, אשר על כן אחשוב למשפט, כי הכותב ידע בעצמו כי שקר המה כל דבריו, וככל זאת חפץ לקחת לו חלק בצדקת בעל הלבנון, ובעל הלבנון חפץ לקחת לו חלק בשקריו, ישמחו בחלקם זה עד עולם! ואני אשטיע לרעי כי כאשר נכון הנני לענות לאיש המדבר במשפט כן אשים לפי מחסום בהתנפל עלי חבר משקרים כאלה, כי מדוע אשקץ את גליון השחר בהעלותי שמם על שפתי ויסלחו לי אוהבי על כי מאנתי להדפים מכתביהם אשר בם יריבו ריב השחר ויהללו פעלי כי את המלאכה הנכבדה הזאת להדפים מכתבי תהלה לנפשם אעזוב לבעל הלבנון ומרעיו ואני פעל ידי יהיה שופטי.

חברת מפיצי השכלה בישראל!

בגשתי כעת להשמיע את הטוב אשר עשתה החברה הנכבדה הזאת את השחר, כי נמנו וגמרו מנהליה הגבירים הנדולים העושים טוב לעמם בכל עת הלא המה יוסף גינזבורג ולעאן ראזענטאהל, לא לבד לקחת מספר לא מעט מהשחר למען חלקו לאלה אשר ידם קצרה מהשיגו חנם אין כסף, כי אם גם לסעדו במשען כסף שנה בשנה מכיסם, בגשתי להשמיע המפעל הטוב הזה ישמח לבי לא רק על כי ירחיבו צעדי השחר תחתיו למען לא יבעט אורחותיו, ולא רק כי בזה שפטו משפטו לטובה, כי טוב הוא כי ירבו קוראיו, כי אם גם לזאת יעלוץ לבי בראותי, כי עוד נמצא בהנדולים בעמנו אנשים אשר לא רק אחרי הבצע והכבוד ילך לבם, ויפנו לראות מה טוב לעמם, וידעו ויבינו את ערך שפת עבר והטוב הצפון בה, וכל זאת יען כי המה יבינו את השפה ויקראו בה ועל כן יש לאל ידם לשפוט משרים, לא כן בארצות האלה אשר (על הרוב באשמת המורים והמטיפים) כמעט נשכחה שפת עבר מלבם, פה לאומצאו אנשי לבב כאלה, אשר ידאנו לטוב אחיהם ולהשכילם ולהבינם בינה, כי נתקו את מוסרות האהבה והאחוה בעזבם את שפת אבותיהם. ואשר על כן תראה בעינינו החברה הנכבדה הזאת כאור מאיר באשון לילה, והדרה יראה על פעולתה בהחזיקה בשפת עבר לפקוח על ידה עיני ההולכים בחשך בארץ ההיא ולהחזיק לב יתר העם כי יחזיקו במעוזי הדת והלאום, ואחרי כי מנהלים חכמים היודעים את ומשפט ינהלוה (ומה גם עתה כאשר נתנה המשרה להיות מזכיר החברה על שכם החכם והמשורר הנדול יהודה ליב נארדאן) לכן נקוה כי לא נבוש משבריגו, כי החברה הנכבדה הזאת עשו תעשה וגם יכול תוכל להעלות את אחינו משפל המדרגה על במתי ההשכלה אשר היא מטרת חפצה לטוב להם בכל הימים. ופעולת החברה ומנהליה תזכר לעד לדור בפי כל האוהבים עמם, ויברכו שמם כאשר אודה ואברכם אני היום על החסד אשר עשו את שפת עבר ואת השחר — המו"ל.

דברים אחדים.
מהגאון שי"ר זצ"ל *)

א) סחיית פ' ויחי. כלפי סהמקבל ויקבצו יחי יסכלל למות מחובר עם קוף פ' ויגש: ויסג יסכלל בלכן נוסן וגו' סלל"כ יקסם סהכוי סהפלמי ויסג יסכלל, ויחי יעקב, למה יקלל בג' מקלוח זו למר זו יסכלל ויעקב ולמ"כ עוד יסכלל, אלא סהמבוך היה כן, ויסג יסכלל וגו' ויקבצו יחי יסכלל למות, ובזה המקבל היה מחמיל סרבה

*) הדברים האלה ועוד לבים כמהם שלח לידי המוקר הנכבד הנודע לשלל קילכהייס ולטוב יזכר שמו — המו"ל.

מדעם שמעפרם לק מות יעקב ובניהו, והמקנא ויחי יעקב כופף לח"כ במקום הפתיחה סתים חלק וכתולה במקום זה לכסוף במקום שמדבר ממות יעקב גם מקפר סכי מיין, והוא מקפר פיחוק שמקפר חיי כל לדעם מסעדות כמו בקוף בראשית וכ' וכן בסלרה הפרשה קחומה.

ב) יהוסע כ"ל י"ב, לח בחרבך ולח בקשתך.

הכה כולע שמלכי עשרה הסבעים מעדו יהוסף מגזע לפרים ולכן הכותים שלו לח"כ לחוח ביהוסף מעשרה הסבעים המזיקו רק בס' יהוסע שתים מסבע לפרים. והכה הקפור בנים ס' ולח מקדושת מקוס בים לל היה ג"כ לעזרת מלכי ישרחל כי רק סס חסדו מקוס זה למקודש ושם מקייס בשם חלחים. לין זה כי לם בים חלחים, ובלחה שעשרת הסבעים בחרו בשם חלחים ושם ס' חלחי ישרחל. והקפור בנים ויחי ברכתו הנזילים בתוך העם שם ס' חלחי ישרחל. והקפור בנים ויחי מגדולה לפרים וברכתו ויעקב שיגדל וזכעו יהיה חלח הגוים (ות"ק חרגש שלעין בעממיא כולו ככתב חלך הגוים) בלי קשך לקיועת חלכי עשרה הסבעים. ושם ג"כ מעורב על החלוש שבע' ולח שיעקב ישר לל שדי בראה ללי בלוח, בראה חזה שמשי הפרשיות החלה לעכין לחל ולקיוע יחוסף, עד שכוכל לומר שע"ש בע' ולח וחוסף לוח שם העיר לראשונה הוא רק כדי לדעת שח"כ הכוונה בחמור יעקב לפני מוחו של שדי בראה ללי בלוח, וכבל שרשם זו בחחלת ויחי לח חחלח רק שם חלחים לשר שחזיקו בו עשרת הסבעים ושם ג"כ המלחך הגואל חוחי וגו', והמחזיקים בשם ס' לח יעמידו חלחך חמלעי העוסק חחזים רק ס' חלחי ישרחל העוסק כל והוא ג"כ העוסק בפלחות נגד הטבע ולח כן המחזיקים בשם חלחים שהם יחשבו פעולות השם ע"י כחות הטבע ומלחכים שם עוסי רלונו. כמו עוסק מלחכיו כוחות. והכה בקוף יהוסע מחחו לעם בראה שהיה נגד המחזיקים בשם חלחים והוא מדבר רק בשם ס', והכה יעקב חמר שלך לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי וכ"ל על עס ישרחל שלך יקחו מיד האמורי, והוא על המחזיקים בשם חלחים שלך יהשבו עזרתם וכלחומם ע"י דרכי הטבע, לח כן המחזיקים בשם ס' שם לח ילטרכו למגן וכמח, חלה בדרכ בראה בקוסים וגו' ולכן כשקפר יהוסע הפלחות שלך עשה ס' עשה חוץ מדרכי הטבע שבקע היה ושלח הלרעה וחמר לח בחרבך ולח בקשתך נגד הפרשה של י' שבעים בדרכה יעקב שחמר בחרבי ובקשתי.

ג) ביהוסלמי חעיה ומדרש ליכה ס' בלע ס' כמלח שהחיל של בן כוזיבח היו כלם מקוטעי שבע על שחמרו לו חכמים לחת עושה לישרחל בעלי מומין. כ"ל שהיו כעני ישרחל מקוטעים שבעוחיהם כדי לעשות שלחיות חלולי לבע שלל הכוחים, וכן היו עושים גם עמים שחרים הכובשים חמת הכוחים כמו שכחב חמיחכום חחרלעליהום סט"ו פ"ג בשבח חכמי גליא כי מעולם לח קטע לים מהם חלבעו משחל בן ילקח לבע

כמו שעושים המיטלקים ונקראים על זה בדרך לענג מוליח, וכל"ש עיו עושים כן רק לחכמי כח כי רק הם היו נבחרים לגבוה, ולכן בחר לותם גר כחיבח למילו. וכחשר רחו חחכיס כי זה לבן כחיבח לחות על מע"ן רוחס קטעו גס כן חת חלבוע יריחס למען יקחס לגבוה, והנה בב"ק ל"ח כחלחה פלוגתח חס רשחי חלס לחבל בעלמו, וכ"ע דבריחח ק"ל דרשחי וכ"ע דחתכיתין חיכו רשחי ע"ס בתוס'. וכשי הבריחח חלח חע"ס שחיכו רשחי בחתכיתין הס דברי חקדי חשכח ותיכס דברי כ"ע ולכן לח חזהיר לב"כ חיס בריחו על חס שחובדים בעלמס לחכחי סילו, וחכחי יברחל שחלחו לו עד חתי לחתם עוסק ליברחל בעלי חוחן לחפסק ק"ל שחיכו רשחי חו שחשגיחו על הכלל שלח יחדבו בעלי חוחן בישראל.

גרגירים.

א.

מוציא המוציא.

חמר חליך לים שלום: בימיכו חשר כבו שחוקרים לרחשים וחכלים כל דבר ועיכיסס חשועות בכל לחשם בחשם חשם חיקשים וחשכים למען סולין חשפטו, בימיכו חלה שמו רבים חשחוקרים לדברי חימים לח לבשם להתלמוד למען חשם בו עקבות חשלחות כגד שדם חכולרים, ולחמכם רבים חשכילו לגלות כלוחות לח חשר לח שעכו לחבותיכו, לך שרבים בחשם שמו כל חעיכם רק בדברי לחגדה וחשפורים חשמלים בחתלמוד ולל חשלכה לח שמו לבשם חולי ימלחו גם שם חעתוכים וחולי עוד יותר חשר יבקשו וימלחו בחגדה, ושתי שבות לדבר שזה; שלחת יען כי בחלגלות נקל להם למלוח רמזים וחדות כלות בשבט, לח כן בחלכה חשר היח כחשפטו גבור ולח כחידה, חלח שכיח כי להשלכה דרוש עיון רב ומחקר וקלרה יש מלשחות בים חתלמוד, ועל כן לח יחקו בדבריהם רק כדחשיק חעלם חבי כרבה, ועל כן חוכחי לחכם להרות, כי גם בחשלכה כמלחים שם כביע בעין בקושה דבריס רבים חשר מקושם הוח כלבי הכח החדשה רק שבגמרא הבבלית כבר כשכח טעם ועיקר העכיכים ולכן לח ימלח בהם מבוקשו חמוקר רק בם ורק למוקר לחר מקור כל חשחר ומחשר גם בשפריס שכחחבדו בחרץ יברחל ל"ל התלמוד היכושלבי והמדרשים רק לו יגלו חדשות וכלוחות, ולחביח שם לדוגמח שכי מחשריס כחלם חשר מהם יראה בבור כי הטה כחלחטה כגד הכח החדשה.

בשרק כילד מבכיין חכן: ועל פיכות החרץ הוח חומר בורח שבי החדשה חוץ מן הים שעל הפח הוח חומר סחולין לחם מן החרץ. וגרסיכן עלה בגמרא: ת"ר מה הוח חומר סחולין לחם מן החרץ רבי כחמיה חומר חולין לחם מן החרץ. ופיכם רבח לפלוגתייהו ז"ל הגמרא: חשר רבח בחולין רבי עלמח רבי עלמח לח שליבי לחשיק מפעם (שבת"י: שחולין

כגר והא ולאי בריכה הגונה לכתחלה בעינן שהרי כגר הוליד הלחם הזה מן השדה צריך שהוא להכות ממנו) לכתיב לא תוליכם ממלרים (וכתנחומא שרשה בלעם כגר ילאו) כי פליגי בהמוליד. דבגן קברי המוליד לשפיר משמע לכתיב המוליד לך מיס מלוי שהלמיס (וכגר הוליד). ודבי כחמיס קבר המוליד לעפיר משמע שכאמר המוליד לחבס מחתה קבלות מלרים (שעתיד להוליד לכתיב המוליד לחכם וכשכאמר שקוק זה למשה עדיין לא ילאו והמוליד לך מיס עדיין היס מוליד כל ימי היותם בשדבר). וכבן השוא שבי קאמר להו קוב"ה לישראל כל מפיקנא לכו עבידנא לכו מילתא כי היכי דילעיתו לאנא הוא לשפיקים יהבון ממלרים לכתיב וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוליד.

והכא לפי כוסתם שבייתא שבבלי דבגן קבני שאומר המוליד וכ"כ קבר שאומר מוליד. ולפי מה שמיקם דבא שלוגתייהו כולי עלמא קבני לכתחלה בעינן שהברכה היא על הלחם שלפניו שהוא בא ליהנות ממנו.

תולם ביומלמי לכילד מברכין גרסינן שבי. ר' יעקב בר אחא אמר לימשלנין ר' כחמיס ובבן. ר' כחמיס אמר המוליד לחם מן השדה ובבן אמרי מוליד לחם מן השדה. לחיין אלין שלוגתא כילין שלוגתא. לעם ר' מניא בר ילחק ור' שמואל בר אמי חד אמר לעם לא עם היתה וחד אמר לעם לא עם עתידה להיות, יסי פיקח בר בזקן בשם הכיס ר' יהמיס בריך קומי ר' זעירא המוליד לחם מן השדה וקלטיס. עם כבני כחמיס. שלא לעבד רשני לחיות. מעתה מן השדה שלא לעבד רשני לחיות. על לעתיס לבני כחמיס שבוא שני שגען ועל לעתייהו לבבן בוא שני שגען.

ולפי קוגיס שיוסלמי שיעס שהכלים בהשך שב"ב הוא לאמר המוליד ובבן אמרי מוליד. ולא בעוליד והמוליד לחולים פליגי אלא אף בבוא ושבוא פליגי. ושלוגתא חליד בליך שלוגתא דלעם, ולשון שיוסלמי קטיעה קלא שהביא מקרא ליסי פיקח בר בזקן ולא באמר לאיזו לוכך שביאו.

אמנס בכשל עוד האמור בבהמות רבא שבשם ע"ו. מה שיש לוחו שלילן שלכל ממנו לדם ושם כ' מאיר לומר חגיס שיס וכו'. אמר ר' יעקב בר אחא אימשלנון ב"ב ובבן. בב"ש המוליד לחם מן השדה שכבר הוליד לחם מן השדה ובבן אמרי מוליד לחם מן השדה שהוא עתיד להוליד לחם מן השדה שבאמר יסי שבא בר בזקן. לעם חבין אומרין פליגי. ר' מניא בר ילחק ור' שמואל בר אמי. חד אמר לעם לא עם היתה. ואוכרא אמר לעם לא עם היא עתידה להיות. ר' יהמיס בריך קומי ר"ו וכו'. ר' יהודה בר אלעי אמר עבדים היו שבאמר עבדיו עבדי רשם שהכלות מכורות למו אומן שהשכולות הביאו מכורות לעולם.

ובלשון המדבים מצוחצים שלעתה כ' נחמיה מוליך בה"ק הידיעה לכאן על דבר ירוע שכבר הוליך, ולעתה רבנן מוליך בלא ה"ק לפי שהוא מכאן על דבר שעתיד להיות. לפי שהביאוני תפשר מימתם לשעבר ותפשר מימתם לעתיד. ופלוגתתם תלויה בפלוגתת דלם ה כמו שבילהו ביהושלמי. ובפירוש הדברים כבר נגעו בו מפרשי הירושלמי ומהדרם. והוא, כי בלתת בדכה זו כמשמעה אין לה יקור שהקב"ה ליהו מוליך רק הפרי והוא הלחם הוא תקון עניית הלחם. על כן כתבו אלו החכמים לעומק בדכה זו וגילו לנו מיקודם ליהו על הלחם שהוא בא ליהנות ממנו אלא אם על הלחם של לחם"ב קודם שהעלו או על הלחם שעתידה הארץ להוליך לאחר תקון החטה בימות המשיח.

וכ' נחמיה לפיעתים אזיל דגרסינן בבהמות רבה פ"כ. ואכלה לחם עשב השדה כ' יהודה וכ' נחמיה, כי"ת אלו זכית היתה מעלה לך מכל מילני גן עדן עבשיו אלא זכית ותורה ומלכר תלמיד לך. אל"כ אלו זכית היית נוטל עשבים מתוך ג"ע ואוכל בשר כל מעדניה ש בעולם עבשיו אלא זכית ואכלה לחם עשב השדה.

ובמלכם תסליס ק"ל גרים לה הכי. אמר כ' יעקב בר אחא כ' נחמיה ובבן, כי"ת לחם לשון שהתקינו חכמים בברכת המוליך לחם מן הארץ שהוא מוליך הלחם מן הארץ. ובבן אמרי שהוא עתיד להוליך גלוסקאות מן הארץ שכאמר יהי פתת בר בארץ.

ובלשון המדבם הזה מצוחצים דברי רבבן בביאור גלוי ומפורש לולם דברי כ"ב הם תמוהים קלת, ובירושלמי הוא שב"ה מלחם בחלבע שהלשון שהתקינו חכמים היא מוכה על הולחת הלחם מן הארץ ולא על הולחת הפירות שלריכין תקונו ועשייתו של לחם. ולא יבל זה המדבם לפלוגתתם בעניין כוחתם שברכה מוליא לו המוליא, אלא הודיע לנו דעת כ"ב ורבבן בעניין כוחתם שברכה, שלדעתם ליכה על הולחת לחם ממש מן הארץ. אלא שב"ב אין מצריכין על דבר שעתיד להיות (עיין טור או"ח ס"ע בעניין ברכה יולר שתחורות) ולרבבן מצריכין.

ופלוגתת דלהם הוזכרה ג"כ בתחומין פרשת עקב אלא שהשתא הם שמות התחולים. ומכי גרים התם אמר כ' חייא בר יעקב יש מקומות שקורין לפת ליפתחא ויש שאחר אומר שלפת לא פת היתה והאחר אומר לא היתה פת אלא עתידה לעשות פת שכאמר יהי פתת בר בארץ ליתני יתרו ימות המשיח.

ובלי קשה שלשון זה המדבם משונה ולריך לומר לא היתה פת ולא עתידה לעשות פת. וענין זה האומר הוא. שהלילה הלחם בעוה"ז היא מקללת לה"ב שכאמר בו ואכלת לחם עשב השדה. אבל קודם הקללה לא היתה פת. וכן תיכף עתידה להיות פת אחר תקונו של עולם בימות המשיח.

ועיין סנהדרין מלעתיד התכלו בשבת (ע"ב בעיין להשווה
על כגון גמליאל וגלוגו על לוחו תלמיד) ואמרו שם ואו יתיב כגון גמליאל
וקא לריש עתידה לרץ יקרעל שהולין גלוקסקות וכלי מילת שלאמר יהי
סיקם בר בארץ לגבי עליו לוחו תלמיד ואמר לין כל מלם תמה השמש
ע"ל בא ולהלך דוגמתן בעוה"ב כפק לחוי ליה כמיסין ופעריות וכו'.
ועוד שהריבו בדבר בכתובות ק"ח ע"ב.

וכשם שאתה אומר בעיין שלמה כמו כן הוא בעיין יש שאינו
יכלה לעולם שהוא יש קצת חעולו על שלמה"ה כמו שהזכרנו לעיל מן
בלאמים רבה בשם ר' יהודה בר שמעוני ובויקרא רבה פ"ג אמרו שהריבו
כנאמים יפך וכלפעוני יפרים מה לפעון זה מפרים בין מיתה לחייס כך
הפרים יש בין שלם לאומר לשאר כ"י בר שלעתי לוחו הער וכו'.

ואמרו בכתובות ק"ח ע"ב ושם ענב שבתה שאר אמרו לא בעוה"ז
עוה"ב, העוה"ז יש לו לער לבנות ולנטוע, העוה"ב אינו עינב שבתה
בקנון לו בשניהם ומניחם בזוית ניהו ומשפק סימנה בשיעוה גדול
ועיליו מעיקין שאם שתבשיל ואין לך כל עינב ועינב שאין בה שלשים
גרעי יין שלאמר ושם ענב שבתה שאר שלי תקרי שאר שלא אומר.

ואמרו שהרבים כולין ניהם שאין בהכת בוצע פרי הגפן על
יין שלפניו שהוא כולה ליהנות שאין יין פרי שאלה פרי חפול על
פרי הער, שאר זרעו זו לשהות ולרבות וכמו שהריבו חולין ק"כ ע"ב
לעיין ניכולים לחני ר' יוסי פרי פרי לאתה אינו ואי לאתה אינו משקה
שניו ענבים ולהכן מניין ת"ל תניו. פרי שלריך רבויו יתירה לענבים
שלהכן לפי שאין ניהו בכלל פרי. לולם עיין הברכה לא על לשעבר
או על לעתיד שאין משאר בעינניו והוא לא יכא מכלל פרי, ולבך
לאמרו ניכולמי דלכ"ע לאאר הבורא פרי הגפן ולברכן בשה"ג, ולא לאמרו
כן בברכת בורא פרי הער או בורא פרי האדמה, שלעיין כלל הברכות
הוא על דבר שהוא בא ליהנות ממנו חוץ מלאה ויין שהייסדו בכך.
וה טעם יאוד בברכתן שילאו מכלל בשה"ע ושה"ח כמו שאמרו חוץ מן
השה ואוץ מן היין. שלעיין בברכתן הוא שם על לשעבר או על שלעתיד
וכמו שבאתי עוד. לאמנם בנבל בבר בשבה טעם ועיקר העיניים שהייקרו
בארץ יפרעל ואחר רבא לשרש שלוגאתן של כ"ב וברבן בדרך שלא כוונו
שליו. וכן אחרו בגמרא בבלית (בכורות ל"ה ע"ב) לעמוד על טעם הדבר
שהייסד יין לבברכה. ואמרו שם אתי שבא יין, שילמא משום לשאתי
לעלויי לשאתי לבברכה ושבי שמן וכו', ואמר שם אר זוטרא משום דאמרי
זיין, ושאתי דגמרא משיק לאמרא קעיל. לבל בהנאומא שבשם מולדות
לאמרו. ואם רלה יין שהשה בברכתו משונה מכל שאשקין שאיה שהכך
על גבי שאזנה.

ובלשון הדבריס שלמי שאתי בברכות ר"ל בברכת שלאם ושיין כבר
היו נסוגין בזמן בית שבי ובדתניא בברכות ל"ז ע"ב היה עומד ומקריב

מכאום ביומלים לומר בבוך שמחייבו וקיימבו והגיעבו לזמן הזה בעלן
לאבלן מבבך המוליך למס מן הארץ, ובמיימדו אלו הד' מינים לברכה
לפי שמס עיקר מעולתו של אדם והמעודה בקלאת על שמס שהיא
בקלאת למס או משמים כ"ל משתה יין וכמו שבמלא ג"כ משום משתה
יין, ומבריתא זו אבו למידין שעיקר אלו הברכות לא בתקבו על כל
אכילתו של אדם אלא עיקרן היו בשעודת אכילת הקבבות וכמו שמליבו
גבי שמואל כי הוה יבדך לתם הזבח (שמואל א' ט'). ולבך לילטריך למתני
דבריתא, בעלן לאבלן מבבך המוליך למס מן הארץ, הולם אמר שמובאן
תקבו חז"ל בברכת הבהנין על כל אכילתו של אדם וקבעו בכלל על כל
פיבות האילן בשם"ע ועל כל פיבות הארץ בשה"א, אמנם הביאו אלו
השתי ברכות על בוקתן כמו שהיו מקדם ולבך ילאו מן הכלל.

הולם עבין השתי ברכות הוא כמו שבאלבו אם על לשעבר או
על שלעתיד, אמנם אמר שתקבו חז"ל ברכת הבהנין על כל דבר שמוא
בא ליהבות ממבו לשלגי כ' מאיר ור' יוסי אם בוקשת הברכה מעבשת
וכדתניא ברכות מ' ע"ב רשה פת ואמר כמה כשה פת זו בבוך המקום
שברשה ילא רשה תשכה ואמר כמה כשה תשכה זו בבוך המקום שברשה
ילא דברי כ' מאיר כ' יוסי הולם כל המשבח ממעבע שעבעו מכמים
ברכות לא ילא ידי חובתו, ומשלוגתא זו אבו למידין שכבר בימי כ"מ
ור"י לא כוונו ברכת המוליך על עבין שכוונו בה הרשעונים.

וממלא הדברים אלו למידין עוד שעבין הגלוקשות שלעתיד
שמזכרות לעיל הם כהוייתן וכשעתן ושלא דברו חז"ל בדבר בדרך
מלילה ומידה כמו שפירש הרמב"ם ז"ל תת דבריהם. וכשבעמוד על שם
הדומם שהוא היה רבן גמליאל ועל המלבוש שלמדו עליו הומה תלמיד,
ולא למדו לבלב עליו תלמיד אחד. ברשם שבבוהם גדולם דבם
רבן גמליאל בן ובמו שאבאר.

יהוע שמיקד דם הבולבים בצד לשומעיו שהוא בא לתקן שעשו
של אדם"ר, וביון שהוכבלו העם בברכת המוליך ובשה"ג לכוון על הומה
השעה ושיתוקן הדבר לעתיד לבא שתתבטל קללתו של אדם"ר, היו
יכולים לקמות עביהו ולהרהות לו כאשר על פניו שהרי עדיין קללת אדם
בתקפה עומדת, ולבך התחכם ואמר שעיקר הקללה ותיקונה ליהם בעוה"ז
אלא בעולם הנשמות, וקבע בלב תלמידיו שיכוונו בלחש ועין על גופו
ודעו שבשם יתוקנו בעולם הנשמות. ועשה בן בלפי ההבגל שהיה העם
כושג זו בחילו השתי ברכות לומר שעדיין קללת אדם עומדת. ועתה
בלקח בינה שכ"ג דבם שלע"ל עתידה הארץ שתוליא גלוקשות לעת
שתתבטל קללת אדה"ר הולם כל זמן שאין הארץ מוליאה גלוקשות
עדיין קללת אדם בתקפה עומדת, ורק כדי לעבות בשיל כאולתו דבם
בן כמו שאמרו שם בגמרא בפירוש, ואומו תלמיד שבלבג עליו הוא

בלי ספק הלמידו הידוע שהלך בשיטת רבו החדש שכל אלו העניניס הם מרמזים על עולם הנפשות.

תכלית המאמר כמה עמוקים דברי חז"ל שאמרו כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו שבשתי ברכות הקלרות האלו העמיקו סתירות כל יסוד דת הנוצרית, וכן הוא גם בדבר המאמר עכו"ס ששבת אשר יגעו ולאו בו כל החוקרים ולא מצאו בו פשר דבר המתקבל אל הלב.

ב.

עכו'ם ששבת.

גרסינן בסנהדרין כ"ח ע"ב ואמר ריש לקיש עכו"ס ששבת חייב מיתה שנאמר יום ולילה לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן אמר רבינא אפילו שני בשבת (עיי"ש בפרש"י).

אולם במדרש דברים רבה פ"א גרסינן ואמר ר' יוסי בר חנינא גוי ששמר את השבת עד שלא קבל עליו את המילה חייב מיתה למה שלא נצטווה עליה ומה ראית לומר גוי ששמר את השבת חייב מיתה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בנוהג שבעולם מלך ומטרונה יושבין ומסיחין זה עם זה מי שבא ומכניס עצמו ביניהם אינו חייב מיתה כך השבת הזו בין ישראל ובין הקב"ה שנאמר ביני ובין בני ישראל לפיכך כל גוי שבא ומכניס עצמו ביניהם עד שלא קבל עליו למול חייב מיתה. והרמב"ם הלכות מלכים פ"י ישמיע הדבר כדין פשוט, אף כי לא ישמיע כל טעם מספיק לדבר הזה אשר כמו זר יחשב בעיני כל איש, אך בלי ספק כל אלו המאמרים עיקרם כנגד בני הכת החדשה שפרקו מעליהם ברית מילה אבל שבתו השבתות עם בני ברית כידוע והיו מזדווגין לבני ישראל ביומי מועדיהם ושבתם ושמעו כל דבריהם ואחרי כן הלכו והלשינו עליהם לפני הממשלה כידוע לכן גזרו הגזרה הזאת, אולם בבבל אשר שם כבר נשכח הטעם של הדבר ועיקרו, שם הוסיפו אפי' שני בשבת.

מאיר איש שלום.

אבן נגף (המשך מן הגוב' ג'.)

כשנה למר מהרח"ו עם האר"י חכמת הקבלה בסתר והזהיר אותו מאד לבל יגלה לאיש מאומה מכל הדברים א) אבל מהרח"ו לא חש לדבריו וגלה לאנשים אחדים נדולות ונפלאות מרבו האר"י למען ינדל שמו בעיני העם, וחיש מהר באו אליו אנשים לשמוע לקח טפיו בחכמת הנסתר והיו תלמידיו ב) ופעם דרש בקהלת האשכנזים בצפת ג) אבל רבו הרמב"ז אשר ישב אז בצפת הזהירהו לבל ידרוש בנסתרות כרבים ד). ובין כה וכה נאספו אליו תלמידים רבים ואלה המה הנודעים לנו, ר' ישראל סרוק, ר' יוסף מכול אשר אמר על עצמו כי השיג רוח הקדש ה), ר' יהודה משען מקובל ואיש עשיר, הר' מסעד אזולאי, הר' משה נגרה ו), ר' אברהם הלוי הנקרא בישם ברוכים, הוא הזהיר את העם מאוד על שמירת שבת, ושכב בממה של חרולים ערום, וצוה לתלמידיו שיזרקו עליו אבנים למען ינצל מענש סקילה ז) והוא הוא הקדוש שראה השכינה עין בעין בכותל מערבי ח), הר' שבתי משה אברהם נבריאל, ר' יצחק כהן, ר' יוסף ארזון, ר' אליהו סלכו.

עם התלמידים האלה למד האר"י בעל פה חכמת הנסתר והלך עמהם למירון במקום קבר רשב"י ובנו, ושם גלה להם רמזים וסודות נדולים על הזוהר, דרושים ונוטריקים כוונות ויחודים ומעמי המצות, סודות הסבירות ופנם כל עון בהן, הנלנולים ותקוני תשובה אשר יעשו לנפשם בצומות וסנופים ותפלה, ופעם אחת בעש"ק לעת ערב יצא עם תלמידיו מחוץ לעיר צפת לבוש בבנדי לבן לקבל שבת ואמר להם: רצונכם שנלך לירושלים ונעשה שם שבת, והשיבו לו אחדים מתלמידיו נלך מתחלה להגיד זאת לנשינו, ומיד חרד האר"י והכה כף אל כף ואמר אוי לנו שלא היה בנו זכות להנאל, ואם הייתם כלכם משיבים בפה אחד נלכה, מיד היו כל ישראל נאנלים ט) ופעם אחת הגיד להם ברמיזה

א) שבחי האר"י ד' י"ח ע"ב ושבחי מהרח"ו ד' י"ח ע"ב.

ב) ומה לשר יתפלא הס גרשעץ בס' הנזכר (ב' מ') לין לנלח להאר"י למלא נזמן מלאכר מרבה מלמידים בד לשר רביס כדמו ממנו לין להתפלא כלל, יען התלמידים האלה נאו בעת ע"י ר' חיים שר יגח לנדעים את העולם בנדולות האר"י למען ינדל שמו בעיני העם.

ג) שה"נ מעי"נ לוח י' ס' שלי"נ.

ד) שם לוח הנזכר.

ה) שבחי מהרח"ו ד' כ"ח.

ו) היה רב בדמשק ושבר ספר לקח טוב פי' על התורה ובדפס בקושטנטינה שנת שלי"ח, והוא היה חתי המשורר הנדול ר' ישראל נגרה, לשר חיבר ספר זמירות ישראל ום' מימי ישראל ובדפסו בוויניציאה, ובשנת השש"ם מת ר' משה בדמשק.

ז) עיין בס' עמק המלך ד' ק"ט ובס' קב היטב (פ' ל"ג) ולהדביו לשר עליו האר"י כי הוא בלנול ירמיהו הנביא.

א) שה"נ מעי"נ לוח ל' קיטן ס"ט, וכפי הכראה חיבר הוא לת הספר נבוחות נשמן קטיפא לו נבוחות היקר, ום' תקוני שבת הבדפס אצל קלוב ק' לחתים חכמה, שנת ש"ם (ועיין בס' לוטר כחמד חלק שני לד ק"ד) ובס' מעדת היחים יספר הדבר בפרטיות ליך רחה ר' לברהם הלוי לת הסכיכה ע"ם ס"ם מעתרת ר"ח.

ט) שבחי האר"י ד' ב' ע"ב ולפת לחוקה מירושלים יותר מכ"ם פרסאות.

ברוב חזיונותיו כי הוא בעצמו משיח בן יוסף א) אבל אחר כל הדברים האלה אחדים מתלמידיו לא נתנו אמון בו וסרו ממנו ב). ואיש אחר היה בצפת אשר לא חת ולא זע ממנו וכחש בנפלאותיו והאריי אמר עליו כי הוא גלגול קורח ג). משטות האריי בחכמת הנסתר ובאלהות אין אתנו יודע עד מה ומסופקים אנחנו אם היה לו סדר ושיטה אחרי כי מעולם לא בתב מאומה ד) וכל לקחו לתלמידיו היה בעל פה ברמזים וסודות כלי סדרים, ומחרח"ו נאמן ביתו ערב בדבריו את לקחו ה) ועשה בדבורי האריי ככל העולה על רוחו ו). עד אשר קשה

א) שבחי מהרח"ו ד' כ"ם ע"ג.

ב) שבחי האר"י שם.

ג) ס' גלגולים ז' ע"ח ע"ב, ולדעתי החיים הזה היה ר' יעקב לבוא בגלגול שלישי, יען כי שלחה גדולה היתה בידו ובין מהרח"ו, ומתוך שלחתו הגיד עליו מהרח"ו בשם האר"י את הדברים האלה (ועיין לקמן קפ' "ט).

ד) וז"ל ר' חיים כהן תלמיד מהרח"ו בהקדמות ס' עקוב חיים, ומעולם לא כתב האר"י זולת הקדמה אחת לבדין קצר עם הלדיקים הזה היא בתוספ בס' עץ חיים מידי האר"י ז"ל, ותו לא מידי הכל מיד הקדום הזה חיים ויטאל ז"ל, וחף כי ר' אליעזר מזרקי מביא בס' המדות (ד' ג' הלכות תשובה) בשם"ל, עוד תקנה אחרת (לבדין תשובה) ומלאתי בתוך ספרי המקובל החלבי הקדוש קדוש הדג ר' יצחק לוריא אשכנזי ז"ל, בספר אחד בכתיבת יד נקרא בית מדות, לויכוח לותו ספר בית מדות שהוא בדפוס, לולם בלי ספק הספר הזה נחתם רק לחאר"י והוא לא חברו, ועל הס' הזה בית מדות כון בלי ספק בעל החתית חכמה בשער התשובה (פ"ז) ומשה של"ה, וז"ל לחליטו להעתיק התשובה מכתובה בספר [בית] המידות המעלה לבליטו שהרחה דברים קבלה ובו'; ומעתיק שם הרבה דברים מהספר הזה ולא זכר לם שם האר"י עליו.

ה) ומלבד שערבב מהרח"ו לת דבריו עם דברי האר"י שערבו לחרי כן מכותבים והמדפיסים לת דבריהם זה בזה, וז"ל שם"ב מע"ם (לות ל' ב' ע"ז) ולחר בשביי שכח ר' לידי מידותי רביו מהרח"ו ז"ל בחיבת יד, ומלאתי בלקוטי הס"ח הרבה דברים מהידותי מהרח"ו ז"ל גם בלקוטי תורה הנדפס בלשכה יש שם מהידותי מהרח"ו ז"ל בחתר לי בספר מידותי מהרח"ו ז"ל הלמור, ומכולם שערבבו מידותי מהרח"ו ז"ל שהידם מעלמו עם המידותים שקבל מרבנו האר"י ז"ל.

ו) ומכח המוקר הגדול גרשבץ מרן מפטיר בס' קולות היהודים (ח' ע' ל' ס') כי מהרח"ו מקר לנו לת קבלת האר"י ממש בלשר קבל מרבו ולא הוסיף ולא גרע מלומה יען כי לא היה מוכשר לזה למחשם דברים בקבלה מדעתו רק רלה לבזר קבלת האר"י בין העם ולכן כל הספרים הרבים לשר יש לנו מהרח"ו דברי האר"י הס ורק מהרח"ו קבלם ומסרם עכ"ד, לשל דברי הח' גר' לא נכונים בעיני והדבר הוא להפך כי מהרח"ו היה מוכשר לזה מאד ובטרם בא האר"י לפגת היה מהרח"ו חיים מקובל ועסק בקבלה, לזן ומקר לבעות פירוש על הזוהר, שאל שאלות מלוס והלך אל האחם הנבילה לשאול לותם על הענין מבוחת הקבלה, וספרו שלוש פסיעות של ח"ל, והבבלים בקבלה (לשר יש לומרים שבחצו בשמרותו, עיין הקדמת עץ חיים) וספרו שער הקדושה יעידו הגיד כי היה בידו הכח הזה ביתר שאת, וכן יעיד על זה בעצ"הג מע"ם (לות כ' קיטן י') וז"ל לומנם לקוני שכ"ך יש כ"י מנוסי האר"י כאלים לחשיה וכין בהפך וכין בכ"י, יש מידותי מהרח"ו ז"ל מעלמו ובחבור לי מספר מידותי מהרח"ו ז"ל כ"י שים בידי לבדה. והכח לעשות בקבלה בספרי מהרח"ו ומהר"י קרוק לת כמוך לזה הרבה חבושה ובשרון כי מדברים לחדים ומזוהר וספרי המקובלים הקדמונים בקל לחבר בספרים לבים בקודות ומוזים לין הבין ולקוח לת עיניהם, וכל המלות המלבויות הנמלחים בקבלה האר"י כמו שביר חיים ח"ת מיין נוקבין וכדומה נלקחו מספר הזוהר, (עיין בס' הפרדס שער מהות והתהוגה פ' י"ע כ') לולם

כעת להבדיל דברי הרב מדברי התלמיד, וכל למודי מהרח"ו בקבלת האר"י הם רק מעשי תעתועים ומעולם לא יצאו דברים רבים כאלה מפי האר"י. ודק מהרח"ו הולידם ורוחו הוא קבצם א) ותלה אותם בשם האר"י למען ינהל שמו בעיני העם ולמצוא הצלחתו; אולם מישאר תלמידי האר"י אשר הלכו בעקבותיו רואים אנחנו כי עיקר לקחו היה התבודדות ב) טבילה ג) כונת התפלה ד) סוד הגלגולים ה) פנם כל עון בספירותיו ותקוני התשובה אשר יעשה האדם לנפשו

האר"י ז"ל היה כמוך לו למלכתו כי אין כניח נמלנו, ודברי האר"י היו בידו כמעיר בידו היינר ומקף את דבריו והוסיף מדעתו ככל העולם על רומו (עיין להלן) אבל מלא עלה עוזה להזהר לבל יחפש כי קותר את עלמו בעקום אחר ואמר כי כך קבל מרבו ולאחפש הפכחי לא יכול בשחול לומו ביהללו בשבחי לרק (עיין הקדמות ס' ע"ח) ובאמת קשה מאד להאמין כי מזיונות ודמיונות כאלה יהיה בכח שכל האדם להמוני להגיד לומם כאשר שמעם בלי שמו כלב, ונפלא למהרח"ו בעל האלבימיה אשר התפאר כי נגלה אליו מה שלא הניא רבו ויש בידו לדעת שכי כתבים זה בזה אם יאלה (ע' שבחי מהרח"ו ד' ה') האמין לו כי יבוא בשפריו הרבים רק את קבלת האר"י אשר למד ממנו בעל פה זה זמן מלער אשר הוא דבר בלתי אפשר בשום אופן בלל — ובכן כל הספרים הרבים אשר יש לנו מהרח"ו בקבלת האר"י לא טובל מאמנו בייחס לומם להאר"י בעלמו כדברי הם' גרעתן רק לשניים ומרוב מהם למהרח"ו אבל קשה להבדיל ביניהם, ושיטת האר"י מתוך דברי מהרח"ו לא תלחם לאלומה.

א) והנה מהפתקא הקטנה בקבלה מכ"י האר"י בעלמו אשר הביא לנו מהרח"ו בספרו עץ חיים שער הכללים (פרק י"ג) נקל לנחות כי רחוקה מאד קבלת האר"י אשר כתב בעלמו מקבלת האר"י אשר הורה מהרח"ו מפמו, ואין שום יחום ודמיון ביניהם ושם קרובה קבלתו לקבלת הרמ"ק, אשר מהרח"ו רחה מבלי להזכיר עוד את הרמ"ק, ומזה רחיה כי האר"י ז"ל היה רק חיש מקובל ועשק בקבלה אבל לא היה חיש לעיה ולא שבש להתעות את העולם בקבלתו כאשר עשה מהרח"ו אשר לא שם לדבריו (ועיין בקוף ספרי ניקף ס' ג').

ב) ס' מ־דים פרק ג' מה"ת, וכך למד ר' יצחק המקובל הנזכר שזה (התבודדות) מועיל לנפש שבעתים מחלמוד ובפי כח ויכולת האדם יתבודד.

ג) עיין בס' לקוטים מכתב (ד' קכ"ב ע"ב) וכמו שכתבתי (לעיל טבילה) היה נוסג מוהר' יצחק לוריא לטבול ט"ת.

ד) שם (ד"ז) וקרבתו מלכנו לעשך הגדול שמעתי ממורי הר"ר יצחק די לוריא עטכנו שאריך לכוון זאת שקרבתו לשמו בשעמד הר קיני לתת לנו התורה כי התורה ושמו הגדול הכל אחד כדפירש זאהר בכמה מקומות, ומכאן רואים אנחנו כי לא נכונה השערת הם' גרעתן בס' קוות היהודים (מ' ט' לד תמ"ט) אשר יאמר כי בעל רחשים מכתב יזכיר את ה' האר"י ז"ל הרבה פעמים בספרו אך כאים פשוט ולא בתארים גדולים כראוי לו; אבל קולל אומו בשם "מורי הר' יצחק" וכבוי כבוד כזה יכתב ג"כ את מורו הרמ"ק אשר היה יקר בעיניו מאד, אולם דבר נפלא רואים אנחנו בם' מדבש שמואל מר' שמואל אוזידא אשר לדברי שבחי האר"י (ד' ה' ע"ב) קם האר"י ונלפניו והגיד עליו גדולות בכל זאת יזכור את האר"י לא בחוארים גדולים כל כך כמו למהרח"ו, וכה יאמר בספרו דפוס ורשא (ד' ג' ע"ב) שמעתי מהחסיד הקדוש כמהר' יצחק לוריא ז"ל, ועל מהרח"ו יאמר (ד' ג' ע"ב) שלחתי את החכם המפורסם השלמי הרב רבי חיים די ויטאל לבאר לי את דעתו בזה.

ה) ובזה נוה האר"י על נער בעלי חיים וכה יספר בעל ספר מרדיים (ד' ד') ומעשה היה בדורינו שהרב המקובל הגדול מוה' יצחק שבכתי ז"ל בקתבל בשבי תלמיד חכם אחד

בצומות וסנוסים א) וכטעם התחיל האר"י להראות את גדלו ולהתודע ולהגלות נסנע במנפה אשר היתה כשנת של"ב בצפת ובחמשה עשר באב מת בן ל"ח שנים ב) לראבן לב כל אוהביו ותלמידיו הרבים ג).

יג.

אחרי מות האר"י יצא מהרח"ו להוציא את מזמותיו הרבות ומיד לקח את הקונטרסים אשר כתבו להם שאר התלמידים מתורת רבם בקבלה ולא החזיר אותם להם באמרו כי לא נתן עוד רשות לגלות האור הגדול, ומעינות החכמה אשר היו פתוחים ביתי האר"י נסתמו כעת ד) אבל הרבה קונטרסים נשארו עוד בידי התלמידים, ואחר שלשה חדשים אחר מות האר"י הגיד מהרח"ו כי ראה את הרמ"ק בחלומו ושאל אותו בענין ליתוד חכמת הקבלה בעולם הנשמות אם הוא על פי דרכו או על פי דרך האר"י והשיב לו הרמ"ק כי דרכו הוא על פי פשט למתחילים אבל דרך האר"י היא סניטית ועקרית ולמעלה הוא בעצמו לומד דרך האר"י ה) ובשנת של"ד בא איש אחד מן דרע לצפת והגיד לו בשם אדם גדול ויודע עתידות ושמו אברהם שלום כי הוא משיח בן יוסף וילך לירושלים ושם נתקבצו אליו אלפים ורבבות מישראל וימלוך עליהם וילמדם תורה ו) ובשנת של"ו מת חטיו ר' משה סעדיה בכ"ח אלול וקודם מותו השביעו שיבוא אליו ויגיד לו מעלת מקומו בג"ע. ובחצי הלילה, כה יספר מהרח"ו, בא חותנו אליו

ואמר לו כלפי שכיך עון לעבר בעלי חייס והיה לחותו ת"ח מלעבר ומפחם בדבר עד שמלא שפחתו לא היתה בותנת מחכל לתרנגולים בנקר חלא ונחת חותן הולכות בחלר וברחובות לנקר, אז לוח עליה וזרזה לעשות לכן ניחוד הסודין והמיס בנקר בנקר ואמר שכתקן הדבר והרב לא ידע ובקתכל בפניו אמר לו קר עוכך מה היה הדבר, אז הגיד לו הענין.

א) עיין בפ' מרדיס (פ' ג') וז"ל והרב המקובל מוה' יצחק אשכנזי בשפר קופיע עליו רוח הקודש הסיד רבים מעון כי למדם גודל פגם כל עון בפרילותיו על לחדון יסיד ואמר למשבילים התקון אשר יעשו לנפשם דברי הלוחות וזעקתם במפרים במשפע ובכוחם הגדולה והחזקה על דרך הלחמת עם ידי שמות הקודש, וכה יאמר בעל לחלית מכמה בשפר התשובה (ד' ק"ל) ושמעתי משם מהר"ר יצחק לוריא אשכנזי ע"ה כי מלא תשובה רומזת עניין המדרגות הנריכות לה והוא טוטריקון "תענית "שק "ושפר "בכיה "הפפר.

ב) שבחי האר"י ד' ט"ו ע"ב ובחנו פ' עליו ח"ב חוכת הנעור עיין בפ' קורא הדורות ד' מ"ח.

ג) והחפלין שלו כתבו בעד כ"ה זהובים לחדוים (עיין בשבחי האר"י ד' פ' ומיצר ח) סיר לומר בשבחי בדפם בהרבה קדושים קודש ליל שבת וחתום לחי יצחק לוריא בן שלמה ג) לחקדר לקעודתה בלברל דשבתא לקעודת יום השבת ג) בני היכלא לקעודת מיכה בשבת ד) בוקר ויהי רעוא מן קדם עתיקא וגו', ויש עוד סירים ותבלות המתיפפים חליו וקפריס רבים בקבלה אבל הוא לא מיבדס ע"כ לא בשחתי חותם פם. והאר"י ז"ל היה לחרי כן ניחד במקום כאמן לחתר הכל חלו עליו כל דבריהם וקפריהם.

ד) שבחי האר"י ט"ו ע"ב.

ה) שבחי מהרח"ו ד' י"ז.

ו) שם ד' ג' ע"ב.

בחלום והגיד לו כי לא הניחוהו לבנות לראות מקומו אבל שמע כי הוא מקום גבוה מאד א).

ומן העת ההיא התחיל ר' חיים המקובל להגיד על עצמו לפני העם נדולות ונפלאות כי הנאולה תלויה רק בו והוא בעצמו המשיח ב) ועליהם לשוב בתשובה שלמה ואז תהיה נאולת ישראל ג) והתחיל לסובב בערים ולדרוש לפני העם בעניני המשיח ד) והלך להשתטח על קברי הצדיקים ועשה יחודים להעלות מתים ולדבר עם הרוחות בכח השמות ה) ובשנת של"ז הלך למצרים אבל לא נתקבל שם בכבוד ונחשד מהם כי רודף הוא לרשת נחלת זרים ו) והלך משם מהר, ולנקום את נקמתו מהם אמר אחרי כן על אנשי מצרים כי אין בהם חכמה כלל רק יש להם עבדים ומשרתים וכשהאנשים יוצאים מבתיהם העבדים שוכבים עם נשותיהם וכל ההולך למצרים אף למסחר מהרימין אותו מלמעלה ז).

ובשנת של"ז בר"ח טבת היה מהרח"ו בכפר עין זיתן ושם השלימו בני הישיבה מסכת חנינה ורצו לעשות סעודה משני טעמים משום סיום מסכת ומשום ר"ח וחנוכה ומהרח"ו הגיד להם כי ראה בלילה בחלומו נפש ר' יצחק אמינו המנגן שמת זה שלש שנים ואמר לו המת כי יבוא אליו לתקנו, וברגע ההוא הוליכו הנכרים מהכפר ענל לשחוט וברח מהם העגל ובא לבית המדרש ועלה על האצטבה אשר ישב ר' חיים והחברים, ויתיצב לפני ר' חיים שתי רגליו על האצטבה ושתי רגליו על השלחן, והענל היה מביט בפניו ובני הישיבה כאשר ראו זאת כן תמהו, ואמר להם מהרח"ו זה הוא פתרון החלום שפתרתי לכם ומיד יצאו בני הישיבה וקנו את הענל מהנכרים ושחטוהו בכונה לתקן נפש המת המנלנלת בו, ור' חיים צוה שלא להשליך ממנו מאומה ולא נתן לאכול לאיש זר רק לבני הישיבה למען יתקנו הנפש ע"י סעודת מצוה, ואחרי כן הגיד מהרח"ו

א) עם ד' י"מ.

ב) כן נראה מכל הענינים עם' שבחי מהרח"ו (ד' ג' ע"ב, וד' ה' ע"ב, ד' כ' ע"ב) וכן מגיד בתן העזתי בספרתו לחמרי כן (עיין לקו"ש ד' כ"ג ע"ב) לאמר "שהרב מהו' חיים ויטאל היה רואי להיות משיח לפי מה היו מנדיס.

ג) שבחי מהרח"ו (ד' ג' ע"ב וד' ח') וכן יאמר עם' הגלגולים (ד' ד') ומלו היינו נדיקים ובניס בתשובה נמורה היה בנו בח לסולק כל הקטרוג ההם שבקליפות נרצה לתת ותיכף היה לו המשיח כמ"ש רז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף.

ד) שבחי מהרח"ו (ד' ז' ע"ב) והנה הוא (מהרח"ו) תמיד דורש למשיח המשיח (עם ד' ה' ע"ב) כנר הודעתיך שלא נאות לעולם כי אם להחזיר הכל בתשובה ומתמילא היית מחזיר בתשובה את העם.

ה) ועל זה סבר מהרח"ו בפר שלם שעיר היחודים ויאמר עם (עם' ג') זשה"ל נדול ענקך היחודים מענקך התורה לפי שהיחוד הוא ענקך התורה וגם לפי שמייחד סעולמות עברו נדול וכן טוב ליחד תמיד בכל יום, שמועיל לו ממך יותר מענקך התורה וגם שעי"כ נמשך לניו נשמות הלדיקים להתענבר בו כי הם מתלים מאוד ביחודים וכו' ומנלין לו רזי תורה ונפרע לם יכון המדש להעלותם בקוד מ"ב כ"ם נפרקים הנאים ונפרע נם ר' ואע"פ שלא יתנלו בו הלדיקים מ"מ לא יתנב המדש מלייחד בו כי שבחו נדול עב"ד והבין מדבריו.

ו) עיין עם' זמירות ישראל מיסראל נגרא.

ז) שבחי מהרח"ו ד' ח'.

כי ראה בחלומו את נפש הטת ואמר לו תנוח דעתך כשם שהנחת את דעתי א). ובשנת השל"ח הלך מהרח"ו לירושלים ודרש בקהל ביום השבת בבקר ואחות מהר"י משען ראתה עמוד אש על ראשו ואליהו מימינו ב). ושם ישב מהרח"ו ימים רבים והניד על עצמו נדולות ונפלאות לפני העם אין חקר, עד אשר נשטעו לשר העיר אבו סיפון נפלאותיו, וישלח אחריו וצוה לפתוח לו ע"י קבלה מעשית את מי ניחון אשר נסתמו מימי חזקיה אבל הדבר הזה היה למהרח"ו לא לרצון, וברח בסתר לדמשק ג).

ובין כה וכה הוציא קול כי האר"י ז"ל לא בא אלא ללמדהו כי היה אנוס על פי הדבור ד) וכן הסכימו מתיבתא דרקיע ורק אליו מסר כל חכמתו ובסתר שב מהרח"ו והתחיל לחבר ספר נדול בקבלה על שם האר"י ושמו עץ חיים, מלא אותו ברמזים וסודות חידות והזיות אין הבין להתעות את העם כי נבהו הדברים מאד מאד, ורבים מאחבי השתוקקו לראות ולשמוע טעם מחכמת האר"י בכל נפשם, אבל מהרח"ו לא נלה להם מאומה באמרו כי לא נתנו לו רשות מן השמים לנלות דברים עתיקים ה).

יד

אולם לבקשת נביר אחד כתב לו מהרח"ו להפיק רצונו בביאור מאמר מחז"ל פסיעותיו של אברהם אבינו, מכתב ארוך טלא חידות ורמזים אין קץ ו) אך במקומות אחדים הנוגעים לנדולת האר"י ומעלת חכמת הקבלה שם דבריו ברורים, ובפתח דבריו יאמר כי אילו חיה אלף שנים לא יתחיל אפילו בתחלת הקדמה אחת וכו', ובדורות האלו יש יכולת בידינו לעשות קפיצות הארץ בתקונים, ומי שעוסק בחכמה זו בקבלה ידע כמה אורים יש, וכאשר רוצה לרכוב על הענן אז משביע השבעות ויורד הענן ההוא וירכב עליו או עושה קנה חד מז' קשרים וישביע השבעות אל, וירכב על הקנה ויראה עצמו כרוכב על ענן נבוה, אך יש מיני השבעות אשר בדבור אחד משביע ורץ כרנליו.

ולהפחיד את הנביר ברוב מזמתו ערב מהרח"ו בדבריו ענינים אחדים מחכמת האלכימיא אשר למד בנעוריו ואמר, והנה נודע כי השבע כוכבים הם בז'

א) עם ד' י"ח.

ב) עם ד' י"ג.

ג) עם"ב מע"ב לות מ' קיעין כ"ל.

ד) עיין הקדמות ספרו עץ חיים, ומצאתי מהרח"ו ד' ג' ע"ב.

ה) שמתי האר"י ד' ט"ז.

ו) המאמר הזה למהרח"ו נזכר גם' לולרות חיים (ד' כ"ד ע"ב) וכפי הנראה סיפ המאמר הזה, מאמר הלשון מר' חיים לקר כתב לחר מות האר"י יען כי יאמר עם בזה"ל וכל זה כתבתי להוליא מלב הדובריס על לדיק עוליכו ורביכו עתק בנאות וכו', וחלת ע"ד רק תיבף לחר מות האר"י ז"ל יען לחרי כן נקדש שמו מלד ולא כמלהו עליו עוברים. עוד יזכיר דבריס לחדים מחכמת החלכימיא לשר לחרי כן לא כתב מהרח"ו על לופן הזה, והגביר לשר שלח לו מהרח"ו המכתב בגילוי המאמר הזה היה בלי ספק הגביר ריב"ן מנזכר למעלה.

רקיעים וכנגדם כתהומים ומתילדים כסף וזהב, נחושה, בדיל, עופרת, כסף חי ברזל, והם עצמם כנגד הז' ספירות מחסד עד מלכות, והם שבעה כנגד שבעה ככבי לכת שצ"ם חנכ"ל וכו', והדברים האלה הם כבישונו של עולם ואין מהראוי להאריך בהם, ודי בזה לבל יתפשטו הדברים יותר כי ברוש זה יכלו הימים גם הלילות והוא לא יכלה. והדברים האלה בגדולות ובנפלאות אין חקר עשו רושם גדול אצל הגביר ואצל רבים מאחב"י יושבי ארץ הצבי.

למען הגד וספר גדולות ונפלאות מהאר"י בחו"ל, הלך ר' ישראל סרוק אחד מגדולי תלמידי האר"י, להורות את קבלת האר"י לבני ישראל בחו"ל, עין עד היום שמו כל מעינם רק בספרי הרמ"ק, ויבוא לאיטאליא כי שם ישב הגביר והמקובל הגדול ר' מנחם עזריה מפנו אשר אהב את חכמת הנסתר מאד, ותקן תקנות בארצו בעניני התפלות ונוסחיהן, ועל ידו נתפשט המנהג לצום כאשמורות בכל יום ויום ולהתפלל סליחות ותחינות ובקשות א) והוא חיבר נ"כ ספרים בקבלה ב) ופזר רב כסף בעד ספרי רמ"ק וחמש מאות סיקוני נתן לבנו מוה' נדליה להעתיק למענו את הס' אור יקר מאביו ג) ושם התחיל מהר"י סרוק להגיד ולספר נדולות ונפלאות מן האר"י ותלמידו מהרח"ו אשר הוא עושה בעת בא"י דברים נוראים בשמות הקבלה ד) ונקבע מדרשים באיטאליא בקבלה ע"ד האר"י ה) והמקובל החסיד מהר"ר אהרן ברכיה מטודינא היה תלמידו ו) ובעיני המקובל מהר"ם מפאדוא היה נכבד מאד, והגיד עליו אילו לא בא מהר"י סרוק בארצנו לא זכינו לאור התורה מעולם ז).

וכל תפארת מהר"י סרוק היתה להכיר נשמת האיש אשר ראה למי היתה בתחלה אבל הוא ירע ליחס נשמות לאיש ואיש כפי עשרו או חשיבותו ח)

א) עיין בס' עמודי העבודה (מ"ם לד קפ"ח).

ב) שמות ספריו עיין בשם"ג מע"ג (לוח ז' סימן ל"ק) וכך היו בספרי קבלה דבר יקר לז מאד נגנב גם ממנו בפר בקבלה מאד סגר ושמו יונת מלם ובמתרגם שלח בלשונו (שם"ג מע"ם לוח י' ס' י"ם).

ג) שם"ג מע"ם לוח ל' סימן כ"ז.

ד) עיין בס' לחי כוסם (לד ס"ז) וז"ל וסיס לומר (מהר"י סרוק) על מסכם"ו שסיים פועל בשמות דברים מבסיליס.

ה) עיין הקדמת הס' פלח ורמון מל' מנחם מפאנו.

ו) וכה יאמר בספרו מעבר יבק (מאמר קדמן תעבית פרק ח') ובמה סיס מזרז על זה המכס מוכי כמהר"ר יסרחל סרוק ז"ל.

ז) עיין בספרו פלח ורמון בהקדמתו, ובשנת תס"ל בדפס בשפד"ל ס' גלגולי נשמות ושם מגלגוליס שקבל הרמ"ע מהרב ר' יסרחל סרוק ז"ל.

ח) עיין בס' לחי כוסם (לד ל"ג) וז"ל, ר' יסרחל סרוק שהכרתיו ואיתי עמו בדבור פלא פעמים רם ויונעליל, כל תפלתו סיס להכיר בשמת פלוני מי היתה, פעם אחת לא אמר לו שמותם על שפתי מאסר שמעתי ממנו בפרטות שסיס עיקרם כפי העומר מן חסידות הלים הזה ודי בזה (שם לד ע') וכל מיטלליל יודע מה שקרם לי עמו (עם מהר"י סרוק) ונחותו למחקים בקעודת מילה אסר בחו לדבר על כ' מחיר, מובן לכל יקליפתו זרק שכמעט זרק בפני לחם שלם מן השלמן בלי טעם וענין, ואח"כ לכל עם סקליפתם ממם סיסים עליו, ומוף שלל ממני מחילה.

וע"י הדברים האלה קבץ רב כסף והלך אחרי כן לאשכנז ולהולנדיא ומצא שם תלמידים רבים ובראשם ר' יששכר אכ"ד טווירמזא א), ור' מאיר סאסירש, והמקובל הפילוסוף ר' אברהם אירירה הספרדי אשר חבר ס' שער השמים בפילוסופיא וקבלה ב) ור' ישראל סרוק ידע הטיב את אשר לפניו. ובמקום אשר מצא לנחוץ אמר כי אין בין הקבלה והפילוסופיא שום הבדל וכל מה שלומר בקבלה יפרש ע"ד הפילוסופיא ג) ואחריו בא לאימאליא השליח מא"י ושמו ר' יהודא נאלאנטי והניד נ"כ נדולות ונפלאות מהאר"י ז"ל ד) ורבים מאחב"י האמינו לכל הנסים והנפלאות מהאר"י ומתלמידו מהרח"ו באמונה שלמה.

טו.

ובעת ההיא היה הראש לכל ראשי הישיבות ואב"ד מצפת איש עשיר נדול ושמו יהושע בן נון, והוא היה הכשביר והמסכים לכל חכמי צפת ולכל העניים והאביונים, ועל פיו יצא ובא כל הכסף הנקדש למעשה הצדקה מכל בני הנולה, והנביר הזה אהב מאד ללמוד ולדעת את חכמת הקבלה מהאר"י ז"ל, ובקש והתחנן לפני מהרח"ו ובכה בטעם כנער קטן ונשק לו את ידיו ורגליו שיסמוך לו טעם מחכמתו, ונתן לו מתנות רבות והיה עומד לשרת לפניו כעבד לפני אדוניו, אבל מהרח"ו אמר כי לא נתן לו רשות לנלות טן השמים, ומנודל תשוקתו לא הרפה

א) עיין נפ' קדר הדורות דפוס לבוב (מלק ח' ד' ל"ט ע"ב) שמעתי מפי מורי המקובל הנדול מ' ישראל סרוק מלמיד ר"ל (המהר"ל) נקוד פניס ולחזר.

ב) מיבאר בלשון קפרד ור' ילמק מהוהב ר"מ ומצ"ד מלמקובלים המעתיקו ללשון הקודש נשם שער השמים.

ג) עיין נפ' לחי נוסס (לד י"ד) וז"ל ונפ לחי שמעתי מפי ר' ישראל סרוק ז"ל שהיה לומר שחין בין הקבלה והפילוסופיא כלום שום הבדל וכל מה שהיה מלמד מהקבלה היה מפרש ע"ד הפילוסופיא, והח' נרטנורא נפ' קדות היהודים (ס' ע', ב' מ') ילמר כי יש לנו מקור חדש לפיטות המהר"י נקבלה ע"י מהר"י סרוק מפר לחלמידו ר' לחנחם לירירה ומפס (מפפרו פפר השמים) רולים לחחמו חת פיטות המהר"י נחופן לחר כלפר נודע לנו ע"י מהרח"ו, לפל דנרי הח' נרטנורא לח נכונים, יען כי לפי עדות מהר"י דיק מודיעך ידע מהר"י סרוק להתהפך נתחנולותיו וכלפר מלח חלמיד פלוקף כמו לנרחפס לירירה ערנ לח קנלחו עפ פלוסופיח, ומלנד זלח הלח יש לנו ספרים נקבלה מהר"י סרוק כמו ס' פפר יוסף, ס' קילור עולם המקון, ס' הקבלה וס' נעיס זאירות ישרחל סירוס פל הזמר לחקיפו פעודפח מהחר"י, ומפס רולים לחמחו הטיב כי חין סוס חילוק נין קבלת מהר"י סרוק לקבלת מהרח"ו מלומה, ודברי פיניפס מלחים רמזים והזיוות חין הנין וכל כונפס להרלות כי נפהו הדברים מפכל החכוסי, ולזך נפקס פיטת המהר"י ע"י מהר"י סרוק נדברי הפילוסוף לחנרחפס לירירה? (ועיין נכוקפות כוקף ס' ג').

ד) וכפ יקפר ר' יהודה לריק די מודיעך נפ' לחי נוסס (לד ק"ו) וז"ל החכם הרופח ר' חליהו חכנחלנטי כ"ע היה עוטל עפ ערפ דוי והלכו רניס מנעלי המורה לנקרו כי היה עניו ודעתו מעורפפ עפ הנריות עפ כל נדולות פכמתו, ועוזכי פס התחיל הנחלנטי לספר מעפיה נפיס ונפלחות המהר"י ז"ל, ולחחרי דוד דנריו נתחזק הרופח ז"ל ויפנ עפ מעטו והתחיל לנעוק קול נדול חיני יכול להמרים ולקנול חיי המוני! הכל שקר וכזנ לוחותיכו לח רלינו לין עוד נניך ולין לחכו יודע עד מה, לו היה מכטף לו שקר היה כל חלם ולל תופף דנר חלי נדנר הזפ.

מטנו והלך עם מהרח"ו למסעיו לירושלים ולמצרים, אבל לא צלח לו לפתותו כי אמר כי לא נתנו לו רשות מן השמים, ובכליון עינים היה ר' יהושע בן נון עומד ומצפה לרחמי שמים א).

ויהי היום ויחלה ר' חיים במחלה אנושה וישכב במטה שנה תמימה, ויתן הנביר ריב"ן לאחיו הצעיר ר' משה ויטאל חמשים זהובים אדומים להביא לו את הספרים כ"י מאחיו מהרח"ו, רק על שלשה ימים, ור' משה אשר לסבת עון שקדם לו בגלגול הקודם לא זכה לזאת החכמה בשלמות ב) הלך ופתח בהחבא את ארגז הספרים והביא לו את ספרי אחיו, ומיד שכר ריב"ן מאה סופרים והעתיקו אותם בשני ימים סך שש מאות גליונות גדולים, וזה הוא ספרו עץ חיים, ור' משה החזיר מהר הספרים למקומם. אחרי ימים אחדים שב מהרח"ו לבריאתו וידע בשם מראש את אשר עשה לו אחיו הצעיר ואמר כי הספרים האלה לא היו הספרים האמיתים אשר נמצאים אצלו ולא ינלה אותם לאיש רק ישמנם בקברו ג).

ומאותו היום ט"ו שנה אחרי מות האר"י נתפשט הספר עץ חיים בין יחידי סגלה באר"י ד) ונודע מגדולות האר"י ומתלמידו ר' חיים דברים נוראים אשר לא נשמעו עד היום, ובהקדמת הספר נמצא כתוב מר' חיים כדברים האלה ה): בדורות הללו מצוה ושמחה גדולה לפני הקב"ה שתתגלה החכמה הזאת שבזכותה יבוא המשיח ו) ומי שאינו מצליח בעסק הגמרא או יניח ידו מהתלמוד ויעסוק בקבלה ז) ומן היום אשר מורי ז"ל התחיל לגלות חכמה זו לא זזה ידי מתוך ידו

א) שמחי תהר"י ד' ט"ז.

ב) ס' הגלגולים ד' ע"ח ע"ב.

ג) עיין להלן קלף כ' בקפרי, וכתי הרלמה, עמה ר' משה הכל בידיעת מהרח"ו בדבר הספרים אשר הניח להנביר ריב"ן.

ד) שמחי תהר"י ד'.

ה עיין בהקדמת ספרו עץ חיים הקדמה רלשונה ושניה ושלישית, ועיין בס' שמחי תהר"י ד' י"ח ע"ב.

ו) וכן יאמר מהרח"ו בס' הגלגולים (ד' כ"ד) וכ"ם בדורותינו, זה עתה שהוא דרך אחרלי ולריך לגלות זו חכמת החמת כדי שיוכל האדם, כמ"ש בתיקונים דבזכות הזוהר יתגלה אלכה אמיתה, וכן יאמר עוד בהקדמתו בשם האר"י ז"ל (עיין עץ חיים בקוף הכללים למהרח"ו) למען בעקבי דמשיחא כמו בדורינו זה שהחילו החורות להתפשט בין העולם כארלטונה כמו שהיה בזמן העולם מתוקן — ובקל בשער לין עמו הדברים האלה רוחם אלא רבים מאחינו בני ישראל בימי ס"ל וקיומתו ולין בקל היה להם להתעות חותם בנכליהם הרבים.

ז) וז"ל מהרח"ו בהקדמת ספרו עץ חיים, ומי שהוא שכחן בלמוד שלינו מגלים בעסק נמרא וכו', אז יביא ידו מהתלמוד ויעסוק בחכמת הקבלה, וכה יאמר עוד מהרח"ו (בס' שער הימודים בכ"י) בזה"ל, למען לא יעדר עלמו רוב היום בעסק הלכה אולת שעה א' או ג' ואחר היום בנשמת המורה שהיא חכמת הקבלה, כי אין ראוי להיות רוב היום באלגוזת המורה, ובשעה לזה כי עיון בספרי הלכה והאלגוזים אחר שם דביקה הקליפה, כי היא קושיא שהיה מוכחת לאדם בהלכה והאלגוזים ובפשוט משתדל מעבר הקליפה ויכולה להסיח המוח שהיא חכמת האמת, עוד יאמר מהרח"ו באמוס אחר, מורי ז"ל היה אומר שמי שהוא חריף ובקי בעיון מאד בחמידות, טוב שיעיין בהלכה שעה אחת או שמי שעות בכל יום ולא יותר, וזאת כדי לשער הקליפות, לבל יי שלינו מסיר ומוח קשה

אפילו רגע אחד, וכל אשר כתוב באיזה קונטרים ע"ש מורי ז"ל והיה בהם איזה דבר מתנגד נגד מ"ש בספרי הזה טעות נמור הוא כי לא הבינו דבריו, לכן הזהרתיך אל הסתכל בשום קונטרים הנכתב בשם מורי ז"ל זולת מה שכתבתי לך בספר הזה א) ומורי ז"ל בא מצערים אנוס על פי הדבור כי כן חנידו לו על פי רוח הקודש כי הגיע עת פקודת רוחו להשיבה אל ה' אשר נתנה לו, וגם שם במצרים נצטוה עם"י השנתו להפקיד מעט מזעיר קצת מחכמתו חגדולה בידי כי כן נצטוה במתיבתא דרקיעא להחיות שארית בארץ, והדברים עתיקים כבושים ללבושך, ואז בעלותו ממצרים ויסמוך את ירו עלי והאיר עיני שבלי בקצת הקרמות אמיתיות שרשיות שמסרו לו במתיבתא דרקיעא ושלמה מפי אליהו ז"ל שנתגלה אליו תמיד, ורשות אתיהיב ליה לגלות רזי סתימות הזוהר שלא נתגלו מימות רשב"י ואולך, ולולא יגרתי מפני האף והחמה קנאת חמת גבר אולי ימצאו באנשי דורנו חכמים בדעתם ויקשו את ערפם לבלתי האמין כי יש אלהים בארץ ויראתי פן מקנאתם בשמעם את שמע גדולותיו ונפלאותיו העצומים ח"ו יטילו סנם בקדשי הקדשים ויאמרו מאי נבר בגוברין הלא גם בנו דבר ה', לולא זה הייתי מספר קצות דרכיו ונפלאותיו אשר עיני ראו ולא זר, דברים מבהילים בכל הארץ ולא נראו מימי התנאים כרשב"י ע"ה וחביריו ב) כי היה יודע במשנה ותלמוד ואגדות ומדרשות על כל דבר כמה פנים, בפרדם ומעשה בראשית ומעשה מרכבה בשיחות עופות ובשיחות דקלים ואילנות ועשבים בסוד כי אבן מקיר תזעק ושלהובי פחמים ובשיחות מלאכים, והיה מדבר ברוחות מהגלגולים רוח טוב ורוח רע והיה מכיר ברית הבגרים כמו אותו ינוקא דס' דברים ובעופות אלמים, ומביא נשמת אדם בעודנו חי ומדבר עמו כל צרכו וחפצו ואח"כ ישיבה לו, והיה רואה נשמות בעת צאתן מהגוף ובבתי הקברות בעלותן בכל ע"ש לנ"ע, והיו מגלין לו רזי תורה וגם היה יודע חכמת הפרצוף ושרטוטי הידים ופתרון חלומות על אמתם, ובגלגולים ישנים וגם חדשים, והיה מכיר במצח האדם מה שחשב ומה שחלם ומה פסוק קרא בעליית נשמתו לנ"ע בלילה, והיה מלמד פי' שורש נשמתו והיה קורא במצחו זכיות ועברות שחשב, והיה נותן לכל אחד ואחד תקון בפי הבחינה המיוחדת אז לשורש

עיון יותר טוב לו שיעיין בספרי ענמ שיעיין בקליפות, ומוח שיעיין ויעמוק הכל בזהרים ותקונים ובפרט בס' הזוהר ובספרי קבלה (ועיין בס' שערי לוין מי' כתן נטוב) וכונת מהרח"ו להורינו ולהשפיל המצח והתלמוד נגד מכתם הקבלה כי הם הקליפות והעיקר הוא הפרי שהיא מכתם הקבלה (ועיין להלן) והדבר הזה היה לחתי כן לאחן נגף נפ"ל ומיעתו, ויקוד ועיקר לשיטתם.

א) וכן יאמר עוד במקום אחר בהקדמת ספרו עץ חיים, דע כי קלת ומחבריו כתבו להם ספרים מה שמעתי ממורי ז"ל וזולתו על שמו וכולם כתבו הדברים בתוספות וגירעון כפי צחיקת הכותבים וידיעתן ובהבנתן הניחו מקום לבחם קושיות, לכן לין לקמוך על חותן הספרים ולריך להסתיק מהן, ודע כי כל מה שכתבתי כאן הכל שמעתי ממורי ז"ל.

ב) מכאן והלאה העתקתי מן הקדמת הגיה כי בהקדמת הלחנוכה כתבו שמעו מלפה דברים, ועיין בהקדמת ס' כניד ומלוה.

נשמתו האהובה בשורש של אדה"ר, והיה יודע כמה טעיות נפלו בספרים, והיה יודע להכות בסנורים, והיה יודע בל מה ששנו ההבירים והיה מלא הסידות ודרך ארץ וענוה ויראת ד' ואהבת השם ויראת חטא וכל מדות טובות ומע"ט היו בו, וכל זה היה יודע בכל עת ובכל שעה ורגע וכל החכמות האלו היו מונחות בחיקו, ועיני ראו ולא זר א).

והנה דברים עצומים ואם יתנו עידיהן אשר יצדקו ויעידון וינידון בחבור זה כל רואם יבירום, כי דברים כזה אי אפשר לשום אדם נברא להשיג בשום שכל ומדע לולי ע"פ הופעת רוה"ק ממרום וע"פ אליהו ז"ל כנזכר בתקונים דאם עתיד לאתגלייא בסוף יומיא וכו', ואלו באתי לכתוב כל אשר קבלתי ממורי ז"ל לא יספיקו כל העורות אילי נביות כמפורסם לקצת, ולשומעים לקולי במחברתי, אמנם רצוני להעלות על הספר קצת מהקדמות הכרחיות מאד מה שהורשתי לכתוב ואף גם בקיצור נמרץ כמצוין מהחברים.

מז.

אחר הדברים הנפלאים האלה יצא עוד מהרח"ו לתת דפי בלומרי תורה משנה ותלמוד, כי יש מהם עושים התורה קרדום לחתוך בה ואינם לומדים לשמה, ודומים במעשיהם לאנשי דור הפלגה הבונים מגדל וראשו בשמים וכונתם לעשות להם שם בארץ ב) אבל מי שעוסק בתורה לשמה היא חכמת הקבלה מגלין לו רזי תורה ונעשה כמעיין המתגבר וכנהר שאינו פוסק מאליו מבלתי הצטרך לטרוח ולעיין בה ולהוציא מפין מפין של מימי התורה מן הפלג, ג) ואחר כן יצא לה שביח את סחורתו ואמר כי בענין ספרי קבלה הנמצאים הניח לו האר"י ז"ל כי שלשלת קבלת הראב"ד ובנו סגי נהור ותלמידיו עד הרמב"ן וכו', ושאר ספרי קבלה של אחר הרמב"ן אל תשלח ידך אליהם כי הם בנוים בשכל האנושי ולא מקובלים לא מפי עליונים ולא מפי ראשונים ד).

והדברים האלה יעידון וינידון הטיב כי כונתו היתה להשיל פגם בשאר

א) ולפעמים קם לפר מציח מהר"י למח נפפרו בגיד ומקום מהקדמה זהמ"ל קיפל הרמ"ו ז"ל כי לפרי מותו של הרצ ז"ל (כלר"י) נלו החבירים לעקום לו בציצלה והורידוהו לבית הבציצלה ועמד בתוך המים, ולפרי ימחול החדון ונעקם לו בציצלה, בלומם שעם הרבין רלפו ונעקם בציצלה מעלמו, ומכלן רואים לפינו עד כמה גדול כח של מהרח"ו להגיד ולקפר דברים לפר לא היו ולא נבראו להתעות לם העם בכזבים.

ב) וז"ל מהקדמות הפרי עץ חיים, ובפרע ביעיבו זה בעו"ה לפר התורה נעקית קדוש למתוך דה לפל קלת בעלי התורה לפר עוסקים בתורה ע"מ לקבל פרס ומפקוה יתרות, גם לפיותן מכלל הלפי יקיצות ודייקים כהדקים להיות שמם וריחם מודע בכל הלרץ ודומים במעשיהם לאנשי דור הפלגה וכו' ומהנה על כת זלת לאמרו בגמרל כל העוסק בתורה שלא לשמה טוב לו שלא נבלה וכו' ולאנשי המבנים הלללה מרלין עלמם שהם חקידים ולאנשי מעשה בלומרם כי כל עבקיהם בתורה הוא לשמה.

ג) כן נרלה כונתו בין קורותיו מהקדמה הנזכרת, והמעכיל יבין לפי מה ירמזון מליו, ודברי הזוהר לפר הניח.

ד) עיין הקדמות עץ חיים.

ספרי הקבלה הנמצאים ובפרט בספרי רמ"ק הרבים אך הגיד הדברים ברטיזה א) כי ספרי רמ"ק היו עוד יקרים בעיני רבים מאחב"י ב) וכמעט יצאו הדברים האלה מפי מהרח"ו האמינו רבים בדבריו ובקבלת האר"י אשר הורה להם ולא שמו אל לבבם להעת כי כל למודי מהרח"ו בקבלת האר"י המה רק מעשי תעתועים רמזים וסודות חידות והזיות הרבה בלי סדר ומשטר אין הבין, וכל כונתו להתעות כי נבהו הדברים משכל האנושי ולסמא את עינים . . . ורק אנשים אחדים לא מצאו אמון בו ודברו על האר"י עתק בבוז ג) ור' מנחם דילנזאנו אשר היה נ"כ איש מקובל חיבר ספר בשם עמר מן ושם דבר קשות על האר"י ד) וספר אמרי אמת להשיג על מהרח"ו בהכמת האמת ה).

ובשנת ש"נ בא לצפת איש אחר מפרס ושמו שלתיאל אלשיך והוא ראה מראות בהקיץ והיה חסיד גדול והתענה כל ימיו והגיד למהרח"ו כי ראה בנביאותיו שנאוכת ישראל תלויה בו ע"י שישיב את העם בתשובה ו) ובשנה הזאת חלתה אשת ר' חיים כאר עד אשר קרב אליה לראות יציאת נשמתה, וכמעט חשב כי נתסלאו חזיונותיו מכבר כי תמות אשתו אשר איננה בת זוגו והוא יקח אשה אחרת עם עושר גדול ז) אבל פתאום שבה לאיתנה ונכזבה תוחלתו ח).

בכ"ב אלול בשנה ההיא נסתך מרבו ר' משה אלשיך להורות ולדין ככל דין מוסתך ט). ובשנת שנ"ד היה בדמשק ודרש בתשובה לעם בלילות וראה חזיונות וחלומות מגדולות נפשו ושם באה אליו נערה אחת בת דניאל רומאנ לרסאוותה י). אבל אחר כל הגדולות והנפלאות אשר הגיד על עצמו נחלה מהרח"ו בשנת שס"ד ועיניו היו כהות, והלך אל מכשף אחד לצלאחייא הנקרא נין אויב לחקור חכמתו ולשאול לו על כהות עיניו, אבל המכשף הערום הזה

א) וחת מסר הגיד מהרח"ו ברמיזה הגיד ר' משה זכות תחרי כן בפירוש וז"ל בתקדמות פפר תולדות חייס למהרח"ו, תחר שרבו חיתים ובתפדר כתה בלולות עד שבזה תזכה יד תקבפות בתלד תתד, כי לח בתתר לבו רק בדיות הרבלים בקוד בקבי תשיחת ותח"כ (בזכה תס"ל) בגעלו קלת ספרי תורה ותתחיל הרת"ק לדבר בקוד הפגיתות בתכתת החתת לבל כיון שהיה עדיין בתתרו תעולם התוהו וכו' ובכן לין לבו קוס עבק ע"פ דכרו כי תעיקר תוא בתיבת התיקון שס ת"ה תחדש והוא קוד פגימי כי משה זה תרב תקדוש תחר"י ז"ל דבריו חייס וקיימים בכח העליון לתקן תסביבה ולהסתפיע עליה (ועיין לתלן בספרי קלפ' ט"ז).

ב) עיין לעיל קלפ' י"ג בהערה תסר העתקתי ממחתר בפיעותיו של ח"ה.

ג) סס"ג מע"ס חות ע' קימן ע"ח וז"ל עמר מן כ"י לחרב המקובל מהר' מנחם די לונזאנו וסס ידבר הרב ז"ל קטות, ומלוג לתוכתו לח תפץ בעל סס"ג להזכיר סס כי ר' מנחם ידבר קטות על האר"י (ועיין סס"ג מע"ס חות ס', ס' ס').

ד) סס"ג מע"ג חות ח' קימן ע"ז.

ה) שמתי מהרח"ו ד' נ' ע"ב.

ו) סס ד' כ"ב ע"ב וז"ל בענין תשתי תמר לי מורי ז"ל כי תין בכל הכיתון של סורס נפשי כ"כ קרוב כמו כיתון ר' עקיבא וכו' ותמר לי שעתיד שתתים ותשה תשם לתרת עם עושר גדול.

ז) סס ד' ג' ע"ב.

ח) סס"ג מע"ג חות ח' קימן כ"ח.

ט) שמתי מהרח"ו ד' י"ט ע"ב.

הבין כי בא לחקור חכמתו וכאשר שאל אותו ר' חיים בלחש כנהוג: ענה לו המכשף בטרטה כי אין בפיו מענה על שאלותיו, יען משחמש בהשבעות לשבעה מלכי שדים והם הגידו לו כי בא אליו יהודי קדוש עליון ואין בהם כח לעמוד פה והלכו להם, והנם עומדים על ההר אשר נגדנו א). מבלי ספק שב ר' חיים לביתו שמח וטוב לו כי שר אל שבעה מלכי שדים ויוכל להם.

אחר כל הסודות בחכמת הקבלה אשר נלה ר' חיים יצא עוד להורות לבני ישראל את סדר הנהגה, את הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשון להעלות נפשם אל שרשם העליון, כאשר עשה ר' אליהו וידאש בספרו ראשית חכמה אשר חברו בשנת של"ה בצפת ויצא שמו לתהלה בכל הארץ ב) וחבר את ספרו שער הקדושה ג) והתפאר בהקדמתו כי יבאר סתרים אשר לא שערום הראשונים אשר היו לפניו ד) וכעת הוא מנלה רק טפח ומכסה אלפים אמה ומי שיהיה ראוי יזכה לכנים לפני ולפנים ואחרי כן הורה סדר השגת רוח הקודש בזמן הזה ויאמר כי הדרך הנבחר מכולן הוא לישוב בתשובה ולתקן את אשר קלקל ע"י תפלה, כונה, עסק התורה ובמיעוט תענוגים וכקימה בחצות ובמבילה והתבודדות ובפרישות מבני האדם ולהזהר משיחה בטלה והמחשבה תהיה סנויה מכל הבלי עוה"ז, וע"י כן אשר יזכה לרוח הקודש באחד מאילו האופנים שימשך על נפשו אור עליון משורש נפשו העליונה ותתנלה אליו, וזה הוא רוח הקודש נמור או ע"י עסק בתורה או מקיום איזה מצוה נוצר מצוה מלאך, ואחרי כן יתנלה אליו המלאך וזה ענין המגידים אך אם לא תהיה המצוה נעשית כהלכה יהיה המלאך ההוא מעורב מטוב ורע אמת ושקר, אבל המדרנה הנדולה מכלן היא כי יזכה שיגלה נפש מהצדיקים הנפטרים ויגיד לו חכמות וסידות נגודים עד להסליא ה) והנרועה מכלן היא כי יראה בחלומות עתידות וחכמה קרובים אל רוח הקודש. ולהראית את נדלו ביתר שאת הוסיף מהרח"ו בהלק

א) ספ ד' ד' ע"ג.

ב) ובדפס נפטח שלו טוויטעליא בפעם הרפטונה ואחרי כן מהר הרבה פעמים בדפוסים שונים, וע"י יצא שם המה"י לתהלה בכל הארץ כי יציא דברים רבים בשם המה"י בקפדי ד"ת, והקפר הזה נתפשט מהר בכל תפוצות ישראל.

ג) הקפר הזה נדפס הרבה פעמים ובדפוס קלרענץ שנת תקמ"ד נדפס בפניו הקדמה נזה"ל, הקפר הזה הוא קפר נמחד לייסר החדש לעבודת נודלו הוציא מכ"י המקובל המלהי מוה' חיים ויטאל ז"ל בארץ מלרים ע"י החכם השלם מוה' לברהם בן חפר נר"ו ובן השמחד להגיה לפיט הדפוס לזכות נו את הרבים.

ד) וז"ל שם (ד' כ"ז ע"ב דפוס לבוב) השער הנ' בשדות החדש נו יתבאר דרושים נפ שערוש הרפטונים ושן קודות נפלאות ולולי דהכרת לפאר עניני הנבואה לא הייתי עוסק לומם (שם ד' נ"ח) השער השני נשדרנות הנבואה ומה ענין הנבואה שבדורות הרפטונים ומה ענין השנת רוח הקדש שלפאר להשיג בזמינו זה (שם ע"ב) וה' יכפר בעדי בנלותי קוד נעשם הזה (שם ד' נ"ו) והנה נליתי לליך קוד עמוק כולל עניני המרכבה לפאר לא זכו יחידות הרפטונים חלים.

ה) ובכוזה חשב מהרח"ו השדרנה הנדולה מכולן יען התפאר בעלותו כי יש ביכולת הבא להעלות מתים לחי מות המה"י, וע"ז חבל קפרו שער היחודים ופיין שם בשמי המה"י (ד' טו ע"ב).

הרביעי שמות וצרופים וסודות נעלמים, אך המדפיסים השמיטו אותם א) והספר הזה נתפשט אחרי כן בכל תפוצות ישראל ורבים מאחב"י התחילו ללכת מהר בארחותיו,

יז.

בעת ההיא שנת שם"נ בא איש אחד לצפת ממרינת טעהרען מעיר לוטנבורג ושמו שלמה שלמיל בר' חיים ובן כ"ב שנה נתעוררה בקרבו תשוקה עזה ללמוד חכמת הקבלה, ופרש את עצמו מכל תענוגי העוה"ז וישב ובכה לפני ה' כצום ומספד שק ואפר לגלות לו נפלאות מתורתו ובעודנו יושב ובוכה שמע שמע חכמת הקבלה מהאר"י אשר נתגלה בארץ הקדושה, והוא היה אז בן כ"ח שנים ומיד אזר חלציו לרוץ ארח לא"י ונתן ספר כריתות לאשתו כי לא רצתה ללכת עמו והשאיר אצלה בת בבת שמנה שנים וכל רכושו נתן לה, ויצא מארץ מולדתו בערום ובחוסר כל רק בתשוקתו הנמרצה, ובהח"ט סכות שנת שם"ג בא לצפת ובידו היו אז רק שלשה וחצי טאליר ומיד הלך וקנה בעד א' וחצי טאליר את ספר הזוהר, ושני טאליר נישארו אצלו וסבל שם אחרי כן שנה תמימה מחסור ועוני אשר אין לשער אבל רע ומר מכל אלה היה בעיניו כי הלך אל כל חכמי צפת ובקש מהם שילמדוהו מקבלת האר"י ולטעום מעץ חיים או שישאילו לו ע"פ ספרים בקבלה ללמוד מהם אבל אין איש הפץ להשקותו מקבלת האר"י לרויה רק לפרקים מעט מעט ב).

והעיר צפת היתה אז קהלה גדולה כשלשים רבנים ו"ח ישיבות ול"א בתי כנסיות היו בה ובכל יום היו כתות כתות לומדים בפוסקים, וכת אחת למדו בקביעות בספר הזהר ובכל שבוע ביום ה' התקבצו כל העם אחר תפלת שחרית לבה"כ והתפללו שם תפלה גדולה על כל בני ישראל ועל גלות השכינה וחרבן בית המקדש בבכי וצעקה ובדמעות, ובכל ער"ח היו עושים חצות כמו ערב יום כפור ונזרו בטול מלאכה עד חצות והתקבצו לבית הכנסת ואחרי כן הלכו על קברי הצדיקים והתפללו שם, ולפעמים כל היום כלו.

כמעט שנה תמימה ישב ר' שלמה בצפת ולא זכה לרות נפשו מחכמת האר"י תאות נפשו, עד אשר מצא אשה טובה בת המקובל ר' ישראל סרוק ויקח אותה לאשה, ועל ידה זכה לכל החבורים מהאר"י אשר לא נמצאו ביד שום חכם מחכמי צפת כי ירשה אותם מאביה אשר היה מתלמידי האר"י הגדולים כנודע, והוציא רב כסף על החבורים האלה והם היו יותר משש מאות גליונים גדולים וע"י החבורים האלה היה ר' שלמה לחן ולחסד בעיני כל חכמי צפת ג) וישב שם על התורה ועל העבודה ולא עסק בטפחר מאומה.

א) וכה כדפס בקונ' הספר דפוס קלטענץ בזה"ל לאור המדפיסים החלק הזה הרביעי לא זז להעתקה ולא לזהפקה כי אמסר שהכל שמות וקולמוסים וקודות כעלמות אמר לא כדם להכילו על מזבח הדפוס.

ב) שבחי האר"י ד' ו' וד' ט'.

ג) שם ד' ו' ע"ב.

ד) שבחי האר"י ד' ם' וד' י'.

עם האיש הזה ר' שלמה חתן מהר"י סרוק אשר כל מחיתו היה רק ע"י ששׁ מאות הגליונות מקבלת האר"י אשר נתנה לו אשתו התראה פנים, כפי הנראה, מהרח"ו, ויחרו המתיקו סוד להניד ולספר גדולות ונפלאות בחו"ל, מהאר"י ותלמידו א) כאשה עשה לפנים מהר"י סרוק ז"ל, ולמצוא הצלחתם לרגלי הדברים האלה. ובעת ההיא היה מקובל גדול בחו"ל ושמו יששכר בער מק"ק קיעמענץ הסמוכה לעיר פראג, והוא חבר ספרים בקבלה ב) וחבור גדול פירוש על הזוהר, אבל הכל רק על פי שיטת הום"ק ג) וספרו בא לצפת ומצא חן בעיני החכמים אך הדבר הזה היה לטהרח"ו לא לרצון, ומיד הוציא מהרח"ו קול ברוב מזמותיו כי חישיג ברוה"ק שבחו"ל יש מקובל אחד גלגול האר"י ד) שימלא מקומו ויבוא אליו והוא ימסור לו חכמתו ויעשהו במעין המזנבר, והדבר הזה היתה רק תחבולה מאתו לפאר ולרומם את קבלת האר"י ולמשוך אנשים רבים מחו"ל אחריו, והרבה מקובלים נתעו בדבריו והלכו מאשכנז ומאיטאליא, לארץ הקדושה וכל אחד ואחד חשב שהוא יהיה הנבחר ה).

ובחדש חשון שנת שם"ז שלח ר' שלמה מכתב ארוך לחו"ל להמקובל ר' ישישכר בער ו) כי חכמי צפת לא הסכימו על פירושו אחרי אשר שמעו מעין

א) ובהסקפה הראשונה יתבונן כל איש ויסביבל כי היה בין ר' שלמה שלמיל ובין מהרח"ו קשר לחיין, ולזה כתב ר' שלמה עליו גדולות עד לין סקר, וז"ל בתכתבו להמקובל יששכר בער, כל חכמי ישראל בוכים ומתאוננים בער בפה שהתגלה בימיהם חור כל שבעת הימים, ובפתע פתאם נגנז מהם (האר"י ז"ל) ונשארו כיתומים בלי לב ובלי מתקן לת בשמותיהו ולא נשאר לנו מי שיובל ליתן לנו יד, זולת המקובל החסיד מהרח"ו נ"י שפתח דבו ילו עלינו ועזר לו ביחוד כל ימי החורה ולא תעלים ממנו דבר ותן בפיו ממש עליו לרוב להבדתו לומו, כאשר כתה וידע כי חיים הוא, ומהקב"ה שלח לת מהרח"ו לתושלבן של ישראל, ומוכרח אני להודיע למכ"ת עד היכן הגיע מציאת בפה שה האר"י ז"ל בשביל מהרח"ו כל"ו וכו' (עיין שבחי האר"י ד' י"ד ע"ב) ומן הטעם הזה אשר הגיד על מהרח"ו בלי שיעור וערך, נראה שהיה כי שלמה היו בעצה לחת ולא לחכם ילא שלמיל להגיד על מהרח"ו בחיין גדולות וגבורות וזכן עלה להמקובל ר' יששכר בער כי יבוא כמ"ש, למען יעקוב לו ומהרח"ו כל מבוחו.

ב) ומלה שבריו ח) ק' שתחי יח הקדמות הקבלה ע"פ קבלת רע"ק כפה בפרלג בשבת שם"ב, ג) ק' יששכר כפה בשבת שע"ב בפרלג, ג) ק' לחרי בינה וזוה ביאור על ק' הזוהר לפה בפרלג שבת ע"ב, ד) ק' עקור מכמה וזוה ס"ם מעירושו על הזוהר כפה בפרלג שבת שע"ח.

ג) שבחי האר"י ד' י' ע"ב.

ד) שם ד' ע"ו ע"ב, וד' י"ז ע"ב, וז"ל ועתה עקרוב הוא לחוור (מהרח"ו) בהשגה שיש מכח לחד בחו"ל בארץ לדוש שימלא עקומו.

ה) עיין בק' לחרי לוהם (לד ק"ה) וז"ל וכמה בקשו מעשים לבלת לדושק מלשבנו ומליבלים קוברים כל לחד שלוח יהים הנבחר.

ו) עיין בק' שבחי האר"י (ד' ח' ע"ב) וד' שלמה בקש בשלוח העתקה מהמכתב לפוזכה ליד ר' ישמק כ"ץ, וליד החסיד חור' ליב רוידיץ חתן ר' חיים פרנק, וליד החסיד חור' חיים רוטפיץ יוסב בק"ק מעהרין למען ישמעו עכויס וישמעו על כי בקר ה' לת בעמו כתת להם לפה וגודלי הוא קיומן גלוחה בעזרת הש"י, והמכתבים חר' שלמה שלמיל לפה שלח למו"ל הוליה לחור ר' שמואל פשכנזי עם ק' תעלומות חכמה מחת יח"ל בשבת שם"ט בעלזיל, וכעת נדפסו המכתבים החלה הרבה פעמים בפה שבחי האר"י,

חיים הקדמות האר"י ז"ל, וכמעט כמקרה הזה קרה נ"כ להרב הגדול מוהר"ר ר"ח וימאל נ"י כי בטרם בא האר"י ז"ל לא"י טרח וינע לעשות סי' על הזוהר אזן וחקר ותקן משלים הרבה ע"פ דרך ודקדמות הרמ"ק וכאשר ראה ה' את לבבו הנאמן להכין סתרי תורה מיד נתגלה ברוה"ק להאר"י ז"ל לבוא לא"י ולמסור כל חכמתו לת"ח אחר ושבו חיים וישאל והוא ימלא מקומו להחיות שארית בארץ ותיכף בא האר"י ז"ל לצפת והתחיל ללמוד עם ר' חיים סודות ונפלאות אשר לא שמעה אזן אדם כעולם כי נתגלה אליהו אליו, ויש יתרון בסודות של האר"י ז"ל על הרמ"ק כיחרון אור השמש על הלבנה, וניכר שעדין בזמן הרמ"ק לא היתה מתגלה עת רצון מלמעלה כמו בזמן האר"י ז"ל ולא נתן רשות לפי מדרגתו יותר לגלות, ומהר"י קארו אשר נתגלה אליו המגיד ואעפ"כ כלא חשיבי דמי לפני חכמתו של האר"י ז"ל, והאר"י ז"ל לא רצה ללמדהו ואמר כי נשמתו אינה כסוגלת לקבל חכמה יותר, אלא עפ"י הדרך של הרמ"ק, וסימן לדבר שבכל פעם שישב מהר"י קארו לפניו ללמוד ותיכף כשהתחיל לגלות לו סוד התחיל מהר"י קארו ע"ה לישן ולנמנם עד שהוא בעצמו ראה והכיר שאינו ראוי לכך ופסק מללמוד, ור' חיים נ"י כל העולם מעידין עליו שאין שני לו בכל העולם כלו, ויש לו ג"כ השגה ברוה"ק ומכיר בפרצוף ויודע לדבק רוח ברוח ולדבר עם איזה צדיק של עולם שירצה, ואין לך יום שאינו מחדש הדושי תורה וכתב כתב פי' על הזוהר והתקונים, וספר יצירה והכל הוא מפון ינגוז אצלו ומכוסה מעין כל, באופן שאינו רשאי לגלות אלא למי שיתנו לו רשות מן השמים, ועתה מקריב הוא אומר בהשגה שיש חכם אחד בחו"ל בארץ אדום שימלא מקומו, ואמר אם יהיה זכות בדור אזי יתגלה אליו אותו החכם ויבוא אצלו וילמד לפניו ויפסוק לו כל חכמתו ותנח עליו הרוח, ועתה אהובי אם בן חיל אתה ויש אלהים עמך אזור חלציך וקטת ועלית אל המקום אשר בחר בו ה' לנחלתו ולפני החכם ר' חיים תעמוד והוא יפטוך ידו עליך ויאצל מן הרוח הקדוש עליך ולבי אומר לי כי מכ"ת בודאי הוא אותו החכם שאמר ר' חיים שהוא גלגול של האר"י ז"ל, ואז יהיה זכות הדור שיביא לפניו ויפסוק לו כל גנזי חכמתו, ועתה ע"י מכ"ת נזכה בעוה"ז גם אנחנו ובאורו יראה לנו אור, אבל כפי הנראה לא נלכד המקובל הזה ברשתם כי בישנת תכ"ד מת ונקבר בקראקא א).

א) וזאת נוסף מלבתו הנדפסה בפ' מלבם קודם פימן מ"ז: "הנה יום ד' בחבורי ועברה וסרון כל הימים תרפ"ה וכל לגד המם ימם למר בגוע ובלסף לים יקר עמו ומכתם חופיר ת"ם הגלון המופלג ובקי בחדרי תורה בגגלה ובנסתר בולילה קדישת מסידת ופריפת המפולפס המקובל מוהר"ר יפמכר בער בהרב מוה"ר משה פמיה רב ודיין עלויין ורים מתיבתת מפמניו עם ישראל עפה, ווי לכת על המי פופרת דבלי בתרעת, והיה יודע בכוין רבונו בתפלתו כחזקיה, פנפטר ביום ה' ג' לחדר לחמון פנת הכ"ד לפ"ק תנצב"ה.

(המשך יבוא.)

רבי יקותיאל בר"י

מאת א. שולמאן.

(המשך וסוף מן העברת ג.)

ג.

גִּלּוּי הַקֵּץ.

ימי מספר אחרי אשר קרה ככל הדברים אשר ספרנו, ואיש דפק בבקר השכם על דלת שער בית הגביר ר' יקותיאל בר"י בשטיוויץ; וכאשר פתח לו השוער וישאלהו לחפצו, הוציא האיש מכתב חתום ועליו כדברים האלה: למסור בלי התמהמה לעצם יד הגביר ר' יקותיאל בר"י". לך ומסור המכתב להגביר! קרא האורח בקול מְצַוֶּה — ואם עוד ישן הוא תעירהו בעוד רגע משנתו, כי נחוץ הוא מאד מאד.

לקול כזה וּלְהָשָׁנוֹת „המאד מאד" מהר השוער ללכת הביתה, ובעוד רגע החזיק הגביר בידו את המכתב אשר הביאו האורח. ומה נבהלה נפשו בראותו כי מסוכנו הוא, כי שם ר' חנוך חתום מתחתיו, אך המכתב כלו נכתב בידי זר. במכתב קרא כדברים האלה:

אדוני היקר! מקרה מראיב נפש ומרגיז לב קרני, בבואי בקדבת קריושצה השתוכבו פתאם הסוסים והעגלה נהפכה עלי ועל הרכב אשר נפל מת בעוד רגע, ואנכי אם גם נמלטתי בחסדי ה' והצלתי ממות נפשי, אך זרוע ידי הימנית נשברה והרופאים אמרו כמעט נואש לחיי, כי נקראו אלי עת רבה אחרי בוא אלי הרעה כי שעות אחדות שכבתי לבדי על הדרך באין מקים, עד בוא אנשים מאחינו אשר מצאוני ואספוני העירה וגם חשו לעזרתי והצילו ממות נפשי.

אדוני היקר! אף אחת מני אלף לא אוכל ספר לך מכל אשר מבלתי ונשאתי מאז קרתני הרעה עד עתה. חבלי שאול אפפוני ומכאובים נוראים ענוני, וכמעט המסו לבבי ואמרתי אבדה כל תקוה, אך ה' הוא רופא אמת, עתה תאמצני תקותי כי בעוד ימים אוכל לשוב לחצרות בית כבודך ומכאובי יהיו לי לסליחת עון ולכפרת חמא.

זאת אגיד לנפשי לרוחתי לישועתי. כעת יבואך דברי גם על תכלית נסיעתי קריזישצה, ומה אגיד לך, אדוני? כל יקר ראו עיני ואף אחת מני אלף ומני רבבה לא הגיד לך השדכן. זאת חֲמֻדָּה ברה כחמה, יפה כעלמה ונאוה ככת שבע: שרה וכל חן וכל הוד והדר לה, ומה ירחב לב בזכרו — כי עוד כל כבוד חופף עליה וכי היא אחות הגאון המקבץ נאון עמו ונזרו!.. אדוני! כבוד וגדולה, יופי והדר וכל חמודות בני תבל יחד למענך התאחדו, ומה תבקש עוד? למה תעמוד בחוץ?.. אדוני! קום וקרא למזל טוב!...

ממחרת הבקר.

„אדוני! מלא הגיונות הייתי אתמול וכמליצה חדות דברתי אליך, אך אין אדם נתפס על צערו ומכאוביו, כעת הונח לי פעם והנני להגיד לך בשפה ברורה כל אשר ראיתי וידעתי על דבר השידוך.

הנה אמת היא — לא הגידה השמועה אף המעט מכל הטוב והיקר אשר התאחדו יחד בהנוכחית ודבר שפתים אך למותר להגד תהלתה, כי אם גם ארבה להלל יפיה וחנה מבקר עד ערב (בדרך מצוה לספר וכו') גם אז לא אצא ידי חובתי אף במעט. אף מה לי כי אכביר מלין על דבר אשר ברור הוא כשמש בצהרים? — הנני להגיד לך, אדוני, רק זאת: כי פקודתך שמרה רוחי, וכי לקחתי דברים עם הגאון על דבר הֶעדכם יחד, ותקותי לה' הגומר עלי כי מהר יאמר לדבק מז"ט.

אך עוד אחת היא אשר עלי להגד לך, אדוני, והוא — על דבר השדכנים. הן כאשר שלחתני בדרך אמרת לי כי ר' למך לבדו הוא השדכן וכי הוא גם הביא אליך הרשימה הראשונה עם המכתב מהגאון אשר בו הגיד דברו אליך כי חפצו בהשידוך, אך מפי הגאון לא כן שמעתי, כי הוא שם הדבר בידי המוכ"ז ולא אדע אם מצא ערות דבר בר' למך או סבה אחרת היא, אך כן פקד עלי ולקולו שמעתי ואת הרשימה עם המכתבים נתתי בידי המו"כז.

המקום אשר יעד הגאון לבואכם יחד היא עיר גלושיק הקטנה, מקום מנוחת עולמים לאשתו הצדקנית תנצב"ה ואלהים לבדו הוא היודע נסתרות ומחשבות לב הגאון בכל אלה כי חפץ לערב שמחה כזו בתוגת נפשו, ואולי מפני אם אשכחך ירושלים וכו', אך זה חפץ הצדיק, אדוני, ויֵעָשֶׂה, מוצא פיו הוא וישמור.

הצדיק! הנה ראוהו עיני, אדוני, אך ראיתיו ונבהלתי, כי אם גם רוחו בקרבו אש לוהט, אך גויתו קש יבש היא וכל רואהו ירגז ויפחד, כי דלו מאנוש פניו, וכה כחש עליו בשרו עד כי לטת ידמה לשוכן קבר. ראיתיו, אדוני, וזכרתי הגרוגרות של ר' צדוק ועפעפי נזלו דמעה, אף ללבבי אמרתי, למראה מכאוביו הנוראים אשר יסבלם במנוחה: אם ר' שבתי מקבץ הצדיק יסוד עולם נושא כל מכאוביו אלה במנוחה, ואנוש אֱנוש כמוני איך יתאונן על מכאוביו?

אך חה! אמרתי אשא במנוחה וחנה נעבר כאבי מאד ולא אוכל כמעט דַּבֵּר. אף הרופא הגה זה בא לשים תחבושת חדשה על פצעי והַדַּבּוּר יכבד עלי מאד. סלח לי איפוא, אדוני, כגודל חסדך עמי, אם אשים קץ לדברי פתאם. הן פי חמוכ"ז אתך ידבר ואזניך תשמענה מטנו כל שאר הדברים אשר אחריהם תדרוש. אני אין מלה בלשוני מכובד מכאובי, סלח איפוא כגדל רחמיך לעבדך להנוך.

— קראו להאיש! צוה הנביר בכליותו לקרוא המכתב, וכמו רגע הובל החדרה איש אשר למראהו השמיע הנביר קולו כמשתומם: ר' אפרים שדכן?!

— אני ולא מלאך, אני ולא שרף! חשיב ר' אפרים בצחוק קל בשבתו ליתין הנביר וכישומו עיניו על המכתב אשר החזיק עוד הנביר בידו — אקוה, אדוני, כי המכתב הזה כבר הגיד לך מה חפצי בביתך — לעת בקר.

— כן, ידידי — חשיב הנביר בדאגה — ר' חנוך הודיעני זאת במכתב, אך מה היה לו, חגידה לי, הקרהו אסון? המחלתו אנושה באמת?

— חלילה, אדוני, כי אין רע, ואם גם רבו מכאוביו אך עוד מעט וינהה מזורו וגם יוכל לשים לדרך פעמיו בעוד ימים, כה הגידו הרופאים פה אחד. אך אני לא חפצתי עוד לחכות בדבר הנכבדות ועל כן באתי אליך היום, אדוני, בנפשי — לכלות דבר.

— לכלות דבר? ומבלי שאל גם את פי, ידידי? קרא הגביר ושפתיו צחקו.

— כן, אדוני! ענה השדכן בצחקו אף הוא — כי אני זה דרכי תמיד לשאל רק את פי ה, כי דרכו של איש לומר: רוצה אני בכל עת! אף הפעם ידעתי נאמנה כי אם גם אשאלה את פי הגביר ר' יקותיאל בר"י גם אז לא יקריני רע ח"ו, כי סחורתי הפעם מכחר הסחורות היא והרבה קופצים עליה.

— אכל הגידה לי יקירי! שאל פתאם הגביר למען חמות שיחו לענין אחר בראותו כי ירבה משוש לב אורחו — האין מגור באמת מפני מחלת ר' חנוך, ואם לא יאמרו ח"ו הרופאים נואש? ספר נא כי, ידידי, אל נא תכחד ממני מאומה.

— אבל אין דבר לכחד, אדוני, כי אין מגור ואין פחד ועד יום החתונה אי"ה עוד יגבר ר' חנוך חילים לעבור גם במחול, ואם אך לקרב ישועתו חפצך— אנא, אדוני! קרב נא גם יום שמחת לבך וישמח גם לבו ועוד לבות רבים זולתו. ר' אפרים צחק עוד בדברו וידו חלקה את זקנו בנחת.

— האין לך עוד מכתב זולת מכתב ר' חנוך? שאל הגביר.

— יש ויש, אדוני! ענה השדכן והוציא מחיקו מכתב כתוב בידי הגאון עם רשימה מלאה ממנו. אלה המה כלי נשקי, אדוני — הוסיף דבר בצחקו עוד — כי למראיהם אמה לבך אחרי ואוליכך, אדוני, בדרך טוב, בדרך גלושיק, כי שמה כל יקר נכון לך.

— כן הוא באמת, הרשימה היא מהגאון — קרא הגביר אשר בדַבֵּר השדכן בחנו עיניו את הכתבים — אך אשתומם ולא אבין, איך נתנם הגאון על ידך ואיך כלא גם ר' חנוך שפתיו ולא הגיד לך דבר אמת כי לא אתה, ידידי, השדכן וכי כבר נתן הדבר בידי האיש אשר קדם לבוא?

— הרבה קודמין להאחרון, אדוני ר' יקותיאל, ואחרון אחרון חביב ולו הצדקה לבוא על שכרו. אך הן לא בצחוק אדבר עמך, אדוני, כי כמוך גם אני אשתומם בראותי כי תניע ראש לדברי ובשאלך איך באה לידי הרשימה? וכמו ר' חנוך הוא מוליכי בדרך ומפיו לבד אני חי? ואם לא יעידני הגאון כי אנכי הייתי הראשון אשר קראתי בשמך לפניו? או אם לא תדע זאת, אדוני גם אתה גם מבלי כל ר' חנוך, כי לי הצדקה? הלא בידי הרשימה ומי יאמר לי מה לך עוד?

— אך הלא תודה לי, ידידי, כי עד רגע זה עוד לא נכבדתי לראות אור פניך בדבר השידוך הזה, וגם במכתב לא הודעתני דבר, ואיך תבקש ממני כי אתן אמון לדבריך פתאם?

— והרשימה אשר בידי היא — ידי זרים חוללוה? והגאון ר' שבתי מקבץ אך לחנם העיד עלי? . .

— אך הלא תדע, ידידי, לב צדיקים קל הוא לנטות אחרי הגה פי כל מבקשי פניהם, אף מדוע יקשיח הגאון ר' שבתי את לבבו לר' אפרים שדכן המבקש ממנו רשימה — בעוד אשר למך השדכן האומלל חולה על משכבו ולא יוכל לבוא לבקש נחלתו? אך לא כן אני עמדי, ר' אפרים! אנכי לא אוכל לתת אזן קשבת לדבריך לשודד את האביון את למך ולתת כספו ויגיעו לזר, לא, ידידי, אף גרה אחת לא תחסר לו מהשדכנות, כי נשבעתי! אך מה לך כי תצחק?

— למך! למך! קרא אפרים והשחוק עוד גבר עליו — האח! למך — הוא השדכן — למך!!! ואיך לא אצחק, אני, ואיך לא תשתפכנה כליותי בצחקי ובפני תזכיר שמו ותגיד לי כי למך, למך הארוך הוא השדכן?! וההוא יבוא אל בית הצריק? והלא למשל ולשנינה הוא בכל הארץ ועליו יאמר: מי כלמך השפל המחבר טין בשאינו מינו ומרכיב פיל על נבי זבוב, למך הארוד הוא השדכן? למך? — לא, אדוני, אל נא תתהל בעבדך.

— ר' אפרים ידידי, דבר הגביר בקמטו מצחו ובהביטו רגע על פני המצחק — לא זך בעיני דרכך כי בתחבולות מלחמה כאלה תצור את הזקן, ומה יועילו לך דבר שפתים וחרפת אנוש ובידי המכתבים אשר נתנו לו מאת הגאון, ואם לקחת דברים עם ר' חנוך אז הלא תדע גם אתה לטי האמת.

— עם ר' חנוך? לקחתי דברים עם ר' חנוך?! והזה שנית יבוא למעני ר' חנוך? אך המלאך אלהים צבאות הוא ולא ישגה ככל בני בשר? — שאני אדוני, בדברי — כי לא לכבוד הוא להגביר ר' יקותיאל בר"י לקרוא מלחמה על דבר זקן אשמאי כלמך הזה, הלא נקלה ובוגד הוא אשר את הזונה אהב ואת מליתו המצויץ יתן ביין וכל תועבה כאין בעיניו, ומי גבר יזכיר שמו ולא יחרד? ואם מכתביו בידך, אדוני, המה מזויפים, כי בני למך חשודים על הכל.

— ומה תעשה, ידידי, כי כן יחרוץ ר' למך משפטו גם עליך?

— עלי? למך? עלי!! המצחק אתה לי אדוני? אני לא כן אני עמדי, כי אם גם חשוד איש כלמך על הכל, אך חזקה אין אדם מעיז פניו כל כך. אך מה לי לדבר בביר? אני רואה, אדוני, כי רק להעיר חמתי תחפוץ ועל כן תדבר אלי קשות, אך טוב יאבד למך הארוך מן הארץ וגם שארית לא תהיה לו ואנכי לא אקצוף ולא אשטיע ברגז קולי, כי ידעתי, אדוני, כי אך תצחק לי,

— כן, ידידי, צחוק לי באמת — קרא הגביר — אמנם כן, יש יתרה לבעל הלשון כר' אפרים בעוד אין למך פה, אך ידעתי כי לא כן תדבר בהשיב לך האיש ברכה אל חיקך, ואני אחת דברתי, כי לא אתן לשדכנים אחרים לשלוח יד בזה זולתי לר' למך לבדו.

— אם כן דבר שפתים אך למותר, ולך אדוני, שלום! קרא אפרים בקומו ממושבו ובהסנותו שכמו ללכת.

הגביר עצרהו פתאם.

— הן לא תעבור מעלי, ידידי — קרא — ומאומה לא תקח, הלא ידעת

דרכי כי לא אדאיב נפש איש חנם, אף אין שלוחי מצוה נזוקין, ואם אף לא ראש שדכנים אתה בזה . . . אך הגידה נא לי, הרק לבדך אתה בא אלי בשם הגאון או יסתר עוד איש מאחריך?

— האיש אשר אתי לא במסתרים דרכו, אדוני, ונאמנה ידעתי כי בשמעך שמו — אז תמחה כמו רגע מלבבך את זכר עמלק הארוך, האיש הזה הלא הוא הזקן בחבורה ר' חייקל שדכן!

— הגם זה נלוה עמך? קרא הגביר כמשתומם, ואפרים אשר זכר ברגע ההוא את המרצע חשב כי רעמו פתאם פני הגביר, אך לא שת לבו לזה כי אם הוסיף דבר: כן, אדוני גם הוא נלוה עמי, או אם אמת אדבר — נספחתי אנכי אליו, כי הוא הראשון בהשדוך הזה ורק עליו לבד נשען הגאון, כי כאיש בריתו הוא כל הימים וגם הוא לבדו ילונו עד נלושיק, כי על כן לא נתנו היום לרדת אתי דרך שטיוויץ, וגבר כעמלק הארוך עוד יעוז בהותו כי לו הטשרה! והאם אחרי כל אלה עוד יפון הגביר ר' יקותיאל באמונתי?! —

הגביר החריש רגעי מספר, ומי יודע המון המחשבות אשר עברו פתאם בראשו לכל הדברים אשר שמע מאז הבקר? אך פתאם השמיע קולו בדברו: אולי תצדק גם אתה, ידידי, בשפטך ולא נוסיף דבר עוד ולהוכח יחד, אך יָגַעְתִּי מאד פן יכבד עמל הדרך על הגאון, הלא הוא חולה אָנוש וגם הַרְבּוּר יכבד עליו מאד, והשמועות האחרונות עוד הוסיפו להכהיל רוחי אודותיו.

— שלוחי מצוה — אינן נזוקין! קרא אפרים אף הוא בנחת שפתיו — ועין ה' מטעל צופיה היא על ר' שבתי הצדיק האור ונר לעמו כי לא יקרנו רע בדרך, הצדיק ר' שבתי, הגאון ר' שבתי! הוסיף לקרוא ונפשו להטה נחלים פתאם — הדבר ריק הוא כי נזכיר שמו ולא נפחד כמפחד מלאך אלהים צבאות? והלא באיים גדול ונורא שמו וממזרח עד מערב תהלתו יספרו, תהלתו ותהלת המקבץ! כי מי כר' שבתי מקבץ אדוננו מעוז ומחסה לישראל, פלטת קדושיו ושארית חסידיו? היכילו גם שמים צדקו, תורתו וחכמתו יחד? לא, אדוני ר' יקותיאל, לא דבר ריק הוא!

— גם אני ידעתי כל אלה — השיב הגביר ובאור פניו נחת — אך בכל אלה אני יגור מאד מפני עמל דרכו, כי כאשר הגד לי ידכאהו השבץ זה מספר שנים ולא יוכל לרדת מטשכבו. ואיך אניעהו היום לצאת לקראתי לנלושיק, ומדוע לא ארד אנכי אליו לקריזישצה?

אך זאת הלא דברנו גם אנחנו, אדוני, ומלחמת תנופה נלחמנו יחד להשיב מחשבתו ולעד מקום בואכם בקריזישצה, אך הוא באחת ומי ישיבנו ומי יאמר לצדיק מה תעשה?

— מי ומי ההולכים אתו?

— רק מעט העם אשר ברגליו, ר' חייקל עם הַמְּדֻבָּרָה ואין עוד זולתם, כח פקד עלי להגיד וכה חפצו לעשות מבלי לְהַכְבֵּד בתורתו במשכו אחריו קהל רב, ועל כן יהיה בסתר מעשהו גם בנלושיק.

הגביר החריש שנית מספר רגעים ואחר הוסיף דבר: למתי יעדתם יום בואנו יחד לנלושיק?

— ליום הרביעי הבעל, אדוני, ואם נצא מזה מחר בבקר אז חלא נבוא בטח להעת המיעדה, הלא תראה, אדוני, כי קצרה עתנו ועת לעשות.

— ידעתי מחשבותיך, יקירי — קרא הגביר ושפתיו צחקו — אתה יגור מפני ר' למך סן יקום בעוד עת ממשכבו ויבלע לך, ומי לא ידע כי לא היתה עוד תפלה זכה כתפלתך הפעם — בעבור החולה שיישן, אך יתן ה'. ותהי תפלתך מרוסה בפיך ור' למך ישוב מהר לאיתנו, ומראש אני מגיד לך כי לא תנקה ממנו, כי אם חלק כחלק תקחו השדכנות.

פני אפרים נהפכו פתאם לפני להבים.

— אם זה חפץ הגביר — דבר בחרקו שן — אז אל נא יוגיעני בדרך אתו . . . השתמש נא, אדוני, בכלי טומאה כלמך והוא יעשה חפצך בהנאון, אני אין דבר לי עוד בביתך! כה דבר ופנה לו אל הדלת.

— אך לא ברעש וברגז, ידידי ר' אפרים! קרא הגביר במתק שפתים ובהושיבו את השדכן שנית על כסאו — האין דַּיָּן ומוכיח עוד? ריבך ריב עם למך ועצת הגאון היא תקום.

פני השדכן אורו פתאם.

— אכן כן, אדוני! קרא בעליצות נפשו — ומה נואלתי בדברי! החפץ לי בסלע להקריבו אל הסוס? אני מבקש אֲבֻדָה בכל אַפְסָיִם והיא הלא בידי היא! מה לי להכביר מלין ודבר הגאון הוא יקום וכאשר ינזור אמר כן יהי! כה דבר אפרים וכה הוסיף לדבר וגם לספר תהלת הגאון ונפלאותיו ותהלת המקבץ ועזוז נוראותיו וגם יפעת פני המדברה וענות צדקה וכל יקר עבר על שפתיו וגם שרוך מזמרת הארץ בעד דודל, ומי יודע אם לא נוקש גם הוא באמרי פיו, לולא עצרהו פתאם אורח חדש מדבר, זקן ואיש שיבה אשר הוכל פתאם החדרה בזרועות משרתו ואשר למראהו התרומם הגביר פתאם ממקומו, בקראו בקול: מה שלומך דודי ר' קלונימום?

— הלא תראה, בני! יקותיאל בני! השיב הזקן בקול יליל מאד — הלא תראה בני כי רבו אנחותי ונפשי גבהלה מאד. אוי לי! יקותיאל בני יקותיאל, אוי לי ואוי לך ואוי לבריות, כי הקץ קרוב ובא, בא הקץ!

הגביר נאנח ופנה לו אל השדכן.

— הלא תראה, ידידי — דבר בעצב — זה הוא זודי, ר' קלונימום דודי המהלל, כה ידבר היום מלין בלי מבין! לוא ידעת את האיש אז בהיותו עוד הגביר ר' קלונימום! אך זה פרי הזקנה, זאת אחרית חלדנו בארץ!

— הקץ קרוב, קרוב הקץ! הוסיף הזקן ללל, ופתאם התרוצץ כמו ברק מעיניו הכהות, ובשלחו ידו אל הרשימה אשר על השלחן דברו שפתיו: יקותיאל בני! הרשימה הלא מהגאון היא, והקרוב הדבר להיות?

— כן, דודי היקר! מהר הגביר לענות — ומחר בבקר נסע מפה, אני וגם אתה, והאם לא קרוב הקץ באמת, דודי היקר?

הזקן צחק טעם, כי זכר דברו זה רגע.

— כן, יקותיאל בני — דבר — והאם לא צדקתי באמת בדברי כי קרוב

הקץ, כי אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס, ואיך תכלה בלא אשה את כספך?

הגביר וגם השדכן צחקו יחד.

— הלא תראה ידידי — דבר הגביר — כה תשוב אליו בינתו לרגעים וכה ישמח לב שומעיו כמאז, אך הוא רק אור ברק עובר. אהה! הלא תראה, הנה ענן יכסה שנית פניו ובינתו תסתתר.

ובאמת שנו פתאם פני הזקן כבראשונה, ובהטותו עיניו החשכות על השדכן ובהביטו עליו רגעי מספר צללו שפתיו פתאם בדברו: יקותיאל בני יקותיאל, האם לא מראה פני האיש הזה כמראה פני חנן המוסר?

— לא, דודי! מהר הגביר לקרוא באזניו — אל תירא דודי היקר, כי המוסר לא ישוב עוד לשטיוויץ, כי כבר צמתו בבור חייו.

— לא, אדוני ר' יקותיאל — מהר גם השדכן לקרוא באזני הגביר — כי ראיתי את האיש זה ימים והוא חפשי, וגם נשא לו אלמנה לאשה.

— הכה? שאל הגביר והניע במו ראשו ושאל פתאם — אם לא התקלקל כבר הדרך העולה לגלושיק? והשדכן ראה עותתו. כי דבר דברים אשר לא לו לדבר, וישך בשר שפתיו בשניו. אך יד ה' עשתה זאת כי ר' קלונימוס נועד להיות לו היום למשה זעם, כי מבלי הסיר עוד עפעפיו ממנו דבר שנית בילדו: יקותיאל בני יקותיאל, הלא תניד לי מי זה הוא האיש?

— הלא הוא ר' אפרים שדכן, דודי היקר, קרא הגביר באזניו בקול גדול.

— ר' אפרים שדכן? קרא הזקן והתנודד ועיניו נטיו שנית על האומלל — יקותיאל בני יקותיאל! האם לא זה הוא ר' אפרים האיש אשר היה מלמד בבית אבי זצ"ל ולעת זקנתו הלך לארץ הקדושה, ובשנת תקפ"ד טת בחולי מעים?

אפרים נשך שפתיו בשניו, ולמען מלט חיש נפשו מר' קלונימוס לבל יוסיף עוד לגלות עליו נסתרות כאלה מהר לענות: לא, אדוני ר' יקותיאל, הדרכים עוד לא התקלקלו, ואם רק נצא מפה מהר בבקר כאשר הגדתי לך, אז במח נבוא לגלושיק ביום הרביעי לעת המיועדה.

— תקותי לה' כי כן יהי! ענה הגביר והתרומם ממושבו לצאת יחד עם הזקן מהחדר, ואפרים אשר שאף רוח בצאתו פתאם מתחת תגרת יד ר' קלונימוס עזב גם הוא את החדר ורגליו נשאוהו אל שומר הבית, אל המבשלת בבית הכרים ואל המשרת, ואחריו גם אל מלמד דודל לנסותו בלמודים ולהגד לו עצתו. ואחרי גלותו בכל פנה נסתרות ואחרי חלקו את זקנו פעמים אין מספר בשרהו הגביר פתאם כי כבר שלח דברו על קו הכרזל לקריזישצה לר' חנוך להודיע להצדיק כי בוא יבוא לגלושיק ליום הכסא.

ד.

יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה.

— מה שלום הגאון? שאל אפרים בחרדות בקרוב מרכבת הגביר ביום הרביעי אל המלון בגלושיק ובראותו את רעהו הזקן נצב בירכתי החצר ופניו נסלו מאד — היש חדשה, ידידי? השלום?

— אל תשאל לשלום כי אין שלום — השיב חייקל בתתו בבכי קולו — אכן יש חדשה — אך להדאיב נפשנו ולמוג לבבנו, לשמחה קוינו והנה אהה! מספד ואבל, אפרים ידידי! רגלוהי דבר נש אינון ערבין ליה...

— הקץ לכל תקותנו? קרא אפרים כרצוץ ברק.

— קץ הוא, קץ! ילל הזקן מרה.

— קץ הוא, קץ! ילל גם אפרים ופניו קבצו פארור — קץ הוא, קץ! הה, הצדיק איננו, נשמתו יצאה בטהרה בטרם...

הזקן נתר ממקומו.

— אומלל! השמיע קול פחדים — אל תפתח פה לשטן, הצדיק חי, חי הוא.

— הוא חי?!

— הוא חי, ידידי, חי חי הוא!

פני אפרים נהפכו לפני להבים.

— הוא חי?! קרא וכל בדי עורו רחפו יחד מזעף אף וחמה מתלקחת, הוא חי? ומי יתן ופגר מובס אראך פה בעוד רגע לנגד עיני, חלל חרב וקטב תהיה ושפתיך אשר דברו און להחריד לב תהיינה מאכל לרמש ולשונך בפיך תמק, וכל בַּדֵּי עורך יִכָּרֵתון, העוד תשתומם? העוד תביט כגבר נדהם? העוד לא תדע עריצותך? ואתה מוּתַתָּ היום את קדוש ישראל בפיך, וברוח שפתיך המסת לבות ישרים כהנביר ודודו, וגם אותי למשסה נתתני ותבהלני חנם, ומי בן עולה יעשה זאת ואם גם ערל הישפוך דמי נקיים חנם?.. למך! כאשר החרדתני כן יחרידך אלהים ויטלטלך טלטלה מ ג ל ג ו ל אל ג ל ג ו ל ופלטה לא תהיה לך כל ימי עולם!

— אל מי ידבר? על מי ישמיע קול? קרא הזקן כנדהם.

— על מי? על מי אדבר? על בוגד באדם כמוך, על סורר כמוך, על נבל אשר אין אלהים בלבבו וכל מזמותיו אך להחריד! העוד תדבר, למך? העוד תעיז פניך להשמיע קול? מצח צ פ ו ר ה היה לך, מאנת הכלם! הלא תראה, למך, אשר עוללת לי, הה! כמעט אין רוח בקרבי מרוב פחד! הה!.. ארור היום בו נשאתני רוח רעה, בו נתתי יד אל חייקל שכור...

— הן עלי ידבר, עלי ישמיע קול! ילל פתאם הזקן ושפתיו צללו — אוי לי! הן עלי ישמיע קולו, אותי יתן לבוז ולחרפה? ואני מה כי אדבר? הה! בידי הבאתי אידי, בידי גדלתי שבט מכה זה, בחיקי נשאתי נחש בריח ויטל בי ראש ורעל וזוהמא מהר סיני! הה! אני קורא עלי דבר התלמודי: אילן אני שמשיר פרותיו — בקשו עלי רחמים! כל רואי עניי! אליכם אקרא, קראו השמיעו לכל יושבי תבל. אתם קרואים א ד ם ולא חייקל שדכן קרוא אדם!

— הוא משוגע, על אמונתי! קרא אפרים וספק כפים.

— יד ה' היתה בי — הוסיף הזקן לילל מבלי התבונן אל הקריאה אשר קרא עליו רעהו — אין אדם חוטא ולא לו ואני חטאתי וזעמתי נפשי. הה! אנה פנה הלך שכלי ביום תתי ידי לאיש כזה? הה! בינתי תסתתר מרוב יגון.

— אדוני ר׳ יקותיאל! קרא אפרים ויתנודד ברעדה — הן גם פיו ידבר כי בינתו אבדה ומה נוחיל עוד? אקרא נא אל המשרת וחבלים יביא בכפו לאסרו, הלא...

קול חייקל, קול נורא, קול עברות עצרהו פתאם מדבר.

— האותי תאסור בחבלים? אותי? את חייקל שדכן? נבל, שקץ, שרץ אשר לא יטהר עד עולם! אותי? אותי תאסור בחבלים?! ואם לא עין ימין לך אנקר, ואם לא את זקנך הטמא אמרוט? אותי תאסור בחבלים? אותי?! שקץ, קצוץ פאה, רוחץ בבורית ביום השבת, בן פוטי שפטם אוזים לתשעה באב, אבי בנים ובעל אשה בכל מקום — ומשטיוויץ עד קריזישצה ומגלושיק עד קצה הארץ לא הניח שפחה אחת, ובן זנונים כזה יחרף את חייקל שדכן? ההוא?..

ר׳ חייקל רקע ברגליו, ספק בכפיו, חרק בשניו ועוד מעט וזקן ר׳ אפרים ירד להשתקע באגרוף ידו הימנית.

אך הגביר אשר עד הנה ישב במרכבתו ולבבו התענג מעט להמחזה הנעים אשר חזו עיניו, בראותו פתאם כי גם ביד יגרו מלחמה איש ברעהו וכי אחריתם תהיה מרה, מהר לעצור בם ברדתו חיש מהר מעל המרכבה ובהפרירו ביניהם בכח ידיו אף השמיע עליהם ברגז קולו: העת לריב ריב ידידי? בעוד מחלת הגאון אנושה ואין איש אתו? ואיה רחמיכם ומוראכם את קדוש ישראל? —

רק לדברים האלה שככה פתאם חמתם והזקן נתן שנית בבכי קולו וזעקת שבר השמיע, עד כי פקח עיניו גם ר׳ קלונימוס, אשר בא גם הוא עם הגביר, ואת יללתו השמיע לקץ כי בא. ואז רזם הגביר להשדכן כי יסתיר מכאוביו מהישיש לבל ימוג לבו בקול בכי ואנקת חללים, ורק אז הסתיר פניו בכפיו להכחיד דמעות עיניו ולהבליג על יגונו. ובהפציר בו הגביר נאות גם להוריד את בעל הקץ מהמרכבה ולהביאהו החדרה, בעוד אשר הוא, הגביר, עם הצעיר מהרו לעלות אל עלית הבית במקום אשר שכב כעת החולה.

החולה? לא! בשפתינו נחמא אם נגיד זאת, כי המחזה אשר נגלה פתאם לעיניהם היה נורא מכל מחלה ואיום מכל מדוה, כי לנגד עינם נגלה פתאם איש אשר עורפניו כקורי עכביש, ועפעפיו כמו בתנומות עלי משכב יחד דבקו ורק מרגע לרגע יאחזן שער, ועת תפתחנה רגע תִּשָּׁקֵף אך לבנת עין אשר תבשר המות. שפתיו הדקות כשפתי מתים נצמדו יחד ובתעצומות עז השבץ תתלכדנה וכמו דבקו חזקו יחד וכל הגה וכל אמר וכל ניד נכרתו מהן ופתאם לפתע תִּצָּלַלְנָה שפתו אלה יחד, תִּפָּקַחְנָה עיניו אלה ותהפכנה למעלה, וכמו זרמו תהומות נדחו פתאם ממצולה בתגרת יד סער סואן ולכמתי ים יהיו, כן אחרי יתעוררו מעט יזורי פניו אלה ורוח חיים קל עליהם יעבור — יאחזם פתאם השבץ הנורא בגרת אונים ותעצומות עז — שַׁחַת, וִיעַוְתֵם וִיהַפְכֵם וִישַׁנֵּם וישום למורא וְלִזְוָעָה, כל גוו ינוע ויחרד, כל עורקיו יחרדו וְיִתְפַּלָּצוּ, כל בדי עורו, יִמַּקוּ, וכמו יִצָּנֵף נֵנֶפָה כֻּלוֹ כן יושלך יוטל מצד אל צד ואין מנוס, אז ישמיע

האומלל קול נורא, קול בלהות, קול אנקת שבר ומות ועד ארג יעה, בכלות כחו, יפול אחור וכמת ישכב דומם שנית.

קורא להתמונה הזאת ותהי — היא הגאון ר' שבתי מקבץ!

— לא הן ולא שכרן! קרא אפרים ונאנח במרירות.

— לא הן ולא שכרן! קרא הגביר וגם אנחותיו גברו.

אך בעוד גברו אנחותיו ובעוד נמוג לבבו בקרבו — נגלתה פתאם תמונה אחרת, וְלְמַרְאֶהָ — צרר רוח פתאם כל יגונו וכל מְזִמות עָצְבו עם בלהות יחד ספו תמו!

— היא המדברה! דבר אל לבבו.

— ברה כחמה, יפה כלבנה ונאוה כבת שבע עשרה!, הוסיף דבר בזכרו דברי סוכנו.

— היא יפיפיה באמת! השיב אל לבבו בהביטו עוד — הפלא ופלא! הן כאשר הללה אלי למך והגיד כי חמדת עין היא, אז פחדתי פחד — פן גם חסרת־חוטם היא. ועל כן שלחתי את סוכני לראות, אך הפעם תחת רבבות כזבים כדרכו לא דבר למך אף אחד, הפלא ופלא! היא יפיפיה באמת, ואם גם שחורה מעט — אך נאוה ורבת חן, ואחות הגאון ר' שבתי!..

הגביר שת בשמים כסאו במחשבתו.

אך יד השבץ אחזה פתאם את הגאון וכל המראה הנורא אשר ראינו שב להגלות ולב הגביר נמוג שנית.

למראה הזה דבר פתאם על לבבו: מכאובים כאלה מבשרי מות המה, ואם לא אשגה ידכאהו השבץ הזה בעוד רגעים, וימי האכל הלא בעקב יאחזון, שבעת ימי המת, השלשים יום, או גם שנה תמימה בכי, מספד, נאקה... והיא חמדת לב, תפארת בנות... והיא מר תתיפח, היא תמוג בדמעותיה... והגביר נאנח מרה באמת, אך כמו רגע ופחדו חלף עבר, כי כמו רגע חדל זעם, סר השבץ והחולה שב למנוחתו אך לא נאלם דום הפעם ולא עצם עיניו, כי אם נטיו על אחותו ושפתיו פתח לדבר, ואם אף בקול שח כמעפר אך אזן שמעה תבן, הַאַתְּ פה צביה בתי? — דבר — והאם לא באו עוד הֻמחתנים?

אפרים מהר לגשת.

— רבי, מעוז ראשי! קרא — הלא עומד נצב עליך ובוד המחתן ר' יקותיאל?

בפיו דבר ובידיו רזם אל הגביר והוא נגש, והגאון הושיט לו כף ידו.

— המחֻתן ר' יקותיאל! דבר ביללה דקה ובקול כמעפר — שלום לך מֻחתן ר' יקותיאל! אם... אתה... כאן.. אך לא נגע אמרתו, כי בהתאמצו על נפשו לדבר ולהניע כף ידו עורר פתאם שנית מחלתו והשבץ הנורא שב לדכאהו כבתחלה.

— המחֻתן ר' יקותיאל דבר עוד כמעט אך רפתה רגע מחלתו ממנו — אם אתה כאן הכל יש כאן... אשריך, מחֻתן יקר.. לנחלה לך שני השלחנות יחד... מגד שמים לך ומגד ארץ... ובת תמיד חכם בגורלך

תפול . . . ואני הלא זה כזה אטרתי בהמקבץ . . . על הכתוב . . . לריח שמניך . . אך פה נחבאו פתאם שנית דבריו בכבד יד מחלתו אשר שבה ותאחזהו ותפרפרהו מספר רגעים .

— אוי לי ! קרא שנית בשובו רגע למנוחתו — זה פרי חיי, ידידי לבי . . . אלה עשו לי חטאי . . . ה' הוא הצדיק . . . ותוכחתו עלי לבקרים . . . הלא כתבתי בהמקבץ , מהדורא שביעית, דפוס יט — טרז, בשנת אקב"ץ לנקבצי"ו לפ"ק . . שמה דף תרק"ז עמוד א' . . . על . . . הכתוב אל תראוני . . . שאני . . . הה, מחתן יקר ! ינעתי באנחתי ואין כח לדבר . . . הה ! בא קצי קץ חלדי וקץ עניי והאורח יוצא מהאכסניא שלו שבה התאכסן ס"ד שנה . . . במכאובים גדולים ונוראים ובהוסיפו פשע על פשע . . . בהתלוננו על יושב מרום . . . הה ! מחתן יקר . . . נפשי נבהלה מאד . . . עת לחיות ועת למות . . . אך בטרם אמות חפצתי . . . לשלם נדרי . . . לראות בשמחת אחותי . . . בהיותה לאשה לאיש כמוך . . . לר' יקותיאל . . . שדכנים ! בואו, נדיבי עמי ! הלא בא עריכם ר' יקותיאל . . . מדוע תעמדו ! מרחוק . . . קראו לנדיבים . . . הכינו החפה ואחות לנו קטנה . . . אחות קטנה לנו . . . הלא כתובה בהמקבץ . . . אחות . . . אך פה נבר שנית השבץ על החולה וקול מליו נחבאו פתאום .

אפרים קרב אל הנביר .

— מצוה היא לעשות רצון המת ! קרא בקול בוכים — ומה נעשה להאחות הקטנה ?

— החופה למז"ט ! השיב הנביר בלט , ובהאנחו בקול בחנו עיניו — אך לא את המת — כי אם את האחות הקטנה , אשר למרות יגונה ודמעותיה לא יכלה גם היא עצור בנפשה מבלי הבט במסתרים ולבחון את דודה גם בעפעפיה.

אפרים מהר לצאת , וברגע ההוא פקח הגאון שנית עיניו ושפתיו נפתחו לדבר כבתחלה וגם עבר עליהן צחוק קל .

— צביה יקירתי ! דבר — תקותי באה . . . לבי בך יעלוז . . . אך התדע בתי ? אחת אנד לך, יונתי, כי לא ישמחו בך ובדודך . . . החנונים .

— הַחֲנוּנִים ? שאלה היפיפיה בהוד נעים קולה אשר לקח לב הנביר כלו .

— כן , יונתי . . . הלא כן יאמרו המושלים : בעבור אוילים בין החנויות . . שמחים החנונים . . . ואיך ישמחו בך . . . ובר' יקותיאל ? . .

הנביר והעדינה צחקו יחד , והחולה התענג כביר לטראה עיניו .

אך הה , שוד וְעֶבְרוֹת ! בשמחתם התערב פתאם שנית השבץ ועליצותם כמו לא היתה ! כי הכביד שנית השבץ הנורא ידו על הגאון , השיבהו עד דכא וכל עצמותיו כמעט נשברו , עד כי הגדיל האומלל לאנוק . חרק בשניו וַתְצַלְלֶנָה שפתיו ומצעו מתחתיו כמו התמולל מרוב טלטלה . גם הנביר והעדינה נמוגו כמעט למראה עיניהן ולא דברו דבר . וכה הרבתה העדינה לבכות , וכה נמוגה בדמעותיה עד כי גם הנביר כסה עיניו בכפיו , ורק מרגע לרגע עוד הכישו יחד כמתנגנים , עין בעין הביטו ולבבם — אשר לא ישמח בו כל חנוני — שמח

והתרוצץ פתאם בקרבם למרות יגונם הנורא ועצבם. ומדוע? אך זאת הלא ידע כל נביר וזאת הלא תבין כל יפיפיה...

וכה עמדו וכה הביטו וכה נאנחו יחד מספר רגעים, עד כי נפתחה הדלת פתאם ופני אפרים כי אורו נגלו בתוכה, ובקול שח כמעפר הודיע דברו — כי נכון הכל וכי החופה ת ו כ ל ל ה י ו ת למז"ט!

לקול דבריו אלה פקח הנאון עיניו פתאם, כי אם אף דבר השדכן בלאט — בכל זאת שמעה העדינה ותבן ועל כן אדמו סניה טבשת, וגם באזני הגאון עלה קולו, וכמו נפחה פתאם הבשורה הזאת רוח חיים חדשים בקרבו כן אורו סניו פתאם ושפתיו צחקו בקרבו: הר' אפרים שדכן פה?... אפרים ידידי, הלא תגד לי... דבר אמת... המצא חן בעינך... השידוך... כהשדכן?

אפרים היה כמשתומם.

— רבי, קדוש ישראל! קרא — יונה פותה אני ואין לב, כי לא אבין כונתך הטהורה.

ובאזני הנביר דבר: עוד לא עזבהו משוש רוחו, ואני ידעתי כי ח ד ו ד נפלא תשמענה אזנינו בעוד רגע.

— הר' אפרים שדכן לא יבין הַמֻּכָן? נפלאת היא בעיני. אך אהיה נא ממזכי הרבים ואניד פשר דבר. כמנו היום... בא פעם גם ר ב ו ס ו ח ר... אל המלון בדרך לראות... פני המיועדה לו, ושמה אָוָה לו למושב את עלית הבית... והיא סרה... אל המכפלה התחתונה, ומה עשתה המחכמה? בראותה אותו... יורד בבקר מהעליה... התיצבה פתאם לקראתו ודברה: רבי! נחית דרגא נסיב אתתא! יהודית יֻקרה — השיב הרב — השידוך אמנם טוב הוא, אך — מה אעשה... והשדכן... לא ימצא חן בעיני?... אך בה' כי הפעם טוב גם... השדכן כהשידוך... וטבלי נחות דרגא.

אפרים השמיע קול צחוק גדול ומחא כפים.

— הלא זה הוא אשר דברתי — קרא אל הנצבים אשר אתו יחד — כי ישמיענו פי קדשו נפלאות. גדולים דבריהם, כי גם שיחות חולין של תלמידי חכמים צריכין למוד.

כה דבר אפרים וכה הוסיף, אך דבריו ותהלותיו חָבאו פתאם תחת לשונו, כי הדברים אשר דבר הגאון באחרונה, בהתאמצו לשיח רגעי מספר מבלי מרפה — שת קציר גם לשארית כחו, העכיר רוחו ומַלֵּא במוקד קרביו, עד כי באחוז בו הפעם השבץ לא הרפה עוד כמעט מטנו, ענה נפשו ויטלטלהו מלטלה לבלי חמלה וחשך שת על כל סביבותיו. ורק כעבור עת רבה כבעותי אֱלֹהַ כאלח וסחרי צלמות, והגאון פקח מעט עיניו ובשפתים צוללות שאל אם כבר נכון הכל, אז נתן הנביר אות להשדכן למהר לצאת ולהעלות את כל אלה אשר יעדם לבוא עם דודו יחד. וכעוד רגע ואפרים שב וחקרואים אתו, ובראשם שני ש מ ש י ם נושאי בדי חֻפָּה ומאחריהם גם חייקל ובזרועותיו גם ר' קלונימוס,

אשר כמעט הציג כף רגלו על המפתן ומוליכו בדרך העביר קול לפניו: סנו דרך, תנו כסא ליהודי נקי וטהור, טעם גן עדן טעמתי ב ד ב ר י אתו! אך הגביר נתן אות לחשות, והקורא בקול ראה כי לא עת היא לספר תהלת הנקי והטהור והענג אשר התענג בדברו אתו ועל כן נאלם דום. ואפרים אשר התבונן כי עיני ר' קלונימוס נטיו עליו פתאם ונפשו חרדה ונבהלה פן יפצה עליו שנית פיהו וינלה לכל נסתרות בל ידעו כבשטיוויץ, על כן מהר להושיט לו מלוא כף אֲבַק־טרורות והבעל קץ מלא בו נחיריו, ובזורו השמיע קול נחרה רבה מאד, עד כי התעורר הגאון מתרדמת מכאוביו, וכאשר שאל שנית להחפה וכמעט אך רוחו בו — אז נתן הגביר אות גם לחייקל, והוא נתן בקולו והעדינה לְקחת כמו רגע אל חדר הנשים, אשר חרדו וירעדו מפני געורתו ומפני זעם לשונו אשר הצמידה גדופים על כל בנות אם כל חי יחד, עליהן ועל רפיון ידיהן, עד כי מהרו לעשות מעשיהן. ובעוד רגע והכלה יצאה מחדרה והינומה עליה, כְּדֵי הַחֻפָּה רומטו למעלה, כוס יין הגש, ובאין כח בהגאון לסדר הקדושין נִתַּן הכבוד לחייקל, והוא הפליא לעשות, השביל לקרוא ולברך, ועוד מעט ובכל פנות העליה נשמע קול: מז"ט! מז"ט!

ח.

הִיא וְחֻלּוּפֶיהָ.

אך כמעט נשמע קול מז"ט והגאון השמיע קולו אף הוא, כי לא יחפוץ להתמהמה בגלושיק וכי בעוד רגע ישוב אל עיר מולדתו למות שמה, ואף כי הפציר בו הגביר וגם אחותו בקשתהו בבכי תמרורים לחכות עוד עד יום מחר, אך הוא לא שָׁעָה לדברם ולבכים ועוד בלילה ההוא העתיק אהלו מגלושיק יחד עם השרכנים, אשר אך למותר הוא להגיד כי לא יצאו ריקם מאת פני הגביר, אחרי כי בהשפטם לפני הגאון חרץ משפטו כי אך להם לבדם כל השדכנות.

והגביר נשאר בגלושיק עד מחרת היום בחכותו לבוא ר' חנוך סוכנו אליו, כי כה יעד לו במכתבו אליו בחשבו כי החפה ת ה י ה ביום השני. אך כאשר חכה כל היום וכל הלילה ועוד לא בא, צוה לאסור מרכבתו והוא עם רעיתו ועם דודו יחד יצאו מאת פני העיר.

אך בעברם על פני רחוב העיר והעדינה התחלחלה פתאם ובדמעות עיניה בקשה את בעלה לצות לעצור בעד מרוצת הסוסים. וכאשר שָׁאֲלָה מה אֹתָהּ, אז הוסיפה להזיל דמעותיה ובקול יליל דברה: הלא תדע, דודי, מכאובי? הה! כי את מבחר חמודותי לא לקחתי אתי, את אלה אשר נפשי אהבה עד למאד ואשר כל מעיני והגיגי הם כל עוד רוחי בקרבי.

— הרגיעי לבך, ידידות נפשי! נחמת הגביר במתק שפתיו — הלא ראית כי אחיך לא חפץ ללכת אתנו, חכי כמעט רגע ויחד נרד קריזישצה לשחר פניו בביתו, כי הנוכל לשוב כעת, והלא שמעת דבריו אמש?

— אך אני, דודי, אני לא אל אחי מעיני והגיגי — קראה העדינה ויללה

עוד — וכי תחרד נפשי, הוא — על כי מחמדי בידי לא לקחתי, את שתי מנורותי היקרות לי מזז. הביטה וראה, דודי, הלא לנגד עיניך הנה פה ברחוב.

— אוי, מה היה לך, צביה? קרא הגביר והתחלחל מאד, בחשבו כי רוח רעה החלה לְבַעֲתָה פתאם. אך היא הבינה למחשבותיו, ועל כן מהרה לקרוא בהורותה בידה על שתי נערות קטנות אשר נקרבו ברגע ההוא אל המרכבה. לא, דוד יקיר לי! קראה ונבהלה וקול מליה נחבא כמעט מבכי — מדוע תתנגי למשוגעה? האם לא נכון רוחי בקרבי? הלא מנורותי הנה באמת, שתי בנותי היקרות לי, כי מבלי היות לי פעמים רבים מנורות בביתי להדליק בהן הנרות בע"ש — אז נתתין בידי אלה להחזיקן תחת מנורות. מנורותי, בנותי היקרות, קרבנה הנה וחבקנה את אביכן, את אביכן וגואלכן למעני.

— אבינו! דודנו! גואלנו! קראו הילדות וחפצו לנשק ידיו, אך הוא הדסן מעליו בשצף קצף ובקול הרעים על העדינה: צביה! הלא תגידי לי מה זאת? —

— האם עוד לא הגדתי לך, דוד יקיר לי? האם לא ספרתי לך כל? יללה האמללה ודמעותיה נגרו עוד ופניה חמרמרו — הלא הגדתי לך כי בנותי הנה אשר ילדתין לבעלי הראשון ואשר בכל לבבי אהבן כי מחמדי הֵנָּה. הה, דודי! האם מהן תקשיח לבבך, מיונות תמימות, מצפרים אין קן להן? התקשיח לבבך מאסוף עם הָאֵם גם את האפרוחים? לא, ידיד לבי, דודי, מחמד עיני, הסר מעלי אפך ונחֻמני ואהבני!

— אין אמונה בארץ! יללי הגביר אשר היה כנדהם ופרש כפים — אם גם נאון בישראל יעשה עולה כזאת... לא, לא אוכל האמין למראה עיני ולמשמע אזני.

אך בעוד לא חפץ האמין למראה עיניו ולמשמע אזניו וקול רנת יין עלתה פתאם באזניו, ופני איש לא מוזר לו נגלו מאחרי המרכבה. אך כאשר הסתיר סניו כעת בעמדו מאחריו לא יכול הגביר לראותו ורק שמע רנתו וגם דבריו אשר דברו שפתיו לאמור: בני עוננה... חייקל... חנן... המטוני יחד... דבקה... לשוני... מקבץ... תורה... שכץ... בעפלים תָּפוּ... יחד בני עוננה... המטוני... אחות... קטנה... גדולה... המקבץ דבר בכליותיכם! אף רָסִים יין לא נָתָנו... סורו מעלי... מקבץ... שאול תקחהו... בני עוננה כלכם. אני ליין ויין לי!... תנו יין יין... אני אָרֹן רַנַּת יין, יין!...

וכדברו רַנֵּן רִנָּתו ליין והתנודד כמלונה בלכתו.

אך פתאם עצר רנתו, כי קרב אל המרכבה.

— הגם את,... פה... צפורה? קרא בנטות עינו פתאם על העדינה הבוכיה.

— אבי! קראה האומללה וקול צעקת שבר נדול השמיעה.

— הנאון ר' שבתי! קרא הנביר ודבריו נועו עלי לשונו.

— אך הגאון התנודד כמלונה ודבר שנית: הנאון?.. לא אהיה שנית

נאון . . . בונד . . . חייקל . . . חנן . . . בני עוגנה . . . עפולים בבטנם . . .
אף רסים לא נתנו . . . גאון ? . . מה לי ולגאון ? . . . קראני ברחן . . . אני . . .
אני יעקב ברחן . . . אני חותנך . . . חותנך . . . יעקב ברחן ! . . כה דבר ר'
יעקב מְחַיֵב — כי הוא האיש . ונקרב אל הגביר וזרועותיו פשט לחבקו ולנשקו
מנשיקות פיו , אך הוא הדפו בחמה עזה ובשצף קצף עד כי נפל ברעש
לארץ , ואז הרעים קולו על הבוכיה כי תרד בעוד רגע , וכאשר לא שמעה ולא
ירדה כי אם הוסיפה עוד לבכות טבלי לענות דבר , שכח פתאם הגביר כל
כבודו וכל חסדו יחד ובזעם נורא ועברת חמה מתלקחת התנפל עליה וידיו
שלח בה להשליכה ארצה בעז , אך יד קטנה אחזה בו פתאם מאחריו ובהפכו
פניו לראות מי אתו ולבבו נגף כמעט בקרבו , כי לנגד עיניו עמד פתאם —
חנן הקטן !

אך הקטן היה כבלי מבין , וטבלי שית לב למכוכת הגביר דברו שפתיו
בלצון : יקותיאל ! הגם להכות את אשתך ברחוב ? הזה דרך הגבירים היום ?

— חבל רשעים עודוני ! ילל הגביר וידיו על ראשו .

— הם , ידידי , הם ! השיב הקטן בלעגו עוד — האם לא תדע כי לא איש
אוהב מהתלות אני ? — אך מי לא ידע רוחך , ידידי ? הלא תשתומם בראותך
כי תחת אחות הגאון ר' שבתי נתנה לך פתאם — צפורה בת ר' יעקב דודי
לאשה ? אך אני אגד לך פשר דבר ותדע . האם לא שלחת , ידידי , זה ימים
את סוכנך — על אודות שדוך בדרך קרי זי ש צ ה ?

— את סוכני , את חנוך ! איה חנוך , איה סוכני ? ! הרעים הגביר בקולו —
ידעתיכם , בני עולה , ידעתי עותתכם , כי נזלתם מסוכני את המכתבים
והרשימות להוליכני בם תועה . . . ידעתיך , מוסר , מלשין , מרצח , נקח אקח ,
נקם , נקם ! . .

— הם , הם , ידידי ! קרא הקטן שנית — העת לקצוף ? התבונן נא וחשוב
דרכך , יקותיאל ! האותי תקרא מרצח ? והתדע את כל אשר עוללת לי ? . . .
יקותיאל בבור הצמת חיי ומספר שנים אור לא ראיתי , ובצאתי לחפשי ובבקשי
לראות פני אשתי ובני — והנה אהה ! קברים לי , כי בשברך מטה לחטם ובנבלך
שמי — לא חסה עין איש עליהם לחמלה , עד כי ברעב ובחסר כל גועו , אך
באזני מי אדבר כל זאת ? הלבבך יסם לדברים כאלה ? מרצח ! . . הם ! הלחרפני
חפצך ? אך איך תנבל כבודי והוא הלא גם כבודך , הלא אנשים מחתנים אנחנו ,
ואם גם למרות חפצי הוא — אך האכחד האמת תחת שפתי ? כי גם דודי זה
המתגלגל פה בטיט חצות גם הוא לא לכבוד רב הוא לי . אם כן — החלפנו
סנים בסנים , כלויי סחבות תחת בלויי טלחים . הם ! הרע בעיניך השירוך ? ואם
לא גם תורה בפי דודי ? האם לא הודיעך אמש כל דברי המקבץ ? . . אך הם ,
ידידי , הם ! הלא חפצת דעת מה היה לסוכנך , וכמו לא תדע אתה ר' יקותיאל ,
הצדיק בכל דרכיך , כי סוכנך היה — מזיף שטרות . . .

— שקר הדבר ! שקר , מלשין , מוסר ! שקר ! ידעתי כי . . .

— לא תדע מאומה , מרצח ! את אלה קרא ותדע — דבר בהוציאו מכתב
מחיקו ובהשליכו אותו אל פני הגביר .

— הוא מכתב סוכני! מכתב חנוך! קרא הגביר בהכירו כתב יד ר' חנוך, ובלב דועך אחזהו, והנה קרא בו כדברים האלה:

"אדוני! העוד אשית לך נוספות על מכתבי מקריזישצה?..

הנה שלחתני לבקש לך אשה, ותחת אשתך — מצאתי את אשתי...

את אשתי, אדוני! כן הוא, כי במלון בדרך בוא קריזישצה מצאתיה פתאם בתוך — מאהביה, ובספרי לה דרכיך וכל אשר אתך — הכירה וידעה האמללה כי טוב לה היות לך מאשר תהיה לי, ופני שחרה לתתה לך.

ואנכי? הלא תשאל ותתפלא, אדוני? מדוע נתתי את חמדת נפשי בידי זרים ומדוע היתה לך לשלל?

אדוני בידעך שמי אז תדע גם מעללי. חשמעת שמע שמעון ספיר? אני הוא האיש...

במלון בדרך בוא קריזישצה — כה החלותי לספר לפניך — שמה פנעוני מצאוני פתאם אשתי ושתי בנותיה — אשר אמנם גם בנותי הנה, ומה שמחה האמללה אלי גיל כראותה פתאם את מחמד עיניה אשר מספר שנים רחקה נפשו ממנה, צר לי מחמל לבבי — כה דברה אלי — צר לי כי אעזבך, אך הן רצון — משפט אתה ומבלעדי שאר תועבותיך הנוראות, האוחזות בעקביך, הלא נלכדת בפח גם בטעש השטרות, וכמעט יקרא בשמך אז הלא יבואו עליך כשואה מבקשי משפט וחשך וצלמות ישיבוך כמאז, ומדוע אנהה אחריך ואלמנה צרורה אשב? — הלא הגדלת תהלת אדונך ופיך מלא כבוד ועז לו, ואם לא ייטב לי, מחמל לבבי, בשבתי בביתו אני וגם בנותיך — מאשר נהיה כמאז — נודדות בגוים?..

אדוני! הן לב אב גם לך, ואם לא תדע כל אשר עבר בלבי לשמע דבריה אלה? — על אמונתי כי נמוג לבי למראה הקטנות, למראה הנפשות האמללות אשר אין להן מציל ומושיע זולתך, אשר אין להן דרך אחרת כי אם דרך חשאה, דרך אטן.. ואם יללתי להתאפק עוד?..

ומה דבר חנן? הלא ראית את האיש ברגע אפו, בהחזיקו את טרפו בצפרניו ואין מציל.. ואם יכלתי לקום נגדו? האם לא ידעתי כי מידו לא אמלט? ידעתי כי אין מפלט לי כי אם בעשות חפצו — וחפצו עשיתי...

כי בחפצו הולכתיך תועה, אדוני, בחפצו נתתי הרשימות בידי השדכנים אשר הועילו להותך, להכות בסנורים עיניך ולהוליכך חשך ולא אור, לתת לך את אשתי, אשר בפקודתם נרשתיה כמשפט, תחת המיעדה לך, את בת הבדחן תחת אחות הגאון!.. ענבי רוש תחת גפן אדרת, תחת צפור דרור נחש בריח!.. נמוג לבי בדברי...

אדוני! העוד לבבך בקרבך ירגז ורוחך בהטות ימים יהטה, כי גז נזרך, חלף יחשך וכבודך לקלון? הרגע והשקט, אלף אורחותי וראה, גם אני לא עם אבני השדה נולדתי, גם כבודי גדל, כבוד ביתי ומשפחתי, וכנס על הגבעות היה לרכים עמים, ולמן אז? האם לא המון מים עברו גם עלי? אם לא עמקו כמצולה מעמקי לבבי אשר כם צללו זכרונות כל עלילותי, כל אשר פעלה

וחוללה ידי מאז? האספר לך כמו? — וכל יודעי שמי הלא יגידו לך זאת. אך התדע אשר רכשתי לי בכל אלה? התדע אשר מצאה לי ידי בכל הליכותי אלה, בכל ימי נודי ועניי? אדוני! כביר מצאתי לי, תורה אחת וחקה אחת אשר חקותיה על לוח לבבי וכל אבני שהם וכל פנינים לא יערכו לי תחתיה, התורה הזאת היא לי: אַל תִּנָּחֵם עַל כָּל אֲשֶׁר כְּבַר חָלַף וְעָבַר!

אותה שים לנגד עיניך, אדוני, וּבִין הגיני . . . ומה אוסיף דבר לך עוד? . .

אדוני! מזל טוב! מזל טוב! מזל טוב!

. . . אור שבעת הימים יהל עליך ועל אשת חיקך ועל כל צאצאיכם יחד, וביום פקדך את דודל בנך לתת לו אשה — אל נא תשכח כי נרציתי לתת לו גם אחת מבנותי, אני אביהן . . .

נשקה נא מנשיקות פי את ר' קלונ מוס . . „ גבר ביקר ילין! הבא הקץ? . .

עפר אני לנגדכם.

חנוך!

— רדי, טְמֵאַת הַשֵּׁם! רדי בעוד רגע! הרעים הגביר בקולו בכלותו לקרוא והמכתב נפל מידו, וברעש ובשאון הסתער על המרכבה להוריד את טְמֵאַת הַשֵּׁם ולהשליכה ארצה, אך היא התאמצה למלט נפשה מידו וקול גדול השמיעה, קול צעקת שבר רבה, היא וגם בנותיה אתה, עד כי מלא הרחוב ילל נהי וצעקה גדולה.

— מה תבכו, צפורה, ומה תהמי? קרא חנן — ואם גם תשבי אלמנות היות לר' יקותיאל אין רע, הלא פרנסתך מצויה בידך, בתי!

— יקותיאל בני, יקותיאל! אוי, מה היה פה? — קרא ר' קלונימוס פתאם אשר היה כגבר נדהם למראה עיניו, אם אף לא למשמע אזניו.

— מה היה פה? קרא חנן והריע תרועה גדולה באזניו — הלא נוראות ונפלאות נהיו בארץ! אתה עובר ובטל, וחנן הקטן יצא מבית כלאו, והגאון ר' שבתי מתגולל בטיט חצות, ויקותיאל בן אחיך יוצא מדעתו.

— לא, לא! הרעים הגביר בקולו — עוד בינתי אתי ועוד אקום נקמתי נקמת אף וחמה, לא, לא תנקה מידי, מוסר, בליעל! . . ובעברת חמה ושצף קצף התנפל על הקטן ובשתי ידיו החזיק בצוארו לחנקהו, אך כבר נקבצו ובאו כל יושבי גלושיק מנער ועד זקן, טף ונשים יחד, אשר התאספו ברחוב העיר לראות בהחזיון הנחמד הזה, ואנשי חיל נקרבו אל הנאבקים, ובכח ידיהם הצילו את זקן ר' יקותיאל ואת פאת ראש ר' חנן מהנתש עד תומם, ואז פקח הגביר את עיניו, ובראותו את כל ההמון אשר מסביב לו, וכבר נמוג לבו וחרדה נפשו, ומבלי דעת עוד אשר אתו צוה להעלות אליו חיש מהר אל המרכבה את שתי בנות אשתו ומרכבתו עברה ברעש בדרך שטיוויץ, בעוד אשר הוקם גם ר' יעקב ממשכבו בעזרת ידי אנשי חסד והוא עם בן אחיו יחד התבוללו כתוך ההמון.

וויען, בחדש העשירי, תרל"ב.

זבחי מתים.*)

השקפה על מצב חברה קדישא בערים הקטנות במדינת רוסיא הצפונית מערבית.

מה נאמנו דברי חז"ל בדרשם את המקרא: והודעת להם את הדרך ילכו בה, בה זו קבורה (כ"מ ל:) אמנם כן גדולים מעשי החברה הזאת הנודעת בתבל, בשם חברה קדישא, ואם תבואנה חברות על שכרן לעתיד לבוא, אז תעמוד חברה קדישא בראש כלן, ולולא נמצאו בה אנשים אשר אינם יודעים להבין מטרתה, אז באמת אין כערכה ואין דומה לה, אבל לראבון לב כל איש ישר הננו רואים ושומעים ענינים מסוכסכים בה אשר לא יאות לחברה כמוה; הן אמנם בעירות הגדולות במקומות אשר לאט לאט יכלו כעשן ערפלי החשך, שם יבינו לעשות סדרים בכל, אבל בעירות הקטנות עוד לא נראה אור, ויושביה יושבי חשך וצלמות עוד יבחרו במעשה תעתועים ודברים רבים אשר אין להם שחר. שמה עוד יתרון הגבאי על יתר בני החברה, כיתרון המפקד צבא מלחמה על העובד בצבא, ואוי לו לאיש מבני החברה המטרה את פיו, כי עונו יהיה על עצמותיו ויכתב בספר: קח"י **), ומטרת מאמרי זה להוכיח את האויל כאולתם, אף כי אזכור משל קדמוני: דור הולך ודור בא והאולת לעולם עומדת. ואף כי לא משיף ומוכיח הנני, בכל זאת אקוה כי דברי לא ישובו ריקם אחרי כי כסופר נאמן, הסופר ומונה את אשר יראה, אספר לפני הקורא את אשר קרה בשנה העברה בעיר אחת היושבת בדרך המסלה העולה מעיר הבירה פעטערסבורג לווארשא.

העיר אשר בה קרה המקרה הזה נודעת בשמה לכל עוברי דרך המסלה „נקיק אויל", שם חברות רבות כמספר יושביה, וכל שבת ושבת, קדש לחברה אחת: סדר בראשית לחברה קדישא, יען כי בסדר הזה נקנסה מיתה על אדם הראשון, ואלמלא חטא לא באה החברה לעולם, סדר נח גם הוא לחברה קדישא כי בו שתה נח יין וישכר. . . סדר לך לך לחברה טוהלים (אף כי אין שמה רק שלשה טוהלים) כי בו נטול אברהם, סדר וירא לחברה הכנסת אורחים, אף יערכו בני החברה סעודה נכונה לטו, כי בו האכיל אברהם את המלאכים הרעבים, שאלמלא הוא היו מתים בערב חלילה, סדר חיי שרה לחברה קדישא כי בסדר הזה רמז למחיר קבר מן התורה, באשר לקח עפרון מאברהם ארבע מאות שקל כסף מחיר אחזת קבר, גם בסדר הזה הלא יצא המקרא ולבני הפלגשים, אשר אותו יקראו שמשי החברה בבואם לחצוב קבר למת בחצר מות להבריח המזיקין מבית הקברות. וכן בכל יתר הסדרים. אך מלבד אלה הסעודות הקטנות יכינו בני החברה עוד סעודה גדולה, ביום החמישי אחרי יום השני האחרון לכה"ב (לדעתי טעמם ונמוקם עמם, יען כי אז האווזות תרעפנה דשן, על כן גם בני החברה גיל יחגרו). רוב בני החברה או רכם ככלם המה

---

*) הדברים אשר אנכי נותן לפניך היום קורא יקר, נכונים המה כנכון היום, ולא ספור בדוי ורק מפני כבוד הבריות שניתי את שם העיר והאנשים אשר להם קרה המקרה.

**) קבורת חמור יקבר.

אנשים אשר אין להם חלק ונחלה בתושיה ודעת, וכל איש בן תורה משך את ידו מן החברה עד הנה, כי הבט אל עמל אשר יֵעָשה ביום הסעודה לא יוכל, אבל עתה השיבו גם בני התורה אל לבם: הן בני החברה "עמי הארץ", יאכלו ויפושו כעגלי מרבק ביום הסעודה ואנחנו האם נשב בנקיון שנים? לא, היה לא תהיה! ועל כן התפרצו מפני החברה ויתיצבו ליסד חברה קדישא חדשה, ואלנתן סופר ונאמן הקהל, אשר גם הוא על בני התורה יחשב, אמר: „אנכי עוד יתרה אעשה, אנכי אביא את חֻקי חברתנו לפני שרי המטשלה לאשרה ולקימה, ואז חברתנו החדשה תעמוד לדור דורים והחברה הישנה תחשב כחרס הנשבר", המה התלחשו על דבר החברה החדשה, ועוף השמים הוליך את הקול לבני החברה הישנה, השמועה הרעה פלחה כחץ את לבבם, וביותר נקושו בפניהם החברים החדשים אשר אף שנה אחת באו בסוד החברה ומצרור כספם שלמו עשרים כסף למען הסתפח בנחלתה, ולא ראו בטובה לאכול סעודת החברה אף פעם אחת*) ועתה פתאום יבוא לה הקרץ, מרפיון ידים לא תפנה עוד איש מבני החברה אל מלאכתו, הגפה עזב את מפוחו, הרצען את מרצעו, והבונה קרדומו וכלם כאחד התאספו וישיתו עצות בנפשם מה לעשות, ובמה יקדמו את פני הרעה המרחפת לפניהם, דרשו חקרו וחתרו בכל עז להנצל מסערת בני החברה החדשה, ולא מצאו עצה נכונה בלתי אם להתרפס לפני בני התורה ולספח גם אותם להחברה הישנה מבלי כל שכר, אך אלנתן הסופר אשר התאמר לְאַשֵׁר את החברה החדשה לפני שרי המטשלה, ואשר דמה להשחית ולבלע את החברה הישנה יָרַע מגדל נחלת החברה, אף אם יאבה לפזר כסף כאפר. —

כשמחת בימאורק בנצחונו את צרפת כן רקדו ושמחו הגפחים והרצענים, אחרי אשר יצאה עצתם מכח אל הפועל, וע"כ חָגו את הסעודה בשנה הזאת ביתר שאת ויתר עז על כל הסעודות אשר נעשו עד הנה, למרות רוח אלנתן הסופר אשר בקש לכלותה מהארץ. —

כבר אמרתי כי העיר הזאת קטנה היא וע"כ לא נמצא בה דֵי דשן ושמן להנעים מאכלי הכדורים (קוגלען) הנאכלים פרפראות, וישלחו ביד ענלן אחד הנוסע תמיד לעיר גדולה הקרובה אליה להביא משם את אשר יחסר למו, הענלן מלא את פקודתם ויבא את אשר בקשו, ואז היתה שמחת החברה שלמה, ויהי בחצי הלילה, אחרי כי כלו כל דברי הריבות, אחרי כי כבר נחר גרונם בריבם, את מי לרומם לגבאי ואת מי לָנַשא לנאמן וישבו כל החברים הישנים והחדשים בראשם (כי בני תורה הם) להטיב את לבם ולהתענג על טוב הסעודה ומנעמיה, ובהגיע תר אכילת הכדורים, והמאכל עודנו בין שניהם,

*) האף כי נקל היה לכל איש לכונן סעודה נכבדה במחיר א' רו"כ, אשר ינתן מכל בן החברה להוצאת הסעודה, אבל לו עשה כזאת ישב בשלוה באוהל ביתו עם רעיתו וצאצאיו, וקולו לא ישמע, אכן בתתו את הכסף לסעודת החברה, ימצא עת נכונה לחות דעה את מי יבחרו לגבאי ונאמן, ואת מי ירחיקו, ואם גם ידע כי שומע לא יהיה לו בכל זאת ימצא נחת בדעתו כי בידו להשמיע דברו קבל עם.

ופתאום נזרקה השאלה מפי אחד מבני התורה: „מי יודע אם השומן אשר הובא מחוץ לגבול העיר, נמלח במלח מרם הותך ונמס“? השאלה הזאת פלחה כחץ את לבות הנאספים, ויפחדו פן יאלצו להשליך מרפם מפיהם, ורצען אחד לחש באזן רעהו הנפח היושב לימינו: „אתה הנני רואה כי אבי היה חכם גדול באמרו תמיד אלי: „הזהר בני מבני התורה, כי את אשר יזיק לך בן תורה בתורתו, לא יזיק צעני בקסמיו“, לך אבון לבם לא התנוסס שמה גם כבוד הענלון, המביא את השומן באשר לא זכה מעולם להשתכר עשרים כסף לתת שכרו למען יספחוהו אל החברה, אבל אחיו, אשר גם הוא עגלון, אך לו חלק ונחלה בחברה שנים רבות, זכה בלילה ההוא לנדולה, ויתנשא לכל לראש ולנבאי, וע“כ לא הניח לאיש ללכת להפריע את אחיו הענלון משנתו, במרם יחרוץ הרב היושב לכסא הוראה, אשר גם פניו הלכו כתוך החברה, מה תהיה אחרית הכדורים אף אם יֵדע כי לא המלח השומן, הגבאי אמר, ומי יעיז למרות את דברו? אז קם הרב ויאמר: מטעם תורתי וחכמתי, אכלו בטוב לב ותתענג בדשן נפשכם! ואנכי בטהתי כי המלח השומן, ולא יאנה לצדיקי החברה כל און, ואף אם יֵדע כי לא נפזר עליו מלח, אז אַרְאֶה לחי ואכשיר את הכדורים (שכבר יֵאכלו) כדין וכדת, ותדעו מי הוא השוכן בקרבכם“. מי ימלל עליצות הגבאי ושמחת החברים בשמעם מפִיו יוצא מפי רבם: „אכלו והתענגו“, אבל שמחתם לא ארכה, כי קמו חובשי בית המדרש הנקראים „פרושים“ ובני התורה החברים החדשים נגד הרב, בוש לא בושו והכלם לא ידעו ויאמרו בפה מלא: „אם יודע כי השומן לא נמלח אסור המאכל כטרפה ונבלה, וע“כ לא יאכלו בטרם ידרשו את פי הענלון“ לדברים האלה רעמו פני הנפח, ויאמר בלאט אל רעהו הרצען: „אם יכרתו הפרושים אכל מפיגו היום, לא אוסיף גם אני תת ארוחה לפרושים“ אבל הרב הוסיף עוד לאמר: „מטני ראו וכן תעשו, ובדברו נתח את כדורו וישם נחח בפיו; ככה העלעקטרי פעל מעשה הרב על בני החברה וימהרו גם המה ויעשו כמוהו, ואף איש אחד מבני החברה החדשים אשר לפני רגע הטיח דברים ויבצבץ כנגד הרב, לא הקשה עוד את ערפו, כי חם על כבוד הרב או על הכדור לבלי יתקרר ויעש גם הוא כאחיו, וגם הפרושים, אשר לפי דעתם אסור האֹכֶל כטרפה ונבלה, לא נסגו אחור לבלי התנאל בכדורי החברה, ויהי מטחרת וישאלו את הענלון על דבר השומן, ויאמר: „גם אני לא אדע ואתם חַכו עד אשר אסע עוד ואשוב ואשמיעכם את אשר אשמע“. במגינת לב ובתוחלת ממשכה חכו בני החברה עד אשר שב הענלון ויענם: „לא נפזר מלח על השומן“ ותהום כל העיר לאמר: אכלו בני החברה טרפה והרב בראשם. כאש פלדות הבוער בקוצים כסוחים כן בערה החמה ברוח תושבי העיר אשר לא לבני החברה יחשבו, ועוד הפלא ופלא, כי גם זה בן התורה — יקטן החריף — אשר נספח בלילה לבני החברה, ויזעק חמס כי הכדורים טרפה, אך מפני חוסו על חלקו, היה שמן חלקו ומאכלו בריאה, שב מדעתו ויחד עם הפרושים העבירו קול כי המה היו אנוסים לאכול למען השלום, ומרוב ענותנותם לא מרו את פי הרב אף כי ידעו

שאין בפיו נכונה, ואם בראשית התנלע הריב עמר לימין צדקת הרב, זמרי השכור וגביר העיר, יען כי לולי הרב לא התעננה בדשן נפשו, אבל האיש הזה קל הדעת הנהו, ואחרי אשר הסניעו בו אלנתן הסופר ויקטן החריף כי יעמוד לצדם היה כיונה סותה, ויעש כשאלתם.

נקל לדעת כי בעיר אשר רוב יושביה רחוקים מדעת, ינודו בדעותיהם כאשר ינוד הקנה במים, ועיב גם אלה אשר על פי הרב ראו בטובה בסעודת החברה, נהפכו לו לרועץ, ומי יטלל מכל יושבי העיר אשר אינם בני חברה המלאים תמיד עברה וזעם על בני החברה על כי יעשו למו משתה ושמחה, אך מאשר קצרה ידם לפגע בם, כי מי שלח בם יד ונקה? כלו חצי זעמם על הרב ויקראו לפניו: „מאכיל טרפה" אבל יתר על כלם חגר חמות אלנתן הסופר, ומצא תאנה לנקום את נקמתו על אשר לא ספחו גם אותו לבני החברה, וכל ליל הסעודה שנתו נהיתה עליו, ורעיו אשר המתיקו עמו סוד אכלו ושתו וישחקו על משכתיו, והוא היה איש ריב את הרב מראשית שבתו לכסא ההוראה, ע"כ התנכל ויבא יחד את יקטן החריף וזמרי השכור ויחשבו מחשבות מה לעשות את הרב, וימהרו ויריצו, ע"י הפרושים, שאלות לגאוני הדור בעירות רבות למען יחרצו משפטם מה לעשות לרב הזה אשר האכיל לבני הברה קדישא טרפה, הרב גם הוא לא טמן ידו בצלחת וישחה בים התלמוד ומפרשיו וישלח גם הוא מכתבים ויציע את דעתו לפני הגאונים כי יפה הורה, ואם הצליח בידו להציל מפי גאונים אחדים לאמר: „בדיעבד אין להרהר אחרי השאלה הזאת ומה שעבר אין". אבל אחדים אמרו טפש: „הפעם שגה הרב ולא דבר נכונה" אז החל רוח המחלוקת להפיח באף יושבי עיר נקיק אויל ויפלגו לשתי מפלגות, אלה תמכו בידי הרב ויאמרו: הרב הזה שוכן בתוכנו שמונה עשרה שנה, ובגלל שניאתו הפעם לא נסירהו מסקורתו, ואלה עמדו להם לששנה ויאמרו: אין לנו חלק ונחלה ברב כזה, ויטפלו עליו עוד דברי בלע חטאות ואשמות, וכן התלקח הריב מיום ליום והמפלגות נצו יחד זמן רב עד ר"ח אלול, ויהי בחדש הזה, נסע הרב מנקיק אויל על פי מקרה לעיר אחת גדולה ששם יושב לכסא ההוראה גאון גדול, וימהרו אלנתן הסופר ויקטן החריף וזמרי השכור וירדפו אחריו ויזמינו את הרב לדין לפני הגאון, הרב התחטא ויכבס בבורית את כתמיו אשר טפלו עליו משנאיו, ואף בדבר שאלת השומן עמד על דעתו, והשומנים אמרו כפניו: „אתה תתענו מדרך הישרה ותשגנו בדרך החיים, וראשית חטאת היא לך כי ידך רב לך בדקדוק ושפת עבר כאחד האפיקורסים הגדולים, וע"כ זדון לבך השיאך לכתוב אל חברה מרבי השכלה בישראל למען ישלחו את המליץ בעד עובדי האדמה מבני ישראל, ושכר פעולתך לפניך כי מדי שבוע בשבוע קראת גם אתה את המליץ, ומי יודע את רוב עונך ואנה תשאך רוחך?" הגאון הניע בכתפיו וישתאה וישתומם לשמוע דברי עזות כאלה, כי אנשים אחדים ירהיבו עז בנפשם לרדוף באף את הרב אשר ישב לכסא אתם שמונה עשרה שנה ובכל זאת שלח לקרוא לעוד רבנים שנים ויחדיו התחקו על שרשי דין הרב ובני עירו העומדים להכותו חרם, אבל אחרי כל דברי רת

ודין יצא מהגאון וכית דינו לאמר: עד חדש כסליו אל תפריעו את השלום ולא תחללו את כבוד הרב, אל תעשקו את משכרתו ואל תעקשו את הישרה להצית אש החמה באף הבורים הריקים, וכאשר יגיע ירח כסליו תביאו ב"ד מעיר הגדולה, אשר ממנה יצא השופן, אשר תצקו על שלהבת המדון לעירכם, והמה יוביחו: אם הרב באמת יַשְׂכֶּם מני דרך, אז פקודתו יקח אחר, אך אם יבינו הב"ד כי עלילות דברים תשימו על הרב, אז לא תוכלו לשלחו כל ימיכם. —

אם תדמה קורא יקר, כי אחר חתוך דין הגאון והרבנים שככה החמה והריב נשבת, שנית, אבל עוד התלקח הריב ביתר שאת; להרב הזה מחתן ושמו זִכְרִי העריץ, ויהי כאשר שמע זכרי כי נסעו אלנתן ויקטן וזמרי להדוך את הרב תחתם, חש וימהר גם הוא ויבא למקום המשפט, אבל הוא לא חשב מחשבות ולא קנה תחבלות כי בא מעירו ומזמתו בלבו זמם וגם בצע, וביום הזה אחרי אשר כלו שוטני הרב את מלחמתם, שם יקטן פעמיו לדרכו, אך אלנתן וזמרי, עוד נשארו להתראות עם בני משפחתם אשר למו, ויהי יקטן בא בבית מסלת הברזל, והנה זכרי העריץ לקראתו וישאלהו לשלום, כי גם זכרי תושב עיר נקיק אויל, וידבר עמו חלקות, ויאמר אליו כי גם הוא נוסע לביתו, יקטן האמין בו ויבקשו לשים עיניו על בגדו, והוא ילך לקחת תעודת הנסיעה (בילעט), וזכרי השיב לו בנפש חפצה אפיק חפצך. יקטן לא הרחיק עוד ששה צעדים ממקום עמדתו, וזכרי לקח את כיסו הריק וישימהו בצלחת בגד יקטן, וכאשר שב יקטן עם תעודתו, הרים זכרי את קולו: הה! על כספי כי נאבד, זה האיש ננב כיסי עם שלשים וששה שקל כסף. אנשים רבים התאספו סביב וגם שוטרי בית המשפט נלוו אליהם, ויחפשו בבגד יקטן וימצאו את הכיס אשר אמר עליו זכרי כי הוא זה, ואחרי הָפְתח הכיס וכסף אין בו, הרים זכרי קול גדול ויאמר: הוא הוא ננב את כספי, ועד עשותי כה וכה החביא את הכסף, או נתנהו ביד אלנתן הסופר רעהו אשר בא עמו יחד לעשקני. שר בית המסלה בשמעו את אשר נעשה, לא חקר ולא דרש וימהר ויכתוב הדבר לפני שר המשפט, והשוטרים הוליכו את יקטן אל בית האסור עד אשר יודע הדבר. יקטן החריף הצדיק עליו את הדין ויתודה כי כל זאת באתהו בעון אָכלו את הכדור אשר פיו אמר עליו: „טרפה", אך השערורה אשר עשה זכרי נשמעה בכל שערי העיר הגדולה. זכרי לא שקט ולא נח ויחפוץ ללכד בפח גם את אלנתן ואת זמרי, ולולי נחבאו אז באו גם המה בכלא, המה באו ביתה הגאון ויאמרו: ראה נא מי הוא העומד לימין הרב הלא איש רע מעללים אשר שם כיסו הריק בצלחת יקטן החריף ויבא שואה על איש כזה בן תורה וזקן אין אונים, וע"כ גם הרב מחתנו מושל מקשיב על דבר שקר", אכל הגאון אמר: בזאת עוד לא יבחנו מעללי הרב, כי זכרי עשה הנבלה ולא שאל את פי הרב, ומה גם כי ריב נושן הוא, בין זכרי ואלנתן וימצא תאנה לחרחר עוד ריב ומצה. —

בין כה וכה נבהלו נחפזו כל אוהבי יקטן, וישיתו עצות בנפשם איך למלט את איש כמוהו זקן וחלש הָנִו, וישתדלו לדבר על לב בעלי בתים אחדים

למען יתנו את עֲרְבָתָם בעד יקטן ולקרוא לו דרור עד יום המשפט. —

בכל עיר ועיר יש אנשים טובים נדיבי לב, רודפי צדקה וחסד, ומה גם בעיר גדולה, וע"כ מצאו גם המחפשים שנים אנשים אשר נתנו עֲרְבָתָם בעד יקטן החריף והחלש ויציאוהו לחפשי עד אשר יָתֵן הדבר בפלילים לפני שופט בית משפט השלום, ובמשך הימים אשר עברו מעת צאת יקטן מבית כלאו עד אשר נתן הדבר לפני שופט השלום, שמו ברחובות קריה אלנתן וזמרי, ויחפשו אחרי איש אשר יאבה לקבל עליו משרת הרבנות תחת הרב היושב כבר לכסא זה שמונה עשרה שנה, הפרו פסק דין הגאון ויעשו כחפץ לבם. כל איש אשר לו שכל ישר יבין על נקלה, כי לא במהרה מצאו איש אשר יאבה לירד לחיי חברו, ומה גם האיש המוכשר להיות רב, איך יחלל שם שמים לעבור על כמה מצות התורה, כמו: לא תעמד על דם רעך, לא תסיג גבול רעך, ואיך יפריע חקי דרך הארץ לשפך דם הרב בעוד לא נמלו רע מעולם, אבל כבר מאמר ערוך בפי חכמי התלמוד: יגעתי ומצאתי תאמין, וכן גם אחרי יגיעת אלה השלשה, מצאו איש אחד אשר לפני עשר שנים התגורר בעצמו ובכבודו בין חובשי בית המדרש בעיר המצערה ההיא, ואז היה חריף גדול *) אך אחרי כי נאלץ לבקש טרף לבני ביתו, קץ בלחם העצבים ויצנוף צניף המלמדות. ומה — המחפשים — מצאו את העגל הזה וישתחוו לו ויאמרו לו: „אף אם שמלה אין לכה, קצין תהיה לנו למען הרבות המכשלה, לחרחר ריב ולגרות מדון את הרב הישן". לוא היה למלמד הזה טוח בקדקדו אף שמיני שבשמינית, אז לא הלך בגדולות ובנפלאות ממנו, ובחר בחלקו אשר לו זה עשר שנים מהיות ראש לישועלים המחבלים, אבל האמד הזה ראה את המציאה — כתר הרבנות — ונפל עליה, ובנפש חפצה אמר: „אהבתי אתכם ואחריכם אלך", בין כה וכה באה עת הפקודה לשמוע מה ידבר השופט על דבר האשמה אשר מפל זכרי העריץ, ע"כ לא הספיקו לקצוב לו תשלום שכירותו ולתת לו כתב חתום עם כל חתימות חשופי שת ובראשם מזנבות האודים אשר הושיבוהו לכסא, ויעשו עמו רק קשר לבל יתחרט. והוא אף הוא ידע לאמץ את הקשר, ואז עזבו את המלמד־הרב בחדרו וילכו אל בית המשפט לשמוע מה ידבר השופט. —

שופט השלום הגביל יום המועד על יום החמישי בין כסא לעשור הוא 27. סעפטעמבער, ועל כן שבו לביתם עד היום המגבל. בכל עת היותם בביתם לא מלאו אחרי דברי דין הגאון לכבד את הרב בעירם עד אשר יחרצו הבית דין מעיר הגדולה הקרובה אליהם את משפטם, נחפוך הוא עוד נתנוהו לשמצה, ויחתרו בכל עז להרבות אנשים אשר יאבו לקבל עליהם עול הרב החדש, ובכל יום ויום הגדילו המשטמה, ולא פעם ושתים שבע הרב קלון, עברו ימי ראש

*) בהתגורר האיש הזה בעיר ההיא, נפל חלקי לכרות ברית הנשואין מעיר ההיא, ובין חובשי בית המדרש שם היה חלקי, והנני זוכר את הריפות האיש הזה כי על כל אשר שאלהו איש, השיבו במלה אחת, ולא יסף עוד, ותשובתו: „שאלה גדולה היא, ובאמת קשה להולמה" הנמצא חכם לב כזה? ! —

השנה הוא יום הדין הגדול בשמים ממעל, ובני העיר נקיק אויל באו לעיר הגדולה להתיצב לפני הדין בארץ מתחת. זכרי העריץ אשר העליל עלילת שוא, יסף על חטאתו מרי וישכר עדים מבני נכר למען יאמרו כי הטה ראו שזה האיש יקטן גנב וגם שם בכליו, אבל אחרי אשר נודע מכבר כי זה האיש יקטן הוא איש ישר וסר מרע, מצא לו גם הוא עדים נאמנים אשר אמרו: אנחנו ראינו כי זה העריץ זכרי אחז בידו את בגד יקטן, וישם דבר מה בצלחתו, השופט חקר ודרש כחטש שעות אבל לא היה לאל ידו להציל דבר אמת מפי העדים, ויחרץ את משפטו: אין להם זה על זה אלא תרעומות. אז יצאו בעל הדין מאת פני השופט וראשם חפוי: זכרי יצא נכלם כי ידיו לא עשו תושיה ויקטן ומרעיו לא שמחו כי תחת אשר התנכלו וקוו להפך משרש נזע זכרי לא היה לאל ידם לעשות מאומה לרעתו, וכאשר בערה כאש רשעה כן הגדילה ער כי היתה לשלהבת, זכרי העריץ לא מצא מרגוע לנפשו משופט השלום, ויגש את משפטו לפני השופטים הגבוהים ואלנתן ויקטן וזמרי כלו כל חמתם ברב העיר, ויבואו שנית לחדר המלמד, ויקראו לו בשם הכבוד "רב" והרב הזה אשר נהפך בין לילה ממלמד לרב, הניח גם הוא את ידיו על בטנו לאמר: "שישו בני מעי", ולא ארכו הימים וכבוד הרב־המלמד הופיע בעיר נקיק אויל, לטרות פי הגאון מעיר הגדולה אשר שאלהו בטרם נסעו אם יעשה או יחדל והגאון אמר לו בפה מלא: כל זמן שהרב הישן ישתדר שמה אי אתה רשאי לגזול חייו וחיי ביתו, הלך האמד הזה למשול על העצים. יבושו נא הערים הגדולות אשר אין להם אף רב אחד, הנה בעיר נקיק אויל עיר קטנה שמה אמרו: טובים השנים מן האחד, ומה אחריה דבר אחרי בוא הרב המלמד שמה לשבת על כסאו למשול על הסכלים המעטים אשר בהצותם זה את זה על בלי מה הביאו שואה על העיר הקטנה אשר יושביה עניים מרודים לחלקה לשתי כתות? הרב איש ברעהו קנאה ומשמטה, הרב הישן קורא לרבנים רבים בעירות רבות למען יריבו ריבו וישפטו משפטו, והעומדים לנגדו בפתן חרש יאטמו אזנם, ויעשו את אשר יחפצו, ובמשך הימים האלה באו שמה בברית הנשואין שני בחורים מכת מתנגדי הרב הישן, ויקח אלנתן את הרח"ש, ויתן להרב המלמד, ואם פחד על נפשו הרב החדש להתנוסס תחת החפה לסדר קדושין, לקח אלנתן הסופר פקודתו, ויסדר קדושין, ימה עשה הרב הישן? הוא נזר אומר כי הקדושין אינם בתקפם וכלא היו, ואחד מהחתנים האלה בא אל בית הרב הישן ויתודה על עונו ויעשה קדושין אחרים, אך השני לא חל ולא זע ולא בא אל הרב לקדש עוד את אשר קדש. ועתה ישפטו נא הקוראים, האם לא חרפה נדולה היא לבני ישראל לעשות מעשים המעוררים שחוק מכאיב לב, לכל אוהב עמו, וקלסה וחרפה בגוים לכנות את ישראל בשם "פוחזים". וזה לא כביר באו עוד הפעם זכרי ובעלי דיניו לפני השופטים הגבוהים בעיר הגדולה, ויצא משם כשן ועין כי שמה חרצו השופטים משפטם, שזה האיש זכרי ישלם לאלנתן וליקטן ולזמרי א־בעים וחמשה כסף לפר הוצאת דרכם אשר נסעו שתי פעמים לדין לרגלי עלילת שקר אשר שם להם, ומה

עשה זכרי? מסר את דינו לעיר המלוכה, ועוד לא נודע איך יפול דבר, ומי הביא את כל המרוצה: לרדוף את רב היושב לכסא שמונה עשרה שנה לעבור פסק דין הגאון אשר אמר לשבות מריב עד אשר יחרצו ב"ד משפט? מי הציל את אש המריבה בין בני העיר? — סעודת חברה קדישא!

אחי ורעי! שימו לבבכם על דרכיכם, המוב טוב לכם לראות את בניכם הולכי בטל ואינם יודעים לא דרך ארץ ולא תורה, לא חכמה ולא מלאכה, לא שפת עבר ולא שפת המדינה, באשר תגרעו עינכם ותחוסו על כספכם לשכור למו מורים להצליחם לחברת האדם, ותפזרו כסף על דברים המביאים לידי שחוק וחלול השם, הלא הריב הזה אכל כשתי מאות רו"כ אשר מכסת כסף כזה היה די לכם לשכור מורים נאמנים להועיל לפרי בטנכם, מדוע תעשקו שכלת עני בעת נבית מס המלך, ותסחבו מצע העני דרך שער ורחוב, ותפזרו כסף ללא יועיל? למה תהיו לבוז, תנו ככוד לשם ישראל בשרם יתנגפי רגליכם על הרי מכתבי עתים הרוסים, ותהיו לדבת עם לשמצה ולדראון כל הימים. ואתם אלנתן ויקתן הלא אתם נכבדי העדה למה תלכו בדרכי זמרי השכור ובן יוסף האדמוני, הלא המה בורים המה, ולהם נאה לעשות מעשים כאלה, אבל אתם אנשים ישרים, הביאו את הַדַּיָנִים אשר אמר הגאון שעל פיהם תדעו קושט אמרי אמת, מהרו לתקן את אשר שגיתם, ואל חנון יכפר בעדכם וישם לכם שלום, המדבר בשם השלום.

קאונא ה' חנוכה תרל"ב.

אברהם צוקערמאן מאשמינא.

מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ!

התחלה הנעלה הזאת ישטיע כל איש לב בהתבוננו אל מעשי העם הזה בכל מקומות מושבותיהם, יקומו סופרי עם ועם הלוקחים לשונם לענות בנו סרה כאשר יעשו רבים בימים האלה בארץ הזאת להבאיש ריחנו בעיני יושבי הארץ השלטים אתנו ואת טובתנו ידרושו (ובדבר הזה הצר עינם!) וישימו אותנו בכל מכתבי פלסתריהם לנכזים ושפלים אשר אין עינם רק אחרי בצעם מקצה וכנגע ולא כמרפא נתראה בעיניהם, יקומו אם לא לשקר יעשו עם ויפקחו עיניהם הסנורות מראות נכוחה, יכרו אזניהם האטומות משמוע בצדק, יקומו ויוכחו יראו ויענו אמת אם יש עוד עם וגוי בתבל אשר לכל הלחץ הגדול ולכל הסבל הרב העמום על צוארו עוד לא כהה רוחו ולא רפו ידיו מעשות תושיה בחסד כמלפנים בשבת ישראל לבדד נבדל מכל ומוסגר בעיר אשר רק אך לבני שבטו נתנה לנחלה כמו אז קמו ויתעודדו שרידיו להכין הכל ולסער בחסד וברחמים לכל כושל ונרסה כן גם היום כאשר אך למעטים מהם נתנה הרשות להאחז בארץ רבה הלזו, כי גם אלה סה לא ישמנו ידם בצלחתם מדאוג למוכת אחיהם, גם אלה סה אשר זכו לשם ולעושר רב ולהאחז במרומי קריה נשגבה לא ישימו עיניהם רק על בצעם לבד כי אם ישכילו להיטיב ולהרבות צדקה וחסד, ומכחם

וכספם יסערו ויתמכו לכל דורש טוב וכל יקר לא ייקר בעיניהם ממרותיהם החמודות אשר מורשה למו מימי אבותיהם הראשונים ולא כלו ולא חלפו בהמר העת, ככחם אז כן כחם עתה לגמול חסד לכל דורש חסדם.

אך לא אעכיר לאחד אחד את כל הטוב אשר נעשה ויעשה פה בקרב אחב"י מיום הורשה לאיזה מהם להאחז בזה כי רבים המה, וגם בדבר היותר יקר ונכבד בעיני הראוי להתודע ולהגלות לעיני כל יושבי תבל והוא מפעלות החבורה הנכבדה, להרבות השכלה בבני ישראל בארץ רוסיה ואת הטוב הרב אשר יעשו מנהליהם ובראשם הגבירים הגדולים הנודעים בשם הלא המה גינזבורג וראזענטהאל, גם בזה, לא ארבה אמרים, כי אניח מקום לירידנו החכם המשורר הנעלה ר"ל גארדאן הסובן להחבורה היקרה הזאת והיודע כל תעלומה, וממנו לא יפלא לתת לפני קוראינו הנכבדים מחזה יקר משמח לב ומאיר עינים, ואני כעובר אורח אשר נטה ללון פה אספר אך אשר בעיני חזיתי לשמחת לבבי, ובתקותי כי ישמח לבך הקורא האוהב עמנו כמוני לראות כי עוד לא אלמן ישראל גם בדור הזה, בדור אשר לפי דברת המתקדשים כלו סג יחדו מאין עושה טוב, כי שקר תרמיתם כי לא נברתה חנינה וחמלה מלבב קצוצי פאה ומגלחי זקן ונחפוך הוא כי עוד ישבילו כיד ההשכלה הטובה עליהם להיטיב, ותחת אשר הרבו הראשונים בטוב לכם לפזר מכספם לפעמים לבלי תועלת ולא לעתים רחוקות גם לנזק, ישכילו עתה המשכילים בחכמתם רק להיטיב, וכי בהמר העתים והמלבושים על בני ישראל לא נמר לבו להחזיק במעוז המדות הטובות הטמונות בחובו ואשר בהנה בעמים יתפאר.

וזה הדבר אשר עוררני לפרסם ברבים ביום הזה ביום האחרון לחג המכבים ביום אשר לפני אלפים שנה חגגו אבותינו חג הנצחון לדתם בחנוכת בית קדשם אשר נטהר מפרעות אויב, ביום הזה נקראתי לראות ולשמוח בחג אשר חגגו נשי אצילי אחב"י בבית אוסף ליתומים עזובים בפה ביום אשר יסדו את הבית לפני המש שנים. לפני שנים חמש, אמרתי כי אף אם נוסד זה כמה שנים אך עד העת ההיא לא הבינו מיסדיו להניח אבן הפנה ליסוד מוסד לאורך ימים והיה כלא היה, כי לא נתפרנסו בו יותר מארבעה או חמשה ילדים ועתה עתה כאשר קם הגבר החכם בעז הוא הרב הד"ר יוסף זייבערלינג ויקח המשרה על שכמו ויבקש ויבצא לכסף מוצא וירחב את גבוליו ויכן אשיותיו בתבונה ובדעת וגם חכמתו עמדה לו להוסיף על הטובה על אחת עשר כי תחת אשר לפניו לא נמצאו שמה יותר מארבעה ילדים נמצאים כעת יותר מארבעים ותחת אשר ער הימים ההמה לא נמצא סדר ומשטר תראינה עינינו כעת בית נכון בכל הדר, מטות מטוצעות בחריטים וסדינים נקיים וטהורים, אויר צח ישב מכל פנה ולמלבושם הוד והדר, ומזונותם הכל על צד היותר טוב ונאה לבית כזה, ומה אומר או אדבר מהסדר אשר לחנוכם כי נפקדו עליהם באמת מורים ישרים ומאשרים אשר יבינו לחנכם ולהביא דעת בלבותם לעשותם לאנשים מוכשרים לכל דבר הנצרך לחברה האנושית.

עוד לפני איזה ימים בקרתי את הבית כי שמעו הטוב שמעתי ואמרתי

אסורה נא ואראה האם היטיבו האנשים אשר דברו ובשמעי אשר המליץ העברי המשכיל מוה' י' פראזער נמנה למורה ומנהל כתובו אז אמרתי חזקה על חבר כמוהו אשר יעשה מלאכתו באמונה אך מה השתוממתי בדרוך כף רגלי על מפתן הבית כי הוספתי ראות על השמועה אשר שמעתי ולוא הרבו לספר כמו אז לא נתתי אמון למו כי מצאתי ראיתי ילדים רכים עליזים ושמחים אשר על פניהם לא נכרו אותות המחסור והעוני ונהפוך הוא כלם בריאי בשר ופניהם יצהלו ככני מרום עם הארץ וגם חנוכם הטוב יכיר האורח מדי בואו שמה כי יקדמוהו בכבוד ככני אצילי הארץ וכאשר נתחקה על סדר למודם ועל שפתם הברורה בשפת הארץ תמלא נפשנו ענג וגיל לראות איך יעשו חיל בלמוד היאות להם לפי שנותם ועל רגשות האהבה האמתית למיטיבם הד' ז. כי יתרפקו על צווארו כעוללי טפוחים, באחת אומר כי את אשר ראיתי פה אירא לספר כמו פן יחשדני שומע כי הפרזתי על המדה, אף אם כל איש אשר ידעני ידע כי לשון חנף רחקה ממני, אך לחשות מהשמיע מעשים גדולים כאלה חשבתי לעון לי ואומר כי רבות ראיתי בארצות גודי בתי חסד ורחמים והבית הזה עולה על כלם, כן בסדר הלמוד העברי והאירופי וכן בטהרה ובנקיות.

הבית הזה ראוי להכתב בספר דברי הימים לבני ישראל למען ידע דור אחרון מה פעל ישראל בזמן הזה.

ואם שמחתי אז בבקרי הבית ביתי המעשה מה גדלה שמחתי ביום הזה ביום חנכתו למלאות לו חמש שנים מיום נפל חבלו בידי ה' ד. ז. כי נעשתה כרה גדולה להרנין לבות היתומים האלה ולהרות נפשם דשן וענג נקבצו נשי האצילים מתושבי אחב"י אל המשתה לראות בשמחת החג הזה ולדבר על לב הילדים והילדות דברי חן ונועם כאשר,אמם תנחמם והרב הישיש ד"ר נייטמן נ"י הטיף מלתו אל היתומים אחרי אכלם מתקים ומעדנים דברים נמרצים ויוכיח לגדולים כי זה הוא היום אשר בו נשמח ולא ביתי החג אשר לבני הארץ אשר לא לנו המה וכי רק בדרך עץ חיים, היא תורתנו הקדושה נחזיק ולא בעץ אשר יורו להעמיד למורת רוח אמונתנו ואשר לראבון לב כל איש נאמן בבריתנו החלו להקימו גם בכמה בתי ישראל ביתים האלה. ואל הילדים הביע אמר להכיר טובה וחנות למיטיבם ומנהלם המחזיק ביטינם אשר לולא קם הוא לעזרתם כי אז כלי ספק שכנה דומה נפשם ולעשות את אשר יבקש מנהם הלא הוא כי ישמעו בליטודים ויבחרו בדרך הטוב והרצוי בעיני אלהים ואדם, אחרי כן הביע תודה ויקר לה' ד. ז. בעד פעולתיו הנכבדות בבית הזה טיום נקרא שמו עליו וכל העם השומעים ענו: הודו! כי טוב דבר.

ועל כלם ראויה לשבח ותהלה הגבירה העדינה מרת אננא רעית האדון הארץ בארען פאן גינזבורג כי היא היא העומדת בראש הנבירות אשר יעסקו באמונה בבית הזה בהמחלקה לילדות אשר היא ברוב גדולתה תראה ענותנותה כי תרחם על האומללות האלה כאשר תרחם אם פרי בטנה ואם חסדים כאלה תשכחנה?

גם תודה יאתה להחכם הד"ר הרופא יאכעלסאן אשר הקדיש עתו לצרכי

צבור באמונה ויכהן בראש בבית המקדש המעש אשר לכ"י כפה וגם על הבית הזה פקוחה עינו להמציא מזור ותעלה בלי שום תשלום גמול לכל נענה.

את הדברים המעשים האלה כתבתי בחפזי מאשר כי זהו דבר שהשעה נורמת ואי"ה כאשר יביאני אל גוי אפקוד למוב את כל הדבר הטוב אשר ראיתי ואשר ראוים להכתב בספר ולתת תודה ויקר להראוים לזה ואקרא בשם כל הגבירים הנדיבים אשר עיני ראו פעולתם למען יהיה שמם נזכר לעד לדור — למ"ם.

פעטערסבורג, זאת חנוכה, תרל"ג

לקוטים

מפרושי ר' יוסף קרא, מאת ד"ר א. וואלף.

(המשך מחוברת ג',)

מלכים א' א' ה' לכיס והזכר בכך שלח תפעם לכיס שלו כמו הלכיס רוכבי פרכם שמותם לכיס פתרוכם כולכים בלע"ז ושלו פתרוכם לכיס לפני מרכבתו.

שם ט"ו והמלך זקן מאד. מה לשה הכניה שכתב קפר זה לכתוב כאן והמלך זקן מאד לגמרך כאן שכבר ידעכו כל זמן ובכל חפץ ים עמו. עם לאשות ולהמתין ועמו שים לומר זו אם לא עכשיו לימתי כמו כאן שהמלך זקן מאד שלא ידע יום מותו ושלו יתתין עוד מעמו שמא יפעבר היום שלא יזום על בנה להמליכו ויאמרו מתת המלך נתי הדבר להמליך את שלומיהו.

שם כ"א מעשים מחויבים שריגה למלכות וכל מי שפותר מעשים חפרים מן המלכות כמו קולב אל שפערה ולא יחטיא עוטה (ע' רש"י וקמחי).

שם כ"ב ונתן הכניה בא. ומעצמך לתת למד שכשכנס נתן לדבר אל המלך יאתה לה את שבע מפני כמה דברים לתת שאין דרך כבוד כשאדם נכנס למדר המלך לדבר אליו שיהי שדיכו עומד ושומע מה שדיכו מבקש ועוד שלו היתה עומדת שם כשנכנס נתן הכניה למלאות דבריה היה המלך מבין שנתן הכניה שם את דבריו בפיה ונכיסה כועלו בדבר ועוד ממה שלתה קולה למעה בעבין ויאמר המלך קלאו לי לבת שבע את למד שילאה לה את שבע כשנכנס נתן.

שם ל"א יחי אדוני המלך לעולם. לאר מתעוצם שמניד לה דוד שאמר לה כי כאשר כשבעתי לך כי שלמה בנך ימלוך לאחרי ומשב לאחרי מותי ושיא תומרת לו הלוואי שלא ימלוך בני שלמה ובלבד שיהי לאדני המלך דוד לעולם.

שם ל"ג עבדי אדוניכם וגו'. עבדי דוד שדוד הוא אדוניהם שלא שדרך המקרא שמדבר אדם על עלמו כאלו מדבר מאחר כמו ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך. לשאר מ', מ', ע' קמחי.

ב' ה' את אשר עשה וגו'. אלו נאמר ואשר וגו' הייתי אומר שכי מעשים שם אחד שעשה לדוד ושכי שעשה לשכי אדי לצאות אבל כשהוא אומר כאן אשר וגו' על כורחך פתרונו אתם ידעתם וגו' ואת עשה לי שהרג שכי שרי לצבות וגו' (ע' קמחי). שמנוסתו וגו'. ומלחתי בשתרוני רבים שלשים ז"ל וגו' (ע' רש"י).

שם ה' והכה עמך וגו'. עמך יהיה תמיד שיהי עלי תמיד שלמך כדי שתתה יכול למלוח לו עכילה. כמרלם קללה חזקה כמו שה כמלו אחרי יושר שעירוסו שה כאמלו וגו' (ע' קמחי).

ד' ד' לשיאר (כמו קמחי שזה לשיאר כאן אחר היה ע"ש).

ה' ג' ברזוליי לשופים תרגם עופת שעיניה ורבבה יאחז בר לשיעזר שלוי ז"ל

פחל צו שור הצר שמפטמין חומו על החצוב וגרלין דצריו לפי שכל המקלח לינו מדצר כי לם צצהצה וצמיה . (ר' ילמק כזכר ג"כ צכי"ם שמות ע"ז צ' מיקודו של וגו') .

שם י' ותרצ . . . . כך מלאתי צפקיקתא צפלפא פרם לדומם .

שם כ"ג דוצרות צדצרי הימים וגו' . . . וצלשון לשכה וולוס וגו' כמו צרם"י שלפניכו והוקיף עוד ועל שם כך קורין לוחם דוצרות כמו ויכהג שתרגומו ודצר .

שם כ"ט ז' ל' לצד מפרי וגו' . . . החמוריס כאן היו ממוכיס וגו' והשלם מאות שמוספיס צמ"צ צ' ט"ו היו ממוכיס על חלו שלשת חלפיס ושלש מאות ממוכיס על הגריס כאלפו שכל מאה ממוכה על חלף ומאה מן הממוכיס וכל הכלצים החלו ועוסי המלאכה כולס גריס היו כדכת' צדצרי הימיס ויקפוד שלמה לת כל החכשים הגריס וגו' ותדצ . . . . הרי תרצע מקרות מכמיסין זה לת זה וכצר פירשו השניס הרשמוניס ויש לכו לפרש שני מקרות החמרוניס צממוכיס וגו' . . . לזרחיס מן השם המתי והחמרי וגו' שלשו הכתוצים החמרוניס לוחו שמה צקפר מלכיס מאת ומאתים ולוחו שמה צ"ה ממשים ומחתים החמוריס שם חלק ערי מככות ותגיד לך מפני מה מכה צקפר מלכיס שלשת חלפיס ושלש מאות מן הרודיס צשם העושים צמלאכה ובדצרי ימיס מלאת שלשת חלפיס ושם מאות ובשתות מגיע חלק שלי הכלצים על המלאכה חלק לערני המככות הוץ מוכה לוחם צקפר מלכיס מאת ומאתים שכפר מלכיס מכה וגו' כמו צרם"י . (ע' ימות ע"ט) .

ו' ח' כמו צרם"י שלמו.

ט' גציס . . . . של גציס היה החתחוכת וקורין לו צלשון לע"ז לילוד וצלשון שפכנז ס י מ ל י ן ומי כויי קורה. ע' רם"י .

שם ב"ט ל' ל'א כמו צרם"י שלמו . עני שמן . . . . חלה וחלון . . . והמשקוף העליון עשוי כשתים כזה [ג' כך שמעתי חסר כאן] ות' "לכי לומר כתב ורלישי צפתרוכי רצכה שלמה זל"ל וגו' (ע' רם"י) . . .

שם ל"ד קלעיס . . . שלף קלעיס תרגם יוכתן לירין וצרוב מקומות מלאתי כן צשתי כתובות שכתובין זה שלל זה והם פתרון לחד שפכתוב מפכה לוחו לפניס כמו גם עתה הכה צשמים עדי וקפדי צמרומים ועד וקפר לשון לחד הם ומשוכים צלשון לף כאן קלעיס וקלעיס שניהם פתר יוכתן לירין וגו' . . . . [וצפפר מוצה של תרגום נציחים לפיתי קלעיס מתורגם דשין וכדלי לפמוך עליו] . קלעיס . . . . שני קלעיס וגו' . כמדומה שאף פתרוכו שכל דלת ודלת מאלו שתי דלתות היו לה שני לירין ליר העליון וליר התחתון וזה שלמר שני קלעיס הדלת החחת וגו' כלומר שתי לירין הי' לדלת החחד (לחת) וכן תרגם יוכתן תרין לירין . גלילים . לורת גלילים . ושני קלעיס וגו' . וכן שני לירין של דלת הפניים ליר התחתון וליר העליון כולס מלויירין צגלילים מליר העליון עד ליר התחתון שלף קלעיס תרגם יוכתן לירין וצרוב מקומות וגו' . . . . זהו פתרון של יוכתן גם לפי משמעו לפי שפיכם למעלה לורת פתח הדביר שהיה מלויר צלורת מקלעות כרובים ותמורות ופטורי גיליס שף כן כשהוא מגיע חלל שני הפתחים שבהיכל הם הם שני הקלעים המזכירים למעלה שהכהן הפותח לת דלתות בית ה' כמלח עומד בין שני הקלעים מפרש מה לורה היו מלויירין וזו היא הלורה שני קלעים הם פלגיים צלע"ז וחותם שני קלעים של דלת הפנימית הי' מלויירים לורת גלילים והי' הדלת עשויה משני כתרים וחותם שני כתרים קורין קלעים . ושני וגו' ופתר גם חותם שתי דלתות המילוות הי' עושה משני כתרים וגם הם היו מלויירין לורת גלילים וגם שני קלעים הללו כתתרים צלשון לע"ז פ'כי"ם pans לפי שהם קוגרים לת הדלת הפנימית כתתה לשוכה לקרות חותם קלעים כי כל דבר המילון המגור לת הפנימי נקרל קלעים כקלעי החלר שקוגרין לת המשכן לפניהם מהם ונקלחו קלעים וצלע"ז לנקלוסטר enclos . ועוד שמעתי גלילים לינם לורות חלה לשון מפיצה וצלשון לע"ז קורכדיין sardon ופירש לך הכתוב שני שערים של היכל היו פוגין שכשהיו פותחין חותן של כל דלת ודלת של שני שערים הללו היו עשויין משני חתיכות כשפותחין

את הדלת הפנימי היה חצי הדלת נכפל לאחוריו לצד דרום לפנים מן ההיכל וממלא את כל חצי כותל מזרחי עד כותל הדרום וחצי הדלת נכפל לאחוריו לפנים מן ההיכל לצד צפון ואף הוא ממלא כל כותל מזרחי עד הצפון כיצד הבית רוחבו עשרים ופתח ההיכל רוחבו עשר נשאר כותל מזרחי חמש מאות מכאן וחמש מאות מכאן נמצא חמש אמות של חצי הדל ת ממלא חצי כותל מזרחי כשהוא נגלל לאחוריו וכן חצי השני גם הוא ממלא חצי כותל השני וכל ההיכל כולו היו טחוי בזהב חוץ מאחורי הדלתות והדלתות היו מצופין זהב נמצא כשפותחין את ההיכל והדלתות נגללות לאחוריהם נמצא כל ההיכל כולו מצופה זהב. ואל יהי' לב אדם מגומגם על פתרון זה שיאמר היתכן לשתי תיבות הנמצאין בפסוק אחד שיפתרו שניהם לשון אחד כמו כאן שאת פותר צלעים וקלעים לשון אחד. אני אשיבך עליו תשובה על תיבה ראשונה אל תתמה שצלעים פתרון לשון קרשים שכל הפרשה זו וכל הענין קורא צלעות ארזים וצלעות ברושים קורות של ארזים וקורות של ברושים וגם על תיבת קלעים אל תתמה שפתרו אחרים פליינש שבספר וגו'. על תרגום נביאים ראיתי קלעים מתורגם דשין וכדאי לסמוך עליו.

ז' ז' וספון בארז וגו' מרצפה התחתונה של אולם התחתון עד רצפה התחתונה של אולם שעל גביו, וגם ראיתי בפתרוני רבנא שלמה זצ"ל וגו' (ע' ברש"י).

שם ט' כל אלה וגו'. כל הבתים האלה עשויין וגו' (ע' רש"י וקמחי).

שם י"ד צרי שם מקום ו ש מ ע ת י וגו' ע' ערובין י"ו.

(המשך יבוא.)

משפט בני שם.

Die Semitischen Völker. Versuch einer Charakteristik von D. Chwolson, ordentlichem Professor an der kais. St. Petersburger Universität. Berlin, Franz Dunker 1872.

כל איש לבב יכיר פעולת המחבר הנכבד בספר הקטן הזה אשר בו יצא לגול חרפה מעל עמנו, ואם אמנם לא חדש בו חדשות כאשר הסכין בכל ספריו כי כמעט כל דבריו נודעים ליודעים דברי הימים, בכל זאת צדקה תחשב לו על אשר קם להוכיח על פניהם את הסופרים אשר ישימו בשקר מבטחם בדברם על אודות עמנו או "הסעמיטים", כאשר החלו לקראנו ולשנות את שמנו, למען הרבות עלינו הגדופים והכזבים אשר יכינו נגדנו, ולא יֵרָאוּ כשונאי ישראל.

לכל המקשיבים באוזן קשבת, למהלכים לרוח הזמן ולקוראים בעין רואה וחופשים בעלים ובמכתבי העתים ידוע הוא כי שונאי היהודים החלו בימינו להתחפש באפר המדע ומחקר בצאתם לתת אותנו לשמצה בקמינו, והמסוה אשר פרשו על פניהם בשם ידיעת העמים (Ethnographie) יכונה, ויקראו בפה מלא כי לא מחמה ולא משנאה ידברו נגדנו רק למען הדעת יספרו רעותנו וחטאתנו כאשר הם מספרים כל דרכי עם ועם. אמנם שנאתם העזה עד מאד לא יוכלו להסתיר, ועל כן כל דבריהם יענו על פניהם כי רק לחרפנו ולהבאיש ריחנו יעשו את אשר הם עושים. בצרפת ובאשכנז קמו נגדנו בשנה האחרונה ויכתבו גם במכתבי עתים נכבדים כמו Republique française אשר למשמעת גאמבעטהא יסור, וכמו כן במכה"ע Ausland וישמיעו כי הסעמיטים לא יאהבו את ארץ מולדתם ורק לתבל כלו ישאו נפשם, ועוד שקרים רבים כאלה וכל אשר היה לכבוד לנו עד עתה לשמצה יחשבוהו, ואם לא ימצאו בינינו רוצחים וחומסים כבין יתר העמים, אשר

הדבר הזה היה עד עתה ההלתנו, יאמרו כי לא מטוב לב לא ירעו היהודים רק מיראה יעשו ככה כי פחד מלאה נפשם ומדך בלבבם. וכל אלה מיתי מקוד אכזב אחד יצאו ממעין נרפש והוא ספר רענאן הנודע בשערים Histoire generale et systeme compare des langues semitique. הוא אשר לא יבין שפת ישראל ולא ידע דרכם כאשר הראנו למדי בספריו ובל תפארתו היא כי יתעטף תמיד בטלית שא'נה שלו, הוא החל להכביר כזבים על הסעמיטים. ולמען הקטין ערכם נגד העמים אשר בשם אריים יכנו בדא דברים מלבו אשר לא היו ולא נבראו ויתאר בהם את רוח הסעמיטים. כל כשרונותיהם לא למראה עינים ועל פי האמת ישפוט כי אם כאות לבו ודמיון רוחו, ואם גם קמו נגדו בעת צאת ספרו לאור כל היודעים והחוקרים בדרכי הסעמיטים וענו כחשו בפניו כי שנה והשגה ברואה ושנה פני האמת, ואם גם הוא בעצמו בטל אחרי כן דעתו בכל זאת בעיני הקוראים לא ירד הדרו מספרו, ומה גם אחרי כי חן ונועם לשפתו ובה יקה לב. ובכל יום ויום כל הכותבים על הסעמיטים יהגו ויצפצפו כדבריו מבלי דעת משפט, אשר על כן נחוץ היה הדבר שיקום איש אשר שם לו על פני חוצות וישמיע האמת לא בפנת מכתב מטכתבי העתים אשר קוראיהם מעטים ולא במאמר רצוף מדע עד כי לא יכול כל איש להבינו כי אם קבל עם למען ישמעוהו ויביניהו רבים, וכן עשה הפר. חוואלזאן בבית המדרש הגדול אשר בפעטערסבורג הבירה, שם השמיע דבריו בתחלה ועתה חקקם על ספר למען יגלו לעין כל ודבר בעתו מה טוב!

בפתח ספרו יבאר בדברים ברורים כי לא על ידי האמונה ולא על ידי חקים ומנהגים וגם לא על ידי האדמה אשר בה ישב — כאשר חשבו Buckle והבאים אחריו — נוצר רוח עם ועם ואם גם הם כלם יוכלו לשנותה ולתארה, אך הם לא יעשוה ויצרוה כי נוצרה היא מקדם ורוח העם אחת היא מעודו ולזמן ולמקרים אין שלטון בה. כאשר היו האבות מקדם כן יהיו בניהם אחריהם, כאשר כושי לא יהפוך עורו ואדם רע מיום הולדו לעולם לא יהפך לטוב וישר. בדעה הזאת החזיק חוואלזאן ולא ימוש ואחרי אשר לא ימצאו אצל היהודים בעת היותם על אדמתם שיר דראמא או עפאם יגזר אומר כי אין ליהודים כשרון להוציא שירים כאלה מרוחם ואם ינסה היום אחד מבינינו לעשות שיר כזה לא יצלח בידו כאשר יראו אויערבאך וחיינע*), ובטרם יוסף ויתאר את רוח הסעמיטים כאשר הוא רואה בעיניו נטל עליו להשיב דעת רענאן אשר כמוץ תסער לפני רוח האמת והיושר. וגם כזאת יגדל כבוד חוואלזאן כי לא ברנז עמד נגדו כי

*) את הספר הזה עוד לא ראיתי, אך כפי אשר ישמיענו הכותב הנכבד הזה בשמו, לא יצדק במשפטו, כי אמנם יש ויש ביד היהודים לכתוב שירי־מחזה (דראמא) ושירי־ספור (עפאם) ואת אשר יביא עד מחספור אויערבאך הוא יקום נגדו ויוכיח כי לא צדק במשפטו, הן הספורים (ראמאנען) גם המה עפען המה ואין בין עפען לראמאנען רק כי אלה יכתבו בחרוזים ואלה במליצה פשוטה, ומי סופר כאויערבאך אשר ידו מוצאה לכתוב ספורים היותר טובים בכל ספרות האשכנזים? ומי סופר אשר לספוריו יאות השם עפאם כמו לספורי אויערבאך? ולא הוא לבד, כי אם רבים מאוד מהיהודים השכילו לכתוב ספורים בדב דעת, כמו לעאפאלד קאמפערט, בערנשטיין, דיאיזראעלי, יוסף ראבינאוויץ ולעוואנדא (בשפת רוסיה) ובשפת עבר

אם במנוחת לב ובהשקט ענה כחשו בפניו בלי גדופים. ולולא כבוד רענן גדול עד מאוד בעיני חוואלזאן לא נבין למה חס עליו עד כה ולא עצבו אף בדבר אחד, כי לא על נקלה נוכל השקט בראיתנו דברי שקר ותרמית יוצאים מפי חכם נודע כמהו. הן גם שונאינו לא כחשו כי בזה יתפאר ישראל, יען כי הוא היה הראשון אשר קרא בשם אל אחד, ועתה הנה זה בא רענאן והופך הקערה על פיה, ובוז יבוז לעם מאמין באל אחד, כי לפי דבריו רק עם אשר בשפל ישב ולבבו צר מהכיל אמונת אלילים רבים הוא יאמין באל אחד, לא כן משפחת האריים המה עמים אשר להם רוחב לב וכשרון לברוא להם אלהים רבים, אבל דברים כאלה יהיו רק לשחוק וללעג לכל איש לבב, אך אם ישוב רענאן ויתנכל לטפול עלינו שקרים באמרו כי לא רק בני ישראל כי אם גם כל כל בני שם האמינו באל אחד לפני בני ישראל בזה יכזב לעין השמש, כאשר הוכיחו כבר חכמים גדולים וטובים, אך אחרי כל אלה דבר חוואלזאהן במנוחה ולא פנע בכבודו אף כמלא נימא. ואחרי אשר נתץ את כל הבנין אשר בנה רענאן הציב לפנינו את הבנין החדש אשר הוא מיסד על אדני הצדק והאמת. להביא פה את הכל אשר השמיענו לא נוכל כי אז היה לנו להביא פה את כל הספר, על כן אמרנו נדבר אך מעט עליו ועל דרכו וכל איש אשר יחפוץ יבוא ויראה בספרו אם אמת דברינו אם לא. דבריו שנונים המה וכמקבת על המסמר כן יחולו כל משפטיו אשר יוציא ולפעמים במאמר אחד דבר יותר מרענאן בשער כלו. ולא נשתומם על המראה כי לא שגה במשפטיו יען כי הוא השמיע את אשר ראו עיניו ולא מצא את אשר בקש רק את אשר מצא נתן לפנינו. לא למען הטיב אמרים וליפות את דבריו סלף את האמת ועקש את היושר כי אם לאמת נשא נפשו, ולא למען הלל את עמו הרים קרן הסעמיטים כאשר נהפוך היה אצל שונאינו אשר חרפו את גאון הסעמיטים לדכא כבודנו עד עפר, כי הוא לא יסתיר גם את הרעות, ואף כי לא דבר קל הוא לתאר רוח עם עד אשר יוכל לרוץ קורא בו כבספר גלוי בכל זאת הצליח בידו להציג לפנינו דמות תבנית רוח עמנו עד כי נכירנו אם נשים עינינו בו. ודבר טוב יהיה ומועיל אם יעתיק איש את העלים האלה המלאים טוב טעם ודעת ללשוננו הקדושה וירחיבם ויבארם לפעמים ולרבים מבני עמנו יהיה לשמחת לב בראותם כי כבודם אשר עד עתה דוכא לעפר הורם על ידי הספר הזה.

ד—ד ק—ן.

מאפו, גארדאן, אלעזר שולמאן, בראנדשטעטער, אבראמאוויץ וכמהם, ורבים כמהם בשפות שונות, וגם בשירי־ספור הראו כחם, ואם גם שיר ספורי אחד כאהאסווער להעללער כתב איש עברי די לבטל המשפט הזה, כי השיר הזה נעלה בערכו ודמותו על כל שירי־ספור אשר נכתבו בשפת אשכנז. וגם ד״ר ל. א. פראנקעל כתב שירי־ספור יפים מאוד, ובדראמא הנה מאזענטהאל, ווייל ודומיהם הראו כחם ולא החטיאו המטרה. ומה גם בשפת עבר נמצא שירי־ספור גדולים וקטנים אשר לא נופלים המה בערכם משירים כאלה בשפות עם ועם, שירי תפארת ושירים רבים כמהו, אחדים משירי שד״ל, אחדים משירי המשורר הנעים מיכל לעבענזאהן, שירים אחדים בשירי יהודה לראש משוררי זמננו י״ל גארדאן, השיר הנפ לא קהל רפאים לה׳ ליליענבלום, חולדה ובור לה׳ ווערבעל, אחדים משירי הח׳ סאמועלי, השיר פצעי אוהב בשפתי רננות להח׳ לעווין ועוד שירי־ספור רבים כאלה אשר ימצאו בשפת עבר המה יעידו כי ביד היהודי לכתוב כמו אלה, ואם לא הרבו לשיר שירים כאלה הוא יען כי לא עת לשיר היתה לישראל עד הנה.

המו״ל.

לכל זמן.

זכרונות בית־יהודי, מכתבי שלוח *).

אסיר עני אשר ישב במחשכים ימים רבים ומעניו הרבו פצעיו לרגעים ואזלת ידו מעמוד על נפשו, כי על ידיו אסורים ורגליו לנחשתים הנשׂוּ, יחדל מבטוח בכח זרעו אף אם לח ענק לו, כי במוט הגויה יחלה ויחלש גם לח הרוח והחפץ ויהי כרפה ידים גם אחרי צאתו לחפשי, ורגליו בכבדות תתנהלנה כמו עוד תכביד עליהן נחשתן, ולא יאמין עוד באמץ זרועו, רק כאשר יתנער וינסה ידו לקום שנית לפני לוחמו, רק אז ישוב לו לח עלומיו וידע כי עודנו איש זלע — . ימים רבים, רבים מאוד חלפו ועבו על עם ישראל בצרה ומצוקה, אויביו הסליאו מכותיו חדשים לבקרים, כל צרה וכל פגע וכל ענות גויה ורוח לא מנעו ממנו, במחשכים הושיבוהו ומחסום שמו למו פיו לבל יצעק חמס, כל חמודותיו גזלו, פרי כטנו ונשות חיקו ויטו ידם עליו לבל יעמוד להצילם, בחזקת היד הובילוהו לשמוע דברי אמונה זרה לרוחו ונפשו ושם אמונתו הקדושה בעיניו נאצו בלי חשך ויוציאוהו לשרפה אם ערב לבבו לדבר טוב לאחיו על אמונתו לבל יעזבוה, הנה בימים הרעים האלה דל ישראל מאוד בכח הגויה והרוח, אמץ לבו עזבהו ויהי כגבר אין איל לצאת חפשי, גם את אשר פתחו רגע תרצובותיו, כי לא האמין עוד בשובה, אחרי כי ראה כי ימים טובים באו לו כפעם בפעם ואחריהם הניחו צרה ומצוקה ושבר כפלים, כמו אך למען זאת הונח להם רגע למען יראו ויבינו יותר את פידם, אשר על כן היתה כל תקוה כתחלת נכזבה בעיניהם ובראשית השמחה ראו אחריתה — התוגה. וזאת היתה להם כי גם בעת הזאת, מעת אשר החל אור חדש להופיע לאט לאט לישראל, בארצות האלה זה כ שמונים שנה, כי גם בעת הזאת עוד לא האמינו בלח נפשם וגם כאשר יצאו לחפשי דמו כי עודם כלואים באבני בור ולמשמעת שר בית האסורים יסורו.

המכות אשר הכו את ישראל לא רק השיבו נוו עד דכא כי אם קלקלו גם פניו וישחיתו את תארו עד אשר היה לזועה, כי לא רק ידי רשע כי אם גם לשון עכשוב שלחו בו וישליכו עליו שקיצים, עד כי האמינו כל יושבי תבל כי אין רע ונשחת ובגאל כיהודי, והטחלה הזאת פשתה כצרעת טמארת אשר לא יכלו הרפא ממנה, כי היא נתנה אותם לזועה לא לבד בעיני יתר העמים כי אם גם בעיני רבים מבניהם, אשר החלו להאמין, כי אמנם צדקו משמיניהם, ואם כי קטו אחדים מהם ללחום בעד כבוד עמם, כי בקשו להציל כבודם בהצילם כבוד בני אמונתם, אך המה לא בחיל ולא בכח יצאו להלחם אחרי כי הרבים בהם בקרב ולב האמינו גם המה כשוטניהם ורק בדבר שפתים בקשו לנצח ועל כן לא הצליחו, ואשר על כן נראה כי רבים מהסופרים אשר בקשו להשיב כבוד ליעקב חללותם בתהלתם עוד יותר משונאיו, כי נלחצו גם המה, מבלי דעת, לחלל דברים הרבה למען הציל כבוד האחרים, ובמעט

*) Jüdische Familienpapiere. Briefe eines Missionairs, Herausgegeben von Gustav Meinhardt.

כל הספרים אשר נכתבו להלץ על ישראל הטה בדרך הזה, לכן בראותנו אותם נניע ראשנו ונקרא בלב נשבר: עוד לא נרפא העם הזה מהטכות, עוד יחוש מכאוב בידיו ורגליו מהאסורים אשר שמו טועקה בנפשו עד הנה! לא כן בספר זה, כו נראה כי רוחו שב אליו ואמץ ולח בלבו לדבר בשער, אות הוא כי נרפא העם מטכותיו ויחוש את גבורתו.

לא מעטה היא המובה אשר עשו לישראל הסופרים החכמים אשר כתבו ספורים בשפת אשכנז להאר חיי העם הזה, לעאפאלד קאמפערט עשה נפלאות בתארו לנו חיי העברים כציר חכם נפלא, ובצדק אמר עליו אחד המבקרים במכה"ע בשפת צרפת הנודע לשם, כי די כח בספוריו לשים לאל כל דברי הכותבים שטנה על ישראל, בערטהאלד אויערבאך הגדול בכל סופרי אשכנז גם הוא עשה חסד את עמו בתארו דרכיו, ואם גם מעט פעל לעמו כי הקדיש עמו לתאר דרכי עם הארץ, ד"ר פראנקעל במסעיו, ד"ר פהליפזאהן בספוריו אשר יסודם בדברי ימי ישראל, בערנשטיין בספורים הנעימים, יוסף ראבינאוויץ בספוריו הנפלאים בשפת רוסיה, אשר בקסם על שפתו ימשוך אחריו לב הקורא בחבלי נעם, ולעוואנדא גם הוא בשפה הזאת השכיל מאוד להציג לפנינו דרכי היהודים בארצו, מ' העסס בספרו רומא וירושלים, דייטש בספרו "התלמוד, (מן הכותבים דברי ימי ישראל ומהטובה אשר הצמיחו בספריהם לעמם לא אדבר עתה רק מן כותבים ספורים או מליצים לישראל ודרכיו) ועוד רבים כמהם איש איש לפי דרכו, אך אין גם אחד בכל אלה, אשר בו נמצא כח לב להראות צדקת עמו ואמונתו לעין השמש ולהוכיח להסוררים על עזבם מקור מים חיים בגודל לבב וחסרון דעת, כהספר הזה בספר אשר לפנינו, אך חלילה לי מהלל כלי משפט אציג נא לפני הקורא ראשית דרכו ואז יבין רוחו ותכליתו ומטרתו.

איש באביב ימי עלומיו, נולד על ברכי יהודים ומימי ילדותו גדל על ברכי דת הארץ בבריטאניה בבית אחד מעם הארץ אשר מטרת חייו היתה להביא בכנפי אמונתו כל בני האדם. מי לא ידע חבר האנשים האלה אשר יעשו מקנה וקנין בנפשות אדם, אשר יקנו למו נפשות בדבר שפתים ועל הרוב בכסף טלא, כי יראו ערום בלי לבוש, רעב וּמְדֻכָּא במחסור, איש מצוק אשר נטלט על נפשו מזעף אף רודפיו וכהמה ילדי עני אשר רב מספרם בקרב העם הזה הבזוי, גם בעת אשר יכבדוהו, רצוץ משפט גם בעת אשר משפטו ישטיעו, אשר כרבות צרותיו כן ירבו מרדפיו ואשר ברבות טובתו כן ירבו מקנאיו, מקרב העם הזה יבקשו תמיד קרבנות להעלות על מזבח אמונתם, וכל עוֹר ופסח ורזה וגם כל אשר טום בו יפרשו כנפיהם עליהם ורשתם לרגליהם, יאכילום וישביעום ויכסו מערומיהם וטומיהם ויהיו להם כעולות מחים ובהם יתפארו ויאמרו כי הגדילו לעשות, מי לא ידע אותם ואת דרכיהם? אמנם לא כלם סנו יחד להחזיק בגרמית ללכוד בנפש נפשות אביונים כלי עשר ודעת למען תמצא ידם להתפאר, גם ישרי לב נמצאים בהם אשר יאמינו אמונה אמן, כי בהביאם בני ישראל בצל אמונתם יפתחו לפניהם שערי שמים, כי העם הסורר הזה אשר בראשונה היה לעם בחר בו ה' לסגולתו נפל פלאים וידחה מעל פני אלהי אבותיו

יען כי לא האמין במלאכו שלח, וכה ירפא וכה ינעע וכה ילך מדחי אל דחי עד בוא קץ עונותיו, עד יערה עליהם רוח ממרום ויפקח להם עינים לראות את אשר דקרו ובכבי ותחנונים ישובו אליו וישחרוהו וילכו בדרכיו ואז תהיה עת גאולה לכל יושבי תבל בעבורם, אך אחרי כי העם הזה עודנו עומד במרדו, כמאז כן עתה עוד יקשה לבו ויאמר לכל כי עובד אלהים אחד הוא וכי תורת אמת בידו, אשר לא תשנה ולא תתחלף באחרת, כאשר אלהיו אשר נתנה לו כבודו ומשלתו לאחר לא יתן, וגם כל הצרות והתלאות אשר סבוהו לא הביאו מדרך בלבבו, וידן קצרה מרפה כח תקותו, עוד יבטח וישען כי לעת קץ ישוב האל אשר בעונו הפהו ורחמנו ויחננו כמקדם, ואזלת כל יד וקצר כל פה מהסיר את כל העם מדרכו, לכן יגברו המה חילים לאסוף תחת שבט מרעיתם מהצאן האובדות האלה לאחד אחד באמרי רצון וישועה ונחמה.

אחד מהאנשים האלה ההולכים בתם לבם היה האיש אשר אסף את שמואל — הוא חנער העברי — לביתו ברחמים רבים וכאב את כן כן נהלהו בשבט מישור ובאהבה וחנינה וינדלהו וילמדהו ויחנכהו למען — יהיה אחרי כן לגואל לעמו ויפקח את עיניהם וישיב את שבותם.

ומה השכיל הסופר בתתו איש כזה לאב ומנהל לשמואל! לוא היה המורה הזה איש אשר על מרמה תחש רגלו ולא מקרב לב ונפש עשה את מעשהו, כי אז היה חניכו איש מרמה כמהו, או אם לב ישר ורוח נכון היה לו למאס בשקר בי אז נתק מוסרותיו בהיותו לאיש ויהפך לשונא למורו ולמדריכו, ואז שב אל דת אבותיו בלי כל משפט וחשבון ודעת, כדרך בני האדם אשר בראותם רע הקצה האחד להחזיק בשני מבלי בקש חשבונות רבים, או אולי בקש חשבונות ולא מצא את אשר בקש ואז היה תועה כל ימיו, כאשר יהיו רבים אשר מימי נעוריהם התעום בדרך לא טוב ויאבד גם הוא דרך ולא היה עוד למופת לרבים, לא כן עתה בתתו איש כזה לאב לשמואל, איש אשר אותו כבד שמואל כמלאך אלהים ותורתו כתורת חסד היתה בעיניו, עתה מצאה יד הסופר לתאר לנו את המלחמה האיומה אשר התלקחה בקרבו, המלחמה אשר כמעט נפל שדוד בה, ואך כח נעלה וחזק, כח האמת אשר נגלתה לו בטוהר סניה, הוא הצילו ויעלהו על.

אך לא רק בטורה כי אם גם בתלמיד הפליא תושיה, כי לולא כחר באיש כשמואל כי אז לא הצליח בידו להראותנו את אשר יראנו כיום.

שמואל היה בן איש ישראל מהיושבים בארץ אשכנז. הארץ הזאת אשר לא ביתר הארצות, אשר בהן רדפו את בני ישראל עד חרמה עשתה היא. ביתר הארצות התנפלו פעם אחת על העם האמלל ויבזו יניעו ויוציאו בניו לשרפה ולהרג אם לא כחשו בצור מחצבתם, ושרידיהם נרשו באכזריות חמה פעם אחת לבלתי תת להם עוד לשוב על עקבותם עד עולם, וגם עצמות מתיהם הוציאו מקבריהם ושטחום לכלבים — השפאניה ופורטינאל, בריטאניה וצרפת עשו כזאת ולא שנו, לא כן בארץ אשכנז מטנה לא נרשו פעם אחת, שמה נתנו להם אחוזה אך לא אחוזת חיים רק אחוזת קבר, לא רק למתים אשר שכנה

נפשם ולא בקשו עוד אור וחיים, כי אם לחיים אשר קנאו בשוכני קבר, לחיים אשר עבדו עבודה מבלי להם, זרים אכלו כחם ויגיעם, המלכים, השרים והכהנים הכבידו עליהם משא ומס, והעם בזז בז וישימהו למרמס כאות נפשו. לא נרשו את בני יהודה מגו, כי כעפרות זהב היו להם, אך ענו נפשם בכל חבלי שאול, על כל יקר וכל קרש להם השליכו שקוצים, בעד אור ושמש חתמו לבל יאירו אף רגע לעין אלה אשר הושיבו במחשכים, וכל רגשי החיים הרחיקו מהם, לא לך בן יעקב ללבוש מלבוש כאדם, אות חרפת־תמיד יהיה על בגדיך למען יפחדו וירגזו ממך כל רואיך, לא לך לשבת בחדרים מרוחים סן תרבה, כי אם במעון צר, במצור ומצוק וברחוב מלא אשפה ורוח קטב אשר בה איש אחיו ידחוק ויחד יהיו למשסה לרוח זלעפות, שם תשב כל ימי חייך. אך לא זאת בלבד (כמו לא די באלה לדכא נפש איש עד עפר) כי אם עוד הגדילו עצה, לא רק לענות גויתו כי אם גם רוחו; על תורתו אשר היתה שעשועיו קראו מלחמה תמיד, ואחרי כי איש ישראל לא יְנֻהָה אחרי תענוגות התבל, כי אם ישמח בביתו בחברת רעיתו ופרי בטנו, לכן גם אלה ימנעו ממנו. אל תקח לך אשה ואל תוליד בנים — קראו לו. אך אם לא יקחו נשים ולא יולידו בנים הלא ימות הדור ההוא ואז הלא יכלו אוצרות המס ואיפו ימצאו האצילים והכהנים די כסף למשוך ביין את בשרם ולהכין כל הכבודה לפלגשיהם ועבדיהן ואמהותיהן? לכן הפליאו עצה למצוא חן בעיני אלהים בדכאם את העם זעום נפשו, וגם למלא אוצרותיהם כסף, העצה הנפלאה הזאת הראויה לעושיה, היא כי ינתן הרשיון לקחת אשה רק לאנשים מספר אשר ישלמו בכסף מלא מחיר הטובה הרבה הזאת אשר יתנו להם, והיותר יתהלכו כעירים בתבל וכציץ השדה ימלו, או—ימירו דתם. זאת עשו בני ארץ אשכנז להיהודים האמללים. אבי שמואל היה איש אשר לא ידע התורה ויסחר אל ארץ כרוב אחיו למצוא שכר למען — שלם המס, ולהחיות בנותר נפשו, וכאשר לקח לו אשה צר לו המקום בארץ ההיא, כי נרדף מחמת השופטים וישם פניו אל ארץ אמעריקא, אשר היתה כארץ הקדושה, כמקום הגאולה הנאמנה להנאנחים תחת תגרת יד הערִיצים, ויבוא עד בריטאניה הוא ואשתו ובנו הקטן שמואל, ואז היתה עת אשר המנפה שמה שַׁמּוֹת בארץ.

"ברפת בקר שכב אבי על מצע תבן, פניו חורו כמת, עיניו שקעו בחוריהן, לרגליו מלתחת מרכלתו ובידיו הרזות אחז בכל מאמצי כח במטהו אשר אך הוא היה משענתו בדרך נדודו. אני שכבתי למעצבה על ימינו, ילד אין אונים וָאֶמְחָה ביד רועדת הזעה מעל מצחו. השמש בער כאש תפתה והרוח ברפת שם מחנק לנפש. הקשבתי ואשמע לקול מצעדי ההולכים סביב מקום מפלטנו אולי תבוא אמי אשר יצאה לבקש עזרה, אך לא שבה אלינו. כל יושבי הארץ מתו יחד — כה אמרתי בלבי וגם אותנו תגרה המנפה הנוראה בחרשה, וגם אמי תמות! — קראתי בקול ודמעותי פרצו כנחל שוטף על לחיי, ואתנשא ממקומי וארוץ בכל כחי אל הפתח. אבי ראה זאת ויקרא: איפו אתה? אוי לי אם גם אתה תעזבני. נבהלתי ונסוגותי ואעמוד מרעיד על עמדי ואשוב

כבדות אל משכב אבי. הוא התנשא על משכבו ואת ראשו אשר כמשא כבד הכביד עליו הניח על ידו הרזה ויקרא בקול מר: בני הָוָתֵר אתי. קצי, קץ חיי בא. הנני נלמוד — ומי יקרא באזני את הודוי, מי יכבסני וילבישני בגדי מתים? מי יובילני לשכב את אבותי למען תדע, בני, מקום ינוחו עצמותי ותתפלל על קברי ביום הזכרון. איפו את אשתי, איה? בראש דרכים כשלת נפלת, אין אֵל בך לקום, מאהרי הדלת והמזוזה גרשוך באכזריות, מהחצרות שלחוך, אותך המתיפחת בצרותיה, איפוא אתה שמואל? איפו —

— הנני אבי, על יד ימינך —

— מוסר אלהים הוא! כי נטל עלי לעזבך באביב ילדותך, ומה יֵעָשֶׂה בך, תולעת אמללה? הגוים לא ידעו חנות, המה ירדפוך, בכת עיני, ככלב עז נפש. מחמד לבי, אם ישאירך אלהים בחיים אז זכור תזכור כי דוד לך הוא אחי אשר באשכנז והוא יהיה לך לאב. בני אם תשאלני מדוע עזבתי את ארצי ומשפחתי לנוע אל ארץ לא ידעתי? בני חק חקקו הגוים, כי רק מתי מספר מבני יהודה ינורו במקום אחד. — חיי מצאתי לי בעמל כפי ולא בקשתי עזרה מאיש והמה נרשוני, כי מדוע לקחתי לי אשה והמה יחפצו כי נבלה חיינו בחטא וזמה. — למה תבכה, בני? בגולה הננו, על רוב פשעינו הסתיר אלהינו פניו ממנו וינרשנו מעל אדמת קדשנו. בני אני לא אדע דעת התורה, אך אחי הוא חכם נדול ומורה לעדת ישראל והוא ילמדך תורה ותלמוד — אך כעת השבעה לי בני כי לא תבנוד באלהי אבותינו, ברוך הוא, ולא תמיר כבודו באחר. הנה עברנו ארחות ימים עד בואנו אל הארץ הזאת, פה לא רע לב עם הארץ כבארצנו, המה יתנוגו לחיות מעשל כפנו, לא יבוזו במכות מות יען כי נקרא בשם אלהים, ברוך הוא, ולא ימלאו פנינו קלון יען כי יוצאי ירך אברהם יצחק ויעקב הננו —. אך הזהר לך, המה יחפצו להסיר לבנו מאחרי אמונתנו. לכם לא רע אך דעתם קצרה, המה ידמו כי אם ידיחו אחד מאחינו אז יראו במעשיהם כי נבואת משיחם אמת היא". מגורת האב המת באה ונחיתה, את בנו לא הבו חרם כי אם אספו אותו ברחמים רבים — לאמונתם. הנה הדברים האלה אשר דבר אביו לפני מותו היו צרורים וחתומים בלב שמואל, הדברים האלה אשר לוא היו נוכח פניו תמיד, כי אז אולי לא היה עתה את אשר היה, אך הוא שכח אותם ימים רבים ולא העלם על לבו, כי עד מהרה במות אביו נמצא לו אב חדש תחתיו, הוא מאספו ומחנכו, אשר בראותו את הילד האמלל ובשמעו מפיו את אשר קרה אותו אספהו אל ביתו ברחמים רבים ויקרישהו להיות מלאך שלוח לאחיו כאשר ינדל למען יקרבם אל אמונת עם הארץ, ועל כן חנך את הנער על מבועי המדעים וילמדהו לשון וספר וגם שפת עבר וינלה לו מסתרי אמונתו, כי בן אלהים הערה למות נפשו למען כפר בדמו חמאת בני האדם הדבוקה בהם עוד מימי אביהם הראשון. דמו שפך כמים למען טהר את כל בני האדם ויפתח לפניהם שערי שמים, וכל בני האדם יטהרו ויהיו לבני אלהים, כאשר היו במרם חטא האדם ולא ידעו עוד רע, כל אלה השמיע באזניו תמיד ויתאר לו את ענות נפש הגואל בהתלותו על העץ, את מצעיו הנוראים ומכאוביו

האנושים אשר נשא וסבל בחטא רבים ולפושעים הפגיע. אך הנער אשר ראה באור פני אביו החדש חיים, ואשר התענג על כל מוצא שפתיו וישמח על כל תורה וחכמה אשר הורהו חרד לרגעים בשמעו מסתרי אמונתו, והרגעים אשר ישב לפניו היו בעיניו כימי עד, וכנהלין כצרה כן רחב לבו בחדל מורו מהשמיעהו את דברי אמיתתי. וגם בלילה הפילו עליו דבריו אימת מות: דם נשפך, אנשים נהרגים, מרצחים יבקשו לקחת נפשו ראה בחלומו ושנתו נהיתה עליו ולחו כשל מים ליום ויהלך כצל ואיש לא ידע מה עמו. מאספו בקש להחליפהו ולחוקהו ועל כן הקל מעולו בלמודים וישלחהו לישוח בגנות ולשאף רוח צח ולהשתעשע בשעשועי ילדים כנילו, אך כל אלה לא היו לעזר ולהועיל, הרוח לא השיב רוחו, נגי חמד לא שבחו לבו ומשוש הילדים לא היה לו לששון. פצעים נוראים, חבורות זבות דם, וכל ענות נפש נועת ראו עיניו בכל ונפשו התפלצה. למות! אך למות! — זעק לבו בתוכו בקול מבשר מות — כמעט אציג כף רגלי על מפתן החיים, ועת לי ללכת רגלי ללכת ישרה והטה יורוני, כי רק לשכב כמת היא מטרת החיים, לאיש אשר יסר לו טבעו להיות איש יורו, כי טוב ללכת בדרכי האשה וזאת תחשב לו לצדקה. במה כחי גדול ללכת בעקבות הגואל? לעשות אותות ומופתים קצרה ידי, ללמד תועים בינה תקצר לשוני — ומה אעשה? — אך למות! אלה היו הגיוני הנער לרגעים, אך לאט לאט כאשר הסכין בהמחשבות האלה החל לעשות שקר בנפשו, למען הצדיק את מורו, וישב אל לבו כי אך עון אבותיו יכבד עליו והוא הוא כקיר ברזל בינו ובין הרגשות הנעלות אשר יאטר מורו להגיח בלבו. הוא החל לעשות שקר בנפשו מבלי דעת וחפץ, כי בימים האלה היה כאיש אשר כל חפץ ורגש עזבוהו והנהו רק ככלי מעשה בירי אחר, אשר ידע להטיתו לחפצו. כל עוד אשר נויתו היתה בריאה, אף כי רוחו היה חולה מאז החל להקשיב בתורת אמונת מורו, כל עוד אשר היה מתום בבשרו, אף כי בלבו שלחו לפעמים מחשבות כצפעונים חצי רעל, אז לא נמר אטר בלבו ללכת בגדולות ונפלאות ולחיות כציר שלוח מאת האלהים, כי נאה ונאון רחקו ממנו וישב אל לבו: מי אני? ומה גם אחרי כי מורו לא אמר לו מעודו בשפה ברורה: את זאת תעשה, או לכך נוצרת, כי אם העיר אזנו תמיד כי יבחר בדרכי נואלם להקריב נפשו למען הטיב לבני אדם, להיות כעינים לעור ופה לאלם, לפתוח פה לבשר לעגוים יום הגאולה, ולפרוש כפים אל ההולכים שובב בדרך לבם ולא ישאלו בנדרש להם. לא יבקשו את הנמצא להם, ובשמעו כל אלה אמר לו לבו כי המטרה ממנו והלאה, כי משכנה מרום ועל כנפי נשרים עליו לראות ולעוף עד מקום חביון עזה והוא הלא קצוץ כנפים, לרוחו לא אמץ אלהים ולניב שפתיו לא פתח סער, ובמה יעשה ונם יוכל? הנה כי כן יחשוב כל איש בריא הנו ואמיץ הרוח, כי ידע את כחו ויבין במה יצליח, לא כן רפה הרוח והידים, הוא אשר לא יצלח לכל הוא יבקש כל כלי נבול, וכאשר תרסינה ידיו מעשות כן יגדל החפץ והתאוה בלבו לכן גם הוא אחרי אשר חלה את חליו וכמשע היה בין חמות ובין חחיים, ובעת אשר אך החל לשוב לימי עלומיו,

בימים האלה שמע רק דברים נחומים מפי טורו, אשר קרא רק מעל ברית החדשה וימלא רוחו בדברי השליחים, ולבו היה חלש ולא מצא כח לחשוב מחשבות אשר הוא הרן וילדן, ורוחו רפה ולא עצר כח ללחום נגד מחשבות אחרים, כי חולה היה, וכדרך כל חולה לבקש מישען לגויתו וכאשר ימצא איש מחזיק בידו ישיש עליו בכל לב. כן יבקש משען גם לרוחו, וישמח אם אחר יחשוב תחתיו, בחיותו במצב כזה גמר אמר ויחליט, כי הוא נבחר מבטן ומעי אמו קרא בשמו להיות לאור מאיר לעמו, אשר שובב בטשובה נצחת, כו בחר ה' מכל אחיו בני ישראל אשר על עפעפיהם צלמות ורק עיניו פקח ויקרא לו בחירי אתה וישראל אלי תשוב. כה חשב הנער החולה.

איש אשר כח בימינו וחפץ בלבבו לעבוד ולשבוע מעטל כפו הוא ימאס בלהם עצבים, כל מתן וכל עזר לו לזרה, לו תנעם פת חרבה אם אך ידיו עשות וכלענה יהיו לחכו מעדני מלכים אם אך כמתנת חסר באו לפיו, ואנשים כאלה באהבתם למלאכה ירבו מפעל ומעשה ויטיבו לרב אדם בכל ידיהם, אשר על כן תחשב אהבת המלאכה כמדה היותר טובה במדות האדם, אך האוהבים מלאכה בכל לבם, לא רק מאשר כי אכף עליהם פיהם, המה מעטים מאוד, ועל הרוב ישישו גם העצלים אם אך ימצאו תואנה לשבת בחבוק ידים, כי רק האיש אשר בידו לברוא חדשות, הוא ישמח בכשרון מעשהו שמחה נאמנה ויאהב את המלאכה למען המלאכה לא למען השכר, ואף אם ישלמו לו פי שבע למען ישב בטל לא יאבה ולא ישמע, אולם האנשים אשר ידם תמצא לברוא מעטים המה מאוד לכן ימעט גם מספר האוהבים מלאכה בלבם, והיותר יעבדו עבודתם רק יען כי המחסור ישים בפיהם מתג ורסן ויסם לחפצם, או יען כי הסכינו למלאכה ויעשו כאשר הסכינו מבלי הרבות מחשבות, אשר על כן רוב בני האדם עבדים המה וישארו עבדים כל עוד אשר לא ימצאו חיל לברוא בידיהם ולאהב את המלאכה באהבה נאמנה, כי אחרי אשר רק מפני המחסור או ההרגל יבחרו במלאכה לכן המה כמכונות, ככלי מעשה, אך לא כרוח המחיה אותם, ולכן נחוץ להם תמיד ראש ומנהל, אשר על כן תמצא יד כל איש רעת, אשר כח בלבו לברוא, לנהל אחריו המון אדם והמה בקולו ישמעו, כאשר יעשה הנרזן והמעצד חפצו, ואחת היא אם יהיה שר צבא, או חכם חרשים, או יושב בחברת מחוקקים, איש הרעת ימצא תמיד סרים למשמעתו, ולתת חפשה נאמנה לכל בני האדם אזלת כל יד כל עוד אשר לא לכלם יהיה רוח אחד ולב אחד, ואמץ לבב האחד לא ינבר על רעהו, אך אחרי כי הדבר הזה לא היה ולא יהיה, לכן היו ויהיו עבדים עד עולם.

כאשר במלאכה כן במחשבה, אחד מאלף יבחר ללכת בדרכי לבו ומחשבותיו ולא יעצום עיניו ללכת אחרי מוליכיו, והיותר יאטינו במשמע אזניהם, כי נרפים המה וכמשא כבד יכבד מהם לחשוב מחשבות אשר ממקור לבם יצאו, ועל כן היו ויהיו תמיד עבדים במחשבה כבמעשה, המה המאמינים בדברי רעיהם ולבם לא יבקש חשבונות, כבמלאכה כן במחשבה לחשוב מחשבות ולהרבות חקור יבקש רק איש אשר ירע בנפשו כי וב נחו לברוא ולהוליך חרשות על כן

ימאס בילדי זרים כי יבקש להוליד בנים, ואם יראה כי פרי מחשבות רעיו טוב הוא אז יחשוב אותו כפריו אשר הוציא הוא בזעת אפים, אחרי כי עָמַל עָמָל רב עד אשר הוציא משפט מה טובו. ואחרי אשר אנשי לבב אשר ימצאו לברוא חדשות במחשבה ברוחם אך מעטים המה לכן גם מעטים המה אשר יאהבו החכמה והחקר רק למען ידעו חכמה וחקר, ורוב העם אף בלמדם יעשו זאת רק למען ימצאו בה חית ידם או כבוד וכהנה, ועל כן לא ירבו חקור ועל כן יאמינו ולכן היו ויהיו המאמינים תמיד אלפי פעמים יותר מהיודעים, ואף אלה אשר יתפארו כי לא יאמינו גם המה אך מאמינים המה, כי המה אך יאמינו בדברי איש אשר לא יאמין כאשר מנגדיהם יאמינו בדברי איש אשר יאמין. מצב כזה הוא מצב רוב בני האדם, וגם מצב חכמי לב בחלות גויתם. אשר אז ירפו מורשי לבבם ולא יעצרו כח להנות ברוחם ואז ישענו גם בדעתם על דעת איש אחר כאשר ישענו בזרועם על זרוע מנהלם. וזאת היא לרבים כי ישנו דרכיהם ודבריהם ודעותיהם בחלותם או בהגיעם לימי זקנה ושיבה, או כאשר אפפום צרות ותלאות. ובמצב כזה היה שמואל אז. אם ירא עד הנה מפני הרעיון לחשוב כי הוא נועד להיות למושיע לרב אדם, זאת היתה לא יען כי ידע דרך עמו ויבן כי כל לשון תקום אתם למשפט לא תצלח, וכי כל מעשי האומרים להדיח לבם מאחרי אמונתם אך מעשי תעתועים המה, גם לא מאהבתו או מחמלתו על עמו מֵאֵן לקבל עליו המשרה הזאת, לא, הוא כזה עמו בלבו ככל מנדיו, וגם הוא דמה כי אך חבר פוחזים ואנשי בוגדות ותרמית המה, אנשים אשר אין שוה להניחם כארץ, כי לבם רע ומשחת, ורק מאשר כי הנביאים חזו להם מראש יום גאולה לכן החובה, למען לא יהיו הנביאים חלילה כמדברי כזבים ואז הלא אין עוד נביא וחוזה ואפס עוד גם מושיע אשר עליו נבאו מראש, לכן למען החזיק דברי הנביאים יתנו למו הצדיקים האלה חנינה ולא יַכּוּם נפש כבלבים עזי נפש, כי אם יאמצו כל כחם למען הציל נפשם. כזאת חשב גם לבו ולא ידע גם הוא חנות בראותו איש זקן — כאשר יספר אחרי כן — עוטה מעיל ארוך ככני קדם, מעטפה חבושה לראשו על שתי לחייו ירדו בפתילים לבנים שתי פאות ראשו, וזקן ארוך ולבן ירד עד לבו, הוא בן ישראל מתונרמה או אזיא. חבל נערים הקיפוהו ויעפרו בעפר נגדו וידו אבן בו, שרקו בשפתיהם ויקראו אחריו מלא a jew, a jew — יהודי! יהודי! — והוא נשא אליהם כפיו וידבר עליהם בנחת להוכיחם, ואחרי אשר המה בשחוק ולעג ענוהו פנה וילך לו לדרכו מבלי שים עוד לב להם ולמעשיהם. שמואל לא התערב בהם, הוא לא קרא מלא ולא גדף ולא זרק אבנים, אך לא מחמלתו עליו כי אם יען כי לא לכבוד נחשב בעיניו לבוא בחברת הנערים האלה ובלבו הצדיק מעשיהם בחשבו: אבל מדוע שובב העם הזה משובה נצחת ומדוע יקשה האיש הזה את ערפו וְיַרְאֶה לכל כי בן בלי אמונה הוא? ואם כן לא מאהבתו וחמלתו על העם הזה מֵאֵן ללכת אליהם להשיבם מדרכם, כי אם יען כי לא באלה אשר יעצמו עיניהם וילכו אחרי מוליכיהם היה חלקו, הוא חשב מחשבות כהעולה על רוחו ולא רוח־מורו

ועל כן מאן לעשות חפצו כשרם העירהו לבו ללכת בדרך אשר יסר לו. אך ברפות כח נויתו ורוחו או הטה אזן קשבת לקול מדריכו וידור נדר ללכת בדרך אשר התוה לו ויעשה נם הוא שקר בנפשו לאמר ללבו: רק לכך נוצרת. אמנם כאשר שכה נויתו להתחזק כן שב נם הכח לרוחו ויחל שנית לספוק כדברי מורו, וביום אשר הכין לדרך פעמיו פתח את סנור לבו ויראה למורו את הרשום על לוחו: ספק ומלחמת אין־קץ, והוא, המזרה לא שב מחשבתו כי אם הניע בראשו וישאלהו: האם לא תתן האמונה בו מנוחה נעימה בלבך?

— הנה אמצא מנוחה, אך רק אתה פתחני ואפת ועוד לא הָרְאֵיתִי לדעת כי כן היא ועל כן פחד ודאנה נסתרים בחדרי לבי אשר ידי תמצא אך להסתירם ולא לנרשם — ענה שמואל.

— ומה היא הדאנה? שאלהו מדריכו.

— אפחד מאד לשים כל מבטחי באיש אשר היה איש כמוני ואשר כבר חלף עבר —, ומה ענהו מורו על התשובה הזאת? האם אזר כח להראותו כי שנה ברואה וכי פחד ללא פחד? וכי לא באיש אשר חלף עבר כי אם באל חי ישים מבטחו, אך לא! ואיך יֵרָאֶהוּ כזאת, הן רק למאמינים נוכל לאמר: האמין ואין לך לבקש השבונות, אך למבקשי חשבונות לא נוכל לאמר: הרף! כי נזרע דבריו על צחיח סלע, לכן בחר בדרך אשר בו יבחרו כל הנלחמים על דבר אמונה בעת אשר תקצר דעתם מענות לשיאלם דבר ברור, ובאשר יעשו רוב המורים והמלמדים כשאל אותם תלמידם דבר אשר לא ידעו להשיב. אומלל! קרא מורו — עוד דמי אבותיך קשי העורף יזלו בעורקיך! — האין זאת תשובה נכונה? אמנם צדק מאוד בקראו את הקריאה הזאת, כי אמנם קשי ערף אבותיו נהל נם שמואל. עם קשה ערף העם הזה! כן יקראו כל מנדיו תמיד ובדבר הזה ישמיעו אמת, כי אמנם מי עם, אשר נשא וסבל תלאות איומות ומצוקות נוראות כהעם הזה מבלי אשר נשה אף כמלא השערה מדרכו? מ. עם אשר לא אכזריות אמה ולא דברים נעימים, לא מצרי שאול ולא מנעמי החיים לא הועילו לתת לו ערף אחר תחת הערף הקשה אשר נחל מאבותיו? ומי יודע זאת יותר מאלה אשר נסו ברבר שפתים ובכח ידים להדיחו ולא יכלו, יען כי ניד ברזל ערפו ולא יהסך לדונג נם אם ירבו המדורה ויעלו עליה אבות ובנים, נשים ועוללי משחים יחד! ניד ברזל לו אשר לא ימס נם אם יהיו דברי מנגדיהם באש. אמנם הניד הזה הוא הוא היה לו למעוז ולמבצר לבל יאבד ואבד שמו, בניד הזה שוכן רוח חיים להחיותו עד עולם, ואוי להם לאלה אשר יבקשו להחליפו בניד בשר, כי המה ביום תוכחה לא יעמדו ואבוד יאבדו המה וזכרם.

הנה אבותינו ספרו כי עצם אחד יש באדם אשר בו לא תשלוט לא רמה ולא רקבון, לא אש תפתה ולא הקרח הנורא, ובעת אשר כל העצמות והגידים יהיו כאבק פורח והבשר יהיה לברות לשני תולעים נם אז יִוָּתֵר העצם הזה וממנו תהיה סנה לנויה חדשה ביום אשר תפקדנה הרוחות לשוב ולחיות, ואמנם כן יש עצם נפלא כזה לעם ישראל והוא ערפו אשר בטוח כל נויתו ורוחו

ויהיה למשסה לרודפיו, אשר אכלו בשרו אכלו לחם, הוא לא יִשָּׂנֵא ויהיה ניד ברזל כאשר היה לפנים.

אזמלל עוד דמי אבותיך העסשים יזלו בעורקיך! קרא המורה בלב נשבר ותתלמיד לא נשא ראש בנאון ולא קרא: אם כן אשיש כי נֶחֱנתי בטוב כזה! הוא לא כזאת ענה, כי אם באנחת שברון מתנים קרא: אבל הן לא פשעי ולא חטאתי הוא רק חטאת אבותי דבקה בי, הן לא יוצרי אני ולא כחמר ביד היוצר הנני בידי —. ומדוע היתה כזאת? למה זה נאנח שמואל, האם באמת חטאת נוראה היא לחשוב מחשבות כהעולה על רוחו ולא כחפץ לב טורו? הן אם כן הוא הלא חטאו עוו פשעו כל אלה החכמים אשר הלכו בדרכי לבם וינלו חדשות ונצורות, הן מי הביאם לגלות חדשות אם לא קשי ערפם, כי מאנו להאמין רק בדברי מוריהם? — אמנם שמואל, אף כי בלבו היה הכח לחשוב מחשבות אך לא ידע עוד כי אך זה חלק אלה מטעל, אשר נתן בלב בחיריו לטען יהיו כאלהים יודעי טוב ורע, יען כי על דרכי ה א מ ו נ ה נהלוהו מעודו, רק להאמין ולא לדעת, והדעת הלא היא ראשית חטאת היתה לאדם הראשון, אשר על כן יאמרו כי נואלם בא להתם החטאת הזאת — חטאת ה ד ע ת, ולתת א מ ו נ ה תחתה, והמחזיקים בדרכיו הלא ידברו ויטיפו, כי אך באמונה יחיה נבר ואז יטחה כעב פשע אבינו הראשון ומלכות השמים תשים משטרה בארץ, ועל כן חשב גם הוא לעמו לחטאה כי קשה ערפם וימאנו ל ה א מ י ן בהנואל אשר הקריב נפשו למען האשמה הזאת אשר בה אשם אדם הראשון בבקשו להיות כאלהים יודע טוב ורע, ובאשמת אביהם עוד יחזיקו ויבקשו גם היום אך דעת, אשר על כן יִרְדְּפוּ על צואר ויהיו נודדים ונבזים ומנוחה לא ימצאו, כי אך המאמין באמונתו יחיה במנוחה ולא איש הדעת אשר ימאס במנעמי התבל ולא ימצא בהם חפץ ומנוחה כי אם ברעיון לבו. גם שמואל חשב זאת להם לחטאה ולנפשו לחסרון לא יוכל להמנות. אמנם לוא השיב אל לבו לחקור עוד כי אז לא נאנח על החסרון הזה, כי אז ראה והבין כי לא רק בני עמו כי אם גם בני כל יתר העמים, אשר אך רוחם כביר ללכת בדרכי לבם ולא ילכו בעינים עצומות אחרי מוליכיהם, כמהם יחטאו, בכלם דבקה החטאת הזאת וכלם קשי ערף המה. האם לא היה משה קשה ערף במאסו באלילי מצרים? האם לא היה מאקראטעס קשה ערף בשתותו כוס־רעל? האם לא היה קופערניקוס, קאלומבום ודומיהם וחכמי הטבע אשר בחרו בכחות השבע תחת להשביע רוחות, האם לא היו כולם קשי ערף? האם לא היה לוטהר קשה ערף, במאסו באמונת האב ברומא וקדושיה? או האם לא היה נואלם קשה ערף בהערותו למות נפשו יען כי הלך בדרכי לבו? הלא אלה כלם אך קשי ערף היו, כי מאנו האמין ובכלם הלא דבקה חטאת פרי עץ הדעת, אך זאת לא הבין עוד יען כי טורו נסך עליו רוח תרדמה ויעצם עיניו ויחשוב לו כעון וחטאה לפקוח עינים, לבל יעשה כעצת הנחש אשר הסית את האדם לפקוח עינים. ועל כן נאנח ועל כן התעצב אל לבו ועל כן נמר אמר להבליג על רוחו ולדכא כל טלחמה וכל מחשבה בלבו ולחיות לציר נאמן לשולחו, גם נסה להרים לבו ולהשוב כי אמנם הוא בחיר ה' אשר קרא

בשמו מבטן אמו למען יהיה למושיע לישראל וגואלו וינמר אמר לשים פעמיו אל אחיו האובדים והנדחים.

אך אנה פניו מועדות? האם ינוע מעיר לעיר לבקש צאן אובדות, כאשר יעשו כל בני חברתו? אך לא! ההשנחה העליונה התותה לו דרך מראש ותראהו באצבע לאמר: זה הדרך לך בו. הן דוד לו בארץ אשכנז אחי אביו והוא רב גדול ושמו נודע בשערים, אליו ישם פניו ואם יפתהו ויוכל לו, אז ימהרו כל אחיו לעשות כמעשהו, כי אם הרב והגדול בישראל יעזוב את אמונתו, מי לא ימהר לרוץ אחריו אל כל אשר יהיה רוחו ללכת? כן יזם בורו וכן חשב גם הוא ויבטחו כי חפצם בידם יצלח, אך גם הוא גם טורו אשר נאנחו על קשי ערף העם הזה שכחו כמעט רגע כי עם קשה עורף הוא, כי הרב יקשה עריפו, ואם גם יפתנו ויוליכנו אחריו, הן העם כלו עם קשה ערף הוא ולא יאבה ולא ישמע עוד בקול הרב אשר עזב את אמונתו, כי העם הסורר הזה יקוא לנפשו מכלכת כהנים וכל איש ככהן בעיניו ולא ילך אחרי כהניו אם ימו מדרך אבותיהם, זאת לא חשבו בלבם גם שניהם, ויאזור חיל היא, שמואל, איש אשר בלבו חצי הספק ללכת לפתות בן מעם הסורר הזה, קשה העורף אשר הוא כסלע איתן בדעתו. אך כן המה כל אלה אשר יאמרו לפתות ולהוליך אחריהם אחרים בחזקת היד, מבשרם יחזו כל איש וידמו כי כרוחם רוח כל בני האדם, ואחרי אשר המה יָמֻשׁבו בחבלים אחרי מוליכיהם לכן תמצא ידם גם לשים מתג ורסן באף אחרים וינהלום אחריהם. רק על לב רפי רוח תעלה מחשבה כיאת לפתות, כי לולא רפה רוחם כי אז לא נפתו, ולולא נפתו כי אז לא בקשו לפתות. עם קשה ערף כישראל אשר ימאן להפתות ולהאמין, הוא לא יאבה גם לפתות כי יאצינו ברבריו כי הוא אך דעת יבקש, ועל כן מאסו בני ישראל בגרים וימאנו להביא בברית אמונתם זרים אשר לא על ברכיה נולדו, רק אם ברעת וחפץ לב בא איש לחסות בצל אמונתם אז פרשו כנפיהם עליו, אך חלשי הלב ורפי הרוח לא כן ידמו ובנאות לבם יחשבו כי ידם תעשה תושיה, וכן חשב גם שמואל כי ידו תמצא להביא אמונה בלב העם בלי אמונה מבלי השיב אל לב מה תהי אחריתו בנסותו מלחמה, הוא ברוחו אשר ינוד כקנה לסני רוח את גיד הברזל, אם לא יעדו קרסוליו ויפול ויאבד דרכו, וכלי מלחמתו יתמוללו ורוח תשאם.

הוא בא עד בית דודו, אך עוד בליל אתמול ננלתה אליו תמונת גואלו עם סצעיה וחבורותיה הזבות דם לענות נפשו בחזיון ליל, התמונה התיצבה לפניו וכמו קרבה אליו וכמו שלחה יד וכמו בקשה לשים מחנק לנפשו, וכמו הדפתהו ארצה ותשם רגלה על צוארו ובחבלי מות כאלה ענתה נפשו עד אשר התעורר משנתו.

מה חפצה התמונה להשמיעהו? האם: לך בדרכך זה ואל תשוב למעני! או: אל תנסה כחך להלחם את גיד ברזל, ראה בעיניך מה חטכות האלה ובין כי קשה ערף יבחר מות מחיים ילא ישנה דרכו? — לא זאת אף לא זאת חשב שמואל בלבו, כי אם כי הולה הוא, וכי עון אבותיו דבק בו וידפהו בלי חמלה,

הוא חשב את נפשו ויחפש לדעת למי עשה רעה מעודו ולמה זה חרי האף הגדול הזה עליו? ולא מצא בנפשו כל עון בלתי כי נולד על ברכי עם קשה הערף. והאיש הזה רך הלב אשר פחד בלילות מחזיוני ליל, ורפה הרוח אשר פעם אחז בדעה אחת ויאמץ רוחו בה ופעם השליכה אחרי גוו, האיש הזה אשר כתב למורו בדברים ברורים (עמוד פ"ה) 'אחת נמרתי אמר והשלכתי את כל דעתי ככלי אין חפץ בו ואשען רק על דברי אחרים. האיש הזה לא שב אחור ממחשבתו אשר חשב, ללכת לנצח את דודו בדברים ולפתותו. אך בזה השכיל הסופר במאוד מאוד בתתו רעיון כזה בלב איש כזה, כי רק איש כמהו יחזיק בחפץ כזה ולא ישליכנו מידו, לוא היה שמואל איש ככל בני חברתו, כי אז בקש לו עדה מבני אמונתו ויהי עליהם למורה ומנהל ויטיף להם בהעולה על לבו, ובמשרה אשר היתה על שכמו היח שמן חלקו ויבלה ימיו בנעימים ולבו שמח בחלקו בזכרו כי חיי העולם הזה הן בידו המה ולעולם הבא עוד יבוא על שכרו כי נהל עדתו על שדה האמונה. או לוא היה איש הרוח ואמיץ הלב כי אז היה הכח בלבו לשוב ממחשבתו, אחרי אשר נוכח כי לא תצלח בידו להקים זממו, כי לעזוב חפץ לב ורעיון אשר בו השתעשע איש ימים רבים דרוש כח לב גדול מאוד. למען כתוב ולהורות דרוש לב חכם, אך למחוק את אשר כתב פעם אחת ולשוב מדרכו אשר התוה לו לזה דרוש לא לבד לב חכם כי אם גם לב אמיץ ורוח כביר, אשר לא לרבים מהחכמים נִתַּן חלק כזה, רבים המה החכמים אשר יחוסו על כל דבר אשר כתבו או השמיהו כעל פרי בטנם, וכאשר לא ימצא איש די כח בלבו להשחית את פרי בטנו גם אם יראה כי רעים וחטאים ומשחתים המה וטוב להם המות מחיים כן לא יעצרו כח למחוק דבר מדבריהם אשר כתבו או הורו, וכל אלה הוא מרפיון רוחם, וכן גם יחזיק רפה הרוח בדרך אשר התוה לו ולא יוכל לעזבנו אף אם יראה כי מעקל הוא וחתחתים פרושים לרגלו, ואם יכביד עליו המקרה את אכפו כי יעזבנו אז יהיה כאיש אובד עצות ולא ידע מה לעשות עוד, לא כן אמיץ הלב הוא כאשר יראה כי שגה במשפט יפירנו ואם בחר בדרך לא טוב ישוב ממנו במנוחה, כי לבו נכון ובטוח כי עוד לו נתכנו עלילות. אמיץ הלב לא ישנה דעותיו על נקלה אך מעשיו ופעולותיו ודרכיו יחליף כפי אשר יורוהו הזמן והמקרים, ורפה הלב יחליף מחשבותיו לרגעים אך לא את מעשיו, כי יפחד להחל במעשה חדש פן לא יצלח גם בו, ועל כן יחזיק במעשהו אשר בידו כאחוז הטובע בראש שבולת. ואיש כזה היה גם שמואל אשר „עזב את דעתו ויבחר דעת אחרים תחתנה" אך מדרכו לא יכול לשוב עוד. ואם אמנם לא ירבה כבוד הרב (דוד שמואל) גם אם ינצחנו בלחמו אתו על דבר האמונה, אחרי כי לוחמו היה רפה ידים, אך איש אחר אם לא יהיה רפה רוח ולא יחליף את הדעת באמונה הן לא יבקש להיות מפתה, כי רק האיש אשר יְפֻתֶּה יבקש לפתות לא כן היודע והחזק בדעתו הוא יבקש כי כלם ידעו ויהיו חזקים בדעתם, ועל כן כאשר חפץ הכותב להציג מחזה כזה לעינינו כי מפתה יחפוץ להטות לב איש עברי גדול מאחיו לא היה לפניו דרך אחר בלתי אם לבחר באיש כזה.

אמנם לא רק כזה השכיל הסופר כי אם גם כזה הסליא עצה בתתו את שמואל בידי זרים מימי ילדותו והוא לא ידע ולא ראה דרכי אחיו, כי לוא היה איש אשר ככר היה בן דעת בהמירו דתו ורק למען כסף או משרה עשה זאת, איש כזה לא כחר במלאכות כזאת, כי ידע מראש כי היא לא תצלח. ואם שמע בקול שולחו וילך, אז שב כאשר הלך, כי הרב לא ענה אותו על דבריו, כי מי חכם יהיה נשמט את אויל כזה אשר ידע כי פעולתו הבל ובכל זאת יחזיק בה, או לוא היה איש אשר מקצפו על אחיו בני עמו אשר רדפוהו וישמטוהו (כאשר רבים המה אנשים כאלה) ועל כן עזב דתם למען הטלט מהם או למען קחת מהם נקם, כי אז לא אכה ולא שמע לקול שולחו כי למה לו להצליח גם את אלה אשר אויביו המה? ולאו גם הלך כי אז מאן הרב לְהָוֹכֵחַ את איש אויב לעמו, ולוא גם נוכח עמו וינצחהו גם אז לא שב הַמְנַצֵּחַ אל האמונה אשר מאס בה משנאה למחזיקים בה, לא כן שמואל אשר מימי ילדותו גָּדַל על ברכי האמונה החדשה, לא משנאה ולא למען שכר עזב אמונתו, כי אם יען כי לא ידע אותה מנער, ואם כי גם הוא בזה ושקץ את עם ישראל בלבו, אך זאת היתה יען כי כן הורוהו מנוער, אך לא שנא את עמו בלבו ויבקש בכל לב אשרם והצלחתם ולהסיר חרפה מעל פניהם, ועל כן רק לאיש כזה יאתה המשרה, להשלח במלאכות הזאת.

אך גם לא כזאת לכך הנדיל תושיה, כי אם גם בזאת כי בשמואל תאר לפנינו לא איש פרטי ורעיוני לבו ודרכיו, כי אם כמעט כל בני הנעורים מכני ישראל בעת אשר ימירו את דתם, או אף אם לא ימירוה כאחרת אך יעזבוה ויתכחשו לה ויבושו בצור מחצבתם.

אשרי האיש אשר לב ישר ורוח נכון נפל בחבלו, לב אשר יבקש רק את אשר בידו להשיג ורוח אשר ידאה רק עד אשר לא תרפינה כנפיו, כי איש כזה יחיה בשלום ויחכם ויחכים וילמד וְיַלֶּמֶד ויעשה טוב גם לו גם לכל אלה אשר דבר לו עמהם, אך הטתנה המובה הזאת לא לרבים תִּנָּתֵן, גם לא אחד מאלף ילך במנוחה בדרכי החיים; בימי הנער ישטוף בטרוצת תאותו לבקש ולהשיג את אשר אזלת ידו מטצוא בסוס שוטף ויכשל ויפול, גם בהיותו לאיש לא ידע מתג ורסן לתאות לבו אשר רק שנוי פניהן ולא מתו, כי תחת תאות הנער תבאנה תאות א י ש: לכסף למשרה וכבוד, וגם בהן ישבע מלוא חפנים עמל ורעות רוח ויבלה עתו להבל בבקשו את הנעלה ממנו, ולעת זקנתו יבוא לו מכשול לב ומפח נפש על כי בלה עתו להבל לבקש את אשר לא יִמְצָא והחיים עברו ואין להשיב. כן הוא בדרכי החיים וכן הוא בנתיבות התכמה. רבים המה במבקשי חכמה אשר בסופה וסערה דרכם, יעפילו לעלות לראש ההר בטרם נכונו אשוריהם בתחתיתו, יסקו שמים בטרם ראו את הארץ ואשר עליה, ויבלו ימיהם וכחם להבל ויכשלו ויכשילו כל הקרב אליהם. אנשים כאלה המה רוב בני האדם, וכבר הראונו ההוזים הנעלים אשר ידעו רגשות אנוש ותאותיו ושניונותיו לתאר לנו דמות אנשים כאלה, אשר יבקשו את הרחוק מהם ואת אשר בידם ישליכו אחרי גום ואחרי עבור ימים רבים ותאות נפשם עוד רחוקה

מהם אז ישובו ויבקשו את אשר היה בידם ולא ימצאו עוד, אנשים כאלה אשר מלחמת תמיד בלבם, כשתי נפשות קוראות מלחמה תמיד אשה על רעותה והמקום אשר בו תלחמנה, הלב, יהי לשטה ושממה, אנשים כפויסט אשר ביטי הנער, בעת החיים מאס בתבל ויבקש לעלות אל על, ולעת הזקנה ככלות כחו ועת להרוש רק חכמה שב לבקש חיים, ושתי הנפשות רבו בלבו בחזקה, האחת בקשה להפרד מהשניה, האחת בקשה לשלוח יד להחזיק בתענוני החיים והשנית אותה להעלות אבר כנשרים להתרומם עד מרומי שחקים, ועל כן קצרה יד שתיהן מהשיג חפצן, אחרי כי האחת קמה לשטן לרעותה, כמוהו כן המה כל בני האדם אשר לא ידעו עת לכל חפץ, ויבקשו בנער חפצי הזקנה ובזקנה תאות ימי העלומים ויהיו תועים כל ימיהם בדרכי החיים. רק לשרידים אשר המה מעטים נתן כח לב להתות להם דרך מיטי נעוריהם, אשר בו ילכו ולא יכשלו, והיותר יפוּ במחלה האיומה הזאת, מחלת אין־שלום בקרב, אך נגד המחלה הרעה הזאת הנה נמצאה תרופה טובה ונאמנה והיא תַּחְנוּךְ, כאשר יחנכו את הנער על פי דרכו ויתוו לו דרך בלמודיו ובדרכי החיים, אז בלכתו ובפיו מתג ורסן לא יצרו צעדיו ולא יכשל. ההנוך הוא לא מקור החכמה כי ישנם חכמים אשר לא חנכו מנער, וישנם אשר חנכו אותם ובכל זאת לא יביאו לבב חכמה בהיותם לאנשים, הוא רק כמתג ורסן לרוח לבל ידלג שור פעם אחת כי אם במסלה יעלה לאט לאט, ואם אטנם לרגלי ההנוך יצרו לפעמים צעדי און האיש, אשר חנן ברוח כביר, לבל ירוץ במרוצתו כי הוא יכביד עליו אכפו לנוח בעת אשר בלחו לרוץ ארח, ועל כן נמצא לא לעתים רחוקות אנשי הרוח אשר עשתנותיהם יעלו עד שחקים יותר בין אנשים אשר בלי עזרת מורה ומנהל מצאו חכמה מבין אלה אשר עיניהם ראו את מורם מנער, אך תחת זאת יצמיח החנוך טובה רבה כהצילו אלפים מהתעות בדרכם לבל יעשו מדחה. ובמדה אשר יגדל כח החנוך כן ירבו האנשים אשר יצלחו לתבל, אנשים שטחים בחיים ובעבודה, אשר ישיבו לנפשם ולרעיהם, כי האנשים אשר כ ל כ ם לא תהיה מלחמת תמיד המה ימאסו במלחמה ולא יגרו מדון גם את רעיהם, ורוב בעלי הריב אשר יחפצו לשנות פני תבל בסופה ובסערה, אשר יקראו רק רע כל היום על כל מראה עיניהם, המה אנשים אשר אין ברוחם נכונה מטבעם והחנוך לא הראה להם דרך שלום מנער. וזה כל פרי העת הזאת כי נתנו לבם לחנך את כ ל ב נ י ה א ד ם ועל ידם יבוא שלום לכלם כי הוא יורה לאיש איש לבחר בדרכו ולשאוף אל מטרתו ולבל ישים לב לדרך רעהו. גם הוא ילמדנו לשאת עול מנעוריו, עול המורה והלמודים ולא יהיה כעיר פרא בחיותו לאיש ולא יבעט בהעטים עליו הזמן עול החיים. ואחרי אשר הוא יביא מנוחה ושלום בלב בני האדם לכן ישבית ריב מטפחות וקנאת המקנאים, אם בשם האמונה יניחו קרב על בעלי הרעת, או בשם הדעת יצורו את בעלי האמונה, בידו לעשות את הנפלאות האלה. אולם דעת לנבון נקל כי רק אז יַסְרֶה החנוך צמח שלום וטנוחה רק אם להטחנך יהיה לב חכם ורוח כביר להבין לב חניכיו וכשרון רוחם למען ידע לנהל את כלם איש איש למטרתו כפי כשרון לבו אשר נתן לו מבעו.

(המשך יבוא.)

חדשות בישראל.

בתשיעי לירח פעבער בשנה הזאת נאסף אל עמיו בעיר לייפציג החכם פר. יוליאוס פירסט הנודע בשם לכל החכמים ואשר היה מוכתר באותות כבוד ממלכי עסטערדייך, זאכסען ופרייסען. ד"ר יוליאוס פירסט נולד ביום 12 לחדש מייא בשנת 1805 למספרם בעיר צערקאָלא (פוזען), אביו היה הקורא בתורה בבית הכנסת בעיר ההיא, ויגדלהו על ברכי התלמוד בתקותו כי יהיה מורה הוראה בישראל. וכאשר היה הנער בן שלש עשרה שנה החל ללמוד שפת אשכנז ויצלח בלמודיו, ובשנת 1820 נסע לבערלין אל בית ספר (גימנאזיאום) ובשנת 1825 לבית מדרש החכמה (אוניווערזיטעט) ללמוד ידיעות אלהיות וידיעות ארץ קדם. ומאשר כי קצרה ידו למצוא מחיתו הלך להקשיב לקח בבית מדרש הרבנים בעיר פוזען. בשנת 1829 עזב גם את העיר הזאת ויתן יד אך לחכמה ויבוא לעיר ברעסלויא ושם לקח לקח בשנת 1831 ובעיר האַללע מפי החכמים הנודעים געזעניוס וכמוהו. אחרי כלותו את למודיו החל להפיץ מעינות חכמתו חוצה והלך לעיר לייפציג בשנת 1833 ושם הורה לתלמידים בבית מדרש החכמה (אוניווערזיטעט) משנת 1839 עד יום מותו. ואלה הספרים אשר כתב; בתחלה החל להוציא לאור מכת"ע מדי שבוע בשבוע 1), אך לא מצא בו נחת ועל כן עזבהו וישם לבו רק אל ידיעות שפות קדם. בראשונה הוציא לאור „תלמוד לשון ארמי" 2) ובו העיר על התדמות לשונות בני שם. ואחר כן „חרוזי פנינים" 3) עם הערות ואוצר מלין. בשנת 1837 הוציא לאור את „הקאנקארדאנץ" הנודע, אשר עמל בו ימים רבים בשקידה רבה ונפלאה. וגם הוציא לאור את ספר „ארי נוהם". בשנת 1839 היה מן המעתיקים את כתבי הקדש בחברת צונץ וזאכס וארנהיים בגלוגוי (יצא לאור בבערלין 1838), ובשנת 1839 העתיק את פרקי אבות. בשנת 1841 החל להוציא לאור את מכתב עתי "ארץ הקדם„ 5) עם מאמרים רבים ונכבדים. "ואוצר מלין למען בתי הספר„ (שולווערטערבוך) . . . בשנת 1845 הוציא לאור „ספר חכמת אלהות לבני ישראל" 6) ובשנה אחריה מאמרים בדברי ימי בני ישראל. 7) גם הוציא לאור (1852) „ספר יוצרות" עם הערות לפיוטים ומבוא גדול על השפה ועל תולדותם, אך לא קרא שמו עליו. וספרו הנודע, דברי הימים לבני ישראל בארץ אזיא 8) „ובית האוצר לספרים עברים" 9) ואוצר מלין גדול בלשון ארמי ולשון עבר 10). בשנת 1862 הוציא לאור את ספרו „דברי ימי הקראים" ועוד ספרים גדולים ומאמרים נכבדים רבים ויהי לשם בין חכמי ישראל והעמים בספריו אשר יהיו לו לזכרון עולם.

ביום רביעי לירח פעבער נאסף פה בעיר וויען החכם מ. ע. שטערן, המו"ל את "כוכבי יצחק„ ובעל תפארת התשבי וכתר תורה, גם העתיק את הספר בחינות עולם לשפת אשכנז, וחלק אחד ממורה נבוכים, וחבר תלמוד לשון עבר בשפת אשכנז. ועוד ספרים רבים והעתקות משפת אשכנז וכל ימיו עבד עבודתו באמונה בכרם שפת עבר. יהי זכרו לעד.

בעיר סצערעד באונגארן נשמע פתאום ביום השלישי לירח פעבער ביום השוק ברחוב העיר קול צעקה גדולה ומרה, כי אנשי בליעל ובראשם האחים „שוועטץ" קמו על היהודים ההולכים ברחובות העיר ויכום מכה רבה, כי העלילו עלילות ברשע על אשה נכבדה מבני

---

1) Literarische Hochwächter (Leipzig 1833).
(2 Lehrgebäude der aramäischen Idiome (Leipzig 1835).
3) Perlenschnüre aramäischer Gnomen und Lieder (eb. 1836).
4) Concordantiae librorum sacrorum Veteris Testamenti hebraicae et chaldaicae.
5) Orient, Berichte Studien und Kritiken für jüdische Geschichte und Literatur.
6) Die jüdische Religionsphilosophie des Mittelalters oder Uebersetzung der seit dem 10. Jhd. verfassten jüdischen Religionsphilosophie Bd. I. und II. Leipzig 1845).
7) Urkunden zur jüdischen Geschiehte.
8) Geschichte der Juden in Asien (Bd. I. Leipzig 1844).
9) Bibliotheca Judaica (Bd. I. und II. Leipzig 1849—1852).
10) Hebräisches uud Chaldäisches Handwörterbuch (Leipzig 1859.)

ישראל. גם באו אל בתי הסוחרים ויחפצו לבוז בו בבתי המסחר לבני ישראל. וכאשר אבה שר הצבא מטירנוי לגרש את הזדים, לעגו לו ויגזלו את חרבו מידו, והוא טהר להמלט על נפשו. כעשרים וחמשה איש הוכו ואחד מהם כל עוד נפשו בו ולא יאמינו בחייו. אך כתודע הדבר להשר בעיר טירנוי מהר לשלוח את שר בית המשפט עם אנשי צבא כחמשים איש ויתפשו את הזדים ויתגום אל בית הסוהר עד אשר יחרץ משפטם.

ביום 13 לחדש דעצעמבער בשנה העברת מת בעיר סיראקא (סאראזער קאמיטאט בארץ אונגארן) איש מכני ישראל ושמו שמואל לוי ויהיו חיי חמת מאה ותשע שנה. האיש הזה לא חלה ממי ילדותו ולא דרש אף פעם אחת ברופאים וגם לעת זקנותו מצא נחת תמיד בלכתו בדרך ברגליו (כך ספרו, ובהיותו בן מאה ושתים שנה הלך תחום שבת ברגליו) שמח ושוב לב היה תמיד, אך בארבע שבועות לפני מותו לא אכל עוד מאכל בשר וכחו סר ממנו, אבל דעתו לא עזבה אותו. וכאשר שאלו אותו לפני מותו אם יאמר „תודוי": ענה: כאשר שמרתי את מצות אבותי בחיי כן לא אסור מהן לפני מותי, כי אדע, כי עוד מעט ואלך בדרך אשר לא אשוב, וגם בטרם אשר תזכרתוני זכרתי זאת.

בארץ גאליציען יראו היהודים כי יודעים המה לערוך את ערך חוקי החופש אשר נתנו להם, והנם מתאמצים גם המה לעזור להמבקשים חופש. עתה בעת אשר יחפצו להרש החדשות בחוקי בחירת הנבחרים מאת העם (וואהלרעפארם) והדבר הזה הוא כחרק בעיני הכהנים והאצילים, ומה גם בני פולין אשר כל הפצם אך להשחרר, התעוררו היהודים בערים רבות בגאליציען ויכתבו מכתבי בקשה (פעטיטאנען) אל שרי המלוכה, כי לא יאבו ולא ישמעו אל שונאי האור והחופש, והדבר הזה היה לשמחת לב כל אוהבי החופש בארץ הזאת.

פה בעיר ווין מעת אשר גמרו ראשי העדה לחדש חדשות בסדר התפלה ובחוקי הדת פרץ הריב בין המחזיקים והמחדשים, ויגמרו המחזיקים אומר להבדל מן העדה אך ראשי העדה לא שמו לבם לדבר הזה וישלחו לביתם לגבות מהם מס העדה ביד שוטרי העיר על פי פקודת המגיסטראט, אך המחזיקים כתבו כתב מחאה אל נציב הארץ (שטאטהאלטער) באמרם כי ארחי אשר נברלו מהעדה אין להם לשאת עוד משא חטם, אולם תקותם נשארה מעל כי הנציב ענה, כי אין בידו הכח לבטל את חוק המגיסטראט, אחרי כי כל בני ישראל תושבי ווין על העדה הזאת יתחשבו.

הרב מעיר מאקייא באונגארן מהו' ר' פאנפעדער, והרב מעיר סאראס-פאטאק באונגארן אשר שניהם היו גדולים בתלמוד מתו ביחד הזה.

בעיר שטוטגארט מת פתאום בחודש דעצעמבער ה' ה. מ. העגלע אחד מראשי עדת ישראל אשר היה איש נכבד מאוד ויודע התורה ומחבבת עד יום מותו.

בעיר אלכסנדריה במצרים בנה מכספו הגביר הנודע יעקב לוי מנשה בית תפלה, אשר הוציא עליו שלש מאות אלפים פראנק. המשנה למלך שלח את השר אשר על אניות המלחמה (מארינע-מיניסטער) ואת ראש הפלך (גובערנער) כי יטלאו מקומו ביום חנכת הבית.

התכם ד"ר ברלינער מבערלין הנודע בשם על ידי ספריו „רש"י על התורה", ופלטת סופרים" שם פניו לארץ איטליא ובפרט לעיר רומא למען חפש אחרי כתבי יד בחכמת ישראל. שר התשבלה בארץ פרוסיה אחרי אשר נתן לו מאוצר הממלכה סך שני מאות ר"ט כתב אליו במכתב (כן יודיע בעצמו במכתב ע יזר. וואבענשריפט) כי הוא בקש מאת ביסמארק שיכתוב לציר ארץ אשבנז באיטאליא כי יעמוד ליומינו ויתמכהו בכל עת שבתו באיטאליה. לבד מסך הכסף אשר נתנו לו מאוצר המשלה שלח לו עזרה מרחוק אחד מכהני הנוצרים האוהב חכמת ישראל. ופה בווין מצא עזרתו על ידי המטיף החכם ד"ר יעללינעק כי על פיו נתנו לו מקופת בית המדרש ששים פלאר. והחכם הכהן הגדול ד"ר אלבערט כהן מפאריז שלח לו מבית ראטהשילד שתי מאות פלאר. והחכם החוקר הנודע ר"ש באבער מלעמבערג שלח לו חמשים פראנק. בלי כל ספק לא יבושו עוזריו משברם, כי העלה בידי החכם הזה לגלות ממטמונים לא ראו אור.

ס. מייער.

יח.

אחר הדברים האלה יצא עוד הפעם ר' שלמה שלטיל להגד ולספר גדולות ונפלאות מהאר"י ומתלמידו מהרח"ו ולהראות כתה של צדקה ושלח מכתב גדול לחויל בכ"ג ניסן שנת שס"ט בשקרים וכזבים כדברים האלה א) אספר מעט כמיפה מן הים ממעלת האר"י ז"ל כשנולד נתגלה אליהו לאביו ואמר לו הזהר ביום מילתו שלא תמול אותו עד שתראני עומד אצלך בבה"כ, וכאשר הביא את הילד לבית הכנסת המתין אביו עד שנערו בו כל הקהל והוא לא שת לבבו אליהם עד שבא אליהו ז"ל ואמר לו שב על הכסא, וישב והילד בידו ובא אליהו וישב על גבי חיקו ולקח הילד מיד אביו ושם אותו על גבי חיקו ותפס בו בשתי ידיו, והמוהל טל ולא ראה שום דבר, ולאחר שנמול החזיר אליהו הילד לאביו ואמר לו קח את הילד והחזק בו כי אור גדול יצא ממנו לעולם. ובכל לילה עלתה נשמת האר"י לשמים ובאו נדודים של מלאכי השרת לשמרו בדרך עד שהכניסוהו במתיבתא דרקיע והיו שואלין אותו באיזה ישיבה הוא בוחר לישב, ואליהו היה נתגלה אליו ולמדהו סודות התורה, ואחר הב' שנים של הפרישות הגדולה שעשה האר"י במצרים נגלה אליו אליהו וא"ל כבר הגיע העת סמוך למיתתך עלה לצפת ושם תמצא חכם אחד שמו ר' חיים קליפרס נר"ו אותו תמשח תחתיך ותסמוך ידך עליו ותמסור לו כל חכמתך כי הוא ימלא מקומך וכל עצמותך לא באת בעולם הזה אלא לתקן נשמתו של ר' חיים ב) כי הוא נשמה יקרה ועל ידך יזכה לחכמה ויצא ממנו אור גדול לכל ישראל, ואני אכמיהך שאתגלה אליך בכל עת שתצטרך לי ואנלה לך רוח הקודש בכל עת. גם הקב"ה ישפיע עליך רוח הקודש אלף ידות מה שלא תוכל לזכות פת.

ופעם אחת אמרו חכמי צפת להאר"י ז"ל רבינו נר ישראל כל כך חכמת מסר לך הש"י מדוע לא יחבר הרב חיבור אחד כדי שלא תשכח תורה מישראל והשיב להם בזה"ל אלו כל הימים דיו וכל הרקיע נוילים וכל הקנים קולמסים לא יספיקו לכתוב כל חכמתי, וכשאני מתחיל לגלות לכם סוד אחד מן התורה נתרבה עלי כ"כ שפע חכמה כמו נחל שוטף ואני מבקש תחבולות מהיכן אסתח לכם צינור דק וקטן לומר לכם סוד אחד מן התורה דבר מועט כפי אשר תוכלון שאת ולא להרבות לכם יותר מכדי כוחכם ותספידו הכל כמו הנער שהיה נחנק בגרונו אם היה בא בו החלב ברבוי, לכן עצתי זאת שתכתבו אתם כל מה שתשמעו ממני וישאר לזכרון לכם ולדורות הבאים, אמנם לא ניתן רשות לשום חכם מכל חכמי א"י לכתוב דבריו בספר זולת לר' חיים קליפרס נר"ו באמרו שאין אחד מהם יכול לירד לסוף דעתו ולכתוב הדברים באמתתן זולת מהרח"ו נר"ו, ואמר שמוה"ר חיים חוא נשמת ר"ע הנזכר בתלמוד, ובכח היחוד היה

א) עיין גם' שבחי האר"י (ד' ג') ופס קלרתי ודי בזה למעין.

ב) לדברי מהרח"ו ור' שלמה שלמיל לא נצרח האר"י רק בשביל מהרח"ו ולולא עד היכן סגיע ערוותם.

מעלה האר"י ז"ל נפש ורוח של צדיק שמת מכמה שנים והיה מדבר עמו כאשר ידבר איש אל רעהו ומגלה לו כל רזי התורה וכל היחודים האלה מסר לתלמידיו ועלתה בידם שזכו לדבר עם הצדיקים והשיבו על שאלתם, אמנם לא האריך להם זה הכח ואחר מות האר"י ז"ל לא עלתה בידם עוד מלבד תלמידו מהרח"ו נ"י שהוא פועל ומצליח בזה הענין עד היום, גם רוח הקודש יש בו ומגיד הרבה עתידות גם מאור עיניו אין אתו כי אם ג' שעות בלבד בכל יום בא יבא לו הראות ואח"כ חוזר ומסתלק ממנו מחמת שזה ט"ו שנה נחלה חולי נדול קרוב לשערי מות, וראה ענן נדול ובתוך הענן אור נדול וכהו עיניו מאותו פעם א).

והנה הדברים אשר כתבם מהרח"ו נר"ו מפי האר"י ברזי התורה והמצות והתפלות בסוד הנלנול והיכום והעיבור וברזי מלכין קדמאין דמיתו וכו' הוא כתוב אצלינו מפי האר"י ז"ל אמנם אין מגלין אותו אלא מפה לאוזן השומע וראוי לחוש לכבוד מלכו של עולם כמו שכתוב בכבוד אלהים הסתר דבר ואף אכתוב סוד זה בכאן חלילה לי כי אינני יודע ביד איזה אדם יפול הכתב, זולת זה גילה סודות נעלמות אשר הם למעלה מן האצילות הקודש ועולמות והיכלות אשר הם בעולם האצילות ובעולם הכסא ובעולם המלאכים ובעולם העשייה וסוד הקלפות ומעלת אדה"ר קודם שחטא, ומה שהיה זוכה עוד אם לא היה חוטא, וסוד המיתה וסוד המנפה בר מינן וסודות של עה"ב וגן עדן ותיקון העולמות שישינו ובהנה דרושים עצמו מספר אשר זכינו אליהם ת"ל, ואלו באתי לכתוב כל נפלאותיו ועוצם השנותיו וידיעותיו לא יספיקו כל עורות אילים נביות כמספרם לכל יושבי צפת אמנם כל עצמי לא באתי אלא להודיע למכ"ת שני מאורעות אשר אירעו בזמן האר"י ז"ל יען הם מעידים כחה של צדקה ואשריו העושה מעשיו לש"ש.

יט.

הדברים האלה אשר יצאו מפי ר' שלמה שלמיל עשו רושם נדול בלב רבים מאהב"י בחו"ל, והאמינו בדבריו באמונת אומן, ולהנדיל את תשוקתם שלח להם מעט מקבלת האר"י והיא כונת כתיבת השם הנכבד יהו"ה, כתב מלא רמזים

א) הדברים האלה נעתקו מפי שמעי תלמי"ד למפר כתב ר' שלמה בעלמו, ובמ"כ היה מקרן ובעל מגזם נדול עד למאד בעל שם"ג מרגיש בזה (עיין מע"ש לוח ל' פ' כ"ז) ולמיתת דבריו רוצים לכמבו בדברי מהרח"ו בעלמו ז"ל (בפ' שמעי מהרח"ו ד' ד') שם עם"ד מלותי מולי נדול ולרלה שכי בעודים על שם, ויוקר מעני מקדמת לבמרי, ומזרו כל מוני למקומם שלא מוע הרלות ומאז ולילך עיני כהות כחלו עכניס בוני שלהבות מן לומן הבעודים כנד עיני עולים ויודעים לרוח ושוב, וכה יאמר ר' יהודה די מודינא בשפרו לרי כוסס (בד פ"ז) הגיע עת מכס מתלמידיו (מתלמידי מהרח"ו) עכיו ולכוב (ולדעתי הוא תלמידו ר' חייס כהן עיין להלן) ואני ואתה דבקנו עמו על זה ולא הרחיק עת נמולות החלה, ונפרט נפניך שחלתי לו שם לאת היה זה שהניח הל"ר יש"ר (בשם שלמה שלמיל) בשפרו שחמרו שלא היה רוצה חלה שלש שעות ביום, ואמר כי לא היה לאת כי לור עיניו היה לאו כל היום וכל הלילה.

זסודות אין הבין וערב בתוכם דברים רבים הנוגעים לגדולות האר"י בלשון צח ונקי כאשר עשה לפנים מהרחו"י לקחת את לבבם א) ולהרבות את תשוקת אנשי חו"ל לקבלת האר"י ביותר, עשו חכמי צפת חרם, בלי ספק בהשתדלות מהרח"ו לבל תצא מקבלת האר"י לחו"ל מאומה ב) ועי"ז באו לחו"ל רק קנטרים קטנים מקבלת האר"י ג) והיו יקרים מאד ובעת אשר היה ר' יוסף דילמדיגו בקונסטאנטינא נקרא מהשר המעולה ר' יעקב בן נחמיאש אשר ישב אז בכפר סמוך לקונסטאנטינא כי ברח מן המנפה, והגביר ר' יעקב פתח לו תבה אחת אשר בה שמורים הכסף והזהב ופנינים והוציא משם קונטרים אחדים מקבלת האר"י והיה מפליא בערכם כי באו לידו בממון רב.

בשנת שס"ח ישב מהרח"ו בדמשק ודרש לפני העם על דבר המשיח ויעורם לשוב בתשובה ואטר אם כל ישראל ישמעו לקולו מיד היתה באה הגאולה כימיו ד) אבל אין איש שומע לדבריו כי אנשי דמשק שנאו אותו מאד ובפרט בעיני שלשה האנשים הנכבדים מדמשק ה) ובראשם הרב המובהק ר' יעקב אבולעפיא נגד מהר"י בירב היה מהרח"ו כנביא שקר ו) ובעת אשר דרש ר' חיים

א) כדפס כעת בצ' לקוטי הש"ס (ד' כ"ב) בשם כוונת כתיבת השם יהו"ה הכתוב ומשם נקוף ע"כ דברי הספיד מוהרר שלמיל בשוהב"ר חייס ז"ל מלפשטיק שכתב מל"י, והוא ר' שלמה שלמיל הנזכר, ומעתיק פה לתת הדברים לשר סוקף במוך הכתוב הכוונתים לגדולות האר"י והוא, הנה כתיבת קדר השם בן ד' שכתבתי לכו ע"ד הקוד ומפי הקדוש האר"י ז"ל וכו' . . . וקוף דבר לא זכה עוש לדש לפרקש מיעות הרשב"י ומילך עד שבא המקובל האלבי האר"י ז"ל ממכ כדי שלא יאבר מלך לגמרי ממרתי לגבות לך מעט כמעט קדקי המחט, וה' יכפר בעדי ויזכני לגמור לחתו בש"ד . . . והדברים עתיקים מס ורחבים עכי יש ומתפיכה שמת לשבור ח"ו על דעת רבותי לשר בל"י מן זמן ס' שנים שלא לגלות קודות האר"י ז"ל ח"ו . . . והנה בענין כתיבת השם הקדוש יהו"ה הזה בתוי להודיע קושט דברי תמת ויושר לפני מרחם וכלו לא תרחם ותמכם לגלה בים מילין מפני מילי מעלימת וכזין טמירין שכתבתם לכו מפס קדוש האר"י ז"ל . . . עד שקם הרב הקדוש המקובל הגדול האלבי האר"י ז"ל כי העולם היה צמוצך וגילה לנו הרב זה סלמון ובודאי רוח ה' דבר בו ועלהו על לשונו . . . וענין זו הוא מתוך מדבש ומופת לופים . . . ודי למבין בזה — והדבר הזה לוך כותבים השם לשר סורם לכו ר' שלמה ע"ם האר"י דומה בעיני ממש כשבר בשמשת השתוכה יעמד הבדמן או הלץ להסביר לוך לבעות כייב ומרבה בדברים לשר לין לשם שקר ויאמר בקוף ואם מתפלג לדעת לוך לקחת כייב סולבים אל השנות ולוקמים ודי בזה למבין.

ב) שבחי האר"י (ד' י') כדי שלא לעבור על השרש שבזרו חכמי לפת לבל שלא מזאת השבועה של האר"י לחו"ל, ועיין לשר נ"כ בז"ל ומעתיקים שמת לעבור ח"ו על דעת רבותי לשר בל"י מן זמן ס' שנים שלא לגלות קודות האר"י ז"ל.

ג) עיין בהקדמת ס' מלרף לשבחם.

ד) שבחי מהר"ו ד' ס' ע"ב.

ה) שם (ד' ס') ושלשה הנכבדים יש שם שמוכתין אותי והם גרשם בניזוקין ושלא יאמינו לשם לת דבריו.

ו) הנה נודע לנו כי האר' שלומי השובר הרבה בעמים בדברי בת האלהי העניו (שבחי מהרח"ו ד' ז') ירחמון על הרב, וכה יאמר מהרח"ו שם ד' ז' והנה לחי בתעבבתי מלדרום להעם עניני התשובה מפני שרבי שלומי לא היה לוז בחדיכה, עוד (בד' ט') ולא זכרו

לסני העם שיבוא המשיח בימיו. אמר להם ר' יעקב ישקר הוא דובר ואין המשיח בא בימיו א) ושחק לדבריו ואחרי כן גזר עליו כפי הנראה בחרם לבל ידרוש עוד ברבים ולנקום את נקמתו יצא מהרח"ו אחרי כן ואמר כי דמשק תהסך כמדום ונם ירושלים תשרף באש אך צפת תנצל ב) ואוי לחכמי הדור שאינם מושיבים את העם בתשובה.

וע"י הדברים האלה היה מהרח"ו מוכרח לשים יד לפה ולשתוק ולא דרש עוד ברבים, ובחר לו קרן זוית והרבה אנשים אשר חלמו להם חלומות נפלאים באו אליו לספר לו ג) אולם מעלליו אין לשער ובמקום שראה כי נחוץ להשביח את סחורתו לא חת מסני כל ודבר אף על המניד מן השמים אשר היה לאות ולמופת לכל ישראל ואמר כי מה שהגיד המניד למהר"י קארו על בנו שיש לו נשמת בצלאל שקר ענה בו ד) ופעם התפאר כי רב אבא סבא אמר לו שישיב

למרם את הדג המכר ומהדגים המלא נלאה העיד כי המים מצר יצא נגד מהרח"ו בדמשק היה הדג, וכדברי מסרם"ו (ד' ע') לא המתין הדג בדברים אלו מהרוח, ובעת המיה היה הדג בדמשק ר' יעקב מבולגעפיה (עיין בם' קורא הדורות ד' י"ב) וכפי הספור מהרוח מצא רפאל הנמלה בם' ממדת הימים (עם ג"ח מלול פ"ב) רואים מהמתו כי ר' יעקב מבולגעפיה היה בלבת בעת מצר מתעלמה בת רפאל בכ"ט תמוז, וז"ל מעלתי למלמידי האר"י ז"ל קיפרו בעקב רוח מסד מבכתם בבערה למת והיה הרוח מכם גדול ומלא מיקלמו בפניו למהרם"ן, ואמר למהרח"ו הנה מלכי בא מליך בדברים להגיד לך לעורר לת העם מדמשק בתשובה וכו' וא"ל מהרח"ו מי מרמיס להתעסק ולהתפלל על זאת, והגיד לו הדג יוסף מאלין כי הוא לים תם ויסר, וגם למהר"י מבולגעפיה היה נוד מבל הוא בלבת, וכן יקבר מהרח"ו בעלמו (בתבי מהרח"ו ד' כ"ז ע"ב) חלוס מעבת תם"ח לית האר"י בא בתלוס ואמר להגיד לת ר' יעקב מבולגעפיה, ור' יעקב בא לבוא תמורים במקום על מביו, ואחרי כן יאמר מהרח"ו בזה"ל ובערב תבת הבא עמה (ר' יעקב מבולגעפיה תלוס עמי ומהיום הזה ואלמה קבל עליו לבוא הוא ותלמידו בכל יום מלי שעה ושתרם לו מעט מספר הזוהר דרך פעמי בלבד — וחזר בו, היינו לפי מכל הדברים החלה כי ר' יעקב מבולגעפיה הרג מדמשק לא היה שלם עם מהרח"ו ולא המתין בדבריו, ובעת לאר נתעלמה בת ר' רפאל בכ"ט תמוז, היה ר' יעקב לז בלבת ועליו לאמרה בת רפאל בעם הרוח לו מהרח"ו, הנה לתה ויומבי דמשק לין לכם חלק לעוה"ב ולאו ליעקב כי מביו שתורות כזבת לעוה"ב מרוב עוונותיו, ובעש"ק ט"ו בלה שב ר' יעקב לדמשק והסביל בעניו בדבר הרוח בעיני העם וקלקל הכל (שם ד' ז' ע"ב) וכה יספר ג"כ ר' יהודה די מודיבה בם' לרי נוסם (לד ס"ו) בשם ר' יעקב מבולגעפיה כי לאמר כמה פעמים שלא היו דברים מעולם מהסיפור מפעולותיו חלו (מתפריים על האר"י) ומלף גם הוא (האר"י) לאמר לו שלא היו בכיס מדברים שלומרים עליו.

א) שבתי מהרח"ו ד' ז' ע"ג.

ב) שם ד' הנזכר.

ג) שם ד' ט' ע"ג.

ד) עיין בם' גלגולים (ד' ע"ח ע"ב) ובכוכה הגיד מהרח"ו זאת לבל יניע כזב לסחורתו יען המניד הגיד למהר"י קארו כי בנו יהיה מבעת הקבלה מה שלא הגיד לדם מת"ק שבת ובזמנו לא יעלה מקובל גדול מעמו והוא יעמד פילוס על הזוהר (עיין מגיד מפרים ד' ג' ע"ב) והדבר הזה היה קתירה גדולה לדברי מהרח"ו לסבר הגיד על האר"י ע"כ יצא לבעל דברי המניד.

מה שלא השיג שום אדם בדור הזה ואפילו הר' יצחק אשכנזי רבו א) ובסוף ימיו חפץ מהרח"ו מאד ללכת לעיר חמדתו צפת ב) אבל בר"ח אייר שנת הש"פ מת בדמשק, והשאיר אחריו שני תלמידים ר' חיים הכהן ור' יפת מצרי ג) וספרים רבים בקבלה בכ"י ביד בנו מוה' שמואל ויטאל ד) וקודם מותו צוה לבנו מוה' שמואל שיעשה לו אהרי מותו כונות הרחיצה הכתובים אצלו להעלות לו במקום סקילה ה). כצדיק ועומד בסוד אלהים חפץ האיש הזה להתראות בחייו וגם אחרי מותו, אבל פשעיו עצמו מספר כי התעה את אחיו בנכליו הרבים ובקבלת האר"י אשר הורה על שמו, וידרוך דרך לש"צ וסיעתו להתעות רבים מאחינו בני ישראל וגרם לנו המכוכה הזאת, והרעות אשר באו לרגלה.

כ.

אחר מות ר' חיים ישב אחיו ר' משה ויטאל בצפת והיה חסיד גדול ורבים מאנשי צפת האמינו בו כי הוא ראה את אליהו בחלומו וגם אחיו מהרח"ו בא אליו בחלום והם מגלים לו מה שאדם עושה בחדרו ובאם שיש עון בקהל או באנשים יחידים מגלים לו מיד ועל פיו התאספו אנשי צפת לבכות ולצעוק בתשובה ותפלה לבטל הגזרה, ובשנת שצ"ב בא אל חכמי צפת ואמר להם שהכריזו ברקיע שבשנה הזאת יהיה יוקר גדול ועוד הגיד להם דברים כמוסים ונפלאות מה שנתחדש במלכות רומה, וכל מי שהלך בשליחות הקהל או בעסקיו הלך מתחלה אליו ושאל את עצתו ואין איש סר מדבריו ימין ושמאל ולעתים מזומנים ביו"ט או כאשר חלם איזה חלום הלך ר' משה אל חכמי צפת ונלה להם נפלאות מקץ התלאות, ואמר כי קרובה הישועה לבוא ו).

א) שבחי מהרח"ו (ד' כ"ג ע"ב) ויציא עוד בד' ז' ע"ב בשם הרוח בזה"ל והנה כל ענין שלוחותי היה אלא בעבורו כי שלחוני מן השמים כדי לגלות לו רזי שמים עליונים מה שלא ידע מרבו ז"ל.

ב) שם (ד' י') והנה כל מחשבותיך ללכת לצפת.

ג) עיין בס' קורא הדורות (ד' י"ב) ור' חיים הכהן הלך אחרי כן לאיטליא ור' נתן נטע הנוצר אשר חיבר ספר שערי ציון בתפלות ובקשות היה שם תלמידו, ובס' שערי ציון יש שני שירים, קול בר מה, ודודי ירד לגנו ושניהם מר' חיים הכהן מאלם צובה ע"ש ועיין להלן.

ד) ואלה ספריו א) מאמר שלוש פסיעות של א"א נדפס הרבה פעמים, ב) ס' עץ חיים נדפס כעת ג"כ הרבה פעמים, ג) אוצרות חיים נדפס . . . ד) שערי הקדושה, ה) ס' הגלגולים, ו) ס' דרך חיים כ"י על פי' הש"ס עם דברי הזוהר, ז) מאמר זעירא כ"י מדרשים מחז"ל, ח) ספר גדול מהחסרונות שיש בזוהר, ט) ס' חזיונות או שבחי מהרח"ו נדפס הרבה פעמים, י) ס' צרוף חכמת הצורף כ"י, יא) ס' עץ הדעת טוב דרשות על כל התורה בפרד"ס, אבל אף ספר אחד לא נדפס בחייו וימים רבים אחר מותו.

ה) עיין בס' נגיד ומצוה חלק שני מהר"י צמח, וז"ל אמר לי הר' שמואל ויטאל שצוה לו אביו שיעשה לו אחרי מותו כונות של הרחיצה הכתובים אצלו ובכלל מ"ש שם אחר שיניחו הנפטר ע"ב קרקע בלי שום הפסק ויעלה לו במקום סקילה וזה קודם הרחיצה וכן עשה לאביו ז"ל.

ו) עיין בס' עמק המלך ד' ק"ט ע"ב.

ור' שמואל ויטאל בן מהרח"ו ישב בדמשק והתחיל לעת זקנתו לספר כ"י בקבלה מאביו ע"ן כי היה במחסור גדול ויקוה למצוא שכר על ידו א) והוציא ספר שמונה שערים אשר חבר אביו בקבלת האר"י, ור' שמואל חיבר אף הוא ספרים בקבלה ב) והלך אחרי כן למצרים ושם היה המשניח על סדר תקוני התשובה אצל הגביר רפאל יוסף צלביא בקאירא ביתי ש"צ המשיח השקר ג) ובשנת שע"ט בא מפארטוגאל לצפת הרופא ר' יעקב צמח אשר היה מאנוסי ספרד והתחיל ללמוד בצפת את חכמת הנסתר וקבלת האר"י לקחה את לבבו מאד עד אשר הלך לדמשק להשלים את נפשו בלמודים ד) ור' שמואל ויטאל למד עמו ועם עוד חברים בקבלת האר"י אשר נשארה בידו בכ"י מאביו, ובכל יום הששי ויום ש"ק בערב דרש לפניהם מס' עץ חיים, ומס' עץ הדעת טוב ה) ואחרי כן עשה מהר"י צמח ביחד עם ר' אברהם אזולאי יחודים והפסקות בשאלות חלום עד אשר נתן להם מהרח"ו הנפטר רשות לחפור בקברו ולהוציא משם את הכ"י בקבלה אשר צוה לגנזם בקברו ו) ולא נמצאו כיד בנו ר' שמואל, ומהם התחיל מהר"י צמח לחבר ספרים רבים בקבלה ז) ובראשם סדרו הגדול נגיד ומצוה ח) כולל כל הנהגות וכינוות האר"י אשר נתגלו ע"י תלמידו מהרח"ו והם

א) מספר הנ' והנ' מספר שמונה שערים נדפס כעת בירושלים מכ"י ונמקדמתו מלמעלה יתמזכן כ' שמואל ויטאל כי כשל כחו וקרבו ימי מזקנה וחסרון כים קשה מכלם, לזאת נחמתו היתה כי בזה יזכה הרבים עד בילה הגואל ותעלה כל הלמד בזיו הקבלה. ונמקדמה הנזכר יאמר: למד שמואל ויטאל המעתיק ס"ט, לא נפלאת מעין כל קולל בספר הזה לא כל התלאות לסר מלאת נפשי ורוחי וגופי, עד לסר מבלתי ומדרתי גם אני שערים הללו ועשיתי לומת בקונץ לחד לבל יהיה נזרע על הקולל זו, והכני מפיל תחנתי לפני כל הקולל זו שידיכני לכף זכות וכו' ויסיו דברי פלה נגזלת נפ"ש נעל פה ונכתב ונקולל דלה מצעי דמל על שום צד מיטרחל, שלא יהיה לו רשות לשחית מן הספר הזה ונכוונתים פלה נרצוני ורשותי ומכש"כ שלא יוליה לותו מרשותי כי לא נרצוני כל ימי חיי ולף כי לאחר מותי יכתוב הקדמתי נרחם ונקוף. והנה מן שדברים הללה נרחה כי לא רק למען זכות לא ישרחל עשל להעתיק לת הספר כי לם עצם לומה לשולה לכף.

ב) ופלה קבלים ח) ס' תולדות מיים כ"י פ' על התורה, ג) ס' תעלומות חכמה קנוסת ועניניה רבים כ"י, ג) תעדת ישרחל כונת האר"י ז"ל.

ג) עיין בקברי חגן התועים קלם' נ'.

ד) כי בשנת ת"ג מיצר לת הספרו קול בדמשק ושם בהקדמתו יאמר כי מקודם יצד בלבבו שם שניס ועמק צפ"ת ופוסקים ואחרי כן עמק י"ח שניס בקבלה בעהם מיצר לת הספרו קול בדמשק ושנה עולה ביחד עשריס ואחדע שניס ולפי זה צה לשנת בשנת שע"ט (עיין שה"נ שע"נ לות י' סיתן לכ"ז וקולל סדולות ד' ע"ט).

ה) שה"נ שע"ם לות ר' סיתן כ"ח והדברים הללה לסר שמע בדמשק כחב אחרי למת לחרי כן על הספר בשם רבי ליעקב.

ו) שם שע"נ לות מ' ומיתן כ"ל, ושע"ם לות ע' סי' ע'.

ז) ופלה הספריו מ) מדם יפר שוכם ועיקר כל מדרושים מהאר"י, ג) גלגולים, ג) קול נדמה נאור המדרש נדפס נפולניה ד) רבי ליעקב וכדומה.

ח) ונעתה לסר נדפס הם מזה נפעם הרחמנה נאחשטרדם הסמיט סרע אחר, הנדפס ילחקי ז"ל חרצה דברים מן הספר חזה (כי נדפס נרשומו) מחמת פרעם לסר

יסוד ושרש החסידות, ורבים מאהב"י התחילו ללכת מהר בעקבי האר"י ולשמור ולעשות ככל אשר הורה להם מהרח"ו בשמו מבלי לסור ימין ושמאל, ולא עלתה על לבבם להרהר עוד לדעת מבטן מי יצאו הדברים הרבים האלה ומי הוליד הקבלה הזאת, רק האמינו בדברי מהרח"ו וילכו אחריו בעינים עצומות בכל לבבם ובכל נפשם, ומן העת ההיא יצאו החסידים אנשי מעשה על פני התבל א) אשר כל מעינם שמו בנסתרות והלכו לרוח הקבלה, ודברי מהרח"ו בקבלת האר"י היו בעיניהם כדברי אלהים חיים.

כא.

וכאשר השלים מהר"י צמח את נפשו בלמודים בקבלת האר"י נדמשק הלך אחרי כן לירושלים וקבע בית המדרש בביתו ושם היו לומדים בם' הזוהר

פיה לז על פני התבל עכת ס"ל (ועיין נפה"ג מע"ם לות ל' סימן ו', ונספרי לתן התועים קפם' כ"ב).

א) ולולו הן לולי היסודות של החסידות לסר לקפתי מכתבי מהרח"ו ומספר נגיד ומצות למהר"י לומר:

ה) שילייך החסיד עם כויה תמיד צלורת לותיותיו ככגד פניו ועיניו.

ז) קביעת המוקם נגיחים כתוגים קבלה מסנת מלמוד.

ג) תדת עלבת עגוכה מלח וצפרט להסגיג מכתם והסגת ולין לך דבר תוגע הסגת יותר מזה.

ד) בעניך הסגת החסיד תין לך תועיל כתו עניך הטהרה והטצילה שיהיה עתור בכל עת.

ה) טוב לחסיד הרוצה להסגיג הסגת קירצה בתסוגה ככל החפצר גם בבכי על כל דבר בדתצות שלים, גם לסכבשגה לתת בלילה על גבי קרקע ולתן תרחסותיו ויכוין יו"ד ה"ם וה"י ה"ם כתניך לתן והוח קנוף גדול ותועיל לל הסלתות.

ו) לקוס בחני הלילה ולטבוח הקדר בסק ולחפר ובכי גדול ובכוכם לסר יולית תפיו.

ז) לטבוד עלתו בכל עם"ק וכשבלה החר"י תן הטבילה לל היה תכנג עלתו בתטבסת.

ח) לטבוד בסבת בבקר ולחמ"כ ללכת לבה"כ.

ט) טוב לקדוח בסבת בקבלה לבד כתו שהיו טוהנים הקדתוכים.

י) לחכול על שלחן של תרבעה רגלים בשבת וי"ט דוגתת שולחן של ג"ה.

יה) לעיס תמיד תלה על השלחן כי הוא לזורך תבשת.

יג) לטעוח התוליה ולהבציה ידיו למעלה בתולית ויהיה חלחם נוחן בין ג' ידיו ולדקדק ג"ה דתתוליה.

יג) לטעוח התוליה על שניס עשר בכרות בשבת.

יד) שלה לדבר בשבת חלה בשלחן הקודש.

טו) לריך לזהור שלה יחתר בדבות התזון בלה טעיבת הרחש דהיינו בבובש שתולך לניח הבנסת.

טז) לריך לזהור שלה להפסיק בין היס לתרוניס לברכת התזון.

יז) טייב לדם לקבל פני רבו צר"ח כי ר"ת יש בתרת נפש יתרת בשת תכתר.

יח) בספירת העומר לריך החסיד לכון לתקן תת שבוח ותבם זו בפרטים.

יט) בתב תשבועות לריך החסיד לטבוד כתו בשב"ק וכל תי שבליל שבועות תין יתן ועוסק בתורה מובטח לו שיבלים שכתו, ובחשמורת הבקר תלוה לטבוד כדי לקבל תוקפות קדושה.

ובכתבי האר"י אשר חבר מהרח"ו, בתשובה עזה מאד ומחבריו היה המקובל ר' יצחק גאון ור' מרדכי הכהן ור' נתן אשכנזי, ור' נתן שפירא אשר הלך אחרי כן לאימאליא וחבר ג"כ ספרים רבים בקבלת האר"י א) ומהישיבה הזאת יצאו אחרי כן תלמידים רבים בשם גורי האר"י על פני התבל, ובעת ההיא בא לירושלים המקובל ר' מאיר פאפיריש אשר היה מתלמידי מהר"י סרוק ואחרי כן היה מתלמידי מהר"י צמח ב) ובהיותו בן י"ג שנה בערה בו תשוקה עזה לחכמת הקבלה, והוא החל לעשות סדרים בכתבי מהרח"ו, כי לפי דבריו מצא בהם בלבול גדול ג) והיה מתעסק בסדור הס' עץ חיים ארבע שנים ולא זכה שינמר הסדר כאשר עם לבבו כי הגלה מארץ הקדושה והיה נע ונד עד אשר בא לדמשק ושם זכה לבוא אל בית ר' שמואל ויטאל וישב שם רק שמונה ימים, ובין כה וכה גנב מעט ד) מהסדר מתוך הכ"י הנמצא אצלו ונגמרו ע"י ואחרי כן הלך לקונסטאנטינא וישב שם בשלשה חדשים ושם עשה סדר לספר עץ חיים כאשר ראה בדמשק, אכל שנה את שמו וחלק אותו לשלשה ספרים בשם דרך עץ חיים, פרי עץ חיים ונוף עץ חיים ונתן טעם לזה כי כן מצא בכ"י מהרח"ו ואחרי כן חבר עוד ספרים רבים בקבלת האר"י על שם מהרח"ו ה) אבל המקובל ר' משה הלוי טרינקי, מגלילות המוריאה ו) לקח את דברי מהרח"ו ועשה

כ) ליל שבועות וליל הושענא רבה מלוה לאדם ולבנות עומק מכוונת הקבלה.

כא) יעשה בעקקיו ולא לין לו פרנסה כי לא ע"י עמל ומתן יכוין יום ג' ויום ד' מחני יום ולילך ובכוונה קרוא לעבודת קונו.

כב) למהוד המבדיל מחד.

כג) כל דבור שחיבו על מלוה ומכרחי יהיה זהיר ממנו ולפילו דבר מלוה יעשה בשעת התפלה.

כד) לכוין בתפלות ומכוונות כוונ"ם בשם"ח.

כה) לומר מאד בכל דקדוקי מלות ולפי' בדברי חכמים שאם בכלל לא תקור,

כו) לריך לפרוש לא עלמו מן היין בכל ימי השבוע.

א) עיין בקפרי לחן המוציא קלם' נ'.

ב) שם"ב מע"ב לות א' פי' כ"ז.

ג) עיין בקפר דרך עץ חיים בהקדמתו ז"ל ובזה נרמז לנו הבלבול הגדול הזה.

ד) כן יאמר בהקדמת פע"ח בשלמו הדברים בהלכה.

ה) ולנה בקפריו ו) לור החדוקה כ"י, ז) לור זרוע, ג) לור בר בנבונלים, ד) לור פני אלך קילור כוונות מהאר"י ז"ל, ה) לור לדיקים קילור בהנהגת האדם ע"פ הזוהר והאר"י לך המדפיסים שיכו לא טעמו ומוסיפו עליו וקלקולו בשם לור יקר, ו) לור לא השתלשלות, ז) לור רב פועל הזוהר מחורי לור ערכי הכנויים לדעת האר"י ובדפס עם שני פרושים מהקובלים ר' נתן נטע מהלנוני ור' יעקב מוילנא בשם מחורות נתן (עיין בקפרי לחן המוציא קלם' כ') גם הנהות על הזוהר כתב כאשר בלאה מדברי תלמידו הדברון זק"ק פוזנא ר' יוסף בר' שלמה האר יאמר בקפריו יקוד יוסף (הוא תקון לקרי) לף ד' קבלתי מן ס"ג הלוף המוכיר המקובל האלהי חתי מנח יהושלמי הוא כמוה' מייערל מאחיים ז"ל כשלמדתי אללו זק"ק קלקא העתקתי ממנו הנהות על הזוהר. ולדברי שם"ג מיצר מאר"כ מאחיים ל"ע בקריס בקבלה ומת בשנת תכ"ג (מע"ג לות א' פי' כ"ז).

ו) עיין קונט הדורות (ד' י"ג) ובעל שה"ג יאמר בעע"ם (לות כ' פי' ח') כי לרוב הפקפק היו חומדים מדודת דאורייתא ונוטים הכחוזים ויש שחושים ואחר כן פוחזים בניחם.

מהם ספר על שמו בישם כונות מהאר"י ולא זכר את שם מהרח"ו והלך אחרי כן לאיטאליא והדפיס שם ספרו בשני חלקים בווינעציא בשנת שפ"ד, ורבים מאחב"י השתדלו לקנות ספרו כאשר קנו כל ספרי קבלה בכל נפשם ומאודם א).

ובטעם נודע הדבר כי יש קונים רבים על ספרי קבלה ובפרט קבלת האר"י ואין כסף נחשב ויצאו רבים מנורי האר"י ועשות ספרים בקבלה על שם האר"י לאין קץ ב) בכונות, סתרי תורה גילגולים ג) תקונים ד) ויחודים ה) ונכנו

א) וכה יאמר המקובל ר' משה צ"ל מנסס מפלוג בספרו ויקהל משה (נדפס בשנת תכ"ט) בהקדמה שה"ל, גם לחיתי לעם תמת שמעתי לצח היה על החדש הגל וחלי לע וכו', לחיתי לחכי לבושי מכלול חגורי לאזור בחמניהם קדושים עבודים בלחשיהם בלחה שלשים לחכי מחקה על בלמיהם חקוקי בשבר לבושיהם בקוד ושוע ומגנים וקולחים ועודים מלבש דבריה לה מן המקובלים הלחשונים ולה מן החחדושים דבריה כזבים ושקריה מה שעודים מלבש לחיו כוגע לה בעולם החכון ולה בעולם התקון ופרלופים גימטריאות ותומריה להמון עם שהוא קבלה, ושופריה שמות הקדושים על מספר קטן וכו'. ומגידים עתידות להמון עם בדברי שוא ומעתונים עליהם כחמר ביחזקאל י"ג, ומחניה לח העם ומבלבלים ומחרסים הבנין עולם בדברי היתול וחלקלקות ומשבים לח התק בדברי שקר וכו', ועושים זה השקריה פרוסה ומחיה לבעלמן לטריף לך ליין ולשבר רום שקר ופורטיה על פי כזב כדוד משנו להם כלי זיר ותומרים המזון שוא ומקשה שקר למועד ולימים, וכוחבים לגרתם וכזביהם למרחקים ולפחחים, עליהם ועל ביולה בהם לחמר הכחוב שמה ושעורים נהיה בחרץ.

ב) שה"ג לות ק' מע"ם קבלה וז"ל, וכלשר ישחבל המשחבל בדברים ללו יקרע שנור לבו לין לין חוחלה הרלועה להדפים ספרי קבלה ולין מקין ולין יודע וכו' כי רבו כמו רבו ספריה מלקוטים ודרושים ותומרים שהם מהאר"י ז"ל, ויש לחוש שמה עירבו מזלמו כלשר נמלה במה פעמים בחוך דרושי האר"י ערב רב עבלה לחת, ע"כ דברי חיד"ל ז"ל לשר היה ג"כ לים מקובל ולשב קבלת האר"י מלד בבל זלה לה יכול להתחשק ולשוות עוד, וגלה לבו מעט.

ג) הרבה ספריה מגלגולים ילמו לה כמו גלגולי נשמות מהר"י סרוק, גלגולים מהאר"י מעבד מהר"ש פלחיבש, ס' גלגולים מר' שמואל ויטלל, גלגולים שבידד המקובל מהר"י למש, וכה יאמר בעל עמק המלך (ד' ד') וביולה בזה הרבה לו (מודו ורבו מו' שמואל) שפר לחד והוא בעריך כמה עלות קיבוריהם לשון מבשרת בדולות כולו גלגולים לה היו דבריה מעולם.

ד) כמו תקון הבל על הזכר יתעבה כ"ע יום ויילקה בבל יום ויטבול ולה יבעבל כל ג"מ יום רק בליל שבתות, תקון הבל על הבהמה לו על העוף לו על הבל כל מין מוך ממין חבר, תיקון הבה על הגויה, תקון לבעין לחם חים, תקון לבועל נדה, תקון למוליד זרע לבטלה, תקון למקבל לחיו ולחו, תקון על הבעם, תקון למחחש בשמות הקבלה ובקבלה מעבשיות, תקון למוצה מחים, תקון לבושה קמיע בלבד כי לפעמים נורם שילה חולד בלה זמבו ויעות בבבתו וזה עון ס"ד, וכדומה תקונים לין קץ (ועיין פרי ע"ח שער ג' תקוני עטונות ובף' בניד ומלוה ח"ם).

ה) הוא להעלות נפשות לדיקים נפטרים מקברם ולדבר עמהם ע"י יחודים (עיין שער חיחודים שם' נשה"ח) וכה יאמר ר' מנסה בן ישראל שם' בשמת חיים (מאמר שלישי פ' שביעי) ואם בשמות מפטרים דמקבלה יוכלו לתקיים שם המת ולדבר עמו, מה המוכח שלה יוכלו גם בשמות תקודם ויחודים לשחול להם ולהשיב שולמם דבר, סוף דבר לפי לה נפיתי בחלה וגם לה רליתים בעיני לחד קלה הוא דלה פסיק בכל בני ישראל בשובתם

דבר איש מאת רעהו וכחשו ולקחו ספרי זולתם ושמו בכליהם א) ולא ידעו בשת עד אשר ערב רב עלה אתם, ואחדים מהם ערבו את קבלת הרמ"ק עם קבלת האר"י וחברו ספרים על דרך הזה ב) ורבים חברו ספרים במעלות השטות וסגלות נפלאות למנפה ג) ליולדות ד) לקפיצת הדרך, לרואה ואינו נראה, למצוא חן בעיני המלך, לאהבת נשים, להשקים זעף הים, לשאלות חלום אמיתי ה) להנצל מכל פחד ו) שלא יפול סום ורוכבו ושמירה לדרך ז) ובצדם היה כתוב כי

מצי מגידי למת וכבר שלטו מתם כמה וכמה כתבים שנתפשטו בכל העולם כלם מעידים ומגידים למתם הדבר הזה.

א) ח"ל בעל שם"ג (מע"ק לוח ק' קנלה) ועוד רעם חולה כי מי שהוא מוחזק לכתמן בכתבי האר"י לריך שקילה גדולה כי ידעתי כתמה מקובלים מוחזקים מכתבי ארץ מוסכמים מגחוני ארץ ועת האסרון נתגלה שהם ומקומיים לותם היו קורין בכתבים למרים ומומר נפשו ירחק עד שקור דבר.

ב) ח"ל בעל עמק המלך (ד' ד') ומפני שרלו מקלתם שנלפקו יודעי יקודות האר"י ז"ל סזר מקלתם של בעלי עולם המוהו, ומקלתם היו מרכיבים דברי הרמ"ק עם דברי האר"י ועושם נדוד מכוחו וכו' ומרי ליה מהרי שעשה למד מתלמידי האר"י ז"ל פירוש על ספרת דלניעותא והוא לקח בסיבור הזה ובלבל ועבד זו מכתת הרמ"ק והאריך זו באריכות ולכם סרב להבלות מריעתו לאל הוא מגלה עלותו וכו' וכיולא בזה עשה קפל בזלת יצוא להרן לאל לא לא הקודש ורבים בני עמנו חכמי מוני המפקים עלתם מתיבורים אלו.

ג) והא לכם קמיע למנפה מתלת"ו לשר תעתקתי מס' נע"ח (שער היסודים פ' ח') תתמלא לאלי צב"י, וז"ל קמיע למנפה יום ד' נעלוי הלבנה תכתוב קמיע זה ולריך בבל מנפה בר מינן תלך יום ד' ותלקט רוענלי, לשם מי שכותב לו ותתסוך לוחו בתטבע של זהב, ויהי דוקא בעלוי הלבנה, ותשים לוחו בתוך הקמיע, ולריך שיתבבה, ותיעבול, ובקלף כשר*).

וי	פה	וו	והה
יה	יו	יה	תיש
עי	נה	פי	עהג
מה	חי	לה	צום
די	סה	לו	רהה

ד) עיין שם' נגיד ומלים חלק שני קנולה נפלאה ליולדת מהאר"י ז"ל, וילמד לחזקה לירוף זה, פוק חזי ופק וקם קפו קופ.

ה) עיין שם' נע"ח שער היסודים פ"ו שלמת חלום לחיתי יפה מפי מורי (האר"י ז"ל) קח כייר חלק צידך בתבנית ובטבילה ותמור עליו של תזהמור למנפה על תשמיים וכו' ובבקר תמלא שלחך בתוהם שם צר"ת של חיזה פקוק לו צם"ח לו על חיזה דרך למז מדרכי הרעזים ולריך דעת רחמה להבין כוונת התסוהם, ותשלחת חלום הזאת מפשפש נ"כ שם' לקוטי הש"ם ד' כ"ג ע"ג.

ו) עיין שם' לקוטי הש"ם ד' כ"ח ע"ג.

ז) שמירה לדרך יאמר שמע עד ובלכתך בדרך וכו', כדי שלא יפול קוס ורוכבו עוד ניתר לדקדק ותבוין שם היולא ממנו וכשעולה על הסוס יכוין יכו' יהוה בדוק ומנוסה (עיין שם' נע"ח שער היסודים פ' שמי ושם' לקוטי הש"ם ד' כח ע"ג) ומאר"י למד מצינ שם' נגיד ומלוה שם מהרש"ו זצה"ל, שלא יכשל הסוס ולא יפול הרוכב קבלתי מ"ס מורי ז"ל, ונם לכי נמיתי תבף כשתרכב תאמר פ' לדקדק כהרבי שלי וכו' (עיין שם שם' שני).

---

*) פתרון הקמיע הוא השפוק "ויעמוד פנחס ויפלל והעצר תמגפה" בשורה הראשונה מלמעלה כמסה "ויעמוד" ובצידו "יהו"ה" ובשורה השניה "פנחס" ובצידו "יהו"ה" בשורה השלישית "ויפלל" ובצידו "והי"ה" ובשורה הרביעית "והעצר" ואחרי כן "חיה" ואחרי כן "תמגפה" ובשורה האחרונה מלמטה "יהוה". — המרל.

הדבר בדוק ומנוסה א) וספרים כאלה פרצו לריב על פני התבל ותמלא הארץ אותם.

כב

ובימים ההם התחילו בעלי המקובלים ודורשי רשומות להתנבאות ולהגיד מראש כי בשנת ת"ח לאלף הששי יבוא המשיח לישראל ב) ומארבע כנפות הארץ ישובו היהודים ויבואו לרשת את ארצם ונחלתם. ומא"י נשלחה אז תפלה אחת לחו"ל להתפלל באשמורת הבקר בבכי ובודוי ותחנונים לה' להשיב את מלכות בית דוד על מכונה ולהקל את חבלי המשיח ג) ובאותה העת נשלח ג"כ כתב מא"י לחויל ולבבל, להזהיר את העם על שלום אחוה וריעות ד) והרבה קונטריסים בתקוני תשובה מהאר"י נתפזרו בין המון העם ה) ורבים מאחב"י

א) וז"ל מהר"י חריה די מודינה בס' מלי טוהס (לד ס"ג) מעיד מני עלי כי כמה פנקסים וספרים מפעולות הטמות עברו מתח ידי בימי מלחים מפיקים קבולות מרחות מקפילות הדרך רוחם ורוכו כרחם למלוח מן צביכי המלך לחבת נסים להסקיט זעף ים, קוף דבר להיות פועל כל פעולה ובלד קלחם כחוד בדוק ומנוסה, ועיין בס' זכירה ועביבי קבולות לחבר לקף לחרי כן חוה זכריה חק"ק פלונגייליו ותחלה נחת.

ב) עיין בספרי לבן החועים קלפ' ל', והחקוה הזאת נחסכה מחבת ה"ם וכלחבר לא נתחלחה בגילוח החוחבי קילין הדיחו נגילחם מחבת לבבה ובצאו עב חבת שב"ם ולחרי כן עב חבת שב"ח וש"ם עד חבת ת"ח, וכה יחחי בעב שה"ק בחבת (ד' ל"ה דפוס לבוד) ולחני חבעיר לחרתי להגיד חליך עב זה בעניין חח שחירב והניי נחבב חליך כי בניס דברי וזה כי בחבת ה' שט"ן בליל שביבי שב פחח עב חבבבי בלילות בדדם ביהם חביבי ובכבחי בחחבודות עד חחי קץ הפלחות ולחרי הדברים רבים בדחמי ויהי בחקר ובבה עלה זלח בפי חפחוק לרחיהו ולח עחח ובו' ובחתי לבי עביו ומלחתי כי עולם ה' לחבים שב"ח וכו', ולחיתי בחוד שבחלה זלח חלחלה (קץ המשיח) בחלוש והסיבו החלכה חבעת פניה (ע"ח ד' ל"ד) והזוהר ס' חולדות לומר בשיחלם שבח ה' חלפים ח"ח ליליה יחי חשיחה וקי' בחבת סיובל הזה"ח חבוחו לים שב לחמוחו, ומעחי לחרים חביחים לחמבחת ויעבו בני ח"ח לח לחבלה שר"ל בשיבליו יחי הביבוי שבח ח"ח, עב"ד.

ג) החפלה הזאת נחלחה מירוקלים ור' לחרן בלכים חמודינה הדחים לוחה בספרי חעבל יבך בחבת שה"י בחבוחה, ולחה נ"כ לבחוח לוחה בכל חסביבות ולחו חדברים לכחבו על החפלה: ידוע חה שחירו רז"ל שיהרחל בפרי בחי"ת ובדוד מלכה ובחחת"ק לריך שיבקשו רחמים עב שלחתם והוח ביקוט שמוחל רמז י"ו בחם רבי קיימן, ולף עב פי חלחו מבקשים עב שלחתם בחפלחתו לין לנו חפלה מיוחדת, עב ככה רחוי לירחי ה' ולה ובחי שמו להחפלל עב ג' חלה ורחמים למחבעי מן קדם חלהה שמיא עב זה קדרנו חפלה קלרה להחפלל לוחה בחמורת הבקר כי אז בעבי רחמים פחוחים לו בחת מכחת ערב לחר חפלחם. וחפלה זו קלחה בועחקה מחפלח רחם הסכת וקלחה מפרקי היכלות וככה יבחם יחבחל לפני חלקיון ויבכה עב עוחות נכוריו ויחוחה עוכותיו ועון חבוחיו לחרי שיסוד חל חלהיהו בלבב שלם (עיין בס' מבבר יבך פ' ז').

ד) עיין בס' קב הישר (פ' ע"ו) דכחלה הח מילחה מחבורחה קדישה שבח"י לחבורחה קדישה שבבבל וצחו"ל וז"ל בכה מודיעים לבחו לליכם מחבחה טבה שים ביניהו שלה נחלה שוה ריב וקטטה וכו'.

ה) וז"ל בעל הבל"ח בהלכות חשובה (ח"ם) ובחה בדורנו זה זכינו לחקוני החשובה חפי החר"י ז"ל והם כדחבחו קוף רחשים חבחים חקלר ועוד בחפחטו הרבה קונטרים החלמודיים כחלחו בשם נ"כ חקוני חשובה.

התחילו לשוב לה' בכל לבבם ולענות את נפשם בצומות וסגופים ובכונות התפלה על פי האר"י ז"ל, והיו עומדים ומצפים בכליון עינים ליום ד' לגאולה וישועה.

ובעת המבוכה הזאת ישב התוכן והחוקר מוה' יוסף דילמדיגו באמשטרדאם ובהמבורג ודרש לעמו, וראה את כל הספרים הרבים בקבלת האר"י אשר נתפזרו בין היהודים על שמו וידע היטב כי כל דבריהם בנוים על אדני תוהו ובוהו צלמות ולא סדרים אבל לא ערב את לבבו להגיד את דעתו קבל עם, כי הכל הבל ורעות רוח, ואין בהם כח לגרש אפילו היתושים ולאסוף הפרעושים א) ועשה את עצמו כמאמין למראה עינים ויצא להגן על הקבלה וחבר את ספרו מצרף לחכמה ונובלות חכמה ב) ורק בסתר לחם נגדה וגלה הרפתה והמשכיל יבין, וכן התנהג תלמידו ר' שמואל בר' יהודא ליב ש"ץ אשר הוציא את ספרי יש"ר רבו, וחבר ג"כ ספר בשם כח ה' בקבלה וצרופים ובסתר הוא דובר עליה עתק בבוז ג) אבל בדברים כאלה לא הועילו מאומה, רק היו עוד לאבן נגף לבני ישראל, ורבים מאחב"י נוקשו בהם ונלכדו כי הבינו הדברים כפשוטן ולקחו מהם ראיה על טוב הקבלה, וע"י עלתה קבלת האר"י על גפי מרומי קרת.

והרב הגדול ר' יהודא אריה די מודינא ישב אז בווינעציא והגיד את דעתו קבל עם וחבר את ספרו ארי נוהם נגד הקבלה ד) אבל דבריו לא עשו רושם גדול בלב רבים מאחב"י באיטליא יען כי בקש לעקור את הכל ודבר קשות על הזוהר ועל ספרי קבלה מהקדמונים וקבלת האר"י, ודברים כאלה לא נכנסו אז באזני העם והקבלה עלתה באיטליא כפורחת ודבריו היו כקול קורא במדבר.

ובעת ההיא עלתה הקבלה ובפרט קבלת האר"י במעלה עליונה כמעט בכל תפוצות ישראל ע"י חרב ואב"ד מפראג ושאר קהלות ה) מוה' ישעיה סג"ל הורוויץ אשר הלך לא"י ובשנת שפ"ב בא לירושלים ושם חבר ספרו הגדול שני לחות הברית של"ה בפרדס ודינים ומוסר וגדולות וגפלאות מקבלת האר"י ומתלמידו מהרח"ו ושלח את הספר הזה דרך צואה לבניו לחו"ל, ובנו מו"ה שעפטיל אשר הרביץ תורה בק"ק פראנקפורט, פוזנא, וויגא, הדפיס אותו בשנה הזאת באמשטרדאם ויצא שמו לתהלה בכל תפוצות ישראל ורבים מאחב"י שתו בצמא את דבריו, והוא הזהיר בספרו מאד על למוד הקבלה באמרו כי עשר ידות למארי קבלה על מארי דמשנה, ואל יתרשל האדם מללמוד אותה

א) כן כתב בעצמו באגרת אחוז (צד ה') אשר שלח להקראי זרח בן נתן נדפס ע"י מהרא"ג בס' מלא חפניס.

ב) ואף כי בספרו מצרף לחכמה יצא להגין על הקבלה לבקשת גביר אחד כנודע בכל זאת לא יכול להתאפק מלגלות שם מצפוני לבבו ואמר (ד' ל' ע"ב) שבאמת חכמת הקבלה מיעוטה יפה ומקשטת האדם ורובה קשה שהכרוך אחריה תבעלהו משאר החכמות היקרות כאשר קרה לכמה גדולים בה שלא היתה ידם תקיפה בגמרא ואיני מגלה ח"ו וד"ל, עכ"ד יש"ר.

ג) עיין בסוף ספרי נוסף ג' אודותיו ואודות הספר הזה.

ד) חיבר את ספרו בשנת שנ"ט כנזכר בסוף ספרו ארי נוהם.

ה) פוזנא, ווין, קראקא, פראנקפארט, ופראג (עיין מס' גל עד צד ל"א ס"א).

סן ימעה כי על כל פשעים תכסה אהבה והשגיאה החיא ערבה לפני ה' א) ובפרט בדור האחרון הזה אשר הגיד אליהו הנביא שיהיה כמום ס' הזוהר עד דור האחרון כדי שבזכות זה ינאלו ישראל ב).

ואחריו בא המקובל הגדול מא"י ר' נפתלי בן יעקב אלחנן מפולניא וחבר ספר גדול ועב בקבלת האר"י בשם עמק המלך ונדפס באמשטרדאם בשנת תי"ח בהסכמות עשרה רבנים גדולים ג) ובספר הזה יגיד נדולות ונפלאות מהאר"י ותלמידו מהרח"ו אין חקר ושופך בוז על אנשים אחדים אשר אמרו שלא להדפיס ספרי חכמי האמת ואמר כי רצה ה' לזכות את נשמות אנשי דורינו בחכמה הזאת בשלמות לקרב אלינו הגאולה ע"י הלמוד החשוב הזה ד) ואחרי כן התנפל על תלמידו ר' יוסף דילמדינו כי העתיק אצלו הרבה קונטרסים אשר הביא מא"י בקבלה וחבר מהם ספר עם סברותיו על שמו, ואמר כי כל איש אשר יראת

א) וז"ל (מלמר למטן ח' ס') ומי שמוח מסכת המליטי כוכמו לעיה ומעמיו לימם לעוים (מסר יפחדו לעלמוד הקבלה מן יטעו) כי לא מפני זה רחוי להתעסק ממכה וה' הטוב יכפר בעדו כי על כל פשעים תכסה אהבה והשגיאה החיל הרחיל ערבה לפני ה', עד וללה בספר הזוהר סתי מלן דתחומתת למעלי וכו', עוד מצוחר זה בספר המכוונ לר' יחוניה בן הקנה ז"ל שהלו תלמידיו לר' רחומתי מ"ד תפלה למחזוק על שגיונות תפלה מהלה מעבי ב' ים, הלה כל המעכה לדר מעסקי הכוונ ומתסכל בחעסה המלכבה מקובל לפני הקב"ה כאלו מתפלל כל היום שהמר חפלה, חתי שגיונות כלל דבחיב בחחנתה תפנה תמיד ומתי ניחו מעסה מלכבה, עוד בת' המבר ר' רחומתי מ"ד ודרך חיים תוכחת מוסר תלמד שכל הרגיל בחעסה מלכבה ובחעסה בלחשים ה"ל שלא יכשל שהמר והמכתלה הזאת שתת ידיך דבריס שתין לדם יכול לעמוד בהן והחורה לומדת תוכחת מוסר לבל בחתת זוכה לדרך חיים עב"ד, והדבריס החלה היו יקוד ומבוז לחרי כן להכוכל בחניה חיים חיון לחבר בחרס ממחה ושלשה דבריס נדולים, וכה הוכיח חיון בהקדמת קפרו עד"ב, כי יכול לדם לקיום בחורת לחת לפילו שיטעה, ולח יטעה יקבל שכר על הטעות, ושה שלמרו בגנת תלמוד עולם זהון סייכו דבריס של ליקוי והיתר ודיני ממוחת, לחנס בקבלה הקב"ה בחחעסק בהיות יולל תן הכלל (עיין בם לחן החוניס קלח. כ"ב).

ב) וכה יחמר עוד בעל הטל"ה (עיין שם מחמר למטן ח' ס') ונרחלה בעיני שכיתן רשות בחם יותר מלדוחות הרחשונים כי ענין טעם עפר הנסתרות שלא היה ניתן רשות כי שם ליסידי קבולה משום ירחה גדולה שים בעוחק הסוחות שהם לבוח ח"ו לידי קילון כחו שהיבע למחר חליטע וכיולל בשם הרבה לחל בדורות החחרונים שהם קמוך לגחולה ולוי יחבעלו מהעולם הקלילות וכל מה שקרא יותר לזמן הגחולה מתקרב יותר ביטול הקלילות על כן לין לחוש זה רק קדושת סיתדות יהיו נקבעים בלבותם ולא יצחו לידי טעות ובזכות זה יזכו ליותר קודוח כי חלחה החרץ דעה בדוח הגחולה, לחנס דברי הטל"ה הקדוש לא נחחלקו והדבר היה להפך כי ע"י הטעק בחכמת הנסתר נחרבו הקלילות בעולם לחחרי כן, וילל ז"ל וביעתו וקללו בניעוות ומדיחו יהודים רבים מחחרי ה' כנודע.

ג) וברחתם ר' ליחמן הטליר בעל החי"ט.

ד) עמק המלך ד', ז', וכן מצינו בעל חמדת ימים (חדש חלבל ס', ג') בזה"ל בחצ הרב ז"ל (החר"י) כי עיקר הלימוד בימים החלה מר"ה עד יום הכפורים לריך להיות בספר הזוהר וביותר בספר התקונים שבנולחם רצה היל מ"ד בימים החלה לחקן חת הנפש ושם מוכיח עליהם כי המה שם"ר התקונים לנפשה מטופרי סופרי, ומהרח"ו ז"ל היה מחלקם לג' חלקים חלק חחד בכל יום מהחלה המ' יום מרחש חדש חלבל עד יום הכפורים וכן נוהגין שם ח"י חוצ"ג ורבים מחכמי מעסה חכמי היל ירחי חלחים.

ה' בלבבו ישמור ממנו ומסברותיו א) אבל ר' חיים הכהן תלמיד מהרח"ו שפך בוז וקלון אחרי כן בספרו מקור חיים על פני ר' נפתלי ואמר כי הכל בדרך נגבה אצלו ומעולם לא יצאו הדברים האלה מפי האר"י ז"ל ב) ור' נפתלי נבא מראש בספרו עמק המלך ככל המון מקובלים בדורו כי בשנת ת"ח יבוא המשיח ויקח הממשלה מיד השלטון ג).

ובעת ההיא שנת הת"ו שב המשולח הדיין ברוך נד לירושלים אחרי אשר עבר ימים רבים בערי מדי ופרס לקבץ נדבות והניד נפש ונפלאות אשר קרהו בדרך, איך הרנו ליסטים את חמורו ואותו בזזו ד) והניחוהו במדבר וכמעט מת ברעב אך אחר עשרה ימים מצאהו איש עברי משבט נפתלי ושמו מלכיאל והשקהו והאכילהו ואחרי כן הלך מלכיאל ע"י קפיצות הדרך אל כל השבטים,

---

א) וכה יאמר עליו (עמק המלך ד' ז' ע"ב) והמלחים עמם לא המדם יע"ל ומוח נקם מקבוצות רציס בהעתקותם מפרים ממני וכו' וכמה מגדול דעה הנו לקח ליקוטים מה מהעתיק ממני ועמה מיבור מהם וכמה אמר זה ליזה פרקים כולם כפתל ונקק מעולצלים מעוותים.

ב) בספר מקור חיים מר' חיים הכהן נדפס בשמטרדמס בשנת תע"ו והוא מדפוס הס"ע עד סלכות חפלין בירוק ע"פ קבלת האר"י, ובהקדמתו יאמר בזה"ל, חלבו תורות עברו מך להדפים מאמרי האר"י ז"ל וכאימי אמרי רוחי נאמר הביא חלום בידו הוא עמק המלך לא די כי כל זה הוא בדרך נגבה כי מעולם לא יצא מתחת ידי הקדוש ז"ל דבריס אלו ולא נמקורם הם אל הס אלא שכתב אותם לשמו ועמה עלמו מפרש דברי האר"י ומאמרי הזוהר, וכמה מעולם האר"י ז"ל לא למד תורה זולת לקדוש בר"מ ויעקב ז"ל והעתקים היותנים עמו אין לומדים מפי האר"י ז"ל רק לומר הקדמה אחת ומתחלק בדרך מפה רביו ע"ה וכולם לומדים עם הקדוש בר"מ ויעקב, ומעולם לא כתב האר"י זולת הקדמה אחת לעבין קצר עם הדקדוקים הכה היא כתובה בס' עץ החיים מידי האר"י ואת לא מידי הבל מיד הקדוש ברוך חיים ויטאל ז"ל מורי ורבי, ובשמת המלך מפרש לאר כן, והלא לפניו הקדמות של הדפוסים שמקר האר"י ז"ל לרב הנזכר ד' דרושים מהם גזר עליו נכתם כתב שלא יוליך אותם מפיו בכלל והם דרוש ח"ק ומאמר תלת רישין וכו' כך למר לו הרב מפיו ומי התיר לזולת להעלות אותם בדפוס להמעולל בהם עברי לב וכו' ומה לעשות דמאמר עלמת לעפאלי וכו' כלל הדברים כי היודע בחכמת יד הרב ז"ל אותם ירחה ויקמוך עליהם ולא מדברי דברתי עד הנה רק למען יבללו כל ירחי ד' מהעותם ולחי את נפשי סלנתי ועיין עוד בס' לב דוד מהיד"ם ז"ל (דף מ"ז ע"ב) מה שמביא משמו וז"ל, ודע שבחת מהר"י נדיליה ז"ל בס' חילקוט קיימן כ' שמאת מהרב החכיד המקובל מוה' חיים כהן ז"ל תלמיד מהרח"ו ז"ל כי אין לכון בליל שבועות ללמוד משניות בשום אופן, דאשכה בשוה שמחה דאשרוניתא והלילה הזו נריכין לתקן האשרוניתא, אלא יאמרה בדרך חורייתא ולי לאו בר הכי הוא ילמוד מדרש ולא משנה, ולכאורה משנה בליל זה תועיל מדרש השכל וכן יאמר מהר"ח הכהן בס' עוד בדרוש קיימן מרפ"ד דאין ללמוד אלא משנה תורה אלא זוהר ותקדה ועיין דברי מהרח"ו לעיל, ובעל שמדת חיים עציון נ"כ לא הדברים האלה מר' חיים הכהן ע"ה (בליל שבועות ס' נ').

ג) עיין בס' עמק המלך ד' נ"ב.

ד) עיין בס' מבן שפיר (ד' נ"ו ע"ב) ומבאן רואים לחתנו לא קיבת הדבר אשר הניע לא לב המעולם ז"ל לשקר, יען כפי הנראה אין הדברים האלה, אלא ז"ל לעלמו לא שכתב אשר לקח בדרכו, ולאחרי יומלים לא נתן עיותם, והמליא השקר הזה כי לפעמים תרגו לא חמורו ואותו בזזו, ולהרגיש לא רוחם הביא להם שכתב המזיק הזה מפני עמה והם עמו גו בעל כל פון,

והביא לו כתב מבני משה אשר מעבר לנהרי סמבטיון להביא אותו לאנשי ירושלים ונתן על צווארו קטיע משמות הקודש לשמור אותו מחיות רעות ומזיקים, ואמר לו, ה' יקבץ שה פזורה ישראל מארבע כנפות הארץ בתובכי ירושלים אמן.

הכתב הנפלא הזה מבני משה בחתימות המלך שלהם אחימוב בן עזריה והנשיא יהוצדק בן עוזה, והזקן אוריאל בן אביסף ובו נפלאות אין מספר וישועות ונחמות, הביא והראה כ"ג לאנשי ירושלים, וכלם האמינו בדבריו ובכתב המזויף הזה א) ושמחו מאד לקראת הבשורה הטובה הזאת.

נביאות המקובלים הרבים באו כתומם, ובשנת ת"ח לאלף הששי יצא על ידם המשיח, אך לא המשיח האמיתי רק המשיח השקר שבתי צבי ב) והגיד על עצמו כי משיח ה' הוא, וגואל ישראל, ותעה והתעה מהר רבים אחריו, כי דברי המקובלים האלה עשו רושם גדול בלב ש"צ, ובלב רבים מאחב"י להאמין בהמשיח השקר הזה באמונת אומן, עד אשר יצאו כמעט לחרף את נפשם בעד אמונתם והיו אז בסכנה גדולה — אולם נפקחו אחרי כן עיני רבים מאחב"י לראות את הרע הנורא הברוך בעקבי חכמת הנסתר וראו בכל נפשם להזהר ולהרחיק את המון העם ממנה ימים רבים, אך גם כל הנזרות והסינים אשר עשו נגד חכמת הקבלה לא הועילו להשמידה כליל מעל אדמת ישראל, ואף כי בושו משברם בצפיתם אל הכל, אל צבי מודח וישאו ענם, ואף כי גדולי חכמי לב דברו עליה סרה ויבקשו להסיר לבב העם מאחריה בכל זאת הוסיפה להצמיח שרש פורה ראש ולענה בקרב ישראל עד היום. ממקור האר"י יצא מהרח"ו אשר פלס נתיב לשבתי צבי בעירתו, והאחרון אשר הכביד עון והמאה והטיר דתו פלל מפלה להבעש"ט וההולכים בעקבותיו עד היום, ושתים רעות היו בעוכרי עמנו האומלל, האחת היא כי הצרות הנוראות והרדיפות דכאו רוחם ויֵעָורו עיניהם מראות נכוחה, וזאת שנית כי כל בני האדם בהשכה התהלכו אז, ובני העמים האמינו עוד יותר מהיהודים בכל הכל ושוא נתעה; גם גדולי חכמיהם סערו פיהם לדברי הקבלה כמי למלקוש, ואם כן לא יפלא עוד בעינינו כי גם אנשים בעלי חכמה ולשון כרבי מנשה בן ישראל זנו אחריה, ולא נשתומם אם אנשים כיש"ר יראו לנפשם מדבר דבר ברור בשער נגדה בעת החשך ההיא, אכן עתה בימי האורה בעת אשר ידינו תמצא לדבר ולכתוב כהעולה על רוחנו, הנה כתבנו בכותב דברי הימים את תולדות הימים ההם מכלי השות משפט, ואף אם לבבנו ידוה עוד בזכרנו כי עוד תפשה הצרעת חמאורת ההיא בקרבנו גם היום ותשחית בני הנעורים ותעשה אלפים לעצלים

א) ובעניני המי"ז דלקמן המשולח מלהם שום, כתן שמירה מפר יפא לז בלילה למלוש לו העתקה מהכתב הנפלא הזה, ובשרה רבניס מילומלים ובלתפם המעוכל מהר"י למת שעתיקו לת מקלת מן סכתב הזה בלתרים כי לין להעלות על הפפר כי תם לבריס עתיקים, רק ל' כתן שמירה יניד זאת פם לל פם כל הכתוב לחייס בילומלים, וחעתקה זאתה בתמימות ידם מלמו לחילולה (עיין צם' לתן המוציס קלפ' נ').

ב) והדברים בשרטוט עיין צם' לתן המוציס קלפ' ל'.

ורודפי הבל. בכל זאת נזהרנו ברוחנו לבלי דבר בדברים בוטים כמדקדוק חרב כלוחם וצר, כי אם כסופר דברי הימים המספר ומונה את אשר תראינה עיניו, ולא לפי רגשותיו ישפוט. כן עשינו בספרנו "אבן התועים". אשר יתאר את עת שבתי צבי עד עת קום "החסידים". וכן עשינו בספרנו זה אשר יתאר העת מן האר"י עד ש"צ, וכן נעשה, ברצות ה' דרכנו, בספר "אבן משחית". אשר יציג לעיני הקורא תולדות החסידים והשתלשלותם מימי שבתאי צבי עד היום הזה, ובשלשת הספרים האלה יחד ימצא הקורא את כל תולדות הקבלה והמקובלים מימי האר"י ומהרח"ו תלמידו, אשר סללו בה מסילה חדשה עד היום הזה.

נוספות

א.

קבלת האר"י.

והלא לכם לדוגמא מעט מקבלת האר"י אשר כתב בעצמו, שכשלמה בן עץ חיים למהרם"ו (שער הכללים פ' י"ג) לרמוז ולדעת כי רמזוק מאד קבלת האר"י אשר כתב בעצמו (בעדות מהרם"ו) מקבלת האר"י אשר הורה מהרם"ו מפיו, ואין יסוד ודמיון ביניהם, וזה רואים לחכמו כי קרובה קבלתו לקבלת סרמ"ק וגם לא רמזוק היא מקבל האלהי, כהקבלה אשר עם מהרם"ו לפניהו המבלבלת ומחפחפת את הקורא בה.

וז"ל האר"י ז"ל, הנה הזווג כמלא בד' קפילות לבד ומס ח"ב (מכמה ביניהם) תו"מ (מפארת ומלכות) וכמלא לרמב"י הספרים גדול בין זווג לזווג כי ח"ב לא מפארתין בעלמין מפלא"כ תו"מ. ולריך לדעת מפני מה זווג ח"ב תדיר, ואינו כן בזווג תו"מ, ועוד לבניו מה הוא זווג ח"ב ומה הוי"ה מחודש בהם, כי בשלמא בזווג תו"מ מתן כמה ליפרלא כדכתיב וכמות אלי עשיתי לפל זוג ח"ב מה יתן לך ומה יוסף לך, שפא תאמר להשמיד הויות שהם הקפי' של יחודים, וכדי שיתעברו תו"מ בתוכן הפעולות המשובחים ויתיסדו כמ"ש מוריכו וריבינו נר"ו בשער מהות והכהנה פי"ג (הוא הלמ"ק) ליתא, שפ"כ לא היה לחוי להיות זווגם הם לא בשביל זווג תו"מ כדי לפעולם בחוכו פעולות כי כן ילחה מדברי הזהר בפי' שפעולות הלבן לצורך זווג תו"מ, שהלי לחכו שם בשביל דהלבן פלחה מתפנקין תפכוקי דהלבן יתיב בפעולותי כדין כתיב עד שהלך בחיכו כדי כתן ליכו לא יקוד דלפיך בדכתין להזדווג הלבן קדישת בחכוניתא בהלי דרגא, הרי בפילות שפעולות הלבן הם לצורך זווג תו"מ, לא כן מהרחוי היה להם שלא יהיה זווגם הלא בשביל זווג תו"מ לא יהיה לעולם, וכבר הלגיש בקושיא זו מוריכו נר"ו ובכתב וז"ל ובהיות יחודם תמיד יהיה בעולם הל הבניה לעת הצורך, ואין זה מיולן כלום, והכרלא הלינו כי בי מיני זווגים הלו לריכים להיות למלאכים רוחין קדישין ולהיות בשמות לבליונים ומשמושים ועל ידי זווג ח"ב משמושין מלאכין ורוחין קדישין ומשמושין בשמות עליונים, ואין כוונתינו בשמות ממש הלא חיותם והוא חור השופפ בהן להחיותן כמה שכתוב ואתה מחיה הא כולם וזהו תמידי כמה שכתב בזהר בלך תא חזי כל ליכון מלכהין קדישין לא קיימין ולא יכלין למיקם בר בהכורלא עילאה דכהיר ולפיכך לא מתפרצין לעלמין כי הם לריכין לאת מזון ומחיה לעליונים לעולם ועד, ולהיות מלאכים מדשים לבקריס, לחכם זווג תו"מ להיות בשמה למחמושים וזהו לפרקים ולעתים מזומנים, וזה הרווחנו בחין ב' הלא מתפרצין לעלמין בשעת הלום לבד כמ"ש רבינו נר"ו כי זה דומה מאד, שפפי' כלאה בחדרה זועה שגם בעת הגלות לא מתפרצין וזה לשונו בשפרת דרך המצוה שפא חאר שלמה מלבא כו' הלא לעולם ועד אין זווגם זה חקר לפילו לגבי לחכ כי הוא חיי המלאכים ואין להם חיות הלא על ידי זווג זה וכו', וכה יאמר מהרם"ו ע"ה כאן מלאחי מכתב יד מוריו ז"ל בעלמו.

(סוף יבוא.)

עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל

ספור

מאת אלעזר שולמאן.

א.

גִּבֹּרִים בֹּסִים בְּטִיט חֻצּוֹת.

בעשירי לחודש השמיני שנת ת"ר . . . בשעה העשתי עשרה בטרם צהרים היתה פתאם מהומת אלהים בעיר פְּלָצַח המפוארה. כל אשר אך כח ברגליו מהר לרוץ אל הרחוב הגדול, אשר בעיר הזאת, וכל אשר אך כח בידיו התאמץ לפנות לו דרך בקרב ההמון הרב אשר מלא את פני כל המקום ההוא. אך כל עמלם ויגיעם נשארו מעל, ורק אלה אשר באו מראש ואשר עמדו בְּקִרְבַת המקום ההוא המה יכלו לשמוע באזניהם קול נחרת חמה עזה ולראות בעיניהם שני אנשים בהאבקם יחד, אשר מרגע לרגע התרוממו והניעו ידיהם ורגליהם ובשצף קצף התנפלו איש על רעהו, ופתאם התעופפו על כנפי הרוח שערות ראשם וזקנם, קצות הטלית קטן וקרעי האדרת והמכנסים אשר לשניהם יחד עם עבטיט, אשר כסה אותם מכף רגלם עד קדקדם עד כי היו לחרדות.

— אהה! מה היה פה, פלטיאל — קראה אשה בגרון נחר אל האיש הצעיר, אשר עבר עליה ברגע ההוא — מה קול הקריה הומה?

— אש יצאה ותאכל את בית המרחץ, גנענדיל! ענה פלטיאל.

— אהה! בית המרחץ נשרף באש! קראה גנענדיל ותצעק מרה — כלה ונחרצה ה' אלהים צבאות עושה בקרב פלצח. איך באה הרעה ונהיתה, פלטיאל?

— נמלה אחזה בפיה לפיד אש ותשליכהו אל מקוה המים.

— נמלה? אל מקוה המים? אהה אלהים!

— מדוע ילבשו חרדות כל יושבי העיר? שאלתהו אשה אחרת אחרי עברו מעל פני גנענדיל.

— העיד לא תדעי זאת, צרעה? היתכן? הלא המגיד מְצֶלֶם . . .

— המגיד מצלם? אללי לי! אעשה מספד כתנים!

— אך מדוע תצעקי ותילילי בטרם תדעי שברו?

— שברו? אהה אלהים! מה שברו? הודיעני, פלטיאל, שברו. אך פלטיאל לא הודיעה, כי כבר עבר וחלף שנית.

— מי המת בעיר? קראה אשה אחרת בהתיפחה מרה.

— ר' זונדיל הגביר, פועה, מת הלילה פתאום לפתע.

— ר' זונדיל הגביר מת? אללי לי! ר' זונדיל הגביר! אהה אלהים! מה היתה מחלתו, פלטיאל?

— הוא בלע שרץ חמשים ככר משקלו בשקל פקיד העיר! קרא פלטיאל וילך לו.

— מה הקול הזה אשר אני שומעת? קראה אשה אחרת.

— העוד לא תדעי זאת, חגלה? רץ בא מעיר המלך ויבשר רע, כי בעוד שעה תפול הלבנה מן השמים.

— הלבנה תפול מן השמים? אהה אלהים אלהי אבותי! נוראות נעשו בארץ, הלא נהיה כלנו למשסה, הה! מדוע יחשו צדיקי עמי, הצדיק מלענה והצדיק מיטבה וממרוצה ומכל הערים מסביב? איה ר' יוחצע הַדַּיָּן? מדוע לא יקרא לבכי ולמספד, ור' תנחום הצדיק אחי ר' זונדיל הנביר..

— ר' תנחום? הלא מחול ימים רבו צרותיו!

— צרות ר' תנחום? מה תדברנה שפתיך, פלטיאל? אהה אל שדי! מה צרותיו כי אדע?

— הלא דמינו כלנו, כי ביום השלישי תלקה מחלה בתו לר' גודליק בן הצדיק מלענה — ודבר מלכות יצא פתאם: כי בני ישראל לא יוסיפו עוד להתחתן.

— בהלה היא? שמע ישראל! היתכן, פלטיאל? אללי לי!

— מה היתה למחלה? קראה אשה אחרת אשר שמעה אפס קצה הדברים האלה — התדע זאת, פלטיאל?

— ידעתי גם ידעתי, תרצה! לא לנו היא מחלה, לא לנו — יאמר ישראל.

— לא לנו? אל מלך רחמים! מדוע לא לנו?

— היום בבקר ברחה מביתי אביה, היא ופקיד העיר הצעיר אתה.

קול נהי ונאקה מלא פני כל הרחוב, אך פלטיאל לא עמד עוד, כי אם עבר וחלף שנית לספר גם לְשָׁאֵר הנשים הנצבות, נדולות ונוראות עוד מאלה. אך כאשר מכל דבריו לא תוכל קורא יקר להציל דבר אמת ולדעת שרש דבר המהומה הזאת בפלצח, על כן נגיד לך זאת אנחנו.

הנה ראש נבירי עיר פלצח ונדיביה הוא ר' זונדיל הגביר, אשר עליו הוציא פלטיאל זה מעט רבה רעה כי מת. היא דבה רעה, יען כי חי הוא, אך באהת אמת דברו שפתי המוציא דבה, כי רבי זונדיל נביר הוא באמת יען כי רבבות כסף לו ועל כן גם נדיב יאמרו לו והוא מושל בפלצח ואדירה בקרבה.

ר' זונדיל הוא מושל פלצח — אך אם דבר אמת נגיד אז לא נוכל לכחד כי יש מושל גם עליו ואשר רק דברו לבד יֵעָשֶׂה היום בפלצח. כי ר' זונדיל ברוב כסחרו אמנם לא יוכל לשית לבו אל עתותי עירו, ואם יהיה ר' גרגר או ר' חצרון, ר' שאלתיאל או ר' שלמיאל רב וחזן, שוחט או שמש בקרב פלצח — אחת היא לו, אך לא כן לאחיו, כי אמו ילדה שנים ועל כן גם אח לו ושמו הלא נודע, הוא רבי תנחום, והוא ישים עינו על כל דבר וכל עתותי העיר רק בידו נתנו. הוא המסיר רבנים מכסאותם ומושיב אחרים תחתיהם, הוא אומר לחזן: דום! וידום, לשוחט: אל תשחט ולא יוסיף, לשמש: חֲדָל! ויחדל, וכל כ"ק יחר רק לקולו לבד ישמעון.

ר' זונדיל הוא איש יודע ארחות תבל, יען כי דבר לו עם נכבדי ארץ ברוב מסחרו, גם כל משכיל הלא יבין, כי איש אשר לו רבבות כסף — הוא לא בין אוילים יתחשב. אך ר' תנחום דבר אין לו עם יושבי תבל, כי שִׂכְתּוֹ

כל היום בבית המדרש אשר לו בחצרו, ולולא ר' זונדיל מי יודע מה היתה לו? כך הוא היה לרבי זונדיל כאבן חן אשר בו התפאר ויהי לו לכבוד, ועל כן לא מנע ממנו גם כספו וזהבו, ומחלה בתו, בת ר' תנחום אחיו, היא היורשת אותו, כי למרות כל תחבולות צדיקי הדור, אשר התאמצו יחד לתת בנים לר' זונדיל — לא ילדה אשתו ותהי עקרה כל ימי חייה. וכאשר גם הצדיק מלענה התאמץ לעשות זאת וגם הוא בוש מתוחלתו, על כן למען כפר פניו אמר להתחתן באחיו ברבי תנחום ולקחת את מחלה בתו לבנו לאשה אחרי אשר שקל הגביר רבי זונדיל על ידו עשרת אלפים שקל כסף מחיר החסד הגדול הזה, ומחלה יעודה זה ירחים ימים לגודלק בן הצדיק:

ר' זונדיל עושה גדולות במקנה וקנין והון ביתו ירבה מיום ליום — ור' תנחום עושה גדולות בבית המדרש, לא רק בשפטו את בני עירו ובקדשו או בחללו כחפצו את כלי־הקדש — כי אם גם בהעמיקו חקר בסתרי חכמת הקבלה, כי איש מקובל הוא, דורש רמזים וצורף צרופים. ואם אף לא נדע אל נכון אם כבר עלתה גם בידו לשלוח דברו ביד גולם, כאשר יתפארו יודעי החכמה הזאת, אך זאת נדע נאמנה, כי כבר הכין דבר לגולמים רבים, כי כל מעינו והגיגו מאז צרר בספרו הגדול המטון באהלו וזה שמו: "לקוט תנחומוני", על שם עושהו רבי תנחום. ואם גם פעמים רבות הפציר בו אחיו כי יפיץ את מעיינותיו אלה חוצה, למען יהיה לכבוד לו ולכל בית אביו, אך רבי תנחום מאן עשות זאת, באמרו תמיד כי יוחל עד אשר אם יהיה הדור ראוי לכך — ועל כן לא נוכל האיץ בו ונחכה גם אנחנו.

אם אלה מעשי ר' תנחום המקובל וזאת תהלת אחיו הגביר מחמתו ומעוזו הלא ידמו כל יושבי תבל ושוכני ארץ וגם אתה קורא יקר כי אך שלום להם מסביב וכל העיר מלאה כבודם מקצה מלצח עד קָצָה — אך לראבן נפשנו לא כן הוא! כי אמנם נמצאו גם בפלצח אנשים המאים אשר לא יראו גם מפני גביר כר' זונדיל וילענו לרבי תנחום וילקוטו יחד.

אם יודע אתה, קורא יקר, את דרכי ערים כפלצח ואת יושביהן — אז הלא תדע ככוננו כי לא רק כפלצח כי אם בכל עיר ועיר נמצאו אנשים זרים כאלה, אשר נבדלו מתוך הקהל ואשר בידיהם יורו עליהם כל רואיהם לאמר: הם המה! ואם כמונו התבוננת — אז ראית גם זאת — כי הנפלאים האלה מרביתם אנשי־חרוה, כחזן, שמש, שוחט, או מלמד וכל אחיהם. אם תשתומם על המראה — אמנם תצדק, כי כמוך נשתומם גם אנחנו, אך דבר אמת הוא, ירידי! כי גם בפלצח היה היו אפיקורסים — אנשים כאלה, והמה יעקיל נאמן הקהל, עזה סתלתל השטש, ברך עקש הטלמד, וסלטיאל הנכר.

בבואך בית התפלה אז תראה את אלה בדברם יחד וכל הקהל עומד ושומע דבריהם ועליהם יתענג. ולא רק בבית התפלה יחד בכודם כי אם גם בצאתך ברחוב והמה לקראתך, בבואך הביתה וכל יודעיך יספרו לך כל טליהם כי לעג בשפתם תמיד ומחתלות בלשונם בכל עת, ותחת שבט פיהם יעבור כל נביר וכל נדיב וגם פני מקובלים לא יהדרו. אף במקום אך מוצא ליין שמה גם

מקום להם, במשתה חתונה, בברית מילה, ובפקודת השנה למת וּבְהִנָּתֵן יין ענושים בבית אלהים ובכל מקום אשר אך משקה בו — שמה יבואו גם ארבעה אלה. אף לא יבושו לרדת אל בית מרזח ולשבור צאונם גם שמה כי על כן לבם טוב עליהם תמיד וגם פיהם ידבר מהתלות בחפצם. אך לא ננסה לתאר כל הליכותיהם ומדברותיהם כי אם נספר נא רק דבר אחד מאלפי דבריהם, וממנו תראה ידידי הקורא את ארחות דרכם יחד עם הגביר ואחיו.

בעלות ר' תנחום ידידנו זה ימים לקריאת התורה — קרא עליו יעקיל הנאמן קריאה — אשר אמנם בחבר אנשים יודעי דרך הארץ לא תשמע, אך הוא הן רק בבית התפלה באזני שומעיו קרא: אַלְיָה לגבוה סלקא!

— לעז־פנים כזה אין תקומה עוד! קרא ר' זונדיל בזעם אפו, בשמעו חרפת אחיו.

— תחתיו אקים נאמן אחר! קרא ר' תנחום בשצף קצף בהודע הדבר גם לו.

— אבל את מי נקים תחתיו? קראו ראשי העיר אשר התאספו יחד ביום השבת השני בבית הגביר, ובשמעם פקודת ר' תנחום.

— את המגיד מצלם! קרא ר' תנחום, אף הקים דברו.

המגיד מצלם! מי לא שמע שמעו בקרב הארץ? הלא זה הוא האיש אשר הרעיש ארץ בדברו ובאמרי פיו הפך הרים משרש. הלא זה הוא האיש אשר עולל יעוללו אחריו גם כל מבקשי לצון, וכל דבריו גם בפיהם יכונו! הן גם בפלצח השמיע האיש קול מוסרו זה ימים ויהי לנס, כי גם בפלצח נשא משלו ויפליא לב כל שומעיו. ולמען תשתומם גם אתה, קורא יקר! נשים גם לפניך דברים אחדים מכל אשר דבר בפלצח לאמר: רבותי! הארץ מלאה חמס ואין מתבונן, עברה על עברה תגבור ואין צוח ככרוכיא... רבותי! תרנגולת בלדתה ביצה הלא תשמיע קולה — ואתם מולידים במעשיכם הרעים רוחות רעים ומזיקים ובכל זאת לא תקראו... להנמר יש חברבורות ולא יסתירן — ואתם מסתירים חברבורותיכם ומעשיכם הרעים... החנוני מקיף ואתם מקיפים, אך הוא מקיף נכאת וצרי ואתם מקיפים שערות ראשכם וזקנכם במספרים, ומי יתן ותהיה לכם זאת ה ה ק פ ה ה א ח ר ו נ ה והאדמה תבלעכם! כי כל מרעים כרתו, אשר ילבוש בגד קצר יקצרו ימיו, אשר ילבוש מכנסים ארוכים יארכו ימי צרעתו בשרירי בטנו, תחת רום כובעים יאכלכם תולעים, תחת נעלי־ידים מיתה בידי שמים!" אף דבר לאמר: רבותי! במות אדם רשע אז הן כל רשעי ארץ יחד יתפלצון, כי אם יקבר באדמה אז הלא תזרהו הלאה ותאמר: אין לך חלק ונחלה בתוכי; כי יושלך באש ולא יִכָּוֶה, כי יושם לפני התולעים וירחיקו נדוד מפניו. על כן רבותי! אל תאשָׁמו, עשו צדקה ומשפט ואז תבלעכם האדמה, אז תִּכָּוו יחד באש, אז יאכלוכם התולעים!" הנה אלה היו דבריו ומי לא ידע כי ירדו חדרי לב ויגיעו גם לב ר' תנחום.

כל יושבי פלצח יודעים נאמנה, כי ר' תנחום לא יתן שנה לעיניו, ותנומה לעפעפיו כי אם בליל יום הששי לבד, ובכל השבוע הוא הוגה בלילות בתורת ה' בבית המדרש. אך עֻזָּה פתלתל לא כן חשב, כי בא תמיד בחצי הלילה אל

בית המדרש, בְּשֶׁכַּב ר' תנחום על הספסל וידיו ורגליו פרושות כנשרי שמים ונם השמיע קול נחרת שנה עזה ואז נגש אליו עֻזה ויעוררהו ברעש.

— אהה! מה לך עזה? היה דבר ר' תנחום תמיד בהתעוררו בחרדות מפני כח היד הנוגעת בו — התבערה בעיר?

— לא, ר' תנחום, אך אתה שוכב אפרקדן...

בְּשֶׁבֶת ברך עקש בבית המדרש ביום שבת אחד וכל הקהל לימינו אז קרא העקש פתאם לאמר: התדעו, רבותי, כי ר' תנחום הוא מת מצוה?

— מת מצוה? קרא כל הקהל ברעדה ובחלחלה.

— כן, רבותי! יען מצוה היא כי ימות!..

אך אם כה מרו ועצבו אלה השלשה את רוח אחי הגביר — הנה הוסיף הרביעי והוא פלטיאל הנכד להפליא מכותיו, כי אם המה דקרוהו רק במחט — הנה הביא הוא חנית בבשרו. כי שמחת לב פלטיאל גברה עוד על שמחת אלה השלשה, כי צעיר הוא מהם לימים ועל כן כל היום שפתיו מלאות מהתלות ולשונו רנה על ר' תנחום. ואם גם מזרע קדושים הוא, כי אביו זקנו היה דין בפלצח שלשים שנה, כי על כן גם שמו הנכד — אך פלטיאל לא כן חשב, כי מאס בהרבנות אשר קברה את אבותיו ויבחר תחתיה מלאכה אחרת והיא — משתה עליזים תמיד. חית ידו מצא בלמדו נערים ונערות לְאַמֵּן ידיהם בכתב, כי אמן נפלא הוא במלאכה הזאת, אף יודע הוא לשון וספר, על כן היה למפגע לר' תנחום וגם לר' זונדיל יחד. כי שר עליהם שיריו בכל עת ויכלה בם חצי לעגו. גם בהיות משתה התנאים למחלה שר שירתו אשר אפס קָצָה נעתיק פה, לאמר:

הַגְּבִיר רַבִּי זוּנְדִיל — מִי כָמוֹהוּ?
רִבְבוֹת כֶּסֶף הֵן יָדָיו אָצְרוּ,
בִּמַחֲלָה הַצַּדִּיקִים בָּחָרוּ.
אֱלֵי רַב תַּנְחוּם הַשֵּׁדִים נִשְׁכָּרוּ...
הַגְּבִיר רַבִּי זוּנְדִיל — מִי כָמוֹהוּ!

— אמסרהו לעבודת הצבא! קרא ר' זונדיל בשמעו דברי השיר הזה.

— זכות אבותיו תגן עליו — ענה ר' תנחום וַיַּרָא לאחיו כי ככר רמז על הדבר הזה בילקוטו ואין להשיב.

הנה נגלו לך, קורא יקר, אבני הפנה בקהל פלצח, עתה נגיד לך גם דבר המהומה.

ב.

חֶבֶר פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו.

בכלות הקהל להתפלל בבית המדרש הגדול אשר בפלצח, ממחרת היום אחרי היות המהומה וההמון בבית נמוג והלום, עמדו ארבעת מיודעינו אנשי

הרוח כאשר יעשו כפעם בפעם ובגללם בידיהם את רצועות התפילין ובהניחם מליתיהם בשקיהם נדברו יחד לאמר:

— חצי זקנך אכל אויב, יעקיל! קרא פתלתל בנערו זקן רעהו וימלא צחוק פיו — וה' הוא היודע ועד אם יעלה עוד ספיח! הסליא ר' תנחום לעשות אתמול ברחוב בהאבקו עמך, אך הלא גם פלטיאל בן אחותך היה לגם בקרב הארץ, האח! הלא למענך העתיק ירח ממקומו ויצת אש בבית המרחץ וגם את מחלה בת אויבך נתג כשבוית חרב, ומה יענה לך ר' זונדיל?

— אמנם נכון לך יום אורה, יום משתה ושמחה, יעקיל! קרא גם עקש — הלא ישוב ר' זונדיל מחר מדרכו ואז גם מנדנות ישלח לך ביד המניד.

— פיכם מלא צחוק, ידידי! ענה יעקיל באנחה — ואני נפוגותי ונדכיתי מאד, כי אמנם ינרתי מפני בלהות.

— אם ינרת מפני בלהות ידידי — ומדוע שלחת ידך בזקן ר' תנחום? קרא עקש שנית.

— אך מה יעשה לי זונדיל? לוא יורידני באפו אל בית הבור אז אשתי ובני לא ירעבו ולא יצמאו! הלא טוב כי ננעתי בעור השעיר המתנגח וידי נחתה בערפו כחפצי, ור' זונדיל מה יעשה לי?

— דַּבֵּר, איך באה הרעה ונהיתה, יעקיל? — קרא פתלתל.

— הלא ידעת כי הדיחני תנחום ממקומי ויפקד את המניד מצלם תחתי, על כן אמרתי אנסה נא כח ידי ואלמדהו דעת גם אני — לא כן מז.

— ותקם את דבריך? —

— הלא ידעת זאת, כי נריתי בו אתמול מלחמה ברחוב, אחרי הֻוַדַּע לי כי זונדיל נסע לדרכו, ואז ארבתי לו עלי דרך בעברו מבית המרוש דרך הרחוב ואהיה עורף כלב.

— ופלטיאל בן אחותך עמד מנגד ביום צרה? קרא עֻזָּה ויצחק — אך הלא משנה שכרון שבר את בית אויבך אף הוא, העוד לא תדע דבר? הלא את מחלה הרכיב על עז משלשת וישלחה בין סקיד העיר המדברה, ולהרבות מהומה ושאון המית גם את ר' זונדיל בהלעיטו אותו את השיץ הגדול הרובץ כיאור מצרים, ואת הלבנה הפיל מן השמים ובעלות להב בית המרחץ...

— פלטיאל! פלטיאל! קרא פתלתל בטלאו צחוק פיו אף הוא — הלא שם שמות כל היום בעיר ויחרד לבות כל הנשים. כי אין בית בפלצח אשר לא בשר בו רעה אחרת, שוד ושבר גדול!

— אחי היקרים! קרא יעקיל פתאם ויתאנח — לא עת צחוק היא לי.

— אכל מדוע אתה שומם, דודי היקר? קרא פלטיאל פתאם בהעותו שפתיו — הלא אנכי מנן לך.

— אמנם כן השען עליו, יעקיל, קרא פתלתל ויוסף לצחק — כי אם יחפץ אז הלא יבוא בלט ביתה ר' תנחום ובידו ישא את הילקוט התנחומני, ואז הלא תהיה עת צרה חדשה ליעקב וככבי שמים יאספו אורם ולא יזכור האיש פצעיו אשר לא ברמז.

— אבל לא צחוק בפי, פתלתל, כי אם דבר אמת — קרא סלטיאל בהשמיעו קול תרועה באזניו, נשבעתי ב מ ח ל ה כי דודי יִנָּצֵל ובכל זאת לא ישכח ר' תַּנָּח את מכאוביו.

— התתן מחסום למו פיך, בן סורר ומורה? קרא יעקיל בצחקו אף הוא לשמע שם ר' תנחום החדש.

— אחי ובני עמי! קרא עקש פתאם — הַדֶּבֶר אין בי עוד, כי הלא קרבה העת לשתות כוס של שחרית ועוד נפשנו יבֵשה.

— מאז שמעת דברי המגיד מצלם תמים לבבך באמת, כי על כן תבקש לקים כל מצוה ה כ ת ו ב ה — קרא פתלתל.

— הכתיבה?

— כן ידידי! הלא כ ת ו ב ה תהיה על ספר־החובות אשר למַלכה הירוקה בבית המרזח, אך ידעתי מראש כי היא לא תוסיף עוד לתת לנו אף רסיס יין אחד בהקפה.

— החנוני מקיף ואתם מקיפים — קרא סלטיאל בשנותו דברי המגיד אשר ידענו — אך מלכה הירוקה אינה מקיפה ועל כן לא תבלענה האדמה, את הארורה, לא תֶּהֱוֶה באש ולא יאכלוה התולעים!

— אבל ידידי! קרא יעקיל בהאנחו עוד הפעם — מה אעשה בשוב הגביר כי יפקוד עלי?

— לוא תשמעני יעקיל ועשית לך עוד היום כלי נולה ולא תוסיף עוד לראות את פני ר' ת נ ח — קרא פתלתל בהוסיפו לצחוק — זאת אפוא עשה: שים מצנפת גדולה בראשך ופוזמקאות ברגליך וספר גדול במדיך וסלטיאל בן אחותך עובר לפניך. ואז תאמר ותדבר כי י ר ו ש ל מ י אתה וכי בטרום הר הזיתים, או בירכתי עֶרֶב ביער, או בין ארחות דודנים באיי כְּתִיִּים, ביאורי מצרים או על פתחו של גן עדן שמה בנית לך בית המדרש ורק הגג יחסר עליו, ועל כן אתה עובר היום עם הנער הכושי לאסוף כסף נדבות בני עמך או גם בנות עמך. כי רק סרעה לא נזר רק על הזכרים ואתה תטה ידך גם על הנקבות ובכסף מלא תמכור להן: חומש מיריעות שלמה, קרני הפרות אשר נראו לפרעה, הדם מצוין, תחנות מבנות ציון היקרות הנדפסות ב ק ר ו צ ק ה, תמרוקי בנות צלפחד ופי האתון וכל טוב ארץ מצרים בידך.

— האח! הוא נסה בכל אלה! קרא עקש בהשמיעו קול צחוק גדול כשאר השומעים — כי ימים רבים הלא היה ירושלמי באמת, אך ימים — ולא לילות במשמע...

— האתה הוא, ידידי, אשר נצבת למשפט לפני ר' יוחצע הַדַּיָּן, אתה ופועה האלמנה? כל חטאיך הלא אזכור למעני ועונות ראשיני...

— להנמר יש חברבורות ולא יסתירן — ואתם מסתיים חטאיכם — קרא סלטיאל ברצותו בפיו שנית את דברי המגיד.

— האח סלטיאל! קרא פתלתל — מי כמוהו יודע תורת המגיד! על אמונתי, כי נתמכתי בך בני! ואתה תציל את דודך מרדת שחת, כי עצה ומזמה

בלבבך באמת הלא גם בילדותך הסראת לעשות, ומי כמוך משעול לגנוב תפוחים מסלי הערלות המוכרות אותם, או להסיר כל הכפתורים מטכנסי הערלים ולהשליך צפרדעים באמתחות בגדיהם, או לתקוע מחט מתחת זנבות סוסיהם, עד כי יזעקו ברחוב ויבעטו ויהפכו כל סלי הנשים היושבות ואת רוגליהן המלאים חלב ישברו ומרומה תהיה בעיר, מהומת מות?

— האלה מעשיך, פלטיאל? קרא עזה ויסחא כף — האח! מי כמוך מסנע לכל ג וי?!

— אך גם עם בית ישראל לא היה שלום לו כל הימים! הלא נלחם גם עם ר' יוחצע דַּיָּן ועם אשתו ויוכל להם. כי ר' יוחצע האומלל נגיע השבץ הוא וכי ישב על מקומו אז הלא ינוע ויחרד תמיד, על כן שם פלטיאל מתחתיו ביום שבת קדש עצי נפרית אחדים, ואש יצאה פתאם ותאחז את מכנסיו ואיש אין לכבות הבערה מפני מורא השבת. גם את ההדם אשר ממנו ישאף ריח ניחוח במוצאי שבת, מלא חול, את השופר אשר בו יתקע, טכל בזפת, ובארנז אשתו הביא שני חתולים ויסגרם בתוכו ויהמו וילילו כל הלילה ואין פותח, כי את המפתח אסף אליו. האם לא כן דברי, פלטיאל?

— הוא בן יקיר לי באמת! קרא יעקיל — וגיסי נ"ע ישמח עליו במנוחתו.

— אך הלא עצה בלבבו — קרא עקש.

— אין עצה בלי יין! קרא פתלתל.

— בצדק אמרי סיך פתלתל! קרא עֵזֶה.

— נלכה איפוא אל בית הירוקה ותיסף לכתוב בספר — קרא יעקיל.

— ושמה אשמיעכם עצתי? קרא פלטיאל... ובאשר העצה הזאת היעוצה מאת פלטיאל אמנם גדולה ונכבדה היא לספורנו, על כן אבקשך, קורא יקר, לקרוא גם את — דברי הפרק הבא.

ג.

נָשִׁים מְסַפְּרוֹת.

— אהה! שבר על שבר נקרא — קראה גנענדיל בעטרה ברחוב העיר ביום השבת אחר הצהרים ותפרוש כפיה — הה, מחלה האומללה! מי יודע אחריתה?!

— זדים כאו ויחללו יפעתה! קראה צרעה ותבך גם היא.

— אין תקוה לה כי אם בנט — קראה גם פועה בהתיפחה.

— ארורים המה הרשעים אנשי חכם אשר עזרו לרעה — קראה חגלה וגם דמעותיה נזלו כנחלים — ארורים המה הרשעים אנשי בונדות: עֵזֶה פתלתל, ברך עקש ויעקיל נאמן, ארור זכרם לעד!

— הלא זה הוא ברך עקש הנלכד בחטאתו — קראה תרצה וגם שאנותיה נתכו כטים — אנא אלהי עושי! אל תיסרני בדָבְרי, תנוח נפש פועה האלמנה בגן עדן ולא יכבדו עליה אמרי פי! הלא יחד עמדו זה שנים למשפט לפני ר' יוחצע הדין, היא ע ל י ה ה ש ל ו ם והבליעל העקש הלזה. כי הנידו השכנות

כי באה אליו בבקר אל הדרי ישערות ראשה פרועות ואין מטפחת עליהן, ויהי קצף גדול.

— הגבר לא ידע יה, עֻזָּה פתלתל הצורר! קראה גנענדיל בעשותה שנית מספד כתנים — הלא אל כל קדושים ילעג ודברי אלהים חיים מִשְׂחָק לו. הן הגידו לי השכֵנות כי אין כמוהו מפליא לעשות ב ל ח ש וכי בידים ירחיק כל פ ע ו ל ת ע י ן ר ע ה, על כן אמרתי אבקשנו וילמדני גם אני הלחש והנה ענני לאמר: כזו וכזו תדברנה שפתיך ואחר תאכלי עשרה בצלים יחד ולא תשאירי אף צרור.

— ואחר כן? שאלתי עוד.

— אחרי כן יעלה ריח נורא מפיך! ענני.

— ואחרי כן? —

— אחרי כן תעלה ארוכה למחלת החולה. אני שמעתי לקולו ואעש כל אלה בחלות זלפה בתי, אך כל עמלי היה לריק, עתה אראה כי צחק, לעג לי הזד הזר.

— הה מחלה האומללה! השמיעה גם פועה קולה שנית.

— הה מחלה האומללה! קראה גם רעותה — הלא היתה מהומה ומבוכה בעיר אתמיל לעת צהרים . . .

— הלא התנפל יעקיל צורר על ר' תנחום הצדיק ויכהו.

— הִכָּהוּ? הלא המיתהו, אֲכָלָהוּ, כִּלָּהוּ. אהה! באו מים עד נפש, ר' תנחום הצדיק האומלל! הלא קרבה לשחת חַיָּתוּ ור' יוחצע דין יקרא מחר לצום ולבכי ולמספד.

— הלא תאמרנה השכנות כי הורד הצורר אל בית הבור?

— כן הוא, כי שב ר' זונדיל מדרכו, ובשמעו הנבלה הזאת אז צוה להביא בכבל רגלי הצורר ולהושיבו חשך ולא אור. אך עוד נבלה גדולה מזו עשה הה! שערוריה נעשתה בפלצח.

— הה, מחלה האומללה! מדוע לא נזהרה לנפשה?

— ומה יכלה האומללה לעשות? הלא כמבוא עיר מבקעה באו אליה העריצים? כי כמעט הורד יעקיל צורר אל בית הבור וביתה ר' תנחום באו המרעים עקש ופתלתל ופלטיאל הנכד להלות פני הצדיק כי יסלח להצורר, ומחלה באה החדרה ותבט על פני האנשים האלה, והנה פלטיאל הנכד משמיע קול צעקה גדולה: אהה, מחלה! מה היה לך? הלא מחט תקוע בראשי אצבעותיך! וכאשר נבהלה האומללה מאד ותושט אליו כפה להוציא את המחט, אז — אז שם הטבעת על אצבעותיה . . .

— הטבעת! כן הוא! אהה אלהים אלהי ישראל! מחלה מקודשת!

— מקודשת! מקודשת לעיני הערים כדת משה וישראל! הה לשבר!

— הלא הורד גם הבונד הזה אל בית האסורים, הוא וגם שני הערים אתו, עקש ופתלתל?

— כן הוא, אך הלא השחית התעיב עלילה עוד הפעם ויחבל נפש צדיק, נפש הצדיק מצלם, הה! המגיד האומלל!

— הה, המניד דאומללל! הוא לא ידע כי אך ערום יערים הנכד.

— כן הוא, כי בא הנכד לפני ר' זונדיל ויתחנן לפניו למען יוציא את דודו מבית האסורים, במרם עשותו הנבלה למחלה, ואז נתן לו ר' זונדיל מכתב אל שר בית הסהר, אך לא אוכל כלכל, אהה אל חי!

— הלא שמעתן אמש קול רעש בעיר, כי אבד המניד מצלם ואיננו? אוי לשכרנו! הלא היה בתוך המהפכת, בצינוק!

— אף נתן גוו לטכים ובשרו למורטים!

— אל תהי תקומה להגכד! כי הוא פעל ועשה כל אלה, כי תחת לשאת בידיו את המכתב אל שר בית הסהר נתנהו על יד המניד מצלם באמרו לו: ר' זונדיל הגביר ישלחך בדרך מצוה לפדיון שבוים, ופדית את דודי מכף עריצים בערב שבת עם חשכה! והמניד הצדיק לא ידע רע, וכי במכתב צוה ר' זונדיל להניח את מביאו לארץ ולהכותו מכות מות!

— אוי לי תאטר נפשי! הלא שכן הצדיק צלמות כל הלילה ומכאוביו נברו עליו מאד כי רבו פצעיו, ורק בבקר נודע את אשר עשה לו הנכד.

— הה מחלה האומללה! הלאיש בליעל כזה תהיה לאשה?

— היה לא תהיה! כי ר' זונדיל הלא שלח דבריו אל הצדיק מלענה והוא יבוא הנה מחר.

— אך הבליעל הוא אל כל קדושים ילעג וימאס באמרי קדשם, אללי לי! הלא חכינו כלנו אל יום חתונת מחלה ושמחת לבה ביום השלישי, ועתה אבד מנוס! הה, אבדה תקוה, כי אין עוד יראת אלהים בארץ.

— על כן סור התפורר הארץ, טוט תתמוטט פלצח. אין זאת כי אם קרבו ימי המשיח לבוא! —

כה דברו האומללות יחד ועוד הוסיפו לדבר וגם לבכות, אך לא אעצרך עוד ידידי הקורא. אחרי כי כבר תדע מה היתה העצה היעוצה מאת פלטיאל וכי גם עצתו קמה, ומה לך עוד לשמוע בכי הנשים.

ד.

מִסְפַּד הֲדַדְרִימוֹן וְסִפְרֵ גְּלוּי.

הנה כן באה ונהיתה פתאם הרעה הגדולה הזאת! הה! על נב המניד מצלם נח שכט הרשע באשמת פלטיאל וגם מחלה מקודשת על ידו לעיני שני העדים — עקש ופתלתל.

כל הלילה ישב המניד האומלל חשך ויאנק דם טרוב מכאוביו ורק בבקר שלח חפשי, בהודע הדבר אל רבי זונדיל ואז שלח מלאכו ויוציאהו למרחב. ואף כי הרצועה המכוסלה אשר דבקה אמש לבשרו מאה וארבעים ושמונה פעמים ביד איש חיל ערל הכשילה כחו כמעט, בכל זאת לא הדל מדבר מוסר עוד ביום ההוא באזני בני עמו יושבי פלצח וידבר לאמור:

בכשיל וכילפות יהלומון — אמר דוד המלך ע"ה — ואותי הלטו גוים ברצועה מכוסלה, כפרה על עוני, קט"ח מכות. בבוא יום הדין אז יבכו כל

צבא מרום, על כן בכו בכה כעת גם אתם בני ישראל. אל טל ואל מטר, אמר דוד המלך ע"ה — כי אם דמעות, על כן שפכו דמעות, דמעות כמים.

את מספר הדרמון בבקעת מגדו אמנם לא שמעו אזנינו, אף לא ראו עינינו, אך אם גם שמה עמדו אנשים כיושבי סְלָצח אז נרע מראש כי גדל המספד מאד מאד, כי כל עין בסלצח נזלה מים, וכל פנים המרמרו מבכי ומה עוד בקריא האיש לבכי ולמספד על מכות ר' תנחום ואל כבוד בתו כי חלל וכבוד הצריק מ'ענה כי היה למשסה ואל מצוקות לב ר' זונדיל הנכיר אז דללו וחרבו כל מעיני עין, וכל דמעה לא נשארה עוד בנאדה.

— אך איה המה, האנשים החטאים בנפשותם, אשר בחמס ידיהם הביאו כל הרעה הזאת על סלצח? — הנה הנם בבית האסורים ולבבם לא נחלה על שבר בני עיר מולדתם, אף לא חרדו מספי תנופת יד ר' זונדיל, אחרי ידעם, כי אם אך תנע בהם לרעה אז מרה תהיה אחרית מחלה, כי אז לא יפרד ממנה סלטיאל עד עולם. על כן חרד ר' זונדיל באמת ולא כלם באפו כאשר חשב מראש. ואם אף הפיל מוראו פעמים רבות על סלטיאל ויאמר להכחידו, אם לא יתן נט למחלה בעור רגע, אך בכל עת דברו כמו כן, העביר סלטיאל ידו על פניו. סער פיו וישאף רוח, נגע בשערות ראשו ויסלסלן ואחר דבר לאמור:

— אבל, ר' זונדיל! השידוך טוב בעיני ולא אבקש לי אחר תחתיו.

אם כה ענה את ר' זונדיל במו פיו, הנה כן היה דברו גם אל ר' תנחום במכתבים אשר שלח אליו ממאסרו, ואם טוב בעיני הקורא ואעתיק לפניו את דברי הספר הראשון, הנה אלה המה:

"עד עולם לא יחדל, הנבר הקם עָל, על עם עני ודל, בוצינא דנהורא, וריסתא דפתורא, קרישא ויקירא, חביבא ואמירא, ההוא הרב הקדוש הגאון המקובל זי"ע המיועד להיות חותני, כבוד קדושת שם תפארתו ר' תַּנְחֻם נרו יאיר וינון, בעל המחבר ספר ילקוט הַתנוחוני, ברוך אתה יוצרי וקוני, אמן!

אני בכאן ולבי בחדר משכבך, הומה כחלילים אל מחלה בתך היושבת למראשותיך שוממה ועצובה לקורותיך וקו של חסד נטוי עליה — בזכרה כי אתה אחד, אבי היקר, ילקוטך אחד, וגם מחלה בתך אחת היא בארץ, כי מי כמוה נושאת חן וחסד, מי כמוה כַּלה שֶׁכָּלָה נאה וכל מעשיה חן וחסד? כי על כן בֵּרכה אלהים לעולם, כי בי בחר להיות בן גילה, כי — תחת גורליך, האח! כי אם יחש אבות אין כאן — הלא יחש עצמו יש כאן ואשריך שזכית לכך.

הלא כבודך רב, אבי, בהילקוט התנוחוני. שְׁמָה רָמָז ואין מספר, גימטריאות אין חקר וגם שמי בתוכו סלטיאל הנכד. ידעתי זאת, אבי כבודי ומרים ראשי! כי לולי נודע לך שמי וכבודי ברמז — אז הן לא נתת להמלאך המטונה על הנאמנים להסיר את יעקיל דודי מכהונתו ולסבב אחרי כן דבר בדבר עד כי בא נד למחלה בתך. ידעתי זאת, אבי היקר, וגם המניד מצלם הלא אך נלנול הוא בדמות אדם, הבא הנה אך להועיל לנו, לְקַיֵּם מה שנאמר: סלטיאל הנכד ישא למזל טוב את מחלה בת ר' תנח התנוחוני, אמן כן יהי רצון!

הלא טוב בעיניך גם השידוך עם נודליק? אמנם כן! כי משרש העדיים

הגדולים הלא יצאו צרוקים קטנים ופרים כסף וזהב גם המה, כי לא יתמו אוילים מן הארץ עדי עולם. אך האם לא גם צאצאי יברכו ואם לא יהיו לך גם המה לכבוד ולתפארת? — אחרי אשר תכרע מחלה אשתי ותלך בן אז אקראנו בישראל בשם ר' זנוביל בשם אביך הצדיק נ"ע, ואם תאומים תלד ואז אקרא את השני בשם חותנך הצדיק זצוק"ל. והילדים האלה יהיו לך לנחת, כי את שערות ראשם אקיף במספרים ומצנפת לא תעלה על ראשם, מכנסים ארוכים ברגליהם ומעיל קצר עד ברכיהם ובשפת עם אחר ידברו אליך. ובאשר ינדלו ויהיו לאנשים אז גם את זקנם יגלחו, כי הלא רופאים יהיו או רוקחי מרקחת ולא ימאסו גם מעבור במחול עם בנות ערלים. אז ימלאו פיהם צחוק על הילקוט ויאמרו בגוים: הגדיל אבינו זקנו לעשות, כי הביא בידיו משא עשרה חמורים, משא לעיסה.

ומחלה אשתי?

הלא תדע את אשת סקיד העיר? כה תהיה לי גם מחלה, כי תסיר הטפחת מעל ראשה ושערות ראשה נלויות לעין השמש, קולה ישמע כי ערב ושלובי זרוע נעבור יחד בחצות העיר, להרגין לכבך ולהאיר סניך סלה!

אבד חשבון ואלעלה וגם נודליק בן הצדיק מלענה, עתה אין מחלה לו עוד כי אם מחלה וכליון!

למתי יעדת החתונה, אבי היקר?

מה שלום ר' זונדיל דודי?

שני עדי, עקש ופתלתל, דורשים בשלומך.

אני הרוקד נגדך, ואיני יכול לנגוע בך.

המיועד להיות חתנך, סלטיאל הנכך.

ממוצא דברי הספר האלה הלא תבין, קורא, כי עוד רחקת עצה מר' זונדיל להכניע צוררי תחתיו. ואל סלטיאל מאן ללכת לבקש עצה יען כי בלי כל ספק חשב זאת לו לקלון לבקש עצה מסי עול ימים. וכה היה כאיש אובר עצות עוד ימים רבים ואנשי ריבו שחקו לענו לו.

ה.

הַחַיָּה הָרָעָה.

— חיה רעה אחת יש בעולם וכסף שמה — כה אמר המגיד מצלם בהטיפו מוסר ביום מנוחת קדש השני — הכל רצין אחריה והכל מחבבין אותה והכל עוסקין בה, ואוי לו לזה אשר החיה הרעה הזאת אין לו . . . הנה החיה הרעה הזאת הצילה פתאם גם את ר' זונדיל מצרה, כי בראותו כי אין מנוס, אז פתח אוצרו הטוב ויתן לצוררין מאתים שקל לכל איש ואיש אחרי תקעו כפו לר' יוחצע דין לעיני כל הקהל כי לא יוסיף לנגוע בם לרעה, ואז נתן סלטיאל ספר כריתות למחלה בבית ר' יוחצע, באמרו כי יחפץ לגמול חסד לר' יוחצע ולאשתו על כל הרעה אשר עשה להם בילדותו ועל כן הביא להם היום ברכה בכסין, את שכרם כעד הנט.

אחרי כן נקרא הצדיק מלענה לבוא. הוא עם נודליק בנו וכל ביתו וכל שומרי הסף אשר לו, ויהי אור בפלצח שבעת ימים, המה שבעת ימי משתה החתונה, אשר הכין ר' זונדיל בכח החיה הרעה אשר לו, משתה שמנים ועדנים.

אך גם משתה אחר הכינה החיה הרעה הזאת! כי בת לר' יעקיל רחצע שמה אשר חכתה לדודה עשרים ותשע שנה, וכאשר נמצא בימים ההם בבית המדרש הגדול אשר בפלצח אחד מבהורי הישיבה אשר הסתתר עד כה מעיני השדכנים, היה ליעקיל כבכורה בטרם קיץ, ויתן לו את רחצע בתו וגם את מאתים השקל אשר נתן לו הנביר כופר נפשו, ועקש ופתלתל היו השושבנים.

ר' זונדיל הלך הלך ונדול עם החיה הרעה יחד ובמספר שנים רבו אוצרותיו כפלים. והנה הוא עתה נוטל חסד לעניי עירו בי ילוה להם כסף ברבית ושכרו רק עשר למאה לכל שבוע.

המניר מצלם עודנו עובר בארץ, לדרוף אחרי החיה הרעה ומי יודע מתי תבוא עליו שנית ברכת קמ"ח בנימטריא? —

פלטיאל הנכד היה כעת למורא לכל נשי פלצח ולבנותיהן, ומי יודע אחריתו?

ר' תנחום נרפא מפצעיו ועודנו ער בלילות בבית המדרש אשר לו, ויד פתלתל לא תנוח עוד עליו, אף אסף המון רמזים חדשים אל ילקוטו ובתוכם גם האנשים ההטאים אשר ענו נפשו ונפש בתו. אך באשר עמל לשוא למצוא רמז לראשי הרשעים יעקיל ופלטיאל, על כן נאות לנור בחרמו דק את שני האומללים רעיהם, בקראו עליהם ברמז את הכתוב: דור עקש ופתלתל! הֲהֵרע להם הרמז?

לפי דברי מלכה הירוקה, אשר תספר באזני שכנותיה ביום השבת, הנה חצי מחית ביתה הוא רק בידי שני אנשים השותים בכל יום בבית המרזח אשר לה חין יין, והטה — עקש ופתלתל.

דברים אחדים.

מהנאון ש"י זצ"ל*)

על פיכום הרמב"ם להמסכה כבר הכריז בדברים נמועלום ודעת הכל המכם המפולמ כז"ף כ"י בדפכי המסכה ומתים כמלקט לתר הקולה, פי' המסכת היש נקלה בל' ערבי מלכלוג (מס"ג, תסב"ע מ"ל פיתן

*) המאמר על לח בתרבך ולח בקסתך (הנדפס בתוברת הקודמת) הערתתי בלורתו מספר הזכרונות של ש"י ז"ל בלי לבחות לף דבר לתד, כתתר לעסה בכל הדברים לתל לתן ממנו. תבל בכל זאת לח ערב לי בדבר להסליע כי היח דעת עלמו, ותפתר כי רלה לו שתעה המתברת הזאת תתים לתר וכתבה בקפדו לזכרון, לבצע לו לתקד, וכתתר זה היה מקום דיכו לנלות בתור המתקר לכן לח תדלתי מהביל גם המאמר הקטן הזה בין הבתים, ויהיה המאמר ש"ר לו מכח לתר מן התכתים — ר"ק.

(ההערה הזאת נמצאה מהתוברת הקודמת ונתתים פה — תמו"ל).

קל"ו ועומר מסכתא קי"ע) ומעתקתו מ מלוכ, וקרוב מסקנת מלת זו בסגנת הרמ"ם בפעמי מכי פ"ד ק' ו' וז"ל: ומוכח דלא כפירוש זה (כ"ל של הרמב"ם) המאיר לעולם יאיר עיניכו במאור תורתו ע"כ, ומין מצד מסקנת לתפלה זו של הרמ"ם מה המאיר לעולם וכו' ומעין פיכו עמוק כ"כ, אבל הים כתוב: דלא כפירוש זה המאור. כ"ל של מפר המאור להרמב"ם ועל זה כוסל לקון המאיר לעולם והמוסרים מסגו מלת מאור בפולם ומסמיעות. (ע' מ"ע להרב המחבר גייגער כ"י מסכת 1839 S. 419).

עוד קודם בקצת הרמב"ן לאחרים קורים להעתיק פי' המחבר היו כבר העתקות קודמות ממנו. וכ"י הלאהריזי העתיק עוד בזמי הרמב"ם קלך זרעים על קוף הציעים, עם הסקדמה היקרה, וכבר בעל העיטור מפר כתב חבורו בין הרמב"ן להתקמ"ע לתתקס"ע הביא בלף ג' לת פי' הרמב"ם לעתי, הציעים פ"י מ"ה ומין קפק כי לאה העתקת הפריזי לבקצת מחמי מרפיליא ופס היה מקום מוסגו. וכ"ם אבן תבון העתיק פי' פ' הלק ומק' לבות עם קמוכה הרקיה. וגם לפני הרמב"ן היו העתקות קודמות ומסורות מאותן שרכתבו בפקודתו, ע' בעיוסקת לרמב"ן ס"י ס"ל העתקה מסוכה מאותה הלפניכו בגיעין פ"ה, וכמי הנלאה כתב לו הרמב"ן המאמר הסוף כדבר יקר ומדע לפני הוא כן בחמת ולכן אין בפיעין הסוף של רמב"ן שום דבר לאחר רק המאמר הזה בלי שום הערה ומחכם ר' יפרחאל בר יוסף אבי הרב בעל יסוד עולם *) העתיק למורו הרמ"ם פי' על מ"ה מפ"ל לכלאים (קוף הסה"ק לק' זרעים), ושם בפקדו הדברים בחמלא ומעתקה הרופה יקר מאחיל פי' הר"ם בלי קיעין מפקיד אבל בכ"מ פ"ו לכלאים פ"ב מקייס הענין בהיכות במקום שפם שפק, והעיגול המתקלם בחוכו פי' המרובע הפבימים וכו' ומקייס: ואל יהפתה אלוכי ומוכי בפה שכתב בבנו בפקון ז"ל בפי' מפנה זו — כי מוץ מבנדו הוא שבוש וכו' ומוחס תלמידך יפרחאל בר יוסף. ומפכוי העתקה זו מהעתקה שלפניכו ברור שלא בהסכמה העתקה הביזי בלקמיל ולכן פיכוס הרמב"ם לזרעים המובא בחיזה מקומות בהגהות הרמ"ם קרוב מאד שהוא מר' יפרחאל הנזכר, וברור שהעתיק ג"כ למען רבו הרמ"ם כל פי' המפנה לקלל עסרות ולכן פיכוסו שהביא כמה פעמים מפוכה ויותר בכון מהעתקה שלפניכו ע' כלים פי"ב מ"ח, ס"ו מ"ג, מ"ס, י"ל מ"ל, כ"ח מ"י, כ"ע מ"ח, לחלות י"ב מ"ז, שרה ב' מ"ג, מקוות פ' מ"ח, זבים ג' מ"ב, ולפעמים כתב בגליון שם פי' הרמב"ם והוא מפוכה ויותר בכון ומין קפק שהוא מהעתקה הסיזי כמו זבים ד' מ"ו,

---

*) ומזכר שם מאמר ר' קפי"ם לאחד מגדולי תלמידי הרמ"ם ז"ל, וזכר גם בחשו' הרמ"ם בכלל כ"ם פ' נ' לבקי בדוק בל' ערבי, וכתב לו: על מי יש לסמוך אלא עליך שאין בזו כמוך כי בל מצוריך ע"ל ל' הערב וכו'.

ידים ד' מ"ו ום', עוקלים כמ"ש ובסופו. ויש לתקן מסס בנוסחתכו: לינו נסתר וכ"ל לא יפסק וכל המקדש למק' ידים סיל העתקם למכת מקלפיכו, ומס כתוב: לין לכיך מיס סמוכים ול"ל לינו מועיל כמו בנוסחתכו.

מקכון העתקות סלפיכו כלפס בכמס מקומות קמי סבנס וכבר סעיר על זס סכב רז"ף בדפ"מ, ולפעמים מסר בהעתקות רק מלס לחת כמו בגיגלס פ"ל מ"ס: וזס סלמכו מסעס וכסן לינו חכלי לפל סוף נקוח כי לס סס מסעס מיסכלל דין ע"כ ול"ל ע' מיסכלל וכסן לפל דין. וכן בתכומות פ"ל מ"ג. ולע כי כסכולל בלפס המכסות לפל מסמע לו נסתפק לפל מסים מדבר מוסר לו לתכוס ע"כ, ודבר זס מלס ולין לו מקום בס"ק כלל וסהפך מוכס בסכבס מקומות, ול"ל לפל מסמע לו לפל מסים מדבר הבככס, וסיינו לפי סר"ס מס לעיקר הטעס בלפ יתכוס לכתחילס מסכי סלכיך להסמיע לחזכיו לחת הבככס.

וכן יש מקכון נקוף מכחוס בחס סכתב. מחעון הלכיך ע"ס מחכו סכל כחו סבלתכו בתחלת הפפר הזס כסתכו ס' לפך ימיס ומסקף ע"כ ונקוף הקדמס לפקל עתכות: לחנס לחתי לך כל זס המלמ בלפ תסמוך הדבור בלפו העכיכים כחו הדבור בקוכס לו בלוכב — ותעיין בו בתחלת מחסבתך ותחסוך סכבר הסלחת הדבר ג"כ בלפ תלכיך מס קיגיע לך מסתועלת לפר בגעתס ותקיב לומו כחו בקדס מבילכו וכו' ולין למיון זס לפ כחו מי קקבן מיכוונים וכו' וכלפר הפלים בזס הממון מן הסתוקקת ולפ יקוער על כחו ידע קיעוכו. וכן פס יגיע לפיס כבון וכו' הכס הוס יגיע בו הכוונס בחס קילפחעכיכי הפלכים קיעור זסקסיא מסוטעין בזס ולפ מלפו. בקוי הסבכס בזס ועוד כנים כלפ מן מקכון ההעתקס הוס, ובעבור זס היו המכחים היולעים בל' ערבי מעייכים יותר בנוף החבור ולפ קחכו על העתקתו ע' בחבב"ן מ"ל קי' קל"ו ובסו"ס כ' בלפל מבכחי קי' ל' (ע' תוי"ט מכחות פ"ל ד"ס הפלס).

הכחב"ס ז"ל כתב בפלר הדור קי' ק"מ: וזלס הטעס לפר בילכס קיל הכוקפל הרלסוכס לפר ילפס מחפר ילינו קודס הגפחס וכו', ובקי' קי"ב כתב: ולפו סבלבולים סהוף מבלבל ובקוסיות סהוף מקפס סס כלס בפי' הטעס לבל לחי לחקכס בע"ס בחקוחתס. ובכס כלפס כי בלחת חקן הכ"ס ז"ל קיכוסו על הטעס בנוקפל קכיס והעתקות בלפיכו מן הכוקפל הרלסוכס הן. והכב בעל כ"מ קיס לפיכו כוקפ הערבי מהדוכל קכיס מכ"ס וכ"כ פי"ו מעועלת עס ס"ס ומלחתי בפי' מכיות מוגס וכו' וכן הוס בנוקפל ל"י בחו"יוט כלים י"ב ג', וכן ס"ב ס"ע מעועלת מת: ומלחתי בפי' הטעס לרבכו מוגס וכתב ודבריו לפ פס כדבריו כחן עכ"ל, ובפ"ל ס"ב מס' תפילין כתב הכ"מ: ולע"ס בפי' הטעס לרבכו כתוב דבחין לו מעבדת ע"ס הוס ובנוקפל הערבי ליתפ,

ולא לדקו דברי תפ"י בעוה"ס סי' כ"ו שהלמיד עושה כתב כן מצמוץ ועשו סקופים וכתבוהו מצפיים, כי כן היה וכן נמלא בכוונת הרלשקוה והכ"ם ז"ל הקבה בצפים, וזה מבואר מכל"י שהביאם החי"ט (מכוות ל):

תפלה של יד לילה מעכבת וכו' ולילו כן בתפלה של רגם חלה (ל"ל לילו) וכתב במקומו בזה הלשון וכו' כמו שבארנו בענין המלות וכו' ולכאה מזה כי זולת הנשם מלוכתם מר"ם ז"ל בעלמו לחר מבואו ס' המלות וגם לחר מבואו ס' היל למען יהיה לשחלים פי' המשכה עם השלכות כמו שכתב מכל"י בתי"ט לכלה י' ז' ומליונים לחזיים ועל הכל"י שזכה בתי"ט לקלשים עסרות ופנקי חבות וזבעים כשבר השל לבשר ס' קלשים כתב בשלמה שביל בוקשה ומסדולה לחכיבה, והמצ"ם עלמו בשלכותם עשה קלעיבה, על כן מדי דברי בה ועל בשתי לשלכה, בשם בוקשה לכן יבחל לקלחה, כי מלכן הקלושה היה מולשה ולילי הובשה וכו' והסכויים שם: ל) הוקשות לבוקשה הלשלוכה כמו זבחים י"ל מ"ו, י"ל מ"ג, מכוות ז' מ"ג, דבוכות ס' מ"ג, ו' מ"ע, ז' מ"ה עכיין ס' מ"ב, ו' מ"ל, תמוכה ל' מ"ל, ה' מ"ל, ו' מ"ה, כריחות ב' מ"ג ושם כמשך הבוקשה הלשלוכה וכתוב לשבך, שם ב' מ"ה, ג' מ"ל דבוכות ז' מ"ה, קנים ס' ל', כלים כ"ו מ"ז, בשלוות י' מ"ז כתוב י' לשביו, שכל מבואר ולין לוכך שום ביכום ובכ"מ שעי"ז ה"כ ממשכב ומושב כתב ומלחתי בפי' משכיות מוגה וכו' וזה כמו שהביאו תו"ט בשם כל"י. ב) לפעמים כמשך רק הבוקשה הלשלוכה ולא הוקף דבר כמו זבחים י' מ"ה, דבוכות ל' מ"ו, עיכין ח' מ"ה, כלים ס' מ"ה ושם ו' מ"ט ורשם שהביא הרמב"ם גם בשכתב ע"פ מבואו ס' ה"ל, ושם ח' מ"י כמשך הבוקשה הלשלוכה וכתב בלשון לחרת ומכ"י היה קבוע ומלי קלות שחיקון. ג) שילוי לשון; כלים י"ו מ"ז, כ' מ"ו מפסכ' יחוקן כתב בגליון ולא בפעתק והח"ט מקופק לם הפי' הזה מהמב"ם לו מפעיים כתב כן מלבו לו העחיקו מדברי הרלב"ד, כלים בפ"ד מ' מ"ב, י"ד מ"ח לוכח לחכה, י"ט מ"ה, כ' מ"ל ז', כ"ל מ"ל ב', כ"ו מ"ב, מפלות קב"ג, מ"ב. ז' מ"ה, חמ"ב ב', ו', מ"ז', לפעמים הגשם בשפכה בבד כמו מבוות פ' מ"ה, ב' מבי"ו, ל' מ"ב ה', דבוכות ז' מ"ו, מפלות י"ג מ"ל, מכשירין, ו' מ"ג. —

ושם על הרוב מקוכין על הרמב"ם ז"ל שם ע"פ מיבואו הפלוי בשילה בג', ו' לוקשה הלשלוכה כנד הלכה שבחיבור, שלה המשובשה בשלחות י"ב מ"ו כה' שקוין קבלר לל הגים והכבון כמו שכתוב בבו"ם קבע מלר ר"ל הקפשען בשלים. היולל מן הליוכים שלה שים לסוקף עליהם עוד מלל שחכם השגים הזה שיחה לפניו הפתקה מחוקה שבעשה שמשובש שים ערבים שעשה הרמב"ם בעלמו ותקן שם כמה דברים גרע והוקף עפ"י מה שלחה לפ"כ בשפכה ותלמוד והעלה כן בחיבורו, מחכם השגים הזה לל כתב לעלמו כי הפעתקה שהיה שהיתה בל"משובשג"כ בגוף הלשון, רק הפתקה נוקשה הלשלוכה שיהה לו ליקוד ושם לו על הגליון שלחות שבושים

לו מקורים דעכינם ומתק כל מה שלא נמלא שם עוד, לכן שתוי"ט לא העתיק כל הסכוי"ם שכן הסמיט מה שמלא הכ"מ בכפ"ג להסלות בפ' המוצא ע"ש, ולא דבר מן הסכוי"ם רק במקום שהיה לו ענין שם, והכ"נ לף שהיה לפניו כוסחא המתוקנת, כלשון הרמב"ם, מכל מקום כתב לפעמים בשיכות כוסחא שלפניכו כמו בפ"ה דכלים, ולפעמים שבניכו בפי' השנה פי' כפי הרמב"ם ע"כ לענ"ד שבוסחא ג"י בשנה הפי' על פי מבוכו ק' סיד כמו שכתב שוי"ע כלים כ"ג מ"ג. — בפ' לחות לא הביא שתי"ע רק לזה הנחות בשנה כמו פ"ד מ"ג ויו"ד, ובקוף פ"ח הביא משנה שבניכו ולא כדע שם כוונתו לנוסחא ג"י, ועוד יש לחקור ולבדר שם העתקת כי ישלח הכ"ל משהלוכת שניה שלו הרמב"ם פי"ח.

בפי' על פ"ו לחלות הרמב"ם בפ"ק היכו מרמב"ם רק מפי' המיוחס לרש"י הנמלא עם מדרש שמואל וכמעט הוא מלא בשלא רק בזה מקומות קלוטים, ושמעיין רק בלשונו יביל שהיכו מונחת מערבית, וגם הרמב"ם לא היה כותב: תוספיה חלטיתו בלע"ז בשנה ג'. ולא דע לשני לבד נעשה בזה ליחסו אל הרמב"ם גם בעל מדרש שמואל בעלמו שכתב בהקדמתו שהביא פירוש" בשני בעלמו כתב בכל זאת פ"ו מ"ס והרמב"ם ז"ל כתב הלומד מסביבו וכו' וסס דבכי רש"י בשנה, וכל זה בעבור שלא בשלא פי' הרמב"ם על פ"ו לחלות כתבו שם למלות השכון פי' רש"י.

בהקדמת פירוש המשנה כתב שמיבר כבר פ' על ג' קדשים מועד נשים וזיקין, לבד מהבא מסכתות וגם פ' חולין, ככלה מזה שמבר פירושו לחולין מסס הלכות הכהונות עוד בזמניכו ולכן שמה רק בשלשה קדשים שמס ומס' קדשים רק חולין והוא ממש על קדר פירוש כ"ה (ע' תולדות כ"ה העתם 30), והמעתיק פירוש המשניות למועד רמה עוד פירושו על הגמרא כמ"ש בהקדמתו. מוג ל"ס מפירושיו הלו, על ה' מסכתות וסס שבת כ"ה גיטין שנהדרין וחולין, כ"י הספרי (כ"ם פ"ל) כתב. ולכ"מ ז"ל עלמתי בפירושו בכתב ידו בשלים שפי' על לועה יולמת מעכו (פ"ק דגיטין), ועוד שם פל"ל בענין שמעו בחולין שמוסב בשבת ויש"כ שמיעתו בשנה כתב הכ"מ בפירושיו וקשיה לן עובא (ע"ש דבכי שכל ויבא) וכ' עליו בכו כ' לשנהם שלין לשיטתו (כ"ל לשיטת הגמרא) אלא בשוסב בשוגג בלבד, והוא חיבוץ לשב על קושית הרמב"ם ובחלם ס' מעשה רוקח בשלא שפי' יען כ"י על הרמב"ם כמה פעמים פירושים שלוכים מהרמב"ם על שס' שבת ומביא לכוב כ' יוסף הלוי גם פירושי הב שלי.

ובפ"ו לכתובות ק"ע ב' כתוב. ומלאתי לרמב"ם בפירושו לקנהלין פ' זה בוכר ז"ל ואומר דביכו יהוסף הלוי וכו' כך כמלא בשעתו לקנהלין ומלאתים יען בוסן עם שעה שביה להכב עלמו וסיס קביב הגליון כתיבת י' בכו שהביל דבכו שלשה, גם העיד הדיין כשהב"ר עשה בן שלשה על שיעה זו שהיתה מכ"י הרמב"ם השפרש, והעולר עיביס שאמר י' ובעל שם"ג

לאו פי' על מס' כ"ה ומלכות המזרחית כלפה בעליל שהיו הסרוסים בני תלעודי ושם בלתי מועתקים *) .

ס' ה יד כתפסנו על מהרם במרחקים, ומרמב"ם בעלמו כתב שלחפשם על קלף היטוב (פאר הדור ס' קמ"ג) ומלבד שלשות מכתי לוקיל בהלאב"ד הכא בעל העטור שאבד ספרו בין מתקל"ע לאחקע"ט מציאו בכתם מקומות בשם הר' עמם לאמר כמו במלאך ג' וחוא פ"ח עם' עדות ה"ז ובמלאך קילוסין כתב ובמבול חלש כלפה ל' קלש בתפסיל וכו' וכל זה סוא לשון הרמב"ם פ"ד מה' לישות ה' י"ע, ומ"ש שם (לף ל"ח ב' לפום לעמבערג) הר' עמם לאבד מיון זל"ל סוא שיבום ול"ל כ' עמם מיימון ובלי זל"ל ודביו שם פ' ע"ו מה' עלוה ולוה ה' י"ב. — לאמנם שתפשנום ס' היל שיפה רק בלשפת סלכומים שהיו ליומדים קלת שתקשרות עם לחכמי מלרים ובימול יומבי מרמילים על חוף יס שמלעי ולא כן בלשפת הלשונית ובשאבה שהם שמעו רק מהלכות הרמב"ם ובאו לידם לוזם קונטרקים ולא כלו, ע' חום' מכחות מ"ב קע"ב ל"ה תפלין י' "וכן פי' הרמב"ם בשוחט לא בעיא עיבול לשמא ושמא מהכי" ע"כ, ושכוונה למ"ש שפרים ושוחה כלקחין ומכל שלם. וזה טעות מבוהלת שהם כן גם ס"ח לא בעי עיבול לשמא שהרי ס"ח כלקחין מכל שלם ובכל זה כתב הרמב"ם פ"ח ה"ל עם' תפילין לס"ח בעי עיבול לשמא והרב בעל התכוחה שמע בדבר זה יותר קלת ועוד לא ככון ע' בכ"מ ובסג"מ שם. ובגוף הספר לא הביא הרמב"ם וקל פעם ל' בשפחות סי' קל"ב שמיבר הוא בעלמו כשם"כ בקוף ספרו, כלשה שהסיג ידיעה ממנו לחבר גמר הספר בשמיעה ולא בלשים וכמו שגרס הגה"מ בדבריו: ורק מעת' בשם הרמב"ם ז"ל, והשומע שמע ושעה, ובזמן מאוחר קלה מזה שם בעל ס' התכוחה השתיקו לשם עשה"ם מהוטבוק ותלמידיו הלכות מהרמב"ם בלי קום השעה עליהם כדבר חדום, כמו שעשה הרשב"ם בלשה ביכוסי מסכיות, ע' מהר"ם מפ" תקכ"ל על הקכ"ד הכל ליקוטים מלשון הרמב"ם פ"ו דשבועות ועוד הר"ן תרומ"ל ותרכ"ט. (וקודם ממנו יש בשם חסידים סי' י"ע על כ"ל העתקה מרמב"ם ה' תשובה פ"ל ושם סי' י"ט סגי' י"ח ומחוכל שוב עכ"ם ולא שוב כגי' הרשב"ל ע' בכ"מ, ורוב סי' י"ח עם' חפלה פ"ל פ"ה וקלת עפ"ו, וסי' כ' עם' לעות, ר"ק).

לאך היו כוסגים תמיד לחכי ס' היל ע' שו"ת הר"ן סי' ס"ג: היה הסכמה בעיר לחת בספרל שיכתבו בכל ליכיהם ומספריהם עם"י ספרי הרמב"ם ובאו"ת תלמידו הריב"ם סי' רס"ג: ולפי דבכו של הרמב"ם ז"ל לחשר כל זה הגליל כותבין ע"פ דעותיו. ובאו"ח רלב"ח סהיה בילוקלים סי' ל"ז. הרמב"ם ז"ל רב בזה המלכות, וכן בסי' ק"ג. ובחשובת מבי"ט

*) סי' הרמב"ם על מס' ר"ה מבדפס בפרים בשנת ת"ר לינגו ממנו כמו שהרלה בדלוות בדורות החכם קלחיעפקי בכרמל שנת 6 דף 253, ר"ק.

(הגמלאים בשו"ת כי"ק בדיני כתובה ס' כ') שסיים ג"כ בח"י: ונס תכו נוסנין בפסוק כדבני הכמב"ם בכל גלילות מלה בח"י קוביץ ומלכים. כ' בלבוש לשכבזי רפה עוד ס' היל עכ"י שם הכמב"ם ז"ל עי' שו"ת שלו סי' ס' וכן בעל מעשה רוקח שהדפיס ח"ג מס' היל עם פיכוחו כ' בקושו שהוגה קשה ומשבעה נוסחאות ע"ם ועוד יש בחוקשבוכל כ"י שהוגה עכ"י הכמב"ם וחתום מילי הכ"ע: הוגה ומפרי שכי עשה בבי מיימון ז"ל (בבי: לוקשפלב). פיכוש בל' עבבי ומקומן לשל הובה בשו"ת כדב"ז ח"ג ס"ס תבמ"ח.

בעבין ס' המלוה שמליב הגאון ז"ל בהלוות בכוכוש שסיים לשבי הכמב"ן ובעל החיבוך שהעתיקה של כ' לשבשם שלן שהלמי (המובאה בהקדמת ר"מ שלן תלון בדפוס קושטע) שכוכן קשוך לו בעיב בלבלובע (ע' שגבת מעכו לכ"י שלשבאלי בשגבת הכמב"ם) וכן בעל ס' החיבוך מקום מוסבו שים שם. ועל כל זה כבר התריך החכם בשלון בישהעבריבע של בוי"מ בבריעבלה.

ס' המורה. עם כל דבבי גמלי שהביבה ר"ם שלן תלון על העתקת הסכיזי ועם כל המהלל שהבבה גם כ' שבריהם בן הכמב"ם בשגבתו הגדולה להעתקת ר"ם, יש בכל זה כמה וכמה מקומות שאב גם ר"ם לא העתיק כהוגי, ור"ם בן שלקיבה בעם מוכה המוכה בתב ג' מבקים על שגילות העתקה ר"ם וגם על העתקה הכיזי מעיב. בכמה מקומות *). וכמה גם קבשקם מביא לפעמים העתקה ר"י סכיזי כלי לשבין הדבר יוסר, ע' שהקדמה בלולה המאמר ולא תרבשו בזעמיך העתקה סכיזי עוגה יותר ולל תכבה לדקדק עליו, ושם עוד בסוף הקדמה בשבות שהחיבה לשון סכיזי סוף כן וכו', ולין שפהם בין דעת ר"י ובן ר"ם ס"ם שביהם בוגה לחת בתכוכו מלא שכ"י סכיזי סכחיב שבאור שלא יסול ג' שפק, עוד שם פל"ז מח"ל ובפ' מ"ס וע' תיבה ס"ב כ"ב, שב"ט מח"ב, פ"ב ופע"ז מח"ג ובפ' כ"ל מביא ג"ב ס' מוכה המוכה ומלליק ג"כ העתקה הסכיזי ומכלה עוד שם תסבון העתקה ב"ם, ובתשגה תלשתקה על רש"י מביא בתחלתן לבבי המוכה ב' כ"ג בשבוים מהעתקה ר"ם וכפי הבבתה כלה המוכה בערבית ותיקן על ידו העתקה ר"ם (עי' על זה הערת מוכן בהעתקתו לף 282 תשב לא שיתם לעיבי הבסן זל"ל, ושם לא הוגלה השגת תלשתקה), ועל תסבון העתקה המוכה בבב שב הבב כ' מסולם (כ' לתבן בב מסולם) ודבביו מובחים בעומב הסבתה לף ק"ט מעיבתו המתחלת "סבו מזמותי ולא בגמר, לא בן כבוד שבב וחליצה, אבל המעתיקים מלכיו שבו, בלשון ערב ובתב ובמה שבשו

*) ויפלי בשגרתו מיחב בעיבות ס' מוכה תל"ל למפרש רש"י על ס' המוכה ומלה לחת בהקדמתו הטעתו, כי קרא שם בב"י, בתבתיו בפירושי למוכה ולשלה בתבי קדם ובחתם ז"ל בפירושי למוכה (בתו שהוא בדפוס) ומפרשי תב"ע הביאו בתם פעמים פירושי על המוכה.

דבני מלוכנו ולא נתנו על תומה" (מהעתות רבות מהתכם שייעד למ"ח מהעתקת מכיזי הכלפס בלוכדון ומהעתות התכם מוכן ז"ל בכלתם כי היו כתם וכתם נוקתאות סוכות בנוף ס' הערבי, אבל מיכויים התלם לא כוגעים ביקודות פרק המוכח בענין המלתכים ותכך ועוכם לנוף, ותוף ותקר דבני כ' ומסולם תכ"ל בתיכתו (הכלפס בס' דבני תכמיס דף ע"ס) שהלם לתם המתלוקת על ס' המוכח בתקכון מעתיקי קפרו והלה לעתל בזה הכמב"ס מכל תמץ פסול לאב לתו עיבי תסוכי תוכ, וה כמו שללה גס היעב"ץ ז"ל להגין על הכב בתמתו: כי הכמב"ס לא תבב ס' המוכח ותילו לתם הגתון ס"כ ז"ל בסיב הזה בתומתו לא היה מביא לתסיתו הכעתק בעומר הסכתה לרתיה על הקכון ההעתקות).

בתגבת יתב דף ע"ע מביא בשם תללתיף שהכמב"ס התרים מי שיכתוב קפרו זה בכתב תתב זולתי עבבי ע"ס ולדעתי שקר העיד כי בתגבת כ"ס תתן תבון לכמב"ס כתב כי הכוקתה הרתקוכה שרתה בכתבה ותקפר כתוב ערבי לו ותקפר שבכתב הוא ותקפר כתוב ערבי, ותע"פ שהכ"י הכתלים בלייבען ותתריך הם בכתב עבבי, קבוב תלא שהבדו הבכתבים בכתב ערבי, כי לא שתוס היהודים. ועוד קבוב תללי שהתעתיק לו עבד תללתיף טעה בעלמו בדבני הכמב"ס שכתב בתקדמה: ותבי תקביע וכו' ולא יבתר ותכו לזולתו וכ' ותשבו שב"ל לזולתו לתים בבני תעתים תתרים (ע' מ"ע מגייגער הב"ל דף 421).

שדר עולם לכמב"ס תוצח תלבד שליוכים בשם"ג ח' ובקש"ד, בשם"ת על כתובות דף פ"ח ע"ג ז"ל ובש"ע לכמב"ס תללתי שכב חיס שלש תלות שכה וכו' וכן תביתו ר' בללאל תשבתי בשו"ת שלו סי' כ"ח.

כבר הסיג דע כלקבי על הס"י ותש"ג ותש"ד שימסו לכמב"ס סי על התוכח ובכש"ג שתביתו ל"ל הכמב"ן. תכן בכל הקתה לבתי (סוף תוח קוכח) תביא סי' על התקבה הכשתכות לפ' וגו' וכתב כך שתעתי בשם הב"ס ז"ל שכתב בפילוש התומש שלו תבל לא זכיבו בו כי לא הביע לידינו בתלטות התלם ע"כ, וכ"כ הבתי בפי' עס"ח בם' כלבים, ולדעתי שתוע זו תוטעה שתם כן הוא היה לו להביא סי' זה בתקומות הכלוים בת"כ בשבקי טעמי התלות ובידוד בקוף ס' התלות וע"ש תה שתובר תטעתים שיש לכל תלוה ותלוה ותעפ"כ ההמון תחוידים לקייס לותם בלי תקיבם לתבי טעמיהם, ושם היה כלוי תלא להביא תת התקבה הטוב והשיכום, וקבוב תלא שתשע הבתי ממי שרתה כן בפי' עס"ה שתיבר ר' לבבשם לו ר' לוד מיימון ככל הכמב"ס ושם מיימון הטעתו.

על שכם מולדה ותות סכמב"ס ז"ל תתיך ס"כ ז"ל לבבר כי שכח מולדתו היתה תתל"ס ותותו תתקק"ת, וע' דבני התכם לעכבותו בת"ע הב"ל דף 106.

מכתב לדוד.

בולל ב' הערות על ההוקר הגאון הגדול הרב ר ם א זורח זצ"ל בעת דרשו אלוב רב בק"ק דוב.

מי מבני גילנו לא יכאב על די מספריו המצלחים מחמס מז מסר מזן ומקר ומקן המיר הגדול סרב ס' י"ר זצ"ל מת עולם מכמתו ומוחב ביכתו ומל שכלו מסר כבדקים רב יליכו עיניכו בכל דף ומוכם בכל מדע ומומים! — כל המעיין בסס כמעט קע יסמומס על להפליא לין דכך על במתי המכמה והחבוכה וכספר בגלו לו כל המלומות ומלסוכות וילחלו בפלחות מחוכתו.

ומחנם לם לוב מלמריו ולעוסיו מתוקים מדבש וכופת לוסים בכל זמת כמלאו כמה וכמה דבריס מסר בהסקפה לחסוכה בלחם שלח המצעו על מלבי הלמת. —

כן הגיע לדוגמה בחכתבו לספר גל עד שכלפס בק"ק שרלוג שכת תרע"ז לפ"ק (חות ע"ו) הערה לחמס: שר"י הלבן לחי כ' פתחים בעל הקבוב שמלייכים קלם מרעגעכסבוכג יהים בלפסכות שהחגורל לח"כ בגיסס הקהיג לעיר הזלם. וזכר לדבר כיבוי הלבן כי יחבן שנקרל כן על סם כסר Elbe מסר מקובו בלרץ גיסס ובלסון רומי Alba והובלחתו לבן בעבור שמיתו לבניס ומח ר"י הלבן עכ"ל.

והנה כל מי שים לו עיניס לבלות ושכל לספוע ולפלס על מאזני הלדק רלה יבחה שהסבירה הסיה כלחקה מלד, כי לא כמלה בסוס ספר מהקלמוניס שמלייניס שם כיבוי לים ע"ס הנסר — וגם מליבו שיבוכם כל לים ולים ע"ס לרץ מולדתו לו ע"ס עיבו שיולד שם כמו: שבגלי, הספרדי, הלרפתי, הרוסבזי לו הבבלוני גילחלדי וכדומה ולא ע"ס הנסר. ולחי"ל שמליבו ג"כ שיבוכם לים ע"ס הנסר כמו רב משרשיה מנסר פקוד רב חביבא מנסר פקוד ורב יעקב הכהן מנסר פקוד ולחביים זולתם הלו לינם נקראים ע"ס הנסר, כי "נסר פקוד" הוא שם מקום בגבול קמוך לקורלה ושים שם בימי חכמי תלמוד רלה ימיבה; ושם המקום הכ"ל יכוכה בן ע"ס הנסר לו לחת המים (Kanal) שהיה שם שמתו פקוד. ולו יהי שמליבו בלינה מקום שיכוכה לים ע"ס הנסר ולמה לא נקרל שם כיבוי בעלם שסם "הלבי" ומדוע העתיק מלשון ללשון? ולפיכך מוכ הוא להחמין על שע"ס שהנסר עלבע שהורחתו בלשון רומי "לבן" נקרל שם כיבוי לבן. ואולם לפעכ"ל לחשוב שהוסיפו לו חכמי זמנו שם כיבוי זה להבדיל בין הר"י הזקן ובין הר"י הבחור שמי כמעט בדור לחד עמו כי שמות כלם ילמקי הים, ומדוע מלייניס לותו בשם כיבוי לבן הוא כמוך מעמנו. ולפשר על כי נקרל כ"י בר שמואל בשי חכמי תוס' כ"י הזקן נקרל הוא בעבור שהיה הזקן מכלם בשם "הלבן" או שהלביבו שעכותיו לפני עם זקנתו כמו שלב וכדומה . . . ואולי שזה

כ' ילמק מפרשגה שמציע המגדלי לחלר הרמב"ם (מרדכי פ"ג דפסחים) וה"י מציה"ם (סס פ"ג דחולין) הוא בעלמו כ"י הלבן, הלא שיקשה לנו מדוע לא הוזכר בחום' בסס כיוצי זה? כי מליבו בכל מקום שהוא מדוע בחום' (יבמות דף ס'. ע"ל, וכתובות דף ל"ח, וזבחים דף ע"ב) נזכר רק בסס כ"י הלבן ולא אף פעם אחת כ"י מציה"ם או כ"י מפרשגה והמפכי על החכם ד"ר גרעטץ שכתב בספריו בספרו: Geschichte der Juden VI S. 280. שכ"י הלבן היה מפרשג בלי ספק לגו המקור שמשתב זה? ואולי מלא זאת בחלומי הגמרא לכ"י הלבן ש'שמש בכ"י בריבלי'שטעק בקרית מיכטן? —

ואלן מלאה לקוטא שיקר דעם אחת מהרב מכ"ל ממש שכתב על כ"י ברלנוה ושיל נדאה כדברי בניאות. — ואומר: בזכותי העתים לשנת תק"ל לפ"ק בחולות רביבו שלי גאון ז"ל כתב הרב הכ"ל בספרה כ"ב שהרב הקדמון כ' ילמק בר רחובן אלברלנוני חבר מלבד שעתקתו ס' מקח וממכר לרב שלי גאון מעתיק לעצרית ושלח חבורו, גם ספר שערי שבועות הכלפס בקוף ספרי הרי"ף לעפ"י שלא חברו הרי"ף לק כ"י זה אלברלנוני כמ"ש בחשו' מהר"ם לפ' משפטים ס" מ"ל וס' כ"ה ובן מבואר בשיר של רחם הספר שערי שבועות: ותרד לפלגות ילמק בן רחובן עכ"ל.

ותמהני עליו מאד, א) היכן אמר מהר"ם ז"ל שר"י אלברלנוני כתב ס' שערי שבועות? כי לא נמלא בשום מקום בתשובותיו שום רמז ממנו אלא אמר: (בתשובותיו סי' קכ"ה) שהרי בעל השערים הוא בן בנו של אלפס, ובפי' כי"ע: שוב קבלנו שאותו סיפר השערים היה שמו ר' ילמק בר רחובן וביבו האלפס שעשה החבור היה שמו כ' ילמק בר יעקב והיה אבי אביו של בעל השערים. יעוין ב"כ בקובץ השובות ז' ל' — ולפי דעתו, זה נכדו כ"י ג"כ אבר ספר שערים, אבל לא כ"י אלברלנוני. —

ב' מהיכן מקור שאב הרב הפי"ל ז"ל שאומר בפשיטות ובהחלט גמור שר"י אלברלנוני אבר ס' שערי שבועות הכלפס בקוף ספרי הרי"ף ומהלא לא נמלא בשום ספר קדמון וגם לא הוזכר מאבמי זמנו דבר ממנו? ומהלים שאפי' הרמב"ד בעל ספר התקבלה אמי קרוב לאביו כי היה נולד בשנת ד"א תת"ע - 1110 בעוליעילה וילע באר היטב שלשוניהם וימוסיהם וקוטותיהם של אבמי ישראל ובפרט מאלו שהיו בארץ מולדתו בספרד לא מזכיר שום דבר מנהו שאבר ג"כ ס' השערים אלא אומר: שר"י בבי רחובן אלברלנוני בא מברצלונה למדינת לאניה Valencia בשנת Dania ויסב שם על יום טובו ופיינן היה ואבר חזקוה ואבר ס' בשרים ממקבה בתובות — ואו לא מילי — וגם הרמב"ן ז"ל שמיהם עלמו למשפחת אברלנוני לקרוב, (כי הרמב"ן ז"ל זקנו של בבו ואמו רביבו לפרים וילאל היה מוצר ממשפחת הברלנוני) גם הוא מציה

אות ב"י הלכה גלוי ולא הזכיר שחבר ס' השערים, כי כן הוא בשטותו קיצון ע"ב ח"ח: והכיצי הים הב ילמק בן כלונן הלכה עבדלוי קבת עבדלוי למלן למלין והים הב גדול ויציון וחבר התזכות המתמילות: לים מקום ביבה. —

ג) ולמה לא חסם שמו בהסיל כמולא בחתימת ספר של שערים גם בשם יחוסו "הלכה גלוי" כמו שמליכו בהחם העתקתו לס' עקה ומתכ ולא כמלא שם כק ילמק הב כלונן? —

אכן גם על הב מהר"ם מרוטנבורק ים תויה גדולה כי בלי ספק הים הוא הלמדון — ואשר לחרון כמשכים וכגדים כמעט כל רומתי הדורות הן מחב"י והן מחכמי הגוים, כמו בעל הלקלת הקבלה ולמת לוד וקולת הדורות ושפתי ישנים והחכם ד"ר פיקטר בשפתו Bibliotheca Judaica והחכם הכולני Bartolocci והחכם Wolf — שמתר שכיב"ר בעל השערים הים הן בנו של הב הלפס בעלמו (בחשבותיו סי' קכ"ס): שאחרי בעל השערים הוא הן בנו של הב הלפס, ובשנת כי"ט למה: הוב קבלנו שמועתו שיהי השערים הים שמו ר' ילמק הב כלונן וכו' — ומניין מקור שאל זה? על מקור כזה — בחוער שקבל — הין לנו להסתמן עליו, כי הוא מקור נרפש ומיעיו מי ככזבים, ובשנת שמחס"ע ז"ל היה לשכנו ואי הוב יחיו בחשבון, וידוע כי חכמי לבתת וב"ם חכמי לשכנו ידעו מעט מזער מחכמי ספרד הן מחייהם ומקומותיהם וממעשי הקשה הן מחבוריהם ולא הגיעו לגבותיהם ומכתביהם זה לזה כלבו הכי פיקטאלן עשו ג"כ פיהוד גיניהם, כמו שמליכו שכח"י ז"ל ודומיהם שחביו מעט מזער מחכמי ספרד כמו שחכמי ספרד (כשחב"ע ושכמ"ס) שלא הביאו ג"כ מחכמי לבתת וכ"ג מחכמי לשכנו ס"כ מכ"ל שפכי"ף ז"ל היה לו הן שמו לחונן וכבד שמו ילמק?

ומס נעיין בס' השערים יראה שהוא בהשקפה ראשונה שלא היה מחבר כי"ב כבד הכי"ף וזה מכמה טעמים: א) מפני שם לא יבדילו בהוספת "חבי זקני" או "חבי חביבו" כדרך שמליכו בשחברים בהלכה "כ' ילמק" (יעויין שער הב', שם השערים). ב) מלוע לא חסם שמו בהסיל כמולא בחתימת הספר של שערי שמועות, ילמק הב כלונן בכ"י הלכה? כמליכו בשחברים שמוסיפים לשם חביהם גם חם זקנם, ובשנת חס היה לו חב זקן גדול הלוך כהכי"ף ז"ל שכודע ומפורסם בכל הפולות ישראל ולא מליכו חתום בקוף הסיל הכ"ל הלא וחרך כשלגות ילמק בן כלונן *).

*) מלחתי בשת"ת שערי שמועות (דפוס ווינן) זה"ל: ויש מורים כי המחבר ס' החלמה הוא שעשה השערים הלכה בילדותו וס' החבור עשהו בזקנתו הילכך היכא שהם סליקים בתר חבורו חזלינן עכ"ל. והנה חס יעיין חיעב קו בס' השערים רואים הגי שהשערה היה בבוים על קורי עכבים ומי לא ילמק על דברים כאלה! כי בשער הב' שם השערים כתוב בהדיה: "ורחיית החלמה זה"ל לא הבנתי וכו'" הרי חזינן שם' השערים ושערי ההלכות

ומכן מצאנו כותב בביאור מחייו ומחבוריו של הרב ר' אלכסנדרי סוף זה שכולל בשנת ל"ח תת"ג =1043 בעיר בגלוי ונקע משם בימי מורפו לעיר לחיים שבחסמיה הרחוקים ומתחתן עם בתן אלהתים Jbn Alehatiasch לחל מכבדי עמיכי לחיים ושם ישב עד יום מותו. סוף דים מכס ופייטן גדול ומבר חזקות בשבועות על תרי"ג המלות שמחלקן "לים מקום ביבה" ועליין חומרים חותם בגלילות המערב וכדשמו פעם בשנים שם ובשם הרחה מכילתו בלשון העברי ובשבע הלילה מתר לקייס תמיד שחרה בתקרת הכנסות לעבין כשבר הציד עליו כבר בעל תשבותי (שער ג') וז"ל: ושיבי ר' יצחק בן לחונן, קורם מי מכס ויבן כי הפליח לעשות מלילות נחות, ושבית במלוח מרוחין זכרון כל המלות וישיעם בשפוקים לבקים כחלו שם בבות הקודם תקוקים ומבר עוד פיזום לשם, כתובות מעיד על תכמתו וחבוחתו (לשון הרחב"ד בשער הקבלה שלו) ומובא ממנו בשטח מקובלת על שם' זה. ושעתיק בשנת ל"ח תתל"ח -1078 בשיתו בן ל"ח שנים ס' שקח וממכר לו שעיים לבד הלי גאון מערבית לעברית לבשם בשטח הרחשונים עם תבוריו תקעיים ושם השמכון משפטי התנאים ומשפטי הלוחות בוויכוחים שנת שם"ג- 1602 ע"י כהר"ר משה הלוי מיכץ, ובדשם משלם בויען שנת תק"ם- 1800 עם פי' זר זשב הכולל מלאה שקומות ושעבות וגם לימה הגשות בגוף שחבור משבב הגאון מוהר"ר אלעזר בעל שמן רקח*).

ומכן לפ גם סוף תבר לח ס' השעיים הבדשם בשוף שפרי הרי"ף לפ בדע בביאור וכך זשה בדע שחכם לחר שמעו ר' יצחק בר לחונן אלברצלוני שבר"ל תבדו ולפ כוכל להכריע לפ תבדו זה ר' יצחק בר לחונן אלברצלוני שבר"ל או תכם לחר ושמו ג"כ ר' יצחק בר לחונן — וכוכל לומר בדרך השעיה שלפשר שמיבר כ"י אלברצלוני השעיים שב"ל, לבל לפ בדרך השלטה ובכוכשה גמוכה כמו שכתב הרב השי"ר שב"ל ולחביו החכם ר"ר גרשון בשמו בספרו Geschichte d. Juden B. VI S. 75. בשמו גם מיבר כ"י אלברצלוני לעת זקנתו ס' שערי שבועות. — ע"ש —

לפ מבטן ס' יצחק . . . ויותר תמהני על הרב ז"ל שהקשה (בד"י בחה"ע סי' קב"ז ס"ו) על הרי"ף שקותר דבריו ממ"ש בשערים למ"ש בהלכות, הנה לרחה בעליל שגם הוא טועה לדעת זאת שם' בהלכות וס' השערים מקולמוס אחד יצאו! ומאחר שרחיתו שהרי"ף בעל ההלכות למוד ובעל השערים למוד הנה אין כאן קושיה.

*) עיין עוד זה מכה"ע להחכם ליכץ לד 144, בליס ופרחים להח' גיגער לד ה' — ו', ובחלק השבחני לד ט' — י"ב, ובס' עמודי העבודה להח' לחלבשהוני לד קב"ו קב"ז — השו"ל.

לכל זמן (המשך מחוברת ה')

אך אם המורה לא ישים לבו לרוח חניכיו ולא יבקש לאשרם בדרך אשר יסר להם טבעם ורוחם, אז לא לכד כי לא יביא עליהם ברכה בחנוכו כי אם גם רעה רבה יביא אליהם, כי אם יחנכם בלי מטרה אז פעולתו מאפע, יען כי רק חֶפֶץ לבוא עד מטרתו יישר דרכי האדם לכל ישעה לשוא נתעה, ואם לא יבין את כשרונם ויתן לפניהם מטרה אשר אין בידם לבוא עדיה, אז ישחית את לבם ויהיו תועים כל ימיהם.

אמנם הדבר הטוב הזה, הַחִנּוּך, אשר העמים בו יתפארו ויאמרו: ראו זה חדש הוא אשר לא ידעו אבותינו, הוא לא דבר חדש הוא לישראל; לא רק בדברי מחוקקו אשר צוה לשנן את התורה לכל בני ישראל, לא רק במשלי מושליו אשר הרבו לפאר את החנוך, אף לא רק בדברות נביאיו אשר חזו עתידות כי אך אז יהיה שלום אמת וחרב וקשת ומלחמה תבלינה מן הארץ, רק כאשר תמלא כל הארץ דעה, לא רק באמרים וחזיונות כאלה כי אם גם בפעל, ומה גם מעת אשר שבתה הממלכה והארץ מישראל, הנכו בניהם מנער וילמדום דעת התורה לכלם כקטן כגדול, ובכן נתנו מטרה לבניהם בעודם באבם לבל ירדפו קדים בהיותם לאנשים. מטרה אחרת היתה רחוקה מבן ישראל, ועל כן שמו פניהם רק למטרה הזאת. כל עוד אשר היו באדמתם היתה לאל ידם לבקש להם מטרה אחרת; להיות בנבור משכיל, כמנצח בנגינות בבית ה', כשר ושופט ומחוקק, אך אחרי אשר כל אלה אבדו לא נשארה לפניהם כל מטרה בלתי אם ללמוד התורה ולעשות בה חיל, הן ידם קצרה מהיות שרים ושופטים ומספרי צבא מלחמה בארצות זרים, בין עמים אשר שקצים בטמאת הנדה. ולאשרם והצלחתם לא הלכו בגדולות לבקש להם מטרה אשר קצרה ידם מהשיגה. ועל כן חיו בשלום גם בעת אין שלום, וימצאו מנוחה בלבם בעת אשר רָדְפוּ על צואר ויפו שכמם לסבול ולא אמרו נואש כי כן לבדום מנער לשאת ולסבול עול, ואת היא שהיתה להם כי לא תמו ונכרתו בגוים, ואת העירה רוחם, בעת אשר הוגה להם רעה, לעשות חיל גם בחכמות זרות בזמן מצער אחרי כי כלם הסבינו ללמוד. ואם נמצאו בהם לפעמים אנשים אשר עזבו מטרתם זאת ויבקשו ללכת בגדולות, אז נשאו עונם, משנאהם נמי ידם עליהם לבל יריטו ראש ועל כן אבדו דרך ויעלו בתהו ויהיו למוסת ליתר העם לבל יתעו מני דרכם מאז. כה עברו ימים רבים, כאלף ושבע מאות שנה ולא נמה מדרכו, אך מתאום החל להוסיע אור חדש לישראל, על שמי א"ץ הוללאנד עלה להם השחר ויבשר להם יום טוב ושלום. ארץ הוללאנד ראתה כי העם הזה כלי חמס הוא, לא רק יען כי ישלם עם רב, כי אם בידו להביא טובה רבה להארץ אשר ישב בה, לכן מהרה ותפתח שעריה להעם הזה אשר היה כצבי טורח מכל הארצות, ותשמיע דבר אשר לפני מאה שנה לא האמינו כל יושבי תבל כי ישמע דבר כזה באחת מארצות איירופה, ארץ האללאנד היתה הראשונה אשר השמיעה משמע אחר לבני ישראל ולאזרחי הארץ ותפרוש כנפיה ותבקש את השה הסזורה ותאמר לה אתי תשבי ושה תמצאי מנוחה, והשה הסזורה נהסכה

פתאים לכפיר אריות וַתַּרְאֶה כחה להארץ אשר בחרה בה ותלחם במלחמותיה ותשא בעול הארץ ככל אזרחיה הנאמנים. יתר העמים שמעו כן תמהו כי לא פללו לראות ולשמוע, כי דם בן יהודי הנבזה יתע־ב בדם בן הארץ בלחמו על ימינו והארץ לא פור תתפורר לשערוריה כזאת, בן יהודי ילך לשוח בגני העיר ויתרועע את בני עם הארץ כאת איש כערכו והשמים לא ילבשו קדרות ולא תהשך השמש המאירה על תועבות נוראות כאלה! אם כן שקר ענו בהם שונאיהם הכהנים והאצילים בנבלם שמם תמיד — כה השיבו אחדים אל לבם. ולא ארכו הימים וגם שערי ערי בריטאניה נפתחו להם, וגם ארץ צרפת לא הביטה עוד עליהם בגאוה ובוז, ולאט לאט הורמו משפל מצבם ויחשבו בארצות אחוזתם כאזרחי הארץ. כן היה בארצות אשר שמה שבו בני ישראל אחרי הגרשם כלם מתוכן. לא כן בארץ אשכנז, היא לא הקיאה אותם פעם אחת, ועל כן היו בעיני בני הארץ ההיא כעצם בגרון לא לבלוע ולא להקיא. ועל כן לא שבו לכבדם כאשר החלו לנחול כבוד ביתר הארצות. בני יתר הארצות אשר שכחו את ישראל ודרכיו שכחו גם שנאתם וקנאתם ויתפלאו אחרי כן בראותם מעשיו וַיְוָכְחוּ כי לא כצעקתה הבאה עליו עשה, ובני ארץ אשכנז אשר ראו מעשיהם ודרכיהם תמיד ויסכינו לחשוב אותם כדרכי גלוזים ומעשי רשע, המה היו כעורי עינים ולא יכלו לראות עוד נכוחה, ועל כן הוסיפו להציק לישראל ולהרבות צרותיהם גם בעת אשר בארצות האחרות החלו להשיב להם טובה תחת הרעה אשר עשו להם לפנים. וכל דברי המליצים לישראל והמבקשים טובתם — אשר נמצאו גם בארץ אשכנז עלו בתהו ולא הועילו. ובימים האלה הרעו הצרות להיהודים היושבים בארץ אשכנז כפלים, כי תחת אשר לפנים דכאו רק גויתם השחיתו עתה גם את רוחם.

הדבר הטוב אשר היה לישראל, אשר חזק את לבו ויתן לו מנוחת נפש, הדבר הטוב הזה, החנוך נותר בידו בארצות אשר הונח לו, ואף כי ראה כי לא את המטרה אשר אליה שאף עד הנה, היא למוד התורה, יוכל לעשות לו למטרה בעת הזאת, כי דרכים חדשים נפתחו לפניו ומטרות רבות לנגד עיניו וגם חובות חדשות עליו למלאות, כי נטל עליו להיות כבן נאמן לארצו אשר בה ישב, לכן עליו להנך את בנו למען יוכל לקחת חלק בעבודת הארץ, ועל כן אף כי עזב את מטרתו מלפנים בכל זאת לא עזב את דרכו דרך החנוך. וכאשר בקש לפנים לשים מטרה לעיני בנו בעודו בנער כן הוסיף לתת לו מטרה אשר ידע כי בידו לבוא עדיה, ועל כן עשו והצליחו מבלי אשר נטל עליהם לעזוב את דרכם. לא כן היה בארץ אשכנז, היהודים שמה ראו הצלחת אחיהם ביתר הארצות כי עלו מעלה, ויתחרו לרוץ גם המה כמהם לרדוף להשיג וישכחו כי כבלי ברזל ברגליהם וירדפו רוח. גם בארץ אשכנז החלו לעזוב מטרתם אשר אליה שאפו זה שנים רבות, אך מבלי אשר מצאו מטרה אחרת ויהיו כתועים בישימון. גם המה החלו ללמד את בניהם שפות וחכמות מבלי אשר מצאה ידם למצוא בהן חפץ ותכלית, כי כל שערים סגורים לפניהם ולא יתנו להם לבוא בסוד אנשים, ואז חדל החנוך מהראותם בטובו, לא עוד הביא המנוחה

בלבם כמלפנים. אחרי כי הלכו כנודדים בחזיון ליל מבלי דעת אנה פניהם מועדות, ואז קם שאון בלב רבים מבני הנעורים בישראל, מלחמת תמיד בקרב ולב: בעץ הדעת שלחו ידם. אך על דרך עץ החיים ישמיד להט ההרב המתהפכת, היא שנאת בני הארץ לבני אמונתם ואזלת ידם מראות בחיים, ואז רבו כמו רבו אנשים כפוסט בישראל, אשר שתי נפשות שכנו בקרבם והאחת קראה מלחמה על רעותה. האחת הנביהה אבר לעוף למרומי על לזכרון אבותיהם ואמונתם אשר הראו עזוז כחם אלפי שנים, והשנית בקשה חיים, חיים ככל בני הארץ, אנשים כאלה היו באֶרנע והיינע ורעיהם, וכמעט כל בני הדור ההוא בארץ חיה אשר למדו דעת כיושבי הארץ. מלחמה גדולה ערכו תמיד את נפשם, ולמען חזק רוחם עשו אגודה אחת וישבעו בשבועת האלה לבל ימירו דתם, כמו בקשו לשים אסורים על ידיהם, ובכל זאת חללו את השבועה, עברו ברית וימירו דתם, אך את המנוחה לא מצאו עוד גם אחרי כן, כי המלחמה לא חדלה מלבם וינודו בדעתם כנוע הקנה במים, רנע חרקו שן ויקצפו קצף על העם אשר שמו נקרא עליהם ויתנם לבוז, ורנע בא רוח חמלה וחנינה בלבם להעם האמלל הזה אשר משפטו יגזלו לעין השמש, וזה הדבר כי תחסוכות היו תמיד בלב באֶרנע והיינע ורעיהם, ומה גם בדברם אודות בני ישראל, ועד היום הזה עוד לא חדלו אמללים כאלה בארץ ההיא וביתר הארצות אשר שָׁם שם ישראל עוד לחרפה. לרגלי החנוך הרע, כי יֻחְנְכוּ כנער בלי מטרה ותכלית, או למטרה אשר לא לה נוצרו ובהחליפם את ערפם הקשה כניר ברזל בניד בשר אשר ינוד וינוע תמיד.

צלם דמות איש כזה והניוני רוחו ומערכי לבו הציג לפנינו הסופר הנפלא הזה בשמואל. החנוך הרע היה בעוכריו לשדוד מנוחת לבו, מורו יסר לו מטרה אשר לא לה נוצר, הוא הקדישו להטיף אמונה בעת אשר לב הנער בקש חשבונות, ונם כאשר גלה לו את לבו, וישמיעו כי לא יבטח בנפשו, ועת היתה להמורה לפקוח עינים לראות כי החטיא המטרה, גם אז עצם עיניו מראות נכוחה והוסיף לדבר על לבו ולהדריכו בדרך אשר היתה ישרה בעיניו ולא רוח־ תלמידו. אמנם לא לבד כי החטיא המטרה, כי אם גם נוכל לחרוץ משפט כי חנכו בלי כל מטרה. כי המטרה אשר יסד לו היא אך תַּאֲוָה כמטרה ובאמת היא הבל ומאסע ואך בדמיון יסודה. מטרת האדם היא להיות אדם, לחיות על הארץ ולסעול ולעשות למען הקים ארץ ולא לבקש מות בחיים, להתמכר לדמיון תיהו אשר לא יועיל ולא יצליח לאיש אחר, ואת הנמכר לו יכה בשממון ותמהון לבב. להיות בחיי הגויה וללכת בדרכי החיים כאדם חי נכראנו בתבל ולא לבקש בארץ חיי נשמות, ולהמיר החיים במות, ואל מטרה כזאת אל מטרת מות, אל תבל הדמיון הובילהו מורו: להורות לבני האדם דרך האמונה נתן לו העודה, כמו רק אך כזאת יבלה האדם ימיו וכמו אך בה ימצא חיים. האמונה דרושה ונחוצה היא להחיים, כי היא תתן בטחון ומנוחה ונחמה לרב אדם לבל יאמרו נואש בעת צר, ולמען יחזק לבם בבטחונם ויוסיפו לבקש חיים, אך אם יסיר איש את לבו מכל חפצי החיים והתבל למען הנות רק בה,

הן לא עוד כאיש חי יהיה, כי יחיה בחיים שאין בהם מעשה ואז הלא הוא כנלגל נשבר במכונת התבל, אשר לא לבד כי לא יצלח לכל כי אם עוד ירע ויפריע את אחיו ממלאכתם. ואם גם נאמר כי האנשים האלה אשר רק באמונתם יחיו גם המה ידעו חיים כי בה ימצאו ענג לנפשם, אך האמונה אשר תחיה את בעלה היא רק האמונה אשר תצא ממקור לבו, אשר מרוחו ורגשותיו יצאה ולא מפי המורים. האמונה אשר נולדה בלב איש לפי רוחו היא תוכל לתת לו ששון ישע, יען כי לבו הרה וילד איתה ולרוחו היא. אך האמונה אשר יאמר איש להביא בלב רעהו בשפת יתר ובדברי מלחמה, היא לא תצלח להצליח את המחזיק בה, כי היא תהיה תמיד גם אם יקבלה הַמְנֻצָּח אך כזמורת זר אשר תניק לשד הארץ ולא תעשה פרי. ואם כן החמיא מדריך שמואל את המטרה בשנים, יען כי יסר לו דרך לא לפי כשרון רוחו, אחרי כי רוחו בקש דעת ולא אמונה, וביסדו לו מטרה אשר היא הבל ורעות רוח. ובשמואל לבד הראה לנו הסופר דרכי רוב בני הנעורים בארץ ההיא, אשר לא חָנְכוּ מנער ולא שאפו למטרה ותכלית, או כי חנכום ויתנו לפניהם מטרה אשר לא לה נוצרו וקצרה ידם מהשיגה, וכאלה כן אלה שנו ויאבדו דרך ולא שבו לראות עוד שלום עד עולם.

אמנם בזאת טוב גרל האיש אשר חנכוהו מנער, אף אם יסדו לו מטרה אשר לא לה נוצר, או גם מטרה אשר ברטיון יסודה מנורל האיש אשר בלי מטרה בלה ימי נעוריו, כי בידי האיש אשר יסדו לו מטרה, אף אם לא טובה ונכונה, למצוא עוד מטרה טובה, אחרי אשר תפקחנה עיניו לראות כי תעה עד הנה, או אם יפקחו אחרים עיניו וֵיראוהו משוגתו, לא כן האיש אשר לא ידע לבקש לו מטרה מנער הוא יתעה בכל ימי חייו ולא ידע את אשר יחסר לו. ואם כן בזאת הטיב מורו לשמואל בחנכו אותו ובהראותו לו כי מטרה דרושה לחיים, ובכן מצאה ידו אחרי כן להתנער ולהסיר אסוריו מעל ידיו ולבקש לו דרך ומטרה כאות נפשו, ונקל היה לו להטות אזן קשבת לדברי האיש אשר פקח עיניו, אחרי כי גם רוחו לא הלך בתחלה אחרי מטרת מדריכו, ואחרי אשר פקח עיניו ראה עד מהרה כי שנה עד הנה.

הוא בא לבית דודו אשר אותו בקש למשוך אחריו לאמונתו. לבו קשץ ויתר ממקומו בחכותו בהחדר אשר הוכא בו לקראת בוא דודו. מי יודע אם יאטין בדברי? מי יודע אם לא סור יתסוררו ברגע הבא כל מגדלי חזיונותי אשר בניתי זה ימים רבים? ואם לי הצדקה להתחפש באפר שקר כמרגל ולהשבית שלום הבית ולהפיח בו מדנים? — כן דבר אל לבו אשר לא להגות שקר נוצר, אך כרגע שב והבליג על סערות רוחו ויבקש בכל כחו לאטץ לבו למלחמה. אך פחד שוא הוא! — השיב אל לבו בזכרו כי נשבע למורו להיות ציר נאמן ועיניו אזרו זיקות ורוחו סער כים — האם לא בדרך הקדושים אשר חרפו נפשם למות על אמונתם אלך גם אני? אלה הקדושים אשר בחרב האמונה יצאו להלחם נגד אמונת שוא לבלי חת, ואם לא הריח גם הוא את אחיו והוריו מעל פניו למען השמיע אמת בשערים, ואני אפחד ואירא כילד

אין אונים? את אשר עשו הקדושים לפנינו לעובדי העצבים זאת נעשה אנחנו לבני ישראל הנדחים. הן עוד תרבץ עליהם הקללה והנם נודדים בגוים, לכן נקום ונקים את הנכשלים ונטיב להם. הן איך לא ישקעו ביון החטאת והמרי אם לא יכירו וידעו א ו ת ו, אשר חטא רבים נשא? קץ הפלאות הנה קרוב ובא. עובדי העצבים יעזבו יום יום את עצביהם ויבואו לחסות בצל האמונה הנאמנה, ורק העם הזה עוד יקשה ערפו, אך האהבה תנכור על השנאה, ובחבלי אהבה נטשוך אותם אחרינו ולא יוסיפו לשנוא את גואל התבל ובני האדם עליה — כה דבר אל לבו ויוסף אומץ, אך ברגע הראשון בראותו פני דודו בא כמבוכה ולא ידע דָּבָר, כי ראה כי לא את גבר אין אונים יעשה מלחמה, לכן התחפש וישם מסוה שקר על פניו — הן התכלית תקדש את המעשים, ואלהים לא יביא במשפט את המחזיק בתרמית למען קדושת שמו, כן יחשבו כל לוחמי מלחמת האמונה — ויתודע אל דודו כאיש אשר באמונת אבותיו דבקה נפשו.

דוד שמואל היה צלם דמות איש יהודי לכל משפטיו וחקותיו, כנער חנכוהו על ברכי התורה ומטרת חייו היתה לפניו — ללמוד ולהורות ולעשות טוב בעמיו. הוא קבל את בן אחיו באהבה גלויה, חבקהו וישק לו ויקרא לו בני וישאלהו לשלומו ולאחרית אביו האמלל. האהבה הגלויה הוסיפה מבוכה על מבוכתו, כי לא חכה לאהבה כזאת, ורק עתה כאשר שאלהו דודו לאחרית אביו זכר שמואל כי אב היה לו, כי עד הנה שכח את הוריו ולא העלה גם את זכרונם על לבו, אחרי כי כבן עם אחר חשב את נפשו, אך עתה זכר את אביו ואת מותו ואת דבריו אשר דבר לו אז וכלמה כסתה פניו, על כי בחר בתרמית להונות את דודו, ועל כי הקשיח לבו עד הנה עד לבלי זכור את הוריו. איכה שכחתי כל אלה עד הנה? — שאל את נפשו, לבו אמר לו כי חטא חטאה גדולה להוריו, אך עוד לא מצא די כח להאשים את נפשו ויבקש להסיר מעליו האשמה למען שומה על שכם עמו: הה! עם אמלל וּמֻכֶּה בסנורים! — קרא למען השבית שאון רגשותיו — במסתרים תבכה נפשי על שברך, הישמע כזאת, או החפץ לאלהים, כי עם כלו יחרף נפשו בכח נעלה מדור לדור למען החזק בשקר? בעיניהם יראו את טקור החסד והאשר, לפניהם פתוחים שערי הכבוד וטוב התבל — והמה יעצמו עיניהם מראות ויכבידו אזניהם משמוע, ימאסו בכבוד ועשר ויבחרו להיות נבזים ושפלים — הוי עם נפלא ואיום! לכן אמה גם אני את ידי ובכל מאמצי לח אקום להושיעך ולהקימך, כי על כן גבראתי — כן נחם את נפשו, אך עיניו החלו להפקח ולא עצו עוד לח לעצום אותן. כאור שחר אשר יעלה ויבקיע לאט לאט ענני האפל עד אשר יגרח שמש ויאיר לכל כן החל אור חדש להופיע בחדרי לבו, אך האור הזה בראשיתו היה נקו נגה השמש המתנגב מבעד חלונות סנורים על מסגר, אשר לא יגרש את החשכה, כי אם יַרְאֶה עוד יותר את האפל אשר ישתרר בחדר, כן בהבקע אור האמת ללבב שמואל לא היה כרגע לאור מאיר, כי אם הראה את החשכה האיומה אשר בלבו וכטעט ירא מהביט אל האור ויחפוץ לעצום עיניו, אך לא

יכול עוד, כי הוא גבר ממנו וילך ויתגבר ויפקח עיניו גם למרות חפצו. אתמול בערב ראה את האשם אשר אשם להוריו, ועתה נגלה לו, כי גם לעמו חמא חמאת נוראה. הוא בזה אותם בלבו, הוא חשבם לנדחים מאת פני האלהים המחזיקים בתרמית בכל מאמצי לחם ולכם רע ומשחת, ועתה ראה כי שנה עד מאוד ומוריו הוליכוהו חשך ולא אור. כיום חמחרת לא יכול עור עצור ברוחו מהודות למורו, כי ראה משנתו ובדברי מכתבו ישמיעהו: לשמחת לבב תהיה זאת לך לשמוע מפי היום כי לא לחנם אבלה פה את העת. כי לי ללמר פה הרבה, הרבה מאוד, ולראות את אשר לא ראיתי עד הנה, זאת אראה עתה עין בעין ואשמח מאוד על כל אשר תראינה עיני בבית חזה. בראשית כל אשמיעך, אבי, כי העם הזה לא רע הוא כאשר יֵרָאֶה לעין כל. גם אני אף כי חושר מנזע העם הזה הנני בכל זאת העויתי משפטו. ראשית למודים באמינתנו הן דברי בוז וחופה על הנדחים האלה: היהודים עשו המעשה הנורא ועל כן תדמם חמת אלהים עד עולם. כן הורוני, וכאשר הלכתי בלונדון — וזה היה לא במקרה — ברחוב אשר שם בתי מסחר להיהודים וכאשר שמעתי שפתם הבלולה והתבוננתי לתנועות נויתם המוזרות הסבותי עיני מהם בשאט נפש. מנער למדוני לבנות בשם יהודי לכל נתעב ונאלח, למרמה ותאות הבצע, ולאט לאט רם לבי, אחרי כי הכירה הצילני מידם, לחשוב אותם כעבדים נבזים.

כן הודה במו פיו, ועתה רק עתה זכר את האיש הזקן אשר ראה אז נרדף מהנערים השובבים, ואז לא חמל עליו כי אם גם הצדיק את רודפיו, יען כי בן בלי אמונה הוא, אך עתה אחרת יחשוב לבו, עתה ראה בבית הזה כי לא לעון יחשב להחזיק בדרכי אבותיו וכי גם בנדים ארוכים וזקן נדול לא ישחיתו לב איש.

בכל יום ויום — כה יוסיף לכתוב למורו — יבואו חנה רבים לשחר את סני הרב ולבקש עזרה מידו, וינעם לי מאוד לראות את האורחים מארץ פולין אשר ימצאו ארוחתם בבית הרב וישיחו אתו אחרי הארוחה. אותות מחסור יראו על פניהם אבל לא קרעים ילבשו, אביונים המה מבקשי לחם חסד, אך לא כאביוני בני אמונתנו. המה לא חסרי דעת ולא סורעי דרכי המוסר ולא ישתו לסבאה, כי למדו בנער שפתם ותורתם ואם ינסה אחד מהנינו להתחרות אתם בדעת התורה ידעתי כי יחורו פניו. שפתם לשפת אשכנז נשחתה, אך מיב טעם ודעת בשיחותיהם. המה לא יחשבו את להם חסד אשר יקבלו כחסד כי אם בצרקה. כאשר הנותן לא יחשוב זאת לנפשו לצדקה כי אם לחובה להושיע לאחיו האביון. עתה רק עתה אבין מדוע לא ימצאו בין היהודים, אף כי ענים ולחצם נדול מאוד, עניים נבזים כבין יתר העמים. בינינו יסרד איש המעלה מאיש שפל לא לכך ברעתו ובינתו, כי אם גם בדרכי מוסרו, יען כי בינינו יבהרו בדרכי מוסר רק היודעים דעת, דרכי המוסר אשר ילמדונו יהיו עלינו סתרה לבל נפול ביון התועבות, והדעת אשר יביאו בלבנו תשמור אותנו מהלכד בפח התאות הנסבזות יען כי נדע אחריתן — אבל בין היהודים ימצאו נפרדים איש מרעתו רק בערך הדעת, אך לא בדרכי המוסר, העני הפושט יד

לבקש חסד הוא יישר דרכיו ויצניע לכת כמו העשיר אשר יפתח ידו להשביעהו, וכאשר אשאל את נפשי מי זה הרים את העם הזה למעלה הזאת? או אצלול בתהום עשתנותי אך לא אמצא פתרון. אמנם לגדולות נוצר העם הזה, אם נם בְּהֲדָחוֹתו עור לו סגולות יקרות כאלה, אשר לא תמצאנה גם בין העמים העומדים ברום המעלה! — אלה המה הניוני לבו היום, ובהשמיעו למורו דברי אחד בני פולין אשר השמיע צרות אחיו בארץ ההיא, כי ינזלו מהם פרי במנם הקטנים ויוליכום בחזקה אל ארץ נזרה וכי יכבידו עליהם משא ומס חדשים לבקרים וידכאום עד עפר, והצרות האלה נגעו עד לבו יקרא ברגש: רק אחת היא אשר בכחה להצילם כרגע, להשיב להם בניהם וכבודם וכל טוב הארץ — מעט מים ומעט שקר — אבל המה ימאנו לשקר — מהלל שם ה' כי עוד יסצאו אנשים בתבל אשר המה כחומה בצורה על האמת היקרה מכל חמודות חלד.

הנה כן כתב למורו מבלי שים אל לב אל החדשות אשר נעשו בלבו, כי החל לכבד ולהלל את אשר בזה ויחלל לפנים, אך בכל זאת לא שב עוד מדעתו ועיד הכין נוו לטלחמה את דודו, רק חכה עד אשר ימצא תואנה לדבר אתו ברבר הזה. אך עתה נוכל לעזבהו רגע כי נראה עין בעין כי הנער החולה החל לשוב לאיתנו מבלי משים, ונשים נא עין על בית הרב.

הרב היה איש רב דעה בתורתו וגם בחכמות ושפות, איש אשר על פניו תלין מנוחה תמיד, דבריו בנחת וידיו פתוחות להושיע, בן לו ושמו בניטין נער כבן שמונה עשרה שנה, הנער היה יפה תאר ונחמד למראה ולב מבין היה לו. אביו שלחו לחנכו אל עיר אחרת וזה לא כביר שב הביתה למען ישמע לקח מפי אביו אשר חפץ כי יהיה למטלא מקומו, זה היה חפץ האב אך מה היה חפץ הנער? זאת נראה אחרי כן. גם בת להרב ושמה רחל, היא היתה צלם דמות נערה עבריה בת איש חכם, בטרם החלו להשחית דרכיהן למען תחשבנה ככנות עם הארץ. על לחייה היפות לח עלומים וחן, על מצחה הזך הוד ומנוחה, שפתיה תדברנה בטוב טעם ומוסר, הצניע לכת ולא תֵרֶאֶה כי תעשה זאת, גם לא תחשוב זאת לנפשה לצדקה. כל היום צופיה הליכות ביתה וכאשר כלתה מלאכתה תקרא בספר. ואחרי כל אלה הן יחשוב הקורא לא נתסלא עוד אם הרב שבע רצון אחרי כי חננו ה' בעשר וככוד, ככנים מחמדי עין, ומה יחסר לו עוד? אמנם לא כן הוא! הראיתם חיים של שלום שאין בהם צרה ויגון ומכשול לב ומפח נפש? גם הרב ראה רעה, רעה נוראה, אשר בחר בעני, בצרה, בחלי וכל מדוה מהרעה אשר באה עליו — בנו הבכור המיר דתו. בימים ההם עת אשר החלו קוי אור להבקע אל הארץ ההיא והמה לא להאיר ולחמם היו כי אם להראות את ההשכה האיומה אשר סביבותם, בימים האלה היו קוי האור האלה כאור מתעה באישון לילה, אשר יַתְעֶה את עובר האורח ליון בצח ואנטי רפש באין מעמד. בימי בן מנחם נפקחו עיני אחדים לראות את אור ההשכלה המאיר לעולם והמטיב להולכים אחריו ויתעוררו ויקראו בקול נדול: השכלה, השכלה! אחריה נלך והיא תרוממנו ותושיבנו

בין נדיבים, אך המה לא ידעו כי האור הזה לא להם הוא, ההשכלה הזאת תשכל אותם ואת בניהם. האור יאיר רק לאיש אשר חפשי הנהו ובידו ללכת אל אשר יובילוהו רגליו. ההשכלה הצליח את איש אשר בידו לשים אותה עטרה לראשו לעין כל, אך את לא אלה אשר במחשכים ישבו, רק לאלה אשר בידם לבחור דרכם על פי הדעת להם תהיה כישקוי ומרפא לנפש, אך לאלה אשר ידעו מה טיב וידיהם אסורות, להם תהיה כחץ שנון להוסיף מכאוב, וטוב טוב להם שלא ידעו שכרם בשידעו. המה לא הבינו זאת ויפערו פיהם כצמא לטים לשאוף את ההשכלה אל קרבם, היא באה אל קרבם וכרגע נהפכה למרורת פתנים, למכשול לב ולמפח נפש. המה פקחו עיניהם לראות את פידם, המה השכילו לראות — את צרתם, את האיבה הנוראה, את הבוז והמשטמה אשר יעטרום על כל מדרך כף רגליהם. עד הנה לא שמו לבם לכל תלאותיהם, כי הסכינו לשאת בעול וישיבו אל לבם תמיד: בגולה הננו ועד אשר ישיב שוסטנו את שבותנו על־נו לשאת ולסבול. ובזאת מצאו נחמה לנפשם, אך אלה קטו ויקראו: לא נחפוץ להיות בגולה, לא נאבה להיות נודדים, בנים נהיה להארץ אשר נשב בה, מכחנו וכספנו נשחר בעדה, דמינו נקריב על מזבח אהבתה וכל עבודתנו תהיה אך למענה כי בנים נהיה לה — אך אחריהם קראו מלא: לא בנים כי עבדים אתם, ובעבדותכם תאבדו ובשפל תשבו כאשר ישבתם עד הנה. אז קם שאון בלב רודפי ההשכלה, אז רבתה צרת לבבם ונחם נסתר מעיניהם, וכבן־בנחם אשר קרא בטר נפשו: „למה ארבה להביא חכמה בלב בני הן אך רוכל יהיה" כן קראו רבים על נפשם ועל בניהם מעקת לבם, אז היו כתועים בישימון לא דרך מבלי דעת אנה יפנו, לשוב לא יכלו עוד וללכת הלאה לא נתנו אותם, ובעת הרעה הזאת הביטו לאחריהם ויראו אלפי שנים כמעוף צרה וצוקה ויתבוננו לבניהם והנה טוב הארץ וכל כבוד וכל יקר נכון להם אם אך דבר קטן וקל יעשו: מעט טים ומעט שקר והתכל להם היא, ומה יכלו עשות? ואם לפלא יהיה כי לא עמדו ביום מסה? כי שכחו צרות אבותיהם למען היטיב לבניהם? כי הסירו השם הבזוי מפני שם כבוד? לא לפלא הוא, כי אחרי אשר התרחקו מעל עמם חנם, צעדו עוד צעד אחר הלאה וכל משאלות לבם נתנו להם. אך על זאת נתפלא, כי עיני הדור ההוא לא ראו זאת, כי יודעי התורה לא התבוננו לראות מראשית אחרית כי המה בידיהם יובילו את בניהם לחבק חיק נכריה, ועוד יותר נוסיף להתפלא הפלא ופלא, כי הדור הנתעה ההוא בארץ ההיא יֶחְשַׁב בעיני רבים עד היום כדור טופת לעזו ובו יתפארו.

גם אל הרב באה הצרה הזאת, צרת העת ההיא כי בנו בכורו אשר בו שם כל תקותו לימים יוצרו הוא בגד בו ובאמונתו. כצפעוני פרש הרעיון הזה בלב הרב, אך הוא כחכמתו הרבה ובכח לבבו הצליח לדכא את הרעיון הנורא הזה עמוק עמוק בלבו ולשים מנוחה על פניו, ותורתו אשר היתה שעשועיו היתה בעזרו לכל יראו בניו את צרת לבבו ולא יזכרו את הנעשה ולא יעלה על לבם לחשוב: אולי צדק אחינו במעשהו, ועל כן צוה לבל יזכר שם חבן האובד,

ולבל תֵּרָאֶה תמונתו בבית. אך הוא לא ידע כי רעה חדשה נשקפה נגד סניו, צרה חדשה אשר תשכח את הראשונה ואולי גם תצעידהו לבאר שחת, את בנימין הצעיר, בנו האחד שעשועיו ותקותו בחבל גם אותו צרר רוח העת ההיא בכנפיו וגם הוא אמר בלבו מי ישראל ומי האמונה כי נחיה לעבדי עולם לחרפתנו ולבשתנו כל הימים.

אם האבות אכלו בסר וידיהו את בניהם מאחרי דתם, הנה בקשו להם אחרית ותקוה וידמו בלבם כי במעשיהם יפלסו נתיב להם להצליחם בחיים, אך שני הבנים קהו בלי כל מטרה וחשבון. כאשר פרצו פעם אחת את הגדר הישנה, אז הסירו מעל פניהם כל דרכי אבותיהם, גם דרכי המוסר והצנע לכת ואהבת החכמה אשר היתה נטועה בלבם באהבתם את התורה וחקיה. לא למצוא מטרה בחייהם, לא לעלות על בקשו עוד בני הנעורים, כי אם לשיש אלי גיל כעמים בבתי משחק ושיר ולראות בתענוגות בשרים בכסף אשר אספו אבותיהם בדמי לבבם. בנימין היה סתאום לאיש חוקר ויודע כי חקי האמונה לא יתנו ולא יוסיפו מאומה, כי להחזיק בדרכי האבות הוא אך כסל, להקרא בשם ישראל אולת ורעות רוח, אך לא בחכמתו כי רבה, ולא בספרי החכמים מצא את החכמה הגדולה הזאת כי אם בעיני אשה מעם הארץ משחקת בבמת משחק אשר אף כי היתה כבירה ממנו ליטים בכל זאת ידעה לצוד איתו בקסם שפתיה ולמשכהו אחריה בכבש אלוף ולהשביחהו דת אבותיו ואהבת אביו ואחותו עד לבלי השיב אל לב כי נפשם קשורה בנפשו ויורידם דומה במעלו. הן הוא היה לחכם לב וידע כי כל אלה הבל, אך האב האמלל לא ידע לאשרו מכל אלה ויהי שלו. רק לשמואל התודע בנימין עד מהרה וינל לו כל מסתרי לבו, ומה עשה הוא בשמעו כל אלה? הן הוא בא הנה לצוד ציר ועתה באה העפור אל הפח מבלי אשר פרש רשת לרגלה, ולא לו לעשות מאומה בלתי אם לשלוח יד ולאחוז בה, וכן גם עשה לוא היה איש מרמה, אך לבבו אשר היה טהור לא נתנהו להתנגב כנגב במחתרת למען תפוש כל הבא בידו ועין לא תשורנו, הוא בא לערוך מלחמה ולשבות שבי אך לא לגנוב במסתרים, ובכל זאת זכר כי אך למען זאת בא הנה וינסח דבר אליו, אך מה השתומם בשמעו מענה סיו, הנער הזה אשר התאוה הכתהו בסנורים מראות את צרת אביו, הנער הזה אשר חקי האמונה היו ככבלי ברזל בעיניו, הוא היה חזק בדעתו כאיש אמיץ לב וידע לענות בדבר אמונה כנבר חכם בעוז ער כי העתיק מפי שמואל מלים, כי דברי התורה והמוסר אשר השריש על תלמי לבב הנער הכו שרשים עמוק עמוק, ואם כי מאן עוד להביא צוארו בעול החקים בכל זאת לא יכול עשות שקר בנפשו ולהחליף אמונתו באחרת. דבריו הכו את לבב שמואל בתמהון ויחל לחוש בנפשו כי הנהו נבר אין אונים ולא יצלח למלחמה אשר אמר לעריך את דודו, אחרי אשר סבב את דודו בכחש ויאמר לו, כי המשתים נסו אליו דבר ועל כן יחפוץ לשמוע מפיו דברי תשובתו למען ידע לענות, ואחרי אשר שמע מענה סי הרב, אשר לסניו היו סתומים כספר כל דברי ימי התבל וחכמת החכמים, ויגלה לו דרכי האמונה הזאת בהציגו אותה טול סני האחרות ובהראותו אותו לח ישראל כרוח, אשר יחיה ויסעל לעולם ויגבר חילים על אף הרודפים אותו

להשמידו, ולא לעם הזה לבקש תורה ואמונה מפי תלמידיו. אחרי כי כל אלה אשר ישיפו היום לאמונה, אך מפי העם הזה לקחו לקח ואיך יהיה פתאום תתלמיד למורה? אחרי שמעו כל אלה היה כאיש נפעם ורוחו סער כסערות תימן, לבו קפץ ויתר מקומו ויהי בעיניו כטובע במצולות ים ואין מעמד. כל בניניו נהרסו לעיניו, כל העמודים אשר הציבו מוריו להחזיק לבו באמונתו סור התסוררו מרוח פה הרב ותקותו מה היא עוד? *) לנצח, את דודו אביו התורה, אמר, והנה הנער הכהו אחור ואחריו בא דודו בידי ענק ו׳שפתהו עד עפר ומה ייחל עוד? וכן השמיע גם למורו בלב נשבר כי יפחד מאוד פן יהיה לריק כל עמלו. וכאשר הוכיחהו מורו בכתב כי הוא רפה רוח ויסוג אחור כרגע מבלי אשר נסה להלחם ענה בדברים ברורים: אל תשכח כי לא ארע חובה אחרת בלתי אם לעבוד להאמת. לפני ירח ימים לא כזאת דבר, כי אם כי השליך את דעתו אחרי גוו למען האמין מבלי בקש אם אמת בפי המשמיע לו אמונה, ועתה היה לאיש אחר כי יבקש האמת, עד כה פעלו דברי דודו על רוחו ויש תקוה כי עוד יוסיף ללכת הלאה בדרך יסר לו, בדרך האמת.

לבקש אמת לא היום ההל כי החפץ הזה חיה רוחו מימי ילדותו, ולא נתן לו מנוח ביום ובלילה, והחפץ הזה גם דכא רוחו, כי ראה כי יבקש לשוא, כי אך חידות וצפונות ישמע תמיד ופשר דבר נלאה למצוא. כל אשר שמעו אזניו בנער היו דברים נפתרים, סידות נעלמים, דברי אמונה אשר יניחו רוח המאמין ולא המבקש לדעת, ואחרי כי בקש לדעת אמת איזה מקומה, לכן הרבה חקור וכל אשר הרבה חקור כן ראה כי תועה הוא בישימון ואין דרך ואין מסלה, עד כי נלאה בדרכו ויפול תחתיו וישבע להאמין ולא לדעת, אך החפץ הנטוע בלב איש לא עד מהרה ימות, יש ביד האדם לדכא חפצו, להשביח המון רגשותיו, יש ביד האדם גם לעשות שקר בנפשו ולעצום עיניו לבל תראינה, אך לא לארך ימים יעצור כח למשול ברוחו, כי קצרה יד איש מכלוא את הרוח גם אם ישים הוא ורעיו עליו דלתים ובריח, רגע אחד יתעורר וירים ראש וישבור כבליו וינביה עוף, ואז אחרי יצא לחפשי בחזקה נבר חילים ביתר שאת כמלפנים בטרם כלאוהו. הוא נשבע בפיו לבל יחקור עוד, אך רוחו לא בא בשבועת האלה, דמי אבותיו קשי העורף אשר נזלו בעורקיו, לא באו בברית שבועתו לנוח ולדום, ואשר על כן הוליכוהו רוחו אל דודו לְהָוָכֵחַ אתו, בפיו אמר כי ילך לפתותו וכן חפץ גם לבו, אך רוחו לא כן דמה, והוא לא ידע, רוחו בקש לְהָוָכֵחַ למען יוסיף לחקור ולדעת, ואחרי כי שתי נפשות לחטו בלבו תמיד, האחת בקשה לנוח ולהאמין והשנית לבקש ולדעת, לכן מרה עליו נפשו בימים הראשונים בראותו כי כל תקותו עלתה בתהו, דברי דודו אשר נצחהו בכל דברי ריבותיהם לא היו לו כטרפא ללבו, כי אם כמדקרות חרב אחרי כי לא זאת בקש לשמוע, הוא בקש בכל לבב כי כל בני האדם

*) מטעמים כמוסים עמי לא אוכל לתת לפני הקוראים את השיחות על דבר האמונות אשר תנח רוב דברי הספר ורב דעת וחקר עצורים בהן, והקורא יוכל לקרוא בספר חזה אם נפשו תתאוה לשמוע משפט אמת בלי משוא פנים על האמונות השונות.

יאמינו כמהו למען תהיה לו זאת למשיב נפש ולסתחון סה, ומה ראו עיניו סה? אנשים מבקשים דעת ובכל זאת באמונתם יחיו במנוחת לבב, הוא ראה את הנער הנאסר בחבלי התאוה ובכל זאת עז לו באמונתו, עד כי גם סערות התאות לא עצרו כח להניע את העמודים החזקים אשר נטע מורו בלבו באמונתו, הנער חשב לאולת ורעות רוח רבים ממנהגי דתו וחקיה, אך ביסוד האמונה מצא עז ותעצומות, וידע להשיב דבר לשואלו, אף כי לא הכין נויתו למלחמה בדברי אמונה, והוא, שמואל, אשר יצא לערוך מלחמה ויערוך מלים נאלם דום ולא ידע לענות דבר, לא לשואליו ולא לרוחו אשר נעור משנתו ויוסף שנית לבקש חשבון, היא ראה את דודו, איש שלום ודעת ומנוחה יהזיק בחקי אמונתו בכל לבב ובדברו באמונה לא ישים מבטחו בהאמונה רק בדעת, הוא לא יאמר לו: האמין, כי אם: ראה ובחון, ובהשותו את מורו, אשר אמר לו תמיד האמין ואל תחקור לדודו אשר אמר דע ואל תאמין, הן ראה כרגע למי הלח ומי יבקש את האמת. אך לא רק בדברי דודו אשר הראהו כח ישראל ברוח, כי אם בכל הליכות הבית, על כל מצעדי רגליו ראה מה רב לח רוח העם הזה הבזוי בפי כל, בראותו את החסדים הרבים אשר יעשו בבית הזה ובריתכוננו לחסן לב כל יושביו אך לעשות צדקה וחסד נאלץ למורת רוחו להודות כי אך שקר ענו בעם הזה ומוריו סבבוהו בכחש. ואם בזאת כזבו מי זה לידו יתקע אם לא כל דבריהם שקר המה? — פעם אחת בבואו לחדר בנימין הדף מבלי משים את האשה הזקנה המשרתת בבית ואשר כל בני הבית כבדוה מאוד ויחפוץ לכפר סניה בשקל כסף, אך הזקנה נערה כסה מקחת כסף באמרה כי לא בו העון, כי אם בה, והוא האיץ בה לקחת אך היא מאנה, ופתאום קרא בנימין בקולו: אבל למה תריבו? האין עוד עצה כי תעשו שלום? אתה תן לה השקל ואת קחי השקל ותניהו לעני ושלום לכם — הזקנה ששה על דבריו, כי אהבת נפש אהבה אותו, ושמואל השתומם למשמע אזניו, כי כעודו לא שכע כזאת. הוא הסכין לראות עשירים מפזרים כסף לעבדיהם ואמהותיהם למען יכבדום, הוא ראה עבדים ושפחות ישתחוו אפים ארץ וירבו הנף למען ימלאו כסף כיסם, אך מי יזכור את העני, ומה גם אם איננו לנגד עיניו, ולא אף אחד מבני הנעורים אשר הכיר לא השמיע מעולם כזה, אות הוא כי אהבת החסד נטועה על תלמי לבב העם הזה, ואותו יקראו עם שואף לבצע!

ביום השבת בבקר בא בנימין לחדרו לבוש במלבושי כבוד ומצאהו יושב אל השלחן וכותב.

— אתה תכתוב היום? — שאלהו בנימין.

— ולמה זה לא אכתוב היום, האם יען כי תלך אל בית התונה? —

— הכלה באה אלינו — ענה בנימין — הלא שבת היום, על כן באתי לשאול פניך אם תלך אתי לבית התפלה? — שמואל קם כלי חמדה מעליו ויסתר כלי הכתיבה ויאמר: לא אחפוץ —

— אתה תקצוף עלי על כי הפרעתיך ממלאכתך, סלח לי, ואני לא אניד לאיש כי כתבת ביום הזה — קרא בנימין ויניח ידו על שכמו ויבט בו באהבה.

— הוי נער! — ענה שמואל — התדמה כי אבקש להסתיר הדבר הזה מעיני איש? ואם חטאתי לא בטרד עשיתי זאת כי שכחתי כי שבת היום —

— ואני לא אבין איך ישכח איש זאת? — ענה בנימין במנוד ראש — אם אמנם גם אני אשחק להכלי הזקנים, אך בדבר הנשמה החדשה אשר תבוא להם ביום השבת לא אלעג, האם לא תבואנה רגשות חדשות בלבנו ביום הזה? —. שמואל לא ענה דבר כי לא הבין לרגשותיו ובנימין הוסיף לדבר: אם לא הסכנת לשבות את יום השבת כמשפט, אל תכחד ממני, הן ידעת מחשבותי ולבי, אתה הנך איש חכם וסליסוף ואין חפץ לך בחקים אשר יזכירוך לראות מנוחה, ומה נעים היה גדלי לוא יכולתי גם אני למצוא בחכמתי מנוחת נפש יום ביומו ככיום הזה —

— ואני אומר לך כי די יום אחד בשבוע, כי אני אדע אנשים רבים אשר גם יום אחד בשבוע לא ינוח לבם — בנימין הביט בו בתמהון ויאמר: אם כן תאות ללכת אתי לבית התפלה? —

— אם לששון לב יהיה לך אעשה כדבריך —

— לא למעני כי אם למען אבי, כי ידעתי כי תשבית משוש לבו אם תוקר רגליך מבית התפלה, למענו עשה הדבר הזה —

— בכל לבבי אעשה זאת אף כי אין לי חפץ בבית התפלה —

— תאות האכל תבוא בעת האכילה, שמואל —

— וגם תסור בעת ההיא — ענה שמואל בלב נפעם כי זכר את הדרשות אשר שמע בבתי תפלתם בנער, הדרשות אשר נזלו בכל עת מנוחת לבו ויעירו אימה ופחד בקרבו וחלומות נוראים בעתותו בלילות אחרי שמעו אותן וכל עצמותיו רחפו.

בטעם הראשונה בא לבית תפלת היהודים. הבית הגדול בלי כל סאר והדר רק הבמה בתוך וארון הקדש אצר לכלי המדת ישראל בצד המזרח, והאנשים העומדים ומתפללים מקרב לבב עטופים בטליתיהם העירו בלבו רגשות נעלות. הלא זאת היא הטלית אשר ימי עולם לה — אמר בלבו — היא הלבה אתם מהר סיני עד הירדן ומהירדן עד נהר פרת וטפרת שבה אתם אל הארץ הקדושה, ומהר ציון נשאוה הנדחים ושבויי החרב אל כל קצות תבל, הלא זאת היא הטלית אשר מאצילוס הרומי אמר עליה לפני אלף ושמונה מאות שנה כי ראויה היא לכבוד יען כי זקנה חוספת עליה, הלא זאת היא הטלית אשר יעטפוה למען את הצלית אשר בכנסיה ויזכרו ולא יתורו אחרי לבבם ואחרי עיניהם. מי יתן — אמר בלבו — ונשאתי גם אני על לבי כסות הצלית עד היום הזה למען אראה ואזכור דברי המחוקק תמיד. והאנשים העומדים בבית התפלה איך יתפללו לאלהיהם! האלה המה האנשים אשר יתורו כל השבוע להשתכר ולא ידעו מנוחה? מנוחת נפש ושלוה על פניהם, לא יעמדו לפני אלהי אבותם בעבדים ברוח נשברה כי אם כבנים לפני אביהם. כל איש ידע כי לו הטשפט להחשב בבית הזה כבביתו, ויחד ירננו בקול כי בני חפש המה· לא המטלטה והשרים, אף לא הכהנים והמטיפים שמו לפניו חקי רינה ותפלה.

כי מלך אין לו ואלהים הוא מלכו, ממלכת כהנים הוא מיום נחל ארצו עד חיום, ואנחנו עבדים הננו לכהנינו — כה חשב בלבו.

הרב ובניתין עלו לתורה ואחרי כן שאלהו בניתין אם יחפוץ גם הוא לעלות, אך כל עצמותיו רחפו בשמעו דברי בניתין ויקרא: לא אובה ולא אחפוץ — ובלבו אמר: הן אני כאתי הנה להסר את התורה הזאת, התורה אשר היתה כתובה עוד בטרם נוסדה נינוה, בעוד לא נודעו היונים בתבל, התורה אשר שבה שנית לירושלים עוד בטרם יסדו ראמולוס ורעמוס את העיר אשר היתה מחתה לכל הארץ, אשר כבר חספה עליה זקנה עוד בטרם נולדה תורתנו, והיא תפרח ותעש חיל גם היום, ויד איש זרוע לא תסיך עליה — פלא! הפלא ופלא! — ובחשבו כדברים האלה שמעו אזניו פתאום קול החזן קורא בהריטו התורה: עץ חיים היא למחזיקים בה, דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום — לא פסל טפליא לעשות ולא תמונה טשוחה בששר רק התורה תורת העם הזה וחקיו יראו לעין כל.

בצאתם מבית התפלה ובראות בניתין אותו שקוע במצולת מחשבותיו אמר לו: ראה אראה כי עבודתנו את ה' לא תמצא חן בעיניך. שמואל לא ענהו דבר.

— האין את נפשך לדבר היום? — שאלהו בניתין.

— דבר אתה, אבקשך דבר אתה ואשמע — ענה שמואל.

— ללב חכם בתוך אילי אין חפץ במנהגים וחקים, ותצדק באמרך כי חיי חרוח ולא מעשה אנוש דרושים לאיש הדעת...

— אבל מי בקש מירך כי תצדיקני? — קרא שמואל בלי חמדה. בניתין הניע בראשו ויאמר: ראה נא ראה, הן גם אני אשר אחשוב את החקים כמתים ואטאם כהם כמך בכל זאת...

— האם מתים המה באמת? — שאל שמואל מבלי תת אותו לכלות דבר.

— ובכל זאת — הוסיף בניתין לדבר — ימלא לבי נחת בשובי היום מבית התפלה, ולא רק אני כי אם כלם כמוני יחשבו, ביום הזה הנם שלוים ושמחים ומאשרים ומובים מבכל ימי השבוע, הן תראה כאשר נשוב הביתה את השלום אשר פרש כנפיו על כל קצות הבית, אחותי אשר בכל יום לא תשים לבה אל בגדיה תתיפה היום ותעד מלבושיה המובים, המשרתת הזקנה אף היא תשב בלב טלא נחת ותקרא מעל ספר התפלות אשר תקרא מעליו זה ששים שנה, אבי יושב שבע רצון וידבר דברי חכמה ודעת ויפתח במשל פיו להרגין כל לב. כל אלה יהיו לנו לששון לב, אך לך אשר הסכנת לראות ארחות תבל, את הנשים העדינות ובגדי תפארתן ואת האנשים בני המעלה — —

— הן לעת הערב יתאספו שנית להתפלל — קרא שמואל פתאום.

— כן הוא, אבל לא אבין אל מה ירזמו מליך —

— לך לבית התפלה שנית ותן תודה לאלהיך כי נתן לך את השבת, כי את המנוחה הזאת לא ידעו האנשים בני המעלה והנשים היפות אשר כל ימיהן משתה. אם שמלתך לעורך תהיה לך למחסה בקרה, השמר לך מהחליפה בבגד עדים אשר בו תרחפנה עצמותיך מקרה —

— לא אבין דבריך, שמואל — קרא בניטין — הן אתה עוררתני ותכרה לי אזן, כי כל החקים והמנהגים האלה הבל המה יחד מעשי תעתועים, ורק אז יושע ישראל תשועת עולמים, כאשר ישליך הכליו אלה אחרי גוו, ועתה שכחת תורת פיך ותשביעני אחרת —

— ראה מעשי ולא אמרי פי, ביגה לבי וראה מה אני ואל תסן למוצא שפתי —

— ומה אתה? שמואל —

— אמלל! אמלל ברוב חכמתי, ואם תחפוץ להיות כמני הנה מקום אתי, לך ולרבים כמך, ועל כן אזהירך ונזהרת — אבל הן שבת היום, וגם אני אנסה אולי אמצא מנוחה וששון לב —

הוא נסה לשמוח גם הוא, אך חפצו לא הצליח בידו, כאשר לא הצליח לתת לנפשו מנוחה בהשבעו לשמוע בקול מורו כן עמל לשוא למצוא מנוחה בחברת העליזים, אך לשוא נעמול למצוא מנוחה ונחת אם לא תמצאנה בקרבנו, לבו היה קרוע לגזרים, את אשר היה בלבו ואשר בו נסמך עד הגה עשה לו כנסים ויעזבנו, ואת אשר ראה בעיניו כי טוב הוא לו, לא עוד היה בידו ונפשו מרה לו בראותו את נפשו כתלויה בין הארץ ובין השמים ואין מעמד, ובטר נפשו שסף רוחו על הנליון אשר עליו כתב למורו הניניו: "על חדר אחד מחדרי לבי כתוב בכתב־אש "דמיון מתעה. — שש הייתי לוא היה בלחי לסגור הדלת בבריח וחותם צר, אז עשיתי גם אני כאשר יעשה אחד הרוזנים אשר ינור בארמון חדש ואת הארמון הישן אשר נחל מאבותיו יסגור לבל יפתח ויזהר לבל ידרך בו כף רגלו, ולא ישים אל לבו מה יַעֲשֶׂה בו, כי בכלי תפארתו עלה רקב, התמונות אשר היו לכחכד עין נתרו כמקומן, וצלם דמות איש אשר שמח כל רואה באור סניו ישכב ארצה וסניו אל הארץ, סני יסיסיה אשר לא שבעה עין מראותה כסו בעפר וכעינים אשר הסיצו אור חיים וששון תרום תולעה. הן כאכזריות תחשב זאת לאדון הארמון, כאכזריות הזמן המכלה העבר לפלס נתיב לסני העתיד. אך גם אני חפצתי להיות אכזרי לוא אך יכולתי לסגור החדר בלבי, אך קצרה ידי, ועל כן אשמור נפשי לכל אבוא ואביט בו, ועל כן כתבתי עלי לזכרון "דמיון מתעה. למען אחרד ואבהל ואסוג אחור ממנו".

כל רוחו יוציא במכתב הזה וַיַּרְא אותו לדעת כי עתה נפקחו עיניו לראות כי תעה עד הנה, כי רדף רוח וחזיונות שוא, ועל כן לבו ננוע וּמַעֲנֶה ולא ידע ארחות חיים, כי לא נוצר לאשר חנכוהו ולא יאמר עוד מט־ה לאשר יאמר מורו ממרה. כאיש אשר כל הונו וקנינו ומעשה ידיו ועמלו בחיים אבדו רגע אחד וגם התקוה אתם, כן היה בעיניו. מכל אשר ידע עד הנה לא נשארה עוד בלבו מאומה וגם לא חפץ לדעת עוד זאת, רק זאת ידע כי בלבו חסרון לא יוכל להמנות, כי נפשו ריקה ורוחו יתעה בעילמי תהו — הוא ידע כי יחסר דבר מה ללבו, אך לא ידע מה הוא החסרון. עד הנה חשב לו להסיון יען כי על ברכי עם קשה עורף גולה, אך עתה כאשר הָרְאָה לדעת, כי אחיו בני עמו ידעו שלו בעצמותיהם ורוחם, והוא רק הוא לא יראה מנוחה נוכח כי לא בדם אבותיו כי אם

בלבו הוא החסרון, אבל לא ידע מה הוא. אך אנחנו בשמענו דבריו נבין כרגע מה יחסר לו; פעמיו נתקו מעל הארץ ויהי כתלוי בין הארץ ובין השמים — חיים דרושים לו, חיי איש על הארץ. מיטי נעוריו נדל על מביעי האמונה וירוה רק רוחו, ועתה בא ויראה, כי שגה עד הנה וישמע דברים חדשים נעימים לרוח, אך רק לרוח ולא לנויה המבקשת חיים. למטרת טות בחיים יעדו טוריו, ואחרי כי המטרה זרה היתה לרוחו נשאר בלבו רק המות, רק אחת היא אשר בידה לחלץ נפש איש כמהו מצרות נפשו והיא — האהבה, אך גם היא כבר האירה פניה אליו ועד מהרה ראה כי בגד ומעל יסתרו תחת פניה היפים ורעל בחכה לא יָרֵאָה מפני חלקת לשונה. לכן גם בה כחש ויאמר כי בשקר יסודה ועל מרמה תחש רגלה ואחריתה יגון ומכשול לב. אכן גם בה כמו בכל חזיונותיו שנה עד מאוד, כי הוא שם מבטחו רק ברוח, רק דרכי האהבה כאשר קרא בספרים בקש לנפשו ולא כחפץ לבו ועל כן בוש משברו, וידמה כי אין עוד לו כל הפץ ותקוה בחיים, אמנם גם בזה שגה מאד, בעיניו ראה את המקור אשר ממנו תצא לו אחרית ותקוה, את בת דודו. אך הוא טרם יבין זאת, ואיך יבין זאת והוא לא ראה פעודו עלמה כמוה, הוא הסכין לראות עלמות מטיבות חן לבקש אהבה וכאשר ידבר איש את נערה שתים שלש פעמים תאמין כי הוא יאהבנה או תעשה כל אשר בכחה לצודד אותו בחרם אהבתה, ובכל האספות וחבר אנשים אשר בא בהם ראה תמיד, כי לא יתהלכו את הנשים כאיש את רעהו, כי אם כשתי מחנות המה הנצבים איש טול רעהו להלחם ולהכריע את מתקומטו ולקחת אותו לעבד עולם, האנשים יצודדו בחלקת שפתים והנשים בחן עינים תקחנה לב הגברים, ומה ראה עלמה אשר לא תיטיב חן ולא תבקש אהבה, אשר לא תשפיל עיניה בשמעה חלקות כי אם תשחק מתם לב, אשר תמצא נחת בטלאכת ידיה ונחת ושלום בלבה ועל פניה ותשמח בחייה ותדע עת ומשפט ותשטיע בפה מלא, כי כאולת תחשב בעיניה לאהוב את איש אם לא בחרו בו אבותיה, אחרי כי המה יודעים יותר ממנה מה טוב לה והיא תבטח באהבתם וחכמתם כי המה יעשו אך טוב, ולוא גם ידעה כי לא טוב יבחרו גם אז תחשוב זאת לה כחובה ומצות לעשות רצון הוריה, אשר עשו אתה אך טוב ביטי חייה כאשר תשמע במצות האלהים ולא תפר חוק התורה אף אם לא יעם לה — דברים כאלה הלא יָרָאוּ כצנת שלג בעיני האיש, אשר הסכין לראות רשפי אש האהבה בעיני עלמות יודעות דרכי התבל, כשפחה תראה האומרת בפה מלא כי רק למשפט אביה תעמוד וכבת חפש הבוחרת כאשר תבחר, וגם הוא כן שמח בתחלה כי עוד חולה היה ברוחו, וכחולה לא יבין להבדיל בין מאכל בריא לנויתי ובין מאכל משחית, כן לא ידע גם הוא לשפוט משרים, כי לבטל רצון נפשו מפני רצון הוריו בחפץ נפש ובמשפט וחשבון לא מיראה דרוש כח לב הרבה יתר מהיות כפרא שובב בדרך לבו. אך כאשר הוסיף לדבר עמה ולהתבונן להליכותיה ומדבריותיה כן החל לאט לאט לערוך חין ערך רוחה הנכון.

אם אמנם לא אכחד כי נעים היה לי יותר הספר הזה אם לא התערבה בו אהבת אישה, כי אף אם נראה ברור בקראנו כי לא הנערה כי אם דברי אביה, דוד

שמואל, רפאהו ממשוגתו, בכל זאת יֵרָאֶה לעיני האיש אשר לא יעמיק הקור כמו היא היתה בכל אלה, אולם גם בזה השכיל מאוד בתארו צלם דמות נערה עבריה כאשר היו בישראל בטרם התיצבו על דרכי העמים, ומה גם כי לשמואל היתה דרושה הארבה לרפא מחץ מכת לבו, ודברי דודו אף כי פקחו עיניו בכל זאת לא היה בהם עוד די כח להשיב לו ששון ישע, והאהבה, האהבה הטהורה לנפש טהורה היא תמכה בימינו להקימו עדי רגע.

בשבתם יחד הוא ורחל בת דודו קרא באזניה ספור מעל ספר כתוב בשפת בריטאני, והספור הזה הועיל מאוד לקרב לבותיהם. את הספור הזה הנפלא בערכו הנני לתת פה לפני הקוראים, ויראו מה רב כחו להראות כח לב עלמה עבריה, אף כי כשפחה תחשוב נפשה ולא תדע רצון וחפץ אחר מלבד חפץ הוריה:

בעיר טאנגער היושבת לחוף הים בממלכת מאראקא חי איש ישראל חיים יחיאל שמו אשר מצא טרף לביתו בזעת אפו ובעבודה רבה כי סבב מבקר עד ערב בחוצות העיר לקנות מכל הבא בידו, ויששכר בנו נער כבן שבע עשרה שנה עוזר על ידו. ההצלחה הסתירה פניה ממנו ולולא עזרת שרה אשתו, אשר היתה אשת חיל וצופיה הליכות ביתה כי אז לא מצאו די טרף לביתם. היא שמה עין פקוחה ובתה אסתר עוזרת על ידה על כל הליכות הבית ובעת מנוחה שלחו ידיהן במלאכה לארוג חגורות מרקמות ברצי כסף ונחשת, אשר כערי יקר יענדום נשי הארץ ההיא. להנערה אשר היתה בעת ההיא כבת שש עשרה שנה, יצא שם בכל הארץ ביפיה, עד כי קנאו בני הארץ ביהודים על כי אבן חן כזאת להם.

הנערה היפה לא מצאה נחת בהעבודה הרבה אשר היתה עמוסה על שכמה, ובתאות נפש אִוְתָה לנוח או לשיח בחברת רעותיה. לפעמים בשבתה בחצר בעת אשר אמה עשתה מלאכתה בבית שכחה את המלאכה ותחבק ידיה בנשאה למרום עיניה אל חוג השמים הזכים כבדולח, ובזכרה את הגן הנחמד במישור לפני העיר אשר גלי נהר בו־שפה הזכים כבר לוח יעברו בו, את השושנים ופרחי חמד, את הענבים האדומים כתולע, אשר כל אלה החמודות ראו עיניה בלכתה לפנים את אבותיה בימי מועד לשוח בגן ההוא בין ערוגות תפוחי זהב ורמונים, ומה נכספה נפשה לשוב ולראות את גן העדן הזה ולקטיף שושנה נחמדה להשתעשע בה. אבל שרה אמה לא אהבה לנוח ולבלות העת באין־מעשה, לכן שמה משמר על בתה לבל תצא חוץ, אף לא ביום השבת, כי היא לא ידעה נפש נערה בת שש עשרה שנה ותאות לבה.

אשר על כן ששה אסתר מאוד בהמצא לה רעיה מבנות הארץ, אשר לולא הכבידה אמה עליה אכפה להנזר מתשואות הלד כי אז אולי מאסה בה ובאהבתה. הרעיה היתה אשה מעם הארץ אשר גרה נוכח ביתה ואשר התפארה תמיד כי אין דבר נעלם ונסתר ממנה מכל הנעשה בעיר, ותהי כאצר נחמד לאסתר אשר לא ידעה ולא שמעה מאומה בלתי מוצא פי אמה. גם כמעין נחמה היתה לה מאהארא, זה שם האשה, כי נדה לה בטו פיה ותכה כף אל כף בשמעה את

כל העבודה הרבה העטופה על שכם אסתר, והיא החלה להאמין כי אין נדל מר כ לה תחת השמש. ויהי היום בקצוף עליה אמה ותקללה וגם הפילה עליה איתתה כי תיסרה בידיה, אז אמרה הנערה בלבה: סאת צרותי הנה מלאה ותחש מפלט לה אל בית רעותה.

רעותה התחלחלה בראותה את אסתר מתפרצת אל ביתה ודמעותיה נגרות פעיניה, ותקרא בחבקה אותה בזרועותיה: מה לך מסולאה בפז? מי זה יקשית לבו מיונתי התמימה? לב מי לא ימס כמים בראותו דמעות נוזלות על לחייך ספירים? —

— לעני, לעני לאמללה כמני — ענתה אסתר.

— אהה שושנה נעימה, למה זה תסגרי לבך ותסתירי בו יגונך להראיב נפשך? —

— מה ימריצוני אמרי נואש, או מה אועיל מהותי אם אעשה מספר כתנים? טוב לי כי אהיה לברות לשני יגוני, תמס אליך ואינני בעוד לא ראו עיני חיים—

— בשם אללה! — קראה האשה — אל תחטאי בשפתיך, רעותי, הן כמה בחורי חמד, כמה רוזנים אליך יביטו, כך יתבוננו ויחכו בכליון עינים לעת תשא להם עינך המאירה כמו שחר —

— אבל הן פגעתי בך, מאהארא — קראה אסתר בהרימה ראשה — לבל תדברי באזני דברים כאלה. הה! די היה לי די לוא אהבתני אמי — ואני הן פרי בטנה אני, ואעבוד עבודתי מבקר ועד ערב ופקודתה תשטור רוחי ובכל זאת לא תקרא לי: אהובת לבי, כאשר תקראיני את, ועתה בקשה גם להראותני נחת זרועה כמו שפחה נכריה הייתי לה —

— בת עני, אמללה וְמְעֻנָּה! — קראה מאהארא באנחה ולקול אנחתה פרצו שנית נחלי דמעה על לחיי אסתר.

— אבל מה תאמרי אם אשמיעך כי בידי לחלץ נפשך מצרה, להושיבך על נפי האשר ולהצליחך בכל ימיך? — אסתר פקחה עיניה בשמחון ותבט בפני הדוברת אליה.

— כמה פעמים השמעתיך — הוסיפה האשה לדבר — חין ערך אמונתנו ונפשי תצא בדברי כזכרי כי אבן חן כמך תאבד באשפות היהודים מתעב גוי, לא אהפוץ להשפיל עד עפר כבוד אבותיך, אך האם דָּבַקְתְּ בסנורים ולא תראי כי אלהיכם הסתיר פניו מכם ויתנכם למשסה ואת טובו וחסדו נתן להמאמינים בו? וְאַתְּ אמללה, מְעֻנָּה תחת יד אֵם אכזריה, מה תהי אחריתך? הן כאשר יחשב לך אם תהיי לאשה ליהודי רוכל ותתעני ותעבוד עבודתך כל היום כשפחה נמבזה. לא, רעותי! לא לכך נוצרת, בידך להלקח אחר כבוד בית אחד מגדולי הסרתמים, על מטות זהב וכסף תשכבי במנוחה כגברת ואך תרזומנה עיניך תמהרנה שפחות לעשות חפץ לבך — הנערה היהודית לא השיבה דבר.

— האין זאת? — קראה מאהארא — הדבר הזה ישר בעיניך, אור עיני עתה בטחי בי כי אני אעשה הנפלאות האלה —

— אבל למה זה תרבי להגיד והבל? — ענתה אסתר — האמיני לי כי עד עולם לא אאמין באמונה שלמה בנביאכם — ותרם רגליה ותאמר: אך הלא באה העת לשוב הביתה, כי אירא מפני חמת אמי —

— הרגעי נא, אסתר, הניחי לי ללכת ואת הותרי פה, תני תנומה לעפעפיך וינוח לך מעצבך, כי אני מגן לך ולא תדעי רע —

— היאמנו דבריך? — קראה הנערה ותחבק כף הישמעאלית — אבל הן עוד לא דברת את אמי —

— עוד לי נתכנו עלילות להשיב לב אמך אליך ועד שובי חכי פה—ענתה מאהארא ותצא.

— לכי בשם אלהים ואני אחכה —

בצאת הישמעאלית מהבית שמה אסתר כר למראשותה ובלב מלא נחת כנער הנמלט מבית הספר שכבה על הערש, ידיה תחת תלתלי ראשה השחורות כעורב ועיניה הביטו אל פסגן החדר, וכאשר הכה אותה לבה רגע על עזבה את בית אבותיה מבלי שאול פיהם, השיבה לנפשה: אם אמנם לא טוב אשר אני עושה לשכב בחבוק ידים בצהרים ומלאכתי לא תעשה, אך בכל זאת טוב לי להותר פה עד אשר תשיב מאהארא חמת אמי ממני, הן בשת פני תכסני אם אשמע בדברה אליה אדות. — אך איך תשתומם מאהארא— הוסיפה לדבר על לבה— כאשר תובילה אמי אל החדר היפה, הן לא בחדר המבשלות תקבל פניה, כאשר תראה על מטתי הכרים המרקמים משי ורקמה והמצע היקר לפני מטתי, היא תפקח עיניה ותתפלא. להעניה הזאת אין אב אשר ידאג לה אך מה אתן לה למנחה בעד הטובה אשר תעשה עמי להשיב לב אמי אלי? — ובחשבה כזאת מששה כל כליה — את אזור משי האדום אשר הביא לי יששכר מעיר טעטואן, אותו אתן לה למנחה, בשמחת לבב אתן לה המנחה היקרה הזאת תחת עשותה שלום ביני ובין אמי. חפצה בידה יצליח — קראה בבטחה — כי בידה לעשות גדולות הרבה יתר מכל בני האדם, אולם מי יודע מה תאמר לאמי? האם תיעצה לתת אותי לאיש, אבל למי? — מחשבות בלולות עלו על לבה, עשר וכבוד ואמהות ועלמות תופפות ויוצאות במחול משחקים נראו לה בחזיון רוחה ותעצם עיניה ותישן בטנוחה.

אחרי אשר נמה שנתה כשעה דפקה יד על הדלת בתחלה בקול דממה ואחרי כן בחזקה ופתאום נפתחה הדלת ואשה זקנה נראתה על סף הבית, היא שרה אם אסתר, אשר בתחלה הביטה כה וכה כמו יראה ללכת הלאה, ואחר אשר בתה הישנה נראתה לעיניה, שאפה רוח כמו כבד אבן הוסר מעל לבה ותתבונן בפני הנערה באהבה ובאון. שרה היתה אחת מאלה אשר נקל להם לעבוד כל עבודה קשה מהראות רגשות לבם לעין זר, ועל כן אף כי אהבה את בתה בכל זאת הסתירה תמיד אהבתה בלבה, ועתה אחרי כי אין רואה אותה ערב לבה לנשת אל בתה ולנשקה על שפתיה. אסתר נעורה משנתה ובראותה את אמה מבטת בה ברוב אהבה עלץ לבה עד מאוד ותמהר ותחבק את אמה ותנשקה מנשיקות פיה בכל עוז אהבת בת את אמה.

— ילדה טובה — אמרה שרה ובמעט בושה בראותה כי סיד לבה גלתה לבתה — כסער תסערי תמיד בהמון רגשותיך, בן ברחת מפני ואני ישבתי בביתי ולבי היה מלא דאגה ואת הסתתרת בבית הערבית הבזויה —

— סלחי נא לי אמי — קראה אסתר ותשק ידה — הנני מלאה שמחה בראותי כי שב אפך ממני ותסלחי לי. אך נא אל תקצפי על מאהארא כי היא אך טובתי תדרוש —

— התרועעך את נכריה לא ישר בעיני, כי ידעתי נאמנה כי לרגלי בת ישמעאל לא תבא לגן הברכה, קומי ונלכה הביתה — ובדברה אחזה אותה בידה באהבה כי היא דאגה לבתה הרבה יתר מאשר בקשה להראות לה,

האם ובתה אך חפצו לעזוב את הבית והנה בעלת הבית לקראתן, היא הניעה ראשה אל שרה ותאמר לאסתר: משאלות לבך ינתנו לך, שר הארץ יחפוץ לדבר עמך היום —

כְּמַכּוֹת רעם עמדו היהודיות וקרסוליהן כמעט מערו בשמען דברי האשה, שרה הבינה כַּמָּבָּה בשממון רגע בסני הדוברת ורגע בפני בתה ולשונה לחכה דבקה מרוב הפחד עד כי לא עצרה כח להוציא הגה מפיה, אך מנוחת אסתר שבה אליה כמעט ותאמר בתמהון: לא אבין אף דבר מדבריך, מה לי ולשר הארץ? הנה אמי הנצבת בזה ולה אני —

— זאת אראה בעיני — ענתה הישמעאלית כי מפניה תיראי, אך הרגעי נא כי מהיום הזה והלאה יהיה מגן לך איש אשר לו הכח והמשרה —

— אסתר! — קראה אמה בשבר רוח,

הנערה נפלה על צוארה ותקרא: אמי האהובה, בשמים שהדי ואלהים תוא היודע כי לא אבין אף דבר מכל דבריה אלה, אך עתה אראה משנתי, לך תצדקה כי יסרתיני מלכת את הנכריה ולי בשת הפנים, קומי ונלכה —

ויהי אך חפצו לעזוב את מקומן ואיש מחיל צבא השלמון עומד לפניהן, ובראותן פניו נפנו אחור בחלחלה,

— מי היא הנערה אשר פקדו עלי להביאה אל שר הארץ? — שאל השומר,

הישמאעלית הראתה באצבעה על אסתר,

— היו לא תהיה — קראה האם האמללה בקול קורע לב ובעינים פזורות זיקות — נפש נא לנזול פרי בטני ממני — ואסתר התחחלה מאוד ותחבק את אמה בכל מאמצי כחה,

— אבל למה תריבי במרום קולך — קרא השומר — הן לא לרקוד אותה בחרבי באתי הנה, הישר צוה ועלי לעשות פקודתו ולהביאה אליו, ואם לא תעזבי אותה ברצון אפחבה בחזקה — וברברו הניח ידו על יד הנערה,

— עמוד! — קראה הנערה בקול חזק בהרימה ראשה — ברגלי אלכה, ואת אם יקרה אל תראני לי, הן לא אדע בנפשי כל עון ומה יעשו לי? עור מעט ואשובה הביתה — האם הניעה ראשה בינון ובכל כחה התאמצה לעצור בעד זרם דמעותיה לבל יפרוץ על לחייה ותתן אות לבתה ללכת, והיא הלכה

אחריה הרחק מטנה ותחכה זמן ככיר לפני שער השר אשר בו באה אסתר.
אף כי אמצה אסתר את לבה בלכתה בכל זאת בא מרך בו בבואה אל הארמון ובעברה על פני השומרים והשוטרים הרבים אשר עמדו במשמר. השומר הביא אותה אל חצר קטן ויאמר לה: חכי פה — היא עמדה לפני כאר מים ותתבונן בהנלים הזכים, אך לא ידעה מה עמה, עד אשר שב אליה ויתן לה אות ללכת אחריו. הוא הביאה לחדר אשר רצפתו מכוסה ביריעות יקרות אשר כמהן לא ראו עיני אסתר עד היום ושם ישב איש זקן וידבר את איש מבני איירופא. הזקן הוא ערבי אסידע פחת מאנגער. כאשר יצא האיש הזר מהחדר שם הזקן פניו אל הנערה ויאמר: הלא את בתי היא העבריה, אשר עיניך נפקחו לראות כי אמונתנו היא האמונה המהורה ועל כן תחפצי לעזוב את אמונתך אשר בשקר יסודה, האין זאת? — אסתר לא השיבה דבר.

— אל תראי, בתי, דברי אלי כאשר תדברי אל אביך, הסירי הצעיף מעל פניך —

היא עשתה כדברו, וכראותו פניה השתומם למראה עיניו ויקרא: עלמה חמדת עינים, הוספת על השמועה ובכל לבבי אעשה כל משאלות לבך. כאחת מאחנו תהי מעתה, וכל יקר וכבוד לא יבצרו ממך, כי אני מנן לך ואל תפחדי מאיש —

— ומה אשיב לאדוני? — קראה הנערה בקול דממה בהשפילה לארץ עיניה — היערב לבי להניד לאדוני כי לא משרים דברו שפתיו? —

— מה תדברי? בת עם סורר — קרא חשר ומצחו קמט מרגז.

— יסלח אדוני לשפחתו, האנשים אשר דברו אתך אדותי סבבו אותך בכחש, כי לא כחשתי באמונת אבותי ולא אכחש בה עד עולם —

הוא הניע ראשו ואחרי אשר שלח מעל פניו אחד משרי הצבא העומד לפניו הלך בחדרו אחת הנה ואחת הנה תפוש כרוב שרעפיו.

לא ארכה העת והנה טאהארא באה החדרה.

— האת היא הנערה העבריה אשר אמרת אלי? — שאל חשר.

— היא, אדוני — ענתה האשה.

— השמיעיני שנית דבריה אשר דברה אליך —

— היא אמרה אלי כי תאמין בנביאנו ותחסוץ להנאל מעבדות היהודים —

— אחה טאהארא! — קראה אסתר בטר נפשה — מה עשיתי לך רעה כי תחפצי לבלעני חנם? הן לא דברתי אף דבר טכל אשר השמעת —

— ומה דברת את? — שאל השר.

— אני אטרתי כי עד עולם לא אאמין בנביאכם —

— למה זה תתבחשי, אסתר? — ענתה טאהארא ותרום לה בעיניה — הלא למובתך דברתי עד הנה ולמה תשיתי לאל מלי? —

— הם! — קרא השר, ובשומו פניו אל אסתר אמר: בתי, בדבריך לא נוכל להאמין כי יהודית את זכת ישמעאל תעיה בך כי אחרת דברת, לנו אתְ — אך כאשר ראה כי חורת מות כסתה פניה הוסיף לדבר: למה תפחדי? הן לא נבקש

לעשות אתך רעה, ומה נבקש מטך הלא אך לקרוא בשם אללה ונביאו ויימב לך עד עולם. אתה דמית בלבך כי לעשות אתך רעה הבאנוך ער הלום, הרגעי בתי ותני מנוחה ללבך, אך טוב וחסר ירדפוך מעתה ולא תנחמי באחריתך על כי הובאת הנה, כאחת מבנותי אאהבך ואחזיק ביסינך בכל ימי חיי — . היא הפצה לענות דבר, אך הוא שם אצבעו למו פיו לאות כי תחריש ויקרא לאחת משפחותיו ויאמר: הובילי את הנערה אל גבירתך ותשים עינה עליה ועוד מעט ונם פני יהאו בהרמונה — . אסתר הלכה אחרי השפחה השחורה מבלי דבר דבר ומבלי הבט אף כפני מאהארא.

— מאהארא — אמר השר אליה אחרי צאת אסתר — תני תורה ואל תכחדי, השמעת מפיה כדברים אשר השמעתיני, הגידי אל תכחדי כי לא תאנת אלך רעה, אך אל תתעיני לעשות דבר רע. אולי היית נמהרת בדברך ולא חשבת את אשר תעשי, או אולי אהבתך לאמונתנו התעתך לעשות כדבר הזה — . מאהארא החרישה רגעים אחדים כמו מלחמה היתה בקרבה, אך בנשאה עינית וברואתה את שני שוטרי הסף המזינים קראה: אדון! כל אשר יצא מפי אמת היא —

שלשה ימים היתה אסתר כלואה בבית השר, שלשת ימי עטל להוריה ולמשפחתה אשר בקשו לשוא לדעת מה נעשה בה, והיא אשר בנות השר קרבוה באהבה והשפחות עמדו הכן למלא כל הפציה ישבה במנוחה כמו לא נעשה עמה כל דבר חרש. היא לא פאסה בהנזמים והעגילים והצניפות אשר הרבו להביא לה בנות השר כי לקחה אותם, אך לשוא היה כל עמל המביאים לה התשורות לפתותה כי תשים את העדיים עליה, כי הקשתה ערפה ותמאן להחליף אף אחת משמלות'ה. לפעמים עמדה בהבר רעותיה בצד החלונות שקופים האטומים אשר בכל הארמונות למען תראינה הנשים ולא תֵרָאֶינָה לעין איש, וכאשר עברו על פניהן בחורי חמד מבני הערבים רוכבים על סוסיהם האבירים שאלוה רעותיה אם תחשק נם נפשה להיות לאשה לאחד הבחורים האלה? אך היא ענתה במנוחה: לא, בעיני לא ימצאו חן לא הנבדים לבושי מכלול כנשים ולא חבורי חרב במתניהם כמרצחים, את אבי אזכור, איש השלום, אשר לבו לא יתננו להמית אף תולעת ועל ידו יהיה תמיד שלום ומנוחה בבית ובאיש כמהו יבחר אבי נם למעני — העלמות הביטו אשה בפני רעותה ותשחקנה בקול ונם היא שחקה אתן, ואחרי רגעים אחדים נגשה אל בת השר הצעירה, ילדה בבת שתים עשרה שנה יפה עד מאוד, אשר היא לקחה לבה.

— פאטימע אטללה — אמרה בהעבירה ידה על ראש הילדה.

— האת תנודי לנו — שאלו הבנות בתמהון.

— ואיך לא אנוד לכן — ענתה אסתר וישחוק חן נראה על שפתיה — חן אף אחת מכן לא תמצא לה איש עד עולם —

חנה הביטו בה בתמהון, והיא הוסיפה לדבר — בת־ערב לא תמצא איש, כי אם האיש ימצא אותה, ויקחה לו כמקנת כסף. הן משמר ישימו עליכם

נפרם תנחנה לאיש, ובבית הסחר תשבנה אחרי כי תהיינה לאיש ולא תדענה אף דבר מהנעשה בחבל, לא כן אנחנו העבריות, חפשה תנתן לנו לראות אור אבותינו ואנשינו יאמינו בבר לכבינו —

— אך מה יתן ומה יוסיף לך החפש אם בעיני ומחסור תבלי ימי חייך? — שאלו בנות השר. היא לא ענתה דבר רק נאנחה ותגש אל החלון ותקח את הכלוב ותפתח את הדלת.

— מה תעשי? — קראו רעותיה בשטמון — סגרי כרגע הדלת לבל תמלט הצפור —

— ולמה זה תשחדנה, הלא בית זהב וכל טוב לה פה, ואם תבער ותכסל לבחר בחיי חפש ועוני משבת בבית מלא כל טוב? —

ביום הרביעי שלח השר לקרוא לה, וישאלה אם התהלכו אתה באהבה ואם לא התאונן על איש? —

— אמתך איננה שוה בכל הטוב אשר ירבה לה האדון —

— היש לך שאלה אשר תחפצי לבקש ממני? — שאל השר בקול רצון.

— אחת אבקש, לשוב אל בית אבי —

— אל תוסיפי לדבר דברי הבל כאלה — קרא השר ויתעורר — בטעם הזאת אסלח לך על כי עוד תִּנָּהֶי אחרי אבותיך, אך דעי וזכרי כי לנו את, ואין להיהודים כל חלק ונחלה עוד בך. אני אשלח לך את החכם באמונתנו והוא יורך חכמת תורתנו —

— אבל אמתך לא תבין דברי חכמים —

— טוב דברת — ענה השר ושחוק נראת על שפתיו — לא לאשה להעמיק חקור בדברים כאלה, בטחי בי ותגי תודה לאללה בעד החסד אשר עשה עמך. שימי זאת אל לבך, הן גם אני ארע כי היהודים בני אברהם המה כמונו, אך אלהים נרשם מעל סניו ויתנם למרמס כמים חצות, על כי גועזו לקום נגד הגדול בנביאים, נגד מחמד, ברוך הוא, [ויגאצו שמו, ואת ונצלי היום כי תבואי לחסות בצל אמונתנו ותהיי באחת כמונו, כי בלב נאמן עזבת אמונתך הנפתלה כדברי טאהארא ותבחר באמונתנו הקדושה —

— לא כן, אדני — קראה אסתר ותרם ראשה — אם אמת בסיך כי עמי נדחה מסני אלהים וצרה ויגון יהיו מנת חלקו בארץ, תהיה גם נפשי כנפש אחד מהם, ונגזלו יהיה נרכי. לא ילדה קטנה אמתך אשר לא תבין עד מה. נפשי יודעת כי אלהי ישראל הוא אלהי ואותו אעבוד ובשמו אקרא, כן הורוני אבותי וכן אעשה, ושם הנביא השקר אשר בשמו תתימר לי למחתה ובוז.

השר נבעת בשמעו דבריה עד כי לא מצא און לפתוח פיו ואחרי אשר סר כטעם תמהון לבבו קרא בשצף קצף: ארורה! את שם נביאנו נאצת ותדעי את ידי! אפים ארץ תשחוי לבקש מידי את אשר אמרתי לתת לך בלב מלא אהבה ותגינה. הרחיקוה מעל פני — קרא וירקע ברגליו — אל בית אסור הנשים הושיבו אותה, לחם צר ומים לחץ יהיו את נפשה, בחדר אפל ועד שם תשב עד אשר תנחם טטשובתה, התשמחי בחלקך? —

— אלעג לך ודבריך לא יתנו חתית בלבי — קראה הנערה ברוח כביר בעת אשר המשרתים החזיקו בידה להובילה אל מקום אשר יסר לה — וכאשר לא עלתה בידך להדיח לבי בדברים נחומים, כן לא תצלח בזעם אפך — הוא הביט אחריה בעין מלאה זעם, אף כי למרות חפצו רחש לבו לה ככוד על אמץ לבה.

ימים עברו שבועות חלפו בטרם נודע במאנגער מה נעשה בה, לב כל היהודים נשבר לצרה הזאת ויכינו נום לצרות חדשות, הערבים הצדיקו את השר והנוצרים התלוננו על המעשה הרע הזה, אך לא אחד מהם ערב לבו לגשת אל השר להשמיעהו כי לא ישרו מעשיו מלבד ציר הישפאניה, אשר הרחיב בנפשו עז להשמיע כאשר בלבבו, אך השר ענהו כי כן חק אמונתם ולא יָשֻׁנָּה. אך מי ימלל צרת לב בית יחיאל, המה ספדו להאטללה מאין הפוגה ולוא ראו אותה מתה לעיניהם לא עוררו קנים והגה כאשר עוררו עתה בנפלה בידי זרים. את עבודתם עזבו גם שכחו מאכול לחמם. האב האמלל, אחרי אשר נד כל היום מבית לבית אל צירי המלכות, בשובו הביתה ישב ארצה לעשות מספד כתנים על פרי בטנו, ואשתו התהלכה כצל, ורק יששכר בנם לא נח ולא שקט למצוא בסלות אחותו ויחכה יום ביומו לפני בית האסור אשר שם ישבה אולי יראה פניה.

— אבי, חפצי הצליח בידי להטות בשחד את השומרת בבית האסור — קרא יששכר, בשובו הביתה אחרי אשר חכה כל היום כאשר עשה תמיד — ובלילה הזה נדבר את אסתר מבעד חלון בית האסור —

— ברוך אתה לאלהים בני — קרא הזקן — וכמה נחכה עד אשר נראה פניה —

— כארבע שעות — . האב כסה בטלית אשר התכסה את פניו וידום. בלילה הלכו כלם אל בית האסור אשר שם עמדה כבר אסתר אל החלון הסגור בטטילי ברזל ותחכה לקראתם. בבואם הושיטה ידיה אליהם והמה כסו אותן בנשיקות שפתותיהם ובדמעות עיניהם אשר שטפו כנחלים.

— אבל מה תעשו? — קראה אסתר — לא נכון לנשק ידי רבת עון כמני, או האם כה יגדל חסדכם לסלוח לעוני? הורי היקרים —

— מה זה תדברנה שפתיך, מאור עיני — קרא האב בטר נפשו — לא כך העון, חיי רוחי, כאשר לא תאשם השה בנפלה בידי זאב ערבות —

— כי נא אבי, ה' הוא הצדיק ובעונותי יסרני, אני בקשתי ישועה ונחמה מידי נכריה ועל כן הסגירני אלהים בידי נכרים, מאסתי מוסר אמי ועל כן אשא מוסר אכזרים —

— בתי בתי — קראה האם — כח יצילך האלהים כאשר חפה נפשך מבשע, אביך יצדק בדברו, כי האשם ולא בך, ולי יאמר אם אכזריה —

— למה תעציבי רוחי? אמי — קראה אסתר בנשקה ידי אמה, אנא אל תוסיפי יגון על יגוני. אבותי היקרים, אשא במנוחה יד אלה, אשר לעשות רצונו אחפץ והוא יושיעני בצר. ספרו נא לי מה שלום משפחתנו, ואתה יששכר

למה תחריש? השכחת ידידת נפשך? — היא עמד מחריש פרוב מצוקת ל נשען אל הקיר וכבסו אחז כף יד אחותו.

— אח יקר לי — הוסיפה הנערה לדבר — לא נכחד ממני כי שברת זרוע עריצים, והרסת כל מבצר וארמון לוא אך מצאה ידך, לכן אמץ לבך והיה לאיש כי זאת נחמתי בעניי בדעתי כי אתה משען להורי —

— דברי נא דברי, אחותי, חמדת חיינו מה נעשה לך? — קרא יששכר בכל מאמצי כח — הקצרה ידינו מפדות? —

— אל תעשו דבר ואל תעלו חמת המושל עליכם, ומה יעשה לי אם אני חזקה בדעתי כסלע מוצק? — כלם החרישו רגעים אחדים.

— מה יעשה לך? מה יעשה לך? הה! — קרא האב בקול קורע לב עד כי כל שימעיו נמוגו מצרה ופחד.

— ואם גם יאמר — קראה אסתר כמועל ידיה ותניע ראשה — ואם גם...

— כתי — הוסיף יחיאל לדבר — אני שאלתי עצה מפי דודך רב העיר —

— ומה אמר לך? —

— הוא אמר לי כי למען הצל חייך לא תאשמי אם תקבלי למראה עין אמונתם אם תקוי לשוב אחרי כן לאמונת אבותיך —. היא הביטה בסבוכה בפני אביה אשר לא הרהיב עוז בנפשו להביט בפניה ויורד לארץ ראשו.

— האם אוכל לקות? — שאלה אסתר.

— אולי יש תקוה —

— אולי — קראה כנואשת מתקוה.

— כמחי כתי כי חפצך יצליח בידך —

— לכמוח? — שאלה ותתבונן בו בעין חודרת לב.

— כמחי — ענה האב וישען אל הקיר לבל תמעדנה קרסוליו.

— אבמח? אך במה אבמח? — שאלה עוד.

— כאשר תצאי לחפשי, אז נמהר לשבת באניה ולהרחיק נדוד מהארץ הזאת —

— כאשר אצא לחפשי? אך הידעת כי כאשר אצא מהמסגר הזה אז לא אשוב לראות פניכם עד עולם? ומה תאמר עתה? אבי — עצמות האב האמלל רחפו בשמעו דבריה ויחריש — ומה תאמר אבי? שאלה עוד — הוא לא ענה דבר — ומה תאמר עתה? — שאלה בשלישית — האם תיעצני לעזוב אמונתי? אתה? —

— אני, אני — דברה לשון האב בכבדות — אני ארשך לעשות כחפצך —

— זאת ידעתי — ענתה הנערה בקול בוכים — אך אשאלך אם תצונני לעשות זאת, או אין? סרי בטנך אני ובקולך אשמע —

— בידך לעשות כחפצך — ענה האב אחרי אשר החריש זמן כביר — ואלהים יאיר עיניך וינהלך בעצתו, ואבותיך יברכוך בכל אשר תעשי —

— חנה אבין למלך — קראה הנערה ודמעותיה סרצו כנחלים על לחייה. ברגע החוא באה השומרת אשר יראה לנפשה ותרחיק את האכללים מבית

האסורים, אחרי אשר הבטיחה לתת אותם ביום המחרת לבוא שנית לדבר את האסורה. האמללים שבו הביתה והתקוה להראות מחר את אהובת נפשם נתנה אמץ בלבם. למחרת באשר באו שנית יצאה השומרת ותקרא בקול סחרים: ברחו מזה, סופר השר מדבר עתה עמה ואירא פן יראה אתכם פה —

— שובו הביתה — אמר יששכר — ואני אנסה אולי יצלח בידי לדעת מה עמה —. בטפח נפש שבו הביתה ויששכר אמר אל השומרת: הן גם את חוללת וילדת בצירי יולדה ותדעי צרת נפש האם השכולה כהנזל ממנה פרי בטנה מחמל נפשה, חוסי נא על האם האמללה ותניני להתנגב החדרה ולשמוע מה ידבר עמה הסופר — ובדברו נתן על כפה שקל זהב.

— לך אמץ לב את אשר לא סללתי לראות בבן אמונתך—ענתה השומרת— אך דע כי בנפשך הוא —

— על ראשי יחול העונש, הובילני — היא הובילה אותו לאולם צר ותאמר לו בלאט: ראה את החור בקיר, בוא בו וממנו תבוא אל חדר פתוח אשר בו תוכל לשמוע כל דבריה, אך דע כי אם תתפש בכף אז בא הקץ לחייך —

— לחיי או לחייו — דבר יששכר לנפשו — אוי לנפשו אם יראני כי לא יראני וחי — . הוא בא אל החדר אשר אמרה לו השומרת, ואחרי רגעים אחדים ראה את פני אחותו אשר דלו מאוד בעמדה לפני הסופר. הוא ראה כי הסופר ידבר, אך קולו לא שמע ואך כאשר הטה אזנו אל הקיר להקשיב שמע את הסיפר מדבר כדברים האלה: צר לי עליך, עלמה, השיבי אל לבך בטרם עבר המועד—

— כבר עבר המועד — ענתה.

— האם לבלימה תחשב לך לעשות רצון המושל? חוי בת עם קשה ערף, הן גם גברים לא יוסיפו להלחם בראותם כי יד אויבם נכבדה מהם, ואת האמרי להקשות ערפך, רק באמונת נביאנו ישועתה לך וכן הוא חפץ אלה —

— אך מי זה יכביד אכפו עלי להשיבני מדרכי, למאמינים בדבריך השמיע חפץ אלה ולא לי —

— בת עני — קרא הסופר בטנוד ראש, אף תראי את יד המושל כי קשתה ורב לח לה לפוצץ לבבך האבן, אך אז תאבד כל תקוה להצילך —

— אמנם נערה חסרת דעת אני ולא בינת אנשים לי, אך עיני ראו בטות אחותי הקטנה בכחלת הקדחת וארע כי קץ ישים אלהים להיים, ואם גזר אמר כי גם קצי בא מי זה יעמוד לפניו להפריע עצתו? —

— אסתר אסתר, מה נואלת? הלא אנחנו נחפוץ לפדות טמות נפשך ואת תמאני, ואיך תאמרי כי זה הוא חפץ האלהים?

— לא אובה ולא אחפוץ — קראה הנערה ותבליג על יגונה.

— לא תחפצי? — קרא הסופר — ראי נא הנה באתי אליך מטעם המושל להביאך בצל אמונתנו, או לאסרך בזיקים ולהשליכך לבית הבור מקום אשר המרצחים אסורים שם, ולמה זה תביאי הרעה על נפשך? מה תדעי את באמונה? ואם לא אל אחר לנו? אך נאה ונאון יעורו עיניך מראות נכוחה, כי תאמרי

בלכך: היהודים הנבזים יעריצו שמך כאשר תשובי אליהם, אך תקותך זאת תהיה מפח נפש —

— ראה נא ראה — קראה הנערה — את החדר הזה, קירותיו המכוסים בבוץ ורפש, מצע התבן אשר בו תרום תולעה, פה אשב גלמודה זה חמשה עשר יום, ובביתי לי חדר נקי ומצע נחמד ואהובי נפשי סביבי — קולה נחבא רגע מהדמעות אשר פרצו למרות המצה, אך היא הבלינה על סערת רוחה ותוסף לדבר: אני לא אדע מה ידברו בני עמי אדותי ולא אחפוץ לרעת, רק זאת מאויי לבי לוא יכלתי לשרת את פני אמי כשפחה גברתה, אך הוא ימאן בדבר הזה —

— הוא? — קרא הסופר כתמהון — מי הוא? —

— הוא! — קראה הנערה בנשאה למרום כפ'ה ועיניה הפיצו זיקים — הוא אלהי ישראל! מי אני, כי אל אלים ישמיעני עצתו? אך בדומית לילה בנפול תרדמה על כל בשר לא אנום ולא אישן, כי קול אלי, קול שדי המדבר נחמה לנפשי ויתן עז בלבי, אלהי אבי ציה עלי ואם אמרה פיו? —

— אללה ישמרני מכל רעה ופגע, מרוחות רעות ומשדי שחת ומהאנשים אשר יתהלכו אתם — קרא הסופר בחרדה.

— אבל מה עשיתי לך, כי כה חרדת? —

— לי לא עשית מאומה אך לנפשך, אמללה, רצון אלהים הוא ויעש, בת בלי אמונה, ואני אעשה כאשר צויתי — וככלותו דברו פנה וילך לו. אחרי הדלת עמד רגעים אחדים ויניע ראשו באנחה וכרוב סרעפיו בקרבו לא ראה את יששכר חשוכב על הארץ ועיניו תרדנה דמעה מאין הפוגות, וכצאת הסופר התעורר לקול צלצל כבלי ברזל ולטגעדי אנשי החיל אשר באו ויסחבו את האמללה ולעג על לשונם, וכשמעו כל אלה עזבהו כחו וכמעט הסתתרה בינתו. רגע סער רוחו בזעף ים ויחפוץ להתנפל על אנשי החיל, אך תמונת סני אבותיו נראתה לו ותשם אסורים על ידיו. אך מה אעשה, הה! מה אעשה? נהם לבו בקרבו ויחזיק בשתי ידיו את ראשו כמו בקש להוציא ממנו עצה בחזקה. בעודנו עומד משתם ננשה השומרת אליו ותאמר: כאשר אחזה לי תמצא נחת במקום הזה ותמאן לעזבהו. קום ולך לך — הוא עזב מקומו מכלי דבר דבר.

— כתוב — אמר אל השומרת אשר הזהירה אותו כי יזהר מפני השוערים בפתחה לו הדלת — חמלי נא על אחותי —

— אך מה אעשה לה? פקודת המושל הזקה ואם ירע כי אני אתן לה את הכר מתחת מראשותי אז אחיב ראשי, ובכל זאת ראה הנה אלה בלואי הסחבות אשר אשא אתי למען אשימם בידיה ורגליה ולא יכאבו לה הכבלים — ישששכר נשק את ידה — אך מה זה היה להסופר? הוסיפה לדבר — דמעות עיני הקדוש הזה נגרו מאין הפוגות בצאתו מהחדר, מה היה פה? הלא אתה שמעת באזניך? — ישששכר לא ענה דבר, אך סתאום התעורר ויאמר לנפשו: אשה? ביד הסופר להצילה —

הלילה סרש מעמהו על כל העיר ותהי חשכת אפלה, כל חנרות בהבתים בְּנוּ רק בבית יחיאל לבד עוד תאיר נר, הוא ואשתו לא יתנו שנה לעיניהם, מהכים המה לקראת בא בנם בלב מלא יגון ופחד. פתאום שמעו קול מצעדי איש ההולך ובא ברגלים ממהרות.

— הוא בא — קראה שרה, וישכור נראה על סף הבית ועל פניו שמחה.

— בשורה טובה בפיך, בני — קראה האשה, הזקן הביש בו בתמהון.

— כן הוא ענה ישכור — מבית סופר המושל הנני בא והוא הבטיחני לעמוד לימיננו, הלא תדעו כי המושל יעשה עצתו —

— ומה יעשה הסופר? — קרא הזקן — אם השר אטם אזניו ולא שמע גם בקול דון יוסף ריקא ציר מטלכת ספרד —

— אכן גם הסופר יפחד מפני אדוניו, ועל כן יעצני כי נבקש עזרה מאת השולטן בסים, והוא הלא נודע לאיש ישר ומנן לישראל. ואז יהיה אחת משתי אלה, אם השולטן יציה להוציאה לחפשי כרגע, או יטסור הדבר בידי הכהנים, וגם אם כזאת יעשה אין כל פחד, כי הסופר נשבע לי בזקנו כי עצתו תעשה בחברת הכהנים ואף אחד לא יעיז לקום נגדו —

— וכמה כסף דרוש לדבר הזה? — שאל האב.

— חמשים שקל זהב —

— האם הסתתרה בינתך? — קרא האב — איפו נקח את הכסף הרב הזה? —

— לא: לנפשו בקש את הכסף, אך בלי כסף קצרה ידו מעשות מאומה, ואני הבטחתיו לתת אותם לו ועלינו החובה לעשות כאשר הבטחתי —

— עלינו החובה? — קרא הזקן באנחה. שרה קמה מטקומה ותטהר ותוציא מקיר הבית כוסות כסף וכסות ושתי שרשרות זהב ונזמים ותתנם על יד בנה באטרה: הן כל אלה קנינו אך למענה, למען שמח לבה, ועתה יהיו לפדות נפשה —

— באלה עוד לא נִוָּשַׁע — אמר ישכור — אך הן אוהבים וקרובים לנו המה לא יעמדו מנגד, המה יעזרונו להציל מטות נפש בת ישראל, ועתה נתן שנה לעפעפינו ומחר בבקר השכם נחל במלאכה —. ישכור יצא בלב מלא תקוה, וגם האם במחה בבנה. רק האב היה כנאש מתקוה, אך לא השמיע מחשבתו להם לבל ישבית תקותם.

אסתר ישבה במחשבים ויכבידו עליה נחושתה שבעה ימים ושבעה לילות, אך לאחרונה הצליח ביד ציר הישפניה להטות לב המושל כי ישלחנה לחפשי ומה גם אחרי כי מאהארע אשר היתה בכל אלה נעלמה ואיש לא ידע מה היה לה, והיהודים אמרו כי שלחה יד בנפשה יען כי העידה שקר באסתר.

— עוד ביום הזה תשוב כתך אליך — אמר ציר הישפניה אל יחיאל בבואו אליו — לך ובקש את כתך בשטי ומה ישיבוה לך — יחיאל היה כאיש נרחם ויסוֹל אַרצה ויבקש לנשק רגל דון יוסף.

— בוש והכלם יחיאל ממעשיך — ענה דון יוסף, לא נאוה לאיש לעשות כזאת, גם תודתך חשוך עד אשר תחבק את כתך בידך —

— צדקת אדוני — קרא יהיאל וסלח לאב אטלל אם רגשותיו הכוהו בשגעון. — כאשר בא יהיאל אל בית המושל ראה אותו יושב על כסאו לפני השער כאשר יעשה יום ביומו להשמיע משפט. בידו מכתב אשר קרא ויעמיק חקור להבין כל הרשום בו.

— אהון רב חסד! — קרא היהודי בהשתחוותו אפים ארצה — האדון הנכבד ציר מטלכת ספרד שולח בידי ברכת שלום לראש המושל האדיר ויבקשך. . .

המושל נשא עיניו ומראה פניו העתיק מפי היהודי מלים.

— אם דבר להנוצרי הזה אלי מדוע ישלח דברו ביד בן־כלב כמוך, את אם אמך ישרף אללה באש, מה תבקש? —

— את בתי — קרא יהיאל ויפרש את כפיו.

— כבר עבר המועד — ענה המושל — הנה פקודה בידי מעת השלטון, יברכהו אלהים, ומחר אשלחה לעיר פים —. קרסולי האב האטלל מעדו ויפול כפת ארצה. אך המושל לא שעה אליו ויוסף להתבונן במכתב ופניו העידו בו כי לא לנחת היו דבריו ללבו, וכהתימו לקרוא נראה קצף על פניו. אך בכל זאת נשק את המגילה כמו פיו וישמנה בצלחתו, ואחרי כן נתן אות בידו אל השומר והוא נגש ויגע ברגלו בהשוכב על הארץ ויקרא: קום שמע ושמע לדברי המושל —. הזקן התעורר בכל מאמצי כחו לקום.

— דע כי הכסף הדרוש לנסיעת בתך לפים מידך אדרוש. חמשים שקל זהב תביא היום לידי — קרא המושל.

— חמשים שקל! — קרא הזקן בשמטון, אבל בידי אין מאום ורכים נושי, בעצמות אמי עליה השלום אשבע כי אין בידי אף גרה אחת. חוסה נא חמול נא —

— אתה תאמר כי אין בכסף בידך, טוב — ענה המושל — אני מאמין כדברך. וגם אתה האמין בדברי כי אם לא תביא את הכסף עד אחרי עבור שתי שעות אז תֻּנָּה על כף רגלך חמש מאות מכות, ועתה סור מעל פני —

— עוד דבר לי אליך, אם תמצא ידי לאסוף את הכסף היה, את כי לא תאמין בדבר הזה, התתנני ללכת את בתי עד פים —

— מות תמות אתה וכל היהודים אשר יעיזו ללכת אחריה אף במרחק עשר פרסה — קרא המושל בגאון.

יהיאל הלך אל ציר ספרד ויספר לו ככל הדברים אשר דבר אליו המפחה ובכלותו דבריו מערו קרסוליו ויפול מלא קומתו ארצה, ודון יוסף הלך בחמת רוחו בחדר אחת הנה ואחת הנה זמן כביר, אחרי כן נגש אליו ויניח ידו על ראשו ויאמר: ומה יהשוב לכך לעשות? — יהיאל הביט בו כאיש אשר בינתו הסתתרה רגעים אחדים ואחרי כן קרא במר נפשו: ומה אעשה? האם תמצא ידי לשלם הכסף? יבואו ויבזו ביתי וינערוהו מטקומו, ואחרי כן יאסרוני ויכוני עד צאת נפשי ותשוב אל האלהים אשר נתנה ולא ארע עוד צרה. ומה חסץ לי עוד בחיים אם בתי חמדת נפשי נתונה בידי זרים —

— הרגע נא ידידי — ענה הציר ברגשי חמלה — ואל תמהר ללא פחד,

כאשר ארמה שלה השר הבונד את דברו אל השולטן למען יסכל עצתי, אך בדבר הזה עשה אתך טובה למרות חפצו, כי מוליי־עבד־רחמן איש טוב ועושה צדקה, ואות למוכה הוא לך כי צוה להביא את בתך לפניו, ועל דבר הטשים השקלים אל יפול לבך, כי אני אֱלֹוָה אותם לך וידעתי נאמנה כי תשיבם לי. עתה שובה הביתה ובשר לאשתך את הבשורה הטובה ואחרי כן תשוב הנה ואתן לך הכסף אשר תתן לזאב השורף —

לא בישפת איש ולא בעט סופר תִּסָּפֵר ענות נפש יחיאל ואשתו ובני בראיתם טכסום מהביאם את חמדת נפשם אסורה בזיקים אל העידה אשר עליה הושיבוה השומרים בידי זרון בעת אשר שפתותיהם טלאו לעג ובוז. בתחלה נטר יששכר אטר להתחפש וללות את אחותה בדרכה, אך תחנוני אמו עצרוהו טעשות זאת. ועל כן נמצא אחר טשפחתם אשר ערב לבו ללכת בדרך אשר בו הובילו את האכללה למען יוריע לאבותיה את הנעשה בה. ששה ימים הלכו למסעם מהר לנגב ומנגב להר, על ראשם הכה השטש הבוער כלסיד אש ובלילה שככו לנוח על סני השדה ולצרת נפש אסתר אין קצה, וגם נרשון אשר גלה אתה בדרך ואשר אטר כי מפחר שודדים יבקש מחסה לו בצל אנשי החיל וישלם להם בכסף טלא על חסדם זה כי נתנוהו ללכת אתם, גם הוא לא יכול להושיע לה, וגם הוא שבע טכות לרגעים הרבה יתר טאשר אותה נפשו, אך הוא ככל היהודים במאהאקא כבר הסכין לקחת טתנות כאלה טידי יושבי הארץ, ולבבו טלא גיל בראותו כי אסתר שטחה בחברתו. לסני שער העיר נפרד נרשון טעל האסורה בלב טלא יגון, וצרת לב אסתר נדלה טרגע לרגע כראותה כי היא נלטודה בידי פראים אכזרים. קהל גדול עטרו אותה ואת טוליכיה ויקראו בקול גדול: טות תטות האהובה אשר בגדה באטונתנו. השנאה האיטה הזאת אשר רדפה אותה על צואר נתנה לה טנגת לב הרבה יתר טכל טצרי בית האסורים. טה עשיתי להם רעה כי כה ירדפוני בלי חמלה? שאלה את נפשה, ומי יודע אם לא נפצה ראשה אל הסלע לולא היתה קשורת בכבלים אל הסרוה, וכאשר פתחו את הרצועותיה שככה כטתה על הארץ.

הקאדי בעיר פים היה איש ישר לב ירא אלהים ואוהב אדם וברואתו את האכללה נכטרו נחומיו עליה ויאספה אל ביתו ולא שלחה לבית האסורים, וכאשר שבה כטעם לאיתנה הובילה אל השולטן אשר חפץ לראותה ולדבר עטה. ברכבם יחד ברחוב העיר על סני בתי טספחר הבנדים היקרים אטר הקאדי אליה: שטעי בת, ידעתי כי אף כי בחרת לך הטלבוש השחור בכל זאת תבסוף נפשך לעדות בגד יקר כאחר טאלה, הן אך אשה את —

— הלא טכם יצאה סקודה כי נלבש טלבושי אבל כאלה — ענתה היא בטנוחת — ונפשי לא תתאוה להטיים כי אהיה בקוץ טכאיב בעיני הורי — הקאדי החריש, ואחרי אשר באו אל שער השולטן אטר אליה: הנה עוד טעט ותראי סני השולטן השושל על כל המאטינים, הרודה בכל ארצות הטערב, אך אל יפול לבך, אף כי רק אשה את, דעי כי אוהבים רבים לך סה —

— אטתך הסכינה לדבר אל טלך הטלכים ולטה זה תפחד טאנוש יטות? —

מה נעשה בה בארמון השולטן לא נודע עד הנה. רבים אמרו כי השולטן נפה דבר אליה לקחת את לבבה, ואחרים הגידו כי יורש העצר חלה בחלת האהבה בראותו את היהודיה וישבע לה לקחת אותה לו לאשה, אם אך תסיר דתה, אך דבר ברור לא נודע לאיש בלתי אם כי אחרי עבור שמונת ימים שבה אל בית הקאדי לבושה בלבושיה השחורים ומנוחת לבבה לא עזבתה. הקאדי קדם פניה ברצון ויאמר: המצאה יד המושל הנעלה, יברכהו אלהים, לעשות יותר ממני? הֲתַאוֹתי לבוא ולחסות בצל אמונת נביאנו? —

— אמתך עיפה מאד — ענתה אסתר ותורד ראשה לארץ.

— עשי כחפצך בתי — ענה הקאדי — הן סניך דלו מאוד בימים האחרונים לכי ותני מרגוע לנפשך, אך בטרם תלכי השיביני דבר על שאלתי —

— כמה ימים יעברו בטרם ישפט האיש אשר יצא עליו המשפט למות? — שאלה היא מבלי השיב על דבריו.

— אף לא רגע אחד — ענה הקאדי — הן כאכזריות נוראה תחשב להניח את איש, אשר ידע כי יתעתד למות, לחיות עוד בחיי צער כאלה.

— ולמה זה יבדילוני לרעה? הן באזני שמעתי כי אם לא אמיר דתי אז אחת דתי למות ולמה זה תחכו עוד? —

— אם כן לא מצא חן בעיניך הארמון וכל כבודו? —

— גדולות ראו עיני שמה, עשר וכבוד אשר רב כחם להוליך שולל לב עלמה צעירה לימים —

— ובידך לשבת שם עד עולם —

— בידי כבידך —

— בחידות תדברי, בת עם המזמה —

— לוא הַמַּתָּ את השלטן, ה' ישמרך מחשבה כזאת, ותירש את כסאו, התדמה כי מצאת בו ענג לנפשך? —

— לא, הן חרדתי לרגעים מפני אלהי המשפט —

— והשלטן אך איש הוא, ואני אחמא ואמרוד במלך המלכים, באלהי המשפט אשר משטו חַתַּת גם אתה גם השלטן? התדמה כי אמצא נחת בחדרים המצפים זהב, בהנגים והפרדסים וכל כלי חמדה אחרי כי אקום בפני תמיד? עתה ידע לבי כי לא באלה יצלח איש, מאשרה הייתי לפנים, בצאתי לשוח על יד אבי בגן ציר ממלכת אמעריקא, אשר יתן גם אותנו היהודים להתענג בו, ביום מועד, ואזכור יום אחד אשר בו התענגתי עד מאוד בחברת ילדים וילדות כנילי ובצאתי לחפש אחרי סרחים ראיתי נחל זך ובהיר ובו ישחו דגים בפנוחה, עיני נמשכו אחריהם ואתבונן בם זמן כביר, מנוחת אלחים שררה בכל הכפר והנהר ומנוחת אלהים מלאה כל בתי נפשי, ורגשות נעלות אשר אין בשפת אנוש להביען כמו נשאו את רוחי על כנפיהן וירוני שלום ונחת, וכמנוחה ההיא אחוש עתה כלבי — ואם אקרא לסערות תיתן כי תבואנה ותצרנה אותי בכנפיהן? לא אוכל ולא אובה! —

אחרי עבור ימים אחדים באה הפקודה מאת השלטן אל הקאדי כי יאסוף

את כל חכמי ישראל בעיר סים ולהפיל עליהם אימתה כי אם לא יצלח בידיהם עתות את לב הנערה כי תטיר דתה, אז ישאו הטה את עונה. היהודים נבהלו לד מאוד בשמעם דברי הנזרה, כי עוד לא שכחו את התלאות אשר מצאום זה לא כביר ביטי ממשלת השלטן טוליי יזיד, אשר נתנם למשסה ובז, ויתאספו החכמים כלב נשבר אל בית הקאדי, והוא הלך אל ההרטון לקרוא לאסתר ויאמר לה: בתי, ראה אראה כי יראת אלהים על פניך ועל כן תמאני לשמוע בקולנו, אך הנה חכמי עמך נאספו ובאו אלי, והמה יורוך, כי גם לנו חלק ונחלה בחיי עד כלכם, ואלהים לא יקצוף עליך אם תאמיני גם בנביאו — סני הנערה חורו כמת בשמעה דבריו ותקרא: הנני מפלת תחנתי לפניך, לבל תביאני לראות פני החכמים, כי לא יצלחו כדבריהם להסיר לבבי —

— אבל הלא היא מצות השלטן, אשר נפשו תכסוף עד מאוד להציל נפשך מרדת שחת —

— נפשו תכסוף להצילני? ומי זה יעיוב לבו לקום בפניו! — שאלה אסתר. הקאדי נגש אליה ויאמר בלאט: אגלה לך סוד כמוס כי כל בני העיר יתנעשו והכהנים יקראו מלא אחרי השלטן כי הוא יתן לך יד להחזיק לבבך לכל תסורי מא מונתך, ועל כן נפחד מאוד. התביני לדברי? —

— אבין ולא אבין — ענתה במנוד ראש — אך חפצכם יקום, הנני ללכת אל מקום מושב החכמים —. היהודים בסים נסו לעשות כל אשר בכחם בדבר שפתים וגם מכספם שחדו למען הצילה, אך כל עמלם היה לריק, ועל כן בנפול עליהם אימת השלטן נסו דבר אליה לפתותה כי תקריב נפשה לעמה ותקבל עליה אמונת המחמדים ואם גם רק למראה עין, ויתאמצו להוכיח לה כי תפיק בעשותה זאת חן וחסד בעיני אלהים בתתה נפשה כפר עמו. היא החרישה זמן כביר ואחרי כן הריטה ראשה ותבט בהאספה ותקרא בקול: אבותי ומורי ידעתי צרת נפשכם, אך אל תפחדו ואל תיהו, כי אלהים יפדה נפש הולכי תם ולא יתן עמו לעשות בהם כלה, אל תמשילוני לאסתר המלכה, כי אותה לא בקשו להדיח מעל אמונתה ולהתכחש לעמה. עמודי ישראל! המו אזניכם ושמעו לדברי נערה חסרת דעת, עוד אזכור דברי גבור הציד מלב־בוקסם בבואו לבית אבי לקנות כלי מלחמה, ואני הייתי אז ילדה קטנה, אשר ספר כי עיניו ראו מלחמת שני לבאים עם חזיר יער, החזיר הכריע את אויבו תחתיו ואחרי הרגו את הלביא התעלל בהלביאה, אך היא התעוררה פתאום ברוח עז וקנאת ותניע ראשה בקראה בקול, כמו חפצה להשטיע, רק לאלהים לבדו העז והנצחון ולא לחזיר מיער! מורי! אמנם כן הוא אין עז ומנצח כאלהינו! ואם נתן שמו לחרפה בפי המחמדים? חלילה לנו! מה חפץ לי בחיים? הנה אתן נפשי בשטחה למען קדושת שם קדוש ישראל ואויביו יראו ויבושו ויתנו בעפר סיהם!—

— אמן! — קרא זקן החכמים — נשי הנה בתי ואברכך בשם ה', ואוי לו לאיש אשר ינסה עוד דבר אליה, כי ה' שם דברו אמת בסיה ורוחו יצק עליה, והוא יעשה חפצו בה ובנו

— אמן! — ענתה כל האספה אחריו, ואסתר השפילה ראשה לקבל ברכת החכם. הקאדי אשר שמע את כל דבריהם שלח את החכמים לביתם בהבטיחו אותם כי כל רעה לא תעשה להם אחרי כי עשו כמצות השלטן, ואל אסתר אמר: אמללה, קשת ערף, קץ חייך בא ומחר תקרבי לפני כם שופט עליון והוא יראך בחסדו. היש לך עוד שאלה? התחפצי כי יבוא אחד מחכמי עמך הנה להתפלל ולהתודות עמך אל אלהיך? —

— אודה לאדוני על חסדו, ועתה רק מנוחה אבקש, אלהי אבי לא רחוק ממני ולפניו אשפוך שיחי אני לבדי, רק אחת אבקשך, בטרם יפוח היום שלח אלי את שתי בנותיך הקטנות להיות אצלי —

אחרי אשר נשארה אסתר שעות אחדות לבדה ולא אכלה ולא שתה כל היום הביאה הכושית את שתי הילדות אליה והיא הושיבה אותן ליטינה ושמאלה ותשיח עמהן, וכאשר בא הקאדי לחדרה לעת ערב וכראותו אותה יושבת בין שתי בנותיו רחש לבו כבוד ואהבה להנערה אשר אמץ לב נכר לה.

סלחי נא בתי — אמר כרגש — כי באתי הנה להפריע מנוחתך, אך למענך עשיתי זאת, כי אשה ערביה באה הנה ותאמר כי דברים בפיה מאת אבותיך, האתנה לבוא הנה? —. היא הניעה בראשה ותבקש כי יקח הילדות עמו. וכצאתו נשקעה בתהום מחשבות אין קץ. אחרי רגעים אחדים נפתחה הדלת ומאהארא, אשר פניה חורו כסני טת וכמו זקנה קפצה עליה בלא עת מרצה אל החדר ותעמוד בצד הפתח כי לא הרהיבה בנפשה עז לגשת אל העבריה — אסתר קמה מכסאה ותאחז כפה ותאמר בקול נחוטים: הנה באת הנה לראות פני בשרם אלך ואינני, טוב עשית, וידעתי נאמנה, כי בכל זאת תאהביני בלבך —. כנחלים פרצו דמעות הערבית מעיניה ותפול מלוא קומתה ארצה ותכה במצחה ברצפת הבית: אוי לנפשי — קראה בקול קורע לב — מה עשיתי? אוי לי! לוא ידעתי אחרית טראש, אני אשרתי להעלותך על ובידי הורדתיך אל בור שחת. דמך על ראשי יחול ומנוחה לא אמצא לא בחיים ולא בקבר —

— אל נא, מאהארא — קראה אסתר בהריטה אותה מעל הארץ, דמי לא על ראשך יחול, כי לא מתך יצא משפטי למות, אמצי לבך ואל רחום יראה ללבך הנשבר, מה תלילי? המה יחפצו דם בני עמי, ישתוהו כחפצם — אך היש בסיך דבר מה מאביתי? —

— לא, היו לא תהיה! — קראה מאהארא ותתעורר ותרקע כמשנעת — לא אתנך בידם. הן בת אני לשבט בני מדכר עין נדי ועז וגבורה בלבי, למצער בא טרך בלבי, אך צרתך הזכרתני כי בת אני לשבט ההוא אטיל הלב. אל ארצי ומולדתי הלכתי ומצאתי לי איש כלבבי אשר יסדך מידם, בלילה הזה יבוא להדרך המושל על בני שבטי ויוציאך למרחב, ועל סוסו קל המרוץ כעפר ישאך אל מקום לא תשיגך יד רודפיך — אסתר השתוממה למשמע אזניה ותקרא בנואשת מתקוה: אבל איזה המקום לא תשיגהו יד השלטן? —

— ידו קצרה מהשיג את בני המדבר החפשים, באהל המושל תשבי ותשחקי לזעף אף רודפיך —

(המשך יבוא.)

ב.

קבלת מהרח"ו ומהר"י סרוק.

ומכאן הוא לדוגמא מעט מקבלת מהרח"ו ומהר"י סרוק להראות כי שניהם יצ"ל נסורות מת קבלת האר"י על לומן לאחר ודברי שניהם מלאים רק סידוד ומזוג רגיש אין פנין וכל כוונתם היתה רק להראות כי גבהו מדברים מאד מאד.

קבלת מהרח"ו.

וגבאר בפי' לאחרה שיש ניקוד של ד"ת הוא בפי' לאבריה בן יוקף, הנה נודע כי ניקוד יש ב' עזרות זעב"ז וכשמוסלין כותתין הארלה והוא עור הלשון העליון והשנון ואז מתגלה בעצם הניקוד לבדה לבד ניקוד עלמו עם האזרות שנמצאו עדיין הם בחזיתם ואין לורש יולא לאוץ כי ב' עזרות אשר עליו מוכנין יכילתן להאיר לבד בעצמת הניקוד שנגלים כב"ל אז יכולין האזרות שנמצאו לבקוע מחילות הבעטרה עלמה ולהאיר לאוץ דרך לדי דופני הבעטרה בפי שלין שם ב' מחילות באו שיש ניקוד עלמו והנה האחרה זו בדרך לד דיוקלת אפי הניקוד רק האחרה זו בדרך לד דופני כלי הבעטרה עלמה וזו האחרה היא נפי' לאבריה בן יוקף כי הניקוד עלמו דז ה' הוא יוקף ולאבריה נפו הוא האחרה היולאת מדופני לדי הבעטרה שפו, ושכחתי מה שממעתי ממורי ז"ל שם הוא מהאחרה היולאת עלדי הבעטרה דרך שניה לו לאמור והנה לאבריה לרופו לאפ"ר מ"י כי הנה הבג' מלפ"ך שפה גי' לאפ"ר עם הכולל הנה הם נתונין בבעטרה של הניקוד הנקראת כ"ל שהוא גי' מ"י וזהו לאפ"ר מ"י והענין במ"ש מלעיונו כי ניקוד עלמו הנקרא כ"ל יש בו בללות הא' מלד לאת כל ה' כולל מ"י הרי גי' מ"י לבד הא"ג שמלד לאת הם כתוניס בבעטרה של הניקוד הנ"ל כי עפ"י הם כתוניס ועזרות בדבקה של רמ"ל לאחר כנגדם לפי שפה הם בגלוי לבקעה הכ"ל ולבן יכולים לבקוע ולילאת דרך הבעטרה להבחין בדבקת רמ"ל, וזכור בבבא זה והנה לותה האחרה היולאת מאלו הא"ג ולמוך הוא בחי' לאבריה גם הבחת תיבת לאבריה מורה על ברית ורביה כמ"ש ואת הבחי קרא לאבריה כי הפרני לאלהים בארץ עניי, ומזה

קבלת מהר"י סרוק.

ובאר ידעת שהכלים של ז"ת בתידרו למטה בהתפשטותו ה' שם במקום שבחי כלים ואלה השבחי כלים בזה ז"ת לבדו דהיינו סג"ת בה"י שהם בקרלים ז"ת בבל מקום ואל' לבדה והיקף בראשית ל"ת ו"ת בדבקו ז"ת בבלה ז"ל ובוק' בהוד ז"ל והשפשה ז"ת בבל מדות הוד, והי' חלי ת"ת המגולה של ז"ת בחר לבניהם ובשרלתה מלכות שהיא בעלה קפירה אחת בלבד בהשפטה בבל מדת הוד של ז"ל וז"ל, שהוא בעל שם ד' מדות שוה לה שהשפשה בבל מדה של בלה ז"ל זהה דשפה עליה וקטרגה באחור ז"ל ל' לב' מלכים שיתחשו בבחר ו' עד שרשו ל"ם יח' לבוק' לבי ואשבוי את עלמך ואזר בקוד עשה עם ז"ל בקוד זבב והיינו דאחר קרא והוא יחשוב ש"ך דהיינו שתהי' טפיל לו, וחזרו שניהם בקוד עשה זרע לא"ב רוז ל"ם לאריך שיקה השפה ויתן שיעור לבל ו' ואחד מהם, וחזו שרשו הבחוב מי שהוא ל"ל הנבה מז' ניבות מדד בשבלו שיש שהיא השפה הזאת שאחרנו ובלותה האחידה נתן שיעור לז"ל ובוקשה והיינו שאחר קרא ושניש זבת בבן שהוא ז"ל, ובל בשלים עשר הארץ דהיינו מלבות בלה, וקיים בשלים ת"ם מדת מלבות שהיא דבוקה בו שאחוליו אבין חדושי ובשבלל ל"ל תלת גו תלת בל"ל השלה זאת השפה בביכול בידו והבניס לותה בתוך קפירות האבשה שהוא לבד דרך שרשם לבד וירדם לותה עשה דרך הוא שבדרה עד קוף בלה הוד יקוד של יקו לבד בקוד שרין שיעין דבוקה ובניות שהם שתבלל הזבב ושתחקים הבדולות לז עלמה זאת השפה ובזבב לשבלה עד הלשם יקוד של שבשה ויולאת בקוד

קבלת מהר"י סרוק קבלת מהרח"ו

יולם כמץ לא תוך מעי לעמ ומס עלמה כי פליה וכציה הוא בהכנסת עמרה ודי בזה.
למעלה בסוד פרוזדור עד נקודה שלא ת"ת של (עיין בס' עץ חיים שער הלתת המוחין פרק
יסוד לעמ ומס הוא העשיה כאשר נאמר ע', נעתק מסס לות בחות).
בס"ד. נעתק לות בחות מס' שבר יוסף
קבלת מהר"י סרוק ז' ל"ם ע"ב, מהולמה פניף דפוס קלרענץ.

ג.

בדבר הספר כח ה'.

הס' כח ה' כתאבר מר' שמואל לאבנזי ובדפס בפעס הרלשונס בס נוגלות מכתם מיס"ר רבו מאר הולין לאור בשנת של"ח, ואחרי כן נדפס הס, הזה עוד הפעם בס' לקוטי הס"ם ציחד עם שאר דבריס מקבלת מהר"י ומהרח"ו, ומה מאד שגו המקובלים בס' הזה ובר' שמואל לאבנזי כי מבשניהו לתיס מקובל ואוהב הקבלה נאמת, יען כי הוליא ספרי יס"ר בקבלה ועשה ג"כ הגהות בקבלה על ספר שבר יוסף קבלת מהר"י סרוק, אבל נסו עיניהס מראות כי שנת לת הקבלה ובפרט קבלת מהר"י מבליח שלחה ורוח אחרת היתה אתו, וכל מעשיו בקבלה היו רק להתל בס ולהראות מרפתה לעין כל ולמען ס"וס עיני המבוריס כי יבחילו לראות נכוחה.

ומכה מספר כח ה' נקל מאד להביר לת האיש הזה ולת שיחו כי רק להתל ולשחק בהמקובלים ילא להראות כי כל דבריהס מלאכ וכל מעשיהם הבל ויש בידו לעשות כמוהס ספרים בקבלה, רק בלילה לחד, בלרופים ובטרוקין, וגימטריאות, וצרמזים לין קץ, ועל דרך זה עשה ג"כ הגהות רבות על קהלי מהר"י סרוק בקבלה לשר נדפסו בס' מלרף לסכמה ולת רבו יס"ר מקדילה לשר הוא הולילו ג"כ לאור בשנת שם"ט בשחזילילה.

ולעתיק שם קלת מדברי הס' כח ה' כמו שנדפס בס' לקוטי הס"ם דפוס קלרענץ*) ולוסיף מעט הערות לברר ולבאר הדברים.

ספר כח ה'.

ולחר הקדימי זה לציל קלת למודים שהשגתי ממוה"ר יס"ר מקדילה ומעט קט הוספתי מדעתי וקלחתיו כח ה' כי זו יודע כוחו הגדול כפי מה שיקבול שכלו ובחיזה דרך מפליל לעשות הגס שבשילאו לאומה קפדי הרב הכ"ל לין לורך לזה הסיעור הקטן שלקטתיו בעתיתי קניף לס' נוגלות חכמה ולילו מעשר ולא תרומה מחבוריו ולבקשת לחד מרבי ולחי סברתי, בלילה לחד מליתי וגס ילידתי: ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר.

שלשה ממכי לברם לך מהו הכלה בלמודי התלילות למוהר"ר חיים קלבריז זל"ל לאמרו שמהשעשוע והתועה שהתועע בעלמו הס"ק ע"י הג' גבולות בינה גבולה יקוד, כולרו לותיות התורה וילאו לפעל שקודם לכן היו נעוזות בתוכו בכח, והיינו לאמר ולחיה חללו לאון, כלומר בעלמותו ית' ממש ולאמרת שזה דומה למה שילאמרו חכמינו ז"ל והקוקמים ע"י הס"ק הנקראים פירושלטים שמהשלהבת הגשמיים בשהיו מתועעת ומהנחלים הלומות נולדות לותיות שלינן כמו חלם הלותיות הגשמיות חלא אן מדברות בעוד עם מי שזכה להבין לת דבריהס, וע"י מגידי העתידות המביליס בלותה חכמה, ותמהת מאד על הנקודות

---

*) הוגה על ידי על פי הספר כח ה' הנדפס בספר גובלות חכמה הנדפס בשנת שצ"א שם נמלאו שגוים לטובה בהקומות רבים — המו"ל.

וקוים ואותיות ומנוקדות וחגין שמדברים בהם ח"ס, בשומרך שליחם רק לשמים מוכיח על הנצטלים בהם ולשון כו'.

תשובה הפלתני ליבכם לפניו ועשיתי והרגזתני להעלות אותי ממדבריתי וגם שלחני עמוק בצ"ל, כעת ח"ל להפעל ממך בלח בלוש ע"כ תקלר מאד ומוז לחכם די דע לך לחי שקודם בריאת העולם היה כל דבר בו יה"ש בלתי שום הבדל או חילוף בין דבר לדבר, ואחר הצמצום בתחום המקום שהוא שיעור לחרוך רחב ועמוק ל"ל מרסק בעל ו"ק או הוא כמו שבדרו הפילוקוף הסגיח החחרון של העציל, אבל חיכו ח"ו בשם שהקב"ה הוא המקיף השיעור הכ"ל ולכן נקרא הקב"ה קו"ף לשון מקיף וקו"ף בגי' מקום וכו' א). ובעמה תרחיב לך הענין יותר, ורחשונה שהיכו מלא או קדר החותיות יהיה הענין מבואר אחד בשם"ס הם קנאוני בלח לל, ולח בלבד בחלו בחיקודותיהם החחריים שויס ר"ל שבחיהם חל"ף ולמ"ד ולוחותיהם שהם הנקודות ומשומת חלח לחיליו בשווי בלורה ר"ל בניקודות שהן בכחמה לחותיות, יקרה היכו כשהנקודות ג"כ משומות בחלבן ד"מ לבן, בבל, שבזה נשחרת הסו"ן בלי ניקוד ובזה הלמ"ד ובשנהפך ל"ד בפ"ל ויהי לחבן, לח נחחלפו החותיות בחש"ם בלימודי חלילות להחר"י ז"ל, החל"ף מולכדת חב' וויי"ן א, וכן הלמד ל, חם כן חבן ובבל שויס בחותיותיהם, חבל מחחלפים בחמוחותיהם ובחלבם וילד פלחים שהקח"ץ גדול הוא בחדגה עליונה שבלורות והוא המדבר והלילי נקרא קחץ קטן, והיא מדרגה שלית ר"ל החי והפחח גדול ממדרגת הלוחם והפחח קטן שהוא הסגו"ל הוא ממדרגת הדומם לחמס ירידה זו היחה ניקודותיו הלוויים ר"ל בנקודות לא בחותיות, וז"ם לב בבל שהלב מבין ומי לא ידע שהם מקח ליטרל של בחזל ותעשה בו גרגין וליטרל לחרת ותעשה מבחע וליטרל שליחית ותעשה דלי שב' חלו הכלים עם שהויס בחמרם ובשויוהם ובחשקלם בע"ז הם מחחלפים בפעולתם כפי שיהו הלוהות והלו עכ"פ הן מחחלפין בחיח חבל לומזי העניים יכפלו הכייל הם' בעלמו ויעשו חמונת חיות ושופות וקפיהות וכלים מכלים שוים והחמר לעולם לחחד בחיח כן הוא בחותיות ב).

דרכי המקובלים שע"י יבואו לפניותיות הסמות והורותן רבים, ולולם היותר מבואר מכולם הגלוי וברחם לענין בל הוא שער שיהי החותיות בכ"ל, שחותיות בבן ובבל שוות ע"כ לחמרו שבגלגול בבן היה בבל ודומה לו כ"כ בש"ע מזמור י"ד וזה נקרא שער המבואר חבל הרוקח ויהיו לחבגלגולים, וכן חבל הקני הוא קין והוא יחרו שבו בחבגלגל קין, ומשה הוא הבל ובבל שהרגו בבחיבו בחיותם פייקו בלפורה, בהברחם לותיות בחברחם שבשבילו נברחו ז"ו, וכן מיכחל הוא ישרחל בחותיותיו ע"כ לומר בדמיחל מיכחל מרכם כילד לותיות ול"י ומשפות לבתי החיבות ויבשרחל לותיות ר"ם בגד לותיות ע"ך שבמיכחל ור"ם ומ"ך שויס בענין, וכן מיכחל הוא כ"נ מקריב בשמותיהן של ישרחל שמזבח של מעלה בהחרן לעשה ושניהם בח' לחד כי היום ה' נרח"ם חלי"ם, לותיות לחרן מיכחל ומרז"ל מה רחה היה לרוכו של יוסף, י"ם קו"ף לותיות מיוסף, שרחשים נרח שיח כי שבח ימים עשה ה' ולח לחור בשבח ימים וכן בי' חרשח ביו"ד מלחכות בברח העולם, ולפחוקי מ"ד בינקן בברח העולם ברחשית הוא ר' בתשרי ברח חלהים ס"ו, עיין בספר הפליחה ובתקוני הזוהר פלחות על חלה זו, וברחם ס' פעמה רזה הבדפס בעיר פרחגה ייעד להדפיס ס' קרחו קדרי ברחשית וגו חם"ך הפוכי חלה ברחשית שבהיותה בת שם לותיות בוא חם"ך בחיס בח"ם בחי' ד"מ לותיות שבחיבות חז"ק מחחלפות על ו' לופיכס חז"ק חק"ו זח"ק ז"ח קז"ח קח"ז, וז"ם המזקוני בהקדמת פי' לבורה ז"ל לותיות מוקד מזקי"ם על ילרי לבו יעידו כאשר משתה הפנים על כל לחד יעמודו בן משה רוחי עולם ילרי לבו חל על נחחדו, פירוש ניח"ל לותיות רחשוות של שם מזקיק שהם יקוד שמו ולכן בכל

א) פה מביא עוד הרבה דברים, אבל אין בהם כל תועלת ע"כ עזבתי אותם.

א) כוונתו כי כמו שיעשו בעלי אוחזי העינים נפלאות עם נייר אחד כן יעשו המקובלים ג"כ עם תאותיות ושרשי המלות והכל הוא אחד והולך ומבאר דרכי המקובלים ושיטותיהם באריכות.

פעם שמותם שמו כשמקשם קושיא בדולפא אז ממדם דבר כותב מז"ק, ואם שכיחותם גז מותיות י"ם הוא לרמוז שהוא לחזק בקבלה שנמלא גז רוחות למעלה ולמטה יעין ושמלא פנים ואחור, והוא גז מלופי שם מז"ק ממזיק גז זה פי' שהיו מוצא רק ג' מותיות דשמות ממו וכ"כ נפ' כי שם ה' לקלל ז"ל, ונפש זה שהיי קורא בברהמם קלי משמים וארץ וד' רוחות שבולם כי יש גז ד' מותיות יו"ד ה"א וא"ו ה"א, ושם עושים שם תיבות בנגד ד' רוחות ושמים וארץ שבברהו גז עכ"ל, כ"ל שלי"ל ג' מותיות כ"ל מחלבות יה"ו שם"ה למרוכם היא הרלשוכם וא"כ ממלא על ו' מופנים יה"ו יו"ה הי"ו הו"י וי"ה ושי"ו וק"ל למל כמ"ש לעיל מין ג' ההין שבשם שמות ונם המר"י ז"ל כתב שהרלשוכם היא דל"ת יו"ד והשני דל"ת וי"ו ושימך דוה"י ודע לך שלמע"ם שלמרו ס"ה שלירופי שם בן ד' שם י"ג עכ"ל נפי דעתיהו שה"ו למרוכם לינם הרלשוכם שהם כ"ד ושוד נלא"ל שכתו שבשם תהוי"ה הוא הה"ו בפולה כן נריך לכפול כל הג' מותיות היתרות ולנרשם ומלא ג' פעמים מכפל הוא ס' נפד ר"ל מכפל יו"ד ומכפל וי"ו שלכל ס' מהם י"ג לירופים ושם יהי"ו ויה"ו ושם ה"ג של בן ד' הרי הם ל"ו, ושוד ג"פ והם יהי"ה והו"ה יו"ו שבשם ג' מותיות כפולות ואין לכל אחד יותר משלשה לירופים שעושים י"ח שבשם של"ו הכ"ל עושים כולם ל"ד לירופים שבהם ריו"ד מותיות כאיך שם בן ס"ג שהו השמות משולשים ושזה מרוכבים וכ"כ נפ' שעין החכמה שנמלאו ל"ד שמות שכל אחד מהרכב מותיות הקדושות המיוסדות והם עניני הסם הטעון וכל שם משוכם שנקודתו משניהו ושהם נמלאו כל הטבולות וכל הפעולות וכנגדן משולשים ס"ג שמות שוויבא ויצא ויו שהם כלים משם והם ריו"ד מותיות ושם ל"ג נתיבות עושים רמ"ח, ומוהר"ר יש"ל כתב נפ' נבוחות שבשם שהמותיות הן כיסודות מוריות מוץ מהותיות הסם שהם לורות ושמות ומהן יתולר כל עלם, ושוד הלריך שם ונפ' הסם ועיין נפ' היכל ה' דף כ"ו, ונפ' שערי חולה דף ה', ובמזול לעניניהו, תבונה מותיות ג"ן וב"ת, ניהם בן י"ה, וידעת שתרוכם בחלת הלר"י לבן יפרחל א). לב ונניה ויש הרבה תיבות בלה"ק שלכבות כנון שניים שם שיש לו שם ושיש עיין בראל"ה נפ' נרשיות וכן בהשם נם שהות בוהן זו הן הלבעות, ולכבד מותיות כבודי עיין בחלמר חקול דין שלחות שבם ה' רוכב על שב קל רוכב מותיות כרוב דהייטו כ"ו שבל ר"ג וכ"ג כעניין ע"ג ק"ל וכמו שלו בב"ת.

צירופי שם בן ד' חם י"ב.

יהוה	יההו	יוהה	יהיו
יהוי	היה	ההיו	יהו
יוה	יוהי	ייה	יוהה
והיה	וההי	ויהה	היו
היהו	היוה	ההוי	והי
ויהי	ויוה	וייה	היה
ויהי	ויהו	יהי	יההו
ויהי	והיו	יהי	היהי
יהו	יהוו	יוה	והוה
הויו	הוי	היו	הוהו
יוין	יוון	יוי	ויוי

ונפש שהיו הוא שער הנימטריאה ושוא על ג' מופנים נשלפי' נמ"נ ונמ"ק ושמעתי מרבי שרוב שחשבונים הם משבע צירופין שבשבעים ע"כ משתמשים הרבה

א) כוונתו לא להלל את האר"י בהואר חזה ואם ישים השקרא את לבו אל אשר דרש על כלה אבן אז יבין כוונתו הנפתרת.

צמ"ק וכן לעת שלישי כ"כ כמו הא"ג צצו כלונסים גדולות וכפלחות לצל מורה עכ"פ על ערך ויקח בין ג' שעות והמלחמה שורר לעת לעולם צמלא לעת שהוא עולה צמ"ק כ' ולפ"ז מכפלנו ר"ל ג' פעמים לעת ר"ל ר"ח הוא צמ"ק ט' ומכפלנו ז"ך צמ"ק ט' ומרובעו ל"ו צמ"ק לעת וכן לפ"ז צפת לעת תכון לעד ועד תרגיש לפון שקר שהוא צמ"ב ו' שעות כאשר פה שלוח רכב צחור וקימוק שקר הקום להשועה וכ"כ עולה לרפב לעד תלחים עם לך לספר חקי, וצמדרש קהלת וכן צרעית מהימני פ' עקב פ' תקכ"ה צם' דור הולך פ' רצוח נולדים וק' רצוח עתים צכל יום וכ"כ הרמצ"ד צהקדמת פי' ק"י וכצו עכייני מלת לעת וזה גרם לו מלד קנולת מספר ט' שהוא תכלית החסצון כידוע לחכמי המספר ולפ לאכם לחזי"ל שמותמו של הקצ"ח לעת ולעד הכניעה וה' לילחים לעת שמרומצו של שם לחים, ר"ל כ"פ על כ"ה צוה"ו לעת שם לדם ר"ל מ"ם הוא שעשר של לעת, ולפשיעך פלוות ממלת לעת שלם תחצון צם הרחה שכל הוא מנ' לותיותים צמילוים צולם כמספר חצרתם ר"ל שלותיות מלצפ"ך החסוד למלות כחסצון לי"ק צ"ר כו' ותרצע כל הוא צפלמה ותכפול המרובעים זה צזה ותמלא שכל הוא עולה מקע"ז מיליין והוא פלא וכמספר זה היתה מכילה תיצת נח ר"ל כ"כ כוקות של צרכה כילד לוך תחיצת נ' שלות לעת תכפלם על שמיים רוחב יעלו ע"י לילחים תכפלם על ל' נוסף יעלו ת"ך לילחים לעות וזו חלולות ושיעור מקוה כמ"ש רז"ל שהוא לעת כל לעת צרוס נ' לעות יעלו לך ק"ן לילחים שיעורי לחלוק חלולות החיצת של פלולות המקוה שהוא נ' לעות צלם שלם קנין חייבו ר"ע קנין ובכל קצ ד' לוגין חיים לתק"ם לוגין וכל לוג ד' כוקות של צרכה ר"ל נ' לילחים לת"ע, מכפלנו על ק"ן לילחים פלוות ויולו תקע"ו מיליין וזה מפר"ל, ולכן הדין עם נח שלח לקצל הקר צחיצת כדלעי' צמ' ס"ט, שלח"ה לחפכים שיעמדו צפוף לעד, ולפ"ת קוף קוף לעת הכניסו, וי"ל שלולת החצה ת"ר לוף לתין כמקפר שקר וכפי דצרי רז"ל יהיו נ"כ כ"כ פרקוות העולם כילד מלרים הוא ד' מלות פרקה של ד' מלות פרקה שלם ק"ק לילחים, ולפי שהיה ל' עת נכוח תהיה כוח ע' מיליין ת"ר לילחים וכוח ל' עת לעולם יהיה העולם תקע"ו מיליין פרקוות כמספר הקודם עת, כ"ל שר"ל מילין ועכ"ז הוא עודף על חצפון מכפי סניהורלפילם כידוע לעיין א) (הנ"ה ע"ם צחוכפות שהקפו של דצרי הקליל שיפד צפלוק ע' שקלים שלים לילחים ור' עלה צעולם) ולדצריהם ז"ל שלמרו צעירוצין פ"ג דף כ"ל שהעגלה עפה היתה ל"ג עלות פעם כעולם תעלהה עת כמספר הכ"ל כילד שלם סודם של יום יהיה ל"ג מדקי הפנה ק"ם יום והמהלך מן הלרץ עד לרקיע לדצרי חז"ל הוא מ"ק שנה שהם עולים ק"פ לילחים יעיה תכפלם עד ל"ג עלה ר"ל עם נ' לילחים שכי עלות וילהו תקע"ו מיליין כנ"ל, וכ"כ לעות יה צפעה מחנה ישרלל כילד תהן לכל מיל לילחים לעת ומחנה ישרלל היה נ' של נ' פרקוות שהן ר"צ על י"צ מיל ר"ל כ"ד לילחים לעות צחוך וכעותם צרוחב ופעפה עולם תקע"ו מיליין כנ"ל, ומחזר לעניניו שפעה חני' נדול ונכבד ומעורר הפכל לירד לעומק ס"ד ד"ת לריה צני' נצוהה וכן ירחה וכן רוגז וכולהו לילהה ציה, לפלמי צני' נצריהל לליהו עולם ל"ן כמין כל"צ וז"ם ז"ל לליהו צעיר כלצים מפחקים, וכן עולם נדליהו וכן ט' צאצ נלוס נדליה ולל עד צכלל הם ר"צ יעיה כמין נדליה ולעתו שפעותי לעות שפעיצור כלצ הם כ"צ, נ' רלשי קליפות הן ופי' פת"ך, חעו"ר עו"ר כל"צ, וזם"ם פתה פתך ויהי לילה זו תרעות כל מיתו יעבר ר"ל עיהר הקליפות כלעות צפתך שהן רלשי כל הקליפות ודע לך שקליפות כלצ קשה והיא לעלעית בין שור ועתור ר"ל הם תקה הויו"ד שצלעלע שור ות"ו שצלעלע שור תעלה כמין כלצ וצכלן קוד שפעתה רלשונה חמור כועצר שעים כלצים נועצים וכו' ודוד עים מתקן צעיין קליפה זו ולל רעצו מכלצים צעיין וז"ם ז"ל שצלעלע שלח לעחכעים לחצ עת כלצים של צית לחצ רעצים

א) מזה נראה כי חמקובל שלנו לא יאמין את באגרות חרל וולעיג עליהם .

והם הסיבו לו רחמוקה על הכלבים וזה שקדק צלמרו כי לכלב מי הוא עוד ולא למר עוד כלב מי מן האר"י המת ודוק א) ודע לך ס"ג ז"ן לו מליהו נגי' יוסף והוא עולה כמנין קנאה וע"כ עלול לקבל היזקים מהקנאים הפמותים נעל ס"ם זה ב) ודע לך שמשה ויוסף שכיהם עולים כמנין אחד התעלמתי נמלרים וג"כ כמנין המוא"ם לו פרלוף מדם ולכן לקח משה לת עלמות יוסף עמו ג) לה"ל מוא"ד נגי' יוסף וכן יוסף עולה כמנין עוף כי עוף המנים יוליך לת הקול וזה נלמר על מטטרון, וז"ל שמשה רמז למטטרון שר"ת של משה מטטרון שר הפנים וכן נקרא לל שד"י שהוא נגי' משה"ם עיין נס' הפרדס, ויוסף רומז לסנדלפון שהוא מנעל כידוע, וכן נן נעו"ל כמנין יוסף ד) וכמ"ש נעליך נרגליך מדם וכל קנדלפון ומטטרון נלמר שכי נעריו עמו שסכי ללו עומים פרלוף מדם וכל החומות נעשו ע"י ויש כמה קודות כוללות וכפרי מו"ה יש"ר תרלח נלריכות ה) נשמה נגי' המנים ע"כ לז"ל יקרא לל המנים זו נשמה עין נמילואו עי"ן ו"ו ון נגי' רמ"ח וז"ם ה' ומהי עומתם על עלמותם ר"ל שהאדרים מעידים על מקומם שהעון פוגם האבר המיוחד לו, יעקב נגי' מלאך החלמים, מלאתי משפט ונשמה מרלמים פי' קריה נלמנה שהיה זה תפ"ח נזי כנסיות כמנין מלאתי שימה לזוכה שהוא ליליתא שגי' של ליליתא הפ"ח וכן ועת"ם נגי' תפ"ח שמלאתי משפט נהפך לל ועתה מרלמים, יד ליד לא ינקה כפל י"ד על י"ד עולה קל"ו כמנין ל"ח יונ"ה, לפריס ומנשה נגי' תשכ"ו וז"ם כרחוקן ומעטון יהיו לי שהם תשכ"ה ומכלן מוכח שת' לימו מן המנין, כי שמי נקרנו זה מטטרון שמ"י נגי' מכוך נן ירד, וז"ם ושמו לת שמי על נני ישרלל וכן ויפס לך שלוס כשהלטלף כ"ו של הוי"ה לל יפס יהיו שע"ו כמנין שלוס ותיימו יפס ה' פניו לליך כי הוא של שר הפנים ויש לללו מוהר"ר יש"ר נשער זו חנור גדול ונקתי הורה שמפלילים לנומעים.

והנה לחריו הוא שער ר"ח ופ"ת הנקרא טוטריקון וכלשון יון וורלכנרלפ"לת והיו כמו כן עם שער התמורות שער גדול מלד, לל נכז לגוז ילדתי ר"ת גימטריאה טוטריקון תמורות כגון נת"ם ב"ם או לנ"ם מי יעלה לנו המתיאה ר"ת מילה ופ"ת הויה, עין לז רחתה לללים ר"ת ער"ל ואני תמיד לים"ל ר"ת לם יתהמה חבא לו. מתוקה שנת השוגד ר"ת משה וכן שכרך הרשה מלד, ל"י הב"ל לחיך ר"ת לם יפוך הנחש נלה לחש כטעם מז"ל לין הנחש טוסך חלה ס"ב לוחשין עניו מלמעלה עיין נס' עשרה מלמרות להרמ"ע ז"ל נת יצה ר"ת נחנני לדם יחסכם נשנוחות לחנא, המן ר"ת נעקר מן העולם ושמו נרש לו, ויהי לור ומי יודע החכם יהיה, הוא יהיה לך לפה ר"ת הילל רמז לו שע"י תהיה מפורסם תורה שבע"פ וכן משה לעיני כל ישרלל פ"ת הילל, וחלבה לוחם כרגע וכמו שלחז"ל וכמה זעמו ר"נע ר"ת רלשית נויש עמלק, זועז נגי' פ"ה ופ"ה פקוקים יש נרות. ושער המתורה הוא נ"כ כמ"ם שער נכנד הלמ"ד נהפכה לרי"ם מקום הניחו לי להחנדר זו כמו להחנדל מכאן לתה למד שהרנזן קרוב להיות נזלן ולהפך חיוסה על לוח לנס כמו חרוסה לנמת חרב כתב הרד"ק שהוא כמו עצמת נחלפה ניתת דלע"ת נשכה כמו נשכה ויש כמה תיבות שומרות תמוכתן נחלוף החלפת ניתות כגון לדקה הגר לדק יש כלים שהן נת"ת נ"ם וכן תוקה נשאר חלפת ניתות חצל לריך לדעת עצע החותיות לחזו של דין ולחזו של רחמים ד"מ חית הוא של רחמים רחם חוס חון חמול חבד חפץ נכולם החית

א) במלת האר"י כוונתו על האר"י ז"ל והבן.

ב) דעתו, כי רבו ישר ירא לדבר על האר"י ולפחות בבעל שם זה, פן יקבל הזוקים מהקנאים.

ג) פה ירמוז על תלמידו משה מוץ אשר הוציא ס' אלים מוש"ר.

ד) רבו יוסף מקאנדיא יסתיר הכל בלבבו ולא יגלה את מצפוני לבבו כי הוא כמו מנע וגן נעול.

ה) הם שני תלמידי ישיר, משה מוץ, ושמואל אשכנזי, והם הדפיסו את ספרי רבם וכל האותות נעשו על ידם.

ואם כמלח סרב פוכ הדין הוא בא מלד שאר החומיות ואם נעלכה לא כמו הפ"ח בשאלות כ"ל שהחיים שמיניה לשפטים ואפ' למשות והיה חות שלו זעם שכן ז' לשונות שלו זעם שם ובכלם תמלח ף' לף התחלף זעם שלף קלף כגף קרף וזולת אלו שאריה רגיה וכבדים שבשם קודות ופלשות תמלאם בשפרי מו"ם יש"ר לשבל הוא יפיה בשם ב) הגם שהכתה משם, ואני חומר שליחודים אלו רצו מהביל חותם רעיון לשוני ונגלו מהם המוצאיים למרע"ם בשר סיני ואם שאשוני השמות בג"ע ובעה"ב שיגלו למשכילים עלמו הדברים משרשם ונפים כאלפים יודע כל דבר ממקורו, ואלו הן כעשה מן היה בערך אם שהיה בקבלה לקדמוניו שכמי שרשים ובאו"ה נאבדו ממנו בשמדות ובגירושים ואין לתנו יודע בד היכן הדברים מגיעים ב"כ טוב להיותנו משפים עד שיבון ואליהו בעת חפים.

חמר שמואל ברלה לי להפלים מאמרי זה בכי טוב דחיתה בשאלת ב"ק ק"ם הפרם שלא לשב"ם לת ר' חייא בר אבא מאבי מה בדברות הרלשונות לא נאמר בשם עוד ובדברות שלשונות נאמר בשם עוד וכו', וקשה למה שלא יותר על עוד ממה שנשלל על שמור שנאמר בשניות ולא ברלשונות וכן ניתוקף בשם וזכרת כי עבד היית במלרים וכתוים רבים כאלו ועוד קשה הלוך שיך לומר שאלני לם נאמר בשם עוד שלין לאי יודע לם נאמר בשם כי עוד וכול' מאי לאי יודע ניתי קשר ומאי ב"ש שרמוז מן הדעת לשנוד שלא ידע לם נאמר בשם כי עוד גם כשל הלשון קשה עד שתתה שואלני וכו' שאלני לם נאמר בשם עוד שלאי יודע לם נאמר בשם למה לו לאכשל הדברים, גם למה נקט לשון נאמר בהן הל"ם מאבי מה נכתב בדברות הרלשונות וכו' גם יש מקום עיון מה שייכות ושתלות יש לומר זה בשתתה הניח, וכ"ל על פי מה שכתבו התוספות בריש שמעתא זו ח"ל בהמשך דדברות הרלשונות כלל לא משיב ליה כלל ובאמי המוסקים זה מזה דלשונות ורלשונות מדל מלתא היא חבור ושמור בדבור לחד נאמרו וע"ז שאל ר' חניכא מאבי מה בדברות הרלשונות לא נאמר עוד ג"כ בדבור לחד שכתו שזכור ושמור נאמרו בדבור לחד כתו כן לשון ייעד לך הרי ליה לומר בדבור לחד ואל זה השיב לו עד שתתה קומלני למה לא נאמר בשם עוד שאלני לם נאמר בשם לם שלו שאלני יודע וכו' דשמע נאמת נאמר בדבור לחד כתו זכור ושמור ורמ"ש קבלה היתה בידו שלא נאמר עוד בדברות הרלשונות ומשיק הוחיל וקשן להשתנר ס"ו פשקה עוסה מישראל דשזיק בדבור לשון יאמריכון יעיך שנאמר בדברות הרלשונות דאלו לא נשתנרו היו מאריכין. יעיש ולא היו אתיים וביון שנשתנרו כאלם יעותו ס"כ לם היה כתב בהן עוסה ונשנרו פשקה ג"כ עוסה ס"ר, וא"ם התיכת שלא נכתב בלומות שלא למה לא נאמר בדבור לחד י"ל לפי דאמריכן במדרש שהדבור עלמו היה סולך ונחלב ונשקק בלומות ס"כ ב"כ לם נאמר בהן עוד היה ג"כ נחלב על הלומות והנו פשטן של דברים, ולפי הקול כ"ל לפרש דלומות הרלשונות הן מעולם הנקודות ולא נאמר בהן עוד דעד דלא הוי מתקלא לא היו משניתין שפין בשפין ועוד הוא שקשה שנאמר לא עוד וגו' ולזרת חות ט הוא ג וז' שמורם על זכר ונקבם כנדרש בליעודי הלילות, ודברות האחרונות הן מעולם התיקון וזה שמשיק לפי שפשן להשתנר בקול שברי כלים ואם היה זיווג בנקודות ופשן להשתנר פשקה עוסה ס"ו וז"ש אני אמרתי אלהים אתם שע"י שאמר למען יאריכון יעיך דבורו של הקב"ה הוא מעשה, ואני תירות הן מלאך המות אלן כאלם תמותון וכאלם השרים תפולו כלומר שאלם השרים הוא מיכאל לאד משרים הרלשונות שהוא בנגד מדת הדסד שנאמרו בשבתו כלי ונשתנרו כן תפולון וקומך ה' לכל הנופלים ודע לך שבא' ס"ם וחיתה במדרש רבה בא' כי תשא שלמלח לא נשתנרו הלומות לא היה בעמידה לשוכיחיהן של ישראל ולז"ל הפ"ם נשבר ר"ל ג' הלומות ופ"י כן אלו נמלטנו.

(פ"ק דקדושין למען יאריכון יעיך בעולם שכולו ארוך ולמען ייעד לך בעולם שכולו עוד, כ"ל בעולם שכולו ארוך קר"ל על עולם החלילות שאור של ארץ לנפין מתארך

א) אינם שווים בעיני ישיר מאומה.

ומלוי בכלו ובעולם שכלו טוב ל"ל עב עולם שבריאה שכלו טוב ומלוי בו רב לבל עולם שלילה יש בו טוב ורע לבל בודו טוב ובעולם העבריה בודו רע וסיום העוד הכוונ שמר ייעיד ה' בעמו והעבמו לך) ובפ"ז יבואר סיעד המאמר דשמיך לים של"י הכוונ ט בחלומו סימן יפה לו נפי שלומת הכוונ רומזת עב זיווג העליון שהוא סדו לכוונ, ומקשה ע"ע לליעא משום דכתיב עוד לימא ועלעלתי' וגו' ל"ל שלומת שני רומזת ג"כ בל קין ותיומתו במבואר בליעודי הלילות והוא מקערת דקליפה ועלעלתיה במלעלת השמר סד טים קלמריכן לבל הקליפות יש שתי לישות הזימה לילית ועמלת, לימא טומלתה בשוליה דהייגו בשולי הטומלה שהם לילית לבדה, טים בית קלמריכן פילוש והוא בית סיל לוש של ברכה, לימא מבטו בלרץ שעליה בלשר שעבי המקדש בשבעים אלרץ ולבליים יהדות מות גם הטומלה בוללת שיל הקדושה ויש גם ניצולי קדושה וברכה בלא שולין ופתח בו שכמוב בעובדה שמדרשים עד ויבל בלבים לם שלור כי טוב לל כתיב ט"ת יהם כתיב ויבדל שלבים בין הלור וגו' ה' יעביר לם רוש העולמה מן הלרץ ויגיעו של הלרץ העובה לתן.

השמטה מן הערה בדבר למוד הקבלה בפרק כ"א.

וכה יתאונן בעמ' נפשו הגאון נהדין מקראקא ר' ברוכיה ברך בהקדמת ספרו זרע ברך נדפס באמשטרדאם שנת תכ"ב, וז"ל ועוד רעה חולי ראיתי שעורה בענין ליטוד הקבלה דבבר ידענו שעל כן נקרא בשם קבלה דשמה מוכיח עליה שנמסרה במסורה איש מפי איש עד משה רבינו שקבלה מסיני ואין רשות לגלות אותה כי אם לאחד מעיר שנים ממשפחה ושאין ביד אדם להדש בה דבר מדעתו, כי אם לרמזה בדרך רמז מתוך הכתובים או מאמרי חזיל, והן עתה קמו קצת אנשי שם הם בעיניהם משתמשים בהגא ועשאוה קרדום לאבול ממנה, ומהברים חבורים בענייני הקבלה ורשות ניתן להם להדפיסן ומחזרין בהם על העיירות לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל באמור להם אטיף להם לשכר ומגלים צפונים וממונים לפני גדולים וקטנים ולא עוד אלא שמערבים דבריהם מה שבודים מלבם עם דברי הקבלה עד שלא נודע ולא ניכר איזו הם דברי חכמי האמת, ואיזו דבריהם שהוספו, וכל זאת כל קבל רוח יתירה דבהן ומדברים על צדיקו של עולם דברי עתק מה שהעתיק מהם, ואהם אחיי ורעיי צאו נא וראו דאפילו אם לא היו רק מעתיקים דברי חכמי האמת כהווייתן כצורתם ככתבם וכלשונם היה גדול עונם מנשא על שמפרים בהכמת זו ועושים אותה שיחה בפי הבריות קל וחומר בן בנו של קל וחומר שפושטים ידיהם בזבול הקדוש, ונהזירנא כרבנא קשישאה שהיו מרחקים עצמם מלמוד הכמה זו מהמת שהחשיו חשאה זו, שמא שלטה בה ידי אחרים מה שאנו בחוש רואים שכן הוא וראיתי בקצת ספרים שהברו שכותב אחד על חבירו שקדמו בחבורו כי שקר דבר ונבא בחבירו מה שלא נצטוה ושדבריו הם היפך קבלה אותו האיש ואין לך חילול השם גדול יותר מזה, אוי לאזנים שכך שומעות ולעינים שכך רואות, ולדבר זה יסלחו לי חכמי דורנו אשר המכשלה הזאת יוצאת מתחת ידם שנותנים רשות והרמנא להדפים אותם ויהנו עידהן ויצדיקו אותם ומגדילים אותם עד רום שמים, והם כמעידי שקר ח"ו על כותבי פלסתר, ובאמת חסיבה היא מה שאינם קוראים בהם כי אם קריאה הלושה בהעברה בעלמה, גם אותן המהברים מעורים עיני החכמים וגונבים דעתם ומראים להם איזה קונטרים כה שלא ניכר מתוכו חסרון וגרעון התוא עכ"ל.

לכבוד ידידי חרב החכם הגדול, חוקר ומבקר נפלא, מוהר"ר אברהם, המכונה ד"ר בערלינער נ"י שלום.*)

בטחתי לגד קנאתי ממנחם סהולכת לפני הוא ספרך "פלפם קופרים" ומספתי כעל כל סון בלחותי לבני מעד לפך היו עמוקים ומפוכים בלולות הספרים, סרימות לפחיותם מערמת עפר ולפולילים מחללם לחוכם, לזוגד ספתי יפרים, בין פלטת קופרים מלחתי לח פחבגד בספי, הוא מדכם פפר ויהיר (פועדא בחוס' בכבות ל"ד ע"ח). ועד ידידי! כי המדכם הקטן הזה בפלח לני כבר מידידי וכך פביני הרפ"ג פבקי הבפלח הכודע לתהלה מפר"ן רלפביהוויטץ לפך העתיק הרב החכם ל"ד בלחך מפולל הספרים לפך בחיכבון, לבל מכוד מלדותי לח יכולתי עד עתה לקום עין עיוכי עלי ולפולילו לחוך עוכם. ובכוך ס' לחני יפרחל לפך לח הקבית גומל להכ"י הזה ויהי עתה כליל בהדכו על ידך וכים לפלטת גדולה. וכחפך קחתי עיכי על העכותיך לפך חעט הרפ, זעיר פם זעיר פם, לחדתי לבא לחריך, ולבבך חעט על הקפר הזה בכלל ובפרט, ולקום כי לא לחותר יהיו דברי בעיניך, כי מקום הרחתי לי להתגדל בו.

א) וכרפ ראיתי פהבאת החחלה וקוף מחתך לחד בעיכן הקרות ויפרות הרפלה בחחזור וויערי, דע ידידי כי יפ ח"י העתקה קלחה חזה הפחתך פל חחזור וויערי הרפלה כעת בבריעת חוצעוס. כי כחפך קרחתי בהקדחת קפר חגין הבחחזור וויערי ק' חקח"ת רפוס "הלו הן חקרות ויפרות הרפלות בהפרי לגדה וכחוב בהן עשה וכוכן בחקרת וקדרחים בלי עשה לוחס פל חורה לבבה לחלות בלה עפ"י, כחבחי ללחכלן פל הרפס הר' בכיחין חיים לחפער כ"י ומלית פכיו להעתיק לי קיין הסוף, ויהות לבקפתי ובטובו העתיק לי מכחתו ועד קוסו, ופכני מביחתו לפכיך פה: הלו הן חקרות ויחיבות הרפלות בהפרי לגדה וכחוב בהן עשה, וכובה בחקרת, וקדרחים בלה עשה, לוחס פל חורה לבבה לחלות בלי עפ"י, יפ לריכין ויפ לריכין: כל הלפים בהחורה חפר ו"ו. כל בקר חפר ו"ו. כל לעלם בהחורה חקריפ, בר הן ג' וגפ בך יהמיכו לעולם, וכל יעיך לעולם, כל חולדות חפר ו' לחכורה בר הן ג' הלה חולדות הפחים, הלה חולדות ארן. לרן לחבע חלח פקל חפר, חלות החחכון חלח. כל החכון בהחורה חפר ו"ו לבל חפכחים החורה בחוכו כלן חלחין, כל לבוחיכם בהחורה חקיכין יו"ד בר הן ס' הלפי לבוחיכם פלחי הליכם. לח בריתי יעקוב חלח. כל לבוחיו בהחורה חקיכין יו"ד. ויפבחו הפע ביום הקביעי חפר יו"ד. כל חכב חפר ו"ו, בר הן ויהכללו בכי יפרחל לח עדים חפר חוכב. בפם חפר חפר ו"ו. כל יעלוך חפר ו"ו בר הן חחת עבד כי יעלוך, והפיגוך פל קללות חלח

*) המכחב הזה כתן על ידי החכם מו"ח ד"ר בערלינער — המו"ל.

ומל בלכות מקל, והכמילים מקל ג' יולי"ן. יפתם כנפיו מקל יו"ד, כל עולה מקל בר מן ובזיוס הבכורים, עוד מי לך פם מקל וי"ו, כל יוכם מקל וי"ר בר מן ג' מם מי יוכם, בלי כח לפני יוכה [פם מקל הכתוב הפני על עגלה יוכה ומ"כ ל"ל בלא כח לפני כוזף עגלה] והמים לפס סומה מקל וי"ו, יסי מלכם מקל וי"ו, ובפביעית ילא לחפצי מקל יו"ד מו קפק ג' יודי"ן [לולי ל"ל מו מקל ג' יודין ולפניכו כתוב ובפבעת מקל ג' יודין], פס מלכיו יתן מקל יו"ד, פס לא יגיד מלא. לחטמת דע"ז מקל. מיום הראשון עד יום הפביעי, ויפצחו הפם ביום הפביעי, פופר תרועה כמלם הפביעי כלן מקיץ יו"ד. כל לחמר מקל וי"ו בר מן ג', ויבדכם ביום הפוא לחמור, לחמור הכיולכ הזה, לחמור לפ תפם*): לפ העלה בפעלות מקל וי"ו, עפרון מקל וי"ו, ויקוול לבנפס לעפרון, ויקס קלה עפרון, ויקבצו לומו יעקב ויפלו לומו בניו. [מקל הפיום ויקבצו לומו וגו' מלא עפרון] ובמקום לחר מר [פי' לחר] בזה הפפר כל עפרון מקל, קפק, ויש לגרר עפ"י המסורת. כי חבח הכם מקל וי"ו, מכפול מקל וי"ו. כל הפומע מקל וי"ו, כל המלוך מקל וי"ו, כל לליקים מקל יו"ד בר מן ויקלף דבני לליקים, פמפילו הוא לליק גמור פומר מקיתו. כל המפוכם מקל וי"ו בר מן והקריב לפר לחטאת המפוכם, ופלחתו המפוכה, היתה בפעל המפוכה. כל לחותם מקל וי"ו בר מן ג' כפילי מעות לחותם, כי מעט לחותם. פבחתי מקל וי"ו, בלגבת מקל וי"ר, והכותי מקל וי"ו, לפר לחן מקל וי"ר. המכיסים הגדולים, ויפי לחכיסים, פמת תכיסים מקיץ יו"ד בחלפה. כל כה [ל"ל כל בך]**) בלא ס' בר מן ובכה ובעמך (ידכה), כל הביא [מלא] בר מן הבי(?) המעפחת. עד כאן מלאתי ע"פ הדקדוק והטעמים, לך לא כחבתים מפני העוסק עוד יש רבים ע"פ המסורת ומקיומת [ל"ל המדיוקות] ומי יתן לבו ע"כ.

ומכם כל מעיין יחזה כי רביכו פמפה ז"ל בעל מחזור וויטרי לקח לפ דבריו מן המדרש הזה, רק קלר בלשונו והשמיט הטעמים והדקדוק כמ"פ בעלמו "ודקדוקים בלא טעם", וידידי הרב המוקר הגדול מפר"פ זלקק כחב בפקדמתו לפ' תגין כי המגדים הזאת כמלאת גם בחולל הפפרים פל הגביל גיבלבורג, ולולי היה לפר הרב פמכם הזה יביא לפניכו לת מפות המגדה הזאת לפ היה כאן במחזור וויטרי בקלה, וכאן פמלאה בחוך זרוע ה' ומגילה בפס הרמב"ם מקיות ויחיות מן ומגילת לקתר גם כן בקלה, לו כאן המדרש פלפניכו, ולרפוס הפבויים פכמלאים ביניהם.

ב ודע ידידי כי המדרש הזה הוא רק לקיפת הדקדוק (מלשון מלקף לפכון) לפר דבפו חז"ל על לפר ויהב, ולא לבד על מקרוא ויתבוא

*) הגירפף בל כה בכוכה ר"ל בל כ' ותחתיו קוץ בקוף המלה ועל כן יביא גם ידכה — המו"ל.

**) כן הוא בכתב יד לך ערבות קופר היא ור"ל לחמר כה לחר ה' לפ תפרו ופוא בילקוט ל"ג ר"פ — המו"ל.

קק גס דקסות על קני וכתיב, גס על סכוי לותיות וסיבות סלמות, לסכר בעקוס לסד כסתכס סמלס מלסכר סיל בעקוס לסכר, לדוגמא סכסס (מ"ב כ"ב י"ל) מסכסס (דס"ב ל' כ"ב) עכסס (רות ל' ל') סכסס (ס"ב כ"ל י"ח) יתכל סיסכלני (ס"ב י"ז כ"ס) יתכל סיסמעלי (דס"ל ב' י"ז) כל סלס לסס לסד מדבי מז"ל המפוחכים בתלמוד ומדכסים וסיו לסגודס לסס בסבר סזס. לולס המדכס סזס נלקס בעלמו בסכר ויתר, כי סכבס דקסות לסכר לל סבילן בסלסיסס סזסל, לדוגמא ע' רס"י פסמים ג' ע"ב רכבס כתיב לעיג דמלי למיכתב כמי יסבס מכר מיהו כל מקילס סבמוכס לדכוס סן בלין וכלן למדך בסקכון זס כו', ועיין ג"כ בתוס' סס ד"ס רכבס ולומר כ"י דלל מלי למיכתב יסבס דכל סיכי דכתב יסב בלל וי"ו לסס לדכסס, ובילוסלמי מליכו סרבס דקסות על כתיב המלס סס סיל מקכס לו מלסס, עיין כלליס פ"ג ס"ל, כ' סגי לסר זכעיס סעסס כל סן דלכל עסכס וי"ו לכל מסיק לס לסבסלילס לכל סוכל קסבל דקילל ולסר זכועיס מליל, וע"ס בס"ס בסבסבל סיו בקי בלללות ומקכות. וסלסון סזס מוכגל בילוסלמי כמו בכללס בקכסדרין פ"ז ס"ע כל סן דלכל עסכס וי"ו לכל מסיק לס ע"ס בס"ס. וכן סללס בילוסלמי כדכיס קוף פ"ג כתיב לס בסבס קלסך סולע לסס [ומלוות ומקיס ותוכס לויס לסס] (כסמיס ע' י"ל) מלוות סבס מליל (כ"ל מדכתיב מלוות מלל) לסולישך סביל סקולס בגד כל מלוותיס בל סוכס וכן בילוסלמי בכוכות פ"ז ס"ג, דף י"ל ע"ג בעקבלס כתוב מכר ע"ס וכן סס קכסדרין פ"י דף כ"ע ע"ב ולקסס עללו עלוסס מוסס כתיב ולפכיו עלוסה כתיב) ופס קלוסין פ"ל דף ס"ס ע"ג ויפלו בפעסס יחד מכר יו"ל, וכן כזיל פ"ל ס"ג דף כ"ל ע"ג ל"ל ילסק בר מליעזר יוסי כתיב (ל"ל עד מלסס היסס כתיב) מכר יו"ל. וכן יוסלמי בבת פ"ב ס"ג דף ל' ע"ל מקיין מפסיס מקן כתיב, וכן סול בעדכס קכלס בפ' מס בסיס סול סיסי וע"ס בע"כ ועיין בתוס' ע"ז דף ס' ע"ל ל"ס ס"ג גס תכלס בילוסלמי קוסה פ"ז דף כ"ל ע"ל ל"כ יוסכן בכיין דסולדוסס מלס, יסוף מלס, עלול ניהוף בזו.

והדכסות סללס סיו לסבן סכס גס בסולס עיין קכסדין ל' מ"ע דע"ס קכוות קכוות, וכן עול סס על כל כפסות עס וכעוסס סכבס. ול' סכסיוס בל סבלין כלמד מן ולטועפות מלל ומקר. וכן תכלס בתכמועל כפל ובעדכס בע"כ פ"ג לעכר כ' סבחס בן יליר לעס הקבל מקר יו"ל כו' וכן ל"כ סבחס בן יליר לעס בכל הקבבות כתוב קבבו עתדיס מקר (כ"ל קבבו מקר וי"ו גס עתדיס מקר וי"ו) ובמסון כתוב וקבבו עתודיס עלליס, ומקור המאמר הוא בעדכס תדפס לל 172 (קבדפס בבית העדכס בפולין לעור ידידי הכב הגדול המכס סכולל מסר"ל יעלניבעק כ"י) ובע"כ סס מובלים בפס כ' סבחס בן יליר. ועיין גס סיעס תדפס לבבכת יעקב (בית העדכס מ"ג לל 77). וכן יעפס ס' עמכס חקר יעס כתיב (רות רבה פ"ג) בכללו בכללו כתיב חקר (תבמועל

מסמ כס"י סמוס ל"ל י"ס) לוס יכלך הסי סיו"ל זעיכע (תכמוסע כסמ) בסילם תכייכע בסילו כתיב (מלכם שמוחל ס"י) עיב גבוליס גבליס כתיב (ו"ל פל"ח), וסכסיליס סכתעללו סקר לוס לחם עסמוסס סכן כתיב והכסילוס סקר יו"ל לחם (תכמוסע עקודי) ויתחסם שלוב ויתחסם כתיב כעשם חסמי כו' (מלכם שמוחל) לכשו הסי"ן כלו סיל יומיס, וכבשוס וכבשם כתיב (ב"ל ס"ס) לכבע מלוס ושמוליס בתי כנסיות סיו ביולסליס כמיון מלחתי מלחי כתיב (מלכם ליכס ס' בלע ס' ועיין סשיקתע ס' ליכס בהערה כ"ס, שלב תך שלחך כתיב (מלכם שמוחל ס"ב) לבינל לבגיל חקר יו"ל מסכי כו' (ילקוט שמוחל רמז קל"ל) ביל בבילי כל מוסס בבילו כתיב בבילי לחל בשחרית ובבילי לחל בין הערבים (סשיקתע כמוו לף קכ"ל ע"ב וע"ם בהערה כ"ז) הן לחלם לעקו חולם ל"ל זעיכע חילה כתיב (ל"ל חלם כתיב) (ליכס רבתי ס' בכס תבכס) וכן וכלולי יכרחל וכלילי יכרחל לכשו עס"י הקרי והכתיב (יהושלמי סביעית קוף ס"ל) וכן לא יהיה לוב יקוות וקשלון וקיפלן כתיב כו' (סשיקתע סרס לף ל"ע) כתיב מדשכם חקר (קוכה כ"ס ע"ל ע"ם בכס"י) מקשם חיעקה מלא יו"ד כתיב כו' (בס"כ ריס פע"ו) ויקחוסו ויקחסו כתיב כו' (ב"כ פס"ל) וכן לעיך הרבם עליו ריעים (יומל ס"ז ע"ל) וסיכס"י לעיך בחרב דקרל מלא כתיב לבי שסוב לסון רבים, וכן כולא פעמים רבוס שלכשו על הכחוב לא בלל"ף וסקרי לו בוי"ו עיין ב"כ ס"ק: סוף דבר יש הרבם פלשוס בחלמודים ומלכתים על חקרוס ויחרוס לחקר לא קבלס המחקף הזס במלכם הזס, גם כולא בם' הזכר לכשוס הרבם על הקרוס ויחרוס, ושס לקח מועד לחקשן לחגודס לחחם.

ג) ודע עוד כי מליבו הרבם פעמים שבעלי החלמודים והמלכתים חולקים על בעלי המקובלה שלהו, וכבר כחבו חכמי החוס' שבת כ"ס ע"ב ד"ה מעבירים הס"ק שלהו חולק על קשרים שלהו בהכחוב בהס מעבירים כו' וע"ש בלח"י שכחב לשה לשבי שס החכם הזכיר כלן כי חומר לכי שעוות גדול הוא ול"ב לה להח מלחח שהרי בשהרים מוהיס כחוב מעבירים וגס בעקובה הגדול בעקוב שהקוין שס כל החיבות דלא כחוב בהן יו"ל כו'. וכבר חרלה שמז"ל בעלמה לעולו לילכו בקילי בחקרוס ויחרוס לכן לא עשה בלח עשה (וכן במלכם הזה) ולאומי ולאומי כתיב ולשביבו לאומי מלא וכ"ס בעקוב וכן עוד שם ויהי ביום בלח עשה כלח כתיב ולשביבו כתיב כלוח מלא ועיין עוד שהעירותי בהערה ק"ל והבחתי שם דברי הזכר שבהם לף רל"ל ח"ל: ביום כלוח עשה, כלח לרבים בים לי בימה דלרבים לון מבהון כילד מחלפא ביתא ולא מעלמן לחיבון לים לון רבו לחוקפא ולא למגרע לוח מבים דהיא וי"ו כו' הא כתיב כלוח מלא בחוריתא מלן יהיב לון רבו למגרע לוח מבים דהיא וי"ן כו' מלא על לימון תיבן תקרין לחיבון מלאין ומלחין לחיבון תקרין כו',

ע"כ, ועיין בתוס' כתובות ז' ע"ב דהביאו בשם ירושלמי בעיקולי בתיב מקר ומגיס סרי"ב בגלו בקפר הסליס ס"ח כדשם מלח ע"כ, ולבני סירושלמי מלחמי בבכורות פ"ז ס"נ דף י"ל ע"נ. ועיין קנסדרין דף ד', בטעמא דס"י כתב בפ' והיה לס שמוע כחוב מלח ותוס' מכחוב לל' ע"ב כתבו שהיה חקר ע"ם, וכן בירושלמי פ"ד ס"ג הולחתיך הולחתך כתיב ולפניכו הולחתיך מלח יו"ד, וכן ירושלמי סנסדרין פ"ל ס"ח ירשינן לין כתיב ולפניכו כתיב ירשינן חקר, עיין בבלי קנסדרין דף ל' ע"ל וכן ירושלמי קושט פ"ל ס"ג, חקר שכתון שכתון כתיב ולפניכו שכתן חקר ועיין שבת כ"ה ע"ב וכן ירושלמי שבת פ"ז ס"ג דף י' ע"ג מקור סר מקרין ומפרים מקרן כתיב ולפניכו מקרין מלח וכן בב"ר פס"ל הסילגסם חקר כתיב ומוצא בדס"י בראשית כ"ס ולפניכו הסילגסים מלח דמלח ועיין דס"י דברים ל' י"ד ותשמס חקר יו"ד וע"ם המקוס סוא מלח כמו שהעירות בעלמך, וכן בדס"י דברים ו' ע' מזוח ביתך מזוח כתיב חתן לריך לחת מלח וחסה ויפה הערות בספרך זכור לחברסם על פירוש דס"י בלקוטים פ' כ"ל, וכבר כתב סרדב"ז פ' ק"ל ומוצא ביד מלחכי פ' כ"ג דחשינו בשלח ותקר לל בניס סוס קפר לל עפ"י המלכם כו', וכן מהר"ם לובשלכו בשור סורס כתב בפ' מיי ובפ' בשל שתין לקמוך על המלכים בענין מלח ותקר כשיחלקו על מליחת הקפרים והמקוות, ועיין מכחם פ' ויקרל ד' שכתב בכל מקוס שהגמרל או המלכם סולק על המקוות בחקרות ויחכוח הלו הולכים לחר המקוות ולל חלו בבעי בדרכוח של לגדה כגון שלגסם, כלה, ולחשם, מלח לחפי' היכל דכפיק מיכיה דילס כגון קרכח חליבל דב"ם וב"ם, עכ"ל.

וכן חמלח עול בב"ל שע"ם יפשוע פ' ניכי וניניך בנך כתיב ולפניכו ניניך מלח דמלח וכן שם שע"ע זקיניכו זקנו כתיב ולפניכו חכוחם מלח דמלח, וכן עול שם שע"ג סכוחכם בכחכם כתיב ולפניכו חכוחכם מלח ו"ו, ובמלכם בע"ל פ"ג ויוסע פ' ויסע כתיב חקר, ולפניכו מלח, וכן כחובות פ' ע"ל ויבשם ידיו ילכו ידו כתיב ולפניכו ידיו. ועיין סוע' כדם ל"ג ע"ל ד"ם וחכשל כתיב חימל דמקוכת סוא מלח, ויסו מליכו שמקוכם חולק על שם"ם כו', ועיין דס"י בקנסדרין ד' ע"ל עם שהניח עלי קלכות, ושעיר חגלון סרי"ג בכל מחומלים קלכות שהניח דס"י שהוא מלח לפניכו חקר כתיב. וכן בעלמך שע"ל שב"ג שועלים שעלים קדמני מלח ו"ו וחכילה חקר ו"ו, ובנוסחלות שלפניכו כתיב שכיסה חקרים וכן חרחה שלמכו קדושין פ"ו ע"ג ו"ו דשלוס קטיעה היא ובנוסחלות לידן סוי"ו שלם, וכן חנחומל מלח ושמח כחניו כתיב וכ"ם בשיקשת זכור (עיין מ"ם בשערם מ"ן) ובשברים שלנו ליכו כן, וכן בשיקשת ויסי בשלח דף ס"ז כשני חשל חשת כתיב וע"ם בשערם קב"ז שנאתי מעדכם חזיה חשת חשית כתיב, ולל נמלח כחוב כן בשניכו, וכן בעלמך ו"ל פ"ע מי שלשלו לוחו כמל"ל ויכוסו בשמים (ימזקלל

י"ט ע') נמיים כתיב ולפניכו כתוב נמחים, וכן ויחתך לו (דה"ב ל"ג י"ג) ויעתך לו מיבעי לי' (סנהדרין ק"ג ע"ל) ולפניכו כתוב ויעתך, רלמ מה מהעיכותי ע"ז נמפקל מוגם העגם ק'. וכן כתיב להכזות וקניכן להבזות (סנהדרין כ' ע"ל) וכוסחאות מלכו כתיב להבזות וכוב מלכני מז"ל פיתם מנ' להכזות ועיין נמחנרת מכחם. וכן ניכוסלמי סנהדרין פ"י ס"ג ולקחתי מחתו מחומם (ע"ג ה' כ') מומה כתיב ולפניכו הקני והכתיב מחומם וגם רס"י כתב מחומם חסר אל"ף כו' והמלקק סכ"ל נמור נכמוקיו לסכתי סכל"ק כתב ז"ל רס"י כתב מחומם חסר אל"ף ואני לא מלחתי כן נכל הספרים וגם היכו נמכין מניות דלא מפקין אל"ף וכן ניכוסלמי מגילה פ"ג ה"ד וקה"ב פ' מה סמים, פיהו לנכם לחילם לחולה ולפניכו הקני והכתיב לחילה, וכמלכם סו"ע וסכנת על מיס נכיס (מיכה ד') וסכנתי כתיב ולפניכו הקו"כ וסכנת. ונפסיקתא פפקע פ' לף ע"ג וכמ"כ פ"ג הסלנתי כפיתי עליו הוכלתי כתיב ולפניכו הסלנתי וכן עוד סם נמ"כ פ"ג נגם עיכו עיני כתיב ולפניכו הקו"כ עיכו. וכן מעכו לכי עמי ולחומי וגו' ולחמי כתיב (פסיקתא ניום כלות מפס לף ל' ע"ג) ולפניכו לחומי מלא, וכן סוף נמקוכה, וכן לחקר סניו נכפסו סכו כתוב זה פוטיפר (סו"ע מחמור ק"ס) ולא כמלא כן נפפניכו. ועיין נמלכם נמ"כ פ"ח לילית נגי' ת"כ ועיין נכיכ חו"ח פי' כ"ל סכתב מעמ"י קמוח כתוב חקר יו"ל כו'. חולם לין לוכך לחמוך קן מלכך מז"ל ללכוש מלא הקלה כמו מלחה כמ"ם נתכמומא לו כי חסה כוסית לקח כוסים נגי' יפת מראה מסנוכו על זה כחסנוכו על זה, ונמקנא כתוב כפית חקר. ועיין מה מהעיכותי נהעניות ותקוניס לפ' תסוכות הגחוניס (ילמו לחוך ע"י חנכה תקילי נרלמים סנה סניה) פי' ת"ה לד 17 על סחיכו מן קמחי מר רב כהוכחי נחון ז"ל הה לחמר רב יהודה חמר רב לחמר סחסון לפני הקב"ה זכור לי כ"ג סנה ונקנא כתיב עסרים סנה. ע"ס.

ד) חת כל זה רחיתי להעיר על חתקוות והסנדל סניכם לצין חכמים ז"ל נחלמודים ומלכים ועל המלכם חקוות ויחוות מלפניכו ועמה חנח חל פרטי ההעוות נמה סכוגע להמלכם חזה ולהוסיף על דנריך נמקומות סונים.

1) לד 36 מקלוה הקחומה סמוכין זל"ז, פנסם נהעלה סחוה לפון פיכוס ופחרון ולפעתי הכוכה פקוחרין זל"ז כמו סמליכו נלפון מז"ל נכמה מקומות חנרא מי פפכה חת זו לא פנה חת זו.

2) פס ליימי מקפרי נפח פימן מ"ג, יש לחוסיף נס נפ' ויפס לך פלוס ופימן כ"ה כילד יהקיימו פני כתונים זה מדה נחורה פני כתונים זה כנגד זה ועיין נמ"כ פ' נפח ועיין מדרש פמואל קיפ"ז.

3) נפפס חפה חקר כתיב לומר נפפס פעוה עבדו חת הענל. עיין חכמומח הפח כי נפפס חפה נח פפ ולוחו פיום יום לרבעים פיה נפפס פעוה ניום וכן עוד פפ על פחעה נפפס פעוה נחלי פיום.

וכ"ה בירושלמי סקלים פ"ג ס"ל ופסיקתא פסקא סקלים עיין שם הטעם ק"כ.

4) לר 37 ועוד לחם סלע כתפרשם עכשיו עיין ב"ק פ"ג ושם מושב כל משפט דברים, ועיין חכמוני בלשונות בפ' ולמה תולדות הטמים, ושם המחיות משקויים הן בשפויים וכן במדרש במ"ר פ"ג מושב כל חלה משה דברים שכעלו מחלה"ר.

5) חלה תולדות הטמים מלא נמה שכבדה העולם על עליתן. עיין ב"ר פי"ג לעמ"י שנבראו בדברים על עליתן ועיין שמ"ר פ"ל כל תולדות שבמקרא חסרים חוץ מעשים כו' ועשם גדול ים לשם נמה חלה תולדות הטמים מלא מפני שבדבה שקב"ה לח שולטו ולא היה עלמך המות בעולם ובשביל כך הוה מלא, ועיין בפ' יקותיאל מעשיו העיון הטפי פרק שפי מה שחעיר על דברי המפרש שהוכיח מלגדה הזאת כל תולדות שבמקרא חסר ע"ם.

6) כל חלה שבמקרא חסר חון מן ויכוס חלוסי לוב יעני (ש"ב ב"ג מ"ז) גם זה חסר ול"ל חון מן ויכוס חלוסי יעני (חסלים י"ח מ"ז) ושם חלסי מלא.

7) כל עשרן חסר, כשכתב בב"ר בכ"ח ושמ"ר פל"ח ותנחומא רחם חוס ר' ופסיקתא עשר תעשר, ע"י שסכניס עין רעה בממונו של חבירו לעשרן לבניו חסרו ו"ו הה"ד ויסמע לבריסו לל עשרון ויסקוב לבריסו לעשרן, עשרן חכיכא חסר, וכן בחכילחא כיס יחרו ויסקוב לבריסו לעשרן, עשרן כתיב והמקבל המדרש שלפניו שכחב כי כל עשרן חסר הוא בטעות כי רק עשרן לחד חסר כמו שמצחי.

8) לחמר כי יוסי בב חניכא, בפסיקתא שם גם בפסיקתא רבתי פ"ח וירושלמי קדושין פ"ח לף כ"ע ע"ל חני' לח"ר חניכא ועיין בפסיקתא עשר חעשר חעשר ב'.

9) כל חלחון שבחופה חסר כו' עיין זבח כיס פ' חלה.

10) כל חטע שבמקרא חסר, ל"ל חלה.

11) חנפילים כו' שלשתן חסרין ולמה כו'. הוא כנד המקובה שבמקר חד חלה וב' חקריס וקי' הנפילים סיו בארץ חסר ", קדמחה, ושם רליכי לח הנפילים חלה למלה, בני ענק מן הנפלים חסר יו"ד קדמחה, ועיין זבח פ' ויכח לף קי"ז.

12) וזכרתי לח בריתי יעקוב חלה, לפי שהיתה חטחו שנית ונמה נמה בח פסוקם: עיין מדרש חזית פ' כתחזוה עשן וכל חבקה ריוכל זה לבניו יעקב שהיתה חטחו שנית לפניו ונה נמלה בח פסוקח.

13) כל נפש בשון. ולמה שכחה מלויה בבני לדם כו' המקבל פשה שכח בלשונו מלשון מ"ל המקולקה בפ"ז, וכוונתו למחמר ירושלמי

קנהלכין פ"י פ"ח הקנ"פ לין לפכיו סכחם כציכול נפנינל יפכחל נעפם סכמן מ"ע כומפ עון נפפ כתיב, ועיין פפיקחא פליפות לק קק"ג ונפעפם כ"פ הפלחני כי ע"ז מיוקד נפיוט לפפמר חל חל לפפנם פופנ "כופם נעפם כופם וכופם עון ההל" ועיין נפפיקחא רנחי פפקע לדוד מפכיל לפקני נפוי פפע חל הפי קוכע קמ"ך חלע פ"ין נפוי כו' ע"פ.

14) פמור לפפ מלע, יפ להופיף כי נפנם גפ נחנמומע נפפ לום ו'.

15) נקופו כחוב הקר יו"ל לייכח לעיין יכופלמי קנהלכין פ"ח, הפפחי ולע מלחחי ול"ל פ"י פ"ב לק כ"ע ע"ב חל"י נקופו כתיב.

16) לל 39. ויוכחן נן נרפפ נן מנפפ כ' חל מפפ הלוים. לייכח יכופלמי קנהלכין פ"י פ"ב ולע מלחחי פמפ ול"ל פ"י"ח פ"ז לק ל' ע"ב וכוונחו להמלמר לח מוקע נפפע פנע דוד ומלחו פחוח עונד ע"ז כו', חבל עיקר המלמר נפנם ביכופלמי נרכות פ"ט לק י"ב ע"ד ויכוחן נן נרפפ נן מנפפ כו"ן חלוי חפ זכה נן מפפ ופפ לחו נן מנפפ.

17) ופנוחל נן נרפוס פנוחל פפנ נחל נכל נגו, הוח ביכופלמי נרכות וקנהלכין פ"ח לק ל' ע"ב.

18) קלפ יפרחל לפ' רחפים הנוחהם נה"ח כתיב פפן חוכלין פיכות נעופ"ז, פלגח פ' הפחלם להוכות פלע מלחח מקוב המלמר, ונלמפ מוצע בילקוט יכמי' רמז רק"ד נפפ הפנחומע.

19) פלע פרפ לרעד פרפ כתיב היל לרפחם פז"ל ב"ב ע' ע"ח, ונכופחחות דיין פרפ כתיב נפמ"ך.

20) רנלי חקידו יפמר חקידו כתיב, הוח ביומע ל"ח ולפניכו חקני חקידו ועיין נזכר ורכע לק ק"ב חקידו כתיב חל ולע לנרהפפ כו' ועיין חגדה פמוחל.

21) לל 40. ופפגחפ ולמכח חליפפ למפ כחוב נפפ"ן וקוין נפמ"ך עליפפ הדנריפ לפפ לך ולפך קפפ. פלגח קיפן הפחלם כי פעפם נלחי מוגן ועיקר חקר מן הפפפר ומלחחי המלמר מוצע בילקוט מקץ רמז ק"כ נפפ מפרפ והפגחפ נפפ"ן כתיב פ נפ לוחפ נדנריפ לחל לך ולפך קפפ למפ פלמחפ רעם חחת עוכח זפ קפפ, פלע זפ לפפר יפחפ לחני נו פרי לך, וכן עפפ ויפינוס וידנר עליפפ פנפ לוחפ נדנריפ ע"פ וכל"ל כלן פ נפ עליפפ נדנריפ.

22) כנפיפ פ"ין למפ פפן כופנין עוכותיפפ פל יפרחל, לייכח פפיקחא רנחי פע"ז ויפ להופיף ע"ז עיין פפיקחא היפנח פפקע זחח דלח קרנני לחמי, ומן פפפיקחא היפנח הוצע כל הפפקע זחח דלח קרנני לחמי עיין פפ הערה ל'.

23) כל ימי נרחפיח לע נחמר נפפ פ' חלע נפפי, עיין זפר נרחפיח פ' יוס הפפי מ"פ נכלפו יומח דלע לחמר נהו ה' חלע פכח כו'.

24) בן חכם בן חקרה מלמד שהיה צעלם צעל לדקות וכשהוא חקרה לדקות שם צעלם, שכוונה כי צמ"ג י"ל כתוב מלשון הבדילה לשם שלם בן חקוח בן חכחם, ובדשם"ג ל"ל כ"ג כלומר בן חקרה ולכשו על זה שהיה צעל לדקות וכשהוא חקרה לדקות צעלם, והעלמר כוצע מקרחה של"ג רק שם העלמר מקומם ויש להקנו עפ"י המדרש שלפניכו. ח"ל הסדר"ח חדע לך כח שלדקה צח וכלח מן שלם בן חקוח כו' שלשלשה הבדילה לשם שלם בן חקוח ולעפרע היה שמו בן קחרה כשם שלחה לומר כי עוד קחרה מקרה כשהוא צעלם חקרה לדקות צעלם ע"כ מי לנו ילחה שהעלמר מקומם ובמקום בן קחרה ל"ל בן חכחם והעלוח "כשם שלחה לומר כי עוד קחרה" הן הוקשה מילוים עליהם מגים, וכל"ל שלשלשה הבדילה לשם שלם בן חקוח בן חקרה, ולעפרע היה שמו בן חכחם (עפ"י שכתוב בעלכים) לפי כשהוא צעלם חקרה לדקות צעלם, ועלחי העלמר הזה מוצח בילקוט עלכים רמז רל"ג בעקוש לשלר על שכתוב ויגע שהיה בעלעות שלישם, וכרשם בללו מלרש. ול"ל סדר"ח, והכוקחה שם ג"כ ולעפרע נקרח שמו קחרה ע"ש כי עוד קחרה ולכך לחקן גם שם כמו שחקנתי, ושולי היה לפני שסדר"ח שכוקחה בעלכים בן קחרה בעקוש בן חכחם וגם ע"ש בילקוט שם וכשהוא צעלם חקרה לותה לדקח לח צעלם יש לחקן וכל"ל וכשהוא צעלם חקרה לדקות צעלם.

25) ובכל היסודים שכר וי"ו זה לחד מג' דברים שגזכו ז"ל של מעם ושכרים ז"ל של מעלם עשהם: שחילת שלוש עשוה שלשלר ושכם צועה וגו', יש לחקן שכל שחילת שלוש ז"ם שלשלר ושכם צועה וגו'.

26) ולשם חולדות ארץ ושלכן חוליד לח כם ושלח ישחעיל היה שלשלר לח ישחעיל ולח כם ולח כלוני שלח מלמד שכשח גויה לשחעצר שם שכח' ושהי שקה לשכה לישחעיל ושהה עערה ע"כ, לייכה לעיין יכולשלי פ"ג דשכשדרין ויש לשוקיף ג"כ שדרש כוה פ"ג, גם לח חקרה שלשלוח עשוצם שם וכל"ל ושלח ישחעיל היה בן קלשה, ושכוונה שדוע הגיה לח כם ולח לח ישחעיל שהיה בן רשוח לשלון, ולח ידעתי כוונה השעיר שהגיה שלשלר הזה לכאן. ולשער שעיר שם וכל"ל ושלח חולדות ארץ כ"ש לשם שלח שקק לח השלשוכים ושלח עוקיף על השלשוכים כמו שהוא שדרש כוה שם וקוף שלשלר על ושלכון חוליד לח כם הוא הוקשה שלעיק, ולין עכיכו לכאן.

27) יעיש יולכו ולח לחד נשם כתוב ל' וקריכן וי"ו שלשל שבלח הקנ"ש שכל יעיש שבלח יום שבשוכים לבשרה. שלגת קיון השלשה שבעלם שקוכו, ושלשלר הזה כשלח נשקיקחה רבתי שכ"ג שעקח חליחה לעשרה שדברות, ולח לחד נשם זה יום הבשוכים, וכן נחבח לני חליחו ע"ל ד"ל יעיש יולכו ולח לחד נשם (זה) יש"כ, ועיין ילקוט שלעים רמז תחפ"ח שגיה נשם שדרש (ונשדרש סו"ע ליחה) ולח לחד נשם כ' לומר שהו

ולא לחד נפש מישי שנרע הקב"ה נאר לו לחד מהם וזה יום הכפורים לו שנתם ע"כ.

28) ותפעם כוחו בפרעה ותתפעם נבובדנלר, עיין גם בתכחומא ריש עקן ומעשר מזה לקח לשון התכחומא ועיין גם בזהר ריש עקן נפרעה כתוב ותפעם ובנבובדנלר כתוב ותתפעם בפרעה הוה ידע מלמא ופרעה לא הוה ידע, אבל נבובדנלר חזא מלמא ומחא פרעה ולכסי כלא מכיה, ע"כ. ולכך חז"ל לדהום המלה בכ"ם דה לישה תוקפת כחלו כל המלה כפולה, ועיין בים"ח ג"כ פע"ט ס' ו' שהביא בשם הרמ"ם ז"ל, הכי פירושם מלשני קלא בלישניה וכתב ותתפעם בשני חו"ן ולא נחי"ו אחת ס"מ שהוא לדכשם ולא מפני שהוא מבנין השפעל ומפני שמנשג הז"ל לומר עם כ"ל מהאותיות הנוספות המלה נכללה כמ"ם נמנלם ג', ע"ל מדהוה ליה למיכתב נזמן וכתב נזמנים נחוקפת יו"ד ת"ל מ"ם הכי הוא כלאו כאחד נזמן נזמנם נזמנים כו' לף כאן קני בים ותפעם ותפעם שני פעמים" ע"כ, והם דנרים רחוים למי שלמכם.

(סוף יבוא.)

לקושים

מפרושי ר' יוסף קרא, מאת ד"ר א. וואלף.

(המשך מחוברת ד'.)

סלכים ב' א' הסנכם . יַדְלַיְתָא נלע"ז.

שם ח' וינלס וגו'. כמו נרסי' . . . קולינ שקורין קיילי"ר נלע"ז .

נ' כ"ז ויקח וגו'. מלך לדוס סניח נמו נערבון ניד מלך מואב עלה ישפח זו ביון שלחם מלך מואב מעלה עליו מלך לדוס לעבור לת ישרחל להלחם זו לקח מלך מואב לת נמו של מלך לדוס שהיחיד למלוך מחחיו והעלהו עולה על מחומה בדי שירחהו מלך לדום ויהי קלף וגו' מלך לדום קלף על ישרחל שחיזד לת נמו נשפילם . (ב' קמ"ו) .

שם ד' ב' לפוך כלי קטן מלה שמן (עי' לעל"ג).

שם ד' ד' ומדרש חנדה שמפת' מסר.

שם ח' ורחיתי נפרקי דר' חליעזר וגו' מסר.

ה' ה' לחלי, עי' מנחם שרש לחלי ופרמון . לחלי וגו' . כמו לחלי יכוה דרכי שפחרוה לחלי לי לם יכוה דרכי ולף כלן לחלי לדוני. כי לז יקלף וגו פחר לם יד יפפה לוחו מלרעהו וכן לפפה חלולעה. פחר לרפה חלולעה .

שם כ"ב . . . . שקורין כ ר י ע ס .

ו' ח' . . . חל מקום לחר חלם .

שם ל"ג מם לומיל וגו' . חלה פרני לת זה שיבול להושיע על ידי חפלה ויהיו מצפק רמעים .

ז' כ' לרצות וגו' . לם היו מודיד לנו נחם חן חטחים דרך שנר הציל לי לחנר לו ליכנם פחרי הנייסות מקיפין לת הע"י לחל דרך לרוצות הטחים יכול לחנר להיות .

שם י' ומחלים וגו' כמו שהיו מלחים מחזוקק שלח חוליהו מת שנחוכם .

שם י"ג הנם וגו' חסר .

ישם י"נ כמו צרס"י ומוסיף עליו עכשיו הפקידו על הטעה שהיו מחיילים שלא מצו לרום בעלמה ויכנסו בעיר כשילמו הטעה מן העיר.

ח' ז' ויצא וגו'. בשליחות מליהו בצורם הלקח מעיניו שיכך למשק ויעשה לח שרחל למלך על לרם ומליהו נלטווה על הדבר הזה דכתי ויאמר ה' אלי לך שוב לדרכך מדברה וגו' ולא מציהו בחליהו שמשח לו חזחל למלך על לרם ולא לח לרם יהוא למלך על ישרחל אלא חליטע חמר לחזחל שרחלי ה' וגו' ואף הוא קרא לאחד מבני נביחים ויאמר לו חגור מחכיך וגו' ובשח וילח עם לח יהוא וגו'. והוא לא נלטווה על הדבר אלא על כורשך אלי' ליהוו על שניהם למדחי שלים של חדם כשומו ומאלי' רצו למד אלישע לעשות שלוחו כמוחו שקרא לאחד מבני נביחים ואמר לו שילך ויעשה לח יהוא.

ישם י"ב מרטע וגו' . . . צל"עז צ ר ג נ ט י ר.

ישם ט"ו המכבר לועזין ו ל ו י ם.

ישם כ"א ורחיתי בשחכוי רבקה שלמה זל"ל ויכה יהורם לח לדום המוצב שליו המשוכים לשפר (צרס"י שלמו חשר יהורם).

ט' י"ג גרס. קֶרֶן צלע"ז.

ישם כ"ז . . . כמו שמפרש מכאן ואילך חשר בב"י ק'.

ט' ל"ה וילכו לקברה וגו' לקיים מה שנחמר ולח ליזבל יחכלו הכלבים וגו'.

ז' ח' מ ו כ ע ל ם צלע"ז.

ישם ט' . . . ולח כל שלה מי הכה וירחה לשם כחילו רע בעיניו הדבר ומצשו לשורגם וזהו שחומר לשם דעו ליפה וגו'.

ישם ט"ו יש ויש יוכדל סוסיהו יש ויהוח עכשיו הוחיל ויש חכה לח ידיך וגו'.

י"א א' נחדר וגו'. ורחיתי בשחכוי רבקה שלמה זל"ל כמו בדשום ושוקף על ל' שליעזר שם קליר.

ישם ח' ושלח של השדרות לים נכרי שיצוח של הטוחרים שנשנים שעזרה יומח.

י"ב לח הכזר וגו' זה הטעירת שלקח דוד מרכח בני עמון דכת' בשפר שמוחל ויקח לח עטרה מלכם וגו' מכאן ואילך מיכחין מלכי בית דוד לוחו כזר על רחשם.

י"ד כ"ה עד יש הטרכה נקוד בשחכחתה' בלמדך שעשם פיוס המלה ושיהו דבוק לדבר ל' חשר דבר וגו' שכדבר ד' דבר לחב הוח ושחר לח"ש שמ' ירבעם רשע לח השיל חקב"ה לח דבריו שחמר שיהיו בני רבעים ישבו לך וגו' ודבר זה חבטיחו ע"י יונה בן חמתי וירבעם זה הוח הרבישי זהו פשוטו ומדרש וגו'.

ישם כ"ו מורם מלד ירד מלוד כמו ירם בית. (רש"י חביל פירש זה בשם יש פותרין) ופירש רש"י בדשום עד יש פותרין חשר בב"י ק'.

ט"ז י"ד ויקרא וגו' . . . כך פירש ר' מנחם בר חלבו לחי חצל ובשחרוכי רבשל שלמה רשיתי וגו' כמו בדשום.

י"ח ד' נחשתן לשון בזיון כלומר הרחה לשם שלח היה בו שום קדושה חלא כבשחשם לחר (קמחי).

ישם כ' ורבבו ש ל מ ה ע' כמו בדשום.

ישם ב"ב חשר.

ישם כ"ב ועתה וגו'. משל לו לאחד שחמר לחביריו לו יש הדב בידי עתה תרבתיך חמר לו חביריו הרי לך תרב ורחה שם הוכל לעמוד כנגדי לף כשן יערילל היו מתנשחים לומר נרד למלרים לעזרה ונקנה משם סוסים ורכב ופרשים לעמוד להלחם נמלך חשור חמר לו רב שקה לחזקיה עד שחתה בוטח לרדת מלרים לקנות סוסים ופרשים ליתך לרך להמחין חלח כמה סוסים שחתה לריך חני כוחן מיד שם לחת לריך חלפים סוסים הריני מיתן חלפים סוסים שם תוכל לתת לך רוכבים עליהם ולח רח עתה ושלחם . . .

י"ט ד' כך פי' ר' מנחם חזקן ורבינו שלמה ז"ל. כמו בדשום.

ישם כ"ג חלוס סריס וגו'. חרץ יערילל שהיה נצוחה מכל תחרלות כזה שעושה ומדיה

תרים וכנים ניפבתי לצנון מלד זה וכורם ומוכך קומם לחזיו ומצחר נרוסיו עד שצא למלון קילו וליעב כרמלו כך נכנסתי לחרץ ישרחל מלד זה והולך ומגלה לחוחם עד שהגעתי לירוסלים שהיח מלון קילו .

שם כ"ה לחי קרתי וגו' כמו בדפוס עד סוי לשמור שבע שפי .

שם כ"ה למימי קדם מימי קדם גזרתי זו כך פירש רבינו שלמה. הפירוש שהגלח בדפוס על למימי קדם חסר כחן . . . ולחי יוסף בר שמעון חומר לחני הלח שמעת וגו' מה שכעסיתי לפרעה למימי קדם וילחתים על רשעי כל דור ודור עתה הבילחתים לוחם גזירה זו עליך ותסי גזרתי זו עליך להשחות גליס כליס גלי לחמה שלומחין בהן יקוות שמחוך דבר זה שכשלו לוכלסי קמריב גרס שכללו עריהם הגלורות מבלי יושב .

"ט ל"ו ויסדיהן וגו' פחר ומה שלחת מחפלר שהגלית לח החומות הוח הדבר גרס שיוסדיהן קלרי יד חשוסי כח בעשב השדה וגו' . שדפה קמח שחכה לוחם שדפון עד שלח יניע לשבלים . ושדחך וגו' כמו בדפוס .

שם ל' ויכפה וגו' . שלח חפשם שכחריב הלילות שיקללו יחליפו נזכם מלמעה ויעשו פרי למעלה כי מירוסלים חלח שחרית שלח נשחר מכל ערי יהודה שלח חפשוס כי חם ירוסלים דכחיב בחרבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב וגו' .

כ' י"ב כי שמע וגו' ועבד לוחו יוס לח סי' לחדם שמולה ויחיה מלוחו מולי שפלה גה חזקי' וזהו כי שמע כי חלה ויחזק.

שם י"ד שפל .

כ"א י"א ויקבר וגו . שלח עשה מעשה לחדוחיו לשקבר עשפס .

כ"ב י"ד נשחכח חוץ לשוחה בין שתי חומות שהוח שוחה לביב . (פ' נשחי ח' י' ויללה חין השחכה . רש"י שם .)

כ"נ ב"ד חרפיס חפר .

כ"ה א' דיק לועזין שגגה וים לומרים פדריל .

שם י"ב וליוגדים : נעלי השדות .

סליק.

ירמיה א' י"ח חל תירח וגו' . חל תירח שלחי לחתך לפניהם שלח לחתך ניריהם.

כ' ב"א נשן וגו' . קורין לוחם נשן שחוליחה עניבים שקורין בלעזון חשכנז חירשליוון.

שם כ"ב כי חס וגו' . לפי' חייח רולה לשקומך כחדם שחשבת כחמיו שנחר קילדל צל"פז וצורית שנון savon צל"עז לח יועיל לך כי נכחם עויך לפני ציוחר . (רש"י ז"ל חציל פי' זה נשם יש לועזיס) ע' קמחי .

ג' ש' והיה חקל וגו' חקול שילחה על זכותה ד"ל חקול זכותה חקלות זכותה חקל חסר ול"ו לפי שחיכו חנזרת קול חלה חלשון נקלות וכן חרנש יונתן והוח חדקלילה צביכחה טעוותהה .

ד' ל' כי חקלעי וגו' . שפחרון כי חרחיב נפוך עיניך (ע' רש"י שכחב כך שחעתי).

שם ל"א לרה וגו' . כיולדת זכור שהוח קשה לה מכולם. לרה היתה שם דבר שלה פעולה מלרה ומוח מגזרת לריס. חחיפה לשון דחגון ודלג ממנה נשם כלומר חדלג וחחלל על עלמה חמרם כפיה חשבר ידיה כמו פרשה ליון בידיה וכמו פרש לרעב לחמך ולומר כי עיפה נפשי להורגים שחיונו מהורגים כמו לחמי לי לחי הוח וכמו ולחמר ברעבה לבני ישרחל שפחר מצני ישרחל .

ה' ל"ו והכהנים ידרו וגו' . בלומר מפקידים על ידיהם ידרו לשון משלה כמו כי הוח רודם בכל וכמו וירדו בדנה חיה בלומר מחייחי' על הנעם שיחמנו חל נציל משקר (ע' קמחי ש"ת).

ו' ט' כבולר וגו' . חלומר לחניהו חשב ידך יחרם נרייהם grains צל"עז. קלסילות כמו קלקלה וחכומיך בך פחך ר' מכחס הזקן ומכחס בן קרוש ס' קלקלות כמו קל שחשלל

שבניס גולר ומעיס בקל סוזר וגולר ומעיס בקל ודומס בן לבדע הסיבו ופתם קלסילתם כמו קל הקלות ומחולה בקלקלות ובקש מעכיס וחוש פוחל קלקלות סס דליות סגסן .

שם כ"ז צמון וגו' . מקרל מקורס כוח זה וכוח כמו צמון מצלר כתתיך כמי צסן לחני בל"ע ותדע ובסכת לת דרכס שכתם שמכתין בו לת הזסב לס עוד ולם לע כך לחי מודיע לת דרכס ומתמדע לת מעשיהס לחתה בוחן לת דרכס .

שם כ"ח הולכי רכיל וגו' . לומרים בין שהי לכעים שחזקים כנחתם וברזל כדי לעורר מריבת ביניהס (ע' רס"י) כך שמעתי .

שם כ"ם כחר לצון ברוסליד bruler . תפוח דבר שסכתם מכתם בו ובקרל שמו בלעבלק.

ז' י"א המערת וגו' שמעתי שמערם לחת היתה בעזרה ושיו נכנסין סס לחני תסמיד בשעת התמיד ומתפללין על קרבן לחיהס שירלה מתקבלו הדורות הבניסו בה ע"ז הוא שלומר להס ירמי' המערת פריליס וגו' .

שם ל"א תפת וגו' כמדומה שהוא שתת ושלול כמו כי ערוך מלחמול תפתה וכן שמעתי שיש גומת לחת בירושלים לר מלמעלה ולחב מלמעה ולל מוסק תסתים ושס יסי' מקליכין סס פגרי רשעי הדורות היה מקבלתן כמו שלומר למעה זקבדו בחתת בלין תקום וגמו סס גחת וסס שרשו בניהס לע"ז .

ח' י"ר ובדמה סס וגו' תרגומו וכשתוק סס כחלס שלין לו פתחון פס כי לה' וגו' סדיעו הסחיקו ע"ל סס לחו לומרים לכחתו יושבים פלחקו וכבוש לל עבי המבלר גס סס לה כחלע לחלה בדמה סס פתר כשבר סס כמו כי בליל שודד קיל מוחב כדמה וכן בדמין תתעבדון כי ס' חלהיכו סדיעו שברכו .

שם י"ח מבליגיתי לשון חוזק ותיבה . לחת היה כמו סמבליג שוד על עז ופומרין כשלחי זה לחזק לת עלמי עלי יגוגי ולין לבי כותן להבליג לת עלמי עליו תפני לבי סדוי עלי על שלחי שומע קול שופע בת עמי חלרן מרחקים ומתרעמים על מידותיו של סקב"ס ולומר הל' לין בליון סס חלכה לין בה והקב"ס עתיד להסניע בכנדן מדוש סכעיסוני וגו' .

שם כ"ב הלרי וגו' . משל ודמיון הוא שרוחת תכניח לרבות חלין חליפת הדבר וכן עלה בדעתו לומר בנוהג בשעולם בתקום שיש בחני רשותה ולין סס רוצה תה בחתה יש לחני שהי תקום שתמין סס הוחיל ורוצה לין סס חו לפילו יש סס רוצה ולין סס לרי שסס בחני רשותה תה מוציל לחני תקום שיש סס רוצה לומן מלחר שלין סס מניין בחני רשותה לבל בגלגל שלרי מלוי סס שהוא מוציל לרשותה כשבין שלחר ותבח שמתחליס בתה מגלגל וגו' וגס רוצלים מלין סס שמגלגל לת למד שתקום שבחני רשותה מניין סס ברוצלים הולכים לחריהס ושתה בתקום שיש סס רוצה כמו בגלגל שמלי רוצה ולרי לס מתים סס חולי מחת חלחים יש לתהות בגלגל מדוע לל עלתה לחוכתם הוחיל ורוצה ולרי מניין סס לף כלן יש לתהות בל בת עמי מדוע שהקב"ס מלוי בתוכם ושבניהים שמזהירין חותם בכל יום בל שהשובה ושהשובה כשבלת לרשותה בכל תקום כי מדוע לל עלתה וגו' מי יתן רחשי וגו' כל זה מן שהבטחות שיתרחל עתידין להחריבם והקב"ס משיבו מי יחכי במדבר וגו' .

ולחני יוסף בר שמעון רחיתי בשחרוני כל הפוחרים סלרי וגו' שפוחרים תקרל זה בל חלוה וגו' . . . . ע' תענית ד' ע"ל ובשום' סס בד"ה והייכו וגו' . וע"ש במדרש רבה קוף בחוקותי . ובחרגום יוכתן .

ט' א' עלרת בוגדים וגו' . ולחי' לדבר ותקרל זה תשובה היל שהקב"ס משיבן ליסרחל ושיהיו של רבי חליעזר תקליר שיקד בקיכחו ועל מי יחכי במדבר למדת שהקב"ס לומר תקרל זה ולל ירמי' .

שם י"א מי סתים וגו' . כלומר לס יקד חדס ושתשומם על כך על מס בעשם ד' ככה לחרן הזחת שנדדו כולס תעוף הסמים ועד בהמה לס נלחם סחרן מבני לים עובר וגו' זה נוהג בשעולם שחדס גולה ממקומו ומוליכין בשניה לת תקבהו עמו שבל כחן שם

פרי סלף מזה שמעוף השמים ועד בשמים כדרו סלכו דבר זה אין לך מכס בעולם שיכול לידע ולסבין לחסוליו מהו סדבר שלא יבוא סביניל לאחר דבר פי ס' אלין ויגידם לכל השמיעים על כך ויאמר לעוך לידע על מה לאבדה הארץ על כך שנאמר ומדבר מצלי עובר זהו סדבר ויאמר ס' על עזבכם את תורתי וגו' וחזקף שרחיתי שבתיבם זו ויצן את זאת והוא של ואשר דבר וגו' נרמז לי שעמדתי על פתרון זה שחזקף ועמיד את התיבם לבד ומפרידם מסבירתם ועושם לחתם קוף מילם והו"ו שבתיבת לאחר מלמדני שאין זה לחתו מכס שדבר ממנו למעלה אלא שכי בני אדם הם ומפת שחמי' המכס מגיד לו הכניל (ע' קמחי).

י' י"ב לקול וגו'. על ידי קול הוא נותן המון עיס בשמים וילא וגו' שבניכם שותים מחיי לוקיטם ומשקותין הם מעבין לחתו לרקיע כדי להוילדן לאחר כדכת' ויעלה וגו' וכה פתרו לקול חתו וגו' על ידי שמעלה בעילים מקלה הארץ ויוליד רוח מחולרות להוליך את העבים לכל אחר ילוס על פני תבל אלא שיוריד עם את הגשמים לארץ.

י"א י"ג כי מקפר וגו'. כביכול כאדם שמשקק בחביבו שרוחתו שעשה בדבר שאין בו ממש ומשקק בו ואומר לו קרא לי בקול גדול כי אלוסים סוא לף כאן אלא שמקפר עריך היו אלוסיך כלומר שרבים הם במקפר עריך אם אלהים המה ויקומו ויעזרוכם. ואפה אל תתפלל וגו'.

י"ב ג' ידעתיני פתר יודע לחתם מה הם עושים לי כמו וילך אלהים את בני ישראל ויודע וגו' פתר ידע בלרותיהם כמו יודע לדיק נפש בהמתו שפתר יודע מה היא לריכה ומשפיק לה לריכיה לף כאן ידעתיני ידעת בלרות נפשי אלהי פתר לאה בני ועתלי ונפשת וגו' שאיני כמותם שקרוב אחם בפיהם ורחוק מכליותם אלא בני ופי טוין. התיקס וגו' נתידם שהם מדדו לי כענין שנאמר למעלה ואני בבבם וגו'. הקדישם הזמינם.

י"ג י"ג נמקטרים וגו'. לא שאמר הקב"ה לירמי' דבר זה אלא ירמי' אמר ליעראל מפי עלמו וכך אמר להם שומעים אחם לתוכחה כאם הוא עוד לכם שבאותו שכר אחם מבטלים את הגליות מעליכם ואם לא תשמעו מה אני יכול לעשות לכם אלא נמקטרים וגו' (ע' מגיגה ס' :).

(סוף יבוא.)

מצוי דין וחשבון.

לסעולות ועד החברה להרבות השכלה בישראל בארץ רוסיה, בעד מחצית השנה שעברה.

ביום כ"ד לחדש דעצעמבער העבר, למנין שאנו מונין סה בארץ רוסיא, התאספו חברי החברה להרבות השכלה בישראל באסיפה כוללת. כאשר נסו לעשות שלש או ארבע פעמים בשנה, וחועד נתן לפניהם דין וחשבון על פעולותיו במשך הזמן מן האסיפה הכללית אשר היתה האחרונה, היינו מן יום א' יוני עד ג' דעצעמבער, ועתה נדפס החשבון ההוא ברוב כתבי העתים היוצאים בזה, ומפנו נקח מצוי עומק החשבון להגידו גם באזני העם השומעים רק יהודית.

על פי החשבון הנזכר התאספו ראשי הועד במשך הזמן הזה למתיק סור על צפונותיהם שמונה עשרה פעמים. ואלה הדברים אשר עסקו בהם בשמונה עשרה ישיבות ההנה: א) לעזור לבני הנעורים באי בתי הספר:

א) חלקו מתנות קבע לבאי האקאדעמיע והאוניווערזיטעטען ולתלמידי בתי

ספר הרבנים סך 1225 רו"כ — ב) חלקו מתנות ארעי לששים וארבעה תלמידי בתי ספר שונים, מספר מאה ועשרים ושמנה אשר סנו בבקשתם אל הועד, מאוצר החברה 749, משל ראש הועד 135, משל סוכן החברה 155 ומשל אחד מחברי הועד ה' נעלקען 82 רו"כ 50 קאפ, הכל 1215 רו"כ 50 קאפ. — ג) קבעו מחדש ארוחות תמיד (סטיפענדיען) לשלשה תלמידים, שנים על הוצאות החברה ואחת על הוצאות ראש הועד*) והסוכן יחדו. — מלבד נתינת עזר כסף**) השתדלו להמציא לבאי בתי הספר הגבוהים עבודה ושכר להחיות את נפשם. ולתכלית זאת העבירו קול קורא במחנה העברים יושבי עיר הבירה שכל איש אשר יבקש לו מורה לבניו ישים פניו אל הועד ויוציאו לו מבוקשו. על דרך זה המציאו עבודה לפי שעה לחמשה תלמידים אשר יפרנסו עצמם מיגיע כפם.

ב) לחלק ספרי השבלה בקרב העם: א) בשלשים ושמה מקומות שונים נשלחו שש מאות ואחד ספרים שונים, שלש מאות וארבע כרכים מן המוכן. ושאריתם קנו במחיר 142 רו"כ — ב) התקינו שעל כל הספרים הנשלחים מאת הועד יכביעו חותם החברה למען תהיה לעדה לכל רואה כם כי מקנת כסף החברה המה; והאנשים אשר על שמם ישלחו הספרים מחויבים להריץ בסוף כל שנה ושנה אל הועד רשימת האנשים אשר המה נותנים להם את ספרי החברה וכתבי עתים לקרוא בהם—ג) בבית הועד בעצמו תוסד עתה ביבליוטעקה מיוחדת לספרי ישראל בכל לשון שהם.

ג) לתמוך בידי סופרים ומחברים: א) שבעה עשר ספרים יתקבלו במשך הזמן הזה בבית הועד מהם בלה"ק ומהם בל' רוסיה. ארבעה עשר נדפסים ושלשה כ"י שלוחים מאת מחבריהם בבקשה לתמוך ידיהם מן הקופה המיוחדת לזה באוצר החברה. ואחרי העיון והבחינה הדקה הושבו שלשה מהם ריקם, אחד מהם הושב ליד מחברו לתקנו, ושלשה אחרים עודם נמצאים תחת יד הועד. ולעשרה מחברים העניקו בסך הכל 918 רו"כ — ב) מלבד זה נתן לשני סופר משען כסף בסך 365 רו"כ ונשלח מאה רו"כ מאת סוכן החברה לחברת מקיצי נרדמים לקרן קימת.

ד) עוד עסקו בענינים אחרים אלה: א) באו במו"מ עם המדפיס ר' יצחק

---

*) ראש הועד ה' גינצבורג בעצמו מחזיק על אוצאותיו עשרים ושתים סטיפענדיען.

**) ביטים האחרונים נתפרסמה ע"י מה"ע עוד תקנה אחרת מאת הועד בענין הזה, והוא כי כל הכסף הנתן מאוצר החברה לבאי בתי הספר הגבוהים לא יהיה עוד בתור מתנה כי אם בתור הלואה, וכל המקבל עתה מקופת החברה נותן שטר חוב שאחרי כלותו את שנות למודו וימצא את היה ידו בריוח ישיב את הלואתו מעט מעט כפי אשר תשיג ידו לאוצר החברה להיות לקופה מיוחדת לעזור לתלמידים הבאים אחריו. גם האנשים שכבר גמרו חק למודם ועתה באו באנשים ויעשו חיל יתבקשו להשיב את אשר לקחו בשנים שעברו מקופת החברה לטובת אחיהם הצעירים, הנאנחים והנאנקים עתה בעני ובחסר כל וברוב עבודה. אם יעשת הדבר הזה והשב ישיבו הלוקחים את הלואותיהם אז יתגדל ויתקבץ במשך הזמן סך כסמים תחת יד הועד סך לתת עזר כסף לתלמידים ושטרו; ולא יכרתו עוד פעם בפעם כי הכנסות הועד התולכים לאט כפני המון התלמידים המתרגשים לבוא בכל שנה ושנה בבתי ספר הגבוהים, כאשר היה בשנה הזאת.

גאלדמאן בווארשוי להדפיס את הס' דברי ימי רוסיה אשר כתב ר' שלמה מאנדילקערן בלה"ק ע"פ הועד. הספר הזה נתן לה' גאלדמאן להדפיסו במשך שמונה שנים והוא מצדו מחויב לתת להועד ד' מאות עק"ז ולמכור להקונים במחיר לא יותר משלשה קאפ. כל עלה מלבד המפות אשר תהיינה רצופות אל הספר.

ב) במשך הזמן הזה היה בעה"מ פ"ב היושב ראש במחלקת החברה אשר באדעססא, וראשי הועד לקחו עמו דברים על רפיון ידי המחלקה במלאכתם להכלית החברה. היושב ראש באר לפני הועד כי המחלקה באדעססא לא תוכל עתה מסבות שונות למלאות אחרי חפץ הועד בפרט ההוא אשר קבלה עליה בתחלה, וכי בדעתה להשתדל עתה לטובת ההשכלה בין יהודי רוסיה באופן אחר. הועד הסכים לדברי ראש המחלקה ונתרצה אל התנאים אשר שם לפניו *).

ג) בחרף הזה כלו כ"ה שנה ליום הוסד בי"ס הרבנים בווילנא ולתכלית זאת נדב הועד מאה רו"כ בעד ספר "תולדות בי"ס הרבנים ופעולותיו בקרב ישראל, כתוב בל' רוסיה.

ד) ראשי הועד השתדלו לטובת משכילי ביאליסטאק אשר אמרו ליסר בעירם חברה ללמד לבני ישראל העניים והיתומים מלאכה ואומנות ולא עלתה בידם.

ה) הועד גמר אמר ליסד קופה מיוחדת לתמוך בידי מורי ישראל אשר זקנו והלשו בעבודתם לטובת השכלת אחיהם, אחרי אשר אין להם זכות לקבל פרס מאוצר המלכות אחרי התפטרם מעבודתם במלאת ימיהם, אע"פ שבמשך זמן עבודתם ינכו לתכלית זאת ממשכרתם, כנהוג בשאר המורים עובדי עבודת המלכות.

ו) לרגלי הקול אשר קרא הועד באזני אחיו בני ישראל בקיץ העבר בל' רוסיה ובל' עברית נערו רבים מן הנרדמים לתמוך בידי החברה ולהשתדל לטובת השכלת אחיהם. במשך הזמן הקצר הזה נוסדו מחדש שני בתי ספר וארבעה ביבליוטעהקות, משני בתי ספר לרבנים אשר בארץ אשכנז שמו פניהם אל הועד לשלוח להם ספרי ישראל בל' רוסיה. כי חניכיהם אומרים ללמוד לשון

---

*) גוף הענין כך: המחלקה באודיסא קבלה על עצמה בתחלה להרבות ידיעת לשון רוסיה בקרב אחב"י והשתדלה להכלית זאת באמצעים שונים. אבל אחרי השערוריה שנעשתה באודיסא בפסח תרל"א נסוגו אחור ורפו ידיהם, באמרם: הנה אנחנו מתקרבים אל אחינו הרוסים בכל לבבנו ובכל נפשנו והמה מקדמים פנינו באבן יד ובאגרוף רשע". עתה הבטיחה המחלקה לעסוק בתיקון דרכי החינוך בין יהודי אודיסא וסביבותיה; אבל כפי הנראה איננה עושה מאומה. ואחינו המשכילים שמה אינם שמים על לב כי חק לישראל הוא מיום היותו לגוי להלחם כל ימי חייו עם המסבות הצוררות אותו; וכל עוד הרבינה האבנים הנזרקות בנו אות הוא כי עוד לא כלתה המלחמה ומחויבים אנחנו לעמוד על נפשנו הכן לא נערוץ ולא נתת עד אשר ישלח לנו אלהינו עזרתו מקדש לרד לפנינו מחשבות קדומות והבלי שוא נפתח מבית ומחוץ.

רוסיה על בוריה למען יוכלו לבוא לשרת במשמרת הרבנות בארץ רוסית*), ומקצות הארץ יבואו רבים לְהָלָּוֹת על החברה, כזו שנראה מן הרשימה הרצופה למטה.

את ערך החשבון הזה, אשר תמצית פרטיו נתנה בזה לפני הקוראים, קבא מזכיר החברה באזני קהל הנאספים, ואחד הנאספים העיר כי לפי דעתו סך מאה רו"כ איננו מספיק בעד עבודה כבדה וגכבדה כס'תולדות בי"ס הרבנים. ע"ז ענו ראש הועד והסוכן ואמרו כי מלבד מאה הרו"כ הנה גם ידפים הועד את הספר על חשבון החברה ויתן ממנו מספר קצוב עק"ז להחחבר, ואם בכל זאת ימעט הסך הנקוב מהיות שכר הנון לעבודת המחבר אז יוסיפו הם, ראש הועד, והסוכן משלהם.

האסיפה הכוללת הללה את הועד על השתדלותו לטובת החברה בביאליסטאק והתעצבה אל לבה על אשר לא הצליח חפצם הטוב בידי המשתדלים, כי חברות כאלה נחוצות ומועילות טאד להשכלת העם ולתקונו הטוסרי והחמרי.

עוד הרבתה האסיפה להודות להועד על חפצו הטוב אשר אטר להקים קופה מיוחדת לעזור בידי המורים הנחשלים. אף אמרה כי מן הצורך להקים קאטיספיאן מיוחדת לפקח על צרכי המורים ולהשתדל לפני המטשלה שינתן להם שכרם אהר נמר עבודתם, ביחד עם שאר משרתי המלך.

הקריאה אשר קרא הועד באזני קהל עדת ישראל בקיץ העבר הניחה נ"כ את רוח האסיפה; אף יעצה לשוב ולשנות קריאות נדולות כאלה באזני הנרדמים לעתים מזומנות להעירם ולעוררם עד שיחפצו לשים לבם על דרכיהם ולהשתדל לטובת עצמם, כי בזה תלויה הצלחת הכלל וזה מקום הטהרה הראשית.

באסיפה ההיא נבחרו חברים חדשים ארבעים במספר, ואלה הם:

א) חברים בפועל (כ"ה רו"כ לשנה) ד"ר קארל בערנשטיין בוויען, ר' יצחק בן דוד קראסנאָסעלסקי בסמ"ב, ר' יעקב לעווינסאָן בקאטענעץ, ה' מאריטץ מאטראָס בקאליש, ר' טשה אנוז במאריוסאָל, ר' ש' רעניערער בכאלטא ור' ישראל בן נישה סאָקאָלאָווסקי בבערדיאנסק.

ב) חברים נומלי חסדים (עשרה רו"כ לשנה) ה' א. וועננעראָף, א. האלבערשטאם, אפאָטהעקער נאלדבערג, איזידאָר נאלדבערג, שמואל טראָצקי, דוד סיינבערג; כל אלה בסמ"ב. ד"ר יעקב לעווענשטערן בווילקומיר, ר' אהרן בן משה לוריא בסינסק (י"ב רו"כ לשנה) ור' דוד סליצקי בווארשוי.

ג) חברים עוזרים: הרר"י אייכוואלר בכאלטא, ד"ר באָק בוולאָצלאווסק, הר"ר בראנשטיין בליובאר, ר"ט נאָלאָבראָדקאָ בבערדיאָנסק, ר' מיכל בן אהרן

*) מי יתן והצליח חפצם זה בידי אחינו היקרים אשר עליהם עיני העם נשואות ומצפות לאור מתוך החשכה, כי באמצנו הרבנות מזה ומזה איננה מספקת לצרך השעה הרחוקה, וכפי הנראה טבה היא שאין לה רפואה.

דוד גאָרדאָן בסמיעלאָ (נוב. קיעוו.), ר' אליהו בן שלמה זאַלקינד בספ"ב, ר' דוד בן מיכל זינגלאָנד בסאָראָקי, ר' זאב וואלף בן ישעיה קאַפלאן ברינא, ר"י קראַטשטיק בוארשוי, הר"ר קולישער בזימאמיר, ר"א ליאן בקישינעוו, הר"ר מאפו בטעלש, הר"ר מארקוס בבאלימסטאָק, ה' הלל נוסבוים בוארשוי, ה' פעלטין בוארשוי (טו"ל איזראעליטא), הר"ר חיים פעסים בבערדיששוב, ר' יעקב רייפמאן בשעברשין, הר"ר פ' ראָזענבערג בפינסק, ר' שרגא ראבינאָוויץ (משגיח ביה"ס) בשאוועל, הר' אברהם הנהלעם בפינסק, ד"ר צילקאָוו בוארשוי, ל. שיינצעם בקרעמענין, ב. שהור ביעקאטערינאָסלאוו, וה' ס. ענגעלשטיין בווינציא.

ספ"ב ח' שבט תרל"ג. יהודה ליב גארדאן.

בשורה מרעית.

ידידי המו"ל.

בחוברת הראשונה לשתר (שנה ז', 63) חוית דעת ע"ד הספר החדש Der jüdische Kalender מעשה ידי הר"ר שוואַרץ בברעסלוי, והודית מראש: „כי ידיעתך לא רבה היא בחכמת החשבון והמספר וגעים היה לך לקבל משפט על הספר הזה טירי איש אשר ידורב לו בחכמה הזאת". לכן אבוא לבשרך כי בבוא הספר ההוא לידי ובינותי בו אחת ושתים וראיתי כי המחבר יצא לערוך מלחמה מלחמת חחכמה עם ה"ר פינילייש ז"ל ועם ידידי החכם המהנדס רח"ז סלאנימסקי נ"י, אמרתי לשלוח המחברת לידי החוקר הנכבד הזה לדעה מה יעשה לה . . . והנה היום כבדני הרחז"ם בתשובתו היקרה לאמר: „ידידי ה"י! דע כי חברתי על מחבר הספר הזה (ר"ל דער יידישע קאלענדער) מאמר ארוך כלשון אשכנז אשר בו הרסתי וקעקעתי כל יסודותיו ואשיותיו והראיתי לעין השמש שכל דברי השגתו עלי ועל ה' פיניליש בנוים על שגיאה אחת בחשבון אשר לא ידע ואשם ובכלל לא העלה המחבר שום דבר חדש אשר כבר לא קדמתי אותו בספרי יסודי העבור מהדורא תנינא (ובאמת כפי הנראה מתוכו לא ראה ספרי הנ"ל), החלק האסטראנאמי וביחוד הלוחות שבסופו לקוחים אצלו מן ספרי תולדות השמים כמו שהוא מודה בעצמו ע"ז בספרו, ואת המאמר בקרת שכתבתי עליו רצוני לשלחו לאיזה זשורנאל בחו"ל וכו'. עכ"ל ודברי פיהו מחכמים.

איש חיו"ג. —

שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה למוד.

יש לך שטות, שהיא בטלה ועוברת מן העולם תיכף בצאתה מפי בעליה, ויש לך שטות שהיא מתפשטת בין הפובליקא כלה על ידי הכתב והדפוס, והיא זוכה שיהא קולה נשמע גם באזני חכמים הרבה. רוב ספרי כל הכתות השונות שעמדו להמון האנושי מימות עולם ועד עכשיו אין יסודם אלא שטות ורוב המאמרים הבאים בכל מכתבי העתים, מלבד מה"ע המיוחדים לידיעת הטבע, אין מטרתם אלא או להודיע איזה דמיון של שטות ולהביא שטות בלבם של אנשי

הסובליקא. אף על פי כן אינה רומה שטות לשטות: יש לך שטות הכתובה בסגנון כזה שמועיל לה להחזיקה בעיני אנשים הרבה לימים, לשנים, לשמטות, ליובלות ופעמים גם לאלפי שנים, ויש לך שטות שאין בה לא טעם ולא ריח ומתוך שהזותה מוכיח עליה, הכל, הוץ מבעליה, מכירין בה ששטות היא.

מכין זה קראתי בהשחר שנה רביעית הוברת ב' בכאמר הנקרא „לקט ושכחה" ומתחיל: „אמר היונ" ומסיים „אני (דוקא קתני!) איש ח"י המכונה מאגיסטער" — מליצה זו שאין מלה אחת שבה נדבקת לחבירתה:

„לסוף אבוא בדין עם האיש הוואלקאמירי אשר התנשא עתה למעלה למשביל ויהי לאיש אודעסא ואומר: אם תדמה בנפשך כי כלותיר בזמנו כן הנך בזמננו שלוח משמים לעשות „תקונים בדת" ולפול „ארחות חדשות בתלמוד" ואם גם תתחשב בעיניך כמוצא הדשות (אשר כבר ישנות הנה) בעניו „עמידה ברשות עצמו" (המליץ 9, 12) ובדבר „שאלת הנשים" אשר למדת מאת המבקר הרוססי פיסארעוו שכנו — ותהי „לבן־תורין" שאינגו תלוי בשום אדם שבעולם, בכ"ז אין לך ללעוג ל ר ש — הוא „המת שבגן ינוח" ואם בן שוחר־חכמה הואיל להציב לכבוד אביו החכם איזה „ציוני מדע" במקום ציוני עץ ואבן (השחר ג' 110) האם גואל בטלאכתו ופעלו הבל? אמנם הלא „בקהל רפאים" תחד (?) כבודך, שם התלונגת ושם אחרת (בלים צ"ל: ארחת) ושם בשאול התחתיה — בנית לך בלים ידיעות כאלה בהלכות דרך־ארץ — ומה מנך (?) יהלוך? לכן כמוך כמוני (שם דף 112):

אאמין: כי הגדת זאת לא מרוב דע

רק תאמין כן, כי אך כן הגיד לך רע!

ובזה אשים מחסום לפי עטי, ויתר הערותי תשקוטנה במכוני עד עת מצוא אני איש ח"י המכונה מאגיסטער" וכו'.

כמדומה לי שהקוראים, אחרי שקראו כרכורים ריקים אלה, בקשו איזה דבר להשיב בו נפשם מגואל הנפש, שאחזם בשעה שקראו שטות ריקה זו.

אף על פי כן אין המאגיסטער צריך שילבינו פניו משטות זו, שהרי ראויה היא לו מתוך שהוא מתאבק בעפר רגלי הקדמונים שכתבו דברי שטות יותר ממנו. ולא עוד אלא שחוקרי קדמוניות הרבה מתחבטים בהרבה מיני שטות של קדמוניות וחומדים מהם לפעמים הלכות יקרות שהם מזהרים להודיע במח"ע ובספרים.

ובאמת, אם נדמה בנפשנו שהמכונה מאגיסטער הנקרא חונ" הוא הוא ח י ו "ג המדקדק הקדמון ואנחנו הרי אנו חוקרי קדמוניות השותים בצמא כל שטות ושטות שחזותיר ר' לנו לפליטה משני הזמן וזמלטול הגלות, הרי יכולים גם אנו ללמוד כמה וכמה דברים יקרים משיחת חולין של המאגיסטער הקדמון ועתידים חוקרי קדמוניות אחרי אלף שנים לחקור ולחוציא משיחה זו דברים הללו:

א) שהמאמר הנקרא „לקט ושכחה" אינו שייך לאדם אחד, שהרי מתחיל הוא: „אמר חונ" ומסיים: „אני איש ח"י המכונה מאגיסטער" שמע מינה שחציו הראשון של המאמר (לקט) שייך לחונ", וחציו השני (שכחה) שייך „לאני איש ח"י המכונה מאגיסטער" כאותה שאמרו: רישא ר' ישמעאל וסיפא ר' עקיבא". ב) איה נשלם ההפך הנקרא „לקט" ואיה מתחיל החלק הנקרא „שכחה"? ג) אף על פי שהקדמונים היו דיקנין ומאגיסטראנט אחד שנעשה מכונה מאגיסטער הודיע ששמו של ר' מרדכי כומטיאנו לא היה כומטיאנו אלא כומטיאנו, — פעמים שלא הקפידו בלשונם ואמרו הוואלקמירי במקום הוואלקאמירי. ד) בימים הקדמונים היתה עיר הנקראת „אודעסא" וכבוד גדול היה לדור בה, שהרי המכונה מאגיסטער אמר על הישוב בת „שהתנשא למעלה למשכיל ויהי לאיש אודעסא. ה) לופתער היה נחשב בעיני הקדמונים לשלוח מן השמים, שהרי המכונה מאגיסטער מצא לחוב להודיע להאיש הוואלקאמירי שאינו שלוח משמים כלותיר. ו) שהפילאלאגים הקדמונים היתה בהם מדת בהורי הישיבה לכנות את הבריות בשם עירם, שהרי המכונה מאגיסטער קרא להסוגע בכבודו בשם „וואלקאמירי" וזה ראיה לה' וואהלמאנן (שהיה מו"ל מ"ע הכוכבים) שהעיר כבר בהמגיד על מדה זו של בחורי ישיבה שהיתה אהובה לאותו

מאגיסטער. ז) שהקדמונים, אף על פי שחתמו את שמותיהם בשם „איש ח״י" מכל מקום חשבו עצמם למתים, ואם פגע איש בכבוד עצמם היו אומרים לו: „אהה לועג לרש הוא המת שבגן ינוח". ח) שהקדמונים לא היו מתרשלים לקיים על עצמם המשל „מי פתי יצא מבית הרחצה" ואם איזה אדם פגע בכבודם ברמז קל, שלא היו מבינים אותו אלא יחידים, היו מכריזים שהם הם בעלי השמות שבכבודם פגע פלוני. ט) שהקדמונים האמינו שהאדם לומד הלכות דרך ארץ מספריו שחבר בעצמו, ומזה — שלמדו גם שכל ודעת מספריהם ומאמריהם שחברו בעצמם; לפיכך עלינו לקונן על שלא נשתתפו בעל „קהל רפאים" ובעל „גנזי ישראל, מצבות קרים, ציוני מדע", ועוד הרבה ספרים ומאמרים שלקטם המחבר המאגיסטער מגליונות המעופשים של קדמוני הקדמונים (לקיים מה שנאמר: הקץ לדברי רוח), שהראשון בהלכות דרך ארץ שלו והאחרון — בשכלו שהיה שואב מגנזי ישראל ומצבות קרים וכו' וכו' היו יכולים לקיים עולם מלא. י) שהעט של הקדמונים לא היה מונע עצמו מלכתוב עד ששמו מחסום לפיו. יא) שהערותיהם שהיו טמונות אתם היו שוקטות במכונן ולא עשו כל רעש באותו ארגז שהיו מונחות בו. יב) שרכן של הקדמונים היה לחתום שם מוזר בראש מאמריהם ושם „אני איש ח״י המכונה מאגיסטער" בסוף מאמריהם.

זו היא שאמרו חכמים: שיהת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד.

אני בן תמותה ואדם פשוט: לא הי״ג ולא איש ח״י, לא מאגיסטראנט ולא מאגיסטער אלא

משה ליב לילינבלום.

אֵין כֶּסֶף לְיִשְׂרָאֵל!

שָׁמַעְתִּי אוֹמְרִים "אֵין לְיִשְׂרָאֵל. כֶּסֶף!
שֶׁקֶר! אַךְ לְדְבָרִים טוֹבִים רַבֵּי־תוֹעֶלֶת
חָרְפַּת יִשְׂרָאֵל בַּלְאֻמִּים בָּם יֶאֱסָף,
אַךְ לְדְבָרִים בָּם תִּקְוָה טוֹבָה וְתוֹחֶלֶת;
אַךְ לְזֹאת,
יִתְּנוּ אוֹת:
"הֵה! אֵין כֶּסֶף!". —
וְלוּ תִבְעַר בָּמוֹ כְאֵשׁ
כָּל תַּאֲוָה, כָּל כֶּסֶף
אָז יֵשׁ כֶּסֶף, יֵשׁ!

כֶּסֶף בְּיִשְׂרָאֵל אַיִן? — הֵיתָכֵן?
וְצַדִּיקִים וּקְדוֹשִׁים,
וַחֲסִידִים וּפְרוּשִׁים,
הֲגַם בָּעֲדָם כֶּסֶף אַיִן? — לֹא־כֵן!
לָהֶם מֶרְכָּבָה רְתוּמָה
לְסוּסִים מְזֻנִּים שְׁשָׁה
כֶּסֶא כֶּסֶף לְהָנוּמָה
וּבָתִּים לְאִישׁ חֲמִשָּׁה.
הֲלֹא לְזֹאת,
יִתְּנוּ אוֹת:

הִנֵּה כֶּסֶף יָדְךָ הָבָה
סִכָּל הָעֵדָה
לָכֶם לְנֵדָה,
יֵשׁ כֶּסֶף אַמְתַּחְתֵּנוּ רְחָבָה!

אֵין כֶּסֶף בְּיִשְׂרָאֵל, אֵין אַף פְּרוּטָה
לְיַסֵּד בָּתֵּי־חִנּוּךְ לַיְלָדִים,
בָּתֵּי תַּלְמוּד־מְלָאכָה לַנְעָרִים,
לְהָפִיץ סִפְרֵי דַעַת אֲחָדִים,
בָּם יִפְקְחוּ עֵינֵי הַגְּבָרִים
וְיִקְנוּ לָמוֹ אַף הַשְׂכָּלָה מְעַטָּה,
לְכָל זֹאת,
יִתְּנוּ אוֹת:
"כֶּסֶף בְּיִשְׂרָאֵל אַיִן
דַּלִּים וְרָשִׁים
אֵלֶּה הָאֲנָשִׁים
"הֲכִי יֵשׁ כֶּסֶף? מֵאַיִן?.

הֲאֻמְנָם אֵין כֶּסֶף לְיִשְׂרָאֵל? שֶׁקֶר!
וְלִישִׁיבוֹת וְלָנָא, וַלָּזִין וּמִיר
וְלִפְרוּשֵׁי אֵשֶׁשָׁק, לִידָא וּוִלְקָמִיר
הֲלֹא יְפַזְּרוּ כֶּסֶף עַד אֵין חֵקֶר?
גַּם לְמַרְבֵּי אִוֶּלֶת,
גַּם לְרֹדְפֵי הֶבֶל,
הֲלֹא יִפְתְּחוּ הַדֶּלֶת
וִיחַלְקוּ לָמוֹ חֶבֶל;
וְלִמְלַמְּדִים לִמֵּאוֹת,
הֲלֹא יִתְּנוּ אוֹת:
"הֵא כֶּסֶף, הֵא זָהָב!.
לְלַמֵּד בַּחֲדָרִים
בְּלִי סְדָרִים
יֵשׁ כֶּסֶף, כֶּסֶף רָב!

כֶּסֶף לְיִשְׂרָאֵל אֵין אַף גֵּרָה
אֵין מְאוּמָה,
אֵין חָבֶר וְגֹאֵל
לְהָרִים תְּרוּמָה
"לִמְפִיצֵי הַשְׂכָּלָה בְּיִשְׂרָאֵל"
וְרָאשֵׁי הַיְהוּדִים בְּעִיר פָּרִיז הַבִּירָה

אִם הָיוּ לַאֲגָדָה
וַיִּקְרְאוּ לְכָל הֶעָרִים
וּלְכָל עֵדָה וְעֵדָה
הֱיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל חֲבֵרִים!
לָכָל זֹאת,
נָתְנוּ אוֹת:
וְדִמְעָה עַל עַיִן
אַמְתְּחוֹתֵינוּ רֵקִים
דַּלְנוּ וְאֵין מֵקִים
לְיִשְׂרָאֵל פֶּסַח אַיִן!

הַאֻמְנָם אַיִן? אֵין פֶּסַח לָעִבְרִים?
וְחָכְרָה קְדֵישָׁא
עִם נוֹשְׂאֵי הַמַּטָּה
מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה
לֹא רַק קְשִׁיטָה
שָׁקָלִים יָבוֹז, שְׁקָלִים לַסַּחַר עִבְרִים!...
וְחָבְרוֹת עוֹד רַבּוֹת,
וְזוּנוֹת בְּעִיר סַבּוֹת,
פֶּסַח רַב יְצִבּוּרוֹ, —
הֲלֹא לָעֲשִׁירִים הָיוּ,
רֹאשׁ הַקָּהָל וַאֲנָשָׁיו,
הַנַּבָּאִי גַם שַׁמָּשָׁיו
הֵן בָּעֹשֶׁר חָיוּ,
עַתָּה הֲלֹא בְּצַדָּק יֹאמְרוּ
הַאֵין זֹאת,
לְמוֹפֵת וָאוֹת:
כִּי פֶּסַח רַב לַיְהוּדִים
יֵשׁ וַיֵּשׁ! אַךְ לִדְבָרִים אֲחָדִים!...

ראובן אבי"ב איש ווילנא.

חדשות בישראל.

בתשעה עשר לחודש פעבער שנה זו מת החכם הגדול הנודע בארץ אשכנז מו"ה יוסף לעהמאנן המיסד והמוציא לאור את המכתב העתי הנפלא בערכו מאגאזין פיר דיא ליטעראטור דעם אויסלאנדעס בשנת השבעים ושתים לימי חייו ובשנת הארבעים ושתים ליסדו את המכת"ע חנ"ל. הוא נולד בירח פעבער בשנת 1801 על ברכי איש סוחר אשר גם מרעת לא היה צפון לבו בעיר גלוגא רבתי עיר ואם לחכמים גדולים כמונק ודומיו. הוא היה אחד מאלה אשר בכל ימי חייהם וגם אחרי מותו יתנו כבוד לעמם. כל חכבוד אשר נחל על חכמתו לא השכיחתו

בי יהודי הוא. רעים ואוהבים למאות ואולי לאלפים יבכו על מותו, כי לא לבד אחד מגדולי התכמים היה, כי אם גם איש דגול מרבבה בטוב לבו וישרו ואהבתו צדק ומישרים — לזכר עולם יגן שמו, וראוי הוא האיש הנעלה הזה כי תכתבנה תולדות חייו בהשחר לזכרון עולם —

ביום 25 פעבער התאספו רבים לבית המדרש אשר נוסד פה וויען על ידי הרב המפורסם ד"ר יעללינעק וימלאו את הבית והאולם מפה לפה, כי הרב המפורסם ד"ר שמיעדעל נשא מדברותיו לספוד להתכם הגדול פ"ר ד"ר פירסט. המפורסם השמוע לכל חין ערך המת ואת אשר פעל ועשה במשך ימי חייו להרים תכמת ישראל ושפתו ויעורר לב השומעים כי ילמדו לבניהם שפת עבר פאר ישראל ומעוז לרוחו בבר העתים והזמנים ודבריו מצאו חן בעיני השומעים.

(הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו). בעיר גאנז קאלי (אונגארן) הפיל את עצמו הרב איש זקן ושבע ימים — ימי שני חייו תשעים שנה — לפני שלשה ירחים אל תוך באר מים וימת כי קצה נפשו בחיו על דבר התרשות באמונה אשר תרבינה מיום אל יום, ובשבוע הזאת קפץ את תוך הבאר הזאת גיב אחד מאותביו וימת גם הוא. (כן יספרו מכתבי העתים, אך בלי ספק נכדה סופר אחד מלבו הדברים האלה, או במקרה היתה זאת, כי רב לישראל ירא אלהים לא יאבד עצמו לדעת — המו"ל.

בחמשה ועשרים לירח פעבער היתה תחונת הד"ר טוביה לעוו משנה לראש שומרי דת המדינה (אָבערשטאאטסאנוואלטספובטיטוט) עם העלמה עמכא הירש בת אחד מנכבדי סוחרי העיר פעסט וירבו הבאים לראות בשמחה עד כי מלאו את בית התפלה הגדול והמפאר בפה לפה, אבי התתן הרב לעאפאלר לעף הנודע בספריו בא מעירו סענדרין לסדר הקדושין ולטען כבודו התאספו כל נכבדי עיר פעסט וביניהם המורים הראשים בבתי מדרש התכמות.

גם מאת פני המיניסטער שבו ריקם המחזיקים בישן פה בעיר וויען אשר שגו לפניו את שאלתם כי יתן להם הרשיון להיות לקהלה לבדה נפרדה מהקהלה הגדולה, המשלה עומדת על דעתה ולא מלאה את שאלתם גם בפעם הזאת.

(חנוכת בית החולים לבני ישראל. ביום 9 לירח מערץ היתה חנוכת בית החולים בווהרינג סמוך לעיר וויען. הבית הזה נאה ומהודר מאוד וגן נחמד סביב לו, הכסף לבנין הבית בסך ארבע מאות אלף כסף נדב האציל ראטהשילד. הבית הזה יהיה לעד ולמזכרת תודה להנדיב הזה בעיר וויען. וגם שם הבונה יזכר לטוב הוא החרש שטיאסני. החברה קדישה עשתה יום משתה ביום החנוכה וכל גדולי ושובי העיר נאספו שמה ורבים נשאו מדברותיהם לכבוד הבית ובוניו, ועל כלם נחל כבוד הרב הד"ר גידעמאן בנשאו מדברותיו, כי כלם הללוהו בפה מלא.

בעיר ליפטא-סצענט-מיקלאס באונגארן נבחר איש יהודי לראש העיר (בירגערמייסטער) ועוד זאת כי בפה אחד בחרוהו, והוא היהודי הראשון באונגארן אשר זכה למשרה נכבדה כזאת.

מלעמבערג יודיעו כי בית המשפט העליון שפט משפט המלשין הנודע קארמעלין לרעתו ויתנו עליו ענש לשבת שבע שנים במאסר. ושנים מהיהודים אשר יצאו כחיבים בבית המשפט התחתון הוציאו להפשי וגם מענש יתר הנענשים הקלו.

קהלת בערלין אבדה איש גדול והוא ר' יעקב האַרוי. האיש הזה נאסף אל עמיו בשנת הששים וחמש ליסי חייו באיטאליא ביום 22 לירח יענגער, אשר בא שם בעצת הרופאים להרפא ממחלת לבו. הוא היה יסוד רבים אחד מראשי הקהלה בעיר בערלין וישם בפרט עיניו להטיב את דרכי התנוך והלמוד, ואף אחרי אשרי עזב המשרה הזאת לא חדל מעשות טוב ולעזור לשוחרי מדע וחכמת ישראל. יעקב היה איש תמים, תמים את אלהיו, תמים בדבריו ובמעשיו. ואחד ממורי בית מדרש התכמה בברעסלויא הוא התכם ד"ר ראזין אשר ידע את האיש נשא עליו קנה במכתב עתי היוצא לאור מדי שבת בשבתו בעיר שטעטין.

פ. מייער.

ברעזאן. יום צרה היה לנו יום השלישי לשבוע זו כ״ח לחדש שבט! כי ביום הזה לקח מעל ראשנו, אדוננו מורנו מו״ה אריה יהודה הלוי נאטהאנזאָהן אביו של הרב הגאון מו״ה יוסף שאול הלוי נאטהאנזאהן אב״ד דק״ק לבוב והמדינה, בשנת השמונים וארבע לימי הייו. — האיש היקר והמצוין ההוא, כל ימיו הגה בתורת אל חי יומם ולילה, ומלבד אשר דברי התורה היו ערוכים ושמורים בלבו, והיה בקי בש״ס ובפוסקים ובכל הדרי התורה וההלכה, ידו היתה רב לו בלשונות ובחכמות אחרות ומה גם בתכונה ובחכמת השיעור. גם ברכו ה׳ בעושר רב ובנים יקרים והם בנו הבכור הרב הנ״ל והשני לו הגביר הנכבד ראש עדתנו מו״ה זלמן נאטהאנזאהן. גם השאיר אחריו כתבי יד אשר מרוב ענותנותו לא רצה להדפיסם בחייו, וכאשר שמעתי מאחורי הפרגוד גם פירש על קדוש החודש מהרמב״ם זצ״ל. וראוי איש דגול מרבבה כזה; כי יהיה לו ציון למזכרת עולם גם בהשחר.

משה פאהל.

פ״ם פעפערסבורג. ביום החג השנתי אשר להאוניווערזיטעט פה, בשמונה לפעברואר נהרו חכמים רבים וכן שלמים עם הפרופעספארים והתלמידים אל האולם רחב הידים אשר בבית הזה גם המיניסטער שר השכלת העם הגראף טאלסטאיי ודע ליאנאָוו מרעו וחקוראטאר באראן ליווען, המיטראפאליט ושאר הכהנים הגדולים והמון רב מנשים עדינות. והפקיד על האוניווערזיטעט הפראפעססאר קעסלער יצא ויקרא את מערכת החשבונות להבית לפי מעמדו חרוחני והחמרי, גם שקל במאזני צדק את פעולת הבית והכניתו בשנת 1872 העברה ביחס אל השנה שלפניה, ויוכח כי הבית הזה היה ויהיה למעין החכמה והבינה להשקות כל הצמאים והשוקקים, וגם יעמוד למופת לשאר בתים כאלה ברוססיא האדירה. ככלותו לדבר עלה הפראפעסור גראדאווסקי וישא מדבר נאוה על עניני המשפטים ודת ודין, וכהתימו קרא הפראפעסור התוכן המפורסם סאוויטש על אדות חיי קאפערניק ומעלליו. לאחרונה הודיע הפראפעסור ארעסט מיללער נגדה נא לכל העם את תוכן השאלות אשר נשאלו בשנת 1872 להסטודיאזים, מי ומי פתר אותם כראוי וכנכון, והמיניסטער חלק המנות (פרעמיען) לאשר נכון לו. ובתוך דבריו הזכיר לטובה ולברכה את הקאנדידאט בלשונות המזרח מאנדילקערן אשר הצליח לפתור שאלה גדולה ונכבדה ויחבר בשפת רוסות ספר גדול לבאר את כל המקומות הנשנים בכ״ד ספרי הקדש והסותרים זה את זה או נוטים בדרכי הלשון וכו׳ על פי עזר ובקורת העתקת השבעים ביונית, העתקת הפשיטא (הסורית) הכשדית והערבית וכאלה; וגם עשה ספר לעצמו הכולל את כל המקומות האלה ערוכים מערכת מול מערכה בטוב טעם ודעת. הפראפעסור הנ״ל הרבה להלל את הספר ואת מחברו ויאמר כי במועצות ודעת גלה חדשות ונצורות בשפת עבר ואחיותיה והאיר אור חדש על כתבי הקדש. אז הושיט לו המיניסטער גראף טאלסטיי חלף עמלו מטבע זהב גדולה (מעדאיילע), וכל הנאספים הריעו תרועת שמחה וימחאו כף ויקראו: יחי מאנדילקערן! (בראווא!). המשוררים שרו שירת העם וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב ואני קראתי על המחבר, אשר בשל עמלו בספרי נביאים התכבד בכבוד גדול כזה, את המקרא הכתוב ע״י שלמה המלך סלסלה והרוממך תכבדך כי תחבקנה (משלי ד׳ ח׳)! מי יתן ויצא חבורו הנ״ל לאור בדפוס ונזכה במהרה לאורו.

ט׳ פעברואר 1873.

פנחס חיילפערין.

למזכרת עולם!

אזכיר בשם אמי הישרה בנשים אשר עלתה אל האלהים בשנת השבעים לימי חייה ביום ו׳ י׳ שבט בשנה הזאת.

בנה המתאבל — המו״ל.

☛ חצי השנה נשלמה בחוברת הזאת ואעיר את אזן החותמים כי ימהרו לכתוב ידם על החצי הבא. בחוברת הבאה יחל לצאת ספור חדש ממני — המו״ל. ☚

לכל זמן

(סוף מחוב' ו')

אסתר החרישה רגעים אחדים בשמעה דברי הכושית ותחשוב מהשבות אם לשמוע בקולה או להדל ואחרי כן פתחה פיה ותאמר כנואשת מתקוה: חזיונות שוא יחזה רוחך מאהארא, האם אבחר בחיים מבלי ראות פני הורי? —

— אבותיך יחכו עליך בכאפא, התעוררי ואל תרבי מחשבות ובלילה הזה תצאי למרחב —

— העוד אשוב ואראה את אבותי! — קראה אסתר בעינים מפיצות שמחה — הוי מי יתן ואתא הלילה, כל אשר תאמרי אעשה, רעותי, אחותי —

— שימי מחסום לפיך לבל יגלו מצפוני לבבנו, הנה אלכה ועוד נראה פנים — בצאת הכושית מהבית היתה אסתר כנפעמה: חפש חפש — קרא לבבה בקרבה.

אתא הלילה, הככבים במסלותם הפיצו נגה מרהיב עין, הירח שלח אור יקרות על העיר אשר כל יושביה יחבקו חיק תרדמה, ואסתר עומדת ומבטת בער החלון לקראת בוא גואלה. הרגעים היו בעיניה כשנים והשעות כחיי עד. חצי הלילה ככר עבר ואין עוד נואל ומושיע, וכבר החלה תקות לבה לעשות לה כנפים ופתאום נפתחה הדלת בלי שאון.

— הנכונה את? — שאל קול איש. אף כי בכליון עינים חכתה לקראת הגואל בכל זאת רחפו כל עצמותיה בראותה פניו.

— איך אצא? — קראה במבוכה — ושומרי הארמון הלא יראוני —

— את כלם הטיתי בשחד ואיש לא ירים ידו, אל תראי, שושנה נעימה, ואל תחכי, האם לא תבטחי בי, במחמד ביטיבי, אשר חרפתי נפשי למענך? בנפשי נשבעתי להצילך, ואני אשמור שבועתי אם לטוב או לרע, בחוץ יחכה סוסי הקל כטוץ לפני רוח והוא ישאך עד מהרה למקום לא תראך עין אויב —

— אבל השכחת כי שערי העיר סגורים על מסגר? —

— אל תדאגי, אבן חן, ארבע מאות האנשים ההולכים אתי יצורו על השער מחוץ והמה יפתחו אותו בחזקה —

— לאדוני אמץ לב ורוח כביר, אך חלילה לי מעשות כדבר הזה, לא אחפוץ כי ישפך דמי נקיים בעבורי —

הלדם העבדים תשיתי לבך? הוי נפלאה בבנות, ואם לא תשוי את כי כל הגברים ישפכו דמם כמים בעבורך? הן מאז ראיתי פניך נכון הנני להקריב נפשי אלף פעמים על מזבח אהבתך, אשר תבער בלבי. לך אני עבד עד עולם ואת היי גבירתי, בואי — הוא דבר בעזוז רגשי אהבתו והיא עמדה כאסורה בזיקים ותשמע לדברו, אחרי כן התעוררה ותסתר פניה בכפות ידיה.

— בואי אהובה — בואי — קרא בחבקו אותה בזרועו. היא הסירה ידו ותשב אחור ותאמר: הם, לך לדרכך לשלום, ואני אותר פה, השכחת כי עבריה אנכי, לך והצל נפשך, ואני לא אעזוב את הבית, הביא ברכתי להורי וסלחי לאמתך אשר טוב לה מות מחיים —

— ומאין אדע את אבותיך ? לכזב לא אוכל, למענך אקריב נפשי ואת אבותיך לא אדע —

— לך לשלום — ענתה באמץ לב —, הוא קרב אליה ויחזק בשולי בגדו כמו חפץ לפרוש אותו עליה ולקחת אותה בחזקה, אך היא התבוננה למעשיו ותקרא: אדוני! מדוע תחפוץ מות לנפשך ולתת עלי חרפת עולם? הן אם אתן בקולי יחרדו הנה העבדים הישנים, ויתפשוך בכף, תסמכך איפא רוח נדיבה להוציאך מהמקום הזה, כאשר הביאך הנה, לך לשלום! —

— צדקת בדבריך, לא אוכל להכביד עליך אכפי — קרא בעצב בהורידו ראשו — יאר אלהים פניו אליך, את שושנת הערן —

— חיה בשלום, שר נכבד, אשר תחמול על אמללה כמני, ולולי יראתי כי אז ערב לבבי לבקש מאתך חסד —

— דברי —

— חפצי כי תאהרא תלך אל אבותי ותאמר להם כי אני סלחתי לה וז חפצי האחרון כי גם המה יסלחו לה, גם תשמיעם כי אהבתם ואהבת אחי היא סמכתני לשאת את קשה יומי במנוחה וידעו את יומי האחרון למען יזכרוהו שנה בשנה —

— אני אעשה זאת, אני ולא אחר אלך אל אבותיך לעשות חפצך ואל רחום יסוכך עליך באברתו —

— וגם עליך, אדון נדיב לב —

בבית טוער לכל חי בעיר פים תעמוד מצבת אבן בלי פאר והדר ואליה ינהרו גם ערבים וכושים לשפוך שם שיח, היא מצבת קבורת אסתר אשר קדשה שם אלהיה ועמה לעין רואים, משוררים ישירו כבוד לשמה, שנאת המחמדים תשים בעפר פיה לשמע זכרה, ולב היהודים יקפץ ויתר מקומו בשמעם שם אסתר בת יחיאל.

הספור הקטן הזה אשר נתן הסופר בפי שמואל לקראהו באזני רחל הראה דעתו העמוקה והרחבה ביצרי איש ומחשבותיו, ואחת היא אם הספור הזה יספר מעשה שהיה או רק יצר אותו רוח חוזה חזיונות *) אחרי כי יתאר בעט אמת לב בני ישראל ואהבתם לאמונת אבותיהם וזכרם. ועל כן היה לשמואל כאור מאיר באישון לילה, בו מצא תשובה על שאלות רבות אשר שאל רוחו ולא מצא פשר דבר עד הנה, בו מצא פתרון החידה „מי הרים את העם למעלה הזאת, אף כי נדכה ושפל, מֵעֶנה וגרדף הנהו ויתן לו מעלות נכבדות אשר אף בעמים היושבים על נפי מרומי ההצלחה לא „ימצאו" הספור הזה הראה לו לח ישראל ברוח, כי רוח אמונתו שפוכה על כל בניו ובנותיו ובאהבה וחפץ לב יבחרו בה ולא על פי מצות הכהנים וידם החזקה, בעת אשר כהני העמים הוציאו בני עמם להרג ולשרפה על כי נטו מדרכי אמונתם, הנה בני ישראל

*) בעין הספור הזה יספר הנוסע בניטין השני בהעתקת החכם ר"ד נאדראן בפעשה שהיה, וכמעט כתמונתו בצלמו כתב סופר בשפת ספרד ובא באלג. צ. ד. יוד. ונעתק לשפת עבר, אך ההעתקה רעה מאוד עד כי לא נראה מתוכה את יפיו ושובו.

הקריבו נפשם למען אמונתם יען כי כמורשה מאבותיהם ולא כמצות אנשים מלמדה היתה בעיניהם. בו ראה כי מורי בני ישראל לא ככהני עם ועם היו, בעת אשר כהני עם ועם הכבידו עולם על שומעי בקולם לבל יסורו ימין ושמאל מדבריהם, אחרי כי רק להשתרר ולא להחזיק כח האמונה היה חפצם, הנה מורי ישראל אף כי לא ישאו תמיד את ה' על שפתם ולא יתפארו כי ירבו לסלוח, בכל זאת נסו דבר אל האמללה לפתותה כי תעזוב דתה למען הציל חייה. בו ראה כח לב עלמה עבריה אשר בתחלה היתה כשפחה בעיניו אשר לא תדע רצון וחפץ בלתי אם לשמוע בקול הוריה, עתה ראה מה רב אמץ רוחה לעמוד בפני כל; בפני רודפיה כבירי הכח, בפני מורי עמה אדירי התורה, בפני החפץ הנטוע בלב כל איש לבקש חיים, בפני כל אלה עמדה היא עלמה רפת ידים וַתֵּרָאֶה כחה וכח דמי אבותיה קשי העורף אשר נזלו בעורקיה, כי כל כלי יוצר עליהם לא יצלח, ובהענותה תחת יד נוגשיה ובעת אשר הובלה כצאן לטבח לא קללה את שונאיה ולא שמרה עברתה לאלה אשר הביאו הרעה על נפשה. עתה נפקחו עיניו לראות כי לא לו להתאונן על כי דמי אבותיו קשי העֹרף בעורקיו יזלו, כי אם לשמוח ולהתפאר בהם אחרי כי רב כחם מכח כל איש לשון ומושל אדיר וכל גבור אשר על חרבו יחיה. אולם רק עתה היו עיניו פקוחות לראות כל אלה, עתה אחרי כי דודו פקח לו כבר עינים, לוא קרא בספור הזה לפני ירח ימים כי אז קרא בלי כל ספק גם על הנערה את הקריאה אשר קרא על הזקן אשר חבל נערים שובבים הקיפוהו: אבל מדוע שובב העם הזה במשובה נצחת? ומדוע יקשה ערפו וירֹאה לכל כי אין אמונה בו?" אך עתה לא כן חשב, עתה נתן תודה לאלהים על כי ימצאו עוד אנשים בתבל אשר יצר אשר ימאנו לעשות שקר בנפשם בעד כל כֹּפר ויבחרו בהאמת היקרה מכל חמודות חלד.

בספור הזה, בדרכי אסתר הראה הסופר, אם חפץ לעשות זאת או אין, זאת לא אדע, דרכי עם ישראל מעת היותו; כמקרה אסתר אשר בשבתה בבית הוריה התאוננה על רע גרלה, יען כי נטל עליה לעבור עבודה כל היום, ואמה לא נתנה אותה לשמוח אלי גיל ככנות העמים ועל כן בקשה אהבה וחנינה מפי בת עם נכר אשר שתה בחלקות לה ותדיחה למדחפות כן היה מקרה העם הזה תמיד; בתחלה כאשר היה בביתו וישב על אדמתו נלאה נשוא עול החקים אשר נתנו אבותיו על שכמו למען הפרידו מכל העמים ויקנא בהם ויבקש נתיבותיהם, ויברח כפעם בפעם מבית הוריו לבקש מנוחה ונחמה בבית זרים, והנכרים משכוהו חסד וידברו על לבו נחומים למען — משוך אותו ברשתם, ורק אחרי אשר נפל ברשת אשר טמנו לו ויבוא עד ירכתי בור רק אז ראה כי רע ומר עזבו את בית אבותיו לבקש אהבה מפי זרים, כי תחת אשר מאס במוסר הוריו יָסֵר בשוט אכזרים, תחת אשר מֵאֵן לשבת בשלוה בבית אבותיו ישמעו כבלי ברזל ברגליו ורק אז כאשר יראה כי באולתו הביא רעה על נפשו רק אז יתעורר ויגבר חילים ויראה לחו לאלהי אבותיו, וכן היה תמיד בכל עת אשר נמצאו בעמים אוהבים לישראל אשר דברו על לבו רגע נחומים ואהבה

החל להאמין כי באמת כבר מאוד עול אמונתו על צווארו, כי היא תבדילהו מכל העמים לבל יגיל כמהם ולכל יראה כמהם חיים שאין בהם עבודה ועמל רק חיי נחת ויטהר למצוא נתיבות ביתם להמלט ממוסר הוריו, אך עיני כלם יראו באחרונה כידם ועותתם כאשר היתה לאסתר, ואז אם המה אנשים אשר אין בלבם עז ותעצומות יאבדו דרך ובקהל עמם לא יזכרו, ואם אנשי לב המה יבחרו מות מחיים, כן היה ומי יודע אם לא כן יהי עוד? מוסר האכזרים יאחז תמיד בעקב הפושעים רק כי לאסתר בא ימים אחדים אחרי מכשול עונה ולהעם כלו יבוא אחרי שנים או שלשה דורות. . . .

ואחרי אשר נפקחו עיני שמואל לראות כי לא רק לבני עמו כי אם גם לבנות עמו חטא חטאה גדולה, כי לא ידע חין ערכן, כי לא שפחות כי אם בנות חפש הנן, בנות חפש אשר לא תשאנה כבלי התאוה, או כאשר יקראו לה הסופרים הכוזבים א ה ב ה, לכן ראה והבין כי אך בחברת רעיה כזאת ישוב השלום ללבו הפצוע ויראה באור החיים בשלוה והשקט.

וגם לרחל אשר שמעה הספור מפי שמואל היה כאבן חן, בו ראתה כל כבוד אחיותיה, בו שמעה תהלתה מכלי אשר הללו אותה בפניה, לוא ערב לב שמואל לדבר באזניה חלקות, כאשר יעשו כל האוהבים למען למצוא חן בעיני האהובה, כי אז לעגה לו, או אטמה אזניה משמוע דברו, אך עתה אחרי אשר הללה שמואל בטו פיו ולא לה לבדה היתה התהלה כי אם לכל בנות עמה, עתה שטעה ותמצא בה נחת, ובדבר הזה די לקחת לב עלמה אם אך תמצא נחת בדברי האיש אשר קרבתה יחפוץ, ואם כי לא עלתה אהבה על דל שפתם בכל זאת ידעו אותה בלבם ויהיו מאשרים. ומאז נהפך שמואל לאיש אחר, דברי דודו לא הרבו עוד מחץ מכת לבו כי אם לששון ישע היו לו, ואם כי הוסיף להלחם בטו פיו, אך הוא לא עשה זאת למען השלות נפשו באמרי שוא ולמען יתעה אחרים להאמין לכל יבוש כי גם הוא יאמין, עתה בקש לשמוע דבר אמת למען יחזק רוחו, ועל כן הודה לדודו כי סבב אותו בכחש ויבקש סליחה ממנו, אך הרב לא השתאה בשמעו את החדשות האלה כי כבר הבין בלבו כל אלה, אך לא הראה כי נפשו יודעת זאת לבל תכסה כלימה פני שמואל בהוכחו וימצא אוזן לו לדבר כהעולה על רוחו, ובכן הצילו מרעתו וממצוקת לבבו, וכגמול ידיו השיב לו גם שמואל כי הציל את בנו הנדח מדרכי תהו, הוא אשר בא הנה לשבות שבי נהפך מבלי משים למציל נפשות לבל תפולנה בפח וישמח במעשהו, זאת היא פעולת הדעת, האטונה לבדה לא תעצר כח לתת נחת ובטחה בלב איש כהדעת, כי בעקבות האטונה יצעד תמיד הספק ויגרש כל מנוחה ובטחון, ולוא עלתה ביד שמואל לשבות שבי נפשות אדם כחול הים לא נח לבו, כי מרגע לרגע עלה הרעיון על לבו: מי יודע אם צדקתי במעשי? אך עתה בהצילו נפש ב ד ע ת, כי חשב וידע כי טוב הוא עושה, עתה היה לו מעשהו למעוז ישועות.

גם בדבר הזה עשה הסופר נפלאות בהראותו לנו כי הדעת לבדה בלי רגש הלב לא לבד כי לא תצליח את היודע כי אם גם לא תצלח להנחותו

בדרך ישרה, כאשר הרגש לבדו בלי דעת יתעהו בשוא נתעה; הדעת לבדה תקשיח את הלב ותעשהו נפרד מכל בני האדם אשר הרגשות תמשולנה בלבם בחזקת היד, היא תורהו לדאג אך לנפשו ולא לרחם על רעיו ואחיו ואוהביו והרגש לבדו יעשהו למוג לב לחונן גם אשר לא ראוי לחמלה, וגם זאת רעה היא. רק שניהם יחד אף כי הפכים המה יעשו את האדם לאדם, הדעת תורהו לבל ילך אחרי רגשותיו בעינים עצומות, והרגש יתן בלבו לדעת נפש אחיו, או אולי יען כי הפכים המה על כן יישירו צעדי האנשים, יען כי האדם בכל הבריאה אך קבוץ הפכים הוא בנושא אחד, וזאת נראה כי גם אלה אשר יקראו מלחמה על כל רגש ורק בשם הדעת ידגולו, כי גם לבם היה מלא רגשות כיתר האדם *). וכן היה לשמואל, הדעת אשר פקחה עיניו לראות את אשר לא ראה עד הנה, היא נתנה גם רגשי חמלה ונחם בלבו להנחם על הקשיחו לבו מאחיו ולשוב ולחמול עליהם. דודו לא אמר לעורר רחמים בלבו לאחיו בני עמו, וטוב עשה, כי האהבה הנוסדה רק על רגשי הרחמים לא לארך ימים תהיה, כי רוח האדם ורגשותיו ישנו פניהם לדגעים, ויש אשר ירך רגע לב איש בראותו צרת אחיו ויתעורר להקריב לו כל אשר בידו, וכרגע ישוב ממחשבתו ויבוש ממעשהו, כי אמנם הרגש לבד בלי דעת אך חולי הנפש הוא ולכל חלי תבוא ארוכה ומרפא, ועל כן גם האהבה גם האמונה אשר רק על אדני הרגשות נוסדו לא לארך ימים יעמודו, וזאת נראה יום יום, כי אתמול להמה נפש איש נחלים מרשפי אש האהבה והיום קר לבו ככפור, אתמול בכה איש לשבר עמו מקרב לב ומחר יתכחש לו, אך כזאת יעשו רק אלה אשר לא על פי הדעת הנה לבם אהבה ואמונה, ולא כן הדעת, היא לא תמוט כרגע ואם עליה יכין רגשותיו אז גם המה יארכו ימים, אשר על כן לא בקש דודו לעורר חמלה בלבו לעמו כי אם להראותו לדעת כי שגה במשפט, ולא לבד בדברו בכל האמונות בכלל למען הוציא משפט לאיזו יתרון הכשר חכמה וצדק דבר רק במשפט ולא ברגש כי אם גם בדברו אודות עמו דבר במנוחה ונחת להוציא משפט צדק בלי חמלה כמו ידבר בדבר אשר לא נגע ללבו, אמנם בעבור זאת יגדל כח דבריו למצוא מסלות ברב כח ועז בלבב איש מבקש לדעת.

„בכל עת אשר אשים נגד עיני דרכי כל הדתות — כה יאמר דודו במרוצת דבריו אחרי אשר הראהו יתרון דתו — ימלא לבי תודה להנצחי על כי עשני יהודי, כי חיי היהודי חיי עד המה בלי ראשית ותכלית, מנהגי אבותינו מדורות קדומים יזכירונו כי לא תמול אנחנו, המה יקשרו את ההוה בהעבר טימי קדם ויראונו כי עם עולם אנחנו, עם ישן גושן טימי ראשית לדת דתנו, מצבת הזכרון אשר אלפי שנים חייה, ואם כן יֶחֱלו חיינו לא היום כי אם בשנות קדם, וכל אשר קרה את העם הזה וחכמתו אשר קנה בדם לבבו בכל דור ודור לנו היא, לא רק אבותינו כי אם גם אנחנו נפדינו מלחץ מצרים, אנחנו ישבנו בסכות

*) כבר נגעתי בזה בפתח דבר לאבן הראשה, השחר שנה שניה, וראה הקדמת המשתדל.

במדבר, ובכל שנה ושנה תתחדש הריסות עיר משושנו ולעינינו ישרפו זדים מקדש אלהינו באש, אנחנו נדוד מארצות אבותינו אל ארצות לא ידענו, על צוארנו נרדף וזרועו תצילנו, יכרתו אכל מפינו וידו תשביענו —, כן ינחילונו אבותינו כל מקריהם ותלאותיהם, ואיך נסור מדרכיהם אם בשם אלהים נקרא גם היום, וזכרון הימים הקדושים האלה, ימי צרה ושמחה לאבותינו יבוא תמיד בלבנו? ואיך לא יעצר כח הזכרון הזה לרומם נפשנו ולאמץ לבנו להוסיף לחיות בחיים אשר המה חיי עד? אמנם חיים נעלים המה החיים האלה וזאת היא הנחלה אשר בידי להשאיר לבני . . . .

„לא למען אכול עשב נתנו מלתעות לכפירים, ושני השה לא לגרם עצמות נוצרו, לכל יצור יסד היוצר את דרכו ובלבב היהודים נתן איש קדשו למען ידעו ויכירו כי אחד הוא ואין מלבדו. אותנו יצר האל למען יראו כל יושבי תבל דרכיו הנפלאים ואנחנו בני תמותה נלך בדרך יסד לנו. האם ננשנו ובקשנו המותה למען קדושת שמו כאשר עשו הקדושים בהכת החדשה? לא בקשנו זאת כי נדע כי טוב יותר לחיות למען כבודו מלמות למען הקדישו, אך כאשר צר מישום המתקדש עם צבאותיו כבירי הכח על העיר ויתלה יום יום למאות מבחורי ישראל אשר חרפו נפשם למות במלחמה למען ירפה ידי העם מהתגרות מלחמה, או בעת אשר נהרי נחלי דם זבו מחומת ביתר אז לא פנה ישראל ערף, ואף כי כאשר שלחו ידם להרחיקנו מתעודתנו, כאשר בקשו להסיר לבבנו בחזקת היד מתורתנו ודתנו להשתחות לשקוץ משמם אז עמדו כלם זקנים ונערים טף ונשים הכן ויפשטו צוארם למאכלת מרצחיהם ואת גויתם למדורת אש, וגם כל הצרות האלה הן כאין הנה מול הרעות אשר הביאו עליהם במזמה ובאכזריות מאין כמהן מאז ועד היום, המה נשאו כל אות חרפה וקלסה עד כי שכחו כל משפט אדם, עד כי כמעט האמינו גם המה כי חלאת מין האדם המה כאשר אמרו להם מנדיהם, ובדבר אחד הלא היה בידם לחלץ מצרה נפשם — אך בדבר שקר, אבל יודע התורה יבחר במות מחיי שקר, בכל לבבנו נחשוב, כי תורתנו ועמנו לעולם יחיו ובמחשבה הזאת נחיה לעולם" — לא חנינה וחמלה להעם הזה בקש הרב, כי אם להפך הוא הראה כי הצרות המיבו לו לאמץ רוחו ומהן יצאה טובה להעם כלו, ובטובה הזאת ישיש ויתפאר וימצא בה שלום ונחת. ועל כן הצליחו דבריו להשיב גם לשמואל מנוחת לבו אשר נגזלה מימי ילדותו ויצא עתה לפעלו להציל נפש בן דודו בהשקט ובטחה לא כבתחלה בצאתו ללכוד נפשות אשר אז שבע כעס ומכאובים ולבו נך תמיד כנוע הקנה במים.

בניטין אשר היה אסור בחבלי האהבה או התאוה להאשה אשר משכה אותו ברשתו שכח כל תורת אבותיו ודרכיו וגם האהבה והכבוד אשר הגה לבו לאביו וינמר אמר ללכת אחרי הצודדת אותו בקסמיה, וגם הקים מזמות לבו כי ברח מבית אביו למען לברוח אתה מהעיר. בתחלה בטרם לקחה התאוה כל שארו ולבבו, אף כי כבר החל לקצות במנהגי אבותיו וחקי דתם, אחרי כי המה כקיר מבדיל בינו ובין תאות נפשו, יען כי היא לא בת עמו, ואיך יאכל

וישתה עמה? ואיכה יוכל לבוא בברית עמה אם הדת תפריד ביניהם? בכל זאת לא נתנו לבו לחשוב להמיר דתו, וכאשר ראינו נלאה גם שמואל בנסותו דבר אליו להשיבו על דבריו, אך ברבות כח תאותו כן חשכו עיני שכלו מראות נכוחה, וכאיש אשר כל הונו אבד בענין רע ישפיל נאותו לבקש עזרה מאיש אשר לפנים כאל נחשב בעיניו, כן בקש לו עתה בניימין עזרה בדברי שמואל, אשר השמיעהו בראשית בואו ואשר עליהם ידוה עתה לבו כי הוציאם מפיו, על דברי שמואל אשר דבר אז להשפיל כבוד דת ישראל ולהחזיק באמונת האהבה נשען עתה וידמה למצוא בהם מבטח עז, שמואל ראה זאת כי הוא הועיל להסב לב הנער אחורנית ולהביא מבוכה בבית, אשר עתה רק שלומו וטובתו ידרוש, ולבבו הכהו ער מאוד ויבקש עצה ותחבולה להציל את הנער מרעתו, אך כל דבריו אשר דבר להנער עלו בתהו ויהי כאיש אובד עצות, אך רחל אשר לא רק כאהבת אחות את אחיה כי אם כאהבת אם את פרי בטנה אהבה את בניימין ותדאג לאחריתו ולאחרית אביה האמלל בהודע לו האסון אשר קרהו שנית היא מצא תחבולה לקדם פני הרעה.

בניימין עזב בלילה את בית אביו, אף כי בכה במר נפשו ולבו המה לאביו ואחותו, ויבוא לבית אהובתו אשר ככר נשבע לה להמיר דתו ולבוא בברית עמה ושמואל השכים קום בעצת רחל וילך לבקש עזרה מאת אחיו בן הככור להרב אשר היה לשר גדול ונשוא פנים בעיר.

הבן הבכור להרב היה לשר גדול — מחיר המירו דתו, אך המצא נחת בחלקו? המצא די און בלבו לשכוח את אביו וביתו אחרי אשר היה כמו זר להם וישש בחיים החדשים אשר נתנו לו? שמואל נוכח כרגע כי אין שלום בקרב השר הגדול הזה, כי כנבלת מושל אדיר בארון זהב אשר לא יסוך דרך בעד התולעים ממצוא מסלותיה, כן היה השר הזה, הכבוד הגדול אשר עטרהו לא מצא און לו לגרש את הנחשים הצפעונים אשר שלחו רעלם בלבו בזכרו תמיד כי דכא נפש אביו ויורד נפש אמו דומה במעלו, אשר על כן נזר מכל תשואות חלד וישב בדד מחוץ לעיר סגור ומסגר בחדרו כמת בקבר, את המשרה הסיר מעל שכמו, כל כבודו השליך אחרי גוו וימצא נחומים לנפשו רק בחכמה אשר היא לבדו היתה שעשועיו, אך השעשועים האלה הן בידו היה למצוא גם מכלי אשר עזב בית אבותיו ועמו.

התאוה והחפץ והתקוה המה הכחות הנסתרים אשר יניעו בחזקה מכונת חיינו ויתנו לנו ידים לעשות ויריעו רגלינו לצאת למפעל אך גם המה יְעַוְרוּ עינינו כסעם בפעם ויהדפונו בסופה וסערה אל המטרה אשר יסדו לנו, ינידונו גם מאור אל חשך ולא נראה, מנוה שלום אל באר צרה ולא נתבונן עד אשר נבוא לקץ ונמצא את אשר אליו שטחנו כפנו, או אז תפקחנה עינינו לראות כי רדפנו רוח ונמאס באשר מצאה ידנו ונקוט בפניו על אשר ככר נעשה ואין להשיב, העת אשר בלונו בדרכנו לא תשוב עוד ולשוב אחור יקצר כחנו, בשאון ורעש תשאנו התאוה על כנפי רוחה ונמהר לרוץ אך לשוב אחור הן

לא על כנפי התאוה נגשא כי אם יד הדעת תובילנו והיא במנוחה ונחת תתהלך, ולפעמים לא נעצור כח לשוב בכל ימי חיינו על הדרך אשר עברנו על כנפי התאוה ברגע אחד. רוח בן הרב אף הוא התנשא ויבקש להתרומם לנחול כבוד ומשרה ומבלי פקוח עינים נתקו כפות רגליו מטקום בו חיה בחיי שלוה וגם מצא חפצו, אך אז ראה וידע כי לא כבוד ולא משרה ולא עשר יצליחו את איש אשר אין שלום בקרבו, והדעת הזאת הועילה להותו להביא בלבו מכשול לב ולקוץ בחפצו אשר נָתַן לו, אך לשוב אחור לא עצר עוד כח וימאם בחיים והמונם ושאונם ויחיה גלמוד בדד בלי ששון ותקוה וחפץ רק מפח נפשו לא עזבהו.

שמואל נבעת בראותו את פני האיש הדלים מאוד ועיניו אשר כל רגש חיים לא נראה בהן ובשמעו דבריו אשר דבר ברגז כאיש אשר שכח דרכי התבל ופני אדם לא ראה זה ימים רבים ויאמר לעזבהו כאשר בא מבלי דבר אתו דבר, וגם הוא לא בקש לעצרהו כי כמשא כבד היה לו לדבר את איש, אך פתאום לפתע נהפך אדון הבית לאיש אחר, עיניו אורו ופניו הפיקו רצון ובאהבה ותחנונים הביט אל שמואל, והמת היה פתאום לאיש חי יודע רגש ומבקש להתרועע. הפלאות הגדולות האלה נעשו בין רגע, שם ר ח ל שמע השר ויהי לאיש אחר, כמו חיים חדשים נפח השם הזה בעצמות היבשות ותחיינה.

שמואל אחרי אשר נלאה נשוא מראה פני אדון הבית ודבריו, קרא לנפשו ברגז: איך נואלה רחל בשלחה אותי אל חדל אישים כזה! — ותחת להעלות אפו בקראו לו חדל אישים הפיח בקרבו חיים חדשים בקראו בשם רחל.

— רחל! אחותי, בת אבי! — קרא האיש ברגש ואנחת לב נשבר התפרצה מקרבו כאנחת לב פצוע בנעת יד בפצע — רחל שלחתך אלי, לכן דע כי לא תבוש משברה, כי אני נכון לעשות ככל אשר תצוני אחרי כי אחותי שלחתך אלי —. אם אמנם למראה עין היה כמו זר לאביו ופרי בטנו, אך זאת היתה רק למראה עין ובקרב לבו היה קשור אליהם בעבותות אשר לא כרגע ינתקו, בעבותות אהבה אשר נהפכה לו לנגע כי נדח היה מאת פני אהובי נפשו אלה, הוא השר הנכבד נדח היה, אשר בכל לבב הקריב כל כבודו למען ישוב וישיב לבם אליו, אך הוא נתעה בשוא להאמין כי עברתם קשתה עד מאוד ועד נצח לא יסלחו לו ועל כן כרע רבץ תחת משא יגונו מבלי תקוה להמלט עוד, אולם בשמעו עתה פתאום כי אחותו תשלח אליו וכי תבקש עזרה מידו אות הוא כי עוד לא עמטה גהלת האהבה בלבה, וזה הדבר כי פניו שנו פתאום ותחת רוח כהה נראה רוח ששון עליהם; ובשמעו את כל אשר נעשה בבית אביו, אז לא התאמץ עוד להסתיר רגשי לבבו בחבו כי אם קרא במר נפש: היה הצרה הא ח ת לאבי, כי הבן האחד בגד בו, כי עוד תקרהו צרה חדשה, ולא אֵחַר אף רגע וילך אחרי שמואל אל בית האשה אשר בחבליה נתמך בנימין, הוא נסה דבר אל האשה לפתותה כי תשלח את אחיו מחרטה, ויאמר לה כי כל כסף, כל קר בן לא יגדל בעיניו מחירו, אך האשה אשר לא בלב

ולב אהבה את בנימין מאנה לשמוע דבריו, ואז נסה דבר אל אחיו ויגל את כל לבו לו ויראה את הפצעים האיומים אשר פצע בו בידיו, את כל מכשול לבו ומסה נפשו על המעשה אשר עשה ואין להשיב, וכמעט הצליח להביא מרך ודאגה בלב הנער, אך האשה נגשה ובאחת מעיניה הרהיבה בנפשו עוז לשחק לבאות ולבלי חת מהיגון העתיד לבוא. לעיני הנער האוהב יראה אך ההוה, והעבר בעיניו כלא היה ואל העתיד ימאן להתבונן, אך ברגע ההוה יראה חיי עולמים, וגם בנימין עצם עיניו אחרי התבוננו בפני אהובתו מראות את העתידות, ויגמר אמר כי ישחק לכל פחד ולא יחת אם אך היא על ימינו תעמוד, וכאנשים אשר כל תקוה רחוקה מהם עמדו שמואל והשר ויתבוננו בפני הנער הנתעה עד אשר נפתחה פתאום הדלת והרב הזקן נראה על סף הבית. הבן הבכור נחבא מפניו ופני בנימין היו לפני להבים ובלי ספק הכין נפשו לשמוע דברי מוסר ותוכחה על בגדו באביו ועל מעלו באמונתו וכהנה רבות אשר לא לשמח לבו יהיה משמע אזניו, אחרי כי את אשר כבר עשה היה כאין להשיב בעיניו ולא יכול להפר את השבועה אשר נשבע במו פיו לאהובתו ועוד יותר משבועתו שמה אהבתו אסורים על ידיו, ואחרי אשר אהב גם את אביו באהבה נאמנה לכן יבין כל איש רגשות לבו. מלחמה כזאת בקרב לב איומה ונוראה היא מאוד אשר אין ביד סופר להשמיעה כמו, וטוב מאוד עשה הסופר כי לא נסה לתאר אותה לנו, כי איש אשר לב לו יבין אותה ואשר אין לב לו לא יבינה אף אם ירבו לו כחול מלים. מלחמה כזאת אשר תעריך אהבה טול אהבה בלב איש ואשר גם שתיהן תחשבנה בעיניו כברות ושהורות, היא תסכסך כל חושיו ותומגגנו תושיה. נקל לאיש אשר יספוק באהבה אחת אם ישרה היא לאמץ לבו ולבחר באחרת אף אם כבר לקחה השנית את לבו. שיללער צדק מאוד בשומו בפי מאקס פיקאלאמיני הדברים הנמרצים „עוד מעט וארע כמי אבחר אם כאבי או באוהבי" כי נקל היה לו לבחר אחרי כי לא ידע עוד מי צדק אם אביו או אוהבו וואַלענשטיין, אשר על כן חכה אך לעת אשר ידע ברור מי הוא הישר בהם ואחריו ילך, אך לא כן היה לבנימין, אהכת אביו היתה ישרה וקדושה בעיניו, אך גם אהבתו לאהובתו היתה ישרה ונכונה בעיניו ובכל לבבו בחר בשתיהן יחד לולא נצבו כצרות אישה טול רעותה, ואם יעוב אחת מהן יהיה בעיניו כבוגד ופושע, ועל כן לא מצא און לו לפתוח פה ואולי גם לחשוב ולבקש משפט מעשיו בלבו קצר לחו, אך האב לא פתח במוסר ותוכחה פיו, כי אם את אהבתו העזה גלה לו בכל עוזו כחה: בנימין בני — קרא בקול דממה — מה עשיתי לך רעה כי תקצוף עלי, על אביך? מדוע נחבאת לברוח מביתי? הן כל איש אשר ישים לדרך פעמיו, ואם גם לא לדרך רחוקה, הלא יבוא לקבל ברכתו ואתה תבקש להפרד ממני עד עולם ולבבך נתנך לעזבני מבלי ראות פני? בלי ספק לא התהלכתי אתך במישרים כי על כן יראת מפני מהגיד לי דבר אמת, ואני אמרתי כי תאהבני, אך שגיתי כי לוא אהבתני כי אז גלית כל לבך ואני — אם גם בלב נשבר — אמרתי לך: בני חפשי הנך, לך בדרך אשר יובילך

לבך, ועתה נסתרה גם הנחמה הזאת מנגד עיני, דבר בני, אל תסתר פניך ממני והפרד מעלי בשלום ואהבה — הוא החריש מעט ואהובת בניתין נגשה ותתבונן בפני הדובר בתמהון, כי בלי ספק השתוממה גם היא לשמוע דברים כאלה מפי אב, רב ומורה לישראל, לבנו אשר יעזוב אותו ואת אמונתו, והרב הוסיף לדבר: אני לא אוכיחך על מעשיך, ידעתי כי לא יכולת לראות בצרת נפשי ועל כן נחבאת לברוח, ומי יודע אם דברתי אליך רכות כאשר אדבר כעת לוא השמעתני זאת במו פיך, מי יודע אם לא התחננת אליך: בני יחידי, בן זקונים לי, ראה הנני זקן ורפה ידים, צרות רבות אכלו שארי ולבבי, עשה זאת למעני וחכה עד אשר יובילוני מביתי אל מנוחת עולמים, תנני לקות כי עוד תשוב מדעתך אחרי מותי ואמות בשלום, אולי נָדַחְתָּ לצרתי בהשיבך אל לבך כי זקנתי ושבתי בטרם באה העת, את אמך קברתי בלא עת, בן היה לי, משוש לבי ותקות חיי ואגדלהו ואחנכהו באהבה ושמחה והבן הזה שכחני בעודו נער ואני התרגזתי אך לבי בכה במסתרים לבן האובד ואל לבי השיבותי: מדוע בגד בנך בכורך בתורת אבותיך? אין זאת כי אם מורה מתעה היית לו ועל כן לא בטחתי עוד בנפשי ואתנך איתך, מחמד לבי, בידי זר לנהל אותך. בני אם יחנך אלהים בבנים ועצמך ובשרך יקום בך — ישמרך אלהים מצרה כזאת — או אז תדע ותחוש את אשר אחוש אני, אז יהמו מעיך וכל קרביך יקראו: אהה אלהים אספני אל אבותי כי טוב מותי מחיי . . .

חלילה לי בני מבקש ממך כי תשוב לביתי, וכי למרות רצונך רק למען אהבתי תבגור באהבתך, הן היית לאיש ותדע משפט, ואם כן יעצוך כליותיך עשה כלבבך, אולם הלא תרע בני כי לא אשוב ואראה פניך כל עוד בחיים חיתי ועל כן דבר אלי דבר בעוד אשר לי אתה, עוד אקראך בני ואדבר נחומים ללבי כי תאהבני, מחר אהיה גלמוד, בתי תלך אחרי האיש אשר יכחר בה ובביתי תשאר שמה וישא"ה ואז אשב בדד ורגשות לבבי לא יתנוני הבין דברי ספר, אדבר ואזן שומעת לא תקשיב מלי ואז אשנה ואשלש דבריך בני בהסרדך מעלי ואנחם את נפשי ואמר ובכל זאת אהב אותך בלבו —, הדברים האלה אשר די כח היה בהם להסוך גם לב אבן לדנג עוד לא הצליחו להשיב את הבן הצעיר אליו כי כח האהבה גבר מהם, וּמַחֲמַד נדעך טל שפתיו, אך אך לבן הבכור היו כטל תחיה להחזיק רוחו ולאמץ לבו לצאת ממקום מחבואו אשר בו הסתתר מעת בא הזקן הביתה ולקרוא לפניו בקול מר מרגיז רוח: ואותי שכחת, לי לא אצלת מאומה? האם לא תשא פשעי כאשר תראה לבבי הנשבר אשר נחם מרדכו? — בלב מלא אהבה ותודה לאלהים חבק הזקן את בנו הבכור הנדח, ואחרי רגעים אחדים גם את הבן הצעיר אשר התעתד להיות נדח מעל פניו, כי אם אמנם הוא לא מצא אזן בלבו לנתק מוסרות האהבה, אך אהובתו, אשר לכה לא היה מַשְׂחִית, ראתה והכירה חין ערך האב הישר באדם והיא סתחה חרצבות אוהבה בידיה בקראה בלא לב ולב, כי אך אויל וקל דעת יעזוב אב כמהו מפני אשה כמוה, והשלום שם לבית הזקן ולבנו

בכורו וללב שמואל אשר שש על כי הצליח להצל את בנימין אחרי אשר בתחלה היה הוא לו כמורה מתעה, ומה גדלה עוד שמחת לבבו בהשמיע מורו ומחנכו לו במכתב כי עוד יוסף אהבתו ויאמצהו כבן לו כבתחלה אף כי עזב את אמונתו, כי לא אל האמונה יביט כי אם אל האדם באשר הוא אדם, ובכן היה שלום אמת לכלם יחד, האמת גברה על השקר ויד הטוב על הרע.

אלה המה דרכי הספר הנפלא הזה, ותכליתו ומטרתו והתורה אשר תצא ממנו הלא יבין כל משכיל על דבר. ואם אמנם לא נכחד כי לוא שפטנו את הספור הזה ככל הספורים, כי אז לא יכולנו מבלי עשות שקר בנפשנו להללו בכל תהלה, כי על הסופר אשר יכתוב ספור אשר יתאר בו דרכי בני האדם לתאר את דרכי התבל כמו ועליו להראותנו לא רק דרכי אישים אחדים כי אם דרכי אנשים אשר כמופת המה לרבים ורב אדם בדרכיהם יבחרו, כי מה תועיל לנו הדעת אשר נדע דרכי אנשים אשר המה כיוצאים מהכלל? וכמעט כל האנשים אשר יבואו בספור הזה כיוצאים מהכלל המה, בתבל הכל כאשר לכל מקרה הוא ויש צדיק אובד בצדקתו ורשע יצליח ברעתו, חכמת חכמים תחשב להם לאולת וכסילים בסכלותם יחיו במנוחה, עָוֶל על ישר יתגבר ומרמה תשלוט ביד רמה ומחזיקיה יתהללו ורואיהם ירוממום תחת לשונם אחרי אשר הצליחו, כי רק בזאת יגדל איש ושמו יצא בכל הארץ ויזכר עד עולם אם גדולות עשה, ואיש השלום הלא ישתכח בעיר אחרי כי מעשיו לא יראו, לכן יהוללו כל אבירי כח אשר ידם מצאה לכבוש ארצות ולדכא לאמים תחת רגליהם ולשונות פני תבל בכח זרועם או במזמת לבם, אחרי כי לכל האדם מלחמה תמיד את יצרי לבו ופנעי התבל לכן יעריץ ויכבד את האיש אשר סעל גדולות במלחמה ולא את איש השלום, ואנשים כאלה אשר יקריבו נפשם וחפצי לביהם למען אחרים לא ימצאו אף אחד ברבבה, אנשים כחרב אשר אף כי רב ומורה אמונה לישראל היה בכל זאת לא ירגז ויתקצף בראותו את בנו עוזב אמונתו ויעמה עליו בושה סלה, אנשים כשמואל אשר חלקו נפל בנעימים והוא ימאם בו כי יבקש את האמת, אנשים כמחנך שמואל אשר אמצו כבן לו למען ישא את נם אמונתו אל היהודים הנדחים מאת סני נ ו א ל ם ובכל זאת יוסף אהבתו גם אחרי אשר שם לאל כל תקותו, אנשים כאלה לא ימצאו בין רבבות, רבי הרבנים יעשו כל אשר בידם למען הצל את בניהם מנזור מאמונתם ואם נם ביד חזקה, ואלה אשר כשמואל עזבו אמונתם וימצאו מחסה ועז לא יבקשו חשבונות רבים כי אם ישבו במנוחה ויאכלו מטוב הארץ, ואלה אשר כמדריך שמואל יבקשו להרבות מאמינים המה לא ישובו פתאום לפתע מדרכם לאטר: לא אל תורת האמונה כי אם אל תורת האדם אביט, והנשים המשחקות בבמות ישחק כאהובת בנימין אמנם תמצאנה רבות כמה אשר לא תבטנה אל אמונת האיש וגם מבני ישראל תבחרנה, אך לא מבני הרבנים כי אם מבני העשירים הגדולים, ואם אמנם גם יקרה מקרה כי הנה תעזובנה אהבת הבן למען עשות חפץ האב אך לא מחמלתם עליו תעשינה זאת . . . . ועל הסופר, אשר יבקש לתאר לנו דרכי בני האדם, להראות לנו

הדברים כמו שֶׁיֵּעָשׂוּ למען יפקחו עינינו לראות דרכי התבל ונדע לבחור דרך. כי אך זאת מטרתו וזה חפצנו בקראנו בהם, לראות בחזון את אשר יֵעָשֶׂה כי אם נחפוץ לראות את כל בעינינו למען נשכיל אז נבלה ימינו להבל ולא נדע עד מה. מדת חיינו קצרה, ועינינו לא תחדור תמיד בקרב ולב כל האנשים אשר דבר לנו עמהם, ועל כן יבואו הסופרים החוזים אשר עין רוֹאֶה ולב מבין נתן להם להראותנו את אשר לא נראה אנחנו, ולכן עליהם להראות את כל, לגלות פני הלוט על כל מרמה וגלוז, עשק ומרוצה, יצרי איש ותאותיו ומזמותיו, וחלילה לישופט הזה אשר ישפוט כל הארץ מהעות משפט ומנשוא פנים לגוי ולאדם יחד, ואם לא יעשה כזאת, אם ישלח ידו לנקות כל פשע ולהראות לנו אך טוב אז לו חסר לב או איש חנף יֶאֱמַר, כי רק חסר לב או חנף לא יראה ולא יגיד כי דרכי בני האדם הרעים ירבו מהטובים אלפי פעמים. יש ביד הסופר להראות מקור הרע למען יצדיק את עושהו, אך לא להסתיר את הרע תחת מסוה טוב, ואלה אשר יחשבו כי לב הסופרים אשר ירבו להראות רעות בני האדם משחת הוא ומבשרם יחזו את אשר ישמיעו המה לא יביאו משפט, כי נהפוך הוא; חוזה טהר עינים הצופה ומביט למעשי דורו ותחבולותיו ועלילותיו יתעורר על חנף, יריע בקול על הרעה, ידרוך לשונו קשתו ועטו כחץ שנון בידו לירות לנעוה לב למען התם פשע וכלות מזמה, נפשו תלהט גחלים ורוחו כנחל שוטף לבער תרטית ולשטוף חֹנף, כי על כן יציגם לעין כל למטרה לו למען יהיו למורא ולזועה, וכאשר יגבר ישר לבו כן יהבה לראות רע וכן ירב לריב ריב עם הרעים, אשר בעיני ההמון הרב לא יחשבו כרעים יען כי כבר הסכינו לראותם תמיד, לא כן הסופר אשר לא יראה רע אות הוא כי גם הוא מרע לבו לארחץ ולא ידע מה רע, או ידע ויבין אך יבקש לעשות חֹנף להמון למען יכבדו שמו, ואם במשפט כל הסופרים ספורים שפטנו את הסופר הזה כי אז לא נקינו אותו מהפשע הזה, אך אותו לא נוכל הביא במשפט כל הסופרים, כי מטרתו לא מטרת כל הסופרים, לא למען להראותנו דרכי התבל ובני האדם יצא לפעלו זה, כי אם להשמיע משפט הדתות השונות ובמשפט הזה הצליח עד מאוד ועל כן נטל עליו לבחור רק באנשים אשר בפיהם יוכל לשים דבריו ואשר במעשיהם יראו צדקת משפטו, ואם גם אנשים כאלה ימצאו אך אחר ברבבה דַּי לו, כי מהם נראה כי משפטו אמת, ועל כן נהלל את הספר הזה, אשר יוצרו העלים שמו, בכל תהלה, כי כמעט אין ערוך לו בכל הספרים אשר נכתבו בדבר הזה, ונשיש עליו עד מאוד, כי הוא יראנו כי באה העת אשר גם אנחנו נוכל לדבר דבר בשער, היטים הרעים עברו אשר בהם דכאונו ויבזונו וישקצונו אותנו ודתנו ואבותינו ולא נתנו אותנו לפצות פה, את ידינו אסרו ורגלינו הגישו לנחושתים וישלחו כל חצי מגפותם אללבנו וישחקו על משבתנו ויקראו מלא; אין מלה בלשונם להצמדק ואין כח בידיהם לעמוד על נפשם, עתה יראו כי כח שפתנו אתנו ולא נבוש כדברנו את אויבינו בשער, יראו ויבושו וישימו בעפר פיהם, או שבטים נכונו להם מידי חכמינו וחוזינו, כי לכל זמן, עת היתה לכוף ראש כאנטון ולחריש ועתה עת להרים ראש ולדבר,

והספר הזה יהיה כעינים לכל מבקשי משפט, לא רק למנדנו מהעמים יַרְאֶה משגתם, כי אם גם לפתאים בעמנו אשר לא יבינו משפט וישפטו משפט עמם ודתם לרעה ויחשבו זאת לנפשם לחכמה, לפתאים האלה יפקח עינים להראותם משפט אמת, ועל כן אחשוב כחובה ומצוה לכרות אזנים לכל קוראי דברי כי יקראו את הספר הזה, יקראו בו בשום לב וימצאו ענג לנפשם ודעת ללכם.

בסוף הספור נתן הסופר זכרונות, או כאשר קרא להם בשם „מכתבי בית יהודי" אשר כמעט אין כמהם בכל הספרים אשר נכתבו בשפות עם ועם. כדברי חוזי־יה, כאמרות ישעיהו תשמענה אזנינו, ולולא נכתבו בשפת אשכנז כי אז דמינו כי דברי אחד החוזים המה, אשר נסתרו עד הנה מעינינו והסופר מצא אותם באחד מבתי אצר לספרים. השלשה הראשונים אתי פה לפני הקוראים למען יראו ויבינו ערכם:

א.

מי זה העומד שם עיניו קודחות אש, מאזרי זיקות ודמע בהן אין? עיניו קודחות אש ושפתיו אטומות. אתא בקר וגם לילה והוא יעמוד, יניע שפה ואין מלה, עיניו ירזמון ואין מתבונן. אחיו איש לדרכו יפנו בלי דאגה, ומבלי משים ובעוד פיהם מלא תרועה יכשלו יפלו בבור צרה. מה יחיל לבקר בקרבך, נבזה, בִּגְוַע אחיך, מה תהמה על שברם כילד מְעֻנֶּה, כאשה מצרה? האם לא פקחתי עיניך ואם לא אמצתי רגליך כי תהיה לציר משמיע דברי? ואם לא הצתי בלבך אש קנאת קדש ושמתיך נביא לאחיך? הַלְחַמֵּם ידיך נתתי לך אש קדשי ולהגיה לך הראיתיך באורי? מי אתה ואעטרך חן מכל בן אדם תולעה? לכן האזינה אמרי פי והקשיבה מאוד: לעפר חצות יהיה זהבי ועטרת תפארתי לעלה נבל. כי כסף הרביתי לך למען אחיך האביונים ועטרת תפארתי לעבדי הנאמן. ואתה שלחת יד במתנות חסדי ופושע היית בבן אמך. לכן הפכתי יינך ללענה ותשכח יום בו ראית אור.

מה שלו היה לבך ועתה יכבד כאבן, בבקר תפקח עיניך ותאנח מרה. אוי לך כי תפחד מאנוש ימות ולא תירא מאלהי־עד. לכן אחרי תלך ושמע בקול הקורא בקרבך יומם ולילה פן אשמידך ואכרית זכרך מהעומדים לפני כי לא אמצא חפץ בך, חייך בידך נתתי.

ב.

הן אתה הוא אחד לנצח והחוסה בך לא יאבד. אתה תרגיע לבבי בקרבי ועל כנפי נשרים מבור שאון תעלני. צנת שלג ושאיה במגורי ואני בדד, נגוע ואין מי ישמיעני מה מחלתי. רדוף למצוא שכר, אך הוא היה לי לזרא. גם באהבת נשים געלה נפשי כי צל עובר המה אלילי כסף וזהב ויותר מהמה אלילי בשר וגם שניהם ישימוך לעבד נבזה למראה עיניך. וָאֵשֵׁב בשפלות ידים וירחק ממני כל מעשה וחפץ. שמש וירח אספו נגהם וצבא המרום במרום לא יהלו אורם, חשכת לילה לי. אלי אלי! אם לא חפצת בי למלט נפשי מצרה אנא הכבד עלי כפך והשמידני. מוללני כקש יבש וזרני לארבע רוחות השמים. הובש מקור דעתי וחנני במתנת השכחה. ברכני באולת ופוצץ עמודי בינתי ואהיה כיונק

או כבהמה הששים בחלקם. הנני מְאַשֵּׁר הגבורים שחרפו נפשם בעמק יהושפט וחללי חרבות נדרה. אשרי הרוגיך ירושלים שיזובו מדקרים לכבוד ארצם ועמם —. ואם הסתרת פנים מהם וַתַּשֵּׂם חכמה ותתנם לטרף לזאבי ערבות, הנה נתתם לחרף נפשם כגבורים משכילים על כבוד שמך. אבל שרידיהם השלכת בגוים, גֵּוָם נתת להדום לרגליהם ולטרמס כטיט חצות. וַנֵּצֵעַר מאוד הלוך וצעור ונהי לחבר כנעגים מחזיקים בתרמית, נודדים הננו בגוים.

חֹרֶב סביבי ושממה ואני בדד ואין לי מציל ותקותי בך לא תמוט כהררי עד. בשרירות לבי הלכתי על כן נִרְחַקְתִּי ואתה תחכה למשובתי. קום חפש דרכיך ואל תשכב למעצבה במאורת סתר. נש אליו בבטחה אל שוכן מרום והצפעונים הנושכים קרביך יהפכו למרפא עצמות. ואתה עבדי תהיה אשר בחרתי, בחירי וּמְאֻשָּׁר בארץ אשר תלך עליה. אתה הנבזה עליון תהיה לבני תמותה למען תדע כי ברוך אלהים וחסדו יעשרך. וכל הגוים בך יברכוהו כי לא בחנף תבחר אזנו ורצונו לב בר ונאמן.

ג.

נפשי אֻתָּה להסתר מפניך ואתה דרשתני, אני חכיתי ותקצוף עלי קצף. מה ארבר ואעידה לעם הזה והמה לא יבינו דברי, למה אהיה לעג וקלס לשכני? הלא ידעת כי בדברים לא יִוָּסְרוּ כי יאנו לשוב. עם חנף הוא כקוף יעשה מעשה הגוים ויבוש באלהיו. המה אומרים למען כבוד אבותם לא יעזבו אלהיהם ואת בניהם ירחיקו ממנו. בחכמות זרות ימלאו לבם ויתעום בדרכי מות ויאמרו כי מאהבה המה עושים זאת. — חניך יחגו כי כן הסכינו ויפרו תורתך כי חכמים המה בעיניהם, ואך יחכו ליום בו יבגדו בך לעין השמש וינבלו שמך לעיני הגוים. אברהם אבינו להם לחרפה ומשה עבדך לבשת הפנים, ומה אדבר, אֵלִי, לעם הזה, ומה אוכיח? אלכה מהם ואבכה בלילה לכל תשורני עין ודמוע תדמע עיני על בגד עמי בארץ גרמניה אשר בגדו בך וסאת מעלם הנה מלאה, ועת היא כי תבער בהם אש אפך. אמור בבכי על שבר אחי — בארצות ששם יָדָאוּ תחת זרוע אכזרים. מה אדבר אֵלִי ומה יהיו אמרי פי עבדך? מי אני ואשמיע חפצך? לשוני מדבקה מלקוחי, ראשי סחרחר ולמה תעננני ותעוררני ותגזול מנוחתי? הן חכמים המה בעיניהם ממך ורוחך כאין בעיניהם. אספני נא אל אבותי בטרם יבואו ימי הרעה ולא אראה בשפכך חמתך על בני עמי.

כיונה הנביא כן אסתר מפניך וכמהו כן תיסרני, בבטן שאול הורדתי ויגון חבוש לראשי. אסגור עפעפי באנחה ואפתח אותן בקול הנמה. אך דבריך היו לי לששון וזכרונך כשקוי לעצמותי. לכן בכל לבי אשמור פקודיך אלי ואבי ואשמיע את אשר השמעתני. אל נא תקצוף על קשי עֹרֶף בנך ורחם על אחי בני עמי —. אתה המאזר נכשלים ומקים נופלים לחסדך אתפלל למען אחי אשר נזרו ממך, למען יכירו וידעו חסדך ותורתך וישובו אליך בלב נשבר ומלא תקוה ויחזיקו במעוזי בריתך מעתה ועד עולם.

שימת עין על ספר חדש

Der jüdische Kalender, historisch und astronomisch untersucht, eine von jüdisch-theologischen Seminar gekrönte Preisshrift. von Dr. A. Schwarz. Breslau 1872.

המחבר הזה הוא כמעמר אחר הקוצרים לאסוף ולכנוס כל אשר מצא מה שנשאו ונתנו בענין חשבון העבור וקורותיו בספרי עמנו וחכמי העמים זולתנו, ותכלית כוונתו להשיב דעות המעברים בענין קדמות חשבון העבור שבידנו על מכונם, ולחזק אותם נגד כל מה שהעלתה הבקורת החדשה בימים האחרונים וביחוד שם מטרת מגמתו נגד סִפְרֵי יסודי העבור (מהדורא הראשונה) הנדפס זה עשרים שנה — בהקדמתו יאמר המחבר כי סלאנימסקי פנה לו דרך חדש בחקירות האלו מכל אשר היו לפניו לפי דרכי החכמה, ובמפתחותיו, אשר על יד השער יבשר להקוראים ביטול סברת סלאנימסקי ופינלים, וכוונתו אל צד 44 מספרו, כי אחרי שהעתיק שמה כללי הענינים שחדשתי בספרי יסודי העבור ויתר המאמרים שכתבתי אני והמנוח ה' פינילים ז"ל מתנגדי, יחוה דעתו ויחרוץ משפט שגם אנכי וגם הר"ר פינילים אשר היה כמודה במקצת לִדְבָרַי (שנתחדש עכ"פ העבור הזה אצלנו אחר שנחתם התלמוד, ושלא היה מן רב אדא בר אהבה רק מאיזה רב אדא לא נודע מי הוא), דברי שנינו לא יתכנו, כי מצא לפי דעתו חשבון אחר יותר מתוקן לפי חשבונות התכונה אשר עי"ז תתקיים דעת האומרים שנתייסד העבור הזה אצלנו עוד בזמן התלמוד ע"י הילל השני (ד"א ק"ך) ולא נזכר מאומה ממנו בג"מ לפי שהיה אצלם בסוד, ועיקר יסודו הוא ע"פ תקופת דר"א ב"א אשר המחבר מצא לו סמך זכרון בתלמוד, — אלה המה כללי החדשות שהעלה המחבר הנ"ל בספרו.

ואולם לכל מעיין מבין בידיעות אלו יתאמת בנקל, כי שטת המחבר הנ"ל בספרו בנויה על יסודות מוכחשות מצד עצמם, כי —

א) לא ידע ולא הרגיש כי הדרך שבחר לו לבקש ולמצוא חשבון מרוויח ואשר בשבילו טרח כל השורח הזה לחבר אל ספרו מאמר מיוחד בביאור חשבונות התכונה בעזר האסטראָנאָמישע מאבעללען שהדפיס בסופו (מן ספרי תולדות השמים), כי ממקום שחשב למצוא סיוע וראיה לסברתו, משם יוצא להיפך עוד ראיה וחזוק לִדְבָרַי, המאמת ומקיים שתקופת דר"א ט' תרט"ג חלה רק בשנת ד"א רנ"ז, כמו שמצאתי בחשבוני כבר בספרי יסודי העבור (מהדורא א' צד 35 בהערה).

ב) נתעה בשוא להוכיח שדחית אד"ו הנמצאה בתלמוד, הוא מופת קיים א"א להכחישו שכבר נהגו אז בחשבון העבור שבידנו היום, ולא שם אל לבו כי ביטי חז"ל דחו אז מפני אד"ו את יום קביעת ר"ה הראוי לפי הראיה, ואנחנו דוחין היום מפני אד"ו את יום ר"ה הראוי לפי המולד האמצעי.

ג) רצה לסמוך יחוס התקופה לרב אדא בר אהבה אל הנמצא לו בתלמוד (ערכין ט' דפריך שם אחרים מנינא אתו לאשמעינן, וכל המעיין שם בגמ'

יראה כי המחבר טועה בהבנת הפשט מצוה לקדש ע"פ הראיה אשר פרושו ידוע (ר"ה כ'); גם הוא מייחס את המאמר הזה לר"א ב"א והוא באמת דברי התרצן שם בגמ' יעויי"ש.

וכבר הראיתי שגגת המחבר הנ"ל ובטול דעתו במאמר מיוחד שכתבתי בלשון אשכנז, בט"ע היוצא בברלין להחוקר הרב גייגער נ"י שמה ימצא הקורא פרטי הדברים ההם באר היטב, באין צורך לכפול שנית הענינים ההם אשר לאו כולי עלמא גמירי בהו, גם אין כוונתי פה לבקר את מלאכת המחבר הנ"ל בספרו, כי כל חכם מבין בידיעות האלו אשר בידו ספרי יסודי העבור מהדורא תנינא (זיטאָמיר תרכ"ה), יוכל מעצמו לשפוט ולהעריך ערכם זל"ז, כי ימצא ענינים אשר המחבר קצר ועבר עליהם בלי באור נכון כראוי, ויש אשר לא זכרם כלל ותועלתם לא מעטה, וביחוד לא שם לבבו להועיל בספרו גם להקוראים אשר אין לבבם אל החשבונות, המבקשים למצוא דברי חפץ לתכלית ידוע ע"י לוחות מתוקנים וקלים בלי חפוש וחשבון כלל. — ואולם עיקר כוונתי אשר יצאתי בפעם הזאת בסבת הספר הנ"ל, הוא להעיר את הקורא על ענין אחד הראוי לכל חוקר בקדמוניות עמנו לשים לב עליו, והגם שכבר נשא ונתן ראש המבקרים ר"ע האדומי בספרו ט"ע ומצרף לכסף, וכדרכו הנודע, ברוח בקורת חרישית ההולכת ומפעפעת לכמה צדדים, אולם פה ימצא המעיין מקום קרוב להשקיף בעין חודרת להלאה מעט מן הגבול אשר שם לו בחקירותיו שמה וזה הוא. — הנה כל מעיין בעינא פקיחא בכל המקומות בש"ס שדברו שם מעניני הראיה וקביעות המועדים, ושם לבו לכל הראיות וההוכחות שהבאתי בספרי יסוה"ע הנ"ל, יתברר לו ביורר גמור שבימי האמוראים האחרונים אחר שספקו מלקדש ע"פ הראיה, היה נהוג ביניהם חשבון ידוע הקרוב ומסכים עם ראית הלבנה, והיה חשבון נקל ונכון מאוד בסדר הקביעות, לפי שחשבון הראיה הוא יוצא לעולם על מספר ימים שלמים, לא מקוטעים, כי בין ראית הלבנה החדשה ערבית בחודש ידוע לראיתה שנית לערב חודש הבא, א"א שיהיה או כ"ט ימים, או ל' ימים שלמים, *) ולמנינם אנו קובעים החדשים אם חסר כ"ט יום, ואם מלא ל' יום מערב עד ערב. וכמוהם גם המועדים המקודשים אצלנו כפי התורה מערב עד ערב. לא כן הוא בחשבון העבור המיוסד אצלנו כיום לפי מדת החודש שבין מולד למולד, והוא כ"ט י"ב תשצ"ג, אשר א"א להתחיל החודש מן רגע המולד הנופל בשעה ידוע מן היום או הלילה, ובשביל זה הוכרחו המיסדים להניח בחשבון העבור יסוד אחד חדש והוא הידוע בשם מולד זקן, ועי"ז נשתנה אצלנו כל חשבון העבור על אופן אחר, משונה ומובדל מן החשבון שנהגו בו בימי חז"ל בעלי הש"ס, באופן שיום הקביעה

*) ומכאן הוכחה רבה על מה שהעירותי מכבר כי המאמר של ר"נ בגמ' (ר"ה כ"ה) „כך מקובלני מבית אבי אבא שאין חדשה של לבנה פחותה מן כ"ט יום ומחצה ושתי ידות שעה וע"ג חלקים" המלות האחרונות מן „ומחצה ושתי ידות שעה וע"ג חלקים" אינם מן הגמ' רק נתוספו מידי המעברים האחרונים, כהיותו מוכחש ומזויף מתוכו, כי מן המסופר שמה בגמ' נראה להם דמות לבנה בשמונה ועשרים לחודש, וכסבורים העם לומר מקודש, והשיב להם ר"נ כהונן שאין חדשה של לבנה פחותה מן כ"ט יום, אבל מה ענין ר"נ תשצ"ג לכאן אשר אין להם שחר כלל, והלא אדרבה הראיה אפשר שתהיה רק בכ"ט ימים שלמים לבד.

שלנו הוא מוקדם ע"פ רוב מן יום הקביעה הראוי לפי יסודי חז"ל, בכדי יום אחד, ולפעמים רחוקים גם בשני ימים, ואחרי שהבקורת האמיתית תוכיח לנו שהחשבון הזה נתקן אצלנו אחר חתימת התלמוד, הנה תתעוררנה בקרבנו שתי שאלות זרות ומתמיהות, והן — א) איך הרהיבו בלבבם אנשים יחידי סגולה שחיו בזמן אחר חתימת התלמוד, לחרש דבר כזה, לעקור המועדים שנהגו בהם קדש כל ישראל מאז ומקדם לפי ראית הלבנה, ולהעתיקם על ימים אחרים כרצונם, ולא חששו לכל איסורי התורה התלוים בהם ועונשם כרת, כאכילת חמץ בפסח, צום ועניו יוה"כ, וכל המלאכות האסורות ביו"ט וכו' אשר דקדקו והחמירו בהם בדינין וסייגים הרבה. — ב) מי היו האנשים האלו אשר לבשו עוז לעשות רעפאָרם גדול כזה בדת ישראל אשר ישאר ויתקיים לדור אחרון ולא נודע זכרם בקורות הזמנים אצלנו, עד שבמשך איזו מאות שניז אחרי כן, והוא בימי רב סעדיה גאון, כבר נשתכח זמן התחלת הרעפאָרעם הזה בעמנו וגם שמות האנשים אשר חדשו אותו, כי כאשר נתפרצה אז המריבה ביננו ובין הקראים על אודות התיקון הזה אצלנו, ולא מצא רב סעדיה ידים לעמוד נגדם, ודחה אותם בדברים ללא אמת לומר שהיה נהוג אצלנו החשבון הזה מימי קדם, ובזה נתן יד למערערים ההם להגדיל המרורה ולהצית ריב ומדון בחרופים וגדופים, כנודע, — הענין הזר ומפליא הזה יורנו לדעת שהדרכים שנהגו בענין עבור השנים וקביעות המועדים בימי האמוראים שהיו בסוף חכמי הש"ס, לא פסקה אצלנו גם אחרי חתימת התלמוד, וכמו שבימי האמוראים אחרי שכבר בטלו הסמוכין בא"י ולא היה כ"ם יפה לקדש ע"פ הראיה, נהגו בחשבון הראיה, והיה מסור רק בידי אנשים יחידים בדור אשר עליהם סמכו בקביעות המועדים בכל שנה, כן נשתלשלו הידיעות האלו גם אחרי כן מדור אל דור אחר רק לידי אנשים יחידים אשר למדו מרבותם והורישו לתלמידים הבאים אחריהם, והם היו הבקיאים בחשבונות שבתבו ופרסמו סדר המועדות בכל שנה, ומצינו סמך לזה בירושלמי (פ' לולב וערבה) ר' סימון הוה מפקד לאילין דמחשבין הבון דעתכון דלא אתא תקעתא בשבתא ולא ערבתא בשבתא וכו', אשר מזה נראה שהיה בימיהם אנשים ידועים בעלי חשבונות אשר סמכו עליהם בעניני העבור, וכמנהג הזה נהגו"ג"כ בכמה דורות שלאחריהם, משך איזו מאות שנים, והנה ידענו כי מימות התנאים הראשונים ואילך היה סדר העבור הולך ומשתנה מדור לדור כפי תקנת יחידי הדור אשר עשו מה שעשו, כי בימי חכמי המש.ה היו מקדשים רק ע"פ עדי הראיה, ולא היו מעברין החדש לצורך, ובעבור השנה שמרו ג' הסמנין תקופה ואביב ופירות האילן, אח"כ בימי ר' יוחנן התחילו לעבר החדש לצורך והיו מאיימין על העדים, ובמשך הזמן פסקו מלחזר אחר עדי הראיה כלל, רק סמכו על חשבון הראיה לבד, וכן לא השגיהו בעבור השנה רק על התקופה לבדה (ר"ה כ'), והיו דוחין יום הקביעה ממקומו כשמצאו שלא יתרחקו מראית הלבנה יותר מדאי, לבל ירננו העם אחריהם, וכמו שאמרו בענין כזה בגמ' „ואכתי חד יומא לאו אדעתא דאינשי" או „אתחזוי אתחזי ואנן לאו אדעתין" (ערכין ט').

ובזמן אחר זמן נתקיים אצלם לחוק קבוע לדחות ר"ה מפני ד"ו, שלא יבא יוה"כ סמוך לשבת לפניו או לאחריו, ולבסוף הקילו בחשבון הראיה עוד יותר ודחו קביעת ר"ה גם מפני יום א' בשבוע, לבל יבא יום הערבה בשבת, אע"פ שכל עיקרה של ערבה אינה רק מנהג נביאים, ואפשר להביאה מע"ש, לא חששו לדחות ר"ה ויו"כ החמורים בשביל הערבה *), ולכן בדורות הבאים אחריהם בימי רבנן סבוראי ואולי גם בימי הגאונים הראשונים, בראותם כי חשבון הראיה כבר התמוטט מיסדותיו הראשונים, והקילו בו יותר מדאי, מצאו את לבבם גם הם לשנות לחשבון קבוע יותר, ותקעו יסודותיהם על חשבון מולד האמצעי השוה וישר בכל הזמנים, ועליו קבעו הקביעות והדחיות שנהגו בהם מאז, גם הוסיפו להם עוד ב' הדחיות גטר"ד, ובט"ו תקפ"ט בכדי להשוות מרת אורך השנים זל"ז יותר מכפי שהיו אצל בעלי הש"ס **) ונראה שכל זה נתקן בזמן מאוחר הרבה, ע"י אנשים יודעי בינה לעתים שעסקו בחכמה וידעו את הס' אלמאגעסטי להתוכן בטלמיוס, אשר מן לוחותיו לקחו כל הכללים בהם שהניחו בחשבונם, כמו כ"ט י"ב תשצג, מולד בהר"ר, תקופת ז' ט' תרמ"ב כמו שבררתי כ"ז בספרי יסודי העבור (מהדורא ב' ***) ולפי שכל השנויים האלו נעשו בדורות שונים ע"י יחידים אשר סמכו עליהם, אין מן הפלא שלא נתפרסמו אז, ולכן כאשר נשתקע החשבון הזה בידי הבאים אחריהם, נשתכח ג"כ מי היו המחדשים ההם ומתי התחילו בו, ולפי דעתי היה מן השנויים האלה בתחלת ימי הגאונים, וזה היה סבה אשר סביב לשנת ד"א תק"טו התקומם לערער על התיקון החדש הזה ענן וסיעתו, ויצא לחלוק עליו לשוב לקדש ע"פ הראיה כמקדם, כנודע, וכטבע המחלוקת אשר כל צד מתאמץ להתרחק ממתנגדו יותר אל הקצה השני, יצא ענן להכחיש את הקבלה בכלל ויסד דת הקראית, ובעלי הקבלה השתדלו להיפך לחזק את קבלת החשבון עוד יותר, והפריזו על המדה להגדיל אותה עד שהגאון רב סעדיה והנמשכים אחריו החליטו לומר שהיא מסורה הלכה למ"מ, כדרך הקדמונים בתקנות ומנהגים דתיים שנתפשטו ונשתרשו באומה, להפליג במעלתם ולומר כי ממקום קדוש יהלכו, ונהגו בזה דרך חז"ל אשר בתם לבבם ובכונה רצויה לבל יזלזלו בתקנתם כשמצאו בקעה וגדרו בה, תלו דבריהם באיתני עולם לומר ששלטה תקן עירובין וגט"י, וכדומה הרבה, לא לבד בתקנות דתיות אבל גם בעניני חול כשחששו על זוגות טשום כשפים אמרו „שתי ביצים ושתי קשואים וב' אגוזים ור"א, הלמ"מ, ואם אצל הגאונים הראשונים מצינו

---

*) המחבר שלנו השב למצוא לפי דעתו תשובה נכונה על טענת החכם נייגער נ"י נגד המעברים שהקילו באיסורי תורה במקום שרצו להעמיד את דבריהם, והאריך להוכיח ולבאר בספרו כי הכוונה האמתית מן החית אדו"ו אינה רק כדי שיסגעו המועדים במקומם הראוי להם לפי ראית הלבנה, ואינם דברים של טעם כי למה בהרו רק באד"ו לבד, והלא לפ"ז היה להם לדחות גם את ימי בנה"ן לפי שלעולם א"א שתהיה הראיה ביום המולד האמצעי בעצמו ונם בדחית אד"ו לא יצאו ידי חובתם מכל וכל כי סעמים רבות יקד"ה אשר גם הדחיה לא תסגע על יום הראיה, אם היא אינה מורכבת משתי-דחיות כאחד, מולד זקן, ואד"ו, כנודע.

**) עיין תוס' ערכין ט' ד"ה ואכתי הד יומא.

***) ועיין מאמרי שכתבתי בס"ע מאגאזשריפט להחכם פ"אנקעל (אפריל העפט 1840)

שלא נחשב בעיניהם לזרות ד"ט למנות מצות קריאת ההלל במנין התרי"ג מצות שנאמרו למשה מסיני (בה"ג), אין להתפלא עוד אם בענין גדול כזה כחשבון העבור ותקנת המועדים שהפליגו בקבלתו מאוד לקבעו הלמ"ט, ויפה המליץ ע"ז הנשיא בספרו (מאמר א' שער ב') אשר כצולע באמונתו יאמר וז"ל „והאומר שחשבון הזה כולו מהר סיני ראוי לשמוע בקולו, והאומרה ראשונה זכור לטוב" ומצד השני נמצא להיפך חד מן גאוני קדמאי והוא שאלתות דרב אחא גאון לא ידע חנף, והגיד האמת כפי דעתו שסדר העבור הזה היא תקנה מאוחרת לפי שאין אנו בקיאין בזמן הזה בחשבון תולדות הלבנה, והיא מתקנת חכמים עד יבוא מורה צדק, ויש שפרשו דבריהם יותר ואמרו שאינה בגמ' ולא נמצא נזכר בשום מקום (הרמב"ן), ויחסוה בשם רב האי לתקנת הלל הנשיא שהיה מן הסמוכין האחרונים שבא"י, בכדי להמלט מן הקושי איך אנחנו מעברים שנים וקובעים חדשים בח"ל בזה"ז, ואף שאין לתקנה זו שום זכר בגמ' המאמין לא יחוש מלומר לפ"ז שהיה בסוד „מוצנע— אבל החוקר על דבר אמת אשר בידו מאזני הבקורת ונעשה חפשי מכל דעה קדומה, הוא לא ישא פני איש ויהדר פני זקן לסמוך על עדות שאתה יכול להזימה, רק יפלס דרכו בנתיבות יושר לחקור ולדרוש עד מקום שידו מגעת ואשר ישים האמת בפיו אותו ישמור לדבר.

זיטאמיר בחודש ניסן תרל"ג חיים זעליג סלאנימסקי.

מכתב הר"ש באָבער להד"ר בערלינער

(סוף מחוב' ו')

29) כתב בלילה כי לא טוב לכבי מאבותי, וביום כתוב טוב מותי מחיי לילה יוכח מה פעם לחת וידע איש לו מכומה, לליהו לא מת כי ויוכח בנה על לרפת היה. הדברים מקובלי הבנה ולא ידעתי מה להמקד שהדילה כאן, גם הסיום ויוכח בנה על לרפת היה אין לו שייכות לכאן ומלחתי בפדר"ת פל"ג הלך לו ללרפת כי אמו על יוכח היתה, ועיין ב"ר פל"ח עש"כ זבולן לחוף ימים ישכון ועיין יכוסלמי קוכה פ"ח ה"ח ומובח בילקוט יוכח רמז תק"ן ובילקוט שם בשמלע המאמר מיכוסלמי לחר המלות על כי לוי ולכש ומלאהו קפה שהוקיף לחר בגלו לו בעל הילקוט בעלמו „ותכי רבי לליעזר יוכח בן חמיתי בן לרפת הלמכה היה" וכוון בהמלות תכי רבי לליעזר על הפדר"ת שהבאתי. ואולי הכוונה בזה שקייס בעולם שלפניהו ויוכח בנה על לרפת היה, ומחר יוכח היה בנה על לרפת שהחיה אותו לליהו ח"כ כבר מת פעם לחת וידע כי לחר מיתה ים מכומה על כן אמר טוב מותי מחיי.

30) מאלס העיר בחלס כתיב קליה היא ושמה חלס כו' וי"ח בזכות יוסף לכתיב בית לחם כבן בחלס. הלגה פ' השחלה כי המאמר בלתי מובן, ומלחתי בשכחת פ' שכתב לחפשל ים בזה שמעו שילמדנו כל בניש

שנעשו ליעקב בזכותו של יצחק היה כי קיבעת הירכן בזכותו כדכתיב ברוך אלהי אברהם שלחני הלדם הגדול בעקיבי עכ"ל.

31 עוד אני לך פה אסכ וי"ו תוכו לו לגזוע על כאן ים לך לדבר. שלגת קיימן השלחה בעבור העלמת עקבו, ובאותה כי המלאך הזה לקח דבריו מן מדרש ג"כ פ"ל ע"ל עוד אני לך פה קבי ב"י עוד אני לך פה [ל"ל עד אני לך פֶּה] על כאן היה לך רשות ללמד שנגוביה עליהם מכאן ואילך אין לך רשות ללמד שנגוביה.

32) לזה על כאשר לזיך כתיב יתר יו"ד ח"ל הרבה איתות אתה חייב. גם כאן הלגת קי' השלחה, והוא בשקיבתו פעקב זכות לף כ"ט ע"ח ובילקוט משגת בשלח סוף רמז רס"ז בשם המכילתא ולפכיכו אין זכר מזה בזמכילתא משגת השעתיקים ונשנה בתכאומא תלח ובילקוט שמואל רמז קמ"ח בשם התכאומא.

33) כל מ"ם שבחולט תיבה פתוח בר אין אחר למדבה המדרש שבשק"ם כו' עיין בשבלין לף ל"ל ע"ח בדש"י שם ועיין במדרש רות פ"ז למדבה המדרש כתיב אסכ מ"ם, ל"ל כתיב מ"ם סתומה.

34) לזה בשם שם בעלך ובאזר ביהושע שם בעלך כו', לף ידעתי מה עניכו לכאן.

35) מעשרות פלשתים מעשרות כתיב מלזד שהשרה בחזו, הוא מגזרת קושר מ"ב ע"ב חולם הסיום בחזקו לילה שפילשה מחזקתה בל לילים, הוא מלדש שמואל פ"כ ומזבח בתוך, קושר שם ל"ה מלה ובתוך, שם מזבח גם בשם ו"כ ולא מלחתי בו"כ ול"ל רות רבה והוא בפ' ותשלחה קולן ובמדרש שם השחר אני ילחק ל"ל אסכ השעזר שהשעזרו בה כל הלילה.

36 ועץ אכיתו ואין כתיב מלזד שלקוד לקפר בשבחו שם רשעים. השחר משולל הבבה כי לית לייק מזה שלקוד לקפר בשבחא רשעים? חולם פה יש השמעה מלה המדבר לו מלה השעתיק וכל"ל ואין כתיב [אל"ף עדיין לף הגענו לחלי שבחו שם לוחו רשע] מלזד שלקוד לקפר בשבחו שם רשע כמו שהוא לכאן בקושר מ"ב ע"ב ופילש"י אין לקוץ חלי סודיעך הכתוב שלא קיפר בחלי גבורתו.

37) אל אמר קודך ואל אמר קופך שכל הרואה לותו כשתפך לפכיו כקיתון, גם פה הלשון משובש ול"ל כתיב קודך (ס"ב י"ט ע"ז) וכתיב קופך (דש"י ע"ע) רב ושמואל מ"ח קופך שמו ולמה נקרא שמו קופך שכל הרואה לותו נשפך לפכיו כקיתון. ומ"ח קודך שמו ולמה נקרא שמו קופך שכל הרואה לותו נשפך לפכיו כקיתון.

38) כתיב ערפה (רות א' ד') וכתיב הרפה (ס"ב כ"ח י"ח) הוא גם בשורש שם וכל"ק שמואל א' י"ז כתב לבד מ"ם מז"ל כתיב הרפה וקריכן ערפה זה לף מלאכו עכ"ל. ובעלם ממכו בשמ"כ כי אין כוונתו על קרי וכתיב רק ערפה לכות והרפה לשמואל.

39) ל' 42 לחזו לכו שועלים שעלים כתיב רשתון מלא ומחרון אסכ, בשדרש שמ"ל פכ"ד קדושים מלא וי"ו ותכיכא אסכ, חולם כבר העירותי לעיל כי בשושלות שלנו שכיסס אסכיס.

40) ולשוני חלי מחזיקו מלמד ע"כ כשמע סיום מאמר וכל"ל ולשוני חלי מחזיקו מלמד [שלא ז מתבצם על שקלא חותם חמי] וכשכח בשסיקשא ויסי ביום כלת עשם קף ד' ע"ב וע"ש בהערה ע"ב שהעירותי לשניהו ולשוני מלא וכ"ם בעסוקים ומבחתי שם בזסר ושתחנן סנוסחא ולשוני חל תקני לשוני חלא לשוני דלא ז שקב"ם מתבצם לכ"י עד שקלחא חמי.

41) תשבכם שם ס"ן כתיב שסיו יכולות לשבור את יולן על סיגדלו מלא "שם" סיא מיוחרת ועיין בתורכם רות שם הלשן תשבכם יכולות לחן יוסבות על חשר יגדלו.

42) ותשלחם קולן ס"ן כתיב חשר ח'. מלא "ס"ן" יש לעמוק ולעיין לכהן בתורכם רות בשקום הזה.

43) וילדת סגרן וילדתי כתיב יו"ל יתירה לומרה לה זכותי תרד עתך, בתורכם רות וילדת סגרן לומרה לה זכות תרד עתך חשר מלות "וילדתי כתיב" ויש לסוסיפן, ולשיר לכהן בתשועת קוף בשר.

44) חלי קרי ולא כתיב שלא יבא מי שלימו סגון לך ויזלזול ושעפ"כ עלי לייבב הדברים. הוא לשון תורכם רות, ושכוונם עפ"י דברי שתשועת בשר, כעני לומרה לה וכחלת ושקבת ושמת שמלותיך עליך ושפ"כ וילדת סגרן והיא לא עשתם כן כמ"ש לה תמותם חלא לשחר שילדם לגרן עשתם כל מה שלמרה לה שכשר וכו' ולמה לא עשתם כך לומרה רות שלוב פרוץ בעריות שמא יבאו חותי מקומעת וילמדו זוכה היא, לפיכך ותרד סגרן ושפ"כ ותעש ככל חשר לותה תמותם, וזה כוונת עלי לייבב הדברים כלומר לקיים לוי שלך רק בחופן לחם, ולזה שקרא מלת חלי כי לא עשתם כשלר לומרה לה תמותם וזה לרוש יקר ודברי רות עניים בתקום זה ועשירים בתקום לחר, ועיין שבת קי"ב ע"ב ובתם"י ד"ה ותרד סגרן וכוון לדברי תורכם.

45) קנית קניתי כתיב מלמד שהיה חשר מדברי רות רות עיין בתורכם רות שם ותבחא לין לייקו משה.

46) ושמו יתרא סישראלי. לייבת בהערה יבמות ע"ו ול"ל יבמות ע"ז ע"ש, ויש להוסיף תורכם רות כיש פ"ל ויכוסנוני יבמות פ"ז ושו"ע עזמור ע' ושם רות שם רבנו.

47) תויים מלמד, עיין בתורכם ג"כ שב"ג ושפ"ח כאן חשרים ולשון מלחים תחויים מלא שניהם לייקים תויים חשר לחר לדיק ולחר רשע.

48) ותשא כל העדה בס"ן כתיב שהשיבו רעה לזכות תמ"ש כי תשא ברעך חשא תחותם. שעיכות דוגמא לזה כמלא בתורכם תשלים משמר מ"ז לא מלחתי שתם ועיין בתורכם שו"ע משמר כ"ה חליך ס' כשבי חשא ברעך חשא תחותם. של שמר שכתוחשכנו על קדושת השם כענין שכתי כי תשא ברעך חשא תחותם.

49) לפני רוקן. לייבת בסיקשא בשקלא דשלימות, עיין מ"ש שם בהערה ע"ו ותורכם חיכה פ"ח סי' ל"ה ובילקוט שלא רמז תשמ"ל.

50) כשקל עול על כתיב שקל השב"ה להניח שרעה עליהם, בתורכם

ליכא בפ' הזה הגי' נכתב ס"ן כתיב שכל הקב"ה לית להבדיל עלי לית הרעה, ודיל נוסחא נכונה.

51) יתברכו ס"ן כתיב ולמד שבחו עליהם כל הרעות. המלמד חוץ קסם הבכם כי לית לדייק מזה שבחו עליהם כל הרעות ובמדרש ליכא יתברכו עכלן על קריגות הקריגות.

52) ומחת חוץ ומדומים חכל יו"ל ומדומם כתיב מתבחים בגילות שכל על שלמוני ושגלו חותי ממקומי. במדרש ליכא בפ' הזה נאמר כך ומדומים ומדומם כתיב, ושכל הקיום, לך שם במדרש פ"ח ב"פ קלחתי למאבדי תמלא לפון זה מתבחים עלי שכל על שסגלו חותי ממקומי שכי ויחזו לך מחלות חוץ ומדומים מדומם כתיב, ע"ש.

53) ויחמם כגן קוכו כתיב, ל"ל שכו כתיב וחוץ ממדרש ליכא בפ' הזה.

54) בדל מלבו מלבד כתיב מלמד שהוליאו יבבעם מלבו כמ"ש מלבד שבחות ס', המלמד שחוס לבל מפורש במדרש ליכא בפ' בליון שלם ושבח לפשר שהקב"ה מסכם מועדותיהם ושבחותיהם על יקהיל לנך מועדותיו על יבבעם בן נבט שבדל לבס שס"ד לפשר בדל מלבו מלבד כתיב כמ"ש מלבד שבחות ס', ע"כ לרמז במ"ש מלבד במקום מלבו על בדילת שבח ומועדים. מלבד שבחות ס', המלמד שחוס לבל [כל המתפלל לאחר שלבור מעמיו בפרקין] ע"כ חוספת מלות הנקבות וכתבת בהערה שהיא עפ"י מדרש ליכא ויש לתקן של"ל מעמיו בפרטים גם חקר הקיום מהמדרש שחס כתיב לפי שחמו שלבור תפלתסון ודרש שחס כאלו הס"ן היא שמוסיף שחמו שלבור.

56) בחני מכית מכין מיכית ל"ל מכין מכות.

57) נסף לבבנו בס"ן כתיב כך מחנכבא ליבא דבר נפי. שלגת בהערה פ' הסלילה, ועיין יכוסלמי תענית פ"ג ה"ח לף ס"ה ע"ח ומדרש ליכא שם נסף לבבנו בסין כתיב לפשר כן דבר נפ נפיב ליבים ויסיב ג' ידיה לולף מף נָשְׁווּי ליבינון לכף ידיו ולחו"כ של של בסנים, והכוונה בפים לבבו לעיין בשם שבכף ידיו ודרש נסף מלסון נָשְׁוָה.

58) לל 43 תמנת קרח, תמנת חרס בתחלה פירושים מפרשין ולבסוף מחמירין כחרס ע"כ הוא עפ"י לעת לחרים בב"ב קכ"ב ע"כ עיין רס"י ורל"ק שהביאו דרשה חחת חרס שפה ולשה בקלח שפה חרס בשביל שבקבר בח יסופע שפעמיד חשה ליפרחל וחשה בקלח חרס, ורס"י הוסיף עול שהעמידו תמנת החשה על קברו לזכרון העמדתו חת החשה, ולף מלחתי שרדרשה הזחת.

59) ולרבה חת זרעך ולרב כתיב שנעשה כחורב עשיתי לו חורב לויחמי לפי לף זכי דלף לויתן לי בכין ולי זכי לויתן לי בכין ע"כ ביכוסלמי פרחים פ"י ס"ם הגי' ולרב כתיב נעשיתי לו חורב אין חטף ויתן ליה ולין זכה ויתן ליה עיין בי"מ ופ"ו וק"ע שפרשו כוונת הילוסלמי ולפני המספר שלפניהו פי' הגי' ביכוסלמי אין חטף **דלא** ויתן ליה.

60) נוסף עוד בס״ן כתיב וכסיפוד מלכו סכעם הוא נוסף עוכותיו סלגת קיון סקמלם ובחמת סכווכם כמ״ש לעיל בס׳ 13 והבחתי מפסיקתא סלימות לף קס״ז ול״ל נוֹשֶׂה עוכותיו.

61) ויעלהו עולם על סמוסף חסר ו״ו ליכת פסקתא סקלים לף י״ג ע״ח, וים לסוסיף בהערה י״ע סם סבחתי שגם רס״י סביל סלכם סזה.

62) וסמיס לסס חומם חמם חסר, לח רסמת מקום סמאמר וסוא מסמוכילתא פ׳ בשלח מכן שלף היס כתולח חמם שכ׳ וסמיס לסס חומם על תקרי חומם שלח היתה, ובילקוט שמות רמז רל״ח הגי׳ וסמיס לסס חומם חמם כתיב.

63) יסי מאלת חסר ו״ו מלמד שלח כנסה שלח גלגל חמם בלבד, הוא בפסקתא סחדש לף מ״ב ע״ח כמו שליכת ושם בהערה ג׳ שבחתי דבכי סיכוסלמי תעכית פ״ב ס״ג ולזה סיכוסלמי כוון רס״י תעכית גם על סתורה בלשון ס׳ י״ל.

64) כל לור מלח. ליכת ב״כ פס״ח וים להוסיף שכן הוא בפסיקתא ויסי בחלי הלילה ובפסיקתא רבתי ובתנחומא ושלח בפ׳ בא ומ״כ פ״ע ובשלילות ועיין מה שהעותי בפסיקתא שם הערה ל״ו.

65) ושפח ס׳ בס״ן כתיב עיין פסיקתא ותמר ליון לף קל״ג ע״ב וע״ש בהערה ע״ח.

66) ויתגל בתוך חסלם ס״ח כתיב בח לשום ובתפזר זרעו ובחבזה ע״כ שם ל״ל חסלם כתיב בתוך חסלם של חקתו והוא בב״כ פל״ו והמאמר בח לשום הוא מאמר של חחכיו ס״כ הוכח כם בסילא מן סתיבת הכיתו שלי וכו׳ עי״ש.

67) ולוט יסב יסב כתיב חסר ו״ו לותו היוס מכותו רחם לרייכים בב״כ פ״כ הגי׳ מיכותו שלכי לייכים ולפני העתוך היתה הגי׳ בשלכם שלכידיקי ומיל יוכית archijudex ἀρχιδικαστής עיין ערוך ערך ידק ומלות רחם סדייכים היל פי׳ העתוך.

68) שם כשמ״י לומר לשם דבכים שהם לריכים לשם כו׳ הוא מאמר בפני עלמו בשלכם שם ולינו ומוסב על מלת יסב, וכן תמלח לכשם על יסב פתח סחסלי, יסב כתיב ונסבה גם בפסיקתא סחדש לף מ״ח ע״ב ועי״ש בהערה ק״ס שבחתי דבכי סחוש׳ פסחים ג׳ ע״ב כל היכי דכתיב יסב בלח ו״ו חתח לכשם.

69) לולי ילחם ס׳ בעוכי שלי כתיב, שלמון מסובש ול״ל לולי ילחם ס׳ בעיני בעוכי כתיב כי כתיב בעוכי וקרי בעיני ועיין תנחומא בשלח כמה זה עם ״ח תיקון סופרים ושי׳ לו לומר בעיני חלח שכיכה שכתוב.

70) וכחל לרבה יעיס זה עוף ושמו כחל (ל׳ ושמו חול) כשמן הוא וכשמות מזקין מוכל לבעכותו, לפיכך כתיב כחל חסר ו״ו כתיקון הזה שיוכך כחל שחלב, הוא שמדבק רבה בדחקים פ״ע עוף לחל שקיים גופו כלה וכנפיו וכחול לרבה יעיס חלף שכם הוא מי שקוף חלף שכיס גופו כלה וכנפיו

מתמצים ומסתייר גו כבילה וחוזר ומגדל ליבריס ומי ע״כ ומ״ם המספר לפיכך כתיב כחל מסך ו״ו כו׳ הוא דרך לחך, ולישנו מוסב על שם מעלה, והכוונה שדרך כחל מסך ו״ו מלמון כחל והוא דר שבשעת וזהו שמסייס כתיבוק הזה סיוק כחל מחלב לך דרך זה תשוב כי בשעת כחול מלא, ומסוקם וכחול ג׳ בקריס ובתרי ליסכא וסיתן וכחול לחך על שפת היס וכחול לרבה יתיס, מד לשון חול ומד שם עוף ולית לכותסון, ועיין בשלופה להמגיד שכה זו בגליון 39 שסבחתי בשם הרל״ק שכתב בשם חול בספר מדוים יכוסלמי וכחול בשוק בשולימחי ובחולם לשערבאי, ושמלקק שגדול ר״ח בחול בשמוקיו כתב ז״ל עוף הוא ושמו חול בשוק וכ״ם ילחקי ז״ל כתב ז״ל עוף הוא ושמו חול ולא נקנסה עליו מיתם שלא לכל מעץ שלעת ומתמדם לשוף לקף שכיס וחוזר לשערותו ע״כ, ויש להפליא על השחוד שם מלא כן בשלרם מלוע בעלם ממנו שלבני רש״י כוסבעים ממלרם ב״ר פ״ט ומלרם שמואל פ״ג ומובא בילקוט בראשית רמז כ״ז וילקוט חיוב רמז תתק״ז.

71) (ל 44) כל בך שבשקלה חסר חון מאי של פרעה ובכה ובעמך שבו התחילה הפוטעבית, עיין שמ״ר פ״י על ובכה ובעמך ושם הגי׳ משוחה.

72) ויהי יסעיהו לא ילא הטעיה, עיין לרשם לחמת בבבלי עירובין כ״ו ע״ח.

73) עליו בשמים יבעם, בשלרם שמואל פ״ח משלא לרשם לחמת עליו בשמים יבעם עלו כתיב לחלב״כ חמר הקב״ה חס עולים הם לשמים חלי מבעים בקולי ומורידם.

74) יחתו מריביו מבבי כתיב (ל״ל מריבו כתיב) חס לחד הוא יחת וחס גם שכיהם יחתו (ל״ל וחס הם שכים יחתו) ובשלרם שמואל שם חס חד הוא יפול וחס תרין לישון יפלון.

75) בבא בשוחה פחדכם בשוחה כתיב, ל״ל בשחוח כתיב כי כם הכתיב ושקבי בשוחה.

76) ושבע תועבת נפשי תועבה כתיב, ל״ל ושבע תועבת נפשו תועבות כתיב כי שקבי תועבת שכר והכתיב תועבות מלא.

77) הן חלם קלות לשכיו כו׳ עיין ב״ר רים פ״ב.

78) ל 45 ובעם גבוהותיו, עיין ב״ר שם.

חת כל זה שכבי להבית לפניך וחס ייעבו בעיניך וסי׳ זה שכבי. לבוב חשבי חכל״ג.

שלמה באבער.

רעה חולה.

רבים יתאוננו על כי גרל שפת עבר והעובדים בכרמה רע מאוד, ויאשימו את אחיהם על כי סר לבם משפת אבותם ויזנחוה בעת אשר לאל ידם להושיעה, אך לא זאת בלבד תעמוד לשטן למחברים בשפת עבר, כי אמנם עור יש ויש קוראים וקונים רבים, ואולי יגדל עתה מספרם גם ממספר חובבי שפת עבר לפני עשר או עשרים שנים, ואני אוכל לתת עדי ולהצדיק את אחינו, כי

מהשחר אראה כי הקוראים והקונים רבים מאוד אם אך ימצאו חפץ בספר אשר יקראו, ולא לשפת יתר אחשוב לי זאת אם אומר כי גם רבים מאלה אשר השליכו את השפה הזאת אחרי גום זה שנים רבות שבו עליה על ידי השחר, ובלי ספק ידעו זאת גם יתר המו"ל, אך השטן היותר חזק אשר יעמוד לשטנה הוא כי אין בית דפוס טוב לשפת עבר כמעט בכל הארצות, את טרחי ויגיעי להדפים את השחר לא ישער איש בנפשו אשר לא ראה זאת בעיניו, כי מלבד אשר הטחיר עלה למעלה מיום ליום עד כי אשלם עתה פי שנים מכפי המחיר אשר שלמתי בתחלה (וכימים האלה עוד היסיפו על המחיר) עוד זאת כי לא אמצא פה בית דפוס אשר ישלים חפצי להדפים את החוברת בעתה, בבית הדפוס אשר הדפסתי עד הנה נשחתו האותות עד כי לא יצלחו לכל מלאכה, ורק עוד בית דפוס אחד לשפת עבר נוסד מחדש, אך בו לא יִמָּצְאוּ עוד כל האותות, ובעבור זאת אחרה החוברת הזאת לצאת, אף כי בשני בתי הדפוס נדפסה, החצי האחד בבית אחד והחצי השני בבית שני, ועל כן יסלחו החותמים על האחור הזה, כי קצרה ידי מהישיב, ואני אבקש עצות יומם ולילה להחיש מעשי, ואולי יצלח עוד בידי בימים מעטים להכין הכל בבית הדפוס החדש ואטהר להשלים את החוברות לטען תצאנה בטוערן— המו"ל.

קול קרא

באזני אהבי ספרות ישראל.

קוֹל אֹמֵר קְרָא
וְאָמַר מָה אֶקְרָא וגו'
אָבֵן חָצִיר הָעָם.
(ישעיה מ', ו' ז').

זקן אנכי היום, עיף, יגע ורפה כח הנני הולך ושב משדה המערכה, אשר נלחם נלחמתי שמה בזרועחשופה ארבעים ושתים שנה כי בן עשרים שנה החלותי ללמד לקרב ידי ואצבעותי למלחמה, ובן ששים שנה ושתי שנים אנכי היום, הולך ושב הנני להנפש תחת אחד השיחים בעברי פי פחת ולישן שנת עולם, ואם יארכו לי עוד פה הימים מעט או הרבה, הנה ימים אין חפץ לי בם המה; כי סר כחי ונם לחי, שני נתעו ותפר האביונה וגם אור עיני אין אתי, ומה חפצי בחמדות החיים? מה מהם אקח ובמה ימשכוני אחריהם? אחת היא אשר עור תאסרני בעבותות חדשים לבקרים אל החיים האלה: היא אהבתי לעמי ותאותי לראותו הולך הלוך וטוב מיום ליום ומשנה לשנה, עוזב דרכי חשך וצלמות, אשר הוליכוהו בם תועים ומתעים מני דור דור, לרגלי הרדיפות והגזרות אשר השתרגו עלו על העם הזה ביתי עברה וזעם וקנאת דת, הולך ועוזב דרכי שאול אלה ועולה הוא למעלה להשכיל להטיב אחריתו, ולכן

מדי שובי משדה המערכה, עוד לא פתחתי חרבי מעל ירכי וקשתי עוד לא נשוג אחור, עוד חרבי תאכל בשר מראש פרעות אויב וחצי לדולקים אפעל, כל איש ישראל, אהב עמו והשכלתו כמוני, מצטער על מצבו המוסרי והמדיני בארצי ומבקש עצות ותחבולות להריטו משפל מצבו, יבין על מה ירזטון מלי ויתן צדק לפעלי.

אולם להזכיר עוני באתי הפעם, כי נער הייתי, ובעת ההיא חטאתי חטאה גדולה בעיני העם ההולכים בחשך, כי לוּ אביתי ללכת בנתיבותיהם ולהכָּשל בדרכיהם שבילי עולם: כי אז עליתי מעלה מעלה עד היותי לרב והרביתי את נחלתי, לוּ בחרתי דרכם, ואשב ראש והייתי מטיף לעם הזה בשבתות השנה בסעודה השלישית, כאשר יעשו היהודים הטובים, אשר בידם טוּבם וטוב הארץ יאכלו, אבל אנכי סרתי מהר מן הדרך הזאת אשר לא ישרה בעיני, כי ראה ראיתי מה הרבנים עושים ומה היהודים הטובים דורשים; הרבנים היו לאחור ולא לפנים, [עשו תורתם קבע ותורת ה' התמימה ומלאכת הקדש עראי. לא שמו לבם לתקון כל מעוָת ולמנות כל חסרון, להוליך העם קומטיות לקראת תעודת איש מוסרי ומדיני עלי ארץ מולדתו. לא שמו אל לבם להעיר אזני העם למוסר ולהשכיל לבותם; כי אם הכבידו עליהם עבטיט חומרות יתרות, צו לצו קו לקו משא לעיפה, ומנהגים זרים, קשים ומרים, חדשים לבקרים, המטעיט אסף עשרה חמרים. על מצב עמם לא הביטו על דורשי טובתם באמת בוז וקלון שפכו ולהרים קרנם בכבוד לא ידעו ולא הבינו בחשכה התהלכו. והיהודים הטובים, זוללים וסובאים ופשים כעגלי מרבק, מולידים בנים עוסקים בתורתם, הבנים מלקטים לקוטי תורת אבותם, והאבות מבערים אש קנאת אולת והבלי השוא בלבותם כאשר יבער הגלל. ראיתי דרכיהם והתבוננתי כי אבני נגף וצורי מכשול המה לבני ישראל כְּרֻבם כן חטאו (מלבד קצת הרבנים השלמים והמה מעטים יוצאים מן הכלל והמה לא ישאו חרפת רעיהם) וביחוד היהודים הטובים, אשר טוב מהם חללי חרב יורדי אל אבני בור, כי המה כללו את שבר בת עמם, בשברם להם מטה לחם אבירים, לחם החכמה המחיה את בעליה, ויאמרו לבני ישראל לפני מחשוף הלבן הזה לבד תשתחוו. ראיתי והתבוננתי, כי המה פרץ נבעה בחומה נשגבה של בית יהודה וישראל, ואמרתי אשמרה דרכי מחטוא בחטאתם כי כבדה מאד, לא אהיה חובש כמוהם לעצבות עמי, כי תחת חבוש עוד ירבו עצבותם ומחצו ואין מרפא. אמרתי אפלס לי נתיב ודרך הקדש, אלכה בדרך החכמה והדעת אשר שם צוה אלהים את הברכה, אז איתם ונקיתי מפשע רב.

פניתי כה וכה לדעת, מי יורני הדרך ויסל לי מסלה העולה בית אל לבא עד חקר תעודתי ותכלית ישותי אמצא, ויראני ה' את שני המאורות הגדולים האחד עברי, הוא חכם הרזים אדוננו משה בן מנחם זצ"ל, והשני נוצרי הוא אוהבו ורעו אביר חכמי אשכנז בדורו אפרים לעססינג נ"ע, מענדעלסאהן ולעססינג הנאהבים והנעימים! המה היו נר לרגלי ואור לנתיבתי הלוך ואור עד נכון היום.

ואדור בעת ההיא לאמור: אם יהיה ה' עמדי ונחני בדרך מישור וחפצי, לבוא לעזרת עמי בספרים, ישלים, אסיר את המסכה הנסוכה על פני ספרי שניי החכמים האלה, אשר האירו ברקיהם ארצות אשכנז, ובני עמי בארצי לא יתעננו על רוב טובם, כי לא יבינו את שפתם, ואריק להם את ברכתם לכלי קדש לשוננו, למען יטעמו גם הם מצוף דבשם ותאורנה עיניהם. נדרתי ונקיתי, בימי עניי ומרודי, בלכתי בין סירים סבוכים, קימוש וחוח ממיני ומשמאלי, אזרתי כגבר חלצי, ובלילות עמל אחרי עבודתי יום תמים, לא נתתי שנת לעיני ולעפעפי תנומה, לא נחתי ולא שקטתי ערי תרגמתי ללשוננו את ס' „ירושלים" למורנו הגדול הרמבמ"ן ז"ל וס' „נתן החכם" לרעו ואוהבו החכם הנודע לשם אפרים לעססינג, הגבחר בכל ספריו הרבים הנודעים לתהלה לכל העמים.

והנה ס' „ירושלים" כבר ראה אור הדפוס (זימאמיר (1867) ובין אחד עשר ספרי אשר שלחתי החוצה יחד גם כבודו, לא כן ספר „נתן החכם", כי עודנו מונח בקרן זוית, וכל עמלי ויגיעי זה ימים רבים להפיץ מעינותיו החוצה לא הועיל לי, כי אין לכסף מוצא, ואחי המשכילים אשר כח בידם לעזור לי מרחוק יעמדו ולא יתנו לי יד עזרה, להביא את „נתן החכם" בקהל ספרות ישראל.

הן אמת, במשך הימים הרבים ההם קדמני אחר (הר"ר שמעון בכרך) ויגל את מסך „נתן ההכם" לפני בני עמנו; אפס מודעת זאת לכל קורא תרגומו, כי לא יצא החכם הנ"ל ידי חובת מתרגם נאמן ומלאכתו לא מצאה חן בעיני המשכילים (עיי' צייטונג דעם יודענטהומס שנת 1867 נומר 30, ובמ"ע השחר שנה רביעית הוברת א' במאמר „תולדות נתן החכם" לה כם ד. ה. מיללער סוף הערה א' רונה). לא לי לחוות דעתי על אודות תרגומו של החכם בכרך, כי נוגע אני בדבר, אבל כבר שפטו אחרים ומשפטם אור יצא, ואני רק להעיר את אזן אוהבי ספרותנו באתי, כי לא ראו עוד באור „נתן החכם" בלשוננו במתכנתו אשר עשה לעססינג, ולא אתהלל במתת שקר באמרי להם, כי בתרגומי יראו אור בהיר, כאשר כבר העידו חכמים אשר ראוהו בכתובים, ובראשם המליץ המנוח הר"ר מאיר הלוי לעמטערים ז"ל, שאמר לי עם הספר בשם רֵעו אהובו החכם המנוח הר"ר שד"ל ז"ל (אשר שלח לו לעמטערים את תרגומי בכ"י) „כי לא גופל הוא ברוב המקומות מן האָריגינאל."

אל נא תדמו בנפשכם, אחי הנכבדים, כי חפץ אני לראות טוב בעמלי, אל נא אחי! אל תיראו כי אעשיר וכי אַרבה כבוד ביתי! יהיה לבכם נכון ובטוח, כי אם גם תקשיב אזנכם לקול הקריאה הזאת ותושיטו לי יד עזרה להדפיס את ספרי „נתן החכם", גם אז אף אגורת כסף אחת לא תבוא אל כיסי בעמלי, מלבד אשר יאכל הדפוס והנייר וכו'. הלא ידעתם את כבוד עשרו ורב הונו של מחבר עברי? ואיה אוצר כל כלי חמדה וחוסן ישועות חכמתו ודעתו, אשר יֵאָצר ויֵחָסן בביתו בחיהו וְיִשָּׁאר לדור בניו אחרי מותו! הנה גם אנכי הפיצותי בין בני עמי אחד עשר ספרים, ומה רביתי במחירם?

לולא אקח שכרי מאוצר המלך, בעבודתי אשר אני עובד בבתי הספר ובמדרש הרבנים זה כעשרים ושתים שנה, כבר גועתי בעניי מחוסר כל האף אמנם רבים יתנו כבוד לספרי ועיני ראו איך העלו עדי זהב על לבושם וישימום בארגז יפה ומהודר והנם עומדים שם סגורים על מסגר מציצים מן החרכים שקופים אטומים ועליהם יציץ נזר זהב ואותיות מזוהבות על כתפם (אראה בנחמה, כי ראיתי פעם אחת את ספרי „תולדות הקבלה והחסידות" עומד ליתין הספר הקדוש „תולדות יעקב יוסף" להרב הקדוש משלשת קהלות הקדושות שאריגראד ראשקוב ופולנאה, שניהם לבושים תכריך בוץ מוזהב, ובגדיהם שווים, כאלו היו אחים תאמים מלידה ומבטן, כפי הנראה המאסף אותם לארונו דרש סטוכים, או יליף תולדות תולדות לגז"ש) ואקנא בספרי אלה על אדר היקר אשר להם, ואומר בלבי: יפה כח הבן מכח האב! וגדול כבוד ספרי מכבודי, ובכל זאת גם זה לי אות לטובה, כי כבודם הוא כבודי ותהלתם היא תהלתי, ומי האיש אשר לא ייקר כבוד צאצאיו בעיניו? אבל מה אעשה לאלה, אשר גם כבודם וכבודי יתנו לכלמה, ומשנה קלון אירש תחת רדפי טוב! — מקצה מזה הבוערים בעם, הבוערים כלפידים באש קנאתם ויתנו לגדופים כל סופר ומחבר אשר לא יחזיק במעוז אולתם, ועוד ילבש עז לפקוח עינים עורות לראות אור ולגרש מפניהם חשך; ומקצה מזה הנאורים (לפי דעתם) הנעורים לחיים חדשים (חיים שאין בם אהבת תורה וחכמה וספרות כ"א אהבת עצמם ובשרם), האומרים: אין להם ספרות לישראל, שכבר אכלוה ביתי הביגים, ימי צרה וינון, בהיות ישראל עם לבדד ישכון, כלואים במבואות מטונפות, ודבר אין להם עם אדוני הארץ וכבוד והדר רחקו מאהליהם; ועתה איש אל ארצו ואל מולדתו יפנו ובלשונות עטי הארץ ישפיקו, ודבר ה' בזו ותורתו מאסו ובלשון אבותם ישימו תָּהֳלָה. על כן תאבל הלשון ואומלל כל הוגה בה, על כן אלה אכלה ספרות ישראל וחכמת סופרים נסרחה, כי אין דורש ואין מבקש אותם ואין מאסף ספריהם הביתה משני הקצוות האלה, טובים עוללות דרשות של דופי של רבי החסידים מבציר ספרי המשכילים הדורשים טובת עמם להשכילם ביגה ולהורותם הדרך אשר ילכו בה לטוב להם כל הימים, ומצד השני אשרי מי שבא לבית הדפוס וספרו בידו באחת מלשונות העמים, כי בכסף מלא יתננו להמדפיס, ואם המחבר ככר נודע בארץ תשלומי כפל ישלם לו, ואם עשה לו שם לתהלה ולתפארת ומלא כל כה"ע כבודו ארבעה וחמשה יקח; והמחבר אשר כתב ספרו בלשון עברית די לו בקב חרובין . .

לא עלי, אחי היקרים, נפשי תאבל ורוחי הומיה, הן לא כלתה עלי הרעה חלילה, ואם אין אני מבעלי פטסין אינני גם מבעלי מארה ח"ו, אם לא נפשי כטוב תלין ותענוגות בני אדם לא נסלו בגורלי — הנה לשוד ולכפן אשחק, לחמי נתן ומימי נאמנים, ובטוח אני בחסדי ממשלתנו הכבודה, כי לא תעזוב את עובדיה הנאמנים לראות חרפת רעב, ותכלכל גם את שיבתי ותנהלני בלחם וטים עד בא חליפתי, אבל על ספרי נפשי מרה לי, ספרי אשר טפחתי ורביתי, אשר בעבורו הרבה לילות עמל מָנוּ לי ותדד שנתי מעיני,

ואשר לא למעני, לא למען כבודי ועשרי יצרתיו אף עשיתיו, כי אם למען אַחַי ורֵעַי כל בית ישראל המשכילים, להרבות כבוד ספרותם ולהודיעם כח מעשיו של חכם נוצרי אוהב אדם אשר הפליא להרים כבוד עמנו בעמים, ספרי זה הטמון בתוך האהלי ימים רבים עוד יִכָּלא שמה לאורך ימים ויהיה מונח עד שיבא אליהו, והוא כבגד יבלה, עש וסס יסלו עליו ארחות דרכם להביא רקב בעצמותיו והיה כמסוס נוסס! ועל מה ולמה? על אודות מאה וחמשים או מאתים רובל כסף אשר יחסרון לי להוציאו לאור הדפוס?!

והנה לבעלי שני הקצוות לא אדבר דבר. כי להבוערים בעם עוד לא עלה השחר ולא יקראו ולא ישמעו את „קול הקֹרא"; ולאלה מן הנאורים מקצה האחרון אוד חדש עליהם הופיע וישן מפני חדשכבר הוציאו ובערו את הקדש מן הבית. ומה לאיש החפץ חיים, אוהב עצמו לראות טוב ולספר כתוב בלשון מתה (לפי דעתם של בעלי חיים אלו)? האנשים האלה אשר כל רגש לאומי נכרת מלבם, אשר שם ישראל היה להם לחרפה וניבו נבזה בעיניהם יותר מאשר בעיני נוצרי מלידה, המה, בכל ידיעתם את יקר תפארת ספר „נתן החכם" ובכל הבטחתם בלב שלם בהמתרגם כי הפליא לעשות וכי לא הפיל בתרגומו דבר מכל יפיו והדר כבודו בלשון אשכנז, לא יבואו בכל זאת לעזרתו לתת לתרגומו מהלכים בישראל. שאלו נא עד"מ את פי דאקטאר נ—ן בעיר וו—א, אשר לא ידע קרֹא עברית וזאת תחשב לו בלבו לצדקה ולמשפט ומישרים, ויגיד לכם אם יש איזה תועלת בספר עברי? לפי דעתו וידיעתו אין עוד איש בישראל אשר ישמע את שפת אבותיו וכבר נשכחה כמת מלב כל זרע יעקב. ולא ידע האיש הטוב הזה, כי הרבה אלפים ורבבות גדולים וטובים ממנו בחכמה ובישר וגם בעושר ונכסים עודם עוסקים באמונה בשפת עבר וקוראים ספרים ישנים וחדשים ומתענגים על רב טוב חכמת ישראל וספרותו, כותבים פנקוסיהם ושטריהם ואגרותיהם בלשון עברית, ומלמדים את בניהם והרבה גם את בנותיהם לאחוז בעט סופרים בשפת קדומים זאת; לו ראה הדאקטאר הזה השמחה ששמח החכם המפורסם הנודע לתפארת בספריו הרבים והנכבדים בשפת אשכנז, דאקטאר לודוויג אויגוסט פראנקל נ' בעת שתרגמתי ללשוננו את ספר המסעות שלו „אוים עגיפטען" ובאחת אגרותיו אלי כתב לי לאמור, כי גיל וששון יעטרוהו בזכרו, כי על ידי תרגומי זה יהיה ספרו פתוח לרבבות אלפי אחיו בכל קצות תבל, אשר היה עד הנה לפניהם כספר החתום, וכי זאת העבריה היא באמת הלשון האחת המדוברת מקצה תבל עד קצֶה, ובכל מקום אשר תבֹא שמה מבלי דעת את לשון הארץ ההיא, אם תדע לשון עברית לא תהיה כאלם, ותמצא תמיד איש עברי — כי איה איפא הארץ אשר אין שם עברי? — אשר תוכל לגלות לו רצונך והוא יהיה למליץ בינך ובין אנשי הארץ אשר אתה מבקש. כאלה וכאלה דבר החכם הנ"ל, ולו ידע זאת! גם זה הד"ר נ—ן הלא שם אל לבו כי כל האומר לשון עברית מתה אינו אלא טועה! לשוא חנטוה חנטיא וספדוה ספדיא, כי חיה היא וחיה תחיה, אויביה יאבדו והיא תעמוד, כי כח עלומים לה לחדש בכל

פעם כנשר נעוריה, עוד פרוח תפרח כחבצלת וששון ושמחה ישיגו כל דורשיה, ולהם כל חפצים לא ישוו בה.

אל אלה האחרונים, שלומי אמוני ישראל אוהבי עמם וספרותם, אליהם אשים דברתי ובאזנם אקרא את הקריאה הזאת:

אחי הנכבדים! מי בכם לא ידע את שם החכם הרגול מרבבה אפרים לעססינג, ואת התשועה הגדולה אשר עשה לישראל בזמנו, כי הרים קרנם בכבוד בספריו המפוארים והסיר מעליהם חרפת צורריהם ומחרפיהם. קראו נא בט"ע ה ש ח ר שנה רביעית חוברת א' את מאמר החכם ד. ה. מיללער והיודע לשון רוסיא יקרא נא בספר אשר כתב J. Tschernischevski בשנת 1857, על אודות לעססינג ועתו ותולדות חייו ופעולותיו, ותראו נפלאות אשר לא קויתם מכל מעשה תקפו וגבורות ישע ימינו של החכם ההוא, אשר פעל ועשה ע"י ספריו המחוכמים וטפיקים נוגה לכל קוראיהם. והנה לא נכחד מחכמי לב כמוכם ג"כ מה העבודה הזאת, לתרגם דראמה פילוסופית כספר "נתן החכם" מלשון אשכנז העשירה שבלשונות אייראפא, ללשון עברית העתיקה שבלשונות בני קדם, אשר זה יותר מאלפים שנה עמדה טלדת בטויים חדשים ומלות חדשות המתחדשות בשאר הלשונות בכל עת וזמן ע"פ המושגים החדשים המתהווים ונולדים בכח השכלה התדירית, כי לא כדבור הפשוט (פראָזא) הדבור המליצי, בדבור הפשוט כבר גם שפת עבר הרחיבה גבולה וחדשים לבקרים רבו מליה וירבו ויעצמו מיום ליום, קצתם יכו שרשם בלשון עברית עצמה ויחליפו כח בתמונות חדשות להלביש בהנה מושגים חדשים לא שערום הראשונים, וקצתם שאולים הם מלשונות אחרות מזרחיות או מערביות, כאשר תעשינה כל הלשונות הערבות זו בזו. סוף דבר לא תחסר לשוננו מאומה בדבור הפשוט וידיה לא אסורות לפרוץ ימין ושמאל ככל הלשונות רעותיה. לא כן בדבור המליצי שלא התירו לעצמם בעלי הלשון להסיג גבול גבלו הראשונים בכ"ד ספרי קדש (זולת לעתים רחוקות ולתכלית ידועה, להתול ושחוק וכדומה, ע"ד זר ויוצא מן הכלל), והמליץ או המתרגם לא על נקלה ימצא די מלים בלשונו לתרגם בם משפט אחד, כבד ועטוק, כצורתו, כאשר יעשו המתרגמים בלשונות העמים הקרובות זו לזו במליצתם ובסגנון לשונם. אשר ע"כ המתרגם העברי הוא באמת איננו מתרגם כ"א מחבר. כי הוא, טרם יקרב אל המלאכה, אוכל לשובע ובולע את כל דברי הספר אשר הוא רוצה לתרגם, עד שנחפך במעיו לחלבו ודמו טמש, ופושט כל צורתו הראשונה, ואחרי כן הוא פולט אותו בלשונו לבוש צורה אחרת כדרוש לחפצו בלשונו ובשפתו; ובכל זאת יהיה קלסתר פניו דומה לשל אותו הספר שבלע, וכבלעו כך פלטו. כי המתרגם או המחבר את הספר שנית בלשון עברית, צריך שיזהר לשמור את מהלך הרעיונות (אידעענאנג) של המחבר הראשון, וכל כך יתעצם לו זה הספר, עד שיהיה סוקר אותו בסקירה אחת כללית בעוד שיעמדו הפרטים כלם לנגד עיניו איש לא נעדר, לא אסורים בכבלי הלשון אשר שם עליהם מחברם הראשון, כ"א חפשים מכל שעבוד מלים ונעשים

קנין עצמי למחשבת המחבר החדש במוחין דאצילות שלו, כי רק אז בריאה חדשה יברא, בריאה עברית לכל הקותיה ומשפטיה, וכל רואיה יכירוה כי זרע קדש היא כמתכנתה ממש אשר עשה המחבר הראשון בלשונו. ואם לא כן יעשה המתרגם, כי אם ישים הספר נוכח עיניו ואשר יראה יתרגם, הנה יִכָּשל בלשונו ובלעגי שפה ידבר אל קורא תרגומו, כחגר פום וחגר ממלל, והדא חגרא דמתרגם גרמניזם שמיה, גאליציזם שמיה, אשר נוקשו בו רבים והשחיתו הוד הלשון והיו לדראון.

והנה אחרי הודיעי אתכם את כל זאת והודעתיכם כי תרגמתי ללשוננו את הספר היקר „נתן החכם" של לעססינג, הלא תדעו הלא תבינו כמה יגיעות יגעתי וכמה עצות בקשתי וכמה לא נתתי שנת לעיני, ומה אנכי שואל מכם? — הלא רק לתמוך את ידי במעט מן המעט! מחיר הספר אחרי שיצא לאור הדפוס באחד הדפוסים המשובחים, עם תמונת החכם לעססינג ואולי גם עם תמונת רעו החכם העברי הרמבט ן ז"ל (אשר הוא הוא בעצמו נתן החכם ועליו כיון לעססינג בשם זה), יהיה שני רובל כסף במטבע רוסיית, והיה כל החפץ בספר הזה ישלח הסך הנ"ל אלי או להחכם המו"ל מ"ע השחר בוויען, או לסוכנו וסוכן „המגיד" הר"ר אליעזר יצחק שאפירא בווארשא, ויקבל קוויטונג על הכסף וכשיצא הספר לאור יקבל הספר בלי איחור, ואם ישלח מקודם רק מחצית הסך הנ"ל יקבל ג"כ קוויטונג על המחצה, אחר שיודפס הספר יתן מחציתו השנית בעת קבלת הספר.

בטוח אני באוהבי ספרותנו, כי תערב להם מנחתי זאת ולא יבושו כי בטחו בי, כאשר כבר הסכנתי לחסות בצל בטחונם בי, כי לא שקרתי בבריתי ובכל פעם אשר בשרתי בקהל צאת לאור ספר מספרי לא נכזבה תוחלתם, ככה גם ספרי זה בעתו אחישנו, אם ימינכם תסעדני.

דברי הכו"ח פה זיטאמיר מקץ ירח אדר שנת תרל"ב

אברהם בער הכהן גאטטלאבער.

למותר אחשוב לבוא ולהוסיף על דברי החכם הקורא בקול לאחיו המשכילים הנאמנים, כי אלה אשר להם יקרא הלא ידעו פעולתו מאז בכרם ישראל וידעו לערוך ערך מלאכתו זאת, אשר תהיה תפארת לעושיה ואבן חן לשפת עבר רק אשנה אחר דבריו להשמיע כי החובה והמצוה על כל אוהב עמו לעזור לו להוציא פעולתו אור כי בזאת יעשו חסד את שפתם ואת החכם הגדול לעססינג האחד המיוחד אשר ערב לבו בעת ההיא ללחום מלחמת העם הבזוי בעיני כל ובזה יַראו אחינו כי לא שוכחי טובה המה למיטיביהם, וכדרך ישראל מאז לתת זכרון לישרים לא במצבת אבן ונחושת כי אם ברוח, בספר כתוב לדור דורים, כן יעשו גם היום ויעזרו להקים אות זכרון להצדיק אשר הצריקם בעזרם על ידי המעתיק את הטוב שבספריו להוציאו לאור עולם, ישימו לבם לדברי ויתנו לו ידים, ושם כל אלה אשר יכתבו ידם על ידי או על ידי סוכני ה' י"ל שאפירא יבא לזכרון בהשחר לטופת לדור, ואני אחל במצוה כי אכתוב ידי על עשרה ספרים למען רעי אשר גם בשמם אזכיר בחוברות הבאות —

המו"ל.

הַזָּמִיר וְהַתַּרְנְגוֹל

(ממשלי שלמה בן ד׳׳ב)

עַל אֶרֶז רַעֲנָן
שָׁלְיוּ גַּם שַׁאֲנָן
עָמַד הַזָּמִיר,
וּלְאָזְנֵי תַּמָּתוֹ
מֵרֹאשׁ הָאָמִיר
הִנְעִים זִמְרָתוֹ.
אָז בְּעֲלֵי כָנָף
מִכָּל כְּפָּה וְעָנָף
אֶל קוֹלוֹ הִשְׁתָּאוּ:
הֲחֲרִישׁוּ שִׁמְעוּ;
הַיְרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים
גַּם חַשְׁרַת הָעָבִים
יַחְדָּו נִדְהָמוּ
תַּחְתֵּיהֶם קָמוּ;
אַף רוּחַ הַשְּׂדֵרָה
מִלֶּכֶת נֶעֱצָרָה,
וּבְגִילָה וּרְעָדָה
לַקְשִׁיב עָמָדָה.

כְּמַעַט שֶׁכְּלָה הַשִּׁיר,
וּמֵאַשְׁפּוֹת קִיר
בֵּית שׁוֹמֵר הַיַּעַר,
תַּרְנְגוֹל גְּדָל־אֵבֶר
אָזוֹר עֹז כְּגֶבֶר
נֶחְפַּז כַּסָּעַר:
כִּי עָלָיו עָבְרָה
רוּחַ קִנְאָה נִסְתָּרָה,
אֶת נַפְשׁוֹ הֵצִיקָה
וּמְאֹד לוֹ הֵעִיקָה;
וַיִּגְהַר וַיְזַרְזֵר
וַיִּתְנַעֲר וַיְשׁוֹרֵר
קְרִי־קִי־רִיקָה
קְרִי־קִי־רִיקָה!״

וּמִצַּלְצַל הַכְּנָפַיִם
שֶׁהִכָּה פַּעֲמַיִם —
הַתַּרְנְגֹלֶת רַעֲיָתוֹ
וְהָאֶפְרֹחַ יְחִידוֹ
הָאָזוּ בֶּן־חֶבְרָתוֹ
וְהַבַּרְבּוּר יְדִידוֹ
נִבְהֲלוּ נָמַסוּ
וּלְקוֹלוֹ חִישׁ נָסוּ.

״אָנָּא הַגִּידָה
וּפִתַּר־לִי הַחִידָה״
אָזַן הַזָּמִיר הָעִירָה
רַעֲיָתוֹ הַזְּמִירָה
בְּשׁוּבָה וָנַחַת,
״לָמָּה אֶחְפּוֹצָה
לָמָּה רַב־הַנּוֹצָה,
הַמְנַקֵּר בְּאַפָּיו
בָּאַשְׁפָּה מִתַּחַת
וּבְקוֹלוֹ יִשְׁרֹט שֶׁרֶט
כְּצִפֹּרֶן וָחֶרֶט,
יִשְׁתַּקְשֵׁק בָּאַנָּפָיו
עֵת יִשְׁרֹק רִנָּנָה?״

הַזָּמִיר לָהּ עָנָה:
״יַעַן אֵין זוֹלָתוֹ
שֶׁיְּסַפֵּר הוֹדוֹ
וּלְשִׁירוֹ יִמְחָא כַפַּיִם,
לָכֵן הוּא לִכְבוֹדוֹ
יַרְעִישׁ בְּאֶבְרָתוֹ
וּיצַלְצֵל בִּכְנָפַיִם!״

סג״ב

ש. מאנדעלקערן.

קְבוּרַת חֲמוֹר.

א.

בָּעֶרֶב אַהֲבָה וְלַבֹּקֶר אֵיבָה.

בעיר כשולה, עיר מלאה יראת אלהים ויראים כילק, ואשר גם עשיריה מקרבה לא יתמו כל עוד אשר יש מרכולת בלייפציג וכל עוד אשר לא יתמו המאמינים בהם ובשטרי חובותיהם, בעיר הזאת בתי מדרש וישיבות רבים מאוד והמה תפארת יושביה, כי מעיר כשולה יצאו חתנים ומורי הוראה לכל סביבותיה, ועל כן יאכילו את בני התורה מפתם וישישו בצדקתם זאת, עד כי כמעט אין בית אשר בן ישיבה או פרוש לא ימצא שם ארוחתו למצער יום אחד בשבוע, לבד ממשפחת החסידים אשר יבקשו להם חתנים לא מבית הישיבה ומורי הוראה לא מבני התורה, המה ימשכו ידם מהחזיק בתורה ולומדיה, אך תחת זאת לא ברכם אלהים בבתי מדרש ורק בית תפלה אחד להם, ולמנגדיהם עשרים וחמשה בתי מדרש ותפלה. בשלשה מבתי המדרש ישיבות אשר זכו לשם בארץ, וביתר בתי התפלה ימצאו הפרושים או הבטלנים מקום מגוחה להם. מדוע יקראו בשם בטלנים לא אדע, אחרי גם כי המה יעשו מלאכתם באמונה כל היום; בערב ובבֹקר לפני התפלה ואחריה יהגו בספר אשר לפניהם ויתנועעו וישירו בקול גדול, וגם כל היום לא יִסָּכֵר פיהם, כי ישבו וישוחחו: בהליכות עולם, בעשר בית ראטשילד וכל כבודו כי כל עטרות מלכי הארץ סגורות על מסגר בארגזו, אחרי כי נתנו לו בערבון, במלחמת אלכסנדר מוקדון אשר הכניע כל העולם כלו תחת רגליו עד אשר בא אל שער גן העדן ויקרא עליו כתוב מפֹרש: עד פה תבוא ולא תוסיף, וכאלה רזי עולם היו על שפתותיהם תמיד. וגם ביום ההוא אשר בו קרה את אשר אספר ישבו יחד וישוחחו אך לא באלכסנדר ולא בראטהשילד, לא בגדולת מאנטיפיורי גם לא במלחמת נפוליון, אף לא השמיעו דבר גבורות עשרת השבטים ובני משה הדומים לבני ענק בגבהם ולבני אלים בצדקתם ומנהר סמבטיון אשר יקיא אבני אלגביש הגדולים אלף אלפי פעמים מעיר כשולה, ובכל זאת ישבו כלם ויקשיבו רב קשב — למוצא שפתותיהם.

בכל עת אשר נבוא לבית התפלה הנה נדע נאמנה כי חיים ירוחם הבטלן יושב ומספר ויתר הנמצאים ישבו וישמעו; האחד פיו פתוח ושומע והשני מגרד בדל אזנו ושומע והשלישי יחליק זקנו וישמע והרביעי ישלח ידו אל בשרו תחת כתנתו לצוד ציד וישמע. אך בפעם הזאת ישב חיים ירוחם ויספר ויניע כידיו לכל רוח ורעיו ישבו ויספרו גם המה חליפות וגם השמיעו קולם יחד בקול גדול, אות הוא כי דבר גדול נעשה בעיר, אף כי לא פרץ הַדֶּבֶר ולא יבקשו חטאים, ואף כי לא בא עוד יום הפקודה ולא יחפשו נערים להקריבם לאלהי המלחמה, וגם לא מגיד חדש בא לעיר להטיף דברי מוסרו, אף גם לא שר חדש הוקם על העיר וישפטו דרכו ומעשיו עוד בטרם בא, לא אחת

מאלה נהיתה ובכל זאת ידברו ברגש ואיך לא נבין כי דבר גדול היה בעיר אחרי אשר נדע כי האנשים האלה הן לא יאכלו לחם חסד למען יבלו זמנם בדברים של מה בכך כי לשונם לגדולות נוצרה, ואחרי אשר כל הלשונות יחד תעבודנה עבודתן לכן יבין כל איש כי דבר גדול נעשה בעיר, ואמנם כן הוא, ולא רק דבר גדול כי אם דבר נפלא אשר לא נשמע בכל הארץ מיום הוסדה: הבחור חיים יעקב הלשכי לֶקַח אחר כבוד לבית רבי געטציל שמריה לעבוד עבודת חתן בביתו ומחיר עמלו הרב נתן לו את בת בתו היפה בבנות וארבע מאות שקל כסף נדה לעזר כנגדו. בחור מבית הישיבה כי ילקח לבית אחד מעשירי העיר, אשר לא לבד כי רב עשרו כי אם גם כבודו עלה למעלה ראש, כי הוא נבאי בחברה קדישא זה חמש שנים, ואיש כזה היה רבי געטציל שמריה, ואל ביתו לקח בן ישיבה לחתן, ואם אין זה דבר נפלא? ! וגם כדבר נפלא אשמיע זאת עתה, לכן אל נא תמהרו אתם הבחורים אשר תחכו בכליון עינים לעשר בשמעכם דברי, ללכת אל עיר כשולה אולי תאיר גם אליכם ההצלחה פניה, כי דבר גדול כזה לא יקרה בבקר בבקר, וגם לא בנות רבות בבית רבי געטציל, ולא רבים המה העשירים כמהו, ומה גם כי הבחור חיים יעקב לא בידים ריקות בא שמה כי אלף דף גמרא במזמנים הביא אתו, ולא ידי רבים תמצאנה עשר רב כזה, לכן אל תחפזו כי אם שבו במנוחה תחתיכם ושמעו את אשר קרה לאחד מאחיכם, הן את רבי חיים ירוחם הבטלן אדע מאז כי איש לשון הנהו ולא יכחד ממנו אף דבר מפרשת גדולת הבחור חיים יעקב הַנְּשָׂא על שפתו בעת אשר הצגנו כף רגלנו על מפתן בית התפלה אשר לחברה לויה.

אך לבל תבוא שמה אתה הקורא כאיש זר לכן אֶפְנֶה להציג לפניך את מיודעי אלה ותדע ובחנת דרכיהם ודבריהם.

את ראש המדברים הלא תדע שמו הוא רבי חיים ירוחם הבטלן, לפנים היה בן ישיבה ואחרי אשר לקח אשה היה פרוש שנים אחדות ועתה היה לבטלן מעשרה הבטלנים אשר בעיר, כי גם בעיר הזאת אף כי כאשר ברכה ה' בַּכֹּל כן ברכה גם בבטלנים והיא הגדילה שעשועיה אלה כחציר גגות מבלי אשר נטל עליה להרותם ולהשקותם ולתת להם מחיה, בכל זאת לא בטלו מנהג אבותיהם ויושיבו עשרה בטלנים ויפרנסום מכסף העדה. הבטלן היה איש טוב לב ולא ידע קצף ואף כי קרא בקול גדול מדי דברו כמו פיו למהלומות יקרא בכל זאת היתה מנוחה בלבבו תמיד וקצרה יד איש מהרגיזו, וגם את מלאך המות לא רב ריבו מעודו; בתחלה בבואו אל ביתו כפעם בפעם ויגזול את אשתו ממנו זה שלש פעמים, לא קצף ולא רגז כי אם מהר להראות ללוחמו כי קצרה ידו מעשות אתו רעה, כי אלהים לו וימלא מחסורו, וגם עתה אחרי אשר החל להוקר רגליו מביתו זה שנים אחדות ולא פקד את נוהו, אף כי לא לרצון היה לו מעשהו אחרי כי כבר הסכין לראות את האורח הזה בביתו בכל זאת לא קצף עליו ויחכה במנוחה בתקותו כי בוא יבוא.

האיש היושב על צדו אשר סניו הדלים שחורים משחור ושערותיו המסבכות

יורדות עד רקתו ועיניו שקועות וכטעם סגורות תחת עפעפיהן הוא רבי גד המלמד. שם הכבוד הזה נקרא עליו, אך מעודו לא זכה לגדולה כזאת, ורק יען כי כל מעשהו לא הצליח בידו לכן כנוהו בשם מ ל מ ד, אשר כן יקוב פי בני כשולה לכל נבר לא יצלח, ומאז ועד היום נקרא בפי כל בשם גד המלמד, אף גם אחרי עלותו לגדולה בימים ההם כי עשוהו לבטלן, והיטיב חרה לו כי לא זכה לשם כפי גדולתו לכן אמר אם אני לי מי לי ויתעורר להושיע לנפשו ומדי דברו קרא תמיד: הלא פי גד ה ב ט ל ן דובר אליכם.

השני היושב על יד ימינו, אשר זקנו הארוך יורד על פי מדותיו ופאותיו לא ארוכות ולחייו לא כחשו משמן ובגדיו לא קרועים וכתנתו לא מגאלה, אותו תכיר כרגע כי לא בטלן הוא מעשרה הבטלנים, ואמנם כן הוא, הוא רבי נח בעל בכי, אחד מעשירי העיר, אשר לא יעשה כל מאומה, כי מכספו הוב ימצא חית ידו בנחת ובלי כל עבודה, ולכן ישב כל היום בבית התפלה יחד את הבטלנים. הוא לא ידע אף מה לא בתורה ולא בסחורה ובכל זאת גדול היה כבודו מאוד בעיני כל באי שער העיר, כי כסף רב היה לו והוא היה בעל בכי גדול, כי הרים תמיד קול זעקה גדולה ונוראה בהתפללו וירבה לבכות כמעט בכלב בעל התשובה אשר גם כבודו יחד בקהל היושבים האלה, והוא יושב למול בעל הבכי.

מדוע נקרא האיש הזה בשם בעל תשובה, אם מאשר כי שב מחמאתו, או יען כי שב תמיד על עונותיו הראשונים זאת לא אדע, כי להשמעות אזנים כבר שב פעמים אחדות גם בתשובת המשקל, אך זאת אדע כי כל יודעיו יכבדוהו גם יקנאו בחלקו בגן ערן, אחרי כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, או אולי קנאו גם בחלקו בעולם הזה, כי כל הנשים אשר נפשן אותה להיות מבעלות תשובה בחרו בו כי יהיה להן למכשול עון, בלי ספק יען כי ידעו כי הוא יודע דרכי התשובה וידע להורותן. ימי יודע אם לא גם האר פניו העיד על חכמתו בעיניהן, כי האיש הזה אף כי כבן ארבעים היה בכל זאת היה יפה תאר מאין כמהו בכל העיר, גם קולו היה ערב וייטיב נגן. הוא היה איש אשר לו בית ומחיה, אך עתה בימי תשובתו הוסר רגליו מביתו ומבית רעיו וישב כל היום בבית התפלה וירב ריבו תמיד את רבי חשביה בעל מחשבות, או כאשר קראו לו שונאיו, לא כפניו, חשביח האפיקורוס.

חשביה זה אשר גם הוא היה בקהל האנשים הנכבדים האלה יצא, לפי דברת שונאיו, לתרבות רעה ויחל לספוק ברברי חכמי התלמוד. וזה הדבר: זה כשלשים שנה אכל שום בכל ערב שבת ולא הועיל לו אף במעט, גם הציב מטתו בין צפון לדרום וגם זאת לא הועילה לו, וכל התרופות אשר מצא בתלמוד להטחלה הרעה הזאת נסה ולא הצליח, ובלב טלא יגון חשב תמיד כי בהספר אשר ישא עליו הדרשן יחל דבריו "אל תבכו למת בכו בכו להולך ואמרו חכמינו ז"ל בכו בכו להולך זה שהולך בלא בנים", בזכרו את דברי הה ספד אשר ישא עליו רספדן אחרי מותו מלאו מתניו חלחלה וכטעם החל

לספוק אם ידעו חכמי התלמוד כל רזי הכמת הרפואה, ואיש כזה אשר מטבעו מאן להאמין בכל, וכל אשר שמע מרעיו אמר תמיד כי הדבר הזה לא היה ולא נכרא. עד כי גם נגד בן־נח העשיר בעיר, אשר ספר כי בעיר המלוכה נשר אבנים גדול מאה אמה ארכו ותלוי על שרשות ברזל וכי שם ישלחו דבריהם על ידי קוי ברזל, העז פניו וענה כרגע: פתי יאמין לכל דבר, וכן עגה לכל אשר שמע ולא ראה בעיניו, ואיש כזה הכופר בכל מי יודע אם לא הלך מדחי אל דחי והחל גם לכחש בדברי חכמינו וחכמתם, לולא נוכח לדעת כי חכמתם היתה עמוקה מני ים, כי אחרי אשר אבדה תקותו ממצוא עוד מזור ותרופה בשום שם אל לבו דברי החכמים אשר אמרו הרוצה להחכים ידרים ועל כן עשה כעצתם וישים פניו תמיד לצד דרום בהתפללו, ובלב מלא שמחה השטיע לכל כי עשה והצליח, והדבר הזה היה לו בחומה בצורה לבל יתעה ככופר בחכמי האמת. ואמנם כן עתה האמין בדבריהם וירחיק כל שפק מלבו, ויהי נכבד בעיר ובכל החברות הציב לו יד ואוהביו קראו לו ר ב י חשביה, אך עונות נעוריו הזכירוהו שונאיו ויתנוהו באפיקורוס, ויקראו לו שם "כופר בכל". רק אלה אשר לא שנאוהו ולא אהבוהו קראוהו בשם "בעל מחשבה". וגם השם הזה היה ישר בעיניו, ולאות כי גם הוא למד ארחות גד המלמד קרא גם הוא בכל עת אשר בקש להכזיב דברי רעו בקול: פי חשביה בעל מחשבה הוא הדובר אלין כי הדבר הזה לא היה ולא יהיה —

מלמד, בטלן, בעל בכי, בעל תשובה, בעל מחשבה, אלה המה אצילי בני ישראל הנקובים בשמותם לאות, כי לא ככל ההמון בחשך שמם יכָסֶה. כאשר להעמים פחות וסגנים כן לבני כשולה מלמדים ובטלנים, הן זה תאות כל האדם אך להתנשא מעל אחיו. ואף כי נבוהים גם עליהם בכל זאת ינעם לנפשם לראות כי אחרים ידכאו תחת רגליהם, ובעת אשר ילפו ראשם כאגמון לפני הגדולים ימצאו נחמה בלבם בזכרם כי ידרכו ברגל גאוה על הקטנים מהם. זה כל האדם, מהצעני אשר במחתרת ימצא ויחיה נפשו בגנבה, עד המושל אשר יגזול ארצות ויחיה בגזלה נפשו, כלם עבדים ומושלים המה וכלם יבקשו לעשות להם שם ולמה זה ינרע חלק בני עיר כשולה מהם? גם המה יבקשו להקרא בשם אשר יאמר לכל, כי לא ככל ההמון הנה הנם. והאצילים האלה הם המה ראשי המדברים בבית התפלה ההוא, ויתר היושבים המה רק פרושים גרים מערים אחרות אשר לא זכו לשם מיוחד. ועל כן לא נכסף גם לדעת מוצאיהם ומה עמם.

— יקרה היא מפז — קרא חיים ירוחם הבטלן ברגש ויניע כל גוו.

— יקרה היא מפז? — שאל בתמהון חשביה בעל מחשבה — כל הנשים נשים הן ואין אף אחת בהן אשר נכון לאמר עליה כי יקרה היא מפז — ובדברו העביר ידו על מצחו אשר השתרע עד קרקדו כמו חפץ להשטיע להם: הנה סה הוא המקום אשר יאצר רב דעת בדרכי התבל, אך השומעים לא התפלאו על האצר ועל רוב הדעת האצורה בו וישחקו, וחיים ירוחם ענה בשחוק על שפתיו: האני אוקיר אשה מפז? אני אדע את ערך הנשים ואת כלן ישא רוח

לוא בקולי שמע, אך אני אמרתי על התורה כי יקרה היא מפז, כי היא תנחה יודעיה לפני גדולים, הן לולא היה הבחור חיים יעקב מיודעי התורה, האם זכה בגדל מציאה כזאת —

— ואתה תאמין באמת כי גדול כחו בתורה? — קרא גד המלמד ויעקם שפתיו.

— ואיך לא אאמין? והן באזני שמעתי כי רבי יחזקאל הַדַּיָן בקש לתת לו את בתו לאשה, אות הוא כי רבה דעתו בתורה — ענה חיים ירוחם ויניע שתי ידיו לשתי רוחות השמים כמו בקש להשמיע: הדבר הזה שריר וקים ואין להרהר אחריו.

— ורבי יחזקאל הדין מה? האם הוא איש גבור במלחמתה של תורה? — שאל חשביה בעל מחשבה ויניע ראשו.

— הלא תבוש ותכלם — קרא כלב בעל התשובה בלגן — כי תשלח לשונך גם ברבי יחזקאל הדין, המעט ממך את אשר יתלחשו עליך כי תספק בדברי חכמינו זכרונם לברכה, כי עוד תוסיף על חטאתך פשע ותדבר סרה גם על הדין? לא טוב אתה עושה, שוב מדרכך —

— אבל הוא תלמיד חכם שאין תוכו כברו — קרא אחד מהפרושים.

— מה זה תשמענה אזני! — קרא בעל התשובה בקול גדול כמו שני כלב נגעו בבשרו — הגם אתה שרנא תעיז מצח לדבר סרה ברבי יחזקאל הדין? ובדברו לטש עין לו בקצף גדול.

— אבל למה זה תתקצף? — קרא הפרוש — האם ברבי יחזקאל הדין דברתי הלא על חיים יעקב אמרתי זאת —

— הנה תחפוץ להצטדק — קרא בעל התשובה — ועל כן תסב פני הדבר על חיים יעקב, אבל אני אדע כי על הדין כוננת חצי לשונך, וכבר בינותי כי כשונא הנך להדין —

— כל זה לא היה ולא יהיה — ענה חשביה בעל מחשבה — ואני ידעתי כי על יעקב חיים ולא על הדין דבר כזאת —

— ומה עול מצא ביעקב חיים? — שאל גד המלמד — רק הקנאה מדברת מתוך גרונו, חי נפשי כי רק הקנאה —

— לא הקנאה כי אם היראה — ענה הפרוש בטעל ידיו — כי לא טוב עשה בבחרו בבת עם הארץ יען כי כסף נתן לו והיא יפת הפנים ויטאם בבת הַדַּיָן, ובזה עבר על דברי החכמים אשר אמרו על הנושא בת עם הארץ ארור שוכב עם כל בהמה —

— בזאת אמנם צדקת, כי בחורי ישראל בימינו ילמדו תורה שלא לשמה, אוי לנו שכך עלתה בימינו! הן לוא היתה יראת אלהים בלבבם כי אז בחרו רק בבנות תלמידי חכמים, הלא גם לי חמש בנות ואף באחת מהנה לא בחר — ענה רבי חיים ירוחם ברגז, כמו אויבו אשר מאס בבנותיו, אשר לפי דברו כלן בנות תלמיד חכם הנן, נצב לנגדו ואתו ידבר משפטים — אולם תהלה לאל, לא אבוש בבנותי — הוסיף לדבר ומאור פניו שב אליו כרגע — לא אבוש בבנותי

ותקותי בה' כי עוד יבואו תלמידי חכמים הלומדים תורה לשמה ויבחרו בהן — ומדי דברו בחנו עיניו את הפרוש כמו בקש לקחת אותו בעפעפיו לחתן לו.

— אבל המשתה אשר הכין רבי נעמציל שמריה היה גדול מאוד עד להפליא — קרא פרוש אחר ויבלע רוקו אשר עלה בפיו לזכר המשתה.

— ר' נעמציל שמריה! — קרא נד המלמד בפנים נזעמים — האם אתו תדבר כי תכנהו בשם רבי? —

— אך הלא גם אתה תכנהו תמיד בשם ר' ותכרע לפניו ברך כמו שר העיר הוא —

— אני אעשה זאת רק בדברי א ת ו, והן גם רבנו הקדוש היה מכבד עשירים, לכן כן אעשה גם אני בעמדי לפניו, אך בלבי בוז אבוז לו, כי עם הארץ נטור הוא ואף פרק משניות לא יבין —

— אבל המשתה היה מאין כמהו, כסעודת שלמה בשעתו, ולא אזכור משתה כזה מיום הוסדה הארץ —

— אני ראיתי גדולים ושובים ממנו — ענה אחר מהפרושים.

— האתה יקשן ראית משתה גדול מזה? — שאלו שנים בתמהון — האמת בפיך? —

— יהי כן ה' עמדי ויזכני לשמוח בסעודה של לויתן כאשר ראיתי בעיני משתה, אשר לא היה כמהו בכל הארץ — קרא הפרוש ברגש, וכמו ירא פן לא יתנוהו לכלות את דבריו מהר לספר עוד בנשימה אחת, כאשר יקרא הקורא במגלה את שם עשרת בני המן — שם היו דגים ובשר ושכר ויין־דגן לרוב עד כי לא עצרנו כח לאכול עוד — ובדברו בחפזון נטף רירו על שפתיו, וכבלותו לדבר שכח לסגור פיו כמו ראה את המעדנים אשר זכר עומדים לפניו על שלחן ערוך.

— ואיפו היה המשתה הזה? — שאלהו אחד הפרושים.

— בעיר צלטונה בבית הגביר . . . .

— הם! הנה רבי יחזקאל הדין בא — קרא פתאום נד המלמד וכלם מהרו לתת עיניהם בספריהם אשר היו פתוחים לפניהם בדברם.

רבי יחזקאל הדין אשר הופיע פתאם בלא עת בבית התפלה השבית עונג עשרת האנשים אשר ישבו במנוחה ויתענגו על מוצא שפתיהם וזכרונותיהם, כי בטה יתענגו אלה האנשים בני עני, אשר בבית עליזים לא יבואו, בסוד משחקים לא יראו, ומאכל שלחנם לא מלא דשן, כי רק ביום השבת יראה בישר על שלחנם, וגם אז רק יראה ולא יהי למלא בטנם, אנשים כאלה אשר נפשם יבשה ולבם ריק מכל חפץ וחמדות החיים בטה ימצאו עונג לנפשם השוקקה לחיים אם לא במתנת הַדֶּבֶר אשר אך היא נתנה להם? ועתה בא הַדַּיָּן ויגזול מהם מבלי משים גם המתנה האחת הזאת, אך הנה כן הטה דרכי החיים, החזק ידכא את החלש לא רק בעת אשר יחפוץ להראות לח זרועו, כי אם גם בעברו וחלפו ישים שמות ולא ישים אל לב. היזכור האדם כי בלכתו לשוח בצערי אוגו יהיה רמש אין מספר למרמס לרגלו? היעלה על לב האוכל

למעדנים כי אולי נפש הבהמה אשר טבחו למענו תשוע? או הישיב אל לבו המושל בשומו מרום כסאו, כי אלפי אנשים יעמולו בזעת אפם ובדמי לבבם למען הכין כסאו? ואולם גם השכחה הזאת טובה היא כי לולא זאת לא יצא האדם לחוץ מיראה פן ימרוף נפשות, ובשר הבהמה היה בעיניו כבשר חללים ואפסו כל מפעל ומעשה ותמו החיים, וכן לא זכר גם רבי יחזקאל הדין בצאתו לפעולתו כי בְּהֵרָאוֹתו בבית התפלה תשבת שמחה מהיושבים בו.

רבי יחזקאל הדין היה איש כבן ארבעים שנה, דל בשר וקטן קומה, וקטן הקטן ופאותיו הארוכות שחורות משחור. באיש הזה נראה תורה טפארה בכלי מכוער, ואם גם פני בתו כפניו, אודה ולא אבוש כי נפשי חשקה בתורה לשמה בכל ימי חיי מהשתעשע בחברתה, ולא אשים אשם נפש חיים יעקב על אשר בחר בבת בת רבי נעמציל שמריה אף כי בת עם הארץ היא.

הוא ישב בצד ארון הקודש ויקח ספר להגות והבטלנים והפרושים שבו לדבר, אך לא בקול נדול כבתחלה כי אם בקול דמטה, אך פתאום קרא יקשן בתמהון: רבי נעמציל שמריה! כלם יחד הרימו ראשם לקול הקריאה וישתומטו גם המה, כי לא האמינו למראה עיניהם, כי רבי נעמציל שמריה יבוא לבית התפלה בצהרים, ומה גם היום אחרי כי בעל שמחה הוא. פני רבי נעמציל שמריה לא נראו כפני בעל שמחה כי הפיקו רוגז וקצף, הוא נגש אל הדין ויאמר: רבי! בקשתיך בביתך ולא מצאתיך, כי על כן באתי הנה לבקשך כי תכתוב כרגע ספר כריתות לאסתר בת בתי אשר נפלה לחבל להנער השובב חיים יעקב אשר האמנתי בו כי איש ירא אלהים ויודע תורה הוא ועתה נודע לי כי הוא איש כליעל ורע מעללים, אשר לא נשמעו כמהם בכל הארץ, וגם המה יבואו כרגע, ולא אמצא מנוחה כמרם אראה את ספר הכריתות בידי אסתר — ועוד בטרם יכלה את דברו וטרם יסור תמהון לב הדין ממשמע אזניו והנה אשה זקנה באה הביתה נשענת על יד נערה בבת שש עשרה שנה, אך לא נערה היא הנערה הזאת, כי אם אשה, היא אשת חיים יעקב אשר אתמול חגגו חג חתונתם ואחריהם גם החתן יעקב חיים.

אם הצדקנו את החתן על כי בחר בבת עם הארץ בראותנו פני הדין, הנה נרבה להצדיקנו עוד יותר אלף פעמים בראותנו פני בת עם הארץ אשר בחר בה, כי היא היתה כלילת יופי, עיניה הזכות והמפיקות אור שלוה ועלומים, לחייה הענולות והאדומות כששנים בטרם הכם שרב ושמש, שפתיה אשר עטרו על שני חרוזי פנינים, ומצחה הזך המכוסה עד החצי כמעטפה אשר כסתה כל ראשה, וסבנה נויתה וכל תנועותיה המפיקים חן, בכל אלה היה די כח לתת לה לויח חן הרבה יתר מכל תורת אלפי רַבָּנים ותלמידי חכמים.

הַדַּיָן הביט כאיש נדהם בדובר בו ובבאים הביתה, כי לא האמין במראה עיניו ומשמע אזניו, אך רבי נעמציל שמריה לא נתנהו לחשוב מחשבות רבות כי אמר: שלח לקרוא סופר ועדים ויכתבו את ספר הכריתות —

— אבל מה זה היה לכם? — שאל הדין נפעם — הלא אתמול היה יום החתונה? —

— אתמול היה יום החתונה והיום יהיה יום הנט — ענה רבי נעמציל שמריה בדברים נמרצים ויעביר ידו על זקנו כמו חפץ להראות לח לבו לדבר במנוחה ומשפט אף בעת מבוכה כזאת.

— אך התחפוץ הכלה לקחת ספר כריתות? — שאל הדין.

— ומדוע תשאל כזאת? — ענה רבי נעמציל שמריה בתלונה — הן לולא חפצה כי אז לא באה הנה, היא תחפוץ —. אך הדין היה בלי ספק אייש שואף לדעת חדשות, כי לא נכון לבו במענה רבי נעמציל וישם פניו אל הכלה וישאל: הבחפץ לבך באת לקחת ספר כריתות, או אולי צוו עליך כמפגיע לעשות כזאת, הגידי אל תכחדי —. היא הורידה עיניה לארץ ותדום רגעים אחדים, אך הזקנה הדפתה בידה ותקרא: התאבי להיות אשה לנקבר בקבורת חמור, אמרי: אחפוץ! —. בעין מפיקה קצף הביט רבי נעמציל על הנשים, אם קצף על הזקנה או על הנערה, זאת לא אדע אך זאת ראינו כי גם שתיהן התחלחלו, והזקנה שמה ידה על פיה, כמו חפצה לחשיב אליו את הדברים אשר יצאו מפיה והנערה פתחה פיה להוציא ממנו הדברים אשר מאנה להשטיע ותקרא בקול דממה: אחפוץ! — ובדברה רחפו כל עצמותיה.

— ואתה תחפוץ כלב תמים לשלח את אשתך? — שאל הדין את החתן, גם הוא הוריד לארץ ראשו ואנלי דמע התגלגלו מעפעפיו וידום.

— למה תחריש? — קרא רבי נעמציל שמריה בקול מושל — הלא נמרנו את הדבר והבטחתיך לתת לך שתי מאות שקל כסף. וגם כל הבגדים אשר עליך — החתן בקש לענות וברגע ההוא פנע מבט עיניו בעיני הכלה ותדבק לשונו אל חכו.

— חשמיע כרגע — קרא שנית רבי נעמציל בקול זעם — ואם תמאן, קבורת חמור תקבר. השמעת? שתי מאות שקל כסף תקח או תקבר בקבורת חמור —

החתן החשה עוד רגעים אחדים ופניו העידו בו כי טובה בעיניו אשתו וארבע מאות שקל כסף נדה אשר אמר לו מקחת שתי מאות ולשלחה מעל פניו. קצף רבי נעמציל גדל מרגע לרגע עד כי רקע ברגלו ויקרא בחמה שפוכה: קבורת חמור תקבר! אמסרך לעבודת הצבא ואף אם אסתר תהיה ענונה כל ימי חייה לא אחוס ולא ארחם —. מפני הדברים האלה נחת החתן מאוד, כי אף אם קבורת חמור לא הפילה עליו אימתה. כי בלי ספק חשב בלבו, עוד אראה בקבורתך בטרם תקברני בקבורת חמור, אך לעבודת הצבא ידע היטיב, כי יבחרו בו כרגע אם אך יצוה רבי נעמציל, לכן מהר לענות באנחת שברון מתנים: אעשה כאשר תצוני —

— אם אתה תצוה עליו לתת ספר כריתות — קרא הדין — לא אוכל למלאות חפצך —. עיני רבי נעמציל חצבו להבות כמו בקש למרוף בחמתו את החתן והדין גם יחד ויקרא: אני לא אצוה עליו, אך אם לא יחפוץ לתת ספר כריתות ואם אתה לא תמלא שאלתי אז אדע מה לעשות — ובדברו נשך שפתו בשניו.

— אתן את הגט — ענה יעקב חיים — אך תן הכסף אשר אמרת על ידי —

— אני אתן לך הכסף אחרי אשר תתן הגט — קרא רבי נעטציל ברגז.

— אני הייתי שלש פעמים עד על הגט — קרא גד המלמד בנשתו אל המדברים — ובלי ספק אהיה גם בפעם הזאת אחד מהעדים, כי אדע כל דיני החתימה על הגט, ואכתוב כדת לבל יגע אות באות לא בשמי ולא בשם אבי, כי יודע אני, ברוך השם, את הדין, כי נגיעה באותות פוסלת את הגט —

— ידעתי ידעתי — ענה הדין — וכאשר יכתב הגט נשלח לקרוא לך, אך הן תראה כי עוד לא נגמר הדבר ואספוק מאוד אם יכתב וינתן הגט —

— לא זאת חפצתי לאמר, רבי — ענה גד המלמד בבטחה אך גם ביראת הכבוד — זאת אראה כי עוד לא נגמר הדבר בין שני הצדדים, אך זאת חפצתי לאמר כי הייתי, ברוך ה', שלש פעמים עד על הגט ואדע כל המנהגים, בדבר הגט וכן בדבר הכסף אשר ישלשו בידשלישי, ובכל עת אשר אני הייתי הער ראיתי כי הכסף ינתן ליד הדין בטרם יכתב הגט —

— מי שאל עצה מפיך? — קרא רבי נעטציל בקצף גדול — לך לעזאזל, כסיל! — גד נבעת ויאמר: לא נתתי עצה ולא חפצתי לתת עצה, גם לא אתן עצה לאיש חכם כמוך רק חפצתי לדבר, להשמיע, לספר... הוא לא כלה עוד דברו, כי לא מצא עוד מלים להצטדק, והחתן התעורר ויאמר: תן הכסף על יד הדין ואתן הגט —

— הלא השמעתיך כי אתן הכסף אחרי אשר תתן ספר הכריתות — הרעים עליו רבי נעטציל בקולו. אך בלב החתן אשר עמד כגבר נדהם עד הנה בא פתאום רוח גבורה ויקרא: אחת היא לי אם תקצוף או אין, ואני לא אשלח ידי אל הגט בטרם אשר נתת הכסף על יד הדין —

— ואני אקברך בקבורת חמור! —

— לא תקברני כי היום אעזוב העיר ולא תראה פני עד עולם והיא תהיה ענונה כל ימיה, או אז תתרפס לפני כי אשוב —

— הוי רשע עריץ! — קרא רבי נעטציל בחימה שפוכה ויכה כף אל כף — הישמע כזאת בישראל? הוא יחפוץ לענן את בתי, הנבל הזה יאמר לעזוב את אשתו ענונה, גבלה כזאת לא נשמעה בכל הארץ! —

— חלא אתה תאמר לענן אותה ולא אני, אתה קטת להפריד בינינו, ולא עלה על לבי לתת לה ספר כריתות, כשטן קטת להטיל שנאה בין איש לאשתו, ועליך תנוח האשמה —

— דבר דבר — קרא רבי נעטציל בשארית חמות — התתן את הגט כרגע, או אין? —

— כאשר תתן את הכסף אז אתן את הגט — ענה החתן באמץ לב.

— כאשר תראה את אזנך כן תראה את הכסף —

— וכאשר תראה אתה את גבחתך כן תראה פני, ובתך תהיה ענונה כל ימי חייה —

— בתי ענונה! — קראה הזקנה ותפרש כפיה — כת בתי חיתומה תהיה

ענונה, אוי לי ואוי לנפשי! אמה מתה על המשבר ואביה מת בחליו־רע, הוי מרצה, איך לא תירא את ה' ותאמר לעזוב יתומה ענונה? בן בליעל, איש דמים, גנב! —

— לא בן בליעל ולא גנב אני, כי אהב את אשתי ולא אחפוץ לשלחה מעל פני —

— גנב! גנב! האתה תעיז פנים ותאמר לא גנב אתה? והלביבות? הוי גנב! השמעתם אחי? — קראה הזקנה בקול קורע לב בפנותה אל העומדים — השמעתם את דברי בן הזמה, הוא יאמר כי יאהב את אשתו, אשר אתמול היתה החתונה, אתמול היתה החתונה והיום יאמר לעין כל כי יאהבנה! הנשמע כזאת בכל ערי ישראל, כי יאהב איש אשתו ביום הראשון אחר החתונה? אוי לי ואוי לנפשי כי כאלה תשמענה אזני! נעמציל אישי לא אהבני ולא דבר עמי כחמש שנים אחר החתונה, והפריץ הזה יאמר קבל עם בבית התפלה בעזות מצח כי יאהב את אשתו ביום הראשון אחרי החתונה, הה על חטאתנו! קץ החכל בא! נעמציל אישי, תן לו הכסף וילך לאבדון כי לא אוכל ראות עוד פניו —

רבי נעמציל חשב מחשבות רגעים ואחרי כן אמר: את האלהים אני ירא ומוצא שפתי אשמור ולא אחפוץ לבוא בריב, חמישים שקל כסף אתן על יד הדין —

— הלא שתי מאות הכטחת — ענה החתן.

— שתי מאות שקל כסף אתן לך? ומה היא העבודה הגדולה אשר עברת, כי אתן לך שתי מאות בטחירה? הנני שבע רצון כאשר אשתכר חמשים שקל בשבוע שכר עמלי, ואתה בין לילה מצאתם ועוד תבקש יותר? את האלהים זכור ואל תקשה ערפך —

— אני לא אבקש יותר מאשר הבטחתני ואף גרה אחת אם תמעיט משתי מאות לא אובה ולא אשטע — ענה החתן בבטחה, כי דברי רבי נעמציל אשר דבר כמתחנן הוסיפו לו אמץ לב.

— בכור מות יבלע את פלטיאל השדכן, קבורת חמור יקבר! כי פתני ואפת לתת את בת בתי להנבל הזה, וגם אתָּ, זקנה, גם אתְּ אשטה כדבר אני חפצתי לתתה לזבדיה האלמן, ואת חפצת בבן תורה, עתה שמחי בו —

— אוי לי ואוי לנפשי — קראה הזקנה מתיפחת ותשים מטפחתה על עיניה.

— מה זאת? — נשמע פתאום קול חזק יוצא מפה איש גדל הקומה וחסון כאלון, אשר פאותיו וזקנו ארומים כדם ועל שפתיו שחוק־תמיד — מה האספה הזאת? —

— גם אתה פה? בליעל! — קרא רבי נעמציל וחמתו בערה בו פתאום — אתה היית בעוכרי, אתה פלטיאל, כי בחלקת לשונך הולכתני שולל לתת את אסתר להנבל הזה —

— ומה עול מצאת בו? — שאל פלטיאל בתמהון.

— מה עול? האנלה לך סוד כמוס עמדי, האיש סודי אתה? כל ימי צבאי אנחם על כי שמעתי בקולך ואתה תבקש עוד כי אגלה לך סודי? —

— אבל לא אני הייתי בכל אלה כי אם כזבי השדכן ואני רק עזרתי על ידו, ואתה בקשתני לעשות כזאת, ומה לך כי נזעקת? —

— כזבי, כזבי! מי יתנהו בידי ואשבר כל עצמותיו — קרא רבי נעמציל בנופפו ידו כמו אויבו לנגדו.

— אבל ריבך ריב כאשר בלבך — אמר הדין — ואני לא אוכל לסדר הגט אם לא יחפוץ האיש לגרשה —

— תן כרגע הגט — קרא רבי נעמציל שנית בקול מושל — או תנחם באחרונה —

— לא אובה ולא אשמע ולא אתן הגט! —

— טוב דבר! — קרא פלטיאל.

— ואני אדע מה לעשות — קרא רבי נעמציל — שימו על הבליעל משמר ואני אשוב כרגע, זקנה! הותרי פה וגם את אסתר אל תניחי מקומך ואתה פלטיאל שמור את הבליעל ושכרך נכון מלפני וגם אתם שמרו אותו — אמר אל הפרושים והבטלנים, מידכם אבקש אותו — וככלותו דבריו מהר לצאת.

הוא אך יצא מהבית ויעקב חיים ננש אל אשתו ויאמר: חיי בשלום ועוד נראה פנים בשמחה — וימהר לצאת אף הוא ופלטיאל לא עצרהו, וגם שנים מהפרושים אשר בקשו לעשות כזאת נסוגו אחור בתת הדין אות כי לא יעצרוהו, ובטרם עור חפצה הזקנה לשלוח ידה להחזיק בו נטלט כבר מהבית וגם כל זעקותיה לא הועילו, אך פני הענוגה הפיקו רצון, כי ישר בעיניה את אשר עשה אישה בן־הזמה אשר פרץ חוק דרך ישראל ויאמר קבל עם כי יאהב אותה ביום הראשון אחרי החתונה. וכשוב רבי נעמציל ושני שוטרי בית המשפט אתו היה כמעט משגע ממראה עיניו בראותו כי הצפור נמלטה מפח, וכל הקללות והגדופים אשר שפך בפיו זעמו על פלטיאל והפרושים והזקנה לא השיבו לידו את הנמלט, ועוד נטל עליו לתת שני שקלים להשוטרים שכר לכתם אתו, וגם תקות נדר המלמר להיות עד על הגט אברה.

רבי נעמציל והזקנה והענוגה ופלטיאל יצאו מהבית ועת היתה להבטלנים והפרושים להעמיק חקור בכל הנעשה ביום הזה, אך כל חכמתם התבלעה, כי לא הצליחו למצוא פשר דבר, איש איש חוה דעתו אשר היתה כדעת אלהים בעיניו ורעיו חשבו זאת לאולת רבה, ובטרם ירד השמש היה הדבר לדבת עם בכל העיר וכן היה עוד ימים רבים.

ב.

הַגְּנֵבָה.

בדרכי החיים עת אשר נשאף ללכת הלאה ונבקש לדעת את הבאות לקראתנו, הנה נשוב תמיד, אם נחפוץ או אין, ונתבונן על הדרך אשר כבר עברנו בו ובעת נצפה לעתיד נזכור תמיד העבר, וכן גם עלינו לעשות עתה בחפצנו לדעת מה היתה אחרית המדון הזה לשוב אחור ולראות את הנעשה בעיר ההיא בבית התפלה ההוא לפני ארבע שנים.

מי האיש אשר עבר ארחות ימים ויראה בעיניו את המון הרעש עת תניח סופה מן החדר ותכה בים גלים כהררי עד, ומן השמים ירעם קול רעם וברקים וההמון הולך ורב כמו פור תפסורו התבל וכל אשר עליה, או אשר ראה בפתוח הר חוצב אש את לועיו ויקיא אבני אלגביש ואש ועשן מפיו יוצא וירגיז ארץ ממקומה וינערו בתים וערים ויושביהן ממנה. או אשר הלך במערכת מלחמה על שדה קטל לקול רעם שרים ותרועה, עת קול הכדורים ישביח שאון רכבות הרובים, קול ענות המנצחים ויללת הנופלים והנכשלים, קול מפרק סלעים ומרגיז הומות בצורות, איש אשר ראה אחת מאלה הוא ישער בנפשו את הרעש הנורא אשר היה בעזרת הנשים אשר בבית התפלה לחברה לויה בעיר כשולה בליל יום העשרים לחדש כסליו ארבעה שנים לפני קרה המקרה אשר ראינו בבית התפלה ההוא זה עתה. אך אלה אשר לא ראו בעיניהם רעש כזה בהמית ארץ, המה ישימו נגד עיניהם את יום המשפט הגדול בקום שופט כל הארץ לעת קץ לשפוט כל בני האדם, קול השופר הגדול אשר תרועתו תשמע מקצה הארץ ועד קצה וממרומי שחקים עד תחתית שאול, קול מרגיז ארץ ומחולל הרי עד, מרבץ לשור הבר אשר ימיו כימי תבל, קול קורע שערי התפתה הגדולים, שערים לא נפתחו מעולם אשר רקבון עלה על אנפיהם ולקול הפתחם ימוטו מוסדות תבל, קול תהום אל תהום קורא: הקיא בלעך אל תכלא! וקולו קול עולמים יתבולל בקול משק העצמות־היבשות אשר לאלפי אלפים ורבו רבבות תקומנה ותעלינה חוצץ מהעמק הנורא, ובקול הזה שמעה אזנם לוא היו גם המה בעיר הזאת בלילה ההוא.

מנורות רבות האירו בעזרת הנשים, שלחן ארוך מקצה העזרה עד קצה לארכה היה ערוך בכל מעדנים ויין דגן ושכר עליו לרוב, קערות וכוסות ריקות ועצמות בהמה ועוף מפזרות לכל רוח, המכסה אשר עליו היה מנאל במרק ושכר ופני כל היושבים סביבו העידו כי בטנם לא תחסר, אף כי צמו כל היום ההוא, ובכל זאת פני כלם מפיקים עכרה וזעם נורא מאוד.

הלילה הזה הוא ליל חג חברה לויה, אשר תחוג מדי שנה בשנה בליל העשרים לחדש כסלו. כל היום יצומו כל חבריה, בבקר השכם יתקבצו אל בית התפלה ויתפללו וירבו סליחות, ובערב יעשו כרה נדולה, וכל טוב העיר לא יאצלו מהם. המה יאכלו וישתו כדת, כי דת היא להחברה לבל ימנעו מהנאספים אל הארוחה כל אשר ישאל פיהם, ואם את חמש פעמים יבקש איש דגים ובשר ולביבות ויין־דגן ושכר ינתן לו חפצו כאשר ישאל ויאכל למלא בטנו, אך אל כליו לא יתן, ואם גם ימצאו בהם אנשים אשר יפרו הדת וישימו נתח בשר ודגים באמתחות בגדיהם, בכל זאת לא תמנע מהם שאלתם, רק אם יתפשו בכף, אז ענוש יענשו, ואל הסעודה הזאת יחבו בכליון עינים כל בני החברה שנה תמימה. ובה יצאו נחם בצאתם לשאת את המת על כתפיהם ביום סער וסופה, ביום מטר והקרח הנורא, או ביום אשר יכם שרב ושמש ובשחוח עליהם נפשם מנטל העבורה וגם יין הדגן והמטתקים אשר יבואו אל פיהם תמיד אחרי כלות הקבורה לא ישיבו את רוחם אז יזכרו את

הסעודה וינחמו, ועל כן לא לפלא הוא כי הסעודה תעשה כיד המלך ויתנו לאיש איש חפץ לבו, ונם את הנשים לא ישכחו, את הנשים אשר נתנו את בעליהן לקחת על שכמם את העטל הרב, נם אותם יזכרו בטוב לבם ואחרי הארוחה ינתן לאיש איש רבע אוז צלוי להביא תשורה לאשתו. אך בטרם אשר יתאספו בני החברה אל בית הסעודה יתאספו ראשי החברה ונאמניה ושמשיה אל בית התפלה אל עזרת הנשים למען לבחון את המטעמים אם נעשו כדת להפיק רצון מאת החברה, ודעת לנבון נקל כי ממבחר הזבח והמטעמים יובא להם, אחרי כי המה ישפטו על טוב הסעודה לשבט ולחסר, ואם לא תכשר בעיניהם, אז יגרעו משכר עורך הסעודה אשר במחיר שני שקלים לגלגלת יערכה.

אם אמנם נם הבשר והדגים אשר ינתנו לפני בני החברה זכו כבר לשם, ובבוא אשה אל השבח לקנות בשר או אל הדיג לקנות דגים ולא יישרו בעיניה ישבעו השבחים והדיגים תמיד בשבועת האלה כי הבשר והדגים ראויים לעלות על שלחן חברה לויה, אך יותר מהמה זכו התפינים מעשה מרחשת אשר יעלו על השלחן באחרונה והמה כמאספים לכל מחנה המטעמים, המה זכו לשם גדול מאין כמהו וזכרם ישכיח נם את זכרון הבשר והדגים, כי בהם יפליאו בני עיר כשולה לעשות.

האספה הזאת היושבת בעזרת הנשים, היא אספת הראשים והמנהלים והשמשים להחברה היושבים עתה כסאות למשפט לשפוט את המטעמים. רבי נעמציל שמריה הנבאי הראשון יושב ראש, יען כי נבאי הוא ולו חמשה עשר בנים ובנות קבורים בקברות כשולה ועל כן הוא כתושב בין החיים והמתים. הוא איש כבן ששים וחמש שנה, בריא בשר, ופניו כסו בחלבם, ועורקים אדומים כתולעים יכסו כמעשה אורג אותם ואת חושמו העב. זקנו נדול ומסבך, עיניו ירקרקות ומפיצות אש קדש, אש אשר הצית בלבו השכר והיין מהסעודה הקדושה אשר להחברה הקדושה, הוא ישב ראש ולימינו ושמאלו עוזריו והשומעים בקולו. לא הרחק ממנו ישב נבריאל הנאמן, אשר בלבו שמם את הנבאי והוא אף הוא שנא אותו תכלית שנאה, אך החפץ הקדוש לשבת בסעודה הקדושה הוא קבץ אותם יחד.

נבריאל הנאמן היה איש נבה קומה ורל בשר מאוד, שערות ראשו וזקנו שחורים משחור ועינים קטנות ושחורות נשקפו מתחת מצחו הקטן ומצד חושמו הדק והארוך והמעוקל. אך עתה לא ישבו עוד כי עמדו וקראו ויצעקו איש איש בכל לחו עד כי כמעט לא נשמעו דבריהם מקול הרעש.

— לא אאמין למשמע אזני — קרא רבי נעמציל שמריה היושב אל השמש העומד לפניו כעבד לפני אדוניו — לא אאמין למשמע אזני, לא ראית לא התבוננת, הנה אראה בפניך כי כבר שתית לרויה והתעוך עיניך —

— אבל רבי נעמציל, אני נשבע באמונתי כי ראיתי והתבוננתי היטיב בהמרחשת ושמה אין מאום, באמונתי, בחיי אשתי ובני נשבעתי כי מצאתי את המרחשת והקערה עליה ובתוכה אין מאום, נגוב נגנבו התופינים לעינינו —

— אבל מי גנבם ? מי ? האני ? או אחד מראשי החברה ? —

— גם אני לא אדע — ענה השמש .

— שערוריה כזאת לא נשמעה מיום הוסד החברה —

— גנבים עומדים עלינו מסביב —

— לעינינו נכרתו התופינים מפינו —

— הדבר הזה ראוי להכתב בספר הזכרונות — כה חוו איש איש דעתו בקול גדול , אבל לא כן היתה דעת חשביה בעל מחשבה אשר גם הוא היה בנאמני החברה , הוא עמד ויקרא בקול גדול : רבותי ! הדבר הזה לא היה ולא יהיה , פי חשביה בעל מחשבה הדובר אליכם , כי לא היה ולא יהיה —

— אבל ראה בעיניך — קרא השמש ברגז — ראה את המרחשת הריקה אשר השומן עוד על שוליה והתופינים אינם —

— ובכל זאת אגזר אמר כי הדבר הזה לא היה ולא יהיה . האם גנבים , בואו הנה בעוד אשר כלנו נשב פה , הן המרחשת היתה בהתנור העומד למולנו ומי זה יערב לבו לגשת לגנוב לעינינו ? —

— הוא צדק בדבריו — קראו אחדים .

— ואיה המה התופינים לדעתך , האם עשו להם כנפים ? — שאל גבריאל הנאמן בלצון .

— אני אגזר אמר ואחליט — קרא חשביה בחלקו זקנו בנאון כאיש אשר יאמר לגלות מסתרי עולם — כי עורך הסעודה לעג לכלנו וישלח מרחשת ריקה למען הלעיג לנו — . כאש באוצר אבק שרפה כן הציתו דבריו כרגע תבערת המריבה בהאספה ; אוהבי עורך הסעודה התנשאו מטקומם ופיהם קרא למהלומות ואויביו עמדו על יד חשביה ויצדיקו משפטו וירימו בחזקה , עד אשר התנשא רבי נעמציל שמריה ויקרא בקול גדול : שמש ! לך והביא את עורך הסעודה — . עוד המלה בפיו והשמש עודנו על מקומו ועורך הסעודה בא , כי חפץ לשמוע מפי האספה הנכבדה מה משפט הארוחה .

— הנהו פה ! — קראו אויביו בקצף .

— הנהו פה ! — קראו גם אוהביו בשמחה . עורך הסעודה אשר היה איש כבן ארבעים , שפל הקומה ורזה עד מאוד ופניו הירוקים ועיניו הכהות ותנועת גוו , ומה גם המחט אשר בשולי בגדו מעל העידו בו כי חַיָט הוא , נבהל מאוד בשמעו את קול השאון ויעמוד נפעם ויביט כמתעתע לכל עבר כי ראה כי כלתה אליו הרעה , כי שפטו משפט הסעודה לרעה , וחשביה פנה אל רבי נעמציל ויאמר : הראית ? הראית איך בא במבוכה , אות הוא על מעלו ובגדו בגו —

— גש הנה ! — קרא רבי נעמציל בקול מושל — עמוד והצטדק ! — בפיק ברכים נגש החיט אליו ויאמר כמתחנן : כל אשר בכחי עשיתי למען למצוא חן בעיניכם , מטבחר הבשר והדגים קניתי , והתופינים נעשו ברב כשרון , ומה יכולתי עשות עוד , כאלהים נשבעתי ובחיי אשתי ובני כי לא אשתבר בהסעודה אף גרה אחת —

— הוא ילעיג לנו — קרא חשביה — כי על כן יהלל את התופינים אשר לא הכין —

עורך הסעודה נעוה משמוע ויקרא בקול קורע לב: את התופינים אשר לא הכינותי?! ואלה אשר שלחתי הנה האם בחוץ מצאתים? ואלה הערוכים על השלחנות לפני כל בני החברה האם מן השמים הטמירו לי? התופינים אשר לא הכינותי! ואני ואשתי ומשרתי לא נתנו שנה לעפעפינו כל הלילה, למען למצוא חן בעיני החברה וטחיר כל אלה אשמע כי לא הכינותי תופינים, דעתי תתבלע! — קרא ויכה כף אל כף וכמעט בכה מרוב מצוקות לבו. צרת נפש החיט לא הרכה את לב חשביה השופט, כי הוא קם נגדו ועיניו מזרות זיקות כאשה שכולה עת כי יגזלו ממנה פרי בטנה ויאחז בכף החיט הרזה מאוד וינערהו בקראו: אם כן ערכת תופינים ויהיו למלא בטנך כי אנחנו בעינינו לא ראינו אותם —

— אם מעט שלחתי הנה ואוסיפה כהנה וכהנה, אך אל תאמרו כי לא הכינותי וכי אני אכלתי אותם, תדבק לשוני לחכי אם בא בפי אף מלוא כף מרק בשר בלילה הזה —

— הראיתם? הראיתם כי ילעג לנו? — קרא חשביה כמנצח — הוא יאמר אם מעט ויוסף לנו כהנה וכהנה — האם אל אספת זוללים וסובאים תדבר אשר ימעט להם ויבקשו ממך כחסד כי תוסיף? הן אתה לא שלחת כל מאומה, כל מאומה לא שלחת, אף מעט לא שלחת — קרא בקול גדול ויניע שתי ידיו לשתי רוחות השמים.

— ובמה הצטדק? — שאל רבי געטציל ועיניו כונן על האוטלל.

— מה אדבר ומה אצטדק? חי נפשי כי לא אבין עד מה, הלא אכלתם את התופינים ותדעו אם לא עשיתי כל כמשפט —

— מי אכל? מי? — קרא רבי געטציל בקצף — אנחנו לא אכלנו וגם בעינינו לא ראינו את התופינים כי המרחשת הובאה ריקה —

— אהה אלהים! מה זה היה לי? הן אני בידי נתתי מטבחר התופינים בתוך המרחשת ואצו על המשרת כי יעמידנה בתוך התנור לבל יקפא השומן אהה אלהים מה היה פה? המרחשת ריקה והתופינים אינם, ומי לקח אותם מתוך המרחשת? ואני שמתים בה וכסיתי בקערת בדיל, אהה אלהים! בנקיטת חפץ אשבע כי בידי שמתים בתוך המרחשת —

— אם כן ברחו ונמלטו מתוך המרחשת — קרא חשביה בלצון וישחק בקול גדול,

— איך ברחו? איך נמלטו? אהה אלהים! הן בידי שמתי קערת בדיל על המרחשת ואשבע בשבועת האלה כי אמת בפי, אהה אלהים, מה זה עשה לי היום? —

— הלא תראו כי לא עול בכפו — קראו אחרים — הן הוא ישבע בשבועה כי שלח, ואם כן נגבו אותם פה — רבי געטציל הניע ראשו ויאמר: אולי אמת בפיו —

— אם כן — קרא חשביה — נגנבם השליח אשר נשא אותם הנה — כרגע שלחו לקרוא את השליח, אך גם הוא בכה והתחנן וישבע בשבועה כי ידיו לא עשו את התועבה הזאת, ואז אמר החיט: הלא תראו רבותי כי לא כי האשם, אך נראה נא את המרחשת בתוך התנור אולי נהפכה ויפלו התופינים. כלם נגשו אל התנור ויראו כי המרחשת עומדת ריקה, הקערה בצרה ועל האפר יכסה שומן. עתה נוכחו לדעת כי התופינים נגנבו וכלם גמרו אמר כי נגנבו, אך עתה החלה מריבה חדשה את מי לחשד בדבר הגנבה, אלה חשדו את הפרושים, ואלה אמרו כי אויבי החברה שלחו ידם במעל הזה למען תת אותה לבוז וכלם החלישו לבקש את הגנב.

— כאשר יתפש בכף ימרט לחי — אמר אחר.

— ימרט לחי? ולא עוד? — קרא השני — הנך שופט נאמן! אני אשבר כל עצמותיו —

— העל זאת לא יִשָּׁלַח לעבור בצבא? — קרא חשביה אף הוא.

— חשביה צדק במשפטו — קראו רבים פה אחד — לעבוד בצבא יִשָּׁלַח פושע כזה אשר יתן כבוד החברה הקדושה לכלימה —

— יכתב בספר הזכרונות כי יקבר בקבורת חמור, נבלה כזאת לא נשמעה מיום הוסדה ארץ, כן ששים וחמש שנה אנכי היום ולא ראיתי ולא שמעתי מעודי, כי נבלה כזאת נעשתה בישראל — קרא רבי נעמציל ועיניו הפיצו אש בדברו, אך סביבות שניו לא היתה אימה, ין כי הנה עזבו כבר את המקום אשר היה כתפתה לאדם רב. כעשרים האנשים הנאספים ענו אחריו פה אחד: קבורת חמור יקבר, וכה חרצו משפט הפושע אשר לא ידעו מי הוא, ואחרי אשר נם לראשי החברה בעיר כשולה היה המשפט לבלי תלות את הפושע בשרם נתפש בכף וקצרה ידם מעשות המשפט אשר שפטו, לכן הרבו בעשם מאוד ויזעקו חמס על השערוריה וינמרו אמר לחקור בכל לב למצוא עקבות הפושע, וכה קראו בקול ויריבו בחזקה עד אשר פרצו פתאום לפתע שתים נשים אל העזרה, פניהן היו מוראים כפני בנות שחת ותתנפלנה בחמה שפוכה, האחת על רבי נעמציל שמריה והשנית על נבריאל הנאמן, ותהי מהומת מות בבית, ובעוד אשר כל יתר בני האספה עומדים נפעמים ונדהמים מראה עיניהם הניח רוח חזק מאוד אל תוך החדר ונצות אוזות אין מספר נשאו על כנפיו ותכסינה על כל הנמצאים ותבאנה אל פיהם ואל אפיהם וכל הנרות כָּבוּ ברגע אחד כמו יד נעלמה נגעה בהן ותהי אפלה ובהלה וזעקה וחרדה מאין כמהן.

לא אנסה לתאר את המבוכה החיא כי תקצר ידי, ודי להקורא אם ישמע כי גם קול רבי חשביה הכופר בכל נשמע הפעם בין יתר הקוראים אשר קראו בקול: שדים, מזיקים, מלאכי חבלה, כי אף הוא קרא בחזקה: שמע ישראל! —

(המשך יבוא.)

חדשות בישראל.

איך יישישו בני הדור החי על רוב חכמתם ועל כשרונם הנפלא ללכת קדימה, אך לאו! לא ללכת כי אם לרוץ לעוף, כי הלא בידם איש ורוח והמה ישאום מארץ לארץ ביום אחד ועל ידיהן יגביהו עוף משפל המדרגה לתור איש המעלה בין לילה, אתמול הלך איש מבית לבית לסחור בכלוי סחבות, נפשו עיפה ופניו מלאים קלון והיום ינשא במרכבה כבודה ורבים ישתחוו אליו, כי גם שם א צ י ל ו ש ו ע נתן לו, אחרי אשר בבית מסחר השטרות ע ש ה וגם הצליח ויהי לאיש אוצרות, ולרגלי העשר באו לו גם הכבוד והכח, ואיך לא ישישו בכשרונם זה? ומדוע לא יקראו בעליצות נפשם: הימים האלה טובים מהראשונים? — הן לא בימים הראשונים הימים האלה, אז נתן הכח והמשרה והכבוד רק לאלה אשר על חרבם חיו ויגזלו ערים ויושביהן וכל עובר דרך, ועתה תם עריץ מהארץ, רק בכשרונו יעשה איש חיל, וכשרון בני דורנו הלא גדול מאד, לא בחיל ולא בכח יבנה איש ערים וישלח בים אניות כי אם יבוא לבית מסחר השטרות (בארזע) ויקנה ויטכור דברים שלא באו וגם לא יבואו לעולם ויטלא זהב אמתחתו, שם יכונגו אגודות לבנות ארמונות, לחכין בתי מלאכה, להביא סחר גוים, ורבים ימהרו לכתוב ידיהם אל האגודות למען יקחו חלק בהשכר הרב ובמחיר כספם ינתן להם שטר אשר בין לילה יעלה מחירו כפלים וגם יותר, גם בטרם עור שלחו המיסדים במלאכה ידיהם, רק בתקותם כי יעשו ויצליחו, המיסדים יוציאו קול כי אין דקר להשכר הרב אשר תראה האגודה בעמלה והעם ישמעו ויאמינו וירבו להביא כסף אשר בזעת אפם מצאו להם למען יעשירו גם המה בין לילה, לכן רבו אגודות כאלה לאין מספר ועל כן רב מספר העשירים והאצילים אשר לא חלמו להם בנער כי גם להם תאיר ההצלחה פניה, ובעשרם יגבה לבם ויאמרו מצאנו חכמה, ומי יכזיבם? הן בידם הביאו עשרם ומדוע זה לא יתפארו בו? ועל כן היה בית מסחר השטרות כמקור נאמן לעשר ואשר וכבוד, ועל כן יעזבו רבים יום יום את דרכיהם וחפצי לבם, החכמים את ספרי חכמתם, בעלי המלאכה את כלי מלאכתם עובדי האדמה את אדמתם ויבאו לשאוב מהמקור הנאמן הזה, כי מדוע זה יבערו ויכסלו למצוא רק להם חקם בעמל כפים אם בלי כל עמל ועבודה ימצאו בין לילה את אשר לא ימצאו במשלחת ידם ביתים ושנים? ואם גם נמצאו קצרי עינים אשר מאנו ראות את הברכה הגדולה אשר בהבארזע ויוסיפו ללמוד חכמה או מלאכה או עבודה ויתאוננו על המעשה הרע בעיניהם כי איש יעשה עשר בלי כל עמל ויאשימו את הבארזע והבאים בה כי יגרשו אהבת החכמה והמלאכה וישחיתו לב העובדים וירבו עצלים, אך מי זה ישים לבו לדברי אלה המתאוננים ותלונתם? בני הבארזע ילעגו בשאט נפש לכל חכם ועושה במלאכה, ועשרם הלא יוכיח על חכמתם וצדקת משפטם, ואם אמנם גם רבים חללים הפילה הבארזע, רבים רוששו ויהיו לרלים ויביאו רעה עליהם ועל ביתם, אך מי זה ישים לב לענים האלה בעת אשר יראה את

עשיריה מפזרים כסף כאפר וכל שכיות החמדה להם? הן העני יסתתר במסתרים והעשר ישלח קוי זהר להרהיב עין. לכן ישיש ישראל בהבאֶרזע ויגיל בהצלחתו (כי מרבית באי שעריה, ומה גם בעיר הזאת בני יעקב המה) גם לא ישימו לבם לדברת שונאיהם אשר יקראו כל היום כי המה ישדו לשר הארץ ובמרמה יוציאו הפרוטה האחרונה מכיס יושביה, כי מי ישים לב לדבת שוגא? גם לדברי אוהביו אשר ינבאו לו העתידות מראש כי מקור הברכה הזה יהפך בימים הבאים למקור משחת וכי ברבות הימים וברבות עשרם בלי כל עמל ועבודה ירבו מקנאיהם, ומי יודע אם לא יבואו עוד ימים אשר ישובו שונאיהם ויקחו מהם בחזקה את אשר מצאו במרמה, גם לאלה לא ישו אזן קשבת כי מי זה יבער לחוש עתידות רע בעת טובה? אכן עתה בימים האלה הורה להם המקרה באצבע כי לא יחיל טובם, בימים אחדים נשברו זרועות אדירי הבאֶרזע וימערו קרסוליהם ויפלו עד לבלי קום עוד. מחיר השטרות אשר באמת לא ישוו מאומה, או אך מעט. ורק בערמה העלו מחירם, ירד פתאום מטה מטה, ותהי מהומה ומבוכה נוראה וַתִּוָּרַשְׁנָה אגודות רבות, ורבים מהעשירים הגדולים אשר לפני ירח ימים היו רבבות כסף כאין בעיניהם יפשעו עתה על פת לחם, רבים שלחו יד בנפשם וישימו קץ לחייהם בבוא הקץ לעשרם, ועוד רבים הובלו ויובלו עוד לבית השבי על מעלם וכחשם, ולאלפים המה אשר כל הונם או מרביתו עלו בתהו בימי המבוכה האלה, אך היקחו מוסר מהמכות אשר הֻכּוּ היום? אם לא ישובו לכסלה לבנות מגדלים ברוח אשר מקרה קל ישאם? היחדלו מקרוא בקול: הימים האלה טובים מהראשונים? הישיבו אל לבם ללמד בניהם חכמה ומלאכה למען ימצאו חית ידם במנוחה? — על השאלות האלה תשיב לנו העת הבאה תשובה נכונה.

עתה יפצחו פיהם שונאי ישראל לקרוא בקול גדול כי כל הרעה אשר באה על העיר והארץ הזאת מאת היהודים יצאה, עתה יצריחו כגבורים מנצחים כי המה אך המה ראו האותות מראש וכי אין שוה להניח את העם הזה בארץ, ואם אמנם בארץ הזאת ובעת הזאת אין כל פחד להיהודים מעם הארץ וחקי הממשלה אשר יתנו לבני ישראל משפט יתר תושביה יהיו עליהם סתרה, בכל זאת מי יודע אם לא ימצאו עתה דברי שונאיהם אזנים קשובות הרבה יתר מבימים אשר עברו אחרי כי גם רבים מעם הארץ נכשלו ונפלו בנפול כבוד הבאֶרזע, רק ברבר אחד טוב הוא כי בני ישראל היו הרבים בבית הבאֶרזע, כי לולא היו מרבית בני הבאֶרזע מישראל, אשר בבוא להם יום רעה יבכו במסתרים ולא יתגעשו בחוץ, מי יודע אם לא קם עתה שאון בעיר כאשר רבה המהומה בעיר פראנקפורט ומאנהיים על דבר אשר הוסיפו פרוטה אחת על מחיר לוג שכר, ואלה אשר כספם אבד הביאו עוד רעה גדולה על העיר ויושביה מרעת הבאֶרזע, אחד מהרבים אשר נכשלו ונפלו ביום הרעה הוא האדון גוסטאף ריטטער פאן באֶשאֶן אחד מעשירי ערת ישראל ונכבדיה, אשר כל כספו הרב עלה בתהו ולא מצאה ידו לשלם לנושיו וישם בכדור קנה רובה קץ לחייו ביום העשרים לחדש אייר ויובל לקברות ביום המחרת ויקבר בקברות ישראל אשר בוואהרינג.

מספר בני ישראל בעיר ווין היה בשנת 1869 ארבעים אלף שתי מאות ושלשים. רק חמשה עשר מהם יעבדו בצבא המלכה, מאה וחמשים ושמונה ישרתו בבתי אגודות המסחור ומהם עשרה פקידים, מאה ושלשים בבתי מסחר השטרות ליחידים (באנק־הייזער), מאה ועשרים ושמונה יעבדו עבודתם במסלות הברזל, וארבעים ואחד בבתי אגודות הבטחון (אסעקוראנצען), גם מספר יודעי חכמה וחרשת מעשה לא מעט הוא, אף כי מהם רק שני מורים ראשים (פראפֿעססאירען) בבית מדרש החכמות, ושני מורים ראשים בבית תלמוד השיר (קאנסערוואטאריום) ואחד בבית הספר לחרשת המעשה, שלשה מורים ראשים בלי פרס (דאצענטען) ושלשה עוזרים על יד מורי הרפואה (אסיסטענטען), אך מספר התלמידים בבתי מדרש החכמות רב מאד: ארבע מאות ותשעים ילמדו חכמת הרפואה, שתי מאות שבעים ושבעה לומדי דת ודין, מאה ושלשים ושנים לוקחי לקח הפילוסופיא, שמונים ושמונה לומדי חרשת מעשה (טעכניקער) ושתי מאות וארבעה עשר לומדי דעת המסחר. בבתי הספר האמצעים (גימנאזיען) שלש מאות וששים ושנים, ברעאלגימנאזיען שתי מאות שלשים ושבעה וברעאלשולען מאה ושבעים. שתי מאות ושלשים וארבעה רופאים מישראל ומהם ארבעים ואחד רופאים בבתי החולים. מילדות חמשים ותשע, רוקחים (אפאטהעקער) שנים, תלמידי רוקחים שבעה. יודעי דין (אדוואקאטען) שלשים ושלשה, יועצי־דין (רעכטסקאנסולענטען) שלשה, סופרים ראשים בדת ודין (קאנצעלישטען) תשעים ותשעה, סופרים (קאנצעלישטען) עשרים וששה. מורים בבתי הספר עשרים ושלשה אנשים ואחת עשרה נשים, מורי חכמת הנגון ארבעה עשר אנשים ותשע נשים, מורי חכמת השיר שלשה אנשים ושלש נשים. מורי מלאכת הכתב והציור שמונה. חכמי המדידה (אינגיניערע) שנים עשר. חכמי הכעמיע שנים עשר, וששה חכמי הבנין (ארכיטעקטען); עשרים פורטים על כלי שיר, ושלשים משחקים בבתי המשחק, ועשרים וארבע משחקות. שלשה עשר משוררים וחמש עשרה משוררות. ארבעה עשר מנגנים ומחברים נגינות ושתי מחברות. ארבעה מחוללים (באלעטטאָנצער) וארבע מחוללות. שלשה עשר צַיָרים ושש צַיָרוֹת. פוסלי פסל אבן שנים. מוציאים לאור מכתבי עתים ועוזריהם מאה ותשעה עשר.— סוחרים אַלפַּים שלש מאות חמשים ואחד אנשים, ונשים ששים ושמונה. שבעים וחמשה סוחרים בכסף (וועכסעלשטובען), ארבעים ושלשה סוחרים גדולים. ארבע מאות ארבעים ואחד רוכלים. ומאה שלשים ושלש רוכלות. שש מאות ושמונים משלחים בבתי מסחר, מאה וששה עשר באָרזען אנעמטען, מאה ועשרה באָרזען אראנשערע שלשים וחמשה סרסרים. אלף שבע מאות עשרים וארבע משרתים בבתי מסחר, ושבע מאות ועשרה סופרים ורואי חשבון. מאה ושלשים וארבעה סוחרים בבלויי סחבות ושלש עשרה סוחרות. גם מספר בעלי המלאכה לא מעט הוא; מדפיסים אחד עשר ועוזרים ארבעים וארבעה, עושים לוחות אבנים לדפוס (ליטהאגראפען) ארבעה, עושים לוחות עץ לדפוס ארבעה אנשים ואשה אחת, עושים תמונות באור וצל (פאטאגראפען) תשעה. מספר יתר בעלי

המלאכה בבני ישראל בכל המלאכות אשר תעשינה ועובדי בכל עבודה בבתי חרושת מעשה רב מאוד יותר מחמשת אלפים איש. משרתים ומשרתות בבתי יחידים ובבתי משתה כאלף איש. בעלי בתי אבן שמנה מאות שלשים וחמשה אנשים ותשע מאות ארבעים ושש נשים.— אך החשבון הזה נעשה זה כארבע שנים ועתה יהיה המספר פי שנים, כן ירבו.

עורך דין ד"ר הערמאנן קנאֶפפלער איש נכבד בבני ישראל בעיר הזאת, אשר לא לבד בחכמתו הרבה עשה לו שם גדול כי אם במעשיו הטובים, מת ביום החמשי לירח מאי בשנת הארבעים וחמש לחייו. הוא למד בתחלה את הפלסופיה ויתעתד לקחת על שכמו משרת רב ומטיף ואחרי כן בחר בחכמת דת ודין ויהי בשנת 1849 לאדוואקאט בעיר קאשויא בארץ אונגארן ובשנת 1861 בעיר ווין. הוא עמל והצליח להסיר מעל ספרי החקים את שבועת היהודים. הוא היה אחד מראשי עדת ישראל פה וחבר לחברות רבות טובות ומועילות ושמו נכבד מאד בפי כל יודעיו.

החכם הנכבד ה' ד' ה' מיללער (הנודע לקוראי השחר על ידי מאמריו הנכבדים) זכה לכבוד גדול מאת המטשלה, כי בהשלימו חוק למודו בהאניווערזיטעט פה הכירה אותו המטשלה לטוב מכל יתר התלמידים ותקצוב לו סך שש מאות פלאר. לשנה למען יוסיף עוד קנות חכמה באוניווערזיטעטען בארצות אחרות אשר לא נעשה כן ליהודי עד היום.

המשכיל ה' אברהם כהן קאפלאן שלח לידי הקיסר שיר בשפת עבר אשר שר ליום חתונת בתו ערצהערצאגין ג'יזעלא, והקיסר קבל אותו ברצון וישלח לו עשרה אדומים זהב למנחה.

החכם הנודע עמנואל דייטש הסוכן בבית עקד הספרים בלונדון נאסף אל עמיו ביום השלשה עשר לירח מאי בעיר אלכסנדריה במצרים בשנת הארבעים ואחד לימי חייו. הוא נולד בשנת 1832 בעיר ניסע במדינת שלעזיען, ובשנת 1853 בא לונדונה ותנתן על שכמו משרה קטנה בבריטיש מוזעאום, אך לא ארכו הימים ויעלוהו למשרה הנכבדה אשר בה שרת עד יום מותו. הוא כתב מאמרי חכמה רבים בשפת אשכנז ובריטאניה ועל כלם זכה לשם מאמרו „התלמוד" אשר נעתק לכל לשונות איירופא, ובזמן קצר נדפס פעמים רבות בשפת בריטאניה ולרבבות היו קוראיו. במחברת הזאת, אף כי כמעט לא חדש בה דבר, הפליא לעשות בצחות לשונו ובסדר הישר אשר בחר, ועל כן מצא חן מאוד בעיני כל קוראיו ויצליח להסיר חרפה מעל התלמוד הרבה יתר מכל אשר קדמוהו בדבר הזה. הוא היה איש טוב לבב וישר דרך ונאמן את עמו ואמונתו וכל יודעיו כבדוהו מאוד. וזה כשבעה ירחים עזב את לונדון למען מצוא עזר לגויתו הרופפה במצרים ושם נוע ויאסף אל עמיו.

הון מתונים בדין.

בהמליץ שנה זאת עלה 9 הזכיר אחד המשכילים בשמי במאמרו „צפור של מתכת" אשר בו יביא במשפט את המחברת „צפור דרור" ויאמר: הן גם

גדולים וטובים ממך נתעו עד ארגיעה להאמין כי ראו אור וכאשר שבו והתבוננו— והנה עץ רקבון לפניהם, ראה גם ידידנו . . . פ. סמאלענסקין פוסח על שתי הסעיפים מבלי דעת להימין או להשמאיל על כן בחר ללכת באמצע ולכנות את שירי ה צ פ ו ר בכנוי „בינונים" לא טובים ולא רעים . . . אך דע לך כי ה' סמאלענסקין שגה במשפטו לאמר „ויהיו תלוים ועומדים עד אשר יראנו המחבר עוד ממעשי ידיו ונדע אם בין המשוררים חלקו". והנה בדבר משפטו על הספר לא אָוַכַח עמו, כי לכל איש המשפט להוציא משפט כאשר בלבבו, וכותב המאמר יראנו כי במשפט ידבר, אך לא אדע איפוא מצא דְּבָרַי השגיאה אשר יאמר, ואיך ראה בהם כי נתעיתי להאמין כי ראיתי אור וכי פוסח הייתי על שתי הסעיפים? הנה אלה המה דברי במשפטי „במחברת הקטנה הזאת באו שלשה עשר שירים שונים . . . אשר בָּהֶנם טובים היו לוּ היה רוח משורר למשורר הזה, כמעט כל השירים האלה ימצאו חן בעינינו כאשר נחל לקרוא בהם, וכאשר נתם יחסר לנו דבר מה — הוא רוח השיר ה", אדמה כי שפתי ברור מללו במשפט הזה, וכמשפט הזה יחרוץ גם הכותב ואיה איפו מצא הפסיחה על שתי הסעיפים? אך במשפט אשר יוציא אחר כן להגדיל שגיאתי ויאמר כי „האנשים אשר חננם ה' במתת השיר והזמרה, כמעט יחלו לתת לפני קהל הקוראים הגיוני לבביהם אם רב או מעט, כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' ורוח השירה תנחם ולא תזניחם עוד" ומזה יצא להורות כי אחרי אשר כתב איש ספר לא טוב אז אפסה כל תקוה כי ישכיל וייטיב עוד, ואחרי אשר אני אמרתי כי אם יראנו עוד המחבר ממעשי ידיו נדע אם בין המשוררים חלקו לכן חשב לי זאת לשגיאה כי איך אוכל לקוות מסופר אשר כתב ספר לא טוב כי עוד ישוב ויכתוב טוב? — אמנם מי שגה במשפטו, לא אדע עוד, אני במשפטי אחזיק כי לא נוכל לגזר אומר ולהחליט כי כאשר כתב איש ספר לא טוב אז אפסה כל תקוה כי עוד תמצא ידו להיטיב, והדבר הזה איננו צריך לראיה לפי דעתי, כי אם אמנם רוח היא באנוש אשר תברא לו ניב שפתים להשמיע רגשותיו ומעלות רוחו, אך יש אשר הרוח תרוממנו ותשאנו על כנפיה כמעט יחל להצג כף רגלו במקדש החזיון ויש אשר לא כרגע תאיר הרוח פניה אליו כי אם אחרי אשר הסתופף ימים רבים במקדש השיר או אז ישא אבר, ויתנשא על כנפי הרוח, ואם ינסה לשיר בטרם מלא עוד הרוח את כל חדרי לבו לא יצלח, ושני המינים האלה המה אשר נקרא להם איש הרוח (נעניע) ואיש הכשרון (מאלענט), מעלת איש הרוח תֵּרָאֶה ברגע הֵרָאוֹתָהּ ומעלת איש הכשרון נדע ונכיר רק אחרי אשר עָמַל עמל רב, ולפעמים נלעיג לפעולות איש בראשיתן ובעבור ימים ושנים גרוממהו על דל שפתינו, ולפעמים יקרה כי גם רוח איש הרוח לא יֵרָאֶה עד מהרה בכל הדרו ולא נכיר ערכו, ואם יחפוץ עדים הבה וארא, הסופר הבריטאני המהלל בעת הזאת מהעקעריי נסה פעמים אחדות לכתוב ספרים בקנאו בכבוד דיקענס ויהי ללעג לקוראיו, וכאשר עברו שנים רבות ויכתוב את ספרו המהלל The Bazar עשה לו שם כאחד הגדולים, גם המשורר הנעלה ביראן לא הצליח

בפעולתו הראשונה, על ספרו הראשון Hours of idleness נדו במו ראשם הקוראים בו ולא קוו כי זה המשורר יכתוב אחרי כן The Pilgrimage of Childe Harold ולוא שפטנו עתה את מאיירבעער על פי פעולותיו הראשונות כי אז היה בעינינו כאיש אשר לא ידע מה בחכמת הנגון, גם אחריו קראו מלא אחרי כתבו את שיריו הראשונים ובכל זאת לא שב אחור ויוסף לעבוד עבודתו ברב עמל וההוגענאָטטען היו שכר פעולתו, ויכולתי להראות לו כמה וכמה עדים, אך למה לי להרבות עדים בדבר ידוע? יודע גם אני כי המשורר אשר כתב את „הצפור" לא יהיה לא בירָאן ולא טהעקעריָא ולא מיירבעער ובכל זאת חלילה לנו מהדיח בשתי ידים את איש אשר ינסה כחו לכהן במקדש החכמה או השיר, ומה גם אחרי כי גם במחברת הזאת ימצאו חרוזים אחדים יפים, ואם כן אחשוב למשפט, כי עוני (על אשר ערב לבי לקות כי א ו ל י יצלח עוד בידי המשורר הזה לכתוב שירים טובים) לא גדל מנשוא. הדברים האלה אמרתי פה לא למען הצמדק כי אם להעיר אוזן השופטים פעולת הסופרים (אשר הכותב בהמליץ אחד מהם ואכיר מעבדו) לבל ימהרו לחרוץ משפט חרוץ על איש אשר יחל לנסות כחו בשער החכמה, את האנשים אשר כבר זכו לשם נבוא במשפט חרוץ אם ישגו במעשיהם, כי בשגיאתם ישגו גם המון הקוראים אשר בעיניהם המה כככבים מאירים ורק על פיהם ובחרו דרכם, לכן לא נשא להם פנים במשפט למען יסכינו הקוראים לקבל גם מפי אנשי שם רק את הטוב, אך אם נדבר בשפה רפה למתחילים לא נעות בזה משפט כי אם נאמץ לבבם להוסיף לעבוד בכרם החכמה, ועל כן הוו מתונים כדין — המו"ל.

לכבוד ידידי המשכיל והנבון כ"ש ר' שמואל ליב גאָלדבערג
שלום עד העולם *)

סכם זם לי יעיס וסכיס סעסיתי עלמי מלקט סבליס בעמק רפאים, ומצלם כמי ועתותי על ספרים עתיקים, לכולית מעמוקי מסתירים לאור עולם וכעמתי בחלמת עמי זמורות זיס, לסם ולתפארת לאיסים סכבד מתו וכלמי סלי לא כעמתי, וכלי מעמי מעמי ידי סכס מעמיכים בתוך אסלי, בוכיס עלי לאמר: אביכו, אביכו! עד מתי כסב בחסך? סעוד לך כי תעסוק כי תמחם יגיע כפיך? סעוד לך כי תעסוק במכתבי הקדמונים סהיו עוזים ומועילים בזמנם, ועתה עבר יומם; ותסיב אחור ימיך מעכוך על סלמן בני דורך מזון סכאוי להם? ומה היה אלהים עמך, ויתן בפיך דברים מחסים, אשר כח בהם להועיל לאנשי הדור, ואתה מתתיכם ולא תמציעם בקהל, ומעשת לאלהים.

זאת לעקת מעמי ידי המוצעים בים סחכמה ובמלוכת החסכה ורחיתי כי לפעמים בלא כלום לי לפשר, ולקחתי לאד ומס, ואומרתי לו: צֵא, הִתְגַּל,

*) אח המכתב הזה שלח לידי החכם המחוקר מוהר"ר שמואל קירכהיים נ"י ובהשלחי בכרם חמד ולא מלאתי לו זכרון; רק בהעתקדל בתו דברים אחדים ממנו, לכן אמרתי להדפיסנו, לך השירותי ממנו כל אשר בכר נדפס בהעתקדל — המו"ל.

עלם והלאה. לך ילוץ תלע — רחם סעילותי בך היום — כי יפגעו בך לוחצים מרי נפש, וכלבים עזי נפש, יתנו לחכם דבקך, ומנעמיך לגדופים. חס על מנת כן תלך, לך, וה' יהיה עמך. ויען ויאמר: הנני, קלחני! וכוון לבי בעוה"ת, כי לא תחמנע על שמעך בקולי, להוליכני ממלפוני; כי חס ושלום יקפיד יקללו, הלא בכל לבבם יבכוך טובים —

ועתה ידידי בעל הכרם, הנה אנכי נותן לפניך היום פיזוקי לעסקת הדברות, כתבתיו בשנת תקל"ה, והיה עמון בידי ובידך תלמידי, ככל שלח פיזוקי לתורה ולנביאים, אשר אני עובר עליהם פעם אחת כל שלש שנים עם בחורי חמד הלומדים עמי, ומתוך סיכות עמהם אני מוקיף וגורע יום יום בשם שכתבתי, ופיזום פוקד עון אבות על בנים מדשתיו מכל וכל בשנת הזאת.

ואתה עתה בנוך ה', אתה שלוש ובמוך שלוש וכל אשר לך שלוש, בנפשך ובנפש הכותב ומותם פה פאלוזא היום כ"ד שבט תכ"ג, ידיך שד"ל.

פירוש עשרת הדברות

וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמור, הנכון בדעת הבונן במדרש חזית (פסוק יסקני מנסיקות פיסו) וכדעת הרמב"ן, כי עשרת הדברים כלם ה' אומרם בחזקי כל קהל יסרחל, כלומר כי ה' חָדַשׁ על דרך כם קול בחויר כאלו הדם מוליך מפיו המלות ההן מאזני על אשר לבדו, וכמו שָׁחַדַּשׁ גם כן שם (כדברי רלב"ג) על דרך האופת קול דומם לקול שופר, וזה בתכלית הפלא כ"ל שיתחדש קול השופר מזולת שופר (עכ"ל) והמקלחות מוכיחים כן, תחלה וידבר אלהים את כל הדברים האלה האמור כאן, ושנית אנכי ה' אלהיך כי אין השמים דברתי עמכם (למעלה י"ט), ואליהם וידבר ה' אליכם מתוך האש, ויגד לכם את בריתו עשרת הדברים (דברים ד' י"ג) ודבריו שמעם מתוך האש (שם, שם, ל"ו) וכיוצא את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר וגו' (דברים ה' י"ט) ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך (שם שם כ') ואת קולו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי (שם שם כ"ג). ואין שום רמז מן הכתוב למה שאמרו בתלמוד (מכות כ"ל א') אנכי ולא יהיה לך היה מפי הגבורה שמענום, כלומר ולא שאר הדברות. גם אין ספק כי לא היה דבר זה נאמר בקבלה, אלא לגדות חלוקות הן, שהרי נמצאנתא אומרו שאמר המקום עשרת הדברות בדבור אחד, וחזר ופרטן דבור דבור בפני עלמו; ובמדרש חזית (פסוק הכ"ל) כי יהושע בן לוי ורבנן, כי יהושע בן לוי אומר שתי דברות שמעו ישראל מפי הקב"ה, אנכי ולא יהיה לך, ורבנן אומרין כל הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה. ואומנם הרמב"ם כלשה היות דעתו כי מעמד הר סיני היה כלו בחלשה הבנואה, כי בחלק הרחקון מספר האורה פרק מ"ז כתב: ולפי זה נאמר וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים, עם היות האמור הזה ג"כ אלא היה המגיע לאמם אמנם בחלק ג' פרק ל"ג כתב שמעמד הר סיני לא היה המגיע לאמם מגיע לכל ישראל, אבל הדבור לאמם לבדו ע"ה, ולזה צא שפור עשרת הדברות כלו שפור היחיד הנפרד (ר"ל בני, יחיד אלהיך, אשר הולחתיך, לא

תמה, זכור, כבד, לח תלמ וכו') ומוח ע"ה יכל לתחתית סהב, ויגד לבני חדם מה שמע וכו' עיין שם, וכבר האריך והשיב על דבריו החכם המפרש קרקפתם, ע"ש, גם הרמ"בע השיב על העטנה שעשנו ממה שאלו הדבור השלישי והרביעי ומחמישי מדברים על האל בלי נקפר (כי לח יקח ה', את שמו, כי שם ימיס עשה וכו') ואמר: אחרי שקבלת זה שם להיות לך לאלהים, על כן אמר לח תשח את שם ה' אלהיך לשוא, גם כי שם ימיס עשה ה' (כלומר לותו האל שכבר קבלת עליך לאלוה), ועוד כי משפע אכסי לשון הקדש לדבר ככה, עיין שם.

ואני לח אחליט מה היתה קבלת הרמב"ם בענין הנכבד הזה, כי קשה הוא מאד לעמוד בקולו (ועיין בפיהוש החכם רבי שם טוב לפרק ל"ו מהחלק הראשון), ובכוך המקום שפטרני מאותם פילוסופיאם שגדרה בימיו, שכר נעם לאהביה הרמב"ם יותר מן הראוי, גם כי לעומתם היתה כוונתו. ועתה מקוב קם החכם יפקפו בקפדו חלבגעמייבע בעקיבעע דעם חיזחעלטיטעען פחלקעם, וכתב, (ח"ח עמוד 109) כי מעם הוא שאמר ליקרחל עשרת הדברות, ופיבם מעם יהבר על עשרת הדברים, והאלהים יענבו בקול על הקולות והלפידים שהיה קולם חזק בקול שופר, ואתה רואה כמה זה רחוק ממשמעות דברי התורה שהעידה כי יקרחל שמעו עשרת הדברים מפי האל (כלומר קול נברא לך פ', ולא מפי אלם), ומשם שמעו אל מעם דבר אתה עמנו ואל ידבר עמנו אלהים, וכל שאר המקראות שהבאתי למעלה. ואתה רואה כי התורה הבדילה תמיד בין הקולות והלפידים וקול השופר, ואין מאמעות הדברים כלל שהקולות היו דומים לקול שופר; אלבד שאין הדעת סובלת להאמיל הקולות והבעמים לקול שופר, כי הבעם הבר יהוב לכל העם וכל העם יראים שאי אפשר לקול שופר שיהיה חזק בקול הבעם; ואיך יתואר הבעם לקול שופר, לומר שהיה חזק כמוהו? ואולי היה אפשר להשיב שהיה הבעם נשמע לקול השופר לא אלו חזק קולו, אלא אלו שהיה קולו נשמע ולא היה פוסק בהגע כדרך הבעמים; ואתה רואה כי (אלבד שהכתוב מזכיר קול השופר כדבר נפבל מן הקולות) לא היה לו לומר קול שופר חזק מאד, אלא נשמע מאד, וכיולא בזה. גם לומר המאבר הזה, כי בראה אלא סולין עשה לקראת האלהים את העם כלו רק לאחי שבעיהם וזקניהם; ואתה רואה כי זה קיום אחין זו עשה, כי גם אם היה שם ההמון כלו לא היה ראוי שיגשו אל עשה, לדבר אליו הדבר הזה, כלא בערבוביא כשולים לך שיקבצו אליו הראשים והזקנים, וידברו בעל כלא, ובפרט אחר שההמון אחזו ויגשו ויעמדו מרחוק; ואתה רואה גם כן, שאם היה אלא היו שם רק הזקנים ואחי השבעים לא היה לריך לפרש ואקבצו אלי כל אחי שבעיכם וזקניכם, אל היה לו לומר כלכם, כלומר כל העומדים שם, והנה בהפך שהם לך הכתוב בתחלתו ויהי כשמעכם, כי כל העם שמעו ופרט בקופו ואקבצו אלי כל אחי שבעיכם וגו', כי אלא לבדם נגשו אליו. ואומנם מה שכתוב: אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההיא להגיד לכם את דבר ה' כי

ילחתם מאפי הסם ולא עליהם בהר (דברים ה׳ ח׳) אין עניני חלא (כפירוש רחב״ע) ואומרו היום סייתי עומד בין ה׳ וביניכם כלומר בעת שסיפר להייתי אנין בין ה׳ וביניכם להגיד לכם את אמותיו, כי ילחתם מאפי הסם, הענ״פ אלא עליהם בהר ושייתם בתחתיתו כאשר לוה ה׳, שכח ילחתם מקשוע קול ה׳ ובקשתם משם כי עומד בין ה׳ וביניכם, כמו שמפורש למעה ואמרו הן הראנו וגומי קרב אתה ושמע וגו׳. ושכח אין שום שתיה בין הקפור שכתוב כאן לקפור שכתוב בשכם תורה, ושקר עכם מי שכתב כי קפור מקום תורה והדברות נקבר זכרו בשתיה הענין ולא בשתיה השלות כי נקברו ממנו שתי נוסחאות, כאן ובשכם תורה (כאלו לא כתב עשם את הדברים, רק אחר כמה דורות נכתבו לפי המקובל פה אל פה), ושקר גם כן בישבו הדעת מזאת לרחב״ע, כי הוא לא אמר אלא כי ה׳ אמר עשרת הדברות כאשר הן כתובות כאן, וככה נכתבו על הלוחות, ושאומס משם כשמזר ואמרן ליקראל בשכם שתרבעים החליף הלשון מעט, ואמר הטעמים ולא השלות, כלומר כל הטעמים הנכפלים בתורה, וכן עשה גם כן בשפור ענין המעמד כשהגידו ליקראל בשכם שתרבעים, החליף לשונו ממה שכתב בתורתו בשרשה חזאת. ומי יתן ולדע הגם שפור שליעזר (בראש׳ כ״ד) וחלום פרעה (שם מ״ח) נשאלו ממס שתי נוסחאות זכרון בני לדס, בעבור שחלופים המלשים בשפורים השם בין הגדת שכותב והגדת שליעזר ופרעה בדבורם!

לא העשה לך פסל: לורה מען חומאן, ובקרא כן על שם שכשקל כלומר שמלייקין חומו על ידי כריתה בגרזן ומקבת, וחוא כנדל מן המכבה שסיח של מתכת ונעשים על ידי ליקה, רק בשרבעה מקומות מלאו פסל אלא פסלי הכלאה עניכו מכבה, את לפרי פסילי כשפך (יקעיה ל׳ כ״ב), הפסל כשך מכס (שם מ׳ י״ט), מי יצר אל ופסל נשך (שם מ״ד י׳), הוצים כל לורף מפסל כי שקר נשכו (ירמיה י׳ י״ד ול״ל י״ז) ונראה לי כי גם בחלה אין פסל זו משמעו, והוא של עץ או אבן, לא של מתכת, אלא שמלפין חומו בזשב או בכסף, וכופל בו לשון פסל וגם לשון נשך, והכה לפרי פסילי כשפך עניכו פסיליך המלופים בכסף, וכן הפסל נשך מכס ולורף בזשב יקשנה, שלורף שומע הזשב על הפסל שכבר נעשה מעץ, וכן הוצים כל לורף מפסל כי שקר נשכו, הוא פסל והוא גם כן נשך, כי תוכו עץ ושילוכיתו מתכת. והכה בפסוק הפסל נשך מכס אין מכס עליס אלא כמו הכה אכני בראתי מכס וופא בשם פחם (יקעיה ל״ד י״ו) והוא חוא שלורף, ועלה נשך שפסר לפרשה מענין יליקה, שכשך עליו זשב, ושפסר לשרש ענין כסוי ולפרי, כמו והמכסה הכסוכה על כל הגוים (שם כ״ה ז׳), כלומר הפסל שכשהו ולפרי שלורף, כמו שפיכת כד״ק בפירושו הראשון. וכן הוא הענין גם כן בפסוק מי יצר אל ופסל נשך. והכה כאן הזכיר הפסל ולא הזכיר המשכה, כי דבר בהווה, כי לא יו אז עשיכים לעשות להם אלהי כשף ואלהי זשב, אלא אם כן ישתחוו זו כל העם כמו שעשו בשעגול העגל, וכאן (בעשרת הדברות) עם כל יחיל

ויחיד הוא מדבר; ולמעשה (פסוק כ') שמאר חלמי כסף וחלמי זהב לא תעשו לכם, מדבר עם הלבוד, כמו שאמר מזבח אדמה תעשה לי, ואמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי, כלומר שתקבע לכם לבית שמה, מה שלא ילדך לאמרו על היחיד. וכאן הפעל לאשר תיחים ועכל לורה שתחים, וכעין שכתוב פעל תמונת כל פעל תבנית זכר או נקבה תבנית כל בהמה, וכו' וכו' (דברים ד' י"ו י"ז וי"ח), ואמנם בחמור ולא"כ וכל תמונה לאשר בשמים וגו' נראה כי פעל החמור כאן עניבו בלורת הלס, ומוח מה שפרט שם (דברים ד' י"ו) בראשונה בחמור תבנית זכר או נקבה. וכל תמונה: כל לורה העשויה בדמות מה שבשמים או בארץ או בים. תמונה משרש מון (בערבי מאן שעניבו שֶׁקֶר, הוא ככוי לגורה המתלמה לדבר אחר, כמו פעל תמונת כל פעל, פעל תמונת כל (דברים ד' כ"ג וכ"ה) ולמנם ממה שכתוב ותמונה לילכם רוחים (שם שם י"ג) ותמונת ס' יניע (במדבר י"ב ח') תמונה לנגד עיני (תיוב ד' י"ו), אני בלדק לאזה פניך לשבעה בתקין תמונתך (תהלים י"ז ט"ו), היה נראה כי תמונה שם לורה מהלא הטבעי, ואלו ותבניתו, לא לורה מלאכותיית הנעשית בדמותו (וכן כתבתי בבכורי העתים תקפ"ח עמוד 89). ולמנם אחרי ראותי מעוט שמוש השם הזה, ושלא נאלא שֵׁם לורה בימזקאל מ"ג וגם לא בשאר שמושו בלשון חכמים, ואחרי העמיקי החקירה בכל המקראות שבא בהם (אשר ליכם זולת אלה שהזכרתי) נראה לי שאין השלא הזה מעניכם הראשון, לך עניכם תמיד לורת המתלמה לדבר אחר וכאן זה מובן בשלילת ותמונת ס' יניע, שאין עניכם לורת ס', ואלו שלילה, אלא לורה נראית (בבוד נברא) המעוררת בלב הבניל לורות הבולא ימ', וכן משבעה בתקין תמונתך, הכוונה על הכבוד הנראה בחזון ובחלום (שהיה הרואה אותו שֶׁבַּע ועין זו גם אחרי הקיצו), לא לורת השל, וכן יעמד ולא יביט אלהזו תמונה לנגד עיני, הכוונה לורה נבואיית המעוררת ליוב עם שליכו גשם, ובלשון רומי Phantasma, וכן ותמונה ליכם רואים, כי לא ראיתם כל תמונה, אין עניכם לא ראיתם לורת השל ואלו, אלא לא ראיתם קול לורה נבראת המעוררת לעובר בדעתכם ליוב השל המדבר אליכם, ואחרי משר לא ראיתם קול תמונה שתעמוד במקום עלמותו, אין לכם ג"כ לעשות קול לורה למען תעמוד לכם לזכרון אלהיכם. והנה התבוננו כל יבתובים שבאו בהם אלה תמונה, והתבונר כי הורות השם הזה הורלה אחת קול בכל מקום, ואיה גם כן משבעת עם הורות שבאו משר בשלל בלשון ערבי, ומן השרש הזה גם כן שם עין שעניכו בלשון מקרא דבר הדומה ולא קול כנון את כל עורב למינו (ויקרא י"א ט"ו), שעורב עם כל שאר העופות הדומים ולא קויס לו, וכן עץ פרי עופה פרי למינו (בראשית ו' י"ב) שעניכו (לפי הבניכה ובגד פירוש המפרשים כלם, וכמו שפירשתי במקומו) עץ פרי המחלק למחלקות הרבה, שכל אחת דומה לחברתה בזה שהיא עץ פרי כמוה ואיננה קול לא כי הוא עין אחר. ומן ההורות הזאת הוסיף אחר כך בלשון חכמים שם עין לכלול ליוים הרבה דומים זה

לזה, וכן בלשון רומי species עניכו מראה ודמות ומאר כך הושאל לסחורת על המין. ומאר בעיס מחתח לארץ: לא שמעיס מחתח לארץ, אלא בעלי חייס שבעיס עולים ויורדים בתוך העיס, והכא מסכנם גם מחתח לארץ.

לא תשתחוה להס: לאלהיס אחריס או לשום פעל ותעוכה. ולא תעבדס: בכל שאר מיני עבודה. ואלא תעבדס זכה, שהיא נקודה בשני קמצין ושיס מפעיס בשני פתחין תַּעַבְדֵם, כמו יַעַבְדֻנִי יַעַבְדֵם, ובמלרת אלה זאת בשני קמצין גם למעה (כ״ג כ״ל) ובדברים (ה׳ ט׳), וכמוה וְנָעַבְדֵם (דברים י״ג ג׳), וכתב רד״ק (מכלול דפוס קטן דף מ״ס) ובאו מפורשים בקמץ ולא תעבדס, שאר לא ידעתס ובעבדס, והאות הכופפת נקודה בקמץ מפני הקמץ הנוף שאר אחריס, עכ״ל, ודוגמת הזאת במלת יָתְאַרֵחוּ יָתְאָרֵחוּ (יסעיה מ״ל י״ג) ומכמי העניס חומיס שמלה מבנין הִפְעִיל ולא תֶּעֱבֹד להס, ולא יתכן לפי הענין, כי בנין הִפְעִיל חורס הכרח מן הסחר, וכאן הכוונה על מעשה בלבון, ובפרט בפסוק בלכה אחרי אלהיס אחריס שאר לא ידעתס ובעבדס, לא יתייחד עס שום הכרח, ואין מקום לְהָפְעִיל.

ועושה חסד לאלפיס: לשומרי מצי פוקד עוכס על בניהס ועל שלשיס ועל רבעיס, ולאוהבי ושומרי מלותי מצי עושה חסד לאלפיס, כלומר לבניס שאחר אלף דור, כשפוקד עוכס אחר (דברים ז׳ ט׳) שומר הבניה והחסד לאוהביו ולשומרי מלותיו לאלף דור. אלפיס: שהשתא, על דרך שלשיס ורבעיס, ושומעס מלת בניס שהזכרת בפסוק הקודס, והכוונה בניס אלפיס, בני דור אחלף (לשון ר״ש ורמב״ן). ויענין עושה חסד לאלפיס הוא כמו שמלינו בהזכרתס שנקלל לוסבו (יסעיה מ״ח ו׳ ול״ס ג׳ כ׳ ז׳), ובזכותו אחר ס׳ בזרעו אחריו וכתב לו בניה עולס: וכן בפנחס ושיתה לו ולזרעו אחריו בניה כהנת עולס (בשלבר כ״ה ג׳) וכן בדוד (שמואל ב׳ ז׳ י״ו, ירמיה ל״ל כ״ו), וכל זה בלא עוות הדין, כי שמועלים עוכס יעלו, כשפוקד בשמואל (ב׳ ז׳ י״ל) אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם, ובשמור פ״ע (ל״ח כ״ג כ״ג), וכמו שכתבתי בפקוד הקודס.

לא תשא את שס ה׳ אלהיך לשוא: לא תשא על שפתיך, כלשון ובל תשא את שמותס על שפתי (תהלים ט״ז ד׳) ותשא בריתי על פיך (שס כ׳ י״ל), וכמלת לשון נשא גם בזולת על פה ועל שפתיס, והוא דרך קלרה, כמו לא תשא שמע שוא (שמות כ״ג א׳), וחרפה לא נשא על קרובו (תהלים ט״ו ג׳), ומענין זה מלינו נשא ונשא, וכן מַשָּׂא, וכיולא בזה בלשון רומי prefero שעניכו לשוא, מן fero שעניכו נשא, ושמכם כשיות שם ס׳ עניכם הזכרת שם פ׳ דרך שבועה, והוא דבר הלוד מעניכו. לשוא: שוא הוא שקר וגם פעמים משקר, והוא דבר שאין לו קיימא, שאין לו על מה שיסמוך, שהוא שקר מעקרו, אלא שהושאל לח״כ לכל דבר שקר, אפילו יש לו על מה שיסמוך. וכלשה לי שהלת הולאתו כשיות והבל פה, והמלה קרובה לשרש נשף, כשב, ושלף, שהם שאין לו קיימא שקלל שוא, כלומר הבל פה, כמו שנקלל רוח והבל,

שתיהן מלות מורות על הכוח היולי מן הפה, כמו יפח רוח יקח מבל (ישעיה כ"ז ג'), ומבל פה יהוה בלשון מכוים ובקובי ותח"כ תמכו לשון להורות לכוח, להבל, ומוח כשחלם פועל לתכלית מה, ותח"כ לא יציג תכליתו, כגון לשון הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו (ירמיה ב' כ"ע), לשון מתיתי (שם ד' כ') לשון הרבית רבותיו תעלה חין לך (שם ט"ו י"ח); לך הורחה זו חין לה ענין לכאן, שח"כ יהיה עכיכו לא תשבע כשבעך שלא ישמיכו לך, אבל שם ישמיכו לך תוכל להשבע תפילו על שקר. ובשל את שם ה' לשון חומס היה בלא שפך להשבע בשמו לשקר; ולכך סייג קרחו רז"ל שבועת שוח גם לשבועה שהיה בלא לורך ובטלה: כי גם זה זלזול בכבוד השם, והביגיל להשבע בחנם יקל לו להפול גם כן בשבועת שקר; ולהקלוקם התחכם להתגש הרחמן למנגה, כי השיקור על דעת חז"ל הוא גם על השבועה לבטלה, ותגש השבי לשקרה, כי העוכש החמור המזכר בתורה לייכו בחוח חלה על שבועת שקר.

כי לא יקקה ה' וגו', הכח השבשב לשקר לא ייכה ודיבי חלש, כי ישמיכו בדבריו, ועל השעה יקרא שתגלה שקרותו, ע"כ חוכ שלף חס יקקה ודיבי חלש לא יקקה ודיבי שוים. — לקשו: לשעותו כבד ושאר שוים שלא השחוש בו להכחיך לעשות כל מלאכתך, לך תחכוו לגבוה בקרבן וכתרומה, כלומר השמוך יהי מליכות בו לכבך ולעשקיך, ויהיה כלו מופרש לכבוד שוים, לשבוח בו לכבוד השם, חשר לוך על השבילה בו. שכש קדש נרחה לי החלת גזרתו מן קד אש, כלומר יקד אש (כמו שדרשו בחלמוד (קדושין כ"ו ב') על פן תקדש המלחה, פן תוקד חש), ויהיה תחלת סמיכת לשון קדש על הקרבנות הנשרפים בחש לכבוד השם; ותח"כ הושחל על כל דבר שמפרישין חותו לכבוד השם, ומרחיקין חותו משמושי חול, חע"פ שחין שם שרפה, כגון קדושת השבת ומקלי קדש ושר הקדש ובית המקדש, וכן השלם נקרא קדוש כשיהיה דבק בשל ומופרש לעבודתו, וקללו בגדי קדש ושמן הקדש לבגדים ולשמן המיוחדים לכהנים המופרשים לעבודת השל. ושכח שבה חלת קדוש לשוחות על כל דבר חלני ומתיחס לשלשות, וכן חלת קדש חורחתה חלשיות, כח חלהי, חלה חלהי חלשיות וכיולה בזה, וכן בשלך בקדש עכיכו מוקף כח חלהי חדות חלשיות וכיולה, כלומר שמוש אֱלֹהֵי בחות לה בשם בלבד. ועל השורחה חזרת חמרו בשהלים כי השל קדוש, ושכוונם שמוש חלהי, ומרומם על כל פחיות השלחת בחלם. ושוחל גם כן לשון קדושם על כל מה שלין בהכין ממנו ושבני חדם בדלין ממנו בחלו חוא מופרש למעיש, חע"פ שחיכנו מופרש למעיש, ולין בו שום קדושה, חלא ליסור בלבד, וזה טעם פן הקדש המלחה חזרת חשר חזרת (דברים כ"ג ט'), היקדש (חגי ב' י"ג). ומפני שהיו הקרבנות נאכלים בעזרה, היו מעשרים עליהם קודש שיאכלו מן הזבחים (ומזה דרך משל כי שכ:ן ה' זבח הקדים קרושיו, לפניו ח' ז'), וכן היו מעשרים עליהם קודש בוחש בגית המקדש (וזה טעם קדשו לוש קרחו עליהם וכוי בית ה' חלפיכם, יואל ח' י"ד), וכן קודש מתן תורה, כי היו יולחים לקרחת החלהים (וקדשתם היום ומחר, שמות י"ט י"ד). וכן יהושע חמר

לעם (ג׳ ס׳) התקדשו כי מחר יעשה ס׳ בקרבכם נפלאות, לוס לותם להעשר, כלומ היו יולחים לקלחת הלחים, כדי שיתרשם בלבם גודל הנס שיעשה ס׳ להם בהעדיכו לותם בירבן בחרבם; וכיולח בזה התקדשו למחר ותכלתם בלר (במדבר י״ח י״ח) התקדשו לקבל הנס; וכן (יהושע ז׳ י״ג) קוס קדש לת העם ולמרת התקדשו למחר, כלם שיעהבו עלמם קודם שיציל הגודל לדעת מי לחלר מעל בחרם, כלומ הם בחים לפני ס׳ לשמוע מספטו, וזה כדי שיתרשם בלבם כי הגודל לחלר יציל ביניהם מה׳ כל מספטו. ולח״כ התחילו לשון מתקדשם (שמואל ב׳ י״ח ד׳) לחלם מטהרת מכלתם, לע״פ שלח היתה עדילתה לחכול בקדשים, חלח להטהר לבעלה, ולחולי גם כן שהיתה יולת וחים לה לבוח לבית המקדש ולהביל קרבן. ומפני שהיו מקריבים קרבנות קודש גשתם למלחמה, להתפלל לחל שיחיו עמהם, וגם בשיותם בלבד המלחמה היו מזהירים לשמור עלמם בטהרה ובקדושה, כטעם כי ס׳ חלהיך מתהלך בקרב מחכך וכו׳ וחיו מחכך קדוש (דברים כ״ג ט״ו), על כן חמרו קדשׁ מלחמה (ירמיה ו׳ ד׳; יואל ד׳ ט׳, מיכה ג׳ ה׳), וכקדלו מזומנים למלחמה מְקֻדָּשִׁים (ישעיה י״ג ג׳), גם לשון קָדֵשׁ וּקְדֵשָׁה ליכו זז מעכין קדושה, כי היו קלת מחליל הגוים (כגון עשתורת היא Astarte היא Venus שהיו עבודתם בזנות, והיו הקדשים והקדשות מקדשים עלמם לחליליהם הסה, חלח תרחה שהיו המלכים הרשעים עושים להם בתים בבית ס׳, והיו הכשים לוכרות שם בתים לחשרה (מ״ב כ״ג ז׳). וכבים משמו שלשון קדושה נחמר על כל הזמנה גרידא, ולילכו כן. ומה שכתוב ויקדישם ליום הרגה (ירמיה י״ב ג׳). המשיל הכהרגים ללשון קדשים הכשחטות ביום זבח, כלומשכיל לפרש תלמידי המשכיל דוד מי לשכהו. וכמה יקוע לכל משכיל כי המלות המורות על עכיכים רומכיים ושכלייס ובלתי כרגשים בחושים, כלן לשורות מושלים, הורחו בחחלה לחורות על עכיכים גפשיים, כגון נפש רוח ובשמה, שלשתם כחמרו בתחלה על הבהימה ושליפת החויר ולח״כ הושחלו לחורות על העלם הרוחני בעל המשכדות וכן בלשורות העמים Anima תחלה הורחתה כשיחה ושליפת החויר. ומכה עכין הקדושה הוא עכין מרומם ומשגב מהרגשת החושים, ולח יחכן שיחיה השכם מוכה מתחלתו לחורחה כשגבת כזאת, ולח כחשם בשתחוות שלר לשוכית הקרובות לגה״ק, כמלח שבכל השכם הזה לחורחת הקדושה. ולח לשום חורחה לחכת גשמית, חלר יחכן לחשוב שמוכה הושחלה, לחורות על הקדושה. ומכה לפי שיעתי תחלת הכחת שכם קדם הוא על עכין גשמי, וחוא שכפת הקרבנות, ולח״כ הושחל לכל שלר הורחותיו. וקרוב לזה בלשון רומי (לשעת Servius המפרש הקדמון לסיכי ויבגיל): Sancire proprie est sanctum aliquid, id est consecratum facere, fuso sanguine hostiae; et dictum sanctum, quasi sanguine sancitum.

ומכני מבעל מה שכחבתי בב״הע תקפ״ז עמוד 204 ובכרם חמ״ל ג׳ עמוד 210 על פשוק שם מחות חלף רגלי (במדבר י״ח כ״ו) כי בחמרו התקדשו למחר ותכלתם בשר, כבר כחוב שיחיה הטעין דרך כם, לך כ״ל

שאם היה ס' ומצוה לפסח מחזק חדש (כמו שהיה ענין העמן) לא היה מעשה תורה, אבל הקב"ה אמר שילכילם בשר, ומעשה רשע כי לא היתה בשביבותם לרע נוסדת שיהיו בה בקר וצאן, ולא יש שיהיו בו דגים, ולף עופות לא היו נלוים עם במדבר הגדול והכורח הסוף, לפיכך תורה.

שמת יהיה וגו': קוף הפסוק פירוש תחלתו, שמת יהיה תעבוד כלומר תעשה כל מלאכתך, תעשה כל מה שילטרך לך לעשות.

כי שמת יהיה: לין גם לחת מעשית הדברות שיהיה טעם המלות מפורש מלמה, אלא בקלת מהן מפורש מתן שכרן לו עכשו, כי לכיה ה' אלהיך לך קבע וגו', כי לא יקה ה' וגו' למען יאריכון ימיך וגו' וכן כאן לא פירש כלל טעם מלות השבת, כי לא אמר למען תזכור כי שמת יהיה עשה וגו', ושכח בשכחה תורה כתוב ושכחת כי עבד היית בארץ מלרים ויוליאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן לוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת, וגם זה אמר לישנו (כמו שכתבתי בב"ה תקפ"ח עמוד 91) הטעם האמתי אשר בעבורו לוה אותנו לשמור את יום השבת, כדרך שלא יתכן לומר כי לכך נלטוינו שלא לעשות מלאכה בשבת גר ויתוש כדי שנזכור יליאת מלרים, מפני שכן כתוב (דברים כ"ד י"ז י"ח) לא תטה משפט גר יתום ולא תחבול בגד אלמנה וזכרת כי עבד היית במלרים ויפדך ה' אלהיך משם על כן אנכי מלוך לעשות את הדבר הזה, וכדבר הזה כתוב גם כן במלות טענק תעניק לו (שם ט"ו י"ד) ובמלות כי תחנן ריחך וכי תבלר כרעך (שם כ"ד כ' כ"ו), וכן בחג השבועות, במלות ושמחת לפני ה' אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר ויתום והאלמנה (שם י"ו י"ו י"ב), ובא זה ולמד על זה (כדברי ידידי החכם המפורסם י"ל כ"י בפירושו לספר בחינת הדת עמוד 63) שבכל פעם שלוה הכתוב על המלת והחניקה והעזר אל הגרים ואל העבדים הוסיף זכרון יליאת מלרים, כלומר גם אתה היית עבד וגר במלרים, ולכן חל עליך יותר מעל אשר בני אדם החוב לחון הגרים והעבדים ושלא לפעות משפטם, ולהעניק להם מאשר לך ולהביא להם העולות, ולשמח לבבם בחגך וכדומה, למדנו מה כן שלף בדברות השחלוות לא הוזקק הכתוב לזכור יליאת מלרים אלא לפי שלמר למען יבוח עבדך ואמתך כמוך, ולכן יצלק יליאת מלרים הוא הטעם לא להשבתת העבד והאמה ממלאכה, ע"כ לשון ידידי. ואשר אני מחזק לי כי מליצת על כן לוך ועל כן אנכי מלוך בהשמטת בכל המלות השלשה אין פירושם על כן כדי שתזכור יליאת מלרים, ושאין זכרון יליאת מלרים הטעם לאותן המלות כלל, ולא להשבתת העבד והאמה ממלאכה, אלא טעמה משני שהשל יודע שתזכור כי גר ועבד היית, ועל כן לא יקשה בעיניך לעשות חסד עם הגרים והעבדים והעניים, כי לבך (אחרי כל זה השבלת) נוטה אל החמלה והחניקה, על כן היה שלוך השל לעשות את כל החסדים השלה, ולא כמנע מלוות לוחך בכל אלה, שמא יבוא משפט עליך, כי לשמה בעוה הוא כי עשה הטעם בלב שלם ובנפש חפלה ויוליא לנו מזה, כי גם בשמה תורה לא נזכר כלל

טעם מלות הסמיכות. ובמקום אחר כתוב (שמות ל"ד י"ג) כי אתה תיתי ובניכם לזונותיכם לרעת כי אני ה' מקדשכם; וזה למנעם הגדלת מלות הסמיכות, ולזכרו טעמם בשמות, שהרי כמה דברים היו יכולים להיות כמו כן לאות ביני ובניכם. ואולם רעת הרמב"ם בטעם הסמיכות כך היא (מורה ח"ג פ' מ"ג): ענין הסמיכות שעניו מפורסם, ואין לריך לביאור, כגון כודע שהסמיכות על שיטים שביעית חיי האדם בהנאתה ובמכותה מן הטעמל והטרוחה שלא יגלע ממנו קנין וגדול; עם מה שמתמיד ומקייס לדורות הדעת הנכבד אחר, והיא החמרה בחדוק העולם, ע"כ. והנה לרעת הזאת יש לשאול מה לרוך לגזרות לבני חורין על הסרוחה? כי הס הלא יספיקו כל עת שילכו והיה לי לגזור על שביעית הטבדים והבהמה. וזה יקשה יותר לרעת יפתח שהרי (Allgem. Geschichte I. 112.) כי עיקר הטעם הוא מרוחת הטבדים והבהמה). על כן נלחה לי שהאורי לחלק בין שביעית שיקהלי ושביעית עבדיו ובהמתה, כי שביעית עבדיו ובהמתו היא מכוונת לעלמה לחמלה והניחה עליהם; ואולם שביעית שקהלי עלמה ביום השביעי היא גם כן לחועלת שקהל עלמם בלא ספק, לך לא כדי שיכוונו בלבד, אחר שהרבהות בידם לבוא כל זמן שילכו, אבל היא כדי שתהיה מרוחת כלם ביום מיוחד, ועל ידי כן יוכלו להקבץ יחדו לשכול ולשמוע התל ולבנר חלה עם חלה, ותתכנה התחנה ביניהם, וגם יוכלו להתחזק בשתי עבודת התל ולשמוע תורה מפי החכמים, וכמו שמלחנו מדם ושבת קרוש מקרא (יקעיה ל' י"ג), ולכך היה שהרי כאן ויבא ולא ויעבוד, להזכיר לת שקהל בלא בבד שבתו ממלחכה, אלא גם כן יכוונו ויקהלו לשבת עבה, וזה יביאם להקבץ יחדו לגזרות לגזרות כדי להתענג ביום המכוסה, וכ' ליקי לזה תועלת אחרת שיהיה יום השבת זכר למעשה בראשית שעל ידי כן יזכרו, כי אל אחד ברא את השמים ואת הארץ, ואפה אין אלוה מבלעדיו. ומבוד חביבות המלוה הזאת לפניו יתב' מפני עולם התועלת הכמוסה ממנה בקבוץ המדינה, ולהיותה עם זה זכר לעיקר הגדול שהוא יחוד האל, ועוד להיותה חק אבתי ומיוחד לישראל, כי לא היה דבר כמוהו אלל שום אחד מן הגוים הקדמונים עובדי אלילים אשר ה' אתיך לאות ביניכם ובינו.

כבד את אביך ואת אמך: התחבג ענמם כדרך שאדם כובג עם היה נכבד ומכובד. למען יאריכון ימיך: אין טעמו בכוונה שיאריכו ימיך, אלא כי ע"י כן יאריכו ימיך. פעמים הרבה אלה למען נאמרה לא לכוונה על התכליה המכוונת, אלא לכוונה מה יהיה המקובל; כגון לא יאמר אליכם שבעה למען רבות מוטבי (שמות י"ח ו') והבע בעיניך עשיתי למען תדלק בדרכך (תהלים כ"ה ו'), ושים לבם דבר ה' לו ללו וכו' למען יאבו וכשלו אחור וגו' (יקעיה כ"ח י"ג). יאריכון: פעל עומד לשון הפעיל, ודוגמתו כשלב יגביו יאדימו כתולע (יקעיה א' י"ח). למען יאריכון ימיך על האדמה וגו': הכוונה על כלל האומה, אלא יגלו מעל אדמתם, כי בזה יפלם תקון קבוץ הדעת הנזכר לשון התחלה לתקון קבוץ המדינה, ועל ידי תקון קבוץ המדינה תפלם

המקומות בין המנחים, ויקבלו לעיניהם המוסר מגדולימם (לנ"ג), וזה הוא עיקר תוקף המחוות, מלבד העזר המלמדי המלות אל עומקי לבותו: ומכח המכר הזה ילמדו אל פיקוד אלה בלידות, אע"פ שהמצוות היא לכל יחיד ויחיד.

לא תבלה: יחיל המובן אלם בכוונה ומדעת עלמו בקבה רוצה, ילא אליה בית בהוכן בהשות, ובמצות המופעים, ולא מדעת עלמו, לא תבלף: אין ביאור אלא בהמת אית, שבאמר ואית אחר יבלף את המת אית יבלף את המת לעשו עות יוצת הבוף והמוחפת (ויקרא כי י) ואומר בהמת המוחפת תמת אית תקח את זביס (יחזקאל י"ו כ"ג) (בס"י), ועשות היא בית רמ"ע שהכתיב לבר זה ובמתייצ ממש שכתוב ותבלף את הפתן ואת הטץ (ירמיה ג' ע'), והוא לא הבין שאינו אלא אחר, והכוונה על עבודת האלילים שהיא כמשלת לביאוף, כי הזונה כמשלת כאלו היא האת אית יתי. כמצואר בכל הפרשה שהיא (ירמיה ג').

לא תגנב: לקיחת ממון אחרים בלא ידיעתם, ובד"א עשאו לזהרה גוכב בפשוט שמלאכו בו עוכם בלא לזהרה פרטית, ולפי הפשט אבי זו לזהרה לכל ויבי גבבה ולהלן פירש עלמה כל ון בפבי עלמו.

לא תענה בריעך: לגד לעך, כמו הפני עבו בי, (ש"א י"ב ג'), עד שקר ר"ק רלאזכומילבע ובעזעביום פירשו על כמו עדות, וכולי.

לא תחמוד: חמדה היא תאוה לדבר שהוא עמה בבשות אחרים, ושוא שקור לבו כלומר שאינו עומד להמכר; ומכח כל תאוה וחומדה תבא מלים בלב האדם אחרי רחיית דבר שבחמה, אך בידו ובלבותו הוא להשבית התאוה בהולדה ולהרחיקה מלבו, כשידע שהשגת הדבר שבחמד בלתי אפשרים לו, או יעלרם בלבבו ויגדיל מדותה עד יולידה לפעל, כשידע שהולאתה לפעל אפשרים לו; ומכח אחר שאמר אי לא תגנוב, לא תגזול, ואחר בזה כל מה שהוא בזולתה, אמר כי מה שהוא לרעתו לריך שיהיה בעיניו כדבר שהשגתו בלתי אפשרים לו אחרי שכן הוא אחרי שלא נקח מכל אחר בזולתו דבר ועל ידי כן לא בחמדהו. ומכח כל האומר, דבר אי בזה, והאומם הוא דבר קל בעיניו ואפשרי, ויבוא את דבר אי שאומם בעיניו דבר בזבע, ואחר לא לו כאלו בשויט הוא שלא יוכל לקחתו, ולא יחמדהו, זה אומר בשלקו ושאת בעוצת רעיו, לוחב לאם ואהוב לאם, וזה כל יהיו בשערת האחוות והשלגות, חומר מה שהיו שלו וחומם רעהו, אקבו ברעיו ואוהבאם, ושוא לאם, הוא יוות בלין עוקה, ופותה תוית קבאה, ועין לדברי הרחב"ע כי כעמו.

שמואל דוד לוצאטו.

שמחת בית השואבה וחנוכה

מאת הגאון ,שי"ר ז"ל נתון מאת ד"ק.

הרב החכם מ"ג כ"י כתב בס"ע כרך ג' לד 417 שהורחת שוחבה היא חבוקה ע"ם ויפה כתב בזה, ורחיה לדבריו בס"י לדברים ט"ז ז"ל על ושמחת בחגך אתבגם ואחלוך בשחות חזיקין בשוחבתא וחביבא, ולא כמלא שוחם

שהשלחן ומה רבו לעשות מכבה מ' יחיה היא מענין קושיית תד"י בפ' תכוכח
גן כלי שרת ושיו מתעסקים בן מ' יחיה, ע"כ מג"ת. ושייכו יכולין לומר
גימי ומלכות יון נכנסו גיא מקדשי לטמא כל השמנים ובזו את התורה ושלושו בפיל ותקנו
ושלוים בכלי שיר (מ"ח מ' ולפ"ג ז'), וזה כנין דבני המלכים (ג"כ פ"ע) והתנן
גדולה זו שמחת בית השואבה, ולפשטו שמח כל העדרים, בחים מלבוש תמים
על נחל עלרים, הפה מדבר שם משמחת בית השואבה ומניח את המקרא של
מג שעשה שלמה בחכמת בצלאל, וכלשה שגם החרם בברות היה בימי שלמה
ועש"ו כבן יותר דבני הממ"ס בזמ"כ ק"ג שכ"ע כשור שבעת היתים היכלו
כשבעת ימי שלמה וזה לפי כוחו ממנו שהות ע' דרך משל לשמחה ולפי
מפרש כשמעון, כי החילו לו בילוסלים ובמקדש כרות לבוש, ומזו החלה
שמחת הברות בחג השכות בכל שנה ושנה והלרה בנקוה היא עוד היום
לגלן כל שמחה. והנה מימי שלמה ולילך היה חג השכות מכפיל הזכרון הה'
מה שכתוב בתורה והשני זכר ליציאך ביתיק שעשה שלמה, ולכן תוכיח
יהיעשו לדמות חג השכות לשחק השמיני למען לא יזכירו העם בחגגם חג
המיוחד של ביה"מ בילוסלים ויהיו עוד יושלים והמקדש שוכנים בעיניהם,
ולכן לא דמה חג השבה והשבורים. ועי' קלמוניות ס"ח ס"ל שחג השכות
הוא היה שיותר גדול ומקודש מכל החגים, ושם סע"ו פ"ג ק"ג כתב: החג
סזה לבו תוגגים בשמון כב.

ומכל הכ"ל מבואר טעם סלקת נקוה בחנכה. הנה בשבת לף ל"ח
מחכר לן הנם בשם שמן לשך לא הוקבע בכוסף ההשלה והיה שפ"ע למגילת
תענית ע"ל עד לשנה לחנת קבעו שמנה ימים טובים. ושם כתו לעשות
מנכה מ' ימים וחלה חנכה שעשה עשה במדבר לא עשה חלה שבעת ימים —
וכן עליכו בחנכה שעשה שלמה חלה עשה חלה ז' ימים (לה"ב ז') ? חלה
גימי ומלכות יון נכנסו גיא מטמאתי לסיכל ובנו את החומה ושלושו בפיל ותקנו
גן כלי שרת ושיו מתעסקים בן מ' יחיה, ע"כ מג"ת. ושייכו יכולין לומר
שהשלחן ומה רבו לעשות מנכה מ' יחיה היא מענין קושיית תד"י בפ' תכוכח

---

1) ע"כ כחוב בפ' הזכרונות והבא לחביו העתקתי מדרשה לשר דרש הגלון ז"ל בשנ"ב בשרלג בשבת מנוכה והשמעתי קושיות והקושיות בשחת דבריו לשר יהיו למופת ליודעי דעת.

שנים שכך לא היה אלא ג' לילות ולמה קצרו מי יעיס, אלא שהשובבה ומי שהעסקין בו מי יעיס לילה עול שמואל הלחמן בעמ"ת שעשה כן בהלכות המכוסה. וע"ש אלו למדים משמואל זה שהחדון בעמ"ת שעשו לו מכבה בדית מחדש לאחרי שמתו לותו היוצים בכתוב (תהלים ע"ע) שמתו את היכל קדשך, ואחרי שהיה שהיכל מכבו לותו מחדש. *)

ומכאן היו מלים לעשות היים האלה של החיוך בכל לשון עשה שלמה בחכמתו ושלמה עשה לו שתי פעמים ז' יים החאת לפני מג המכוות ומשביע בחג המכוות שלמו בעצרת שהוא מג של שמחה ושיו כל ישראל נשמשים, עול ליף גם מג זה לשמחה על החיוך (מ"ת מ' ס"ה, דמ"ב ז' ע'), ומשמכים בימי היוכים כלו לחוג ג"כ מג החיוך ומג המכוות בימי שעים שלש היה לו זמן של מג המכוות כמו שכתוב בחשמונים (ס"ב י' ע'): ויחגו את מג שמחת יעיס כימי מג המכוות ויזכרו את היעים מקרוב בחגגם את מג המכוות בשרים ובעורות ויחנו בחתו. ויקחו ערבי נחל וכפות תמרים וישרו שיר שבח ובשרים לה' וגו' ויעבידו קול בכל ערי יהודה לחוג את החג הזה מלי שנה בשנה ע"כ. ויש ליפף לשלשה כלות בחכמה טעם חלק כי היו עושים בזה לוגמא לחג המכוות שהיה לו זמנה בית השלושה ושלשה גדולה בעזרת נשים (סוכה נא) ושחילו גם שם בכלות מיוחדות לשנה הבאה. וכאין בזה מה שמצו (שבת כא) זקן א' היה בלילון והיה עושה כשבני ב"ש דשוחה ושולך בכלות בכגד פני החג, ושקשה לשאין מה לפני החג שלא כך מכוכה? אלא לפי שכזכר שהיו רוצים לעשות הכל לוגמא של מג המכוות היו מעמיים ושולכים בכלות בעין שהחעטו השריים של מג המכוות בכל יום, וזה שלוגחא בין ב"ש וב"ה, דב"ה ס"ל שמשני הנם של שך השמן היו מוסיפים ושולכים בכל יום בשביל הנם שהדם הנם שהיה בשר לשני יעיס ושחי"ב לג' ושו' וב"ש ס"ל שלא בשביל יום שהדם הנם שהיה בשר לשני יעיס ושחי"ב לג' ושו' כ"ש. אולם למלחות מג המלחים היה לי להם בשמן על שבעה יעיס ולא כן שם עשו לשמיון של מג המכוות אשר לא חגגו בשנה השיא שכה גם מג העלית של יום השמיני לא היו חוגגים ולכן בלבד גם לותו בהלכ ושהולשה כמו שלכף לותו גם שלמה בעת חיכוכו את הבית כלכתיב: ויעשו ביום השמיני עלרת. ועתה שכאו מבינים היטב שעשו החג זה מלי שנה בשנה כלכתיב בס' חשמונים שמנה יעיס חע"ש שהנה לא היה כן ז' יעיס.

---

2) ומיושבת קושית הבה בעל פ"י למה להם הנם בשך שמן זכרי הלקח נהוח דוחק שם העומאה כדברי הרמב"ם חמידין פ"ג ה"י? אולם החיכון שפוט כי הם סולכו שמן שהור לחיכוך המכוה כבחוב בס' חשמונים (פ"ח ד' מ"ח): ויחדשו את כל כלי הקדש ואת השלחן ואת המכורה, אל ההיכל — ועל המכורה העלו נכוחים כחשבע ע"כ. ובבחב"ם שם ס' ז"ע: לין שחכיון שם המכוה אלא בהלקח שבעה נכוחים בין הערבים, והלקח לחיכוך לינו דוחה את העומאה לקרי העעם דהלקח כר חעיד דוחה את העומאה בקבעות שקבוע לחן זמן שכ' להעלות כל חמיד כ"כ הרמב"ם, והטעם שזה חיכוך המכורה ודאי יהכן לחיך שנוכה עהורה שמן עחר. ושכח סולכו גם לחיכוך שבעה יעיס כימי המלואים של משה ושל שלמה והיו לריכים עכ"פ שמן עהור לז' יעיס וסולכו לנם של שאר ז' יעיס.

שטת המדברים המעתזלים*) מר' יוסף הרואה.

מעת אשר החלו חוקרי עמנו לשים עינם על תולדות דברי חימים לישראל ולנסות את כל המקרים שקרו לעם הזה בכור הבחינה, הכירו נ"כ כי פרידת כת הקראים או בני מקרא שנתפרדו מעל בני ישראל בימי ענן לא היתה רעה מוחלטת לדת היהודים כאשר בכלל אין רע מוחלט בתבל, ואם כי גם לפי שעה נולדו סכסוכים ומריבות בין הכתות אשר לא סרו ימים רבים, אך המה לא הרעו לא לבני ישראל ולא לדתם, ושתים טובות יצאו מהם, האחת כי הוכחים והסכסוכים עוררו את לבות בני ישראל ההולכים בדרכי הרבנים לדרוש ולחקור במקרא, אשר רק הוא היה משען הקראים ומקור חקיהם ודיניהם למען ידעו להשיב להם על שאלותיהם, והקראים היו לעזר לא מעט להרבות ידיעת חכמת הלשון, אם מצד ששמו מעיניהם בכתבי הקדש ותרו אחרי פשוטי מקראות לפי חקי הלשון, או מצד התנגדותם לבעלי התלמוד ועל ידי זאת נאלצו גם הם לעזוב את דרך הדרש כהלחמם ובהתוכחם עם בני מקרא, וזאת שנית כי גם הועילו לחזק את הדת ביד הרבנים, כי אחרי אשר גברלו אחדים מן הקבלה אחזו הנשארים בה ביתר עז כדי להוציא מלבם של הכופרים בה.

אשר על כן יהיו גם ספרי הקראים במקומם נאמנים לקורות ימי ישראל והרבה אסף ובקץ מתוך כתבי יד החכם החוקר הגדול הר"ש פינסקער ז"ל בליקוטי קדמוניות ופתח שער לחוקרים תולדות בני מקרא (וחייבים אנחנו תודה למוציאי לאור ספרי הקראים כמו ראש בעלי המקרא ר"ש פירקאוויטץ וחתחכם חו"ג בגנזי ס"ט פעטערסבורג וכדומה) ובשכלו הרחב וחזך העלה הרבה דברים בדבר הקראים אשר לא שערום הראשונים, בספרו לקוטי קדמוניות (העתה י"ד צח 192) הג"ל הפיץ אור בהיר גם על הקראי ר' יוסף הרואה אחד מראשי חכמי המחקר לבני מקרא שחי בימי ר' סעדיה גאון בהבדילו אותו מר' יוסף אלקרקסאני ורשם את רוב ספריו שחבר והעתיק את תוכן איזה מהם ויאמר בצד 195 „ומצוה על חכם שהפנאי מרשהו להעמים על שבמו הוצאת חספרים הנ"ל (ר"ל ספרי ר' יוסף הרואה) ובפרט ס' הנעימות כדרך שהוציא הח' דעליטש ג"י את ספר עין היים הנ"ל בודאי מלאכה מועילה ושיכות גדולה יעשה עי"ז להחכמה בכלל, כן בלשון אשר יצר לו שמות מלאכותיים לעניגים פלוספיים בלה"ק אשר לא פגשתי אצל שום מחבר בזמנו או אחריו והוה מבין הישב בלשון ערבי ויוני ורובי שמות מלאכותיים שלא מצא להם שם גאות בלה"ק או שהיה מסתפק בהם אם יובנו כראוי מציגם בלשון יוני ולפיכך לשונו הרידאקטית קשה להבין לשתי סבות, הא' ששמוש הלשון שלו הוא אותו של הערביים והב' מפני שמגית מלות שלמות ערביות ויוניאת כמו שהן בלי העתקה עד שלשונו מעורבת מעברי ערבי ויוני ומובנת בקושי גם למקיים

*) Ein Meitazilitischer Kalam aus dem 10 Jahrhündert, als Leitung zur geschichte der umlivischen Religions nach Handschriftlichen Quillen der Bibliotheken in Leyden und St. Petersburg von Dr. P. F. Fankl, Wien 1872 Separatabdruck aus den Setzungsberichten der k. h. Akademie der Wissenschaften.

כהן, ואין להוכיח מזה שספרו מועתק מערבי, כי למה יניח המעתיק גם את המלות היוניות כמו שהן ע"כ. והנה החכם מחבר הספר הזה אשר לפנינו החל בזה לקיים את צוואת הרש"פ ז"ל בדברו באריכות אודות תוכן שני ספרי ר' יוסף הרואה: מחכימת פתי וספר נעימות (כפי שני כתבי היד אשר לפניו מליידען וס"ש פ"ב אך קובץ המצרי אשר חיה לעיני פינסקער נעלם ממנו ולא ידע מקומו איו) אחרי אשר הקדים לדבר על חיי הרואה, אשר אך מעט נודע מהם, ואחרי אשר הראה כי רבה חכמתו וידיעתו וכי גם יבין הלשונות שהיו נחוצות בזמנו ללימוד החכמות ויורנו כי תכליתו ומגמתו בשני ספריו אלה אשר האחד מהם הוא רק קצור מהשני לתת לפני קוראיו את שטת המדברים המעתזלים ועליו רמז הרב במורה הנבוכים באמרו כי הגאונים ובני מקרא לקחו להם את המוסדים על מציאות הבורא ואחדותו מכת המעתזלה, ולכן יקרים המה הספרים האלה לחוקרי מהות שטות הפלסופיה של הערביים.

והנה אין פה המקום לתת לפני הקורא העברי את מהות השטות האלה וכבר העיר המחבר במאמר מיוחד*) כי אין חלק לישראל בהם רק זאת נראה מתוכו של הספר הזה, אשר בו יבטיחנו המחבר להוציא לאור את ספרי ר' יוסף הרואה כי הוא האיש הראוי להוציאם כי לו הידיעות הנצרכות לזה לכל אוסניהם בעברי ערבי ויוני ומהסעיפים המעטים שספח בסוף ספרו מתוך כתבי— יד ותרגמם ללשון אשכנז צחה ונמרצה נכיר את רוב כחו וידיעתו בספרי החקירה ושכלו הישר יובילהו כמעט בכל הערות'ו בדרך ישרה ולכן מצוה היא וחובה לסמכהו למען יוכל להוציא את שני הספרים של הרואה אשר מהם יצא אור על ספרי החקירה אשר להקראים ויהיה בזה שירות גדולה להחכמה בכלל.

ואין לנו להרבות עוד אמרים אודותו רק להעיר על ענין הנוגע לספר הזה והוא השקלא וטריא אם נכתבו הספרים האלה ערבית ונעתקו ללשון עבר או נכתבו מהמחבר בלשון עבר, את דעת החכם הר"ש פינסקער הלא ראינו כי הוא מחליט כי מקורם בשפת עבר אך לא כן דעת מחבר הספר אשר לפנינו הוא יחוה לנו דעתו ויאמר, בלי ספק הספר הזה הוא העתקה מלשון ערב, אבל הוא לא יביא כל סעד לדבריו, וכן היא גם דעת החכם הגדול הרטש"ש ברשימת הספרים אשר באוצר הספרים בליידען מכלי אשר הביא גם הוא ראיה לדבריו, וכנגדם יעמוד הרש"פ אבל גם ראיתו אשר הביא להראות כי הספרים אינם העתקה יען כי השאיר המעתיק את המלות היוניות כמו שהן היא קלושה כי יוכל היות אשר המעתיק העברי לא הבינם כראוי, או הבינם ולא חשש להעתיקם, כי מדוע לא יעזבם המעתיק בהעתקתו אם כתבם המחבר במחברתו לתכלית ידועה? אך בכל זאת נראה לי כי הרש"פ צדק במשפטו ואם כי לא מטעמו רק מטעם אחר, והוא כי נמצאים בהספרים האלה פעמים רבות שתים ושלש מלות בלשון ערב אשר נקל היה לו להעתיקן ואשר לא נוכל לאמר עליהן כי עזבן כהויתן מאשר כי הנה שמות מלאכותיים קשי ההבנה והעתקה, ע"ד משל

*) Die Stellung Joseph Al-Basirs in der Jüd. Religionsphilosophie v. Dr. Frankl in der Grätz'schen Zeitschrift 1871 März- u. Aprilheft.

באמרו (שער ביופי חיוב השליחות קאפ. 39) „ובארנו זה בשאלה מופרדה ולו נסך שריעה זולתו" ורצונו לאמר ולא רצה אחר להחליף את דתו (רת משה) וכמהו רבים (כאשר הודיענו החכם המהבר על שאלתנו אליו) אשר בהם אין סבה נכונה מדוע לא העתיקם המעתיק, ואם תרגמם ללשון עבר הלא היתה כוונתו כי יבינו גם קוראים בלתי יודעים את שפת ערב את הספר ומדוע זה עזב כפעם בפעם מלות אהדות בשפת ערב, מבלי כל תועלת? מלבד זאת אין שום רמז בכ"י כי העתיקם איש ללשון עבר ומדוע זה נבקש לחנם העתקות במקום שאינן? ואם ישאלנו הקורא, למה זה תרבה דברים ללא הועיל? מה נפקא מינה אם המה העתקות או לו? אענך בידענו כי מקור הספר הוא עברי נדע איך כתבו הקראים הראשונים בשפת עבר, ומלבד זאת נפקא מינה לענין אשר דבר עליו המחבר הנכבד הזה במקום אחר*) ורצוני לאמר על אודות הכ"י שנמצאים בליידען ופעטערסבורג אשר בראשם כתוב; „אלו השאלות ששאל המלמד הגדול אבו יעקב (הוא ר' יוסף הרואה) לחכמי ישראל ולחכמי אומות העולם". וכבר האריך עליהם המחבר במקום שצינתי ומספק אם השאלות האלה המה באמת מר' יוסף הרואה ויאמר שם בצד 274: „הלשון היא שפת עבר נקיה וקלה מהלשון אשר בספר נעימות ובמחכימת פתי ולכן נראה אשר הוא לא העתקה רק מקורו בשפת עבר". ואנחנו נוכל לגזר אמר לחפך כי אם נאמר כי הספר נעימות וס' מחכימת פתי אינם העתקות מערבי אז נדין דין ברור כי השאלות הנזכרות אינן לר' יוסף הרואה.

ד. ה. מיללער.

ידיעת ספרים.

עולם כמנהגו

ספורי יהודה ליב גארדאן. ספור שני אהרית שמחה תוגה. ווילנא תרל"ג.

די לו לשופט את הספר הזה להשמיע את שם כותבו ולאמר כי לא נופל הוא מכל אשר כתב ער היום והמשפט יהיה משפט צדק והקוראים ידעו כי ערך הספר ושובו גדולים מאד, כי אמנם לא נוכל להלל את הספר עוד יותר אחרי אשר אמרנו כי ידי נארדאן כתבוהו, הסופר אשר לא הוציא עד היום מתחת ידו דבר אשר לא היה שלם בטובו ויפיו: אהבת דוד ומיכל, משלי יהודה, שירי יהודה, גם אלה משלי יהודה, שני ימים ולילה אחד, כל הספרים האלה היו ויהיו כאבני חן בעיני רואיהם ותפארת לחשפה אשר בה נכתבו, ואם אמנם לא נכחד כי בשיריו גדל כחו מבספוריו, בשיריו בטעם אין ערוך לו בשפת עבר לעמק ויפי גם יחד, בהם נראה לב מלא רגש נעלה אשר ירגין לבנו בשמחתו וימלא אותו יגון בתונתו, ובשרון נעלה להציב לפנינו ילדי רוחו כמו חיים המה ולעינינו יעשו מעשיהם וידברו בפיהם, והמנוחה הנעימה הפרושה על כל שיריו תוסיף להם חן. לא כן בספוריו, אף כי גם בהם גדול כחו מאד לתת חיים באף ילדי רוחו ולתארם לפנינו בכל מעשיהם, הליכותיהם ומדבריותיהם ביד חרוצים, אך בהם לא נראה לב חוזה החוקר כליות ולב, כי אם ידי צייר אמן אשר ימשח בששר על הגליון את אשר ראו

*) Zur Karäischen Bibliographie v. Dr. Frankl in der Grätzschen Monatsschrift 1872, Mai- u. Juniheft.

ע י נ י ו, מבלי העמיק חקור להסבה אשר הניעה אותם לצאת לפעלם, כמעט כל האנשים אשר יבואו בספור הזה המה חסרי לב ורגש אדם, ורק בקופים יעשו מעשיהם, ואם אמנם לא נכחד כי כל האנשים האלה אשר יעביר לפנינו נמצאים המה בישראל ובאמת אלה המה דרכיהם ומעשיהם, אבל מה יסכון לנו לדעת ארחות משגעים וחסרי תבונה? רק נשחק או ננוד להם, אך תורה לא תצא לנו מהדעת הזאת. על סופר אשר יבין מערכי לב איש ואשר יחפוץ להורותנו דרכי החיים לגלות לנו יצרי איש במעלליו ויד המקרים וסבותיהם בדרכיו, למען נדע להימין או להשמאיל להחזיק בהם או להזהר מפניהם, ואז יצא מוסר ולקח טוב מספריהם גם אם לא יבואו כמטיפים ומוכיחים להורות הדרך הטוב, לא כן מעשי ידי הסופרים אשר יראונו דרכי אנשים אשר בלי חפץ ורגש לבם יעשו מעשיהם כי אם במצות אנשים מלמדה, או יען כי לא ידעו מה יעשו, כי מעשים כאלה לא מעשי אדם המה כי אם מעשה הבהמה, ואם אמנם גם לזאת דרושה עין צופיה ולב חכם להשכיל לתאר כל אלה, אך ה ת ו ע ל ת אשר תצמח מספר כזה לא רבה היא, ולכן נעים היה לנו מאד לו שם הסופר הנכבד אל לבו בכתבו את ספורו לעשותו ט ו ב ל ה ש כ י ל כאשר עשהו נ ח מ ד ל מ ר א ה, ומי יתן ויתן זאת אל לבו בימים הבאים, כי בידו לעשות זאת, כאשר הראנו בשיריו. אך בכל זאת הספור הוא כליל יפי ונחמד מאד בתמונתו ושפתו, וכאבן חן לשפת עבר, ובם דעת תצא ממנו לדעת דרכי רבים מבני ישראל הנתעים בארחות עקלקלות אשר יביאו בסכלותם רעה עליהם ועל עמם. ומי יתן וירבה לכתוב הרבה כאלה ויהיה לראש כותבי ספורים לישראל בשפת עבר כאשר היה לראש משורריו.

ספר זכרון

והוא שיחה בין רב ובין תלמידו מאת ישעיה מאיר כהנא שפירא, אב"ד דק"ק טשארטקאב והגליל, איידטקוהנען תרל"ב.

בשיחה הזאת ישיחו יחד רב ותלמידו וישאו מדברותיהם על התורה שבע"פ לבאר עקרה ועניניה, תכליתה ומטרתה, והנה מצד אחד יתן הספר שמחה בלב כל אוהב עמו וחכמתו לראות כי אב"ד היושב לכסא הרבנות בפולין יתן לבו ל ח ק ו ר ויבקש להשמיע משפט, ועוד זאת כי מן דברי הספר נראה כי מחברו דרש וחקר גם בספרים אחרים מלבד התלמוד והפוסקים, ולא בין אלה חלקו אשר תחת מסוה יראתם יכסו את חסרון דעתם ובאפר קנאתם לתורה יסתירו את תאות נפשם לדעות בפרך בצאן מרעיתם אשר נתנו וגם אשר לא נתנו על ידם, כי אף כי גם הוא יאהב ויכבד את תורתו ואמונתו, אשר על כן יצא להוציא צדקתן אור, בכל זאת הראה לדעת כי נפשו יודעת כי לא בזאת נעטרן כבוד ונעמידן לעד לדור אם נשים ערפל החולתן ונקציץ כל יד הנוגעת בהן להכיאן במשפט וחקר, אצבע העת היא! ואם יצליח במעשהו זה להיות למופת ליתר הרבנים ו א ב ו ת ב ת י ה ד י ן למען יראו ויעשו כמהו, אז גדולות פעל ומעשהו יהיה לברכה, אולם אף כי נכיר מעבדו ב ח פ צ ו ה ט ו ב, בכל זאת חלילה לנו מנשוא פנים ולאמור כי גם במעשהו הצליח, חפצו ודרכו טובים המה בתפלית אך לא כן מעשהו, כי בספר הזה אשר לפנינו לא נראה באור אשר יבאר היטיב עקר תורה שבעל פה ועניניה ותכליתה ומטרתה בכתוב בראש הספר, כי לא לבד כי השפה לא

צחה ולא קלה היא ולא תבאר את השאלות והתשובות בברור, ולפעמים ירבה אמרים ללא חפץ בתהלות ותשבחות מפי הרב להתלמיד ושבעתים ישלם לו התלמיד כתהלתו וברכתו, אשר כל אלה אך יבלבלו הרעיון והענין ולא יניחו רוח הקורא המבקש שאלה בשאלה ותשובה בתשובה, ולא תהלה בתשובה והודיה בשאלה ואשר על כן לו גם ירד לעמק המחקר בספרו זה ולו היו גם משפטיו איתנים כהררי עד, גם אז היה בספרו בעבור שפתו ודרכו חסרון גדול מאד, אך לא זאת בלבד, כי אם גם במחקר לא יצא ידי חובתו, כי לא העמיק במחקרו להראות ברור צדקת כל משפט, על הכותב תכלית תורה שבעל פה ומטרתה להעמיק חקור ברוחה ופעולותיה, וחסבות אשר הולידו אותה ואותן, אשר רק על ידיהן נוכל להוציא משפט מה תכליתה ומטרתה, והמחבר לא כן עשה, כי הוא רק ירחף על פני ים הענין אשר לפניו ולפעמים יגע בו בקצה אצבעו ויעזבנו, וגם על שאלות גדולות ונכבדות אשר שאל בחכמה, נשארה תשובתו מעל, למשל שאלה גדולה ועצומה שאל בספרו (ובעבורה לבדה ראוי היה הספר להכתב) על אודות הרמב"ם אשר עזב דרך חכמי ישראל מאז בתורתו וחקי אמונתו אשר לא בקשו משטר וסדר בכתבם את החקים על ספר, ויבר לו דרך חדשה, השאלה טובה היא ונכונה, אך התשובה אשר השיב לא תזיזה ממקומה אף כחוט השערה, השאלה במקומה עומדת, מדוע עזב דרך החכמים הראשונים ? ועוד נוסיף נשאל: מי התיר לו לעשות כזאת ? הן גם תורה שבעל פה לא נתנה בתחלה לְהַכָּתֵב, וכצדק וישר, כי הבאורם והפרושים על התורה לא יָנָתְנוּ להכתב, יען כי אחרי אשר נכתבו פעם אחת אז יהיו גם המה בקדושים בעיני העם וכחקים אשר לא יעברו, ואז יסבו רעות רבות להדורות הבאים אחריהם, אשר לא יוכלו לחיות על פיהם, רק התורה אשר נתן המחוקק אשר היא עמוד האמונה ומקור חדת היא תכתב למען ידעו אותה כל העם אשר מורשה היא להם, והתורה שבעל פה ראויה היתה להותר בעל פה עד עולם, ואז יהיה ביד השופט בדור דור להורות לעמו הדרך ילכו בה על פי העת והמצב וגם דרך העם אשר ככר בחרו בו יהיה לו לעינים (כאשר אמר הלל פוק חזי מאי עמא דבר, והיא תורה נעלה ונשגבה ברה וישרה), רק משום עת לעשות ה' הפרו תחורה ויכתבו גם את התורה שבעל פה על לוח, אך גם בעיני כותביה היתה כהפרת התורה, רק מפני שהשעה היתה צריכה לכך, והכתיבה בעצמה לא ישרה גם בעיני הכותבים, ואחרי כל אלה אף כי עשו זאת ע"פ ההכרח והפרו את התורה בכל זאת לא הסיגו גבול עולם, כי גם במעשם זה אחזו בדרכי אבותיהם מאז ולא סרו ימין ושמאל, דרך ישראל מאז היה לבלי בקש סדר ומשטר, יען כי תורתו ואמונתו ברוח היו, והרוח לא ידע מתג ורסן, עת יתנשא יקפוץ מהר לנגב ומארץ לשמים באין מעצור וכן היו במדבריותיהם וטוסרם וחזיונותיהם, כי על כן אך לשוא נבקש בספרי נביאינו וחוזינו ומשוררינו מקדם, את הסדר והמשטר אשר נבקש בסופרי עמים אחרים, יתר העמים אשר הסכינו בצלם ותמונה, אשר תַּרְאֶה לעין בפעם אחת את כל אשר בידה להראות, ותמונה מתמונה תפרד ותבדל ולא אשר תראה האחת תראה השנית הטה הסכינו גם

בהזיונותיהם לתת לפנינו תמונות כגויות שלמות בכל אבריהם ויצוריהם, ואם חטא אחד מהם לדרכי השיר וירכב מין בשאינו מינו לעגו לו כל רואיו בצדק כאשר ילעגו לציר או חרש אשר ישים על תמונת סוס ראש אדם, אך לא כן בישראל, אשר רק אל הרוח שם לבו, הוא הלך אחריו אל אשר נשאחו, וכן היה גם לחכמי התלמוד כי לא עזבו את דרכם מאז ולא ברו להם יד לכל דבר ומשפט, כי אם כל אשר עלה על לבם ועל דל שפתם חברו יחד כאשר שם הרוח בפיהם: דין עם מוסר ודרך ארץ ומסחר וספורים נאמנים ובדויים משלים וקינות כלם יחד, וממעשה כזה לא תצא רעת לדורות הבאים, כי אחרי כי לא חקקו חקים אשר לא יעבורו, כי אם הצינו השאלות בצד התשובות, דברי היחיד אצל דברי הרבים, אז הלא יהיה ביד הדורות הבאים כמו כן לבוא ולחלוק ולפלפל כחעולה על רוחם. וזה דרך ישראל, אך לא כן עשה הרמב"ם, הוא אשר חכמת אריסטו היתה אור לנתיבתו, ואשר שם אריסטו בפיו אותו בקש למצוא גם בתורה, ואם לא מצא דעת אריסטו בתורה שם אותה בה בחזקת היד, הוא אשר חכמת פלסופי היונים לקחה כל לבו, קם גם באמונתו לסור מדרך ישראל מאז ולתת לו חקים תחת תורה, הוא נתן לו עקרים אשר לא ידעו מראש ודינים אשר לא שערו מקדם ואם חכמי התלמוד אמרו על כתיבת תורה שבעל פה כי היא הפרת התורה על אחת כמה וכמה כי הרמב"ם הפר התורה במעשהו, ובצדק קראו עליו מלחמה כל מריביו בימיו, כי אמנם חכמי צרפת הלכו בדרך חכמי ישראל מאז והוא בחר בדרכי היונים במשטר וסדר ועקרים וחקים אשר לא יעברו. וממנו החלה הרעה כי עתה לא ישימו עוד גם יראי אלהים את לבם להתלמוד רק להפוסקים כמו מסיני נתנו, סוף דבר אין לנו כל צדקה להצדיק את הרמב"ם על דרכו. ואם כן אף אם נהלל את חכמת המחבר על השאלה אך לא נתן עוז ותעצומות למשפטו על התשובה. וגם ברעיונו העקרי בספרו אשר יחשוב לגזר אמר כי המצות במעשה לא תחלפנה, רק הרוח יְשֻׁנֶה, (אך כאשר יקרא להן המחבר חובות האברים וחובות הלבבות) בו לא צדק מכל וכל ונהפוך הוא, כי הרוח אחד הוא ואחד יהיה, הרוח אשר החיה את המחוקק הראשון הוא שם דברו גם בפי המחוקקים בעלי התלמוד*), לא הרוח כי אם המעשים ישנו לפי המצב והמקום כאשר נראה מהתקנות אשר תקנו חכמי דור ודור ומה גם הלל, אשר שנו פני המצות המעשיות לרוח הזמן והחפץ והרוח לעולם יעמוד. אך אחרי כל אלה אף כי לא נהלל את הספר בכל תהלה בכל זאת נשנה בדברנו כי הוא יוכיח על מחברו כי לבו ראה חכמה רבה, ובימים הבאים אם יעזוב דרך השיחות אשר לא תמצא חן בעיני כל קורא ולא ירבה דברים בלי כל חפץ ותכלית ויבחר בשפה צחה יותר וישים לב למשפטיו להעמידם על עמודים חזקים אז בלי כל ספק יביא פרי תבונה לעמו ויהודוהו רבים על פי פעלו.

*) על זאת דברתי ברחבה בספרי „עם עולם" השחר שנה שלישית ובספר מיוחד.

צורר היהודים בעיר גרילוב

ספור

מאת

מ. ד. בראנדשטעטער.

א.

תולדות הרמבמ"ן

ג ר י ל י ב היא עיר קטנה בלב ארץ גאַליציען, לְפָנִים היתה עיר אהלי עין, ואנשי רפש וטיט מלאו את רחובותיה הצרים והעקלקלים, אך השרפה אשר שרף ה' בה, „וצורר היהודים" אשר הפקידה הממשלה בימים האלה לראש הגליל בקרבה, שני אלה עשוה לעיר נאוה ויפה, כי אחרי אשר שרף ה' בחסדו ובחמלתו את אהליה המלאים כל חלאה וכל צחנה, היתה עת צרה ליעקב, כי ראש הגליל לא נתנם לבנות עוד בתי עץ כבתחלה ולהגיע בית בבית בלי כל משטר וסדר ככל העולה על רוחם, ובכן נאלצו לבנות להם בתי אבן בתבנית אשר התוו למו אמני הבונים בחכמתם, וראש הגליל, „צורר היהודים", לא נח ולא שקט עוד ויטהר את העיר מאנשי הרפש והטיט, אף שוה את פני הרחובות וירצפם בחלקי אבנים ויתן צו כי לא יהין עוד איש לשפוך אשפה ומי טרפנה לפני פתח ביתו, או כסף ענושים ישלם לאוצר העיר. אותו היום קשה היה לישראל אשר בגרילוב כיום שגלו מארץ חמדה! כי עין בעין ראו את הרעה הנשקפת להם מהגזרה הנוראה הזאת, והטגיד ר' ש ל מ י א ל הרעיש את העולם כלו בבית מדרשו ויוכיח בראיות ברורות כי: „הנקיות והטהרה אף על פי שהיו חביבין בימי האבות, עכשיו יש בהם ודאי משום בחקותיהם, כי עכו"ם אנקיותא קפדי, ובשעת גזרת המלכות אפילו אערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור, ומכל שכן וכל שכן על נקיות וטהרה שמביאים לידי ה ש כ ל ה המוליכה את האדם לבאר שחת רחמנא ליצלן". — ועדת יהודי העיר גרילוב נמנו וגמרו לקדש את שם שמים ברבים ולבלתי שמוע בקול „צורר היהודים" ויאמינו באמונה שלמה כי תהי אחריתו כאחרית כל צוררי ישראל שבכל דור ודור להכרית; אך אחרי כי ימים על ימים ננוזו וצורר ישראל זה לא טבע בים סוף כפרעה וחילו, אף לא נתלה על עץ גבוה חמשים אמה כהמן בן המדתא האגגי, ואחרי כי שלמו היהודים פעמים ושלש כסף ענושים כגזרתו, החלו להענות מפני נוגשם ויטו את שכמם לסבול את גזרותיו הרעות, וברוח נשברה ונפש נאנחה שלחו את אמהותיהם לטאטא לפני פתחי בתיהם ועיני „צורר היהודים" רואות ולבו שמח. — זולתי ר' שלמיאל המגיד, הוא לבדו התגבר כארי ויקשה את ערפו לבלתי תת לטאטא לפני ביתו אשר אחורי בית המדרש, ובחמלת ה' עליו לא ראה זאת הצורר או גם ראה ולא התבונן, ובכל זאת בצע הצורר את אמרתו אשר צוה, כי לאט לאט הסכינו יהודי העיר גרילוב בטהר ונקיון עד כי החלו גם להתפאר והתהלל בעיר מושבם הנאוה והיפה, למרות רוח ר' שלמיאל ודרשותיו, גם

מגורת ר' שלמיאל כתמה באה לעיר גריליב, „ההשכלה"!. אפס כי לא לרגלי הסדרים החדשים אשר עשה „צורר היהודים" בקרבה באה, אף לא על דלתות בתים בנוים לתלפיות ברחובות העיר הרצופים באבנים דפקה בראשונה, כי אם על דלת בית בודד העומד אחורי בית המדרש, על דלת חדר קטן וצר על דלת ר' שלמיאל בעצמו! —

שוא לכם אתם „ארזי הלבנון" אשר בין התנור והכירים, שוא לכם אתם „מלכי רבנן" המתאמרים למשול באין מעצור בשמים ובארץ, ותאמרו לחתום בעד אור כי יהל ולעצור בעד ההשכלה הצועדת בצעדי אוֹן לרוח העת הנאורה! דרך אחד כי תסגרו בעדה ובשבעה דרכים תפרוץ אליכם. ועלתה ובאה גם בבתי מדרשיכם, בירות ממשלתכם, וירדה גם לשפל מושבכם, ובאה בחדרי בניכם ובנותיכם ונחה עליהם רוח חדשה רוח חכמה וגבורה, רוח חפש וחיים, למרות העפר אשר תעפרו סביבם בעלים נושנים ובלים ולמרות עיני קדושיכם אשר שרצו בקרבכם כהצפרדעים ביאורי מצרים! —

בבית ר' שלמיאל המגיד למדו מבחרי בחורי העיר גריליב וגם אנשים בעלי אשה ובנים, אשר אכלו על שלחן אביהם, לקחו לקח מפיו, כי באמנה „למרן מופלג" היה כאחד המלמדים הגדולים אשר בארץ, אף כי לא זכה להמנות בין השואלים בספר „שו"ת הרמ"י" לרב המחוז אשר בווראטנא, כי כל ישראל אשר בגריליב הוא יודע כי בחזור הרמ"י זה על פתחי מלמדי מחוזו למען יתנו את שאלותיהם על ידו, לא שכח גם את ר' שלמיאל, אף התרפם לפניו ויבטיחהו לכנותו בשם „חריף ובקי" „וגאון עולם" בתשובתו אם אך ישאל ממנו דבר מה בדבר הלכה, אך ר' שלמיאל התמים הבליג על הכבוד הרב הזה וידחף את הרב הרמ"י בשתי ידיו, כי מלחמה לר' שלמיאל המגיד כהשכלה מדור דור ואת הרב הרמ"י יחשוב למשכיל ואפיקורוס — ואף אחרי כי הדפים הרמ"י את ספרו ויוכיח לכל באי עולם כי גם שמץ השכלה ודעת אין בקרבו, ואף כי לחם נלחם עוד בהקדמת ספרו זה נגד המשכילים ודעותיהם בפלפולו, בכל זאת ר' שלמיאל באחד כי הרב הרמ"י אפיקורוס גמור הוא יען כי . . . אך לא אגלה סוד אחר *) ואשובה לר' שלמיאל ואיבתו השמורה להשכלה ושוחריה.

ר' שלמיאל לא ראה עור משכיל מעודו ובכל זאת, או אולי על כן, תכלית שנאה ישנא את כל אלה אשר בשם זה יכנו, אף לא ייעף ולא ייגע מהבאיש את ריח ההשכלה ושוחריה בעיני תלמידיו שומעי לקחו בספוריו הנוראים והאיומים אשר ידע לספר ממשכילי דור ודור ובראשם „מהדעסער מבערלין". „לפני הרבה מאות שנים נולד האיש משה הזה לאביו הסופר בעיר רחוקה מאד באחת מארצות הגוים, ויהי האיש בתחלה חסיד גדול, ממבחרי תלמידי הבעש"ט ז"ל. אפס כי לא שמש כל צרכו, גם נשמתו לא היתה מסגלת לחכמת הקבלה אשר הגה בה יומם ולילה ובכן הציץ ונסגע

*) בדפספור אשר ידפים המחבר באחת החוברות הבאות יבואר לגלות הסוד הזה . . המו"ל.

ויקצץ בנטיעות. ויהי היום ויבא אחר קדוש לעיר מושבו ויחרדו לקראתו כל אנשי המקום, ויבא גם הדעסער בתוך הבאים, והוא לבוש לבנים וזקנו יורד על פי מדותיו הארוכות כי איש תאר היה. ויהי בגשתו לתת שלום לרבו ויקרא הקדוש קול גדול: „האתה זה בני עשו? משה אחרא מסטרא דמסאבא!" ופני הדעסער חפו ויצא ויגלח את זקנו ויחלף את שמלותיו בבגדי אשכנז קצרים ויהי „לראש החברה הבערלינית". רחמנא ליצלן, ויכתוב ספרים הרבה מאד, הלא המה ספרי „לשון הקדש" או „ספרי ההשכלה" אשר המסתכל בהם מוטב לו שלא נברא —". דברים כאלה וכאלה ספר ר' שלמיאל פעמים אין מספר באזני תלמידיו הצעירים, והמה אמנם פחדו ורהו לשמע „הדעסער והחברה הבערלינית" רחמנא ליצלן, ובכל זאת בלי מישם התעוררה התשוקה בחדרי לבות אחדים מהמה לדעת מה היא החברה הנוראה הזאת ויתאוו גם תאוה לדעת את הנאמר בספרי „הדעסער" הנורא והאיום. דעת לנבון נקל כי רחשי לבם אלה לא עברו על דל שפתם, כי איכה יהינו בנים למודי ה' לדרוש בעיר גרליב אחרי „ספרי השכלה" אשר המסתכל בהם מוטב לו שלא נברא? ובכן לא ידע איש את הגות לבבם, אין אמר ואין דברים ותשוקתם עצורה בעצמותם. —

ב.

נורא ביהר' שלמיאל!

ולר' שלמיאל המגיד שלש בנות, „בוגרת נערה וקטנה" בשמותן נקראו — וזה דבר השמות האלה: ר' שלמיאל בלמדו הפעם את תלמידיו סוגיא דנערה שנתפתה ויואל לבאר להם את הסוגיא העמוקה הזאת באר היטב ויפתח במשל פיו וילמד: נערה שנתפתתה, מה היא נערה? נערה היא בתולה גדולה ככתי מרעסע הכבירה, האין זאת תלמידי? — „כן הוא"; ענו התלמידים לתמם. „בוערים! קרא ר' שלמיאל כמנצח, מרעסע כבר „בוגרת" היא ולא נערה, אבל נערה היא נענע בתי הצעירה, הלא?" „אכן כיכן!" קראו התלמידים פה אחד. „משנה שגנה שגיתם הריותם נבערים!" ענה ר' שלמיאל, נענע „קטנה" היא, כי לא הביאה עוד שתי שערות והיא משמשת עוד בטוך לדברי ר' מאיר". צחוק עבר על שפתי התלמידים ויתלחשו בקול דממה אך ר' שלמיאל לא התבונן ויראה באצבעו על פאיע בתו ויאמר: זאת היא „נערה", היא הביאה כבר שתי שערות ויצאה מדין קטנה ועד בוגרת לא באה וברשות האב היא ובשתה ופגמה וקנסה של אביה!" ככה השכיל ר' שלמיאל לבאר את משנת נערה שנתפתתה, ולזכר הבאור המושכל הזה קראו התלמידים את שם שלש בנות רכם בשמות אשר קרא להן אביהן: בוגרת נערה וקטנה.

ושלש בנות ר' שלמיאל אלה הנה „בריות גפלאות", „סוחרות" בכל פרי קיץ, גם בשומים ובבצלים, חמאה וביצים, אך הבוגרת תעלה על כלנה בחכמת לבה ושאר רוחה, עד כי סחר התרנגולים אך בידה הוא, ואיש

או אשה בכל העיר גריליב לא יהינו לקנות תרנגול או תרנגולת אם לא תמשש הכוגרת בתחלה לערוך טובם וערכם. „אשרי הגבר אשר תפול מרעסע בתי למנה לו". יאמר ר' שלמיאל המגיד תמיד, אך ההצלחה צרת העין תמנע עוד את האשר הזה מבני אדם מיחלי חסדה, והבוגרת לא נפלה עוד בגורל גבר למרות עמל השדכנים אשר לא ייעפו ולא ייגעו מהשמיע תהלתה בקהל זה שנים שבע. ויהי היום ור' שלמיאל יושב ולומד עם תלמידיו ויבא ר' אהרן שמואל „השדכן והבדחן" וישב למולו. „ברוך הבא ר' שמואל!" קרא ר' שלמיאל בראותו אותו. „לא אפריעך מלמודך, ענה „השדכן והבדחן", כלה שעורך ואחר נדבר". כבר כליתי, ענה ר' שלמיאל בסגרו את הספר אשר לפניו, כל אפונה כי אודות הידוע באת האין זאת ר' אהרן שמואל?".

„כן הוא ר' שלמיאל, אודות בן ר' מענדעלע לדבר אתך ר' שלמיאל".

„אודות בן ר' מענדעלע, שנה ר' שלמיאל בצחוק מר על שפתיו, תבחר לשון ערומים ר' אהרן שמואל ותדבר בלשון נקיה כמצות חכמינו ז"ל, אכל האמת אגיד לך, חשבתי דרכי ואשיבה אל לבי כי חרפה היא לאיש כמוני לתת את בתו לבן מענדל החייט לאשה".

„השדכן והבדחן" הניע בראשו וישאף פעמים ושלש אבק עלי מרורים מתבת עץ גדולה בדבר ר' שלמיאל, וככלותו וינקה את חוטמו הארוך בכנף בגדו ענה ברגז: אל נא תשלה את נפשך ר' שלמיאל, אל נא תשלה את נפשך, „בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה" אמרו חז"ל ובתך בגרה זה יותר משבע שנים, ולפי חשבוני כבר מלאו לה שתים ועשרים שנה".

„לפי חשבונך, ענה ר' שלמיאל גם הוא בחמה מסתרה, אך על פי חשבוני גם עשרים לא מלאו לה עוד; ולו גם בת ארבע ועשרים היתה עתה, מי יאשם כזה אם לא „צורר היהודים" ברשעתו?"

„צורר היהודים? ראש הגליל?" שאל „השדכן והבדחן" כמתפלא.

„הוא ולא אחר! ענה ר' שלמיאל, כי מיום החלו לעשות סדרים לא שערום אבותינו בעיר, מן היום הזה רבתה הירירות בקרבנו, כי רחובות רצופים הביאו לידי נעלים מנוהצים ונעלים מגוהצים לידי כסות נקיה, וכסות נקיה לידי שערות מסלסלות וכל אלה הביאו לידי יהירות רחמנא ליצלן ומשרבו היהירים תקפוצנה בנות ישראל להנשא ליהירים והיהירים ישאו להם נשים רק לשם נוי ולשם יופי ולבתי הצנועה אין דורש ואין מבקש.

„אכל דורש ומבקש לה! קרא „השדכן והבדחן", ור' מענדל כטעט יטסור נפשו עליה, ואתה רק על דבר המחט אשר יתפור בו תדחפנו בשתי ידיך, למרות מצות חכמינו ז"ל לאהוב את המלאכה וללמד גם את בנינו אומנות — אבל הכון והכן ר' שלמיאל ואשמיעך חדשה. ר' שלמיאל החריש ויבט בפני „השדכן והבדחן" אשר שאף גם הפעם מלא חטמו אבק עלי מרורים מתבתו וידבר בלאט ובנחת ויאמר:

„גם אתה, גם אנכי, גם ישראל כלו וגם כל באי עולם כלנו בני חייטים אנחנו! השמעת ר' שלמיאל המגיד?"

„לא אבין לרעיך!" ענה ר' שלמיאל המשתומם.

„והלא חכם גדול אתה ומדוע לא תבין? צחק „השדכן והבדחן", אדם וחוה, אבות כל בני תמותה מה כתיב בם? „ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות", לא חיטים היו אפוא אדם וחוה? או אנחנו האם לא יוצאי חלצם אנו?" —

„התולים!" קרא ר' שלמיאל.

„לא התולים עמדי! קרא „השדכן והבדחן", ואם תקניטני, הוסיף בצחוק גדול, אם תקניטני ר' שלמיאל אספר באזניך דבר חדש עוד. מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא מה כתיב ביה? „ויעש אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם", בביכול בכבודו ובעצמו עסק במלאכת רצען ואנחנו בשר ודם עפר מן האדמה נבוש להתחתן בעושי מלאכה?" —

„בדרשות של דופי כדרכך תאמר לנצחני ר' אהרן שמואל, נאנח ר' שלמיאל במשכו את שתי כתפותיו למעלה.

„לנצחך לא אוכה ולא אחפץ, ענה „השדכן והבדחן" בקומו מכסאו, אף לא עלה על לבבי לגזול את בתך ממך, מרעמע שלך היא עשה עמה כחפצך וכרצונך, אף שכח ואל תזכור כי עוד שתי בנות לך אשר גם הנה הגיעו כבר לפרקן, — השדכן פנה ללכת וישק למזוזה ויאמר: „צפרא טבא למרי!"

„אך אל נא תחפוז לברוח! קרא אחריו ר' שלמיאל, או האם הכלמתיך או דברתי דבר נגד כבודך ר' אהרן שמואל?"

„לא זאת ר' שלמיאל, ענה השדכן והבדחן בצחוק מהול בלעג, אבל נוכחתי כי אך לשוא סבבתי בכחש ובמרמה את ר' מענדל ואשתו עד כי נאותו לי לקנות לבנם יחידם סחורה בלה ונושנת — כי תתנאה בסחורתך זאת ר' שלמיאל ותאמר להחזיק בה עד קץ הימים, טוב! יהיה לך אשר לך ואנכי מה כי אבלה לשוא עתי ואשחית דברי על אזן לא שומעת? צפרא טבא ר' שלמיאל!" — ר' אהרן שמואל פתח את הדלת ויואל לצאת והנה הבוגרת וסלים טלאים עוף כנף על שתי ידיה, באה לקראתו בפתח, טוב כי באת, אמר „השדכן והבדחן" אליה, ויסן אל אביה ויאמר: הן ילדה חכמה היא בתך נשאלה גא את פיה כמצוה". פני הבוגרת האדימו כעורות האילים אשר התגדכו בני ישראל במדבר סיני ותורד את ראשה המבסה בנוצות לאות על מסחרה ומשלה ידיה „והשדכן והבדחן" התבונן בה ויאמר: אל תבושי בתי ולא תכלמי, ומה זה תיראי מהביט בפני? — האם לגשכך באתי? הלא לדבר בך נכבדות! — התכירי בתי את הבחור ראובן בן ר' מענדל שכנכם? אותו הוכחתי לחתן לך אך . . . אך טרם כלה עוד „השדכן והבדחן" את דבריו והבוגרת התנשאה כלביאה ותלטוש עיניה לו ולאביה גם יחד ותקרא: „כי יתומה אנכי תאמרו לקצר את ימי עלומי? לו חיתה אמי עליה השלום ואהרן שמואל זה העז את פניו לדבר כואת באזניך אבי כי עתה המריטה את זקנו ועד היסוד בו! או האם הלבין שער ראשי משיבה כי תתנני לאשה לבן מענדל החייט? אויה! צעקה הבוגרות ותבך בכי רב, „צדקה צדקה

בתי," נאנח ר' שלמיאל, „וצדקה, צדקה מרעסע!" צעקו התלמידים פה אחד, ויצעקו גם האוזים והתרנגולים אשר בבית לקולם, ויניעו ויכו בכנפיהם, ויחוללו רוח סערה בחדר וענן — אבק כבד מאד, ותהי צעקה גדולה ונוראה, ויבואו השכנים והשכנות וישמעו ויבהלו וישתוממו וקול קורא נשמע פתאום: „נורא ביה ר' שלמיאל המגיד!" ויחרד כל העם מקצה. —

ג.

הָאָבָק.

חשבון שנת העת שונה הוא לעם ועם; אלה ימנו לבריאת העולם, אלה ללדת משיחם. אלה לבריחת מחמד נביאם מעקא, ויהודי ערי פולין הקטנות מונים לשרפות. „בכך וכך שנים לפני השרפה הראשונה או אחריה פסל הרב את המקוה ובנות ישראל נאלצו להתחטא בנהר בימי השלג". — „בכך וכך שנים לפני השרפה השניה או אחריה צמו ויתענו יהודי העיר בשנֵי יָמִים הראשונים של פסח כי החמיץ הרב את מאכלם ומשקיהם בצדקתו". — זכרונות כאלה וכאלה וכן כל דבר יקר ונכבד אשר יקרה בעיר יסמנו בהשרפה הראשונה או השניה. „כי הדין נותן, יאמר חכם אחד, היות בכל ערי פולין לכל הפחות שתי שרפות במחזור קטן". ובעיר גריליב נקרו ויאתיו שתי שרפות במחזור קטן כדין וכמשפט ובכן הסכינו אנשי המקום לראות את:

„גֻנבת פראמאטהעוס זאת בת שמים
עת תנתק מוסרותיה ותסיר נחשתים"

ובהשמע הקול: „נורא בֵיה ר' שלמיאל!" ויתאוששו ויקומו כלם כאיש אחד להלחם נגדה בכל עז וחיל וכרגע ויבואו חמֻשים בסלמות וקרדומות, ויעלו כארבה על בית ר' שלמיאל ויכו את גגו לרסיסים ויתצו את קורותיו ויכסום בשפעת מים, פעמוני בתי תפלת הנוצרים הרעימו בקול אדיר וחזק לאות כי פרצה תבערה ושוטרי העיר האיצו ויכו בעם לשאוב מים ולהביא לכבות את האש הגדולה, ויצעק כל העם וירוצו הנה והנה ותהי מבוכה ומהומה נוראה, וראש הגליל בא גם הוא לראות את הנעשה ויפרץ עד בית ר' שלמיאל וירא את המהפכה אשר הפכו אנשי המקום באולתם ובפחזותם וישתומם ויקרא: „והאש? איפה פרצה האש?"

„בבית הזה!" ענו המכבים בגאות גבורתם.

„בבית הזה?" שאל ראש הגליל בהביטו הנה והנה ובהריחו באפו לכל רוח, „לא! אף עקבות אש לא נודעו פה!" קרא משתומם ויפן אל ר' שלמיאל ויאמר: „מה זה היה בביתך אתה האיש?"

והמגיד הנדהם חרד ורגז וכל עצמותיו רחפו בראותו את „צורר היהודים" אויבו הנורא פנים אל פנים וישתחו אפים ארצה ויחזק בכנף שמלת בתו ויאמר: „מרעסע! דברי נא אַתְּ אל האדון רב החסד הזה כי אנכי לאאבין את שפת האדון רב החסד, והאדון . .

„אך אנכי אבין את שפתך, ענה ראש הגליל, דבר כלשונך ואשמעה".

„מרעסע!" חִנן ר' שלמיאל קולו, והבוגרת אשר ידעה לעלג מעט בשפת הארץ נגשה ותאמר: מסחרי כל עוף כנף, אדון רב החסד והחנינה, ואנכי יתומה אני לאמי כי מתה עלי זה שנים שלש; אך אבי זה העומד לפני הדר כבוד אדוני, כמוהו כ ר ב לתורה ולחכמה, ושכננו החייט מענדל שמו, ויבא השדכן, ויבא ר' אהרן שמואל, ואנכי יתומה ומסחרי כל עוף כנף אדון רב החסד והחנינה" . . . פני הבוגרת האדימו כאש ודבריה לעו וראש הגליל אשר התבונן בפניה קרא ויאמר: „האם את האש אשר הציתה את פני העלמה הזאת באתם לכבות? הגידו לי כרגע מה נהיתה פה!"

„ישראל קדושים! התחנן ר' שלמיאל ע ב ר י ת, חוסו נא וחמולו על בתי התמימה כי אך תנואות עליה ימצא הצורר הזה, אויה!"

„אנכי אדבר, ענה ש ל מ ה אחד מהנערים היושבים לפני ר' שלמיאל והוא בן בעל בית יין ובהסכינו מעודו לראות „אדונים רַבֵּי החסד והחנינה" אשר היה „להדר כבוד גדלם" מהלכים בבית אביו, לא ירא מפתוח את פיו גם את „ר א ש ה ג ל י ל ב ע צ מ ו" אף כי אותו לא ראה מעודו בבית היין, ובכן גמר אמר לחלץ את רבו מצרתו וידבר בשפת אשכנז—יהודית, ובהתאמצו ליפות את שפתו זאת בבטוים נעלים ותהי בפיו כשפת עבר אשר יכתבו בה מליצי לבוב את שיריהם הנשגבים ליופי—. „אנכי אספר לאדוני, אמר שלמה, אך שא נא אדון נכבד כי לא אבין לדבר כן בשפת פולנית ואדברה אשכנזית אשר ידעתי".

צחוק קל עבר על שפתי ראש הגליל בשמעו את ה א ש כ נ ז י ת אשר בה י ב י ן ה נ ע ר ל ד ב ר כן ויאמר: דבר בני כי שומע אנכי אשכנזית". ושלמה החל ויספר: „הידעת אדוני את אהרן שמואל הַשַּׁ . . . את היהודי אהרן שמואל הש . . . שפתו נאלמה מעט כי לא ידע להעתיק את מִלַּת „השדכן" לאשכנזית אך התאושש עד מהרה ויאמר: „השדכן" יָקרא בשפתנו והוא אמנם איש אשר . . . אשר יחבר . . . אשר . . . „א ש ר י ח ב ר מ ר מ ה ו א ו ל ת י ח ד ו, השלים ראש הגליל, אשר בחבלי השוא ימשוך את צעירי ישראל להרשת אשר יפרוש לרגלם, אשר בידו חִצֵּי אַמְאָר לשלחם לאשר יצוה, אשר י ז ו ג ז ו ג י ם ב ח כ מ ת ו! האם לא אדע את תכונות ה ש ד כ ן לכל משפטיו וחקותיו? ספר אפוא".

„אכן כי כן הוא, אשר יזוג זוגים, ענה הנער הנבוך, ולזוג זוגים בא גם הפעם לבית ר' שלמיאל מורי, אבל אדוני! מורי ר' שלמיאל הוא חכם וגדול בחכמת התורה והשדכן חפץ כי יתחתן את מענדל החייט, כי יתן את בתו לאשה לבן תופר בגדים אשר לא ידע גם צורתא דשמעתתא . . . ראש הגליל עצר בצחוק וישאל כמתפלא:

„צורתא דשמעתתא? ומה הוא הדבר הזה? — אך אדמה כי מין חיה רעה היא, הלא?"

לא אדוני, ענה הנער לְתָמו, אבל צורתא דשמעתתא היא . . . יען כי

צורתא דשמעתתא . : אך אדוני לא יבין לרעי ואנכי חפצתי רק להגיד לאדוני כי בן החיט לא ידע דבר מחכמת התלמוד".

„הבינותי, הבינותי עתה, ענה ראש הגליל, ולאיש אשר כזה חפץ מורך לתת את בתו לאשה?"

„הוא הדבר, ענה הנער, מורי לא חפץ, גם מרעתו בתו לא חפצה ותרב בהשדכן ותבך ותצעק בקול גדול, והאווזים והתרנגולים אשר בבית התחלחלו לקולה ויצעקו גם המה ויכו בכנפיהם ויעלו אבק רב, והקול נשמע ברחוב ויראו העוברים את ענן האבק העולה מפתח בית מורי וידעו כי עשן־אש הוא ויבואו לכבות ויעשו בזה את כל אשר אדוני רואה". —

צחוק גדול פרץ כרגע מבין שפתי ראש הגליל אך ער מהרה נאנח מרה ויקרא: „האבק! — האבק אשר העלו כנפי האווזים היום הוליך את אנשיכם שולל לכבות אש לא פרצה ותהרסו בית אחד מאחיכם בפחזותכם, אך האבק אשר העלו נוצות כנפי האווזים, הנוצות האלה אשר כתבו במו רבני כל דור ודור וגם הנבערים בהם את פלפוליהם וכל העולה על רוחם זה שנות אלף, האבק הרב והנורא הזה כסה את כל עם ה' ויקדר עליהם את כל מאורי אור ויהי חשך ואפלה בכל מושבות ישראל, והמה נתעו בשוא וידמו לחזות נכוחה בתוך הענן והערפל ולשמוע את קול ה' מדבר אליהם מתוך החשך אשר סביבם, ויתהוללו, ויעשו מעשיהם זר מעשיהם, וישחיתו כל חלקה טובה בישראל, ויהרסו כל אשרם והצלחתם בהבדלם מכל בני האדם באולתם! — אמנם כי רוח ה' נשבה בתבל ארצו ותטהר גם את שמי ישראל מערפלי אי־דעת ובערות, כי שלח אלהים את דברו וירפא גם את מכי הרבנים בעמו אשר הכו בימי החשך, ויתעורר ישראל, ויפקח את עיניו, ויתעורר מעפר שפלותו, ויסר את כבלי שנות האלף מעליו, ויתרחץ מצואתו אשר השביליהו בה מאשריו להבאישו ולהכזותו בעיני אלהים ואדם, ויתהפך כחומר חותם, ויהי לנפש חיה, ויהי לאדם, ויהי לכבוד ולתפארת בארצות מגוריו, כי יראו היום כל העמים הנאורים את כבוד ה' החופף עליו ויכירו את יקרו ואת ערכו בטרינות אשר ישב בם — אך אתם אמללי ארץ, שוכני חבל פולין, אך אתם הה! לא תוכלו נקיון! כימי צאתכם מארץ מצרים הנכם מתבוססים עוד בחומר וטיט אשר עבדתם בם בפרך, כימי החשך והאפלה הנכם מתבוססים עוד בטי מדמנה אשר כסו עליכם מחוקקי און באולתם ובגאותם וברשעתם! אך לשוא יאירו לכם המאורות ברקיע השמים, אך לשוא תרעים העת הנאורה בקולה נפלאות, אך לשוא יושיטו לכם מכל עבר יד עזרה להעלותכם מבור צרה, וקדושיכם הנתעים והמתעים יעפרו בעפר לעיניכם להכותכם בסנורים ויאטמו את אזניכם משמוע נכוחה ויורידו אתכם מטה מטה ורבצה בכם המארה הרעה מכל האלה הכתובה בתורת משה איש האלהים שגעון ועורון ולב רגז! כי . . . ראש הגליל עצר פתאום בדבריו אשר דבר בחם לבב וברגש נפש ויאמר: „כמעט שכחתי כי לא משיח אנכי לעם הזה אשר אך לשוא עמלו בוניו בו, ולאלה אשר לא הועיל בן הסופר

מדעסוי בחכמתו הגדולה, לא יועיל בשח גם בן בלי שם כמוני בקנאתו —, את הדברים האחרונים האלה דבר האיש ראש הגליל בקול דממה כמדבר לנפשו ויעף עוד הפעם עין בהעומדים סביבו בפה פתוח ומביטים בו בעינים פקוחות, ויאנח ויניע עליהם במו ראשו וילך לו.—

ד.

„Le comte de Monte-Christo"

ישראל רחמנים הם ואשר השחיתו באולתם ויהרוסו יבנו בצדקתם ויכוננו! אבות תלמידי ר' שלמיאל המגיד קבצו נדבות בעיר לתמוך בידי הנ ש ר ף למען יוכל לבנות את ביתו הנהרס וישוב לשבת על התורה ועל העבודה ולא תהיה ערת תלמידיו כצאן אשר אין להם רועה, אך מלאכת הבית טרם תכלה והבחורים ישבתו ממלאכת הקדש ותשקוט העיר ג ר י ל י ב „ממלאכתה של תורה"; כי שר הצבא, ר' שלמיאל המגיד, עומד לנצח על הבונים עושי המלאכה בביתו, ואנשי החיל, הבחורים והנערים תלמידי ר' שלמיאל ושומעי לקחו, המה אך עזבו ש ד י ק ט ל, חדר מורם הצר והאפל, וישכחו כרגע את דאגתם הנוראה על דבר מתניתן אשר דלא כבן גנם ועל דבר אשר לא הובר להם עוד אם איתא או ליתא לדשמואל ועוד המון דאגות כאלה לאין ספרות, וישכחו גם את המלאך פ ת ל ת י א ל, הממונה על החריפות, המלאך האמלל הזה אשר יבכה עתה את כל אחיו מלאכי מעלה על אוכל כי נכרת מפיהו פְּהֻבְטַל בני הנעורים אשר בגריליב מהגות בסוגיא דביאה קונה.— כי שאפו הנערים רוח חדש ותחי נפשם בהקרא להם דרור ויצאו לשוח בשדה ויער, כי הימים ימי הקיץ, וירקדו כאילים על כל גבעה ירוקה תחת אשר רקדו לפנים על הרי ההלכה התלוים בשערה, וירחצו וישחו כדגים בנהר ופלג תחת אשר שחו לפנים אך „בים התלמוד" העמוק מני תהום, הים הגדול והנורא הזה אשר טבעו בו רבבות אלפי ישראל מיום אשר החלו להקדישו ולהעריצו ולתת כבוד אלהים לו למרות רוח יוצריו מקדם עד היום הזה.— גם שלמה בן ליפא בעל בית היין אשר נחשב לגדול „המתמידים" בתלמידי ר' שלמיאל, גם הוא לא העלה היום על לבו לקחת ספר בידו ולהגות בו, ויהי הראשון לעזוב את העיר והמונה והאחרון לשוב לביתו בערב, אפס כי לא ל ה ת ר ו ע ע את רעיו ולשיש אתם משוש כי אם ל ה פ ר ד מ ה ם יצא שלמה את העיר, להתבודד ולשפוך את נפשו המלאה על כל גדותיה, במרחבי שדה ויער, צור ישראל הוא, יאמר ר' שלמיאל מורי, ואנכי בשמעי את דבריו אשר אפס קצתם הבינותי, אמר כי אך מלאך אלהים צבאות הוא! מה נשגבו אמרותיו, מה נאוה מדברו! ומה נעים כל הגה אשר הוציא מפיו! הלא כה דבריו כאש ומחמאות חלקו ונעמו, חלק כשמן חכו וכפטיש יפוצץ סלע!— אך מה הוא האבק אשר יכסה את כל עם ה'? והמאורות מה המה אשר אך לשוא יאירו לנו ברקיע השמים? כי אישא למרום עיני האם לא אראה את השמש בכל הדרה ותפארתה ואת הירח יקר הולך בין צבא ככבים אין מספר? הה! מי

יתן ואבין למליו אבוא עד תכונתן כי לא אדע נפשי! רגע אדמה כי דבר האיש סרה על עם ישראל ותורתו ורגע אדמה כי השכינה דברה מתוך גרונו וכל דבריו אמת וצדק! — והאיש הזה ג ו י הוא, נכרי אשר לא מאחינו בכל זאת הזכיר את יציאת מצרים ואת משה איש האלהים בדבריו? הגם באדום תורה? אם דעת אלהים בבני עשו? — אבל מי הוא זה בן הסופר אשר הזכיר? בן הסופר מדעסוי, מדעסוי? — — הה! מי יודע אם לא הדעסער הוא, „הדעסער בעצמו", „הראש להחברה הבערלינית רחמנא ליצלן", אשר כתב „את ספרי לישון הקדש" או „ספרי ההשכלה" „אשר המפתכל בהם מוטב לו שלא נברא", „משה אחרא מסטרא דמסאבא" — — —

„מ ש ה ה ש ל י ש י ש ל ו ח מ א ת ה' ל ה ו צ י א את ע מ ו מ ת ח ת ס ב ל ו ת ל ו ח צ י ו ה ע ר י צ י ם!" קרא פתאום קול ערב ונעים ע ב ר י ת מאחרי שלמה, והנער התחלחל ויפן והנה ר א ש ה ג ל י ל עומד לפניו. — „אכן רוח הוא באנוש, אמר בצחוק וכך ידידי רוח מליצה מתנוסס כי כמליץ השמעת היום את הגות לבך באזני השמים והארץ, אך מה זה תרעד ותחרד? המפני תבהל? —

„לא אדוני", ענה הנער הנבהל וכל עצמותיו רחפו מפחד פתאום. —

„הרגע נא בני, אמר ראש הגליל בענות חן, אף כי ג ו י אנכי כאשר אמרת, אך הן אדם כמוך אני ואימתי לא תבעתך, הגד נא לי כמה ימי שני חייך?

„בן שש עשרה שנה אנכי היום".

„ואנכי בן עשרים ושבע, אמר ראש הגליל, הלא תראה כי גם אנכי לא שב ולא ישיש אני ואחרי כי נקרית ליבזה בלכתי לשוח בשדה הבה ונשיחה כרעים יחדו".

„זקן זה שקנה חכמה אמור בתלמודנו, ענה שלמה בענוה, וחכמת אדוני רבה ואנכי לא ידעתי עוד בינה ואיכה אעיז" . . .

„אל נא ידידי, טהר ראש הגליל לענות, אל נא תהללני שבע על חכמתי כי אמנה לא רבה היא חכמת לבי כאשר תדמה וגם אתה לא חסר תבונות כאשר תאמר; אנכי יודע את חוקי המדינה ומשפטי המלך אשר למדתי מפי מורי ואתה ידעת את הוקות התלמוד והמון סוגיות ושיטות אשר למדת מפי מ ו ר י ך —" האיש החריש כרגע ויתבונן בפני הנער ויוסף ויאמר: תתפלא ותשתומם ידידי כי אשא על שפתי שמות תלמודיים כאלה?"

„אכן נפלאת היא בעיני", אמר שלמה.

„אך איש רעים אנכי, ענה ראש הגליל, ובשמעי לקח בבית הספר הגבוה בוו . . . הבירה היה לי שמה מהלכים את צעירי ימים מבני יעקב אשר התעתדו לרבנים ומטיפים, מהם למדתי להבין דבר בשפת עבר וספרות ישראל עד כי תמצא ידי לקרוא ולכתוב בשפה הזאת אשר היא לי לישעשועים. ראה נא ידידי, גם בלכתי הפעם לשוח הגני נושא אתי ספר עברי למקרא".

האיש הוציא ספר קטן מחיקו ושלמה אשר לא האמין כמעט למראה עיניו, לקח את הספר בידו ויגולל את עליו בחפזה ויאמר:

„אכן ספר עברי, אך על איזה משישות הש"ס הוא?"

„לא כן ידידי, השיב ראש הגליל בצחוק נעים על שפתיו, לא על שישות הש"ס ישא הספר הזה מרבותיו כי אחר מספרי המליצה הוא ודבר אין לו עם התלמוד ופלפוליו, אחר מספרי ההשכלה אשר—"

„אשר המסתכל בהם מוטב לו שלא נברא!" קרא שלמה ברוח נפעמה, ואף כי פניו ענו בו כי ירא הוא לנפשו מהסתכל בהספר הזה בכל זאת לא נרע עין ממנו ויאמר: האף אתנם מספריו של הדעסער הוא?"

„לא דבים ולא יער! ענה ראש הגליל, לא מספריו של הדעסער הוא הספר הזה אף לא חבר הדעסער מימיו ספר בשפת עבר, אמנם כי הואל משה בן מנחם באר את תורת משה בן עמרם רבו ואת הגיון משה בן מימון מורו ובאוריו אלה כתובים עברית, אבל ספריו כתב בשפת אשכנז נשגבה ונעלה, התדע ידידי את שפת אשכנז לקרוא בה?"

„אדע".

„את שפת אשכנז ידעת? שאל האיש משתומם, ואיפה למדת את השפה הזאת?"

„בשעה שאינה לא יום ולא לילה למדתיה מפי המורה אשר למד את אחותי בבית אבי".

„יש אפוא גם מורה אשכנזי בהעיר הזאת ואנכי לא ידעתי." הוסיף האיש להתפלא.

„יש אדוני, והמורה הזה ידיו רב לו כמעט בשבעים לשון אבל שותה שכור הוא כל היום, לפנים היה שר עשרה בחיל הפרשים ובשובו מצבא המלך יהי למורה נערות בעיר, דעת לנבון נקל כי אנכי לא לקחתי לקח מפיו, אך עמדתי עליו בלמדו את אחותי ובכן למדתי את האותיות הקטנות כלן וגם מן האותיות הגדולות למדתי כארבע וחמש, כי בהאלפא ביתא האשכנזי ישנם אותיות גדולות וקטנות אדוני" הוסיף הנער לתמו.

„ואחותך?, שאל ראש הגליל אשר כמעט לא יכל לעצור בצחוק, הגם היא תדע את האותיות הקטנות כלן וגם מספר מן האותיות הגדולות כמוך?

„אחותי גם את האותיות הגדולות תדע כלן, השיב הנער, כי תשקוד כל היום על ספרים וגם את המורה כבר שלחה מאתה באמרה כי אין לה חפץ עוד בלמודי השכור הזה וכי כבר מצאה ידה לה בשפת אשכנז יותר הרבה ממנו".

„זרות תשמענה אזני הפעם, אמר ראש הגליל, נערה עבריה בעיר גרליב תשקוד על ספרי אשכנז!— אכן נוכחתי הפעם כי אמת הוא הפתגם אשר נשא רעי על שפתיו תמיד לאמר: „הזהרו בבנות יעקב שמהן תצא השכלה!"

„ספרי חכמה? השכלה? שאל שלמה, האם גם בשפת אשכנז ימצאון ספרי חכמה? ואם מהם תצא השכלה?— הלא ידעתי את הספרים אשר תהגה

אחותי גם כי היא תספר לי את עניניהם, מעשים בדוים מלב אשר לא היו ולא נבראו: „מעשה באחד שאהב את ארוסת רעהו, וישם על הארוס עלילות דברים ויושם בכלא והוא נשא את אהובתו לאשה. ויהי בְּשֶׁבֶת הארוס ימים רבים בבית האסורים ויעץ עצה להנצל מבור כלאו ויחפור באדץ מקום לברוח. בהיותו במעבה האדמה והנה זקן אחד לקראתו, ויתחלחל הארוס וגם האיש הזקן התחלחל מאד ויבהלו שניהם בהפגשם. אך עד מהרה כרתו ברית אהבה והזקן הִתְוַדַּע אליו ויספר לו כי כמר נוצרי הוא וכי הוא חופר בארץ זה שנים רבות בתקותו לברוח דרך המערה הזאת מהמצודה אשר נאסר בה על לא חמס בכפיו. מן היום ההוא והלאה בקרו איש את רעהו יום יום ואיש זולתם לא ידע מזה כל מאומה כי עברו דרך המערה אשר חפרו להם מתחת לארץ ובהפרדם גללו אבן על פי המערה ולא נודע גם בואם גם צאתם. והכמר ספר לרעו את כל קורותיו ויגלה לפניו את כל לבו ויודיעהו כי אוצר יקר מאד ספון במערה אשר באחד מאיי הים וימסור לו את סמני המערה הזאת. ויהי היום וימת הכמר פתאום בהיותו לבדו ויבואו השומרים וישימוהו בשק ויתפרוהו בו ויניחוהו על מטתו עד הבוקר למחרתו להשליכו לתוך הים כמשפטם. ויהי אך יצא יצאו השומרים ויבא עד מאגד דאנטעס, הוא הארוס, לתא הזקן בפעם בפעם וימצאהו שוכב מת ויפול על פניו ויבך בכי רב, ובעצם בכיו וצעקתו ותבא חכמה בלבו, ויקם ויוצא את הזקן מן השק אשר הושם בו, וישאהו דרך המערה להתא אשר ישב הוא בו, והוא בא תחתו לתוך השק ויתפרהו עליו מבית וישכב כל הלילה בטח, כבוקר השכם באו שומרי בית האסורים ויוציאוהו ויקשרו אבנים גדולות אל השק ויטילוהו לתוך הים ויצלול כעופרת במים אדירים. אך טרם ירד תהומות ויוציא סכין מחיקו ויחתוך ויפתח את השק ויסירהו מעליו, ויפול השק לעמקי תהום רבה והוא עבר מתחת לטים עד אשר ידע בנפשו כי הרחיק לעבור ולא יראוהו עוד השומרים העומדים על שפת הים, ויעל על פני המים ויחגור שארית לחו וישחה בחזקה ויאבק את שאון גלים עד אשר רפו ידיו ולא היה בו כח עוד ויחשב להטבע וכבר החל להיות משחק למשברי מים אשר הריחוהו מרחי אל דחי; אך ברגע האחרון נעשה עוד גם גדול להמלומד בנסים הזה, כי שודדי—ים באו באניה וימשוהו ממים רבים וינצל. עוד המון נסים ונפלאות אין מספר נקרו ויאתיו עד אשר בא עדמאנד דאנטעס להאי מטרת חפצו, וימצא שם את המערה אשר אמר הכמר, ובהמערה ארמון של אבנים טובות ומרגליות, ויוצא משם כסף וזהב הרבה מאד, כפלי כפלים מעשרו של הטן ושל קרח יחדו ויקח לו בת מלך לאשה, וישב לארץ מכרתו וישם שמות באויביו אשר מצא את כלם היום וקימים, כי חכו לו עד אשר יבא לעשות בהם שפטים נוראים".—

„Le compte de Monte-Christo", קרא ראש הגליל, ושלמה אשר לא הבין את מליו אלה הוסיף ויאמר: המעשה הזה עם המון יתר הבליו ימלא שנים עשר ספרים שלמים, ואחותי קראה בם כל ימי החורף העבר ותבלה עליהם

ימים ולילות במשך העת אשר למדתי אנכי כל הלכות „בשר בחלב" וחצי „תערובות" מלבד חמשים דף גמרא ותוספ' עם כל נושאי כליהם—ואדוני יאמר כי חכמה והשכלה נמצאות בספרי אשכנז ?"

ראש הגליל אשר דברי שלמה ושיחתו מצאו חן בעיניו מאד הושיט את ידו לו ויאמר : מישרים שפטת ידידי, בהכל הבלים תבלה אחותך את עתותיה בהגותה בספורי דומא והדומים לו, חלאת סדרות עם צרפת בשנות המאה הזאת ; אפס כי שגיאתך רבה בחשבך את כל ספרי לועז המלאים חכמה ומדע ותורת חיים, על ספרי דומא הצרפתי המלאים הבל ורעות רוח.— לא זה המקום ידידי, ולא זאת העת להגיד לך תעלומות חכמה אשר בספרי עם ועם, כי אתה גם את שמעם לא שמעת מעודך וגם שפתם מוזרה לך אף כי ידעת את כל האותיות הקשנות אשר לשפת אשכנז.— אבל הן לב מבין לך ואת שפת עבר הלא ידעת, כי בלי תפונה למדת את ספרי חוזי יה הקדושים, או האין זאת ?"— משתאה ומחריש עמד שלמה ולא ענה מאומה וראש הגליל הכיר את מבוכתו ויאמר: „אם למדת „מקרא" שאלתיך בני".

„פסוק ?" שאל הנער.

„כדבריך בני, הלמדת פסוק ?"

„למדתי".

„ובכן עצתי אמונה, ענה ראש הגליל, כי תקרא את הספרים העברים מחכמי ישראל החדשים ואת המקרא — או הפסוק כאשר תאמר אתה — תלמוד עם תרגומו האשכנזי, ועל כל אלה תדרוש בספר תורת אלהים מפורש על ידי משה בן מנחם ז"ל, ותשקוד על באורו ותרגומו ותאורנה עיניך לדבריו המתוקים מדבש ונחמדים מזהב ופז רב, או אז תבין כי יש חכמה גם בלעדי השיטות אשר למדת ותבונה זולתי פלפולי אחרוניכם הנפתלים, כי הספרים האלה אשר אמרתי יסולו לך דרך להיכל החכמה ובאת שעריו ונהרת ופחד ורחב לבבך כי אשר לא ספר לך תראה ואשר לא פללת תשמע, ונשאת את עיניך וראית בריאה חדשה, ונגולו לך כספר שמים ונבעו לך מצפוני תהום ובכל אשר תהגה תתבונן מפעלות אלהים וכבודו המלא את כל הארץ !"—

„אבל אדוני איפה אקח את הספרים האלה אשר אמרת ? שאל שלמה ברוח נכאה.

„אנכי אשאילך, ענה ראש הגליל—„אך השמר והזהר לבל יודע לאיש כי מהלכים לך עמי פן יחשבוך גם אותך לצורר יהודים כמוני, הוסיף בצחוק, הנער הביט בפניו ויחרש, והשר התבונן בו רגעים אחדים ויאמר : אך הן לא תוכל לבוא לביתי פן יראוך, האין זאת ?" „כדבריך אדוני" ענה הנער „בן מי אתה?" „בן ר' ליפא בעל בית היין אנכי !" „טוב מאד—ענה ראש הגליל — ידי תמצא להמציא לך הספרים, מחר אני כותב לאביך כי ישלח לי מספר בקבוקי יין ואתה תעשה כחכמתך וסבות את פני הדבר לבעבור ישלח אביך אותך לקחת את מחירם מידי, ובאת לביתי וכרותי לך מספרי אלה אשר יסכינו לך עתה ויועילו להשכילך בינה. ועתה חיה בשלום ידידי !"— וישב שלמה לביתו

כאיש חולם חלום ותהי ראשית מלאכתו להגות בהספר אשר נתן ראש הגליל לו. שם הספר הזה הוא: „מ ש ל י י ה ו ד ה" מאת יהודה ליב בן אשר גאראן. —

ה.

מזל טוב!

שלמה אשר הסכין מעודו אך להתעקש ולשאול בכל דבר וענין: מה קא משמע לן וצישיטא, או מנלן ודילמא אידכא, שלמה זה לא מצא בתחלה נחת הרבה בהספרים אשר נתן ראש הגליל לו כי אך „בדברים של מה בכך" היו בעיניו. אבל „הדברים של מה בכך" האלה, מי התבונה ההולכים לאט ומפכים בדממה, המה שטפו כלי משים את ספיחי ההבל אשר טפלו עליו מורים נתעים בשוא, ויעירו ויעוררו את רוחו לאט לאט עד כי התנער מעפר חדר ר' שלמיאל המגיד, לעלות על כסולם הדעת לחזות בנועם החכמה במרחבי אין קץ — . גם רעהו, הבחור נ ת ן בן איש מסכן בעיר גריליב, אשר גלה שלמה את סודו לו ויביאהו בבריתו, גם הוא נלוה אתו כי נפקחו גם עיניו לראות טוב, וילמדו שניהם יחדו בעלית הקיר אשר בבית אבי שלמה ואיש מאנשי הבית לא ידע כי תחת הספרים הגדולים והעבים הפתוחים על שלחנם, יתחבאו עתה ספרים קטנים ככף איש אשר יהגו בם כל היום, ותחת דברים העומדים ברומם של עולמי עד, כדיני שופר שנסדק, חבוט ערבה, והלכות ספירת העומר וכו' וכו' ישימו עתה כל מעינם רק בדברים קלי הערך כתולדות שמים וארץ, קורות התבל והאדם אשר עליה ועוד המון „דברים של מה בכך" כהנה וכהנה. — ובית ר' שלמיאל נבנה על מכונו ותשב „מלחמתה של תורה" לאיתנה ותכבד ידה על חיל הגבורים למודי ה': כי התאמץ ר' שלמיאל שבעתים מבתחלה, ויעש גדולות ונוראות ויגזור על ימין ועל שמאל ויסכסך פוסקים בפוסקים ראשונים ואחרונים יחדו, וישלח חצי פלפוליו ויפיצם וברקים רב בחריפתו ויהם את מחנה הגדולים ויעל על מבצרי הלכותיהם, ויקרה עליותיו עליהם ברוח שפתיו, ויפזז ויכדכר בכל עז על ראשי המגדלים אשר בנה בהבל פיו לשמחת לב תלמידיו אשר התפללו וישתומו על חכמת לבו וידו החזקה.

„אך ראה נא שמעון" אמר אחד התלמידים לרעהו בהראותו באצבעו על החלון הפתוח, ופתאום פרץ צחוק גדול בחדר כי התלמידים כלם הסבו פניהם להחלון אשר — ר' אחרן שמואל „השדכן והבדחן" עומד לפניו מחוץ, „המבעיר את הבערה! המבעיר את הבערה! קראו התלמידים פה אחד והקריאה הזאת הורידה גם את ר' שלמיאל ממרומים רבים אשר התהלך שמה בדמיונו ויפן גם הוא לחלון חדרו ובזכרו כי בתו הבוגרת תזקין מרגע לרגע, אמר לכרות את השדכן ברית שלום ויהם את תלמידיו ויקרא בפנים צוחקות: ברוך בואך ר' אהרן שמואל! אך האין מזוזה בפתחי חלילה כי תעמוד בחוץ ותירא מבוא ביתי דידי, הא?" „השדכן והבדחן" לא הוחיל עד אשר יבקשהו ר' שלמיאל שנית ויבא הביתה וישב בקצה השלחן ויוצא את תבת אבק עלי המרורים מחיקו

וישאף מלוא חשמו ויגישה גם לר' שלמיאל ויאמר: צחוק עשו לי תלמידיך ר' שלמיאל היום כי נבאו ולא ידעו מה נבאו.

„מבעיר את הבערה" קראו לי, ובאמנה ילכו רבים באור אשי ובזיקות בערתי. — הלא שדכן אנכי ומלאכתי נותן אשה לאיש, ומפני מה נקראו איש ואשה? לאמר: א ש ה י א, איש קדש או איש זרה, זכו אהבה ביניהם שנאמר בה רשפיה רשפי אש שלהבת יה, לא זכו קנאה ושנאה ומריבה במגורם, א ש היא עד אבדון תאכל".

דבר גדול דברת הפעם ידידי! קרא ר' שלמיאל, הידעת ר' אהרן שמואל כי הדבר הזה בעצמו כתוב בגמרא ושנוי בספר הזהר הקדוש?" „בספר הזהר הקדוש? ענה „השדכן והבדחן", אשר לא פללתי ולא עלה על לבי! כי אין לי עסק בנסתרות, אבל יישר כחי שכונתי לדעת קדושים! — ומה תאמר ר' שלמיאל בדבר החדש אשר השמעתיך אתמול? ר' אהרן שמואל הביט סביבו וילחש עוד דברים אחדים באזני ר' שלמיאל המגיד ויאמר: הלא? — הן קרוב הדבר מאד לעשותו." — ור' שלמיאל הניע בראשו ויתאנח ויאמר! טוב היה הדבר לו יכלתי לתת טוהר לבתי מאתים כסף על המעט, אך בהיות אנכי עני ו ה ו א אביון מה יעשו הילדים אחרי חתונתם!"

„יאכלו מזונות על שלחן אביהם! ענה „השדכן והבדחן", ומי שאמר לי הכסף ולי הזהב הוא יסמכם בידו המלאה והרחבה".

„אבל החפץ יחפץ האיש לקחת את בתי לאשה לבנו ואנכי לא אוכל לתת לה כל מאומה?"

„שאלה גדולה שאלת הפעם ר' שלמיאל המגיד! ענה „השדכן והבדחן" בלענ, שאלה גדולה שאלת! א ם י ח פ ץ? — אהרן שמואל שמי ואם אנכי חפצתי אחת היא אם יאבה ה מ ח ו ת ן או ימאן והתנאים יכתבו למזל טוב, למזל טוב ולשעה מוצלחת — ; ואף גם זאת, מי זה יכלא שפתי מהבטיח כי יסלק ר' שלמיאל המגיד לבתו סך שלש מאות כסף במזומנים?" —

„התבטיח על שקר?" שאל ר' שלמיאל בתמהו.

„על הדבר הזה אל יפול לב אדם עלי, ענה „השדכן והבדחן" בצחוק, כי כך מקובלני מבית אבא: מדבר שקר תרחק מצות עשה שאינה נוהגת בשדכנים שאלמלא נתנה רשות לשדכן לשקר לא נזדוגה נקבה לזכר מעולם."—

ר' שלמיאל ותלמידיו צחקו מאד על ההלכה הקדומה הזאת וגם ר' אהרן שמואל צחק במצאו נחת במענה פיו ויאמר: „ומה דעתך אפוא ר' שלמיאל? הַנְשַׁבֵּר קדרות במוצאי שבת קדש אם ירצה השם"? לאמור: היכתבו התנאים כאשר חפצתי?" „אם מה' יצא הדבר!" ענה ר' שלמיאל.

„מזל טוב אפוא! קרא „השדכן והבדחן", כי כבר רצה אלהים את מעשינו אך היש אתך טפת יין שרף ר' שלמיאל?"

„טפות הרבה ומן המובחר". ענה ר' שלמיאל בלב שמח, ויפתח את הארון אשר בקיר ויוצא משם בקבוק יין שרף וימלא ממנו כוס קטן ויציגהו לפני „השדכן והבדחן". לחיים ר' אהרן שמואל!"

ור' אהרן שמואל טכל את קצה אצבעותיו במים וישוה את כבעו ויברך ברכת „ש ה כ ל" בכוגה ויטעם ויושט את ידו לר' שלמיאל ויאמר: „לחיים מ ח ו ת ן! יואל אלהים ונשתה עד מהרה בשמחת צאצאינו!" „אמן!" ענה ר' שלמיאל בנשאו את עיניו למעלה; ור' אהרן שמואל נתן את ידו לכל אחד ואחד מתלמידי ר' שלמיאל ואיש איש כברכתו ברך אותו, לחיים החתן קלמן! ביום חתונתך נשתה יין ושכר לרויה!" — „לחיים הבחור פינחס! אל תירא, גם יומך יבא והיית לאיש!"— לחיים האברך ר' נפתלי! חותנתך ספרה לי כי בעוד ימים אחדים נשמח אתך בסעודת ברית מילה—" פני ה א ב ר ך אשר היה א י ש כבן שש עשרה שנה האדימו כתולע „והשדכן והבדחן" צחק ויכה באצבעותיו על לחיי האברך האדומות ויאמר: „ש ל א מ ז ל ג י ק! ולמה זה תבוש? הלא פריה ורביה היא מצוה מראוריתא?"— „לחיים הבחור שלמה בן ר' ליפא! חפשתי בכל גבול ישראל ולא מצאתי לך עוד עזר כנגדך, אך אל תירא בני, עוד אהרן שמואל „השדכן והבדחן חי". — „לחיים האברך ר' טרייטל! השם יתברך ישלח רפואה שלמה לאשתך החולה". — „אך אחרון אחרון חביב, לחיים הבחור נתן! הלא אתה הוא אשר קראת לי בראשונה „המבעיר את הבערה" ובכל זאת אהבתיך כנפשי כי עלם נחמד אתה ו ב ר מ ז ל נפלא". —

„גם אנכי אהבתיך כנפשי, ענה הבחור נתן א ש ר לא ידע אל מה ירמזו מליו, בלעג, גם אנכי אהבתיד כנפשי ר' אהרן שמואל כי „בדחן" גדול אתה „ושדכן" מפואר" —

„השמעת? לחש ר' אהרן שמואל באזני ר' שלמיאל המגיד, לב הנער יגבא לו!"— ויפן אל נתן ויאמר: „לכן בעוד ימים שלשה והנך חתן דומה למלך!" —

ובעוד ימים שלשה ו י ה י ה ב ח ו ר נ ת ן ר ע ש ל מ ה, ח ת ן ד ו מ ה ל מ ל ך, ו כ ל ת ו — — — — מ ר ע ס ע ה ב ו ג ר ת ב ת ר' ש ל מ י א ל ה מ ג י ד! —

אי לך ר' שלמיאל קצר רואי! לבך ישמח אף נפשך בקרבך תגל כי חפצך בידך הצליח למצוא לבתך איש כלבבך, עלם בן תורה כנתן תלמידך, אך לו ידעת את אשר יעשה עלם בן תורה זה בבית אבי שלמה רעהו, לו ראית את הספרים אשר יהגה בם היום בשום לב, כי עתה כנצר נתעב השלכת אותו מפניך או ברחת מפניו כמפני זאב ערבות וכמפני „הדעסער בעצמו" כי פגישתו! גם את מרעסע! לבבי בקרבי ינוד לך בוגרת צנועה וחסידה! להקרא הפעם „רבנית", תקוי, „אשת ר' נ ת ן המגיד", או לראות את אישך בכבוד אביך ובתפארתו בנחלו את כסא הטלמדות אחריו, לשמוע שריקות עדרי קדש כאשר הסכנת בבית אביך מעודך, ותקותך תקות שוא ותוחלתך מאפע! — הנה ישכיל חתנך, ישכיל ויבין ויחכם מאר, ואת שאלי אביך ויגדך מ ש כ י ל מה הוא: „מן כופר ואפיקורוס!" זה הוא חלקך מרעסע, מנת מדתך מאת המזוג זונים, תחת אשר לא חפצת בבן מעגדל החייט ותבזי את ר' אהרן שמואל

בגאותך! — אך ר' שלמיאל לא ידע גם בתו טרם תתבונן ובכן ישמחו יגילו בתמתם; ישמחו התמימים האלה, ירונו חלקם כרגע, עוד מעט ותפקחנה עיני שניהם לראות איך נואלו. —

ו.

רגשי אהבה ראשונה.

וישלמה ונתן רעהו למדו בספר אהלם בספרי חכמה עברית ואשכנזית, ויצליחו ויעשו חיל לשמחת לב „צורר היהודים" אשר עמד לימינם לתמכם בכל עת בספרים הדרושים לחפצם, כי היה ראשיתם מצער, באור הרמב"ן והעתקתו לתורת ה', אבל הבאור הזה היה להם למפתח לפתוח לפניהם את אוצרות הקדש במקדש שפת עבר אשר יכהנו בו חוזי אל עליון ונביאיו, ו ה ה ע ת ק ה היתה להם עד מהרה לסלם ויעלו בו למרומי מליצת שפת אשכנז ויראו כי טוב לקחה ותורת חיים בספרותה ויאכלו מפריה ונהרו. — ואיש לא ידע זולתי אחות שלמה, היא לבדה ידעה כי יתן ראש הגליל ספרי עבר וספרי אשכנז לאחיה, וכי הוא עומד לימינו ויעיר את אזנו להשתלם בלמודי חפץ, ויהי הדבר לפלא בעיניה ונפשה אותה לראות את האיש הנפלא הזה, לדבר אתו ולהודות לו על חסדו את אחיה בדעתה נאמנה כי גם היא תמצא חן בעיניו על נעם ניבה ושוב טעמה, ותקו ותיחל למצוא תואנה לשיח בו. ושאלתה באה ותקותה נתן אלהים! — כי ראש הגליל אשר התפלא על חכמת לב שלמה וכשרונותיו הטובים, ויאהבהו כנפשו מיום הכירו אותו, חפץ לדעת גם את אבותיו ויתר משפחתו ובכן בא הפעם לשתות כוס יין בביתם, והקול נשמע כי בא „צורר היהודים" „ראש הגליל בעצמו" ויחרדו לקראתו כל אנשי בית היין ור' ליפא אבי שלמה השתחוה מרחוק פעמים אין מספר ויגש ביראת כבוד ויאמר: „קטנתי מכל הכבוד הרב אשר עשה לי הדר כבוד אדוני לסור אל בית עבדו ואנכי במה אוכל לשרת את הדר כבודו? בכוס יין טוב?"

„כן הוא ידידי, ענה ראש הגליל, לו יש אתך מן היין אשר שלחת לי שלשום".

„יש ויש ארון רב החסד! קרא בעל הבית, וגם טוב מזה יש לעבדך", ובחץ מקשת רץ ר' ליפא המרתפה וברוצו קרץ עין ל ש ר ה אשתו ותגש היא להשיח את הארח הנכבד ער כי יביא אישה את היין ותשתחו ותאמר: „ברוך בואך אדון יקר בבית אמתך! — יסלח נא אדוני בחסדו, הוסיפה בהציגה צנצנת קטנה לפניו, כרגע ישוב אישי מן המרתף".

„אבל האין מ ש ר ת בביתכם כי תשרת בעלת הבית את האורחים?" שאל ראש הגליל.

אין משרת לנו אדון יקר! ענתה האשה, כי מסחר היין לא רב הוא בעירנו והילדים אשר חנן אלהים את עבדיך יעזרו על ידינו, ואף כי בתנו הנערה, היא תקרא את האגרות הבאות אלינו אף תכתוב את מכתבינו ותחשוב את חשבונותינו כי יד ושם לה בכל אלה, ולמה זה ישרתו זרים תחתינו ויש לאל

ידינו להפיק רצון מאת האדונים אשר יכבדונו לבוא ביתנו?" — ור' ליפא בא וימלא כוס יין מהבקבוק אשר הביא מן המרתף. „אכן יין טוב הוא". אמר ראש הגליל במעמו ממנו מעט וברגע הזה והנה — מלאך אלהים נראה אליו בחדרו כהלום רעם היה ראש הגליל ולבבו עמד כרגע בהביטו בפני העלמה רבת החן אשר פתחה את שפתותיה שני לקדם את פניו בטוב טעם, אבל גם היא נאלמה דומיה כי נעתקו ממנה מלין בפגש עיניה את מבטי עיניו אשר כחצים שנונים חדרו ללבה התמים פנימה.

„היא בתינו" אמרה בעלת הבית בראותה כי בוש תבוש אסתר לדבר את האורח הנכבד הזה.

„הוא מלאכי אשר ראיתי בחלום חזיון לילהו" ענה לב ראש הגליל בקרבו ובמו פיו שאל ויאמר: האם נשואה לאיש היא בתך זאת, אשה כבודה?

„לא אדוני, ענתה האשה, אבל יעודה היא לאיש.

„כלה היא אפוא?"

„כן הוא אדון יקר, וחתנה הוא בן הרב משיצא גאון".

ראש הגליל העיף עין באסתר היפה וירא כי הלבינה כשיר בהזכר אמה את בן גילה וישאל: יחידה היא לכם בתכם זאת, ידידי?

„בלעדה עוד בן אחד לנו, ענה ר' ליפא, בחור בן שבע עשרה שנה".

„ומה מעשהו הוא?"

„הוא ילמוד עוד בבית מורו וישקוד על ספרי חכמת ישראל".

„לו יצלח בנכם לחכמה ולתבונה כאשר תצלח בתכם ליפי ולחן טוב, כי עתה אקנא בכם ידידי על גורלכם כי שפר מאד". אמר ראש הגליל בהמון רגשותיו, והעלמה התאוששה ותשתחו בענות חן ותדבר אשכנזית ותאמר: „ענותך תרבני ונדבות פיך הרהיבוני לפתוח שפתי אתך אדוני ראש הגליל, ואנחנו משנה אשר אשרנו היום כי באת בצלקורתנו וכי מצאתי חן בעיניך להכירני שבע על ערכי ויתרוני, הואל אפוא אדון ושר וקבל תודה מפי ילדה עבריה אשר — לא תאטין למהלך שהללתני ברוח נדיבתך אדון נכבד ו" —

כשומע שיר בני אלהים ברן יחד כוכבי בקר, היה ראש הגליל בשמעו את צלצלי קול אסתר הערב, כחולם חלום הביטו עיניו בעיניה ורוחו שאף את כל הגה אשר יצא מפיה והיא הוסיפה ותאמר: אבל אחי, הוא באטנה יצלח לחכמה ולתבונה כאשר אמרת אדוני, כי יעמוד על ימינו גבר חכם בעז אשר ישיש להשכילו בינה ויתמכהו בעצתו ובספרי חכמה ודעת, לא במחיר ולא בשחד כי אם באהבתו להשכיל ולהיטיב כי גבר יקר וגעלה הוא". —

„ואת ידעת את האיש הזה?" שאל ראש הגליל בחפזון נמרץ כי לבו סער בחזקה בדברה.

„ומי זה לא ידע את ר' שלמיאל המגיד?" ענה ר' ליפא בדעתו נאמנה כי על מורה בנו זה ירמזון מלי אסתר בתו. —

צחוק קל עבר על פני אסתר לדברי אביה אלה ותאמר: כדבריך אדוני,

ידעתי את האיש הנעלה הזה, אף כי רק פעם אחת ראיתיו ודברתי פה אל פה אתו, ואף כי בושתי ונכלמתי להודות לו בקהל על חסדו וטובו את אחי משוש רוחי, בכל זאת תדע נפשי כי האיש המרומם הזה יבין לרעי, ידע את הגות לבי וירצני".—

„כן הוא, ענה ר' ליפא, ר' שלמיאל המגיד הוא חכם גדול מאד".

וראש העיר לא יכל לעצור ברוחו עוד ויקרא ברגש: אכן יש אלהים במקום הזה ואנכי לא ידעתי!"— כן הוא כן, ענה ר' ליפא, ר' שלמיאל המגיד הוא איש אלהים קדוש".— „אף לא פללתי, הוסיף ראש הגליל, ולא עלה על לבי כי אשמע אמרות טהורות כאלה מפי עלמה עבריה בעיר גריליב, סלחי נא עדינה, לא אפונה כי כבנות כל עם ועם תצלחנה גם העבריות לכל דבר חכמה, אבל רק שפת עלגים הסכנתי לשמוע מפיהן בעיר זאת ואתּ — אשנה ואשלש לבקש סליחתך עלמה יקרה! — את הלא כדבר אחת הגבירות תדברי דבריך, הבעיר זאת גדלת?"—

„בעיר הזאת ובחיק הורי היקרים אלה, השיבה אסתר, אך מה זה תראה בי אדוני כי . . . "

„יותר הרבה מאד מאשר דמיתי ומאשר תדמי גם את עלמה תמה וברה!" ענה ראש הגליל באהבה מסתרת, ויפן אל הוריה, אשר התימרו בכבודה וישבעו שמחות וגיל בדברה, ויאמר: אשריך אם כבודה ואשריך אב צולח כי כת אמצתם לכם לתהלה ולכבוד ולהוד ולתפארת. אשרי גם האיש אשר ירחש לבבה תודה לו על עשותו חסד את אחיה אהוב נפשה, אף כי אפונה מאד אם באמנה הוא האיש הזה גבר נשגב ונעלה כאשר הוא בעיניה — „בלי כל תפונה אדוני, ר' שלמיאל המגיד הוא איש נשגב מאד נעלה", הבטיח ר' ליפא— אבל זאת אדע נאמנה כי הגות לבה הטהור תאשרהו ותהי משכרתו שלמה ופעולתו באמת.— פני אסתר נהרו ותיף שבעתים מבתחלה — אכן מאשר מכל אלה הוא בן גילה, האיש אשר תפול חמדת עלמות זאת בחבלו, תקותי כי יכירה וידע את ערכה היקר מפניגים!"— ראש הגליל התבונן בפני אסתר וירא כי הורידה לארץ עיניה לדבריו האחרונים ויחרש כרגע וישת את כוסו ויאמר: „אך ביום חתונתה, ביום שמחת לבכם אבוא גם אנכי לשיש אתכם משוש, התקראוני לבוא ביתכם אז, ידידי הנכבדים?"

לו יהיה כדברי אדוננו ויכבדנו לבוא בראש הקרואים". ענו אבות אסתר פה אחד.

„אבוא!" ענה ראש הגליל ויקם ויושט את ידו להם ובנגוע אצבעותיו באצבעות אסתר ויחושו שניהם כי ירעדו כל בדי עורם.

„שאלי גם בשלום אחיך אשר הללת, בשמי". אמר ראש הגליל וילך.

„הראית? אמרה שרה לאישה, אך כאה ורע התהלך האדון אתנו ומדברו מה נאוה, ומדוע יתנוהו לצר וצורר לא אדע".

„מדברו נאוה!" צחק ר' ליפא, „הרשעים כלם ידברו חלקלקות; אך מה

לנו ולו? לנו לא ירע ולא ישחית ולו היו כל מתי תבל צרים וצוררים, אם אך יקחו יין במחיר וישלמו כמוהו". —

האם לא תשמעו קוראי קול המולה דקה? צליל דממה יהעש ברוח? — המה האנחות אשר תתפרצנה עתה מלבבות שנים המלאים רגשות נעימים גם מרים, רגשות ענג ולחץ, רגשות תקוה ותפוגה יחדו; המה האנחות אשר תתפרצנה מלב „צורר היהודים" ראש הגליל בעיר גריליב וטלב אסתר העלמה העבריה, לבבות מלאים רגשי אהבה ראשונה. —

ז.

ערמת אהבה.

ויהי בחצי הלילה! — דומיה נעימה פרושה על הבריאה כלה ומנוחת שלום שפוכה על החיים אשר יחדלו עתה מעמלם ורגזם ויחליפו כח בזרועות השנה. צפון ותימן יפיחו שדות וגנים, יזילו בשמיהם לריח נחוח ברוח, וירח בשמים בין צבא כוכביו יתהלך כמלך בין גדודי חילו וישפוך זהר כסף על האדמה וכל אשר עליה; ליל קיץ הוא בכל חמדת תפארתו! אבל עיני החיים סגורות להמחזה הנעים והנשגב הזה! — גם ר' שלמיאל המגיד, „המתמיד הגדול" ינום עתה ויישן, יחלום כי יאבק את גבורי התורה ויוכל להם בחריפתו, אשרהו! — גם שלמה ונתן רעהו ינוחו בשלום על מטתם יחלומו לדעת חכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה, אשריהם! — גם עיני „השדכן והבדחן", עיני ר' אהרן שמואל המשוטטות בכל הארץ סגורות עתה, לא יזוג זוגים, לא יחרוז על חתן וכלה, חפשי הוא רגע מעבודתו הרבה, אשרהו! — גם המאחרים בנשף לשתות יין בבית ר' ליפא, גם המה שבו כבר אל מעונותם, סרוחים הם על משכבם וישתו וישכרו בחלומם, אשריהם גם המה! — אך נפשות שתים בכל העיר גריליב לא ינומו עתה ולא יישנו, הלא המה ראש הגליל ואסתר בת ר' ליפא בעל בית היין; אות הוא כי עזה מחריפות אהבה, קשה מחכמה ותבונה, קשה מזוגו של אדם ועזה גם מיין ושכרו! —

בלב סוער כים נגרש יתהלך ראש הגליל הנה והנה בחדר משכבו, עט סופר בידו וגליון כתוב עד חציו על השלחן, מרגע לרגע יכתוב עליו שתים שלש מלין אשכנזית ויקרא בכל פעם את הכתוב מראשיתו, לאט לאט נמלא הגליון על פני כלו אך הוא ידע בנפשו כי לא יצא ידי חובתו עוד ויהפוך את הגליון על צדו השני ויכתוב: — — — „אכן נוכחתי הפעם, כי לא לאהבה לכתוב את דבריה עלי ספר כי אין די מלין לה להביע אף אחת מאלף מאשר יחשׁ לב בעליה! פה אל פה כי אדבר בך אך אז תביני הגיגי, כי מבטי עיני ידברו, ניד שפתי יספר, חזות פני תענה וכל קרבי יביעו לך רוחי הבוער בשלהבת יה! לבבתיני עלמה נפלאה, באחת מעיניך יקשת לי ואלכה, ואני אמרתי בחפזי לא אדע עוד אהבה בארץ חיים סלה, כי ברית כרתי לעיני, נפשי סגורה ומסגרת ולבבי נחוש והנה חציה נחתו בי מבלי

משים והיה לפתע פתאום! אסתר! רוח אפי, תכלית חיי! ידעתיך זה כבר, אך לא ידעתי כי פה בארץ חיים תמצאי כי רק בקדש חזיתיך, אסתר! נשמת נשמתי! שמעי את סודי אשר רק לך לבדך אגלה הפעם: עברי אנכי! יהודי מבטן וטלדה וביום אשר נפקדתי לפקיד בעיר הזאת וארע כי אאלץ לשמן את אמונתי בחבי למען אוכל לשמור את משמרת מלכי כמצוה ולא ישטמוני אנשי המקום ובני עמי לא יהיו למשא עלי, — אז בכיתי בכי רב ובעצם בכיי נרדמתי וארא בחלומי עלמה מאירה כשמש וכירח עומדת עלי לנחמני וקול קורא אלי: "הנה טלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך!" ואיקץ ואנחם, אסתר! העלמה אשר חזיתי אז ברוחי ראיתי היום בעיני ואשבעה בהקיץ תמונתה, אסתר! והעלמה הזאת הנך את"! — חזיונות כאלה וכאלה הרבה ראש הגליל לאין מספר ועוד הוסיף להתאונן כי תקצר לשונו מהגד וידו תקצר מכתוב את כל העולה על רוחו הנפעם. —

ובעת אשר הוא הרבה הזון עמדה אסתר לפני חלון חדרה ותלחץ את מצחה הבוער לזכוכית החלון הפתוח לקרוו מעט. אבל אשו הגדולה לא תוכל הכבה כי הסער אשר יתחולל בקרבה יפיח את התבערה בלבבה ויגדל המוקד מרגע לרגע. דומם תעמוד העלמה, לא תפצה פה, לא תניע שפה אבל לבבה בקרבה יהמה, יחיל ויצעק מרה כי ילחץ מתגרת יד מלחמה כבדה ונוראה, מ ל ח מ ת ה מ ו ס ר ו ה א ה ב ה. — מעבר מזה: בן גילה, בן הרב משיצאנאוו אשר יעדו אבותיה לה, תולעת אנוש, ילד אין אונים גבעד מכל דעת ומזמה, ומעבר מזה: תפארת אדם, חותם תכנית, סמל הכח והחיל וההוד והחניגה יחדו. — אבל מעבר מזה: רצון הורים, תקותם ושמחת גילם, ומעבר מזה: מוסר אבותי, דבת רבים, הה! ו ב ן א ל נ כ ר! — להדעיון האחרון הזה התפלצה אסתר ויאחזה שער, כי לעיניה נגלה פתאום תהום רבה, תהום נורא ואיום אשר יבדיל בינה ובין האיש אשר לקח את לבה שבי, מה קצה כי תיחל ותקותה כי תשא אליו נפשה והוא מרומים ישבון ואמונתו אחרת? הה! לעבור אליו אין מעברה ודרך, הידדה הוא את התהום המבריל וירד אליה בעזוז אהבתו והיא נערה עבריה ומאורשה לילד? — — ובכל זאת תקוה לה נפשה, תיחל ותצפה לראות עד מהרה את פני טל אהבתה שנית, ולבבה יגבא לה כי בחזות פניו תמצא נוחם ולרוח שפתיו ימוגו דאגותיה כלן ויטסו כמו מים! — צלולה בהמון מרעפי יאוש ותקוה יחדו עמדה כה אסתר לפני חלון חדרה הפתוח עד כי חלף לילה ויעל השחר בהוד יפעתו בשמי תכלת, וירונו כוכבי בקר לרוח היום וצפרי שמים פצחו רנה, ויבקעו לקולם גם מעינות עיני העלמה הסערה וארבות דמעותיה נפתחו, ותבך ותרר בבכי, ותזלנה דמעותיה ותשטופנה את מצוקות לבבה ותהיינה לה לאגלי מרפא לרפאות את נפשה החולה, ותשאף רוח כי רָוח לה ותשכב על מטתה ותישן שְנַת תמימים. —

ממחרת היום בהיות הבוקר ויחשוב ראש הגליל מחשבות להמציא לאסתר את המכתב אשר הכין אמש, ויזכור את אשר הגירה לו אמה כי אסתר תקרא את האגרות ואת המכתבים השלוחים להם אף תשיב עליהם ותכתוב גם את

חשבנותיהם, וישת עצות בנפשו לשלוח את מכתבו ביד משרתו ולצות לו לתתו ליד ר' ליפא או ליד אחד מאנשי ביתו ולהביא לו משם מספר בקבוקי יין ואת חשבון מחירם, וימהר ויכתוב בראש הגליון עוד את הדברים האלה: „טרם תקרא אסתר משאת נפשי! את מכתבי זה אשביעך בשם אלהים חיים כי תסלחי לי אם אחרידך הפעם לפתע פתאום בשלחי אותו ביד משרתי לאביך, כי ידעתי נאמנה כי אל נכון יגיע לידך ואביך לא ישית לבו לו בהיותו כתוב בשפת לא ידע ואך אַתְּ „הסופר" בבית מסחרו כאשר ידעתי בטח. אשנה ואשלש אסתר יקרת חיי! אשנה ואשלש לבקש סליחתך, כי אהבתי לא ידעה דרך אחר להגיע עדיך בלעדי הערמה הזאת כי גבר לא למוד אנכי וְאֶת אַהֲבָתִי הָרִאשׁוֹנָה—. לחשבונך תיחל נפש נלכדת ברשת אהבתך אשר אך בידך משפטה לחיים או למות".— ויחתום את המכתב בטבעתו וישלחהו ביד משרתו כאשר יעץ.—

והמשרת בא לבית ר' ליפא וישמע ר' ליפא כי יין חפצו וישכח תבל ומלואה כדרכו ויחטוף בחפזה את המכתב מידו ויתנהו ליד בתו ויוחל בלב נפעם לשמוע באיזה יין יבחר ראש הגליל, אך פני אסתר הלבינו ויאדימו בפתחה את הגליון ותבט בו רגע, וכמעט נפלה מתעלפת בקראה בו שתים ושלש דלתות ומלין נעתקו ממנה ותעמוד כנדהמת.

„כלי את המגלה אסתר! והודיעיני דבר מה יחפוץ הארון", קרא אביה הנחפז אשר לא התבונן למבוכתה.

„הוא יחפוץ — — — הוא יכתוב הוא — — — הארון — — — יחפוץ בהיין אשר שתה אתמול". דובבו שפתי העלמה ברעדה ולא גרעה עין מהגליון אשר בידה לי לא יכלה לשאת את עיניה לאביה.

„חכְמָה"! „משכלת"! קרא ר' ליפא בחֵמה ברוצו להמרתף, „ימים ושנים תכלה על ספרי הכל ובנסותה לקרוא שלש מלין בשפת אשכנזית תביט בהן „כהתרנגול בבני אדם יושבי חשך" ולא תדע מה, חכמה! משכלת"! — „כתבי את החשבון! קרא בשובו, שלשה בקבוקים יין משנת הארבעים וש . . . שרה! מאי זו השנה הוא היין? דברי אֵת כי שכחתי".

„משנת הארבעים ושתים", ענתה בעלת הבית מחדר המשלות.

„כן הוא, אמר ר' ליפא, כתבי אסתר, „שלשה בקבוקים יין ישן משנת הארבעים ושתים, שלשה וחצי כסף כל בקבוק עולה יחד . . .

„עשרה כסף וחצי", השליטה אסתר ותכתוב את החשבון כמצות אביה ובידים רועדות הוסיפה באחרונה את המלין האלה: אזכירה דודיך מיין, מישרים תאהבך אסתר".—

ככה הצליח בידי הנאהבים להחל את מרוץ מכתביהם וככה השכיל ראש הגליל גם להלאה להמציא לאסתר את מכתבי אהבתו על ידי אביה, אשר שמח בלבבו כי „צורר היהודים" ישגה ביין ושכר ולא התבונן כי אך באהבת בתו ישגה תמיד.—

ח.

תקוה טובה.

„הלא יחלתי לך זה ימים שלשה ומה זה אחרת מבוא?" שאל ראש הגליל את שלמה אשר בא אחרי ימים אחדים לביתו להשיב ספרים ולקחת אחרים תחתם כפעם בפעם. „כי טרוד הייתי בחתונת נתן רעי האמלל". ענה שלמה ברוח נכאה.

„ואתה אמלל תקרא לרעך על כי לקח אשה?" התפלא ראש הגליל.

„כי אמלל הוא מכל אמללי ארץ, אמר שלמה, בקחתו את הבוגרת בת מורי אשת מדנים וסתיות, ומה תקותו עוד בחיים כי אם לרשת את כסא חותנו אחריו להיות מלמד כטוהו.— לו היה נתן „עולה תמימה" כמורי כי עתה לא דאגתי לו, אך עוד מעט ויָגֶלֶה סודו כי טעם מעץ הדעת ויתעבהו חותנו ואשתו תענהו ותציק לו והיה חלקו אך איכה ומשמטה וריב ומדון כל היום.— לו לעצתי שמע הנער התמים הזה, הוסיף שלמה, לו לעצתי שמע כי אז נסע מזה טרם הביא עוד את צוארו בעול אשה רעה וילך ארצה אשכנז ומי יודע אם לא מצא שם את אשרו והצלחתו, כי לב טבין: לו כאשר גם אדוני יודע" —

„שגית הפעם ידידי, ענה ראש הגליל, לו לעצתך שמע נתן כי עתה הרע לעשות מאד כיונה בברחו מפני ה', או האם ידעת בטח כי לא קרוא הוא רעך זה מאת ההשגחה העליונה להיות לעינים לעם עור בהעיר הזאת?— אך זאת היא חטאת עמך ואסונם בארצות אלה, כי יפקח איש את עיניו ויריח מרחוק רוח חכמה ותבונה ורוח חופש ודרור והיתה ראשית מעשהו לעזוב את ארצו וללכת לאחת הארצות הנאורות באהבתו לנפשו, ואת בני ארצו ועמו יעזוב בחשך ואפלה.— הלא ידעתי ידידי את ספרי מאפו וסמאלענסקי ואת ה ש ח ר אשר יוציא זה האחרון לאור — החכמים אשר בא זכרם בספר „עין צבוע", הלכו כלם ארצה אנגליא והעיר ע ת י ק א נשארה בסכלותה עד היום הזה. יוסף היתום טעיר מדמנה נסע לאנדאנה והישיבות בארץ רוסיא עם המון אויליהם נשארו על מעמדן. מרדכי קיזאוויץ חיה לרב בעיר ברעסלוי, תבן הכנים לאספים עיר שכולה תבן, ולגבזא עיר מולדתו לא הועיל מאומה. אבנר מזידיטשובקא הלך וויעגה ויהודי זידיטשובקא יבערו ויכסלו עוד שבעתים מבתחלה.— לו נשארו כל החכמים האלה בארצם האם לא נושעו בני עמם על ידם? — קנצי למלין, רעך נתן מלא אחרי ההשגחה העליונה כי נועד הוא ממנה למורה לילדי ישראל וכאשר תענה אשתו אותו בביתו כן תרבה וכן תפרוץ עוד התשוקה בקרבו להפיץ מעינותיו חוצה, ללמד ולהועיל בכל כחו לבני הנעורים בעירנו, גם אתה ידידי פן יש עם לבבך דבר בליעל לאמר; אעזבה אני את עירי ואת ארצי, ידוע תדע כי בגוד תבגוד בעמך! חזור בך אפוא! — חזור בך, הוסיף בצחוק ידידות, שכן ארץ ורעה אמונה ואני ואתה ונתן רעך — נטייל יחדו בגן עדן.—

„איש נפלא ונעלה ונשגב!" קרא שלמה בהמון רגשות נפשו ויפול לרגליו וישק לו.

„הרגע ידידי, אמר ראש הגליל אליו, כי לא נשגבות דברתי הפעם, אך הגד נא לי הידעת כי בקרתי בבית אביך?"

„ידעתי, ענה שלמה, אף ספרה אחותי לי כי שאל אדוני גם בשלומי".

„ואחותך היודעת היא כי תקרא בספרי אשכנז ומאין תקחם"? הוסיף ראש הגליל לשאול.

„סלח נא אדוני ראש הגליל! התחנן שלמה בקולו, בלעדי נתן רֵעי אך לה לבדה גליתי את סודי, הן בה לבי בטוח כי לא תלך רכיל לגלות את מצפוני ועוד תשמח בלבבה לראותני הוגה בספרי הכמה, וגם היא תעזור על ידי להודיעני פשר מלין אשר לא אדע עוד, והספרים אשר יחנני אדוני בהם המה גם מבחר שעשועיה".

„בספרים אלה תמצא אחותך חפץ? שאל ראש הגליל, ספרי קורות ימי עולם, תולדות הטבע וכאלה ישעשעו נפשה? ואתה הלא אמרת לי הפעם כי אך בספרי הבל ורעות רוח תבלה את עתותיה"?

„על ספרי הבל שקדה אחותי רק יען כי לא ידעה ספרים טובים מאלה, השיב שלמה, אך מעת אשר הגדתי לה משפטך, כי ספורי דומא והדומים להם המה אך חלאת ספרות עם צרפת בשנות המאה הזאת", מני אז תזרם כמו דוה, כי דבריך אדוני קדש קדשים המה לה".

„ילדה נפלאה היא אחותך"! קרא ראש הגליל בעליצת נפש מסתרה.

„מאין כמוה"! נאנח שלמה.

„ואתה נאנח על כי נעלה אחותך על כל בנות גילה"?

„אכל גם אמללה היא מכל בנות גילה"! נאנח שלמה שנית.

„אחותך"?

„בביתנו רבה התפונה, ספר שלמה לתמו, תופרי בגדים ועושים נעלים וכל מלאכת בית יסבו את אחותי כל היום, והיא תתחמק מהם לרגעים לחדרי, שם תשב בדד ותבכה ותאנח מרה, סבת יגונה ואנחתה ידעתי אך אני, הוא יום חתונתה ההולך וקרב".—

„ובן גילה מה ומי הוא כי תתאבל בנפלה בגורלו"?

„הוא בן הרב משיצאנאוו, ילד בן שלש עשרה שנה, צעיר מאחותי שנים חמש".

„אך ישתגעו יהודי גאליציון, ויותר מהמה יהודי העיר גרילוב! קרא ראש הגליל, ילד בן שלש עשרה שנה יתנו לאחותך לבעל? ומה זה יעשו הוריך? הלא בינת אדם להם"?

„הורי יעשו את אשר יחפוץ אבי החתן, הרב משיצאנאוו, ענה שלמה, ושני אחותי תכהינה יען אכל אבי בוסר מרם ראתה היא פני הלד עוד".

„חידות המה דבריך לי", .

„לכן ישמע אדוני ראש הגליל ואספר לפניו את אשר ידעתי על דבר

השידוך הנמהר הזה. אבי והרב משיצאנאוו ילידי עיר אחת המה, עיר קטנה בגליל העיר קראקוי. בהעיר הקטנה הזאת החלו שניהם לסל להם מסלה בדרך החיים, אבי היה שמש בבית המדרש ויתלמד להיות סוחר יין במכרו יין שרף להיושבים לפני ה', והרב היה אז חסיד ומלמד ויתעתד להיות רב. ויהי היום ותקש אמי בלדתה ותרחף בין החיים ובין המות ויתפללו בעדה כל תושבי בית המדרש ובראשם המלמד כמשפט. ואבי נדר נדר לאמר: אם יהיה אלהים עמי ויצל את אשתי מרדת שחת, והיה אם נקבה תלד ונתתיה לבן המלמד הזה לאשה, ובן המלמד היה אז בן שבע שנים ויתגלגל את אביו אחורי התנור בבית המדרש ואנשי המקום נבאו עליו כי לגדולות נוצר ואחריתו ישגה מאד וכאשר פצה אבי את פיו כן היה, אמי המליטה בת, ובשובה לאיתנה ויכתבו דברי התנאים והברית שנדברו והותנו בין הני תרי הצדדין, בין אבי ובין המלמד לאמר: ימלאו להנער שמונה עשרה שנה והילדה תגיע עד שנת השתים עשרה והיו לבשר אחד. אחר הדברים האלה עזב אבי את משמרת פקודתו ואת עיר מולדתו ויבא הנה לגור, ובימים ההם ותלא אשת המלמד מהוחיל לאישה עד כי יהיה לרב, ותקץ בו ותפטר ממנו בספר כריתות, ותקח את בנה אתה וילדה יונקת שדים ותלך לגור באשר תמצא. אנה פנתה אז האשה לא נודע אל נכון; רבים אומרים כי לא הרבתה ימים עוד על האדמה, ובנה ובתה אשר נשארו באין אב ובאין אם אבדו דרך בים החיים ולא נודע מקומם איו".

„אל אלהים חיים"! קרא ראש הגליל אשר פניו חורו כמות, בקפצו פתאום מכסא, אך התאפק עד מהרה וישב לשבת ויאמר: „גורל היתומים האומללים האלה נגע עד נפשי ואתנודד לאסונם, אך סעיפי ישיבוני אולי גם מאשרים המה עתה בארץ, ויצחקו וישמחו בעת אשר נאנחים אנחנו על אודותם" —

והמלמד רַעֲאבי עזב גם הוא את עירו ויהי נע ונד ימים רבים בארץ, הוסיף שלמה לספר, עד כי בא לשיצאנאוו וישב בה ויטצא חן בעיני יושביה ואז נאסף אל עמיו הרב בעיר ההיא ויקחו יושביה את המלמד כי ראו כי ברכה בו ויעליכוהו עליהם לרב, ויתנו לו גם את אלמנת רבם הראשון לאשה ותהר לו ותלד בן ותמת, וירבו חיים ותגדל בת אבי, היא אסתר אחותי, ויבואו השדכנים לדבר בה, אך אבי אשר זכר את בריתו את רעו המלמד מאז, אמר לשאול בראשונה את פיו, ויען הרב ויאמר: „שמעה נא ר' ליפא ידידי, הן בתך יעודה לבני, אך הנער בן אשתי הראשונה איננו כי הלך ולא אדע אנה, ובכן תשב הנערה עוד שנה או שנתים עד יגדל דוד בני אשר חנן לי אלהים בזה, ותהי לו לאשה", וייטב הדבר בעיני הורי ויכתבו תנאים שנית — ובעוד שבועים ותור חתונתה הגיע, הה! והשושנה הנקטפה באביב חלדה תבול ותאבד לנצח"! —

„בעוד שבועים, ענה ראש הגליל, והשושנה תפרח בכל הוד יפעתה והיתה לצבי ולתפארת ביד אהוב נפשה ובעל נעוריה! — תתפלא ידידי ותשתומם הפעם, אך עוד תשוב תתפלא שבעתים ביום חתונתה וביום שמחת לבה". — — —

בעצם היום הזה לקח משרת ראש הגליל מספר בקבוקי יין בבית ר' ליפא ותקרא אסתר את הדברים האלה במכתבו אשר נתן אביה לידה כמשפטו: „נצלנו אסתר משוש רוחי! נושענו כלנו ובדרך פלא! — גם הוריך ישמחו, גם הרב משיצאנאוו ובנו יגילו, ואנחנו נשיש בה' ונרננה בישועתו.— אך ימהרו אבותיך יחישו מעשיהם ועוד מעט מזער וארשתיך לי באמונה וכל השומע ישתומם ויקרא: מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו! — אל תיראי אסתר, כי לא אעשה דבר כי אם גליתי סוד כמוס להורי ולהוריך ולך תקות חיי, ולבבי סמוך בטוח כי לא דבת רבים נהיה כאשר יראונו, כי אם לברכה נהיה בקרב הארץ, והיית לי לעיני אלהים ואדם! — —

„נפשי הנבוכה תקוה ותוחיל"! ענתה אסתר בחשבונה. —

ט.

בְּהִתְוַדַּע יהודה לאביו.

בראש שלחן ערוך במנורות כסף ויין ומגדנות ישב החתן הדומה למלך וסביבו בחורי העיר גריליב אשר קדמו פניו כמשפט. החתן הוא בן שלש עשרה שנה כאשר ידענו, אך למראה עין הוא כילד בן שמונה או תשע שנים דל בשר וקטן קומה, ופניו הלבנים והארוכים יענו בו כי לא הרבה תערוג נפשו לראות את העלמה היעודה לו, ואחת היא לו אם יפה היא כתרצה או לא תאר ולא הדר לה כאחת מבנות ר' שלמיאל המגיד.— להתעטף בטלית הוחיל ויקוה, לחבוש „ספאדיק' לראשו בימי החול „ושטריימיל" במועד ושבת, לשאוף עשן הטאבאק בעד קנה ארוך עם בערנשטיין גדול בראשו ולהקרא בשם „מורנו" בעלותו לתורה, ותקותיו אלה הלא כתמן באו לו ומה תתאוה ותשאל עוד נפש ילד כמוהו? — השושבינין הביאו את „הבגדים" טלית וקיטל ומצנפת ואבנט, ויהמו הכנורות והנבלים בקול יללה ור' אהרן שמואל „השדכן והבדחן" ענה לקולם ויעורר תאניה ואניה בחרוזים זרים ומשונים. השמשים רצים הנה והנה והחזן והמגיד עם כל יתר „כלי הקדש" עומדים חכן, החפה פרושה והמחתנים מריבים איש את רעהו לַקים מאמר חז"ל „ליכא כתובה דלא רמי בה תגרא".— הכלה יושבת על כסא בין רעותיה והיא כנציב שיש לבושה שמלת משי לבן וזֵר פרחי חֶמֶד ועלי הדס בראשה. לא תפתח פה לא תגיע שפה ומבעד לצמתה תבטנה עיניה אך אל הפתח באין הפוגות.— „שושבינין! קרא הבדחן, הלבישו את החתן בשעה מוצלחת"! והשושבינין החלו לעשות את מעשיהם ויפצחו כלי השיר קול ענות שמחה, והנה — „צורר היהודים" ראש הגליל, ולימינו עלמה מעלפת בצעיף באו הביתה.— והאיש לבוש בבגדי כהונתו, רביד זהב על צוארו ומגבעת תפארה על ראשו וחרב מעל למדיו, וייף מאד ויצלח למלוכה בעיני אסתר אשר אורו בבואו ותצלח עליה רוח חיים למראהו, אפס נבוכה ונדהמה בראותה העלמה אשר לימינו.

„ראש הגליל"! נשמע הקול בבית החתונה, ואנשי הבית והמחתנים והקרואים הסירו כרגע את כובעיהם מעל ראשיהם וישתאו ויחרישו, ור' ליפא

נגש וישתחוה כמשפטו ויתן ראש הגליל את ידו לו ויאמר: "מה זאת ידידי? לשתות כוס יין באתי והנה ביתך מלא מפה לפה אנשים ונשים וטף וקול ששון ושמחה ישמע בו, האין זה קול חתן וקול כלה"?

"נגוס ונברח רבותי! התחנן ר' שלמיאל המניד אשר עמד הכן לסדר את הקדושין, נגוס ונברח רבותי! קרא עברית ויספוק את כפיו, כי "צורר היהודים" זה יבקש אך תואנה להתגולל ולהתנפל עלינו ולאסור את כלנו בית כלא אויה", ור' ליפא, אשר גם הוא ירא לנפשו מהודות כי יתן את בתו לאיש אשר לא נפטר עוד מעבוד בצבא המלך, ענה בפחד ובמורא: לא אדוני רב החסד, אבל זכה משפחה הוא לנו כי באו מחתני וחתן בתי לשיש אתנו משוש יום או יומים, אך החתונה תהיה אם ירצה השם אחרי כי יפטר החתן מצאת בצבא, במלאות לו עשרים ושלש שנה, אדון רב החסד והחנינה". —

"הבינותי, ענה ראש הגליל בצחוק, אך הראני נא כמוכך את החתן ידידי, או האין זה הבחור היושב בראש השלחן"?

"כן הוא" ענה ר' ליפא בחרדה.

"והאיש הזקן העומד עליו"?

"הוא אביהו, מחתני הרב משיצאנאוו, אדון רב החסד והחניגה".

"שלום לך רב יקר ונכבד"! אמר ראש הגליל בתתו את ידו להרב הנבהל ויוצא גליון ניר מחיקו ויתנהו לידו ויאמר: "סלח נא אדוני הרב אם אפריעך כרגע משמחתך, וקרא את הכתוב בזה".

והרב פתח את הגליון ויעף עין בו ויחשב להתעלף ולנפול אחורנית, אך ראש הגליל והעלמה אשר אתו חבקוהו בזרועותיהם ויפלו על צוארו וישקו לו, "אני בנך יהודה"! קרא ראש הגליל, "ואנכי בתך רבקה", קראה העלמה, ילדי רחל אשתך הראשונה". — —

דומיה איומה שררה בחדר והקרואים והמחתנים והכלה והחתן עמדו כחולמים ויתאוששו הרב ויתחמק מבין זרועות צאצאיו ויטח את דמעות עיניו ויבט בם רגע ויאמר: "ראות פניכם לא פללתי ועתה הראני אלהים אתכם בזה, אבל תנו כבוד לה' ועתה פה נגד אחי ורעי אלה השלם לבבכם את ה' אלהי ישראל"?

"שלם לבבי את ה' אלהי ישראל ותורתו, אב יקר"! ענה ראש הגליל.

"עבדיה אנכי בכל נפשי ומאודי"! ענתה העלמה אחריו.

"רב לי"! קרא הרב ויבך בכי גדול ויבכו אתו הקרואים כלם דמעות שמחה וגיל. —

"בני יקירי, אמר הרב אחרי כי שבה סערת רוחו לדממה מעט, ספר נא לי את קורותיך, ומי זה הביאך הלום, ומה הכגדים האלה אשר תלבש והחרב הזאת אשר מעל למדיך, ומה מעשיך בזה"?

לכן שמעה אב יקר ונכבד, ענה ראש הגליל, שמעה אף את אסתר היעודה לי בעודך בבטן אמך, גם אתם הוריה היקרים והקרואים כלם האזינו ואספרה. — בצאת אמי מביתך אב יקר, כי כתבת לה ספר כריתות ושלחתה, ותצא ותקח

גם אותנו אתה, אותי ואת רבקה אחותי. ואנכי אז בן שבע שנים ואחותי יונקת שדים אשר לא ידעה עוד קרא אב ואם. ונתע את הורתנו היקרה מעיר לעיר מבלי אשר מצאה האמללה מנוח לכף רגלה. אבל מצאה עד מהרה מרגוע לנפשה העיפה כי שבה אל אלהים אשר יצרה ונשאר אנחנו יתומים עזובים מאב ומאם יחרו. אך רחמי אלהי החסד לא עזבונו ויחמול עלינו איש ישר וחכם לבב, מורה לבני עבר בעיר פ . . . בשלעזיען אשר לעסטעררייך, ויאספנו אל ביתו ויאמץ את אחותי לבת לו ואותי שלח לבתי הספר אשר להמשלה וגם הוא עמל הרבה מאד וילמדני דעת אלהים ותורתו וחכמת ישראל וספרתו. הודות לאל כי לא אבוש לפתוח שפתי בקהל בדברים אלה. בבתי הספר הצלחתי בלמודים לשמחת לב מטיבי ואלמד דת ודין בהאוניווערזיטעט אשר בבירת המלך, ויהי כי רצתה המשלה לזכות את ישראל, ויפתחו לפנינו שערים סגרו מימות עולם, שערי כל כהונה ומשמרת בארץ, ויאמר מטיבי אלי: „עתה אזר כגבר חלציך והשתלם בלמודים ועבדת את עבודת המשלה באחת מערי ארצך והיה זה שכרי כי תפאר את שם ישראל בעמים". לעצתו שמעתי ואחרי עמל רב ונדודים אין מספר נפקדתי לראש הגליל בעיר הזאת. מוזר אמנם היתי פה לאחי ורבים חשבוני לאויב וצורר, אך בשמים ערי כי לא הרעותי את אחד מהם ואתן כבוד לעמי בכל אשר היה לאל ידי. מבית אבי וממשפחתי לא ידעתי כל מאומה זולתי כי נולדתי באחת הערים הקטנות בגליל קראקוי וכי אבי גרש את אמי וישלחה, ואך לשוא שאלתי עליו בעיר מולדתו וחקרתי ארותו בין אנשי מקומו, כי ענוני כי הלך מאתם ועקבותיו לא נודעו וְאִישׁ מחקור עליו עוד עד אשר אשלים חוק למודי, והנה זה ימים אחדים נודע לי במקרה כי עוד אבי חי וכי הוא רב בעיר שיצאנאוו, והאיש היקר אשר הודיעני כל אלה מבלי אשר ידע מי אני ומבלי אשר גם פלל כי יהודי אנכי, האיש היקר והנעלה הזה השמיעני גם לתמו כי אסתר זאת היושבת בזה, העלמה אשר מיום ראותי אותה נבא לבבי לי כי היא חלקי בחיים, העלמה הזאת היא כ ל ת י אשר באתי אתה בברית התנאים זה שמונה עשרה שנה".

„האח! גדולים מעשי אלהים חיים"! קרא שלמה בעליצת נפשו.

וראש הגליל האיר את פניו אליו באהבה ויוסף לספר: ובהודע לי זאת מהרתי ואכתוב את כל הקורות אותי למטיבי ולא אָחַר האיש מבקש בין הדברים קלי הערך אשר השאירה אמי זכרה לברכה אחריה והנה אמנם נמצאו התנאים האלה אשר נתתי היום על ידך, וימהר לשלחם לי בידי אחותי, היא בתך זאת העומדת לפניך, אשר גם נפשה כלתה לראותך כמוני אב יקר ונכבד".—

„אכן אצבע אלהים היא"! קרא הרב ויראה לכל הנצבים עליו את הכתב אשר כמעט בלה מרוב ימים, ויספר להם „את דברי התנאים והברית שנדברו והותנו בין הני תרי הצדדים, בין המלמד ובין השמש" בעת אשר באה שרה אשת ר' ליפא עד משבר ותקש בלדתה ותלד את הכלה הזאת,— וישמעו כל הקהל וישתוממו ויקראו פה אחד: "מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו"!—

ו.

אחרית דבר.

„ואהרן שמואל יענה ויקרא „זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"! קרא „השדכן והבדחן" בקול גדול, עפר אני תחת כפות רגליכם מורי ורבותי, אך למה אתם עומדים כנדהמים? הרי בשר והרי יין, הרי כבוד וגדולה, והחתן מוכן והכלה מוכנת, צפרניה כרותים ובמקוה". . . .

„הם! קרא הרב, הכל יודעין כלה למה נכנסת לחפה אלא כל המנבל את פיו"...

„עפר ואפר אני תחת כפות רגלי כבודכם מורי ורבותי! קרא „השדכן והבדחן", אבל משנה מפורשת היא במסכת שדכנים: „הכל מצוים על נבול פה חוץ מהשדכנים והבדחנים ופוסקי שאלות נשים מפני שפרנסתן בכך, במה דברים אמורים בשאר ימות השנה אבל בפורים ובחתונה אפילו תינוקות של בית רבן מותרים בה, ואנכי ש ד כ ן ו ב ד ח ן והיום יום חתונת בת הגביר ר' ליפא ובן מורנו ורבנו הרב משיצאנאוו ומדוע זה לא אדבר כאשר עם לבבי? — היחפוץ הדר כבוד אדוני בהעלמה הזאת? קרא בפנותו אל ראש הגלילי, ומבלי הוחיל עד אשר יענהו השתחוה ויקרא: כ י ו ן ד ש ת י ק ש מ ע מ ג י ה נ י ח א ל י ה! ויסן אל אסתר וישאל: וְאַתְּ הַתַּחְפּוּצִי? — אך למה זה ארבה לשאול עוד, הלא שתיקה כהודאה, העין רואה והלב חומד! קרא כמנצה, ואתם שושבינין הלא ידעתם את אשר לכם לעשות"! —

ראש הגליל פתח את אזור חרבו ויסירה מעליו ולבישוהו השושבינין את בגדי הלבן מעל לבגדי כהונתו, „והשדכן והבדחן" הבין כי לא עת היא להאריך ולא הרבה להג עוד לעורר אֵבל בגמטריאות וראשי תבות כדרכו כי אם אחז דרך קצרה וישתה כוס יין מלא ויקפוץ על השלחן ויקרא שמח:

„ואתם בעלי שיר פרטו עלי נבל,
אהרן שמואל שדכן אחד בתבל!
תשמח ותרון כל הפמליא של מעלה
והרב משיצאנאוו יברך חתן וכלה"!

ואך נתן הרב את ידיו על ראש בניו לברכם ויקרא הבדחן שנית:

„פרטו עלי נבל אתם בעלי שיר!
הפעם יעמוד על הברכה נגיד וגביר,
הלא הוא המחתן מורנו ר' ליפא
יברך את בניו קודם חחפה"!

עוד לא כלה המחתן ר' ליפא את ברכתו ויוסף „השדכן והבדחן" ויקרא:

„כנורות ונבלים יענו בשיר
ברחן כמוני אין עוד בעיר!
תעמוד לברכה המחתנת שרה
אך תחיש תמהר כי העת קצרה"!

ובטרם תחלת עוד המחתנת שרה לבכות בנשתה לברך את כתה והבדחן קורא בצחוק גדול:

יפחד השדכן והבדחן אהרן שמואל
מקרוא לברכה את המגיד ר' שלמיאל
פן יאריך כדרכו, ירבה בכוונות
ונפשי כמהה לכסף שדכנות"!

„שושבינין"! קרא בקפצו טן השלחן, והשושבינין עשו את מלאכתם באמונה ובעוד רגעים אחדים ויקדש יהודה המכונה דאקטאר לעא, ראש הגליל בעיר גריליב את אסתר בת ר' ליפא בעל בית היין כדת משה וישראל ור' שלמיאל המגיד סדר את הקדושין. — —

למשתה החתונה באו כל בני העיר למגדול ועד קטן, וגם אלה אשר לא נקראו באו לראות ולהתפלא ולהשתומם ותהי שמחה גדולה מאד, וכטוב לבם ביין ויהיו כשוכחים כי „ראש הגליל בעצמו" הוא אשר ישמחו היום ביום החתונה, וגם אלה אשר יראו אתטול מגשת אליו ומהבט בו, התהלכו אתו היום כעם אח ורע מקדם קדמתה. גם ר' שלמיאל המגיד, אויבו הנורא מלפנים אשר השבהו תמיד „לצורר יהודים" ושונא ישראל, גם הוא כרת היום ברית אתו לעיני כל ישראל וישיחו שניהם יחדו בשפת יהודית מטש כדבר איש אל רעהו. — דעת לנבון נקל כי אבות אסתר היו היום המאשרים מכל מאשרי ארץ, ואף כי הרב משיצאנאוו בְּהִוָּדַע לו כי עוד בנו חי וכי הוא שליט בכל העיר גריליב ומושל ביראת אלהים. — לשמחת לב שלמה אין קץ, בחבקו את בעל אחותו, את האיש הנעלה הזה אשר נתן לבבו לו ככוד אלהים מיום הכירו אותו, בחבקו אותו ובנשקו לו ובקראו לו באזני כל הקהל: „אלוף ורע ואח יקר"! — ובראותו עוד את רבקה אחות מטיבו עומדת על יד אחותו והיא כשושנה מתפתחת באביב עלומיה, וימלא לבבו רגשות נעימות, רגשות קדש אשר תרגיש רק נפש זכה וטהורה בתמת נעוריה. — גם היא, הנערה אחות ראש הגליל, בת הרב משיצאנאוו, גם היא ראתה ותגל, הביטה בפני אסתר אשת אחיה ונפשה לא שבעה מנשק לה ומחבק אותה, ובהתגנב מבט עיניה לשלמה אשר עמד למולה ויכסו פניה במראה השושנה ותיטב עוד שבעתים מאשר היתה לפנים. — „הידד"! קרא „השדכן והבדחן" אשר רק עיניו חזו ועפעפיו בחנו את שתי הנפשות האלה, הידד! מחר ואמלא את חצני כסף שדכנות כי ברגע הזה ראיתי את המלאך שדכניאל מעופף בשתי כנפים ומכריז ואומר: בת מורנו ורבנו הרב משיצאנאוו להבחור שלמה בן ר' ליפא מגריליב"! — פני הנער והנערה האדימו מבשת והשומעים צחקו וירונו. —

ככה שמח הקהל כלו אך אחד מהם עמד כאיש נדהם ויהי כאלם לא יפתח פיו, הלא הוא דודשי בן הרב אשר ירש אחיו ראש הגליל את כלתו ויקחה לאשה. אפס כי לא קנאת גבר תאכלהו, לא, הוא לא ישים לב להאשה אשר לקח אחיו כי מה לה ולו? — אבל על הטלית והקישל והשטריימיל והספאדיק כי לקחו מאתו עליהם נפשו תאבל! — — הנחם דודשי בן יקיר! הגה ר' אהרן שמואל „השדכן והבדחן" חי, והוא לא ישקוט ולא ינוח עד אשר

ישימך לחתן שנית, ועוד מעט מזער והיו לך כלה חדשה ושלית חדש וקיטל חדש ושטריימיל חדש וספאדיק חדש וקרא לך שם חדש: האכרך טורנו ר' דודשי בהר"כ, רק חזק ואמץ! —

מותר האדם מן הבהמה.

חַיִּים בְּנֵי: אָדָם חַיִּים כְּלָמוֹ
חַי גַּם הַיְקוּם כָּל רוּחַ בָּמוֹ;
אַךְ מָה הַחַיִּים לוּ הַעַת אָבִינוּ
בַּדַּעַת זוֹ אָז רַבַּת נִפְלָנוּ
וּמָה—נִשְׁאָלָה—בַּחַיִּים הָהֵמָּה
מוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה?

רַב־אָדָם הֵן יִקָּרֵא „חַיִּים"
לְאֵי־דוּמָם וּלְנוֹעַ־רַגְלַיִם
לָעֵר לַנֵּם לַשְׁוֹתֶה לָאוֹכֵל
לַהוֹלֵךְ לָעָף לָרוֹמֵשׂ וְזוֹחֵל;
וּמָה אֲפוֹא מַה בַּחַיִּים הָהֵמָּה
לָאָדָם הַיִּתְרוֹן מִן הַבְּהֵמָה?

יִקָּרֵא „חַי" —לְלֹא־מֵת עוֹדֶנּוּ
וּמֵת — לְכִבְרָ עוֹד חַי אֵינֶנּוּ
חַי — לַנּוֹשֵׁם לַחוֹטֵם בְּאַפּוֹ
וּמֵת — לַחֲדַל־רוּחַ וְלְאֵי־חֵפֶץ בְּכַפּוֹ;
אַךְ מָה אֲפוֹא מַה בַּחַיִּים הָהֵמָּה
הַיִּתְרוֹן לָאָדָם עַל הַבְּהֵמָה?

יֵשׁ — יִתְגָּאוּ בְּרוּחַ וָנֶפֶשׁ
בַּנִּשְׁגָּב וּמָרוֹם מֵחוּשׁ יִטָּפֵשׁ;
יַאֲמִינוּ כִּי מַתַּת דַּקָּה־מְאֹד־דַּקָּה
סְפוּנָה גַּם טְמוּנָה בְּנֶפֶשׁ זַכָּה
וּבָהּ נִפְלָאוּ בַּחַיִּים הָהֵמָּה
וּלְאָדָם בָּהּ יִתְרוֹן מִן הַבְּהֵמָה.

יֵשׁ — יָשִׂיתוּ פִּיהֶם בַּשָּׁמַיִם
וּלְמַעֲרֵיצֵי דַּת־יָהּ יִקְרְאוּ חַיִּים
(וּלְכָל זָלְתָמוֹ מֵתִים יִקָּרְאוּ
אִם מֵעֵדֶן־הַחַיִּים גַּם יֹאכְלוּ יִשְׁבָּעוּ—)
דַּת־יָהּ—יַבִּיעוּ—בַּחַיִּים הָהֵמָּה
כָּל־יִתְרוֹן הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה

יֵשׁ — לְשׁוֹנָם תְּהַלֵּךְ בָּאָרֶץ
עַל תֹּם עַל יֹשֶׁר מִשְׁפָּטָם יֵחָרֵץ

עַל חֶסֶד עַל טוֹב הֵם יִשְׂאוּ דֵּעַ
לִשְׁלָם לִתַּמָּם עִם כָּל אִישׁ וָרֵעַ ;
הֶן זֹאת—יֹאמְרוּ—בַּחַיִּים הָהֵמָּה
יִתְרָה לָאָדָם עַל הַבְּהֵמָה.

יֵשׁ — עַל דַּעַת וּמְזִמָּה יִתְרַפָּקוּ ;
בִּלְעָדָהּ—הֵם אוֹמְרִים—חַיֵּינוּ יִבֹּקּוּ ;
כִּי מֶה חַיֵּי סָכָל נָבוּב וָבַעַר
כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ וּכְחַיְתוֹ־יַעַר ?
אַךְ הַדַּעַת אֵפוֹא בַּחַיִּים הָהֵמָּה
לָאָדָם הַמּוֹתָר מִן הַבְּהֵמָה

יֵשׁ — יָשֹׁקּוּ לְתַעֲנוּגוֹת־הַחַיִּים
(יָפִיחוּ בְּעַנְוֵי־אֶרֶץ וּקְדוֹשֵׁי־שָׁמַיִם)
"חַיִּים" !— יָרִיעוּ—לִשְׁרִירוּת כָּל חֵפֶץ
לֹא לָנוּ חַיֵּי־סוּס תֶּבֶן וָנֶפֶץ
כִּי אַךְ עֹנֶג אַךְ נֹעַם בַּחַיִּים הָהֵמָּה
הַיִּתְרוֹן לְאָדָם מִן כָּל הַבְּהֵמָה.

וָיֵשׁ — יִתְכַּחֲשׁוּ לַנֶּפֶשׁ וָרוּחַ
לְלֹא־בְיָד־יֻקָּח וּלְמַה־שֶּׁיָּפוּחַ . . .
עֲשׂוֹת מַה שֶּׁבִּכֹחָם זֶה כָּל חַיֵּימוֹ
וּמַלֵּא־שֶׁפֶק חוּשָׁם כָּל עוֹדוֹ בָּמוֹ ;
יוֹדוּ יַגִּידוּ כִּי בַּחַיִּים הָהֵמָּה
לָאָדָם אֵין יִתְרוֹן מִן כָּל הַבְּהֵמָה. —

* * *

אַל פֹּה לַכְרִיעַ אַל לַגִּיד פֶּשֶׁר
מִי מִכֻּלָּהַם אַךְ דֵּעוֹ יִכָּשֶׁר
רוּחַ אִישׁ אִישׁ לוֹ אֹמֶר יַבִּיעַ
יִתְרָה לוֹ יִבְחַר רֵעוֹ יַכְרִיעַ
בַּטּוּחוֹת לוֹ דַּעַת בַּחַיִּים הָהֵמָּה :
מַה־לּוֹ הַיִּתְרוֹן עַל חַי וּבְהֵמָה.

דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו יַבִּיעוּ אֹמֶר
אִם יִתְרוֹן לָרוּחַ עֲלֵי הַחֹמֶר
לַמִּתְיַמְרִים בַּנֶּפֶשׁ אוֹ לְיוֹדְעֵי אַךְ גֵּו
לְאַנְשֵׁי דַת־אֵל אוֹ לִתְמִימֵי־לֵב.
מִשְׁפָּט־אִי־חָרוּץ בַּחַיִּים הָהֵמָּה
עַל יִתְרוֹן הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה ! —.

ארעסע צבי הכהן שערשעווסקי.

אשר קרם מודיעים.

את אשר קרם מודיעים ואשר עשו לא משמיעים, קרא בטר נפשו המקונן אשר ידע דרכי עמו במאוד מאוד, ובטלים המעטות האלה השכיל לתאר לנו דרכי ישראל לכל משפטיהם: עת אשר יקרה לו פגע וצרה יזעק וישוע ולא ישים אל לבו כי על הרוב הוא הסב בנפשו, האם לא צדק העם בקראו בנפש מרה: אם תאכלנה נשים פרים? אך בעת ההיא שכח על „אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא!" לוא שמע בעצת נביאיו, לוא הטה אזנו למוסר בטרם קדמוהו ימי עני כי אז לא ראה הרעה ולא בכה בטר נפשו על עוללי טפחיו אשר היו לברות לשני נשים רחטניות, ומאז ועד היום לשוא הפז בניו מוסר לא לקחו, מאז ועד היום יזכרו רק אשר קרם ולא אשר עשו, הנה שועת בת עטנו תשטע בכל דור על הכהנים האכזרים, אשר רדפום בלי חמלה ויכינו להם מדורות אש יען כי לא האמינו באשר האמינו המה, ואמנם צדקו מאוד בזעקם חמס, כי אין לאיש הזכות והצדקה להכביד על רעהו את אכפו כי יאמין בכל אשר יאמין הוא, אך האם לקחו מוסר להיטיב דרכיהם ולבל יחטאו גם המה באשמת רודפיהם? אך לא! הנרדפים האלה שבו ויהיו תמיד לרודפים, לא את שונאיהם החזקים מהם כי אם את אחיהם החלשים רדפו באף ובחמה שפוכה אם לא האמינו באשר האמינו המה, אם נמצא אחד מהם אשר ערב לבו לחשוב כהעולה על רוחו ולהשטיע דבר כאשר בלבבו, אז יחד עליו התטלאו ויתנוהו לחרם ולקללה וירדו לחייו בלי כל משפט וצדקה, וכן המה עושים עד היום הזה, את אויביהם המה יראים ואת אחיהם יעשו כמשפט הגוים בקנאה וחמת נקם, יעשו חברות כחברות כהני הגוים ואגודות כאגודת האינקוויציאן לשפוט את כל איש אשר ימאן הביא צוארו בעלם, עדים המה „הלבנון", וכל כת דיליה, חברת „מזיקי הרבים" בארץ רוסיה אשר תקרא לנפשה בשם „מצדיקי הרבים", וכל חפצה לעשות כלם לצדיקים בעל כרחם, ובימים האלה נוסדה חברה גם בירושלים אשר בכל דרכי האינקוויציאן תלך מבלי נטות ימין ושמאל (על דבר החברה הזאת כתב אלי איש נאמן היודע כל פעולותיה ומזמותיה ואולי אתן עוד דבריו בהשחר) ובלהם זה יביאו רעה על משפחות רבות — את אשר קרם מודיעים ואשר עשו לא משמיעים! —

מה יהמה לב בן ישראל בקראו בספר אשר כתב מאויבי העם הזה או עת כי ישמע באזניו כי שם ישראל ואמונתו ינתנו לגדופים, הן כל איש יקפץ ויתר מטקומו על הנבלה הזאת, ומה יעשו המה? האם ילמדו מפשעי שונאיהם להיטיב דרכיהם? אך לא! נשים נא עינינו לדרכי עשירי עמנו ומשכיליו, המה כרבם יבושו בעמם וימפלו עליו חטאות ואשמות, שפתו להם לחרפה, זברון חכמיו ותורתו לבשת הפנים, והיהודי וכל דרכיו ומעשיו נבזה ונמאס בעיניהם, ואיך יהיה להם פתחון פה לקרוא חמס על אויביהם? — אך הלא זה דרכם רק את אשר קרם מודיעים! —

כמה דמעות שפכו, כמה הרבו בכי ואנקה עת אשר אויביהם בקשו

להעבירם מדתם ולקרבם [תחת כנפיהם ויאמרו לתת להם טוב הארץ במחיר אמונתם, אז שועה נפשם בצר להם כי נבלה יעשו אתם, ועת אשר יונח להם אך רגע מחמת רודפיהם ושלום יהיה להם ימהרו המה להחזיק בדרכי העמים ויזרו את כל דתם ואמונתם הלאה, והמורים והמטיפים בראשם, ויקראו בחזקה היו נהיה כגוים, ולא יזכרו כי אך זאת בקשו מהם — אך הן את אשר עשו לא משמיעים.

איך יתחמץ לב איש ישראל בראותו כי תמצאנה ממלכות אשר תגזלנה משפט בני עמו, ותרבנה עליו מס ומשא לעיפה, ולא יתנוהו לחיות כחפצו ולמצא חית ידו כאשר תמצא ידו, המס יקחו ממנו עשר פעמים יותר מאשר יקחו מיתר יושבי הארץ ואף החלק העשירי מהזכיות לא ינתן לו, הן יצדקו בריבם על גזל משפטם, ומה הם עושים? האם יראו כי רצח וגזל הוא לגזול משפט איש אחרי כי כלם אחים המה ולכלם הצדקה לחיות כחפצם? אך לא! עת אשר תמצא יד אחד מהם להשתרר בחזקה על אחיו, כי יהיה לראש העדה לגבאי או לנאמן, אז יטה ידו על צאן מרעיתו וישד חלבם ויגז צמרתם ויפשיט עורם מעל עצמותם בלי חמלה, העשירים יקחו להם מכס הבשר ויגזלו בלי חמלה את עניי הצאן אשר רק ביום השבת יעלה בשר על שלחנם ויחלקו את הגזלה ביניהם. החברא הקדישא תהיה למחתה לחיים ולמתים, כי מנהיגיה בעלי הזרוע לא ידעו רחום ביום דין *), יחמסו נחלת יתומים, יחבלו בגד אלמנה כחומסים עלי דרך, ואם יצעק איש חמס באזני הממשלה אז יקראו בחזקה: נרדפים הננו ויודיעו את אשר קרם אך את אשר עשו זאת לא ישמיעו.

כחמס ושוד יחשבו היהודים להממלכות אשר לא תתנה יד לחכמיהם להושיבם על כס מורה ראש, או מחוקק או שופט, ואמנם יצדקו בריבם, כי על הממשלה לתת המשרה לאיש אשר לו כשרון ודעת ולא להביט לאמונה, וראה זה מה יעשו אלה המבקשים משפט? האם יתעוררו המה לתת לחכמיהם יד ושם? האם יקומו לתמוך בידי מוריהם למען יורום בינה והשכל? האם יתנו המה את המשרות הנכבדות בקהל ועדה על שכם יודעי דעת ותורה למען ישבעו לחם? אך לא! המה אם פתאים המה ירדפו באף את כל חכם וישחיתו עץ לחמו, וגם אלה אשר עזבו פתי גם המה (על הרוב) לא יפנו עוד אל אחיהם החכמים החיים במצור ומצוק, ואת אשר עשו לא משמיעים —

בשמחה רבה ישמע איש ישראל ואף האוהב אמונה, כי העמים יעזבו את הבליהם משנות הבינים, לא יאמינו עוד בדברי מורה מתעה וכהן מורה שקר, ואיש ישראל לאחיו ישמיע בעליצות לב כי נשברה כח האב ברומה וכל

*) מעשי מנהיגי החברות האלה נודעים למדי, וזה לא כביר כתב אלי אחד ממכירי על דבר שערוריה בזאת אשר נעשתה בעיר מינסק ברוסיא במות הגביר הנכבד מרדכי קלעבאנאוו כי למרות החוק אשר שמו בעיר לבל יבקשו יותר ממאה והמשים רו"כ דמי קבורה נמרו הגבאים ויחליטו לבקש מאת יורשי קלעבאנאוו אלף רו"כ בלי משפט וצדקה, ואף כי קמו נגדם ישרי לב כהגבירים ר"ש לוריא ראפופורט ור' שמחה לוריא, בכל זאת עמדו החומסים על דעתם ולא נגעו בהמת עד אשר שלמו להם כבל אשר בקשו. הנה כן עשו לאיש אשר צוה בצואתו לחלק כסף רב לדבר מצוה, ומעשים כאלה יעשו בכל יום ואין מכלים דבר, ואם יקום איש לדבר אתם משפטים יתנוהו כמלשין ועובר ישראל וחייו תלואים לו מנגד —

קרושיו עמו ויבקשו אך צדק ומשפט ומישרים, ואם לא יאמין השומע כי המה כבר מצאתם רחצו? אך לא! הביטו וראו פה "יהודי טוב" לוכד פתאים בערמתו, ושם מ ג ׳ ד מוסר הבלים לוקח לב שומעי אמרותיו הנפתלים, ושם יאגדו אגודות המון עקשי לב ורודפי רמיה וישלחו דברי שקריהם ואולתם בקהל למען המות רבים בתהו וימצאו שומעים להם ולאולתם המחזיקים בידיהם ומכספם ישחדו בעדם למען גרש אור מפני חשך, ואלה אשר יקראו מלא אחרי מכתבי העתים היוצאים על ידי הכהנים, המה יתמכו בידי "הלבנון" ומרעיו אשר יַרְבּוּ כזב ושוד גם ממכתבי העתים אשר לכהני העמים, יען מה? יען כי רק את אשר קרם מודיעים ואת אשר עשו לא משמיעים —

כאלה וכאלה רבות נראה בדרכי העם הזה, אך לא רק באמונה וחכמה כי אם גם בדרכי החיים: בארצות אשר שם לא יתנו את בני ישראל ל ה א ח ז ב א ר ץ, לקנות להם אחוזת שדה וכרם ולבנות להם בתי מלאכה וחרושת מעשה ולסחר את כל הארץ למען ימצאו חית ידם בכבוד ואמונה, שם יבכו מרה על גרלם המר, והצדק אתם, אך האם ידעו להוקיר את הטובה בארצות ששם ינתנו להם כל חפציהם? אך לא! פה בארץ הזאת אשר להם כל זכות וצדקה כאשר לכל יושבי הארץ ובידם לקנות להם נחלה ושדה וכרם ולהכין בתי מלאכה וחרשת מעשה ולסחר את כל הארץ כחפצם, והרבים מהם לא ישימו לבם אל הזכיות האלה, כי לכל אלה דרושים עבודה רבה וכשרון לקבץ על יד, ועל כן המה זונים אחרי הבאֶרזע, אשר לא תבקש לא עבודה ולא כש רו ולא ישר ולא דעת, שמה ינהרו המונים המונים עשירים ועניים, כי לעשות עשר בין לילה תאוה נפשם, ורבים עשו עשר עד אשר בא ה ש ב ר הגדול בימים האלה על הבאֶרזע ועל באי שעריה, ועתה האם יקחו מוסר להיטיב דרכיהם, אך לא! עתה יתאוננו על הממשלה אשר לא פקחה עין בתחלה להצילם משבר, כמו בידי הממלכה להציל את כל איש מרמה לבל ילכד בערמתו; לוא נתנה הממשלה חק להטעים מספר באי הבאֶרזע או מספר החברות והאגודות, כי אז צעקו חמס על המעשה הרע הזה, כי חוק הוא בארץ הזאת לתת לאיש איש לחיות ולעשות כחפצו, ועתה ישובו ויבקשו חשבונות רבים מהממשלה, ולא רק בהממשלה יחר אפם כי אם בכל אלה אשר יוכיחום על פניהם, וכן נחרו גם כי אחרים על אשר דברתי בהחוברת השמינית אודות הבארזע ושברה, יען כי לבם מר על כספם אשר עלה בתהו ויתנוני כשמה לאיד, אמנם לא אכחד כי שש הייתי בכל לב להאיד הזה לוא ידעתי נאמנה כי ממנו יקחו מוסר להיטיב דרכיהם, כי אמנם רעת הבאֶרזע גדולה מאוד, ורבים חללים הפילה בימי שלותה מאשר הפילה ביום שברה. — הבארזע נחוצה היא בימינו למען הגדיל המסחר, למען הרחיב גבולות חרשת המעשה, למען הרבות מספר המחורות והסוחרים אחרי כי תהיה כמקוה הסוחרים, והקונה ימצא על נקלה את הטבר והמוכר ימצא את מבקש משלח ידיו ומרכלתו, ועל כן הצליחה הבארזע להחשב כמושלת בארץ, וגם הממלכות אך לה תצפינה עת כסף דרוש להם, וכמעט על ידה (הרבה יתר מעל ידי הסבלנות)

זכו בני ישראל למצב טוב ולכבוד ועשר, כי הממלכות תדענה מאוד כי באין יהודים אין בארץ ובאין בארזע גם מסחר אין, בלערה לא יסלו מסלות ברזל, ולא תבנינה אניות הקשור ובתי מלאכה והיא כמחזקת בעמודי מסחר הארץ, ולוא כן היה כי אז היתה באמת מקור כל טובה, ובאי שעריה הצליחו וירבו הצלחת הארץ, אך סוחריה שבחו זאת כי היא אך העוזרת על יד המסחור ויעשוה לתכלית המסחור, ויחדלו מסחור את הדברים הנחוצים והמביאים פרי ויסחרו רק בשטרות בערמה, בשטרות אשר לא יביאו פרי ולא יצמיחו טובה כי אם למיסדי האגודות אשר יקחו חלק בראש, ומסחר השטרות היה ל מ ש ח ק כשחוק הקארטין אשר ביום אחד יעשה איש עושר רב או יאבד כל הונו, ומזאת יצאה הרעה הגדולה, כי אנשים אשר לא ידעו דעת ולא כשרון להם עשו והצליחו וירימו ראש, וכל רואיהם קנאו בם ויעזבו לאט לאט את עבודתם ומשלח ידיהם הדורשים עמל רב ויכוגנו פעמיהם אל הבארזע למען התעשר בלי כל עמל, ואלה אשר בלי דעת וכשרון ראו שכר הרבה השחיתו דרכיהם עד מאוד כי לא ידעו ערך הכסף אחרי כי לא בעמל השיגוהו, ויפזרו כסף כאפר לכל דבר הבל, לגור בארמנות ולהרבות להם מרכבות ופלגשים, ובעת אשר בבית הבארזע יגרו איש את רעהו מדנים ויקראו למהלומות ויחרפו וינאצו איש את רעהו כנבזים מכל נבזים, הנה בצאתם שער אלי קרת ירימו ראש כמו נדיבי הארץ המה ועל ברכי אצילים ראו אור (כן דרך רוב בני בית הבארזע) ועל ידי זאת עלה מחיר כל דבר חפץ למעלה למעלה וערך הכסף ירד מטה מטה, עד כי קצרה יה העובד עבודתו אף ביד חרוצים ממצוא עוד חית ידו, ועל כן רפו גם ידי בעלי בתי מלאכה, כי תחת אשר לפנים מצאו ללות כסף בנשך חמשה למאה, עלה הנשך לשנה עד עשרים למאה ויותר ויאלצו גם המה לעזוב את המקור הנאמן למחיתם למען שאוב להם מהמקור המשחת, ממקור הבארזע, ותהפך הבארזע אשר בראשיתה היתה כעוזרת לחרשת המעשה לצרה לה וזה הדבר כי מרמה נשאה ראש ותנחל כבוד, כי אלה הנבערים מכל דעת אשר העשירו בין לילה הביטו בגאוה ובוז ככל איש אשר ידו תקצר מפזר כסף כמהם, ומי יחפוץ עוד לעבוד עבודה רבה או לבקש חכמה להחיות נפשו, אם לא כבוד ולא חפצי החיים ימצא בגללם? — ומי יודע איד רבתה עוד הרעה בימים הבאים לולא נשברו עתה זרועות הבארזע ואדיריה נפלו עד לבלי קום עוד. ועל מפלתם לא נבכה ולא נאנח, כי אולי תצמח ממנה טובה רבה בימים הבאים, ולולא נלכדו גם רבים בערמתם אשר בזעת אפם מצאו לחמם ומעט הכסף אשר השאירו להם היה לטרף לשני הלבאים האלה, ובני ביתם יחיו עתה במצור ומצוק, כי אז גם שחקנו מקרב לב על מפלת הגאים האלה, אך עתה לא נשחק לאיד אחרי כי גם תמימים נלכדו, רק עלינו להעיר אזן איש לרעהו כאשר תמצא ידינו להזהיר את כל איש ישר מלכת בדרך העקשים האלה, אשר בלי כל ספק לא יקחו מוסר מהמכות אשר הכו היום, יראו ישרים אשר בישר מצאו לחמם וישמחו כי לא יפחדו מיום רע, ישימו בעלי המלאכה והחכמה אל לבם כי ממקור מהור ישאבו ולא יזנו

אחרי בארות נשברים ואז לא יפחדו מיום תוכחה ולא יודיעו את אשר קרם כי אם בשמחה ושוב לב ישמיעו את עשו ויתהללו במעשיהם.

מדי דברי בהבאֶרזע אמרתי לתת לפני הקוראים ספור קטן אשר יספר אחד מטכה"ע בשפת אשכנז וממנו נראה מה רב ההבדל בין באי בית הבאֶרזע לפנים והיום: בשנת 1830 כאשר פרץ המרד בארץ צרפת, נפל מחיר השטרות במאוד מאוד ורבים ירדו מנכסיהם, ואחד מנדולי סוחרי השטרות בעיר ווין וואלף וועדטהיים ראה כי כלתה אליו הרעה כי השטרות לא ישוו עוד אף החלק השלישי מאשר שלם במחירם לכן בא לבית הבארזע בעינים דולפות דמעה ויאמר באנחת שברון מתנים: אדוני, מטה ידי, באו לביתי וכל אשר תמצאו קחו לכם—כל השומעים נדו לו מאוד כי זקן ונכבד היה האיש, ויהי כאשר חפץ לשוב הביתה נגש אליו אנזעלם פאן ראטהשילד: וישאלהו מה לך וואלף?— על זה ענהו: אני השמעתי כי מטה ידי ולא אוכל לשלם לנושי —

האם משגע אתה? — ענה ראטהשילד — ואל כל הנאספים בבית אמר: אדוני כל איש אשר ישה משאת מאומה מאת וועדטהיים אלי יפנה היום וישיג את כספו— ואחרי עבור שנים אחדות שב וועדטהיים ויהי לאחד העשירים הגדולים אשר בעיר.

חדשות בישראל.

צמח החפש עושה פרי, כי מיום אשר יצא החק החדש כי לכל אזרח הארץ הזכות לבחור את הנבחרים לבית המחוקקים, התעוררו גם בני ישראל בארץ גאליציען לבחר להם כנפשם, אנשים אשר לחפש ומשפט ישימו לבם, והחברה „שומר ישראל" בעיר לעמבערג עשתה אגודה אחת, ותושט ידה גם לערים אחרות בגאליציען כי יהיו כלם בעצה אחת לבחר רק אנשים אשר שלם לבם את חקי הארץ הטובים, והדבר הזה הוא כקוץ מכאיב בעיני הפולנים, אשר יתעבו את חקי החפש, כי אך להשתרר נפשם חפצה, ועל כן נסו אחדים ממכתבי העת הפולנים להפיל פחדם על היהודים לבל יפרדו מהם, כי יחשבום כבוגדים אם ירהיבו עוז בנפשם לבקש חפש להם, ואחרים לא ברעש ורגז כי אם בחלקת לשון יאמרו לפתות את היהודים למען יתנו ידיהם להם, אך בלי ספק יזכרו היהודים את המכות אשר הכּוּ בית מאהביהם אלה ולא יבערו לתת אזן לחלקת לשון רמיה, ולריבות שפתי הגאונים אשר אין כחם אלא בפיהם, ומוב טוב הוא כי יתנו היהודים יד להרוטהענען המבקשים גם הם משפט צדק.

לפי טכה"ע איזר. וואכענשריפט יבחרו היהודים בגליל בראדי־זלאטשאוו את הד"ר האֶניגסמאן ואגודת הסוחרים תבחר את ה' קאלליר לנבחרים לבית המחוקקים.

בעיר זוראוונא בגאליציען נבחר היהודי זעליג ארענשטיין לראש העיר בירגערמייסטער).

בעיר מאנאסטירסציזקא בגאליציען עיר מושב הרוטהענען נבחר כמו כן איש יהודי שמו הערץ זאפראן לראש העיר.

ד"ר גאלדמאנן (יהודי) נקרא ליועץ המיניסטעריום אשר לארץ גאליציען.

בעיר סטאריטיעסטוי בגאליציען ברחה נערה עבריה יתומה חנה לאת ראָטה מבית מחנכיה ותמצא מפלט לה בבית אחד הפולנים אשר בקש להביאה בברית אמונתו, אך היהודים צעקו חמס על הדבר הזה ויצו ראש העיר להביאה לבית המשפט, אך גם משם ברחה ואין רואה (?) עם אחד מחיל הצבא ותמצא מפלט לה בבית מקלט הכמרים בעיר פרשמיסל, והכמר השמיע נדבות עבורה וירם בראשונה אחר האצילים ששת אלפים פלאר. לעזרתה ורבים עשו כמהו (זאת היא אהבת הפולנים לחפש ומשפט!)

בעיר קאניגסבערג בפרוסיא נקרא למורה ראשי בבית מדרש הרפואה ד"ר יאקאבזאהן איש ישראל. גם הד"ר יאפא נקרא למורה ראשי בבית המדרש ההוא.

בעיר ברלין הורם הפר. לאצארום אשר היה מורה ראשי בבית מדרש לתבסיסי מלחמה למורה ראשי בבית מדרש החכמות.

במילהויזען הוציא איש צעיר ליטים נוצרי דבה על איש יהודי כי שחט את שפחתו למען יתן את דמה בהמצות והיהודי הגיש משפטו לפני בית המשפט ויחרצו השופטים כי המוציא הדבה יתן כסף ענושים להיהודי וגם כל הוצאות בית המשפט ישלם.

גלות יהודי רומעניה. כותב אחד מאמעריקא יכתוב במכה"ע דיא מיימס כדברים האלה: מספר מבני ישראל מתושבי רומעניה אנשים נכבדים ובעלי כסף באו הנה למען לתור המקום ולפנות הדרך למען אחיהם אשר יאמרו לעזוב את ארצם העקבה מדם, ולהכין הכל למען יוכלו ליסד כפרים עד מהרה. הארץ אשר בחרו בה לשבת היא במדינת נעבראסקא, ארץ פוריה ורבת מים וטובה מאוד לעובדי האדמה. בעיר ניו יארק נוסדה חבורה מבני ישראל לקבל את אחיהם הגולים ולסמכם, ובאשר יודיעו התרים כי מצאו ארץ חפץ אז יחלו אחיהם המחכים לתשובתם לעזוב את ארץ רומעניה. ובאשר יחשבו למשפט אלה התרים יהיה מספר הגולים כחמשים אלף נפש.

ה' הורוויץ מניו יארק יסע כעת לארץ רומעניה למען השמיע להחפצים ללכת לאמעריקא את תורת הארץ ולחזק לבם לדבר הזה — מי יתן ויצליח חפצו בידו.

זה לא כביר נמצא ספר נגונים לעשרה מזמורי תהלים, ארון עולם, יגדל, אין כאלהנו ועלינו, אשר עין כל דורש דברי הימים לא ראתה אותו ער הנה. מחבר הנגונים הוא רבי שלמה די ראסטי ובראשו הקדמה מאת ר' יהודה אריה די מודינא, והוא נדפס בשנת ה' שפ"ב (1622). הספר יצא בבית עקר הספרים בעיר פאריז. רעוו. יזר.

לייפציג
פ. מייער.

ב"ה יום ואו ד' מרחשון תק"צ לפ"ק.

לכבוד ידידי ש"ב החכם המופלג המליץ המפואר מ' יעקב שמואל ביק נ"י *)

כן בתם לבי מגלה עפה כתובה פניס ולחוך מלחם קיניס והגם ומי ובתוכם מלקוות ועקילות לין מספר. בכית ולעקת וקללת, רגזת ומחקת ויללת. כחתם רעם הומיה וקוללת. לחלת להסגיד ימיס רבים, יסבת על החגלת סבועים כתלבגולת סיומבת על הבלים, עד כי בקעו ומעליעו עמל ואון. פרקת כל מזמי הזמב המעבלים בזליות מעלל לבעיס סוביס. ומסלכתם בתם מהתסקלות, ויצא הערגל הזה. ועתה הנני בא לעמון חומו כולו עד לחבר דק ומסקך ממנו, לולי הכפא ממבובתך.

כמוני כמוך לחמוך על סלמת רעיס לחובים ויקרים לחבר קלחתם בבם, ומס יפפוטו לם לא לחכם ועל לא דבר בזיתני בפעם הרחבובה ודמיתני למלכים מפוקמים ומלכת ממני כל מחמדי ומגולותי לחבר לחמיה בחם, בחמך כי כמהר לבבי בכל ומפעני וגם בעביני סבקול ומחקיקה בספרים וכלומה סרבה, כחבר תעשה גם בחגרתך זאת, ולם דפקתי על דלחותיך או סלחתיך מחומה, כי הסידות לי כזאת? לחור כא עוד עתה מה עשיתי לך ברחבובה, ובמה הלחתיך? עגם בי! לבי סודעתיך מגובת קבי סמבוכה לבל הכבי ועל זה בתה בתוכות וחרפות. הזאת חבבת לבחלה או לדפיקת דלת? וכעת תבחלבי עוד, מי בתן לי הכח למבוע לבים מְדַבֵּר דבר כחבר עם לבבו, על זה לבחיבך לכל לים בקבן בגדול כתן הכבויון לעבות חובפיו דבר לם לין בו הגבורה להיות מבובעלבים ולימם עולבים, לך פעמים הוא מלוה על זה מפי הבחכם מכל לדם — וכבר הזכרתיך בל חוקיף דבר לבי עוד דבר נבלה כחלה ולא הזכרת, ולבן בבחות חבבים מבבילים ויבבים הרוחים דבר בביה, לחביך עתה על כל ובוכחת.

לחור כא עוד מי הכביד בחכם לת לב בכך (בבוה, כדבך)? ומי דבר ממנו ולוחותיו? לבי לו לתה? זכור כי בק לתה הזכרת בם הבכל בחכחבך, ולבי הבלמתי בחו כרחוי, ולחלתי כי בעית לחון לדבר דבה. לח"ז הבלית לבכך לגרתי לילך, בלא כרחוי, ובכתב לי על זה התבללות מבבבה, והבידות. ל"ב לימא מי הבא להבכך בלבר? וגם הכפלת דבריס בעבין הע בעיניך, לחבלך עוד הפעם לבי לתה? בגד בא לים מתבכל ומעריס בתחבולות בוב ותבובות תוכו, להליע הדבריס ממם מתבך לבתך. ולמה זה קראתני פה בבם "חלוכי"? בא לחון ולא בר חבבי. לא ומבלתי ולא לעבוב בך, חלילה וחלילה. לך גם לא הייתי ולא לחיה לך לעבד לבמוע בתוליך ובזיוכיך ולהחריס, ובהחותם לא תבן עיבי.

החפלחת עוד בגחות בקר כי לחת היית הרחבון לחבר חבבת לחבבת

*) המכתב הזה בלוח לבי מלא המעביל ר' ברלינבלעטער, לך קופו יחבר, לבן לעיר לת חזבי המעבילים לחבר לוולי יחלץ בין לחד מהם קוף המכתב כי יבלחבו בידי ולקבלנו בחוזה — המו"ל.

יקראל ליקוד בקיוס החומה, וכי בשמעי ממך כזאת בעת בוחי לבראך
שמחתי עליך, גם בעשתי מ״ו על זה בחגרתי ללחם מידידי ומשבתי בעיוכך
זה לשעות ועתות. השם יסמכני וילילני. קומו קומים! פה מפיק מבגליות
מלפניה, לית מוליה עתה כזבים כחלם? יש לחתי עוד העתקה מחגרת הסיה,
כ״י שם ידידי כי יהושע יהליש והוח המעתיק והוח הטה, גם לחמיו הרב כ״י
וכן כל לדם יחזו בה הספך ממש — שמש כהבתי בבחור לחק כל גופי ומחלי
הקדשתי לעובדת יקראל ובפתי משקה בבית יעקב, ולחבת עולם לחבתיו מעולי
על היום הזה. ועד זקנה ועד שיבה אני לחבול כל תלחה ומלוקה לם רק
לעובדתם תסייעם וכוי, וכה יתן לי לחלים וכה יוסיף לחק בחמת היו כל לחמי
פי לין בהם נפתל ועקש. וכן כתבתי לך למכבת בספר זכרון. רק בזה
נחהב לת לחמיו, בזאת עלה יעלה, מבפני מלל לחקה, בזאת נפעל ונבדל זה
מזה כלמור שם ושם. ל״ב לא גדלתי לת ילדי ולא חוטתי ממך ממעלה
הגדולה ומחדשה הזאת, בשקלמתי לשלרים יהולה, רק שכיתי לת דברי לשר
הגדתי לכל ילידי מעת שפלותי לרלות חור, וכזמתי רק בגד שלומים כן
בפה מלא ולבש בל עמש. מתרלים כלומדים ועגבים הם עופים עם לחיהם.
כי רק למען תעוגי בשרם יתקבו לשם להפשיע לת עוריהם ולבגוד לת
לבש וגם לת כשפם, בכשיקת עשו ליעקב בממדבי רז״ל, ולא בכללת שלבי
בחלם ח״ו, כי ילעתיך לשוחב בזאת לת עמו בלי בגיעות כחלם. לך ומשת
עד כה הרבה הרם ושם בחעותך מכי דרך, עד בזאת בומשעול לך לשר תחשוב
בעורוך לרחב ודשן.

לומת שכודע לי כי תלמר תמיד ב פ כ י שרוקדים כבגדהו שהמה כופרים
ועוכרים יקראל בלפי״ם. הם! לית לומת לשוך דבר שקר. מתי לא פחדת
לקול עלם כלף? ומתי לא הרבת מכופות לחלה החשים? לא לבד כתבת זה
בניס חגרת הלולים לבעל הלפילה, ובכוכת מלמך בלפילה זו שחתה ומגמה
חותה כעת רק בפני, ולכי הזשרתיך לז על זה, לך גם בעתים הללו בשפיית
פה רלה כלית הרם ושם, שבבת בשוקים וברחובות לבקש בעל קי״ת הלמת
ויבר לך ולל כי לא מלחתו בתחלה רק לחר יום ויומים למען תוכל להתכלל
הללו על לזה דבר קטן, וכן שמחת להשתעשע עם בעל הלפילה, ולא יהות
לך לעשות כן לבקש חברת לנשים לשר תחשבם לעוקבי עקבי יקראל—
וחז״ל לזו להרחיק מעליהם ומעל גבולם, ושלבי ויכות דמשכה, ולפיקורם
יקראל כ״ש לבקר עפי. חולם תחזור עתה מדביך תוך כדי דבור כדרכך,
ותלמר ״לבל גם השם ב״ה לוסף להם ותבן בהלקש קובל ומעלים עין
מחקוכם, ומלילה לנים יקראל להפקיר לת לחיו בהכשלם והמוליכים לת
החומה (לשר כפי הברלה בללת עלמך עומשם, ועכוה יהיה היל) ומוציאים
להוכותם בשבלוות גדולה: ל״ב כודע לי עתה וכן מלז, השפך ממש
שלומת לתה, שכודע לי. חולם זכור עוד הרלשוכות לין יבל הוכוח ביניכו
בענין הזה. כשכתבי על כי מעטתי בדמזים בגד בעל קי״ת החמת ולא ככשפתי
בעוני הקודם, והשיבותיך כי עשיתי יותר מדי ומה שבא תעשה לתה כל

יומי חייך לכוד פחדתך וילחתך, ועל זה עכיס שלחוי לחיס יסלחלי להיות
מחכיס וקובל וכוי וכבל זה העקלני גם עתה על שתיקתי כגד בעל שדיני
עולם ותבקש כי אתלחה עליו בפני עם ועדה, ותדמני לחומז את יקיני יסרחל
בזקכם ובפחות לחסיסם למען יכס רס״ד על סלחי, ולכן חלעק עליו בקהל
רב וכוי. ועתה עמוד והתבונן. לדבריך, חיך יכולתי עשות מחומה כגד זה וגם
כגד זה, וכי חפקיר את אחי בהכשלם, ולא אהיה קובל ומעליס עין ? ולא
חיך כעשות בגלולות שתיות חין קץ. וכל זה רק בעבור כי בחרת בדרך רשני
הכה שכועת, לתת לכל עכין פכיס שוכים ולהרשות לעלמו לעשות מה שלבו
חפץ ולחמר כן לריך להיות ולבעבור בחמר אם עושה כן ולחמר לריך להיות כך
ולא כך, ורק בתיולים קותרים עלמם וכל יקודי המוקד, ולעשות כספים
לחידות לקוב ומותר לעוף עמהם לכל רוח ורוח, לפרשם דרך רחות למעני
עלמו ואם גם הם יתכגדו בינותם עדי יום ביומו. אבל אכי חגיד לך את הרשום
בכתב אמת בלי לכעות מאומה. כל שפל שהלפיס כי שמעון השליך בידי
מחבלה חיזה יומים לרחות בו. ואכי עייכתי בו תמיד והגהתי כל משגה גם
יעלתיו להסיר כל הרחה בעיכי בלתי נכון, אף אם לכוד לא שמע לעלתי, כי
המלילם הטתו בכוד לקחה, ואם אלה חיזה מקרה בא מרחוק ורחות לעכיכו,
לא פכה עוד אל כל יועץ ומורה כאשר זה דבכו בקל לו גם עתה. לא כן שפרו
החכון. יבא היה מלהשחיתו אלא גם על יום או יומים בל ארחה בעשוקים
אשר עשה ואלעיק חמס. רק בא בפעם בפעם ורחה לי בחלבע חיזה מאמר
לאמר הבע פה ואזה פה. וגם ההקדמה העורכה אלי מכעבי לקוחתה כולה.
אך תמיד גלה עפה וכשה עפחייס. ומכה שכיס רבות שכתבתי כגדו בשמרו
לי כי יכבדני ביחוד שפרו אלי, וזה רק בעבור כי מעודי שכחתי לעמוד על
מרומי קרת ולסיות מכגיעות יומבי שעה, בעת יתכו לי זולתי כבוד מדומה על
לא דבר אם לא עשיתי מאומה, כאשר רחית ואז בחגרתי לרי יאחק בעב
מקבעתיך. אכן אכי אומתי ואוח עשה ולא חש לדבתי כלל. ובעת הרחה לי
אח״ז חיזה שבועות לפני ההפשה אלי ההקדמה, בבחלתי והוכחתיו על אשר
יעיב לבו לדבר כגד בני אלולו. וגם בשעה אך אליתי פניו לאמר למה זה
תרבה שוכים בשמועתיך אלה גם לך גם לי ? ומלבד זה כשלתו בהקדמה זו
אשר למרחה יקדם רק לכבודי, חיזה דברי שמלה וקלון כגדי, העורכים למדקדות.
הפלתי בו מאד כי יהקן דבריו וישמיע הרבה מהם. אכן המלילה לעקה עליו
מר למה זה ילחכם ? ותגבר עליו בקולה ויכעס מפכיה — ואכי שמרתי
עוד את הדבר בלבי כי תכיתי עדי שאלו המוסלים רשיוני לחלוקת הכבוד
אלי, ואז לשעת מחתו ואלא חפצי. אכן אין דומם ואין מבקש חותי והחבוד
לא לאוב. מי יודע כי זה הוא לשחה תוכן כל הטענה. וכעת היכולת אחך
וגם את רס״ד לדבר כל אשר יעלה על רעיוניכם או גם לבדות חיזה שקרים
כגד קפודי זה, לא אפכה להם ולא אסגיח אליהם ואל כיולא בהם.

לשכם תפיקתך עליו בזה שדבר דרך מליצה אל הטעב כאלו עומדת
בפני עלמה. חיכה כלום וגדולים ומודים ממכו עשו כן, כמו בעל הכוזרי ובעל

בחיבת עולם. ואין להאשימך על שמחתך בתפיסה זו כי לית דעת דברי הגאון מ"ל (סי' י"ח) לוותר החכם הליק כי דוד כיון בעל כורחו שבי החצ"ד בלוכדו, ואמה שלקח בבתים שהעבד הוא שלוח שעלתה ונכנס מ"ל הללו בזה והבית לבעלי, ודברי הכותבי הרשתון יעו"ש. וגם בשם את הלשים בשתעתו בבר מבמיבו. והכה בחבור הכתת שלמה המסולל מכתב"ן בסקלתתו לפיהום שתוכה, מלא הרבה על החכמה שפיה את לפ, ואתה תשר ידך עם בעלי שקוות לך תתפלא על שם כזה תשר ידע כל קולה שהמשבר לשו בו רק דבר מליצה, והכה בשפריהם כמלא הרבה לעיקר ויקוד לה בשלוח ושעברה, ומה לך לופה כי כזעקת? ואין לבולי עוד להחוכח עמך חולות דברי זולתי ולא לחנן בעשה, רק בחתי להרחות את תכוכתך בימים שלה, כי תשמה למולה בגעי זולתך ורק עליהם תעמוד כזבוד מכליב, ואין זך בעיניך בין השמבים תשר בלשון לשה ידברו, וככה הפשה בחפש מחפש למלוח לוזה בגע בחבור היקר התוכה והפלקופיה. ומי יודע מה מלאת כבר בשמבתי שחדשה. וכל זה רק לסוכיח שלין חבוכים יקרים בעולם, כלקוטי יקרים ולקוטי מכ"ן וכדומה, כן בעניו לחות לשוכה, כן בעניו תכוכתם ומוקשם הכפלה! הפרדת בין קעוכת הקמים תשר בחגבות לולחנו וכיוצ וכו' ובין סולחת סביבוכים תשר בחגבתך. מה לחבן את הבר? מה לגמל את הענקים? תחשוב להדמות לשמים יהיה ולדיקים בחמת, חכמים ומשכילים בתלמוד ובכל מדע, וקעשם עבם מתחיך גם בילחת שלי גם בחכמת לב. שמה לחבים תעימי דרך שהוכיח בתוכת ס', מחעשעים בחקיו, ודורשים בדברי בניהו ודברי חז"ל בחמכות חן ושכל עוב, מקבלים קבל"ת הממ"ת בחמת, וחבף לא מעלה בשם ותתה — ? ועוד מרשה לך לשבר הביכוכים לפיכוכים דקים וחזק לכוח. וכבר ידעת כי מהללי בלתך לא לכבוד משבתי מעולם. לכן יפשא הוא שגדול בעיני קן מלא חכמתו וידיעותיו הרבות ומחקריו העמוקים בשפריהו ושפרי עמים רבים, ובשמה יעשנו הדומים לו גם בילהו גם בין כל עם ועם ושבחי גבר כמוהו לדיקותי וחלוקי, לית יהיו נקלים בעיני?

ואין לחמת בעיך שם תחמר כי לא לעיין סיעד בחגבותיך. וכשפוך הוא. יש לי עדים נאמנים כי חלע להגיון בע"פ, וזה בעבור כי יכלות בן מדרי בעני ונקשה בהן השכחה, ומילתא דחמיסא מלכך לביתי לכתי. כתבת עוד כי עשה ממך התקוה לפלפל עמי, יען כודע לך שחבור לכתי שם שבעים שכהדרין לא יגמכוהו בשבעים שנה כי השכוכות בעלמות וכו'. שעלתיך לויב תוסים? שמקנא אתה לי? הסיעד מרם לך על חבור נפלא כזה? ותשחר כבר עוד לבני בוחו ותכתם את כשתך בתנחומים של הבל, ודבריך לעו. ושים נשם עליך למלוח דבר הגון לספר לי התנחומים הללה, עד שעמדת כמעשים דבריך שלא תוכל לפלפל עמי בעבור שחבור לכתי שם שבעים שכהדרין לא יגמכוהו, ועשם זה הוא נקלת כלובע. לך כוונתך שעלוחתי רבו ע"ז. ולזה כי לא ידעת להשתיב את מחבותי לבך בזה. ולב לי אתי להכחיב את בשתך ולהגד לך כי גם השעם אשר הולחתי בבר לאור לדוגמת מחבורי הבחול, אלא

מן כבר נתחקי תלכות סוכות, בעיני תכמים ובבוכים, ומעם סתים בתלק סקטן הזה, ומה תעסה עוד סם למכות עיניך יעזרני אדי להפיץ בישראל תזרי הבדולים, אתר לא סכים רבות יותכו עוד להגמרם סם לק יהיני ס׳ ויתן לי כח וכוח נכון, כי לז תלתם ונסתם ופתר ונחב לבבך, תתר ותגיל בנעלם כיתבו בשמעו תת גדולת יהראל — לולם בכל עכדותי לא הסבתיך מעולם בפזר נפש לק בעין פקומה על כל דבריך. ולזך תעבד תת לבך לתמר כי תקובותי הן בלי יתם להעניק. ותהפוך עלי דברים תסר דברתי עליך פעמים רבות, כי סבודים תתה מבקש תמיד וכל תקובותיך בלתי מקבילות לתלכות. הגם זה עיקר חדש מעיקרי תכת להסיס על רתש זולתו לתמי נפשו ?

הדוגמא תסר שלחת לי מחולר הסקריס תחברת על תולדות הגאון ר״ז מרגליות ז״ל, (כפי שספרת לי בעלמך ע״ל קפורי קקעהעפען מכוכם) יפה וכוכה היא לדעת תכוכת גוף הספר הזה. בדוגמא זו תוכיח כי תעכיב רבבות בני יהראל היו רתי להיות תכם בתכמת התורה לא בהלכות ולא בהולתות ולא בשום תכמה ומדע, כי תס יעריכוהו ומימו עיף וסכלו בזיקים רק לריך לעזוב עכדות ההלה, תתר תסר תלין תמלית הספר ופתם גתמיותו (רתה זה תדש היא לספר גתמות וחוקיות!) כי תז יכתב תל הקודש פכיתם״ וכו׳. והפלקת זאת תת רוב תעכיבים לתסר יתדו בטלים כל היום וכלי עתם בידם, תלפים רק למביתים לכוכות כספיתם, והיא הדרך היתרה לו כל תעכיב כפי דעתך, ועל דרך כזה תאר רבבו הקדוש תהיא תפלתה לעומתם ותפלתה לו מן השתם ; ותכה היו בתם היזה שלתדו ושתחו בעת זקנתם כמו הרב דבתרליעפעד והדומים לו ועליהם יתות לתאר שעזבו עכדות הספר ומלאו תעליתו תכן הרבה יותר מתם תסר לא רתו חוק הספר תעולם, בוערים ממש מעת ילדותם עד מותם ולא היה להם תם לעזוב ותיך מלאו תס תמלית הספר ? ועכ״פ כלם תיכם יודעים עוד מחומה בעת יתחילו להיות מהגיגים, כמו שהודית בעלמך וכמו שהוא בתמת, ובעלים ומבוטלים ח״כ דברי חז״ל שתחו לא עם הארץ חסיד, ולין הספיקה קורה תלא על חכם וכו׳. לתמם תפרם חכם בחזמות העכומים, היודע לכמות את כל לבם, ולף גם זה תיה בכל מהגיגיך, כי יש גם בהם גם לוילים ופתחים לא ידעו מעכיבי תבל מחומה, חוי לי צל בפלך מכוס מלבך ! ולמה זה בא תתם תלי בתקלות מפלפלים עקודים בקודים ובדודים ? כי נקלת על מהגיג ״רבבות ״בני ״יהראל כ״ת רבי. ותס כ״ת תתם דוקא, הלא ידעת תס לא שמעת כי רבי סוף ג״כ סר״ת מן ״כית ״בר ״״יכי ״רפאים ״בל ״יקוה, ״רע ״בעיני ״ס׳ וכדומה מה שכשמע מפלפלים ובוסחי שמועות מאחרן לאחרן.

רלית עוד להראות דבר תדש כי אין עון כלל להשתעף בעלית שתיהו שלו ולית תם לעלמו השלחות זולתו ותאת שלא מלא בשלוח תקודם שיבעם חיזה רב על תלוילו בעבור דבר כזה רק פעם אתת תלל רב כאשר שלוח לבל סוטח גביבי גנוב למה לך, וזה רק בעבור שפתם כדברי היחיד ותשתיר מלאזכיר המחלוקת דו ע״כ. כללה מלשוך שמזרת ביתים האלו על כל התלמוד

וידעת בכור כי לא כמלא בו הדבר הכ"ל, ובאופן אחר היתה לחיתך חלוקה אחד
ממה שלא מלאת אתה את המבוקש. חולם אלי ידעתי בכור כי כבר עזבת עבודת
האלהות ותתמוד זה שנים רבות ומלאת תמלימה, וגם עלשוך פה בגלה זה,
כי כמחשבת נתת להתמוד תאר הקדוש מה שלא נתנו לו כל החכמים העוסקים
בו כל ימיהם, לא הגאונים כד שכילת וכד הלי ולא כל בעלי תוספות ולא
הרמב"ם והרמב"ן והרשב"א וכל החאחרונים ז"ל, רק הרגלת בזה מלשון אחד
הבא המתקדמים ומעשרים בכל מעריהם וקורלים כן לזוסר ולא להתמוד
בעזבוה. ולכן אלי חומר לך הפך מה שנאמר לבי עקיבא. יעקב, מה לך אלל
האלהות התמוד כלך מדברותיך אלל לקוטי יקרים ומועט אלימלך. ואין קפק אלבי
שגם הרא"ש מלשון גאוני גניב לא מעלמך בזה אלים רק מעשה אחר תלמה,
שאלה אינה אים מעניין עוד בתמוד לפרקים אם לא כמלא בו בזיזה מקום
מעכן גבנת המלאות חביבו וזכר הסיל דכתובות והרמה לך. אך גם הוא
כפי הנראה עזב כבר עיקר עבודת הפכל כמו שהשמע עוד. אכן יוכח אלמו
על רגע אחד כי לא כמלא בתמוד אזה דבר, ש"כ הלכה כבר תועבת החטא
בעבור שלא אזכר שם לחטא? ואתו כי רוכלא לחשב ולזיל כל שכי שבילי
דרמחין? והנה לא כמלא בו ג"כ חקור מבואר על זיוף שטרות וכדומה. חולם
בכלל, כמה אזהרות כמלאו אלמים על ההרחקה מכל דבר שקר בזיזה חופן
רק שיסי יעויין כים פ"ד דשבועות. ושזהירו ג"כ על גנבת דעת אפילו מעכו"ם
ואפילו בעקום שאלמו אין הפרש אם יחבבר לו בשם שטעה יעויין סימן מולין
(ל"ד ע') ומעתה הים לך גנבת דעת כזו, שגוכב מחשלה דעת חביבו ממש
ולוקחה לעלמו, ואפ"ז דעת אלפים מהקולרים בשם שטעה אותם בתחבולות
שוא, והמאמר היקר שהאמר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם בלב
כעמוד בברזל וכל הכוחות שבעולם אינם מזיזים אותו ממקומו ובחלוק שהלקת
אם ילמה אינה דין לו פעולה חדשה מהמאמר שכך הוא לריך להזכיר שם
אומרו, שהלית עוד שפעם בחך בדברי שכת המתחלת שאר שהלתיך למעלה,
שא"כ למי כתנה הבריות לדעת אם יש כ"א במאמר ואם לא, לאומר בעלמו?
ועל דרך זה אתה מבנה גוכבי דעות בינארלא, שכל אחד יאמר אלי לא עשיתי
אלומה שבמאמר זה לא ילא שום חדוש וכ"א לדיבא. ושנה אלו יאשי
המתחלדים זה דרכם בכל למו בכל עון ופשע, מתירים רק לעלמם ומשקרים
תילולים לכבלל, ועושים על דרך זה מעבירות מלות ומלות עבירות. אכן
בחמת אין דבר שכל בעולם שלא ילא ממנו אינה חדוש לעבירים שבשה וגם
לדיבים ושולחות, וכל סגיוני הלב ודי ילאו לאור ימשכו אחריהם סגיונות
רבים אין מספר. ומי זה יערב לבו לאמר ענין זה עומד בדד בפני עלמו ודבר
אין לו עם שאר עבירים ומשכלים. ולכן אומרו חז"ל בשם כל האומר דבר
בשם אומרו. ושקפידו מאד על זה ושמנו בעקומות שבשה למען דדייק בשמא
וגרים שפיקי דגברא (שוכח מ"ה אלים כ"ב ב' ובכורות ל"ג ב') ואתנו
סימנים לבר מלכיא ורב מלכיו (בילה כ"ה ב' ובשאר מקומות) ורב ילחק לחגדתא
ורב ילחק דשמעתא (אלמים ק"ג ב') ועוד אחרון אחרי דבר אחביתין אבן

מצוי דמוחל וכו' ת"ל המלך עיכי לחו ולא זכ מפומי דכב יהוי שמיע לי
וכב יהוי מכי זיכא וכ"ז מכי חייל בר חמי ולחב"ח מכב (סנה קמ"ס ח')
וכ"י בר יוקף תנא מכי חנהו מרבעים זמכין, למלא דשמעתא למוסף הוא כי
יומי בר חכילא (כתובות כ' ח') ובכס"י (קוף פ"ב למלינא) פן יסתכמו המכיות
ויחליפו שמות החכמים ויותר מצוחר בחצות דכי נתן (קוף פכ"ל) ע"ם קפור
מדלך שכחת ת"ח (ומס מלותם הנקראים חלכך עוזבי העלדות ומולכי תעלית
הסכל) יפ שמם מדמים ולימו מוכר (בלמוד) כמלא לומר על טעת טהור ועל
עהור טעת. "ב מדמים ולא חזר כמלא מחלף חכמי זה בזה. ע"כ. ולפה גם
לפה כי היה קשה להם שכחת שמות החכמים משכחת גוף סדין, וכל זה בעבור
כי כל התורה שבע"פ מיוסדת על זה לומר כל דבר בלשון שמעת ומי שמעת.
ומזה תלפה ג"כ שכשם שקשה להעלם שם שלומר ולייחס דבריו לעלמו, כך
להפך קשה ליחס דברי עלמו לחיזה חדם גדול כשהר שכשם בתועבה זו כי
ילחק היה שחכחב, וכשהר החילות חתה להכרות כחך בזה בחולר הקשיים
שלך לחלות בגשון מובסך דבריה שלא ילמו מפיו. ומה שמלאו לחזה לחבחים
על המלמר שם תכלה להחבך התלה בהילן גדול, ולכו להסליק ע"ז מכש חשר
שייחס קשה לחהד החכחים, על קנה ללון כשעלו שע"כ היו הפירוש כלעתם
מהכיות שהכחלו למעלה, רק יש לי במלמר זה פירוש כפלא ומתת ת"ל, ולא
חוכל להחריך פה. חולם עוד חקוד ותעטון שהיו בכל חלה הסוכחות עוד
ביחול שכשם היזה מהכמים בעבור שהלמידו העליס שמו וייחס דבריו לעלמו.
בא ומלאך גם חת זה בשר היעב מכמה מקומות. כי יוחנן כשם על תלמידו
כי חלעזר על העליתו חת שמו בשמעיו שמעת ממנו. (יבמות ל"ב ויכוהלמי
פ"ב דשקלים בשכוי לשון ועוד בכמה מקומות) וגם כ"ש בן לקיש מזיי לכ"ח
ביחות בעבור זה, ות"ל שמעת מילי דבר בשחא ולא חמרת לן משמיי (רק
מעלמך) (כתובות כ"ם ב' יעו"ש) ופעם חחרת כשם עליו דשב"ל ג"כ בעבור
שהעליס גם שמו (שב דשב"ל, מכחות ל"ב ב') יע"ש שליכו בעיקר דין כלל רק
טעמא למתניתין דלים ממקרא, וגם עיקר ההלכה שם הוא בעיני שיכת
הקידן שליכו כוסג עו־ והוא הכרתא למשיחא, וזה לבד יבעל כל שברתך
הבדוים מעיקרה. חמנם התגלות והבלדקות ב' חלעזר בכל זה עיין יבמות ל"ו
ב' שבשביל שהכל יודעים בכ"ח תלמידו שב כי יוחנן, לין זה מעלים שמו.
ועכ"פ לא ולמד ק"ו חם בעשמו שב דין לבד, וגם שליכו כוסג עוד, כעשו
הסכמים, לין לא יבעיקו ממני דמ"ב חם לקח לו שלא מדעת בעליו הרבה
עניכים ומקיזות וכתבה על שמו. ומי יודע עוד מה שם בכליו לגלות בחלק
שליתי משפרו לולא כי יחיד (לפי דעתי) ומדברי חשר סודעתי בקשל חעמ"י
שלא גליתי חת שמו ולא בזיתיו כלל בעיני עם הארץ. וכל זה בגד מה שכתיב
בחגרותיך הרבה לחזר רק דשיעות בלבד לקח לו, וזה בעבור שהוא חזר לך
כן, ותעמוד על רגע כמאמיכו ותחפוץ עתה בהלדקו לומן תוכל הרבעתי,
ובזמן חשר תעשה להפך, כלדך רחמי הכת.

עתה בחתי חל הביקורים חשך בדרת בנפת שוח פשוטת ומתוך החוכל,

לזכות ולא לחובה. ואמרת כי צריך שילך שהרי מחזיק שיש בחיק השומה
ר' הלפים דשעים זה פ"ג שכתב וכבר הדור מתקבלים לפסק לא כמו שכתבתם
להשגת ס"ל שר"י שמשמך ג' שכיש הקיבלה לומר השומה. ע"כ. ואני לי ולך כי
בדית עלי כזבים וזיוכות כחלה. ואמרת לילך מהשי דעתך! שלילה לי להכניע
שחרית יקראל ועם כל כזה אשר אמרת, (יומף ה' עליכם חלף פעמים). ואני
השמתי השפט על השמון, ואם יעשה ושוע כמשך תמיד שהרי שמתקדשים
שעושים עלמם מכשיגים ויש בשמון זה לוכשים יקרים ותמימים שרצה מאד,
אשר שהבתים וכאמרים שלני על עניני מ"ע והשוחה (יותר מקנת מתחכמים)
ודיכיהם לומרם גם לותך, שהבת כפש שהבתיך עם כל מוניך ומקוביך כעת,
אף אם לא כשמון כי זאת כפתה אתה ונדה רק תכריח את כפשך ושכנך
לשכת עקלקלות. ובכל זה יקל אתה לי ושמעתי מאד מהיוושם אשר כפלה
לנבך כ"י בשגם לא אתה היית המשכר לי זאת ושכה גם בשכיניך יש מוערים
בשומת חוקבים שבתכוערם יהיכם בעת התפלה וכדרי הבעדילות בימים שכוחים
ואחוך זמן ק"ש ומכתם קבו כל המעלות והשלמות המיוחדות. אולם שמתי
ושמית לבי רק על שם ושבע שכותי ס' שלוקבים גאוה וגאון ומכניס עלמם
בשם רבי ומיחים את השמון, יודעים את חקבוכם ומכוונים לשמות, שם
הרחוים להקרא בשם אשר קרחת את השמון. שם אשר שקבו כי יקראו קרת
העם לכל אשר ילך בדרכי שכת בשם לשעים, ושוע עון פלילי בשמת. ולא כן
אחכנו. לא כלך בזה בדרכיהם. כפשכו כוחבת לרחות הרבה מעם הארץ חוערים
לך בשם לשעים לא ככתם ח"ו. חו שלבי השבלנות השמתית. (אחלבערהאן).
ואם בהשתח הרחקים השם ימלחון בעיר ועיר לכתים הדיוטים ופכולים בני
בני שם ומדם ולשעים בזאת אשר מדי שמעם כל היום שהחים אשר חיכו
מהכת (ור"ל שחיכו כוסע לילדיקיסם לכבדם בשתנות ולא ישתכר ויתהולל
עמהם) חיכו מן הימוד וחיכו לחוי לחיות וכדומה לזאת השלבות, יתיכו דם
חדם, יכו גם ירצחו, השלם בזה יותר על המכתיגים ורשני השעתים. השה
יעלו חלק רב בעונם על דבר הרציחות בפשעוירקק בוטשתעם ומשתע,
וסריגת כ' חייס ליב ז"ל מידי גדלים ימ"ש ולא לומר כי רק קנאת ההתחדות
לבדה הרבתה כל אלה החללים, אך זאת לומר כי מעת פרצו אלה המדיחים
בארץ, קטן חעד שפיכת דמים בעיני עוכיו אשר מלפנים לא נשמע בימי שרצל,
ומז"ל מקבוהו בין ג' דברים שיהרג ואל יעבור עליהם. ושכאת הרעב לחים
שבע או שכאת ע"ה בימי מחומה, שפפיק היום להלחיב לב בן בליעל לרצות
את אחיו אשר כי כבר שמע הרבה שזה חיו חלם ושמו נשתה כבר בשמים
וכדומה. וככה בשבוע העברה הכו אשר שכת פה בבית הקבוד שלהם שלמד
אשר פשוע ובלתי משכיל כלל, על זאת, שכוסו פלעוסו בשחוקת בגדיו ושליו
ויקרעוס לשכיס עשר קרעים ויעברו כל זקבו וידחפוסו החולם עכוס ויפך
ויסבב מהעלף כל הלילה. ויותר מזה לחיכו בזשבע אשר כפי שכודע בכול
יד הרבי שבחליוו ימ"ש היתה בשעל הרליחה לשבוכה. שוא הקים בפה מלא
והחיל את דם הקללה. והחדיוטים השכורים בזשבע שמחו לשמוע כזאת

כשמחת הורגי יקהל בשנת תת״ו בשעה מחיזה מנהיגים רבעים שהותרו להם כל העבירות אם יבואו לגרש את ישמעאל מירושלים. יבר לב החלש רע מעבוריה, וכחיתו יעב כוסה לערוף ערף להחיות את נפשו או להשקיע נקמתו, אם לא ימצעוהו המוכיחים ומנהיגים בעת ההיא יהיו להמון גבהות כשם החלש על בשרות כל מי כי היה חלוש ממעל וכבחה בלבם חלבים, כמאמר הכתוב שופך דם החלש דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את החלש, וכ״ל ע״כ לא הותר לכם דמו כמו שהותר לכם בעת שפיכת דם בעמ״י. לכן אם המוכים אם ממרים מורידים כבוד גבך ויעשהו כלבי היה ולא יגעלו נפשם ומרים יד על חביבו וחַיָּתוֹ כאין בעיניהם אז יפלו הכפריים המומעים זאת מעם מעם למען הפרחים וימלאו תחות לבם בלי ירחם ומחפה וקלון, ועל דרך זה יעשה הנקלה מכת זאת, מבוע יבוא, אם שיתעוד בכבד הכת בקרבו למעשה י״ע. — וכן שמעו סרבה קוראים מפה בצרין מן המלחמה גדל״י ימ״ש, כי הולה לפניהם ולא בוש שמע הרבה פעמים כ״כ מן הרבי שלו בגבות כי מיים ליב ס״ל וכי חייו לך למקח על העם, על שנעשה לו שלחה כהיתר והתיר לעלמו דמו וגם ממונו. ופן תחשר על ספורים אלי קומך, שניך לאו ליתרות קיימות לחשבון, לך יותר ויותר ים בשם דברים קרובים להאמין מהזיות כת שלך בשבחי הבעש״ט וספורי מעשיות, ועכ״פ הספור מהלקח הכר של מ״ח שגחון ז״ל בשעת קריאת מכתב של שבת מהמגיד שלשם, יעשו הפקפוק זו מלה, כי שמעתיו מגיד שאמר כי שעה כן מרבו חביו ז״ל. ומה מלה יש להבדיל בין ספור זה ובין שמועות והבלים שתקרא בספרי עמל של הכת. לכן יש חקום כי שכח בשנת יעשו ויהלם כת רחשים וגם מספר לנשי בריתה, לא כמו שתחשוב שיש פיוסרי חלפים המחזיקים בה, כי מעת נגלה בתוך קהל ועדה מעות קלת המכרים עלמם רבי, מעת נתרבו גם בחכמים בעלי תהום וסכורים ומלמים בהמונם, מעת נחלקו גם שם למחלקות ומגלים זה על זה מעלים ועוות ומתבדלים כל אחד בקלון חביהו, עין אז וחלחם יד הכת חזקה ומתלולה ועין עוד מתרבד להביא בכף רב לביתם כמלפנים, וכוד הרחקים רבים וכודלים לנחם, ועוד מעט ימוו עין הכת לעולם בעבור שהשכה עד כה חיזה שכים יותר משנות כת הש״ל שכ״י. ובכלל אין להביא רחי כלל חלבו מאריכת שכים גם לא מרבוי חכמים של חיזה כת כופרים, כי נחתם גם מכשול שבועים בעת שקהל רב הוא בעיני הבורא לותנו מכל העמים וכדאי להביא עליהו לעות הרבה ח״ו ובשביל שעה א׳ של הכלת מעודת לחשובות נתחייבו שוחיטת של ישראל כלי ח״ו, ות״כ משך שלש שכים של כת ש״ל לא מעט הוא בערך הכשלון כאשר תמרת, שהוקשו בהם גדולים וחכמי הרבה בחטאים וזמות שאין לשעה, לכן גם להבך חלף שכים בעיני לוכו כיום לחשוב כי יעבור כי מוטעות הר סיני ותילך הוגבית לכו קיום התורה והחומה לעד לעולם, ומן אז והלאה כתלמו בבו מיכים מוכיח שוכים, חלה על זמן קלר וחלה על עתים רבות כמו כת לוק ובימום כל

ימי בית שני ומומכוסים ומ"ל וכלומה עול כתות כתות שמומות כל חמת
מלחמו יפלחל כדבר המלחם (מיל הסיבים שפוק שרוך חגן הסמכ) וכחלי
(מלחמ מ' קיומן ד' לפוס בחזיל) חולם יומעו חו יבבה מספרם חו זומם גם
יותר מן ״ם מחות שכים כוחיל לה' כי יבא מועד וכרות יכתבו כלם, המם
יחדו וכלבוש יחלופו ומלחמו בשם מלפיהו בעמוד כימי הסמים על השרץ,
וכבר יעדו לנו כביחיהו בכמה מקומות כי לא על מספר העם כשים עין, יען
לא מרבבו חשק ה' בנו, ולעת קן יכשלו רבים ומשכילים יתברכו וילחמו,
ויפלחו רק עם עבי ולל השוקים בשם ה' לחל בעיר ושכים בומשפחה, ומשם
פנה ומשם יחל להרבות לחר כן שמעו גם זרעיהו בגוים. ובעוד לא שככה
מדת דיהו של השב״ה בחטע העגל ועלה לפניו כליון החומה כ״ל, כחם
למחמר השלם בחמרו חליו ולעשה לותך לגוי גדול, והנה רק מתי מספר
כשלחו בימי השמוכחים שלא כלחו בזמת יקים סומים, וכה יומעו בני עליה
בכל דור ודור כי לב השמון זוכה תמיד לחבי עיניו ויחחב רק לכבד מת
שהשוב רוחה ותורתנו הקדושה מזהירה לותנו בכמה מקומות מה להבדילנו
מכל גוי, וילל חוקי זה הוא המחריב בית מקדשנו שרחשון וחולי גם השני,
ועליין מרקד בינינו — וכמה בפשוח שרב וכמה למים שפך בזוכים שרבה
בעת בפתח השמון וכתגבר למיונו ולתיחת לבו, לז עלה כים ומחריב ערים
ומדינות ומרב יוסביפס, מה שלח עשתה השכמה ולפילו השתכמות מעולם.
ומספרת הלפתים בשת הקמ״ע מקומה שרחשון כודע לכל חוקר הענים
כי רק רוב עוני העם ומעינעה בפוקים ותחוחת של חודי ארץ, שפרה להם
כל שלחה. ומחודלים לא לעקו רעבים לחכתנו למדע רק לנפש. ובדורות שרבה
מרבו עבדים בחדוניפס. וגם בזמה הנ״ו שלשם בעת לא החלה עוד קמם
השמה לזרוח חלשה, כודע מלחמת שכפריים (בוערבקריעג) כי קמו חלות
ומרבו שכרים, וכרומה בזמים שוכים. ושתה רוחף בזה לבחי כח לחרת חלשה
שקום בלרכים לברכי כת שלך, שמחברת ג״כ חת לשר לא יחובר בעבוד כי זה
לבגל זה נקרא ויתן, וחומרת כי שכפידם בירחתם היתה קבת שרחשון כי פרח חפשי יכתך כל
להפך בחוות שהחברום היתה בבת שרחשון שהכמה חו שהתחברות לא
מוקוח. לך דע וסבן וחודי לי מיהת שעב״פ החכמה חו שהתחברות לא
כשתמשם מעולם להיות שבה לבליחת עמים רבים. ולא ה״ קום חכם חו
מתחכם לשר יקוף חיל ולבא רק לשטוף חלוח ולחמר בפח חלא חלחמה
ותחכם ושהרגכם בעבוד כי לא תתחכמו כמוני. לכן שהתחקות בדת וחומה
כשמשם תמיד למען וכלי חלחמה. ושמעו משמוני חיילות יסמעלים עת
כתלמדו בדוח הערבי המתגבר, כשעו כמה מחות פרטחות ולעקו השמיני
כמוהו ותהיו מחוסרים. לעקו ולכלו ושרפו ערים על היקוד בשם. וככה ממש
כמו ת״ק שנים לחרי כן עמי ליירחפץ עת הסיתם עני לחל בדעת ובכל
מחקודי השלם, לללת יהושלימ. וכמה קופנים יפבו בוקום המשפט קמה
השרפו ולנו חלפים מגויי זולתם לשריפה וגם מעמם רק בעבוד חנוק קל
בעיניי לתם, ובלב לכזר ושמם רחו לת הכידונים מוסלכים ודוערים בחש.

וגם בימלאל מה רבו מריבות הסמוכות בימי בית שני, רק בעבור שיהיו בעניני התורה, בימה לא זאת בימה? ופה נמלא שהגדול בין התבונות החכמה והתבונות הקבלות למקוף לילין לכשיש, שהתורה רק בתורני נועם והקבל, והקניה בזרוע כח בעקל מוצלים ובחרב ובחנית, על שילות על זה המקרא כתוב לבדך, הקול קול יעקב, והידים ידי עשו, ודי בזה.

לכן גם בזה הפרזת על המדה שרצה בעה שבקשת כל הרבנים עם רשי הכת שמתחנים עמהם ומוכנים להם, ונהפוך הוא כודם לא עמו לב למקפרם ולא חפו מעזות מלחם, ובעת למיחם והפילם להתגלל, עמהו בפרץ הגלוים החקידים בחתת כי חיים בהן כפתפורע חשך לא בחת פנים גם לרשע חליליהם, ובעל כודע ביהודה, ומפרי מרכבת המשנה, זכרון יוסף והגהון יעב"ץ ז"ל. וגם בדוכנו הגהון כי מרדכי בנעע ז"ל בחת הרבה מאד על כי בפחתם מספחם זאת בימלאל וכן הגהון החב"ד בליפניק ז"ל. וככה הגהון היעיש הלליק החתימי החב"ד בפרעמישלאן ה' יאריך ימיו, יחרפם תעיד כרחוי לשונאי. . . . . .

דברי חפץ להחכם אב"ן רש"ף.

(מכתב ערוך לא"ש תרל"ו. עם העירות והוספות).

בעזרת האל ית' יום ו' ה' לר"ח זיו ב' לספירה שנת תרל"ג לפ"ק פה סלע היהודים (צופוט-קאלע) אשר ממעל ההרים קרוב לבחצישראי.— בחירי רצתה נפשי תלמידי חמודי וכו' וכו' כמה"ר ח"י גורלאנד לעולם תחיה חיים טובים ביחד עם אוהביך ורעיך אמן.

מכתבך האחרון הגיע לידי על נכון על ערש דוי אשר בשובי מעיר ניקולייב 1) חליתי לחלי החזה והשעול ונפוח הרגלים במשך ג' שבועות וחצי ובכל ימי חג המצות לא יכולתי ללכת לביה"כ ותפללתי בביתי ועתה ברוך י"י שבוע שני רפה חליי ואבטח באלהי אבי אברהם ישלח דברו וירפאני ישמעני אלהי אמן.— ועתה אשוב להשיב לדברי מכתבך היקר א' לא' למצוא חשבון:

א) לעשות רצונך הפצתי והנני שולח לך אוצר בלום הקדמת ס' האגרון באותיות לשון הקדש 2) כמו שהיא בכ"י העתיק וגם באותיות

---

1) החוקר הישים רגן על בני מקרח נכוסקיים, כ' מנחם בן שמואל סיקקוויץ בי' כתם לנו דבר טוב ללתם לעת מיהנו מעיר מגורו ולנוע על עניש שוטם בתוכנו תמך בהן מתגוללים לחיו הקרחים לדום נמלום לתן מרשיעו ולנחמם לך תלחים הפך מקפנתו העופם ויפגע בו בדרך למאב: הרף, סוג לביתך ולח יקרך לתון חלילה.— ח"י.

2) ההקדמה הנמלאת חתתה, תפר לדתתון רוחנו לך קלתה הלול החוקר הישים מיד בזמן המגלה, כפר כדפקם בלפנון עם הערות תלת קחוקרים המשוכחים התלבערשטעט והעלכבוכ וגם מאב"ע להחכם ניינעה, תבל להעתקת תצ"ן רם"ף רב יחכון מן הדפסם הן בתלר פנים המתקדים דהמעטעים וכן בתקון מליח וחוסיותים עד כי לעת מלוח לתוב לחוליפם לוח כלוחתם וכתמוכתם, ועוד מזון למועד, ח"י.

ערביות שהעתיק אהובי ניני רש"ף המנוח 3) וגם נסח הקרסת האנרון בעברית אשר העתקתי בכתיבת ידי אות באות טלה במלה בנקודותיה ומעמיה מכ"י העתיק אשר אנה י"י לידי ובסופם תמצא האובי"ם כשתל"ן הוא הסימן אשר הרמ"ג עשה לי"א אותיות א"ב הבאות לשרש ולשטוש אשר נתנו המדקדקים זולתו להם סימנים 4) אבה"ו יכלמנש"ת, כתב"י של"ם ונא"ה וכיוצא; שבעה מהן בשלו"ם כ"ה הם אותיות משה וכל"ב שנתנו המדקדקים כלל משה מוציא וכלב מכנים וכו' כידוע, וארבע מהן איתן הן הבאות בראשי העתירות, 5) וכל זה דבר ידוע לך ידידי ולדאבון נפש כל שוחרי תושיה סוף ההקדמה חסר וסיומה מלת "כל" והנני מחזיר לך את הטב"ע להד"ר נייגער גר"ו ועל גליונות ה ח ר ם 6) רשמתי הנחות בעט עפרת מעצם הכ"י ממש,—

ב) מחברת איתיאל איננה במציאותה בין הקדמוניות אשר תחת ידי ואני אבקשך לשלוח לי יתר פליטתה 7) כי נכסוף נכספתי לראותה, ואודיעך כי כמה וכמה מחברות יקרות קדמוניות יש תחת ידי במספר כ"ח ונשארו מהם

---

3) הוא טוב ידידי ומלמידי מלמיד כ' שמואל ז"ל זכה, מאד יקר מיט על יד מכיר זקנו ויפלאת עמו למכתב מכי דכרו למלכות מלכים, מרם ומכן יכתוב, ומבל מל למנדין. מ"י.

4) נין יפר המימנים כלוי למזכיר מם המימן מאמר לכן שמדקדק הנודע כ' מנחם דנלמם בספרו מקנה מנחם (מוצא המומיות, ח"ל: "מסכתיות" לנד סן נחש"ן והמשמות סן כסמי"ל ס"ב המו"ן והוא המימן מאמר הלאב"ע ומוב נמיני כי שמי נקלנו לו יהיה ונלמע"י מתכתם מאמר מדמתי לחי כי אם נימי.— מ"י.

5) נעוניס מלמה הולך המכתב נאל המכתב ומנאל דנרי מרמ"ב הקצים, ת"ל הנחון: "מלוחיות המוקשות נמחלמ מלמה שמה מלוחיס כשחלן שמש מחכה על היקוחות ומשמוכה שמה נמלוס כ"ש ומכתב על מכתבתה לנדה שמה לימן" ומיין נמכ"ע למרמ"ב דף 258 נשולי היניעת וחנן דנרי. לך אע, קוכל משכיל, כי נהשמש כ"י שנידי כחוב נלוחיות משהיכות: ויהי נלכתב ש ש ר ש שנה ומלחיס וללף מיום כשמה מזון וכניל" ולא נלכתב ש ש ר י, כלומש נלשנון נם לא כלשש הל"נ: לכתב ש ש ר י ם ולא כשלמה ס"ל זוד מז"ם: נלכתב ש ש ר י, לך הנכון כמו שהלים לחנן שם"ם. פיין מכ"ש שכתל לשנה זו, חנכת נ' ומוקף לקח.— מ"י.

6) נשם "המכס" יכנה המוקר לא המחיכה המחיקה שמלת נמלנים, כוללת דנרי ריב ושענה שנמהוו נין הנמיל כי דוד נן זכאי וכ' קעדיה נחון, ומיל היל כלשמת נמכ"ע הל"ל להמכס נייגער דף 173, עיי"ש ומשמע מדמום; למעם כשלמה נעיני כי המאמר ס"ל שמז"ה מעה נשם הקשר, ויכנה לא המחיכה ש ז ה נ ש ם ר' ס ג ל ו י (שכתל הל"ל) כי לא הם דנרי שם ומנה נייגער הדפים נמכתבו המחי דף 173 לא ר' "הגלוי" מחכי לאב נחמת ר' "הגלוי" למוד ודנר "המכס" למוד, והדנרים המעירים נלי למת זיף נלא המכתים: "שמחי מלמתי כי הנקלחים נשם הרבונין כעם חיכם יודעים זה לקוחים מר' הגלוי ולא מן דנרי המכס הנלשנים נמכ"ע ייעקב לייעכיפע לף 173 (עיין נס לף 264), ודו"ק. מ"י.

7) הוא ר' מחנחם ליחיחל המחיקו לכמון הקדם שמלין הגדול כ' יהודם נן שלמה חלמחי מהשכל המעורשם מקשלמת למשוכר שערני חלמחיכי חלבנר, י"ל עם"י כ"י נעיל מקשורד מקף מחומת מנכרי הכהן הנולני (נוכרן מנליב), ויפי נצוח לילי השכל הנחמד ומיקר הזה, חנר נכל נשם ילמנו לך שלום מחנכוחיו הנלשנים ע"י דע—מקחי, נייניועד וחוקים, ומיום נגלו לנמינו כ"ש מנחנום ולא נשלר לך מלים ש ש ש מחנכוח ושמלר לכך לחכון ולחינו, חלח מז שלמני לם מי חנרשם היטים, נשל חולך נחמר, חולי נרכשו חלהים נשל לכנוע יפר שמנחנום, חשל לחתנון לנשו מקומנו נשלנה ועל, כללה עדני שמכתב. מ"י.

מכל א' איזה דפים לאותות על מציאותם והזמן המכלה הכל כלה את בשרם והשאיר אך עצמותם לזכר, ובבקרתי שארית פליטתן עריתי עד היסוד בה מחברת הח מ ו ד ה 8) אשר תחלתה נאם משה בן יהוה ומצאתי פתרון החידה שאיננה לר' שלמה בן סקבל קרובו של ר' יוסף בן סהל כדברי ס' התחכמני לחריזי וגם לא לאבי איוב בן סהל כדברי החכם כה"ר יוסף בע"ם ערוגת הבשמים העולה מתהום הנשיה בן המחבר הגדול כמה"ר תנחום הירושלמי ונמצאו חבוריו הרבים תחת ידי נ"ע כי אם לר' יהודה הלוי ב"ר שבתי הלוי הקודם לר' יהודה הלוי המפורסם נ"ע אשר המחבר כתב בידו וז"ל: אני יהודה הלוי ב"ר שבתאי הלוי ערכתי מעללי יה ונשאתי משליה על פי תחכמני ומנחה היא שלוחה לאדוני לא תסלה בכתם אופיר ושהם יקר וספיר בארבעה אלפים ושבע מאות ועשרים שנה היתה לראש פנה לאברהם למקנה אבן העזר וציץ הנזר" וכו' וכו' ועוד כמה וכמה מחברות שונות ממחברים שונים נמצאו בידי ואיה סופר להעתיקם והמלאכה רבה ואין עוזר ואתה חס על כספך 9) ומונע עצמך לבוא לביתי לראות ההטון הרב מדברי חפץ לא תשבע עין מן הכתיבה כי אם מן הראיה, ואם תבוא אלי אז תוכל לבחור מתוך חטון הספרים מעשי ידי החז"ל על תולדות ישראל ע"ה כי אתה תבחר ולא אני.—

ג) רשימת המצבה של ר"ש בבוויץ נ"ע רחוקה ממני בעיר קראסוב ושמות הנוסעים עמו לעיר המלוכה תמצא בס' "אור הלבנה" הנדפס בקרוב בעיר זימאָמיר בהשגחת החכם התוכן סלונימסקי נר"ו, 10) ועד שלוחי הקראים ששאלת אוהיעך בקצרה כי שלוחי הקראים לעיר המלוכה (פיטרסבורג) בימי יבאטירינא המלכה היו: א' בנימין אנא נשיא המלך מיניסטר על המטבעות, ב' הרב יצחק ב"ר שלמה בע"ם פנת יקרת ואור הלבנה, ג' שלמה הגביר וראש העיר צבק ב"ר נחמו ירושלמי דמתקרי פראנסים, ובימי אדוננו הקיסר ניכולאי הראשון שמחה בבוויץ ראש העיר לפנים פראנסים בן שלמה הראש הנ"ל והשליח העקרי הרב יש"ר בעל ספר טירת כסף פי' על המחבר וכן מעשה

---

8) עיין המלין מחברת סליחים והמלת דבר.—

9) תני! לך על כספי לתי סם, יען כי הכל הכסף ופקר הזהב — והחכמה לעולם עומדת. יקר מפניני מכרה וגם זהב טוהור לא תקלה, לך קסדי נמכורים כי עכורותי נביה ובחון הדביבוני מנוסה ומכבוני למלחות מפני ולבוני הגדול לחזות בנעם לא פניך היקרים ולפחות עי תוכה ומכתם מהפלות שחסרה נמעם לבניך, ות"י כפני כי נלי תסלם ולעם מלוח לחדש עד היכלך סיכל מחקרי הקדמוניות כבקשתך, ותני תפלא כי תלבי הדעות ילריך ימיך ומכוחיך נבניתים לתן.— ח"י.

10) כנלתה ממחמו של החכם הזה בכחמל (שם עבכה קף 360), ומתנו למדנו: כי הכסף לוב הלבנה נחתנר נשנת ס"ל הקנ"ע ולא לתה לוב הדמות על עתם, כי הוא יקר מלד בעכבן מלד ענין מדום הנוגע לקונות הקראים ומחלוקתם עם הרבנים וכי מחבר הספר יל"ת כמו בעפ"ת נדוכו לחתם דעם מדעה נקלר תפנון הראים וקניעות המועדים לקראים ומוכים לחכמי זמנו לוב הקלקולים ומתכוחם שנתפנכו נשם עד היום" וכו' עי"ש ומלמד לשנת. ח"י.

11) הם תלם ע"ל שלוחי הקראים נפע"ב עכבתי להמציא הרבנד לנגל מחמרי בכחמל (שם עבכה קף 587) המדבר על הקפא כחני יבחמל בעיר האלוכה צימי המלך מלכסנדל הרלחון, ומוד לרחיב דבני בהפנין הזה. ח"י.

תקפו תמצא בס' תשועת ישראל ולכן צריך שתשיג אותו 12) ואז תעשה מלאכתך.

ד) על הנקוד האשכנזי שהוא מאוחר זמן רב מנקוד ארץ ישראל כאשר כתבתי (בכתבי הקודם) נבון לבי בזה תראה מאמר מיוחד על זה בס"ע המגיד אשר אני כהיום שולח להרב בעל המגיד נ"ו ודברי המאור הגדול הרמ"ג נ"ע ישכתב בהקדמת ספרו חגלוי שהביא שמות הטחברים בימי בית שני שכתבו הבוריהם בפסוקים ונקודות וטעמים כמו שכתבו הנביאים כתבי הקדש הא' שמעון בן ישוע בן אלעזר בן סירה חבר ס' הדומה לס' משלי, הב' אלעזר בן עיראי ס' חבמה הדומה לס' קהלת הג' בני חשמנאי יהודה ושמעון ויונתן ויוחנן ואלעזר בני מתתיה במה שקרה להם הדומה לס' דניאל בל' הכשדים כלם בפסוקים ונקודות וטעמים בימי בית שני ולאות ולמופת הנני שולח לך ידידי 13) שנים הדפים הנעתקים ע"י השמש (פוטוגראפיא) משנים הדפים העתיקים קלף ישן נושן טמעשה יוחנן עם ניקנגר ומעשה החשמונאים בפסוקים ונקודות וטעמי ארץ ישראל ממש ככל כתבי הקדש העתיקים אשר תחת ידי אשר צורת הקמץ בכלם קו שובב ותחתיו נקודה אחת בדמות חיריק בזה ֵ ולא ֶ כמו בספרים אשר לפנינו ונמצאים בהם דברי יוחנן שהבר בתפלתו: "רי הן יקטלינני יהך וישתבת בבית דגון מעותיה ויימר מעותי מסרתיה בידי" ואלה הדברים נמצאים בסוף הקדמת ס' הגלוי לבבנו הנמ"ג מלה במלה לאות ולמופת.

ה) ומדעתי בספף העצום למציאות הקדמוניות אמרתי להנדיעך שמץ דבר אחד מהם לשמח את נפשך בו והוא: כי בין החבילות אלפי השירים הקדמונים אשר תחת ידי לחכמי הרבנים והקראים מצאתי בשבוע זה קונטרס שמונה דפים נייר צמר נפן ישן נושן ובו אחד ועשרים שירים שונים שירי קדש ושירי חול ובראשם אולי בכ"י המחבר וז"ל: "למנשה בן יהודה ש' לף המגן לשטרות"; וזה בימי הקליפים בימי ענן הגשיא והמחבר נסה לחברם קצתם על שמו וקצתם על שמו ושם אביו ביחד ותנועות ובחרוזים כחכמי הערבים והוא נוהג בכבדות ובלתי בקי בדקדוק כנראה מטעיותיו וחזרתי על כל הספרים אשר תחת ידי בסדר הדורות וזכרון שמות חמ ברים

12) חינני לריך להסיגן כי כבר הסגתיו מכבר ועיינתי בו עיון נאוך ומלחתי כי סס' הסועות ישרחל כולל קסוך המלחכות של חכמי הקרחים לעיך המלוכה בעת הסגוזרם על בני הקרל "לקחם מהם חכמי חיל ובלמדם קצת מלחמה", והקיפר ניקולחי הטה להם חקדו הטוב ושם הבחם למנקטין כפי נקטחם — ומחי הרוחם להם, והמעשה היה בשנת הקפה 1828, והקפר נדפס ע"י חגן רפ"ף נהעחקים עלטחרים בשנת חכי"ח, ולפי זה רחוי להקרן עם קבחת החכם חיבקע ז"ל בחלק הסלוקי מספרו על הקרחים (דף 133): "דישטעם ווייכטינע טרכייגנים החט דעם החכבעטחנעט יוסף שלמה חיים יחהגע 29 - 1825 חין חייער געדענקבריפע (חו זכרון ?!) ניידערגעלעגט. . . דיה יעלע געדרוקט זיין זחלט" ח"י.

13) הנני מבים לך לחניך חת נרכתי ותודתי שכשולם נגלל החוסק היקרים הנלח לסך לחות נרים לחנם החנוסם תמיד לשמי עיני וחני מליט חת סיך הזם לעין כל נחי ניתי נמקום יין הנקת ופכי מגדנים . . . ח"י.

בשתי הכתות את מנשה בן יהודה ולא מצאתי רק אך בס' סדר הדורות בסדר התנאים והאמוראים אות מ"ם הוכא: רב מנשה ב"ר יהודה בזמן רבה בר נחמני ולפי צמח דוד רבה בר נחמני נעשה לראש בפומבדיתא בשנת ד"א ס' לבריאה שהיא לפי מנין ס' ימות עולם שלי שנת 611 לשטרות ואלף המנ"ן לשטרות היא שנת ד"א תמ"ז לבריאה 387 שנה אחרי זמן מנשה בן יהודה הנ"ל, וגם בשמות חכמי הקראים דרשתי ואפילו את שם מנשה לא מצאתי ואם הוא רבני או קראי חזרתי על כל שיריו ולא מצאתי שום רמז על רבנותו רק אך קצת רמז נראה על קראותו: לכה ושמע למצותיו ושוב אליו והתקושש שמור חקיו ועדותיו, בתורתו תהי דורש, וגם מזה אין עדות ברורה. רק אך רמז 14) ולא זולת, ואיך שיהיה הוא קדמון ולשון עלגים שלו עדות לקדמותו והמשפט לאלהים כמאמר לאלהים פתרונים.

ו) לקול שמועה רעה אשר השמעתני רפו ידי ורגלי, אהה! יוליום פירסט 15) החכם החוקר והמחבר הגדול איננו כי לקח אותו אלהים, אבדה כללית שאינה חוזרת לישראל, מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה עליו יומם ולילה לא אוכל להנחם, אך זאת נחמתי כי בשנה דאשתקד בהיותי מן הקרואים לאספיה אשר היתה לחכמי אונגארן ואשכנז זכיתי לראות כבוד מעלתו ולהתעלם עמו באהבה פא"פ ברברי תורה וחכמה בתשובות לשאלותיו היקרות וכל כך נפשי קשורה בנפשו באהבתי אותו עד שדמות דיוקנו לנגד עיני ומה גם שמעלתו ברכני בברכת ישרים להאריך ימי חיי לתעלת כללית ואולי לברכתו החיה י' אותי בחליי הכבד בניקולייב והשיבני משערי מות לשערי חיים, נפשו הקדושה בטוב תלין וזכותו תגן עלי, אני אוהבו גם אחרי

---

14) נשכ"ל לין גם כאז זלמ זכר לדבר כמוהן ולבני החכמים המוקדים הכני מנים נקבתי לחוות דעם ולחרון מעשם על השלמת הזמת חולי יעלם נידם לפעלות מניעים מובני ים הנשים, יהוה להם. מ"י.

15) נקבתי שם החכם המעוין הזה לשבר היה קנין על לשון ענבר ומנלח על קרים קשר בישראל, זכרתי לת השעות היקרות לשבר שהתענתי עמו לם לח פת"ם לך נכהונים, כי כמה וכמה מכתבים מנכו חלמו ושבו ביניהו במשך לימם מנים לנופות, במקום גדולתו וחכמתו מלחתי עמותיהו וחמדתו, הוא שוקל ואני מסיג, לפנים היהה השעתי נעדו מלקשת כ"י לשבר בחולר המלך והוא בשכלו ובשקידתו הנפלאה הגדיל לעשות המפנים המזהים החלם לחת לחתת להקים בנין שלם של חלשיות, כאשר ונלוה, כשבר יכלה הקולת בחלק השלישי משפרו היקר: בשמיעת דעת קלעטר־ טפוחם, וחכל בשם לומשם ומת דוה לני עלי בחניני כי המון העבות והופשות לשבר לקעתי לל ילקוטי,— לפי נקשת החכם המעוה — לחכלים ההולחה הפנים משפרו הזה, לח זכו לנוח לירו להשלם מלאכתו הנכבדה והשלמה נחמתני מזוכות וגודלות במועדן, ומי יתן כי חמד המכתים שנחוכו יוחל להוליח לוכ לת כ"י השכוזיכוך הנשחלים עתם כיפומים בלי לב ומלפים לגוחלם, וביחוד ההמשך משפרו: ביבליאטעקא יוחליקא כאוסן ולח קכל בשם שלשת קשרי החחרוניס של הכי"ם ז"ל ולחלם הס, ל) ד ע ר ק ח ב ן דשם חלעזען עשעחמעטע כשך חיעשרליעשעוכנשן לין חלמוד לוכר חדכם (לייפציג 1868), כ' נעמיכטע דער ביבליאטעק ליעשרלחעוכ לוכר דעם יידישע פשלעטיקיפשן סריפשעוחס (לייפציג 70־1867 2 עה.) ג') דיח חילוסטריכטע ביבעל כייח חיבשרחעשלע ל. נ. וו. מ"י.

מותו ויזכני להוציא לאור את ספרי אשר הכינותי ואשר יעדתי להוציאם בקרוב אכן אמן (יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתפלת הישיש כן תקום וכן תהיה ח"י).

ז) לך אשבח שבח תודה על אשר הטפת מלים על ימות עולם ואבני זכרון ונחל קדומים ועל אשר נדרת לשלוח לי את אשר יצא לאור 16) ואני לולא הלו רגלי ואיני יכול לצאת לדרך כי עתה נסעתי לאודעסא להתפשר עם המדפיס, ואקוה לאלהי אבי אברהם בבוא הקיץ להתחיל מלאכת דפוס נחל קדומים בעזרתו ית' (מי יתן כי תחיש תמהר מלאכתך ונראה אור חדש בעולם הישן! ח"י).

ח) המאמר היקר על אדות עזבון רעי הרש"פ נ ע בשם "מזכיר לבני רשף" הנדפס בשחר (וויען תרכ"ט) הנה הוא תחת ידי מעשה ידי רעי ר' יהודה ברד"ח נר"ו אמנם על אדות העזבון שכתבת שבא לאזנך שהורם למתנה לבית המדרש בוויען לא שמעתי ולא ידעתי אם אמת או לא17), ולעת עתה אין להאריך ואם הש"י ירפאני ויאריך ימי חיי אשובה אראה לכתוב לך את אשר ברור עמי לעשות לפי רצונך ובזה אסיים בשלום מפי אני אוהבך ומפי זוגתי מרת שלומית ש"ן.

כה דברי אביך דורש שלומך והצלחתך וכו'

אברהם בן שמואל פירקוויץ
המכונה אב"ן רש"ף.

אל — תען! . . .

אמר היו"ב: כהתימי להעריך ולבאר את המכתב הזה — באתני החברת הששית מהישחר, נושאת בפיה עלה של ששות ושל שיחת כובסין טרף בפי האיש משה ליב הוילקאמירי (כי כן באמת יכונו חובשי ביהמ"ד לפי שמות עריהם), הוא הוא ר' שושן הפרחי אשר לא "אדם פשוט" "ובן תמותה" שמו — כאשר יכנה את כבודו ועצמו — אך "צדיק" הוא, "רופא־אמן" הוא, "איש מלחמות" הוא כמו שיאמרו עליו המושלים והמשוררים הגדולים בדורנו שעטרו עטרת אל מות לראשו ובעוז רוחם יקראו בקול:

אהה! ר' ליב' של אבוי!

---

16) זה שלשה ירמים כחשב הרילוחי דנכי על הספרים החלה לנעל השחר — ועוד לא רחיתים נדפוס עד עתה ומתי יגלו לור? ח"י. נחוכרח הנחת — המו"ל.

17) היידיש הזאת הודיעו לנו עלי העתים "נייטונג" דעם יודענטהומס" ולפיהם נשרתי נם להרב נעל המכתב, אבל תם הנשורה הזאת נחתה יקרה לו לח — חין נידי לנבר, ומי כידינו "נעל השחר לשר נים מוסנו נוויען ידע להניד לנו שבר דבר, ונשלחה נעיני מדוע לח "יעיבו החוקרים והסופרים שם לנלות "רנים שפוני טמוני חכמתו של החוקר הנשלח כי שחתה פיר־קעך נ — הלח נהם רב נרכם ושפעם חיים נם יחד? ! — ח"י.

אמת ויא כי עיבון ההכם הש"ם נתן בכתנה לבית המדרש בעיר הזאת ובלי ספק לא יארכו הימים צבוצות האדה תצאנה לאור עולם — המו"ל.

כה תלך אחי מיגון לצרה
ירדפוך יחרימוך זרים וצרים
לחייך טרדו טלטלוך טלטלה
אך קראוך: מין, פוקר, אוכל נבלה! . . .
(ס' נבל וכנור, אודעסא תרל"א)

ויהי בקרא את דברי האיש המנדף והמחרף ההוא פניתי אל לבי בשאלתי: הראוי הוא האיש הזה לתשובה או לא? לא ולא! ענני רוח מבינתי מטעם שאמר המלך במשלי (כו, ד' ול"א ה') אך למען דעת את משפט הבחורים המתנוללים לראשונה אחורי תנורי ביהמ"ד ואח"כ מתחילים להתברלין ולהתחכם ולסוף יוצאים לתרבות רעה, חשבתי למשפט להביא בזה דברי אחד מידידי החכמים המפורסמים בארצנו שבאו לידי בצאת מאמרי לאור השחר, וז"ל: "ידידי ח"י! מאמרך "לקט ושכחה" קראתי ורב תודות לך על אשר דברת משפטים עם הוילקאמירי אשר מאז העמים על שכמו משא לעיפה להוליך את בני ישראל קוממיות לארצות החיים החדשים אשר בדו מלבם בעלי שטת השלילה ולהשליך מעליהם את על החומרות היתרות אשר כבר השליכו נדולים וטובים ממנו בפעל ממש ולא תזכרנה ולא תפקדנה ולא תעלינה עוד על לבם ועכ"ז לא התהללו בשער ולא נעשו ריפורמטורין — מאז יצא מסבלות המלמדות בערים הקטנות ואוה למושב לו עיר החרות לבש נאות כמדו ולקח לו קרנים לנגח ימה וקדמה צפונה ונגבה, והנה באמת הקרנים האלה לא תאותנה לו והיא עטרה שאינה הולמתו לפי שלא עטר הטבע בקרנים את ראש בעלי החי שאזניו סרוחות ולעולם לא תבואנה שתי אלה יחד ומשל אמרו המושלים: "בקש החמור קרנים, ונטלו ממנו גם האזנים" ובאמת לא אדע במה יתנשא זה על עם י"י, מה הם הגדולות והנצורות אשר עשה ומי נתן לו המשפט להיות שופט בישראל בנאוה וגדל לבב ובבוז ונאצה מרבה להכיל? הלא הוא מחרף ומנדף (במאמריו) את עם י"י על לא דבר ורוצה לשלול מהם את המדות הטובות הידועות מני דור ודור. . . סוף דבר, יישר חילך ידיד יקר! כי דעתך כדעתי ונפשך יודעת להכחין את המתהללים בטתת שקר כי תהו הם לא יועילו ולא יצילו, לא באלה תושע יהורה ולא מהם תצא תורה ואורה! — עכ"ל ודברי פי חכם חן, — איש ח"י.

הנה הדפסתי את הדברים האלה כאשר הדפסתי דברי ה' ליב, אף כי הפלהמה הזאת לא מלחמת דעת היא, לבל אהי כמכתיר פנים מהאחד ומאור פניו להשני, אך באמת לא ימצאו דברי שניהם חן בעיני ובלי ספק לא ימצאו חן גם בעיני הקוראים המבקשים דעת ולא מריבות, ובי על דרך כזאת תהיה תמארת הכוסרים לחרף ולנאץ איש שם רעהו? או הזאת היא מלחמת הדעה? רב לכם רב! כי מדוע תשחיתו בידכם את כבודכם בבקשכם לתת לשמצה איש שם רעהו, ולא לזאת נוצרו מבתבי עתים לישראל — המו"ל.

סֶמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה. *)

(שלוח לירי מו"ל "השחר. מאתי — חיו"ג) :

בְּאִישׁוֹן לֵיל חֹשֶׁךְ, בִּמְשׁוֹאָה וָאֶמֶשׁ,
בֶּפְנוֹת הָאָרֶץ עֹרֶף אֶל הַשֶּׁמֶשׁ.
וּפְנֵי יֹשְׁבֶיהָ עֲלָטָה כִּסָּתָה
בִּתְהוֹם רַבָּה אָז שַׁעֲרֵי שְׁאוֹל נִפְתָּחוּ,
מֵתֵי עוֹלָם לָצֵאת אָבוּ, נֶאֱנָחוּ,
כִּי הֻכּוּ בְּשֶׁבֶט שַׂר אֶרֶץ עֵפָתָה,
הַמַּכֶּה בְּעֶבְרָתוֹ מֵת שָׂב וָיָלֶד,
עֹבְרִים תַּחַת שִׁבְטוֹ מִמְּתִים מֵחָלֶד.

לְבַד אַחַת לְמַעֲנָהּ נִפְתַּח הַשַּׁעַר,
עֵינֶיהָ אֵשׁ אֹכֵלָה, לְשׁוֹנָהּ תַּעַר,
שַׂעֲרוֹתֶיהָ נְחָשִׁים, רִיר פִּיהָ רַעַל,
מְיַרְכְּתֵי שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן הִתְעוֹרֵרָה,
הָאָרֶץ רָגְזָה וּפוֹר הִתְפּוֹרֵרָה,
וָהִיא, בַּחֲמַת אַפָּהּ, קָמָה וַתַּעַל:
הַחֹשֶׁךְ שָׂשׂ וַיֶּחְשַׁךְ שִׁבְעָתַיִם,
וְחֹשֶׁךְ שִׁבְעַת לֵילוֹת כִּסָּה גַם שָׁמָיִם.

מִי הִיא זֹאת, הָעֹלָה מֵעִמְקֵי שַׁחַת,
וְצָרַעַת מַמְאֶרֶת בְּמִצְחָהּ פֹּרַחַת,
מָוֶת סְבִיבָהּ וּלְרַגְלָהּ יֵצֵא רֶשֶׁף?
קִנְאָה הִיא! קִנְאַת דַּת וֶאֱמוּנַת הֶבֶל,
הַהֹפֶכֶת דַּת אֵל לְמַשָּׂא וָסֶבֶל,
אֹהֶבֶת חֹשֶׁךְ וְעֵינָהּ תִּשְׁמֹר נֶשֶׁף,
זֹאת הַמִּרְשַׁעַת כָּל הַיְקוּם הֹרֶסֶת,
וְלִבְלוֹעַ כֹּל נַפְשָׁהּ לְתַאֲבָה נֹרֶסֶת.

אֶת זֶה תִּקֹּם, תִּטֹּר, כִּי יֶאֱהַב דַּעַת,
וְאֶת זֶה תִּשְׂנָא, כִּי אִישׁ הוּא לֹא תֹלַעַת,
לֹא זֹחֵל עָפָר כָּרֶמֶשׂ וָשָׁרֶץ,
כִּי לֹא יִכּוֹף רֹאשׁוֹ, אוֹר לוֹ זָרוּעַ,
לִפְנֵי כָל זֵד נֹכֵל וְעַיִט צָבוּעַ,
לֹא יַאֲמִין כִּי בְרוּחַ פִּיו יָבִיא קָרֶץ,

---

*) באשר השיר היקר הזה שר ידידנו המשורר הנעים ביום מלאת לו ששים ושתים שנה מיום הלדתו, רחש לבי דבר טוב לברך את אברהם בן חיים הכהן, המכהן פאר בתור מורה בבתי ספר לממשלה זה כ"ב שנים והעובד בכרם חכמתנו העבריה זה יותר מארבעים שנה — בחיים ארוכים ונעימים, בשיבה טובה ומתוקה, למען ינוב דשן ורענן לתעלת השפה ומחזיקיה ויוסף אומץ להשלים את מלאכתו הנכבדה ע"ד „הקבלה והחסידות", לשמחת לב כל אוהביו אשר ביניהם אתחשב גם אני — ח"י נורלאנד.

לֹא יַעֲשֶׂה בְנַפְשׁוֹ שֶׁקֶר לִמְעַל מָעַל,
לִקְרֹא לְזֵד חָסִיד, צַדִּיק לִבְלִיָּעַל.

וּכְלַהַט הַחֶרֶב הִיא מִתְהַפֶּכֶת
בֵּין הָעַמִּים, וּלְאוֹם בִּלְאוֹם מְסַכְסֶכֶת,
קֶדְמָה וְיָמָּה יָמִין וּשְׂמֹאל פֹּרֶצֶת;
לָמְדָה לִטְרָף טֶרֶף, אָדָם אֹכֶלֶת,
לֹא תֵדַע רַחֵם, כָּל קֹדֶשׁ מְחַלֶּלֶת,
עַל לֹא דָבָר מִשְׁפַּט מָוֶת חֹרֶצֶת.
אוֹי, מִי יִחְיֶה מִשּׂוּמָהּ בּוֹ עֵינֶיהָ!
מִי יִמָּלֵט מִפַּח טָמְנוּ כֹּהֲנֶיהָ!

כֹּהֲנֶיהָ לֹא לֵאלֹהֵי עָל יִכְרָעוּ,
הִיא אֱלֹהֶיהֶם, רַק אוֹתָהּ יָדָעוּ,
גְּבוֹרֶיהָ לְאַפָּהּ, נָקָם יִלְבָּשׁוּ;
בָּהּ יַעֲלֹזוּ, בְּאֵימֶיהָ יִתְהַלָּלוּ,
לַעֲשׂוֹת נְקָמוֹת כַּסַּעַר יִתְחוֹלָלוּ,
כַּהֲמוֹת יָם זֹעֵף הֵם יֶהֱמוּ יִרְעָשׁוּ,
כִּשְׁאוֹל מִתַּחַת אֶת פִּיהֶם יִפְעָרוּ,
לִבְלוֹעַ יִשְׁרֵי לֵב וְדָמָם יִשְׁכָּרוּ.

שָׁם בְּתוֹךְ הָמוֹן חוֹגֵג, מִי זֶה שָׁחוֹחַ
יֵלֵךְ, כֹּשֵׁל בִּרְכַּיִם וּרְפֵה כֹחַ,
עַל פָּנָיו מָסְוֶה, בַּשָּׁשַׁר מָשׁוּחַ,
תְּמוּנַת כָּל עֶצֶב נִבְזֶה וְנֹעַל נָפֶשׁ,
עָלָיו יַשְׁלִיכוּ נֵכִים מִיט וָרָפֶשׁ,
וְעַל מִצְחוֹ תָּו מָוֶת כָּתוּב עַל לוּחַ?
הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאָח מִבְּעֶרֶת!
שָׁמָּה יוֹבִילוּהוּ כֹּהֲנֵי דַת וַצֶּרֶת. *)

מֶה עָשָׂה הָאִישׁ, כִּי בָאֵשׁ יִשָּׂרֵף?
הֲטָרַף נֶפֶשׁ בְּכַפּוֹ כְּחַיְתוֹ טָרֶף?
רָצַח? גָּנַב? אוֹ עָשָׂה רָע לְרֵעֵהוּ?
אוֹ בְּמַלְכּוֹ מָרַד וַיּוּשָׂם בַּכֶּלֶא?
לֹא! — לֹא עָשָׂה אָח מֵאַחַת מֵאֵלֶּה,
רַק עִבְרִי הוּא — עִבְרִי שֹׁמֵר דָּתֵהוּ,
וַתִּתְקְפֵהוּ הַקִּנְאָה בְּאֶגְרוֹף רֶשַׁע,
וַתַּסְגִּירֵהוּ לַמָּוֶת בְּלִי פֶשַׁע.

---

*) כהני דת קטולית ובימי הבינים שעברו. —

הִנֵּה כְּאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה חָלָפוּ,
מֵאָז בְּנֵי עַמִּי עַל צַוָּארָם נִרְדָּפוּ,
וּמִבְּלִי חֶמְלָה מִסְפָּרָד גֹּרְשׁוּ;
הַאָסְפָה אֶל תַּעֲרָה קַנְאָה הֶחֱרִיב?
הֲתֹאמַר הוֹן וּשְׁפָךְ דָּם עוֹד לֹא תֵרֵב?
הֲיִשְׂכּוֹן לָבֶטַח עָם לֹא יַרְשִׁיעַ?
וְלַעֲבוֹד אֱלֹהָיו לוֹ אֵין עוֹד מַפְרִיעַ?

הֵן אָמְנָם תְּכַלֶּם זֹאת הָאוֹיֶבֶת,
וְיֵאָה הִיא, פֵּן יִקְרָאוּ לָהּ כְּזֹבֶת,
אִם בְּשֵׁם אֱמוּנָה, רַק אַהֲבָה דְּרֵשֶׁת,
תִּרְדּוֹף גַּם הַשְׁמִיד עַם נָקִי מְפֻשָּׁע;
כִּי עַל כֵּן תְּחַפֵּשׂ עֲלִילוֹת בָּרֵשַׁע,
תִּפְתַּח בַּשֶּׁקֶר לְפָרוֹשׁ הָרֵשֶׁת,
וּבְיָגוֹן וַאֲנָחָה הִיא מִתְאַבֶּלֶת:
כִּי יַד הַיְהוּדִי בַּכֹּל הִיא מְשֻׁלֶּשֶׁת.

הַיְהוּדִי! הַיְהוּדִי! הִיא מַר צְרָחַת,
צָרַעַת מַמְאֶרֶת הוּא, שְׂאֵת וְסַפַּחַת,
הַיְהוּדִי הוּא מֵרִיק אֶת אַמְתְּחוֹתֵינוּ!
הֶבֶל אֲנַחְנוּ, הַיְהוּדִי הוּא קַיִן,
הַיְהוּדִי הוּא מֹכֵר שֵׁכָר וָיַיִן,
יִרְצַח אַף יִרַשׁ אֶת כָּל כַּסְפֵּנוּ,
אֶת טוּב הָאָרֶץ הַיְהוּדִי בֹּלֵעַ,
רָע בַּל יִפָּקֵד אַף יָלִין שָׁבֵעַ.

הַיְהוּדִי? שָׁוְא תְּדַבְּרוּ, חִנָּם תִּזְעָקוּ,
לְכוּ נָא נִוָּכְחָה, הַאֻמְנָם תִּצְדָּקוּ?
לַיְהוּדִי הִקְרִאוּ פִּשְׁעַ מֵרָחֹם?
הֲבוֹ הָאָשֵׁם כִּי הִשְׁחִית דַּרְכּוֹ?
הַבְחֻפְצוֹ שָׁלַח בְּמִסְחָר יָדוֹ?
הֲלֹא אַתֶּם שִׁבַּרְתֶּם לוֹ מַטֵּה לָחֶם?
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הֵן גֵּרַשְׁתֶּמוּהוּ,
לְעָבְדָהּ, לִשְׂבַּע לֶחֶם, לֹא תִּתְּנוּהוּ.

מֵאָז הֶעֱבִירִים אֶת אַרְצָם נָחֲלוּ,
וּמֹשְׁלִים וְשֹׁפְטִים מִקִּרְבָּם מָשָׁלוּ,
וּבְדַרְכָּךְ גּוֹי צַדִּיק אוֹתָם הִדְרִיכוּ,
לַעֲשׂוֹת אֶת אַרְצָם פְּרִיָּה שָׁקְדוּ,
וּבְיַד חֲרוּצִים אַדְמָתָם עִבְּדוּ,

חָרְשׁוּ, זָרְעוּ וּלְמַעֲנִיתָם הֶאֱרִיכוּ,
וַיְהִי יִשְׂרָאֵל עַם שָׁקֵט, בֹּטֵחַ,
לָשֹׁבַע לוֹ לֶחֶם וּבְחֶלְקוֹ שָׂמֵחַ.

לוּלֵא לְחָצוּהוּ בַּחֶרֶב וּבְקֶשֶׁת,
מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן, אֱדוֹם וּפְלֶשֶׁת.
לֹא לִמַּד יָדוֹ לִקְרָב וּמִלְחֶמֶת;
כִּי עַם חָפֵץ שָׁלוֹם הוּא וּמָנוֹחַ,
לַעֲבוֹד אֱלֹהָיו וְאַרְצוֹ יַחְלִיף כֹּחַ,
תּוֹרָתוֹ חֶסֶד, צְדָקָה לוֹ חֹתֶמֶת,
לַעֲשׂוֹתָם, לְלַמְּדָם, לֹא יִיעָף, לֹא יֵלֶא,
כָּל אֹשֶׁר חַיֵּיהוּ הֵן הֵמָּה אֵלֶּה.

בְּעוֹד עַמֵּי הָאָרֶץ בַּחֹשֶׁךְ כֻּסּוּ,
אֲבוֹת עַמֵּנוּ כְּבָר בֹּחֲנוּ גַּם נֻסּוּ,
וּכְכֶסֶף צָרוּף מְזֻקָּקִים יָצָאוּ;
הָעַמִּים כֻּלָּם אֱלִילִים עָבָדוּ,
רַק אֲבוֹתֵינוּ מֵאֵלֶּה נִפְרָדוּ,
וּבְשֵׁם אֱלֹהֵי שָׁמַיִם קָרָאוּ,
וּבְתוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם הֵם לֹא נִגְאָלוּ,
וּבְכָל אֲשֶׁר פָּנוּ רַק טוֹב פָּעָלוּ.

וּבְרֶדֶת מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב אָבִינוּ,
דְּבַר אֲדֹנָי גַּם שָׁם בָּנָיו הֵבִינוּ,
וּמִדֵּי עָבְדָם בִּלְבֵנִים וּבְחֹמֶר,
בִּגְדָם וּלְשׁוֹנָם וּשְׁמָם לֹא שִׁנּוּ,
לְאוֹת, כִּי בוֹ בָּטַח לִבָּם, בּוֹ הֶאֱמִינוּ,
כִּי עָזְבָם לְדוֹר וָדוֹר לֹא נָמַר אֹמֶר.
בָּטְחוּ, הֶאֱמִינוּ, כִּי יַעֲשֶׂה אֵל פֶּלֶא,
לְבִלְתִּי יִתְעָרְבוּ בַּגּוֹיִם הָאֵלֶּה.

וּבַגּוֹיִם הֵמָּה לֹא הִתְעָרָבוּ,
וְאֶת אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם לֹא עָזָבוּ,
וּבְתַבְנִית שׁוֹר אֶת כְּבוֹדוֹ לֹא הֵמִירוּ.
וּכְמוֹ אָז גַּם עַתָּה בְּעָמְדָם יַעֲמֹדוּ,
רַק אֶת אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם יַעֲבֹדוּ,
אֵל זוּלָתוֹ לֹא יֵדְעוּ, לֹא יַכִּירוּ;
וְאִם בִּגְלַל זֶה כָּל יַד עָמָל תְּבוֹאֵמוֹ,
הִנֵּה בֵּאלֹהִים בָּטְחוּ וַיְפַלְּטֵמוֹ,

וּמֵעֵת עָרִיצִים רִבְצָם שָׁדָרוּ,
וַיֵּלְכוּ בַּגּוֹלָה, נָעוּ גַּם נָדוּ,
לַעֲבוֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא עוֹד יָכְלוּ;
כִּי נַחֲלָה לֹא נָתְנוּ לָהֶם שֹׁבֵימוֹ;
וַיָּשִׁימוּ אֶל הַמִּסְחָר פְּנֵימוֹ,
וְלַמַּעַן הַחַיּוֹת נַפְשָׁם בּוֹ יַעֲמֹלוּ,
וּבְרֹחַב בֵּינָתָם אִם עָשׂוּ עֹשֶׁר,
הֵנָּה שָׂבָרָם אִתָּם בְּצֶדֶק וּבְיֹשֶׁר.

מִי בָּכֶם הֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבֵנוּ,
יַכְזִיב אֶת זֹאת, כִּי הַיְהוּדִי לְבַדּוֹ,
עֲשָׂהּ בַּמִּסְחָר נִפְלָאוֹת אֵין חֵקֶר?
הַגִּידוּ מִי שָׁם לַמִּסְחָר כְּנָפַיִם,
לָעוּף בְּיַעַף עַד קְצוֹת אֶרֶץ וְשָׁמַיִם?
הַיְהוּדִי! — לֹא אֲהַלְלוֹ בְּמַתַּת שֶׁקֶר.
אִישׁ אֵין בָּאָרֶץ יְכַחֵד מִמֶּנּוּ,
כִּי גּוֹי אֹבֵד עֵצוֹת עַם זוּ אֵיבֶנּוּ.

דִּרְשׁוּ מֵעַל סִפְרֵי הַקּוֹרוֹת וּקְרָאוּ
אִם עוֹד עַם נוֹדֵד בַּגּוֹיִם תִּמְצָאוּ,
מְרֻדָּף בְּלִי חֶשְׁדּ זֶה שָׁנִים אַלְפַּיִם,
אֵין שַׂר, אֵין מֶלֶךְ, אֵין גּוֹאֵל, מוֹשִׁיעַ,
וַיִּכָּלֵה חִצָּיו בּוֹ כָּל זֶד מַרְשִׁיעַ,
עַל לֹא חָמָס בָּא בְּאֵשׁ וּבַמַּיִם,
וְעוֹדוֹ לֹא נִכְרַת, לֹא תַם עוֹד לִגְוֹעַ,
וַיִּמְצָא בִקְרִבּוֹ גַּם עָשִׁיר וָשׁוֹעַ.

וִישָׁרִים אֵין מִסְפָּר בּוֹ יִמָּצְאוּ,
אֵין קֵץ לַחֲסָדִים מִמֶּנּוּ יֵצְאוּ,
גַּם אָח לַצָּרָה הַנִּמְצָא כָּמוֹהוּ?
כִּי עַל בֵּן יְחִיֶה, לֹא מֵת עוֹד לַשַּׁחַת
אַף כִּי עָמְדוּ רַגְלָיו בְּעִבְרֵי פִּי פַּחַת,
עֵת עַמִּים רַבִּים כְּבָר עָלוּ בַּתֹּהוּ.
צְדָקוֹתָיו וַחֲסָדָיו הֵם הַצִּילוּהוּ,
וְעוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ כַּצִּנָּה יַעְטְרוּהוּ.

אִם לָעַם זֶה נִתְבּוֹנָן, נָשִׂים לִבֵּנוּ,
מַחֲזוֹת נִפְלָאִים תֶּחֱזֶינָה עֵינֵינוּ,
וְנוֹרָאוֹת נִפְלָא: עַל מֶה יִשְׂטְמוּהוּ?
הֵן מֵרֶחֶם מִשְׁחָר טַל יַלְדוּתֵהוּ,

AKAD KÖNYVTÁRA

תּוֹרַת חֶסֶד וּצְדָקָה עַל לְשׁוֹנֵהוּ,
כֹּה הוֹרָיו וּמוֹרָיו מֵאָז לִמְּדוּהוּ;
לֶאֱהֹב גֵּר, לָחוּס עַל שִׁפְחָה וָעֶבֶד,
כְּבָר צֻוָּה מִפִּי בֶן עַמְרָם וְיֹכֶבֶד.

בֶּן עַמְרָם וְיֹכֶבֶד — הֲלֹא יְדַעְתּוּהוּ!
לֹא אֵל הוּא, לֹא בֶן אֵל — עֶבֶד כִּנּוּהוּ,
עֶבֶד אֱלֹהָיו בֶּאֱמוּנָה וּבְדַעַת;
לְעַם בָּחַר לוֹ נַחֲלָה דְּרָכָיו הוֹדִיעַ,
וּרְצוֹן אֵל טוֹב לְזֶרַע יַעֲקֹב הִבִּיעַ,
תּוֹרָתוֹ מָקוֹר נֶאֱמָן, בְּאֵר נֹבַעַת;
זֶה אַלְפֵי שָׁנִים שָׁאַבְנוּ מִמֶּנָּהּ,
וּמְקוֹרָהּ לֹא יָבַשׁ, מְקִירָה עוֹדֶנָּהּ,

וְלֹא רַק אֲנַחְנוּ לִרְוָיָה שָׁתִינוּ,
כִּי כָל הָעַמִּים טוּב טַעֲמָהּ הֵבִינוּ,
וּמַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמֶּנָּהּ שָׁאָבוּ;
וּמֵאָז אֵלֶיהָ אֶת לִבָּם שָׂמוּ,
וּמִצּוּף דְּבַשׁ אִמְרֵי נֹעַם טָעָמוּ,
נִפְקְחוּ עֵינֵיהֶם וְאוּלַתָּם עָזָבוּ:
כִּי שָׁוְא אֱלִילֵי עֵץ וָאֶבֶן רָאוּ,
כִּי אֲדֹנָי הוּא אֱלֹהִים יָדָעוּ.

זֹאת הַתּוֹרָה, קְהִלַּת יַעֲקֹב מוֹרֶשֶׁת,
רַק עֲשׂוֹת טוֹב וָחֶסֶד הִיא דֹרֶשֶׁת,
וְחֶסֶד לְיִשְׂרָאֵל חֲלֵב אֵם מֵרָחֶם.
כֵּן בְּאַרְצָם, כֵּן מֵעֵת נִפְזְרוּ לְכָל רוּחַ,
וְשֵׁבֶט נֹגֵשׂ עַל גֹּרָלָם יָנוּחַ,
חֹק לְיִשְׂרָאֵל, לִפְרוֹשׂ לָרֵעֵב לָחֶם,
לִהְיוֹת מַשְׁעָן לַדָּל, לִתְמוֹךְ יָדֵהוּ,
אִם יְהוּדִי, אִם בֶּן עַם אַחֵר הִנֵּהוּ.

וְכַאֲשֶׁר נִרְדַּף יִשְׂרָאֵל פַּעַם בְּפַעַם
מֵעַמֵּי הָאָרֶץ, בְּעֶבְרָה וָזַעַם
וּלְכַף רַגְלֵיהוּ לֹא מָצָא מָנוֹחַ,
וּכְמוֹ נַחַל אֶחָיו בְּגִדּוּ בוֹ בֶּגֶד,
וַיִּהְיוּ לוֹ חַיָּיו תְּלוּיִים מִנֶּגֶד,
וַיֵּלֶךְ לִפְנֵי רֹדְפֵהוּ בְּלֹא כֹחַ;
לַמְרוֹת רוּחֵהוּ וּלְדַאֲבוֹן לִבֵּהוּ,
נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹתָיו וְהָשְׁחַת דַּרְכֵּהוּ.

מִי זֶה רַגְלָיו צוּר חַלָּמִישׁ תִּהְיֶינָה,
יֵלֵךְ עַל גֶּחָלִים וְלֹא תִכָּוֶינָה ?
אוֹ רָטוֹב לֹא יִהְיֶה וְהוּא בָא בַּמָּיִם ?
וּמִי זֶה יִתְמַהּ, אִם אֵשׁ תֹּאכַל תֶּבֶן ?
רַב יְכַלְכֵּל אִישׁ — אַךְ לַכֹּל קֵץ וָקֶצֶב!
וּמִי אִם כְּלָבִים סַבּוּהוּ בְּשֶׁצֶף קֶצֶף,
לֹא יָרִים יָדוֹ וְיַדֶּה בָם אָבֶן ?
גַּם אִם יִשָּׂא אִישׁ פֶּשַׁע פַּעַם וּשְׁתָּיִם,
אַךְ לֹא כָל יְמֵי הָאָרֶץ וְהַשָּׁמָיִם.

הֲבַרְזֶל הַיְהוּדִי ? אִם בְּשָׂרוֹ נְחֹשֶׁת ?
אַלְפַּיִם שָׁנָה, הוֹי! לֹא תֵדְעוּ בֹּשֶׁת,
תִּרְמְסוּ בָרָגֶל גּוֹי לֹא יִשָּׂא חֶרֶב;
תִּשְׁפְּכוּ אֶת דָּמוֹ כַּמַּיִם בַּנַּחַל,
וְעוֹד בּוֹ תָּשׁוּבוּ תִּתְפַּלְּאוּ כַּשַּׁחַל,
לַבֹּקֶר רִנָּה וּבֶכִי לָעֶרֶב,
הַיּוֹם תְּחָרְפוּהוּ וּמָחָר תִּדְרְשׁוּהוּ,
וְלִתְקוּפַת הַשָּׁנָה מִן גֵּו תְּגָרְשׁוּהוּ.

שָׁם יִדְכָּא, יִדָּחֶה מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי,
וּפֹה יִתֵּן בְּחֶרְפָּה לְמַכֵּהוּ לֶחִי,
וְתָו שַׂמְתֶּם עַל בִּגְדוֹ לְלַעַג וָקֶלֶס,
יֵשֵׁב בִּרְחוֹב צַר כְּסָגוּר בַּכֶּלֶא,
הֲיוּכַל אֱהָבְכֶם בַּעֲבוּר כָּל אֵלֶּה ?
מִי תִכֵּן אֶת רוּחוֹ, וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס,
אֶת מַחְשְׁבוֹת הַיְהוּדִי וְהֶגְיוֹן לִבֵּהוּ,
עַל נֹגְשָׂיו וּמְחָרְפָיו וְשֵׁבֶט מַכֵּהוּ!

אִם חָטָא יִשְׂרָאֵל, אוֹתוֹ תַּאֲשִׁימוּ,
וּמִמַּחֲטִיאָיו עֵינֵיכֶם תַּעֲלִימוּ,
אֵיךְ תֹּאמְרוּ לַיְהוּדִי: מָשְׁחָת דַּרְכֶּךָ ?
וְאַתֶּם, הוֹי עַמִּים, הִשְׁחַתֶּם דַּרְכֵּהוּ,
וְלָמָּה לֹא תֹאמְרוּ עַם עָם בִּלְבָבֵהוּ,
שִׁחֶתְךָ, יִשְׂרָאֵל, כִּי בִי, בְּעוֹכְרֶךָ!
הֵן סְחִי, וּמָאוֹס שַׁמְנוּךָ אֲנַחְנוּ,
הִנֵּה מַתְּלָאָה, כִּי אוֹתְךָ הִפַּחְנוּ.

לְמִי אוֹי וַאֲבוֹי, וַחֲבוּרָה וָפֶצַע ?
לְמִי יוֹם עֶבְרָה לֹא יוֹעִיל הוֹן וָבֶצַע ?
מִי יִמְצָא תָמִיד רַק קָלוֹן וָנֶגַע ?
מִי נִתְעָב וְנֶאֱלָח, לֹא הָדָר לוֹ וְתֹאַר,

לוּ נַם יַזְהִיר כַּשָּׁמַיִם לָטַהַר ?
לְמִי כָּל רֵעַ צוּר מִכְשׁוֹל וָפֶגַע ?
הַיְהוּדִי ! — הוּא מַטָּרָה לְחִצֵּי זָעַם,
פַּח יָקוּשׁ לוֹ עַל כָּל מִדְרַךְ כַּף פָּעַם.

אִם עָשִׁיר ; אִם עָנִי הַיְהוּדִי יֶהִי,
אִם גִּיל מִנַּת חֶבְלוֹ, אִם יָגוֹן וָנֶהִי,
רַק חֶרְפָּה וּנְאָצָה אָזְנוֹ שֹׁמַעַת :
קָלוֹן הֶעָנִי, כִּי בְּעָנְיוֹ הוּא גוֹעַ,
וְלֶעָשִׁיר יֵאָמַר ; עֹשֶׁק, בֹּצַע,
הַפָּכָל בְּאוֹלָתוֹ נַפְשׁוֹ חִטָּאת,
וּבְחָכְמַת חֲכָמִים תָּהֳלָה תָּשִׁימוּ,
כִּי יְהוּדִים הֵמָּה, וְאֵיךְ רֹאשָׁם יָרִימוּ ? !

אַל תֶּחֱטְאוּ בַיְהוּדִי, אַל לוֹ תַּלְעִיגוּ !
וּבְתוֹרָתוֹ אָרְחוֹת חַיִּים תַּשִּׂיגוּ.
הֵן בְּלִבְּכֶם יַחַד לָהּ פְּרֶךְ תִּכְרָעוּ,
וּמַיָּד מִי לָכֶם מֶנָּה הָיָתָה ?
וּזְרוֹעַ אֲדֹנָי עַל מִי נִגְלָתָה ?
לֹא יָנֻן, לֹא רוֹמָא חָזוֹן מָצָאוּ,
הֵן שְׁנֵי אֵלֶּה בָּנוּ בַּבִּיר גִּלְחָמוּ,
דַּת אֵל בָּזוּ וּלְהַכְחִידָהּ זָמְמוּ ;

עַד כִּי מִקִּרְבָּנוּ יָצָא אִישׁ חַיִל,
וַיֵּצֵת אֵשׁ דָּת וַיָּאֶר הַלָּיִל.
הָאוֹרִים הַמַּתְעִים נָגְהָם אָסָפוּ,
מִתַּרְדֵּמָתָם הָעַמִּים נֵעוֹרוּ,
מֵהַבְלֵי אֲבוֹתָם אָחוֹר נָזוֹרוּ,
הִשְׁכִּילוּ — וְהָאֱלִילִים כָּלִיל חָלָפוּ,
מִי קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח זָרַח ?
אִם לֹא יְהוּדִי נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ !

מִי מִלֵּל לַהֹרֶשׁ חֶסֶד וְתֹם דֶּרֶךְ,
כִּי הַקֹּרְאִים אֵלָיו וְכֹרְעִים לוֹ פֶּרֶךְ,
הֵם דַּרְכּוֹ לֹא יָדְעוּ, חַסְדּוֹ יַעֲזֹבוּ ?
עַל שְׁאֵרִית עַמּוֹ עֲלִילוֹת יַעֲלִילוּ,
כְּבוֹדוֹ יָרִימוּ וּכְבוֹדָם יַשְׁפִּילוּ,
אֶת צַלְמָם יִבְזוּ וּדְמָם יֶאֱרֹבוּ.
הַלְמוֹשִׁיעֲכֶם גְּאַלְכֶם זֹאת תִּגְמֹלוּ,
כִּי עַל אֶחָיו בְּנֵי עַמּוֹ לֹא תַחְמֹלוּ ?

זֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר אָמַר יֵשׁוּעַ,
כִּי, אִם הָאָרֶץ כַּשִּׁכּוֹר תָּנוּעַ,
וְהַשָּׁמַיִם כַּמְּלוּנָה יִתְנוֹדָדוּ,
וּשְׁנֵיהֶם גַּם יַחַד פּוֹר יִתְפּוֹרָרוּ,
הִיא תָקוּם, פִּקּוּדֶיהָ לֹא יוּפָרוּ —
זֹאת הַתּוֹרָה, עֵת נוֹצְרִים הִתְגּוֹדָדוּ,
וְלַהֲרוֹס בָּתֵּי יְהוּדִים מוֹעֵד קָרָאוּ,
לִשְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים אוֹתָהּ קָרָעוּ.

עֹבְדֵי אֱלִיל תֹּהוּ אִם כָּזֹאת עָשׂוּ,
וְעַל תּוֹרַת אֵל חַי עֵינֵיהֶם לֹא חָסוּ,
גַּם אוֹתוֹ גַּם תּוֹרָתוֹ לֹא יָדָעוּ;
וְאַתֶּם, הוֹי נוֹצְרִים! בַּאֲדֹנָי תַּאֲמִינוּ,
לִשְׁלוֹחַ יַד בְּתוֹרָתוֹ אֵיךְ תָּהִינוּ?
הַאֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם לֹא תִירָאוּ?
הַלְמוֹשִׁיעֲכֶם גֹּאַלְכֶם זֹאת תִּגְמֹלוּ,
כִּי עַל תּוֹרַת אֱלֹהָיו לֹא תַחְמֹלוּ?

בְּיוֹם הִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ חַג תָּחֹגּוּ —
וּמִכָּל מוּל בְּעָרְלָה אָחוֹר תִּסּוֹגוּ,
תּוֹעֵבָה הוּא לָכֶם, אוֹתוֹ תִשְׂנָאוּ.
עַד מָתַי אֶת לֵב הַיְהוּדִי תַּכְאִיבוּ?
וְעַל מִזְבַּח הַקִּנְאָה דָּמוֹ תַּקְרִיבוּ?
עַד מָתַי, הָהּ, מִבְּשָׂרוֹ לֹא תִשְׂבָּעוּ?
הַלְמוֹשִׁיעֲכֶם גֹּאַלְכֶם זֹאת תִּגְמֹלוּ?
כִּי גַם אֶת עָרְלַת לְבַבְכֶם לֹא תִמּוֹלוּ?

רַב לָךְ, הַקִּנְאָה, הַרְבּוֹת שֹׁד וָרֶצַח!
עַד אָנָה תֹּאכַל חַרְבֵּךְ? הֲלָנֶצַח?
הֲלָעַד בַּנְּקִיִּים אַתְּ קְרָב תִּתְגָּרִי?
שָׁבַעַתְּ עוֹלוֹת אָדָם, חֵלֶב גָּבֶר,
בִּטְנֵךְ בֶּטֶן שְׁאוֹל תַּחְתִּית, קִרְבֵּךְ קָבֶר,
שָׁתִית, מָצִית דַּם חָלָל וַתִּשְׁכָּרִי.
רַב! אַל תּוֹסִיפוּ שְׁתוֹת דָּם כַּמַּיִם,
כִּי עֵת לְכָל חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם.

לֹא עֵת עַתָּה לַחֲשֹׁב אָדָם כַּשָּׁרֵץ,
לֹא עֵת עַתָּה לְהַכְחִיד גּוֹי מִן הָאָרֶץ
לֵאמֹר לְכֹחַ יָדוֹ: מִשְׁפָּטִי אָתָּה!
יַעַן זְרוֹעִי רָמָה, לָכֵן צְדַקְתִּי,

יָדִי הַחֲזָקָה, עַל בֵּן עֹל פָּרַקְתִּי,
לְגָזוֹל מִשְׁפַּט עֲנִיִּים לֹא עֵת עָתָה;
כִּי שֶׁמֶשׁ צָדָקָה לָעַמִּים זָרְחָה,
וְשִׁנְאַת דָּת וֶאֱמוּנָה מִלֵּב נִשְׁכָּחָה.

רֹב עַמֵּי הָאָרֶץ חָכְמוּ, הֻשְׁכִּילוּ,
וּבֵין עַם וָעָם חֵם עוֹד לֹא יַבְדִּילוּ,
לֹא יִשְׁאַל אִישׁ, מֶה אֱמוּנָתֵהוּ;
כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ עֶלְיָה יִשָּׂאוּ,
אֻזְרָחִים הֵם לָהּ, בָּהּ מַחֲסֶה יִמְצָאוּ,
וֵאלֹהָיו יַעֲבֹד אִישׁ כְּחֻפְּיוֹ לִבּוֹ.
וְכָאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים, זָקֵן וָנָעַר,
יָקוּמוּ יַדְבְּרוּ אֶת אוֹיְבָם בַּשָּׁעַר.

שָׁוְא לָךְ הַקִּנְאָה, עוֹד מִזְמוֹת תַּחְמֹסִי,
וּבַאֲרֻצוֹת חֹשֶׁךְ אֶת רִשְׁתֵּךְ תִּפְרְשִׂי,
תְּהַלְּכִי בַּחֲשֵׁכָה, כָּאֹפֶל כַּדָּבֶר;
עוֹד מְעַט גַּם שָׁם עֵינַיִם תִּפְקַחְנָה,
אַהֲבָה וּצְדָקָה כְּדֶשֶׁא תִּפְרַחְנָה,
לֹא תִשְׁמַע גַּם שָׁמָּה זַעֲקַת שֶׁבֶר,
כִּי חֹק לַחָכְמָה הוּא, מִשְׁפַּט לַדַּעַת,
לִמְצוֹא לְתוֹרַת פִּיהֶן אֹזֶן שֹׁמַעַת.

וְאִם גַּם עוֹד נִמְצָא חֶבֶר כֹּהֲנֵי אָוֶן,
קִרְבָּם חֲמַת עַכְשׁוּב וְלִבָּם לֵב אֶבֶן,
הַמָּה יְעַלְעוּ דַּם אָדָם, יִשְׁאֲפוּ רֶצַח;
אִם גַּם גּוֹי נָבָל וְסָכָל רוֹם־עֵינַיִם,
כְּמַר מְדֹלִי נָחְשָׁב וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם,
יַחְפּוֹשׂ עֲנִיֵּי עַמִּי כַּחֲבוֹט קָצַח:
הַגֵּה קָרוֹב קִצָּם, יָמִים יוּצָרוּ,
וְגַם אֵלֶּה כַּמּוֹץ מִגֹּרֶן יִסָּעֲרוּ.

אַל תֹּאמְרוּ, כִּי לְמוּסַר הַשֹּׂבֵל מַקְשִׁיב אָזֶן,
מַגִּיד מֵישָׁרִים לֹא יִפְקַח עָיִן,
חֵרְשִׁים לֹא יִשְׁמָעוּ, עִוְרִים לֹא יַבִּיטוּ;
לְקוֹל חָכְמָה כְּסִילִים לֹא נִפְקָחוּ,
גַּם כִּי תַרְבֶּה קְרֹא מוּסָר לֹא לָקָחוּ,
שָׁוְא עָמְלוּ דֹּרְשִׁים, רֶשַׁע לֹא הִמְעִיטוּ,
נִקְלָה יִרְהַב בַּנִּכְבָּד, בַּזָּקֵן נָעַר,
וְנִשְׁאַר בְּעִיר שַׁמָּה, שְׁאִיָּה יַבַּת שָׁעַר.

אָמְנָם כֵּן הוּא, הָרְשָׁעִים לֹא יִשְׁמָעוּ,
וּשְׁאֵיהּ יְבַקְּשׁוּ, לָהּ נַפְשָׁם יְשָׁאוּ,
לָשׁוֹם שַׁמּוֹת יֹאבוּ, לָלֶכֶת קֶרִי;
וּכְהָתֵל בֶּאֱנוֹשׁ בְּכָל קֹדֶשׁ יְהָתֵלוּ,
יְגַזְלוּ מִשְׁפָּט, וּבַיְהוּדִים יָחֵלוּ
רֵאשִׁית חַטַּאת וּמֶרֹד לְכָל פְּנֵי מֶרִי.
הֵן הַמָּה לֹא יִתְּנוּ אֹזֶן קַשֶּׁבֶת,
לִקְוֹל קֹרֵא בְצֶדֶק: "עֵת מְרִיב שָׁבֶת!"

אַךְ מִי הַמָּה אֵלֶּה, כִּי יִשְׁתַּגָּעוּ,
לְסֶמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה יִכְרָעוּ,
אַחֲרֵי נִפְלָהּ, וּמְכַבְּדֶיהָ הַזִּילוּהָ?
וּמִי הַמָּה אֵלֶּה רִדְפֵי אִוֶּלֶת,
יֶחֱזוּ מַהֲתַלּוֹת, כִּי עוֹדָהּ מֹשֶׁלֶת,
זֹאת הַקִּנְאָה, מְגָבִירָה הֲסִירוּהָ?
רוֹמְמִים, כְּהָנִים וּמְכַתְּבֵי רָעוּת רוּחַ,
הֵם יִקְהָחוּ, יִרְתָּחוּ, כְּסִיר נָפוּחַ.

אַךְ הַאֵין שֹׁמְעִים מְבֻלְעֲדֵימוֹ?
עַל אֵלֶּה הָרְשָׁעִים יִלְטְשׁוּ עֵינֵימוֹ,
כָּל יִשְׁרֵי לֵב, וְהַמָּה רַבּוּ, עָצְמוּ.
חַפִּי, בַּת עַמִּי! עֲלֵיהֶם שַׁבְּרִי!
לֹא אֶבְדָה תִּקְוָה, נוֹאָשׁ אַל תֹּאמְרִי,
לֹא לָעַד אוֹיִבֵךְ בְּךְ יִלְחֲמוּ:
הַשַּׁחַר עָלָה, חִישׁ תֵּצֵא הַשֶּׁמֶשׁ,
וְתָשׁוּב הַקִּנְאָה לְמִשְׁוָאָה וָאֶמֶשׁ.

שׁוּבִי לִשְׁאוֹלָה, קִנְאָה, בַּת הַשַּׁחַת!
מִפְּנֵי הַחָכְמָה אַתְּ תָּמִיד בֹּרַחַת,
לֹא תֵּרָאִי בְּמָקוֹם אוֹרָהּ זָרַח.
שָׁם, בְּגֵיא צַלְמָוֶת, לָךְ שִׁכְּטִים נְכוֹנוּ,
שְׁמָה גַּם כֹּהֲנֵיךְ עִמָּךְ יִשְׁכְּנוּ,
גַּם כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן, חַנּוֹת שֹׁכֵחַ,
וּמְכַתְּבֵי עָמָל כֻּלָּמוֹ גַּם יַחַד,
שָׁם רַגְז תִּשְׁבָּעוּ, שָׁם תִּפְהֲדוּ פַּחַד.

תֶּחֱזֶינָה עֵינֵיכֶם מֵעֲמֻקֵי שַׁחַת,
שֶׁמֶשׁ חֲדָשָׁה מִמַּעַל זָרַחַת,
שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ;
שֶׁמֶשׁ אַהֲבָה, חָמְלָה, רַחֲמִים וָחֶסֶד,

אַרְמוֹן הַשָּׁלוֹם עַל תִּלּוֹ יִוָּסֵד,
לֹא תִשָּׂא בַּת עַמִּי חֶרְפַּת מְחָרְפֶיהָ,
תֶּחֱזוּ אֵיךְ יָדַיִם רָפוֹת תֶּחְזַקְנָה,
תֶּחֱזוּ — וְעֵינֵיכֶם בְּחוֹרֵיהֶן תִּמַּקְנָה.

הַזְּמָן וְרוּחוֹ אוֹתוֹתָם לֹא יְנַכֵּרוּ,
כִּי קָרוֹב יוֹם לוֹ עֵינֵי כֹל יְשַׂבֵּרוּ,
יוֹם לֹא יָצֹר אִישׁ אָחִיו וְלֹא יְקַנְּאֵהוּ;
הַיּוֹם הַהוּא לֹא יִרְחַק מֵאִתָּנוּ,
וּבַאֲרָצוֹת רַבּוֹת כְּבָר הִתְבּוֹנָנוּ,
כִּי לֹא תַפְרִיד הַדָּת בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ.
אִישׁ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו לָבֶטַח יֵלֶךְ,
רַק יִדְרֹשׁ שְׁלוֹם אַרְצוֹ וְיִשְׁמֹר פִּי מֶלֶךְ.

לַשָּׁוְא פֹּה הַקִּנְאָה עוֹד אַפָּהּ תַּחַר,
כִּי גֹרְשָׁה מִמְּקוֹם שָׁם עָלָה הַשַּׁחַר,
גַּם מִפֹּה תֵצֵא עַל רֹאשָׁהּ יָדֶיהָ;
מִנֹּגַהּ נֶגְדָּהּ אַרְצֵנוּ הֵאִירָה,
מִסֵּבֶל שֶׁכֶם עֲבָדִים הֵסִירָה,
וּדְרוֹר קָרְאָה לְרִבְבוֹת אַלְפֵי עֲבָדֶיהָ,
כָּל יֹשֵׁב אַרְצֵנוּ יָדֹן יָרִיעַ:
„קוֹל הַדְּרוֹר נִשְׁמַע, עֵת דּוֹדִים הִגִּיעַ."

עֵת דּוֹדִים הִגִּיעַ, נִקְרָא גַם נָחְנוּ,
הֵן כַּבִּיר נִלְחַמְנוּ, וְעוֹד לֹא נִצָּחְנוּ,
אָכֵן יֵשׁ תִּקְוָה, וּלְבַד הִיא תְאַמְּצֵנוּ;
כִּי תִקְוַת יִשְׂרָאֵל הִיא תֹּם דַּרְכֵּהוּ,
יֹשֶׁר שְׁאֵלָתוֹ וְצֶדֶק מִשְׁפָּטֵהוּ,
וּמִבְטַח עֹז, כִּי עֵת דּוֹדִים עִתֵּנוּ.
הֵן נֶפֶשׁ הַיְהוּדִי מֵאָז יִחֵלָה —
וְעַד כִּי נִוָּשֵׁעַ נְיַחֵל עוֹד סֶלָה!

אברהם בער הכהן גאטטלאבער

זיטאמיר יום ו׳ עש״ק י״ח טבת תרל״ג. יום מלאת לי ששים ושתים שנה.

עולם התהו.

מאמר בקרת

מאת

משה ליב בן-צבי לילינבוים.

א.

מראות החיים.

עשיר הוא הטבע במחזות שונים ובכחות נגלים ונסתרים, אבל עוד יותר ממנו עשירים הם חיי האדם במחזות ובכחות כאלה, כל העלם כלו אינו אלא אחד, הטבע אינו אלא אחר, ומהזותיו גם הם, אף על פי שהם משתנים לפי המקום מכל מקום כל מחזה בפני עצמו מתפשט הוא על חלק גדול ידוע מכדור הארץ; אבל מחזות חיי האדם משתנים הם בכל אדם פרטי, וטבעו, תכונתו וקורותיו של אדם זה אינם דומים לטבעו תכונתו וקורותיו של אדם זה, כל דור ודור, כל מדינה ומדינה, כל עיר ועיר יש להם בכלל חיים שונים, וכל איש ואיש בפני עצמו חייו שונים מרעהו בן דורו, בן מדינתו ובן עידו, כמו שמחזות הטבע שבארצות הדרום שונים מחזות הטבע שבארצות הצפון, ינסה נא הקורא לסדר לפני עצמו כל קורות חייו וכל פנישותיו שהיו לו עם אנשים אחרים לטובה ולרעה ואחר כך ישאל מאת אחדים מיודעיו שיספרו לו גם הם כל אחד ואחד בפני עצמו את תולדותיו וקורות חייו, אז יראה ויוכח, כי הוא ורעיו, שהוא מתהלך אתם תמיד וחיים כמעט באופן אחד אינם שוים במראות חייהם כלל, וכי לפי רבות האנשים שהוא יודע את פרטי חייהם כן ירבו מראות החיים השונים שיוצגו לפניו. זוהי שאמרו חכמים שכל אחד ואחד מבני האדם הרי הוא עולם קטן בפני עצמו.

הואיל ואי אפשר לנו להשתמש באיזה דבר לטובתנו, אלא אם כן נדע כחותיו והצדדים הטובים והרעים שבו, לפיכך צריכים אנחנו לדעת כל דבר הנוגע לחיינו בפנימיותם, בכחותיהם, בהרושם שנעשה עליהם על ידי פעולותינו ובהתכלית הנרצה שנוציא אחר כך מהם. כל מה שיתגלו לנו יותר כחות הטבע כן תתרבה לנו יותר התועלת שנרכוש לנו על ידה. כל ההתגלות וההמצאות שנעשו בזמנים האחרונים לטובת המין האנושי, כמו מיני רפואות או מכונות (מאשינען) שונות, לא נעשו אלא על ידי ידיעת כחות הטבע ובשעה שיתגלו לנו עוד כחות נסתרים שבהטבע יתגלו לנו עוד רפואות ומכונות מועילות הרבה. לפיכך אין כל ספק שגם ידיעת מראות החיים, תהלוכותיהם, תנועותיהם, וכחות האדם הנגלים בם מביאה תועלת רבה לעולם, וכל זמן שלא יתגלו כל הכחות הנסתרים שבאדם וכל עניני החיים אי אפשר לו לאדם להשתמש כהוגן בחייו כמו שלא היה אפשר להשתמש בטעלעגראף בשעה שלא היה גודע כח המאגנעט.

אכל אינה דומה ידיעת מראות החיים והכחות המתגלים בם וידיעת מחזות הטבע וכחותיה, בין בענין תפוצת אותן הידיעות, בין בענין ההנאה שאנו יכולים לקבל מהידיעות ההן, כחות הטבע אף על פי שרבים הם, מכל מקום כל כח בפני עצמו הרי הוא מוחלט במהותו, מעולם ועד עולם לא ישתנה, והרי אנו יכולים להנביל אותו על ידי הגבלה ידועה המיוחדת לו וספרים מספר דַּיָם להודיע בהם כל כחות הטבע שנתגלו עד היום ולפרשם בכללים, בסימנים ובסעיפים כדרך שהכמי הטבע עושים בספריהם, אכל מראות החיים והכחות המתגלים בם אינם מוחלטים, כלומר כל אדם ואדם יש לו חיים אחרים וכחות אחרים, ולא עוד אלא שהחיים והכחות של אדם אחד עצמו מקבלים תמיד שנוי, לפיכך אי אפשר לתת ידיעה ברורה מכל חיי המין האנושי והכחות השונות המתגלים בם, כחות הטבע יכולים להביא לנו הנאה על ידי התגלותם לאחרים אף על פי שלא נודעו לנו עצמנו, ויכול אני ליהנות מן המעלעגראף ומטלת הברזל וכיוצא בהם אף על פי שאין אני בעצמי יודע כלל אותן כחות הטבע שעל פיהם באו לעולם: אכל מראות החיים אינם כן: כל זמן שאין אני בעצמי בקי בפנימיותם, יכול אני להכשל בם ולפעמים לנפול עד שלא אוסיף לקום . . . .

עוד לפני אלפי שנים נכתבו הרבה ממראות החיים על ספרים ורואים אנו עמים רבים ובראשם עם ישראל שיש להם דברי הימים (היסטאריע) של חייהם שנכתבו עוד בימי עלומיו של העם ורואים אנו שהרבה מראות החיים נסדרו על ספר ויכולים אנו מעצמנו למצוא את כחות האדם המתגלים בם, ושידיעתם מביאה לנו תועלת שאין לשער ערכה. אכל ההיסטאריע הזו אינה אלא כללית, והאדם הפרטי צריך שידע יותר מזאות — חיים שונים של אנשים פרטים, מפני שגם הוא חי חיים פרטים ואך בידיעתם יכול הוא לבור לו דרך ישרה.

ספרים כאלה, המתארים חיים פרטים ישנם באמת בעולם, אף על פי שלא הגיעו עוד למטרתם.

יש אנשים שחנן אותם הטבע בכשרון ההכרה והציור, ובשעה שהם מתבוננים באיזה אדם מכירים אותו היטב במבעו ובתכונתו והם מציירים אותו בפעולותיו וברוך חייו כפי שהם לוקחים להם ליסודם את מעשי יום יום. אנשים כאלה מספרים לנו בשירים, או במאמרים פרזים ספורים שונים, שאף על פי שלא היו בעולם יכולים הם שיהיו, לפי טבע בני האדם, והם מציגים לפנינו בספוריהם נפשות פועלות שעשו דבר פלוגי ופלוני, שאף על פי שלא עשאוהו מעולם, מוכרחים הם לעשותו, על פי מבעם, מהלך רעיוניהם, תכונתם ואופני חייהם, בשעה שיביאם המקרה להיות באמת באותו מצב, שבעל הספור מספר לנו בדמיונו.

עוד לא באה (ואולי לא תבא לעולם) אותה העת שבעלי חזיונות טהורי לב מחכים עליה, שכל אחד ואחד מבני החברה יכיר בהברה פנימית שאין לו כל זכות ויפוי כח יותר מחברו אדם כמותו, שהוא וחברו שני עולמות

שונים הם ואסור לו לאחד ליהנות הנאה של כלום, בין גופנית ובין רוחנית מטמונו של חברו, מעבודתו, מכבודו ומרגשותיו, בשעה שהוא נורם בזה נזק או צער לחברו: עוד לא באה אותה העת המאושרת שיתמו חסדים מן הארץ על ידי שיחדלו כל בני האדם להרע איש לאחיו ולא יצטרכו עוד לחסד ולצדקה, לפיכך החיים מלאים רפש וטיט, דמעות ודם. ההיסטאריע תציג לפנינו שלשלת ארוכה של תועבות נוראות: שנאת הדת, בכל צבעיה הנתעבות ובכל שערוריותיה, שפיכת דמי נקיים בלי מספר ובלי משפט, מלחמות שלא היה בהן כל צורך וכל תועלת ולא הכיאו אלא כבוד לעריצים יחידים, כבוד, שאנשים טהורי לב ואוהבי אדם היו חושבים אותו לקלון, סכסוכי יעוואיטים, אכזריות אינקווייזיציאן, עבדות, השתררות היחס על הפשוט והאמיץ — על החלש, תענוגי העשירים על חשבון עבודת הפועלים, פשעי המושלים והאצילים אשר עצמו משערות ראשם, עוני ותולדותיו המעציבים, חמס ושד, עוות הדין, גזל משפט עניים, השקר — על האמת, הבצע והכבוד — על הרגשות הטהורות, ועוד נבלות ותועבות רבות התחרידות את לבו של האדם הישר. ההוה גם הוא יציג לפנינו במדינות רבות את התועבות האלה, יש מהן בצבעים עוד יותר מגאלים ויש מהן בדמות של ציוויליזאציאן וליבעראליזמוס, אך כבדים מנשוא גם שניהם. לפנים האמין הגנגזל כי צריך הוא להיות נגזל וכי לכך הוא נוצר וזכות חרות האדם לא נודעה לו, אך עתה ידעו רבים מבני האדם כי אנשים הם, כי יש להם הזכות ליהנות מן החיים והחירות יותר הרבה מטה שיש זכות לעושקיהם כח למשול על רגשותיהם ועל אשרם, ואנשים כאלה שונאים הם את העשק הנעשה להם עתה יותר הרבה מטה ששנאוהו העשוקים לפנים. כל התועבות האלה מצד אחד וטעשי הצדקה, או החשבון הצודק והתועלת הדרושה מצד השני הם הם החומר והלבנים להסופרים להכין על ידם בספוריהם את מראות החיים המקיפים את נושאי ספוריהם ובדמיונם ובשכלם הם בוראים לנו עולם מלא ונפשות שונות המתנועעות בעולמם ופועלות בו לטובה או לרעה. אבל מהו הכח הפנימי הקורא אותן הנפשות הפועלות לתנועה ולפעולות בחיי הרפש והטיט! רוב הסופרים מצאו את האהבה לכח היותר חזק בעולם: האהבה כוראת את האדם בריאה חדשה, מזככת את שכלו, מחזקת את לבו, מאמצת את ידיו ומוציאה אל הפועל כל כחותיו הטמונים בקרבו בין שהם חזקים ובין שהעלו חלודה על ידי סבות שונות. הסופרים האחרונים כ ש ם י ע ל ה א ג ע ן, מ ש ע ר נ י ש ע ו ו ס ק י וכיוצא בהם מצאו, שהאידעע אצל יחידי הדור חזקה עוד יותר מן האהבה, וביחד עם האהבה תצא גם האידעע של אותם יחידי הדור לפעול בכח ובדעת באויר החיים שהם עומדים בו, אם לעזר להאהבה או כנגדה. בין כך וכך הקוראים מתבוננים ורואים אותם מראות החיים וכוחות האדם שהם צריכים לדעת אותם.

אבל אותם הסופרים בפני עצמם אינם מספיקים עוד להביא את התועלת הדרושה; באחת יען כי הרבה סופרים חסרי כשרונות יש, שהחיים והכחות שהם מציירים אינם מסכימים כלל עם המציאות; הרבה סופרים בעלי משפטים

קדומים יש שבשעה שהם רוצים לתאר לפנינו צדדים טובים ורעים שבחיים ובפעולות האדם מחליפים הם הדברים ואומרים לרע טוב ולטוב רע; וזאת שנית כי הרבה ציורים יש שהחיים והכחות המתוארים בם צריכים עוד לנתוח דק, ורוב הקוראים אי אפשר להם לנתח בעצמם אותם החיים והכחות אם ממעוט ידיעה, או מטרדת הקריאה והתשוקה לדעת אחרית הספור, ואינם יכולים להתבונן על כל מחזה ומחזה ולשפוט עליו, לפיכך צריכה היא הבקרת להעיר על שגגות הסופרים, לנתח את כחות האדם המתגלים בספוריהם ולהראות על הצדדים הטובים והרעים שהקוראים יכולים למעות בהם או לעזבם בלי התבוננות. הספורים והבקרת ביחד יכולים הם באמת לברר את החיים, כחות האדם, צרכיו האמתים והמדומים, וכל דבר הנוגע בחיים, שכל אדם צריך לדעת אותו, והם, בעלי הספורים והבקרת הנכוחה שעליהם הביאו באמת תועלת גדולה לבני האדם בידיעת החיים.

אין אני צריך להודיע, שכל דברי אלה לא נאמרו על אותם הסופרים שאין מטרתם אלא לבלות זמנו של הקורא שהשעה ארוכה לו או להפיל שינה על עיניו. ספורים כאלה אין להם כל חשיבות ספרותי, לדעתי, והרי הם בעיני כשחוק הקרטען וכדומה העשוי לבלות את הזמן וכמשקים חריפים המועילים להפיל תרדמה על האדם.

ב.

פעולת סופרי ישראל.

הטבע והחיים הם הם הפועלים על העמים בכלל ועל האישים בפרט. כל התכונות השונות שבכל עם ועם נבדל ומצוין בהם מחברו אינן אלא תולדות טבע האיקלים שהעם יושב בו ותנאי חייו המקיפים אותו. הטבע לא ברא עמים שונים אלא בני אדם, לפיכך כל העמים מוכשרים לקבל כל התכונות שבעולם; אבל המקרה הוא הוא שיחד לעם ועם את תכונתו שהוא מצטיין בה. אין לי עסק עתה בתכונתו של שאר בני האדם, שידיעתי בם מעשה מאד ושלא יקראו כלל את דברי; אבל רוצה אני לדבר מתכונה אחת המיוחדה לבני ישראל, אף על פי שהם מבקשים חשבונות רבים בעולם המסחר, בכל מקום הם בעלי דמיון גדולים בשעה שהם מסתכלים בעולם אחר חוץ מהמסחר, עד שהם מבטלים את החיים מפני הדמיון, כלומר: חיי העולם הזה בכלל אינם חשובים בעיניהם, מפני דמיונם. תכונה זו רצוני: תגבורת הדמיון גם היא מן הטבע והחיים באה לישראל. מוצא בני ישראל מארץ אזיה, במקום שהדרת הטבע מעוררת את הדמיון במדה נפרזה, וחיי ישראל מיום הגלותם מארצם הטלאים צרות ומכאובים שאין הפה יכול לדבר ולא האזן לשמוע, וכבר נודע שכמדה ההיא שינברו צרותיו של האדם באותה מדה יגבר גם כח דמיונו. לפיכך חיי האומה העברית ממעמד הר סיני עד ביאת הגואל וחיי העברי הפרטי מיום עלותו עד זקנה ושיבה נארגו מדמיונות, זקנינו חלומות יחלומון ובחורינו חזיונות יראו, הדמיון טלך בישראל גם בתקופות ספרי כתבי הקדש ועקבותיו

נראים גם באותן הספרים, אבל ביחוד פעל הדמיון על בני ישראל בסוף זמן בית שני, בשעה שהחיים המדיניים שלהם החלו להתמוטט עד שנטלו מהם לגמרי. באותה שעה התחיל הדמיון להתגבר מיום ליום ושובי החכמים נמנו וגמרו שהעולם הזה בפני עצמו אין לו חשיבות של כלום וכל עצמו לא נברא אלא להיות כפרוזדור שעל ידו נכנסים לטרקלין, טבט כזה על העולם הזה, כלומר: על החיים, אף על פי שהוא מועיל באיזה ענינים מפשטים אבל שכרו זה שהוא מביא יוצא בהפסדו שהוא גורם לעניני החיים הגשמיים, שכל אדם חי מרגיש בהם.

עד לפני איזה שנים לא יצאה ספרות ישראל, ונם הספרות החדשה מגבול הדמיון והלאה. חיי העברים בכלל לא השתנו עוד מן הקצה אל הקצה בתקופת הספרות החדשה של שפת עבר ועל כן לא היתה יכולה גם האחרונה לראות עולם חדש. רוב פעולות הסופרים היתה בביאורי מקראות ודרכי הקדמונים ובשירים דמיונים וכיוצא בזה דברים שאין להם עסק עם החיים. סופרי ישראל מצאו להם עבודה להרבות מהלוקת בענין התקרבותם של רבי ואנטונינוס, זמנו של הקליר, זמן חיבור איזה שירים וספרים שלא הביאו תועלת, ולטחזות החיים וכחותיהם לא שמו לב כלל, מתוך שהיו שקועים בעולם הדמיון. אמת היא שחקירת קדמוניות מוסיפה לפעמים נופך בדברי הימים, שסופרי ישראל בפלפוליהם על רבי ואנטונינוס, על הקליר וכיוצא בזה העירו ברוך אגב גם על דברים טובים ונכוחים; אבל גלוי וידוע שלא כל מקרה פרטי מדברי הימים מביא תועלת להקוראים ולפיכך רחוק הוא להאמין שחוקרי קדמוניותינו גלו בהיסטאריע שלנו ענין חדש כזה, שיוכל להיות לטופת באיכותו לבני הדור החי היום; כן ידוע שהדברים הנכוחים שנאמרו בתוך הפלפולים על הקליר אינם נוגעים כלל בהקליר עצמו ויכולים היו להאמר בדרך ישר, מבלי שיבלו אומריהם זמן הרבה בחקירות על אדות איש שלא העדיף ולא החסיר מחכמתם וסכלותם של ישראל אפילו כטלא ניטא ואינו יכול להתחשב בין ראשי הפועלים על רוח עם ישראל כהרטב"ם ושאר חכמי ספרד מצד זה וכרבני צרפת, יעקב פאללאק ויצחק לוריא מצד זה.

לפיכך היתה הספרות העברית חסרה הרבה הרבה דפים מפרק "חכמת הטבע", ופרק שלם הנכבד מאד, הוא פרק "מראות החיים וכחות האדם המתגלים בם". קוראי הספרות לא ידעו כלל מפרק זה והצעירים שנתגדלו וקבלו השכלתם אך מן הספרות העברית נשארו חולמים בדמיונותיהם ושקועים בעולם התהו שנשקעו בו אבותיהם ואבות אבותיהם זה אלפי שנים.

בשנים האחרונות השכילו סופרי ישראל לחקות את סופרי אירופא, ובספרות העברית נראו גם ספרי "חכמת הטבע", גם ספרי "החיים", כלומר: ספורי אהבים (ראמאנען). על התגלות ספרי הטבע בשפת עבר שמחו כל סופרי ישראל, אף על פי שכמעט אין תקוה להודיע בשפת עבר את כל החכמות וכחות הטבע הכלולות בספרי חכמי אירופא, וכמעט כל החכמים מסכימים שהלומד יהיעות החכמות והטבע בספרי העמים רואה סימן ברכה

בלימודו יותר מהלומדם בשפת עבר, שאין בה המלות המלאכותית והסגנון המשוט שהחכמות נכתבות בהן.

אבל על ספורי האהבים נפלגו חכמי ישראל, ובשעה ששמח ה' ריגיו לראות את הספר "אהבת ציון" להמנוח מאפו התאוננו רבים ובתוכם גם המשורר הנכבד ה' לעבענזאהן בהקדמת ספרו "תורת האדם" על ספרי הרומנים שנראו בישראל, אף על פי שמאה ספרים כספר "תורת האדם" לא יוכלו להביא לעם אותה התועלת שיביא לו ספר ראמאן אחד טוב.

הראשון שהביא ספורי אהבים בספרות שפת עבר היה המנוח מאפו אשר הדפיס בתחלה ספרו "אהבת ציון" מחזות ימי קדם ואחרי כן התחיל בשנת תרי"ז להדפיס ספרו עיט צבוע, מחזות העת ההוה. ונשלם בדפוס אחרי מות המחבר, זה קרוב לשלש שנים בשנת תרכ"ט. הספר הזה כרוב ספריו של מאפו נקרא בחשק רב, ואף על פי שמחברו לא ראה שכר בעמלו כראוי, עד שלא היה בו כח להדפיס בעצמו יותר משני חלקים הראשונים, מכל מקום מסופקני אם יש באירופא מאה אוהבי שפת עבר שלא קראו את הספר "עיט צבוע", על הספר הזה נאמרו בכתב ובעל פה תהלות אין קצה אבל לא זכינו לקרוא עליו איזה משפט ברוח בקרת, המראה באצבע עד כמה הצליח מחברו להציג לפנינו את החיים וכחות האדם, ועד כמה הוא מבין את ערך החיים וחובת האדם לפעול לצורך חייו. ח' פאסירנא, שכפי הנראה מספרו "קנקן חדש מלא ישן" ומאמרו "הדרמה" ויתר מאמרי בקרת שלו יחפוץ לחיות מבקר עסטעטיקי, השם לבו לחיצוניות הספר שהוא מבקר יותר מאשר לפנימיותו, מצא מום בספר "עיט צבוע" שלא סגל לו את מטבאי ההמון להציגם בסגנונם כשעה שאנשי ההמון מדברים בהספר, ושסכסך הרבה ענינים זה בזה, (המליץ שנה ט' גליון 16) אבל לא שם לב כלל לדבר על מראות החיים וכחות האדם הבאים בספר זה.

אבל מלבד המומים העסטעטיים שישנם בספר זה, ושאיני חפץ לשים לב להם כלל יש בו לפי דעתי הרבה מומים אמתים. גבוריו הבאים בו אינם גבורים כלל אלא רכי הלבב, חסרי כח וחסרי דעת. אמת היא שאין הסופר מחויב להציג לפנינו רק גבורים אמתים, ובשעה שהוא רואה במראות החיים אנשים חלשים צריך הוא לתאר את חייהם כמו שהם יחד עם רפיון כחם, שסוף סוף גם החלשים בני אדם הם ולא עוד אלא שחייהם נפגשים יותר במעשי יום יום. אבל אם כן צריך הסופר שידע שהוא מתאר אנשים חלשים, אנשים שאי אפשר לו לאהוב אותם כלל, והרי הוא מציגם או כדי שיהיו למופת להקוראים, שלא יהיו כמותם או להודיע על ידם חיי הגבורים האמתים, שאין גבורתם נראות אלא על ידי פעולות האנשים החלשים, אבל מאפו לא כן עשה, הוא' הרגיש אהבה יתרה לגבוריו החלשים עד כי יֵרָאֶה כי גם הוא בעצמו חשב אותם לגבורים! אמתים. ואם כן טעה בכחות האדם והטעה גם את הקוראים אשר לא יבינו משפט להאמין כי כך הוא צריך להיות, ושגיאה כזאת היא באמת מום גדול בראמאן, שהרי

היא תלויה בהעיקר היותר גדול בראמאן כלומר במבט הסופר על החיים, וחואיל שהחיים המתוארים בספרו אינם באים על ידי מבט טוב ונכון על עניני עולם המעשה, שוב אינו יכול להביא להקוראים אותה התועלת שהוא צריך וחפץ להביא להם.

הואיל והחיים המתוארים בספר "עט צבוע" הם כמעט חיי כל בני ישראל בארץ לימא ובארצות הדומות לה, לפיכך צריך אני לנתח את ספורו של מאפו לנתחים ולברר את מבטו על החיים ההם, כי חיי כל בני ישראל באיזה ארצות לא דבר ריק הוא.

קוראי דברי אלה קראו בלי ספק את הספר הנכבד "עט צבוע" ועל כן אסתפק במלים מעטות לחזור על עיקר הספור הנאמר שם.

בכפר "בן שמן" הקרוב לעיר עתיקה ישבה משפחה עניה אחת. אבי המשפחה, ירוחם היה לפנים סוחר עשיר, אך גזל משרתו בבית מסחרו שלח ידו בהון אדונו, ולשונו — בשמו הטוב וירוחם נלחץ להשבית מסחרו. אז קמו נושיו וימכרו את כל אשר לו ובית תענוגיו נהפך לעובדיה הגביר הנושה בו. עתה יושב האטלל ההוא בבית מלון אשר בנה לו אחד אוהבי חתנו הטת, שאול בכפר "בן שמן" ועמו — בתו האלמנה שרה ושני ילדיה: רוחמה בתה ורפאל בנה הקטן וכלם יחד נושאים חרפת רעב נורא מאד, כי עוברי ארח לא סרו אל בית מלונם, כי געל וצפנת קרובתו הוציאו עליהם דבה כי בביתם יאכלו כל טרפה וכל פגולים וכי נשי המשפחה הזאת — אשות זמה הן. ולשרה עוד בן ושמו נעמן, אשר לא ישב אתם בעת ההיא, כי אם הקשיב ללמודים בבית הספר לחכמת צאצאי הארץ (באמאניק) בעזרת שאול אוהב אביו, וידו היתה נטויה לדבר משפטים עם עובדיה וגעל עושקי נחלת אביו, אחרי אשר ישלים חוק למודיו, ויאהב נעמן את אלישבע בת עדן בן עובדיה הגביר, עלמה יפת תואר, משכלת, יודעת לשונות שונות וידה רב לה למשוך בשבט סופר בשפת קדש כאחד הגברים, ואלישבע גם היא אהבתו, ויחליפו מכתבים ביניהם, ויודע הדבר לעובדיה ויחר אפו, ויבקש תחבולות לתת את בת בנו לאיש בטרם תלכד ברשת נעמן, ולגעל בן ושמו זרח, נער חסר לב ונבער מדעת; ויאהב זרח גם הוא את אלישבע ויגד לאביו, וישלח אביו את נחשון השדכן אל עובדיה לדבר על לבו לתת את אלישבע לזרח וגם ר' גדיאל איש גדול בתורה וחרד לדבר ד' ונכבד בעיני כל בני עתיקה יעץ לתת את אלישבע לזרח, למען תהיה יראת ד' על פניה בהיותה לזרח התופש תורה ושומר מצוה, אך עובדיה לא אבה לתת את בתו לזרח, כי אם לר' צדוק חתן געל הנקדש והנערץ בסוד כל בני עתיקה, ור' צדוק גם הוא חשקה נפשו באלישבע אחרי מות עליו אשתו בת געל.

והקול יצא כי טבע נעמן בנהר בפשע זימון רעהו, הנכון לקחת את רוחמה אחותו, ויבך ירוחם, ותבך שרה, ויבכו בניה, וכל אוהביהם התאבלו עמם ותתאבל עליו גם אלישבע, ונעמן לא מת, כי בא למוער הג המצות אל הוריו בכסף רב ובשטלות, ויספר להם את כל הגדולות אשר עשה לערן ואת

העצה אשר יעץ לעשות משפט בנעל, ויבקש מהם כי יקראו את שמו „ זימון“ עד עת קץ, ומכתב היה ביד נעמן מאת אחד הרוזנים אל עובדיה מיודעו, כי יתן מקום לזימון (הוא נעמן) בביתו בחג המצות, ויבא זימון אל בית עובדיה ויגד לו ולאלישבע ולצביה אשת עדן את כל אשר עשה לעדן, כי הצילו מכף מרצחים, ואלישבע, אשר האמינה כי מת נעמן, חשקה נפשה בזימון, וכליותיה יסרוה על אהבתה זאת, כי זימון רוצח הוא וידיו נגואלו בדמי נעמן ועהו אשר ישב לבטח אתו, ויהי כאשר נלאתה לשאת מלחמה בקרב לבה ובשמעה אחרי כן כי מת אביה, ותכנע תחת יד אביה הזקן ותאמר להיות לאשה לר' צדוק, ולאלישבע דודה, ושמה ע ת ל י ה, ותאהב עתליה את ע ת נ י א ל בן בנימין ועתניאל אהב את עתליה, אך א ל י א ב אחי עתליה לא חפץ לתת את אחותו לעתניאל, אשר לא רב רכושו ויתננה לאיש עשיר, ועתניאל לקח את ז ל פ ה בת ח מ ו ל, אחר עשירי עתיקה איש חנף וכוסה מזמות, ויהי ריב ומדנים בין עתניאל ובין חמול וזלפה כי נטה עתניאל אחרי נחמיה החכם הנחשב לפושע באלהים, ויהי לבו תמים עם בני הדוד החרש, וישב עתניאל לעירו ל א מ ו ן עיר מגורי עתליה וישלח משם ספר כריתות לזלפה אשתו, ואיש עתליה מת, ויפתוה אחיה ומיודעיה להיות לאשה ל ע כ ב ו ר הזקן הכילי, ותפת — ותהי לו; אך כרגע נחמה על אולתה ועתניאל חשב מחשבות להציל את אהובתו מצרה ולחיות עמה חיים נעימים.

ולעתניאל אוהב ורע ושמו ע ז ר י א ל והוא יתום, אין לו אב, ויהי לו עשרת אלפים שקל כסף אשר נתנם בנשך בידים אמונות, והוא נסע למסעיו לראות ארצות ומטלכות, ויבא גם ב א ר ץ ה צ ב י וישלח משם חזיונותיו לרעיו היושבים בארץ מולדתם, ויהי בהיותו ב ט ב ר י ה וירא והנה עלמה צוללת בים כנרת, ויקפוץ אל הים וישחה בטים אדירים ויצל את העלמה, ויהי אחרי כן ויודע לו כי העלמה ההיא, ש פ ר ה שמה, יעודה לאיש זקן אחד ושמו אלדד, אשר בכרתו ברית הארושים עם אביה השלימו יחדו כיכל נחלה אשר תבא לשפרה לאלדד תהיה, ועזריאל עם רעהו ה י ט ן הנוסע עמו ישבו בבית אבי שפרה ימים אחדים, ויאהב עזריאל את שפרה וגם שפרה השיבה לו אהבתה אל חיקו ויודע הדבר לאלדד, ויטה בישחר את לב שר העיר ט ב ר י ה ויגרש את עזריאל משם ויצוהו לבלי יוסיף עוד שנית לבא בעיר ההיא, ויהי בהיות כל הדברים מסוכסכים וכל הנאהבים והנעימים — בצרה גדולה, ויבואו מכתבים לבני יוחם ולעתניאל כי מת ב ל ו נ ד ו ן מ י כ א ל שאר בשרם, אשר עזב אחריו הון רב להם ולשפרה, ויודע הדבר גם לעזריאל, ותקם תשועה לכל האמללים. עתניאל הככיד אכפו על עכבור, איש ריב מיכאל לגרש את עתליה ויגרשה עכבור ועתניאל לקחה לו לאשה. ועזריאל התאונ רע באזני פתח דמשק על אלדד כי חפץ להונות את שפרה מנחלתה, ויתן לו שוטרים וישימו את אלדד במשמר ושפרה היתה לעזריאל לאשה, ויורשי מיכאל: עתניאל, עזריאל, שפרה ואלימלך אביה ונעמן ורוחמה אחותו נסעו לונדונה ויסע אתם גם ה'טן, כי אמר: אולי אמצא את בעלאחותי, אשר עזבה

זה שנים רבות, ויהי בהיותם בלונדון ויודע להימן כי בעל אחותו יושב בעתיקה, ויסע עתיקתה עם בני ירוחם ועם עזריאל ובני ביתו, ויודע הדבר כי ר' צ ד ו ק הוא בעל אחות הימן וכי עזב עוד אשה שנית וכי עשה עור תועבות גדולות ויבוש עובדיה, ור' צדוק ונעל נתנו במאסר. בעת ההיא בא עדן ותנתן אלישבע לנעמן, אשר הציל את נפש עדן, ולכל הנאהבים היתה אורה ושמחה וששון ויקר.

(המשך יבוא)

ידיעת ספרים.

בית המדרש

בו אספת מדרשים קטנים ומאמרים שונים ישנים, חדר חמישי, כולל כ"ה מדרשים קטנים ואגדות שונות ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים, את כל אלה אספתי וערכתי עם הקדמות מלין אני אהרן יעלינעק ווינא תרל"ג.

חין ערך ספרים כאלה ביננו אך מעט מספר הקוראים והאוהבים ספרי ישראל. בארץ רוסיא ופולין אשר שם רב מספר היודעים ספרות ישראל מכבל יתר הארצות לא ימצא אף אחד ממאה מקהל הקוראים אשר יחפצו לראות ספרים כאלה, וגם הכותבים והמשכילים ישאלו מה העבודה הזאת לכם לחפור כתרנגולת בבתי עקר הספרים, להסיר את האבק אשר כסה על כתבי יד בלים מזקן זה מאות או אלפים שנה? רוב משכילי רוסיא המבקשים ח י י ם ירגנו תמיד על אלה אשר יבלו ימיהם בדרישות וחקירות על דבר עת הקליר והפיטנים ופיוטיהם ופזמוניהם ועל אודות ספרי הראשונים מתי ואיך נכתבו, ועוד יותר ילינו על הוצאת ספרים כאלה לאור עולם, כמו להבל יבלו אלה החוקרים את עתם וכל עמלם לא יעשה פרי.

ושתים סבות לדבר הזה, האחת היא כי רוב המשכילים בארצות ההגה המה אנשים אשר יצאו מבית המדרש ששם בלו ימי נעוריהם בפלפול של הבל, ולא התבוננו ל ד ר כ י התלמוד מימיהם במבקרים ודורשים משפט העת למען דעת לערוך את כל במשטר ולהביא את כל במשפט, ולדעת כי התלמוד הזה אוצר לחכמה ולדברי הימים הוא מאין כמהו, ולוא למרום מנער לשים עין בו כבאצר חכמה כי אז ראו והבינו כי אין ערוך לחלק המוסרי (עטהיק) אשר בו בכל השפות והלשונות, וכי רבה החכמה העצורה בו בדת ודין ולא נופל הוא בזה מכל יתר ספרי דת ודין אשר בלשונות העמים, וכי הוא בבית עקר לזכרונות דברי ימי ישראל ודרכיו ובהגה וכהגה רבות, אך המה לא זאת יחזו בו, כי אם ספר אשר ממנו ילמדו דרכי האמונה או ממקור כבוד יחשבוהו, או במצות אנשים יהגו כל היום ולבם בל עמם, אשר על כן בְּהֶבֶל הסבות אשר הביאום אל הלמוד, עת אשר האמונה לא תאסור עוד אותם בחבליה, או כי יחדלו מבקש עוד כבוד יודעי התורה, או כי יוסר הסבל אשר העמיסו

עליהם הוריהם ללמוד תלמוד מעל שכמם, אז יבישו בו בשאט נפש והנהו להם למורא ולזועה ויקצפו עליו רב קצף יען כי שדד ימי עלומיהם, אמנם האנשים האלה לא ידעו מה הוא התלמוד, כאשר לא ידעו מחרפיו מהעמים, כי אם אמנם הרבו להגות בו וידעו גם פרקים רבים בעל פה, אך מה תועיל זאת אם לא יבינו לרוחו ? והאנשים האלה ימאסו בכל ספר ישן כאשר ימאסו בהתלמוד מהסבה הזאת, והסבה השניה היא, יען כי המה ע ל ה ר ו ב לא למדו דברי ימי התבל כראוי, כי לדעת דברי ימי התבל, הדעת הראשית והיותר נחוצה לאדם לעשותו אדם, נחוץ למוד הרבה במשטר וסדר ולא על רגל אחת יבוא איש עד תכונתה, וגם דעת שלמה בשפות אירופא נחוצה להלמוד הזה, אחרי כי בשפת הארץ ההיא עוד לא ימצאו עד הנה ספרי דברי הימים טובים, וגם מן הנמנע כי יכתבו ויודפסו שמה ספרים כאלה, ומעל הגבול לא יתגום לבוא שמה, אשר על כן ידיעת משכילים כאלה בכלל ובחקי החיים בפרט לקוחים רק מספרים אחדים, אשר לא להאיר אור יועילו רק לשבש את הדעות ולהוליך את בני הנעורים תועה לרדוף קרים לבקש חיים חדשים וחקים חדשים אשר לא לבני האדם המה, ועל כן לא יבינו ערך דברי הימים ולכן לא ימצאו חפץ גם בהדברים העוזרים לגלות צפונות דור ודור, ובעת אשר העמים (והבריטאנים בראשם היודעים בלי כל ספק מה המה החיים והדברים המועילים לבני האדם, ככל משכילי בני ישראל ברוסיא) ישלחו חכמיהם ער קצוי ארץ, לחפור במעבה האדמה למען הוציא מצבה או פסל או חרבות עמים קרטונים למען למוד מהם דרכי העמים ההם ודברי ימיהם, ובעד מציאות כאלה יפזרו כסף כאפר ויאספום לגנזי זכרונות עתיקים וספרים לאלפים יכתבו על אודותם, וסופריהם יגחלו כבוד אין קץ, הנה יבישו משכילי ישראל במצבותיהם אשר הנה לא בעין ואבן חרתו כי אם בגליונות וקלפים כאל כלי אין חפץ בו, ולא ידעו ולא יבינו כי לולא חקירות קראכמאל ולוצאטא ורשיל ראפופורט וצונץ ודומיהם ותולדות אנשי שם אשר כתבו כי אז לא בנה גראַטץ את המגדל הגדול אשר תסארת הוא לכל העם, את "דברי ימי היהודים", ועד היום הזה עוד דברים כהמה וכהמה צפונים ונעלמים אשר רק כאשר יצאו לאור כל כתבי היד משנים קדמוניות רק אז תמצא יד כותב דברי ימי ישראל להאיר נתיב על כל דרכיו, ואשר על כן יתן כל איש לבב היודע דעת תודה רבה לאלה העמלים בכרם חמכטה, ואחת היא אם הספר הנמצא בכתב יד אם הוא ב ע צ ו טוב או אין, כי בכל עת נלמד ממנו דבר מה בדברי הימים, מן הספר "פרוש משלי" הנדפס בהשחר שנה שניה ומן "הלקוטים" אשר נדפסו בשנה שלישית ורביעית נלמד הרבה מאוד לדעת תכונת חכמי ישראל בזמן ההוא, אך לא פה המקום להראות על זאת באצבע, וכן מכל כתבי יד כאלה, ובדבר הזה נשגיא פעל המחבר הזה, כי הוא הרבה עמל מאז ועד היום לגלות נסתרות, ותוצאות ידו יהיו בכל עת כאבני חפץ לדורשי דברי הימים.

בספר הזה אסף חמשה ועשרים מדרשים, מהם חדשים ומהם אשר כבר נדפסו ובאו פה בנוסחאות אחרות, ובראש הספר נתן מבוא ארוך בשפת

אשכנז אשר בו ירבר אודות המדרשים האלה בחקירה ודעת, וכל חוקר ומכיר יכיר לו טובה על עמלו.

ואלה המה חמדרשים הבאים בספר הזה.

תפלת מרדכי ואסתר בלשון ארם ועבר, חלום מרדכי והוספות למגלת אסתר, ספר אלדר הדני (נוסחא ג'), מעשה הנמלה, מדרש קרי ולא כתיב וכתיב ולא קרי, מדרש ר' עקיבה בן יוסף על הזיינין, כסא ואיפודרומין של שלמה המלך, מדרש דאברהם אבינו, גן ערן וגיהנם, מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניהם, אגדת תפלת שמנה עשרה, אגדת עולם קטן, אגדתא דשמעון כיפא, מדרש ה' בחכמה יסר ארץ, מדרש שוחר טוב למזמורי תהלים ס"ח — ע"א וצ"ו — צ"ט וקי"ט, מדרש הלל והוא חלק מספר המעשים, ענין חירם מלך צור, מדרש עשר נליות (נוסחא ב'), מעשה דניאל ע"ה, מעשיות, לקוטי מדרשים, הגדת שמע ישראל, הוספות להיכלות רבתי פרק ד' וה', ספר היכלות ונקרא ג"כ ספר חנוך, לקח טוב לר' טוביה בר' אליעזר על ברכת יעקב אבינו ז"ל, הערות ותקונים.

ספר קהלת

עם תרגום יהודית ובאור מאת הרב מנחם מענדל לעפין איש סטאטשנוב עם הוספות מאת צבי הכהן רייך, ונלוה אליו הערות על כמה פסוקים גם מאמר על שיר השירים מאת המוציא לאור יהודא בן ישראל כארי, אדעסא תרל"ג.

אם תצמח תועלת מהתרגום הזה והבאור לאיזה איש אספוק מאוד, כי החכמים המבקשים חקר כתבי הקדש לא ישימו לבם אל תרגום יהודית (זשארגאן) ומה גם אחרי כי לא בו ולא בהביאור ימצאו רעיונות חדשים המישבים את הכתובים אשר קשה להולמם, וגם בהערות ה' רייך לא נמצא דבר חפץ, אחרי כי הוא יחפוץ למצוא פתרון הקהלת, אשר נכתב כמה מאות שנים אחרי שלמה המלך פתרון לדרכי שלמה ומעשיו, וישאר עוד המאמר על דבר שיר השירים אשר כתב המו"ל את הספר, אך גם בו לא נמצא רב נחת, כי הוא כדרוש ולא כחקירה, הכותב יחפוץ למצוא משל חדש בשיר השירים, ותחת אשר דרשני ישראל בימים הקדמונים שמו את הרועה לאלה ואת הרעיה לכנסת ישראל, ודרשני הנוצרים חזו בהם את העתיק יומין וזעיר אנפין ורוחא קדישא, יהיה לפי דברי בעל המאמר הרועה איש חכם וישלם והרעיה התורה הקדושה, ואף כי לא נכחד, כי בדעת וכשרון עשה מלאכתו מראש ועד סוף על פי דרכו, אך גם דבריו כדברי הראשונים אך דברי דרש הם ואין לבעל פשט עסק בהם.

אלה המה אשר חתמו ידם על הספר נתן החכם מהמשורר אברהם הכהן גאטטלאבער.

הרב החכם המטיף ד"ר אהרן יעללינעק בוויען,

הרב החכם ה' שלמה באבער בלעטבערג,

החכם בעל "ויגרש את האדם".
הרב החכם ד' ה' מיללער בלייפציג.
חרב החכם דוד קויפמאנן בבית מדרש הרבנים בבערסלויא.
המשכיל ה' חיים עובדיה נאכט בבוטשאטש.
המשכיל ה' הירש מאייער ביאססי, רומעניא.
המשכיל ה' יעקב פרייטמאן בפאקשאן רומעניא.

וכן אוסיף לתת שם כל אלה אשר יכתבו ידם וישלחו את הכסף על הספר הנכבד הזה, שני רובעל בשטרות ארץ רוסי' או שלשה פלאר, בשטרות עסטרריך.

עת לחשות.

מענה לרעי החכם ד"ר ש.

כמוך כן שאלוני עור רבים מדוע אחריש ולא אענה להחיה אשר בלבנון על עזות מצחה לדבר שקר לעין השמש ולהוליך תועה את הקוראים' במזמת נכליה, וכמוך כן שלחו עוד אחדים דבריהם אלי לגלות שוליה על פניה אך את חפצכם לא אשלים להדפים דבריכם בהשחר לבל אשחית הניר חנם.

הן תבין בנפשך כי בידי היה להכות את החיה הזאת על קרקדה לוא חפצתי אך התהיה תפארתי על הדרך הזה לצאת למלחמה בחצים וקשת על חיה אשר אין כחה לא בקרניה ולא בשניה, כי אם להעלות צחנה באף כל הקרוב אליה? הן מי מקוראי השחר לא ידע אותי ואת דרכי, כי אקום להוכח את נפתל ועקש כזה? או מי לא יודה כי אין ביד החיה הזאת ואף באלף כמוה להשפיל ערכי ולהקטין ערך פעולתי אף כמלוא השערה? או אולי תחשב לי זאת לחכמה, כי אקום להוכח את משקר אשר יסתיר שמו ויקרא לנפשו „נער בן ארבע עשרה שנה" והוא איש בא בשנים אף כי דעתו לא רבה היא מדעת נער בן ארבע עשרה שנה, האם בדעת ומשפט יצא לדבר אודות פעולתי כי אקום לדבר אתו משפטים? ראשית דבריו הלא שקר היא ואחריתם כזב ובתוכם אולת, הוא יאמר כי חרפתי שם רבי עקיבה בפרט ואת מערכת ישראל בכלל, דברים אשר לא היו ולא נבראו ועל זאת אשיב מלים? הוא יחשוב לי לחטאת נוראה על כי לא אאמין כי רבי עקיבא ידע כל החכמות ולא חשתי לדברי הגר"א אשר אמר כי כל חכמות וידיעות נצרכים להבנת חכמת הקבלה על בוריה„ ואם כן ידע רבי עקיבא אשר למד חכמת הקבלה כל החכמות והידיעות, ולא זאת בלבד כי אם גם הרבית הרע ולא זכרתי כי רבי עקיבא למד חכמת הכישוף מר' אלעזר (סנהדרין) גם הכבדתי את לבי ולא זכרתי את חכמת רבי עקיבא בפילולוגיע עד כי דרש טט בכתפי שתים ופת באפריקי שתים, וכאלה עונות וחטאים מרבה להכיל טפל עלי, ואם את איש כזה אשר לא ידע בדברי ימי ישראל עד מה, עד כי יחשוב כי עשרה הרוגי מלכות בעת אחת נהרגו, ואשר יעיז מצח לדבר שקר בשם הירושלמי ולאמר

כי בה כתוב כי אלישע אחר „קונן על מיתת ר"ע" אשר הוא שקר מפורסם, כי רק בשיטפא דלישנא כנודע לכל יודעי דרך הירושלמי כתוב שם „ווי דמוברין„ והיא הוספת הכותב כאשר יראה כל מעין ובבלי אין זכר לזה, ואם את משקר וחסר דעת כזה או את מו"ל כזה אשר לא משפט וחקר יבקש כי אם להתחפש באדרת האמונה למען כחש ארבר משפטים? לוא בא איש לשאול ולהוכיח במשפט, איש אשר ידע מה בקרת ומה משפט ומה דברי היטים, כי אז עניתיו כי שגה במשפט, או הודיתי לו לוא צדק בדבריו, אך לבוא בריב את אנשים כאלה אחשוב לי לחרפה. השחר ילך בטח גם אם יכרו עליו כל הגי כלבי דחציפין אשר זה דרכם לנבוח נגד השחר ונגד השמש ונגד כל אור אשר יחרידם מרבצם, ינבחו המה והוא יוסיף להאיר לחפצי אור, ואם הטיתי ידי פעם אחת לדבר על החיה הזאת לא עשיתי זאת למען התגרות בה טלחמה כי אם למען הראות תרמיתה ופחזותה לעין השמש כי לא לאמת ולא לאמונה עיניה כי אם לשקר ולתרמית, ורק רודפי שקר יחזיקו בה ויתנוה לבוא ביתם, ולאנשים כאלה אשר לא יחפצו האמת ולא ידרשוה הנה לשוא נשחית דבריגו — ועל כן חדלתי מאסוף מאמרך ומאמרי כל אלה אשר כתבו נגד החיה הזאת, כי לוא בדברים תוָסַר, ומה גם אחרי אשר השרץ אשר התרועע להחיה אשר בלבנון לחרוץ לשון לי הסתיר פניו ויתחפש בכנדי נער ועל הסופרים הנבלים האלה בכלל אשר יסתירו שמותיהם וישימו מסוה על פניהם לבל יכירם הרואה ותמצא ידם לירות כמו אפל לחכמי לב, על נבלים כאלה אין לי לדבר דבר כי אם לשנות בדברי שאָפענהויער אשר אמר בספרו Pazerga und Paralipomena II. 550 "לא יאמן כי יספר כמה עזות וכמה נבלה יֵרָאוּ לעין השמש הנערים האלה עת אשר יסתירו שמם מעין רואים, נגר מחלת הטבקרים הסתירים שמותיהם תמצא רק ארוכה אחת, והיא: בליעל! השמיעני מה שמך ומי אתה? כי להסתתר בסתרים ולידות אגן בכל עובר זאת יעשו רק נערים שובבים ונבלים, בליעל, השמיעני מה שמך"! כזאת דבר שאפענהויער להנבלים הסתירים שמותיהם, וכזאת אשנה אני להטכזב המתחפש באפר נערות — ובלערי אלה אין לי לדבר דבר אודות החנפים ולא לקבל דברים נגדם, כי בעת אשר ישמע קול נובחים כאלה אין לו לאיש בלתי ללכת בדרכו הלאה ולאמר אל לבו: עת לחשות! — המו"ל.

מודעה!

אחי מוה' יהודה ליב סמאלענסקין שב בעת ממסעיו בארץ רוסיא והנהו פה, ולכן כל איש אשר לו דבר אודות השחר יפנה אליו, ואת הסוכנים אבקש כי ימהרו לשלוח אלי את הכסף אשר בידם בעד השחר למען יקבלו את החוברות במועדן — המו"ל. פרץ בן משה סמאלענסקין.

קבורת חמור (המשך טן חוב' ז')

ג.

הַשַּׁדִּים, הַמַּזִּיקִים וּמַלְאֲכֵי הַחַבָּלָה.

זבלון המלמד היה נודע בעיר באהבתו ויראתו — את אשתו: הוא ירא מפניה כאשר פחד מקול רעם בגלגל וחזיז קולות וכאשר רחפו כל עצמותיו בשמעו שם שאול וקבר, ואיך לא יפחד ממנה אשר פצתה פיה בשאול בכל יום החמישי בשבוע ותמטר עליו אש וגפרית ורוח זלעפות ולא נחה מזעפה עד יום הטחרת לערב . . . ומיום הראשון עד יום השביעי נפתה כחה בבקר בבקר לבל תשכח חקה ביום החמישי, אשר על כן היה מוראה על פניו תמיד כמורא הרעם בגלגל, רק כי מפני הרעם חש תמיד מפלט לו אל המטה להסתתר תחת המצע ומפני שאון עברתה עת התגבר לא עמד לבו להסתתר בביתו על מטתו ויחש מפלט לו אל בית המדרש. אמנם אף כי מוראה היה על פניו בכל זאת היתה אהבתה בלבו תמיד, באחת יען כי כן צוו חכמינו לאהוב את האשה, וזאת שנית כי היא היתה אשת נעוריו ואחרת לא ידע, ובשלישית כי היא היתה אשת חיל. אך אם יחשוב הקורא כי בכל עת נחת מפניה וישב אחור ישנה מאוד כי אף אם ירא מפניה ויאהבה בלבו בכל זאת לא נסוג אחור ביום עברה וילחם כאשר היה לאל ידו לעשות, וכל איש אשר ראה בעיניו את המלחמה האיומה הזאת נוכח כי לא בחיל ולא בכח יגבר איש כי אם בחכמה להשיב מלחמה שערה, הן אשתו אשר אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה ופיה כקבר פתוח וידיה כמטילי ברזל התגרה מלחמה בהאיש הזה הקטן והדל אשר קולו כקול הצפור ובכל זאת הצליח הוא במלחמה, גם הרגיזה ולעג לה עדי נלאתה התגרות מלחמה ותאלם דם, רק דבר אחד הוציא מפיו ויביא מרך בלבה ולא הוסיפה לקום, אני אמסור דיני לשמים — קרא בראותו כי היא תחגור שארית חמות וכרגע נפל לבה ולשונה דבקה לחכה, כי היא ידעה מאוד, כי לא ככח אישה כח השמים ואתם לא תערוך מלחמה, כה עשה לה כל הימים וכה יעשה עוד שנים רבות, אם יזכהו ה' בחיים ארוכים, אשר אך זאת שאל מאת השמים משגבו ומעזו ביום תוכחה, כי לראות זרע לא קוה עוד אחרי אשר עברו כשמונה עשרה שנה מיום חתונתו ולא ראה שכר לעמלו הרב.

בלילה ההוא, ליל הבהלה והפלאות בבית התפלה אשר לחברה לויה נדדה שנת זבלון, אף כי הרעש הגדול אשר היה בבית התפלה לא הגיע לאזניו, יען כי אבי אחד תלמידיו חלה את חליו ויפחד מאוד פן יבוא המות ויקחהו אתו ויגזול גם שכר הלמוד אשר לא שלם לו עוד, ואשתו נבאה לו האותיות מראש כי כן תקרינה בפה חוצב להבות אש כמו הוא אשם בדבר, ובפעם הזאת לא מסר דינו לאלהי שמים, כי מאן להלאות אותו בשתי שליחות להציל את אבי התלמיד מרדת שחת ולשים מחסום לפה אשתו, ובדעתו כי ריבות פי האשה אך צרה בשעתה היא ומות האב יביא לו בכיה לדורות, לכן כחר להתחבא רגע בבית התפלה למען יראה אלהים ללבבו וישלח עזרתו להחולה, ויקם רבי זבלון וילך לבית התפלה אשר להעגלונים העומד גוכח ביתו

יקח גמרא להגות בה, אך לב האמלל היה מלא דאגה ויגון ולא הלך אחרי הכתוב על הספר, גרל האנשים האלה, המלמדים, נורא מאוד, לא מאשר כי הסופרים החדשים ישימום תמיד למטרה לחצי לעגם, הז גם על מלכים ורוזני ארץ ישפכו בימינו לעג וישימום למשל, בארצות אשר בניה בבני חורין המה ובידם לדבר בהעולה על רוחם, הן גם נאפליון ובימארק, וויקטאר עמנואל ואמאדעאום בנו יהיו תמיד למשל ובכל זאת יאכלו טוב הארץ וישמחו בחייהם, ועל כן נחשוב למשפט כי לוא אך הצרה הזאת אחזה בעקבם, כי אז לא שמו לבם לכל הלעג והבוז, אך צרות אחרות תבחרנה תמיד לשבת בביתם, עני ומחסור ובוז וחרפה מנת כוסם תמיד. אל כל גבר לא יצלח יאמרו מלמד, משכורתם אשר בדמי לבבם ימצאו תנתן להם בחסד ומתנת חנם, ורב אשרם אם תנתן להם אף כמתנת חנם, המה תמיד האחרונים לבוא על שכרם, ואף אלה אשר שם להם בעיר כי לא יעשקו שכר שכיר וישלמו בעתו להסנדלר ולהחיט ולהאופה וגם חובות בית התפלה, גם אלה יאמרו: המלמד יחכה, כמו אוצרות חשך לו, וגם מבלעדי שכר עבודתו או שכר הבטלה כאשר יכנו את השכר הזה ימצא די טרף לביתו, ורק בעבור הכבוד הגדול יעבוד כל היום ואשמורה בלילה את עבודתו אשר תשוד לשד חיתו, למלה היה שם מלמד, כל החפץ ללעיג ולחרף (לא רק הסופרים החדשים והמתימרים בשם השכלה, כי אם גם אלה אשר גם קרוא ספר לא ידעו ושם השכלה לא שמעו) יעשה חפצו בהמלמד, הנה כי כן הוא גרל כל בני האדם ודרכיהם, את הערין יעריצו, את המאשר יאשרו ואת הדכא ושפל רוח ידכאו וישפילו עד עפר. אמנם מה נפלאים דרכי העם הזה, הן הדבר הזה לא יאמן כי יספר; העם הזה אשר יכבד את תורתו ובשמה ידגול, וכל המרבה בתורה הרי זה משבח ומכבד ומפאר ותחשב לו כמשרת שרים, כאצרות רוזנים, אותה ישתו בצמא ואל הבאר אשר תשקם את מי התורה ישליכו שקוצים בלעג ובוז וינבלוה, המלמדים אשר המה מורי ישראל ומדריכיו בתורה, המלמדים אשר אם תצא גזרה מאת המלכה להסירם ממשמרתם יבכה כל העם ויקרא בחזקה ויתפלש בעפר, המלמדים אשר בידם יתנו את בניהם ולא ישימו עוד לבם אליהם ובידי המלמד לעשות בהם כהעולה על רוחו, ואותם את המלמדים האלה, את החומות הבצורות לאוצרות התורה, אותם יקלו ויבוזו וילינו פעולתם, גם יעשקו שכרם ואין שם אל לבו לאמר מה עשיתי, אצילי הרומאים נתנו את בניהם על ידי העבדים ללמדם לשון וספר ובני ישראל בני מלכים יעשו להפך את מוריהם לעבדים נבזים, ומה זאת? האמנם יקר בעיני העם הזה הכסף מתורה? ואם אמת הוא אשר יאמרו שונאיו כי רק בפיו ובשפתיו יכבד את התורה ואם יתן לו איש כסף מחירה אז יושיט ידו האחת לקחת את הכסף ואת השנית לגרש את תורתו ואת אמונתו מעל פניו, האמנם אמת בפיהם? לראבון נפשנו נודה כמעט כי כן הוא, לעגל הזהב ישתחו מרבית בני העם הזה, את עגל הזהב אשר עשו להם מכלי כסף וזהב אשר שאלו ממצרים ולא השיבו, את העגל הזה יקדישו עד היום, ופניו יתהלכו אתם בימינו בארצות נושבות כאשר הלכו עמהם במדבר, כי אל קרב וכא העגל

הזה, מחוקקו כתת אותו הרק היטיב ויזרהו על פני המים וישק את העם כלו ועל כן בא הענל הזה במים בקרבו וימאן לעזוב מקומו, אך כל עוד אשר תורת אלהיו בלבו תהיה היא עליו סתרה לכל ידה פתאום אחרי אלילו העצור בעצמותיו, אך אם יסיר עיניו הנע מתורתו אז יהיה עבד עבדים לו!

אם נשא עינינו אל היהודים היושבים בערים הגדולות בארצות אשר יתנו למו לחיות כחפצם ובראותנו דרכיהם תכסה כלימה פנינו, כלימת עולם, איה איפו המה בני הנעורים? האם ירדפו לדעת? האם יחנכום אבותיהם כי יהיו בנים חכמים ואוהבי חכמה ודורשיה? איפו תמצא את בן ישראל שמה בבקשך אותו? הידעת איפו? בבית המקדש אשר לענל הזהב! בבית אספת הסוחרים, שמה כהניו וישריו, נביאיו וחוזיו, משרתיו ומעריציו כלם בני יעקב המה, העם בחר בו ה' למען יעשה מקנה וקנין בדבר שלא בא לעולם, האחד יביא למכור את אשר אין לו והשני יבוא וירכה במחיר ואין בצלחתו אף נרה, זה יקרא הנגי נותן! ומאומה אין בידו, והשני יענה בקול אקה! אקה! וידיו ריקות, כה יקראו ויסחרו ויריבו ויתגעשו וילחמו, וכל אלה במרמה: המוכר ידע כי את אשר ימכור לא ישא פרי והקונה אף הוא כמהו ידע כי בו לא יצליח, רק אם ישכרנו לאחר, לאיש אשר לא ידע, וכה יסבו בכחש באי בית אספת הסוחרים או אספת הגנבים והחוטפים ויוליכו שולל המון אדם בכחשיהם עד כי יביאו הברכה אל ביתם ואז גם חורי ארץ יהיו, כפחות וסגנים יכינו כרה גדולה, וינשאו בכרכרות, ונשותיהן משי ורקמה לפי משפט היוה ההוא ילבשו, ובמקום משחק ושיר שם המה בראש, וכה יפזרו הכסף אשר אספו ברמיה במלוא חפנים, ואם יאמר איש לאציל כזה אשר בבית אספת הסוחרים מצא את עשרו ויחשו (והמה כמעט כלם), אם ינסה איש לאמר לאציל כזה: הן כסף כאפר תפזר לכל רוח, הן מחיר כלב תתן לאלפים וגם השגי אשר לא יבוא אל בית ה', גם הוא יאכל חצי אוצרך, תן איפוא גם מעט מהרבה למען הכין בית אסף לספרים עברים, הלא עברי אתה, או אמץ ידי אחד מאחיך, איש אשר לו רב דעה וטעם להם, או שלח נדבתך אל חברת כל ישראל חבריו, הן אך חברה אחת לנו לכל העם והיא הלא תבין בתי ספר ובתי מלאכה לבני עניים וכאלה וכאלה, אז ישא ראש בגאון וירוק בפניו וילך לו, יאמר כל איש אם לא כן הוא? כי המה כלם גם יחד אנשים אשר תורה לא ידעו, שמע הדעת לא שמעו מימיהם ולא יחפצו לדעת מקומה איה וגם את בניהם בדרכיהם ידריכו, ויעמידו את כל תורת האדם על שלשה עקרים: מצא כסף אם בישר או ברמיה, אחת היא, אך אם רב מספרו, כי טובים השנים ברמיה מאחד בידי ישר: פזר את הכסף כאשר תוכל אך למען טלא תאותיך: מלא פיך כלימות ורק לכל איש דעת לבל יגדיל עליך עקב, זאת היא תורתם אשר ישמרו ויורו לבניהם אחריהם, בני העם בחר בו ה' כי יהיה לאור עמים! — — —

אך אל תניע עלי כמו ראשך אתה הקורא על כי אספח וארלג מהר לגבעה ומצפון עד תימן, מהמלמדים העניים ושומרי התורה לבעלי האסופות, העשירים בכסף ועניים בדעת, הן גם אני בן להעם הזה הנגי ובדרכו אחז

אם אחפץ או אמאן, הן זה גם דרכו להחליף דרכיו לרגעים לדלג ממזרח למערב ומצפון לתימן ברגע אחד, היום הנהו איש תם יושב באהלים של תורה ומחר יסכור תורתו ואמונתו בבית אסף הסוחרים במחיר נזיד עדשים אשר עוד לא נזרעו וימלא זהב חוריו, היום יתהלל ויתפאר באמונתו וישימה לראשו כעטרת צבי ומחר יאשום אזניו בשמעו מלה עבריה והשבין יאחזהו אם יְדַע לאיש כי עוד מלות אחדות נסתרות בזכרונו ולא יוכל להבריחן ממקומן, היום ישא כפיו ברחצו אותן בנקיון בטרם ישב לאכול ואם מים אין לו יערב והתקצף אך מאכל לא יבוא אל פיו כי ידיו טמאות, ומחר יפער כשאול פיו וילעיט נפשו בכל אשר ימצא בבתי המאכל לעם הארץ, וגם אם לגעל נפש יהיו לו המטעמים ובטנו כאובות תבקע, בכל זאת יראה אמץ לבו וימלא בטנו מהם לטען יראו וידעו כי לא יזהר מכל טומאה, ובבאו אחרי כן אל בית מאכל ליהודי כי נפשו קצה בהמעטמים אשר לא הסכין בהם מנער, יגביה אפו ויעקם שפתיו ויניע ראשו לכל מראה עיניו וניבו יהיה מרגע לרגע: נבזה מאכל היהודים ונפשי תקוץ בו, בבית איש מעם הארץ ישב וידום, גם אם בהרות שחורות ואדמדמות תראינה על המפה, ואם גם ימצא במרק הבשר בריה אשר לא תתן מעם לשבח ולא תוסיף ריח ניחוח בכל זאת יתן בעפר פיו וידום, כי אם ישא קולו ישמיעוהו כרגע מי הוא ומאין הוא בא, אך בבית יהודי לא מהורים בעיניו הכלים אף אם מרקו למען היות להם ברק, המפה מגאלה, המטעמים נשחתים, ואך ברוב חסדו הגדול — כן ישמיע לרגעים לכל החפץ לשמוע — השפיל כבודו לבוא פעם אחת אל בית מאכל ליהודי יען כי דבר היה לו עם איש אשר עוד יחזיק בהבלי אבותיו וימאן לפקוח עינים לראות, כי אך זאת היא חכמת גבר ובזה יתהלל איש הדעת, אם כה רבה בינתו וכה לבו ורוחו גבר חילים עד כי ימצא נחת בארנבת צלוי, האף אין זאת?! — — — ומה אני כי ישימו אשם נפשי על כי שכחתי רגע את מקומי בבית התפלה אשר לחברת העגלונים בעיר כשולה ואעוף ברגע עד בית אספת הסוחרים בעיר וויען או ברלין או פריס, ומה גם אחרי כי בכסף החילותי ובכסף כליתי, ואף כי בגלותי להקורא כי גם מלמדים רבים מצאו עקבות באי בית אספת הסוחרים, עתה הן יתן לי עז כל יודע משפט ויצדיקני על דרכי זה.

זבלון האמלל לא ידע כי יש בית אספת סוחרים ולא אגודותיהם, גם לבו לא נבא לו כי עוד יקום סופר לישראל אשר יאמר לחמול על המלמדים תחת לשפוך עליהם בוז ולעג, הוא ישב במגנת לבו ויאחר מהמות, הן הוא פחד תמיד מסניו ולשמע שמו אחזתו פלצות, אך עתה פחד מַשֶּׁנָּה בא בלבו, בפחדו תמיד לנפשו פן ילטוש המות עיניו לו לא באה עוד יראה בלבו פן ימות אחרי כן גם ברעב ופן תשיר אשתו באזניו שירים ערבים כאשר הסכינה ופן יחלה ויחלש ולא יעצר כח ללמד את התלמידים שתים עשרה שעה ביום, אך עתה באמרו בלבו פן יפרוש המות מצודתו על אבי תלמידו, ואז הן עוד נכונו לו ימי חשך: למות ברעב ולהתענות בידי אשתו ולשבת יום תמים על מקום אחד ולקרא בקול בעת אשר הבטן תחסר, ובמשנה שברון

זה נשבר לבו מאוד וישא למרום עיניו כמו מספון הבית תבא עזרתו,
אך פתאום התחלחל מאוד ויקרא בקול: שמע ישראל! אף כי לא מת
ולא שה ראו עיניו גם לא לשון ארוכה ועליה אבק עלי מרורים יוצאת מעזרת
הנשים, כי אם קול מוזר עלה באזניו ובשבתו תפוש ברוב שרעפיו לא ידע
כי הקול אשר בא לאזניו הוא קול הדלת אשר סבבה על צירה וידמה כי קול
אשתו הוא, או קול מזיק אחר אשר לו קול כקול אשתו וכקול הדלת, אולם
בטרם ראה את אשר לפניו הניח נער כבן ארבע עשרה שנה ידו על שכמו
ויאמר בשחוק: האם לא הכרתני, או האם יתנו פני מורא בלבבך?—

זבולון נשם נשימה ארוכה כמו יצא ממסגר ויאמר בשמחה: האתה הוא,
לכישי? מה תעשה פה ומה זה תסתיר תחת כנף כסותך?—

— יחדו נחלק, כי על כן באתי הנה, גם בביתך הייתי לבקשך ואשתך הראתה
כי רב כבודי בעיניה, כי עד אחרי הדלת והטזוזה לותה אותי וידה תמכה ימיני
באהבה ומרוב אהבתה אותי ומרוב שמחתה ששמחה בי קראה שטי: כלב
וחזיר,— אף כי לב זבלון היה מלא דאבה בכל זאת לא כלא שפתיו משחוק
בשמעו דברי הנער היפה עד מאוד ובראותו תנועת גויתו אשר התנועעה כגוית
אשתו בעת זעמה.

— הרחב פיך ואמלאהו — הוסיף הנער לדבר ויוצא מתחת שולי בגדו תופינים
מרבכים בשמן, אשר אחת באחת דבקו ומראיהן נחמד מאוד למראה — הן לא
אתה ולא אבותיך ואבות אבותיך אף לא אשתך וכל משפחתה ראו מעודם
ועד היום הזה תופינים כאלה, ואותם תאכל היום, אף כי לא גבאי ולא גאמן
ולא שמש, ואף לא בן החברה אתה — וככלותו את הקריאה הושיט את החלק
הגדול מהתופינים לזבלון אשר הביט רגע במדבר בו ורגע בהתופינים כמשתומם
ויבלע רקו מרגע לרגע ולא שלח ידו לגעת בהם.

— האם אבוא אליך ואפתח פיך בחזקה ואלעיטך? המעט ממך כי זכרתי
אותך כי עוד תעמים עלי משא לעיסה כזאת?—

— הן תשחק לי — ענה זבולון — אני ארע את דרכיך, לא תופינים בידך
כי אם תחפוץ להתל בי —, הנער לא ענה דבר כי אם נשך בשניו מהתופינים
ויאכל בתאות נפש.

— אם כן תופינים המה באמת — קרא זבלון — ואיפו לקחת אותם?—

— מה לך לדעת איפו לקחתי אותם שים אל לבך למי אתנם, לכן הדל מדבר
קום ועשה פן תאחר המועד, הן תדע כי בטני לא תרבה חקור ותקבל באהבה
כל אשר אתן לה —. המלמד לא משל עוד ברוחו ויקח גם הוא ויאכל בתאות
נפש בקראו מרגע לרגע ברגש: מעודי לא אכלתי ולא ראיתי מטעמים כאלה,
טוב עשית כי זכרתני —. אחרי כלותם שניהם מלאכתם שאל המלמד שנית:
איפא לקח את המטעמים, הנער אף כי בקש בכל לב לגלות לו את הסוד
בכל זאת לא מהר לענות למען יוסיף המלמד תאוה לדעת ואחרי אשר
העתיר עליו דבריו הביט הנער כה וכה ויאמר: אלה המה התופינים אשר
נועדו לעלות על שלחן הגבאים, ואני הוצאתים מתוך התנור—. המלמד לטש

עיניו ויפער פיו ויהי כמשתומם רגעים אחדים, ועל פניו נראו אותות פחד ושממון, זמן כביר לא מצא עוז בנפשו להוציא הגה מפיו, אך אחרי אשר ראה כי הנער ישחק מטוב לב קרא בקול: אהה! מה עשית?—

— אל תפחד כי סם המות לא היה בהם —

— העוד תשחק? הידעת מה עשית? הלא אם יודע הדבר יטרוך לעבוד עבודת הצבא, וגם אותי יגרשו בחרפה מהעיר אם יודע כי אני ידעתי ולא גליתי על עונך —

— עוני! עוני! גדול עוני מנשוא, אוי לי ואוי לנפשי! — קרא הנער בקול בוכים וכאשר התבונן בו המלמד לראות אם בוכה הוא וינחם באמת ממעשהו הריע בקול תרועת שחוק גדול ויקרא: האם לחטאת תחשב לי כי אכלתי תופינים? הגונב מהגנב פטור, ומה גם הגונב מהגזלן, האם בכספם יכינו להם כרה גדולה ויאכלו ויפושו כעגלי מרבק, הן בכסף הערה, יען כי ידם תמצא להכביד משא חמס על העדה לעשות משתה ושמחה כל היום ובלילה הזה מצאה גם ידי — את התופינים ואדע נאמנה כי לי המה, ואף אם יבואו כל הגבאים והשמשים שבעולם לא יוציאום עוד מידי ומה לך כי נזעקת? —

המלמד היה כאיש נפעם ולא ידע להשיב דבר.

— אך הן לנפשי תירא פן יפקדו עלי אפס, הרגע נא, כי היד אשר הצילה את התופינים מהיות טרף לשניהם היא תוציא גם את המציל את הטרף לבל יהיה לטרף לשניהם, בעוד רגע אשלח מלאכי והוא יהומם ער כי ישכחו את התופינים והסעודה והגנב ויספרו את הנפלאות אשר תראינה עיניהם בלילה הזה לדור יבוא, וגם בכתב ישראל על הפנקס יכתבו לזכרון עד עולם, הרגע נא ועוד מעט אשוב אליך, וידעת את ידי וחכמתי ואמץ לבי אשר יגדל גם מכח לב זבלון המלמד — וככלותו דבריו מהר לעזוב מקומו והמלמד נשאר על מקומו משמים בלב מלא יגון ופחד, מה מאשר היה לוא מצאה ידו להוציא בלעו מפיו ולהשיבו אל הגבאים, אך הנעשה אין להשיב ועל כן נחם מאוד על מעשהו כי נפתה לדברי המסית לאכול מהתופינים ומיום פחדו שכח גם את אבי תלמידו ואת המות ואת אשתו ויהגה אך נכאים ולא שב הביתה.

ד.

הַמְהוּמָה.

הגה כן המה דרכי החיים, רק לאיש זרוע ולאמיץ כח לב נתנה הארץ והחיים עליה, רק המה יעשו ויצליחו וישמחו בחלקם, גם זרועם תושיע להם להנצל מיד המשפט ולבם יתנם למצוא נחת באשר מצאה ידם, לא כן חלק אלה אשר יפחדו תמיד, המה לא ידעו חיים ושלום רק צרה וטפח נפש, בטרם עשותם מעשיהם יתעו בספק ובעת עשותם יפחדו וכהתימם מעשיהם ינחמו ולבם מלא יגון ופחד תמיד. אין חלי ואין מרוה אשר ידכאו את האדם כמחלת הנחם, הוא חלי רע נתן לאדם לענות נפשו בו חנם, כי מה יועיל הנחם אחרי אשר אין להשיב? הייטיב האדם דרכיו בימים הבאים? היוכה בעבורו אורחות'ו

ומעשיו? אך לא! הן בעשות האדם מעשהו אשר רעה תבוא לרגליו, לא ירע את העתיד לבוא כי לוא ידע זאת הן נזהר ממנו, ואם גם יגחם אחרי כן ונפשו עליו תאבל הן כבר עשהו, ואם בידו להיטיב את אשר עות יעשה זאת, בלי נחם ואם אין מה יועיל לו אם ינחם? רק להותו יועיל למרר חייו ולדכא רוחו, לכן אם יחפוץ איש בחייו יסיר כל נחם מלבו ואם אין יבחר מחנק לנפשו ויסתיר עטל מעיניו, מה הועיל לזבולון המלמד הנחם אשר אכל בעש בלבו על כי אכל מהגנבה? רגע מצא בטנו הרעבה נחת בהמטעמים ורגעים אין ספורות, (והרגעים האלה היו כימי עד בעיניו) נענה ונאנח מיראה פן ישא ענש בחולק עם הגנב, לא כן היה חלק הנער אשר שלח ידו בהמטעמים, אשר נועדו לרדת לקרבי הגבאים, הוא שמח במעשהו וימצא נחת באכלו וישחק בלבו בחשבו כי עד מהרה יוציא מזמתו לפועל ירים ויסכסך את הגבאים והשמשים וישלח במו את המהומה עד כי ישכחו את התופינים ואת הגנב ושלום יהיה לו, ואם לא מאשר היה מהמלמד האמלל? אמנם מאשר היה בעת ההיא, ואם לאורך ימים? אכל מי הוא זה אשר בידו טובו ואשרו תמיד?

— חיה דבורה, רבי נעמציל שמריה הבה את אישך מכה רבה מאוד וכל עוד נשמה באפו — צפצף קול דק מבעד חלון בית רבי גבריאל הנאמן אשר התקצף בבית התפלה על כי לא מצאו את הגנב.

חיה דבורה אשר אישה היה טוב לה מעשרה בנים אשר לא ילדה, כי רק בנות היו לה, היא חכתה בכליון עינים לקראת אישה ותתפלא מאוד כי אחרו פעמיו, בתחלה חפצה ללכת אל בית התפלה לראות מה היה שם ומדוע בושש אישה לבוא, אך כרגע השיבה אל לבה הן במושב זקני העיר ישב ולא נכון לה לבוא שמה, ובלי ספק ידברו בדבר גדול בצורכי החברה ועל כן אחר שמה, ובהגיחה רוחה במחשבה הזאת החלה להסיר שמלותיה מעליה, וכאשר התפשטה עד מעילה הגיע פתאום הקול לאזניה ותתחלחל ותתן קול גדול ותתחלחלנה ארבעת בנותיה ותקראנה גם הנה בקול ולקולן חרדו המבשלת והשכנות ותקראנה כלן בחזקה ואיש לא ירע עד מה, עד אשר נעורה משנתה הילדה הקטנה בבנות חיה דבורה ותשאל: מדוע תצעקי אמי? — אז זכרו כל הנאספות כי לא תדענה מדוע תצעקנה ותשאלנה גם הן: מה לך כי נזעקת? — ואז זכרה גם חיה דבורה כי אישה בצרה ותמהר ותקח את בנותיה הגדולות ותרץ החוצה — אל בית התפלה מקום מושב אישה פניה מועדות.

המלאך אשר בשר את הבשורה הרעה לחיה דבורה אשת רבי גבריאל הנאמן, לא נקה גם את חוה זעלדע אשת רבי נעמציל שמריה, או הזקנה, כאשר קרא לה אישה, כי גם לפני חלון חדרה התיצב ויקרא בקול פחדים: אהה, חוה זעלדע, רבי נעמציל אישך בצרה גדולה, גבריאל הנאמן ואשתו וכנותיה התנפלו עליו ויכוהו מכות אכזרי, חושי לעזרתו כי כפשע בינו ובין המות.

— חוה זעלדע אשר שכבה כבר על משכבה ולא חכתה לקראת בוא אישה התעוררה ותכט סביבה בשמטון ובראותה כי אין איש לא קראה בקול

ולא העירה הכנות והשכנות כי אם מהרה, אף כי זקנה היתה, לעזרת אישה כלב מלא אמץ וגבורה.

והמלאך הזה לא מהר לעוף השמימה בכלותו מלאכתו לסכסך נשות הגבאי והנאמן, כי אם עלה בלאט על עזרת הנשים בטכפלה העליונה הסנורה על מסגר כל השנה, אשר על כן ימצאו שמה מנוחה להם השדים והמזיקים כאשר יגבור עליהם הקור והקרח ושם יתרועעו וישידו בטוב לבם או יילילו מרה ויתיפחו להרגיז לב כל בני בית התפלה ולהוציא בחזקה מפי אלה, אשר בנפול עליהם תרדמה שכחו לקרוא קריאת שמע, שמע ישראל. זאת ידע כל איש כי השדים ימצאו מקום מנוחה להם בעזרת הנשים כל השנה, לבד משני ימי ראש השנה ויום הכפורים, כי בימים האלה תיללנה שמה הנשים ותספרנה כל הגות לביהן לאלהי התפלות ולרעותיהן, ועל כן לא ערב איש את לבבו לגשת בלילה אל המקום הנורא ההוא, אך המלאך לא ירא מחטת השדים ויעל על העליה ויבט בעד החלון רגע קטן על האספה והמלחמה האיומה אשר פרצה בקרבה, האחר אוחז בזקן רעהו והשני ישוך בשניו והשלישי יבעט ברגליו והנשים תלחמנה אף הנה בחזקה ותקראנה בקול גדול מאוד ולבו מלא נחת ממראה עיניו, ואחרי כן פתח את החלון וישלך בו כר קרוע וכרגע היתה חשכת קבר בעזרה, כל הגרות כבו מפני הרוח אשר נשב בחזקה מבעד חלון העליה והנוצות כסו על פני כל הנאספים ותעלינה בפיהם ובאפם, ולהגדיל המבוכה נתן המלאך קולו מטרומים בקול כל חיה וכלב וחתול ויצא לב כל הנלחמים וקול אדיר וחזק, קול מפרק קירות בית התפלה קול קורא: שדים, מזיקים, מלאכי חבלה, קול קורא מקרב לב: שמע ישראל! עלה ער העליה והמלאך שמע וישחק בכל לב ויעלם.

אם אמנם אחשוב כשפת יתר להשמיע להקורא החכם כי המלאך אשר עשה את כל הנפלאות האלה לא מלאך שלוח מן השמים היה, כי כל קורא ידע דברי החכמים, אשר ידעו היטיב דרכי המלאכים ומה כחם, ומה העידו כי צר כח מלאך אחד לעשות שתי שליחות, ואיך מצאה יד המלאך הזה לעשות כל הנפלאות האלה בלילה אחד? ועל כן יבינו כלם משפט, כי הנער אשר גנב את התופינים רק ערום הערים בהתהללו לזכולון המלמד כי ישלח דברו ביד מלאך, כי אמנם הוא היה הגנב, הוא השולח והוא המלאך, ובכל זאת לא אוכל התאפק ואעיד גם אנכי כי ידי הנער היו בכל אלה, לבל תעלה חלילה מחשבה על לב הקורא להאמין כי בין אנשים כחשביה בעל מחשבה חלקי וגם אני אספוק בדברי החכמים ואחשוב כי ביד מלאך לעשות שתי שליחות למרות חפץ חכמינו אשר דבריהם לעולם יעמדו, לא כן! גם אני אאמין באמונה שלמה, כי ידי מלאך לא עשו ולא תעשינה שתי שליחות עד עולם, והנער אשר לא ידע בשת, וישלח ידו לגנוב התופינים הקדושים שנועדו לסעודה הקדושה אשר להחברה הקדושה, הוא הוסיף עון על עונו לשלוח לשון גם במלאך אלהים להשביתו מטהרו ולשומו כעבר לו, אך אם ימצא איש מכביד לבו ויטאן תאמין כי ימצא באחת הישיבות נער אשר לו יהיה אמין לב כזה, לו אענה:

אם בן בלי אטונה אתה ולא תאמין על דברתי, הנה עדי בכשולה, שם יחיה זבלון המלמד והוא יבוא ויתן עדי כי באזניו שמע אחרי כן מפי הנער כי כל אלה פעלו ידיו, ואף חכמתו עמדה לו להשכיח את הנאספים ברגע אחד את התופינים ואת גונבם, ואת ערך הסעודה ומשרתו, מפני הבהלה החדשה אשר שלח בהם, וזבולון עד נאטן הוא ולא יכזב, זאת יעידו עליו כל יודעיו, וגם לא פתי מאמין בכל דבר הוא, כי על כן לא האמין גם הוא בתחלה בדברי הנער אשר ספר לו כל מעשיו הנדולים בלילה ההוא, ואיך יאמין כי איש יעלה בלילה לבדו על העליה וישוב מטנה בשלום? הן כל בני העיר יודעים כי מתים ושדים שם ילינו, ופלאות לאין חקר נעשו בכר שמה, כאשר יְסַפֵּר בכל העיר ואיכה ירהיב עז בנפשו נער לגשת אל מאורת השדים, ואיכה ישקטו המה במכונם ולא יעשו אתו נבלה? וכאלה וכאלה השיב להנער להראותו כי לא פתי הוא ולא יאמין בכל דבר, וגם כל שבועי שבועות אשר נשבע הנער למען יאמין השומע בדברו לא הועילו מאומה, אך למחרת נוכח כי ככל אשר דבר הנער כן היה, דבר לא נעדר, ויחל לירוא מפניו כי גמר אמר והחליט כי מכשף, או כי שד הוא מתהלך בצלם אדם והתופינים לא תופינים היו רק חזיון מתעה.

אמנם לא מכשף ולא שד בדמות אדם היה הנער, כי אם אמץ לב ורוח היו לו כאשר לא היו אף להזקנים בעיר ההיא וּבְאָזְנָיו לעשות שחוק לנפשו לא פחד מפני השדים כאשר לא רהה מהמת ראשי החברה, אולם בעת אשר לבן עם אחר יהיה אמץ הלב לעטרת צבי ולאצר כל כבוד ועשר ויעשה לו שם כשם אחד הגבורים על שדה קטל, או אחד הלוחמים בדת ודין בבית המשפט, יהיה לבן ישראל למשחית לחכל ולמצודה פרושה לרגליו אשר בחבליה יתמך ולא יצא ממנה, וגם את הנער הזה לא העלה אמץ רוחו אל עָל, כי אם הדיחהו מדחי אל דחי, ותחת כי בזה בלבו לשדים ומזיקים עטרוהו המה אחרי כן ויקחו נקמתם ממנו על כי ערב לבו לבוא בגבולם כי לא בעיר ככשולה יקשה איש אל השדים ויצא מהמלחמה בשלום.

ה.

הַשּׁוֹפְטִים.

למען לא יפרצו בני הָאדם כל הוק ומשפט בדרך הארץ וירבו לפשוע והחזק ידכא החלש ואיש זרוע יעשוק את אין־אונים לכן הכין היוצר מראש מקום המשפט מקדם ששם יֶאֱסְפוּ אספה כל המורדים והפושעים להוסר על רעתם, שם איש יוקדת, איש עולמים, וקרח נורא, ונחשים וצפעונים ומלאכי חבלה אשר למראיהם יָרָגָא גבר והמה יסורו למשמעת שר מלך בלהות, שר התפתה אשר רבוא רבבות משרתים כאלה לו והמה ינרו בחרטם כל נפש חוטאת ויענוה וייסרוה במוסר אכזרי, בחבלי שאול ומכאוביה הנוראים גם ממכאוב שנים ומלשון אשה רעה, וכאשר יענו את הנפשות הנענות כן תרבינה וכן תחיינה ולא תכלינה למען תסבולנה רבוא רבבות טונים את כל

הצרה והמצוקה אשר באו עליהן לרגלי שרירות לבן. את יום המשפט הנורא יזכרו רבים עת אשר ישלחו ידם בעולתה ועת רגליהם תרוצנה לרע וישובו מדרכם וינחמו, או אם לא ישובו, אז ימוגו מפני בלהות ויפחדו ויגורו בכל ימי חייהם ויענו בחיים כרפאים שובני קבר, כל אלה עשה האלהים שייראו מלפניו ויפחדו מעשות רע. המשפט הזה לאלהים הוא! — אך אחרי כי יצר לב האדם רע מנעוריו וימצאו אנשים אשר ירבו לפשוע ויבטחו בלבם, כי שלום יהיה להם, כי אין חשבון ומשפט ודעת בשאול, לכן הקימו גם בני האדם שופטים לשפוט כל איש על פי מעללו גם בעוד בחיים חיתו. המשפט הזה לבני האדם הוא! וכה שפטו ימים רבים האלהים במרומים ובתחתית שאול ובני האדם על האדמה, ורעים לא נתקו, אך ברבות הימים נפקחו עיני בני האדם לראות כי לא די כח לא באימת שאול ולא בזרועם ובמשפטם אשר ישפטו את החיים לעצור בעד הרשעים לבל יפשעו כי ימצאו אבירי כח אשר בשמים ישיתו פיהם בגאוה וגדל לבב לאמר אין אלהים, ועוד יוסיפו פשע לשים תהלה גם במלאך דומה ובשאול תחתית ויאמרו: לא המה, ואילי הארץ ושופטיה גם המה למשחק להם, אנשים אשר לא יראת אלהים ולא פחד אנוש על פניהם, המה המלכים והשרים אשר השתררו אז בחזקה על בני האדם וידכאום תחת רגליהם, לכן השכילו חכמי מצרים לשפוך ממשלת משפטם על כל בשר, כחיים כמתים, ואת איש אשר בעודנו בחיים קצרה ידם מעשות אתו משפטים, אותו הביאו במשפט אחרי מותו; את מלכיהם אשר עשו בחייהם כאות נפשם ואין מפגיע, אותם במותם הועידו למשפט למען דעת צדקתם ורשעתם, ואם אחד הרבה הרע בחייו אז אוי אוי לו במותו כי לא זכה לקבורה, ויהי לאות לבני מרי היושבים על כס המלוכה ועטרותיהם בראשיהם. וכמעשה ארץ מצרים כן יעשו גם בני ישראל; מלכים אין להם, אך תחת זאת המה כלם בני מלכים וימצאו בהם משחיתים את דרכם, העוברים חקי השלחן הערוך והגונבים תופינים לעיני ראשי החברה הקדושה, וכאלה בני בליעל אשר ישחיתו את דרכם מאוד, והאם בני בליעל כאלה יחטאו ולא ישאו את עונם? לא! הדבר הזה לא היה ולא יהיה! — אמר חשביה בעל המחשבה — עוד יש שופטים בארץ, המה גבאי החברה הקדושה ונאמניה. פ נ ק ס ימצא בכל עיר ועיר מקום מושב בני ישראל ועל הפנקס הזה כלם יכתבו וכל אשר קרה בעיר לזכרון לדור אחרון. שם יש זכרון לְמֻבֶּת עץ ולמוסרים ומלשינים, ולגונבים כלי הקדש מבית התפלה ולנושאי מטפחת בבגדיהם ביום השבת, לבית אשר הכָּה שאיה בידי לצים ושדים, ולחוטאים אשר בחטאם פרצה המגפה, בכתב הזה יכתבו כל אלה אשר פרצו חוק ישראל כי התגאלו בנבלה וטרפה לך או כי לעגו להחברה הקדושה והם המה ישאו עונם במותם, כי יקברו קבורת חמור. אך אל תבהל קורא בשמעך כי יקברו אנשים בקברות חמורים, גם אל תדמה כי שם הכינו בית קברות לחמורים מיחד, לא זאת! את החוטאים בנפשותם לא בין ח מ ו ר י ם ישכיבו, כי אם לא ירחיצום ולא ילבישום תכריכים ולא ישאום בכתף ולא יכרו למו קבר בקברות אחיהם כי אם בשק ישימום ובגדיהם

עליהם ויובילום בעגלה ויקברום לפני גדר בית הקברים מחוץ ותהיה חרפה על כל המשפחה, חרפת עולם לא תמחה, ובכחם זה ימילו בני החברה פחדם על כל אויביהם, ואם אמנם השופטים האלה לא היו אבירי לב כי ידעו גם חנות ולא פקדו באפם כרגע את כל הפושעים, ואם נשאל את פי זמרי העשיר אז יתן עידיו ויצדיקם כי ידעו רחום בדין, כי אף כי נודעו מעשיו את אשת האיש אשר שרתה לפניו בכל זאת לא הועידוהו למשפט ולא נתנו שמו לחרפה בפנקס הקהל, ולמך בן־נח לא יכחד אף הוא, כי אף בהודע בקהל כי אכל בבית שר העיר ביום הכפורים בכל זאת סלחו לעונו בחסדם הגדול, ורבים המה כמהם אשר יתנו צדקת ראשי החברה כי לא כָּלום באפם, ובכל זאת ישבו השופטים האלה כפעם בפעם לשפוט רשעים, ובני משפחות רבות היו בעיר אשר בהצותם את איש ריבם קראו אחריו מלא: הלא אביך או דודך או בן אחותך קבור מאחרי הגדר! אות הוא כי גם משפטים כאלה נעשו שמה, גם רב כח שופטי ישראל משופטי מצרים, כי בעת אשר שופטי מצרים גזרו דק על המתים, הנה השופטים הצדיקים האלה לא רק במתים עשו שפטים כי אם גם בחיים, ואם נתפיש עושה עול והוא צעיר לימים ויראו פן תארך עוד העת ער אשר תבוא עת המשפט, ומה גם כי רבים מהצעירים לא פחדו ולא רהו עוד מענש קבורת חמור כי התברכו בלבבם: עוד נראה חיים ומי יודע אם לא תמצא עוד ידינו להיות נבאי או נאמן החברה ואז נבטל את הגזרה או כי תצליח בידינו לכפר בכסף ענושים את פני השופטים ויפירו משפטם — כאשר כן קרה פעמים רבות — לכן העטיקו השופטים האלה עצה לעשות משפטים גם את החיים, וכאשר תפשו עול צעיר לימים בכף ונואל אין לו או נתנוהו לעבוד בצבא, ומפני הענש הזה נחתו כל הצעירים ולא עשו עול או בקשו להסתיר מעשיהם, לבד מהנגב אשר נגב את התופינים, הוא לא זכר זאת, או כי ידע כי נואל חזק לו, או אולי חשב בלבו כי על עון קל כזה לא יתנוהו למשפה השופטים הצדיקים האלה, אך אם כה חשב שגה מאד, כי לא בעון קל נחשב בעיני בני החברה לגנוב את התופינים לעיניהם כי בזה נתן חרפה על כל החברה, ואף חשביה הודה במו פיו כי כבוד החברה היה לכלימה ועל כן התאספו היום ממחרת ליל המבוכה לחרוץ משפט.

ראשי החברה אשר ידענו יושבים יחד בעזרת הנשים ועל פניהם עור נראו עקבות המלחמה, פני האחד מקרעים ועין השני נמחצה ובזקן השלישי השאיר איש ריבו אך לקט ושכחה, ופני כלם יפיקו רגז.

— אחת היא אמרתי הגנב ושנלח המהומה בנו אחד הוא — קרא רבי נעמציל היושב ראש אחרי אשר רבו איש את רעהו כשעה ואיש לא מצא נחת במשפט רעהו — איש בליעל התל בנו, קלון משנה מלא פנינו, אוי לדור שכך עלתה ביטיו, הזאת היא העיר כשולה המפארה שיאמרו עיר מלאה יראת אלהים וצדקה? לסדום היינו! —

— ולבבי יחשוב כי לא יד בן אדם היתה בנו להפנו, לא יד איש נגבה את הלביבות לעינינו ואיש לא ראה לא קול איש קרא באזני הנשים ואף לא

יד איש כבתה כל הנרות, יד ל ץ היתה בנו, ולכן נחפשה דרכינו — ענה אחד מהיושבים.

— לא היה ולא יהיה — ענה רבי חשביה בעל מחשבה, אשר אתמול קרא בקול גדול: שמע ישראל — אמנם לץ עשה זאת, אך לץ ילוד אשה, כי למקום קדוש לא יבואו המזיקים ואף אם ימצאו משכנות למו בעליה הנה אין להם השליטה בבית התפלה ומה גם בעת אשר אנשים רבים ישבו יחד — אחד מבני הנעורים התל בנו למען תגנו לחרפה לעין כל —

— ואיך יעלה איש בלילה אל העליה למקום מושב הרוחות? — שאל האיש אשר בקש לחפש דרכיו, כל בני האספה הכישו איש בפני רעהו כי לא ידעו לענות על השאלה העצומה הזאת.

— המרם תדעו — קרא גבריאל הנאמן — כי הרשעים לא יאמינו בשדים ולא יחתו מהם, והרשע הזה אשר נועז ללעיג לחברת הקדושה הוא לא יאמין גם בשדים ומתים והוא ירהיב עוז בנפשו לעלות על העליה בלילה, האם שכחתם כי לפני עשר שנים נמצאו ח ט א י ם על העליה: הפרוש ואשת האיש, השכחתם זאת? וגם המה לא יראו מפני השדים —

— הוא צדק מאוד — קראו אחדים וגם רבי געטציל שמריה גאלין להודות כי צדק במשפטו, כי אף אם אנשי ריב היו תמיד אך ביום הזה עשו כלם שלום, בראותם כי נמצאו בעיר חוטאים אשר בעיניהם גם קדושת החברה הקדושה כאל נחשבה.

— אם הפושעים לא יאמינו במזיקים — הוסיף האיש לשאל — האם בעבור זאת יחדלו השדים מעשות לו רעה? האם יהיה חוטא נשכר? —

כל הנאספים באו שנית במבוכה כי לא ידעו לענות, רק רבי חשביה לבדו התעודד ויקח זקנו בידו ויאמר: הקפתנו היום בשאלות של הבל, גרונם, הלא מאמר מפרש הוא בתלמוד דף, דף . . . שכחתי כעת הדף וכמדומה לי שהוא בדף פ"א, מאמר ערוך הוא מאן דקפיד קפדינן ליה, הא לך תשובה, ואם תפצה עוד פיך לשאול? — קרא ויניע כל גוו כמו התגבר על אויבו ויורידהו עד עפר, אך לוחמו הקשה לו ויבקש לשאול עוד לולא קראו כל הנאספים פה אחד: רב לך, גרונם לשאל, חשביה צדק במשפטו איש ולא אל ולא שד שלח בנו את המהומה, ועל כן עלינו לעשות בו משפטים —

— ועל כן — קרא רבי געטציל שמריה כשופט רטים — משפטי חרצתי כי הפושע יכתב לקבורת חמור —

— קבורת חמור יקבר — ענו כלם פה אחד וישאפו רוח כמו הסירו אבן מעמסה מעל לבם.

השופטים הצדיקים האלה אשר שפטו את הפושע על שלשת פשעיו גם יחד, על כי ג נ ב וכי לעג לחברה וכי כפר בשדים ומזיקים, אחרי כי ערב לבו לבוא לעליה בלילה רק עגש אחד כי יקבר רק פ ע ם א ח ת בקבורת חמור (ואם לא כחסר גדול במשפט יחשב להם משפטם?) השופטים הצדיקים האלה מצאו נחת במשפטם וישמחו בלבם על המחזה אשר תראינה עיניהם ביום

קבורת הפושע, ולא אחד שם אל לבו, כי אולי ישכון כבר את רפאים בטרם תבוא עת קץ הפושע, גם לא זכרו כי לא ידעו מי הוא וכל משפטם הבל.

— כתוב בפנקס לזכרון — נתן רבי נעטציל צו אל הסופר.

— אבל מה שמו כי אדע? — שאל הסופר. השופטים נבוכו בשלישית ויביטו איש בפני רעהו בתמהון, כי עד הנה לא עלה על לבם כי ישפטו משפט חומא אשר לא ידעו מי הוא, רק רבי נעטציל לבדו לא נבוך כי אם מהר לתת עצתו: כתוב "הפושע" וכאשר יודע מי הוא אז תכתוב גם שמו, כי סוף דבר הכל נשמע —

— הידעתם רבותי? — קרא אחד מהיושבים ויבט בראגה לכל רוח פן יש זר שומע בינותם — הידעתם רבותי את מי אחשד במעל הזה? —

— את מי? את מי? — שאלו כלם בחפזון — הגד אל תכחד ואל תירא, ואם גם בן הרב הוא או אחד מבני הגבירים לא ינקה, כי לא דבר קטן הוא ללעיג לחברה הקדושה, לא נתן את כבוד החברה לכליטה —

— טוב דברתם, רבותי, טוב מאד, המקום ברוך הוא יתן חכמה לאשר יתן משרה, זאת אראה עין בעין ובחכמה דברתם, היו לאנשים ואל תפחדו מאיש אך השבעו לי כי לא תגלו לאיש כי מפי יצא הדבר הזה —

— הרגע נא כי איש מחברתנו לא יגלה סוד — ענה רבי נעטציל.

— הן ידעתם רבותי כי לא איש עשיר אני ולא אוכל לקום לפני אחד הגבירים בחרות אפו בי, אך למען כבוד החברה אעשה זאת ואגלה את אשר בלבבי, ולולא כבוד החברה היה יקר בעיני, כי אז לא אמרתי זאת בעד כל כסף, הן תבינו למלי, רבותי, לא חכם ולא תלמיד חכם אני, רבותי, אך בכל זאת ארע, כי להגבירים הכח לעשות כחפצם באיש כמוני, ועל כן לא תתפלאו כי אירא מפניהם, הלא תבינו רבותי — —

— אבל ממי תפחד? — קראו אחדים — איש ממנו לא יגלה דבריך, השמיע את מי תחשד —

— למען כבוד החברה, רבותי, אעשה זאת, לא לכבודי, יהי כן ה' בעזרי — —

— אך השמיע את אשר בלבך ונדע —

— אני אחשד — ענה האיש בקול דממה — את — — אך הן לא תגידו לאיש כי מפי יצא הדבר —

— הן הבטחתיך בשם כל האספה כי שלום יהיה לך — קרא רבי נעטציל ברגז — ואם לא תאמין בדברינו? —

— האני לא אאמין בדברי ראשי החברה? רבותי, הן רק למען כבודם אעשה זאת ואיך לא אאמין בדבריהם? לא תלמיד חכם אני רבותי, ובכל זאת ארע כי החברה הקדושה קדושה היא, ואם כן גם ראשיה קדושים הם ואיך לא אבטח בדבריהם? —

— ולמה זה תרבה להגיד? אמור את מי תחשד? —

— אני אחשד את שמואל בן כלב הגביר — ענה האיש בחרדה, כמו נבעת מדברי פיו.

— את שמואל בן כלב! השובב, הפרוע, המשמה, המופקר! — נתנו איש איש בקולו — קבורת חמור יקבר אף כי עשיר הוא! —

— ואיך עלה על לבך לחשוב כזאת? — שאל נבריאל הנאמן במנוחה.

— אתמול בשבתנו אל השלחן ראיתי אותו עומד בצד התנור רגעים אחדים ושחוק על פניו ואחרי כן עזב מקומו וזילך לו —

— עין בעין נראה כי הוא הגנב הוא ולא אחר — קראו אחדים.

— כמעט אזכור כי גם אני ראיתיו — ענה אחר מהאספה.

— הוא ולא אחר — קראו שנית אחדים — ונקריבנו למשפט כרגע —

— ומדוע תחרישו אתם הגבאי והנאמן? — שאלו שנים.

— אם כן הוא הדבר — ענה רבי נעמציל באנחה — צר לי מאוד כי לא נוכל עשו מאומה —

— ולמה זה לא נוכל לעשות מאומה, האם יתן איש את כל החברה לבוז ואנחנו נעמוד מנגד? —

— אבל מה נעשה לו? למסרהו לעבודת הצבא הן לא נוכל, כי מי זה ינסה מלחמה את כלב הנביר ואיש הזרוע? —

— אם כן נקברהו בקבורת חמור, הלא לנו המשפט —

— גם מעשות זאת קצרה ידינו, כי אם נקבר את העשירים בקבורת חמור הלא יכלו אוצרות החברה, הן לא העניים ירבו במחיר הקבורה ואחוזת הקבר ורק מהעשירים תמצא ידנו לקחת כסף רב מחיר הקבורה ואם בקבורת חמור יקברו אז לא ישלמו אף גרה אחת והוצאות החברה הן רבות הנה כאשר תדעו, לא נוכל עשו כל מאומה, לא נוכל — כל הנאספים החרישו, כי ראו כי צדק מהם ופניהם העידו בם כי צר להם מאד כי הצפור נמלטה מפח, אך פתאום קם רבי חשביה ויקרא: הדבר הזה לא היה ולא יהיה! —

— מה לא היה ולא יהיה? — קרא רבי נעמציל בחמה — האם תאמר להרחר ריב את הגבירים בעת הרעה הזאת? רבותי, עת רעה העת הזאת, זמי יודע אם לא נביא רעה על כל החברה אם נקום להיב את אחד הגבירים? הלא שמעתם כי בעיר קבורה קמו תרבות אנשים להלישין על החברה לפני שרי המשלה ולהשבית זכרה, ואם לא תשימו זאת אל לבכם, יראתי מאוד פן לא יעלה ולא יבוא, יקומו גם בנו אנשים כאלה ואז גלה כבוד מהחברה ומה נעשה אז? —

— לא היה ולא יהיה — קרא רבי חשביה שנית בקול גדול. — פני רבי נעמציל רעמו מאוד ויחפוץ לענות, אך רבי חשביה השביח קולו בקראו בקול גדול: לא היה ולא יהיה, לא אחפוץ כי נריב את הגביר ולא עלה על לבי, רק אמרתי כי הדבר לא היה ולא יהיה? —

דבריו השיבו כמעט את המנוחה ללב רבי נעמציל שמריה וישב וישאל בנחת: ומה הוא הדבר אשר לא היה ולא יהיה?

— הוא אשר דברתי לא היה ולא יהיה — קרא רבי חשביה כמנצח — שמואל בן כלב לא עשה את הדבר הרע הזה וגם לא עלה על לבו לעשות כזאת וגם לא היה בעזרת הנשים ואיש לא ראה אותו שם והגנב והפושע הוא איש אחר —

כל הנאספים אשר צר להם מאוד כי התאספו לשוא וידם קצרה מעשות משפטים שמחו מאוד על דברי חשביה כעל כל הון וימהרו ויחליטו כי צדק בדבריו וגם האיש אשר חשד את שמואל מהר ויאמר: רבותי, אולי התעוני עיני ונער אחר עמד בצד התנור, אך באמונתי נשבעתי כי ראיתי נער בצד התנור וחשבתי כי הוא שמואל, אך הן תחמלו עלי, רבותי, ולא תגידו לאיש כי מפי יצא הדבר —

— לכן עשה כאשר צויתיך — אמר רבי געטציל אל הסופר — וכתוב בפנקס „מטעם ראשי החברה ומנהיגיה יקבר הפושע בקבורת חמור, ושים רֶוַח בין „הפושע" ובין „קבורת חמור" למען תכתוב אחרי כן את שמו בהודע מי הוא — הסופר עשה כדבריו וכלם עמדו ממקומם ולבם מלא נחת כי עשו משפט ויצילו כבוד החברה, אך ברגע ההוא פרצה אשה אל הבית ותקרא בקול גדול: מוֹרַבּוֹתי, שערוריה נעשתה בעיר! —

ו.

נוֹדַע הַדָּבָר.

בעת אשר התיעצו ראשי החברה בעזרת הנשים ישב הנער אשר הביא אתמול את הלביבות אל זבולון המלמד בצד קיר העזרה, לפניו ספר פתוח אך אזניו הקשיבו לדבריהם וישחק בקרבו כשמעו כי אותו ישפטו והוא יושב בצדם והמה לא ידעו עד מה, ובעודנו יושב ושומע ושוחק בלבו בא זבלון המלמד הביתה ויגש אליו בלאט ויאמר: מהר ולך אחרי — הוא יצא אחריו. פני זבולון היו כפני מת, ידיו רעדו וכל עצמותיו רחפו ולא יכול להוציא הגה מפיו.

— מה לך? — שאל הנער.

— העוד תשאלני מה לי? — ענה המלמד בחרדה — הה! מה עשית? אבדת אבדת כי נודע הדבר, כי אתה עשית כל אלה —

— נודע הדבר? — קרא הנער בשחוק גדול.

— העוד תשחק ולא תשים אל לבך מה עשית? — קרא המלמד בשממון — אני אומר לך כי נודע הדבר ואתה תצחק, הֲהֻכֵּיתָ בשגאון? —

— אך למי נודע? הן ראשי החברה ישבו ויתיעצו ולא ידעו עד מה —

— הה, נודע הדבר לאשתי, בבואי הביתה מצאה עקבות הלביבות על זקני ותאלצני עד מאוד עד כי הגדתי לה כל —

פני הנער נפלו בשמעו דבריו ויקרא: אתה היית בעוכרי, כי גלית סוד —

— אך הנעשה אין להשיב — ענה המלמד בלב נשבר — המה יתפשוך וימסרוך לעבודת הצבא —

— כאשר יראו אזניהם כן יראו אותי — ענה הנער וימהר לשוב אל בית התפלה, בשובו שמע קול אשת המלמד אשר קראה: שערוריה נעשתה, אך לא

נכסף עוד לשמוע אחרית דבריח כי אם מהר ויקח מלתחתו ויברח בחפזה מבית התפלה.

— מוֹרַרַבוֹתַי— קראה האשה אשת זבולון המלמד ותכה כף אל כף — הלביבות גנב הגנב, וכל המהומה עשה הוא, הוא ולא אחר, ועל כן באתי הנה להודיע זאת לכם, מוֹרַרַבוֹתַי, אישי לא אשם בזה, כה ישמרני ה', הוא כסיל, פתי, חמור, ולא ידע מכל אלה ואני קללתיו בקללה נמרצת, כה יזכני ה' לראות בנחמות ציון, רק הגנב הוא אשם בדבר ואישי לא ידע—

— אבל השמיעינו דבר ברור — ענה רבי געטציל — מה תבקשי לספר לנו? —

— מוררבותי אל תשימו חטאת על אישי, כי הוא פתי וסכל ולא ידע אף מה, כה אזכה להיות בגן עדן, כאשר הוא לא ידע עד מה —

— אך הן איש לא יאשים את אישך, ובמה נאשימנו? —

— הוא לא גנב את הלביבות, ולא ידע מכל אלה, באלהים אשבע, חוסו עלי ואל תתנוהו למשסה —

— וגם בלעדי תגידי ידענו כי אישך לא יבוא הנה לגנוב לביבות ולא יעלה על העליה בלילה לבדו —

— אבל אל תאשימו אותו על כי ידע מי הוא הגנב ולא בא להגיד, כי בחדר הוא ולא יוכל לעזוב את התלמידים ועל כן באתי הנה לבקש מכם סליחה —

— הוא ידע מי הוא הגנב!— קראו כלם בתמהון.

— הוא הגיד לי זאת בפיו למען אלך ואספר לכם מוֹרַרַבוֹתַי ולא יקרנו עון על כי לא הלך הוא להגד לכם כי בחדר הוא, והתלמידים שקצים המה, ואם יעזבם רגע יהפכו את החדר —

— ואם כן תדעי גם אַתְּ מי הוא הגנב? —

— אדע אדע, אישי הגיד לי ואני לא שאלתיו למען אלך ואגיד לכם —

— ומי זה גנב הלביבות? הגידי מי? —

— הגנב, חי ראשי הגנב ואישי לא אשם בדבר —

— אבל מי הוא הגנב? —

— האם לא תדעו זאת? מוררבותי, הוא השרץ אשר שנאתיו מאז ולא נתתי לו לדרוך על סף ביתי, אך הוא בן עיר אישי ועל כן דבר עמו —

— דברי דבר ברור מה שמו?—

— שמו לא אדע, אך הוא בן עיר בעלי —

— שמש, מהר וקרא הנה את המלמד — נתן רבי געטציל צו. האשה התחלחלה מאוד ותוסף לבכות ולהתחנן ולהצדיק את בעלה עד אשר שב השמש ויאמר: לא מצאתיו בחדר —

הוא איננו בחדר? — קרא רבי גבריאל בתמהון — הכזה יעשה מלמד בצהרים לעזוב את החדר, אין זאת כי אם לא הלכת שמה ולא היית בחדר —

— בחיי אשתי ובני אשבע כי הייתי שם ובקשתיו ולא מצאתיו והנערים אמרו כי הלך הביתה —

— ואת הלא אמרת כי בחדר הנהו ? — אמר רבי נעמציל אל האשה.

— הוא לא בא הביתה, ומה יעשה בביתו ? בחדר הנהו — ענתה האשה בחלחלה.

— אם כן נחבא מפנינו ומי יודע אם לא ברח מהעיר ? —

— מי יודע אם לא ברחמהעיר ? — קראה האשה בקול מר ותך כף אל כף — ואני אהיה עגונה ! אוי לי ואוי לנפשי, אנא בני ישראל רחמנים, חפשוהו, בקשוהו ותקנו לכם עולם הבא. הה ! מה אעשה ומה אחל לעשות, עגונה הנני —

— לא, הוא לא ברח מהעיר — ענה חשביה אף הוא חלקו — נשלח את השמש השני ויבקשנו.— כרגע יצא השמש השני לבקשנו ואחרי עבור כרבע שעה שב יחד את המלמד אשר כל עצמותיו רחפו ממנו, ומה גם אחרי אשר ראה את אשתו בין הנאספים.

— איפא נחבאת ? — נתנה עליו בקולה, אך הוא עמד כאלם כי ירא לענות על דבריה, ולולא מהר רבי נעמציל לעזרתו מי יודע אם לא אלצה אותו לנלות הסוד כי הוא הלך להזהיר את הנער הגנב מהלכד בפח, אך רבי נעמציל הוציאהו מן המצר כי קרא בקול להאשה : לא פה המקום לריב את אישך, זאת תעשי בביתך, ואל המלמד אמר : מה שם הגנב ? —

— רבותי הנני ש כ ר ו ם ולא יכולתי לעזוב את החדר, ועל כן . . .

— אך מה שם הגנב ? הגד לנו שם הגנב כרגע—

— בנפשי נשבעתי כי לא ידעתי ער מה —

— אבל מה שמו ? — קרא רבי נעמציל וירקע ברגליו.

— שם הנער, אשר גנב התיפינים ? —

— ן הוא, כן, שם הגנב אשר גנב את התופינים —

— הלא תדעו אותו רבותי, כלכם תדעו אותו, הן בבית רבי גבריאל אכל יום אחד בשבוע ותדעו אותו —

— מי אכל בביתי ? — שאל רבי גבריאל בתמהון.

— מי ? הגנב ! חיים הלבישי אשר ילמוד פה בבית התפלה —

— הלבישי אשר אכל בביתי ! — קרא גבריאל הנאמן בשמעון — כמעט לא אאמין למשמע אזני, זה הוא הגמול אשר שלם לי על לחמי ! —

— הלבישי ! — קראו אחריו רבים בפה אחד — מי פלל זאת, כי נער תופש תורה יעיז מצח לעשות כזאת, מהרו, תפשוהו, אסרוהו, שימו רגליו בבבלים ימסר לעבודת הצבא—כן קרא איש איש חלקו.

— אוכל לחמנו הנדיל עלינו עקב, זאת היא תורת תופשי התורה בימינו, כל הפרושים יגרשו מפה ולא נוסיף להאכילם חנם — קרא אחי בנשך ואשר מעודו לא נתן אף פת לחם לתופש תורה.

— חמשים שקל אתן להחברה—קרא זמרי המוכס ואטמרהו לצב

— ואני אתן מאה — קרא בוקי הסנדלר — ויהיה לפר בני —
— וגם אני אתן מאה — ענה זמרי — לא אחום על הכסף כי לחברה הקדושה יהיה —
— אך אני אמרתי בתחלה מאה — ענה בוקי.
— ואני אמרתי בתחלה כי אחפץ לחת כסף מזרו —
— הפילו גרל — קרא אחד מהנאספים.
— נפיל גרל. —

בעת אשר הפילו יחד גרל על הנער הלכישי, וירבו מחירו חפשו אותו השמשים בכל העיר ולא מצאו, כי כבר נעלם ועקבותיו לא נודעו עוד, ובשובם וינידו כי לא עלתה בידם למצוא את הפושע הרבו המנהיגים כעשם עמם ויהרפום על כי לא יצלחו לכל רק לסבוא יין — דגן, השמשים שמעו חרפתם ולא השיבו ובלבם חשבו כל הפוסל במומו פוסל, ואחרי אשר שככה כמעט חמת המנהיגים גמרו אמר לכתוב את שם הפושע חיים הלכישי לזכרון בספר כי קבורת חמור יקבר.

ורבי געטציל שמריה יצא שמח וטוב לב מהעזרה אף כי לא נמצא הפושע, יען כי היום הראה את כל כבודו וינקום נקמת כבוד החברה ותופיניה ויטהר בצערי און לבשר לאשתו, אשר באה אתמול לנקום נקמתו, את כל הגדולות אשר עשה, הנה כי כן ישמח איש בהוה יען כי לא ידע את הבאות אשר תקרינה, לוא ידע מראש את האותיות, כי אז לא שמח, כי אז ראה את הפושע בימים הבאים עומד תחת החפה את בת בתו, וביום המחרת אחרי החתונה נצב עמו לפני רבי יחזקאל הדין ובעצם היום ההוא ראה את בת בתו עגונה מאישה אשר הרבה לפשוע לאהוב את אשתו ביום הראשון אחר החתונה, כי אמנם יעקב חיים חבחור הנעלה אשר מלא כרסו באלף דף גמרא ואשר על כן לקחהו רבי געטציל אחר כבוד לביתו ויתן לו את בת בתו, הוא הוא חיים הלכישי אשר גנב את הלביות וישלח את המהומה בהאספה, ואחרי אשר ברח מהעיר ההיא שם פניו אל הישיבה הגדולה בעיר נזכל ושם עשה חיל עד כי יצא לו שם ויגיע עד כשולה, וביום הראשון אחרי החתונה ספר לאשתו אשר אהב את כל הגדולות אשר עשה לפנים לאבי אמה, אם למען למצוא חן בעיניה על חכמתו הרבה, או למען תבקש מאת אבי אמה כי ימחה פשעיו מספר הזכרונות, או למען הראותה כי הזווג הזה מאת האלהים יצא, ואשתו ספרה זאת להזקנה אם אמה, והזקנה ספרה זאת להזקן, והזקן נפעם בשמעו וחמתו בערה בו עד להשחית ויבקש להפריד בין בת בתו ובין הפושע אשר נכתב לקבורת חמור, ויברח יעקב חיים שנית מעיר כשולה, בפעם הראשונה על חטאת כפים ובשניה על פשע שפתים, רק כי בפעם הראשונה בברחו לא השאיר אחריו בעיר אף איש אחד אשר יראג לו ובכפו לא דבק מאום, ובפעם הזאת השאיר את אשתו אשר אהבה אותו יען כי שמעה מפיו כי יאהב אותה וגם אמן לבו אשר הרהיב בנפשו עז לקום לקראת אבי אמה הנות חתיתו על כל סביביו מצא חן בעיניה עד מאוד, וגם בכפו רבק מורה שעות,

ושרשרת זהב טהור ובגדיו אשר עשה לו רבי נעטציל וגם מעט כסף ותמצא ידו לשכור לו עגלה למען ימלט עד מהרה.

תּוֹחֶלֶת נִכְזָבָה.

לא רק רבי נעטציל בוש משברו לפתח חרצבות בת בתו ולשלח את אישה ריקם מעל פניו ואולי גם למסרהו אחרי כן לעבוד עבודה בצבא על מעלי, גם לא רק תוחלת אשתו נכזבה לראות את בת בתה נרושה מאיש אשר הכלם לא ידע להשמיע קבל עם בבית התפלה כי יאהב את אשתו, כי אם גם תקות איש אחר אברה, האיש הזה הוא זבדיה האלמן, איש עשיר ובעל עצה אשר כל בני העיר קראו לו ח כ ם מ ד י נ ה, ואף דבר לא נעשה בעיר מבלי אשר שאלו את פיו, והוא אהב את הנערה בת בת רבי נעטציל בכל לבו, אך יען כי תורת יעקב חיים גברה על עשר זבדיה וחכמתו אשר לא ידע התורה לכן נתנה לו ועיני זבדיה רואות וכלות.

זבדיה אהב את אסתר בכל לבו, אך היאמן כי יספר כי גם בעיר ככשולה, אשה כחטאת מרי תחשב ליושביה לאהוב את האשה ביום הראשון אחרי החתונה, כי בעיר הזאת ימצא איש אשר יאהב עלמה נכריה אשר לא יעודה לו לאשה, ומה גם אחרי אשר היתה לאיש? הן גם מפני שם א ה ב ה יחתו כל האבות והאמות אשר פנות להם, ואיש לא יערב לבו לשאת את השם הזה על שפתיו פן יהיה לשמצה בכל העיר, ומאין ידעו אותה? האם קראו בספורי אהבים, או באו בבתי משחק ומשתה ששם יאספו אנשים ונשים וישמיעו רגשותיהם ומאויי לבם? הלא כל ספריהם אשר יקראו בזו אך ספרי טומר המה, והבתים ששם יאספו אך בתי תורה ותפלה המה, ואיפו ימצאו מסלות האהבה? ואם כן הן לא יאמן, אך הן דברים רבים כהמה וכהמה יעשו בתבל אשר לא נאמין למשמע אזנינו ואך מראה עינינו יראנו לדעת כי לא כל אשר לא נאמין לא היה ולא יהיה, וכן היה גם לזבדיה חכם המדינה, גם הוא לא קרא ספורי אהבים ולא בא לבתי משחק ובכל זאת מצאה האהבה מסלות בלבבו ולא הרפתה ממנו, וכאשר נטל עליו להסתירה מעין רואים ולבל יזכיר בשמה, כן הוסיפה היא אמץ בלבו ותענהו ער מאוד, לוא מצאה ידו לקנות חפץ לבו בכסף כי אז לא יקר בעיניו כל הוגי באהבת אסתר, אך התורה לא תסלא בפז ואותה קצרה ידו מקנות בכסף מלא ועל כן נפלה לחבל להעשיר אשר אבן החן הזאת נפלה בגרלו, אכן גם אחרי אשר נתנה אסתר ליעקב חיים לא התאושש זבדיה להשיב אל לבו: הנעשה אין להשיב ועל כן עליו להסיר האהבה הזאת מלבו בחזקת היד, לא, עוד הוסיף להעמיק עצה ולחכול מזמה למצוא את חפץ לבו וינחם את נפשו באמרו כי בכסף יצליח להשות את לב יעקב חיים כי ישלחנה מעל פניו ואז לא ישקוט ולא ינוח עד אשר יביאה אל ביתו, ועתה ישער כל איש מה רב בעשו והותו בשמעו כי במחיר ארבע מאות שקל בקש לגרשה והזקן רע העין קפץ ידו מתת אותם לו, קצפו

בער בו כאש ויבוא ביתה רבי געטציל שמריה להוכיחו על פניו על המעשה הרע הזה, כי הענין את בת בתו בימי עלומיה בעבור ארבע מאות שקל כסף ויגד לו כי בכל לבו נתן הוא את הכסף לדברמצוה כזה. הזקן שמע חרפתו ויצדיק עליו את הדין ובלבו שחק כי הבין לרגשות זבריה ויאמר: אם המצוה הזאת גדולה היא בעינך כאשר תאמר, הבה תן אות כי בלבב שלם תדבר, ולך ובקש את הבוגד ואם תמצא ידך להציל מידו ספר כריתות אז אכיר לך טובה עד יום מותי, ואסתר תהיה לך שלומים לעמלך —

— בכל לבבי אעשה זאת — ענה זבריה וינסה לדבר דברים נחומים על לב אסתר ולבשרה כי הוא לא ישקוט ולא ינוח עד אשר יפתח הרצבותיה, אך היא לא נתנה לו תורה ולא השיבה דבר, אם יען כי לא לרצון היה לה הדבר או כי בושה לדבר את איש זר, זאת לא נודע, אך זבריה חשב כי רק הבושה שמה מחסום למו פיה, ויישם לדרך פעמיו לבקש את המעגן בלב טלא תקוה ובפים מלא שקלי זהב, אך בפעם הזאת נוכח חכם המרינה כי אין חכמה ואין עצה נגד יד המקרה. כל עמלו היה לריק, כי נסע מישיבה אל ישיבה כשני ירחים ואת הַמְבֻקָּש לא מצא וישב בטפח נפש הביתה, אך מהיום ההוא והלאה מצא נתיבות בית רבי געטציל ויתענג לראות את אסתר ולדבר עמה כפעם בפעם, אך לולא הביט בה בעינים מכות בסנורים מפני יד האהבה, כי אז ראה כי רוחה זרה לו, כי את אישה אהבה בכל לב, יפי פניו ודעתו בתורה ומה גם אמץ לבו אשר הראה ביום ההוא ועל כל אלה הדברים אשר שמעה מפיו כי יאהבנה כל אלה הכו שרשיהם על תלמי לבבה ויצמיחו בהם את הפרחים הנעימים אשר בשם אהבה ותקוה יקראו, ותאהב ותקוה לימים טובים מאלה עת תשוב חמת אבי אמה טעל אישה ויקרבנו באהבה ויעשה שלום לו, כי ידעה נאמנה כי אישה ילך מחיל אל חיל בתורה ויעשה לו שם כאחד הגדולים ואז ילקח אחר כבוד לשבת על כס ההוראה באחת הערים, ומפני הכבוד הגדול הזה יחת הזקן ויתרפס לפניו כי יסלח לו על האשמה, אשר אשם לו להרחיקו מביתו ואז תראה רק חיים ושלום וכבוד ואשר, כן הגה לבה תמיד וברוחה התענגה על הכבוד הגדול אשר ינתן לה בעזרת הנשים, כי כל הנשים תקוטנה מפניה, מפני אשת הרב, ותמצא בתקותיה נחמה ועז לחכות על העת הטובה ולבל תאטר נואש, אך כסלון ממאיר היה לה זבריה, כי ערב לבו לדבר אהבה באזניה ואבי אמה קרבהו כטו נגיד ועל כן נטל עליה לדבר אתו ולהראות לו מאור פנים על אפה ועל חמתה, אבל מי יתכן רוח האדם? אף כי כמרקורות הרב היו דברי זבריה באזניה בכל זאת שמח לבה תמיד אחרי אשר דברה עמו לא יען כי מצאה נחת בחלקת לשונו כי אם מאשר כי השיבה אל נפשה: נלחמתי וגם יכולתי וכן אלחם ואוכל באמץ לב למען אישי, למען אהיה כמהו ואשוה באהבתו.

מחשבות כאלה, אשר לא תעלינה על לב כל בת ישראל: לאהוב וללחום, עלו על לבבה ותמלאנה רוחה ותהיינה לה למשיב נפש, וגם הנחם על כי היא היתה כל אלה בגלותה סוד אישה לאבי אמה, נסתר מעיניה בחשבה

מהשבות כאלה, וכח תקותה לא רפה גם ברבות הימים, אף כי לא ידעה ולא שמעה מאישה מאומה, ונהפוך היה כי הוא הלך וחזק מיום ליום, ומה גם בטות דודה, הבן האחד לאבי אמה, כי אז נָחַם הזקן עד מאוד על המעשה אשר עשה לאישה בראותו כי עוד מעט יבוא קצו ובן לא יהיה לו לאמר קדיש אחרי מותו, לולא גרשהו מעל פניו כי אז אולי ילדה לו בן והבן הזה היה לו למטלא מקום בנו ויורש ביתו, ומחשבותיו אלה לא כחד תחת לשונו כי השמיע אותן לאסתר ויבקש ממנה סליחה על כי הביא עליה רעה גדולה בימי עלומיה, רעה אשר לא תוכל צאת ממנה, כי מי יודע מה היה לו אחרי אשר ברח, ומי יודע אם לא תהיה ענוגה כל ימיה? הדברים האלה הפיחו רוח חדש בלב אסתר, כי היא בטחה באישה כי כאשר אהב אותה ביום הראשון אחרי החתונה כן יוסיף אהבתה גם בימים הבאים וידאה אליה כעל כנפי נשרים בהודע לה, כי שבה חמת הזקן ממנו, ולבה אמר לה כי לא קרה לו כל מקרה רע, ועל כן מצאה עז בנפשה לענות לזבדיה בבואו אל ביתם כפעם בפעם ובהרחיבו פה להשמיע אהבתו הגדולה היוקדת בלבו לה, כי אז הרימה ראשה ותענה בקול עז: איך לא תבוש ולא תכלם לדבר כאלה באזני, באזני אשת איש? גבר לא ידע יה! ברח לך מזה, פן אגלה מזמת לבך בקהל ותהיה לשמצה בכל העיר — זבדיה נעוה משמוע דבריה כי לא פלל לשמוע כזאת ויהי כאיש נדהם זמן כביר, אך אחרי כן אמץ לבו ויתחנן אליה לבל תתן שמו לגדופים וישבע לה כי לא יוסיף לדבר דברים כאלה באזניה כי יראה עותתו כי היא צדקה ממנו — ואך אז נאותה לשוב ולדבר עמו כמקדם, והוא שמר את שבועתו ועוד בירח ההוא בא בברית את אישה, למען הסיר ממנו עקשות פה, כי ככר החלו לדבר בו בעיר על אשר ישב בלי אשה זה שתי שנים. ואסתר הוסיפה לקות.

ח.

הַפּוּרְחָה.

יעקב חיים היה איש אשר לו נָתַן אמץ לב, להתעלל באנשים למען עשות משחק לנפשו, וכאשר גנב את התופינים אך למען התעלל בראשי החברה, כן עשה פעמים רבות בחייו, אך פשע שפתיו היה תמיד מוקש לנפשו כי לא ידע להסתיר סוד ויתהלל במעשיו, ולא אחת ושתים הִכָּה לחי ויגרש מהעיר אשר בה אוה לשבת על מעשיו אלה, אך כל אלה לא הביאו חכמה בלבו לשוב ממעשיו או לשים מחסום למו פיו.

הוא גולר בעיר לביש, עיר קטנה אשר כחמשים משפחות יהודים ישבו בה וְהֵנָּה כל תושבי העיר, אביו היה איש מוזר בדרכיו, כי אף אם בא להתפלל ערב ובקר ככל בני העיר ויצם בכל צום ולא סר אף כמלוא השערה מכל חקי הדת בכל זאת לא האמינו כל יושבי העיר ביראתו את אלהיו ורבים חשבוהו כמכחש בה', ורעיו אשר בקשו להסיר מעליו האשמה הגדולה הזאת אמרו כי אין ברוחו נכונה, כי משגע הוא, ואמנם כמשגע היה האיש בדרכיו, הוא יצא לדרך במסחרו גם ביום השני בשבוע מבלי זכור כי היום הזה יום רע הוא,

הוא הלך בלילה בדרך לבדו ולא השיב אל לבו כי שדים ומזיקים לרבבות יעטרו את בני האדם לעשות להם תועה, ואם נאמין לחברת אנשי העיר ההיא אז נשתומם גם אנחנו ונאמר כי משגע היה האיש, כי רבים ספרו כי ערב לבבו ללכת בלילה גם על שדה הקברות למען קצר הדרך, ואם יעשה כזאת איש אשר ברוחו נכונה?

אחרי אשר אבד כל כספו אשר לא רב היה לקח על שכמו משרת קובר מתים, ואם כי לא האמינו בני העיר ביראתו בכל זאת נתנו המשרה הזאת על שכמו, אחרי כי איש אחר לא נמצא אשר נאות לבקש חיים מהמתים, ובכן הסכין הנער יעקב חיים מעודו לחשוב את המתים כגויות אשר אין כל רוח בהם, אחרי כי ראה כי אביו יעשה בהם כחפץ לבו, וגם בשדים לא האמין אחרי כי לא ראה מעודו שד ואביו השמיענו תמיד כי כל אלה לא חיו ולא נבראו ורק הפתאים יאמינו בהם, ועל כן הרהיב הנער עז בנפשו לבוא בלילה לבית הקברות אשר הוא נוכח בית התפלה ולתת קול איום וגורא לחרניו לב כל משכימי קום לבית התפלה, וכאשר נודע הדבר כי התפאר בו קצפו בני העיר קצף גדול ובלי ספק נשא עונו, לולא קם אביו וישמע כי אם יעשו דבר רע לבנו אז לא יוסיף לקבור המתים ויפחדו כל בני העיר פן לא תהיה להם קבורה ולא עשו לבנו רעה, אך במות אביו והוא נער כבן עשר שנים צר לו המקום בעירו, אף כי כלם ידעו כי לב מבין לו מאין כמהו, ובלם רדפוהו ויבזוהו ולא נתנו לו חנינה עד כי מצא מפלט לו בישיבה, וגם שם לא אחרו ימי שבתו, כי עשה דבר כליעל להמשניח בחרות אפו בו, על כי הכהו ביום ויתנפל עליו בלילה לבוש כבגד מתים וישים מחנק לנפשו וירע באזניו השגה אתה מת" ומהפחד הזה נפל המשניח למשכב וחלין גבר עליו עד כי כמעט באה תקות בני הישיבה להמלט מידו עד עולם, אך יעקב חיים התהלל במעשהו זה ולולא מהר לברוח מהעיר טי יודע אם לא עשתה בו אשת המשניח כלה, כן עשה תמיד וכן הוסיף לעשות גם בהישיבה בעיר בשולה, אך שם נשאו פניו יען כי "נער טוב" היה, וראש הישיבה אמר בפה מלא כי הנער הזה יהיה גדול בישראל בחיותו לאיש או לאחד הבהגים הגדולים בהמירו דתו.

רוב חבריו בני הישיבה לא אהבוהו יען כי לעג להם תמיד ויפל עליהם בלהות בלילה, וגם קנאו בו לחכמתו, ועל כן ששו אלי גיל במצאם תואנה לנבל שמו ולהציק לו עד מאוד. בימים ההם יצאה הפקודה מאת מושל הארץ כי בכל יום ויום יבוא אחד מהמורים בבית הספר אל הישיבה ללמד את הנערים שעה ביום לשון הארץ וחשבון, ויעקב חיים, אשר אף כי אהב משחק בכל זאת אהב גם את התורה והדעת ויהגה בשום לב כל היום, הוא מצא חפץ גם בשפת הארץ ובחשבון ויעשה חיל ברחים אחדים, עד כי השתומטו המורים ויגידו כי לגדולות נוצר, ובדבר הזה נתן יד לחבריו בני הישיבה לנאץ שמו ויקראו לו בשם "הכמר הגדול" וכאשר נלאה נשוא ריבות שפתותיהם עזב את הישיבה ויבחר שבת בבית התפלה אשר לחברה ליה וילמד בשום לב

יחים אחדים עד כי בא פתאום החפץ בלבו לגנוב את הלביבות, אשר על כן ברח אז מהעיר לבל יעשו בו כלה וישחק וישמח בלבו על חכמת לבו להסתולל ברב אדם, ולא עלתה מחשבה על לבו להישיב דרכיו או לשים מחסום לפיו כי כשחוק היו כל אלה בעיניו, אך עתה בברחו שנית מהעיר ההיא לא עוד שחק בלבו על אולת האנשים ועל מעשיו אשר עשה, כי אם נקוט בפניו על קלות דעתו, כי עתה לא רק הישיבה עזב אשר נקל למצוא לו אחרת תחתיה, עתה עזב בית ומנוחה ונחלה ואשה יפת עין, ויען מה? יען כי פיו הכשילו לגלות את אשר היה לו לסתיר.

הן רק השנים המעטות האלה, שנות אשר הגה לכל נער עברי, ומה גם לו אשר ראה רעה רבה בחייו, אם יביט לאחור לראות על השנים אשר עברו הגה לא מראה משטח לב תראינה עיניו; מימי ילדותו נע ונד וישפב על הספסל והשלחן בלי מצע ויצפה לשלחן זרים לאכול לחם הסר, ויפתח כל היום מחמת המשניח וראש הישיבה ומנהליה, וריב היה לו תמיד את חבריו מקנאיו ומנדיו, ואם יחפוץ לחדור בערמלי העתיד גם אז לא ימלא לבו גיל, כי כרכות בני ביתו ירבו תלאותיו, וכאשר יבוא הקץ לימי הארוחה אשר יתנו לו שתים שלש או ארבע שנים אז נכון הנהו להיות מלמד כי לשבת על כסא הוראה הן אך אחד מאלף יצליח, ועל כן אך השנים המעטות האלה, אשר ישב במנוחה בבית אבי אשתו, השנים האלה לו הנה ובהן ישמח בכל לבו, ושנות אשר כאלה חזה לו גם הוא בהלך נפשו, ועתה השבית הצלחתו כרגע ברוח פיו, עתה ידיד שנית ולא ימצא מנוחה וישכב למעצבה בבית המדרש ולא ישמח בחברת אשה יפה, וכל אלה מידו באו לו, הן לא באשתו האשם כי ספרה לאם אמה אשר שמעה מפיו, כי לא משנאה עשתה זאת, הן עיניה אשר הלפו מתוגה בתת עליה רבי נעמציל בקולו כי תבקש ספר כריתות ענו בה, כי אהבה אותו, ואיך תדע עלמה תמימה אשר לא ראתה דרכי בני האדם ויד המקרה לא נחתה בה מעורה, איך תדע היא להזהר באמרי פיה יותר ממנו אשר כבר ראה התכל ואדם עליה וידע כי בפשע שפתיו נוקש לא אחת ושתים, לכן קצף קצף גדול על נפשו וכליותיו יסרוהו מאוד, והיראה אשר באה בלבו מפני אבי אם אשתו הוסיפה יגון על יגונו, הן הוא ידע כי עברת רבי נעמציל קשתה מאוד ואם נשבע להרע לא יטיר ובידו להביא עליו רעה אשר לא ימיש ממנה צוארו, כל אלה חשב בלבו בברחו ובטעם רגע עלה רעיון על לבו לשוב על עקביו ולעשות רצון רבי נעמציל אם אך ישבע לו כי לא ידרסהו בחמתו, אך כרגע התאמץ ויאמר: לא אגרשנה מעל פני בעד כל כסף, הן הוא זקן ולא לעולם יחיה ובטותו תאבד גם קנאתו גם שנאתו או אז אשוב אל אשתי אשר אוהב ושלום יהיה לנו, אך אנה אשים פעמי כעת? אל ישיבה? אל בית מדרש? — בזכרו זאת רחפו כל עצמותיו ויקרא לא, לא אוכל! —

אל בית מדרש הרבנים? אבל הן יארכו הימים עד אשר אשלים חוק הלטוד ואם אוכל לעזוב את אשתי חמש או שש שנים? אלך לצבועאל

ואתרועע את החבלים, הן להתחפש תמצא ידי, אך הלא גם שם יהיה גורלי כבישיבה או בבית המדרש ומה לי ולהצרה הזאת? — מה טוב היה לוא מצאה ידי לסובב ארצות ימים רבים מבלי עשות כל מאומה אך הכסף אשר בידי לא רב הוא ועת לי לבקש מקום מנוחה. אולי אנסה לבקש לי נערים ללמדם תלמוד ופוסקים ואראה שכר לעמלי ולא אצפה ללחם חסד? — הרעיון הזה לקח לבו רגעים אחדים, כי בכל נפשו החל למאס בלחם חסד, אך אחרי כן השיב אל לבו, עוד העת רבה לעבוד בזעת אפים כל היום, הן אף עבד עבדים ימצא מנוחה אחרי עבודת היום ובימי שבת ומועד, וכאשר ישלים חוק עבודתו יבוא על שכרו, ורק המלמד לבדו אמלל ונבזה באנשים, כל היום ואשמורה בלילה יקרא בגרון נחר, וגם בימי מועד ושבת לא יתענג על מנוחה ככל האדם כי גם בימים האלה יתענה, הן מלאכתו לא כמלאכה תחשב ועל כן יוכל לעשותה גם ביום מועד, וגם על כן לא ימהרו לשלם לו שכרו, אחרי כי לא מלאכה עשה. אך אולי אנסה ללמד לנערים קרוא שפת הארץ וחשבון, הן ידי רב לי בשפת הארץ, הכסילים האמינו כי בשבתי בלילות הגיתי תמיד בגמרא, המה לא ידעו כי הבאתי את אשר הוא תועבה בעיניהם אל בית ה', ספרים כתובים בשפת הארץ ואקרא בם לפעמים עד חצי הלילה, אף גם זאת לא ידעו הפתאים האלה כי לשוני תמהר דבר צחות כאחד מבני הארץ וגם לפני שרים אתיצב ואבטח בלשוני, אך זאת תהיה תשועתי בימים הבאים, כי אצלח להיות ראש הקהל ולהתהלך תמיד את שרי הארץ, וגם ידי תמצא לקבר זעוטי נפשי בקבורת חמור.

שחוק נראה על שפתיו בחשבו כזאת, אך כרגע זכר את מצבו ויוסף להעמיק עצה: האנסה ללמד לנערים קרוא וכתוב שפת הארץ? אך מי ומי המה המבקשים ללמוד שפה וחכמה? הלא רק אחד או שנים בעיר גדולה ימצאו ומה חלק המורים האלה? הלא אך בוז וקלסה, ואף אם יישרו דרכיהם יחשבו כבנים סוררים ולמה לי הצרה הזאת, לא אתן עוד כבודי לכלימה, ארדוף כבוד ואבקשהו כאשר תמצא ידי, כי רק האיש אשר כבוד לו יצליח בכל דרכיו — כה חשב זמן כביר בשבתו לבדו בחדר אשר שכר לו בבית המלון אשר שמה הובא בענלה, ובעלות זכרון שפת הארץ על לבו, הוציא מכיס המלית ספר בשפת הארץ אשר הסתירו שמה מעין רואים ויחל לקרוא בו.

— גם זאת תתן ענג לנפש — אמר אל נפשו — הקריאה בספרים תרוה נפשנו ככל תענוגי התבל, לוא ראה אותי רבי געטציל חותני יושב וקורא בספרים טמאים הן הכה כף אל יד ויעשה מספר כתנים ואולי אחזהו השבץ ויהי לאבן ואז יכולתי לשוב אל אשתי, מי יתן והיה כזאת, מי יתן לו כנפים ויבוא ברגע הזה הנה ויראני ואחז בשרו פלצות, כי לנוי נתן את בת בתו, ועוד זאת עשיתי לו כי הסירותי מצנפתי מעל ראשי, הן כנוי יחשב כל קורא בספרים טמאים וגוי הן לא יכסה ראשו בשבתו בביתו — ובחשבו כזאת שחק מקרב לב ויסר מצנפתו — הנה כי כן גוי אני ולוא בא הנה לא האמין למראה עיניו, או השבץ אחזהו ובכור מות לקחהו אתו אל מעונו.

(המשך יבוא)

לאמת יצא משפט.

יתאוננו המצטדקים ויריבו החנפים בהדעת אשר מצאה מסלות בלבב רוב היהודים בארצות הדעת, יען כי שמה קצרה ידם מעשות חנף ומהוליך רב אדם אחריהם לטוב להם ולרע לשומעים בקולם, יקראו יחד בחזקה כי אלה כלם יחד סנו מהאמונה ולא יראת אלהים על פניהם, אך באחת יענו אמן גם המלאכים הרעים האלה בעל כרחם, כי היהודים המשכילים יאהבו את אחיהם האוילים הרבה יתר מאשר יאהבו האוילים אותם, ואולי עוד הרבה יתר מאשר יאהבו המה את נפשם ואת אחיהם האוילים כמהם, כי פעל אנשי הדעת יראה לעין כל ואף אם יתעקשו המון הנפים להכזיבו לא יצלחו. מעבדי חברת כל ישראל בפאריז ואשכנז ועתה גם באויסטריא אשר יעבדו באהבה וחבה יתרה למען אחיהם, אשר יחשבום כבוגדים באמונתם, נודעים לכל, לא להיטיב לנפשם ולבניהם עשו אלה אגודות, כי המה בשלוה ישבו וטוב הארץ יאכלו, רק למען אחיהם ידאגו אשר בסתר המדרגה ישבו ויחסר כל להם בארצם, כי זה פרי הדעת להצמיח שלום ואהבה ונוכל לגזר אמר ולהחליט, כי לא נמצא אף דור אחד מיום גלות ישראל אשר שגב מהדור הזה במעשה הצדקה למען הכלל, וכל האגודות האלה הלא אך בידי אנשי הדעת ולא בידי בעלי האמונה נעשו, בעלי האמונה ידאגו תמיד להנחיל את בני אמונתם את העולם הבא, ובני הדעת ישימו תמיד אל לבם להאכילם מפרי עץ החיים בעולם הזה. ומה יגדל עון החנפים החוטאים בנפשותם אשר יקומו לשטן לכל מעשה צדקה לקהל ישראל! החוטאים האלה אשר לא ידעו לא אהבה ולא חנינה לאחיהם הנדכאים, ולמען מלא חַוַת נפשם יאמצו כח להשיב את הפתאים המאמינים בהם עד דכא. החוטאים האלה ירימו תמיד ראשיהם לבער אחרי כל דבר טוב מקרב בית ישראל. לנגד "חברת מפיצי השכלה" אשר תכליתה להאיר אור ולהיטיב תקום חברת "מצדיקי הרבים" אשר מגמתה להחשיך ולהרע. לעמת פעולות "חברת כל ישראל חברים" המצמיחה ישועה לאחיה תקומנה אגודות נוכלים בארצות האלה להרבות כושל על דרכיהן, נגד חברת "מקוה ישראל" אשר תחפוץ לתת לבני ישראל העניים מנוחה ונחלה ועמוד עבודה התעוררה חברת משחיתים בירושלים אשר קראה לנפשה בשם "עמוד התורה" להרבות קצף ומדון (יראה הקורא להלאה את המכתב מירושלים). נגד "השחר" אשר יחפוץ להאיר אור ירעש "הלבנון" אשר בשם האמונה יחפוץ לכסות בענן על שמי ישראל. עון הזדונים האלה גדול כחטאת סדום, והדור הבא יתן שמם לחרפה ולקללה ולדראון עולם, אך אלה המבקשים טובת אחיהם באמת לא יפחדו ולא יסוגו אחור ולא ירך לבם בראותם את קהל המרעים האלה כמלאכי בלהות על דרכם, ויוסיפו עמל

ועבודה על אף מורדי האור האלה. אך אחת היא אשר תקום לשטנה להם בדרך, ו־שטן הזה רב כחו מאוד להפריעם מעבודתם, השטן הזה הוא כי לא בכל עת ידעו המשפיעים את הטובה את אשר טוב ונחוץ למקבלים. המשפיעים ישבו ספונים בעריהם בארצותיהם, ימצאו לחמם בכבוד ואולי לא ראו רעה ומחסור מימיהם, ולא יבינו את מצב האמללים המבקשים טובתם ולא יוכלו להבי את לבם והדרוש להם, ועל כן תהיה גם הצדקה לפעמים להטאת כי תפול בידי איש מזמות, או בידי כסיל אשר לא ידע להיטיב בה לנפשו ובני ביתו, ואיש זרוע ומזמות ידע תמיד לקחת לנפשו חלק בראש, ואיש לא ירהיב עז בנפשו לגלות זאת בקהל מיראה. ידעתי נאמנה כי לוא הוציאו לאמת משפט בדבר הכסף הנשלח לארץ ישראל ולראות בעין פקוחה למי יתנוהו, כי אחז שער רבים מהמרבים נדבה ולא הוסיפו שלוח, אך איש לא ידע זאת, כי לבעלי הזרוע כח ועז לעשות כחפצם, ואלה אשר משפטם יגזלו קצרי יד המה ויפחדו להשמיע דבר פן יפקדו עליהם אפם, ועל כן היה נחוץ מאוד כי ישימו בעלי הצדקה את לבם על מעשיהם לבקש חשבון ומשפט מה יעשה את כסף הצדקה, וכן גם בכל יתר הצדקות אשר יעשו לבני ארצות אחרות, החברה אשר בוויען שמה לבה לדאוג לאחיה ברומעניה, אך איך ייטיבו להם והמה טרם ידעו את מצבם ומחסורם והדרוש להם? הנה נראה כי מהאספה בבריססעל יצאו מדנים על דבר בני ישראל ברומעניה, ועד היום לא נדע דבר אמת את מי נצדיק ומי נרשיע בריבו ובכן לא יצא משפט אמת לעולם, וגם לוא אמרנו כי ישלחו שלוחים לארצות האלה אשר יראו בעיניהם משפט הארץ ויושביה ומצב בני ישראל שמה גם אז נספוק מאד אם תצא מזה טובה רבה, כי גם השלוחים, אף אם יהיו ישרי לב, אך בני אדם המה ולא בימים אחדים ישכילו לראות נכוחות. ואך דבר אחד יש אשר בידו לסקל את המסלה והוא כי יתנו החכמים בארצות האלה את לבם להשמיע בשער משפט הארץ ודרכי היהודים היושבים בה, ומעמדם ומצבם, והדבר הזה אשר הוא מקור נאמן לכל תקנה ולכל התחלה להיטיב, הדבר הזה לא נעשה עד היום. המשכילים יכתבו על כל דבר אשר יבוא לידם ואף אחד בהם לא יכתוב השקפות על מצב בני ישראל בזמן ההוה ועל כן אעיר עתה אזן המשכילים בארץ ההיא כי ישימו לבם לדבר הגדול הזה וישימו עין פקוחה על מצב אחיהם שמה, כי בזה לא לבד כי יועילו לאחיהם בהראותם למיטיביהם באצבע את אשר להם לעשות כי אם גם יכינו לבנים וחמר לכותב דברי הימים אשר בהם יוכל לבנות בנינו.

והמאמר הזה „בנין זקנים" הוא בעיני כראשית להמלאכה הנכבדה הזאת, ואחרים יראו ויעשו כמהו, כי דבר גדול הוא היום־.

בנין זקנים וסתירת נערים.

מעט חדשות וישנות מבית הספר פה בפרט וממצב ההשכלה בכלל.

החדשות האלה אין להן שייכות או שום יחס עם המודעה (עברית ואשכנזית) הנדפסת זה לא כביר מבעלי העקזיקוטיף קאמיטע בוויען ונשלוח אל כל ערי רומאניא למען ישמעו ויראו לכונן בתי ספר בכל עדה והעיר אשר תקצר ידה, יאמר הכרוז הנ"ל, נכונים בעלי הקאמיטע לשחד מכחם. הדברים האלה אף כי ישרים הם למוצאי ולמוציאי דעת אינם מוכשרים לעשות פרי כי ברוב הכרכים והעיירות מעבר מזה לנהר מילקאוו (Nalachai) וגם מעבר השני (Moldau) בקצתם במקום שיש אוזן שומעת לדברים כאלה כבר יש להם בתי ספר כוללים או בתי ספר מאנשים פרטיים Pensionats ללמד בהם את כל הנחוץ בשפת המדינה והתחלות המדעים הדרושים עפ"י הפראגראם של הממשלה כי אין חזון עניות טמון נפרץ פה בלתי עניות הדעת (כמה בנינים מפוארים קנין העדה עומדים סנורים ברומאניא כמו בית הספר מקרייאובא ובית הספר מפאקשאן בנינים בעליות מרווחים שאין בעירות גאליציא מָשלָם, מהעדר השלום) ורוב האבות ישלחו בניהם לפענסיאנאטע אף במקום בתי ספר לעדה בעבור נטות אנשי הארץ אל עשות כבוד על—יתר (Luxus) ונזהרתי בלשוני באָמרי „עפ"י הפראָגראם של הממשלה" יען אשר לפי חוק החופש פה אין להממשלה מורים זולתי פראָגראם וכל מי שרוצה ליטול את השם מורה יבוא ויורה בתנאי כפול אם כבר בקר ארבעה מדרגות בגימנזיום למד את הידיעות הכתובות כחוק הנתון מאת יועץ ההשכלה בעד מדרגת בית הספר ההוא. וכל אלה בתי ספר כוללים לעדה או לאיש פרטי באופן הנ"ל ממלאים את הדרוש מאתם לעומת פקודת ההשכלה במדה נפרזה; ואולם באלה העירות והמקומות הקטנים במאלדוי במקום אשר רַבִּי המתַמרים בחסידות ונכדי הקדושים בארץ משכירים את מכם הכשר ומחזיקים בהכנסות העדה לעצמם כאוראָנדא בזכיות עצמם או זכיות אבותם לא יועילו ולא יצילו כל גזרות רעות ולא כל גזרות טובות, לא כל הון העקזיקוטיף־קאמיסיאן ולא כל כופר אספת בריסל, לא חברת כי"ח ומלך דוד בראשה ולא קול שופר הגדול וכל קול קורא במדבר בישימון תהו חלזה. הן אנכי איני לא מהמקנאים קנאת ההשכלה ולא מהמקנאים קנאת הדת והאמונה בארץ מדעתי כי בכל אומה ובכל דת לא יחדל מהיות מפלגות וכתות נוטות לשתי הקצוות, אבל באחת תִבָּדל כת החסידות בימינו ובעמינו מרעותיה בנות אֵם אחת בדת הנוצרית הלא הֵנָּה כת ההערנהוטער, כת המעטהאדיסטים כת הפיאָטיסטים, כת הקווקערים וכת הבאפטיסטים כל אלה הדומות בעניני וכל פרטיהן לכתות החסידים בזמננו למפלגותיהן, כמעשה אלה בהקלויז כן מעשה אלה בהמאָבערנאָקעל, בפריישות, בהתבודדות באכילה ושתיה בבית תפלתם, בגמילות חסדים הרבה בין אחיהם וכל מדות שמנו חכמים באלה להרע או להטיב יִמָּצאון גם באלה וגם בחוץ כל רואיהם יכירם, אך באחת

תְּבָרֵכֵנוּ כִּי הֵן הֵנָּה יְחַזִּיקוּ בְּמָעוֹז בָּתֵּי הַסֵּפֶר וְשׁוֹקְדִים עַל סִפְרֵי הַגְּלִיוֹנִים וְאֵלֶּה לְבָשְׁתֵּנוּ הֵם מְבַלֵּי עוֹלָם; יִלְכּוּ אִישׁ אִישׁ בְּשֵׁם אֱמוּנַת לְבָבוֹ הַטּוֹבָה בְּעֵינָיו אַךְ גַּם זֹאת לֹא יִסְרוּ מִלִּבָּם כִּי לֹא לְתֹהוּ נִבְרָאוּ רַק לָשֶׁבֶת נוֹצְרוּ . . . כָּל זֹאת אֶדְבֹּר לְעוּמַת קְצוֹת הָעִירוֹת בְּמִלְּדוֹי אֲשֶׁר יוֹשְׁבֵיהֶן קְצָרֵי יָד לְקַחַת מִפְּרִי עֵץ הַחַיִּים [ד]) —

אַךְ לְעוּמַת זֶה אַחֵיהֶם הַיְהוּדִים בְּוִוּאלַאחַיי נוֹטִים אֶל הַקְצֶה הַשֵּׁנִי. כְּמַעַט כֻּלָּם הֵם מְעוֹרָבִים בֵּין הַבְּרִיּוֹת (Sozial) בְּמִדָּה גְּדוֹשָׁה וּמִתְדַּמִּים לִיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בְּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וּבְמַאֲכָלָם וּבְמִשְׁתֶּם, בִּלְשׁוֹנָם וּבְדֶרֶךְ אַרְצָם וּבַאֲמוּנַת הַבְּלֵיהֶם [ה]) שׁוֹבְתִים שַׁבַּתָּם [ו]) חַגָּם חֲרִישָׁם וּמוֹעֲדָם. גַּם בְּמַעֲלָלֵיהֶן וּבְמִשְׂחֲקֵיהֶן יִתְעָרֵב הַנֹּעַר הָעִבְרִי עִם רֵעֵהוּ הַנּוֹצְרִי וּמְרֻבֶּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ בְּאֵין נִגְרָע.

אַךְ יִתְרוֹן וּמַעֲלָה יֵשׁ לִילְדֵי הָעִבְרִים פֶּה עַל אַחֵיהֶם הַנּוֹצְרִים שֶׁמִּלֶּבֶד שְׂפַת הַמְּדִינָה שֶׁהֵם רְגִילִים בָּהּ לְמִקְצָתָם וְעַד גְּדוֹלִם כִּבְנֵי הָאָרֶץ עוֹד יֵרְעוּ שְׂפַת אַשְׁכְּנַז וְכַמָּה מֵהֶם גַּם שְׂפַת צָרְפַת בְּעוֹד אֲשֶׁר רַק הַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים בָּאָרֶץ יֵדְעוּ לְדַבֵּר צָרְפָתִית וּשְׂפַת אַשְׁכְּנַזִית רַק אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם בָּעִיר אוֹ בְּטִשְׁפָּחָה בְּאוֹפֶן אֲשֶׁר אִם יְבוֹקְשׁוּ (כְּמוֹ שֶׁהָיָה בֶּאֱמֶת זֶה לֹא כַּבִּיר) בְּעֲלֵי פְּקוּדוֹת קְטַנּוֹת בְּעַד מִשְׁמֶרוֹת גַּתִּיּוֹת הַבַּרְזֶל וְכַתִּיּוֹת קוֹי הַבֶּרֶק לֹא נִמְצָאוּ רַק מִנְּעָרֵי בֵּית הַסֵּפֶר הָעִבְרִים וּבִשְׁנָה הָעֲבָרָה נָתַתִּי כְּתָבֵי תְּעוּדוֹת לְנְעָרִים שֶׁבִּקְּרוּ בִּיהַ"ס שֶׁעָמַדְתִּי עַל גְּבִיוֹ בְּתוֹר מְנַהֵל וְאַעַפ"י שֶׁלֹּא שָׁמְשׁוּ כָּל צָרְכָּם. יַעַן כַּמָּה מֵהֶם לֹא בִּקְרוּ אֶת כָּל הָאַרְבָּעָה מַדְרֵגוֹת שֶׁל הַפְּרִימַאַרְשׁוּלְע כְּרָאוּי בְּכָל זֹאת מָצְאוּ פְּקוּדוֹת וּמִשְׁמֶרוֹת וְכָל אֵלּוּ כְּמוֹ פְּקוּדוֹת הַטַּסְחָר וְהַמְּרַכּוֹלֶת בְּכָל הַבַּאנְקִיעֶרְהַיְיזֶער הֵן

ד) לָךְ נָכוֹן זֹאת לֹא נָכוֹן דַּבֵּר לְעַם שֶׁגַּם בְּמִלְּדוֹי רַבּוּ בַּעֲלֵי מְלָאכוֹת מִהַיְּהוּדִים יִקַּח הַרְבֵּה מִלְּמַטָּה בְּגַלִּילִיוֹת כַּעֲנוֹת הַסֵּבֶר פ"יקַאסְטְעָע וְחַכְמִים.

ה) עַל שֵׁם לִים תָּמִים וְנָחוֹר עֲבַרְתִּי וְלִיתִי עַל מִסְמַן חָנוּת שֶׁלּוֹ בְּגֶרֶל מִסְחָרוֹת שׁוּם הַקּוֹשׁ בְּמַקְאַרִים (כִּי לְפִי לְמוּדִים עִם הָאָרֶץ סֵפֶר הוּא מַקּוֹגֶל לְהַלְלָהּ) וְעַל שֶׁהִלְמִי לוֹ גַּם הוּא יְמִין בְּשׁוּם נִסָּעָם הַמִּיד לִי כִּי לֹא יִלָּכֵד לְהַבְרִיחַ הַקּוֹנִים לוֹ יְכִיכוּ מִלְּמַכְרִי הַלֵּם וְהַמְּזֻחָה כִּי יְהוּדִי שׁוֹכֵן בְּגִים הַזֶּה, לָךְ גַּם לֹא לְעֻזַּר וְלֹא לְהוֹעִיל, עֲנִיתִיו, כִּי שָׁם בַּעַל מְלָאכָה בְּרוּמְלִים הוּא יְהוּדִי. גַּם מְלָמְדִים הֵם הַמְּלַמְּדִים בְּלִמּוּדָם כְּמִים זְקֵנוֹת וְכַסְּכוּם עַל כָּל מִלִּי וּמִכָּם וְכָל לֵב מִלֵּא חָנוּת וְגִיוּסֵר לוּחַ הַלַּמְּדִים שֶׁלִּים מְלַמְּדִים בְּקוֹדֶשׁ עִמָּכֶם הַדְּבָרוֹת, וְגַם הַכּוֹתְבִים הַכֵּן הַסְּכִינוּ לִרְאוֹת חֹמֶשׁ עִמָּכֶם כְּמִים לְכוֹת בְּגַלִּילִיּוֹת.

ג) רַק זְקֵן וּמוֹ"ל לְמַד סֵפֶר הוֹכִיחַ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ לֹא לִים יָמִים כֵּן מְעוֹנִים כֵּהֵן עַשִׂיר וְגַלִּי בְּגִים בְּגִים הַכְּנֵסֶת הֵיכַן שֶׁהוּא בְּגַלִּי סֵפֶר וְחַבֵּר לְחַבְּרָה קְדוֹשָׁה וְלִכְלֵל דַּבֵּר שֶׁבְּקְדוֹשָׁה וְיֹאמַר לוֹ כִּי לֹא נָאוֹת לְחַיִּים לְסַבֵּר לוֹ שֶׁהֵחֵיִים חֲמוּמוֹ בְּחוֹמֶשׁ לְרוֹמֶשׁ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהַנַּעֲלָב יֹאמַר לְחַבּוֹשׁ עַלְבּוֹנוֹ בְּמַשְׁפְּטֵי הָאָרֶץ וְכָל הַמִּתְבַּלְּגִים וְעוֹשִׂים גַּם לְחִי הַרְבֵּה הַמּוֹ"ץ הַלְּדִיקוֹ לוֹ בְּעַל כִּיבּוֹ וְיַעֲבֹר לוֹ הַרְבֵּה לְהַם כְּפֶּה עַנּוּשִׁים מ' דוּקַאטְעָן לְצֶדֶק וְסִיכֵּךְ וְעִיד קְבֹל הַכֵּס עֵינוֹ לוֹ הַדִּין וְיֵלֵךְ וְיָבוֹא נָחוֹךְ כְּדֵי לְיַבּוֹר לְגַיִם הַכְּנֵסֶת לוֹ הַדּוּקַאטְעָן לְסַבֵּר הוּסַם עֵינוֹ וְסִם חוֹלִי עַל זֹאת יִתְחַזְּקוּן הַרְבֵּה בְּמִתְבַּלְּגִים לָךְ בְּגַלִּי הַמְּוּדָם עַל מְעַלּוֹ וְגַם מִמְּשַׁלֵּם לֹא תּוֹכַל לְהִתְחַזְּקוּן בְּחוֹקֵי לִייבּוּשׁ כִּי הַיְּהוּדִים נוֹשְׁלְחֵי לִים זְלִילַל וְתִתְיַסֵּם שׁוֹנוֹת.

בנאטיאנאלבאַנק והן בבתים של שארי הבאנקיערס הגדולים והקטנים אשר בעליהם נוצרים רומאנים או אשכנזים מלאים ז) מבעלי פקודות עברים. יען מה? יען כי הרומני הנוצרי בנאותו הלאומית לא ילמוד שפת אשכנז ובעלי האינדוסטריא ועורכי המערב שבחוץ לארץ אינם רואים שום הכרח ללמוד שפת רומנית כל זמן שלא יצא טבעה בעולם כצרפתית ואנגלית. לימוד שפת אשכנזית יתחיל פה בגימנאזיום רק ממדרגה רביעית ולמעלה מצורות אותיות האלפא ביתא ובגמרם את מערכות הגימנזיזום לא ידעו מהשפה כלום ואלה המשלימים חוקם בצבא הלמודים לא יתמכרו לפקודה קטנה והתחלת משמרת קלה כזאת בבירא או בקאמפטואר כי פעולתם ותעודתם לפניהם.

הדברים אשר דברתי עד פה הם כהצעה ועיקר לתוכן דברנו, וכל האומר שאין להם יחס עם העורך מערכות בתי ספר תחתיים אינו אלא טועה. המעריך בתי ספר לעם צריך להשקיף על מחסוריו ולהעריכם עם צרכיו . . .

בית הספר שאדבר ממנו כעת הוא לקהל עדת ישורון אוחזי במנהגי האשכנזים ח) (בנגוד להספרדים הפורטוגיזים) נבנה בשנת תרי"א (1851) המנהל והמורה הראשון למיום אז במשך שש עשר ז שנה היה ידידי החכם מהור"ר נפתלי פאָפער נ"י. רבת שבעה לה נפשו עמל ותלאה מן המלחמות והנסיונות הראשונות אשר לא ינקה מהנה כל הנוגע בענין זה לראשונה בכל עיר ועדה ומה גם ברומניה ובכל ואת היה רצוי לרוב אחיו וקנה לו שם טוב בתור מורה ומנהל. גם אנכי הכרתי עוד כמה רושמים קימים ואותות נאמנים מפעולותיו הטובות בתלמידיו מלפנים שהיו אחרי כן תלמידי בגימנאזיום. האיש הזה הוא

ז) עוד לפני הזמן נכיל ומגלה קוד כי לא נבד בפעלנקמאנפאלל-רעגיע כמעט רוב בעלי הפקודות הם יהודים רק גם בהמיניסטעריום נמלאו לפעמים קופרים ומעתיקים יהודים בעבור הלוחך לפיהם והמחסור גלעדם ולפ כי דבר יגונב לבעליו כי לא בשמו המאתי לליו פחודע וכי יהודי הבאו יעלום עיניו מלחום ויאמר בלבו כמעל ההעוני בעולין: מנקם פני גבע חימום בכליו חלוי־עץ לם יפי יכתך מגליו.„ וכלל גדול בהומאניים שכך לם החוקים בועד המדינה יוכלו לעשות על לד היותר טוב דהייגו לרעת היהודים לבל לא לחוליהם לפעולה לדם וחסוקתם בזה גדולה מהסגנם כי בכל מלחמה מעשה חזלה ידם בלחי עזרה בני נכר בחרן ולכן בלחם הסנהה מקלקלה לם הסוכה לפני בעוד שלחקרו למכור יין ברף וכל מיני מפקה בספרים בחיקור כולל ולחיקור מופיף לכל זה וכבר, נמלא כל הפחעטעקעם הפחמחיעם רק ניד יהודים חריפ! גם ניעים הלזה הסביכו טוכני העתנק מחחפחל לם זכותם להיהודים בלך בלך לבדו ולא יכלו לעמוד בפחכחי הידוע לבל החוק עומד בתקפו!

ח) הספרדים הפורטוגיזים עומדים בעלב הסכלה לחד עם הגולנים, מדברים גם בניהם שפת רומנים וכך לכל דבר שבקדושה כמו לתכנס לם הסוכה בניהם הספר לפני הפעדה לו לתכנס ברקי לכות בשבחות הקין לחר הלפרים בניהם הכנסת בלבוד הבחים שם קטן וגדול מן המחזר על הפתחים עד הבחנקישער הגדול לים לא נעדר, לו לתכנס לם שהגדה לבני הניה על הסדר בגיל שפתים וכדומה משתמשים בילדגתן הפעברי הנקבל לחדינת הקדום בעיניהם מאד . . שפת לשכת לא יבינו ותחתן, עם התכתים הוא זר ולחוק ובעת נגדלים הם גם בניה הקבוה מיוחד שם ק"ק . . .

תורני ומשכיל עברי יליד ליטא וחונה פֹּה כערך שלשים שנה יודע להלוך כנגד החיים מכיר את תכונת הארץ ואת העם אשר עליה, מתנגדיו ומריביו אז היו מריבי בית הספר בהיותו אז דבר חדש בערך החדרים שהיו אז ובכל זאת טובים היו הימים הראשונים מהימים האלה שאין כאן מתנגדים לבית הספר עצמו כי הממשלה שהתערבה אז עוד בעניני השכלת היהודים שחדה מכחה ותמכה בימינו והיתה למנן ולמחסה על המורים אשר הפקידה היא ולא אחר, העפאָריא של יועץ ההשכלה שלמה את שכר המורים מידה והיא שלחה עצים להשיק התנורים כמו לשאר בתי הספר של הממשלה, המורה המנהל ה' פאָפער יכול לעשות למוב בית הספר כטוב וכישר בעיניו עד שפעם אחת קם איש אחד לסנור בתי הספר והוא מראשי מנהלי העדה ויפנה לו ה' פאָפער עורף וימסור את המפתחות ביד יועץ ההשכלה שהיה אז ה' פויערעסקוא והוא ענה לכסיל כאולתו, אך בשנת 1860—1861 היה בית הספר סגור מבוא ונשבת ה' פ'. מטלאכתו, אחרי הדברים האלה נתמנה החכם אנטאָן לוי לדירעקטאָר וה' פאפער שם אל המסחר פנין, מעת מריבת הרב מלבים וגלותו לא רצתה הממשלה עוד מן הוא והלאה להתערב בעניני היהודים כפי כתב הדת הנתן על זה מאת הנסיך קוזא, ה' אנטאָן לוי הוא יליד עלזאס ושלש שנים לפני זה נקרא מפקומו להיות מורה ומחנך לבית הגביר הספרדי חלפן, שפת צרפת שהוא נולד ומחונך בה עמדה לו ללמוד שפת רומנית בזמן קצר כי בשר מבשרה היא, וע"י הוציאו לאור מכתב עתי בשם „אינספעראנצא רומינא" (תקות רומניא) במשך שנה בשנת 1866 בשפת צרפתית ורומנית עשה לו שם ואז נתקבל מהטעמפל לדרשן ברומנית ומבית הספר של האשכנזים גם מבית של הספרדים לדירעקטאר, אכן גם הוא חכם ויביא רע, המריבות והקטטות בעדה נתרבו מיום ליום, המורים אשר העלה ואשר הביא מארצות אונגרן ובאָהמען לא הפיקו רצון מאת העם, בכמה ענינים היה הצדק את העם וגם באלה אשר לא צדקו מקוצר רוח ומחוסר דעת לא הוכיחם ולא נשא את שם בית הספר על שפתיו בכל משך זמן היותו דרשן מעל העמוד בשתי שנים ומחצה אף פעם אחת; על זאת לא אסלח לו . . . . ובסרט לא נתן את לבו זולתי לשאול מעת לעת את פי השטש אם יבואו המורים במועדם בלי איחור איזה רגעים כאלו היה זה היתד שהכל תלוי בה, בחורף שנת 1868 ואני הייתי עוד המורה הראשון אך לא מנהל בהיות המכשלה הזאת תחת יר ה' אנטאָן לעווי ויסת אותי איש אחד וישטו ב. חבר להקאמיטע באזני הדירעקטור שאני וחברי המורים האונגרים (כי אני לבדי הייתי גאליציאני) המאָהרים והבאָהמים יבקשו לחדש ברית בקאנטראקט והוספה להשכר והם הבטיחו לי (בעד כל המורים) שיעמדו על צדנו אם אנחנו נעמוד על צדם בזאת הלשון: אכער ווייר פערלאנגען דאסיר רעציפראציטעט פיר דאס קאמיטע" הגדתי דבריהם לרעי וכתבנו מכתב בקשה להקאמיטע כמצווה עלינו, אך לא כתבנו בתחילה את התנאי הכסול: „שאם לא יוסיפו לנו לא נשאר במשמרתנו" אך ה' ב. עשה במרמה ויבקש מאתנו שנכתוב

את התנאי הכסול הנ"ל למען יראו ראשי הקהל כי נחוץ הוא, עשינו וכתבנו וחתמנו שנית, ביום השני למחרתו כרוז יצא בחוטות וחיל: דאס שולקאמיטע האט מיט פערגינגען דיא דעמיסיאָן דער אונגארישען לעהרער אננענאממען דאמיט דאס העבראישע זאלל אויף יודיש (יארגאָן) אונטערריכטעט ווערדען זאָ וויא דאס פאָלק ווינשט, וחתום בחותם הקאמיטע, חבר הקאמיטע ה' ב. והדירעקטאר ל. כחשו לכל הדבור אתנו, וחושיבו במקומינו מלמדים מסֻתָּר המדרגה אשר גם ה' לעווי לא ידע כמעט את לענ לשונם ובכל זאת נשאר בדירעקטאָראָט שלו כמלפנים. ה' בו"כ ענש אותי עונש כסף ואת מרעי ויעכב את השלומים בער חצי חודש שהגיע לנו ויאמר בפה מלא כי גדול עוני מנשוא. ה' לעווי הכאיש את ריחו ע"י הדבר הזה כפלים בעיני רוב העדה וכל המשכילים הדבקים בבית הספר ביתר שאת, והימים ימי בכורי הפלעבים־ציט של נאפולין השלישי היו ויצוו על השמש המהיר לכתוב ולחתום דברים כאלה כאותו השמש הנמצא בספור הנפלא „האבות והבנים" לקבץ חתומים מאת העם ולהביא לפניהם את מספר מפקד אוהבי היארגאן והמלמדים, ואנחנו המורים נשארנו בחוסר לחם עם מפנו ונאכל את חצי בשרנו והמלמדים ישבו לכסא . . .

וכל זאת היתה למען ימצא ה' ב' הצעיר ואביו חן בעיני דלת העם ויבחרו אותם מחדש בבחירה הקרובה לבוא: את הצעיר למשגיח בית הספר ואת הישיש לראש הקהל. האיש ב' הצעיר איננו בור ואיננו בער זולתי בלשן בקי בלשונות בידיעות בחכמות ובכל בית הספר נאמן הוא, אך גם מרבו הגדול בראשיאנא למד תכסיסי מדינה כי כבר שמש בפקודות הממשלה איזה זמן, תקותו נכזבה כי בעוד שני חדשים נבחרו אז למנהיגי הקהלה אנשים אחרים והם בקשו פני המורים למען ישובו למקומם, מארבעת בתי ספר שהיו אָז אחד במרכז ושנים בער המגרשות הרחוקות ואחד בעד הנערות כל אחד ואחר בעלי ד' מדרגות חוץ מספרעפראשיף קלאסע טכל אלה לא הוכן על תלו אז מחדש רק הבית הגדול המרכזי כי המורים נפוצו והכנסות הקהל לא נקבצו והאמונה בבית הספר אָבְדה. רק הדירעקטער לעווי לא מָש מתוך האוהל כי שברו נָתַן ופקודותיו ודרושיו נאמנים. ואני ועוד שני מורים נעתרנו לבקשת ראש הקהל החדש לשוב למקומנו בשכר מועט ושלא בזמנו עד־עת קץ, וכל עמל ויגיע העבר היה כלא היה.

הימים הראשונים האלה היו רעים ומרים להמורים מאד משך ארבעה חדשים הוחלנו על שכרנו וביניהם שלש רגלים או פורים ופסח ושבועות ובחורף גם עצים להשקת בתי הספר לא היו. המורים הרומנים חלפו צבא רב והלכו כלעומת שבאו וה' לעווי היה מרוד במדיניות להמתיק סוד עם קאגאלניטשאנא יועץ הממשלה אז שהתהלך עמו כרע כאח — בשבת כי תשא את ראש בני ישראל ונתנו וכו' דרש פה ה' אנטאָן לוי את דרושו האחרון ואז נסע ביחד עם ה' ארמאנד לוי לסבב בכל ערי וואלחיי ומלדוי להעלות מספר מפקד תושבי היהודים (כמו שכתבתי בענין זה בט"ע „הכרמל" אז) גם

לקבץ כסף לטען יבנו היהודים מאנומענט ו) (מצבה) למזכרת התאחדות שתי המדינות האחיות תחת שבט מושל אחד, וכל זאת בעצת ובפקודת קאנאלניטשאנו ובכל מקום בואם היו הסוסים בכל פאסט ופאסט אסורים ונכונים לפניהם במצות הממשלה. ובבואו ליאססי מצא שם בכל מכ"ע הנודעים קאָנקורז מעדת בוקארעסט המבקשת רב ומטיף — וירא לו מנוחה כי טובה ביאססי ויאות להיות רב ומטיף לעדת הטעמפעל שמה ומעת ההיא והלאה היו סדרי הבית והשגחתו נתונים בידי. בכל מאמצי כחי עמלתי לרפא את שברי הבית הזה ולתת לו פנים חדשות מבית ומבחוץ אף גם להסיר כל אבני מכשול מדרכו. גם בהיות עוד הבית על מכונו תחת יד ה' לעווי ראיתי וחנה הוא תהו ובהו ולכל זעקותי ערלה אזנו. אז אמרתי מי יתנני מנחל וארע מה לעשות ובשמחת כל לבב שלטתי את נדרי. אזנים כריתי לו בדברים ומכתבים לאין מספר שהערכתי אחד או שנים בכל שבוע אל הקאמיטע ושנים אנשים מהם הדגולים בשקידתם מכל צבא החליפות שהיו לפנים עזרו על ידי להוציא מחשבותי (ואם לא כולן) אל הפועל .. האחד איננו הוא הערמאן וויים ז"ל אשר דברתי על מותו בהטגיד זה שנתים. הוא היה אומר שלשה דברים כסף, כסף, כסף! כי באמת כל מחשבה אך בעצה כוֹאת תכון. ועל ידו היתה התשועה והתקנה הראשונה להסיר חרפת רעב מעל המורים בהוסיף להם על שכרם ונתון אותו למפרע בכל חודש בזמנו. וזאת תקנת בית הספר! או איך יִכָּבֵד המורה הנקשה והרעב על פני כל העם? או איך ימלא חוקו ונפשו ריקה וישוקקה? אך רעיון התשלומים למפרע מטני יצא ראשונה. התקנה השניה אשר תקנתי לחלק ספרי החנוך בער כל בית הספר מקופת הקהל חנם אין כסף ומי ששונא מתנות יקנה. אך על העדה להכין ככל הצורך או לערוב ערובה למוכר ספרים על סך ועל מקח ידוע כי בימי ממשלת לעווי היה סדר תפלה אחד קרוע וטורתה מספיק לקלאססע המבילה במאה וארבעה נערים. הבאתי מחוץ למדינה לוחות הקריאה והחינוך היותר טובים ומקודם לזה לא היה חזון הלוחות נפרץ פה ולא ידעו מהם לא בבית הספר לעדה ולא בסענסיאָנאטים והוריתי להטורה את דרכי ההוראה בם. כי לא מצאנו די ספקנו במורי חוץ לארץ ונקח מן הבא בידינו ובזכרי את כל הנעשה פה עם המורים המובאים ואת כל אשר נגזר עלי ועליהם לא מלאני לבי להביא חדשים ולראות ברעתם ז) תקנתי עוד להסיר את המורים בשפת רומנית שהיו מבני

ו) המלבה לא הוקמה, ולך הספרקאה המחפצה הזאת לו בעצמו ובנזו כל מכתבי הענינים פה והמפרסמים לומכו על הנחוה ועל הזמן הזה ואם לולי] יבנו לבסף זה בעולם כי בלי ספק לא לקחו הכוכבים המלבה מם הכסף המחופף לעלמם, היה מהכלולי לעשות בו לרכי כניס וליסד ביבליותיקה כללית בעד בית הספר בעדה הכלסים בעיר הנזיכה . . .

ז) המורה היחיד מוכשר יהיה כל כמותו הנופכיים והכוחכיים בזמן מועט מהענינה הקשה פה גם שם לא יחוכה לו כל כך מלך העדה ואז חין לו מקום זולתי לחזור על הספרים וזה לא כדיך נקע לביחו לחד מפליעה המונחים מחוגניה מים חולא ונגוע בכל לבכיו כהחים לחת קלחלק

הנוצרים והעמדנו תחת־יהם מבני היהודים וזאת לא מספת אי־סבלנות מצדנו ח"ו רק למען לא נצטרך לחוג ולשבות בחגים ומועדים ושבתות כפולים דהיינו בי"ט שלנו היהודים וגם ביו"ט שני של גליות אשר רבו לאין מספר אצל הרומנים שהם בעלי הכנסיה היונית וכל יום ויום „קדוש" יֵאָמֵר לו עד שהיה הפרוץ מרובה על העומד וימי השביתה מרובים על ימי העבודה, מלבד זאת הוציאו רבת השפה העברית והאשכנזית להכזות אותן בעיני כל הנערים באמור אליהם כל היום; מה העבודה הזאת לכם? מה יושיעוכם אלה הלא לגימאנזיום לא ילכו עמכם? אכלו בשר החזיר והיו לרומנים כמונו גם גדפו את כל מערכות הדת בישראל, ולא יכולתי להיות כמחריש, כי האנשים האלה בכל המדינה אינם מורים שטלאכתם אומנתם וחית ידם והם מורים רק לפי שעה כעוד שמשלימים את חוק לימודיהם בבתי ספר הגבוהים ומה מנהם יהלוך? הלא עוד מעט ואיננו מורה לכן אמרתי נפלה נא ביד אחינו בשרינו וביד שונאינו מנדינו אל אפולה, אף כי ידעתי מראש כי ירעו לי היהודים הרומנים מהם כי הגוצרים אל עצמי ואל בשרי לא נגעו בידעם כי לא לחם יהיה הזרע ולא מרו את פי ולא עצבו את רוחי וכבדוני נגד זקני עמי. תקנתי עוד להלביש ולהנעיל כל ערום וכל יחף בבית הספר עכ"פ בתחלת ימי החורף למען יוכלו בני העניים לבקר בימי הקור כסדר את בית"ס כי לפנים ראיתי שהקרח והקפאון עצרו את רוב הנערים בביתם ובדבר הזה עזר לי הר"ר שמעלקא פרייד הוא המשגיח השני אז אשר עמל ושרח הרבה ושקד יותר מכל אשר היו לפניו ולאחריו לטוב בית הספר ואת מחשבתי זאת אשר הערכתי כמה פעמים לאין ספורות בדבור ובמכתב לפני הקאמיטע הוציא הוא לפעולות אדם ומי ימנה כל השנויים בצורת הבית ותורת הבית בפנים אשר יצאו על ידי בעזר שני האנשים האלה? ובכל זאת במשך זמן מעט כי כאשר בקר בשנת 1870 הרב החכם ד"ר אברהם הכהן מפאריז את הבית לא נמנע מלספר בשבחו בהמגיד ואעפ"י שלא יצאו אז רק חלק קטן מהשנויים אל הפועל וגם בית הספר להנערות אשר עשינו הכנות לזה לא מצא עוד פתוח ונפתח שבועות אחדים אחרי נסעו מזה כמו שהודעתי בהמגיד אז באותה נומר עצמה שהר"ר אלבערט קאהן מספר בשבח בית הספר שלנו . . .

בנוגע להעניגים והלמודים בבית הספר צריך אני מראש להקדים שהוא נקשר בקשר אמיץ עם בתי הספר התיכונים גימאנאזיום וקאמערץ וכל הלמודים הרעאליים נלמדים בשפת רומאנית מעת הוסר הבית ועד הנה והוא דבר גדול אשר בתי ספר בעיר לבוב ובקראקא ובכל ערי פולין וגאליצא לא יוכלו להגיע עדיו גם לעת כזאת אשר האוטאנאמיע כלה נתנה להפולנים כנורע מכל מכתבי העתים שבשנה העברה שבו בתי הספר בגאליציא לקדמותם

לסבר טוב עליו שלמיסקע שיכתו הנודעה, למרי שבעו נדודים ועוני בכל ערי פולין ועתו שלשה ילדים לעניים ומניס עזב למשפחה בעת בית, לשמו הנשלחה בגלקוי! וכוס התעלמה הזה שתו כל העיו ממדינת לשטרכייך. זה גורל הנשלחים לקול הקוסק למדינות חלו כמשך לשוב לא שם!

להורות החשבון הנעאגראפיא ושאר הידיעות הנהוגות, בשפת אשכנז מבלי יכולת להוציא כלי למעשהו. למוד התחלות החכמות וידיעות השימושיות, בשפת רומנית הוא הנותן לבית הספר המשפט והזכות להקרא בשם רומני מבלי שתהיינה השפות האחרות העברית והאשכנזית נחשבות כצרות לה. המשניחים המתונים מאת יועץ ההשכלה יודו בכל עת מצא בפה מלא כי התלמידים בבית הספר שלנו טובים מתלמידים שלבית הספר כיוצא בו אשר להם מהמשלה ומה לעשות לכרמי עוד ולא עשיתי בו? אמת כי יש ויש! לא אכחד כי דרך למוד רומנים לא ימצא חן בעיני מורי חוץ לארץ אבל מה נעשה אם יחסר להמדינה כל עיקר מצב המורים (לעהרשטאנד) בכלל. די לנו אם בית הספר שלנו טוב משלהם ויצאנו די חובתנו די והותר לעומת המשלה. או איה נמצא מורים אשכנזים להורות רומנית? הלא בכל המדינה אין כל פראָפראנדיע במציאות ובתי המשלה עצמם אין להם מורים רק מן השם ולא מן האומנות (קוואליפיקאטיאן) ואם יש אחד או שנים הוא מטע להתפאר ממדינת טראנסלאוואניא (וואלאחיי שבאוסטריא) אשר למד והתחנך על אדמת אוסטריא ואכל מעבור ארץ אשכנז כמו האדון באָקאָלול אשר רומניא תתפאר בו. עוד חשבתי מחשבות לתקן תקונים נחוצים כמו לעשות טערמינאלאניע אשכנזית להתחלות ההן לצורך התלמידים במלות המלאכותיות והשמות אשר לָמַד בשפת רומנית כי ראיתי למשל שמות הערים והמדינות שלמדום ברומנית ובשפת אשכנזית לא ידעו אם הם במציאות. ואם תשאל את נער אחר איה מדינת השוויץ יענה: זאת לא למדתי כי הוא למד Helvetia ושווייץ איננה בעולמו, ועם כל זאת הראיתי לדעת למעלה כי שפת אשכנזית תחיה את בעליה היהודים פה כי בקאמערץ־שולע אשר להמשלה לא ילמדו אשכנזית כי אם צרפתית היא שפת הקעמרציא של הגריכים המביאה את הלוקסוס מצרפת, הלוקסוס המביא ברכה ועושר לעם העושה ואוכל, ודלות ושאלות לעם חסר אונים ויגיע כפים (אינדוסטריע) כרומאניא אשר תביא ממרחק לחמה. רבת תקנתי בסדרי הלמוד. העתקת התורה שהתחילה בימי לעוי מדרגה הג' התחילה אצלי מדרגה הראשונה ולהקל המלאכה על המורים ועל התלמידים הבאתי מחוץ לארץ את ספר המלים לר"ר מייזל להפראָפראָטיפקלאָסטע. שלחתי מורה עברית שעה ליום להעתיק להם המלות ושמוש הלשון מן ס' מסלול הלמוד לע. באָנדי בגלל הנערים שכבר למדו הקריאה והם בטלים רוב היום בגלל חסרון מורה שאר השפות אשר יחסר להם. תקונים כאלה בגדר יחס המצטרף להזמן והמקום פה (רעלאטיפע) לא יבינם רק מורה נבון פה אשר לקח חבל בהוראה ושם על כל אבן מכשול פה שבע עינים — —

בלימודי שפת אשכנזית שמתי לי ספרי אוסטריא לקו והנסיון היומי והזמני למשקולת ובכלל ראיתי לחבב את השפות העברית והאשכנזית אשר כנכריות נחשבו בעיני התלמידים וראיתי לתת מדה אחת וקצב אחד לכלנה כי בימי אנטאן לעוי השפלו לעפר והיו כציצין שאינן מעכבין, כל הרוצה

ילמוד ורובם באו רק לשפת רומנית והמורה לא כּהה בם. מתקונים רבים עוד שלא יצאו לפועל בעבור חסרון כיס (בעת ההיא) אדבר אי"ה במקום אחר. קנצי למלים גדול היה כבוד הבית הזה ועליון על כל הפענסיאָנאַטים, אך ה' אמר לרומאניא לשכון בערפל. הערמאנן וויים חבל את מעשי ידיו לפני מותו וה' פרייך נסוג אחור ממשמרתו. בסוף הקיץ לשנת 1871 נסעתי ברשות הקאָמיטע לעיר וויען והתמהמהתי במרחץ הסמוך לערך שני ירחים ובשובי מצאתי עולם הפוך, קאמיטע חדש נבחר אשר לא ידע אותי ורק ה' וויים נישאר. ראש הקאמיטע ה' גערבער הדפים קאנקורז במ"ע רומענישע פאָסט על משמרתי וחשב מחשבות לתת פקודתי לניסו אשר התנדב אז לשרת במקומי בימי היותי על דרכי. ראש הקהל החדש אמר בלבו לתת אותה לש"ב מפאָקשאן ועלי יצא הקול כי מתי מות ישרים בעיר וויען, זאת היא רומאניה וזה שכרה. בערב יו"כ באתי לביתי ויאמרו כלם פה אחד כי דבר הקאנקורז אין להשיב אך רשות לי להיות בתוך הבאים להקאָנקורז, כלב רַגז הלכתי בחוה"מ סוכות לבית ועד של הקאנקורז והרעפרענט לשפת העברית אמר בענותו הגדולה שהוא איננו כדאי לבחון אותי והוא כוש בדבר בידעו כי קטני עבה ממתניו ובכן לקחתי את שלי על־אף ראש הקאמיטע (ועל אפי ועל חמתי) — ויאמר לשרוף את הבית עם הפשפשים: את המורים הרומנים צוה לחבר רעגלאמענט והם עשו בזדון לחלל כל כבודי — לפני השיבם אותי למקומי תנאי התנו עמי שאם אחלה בימות החורף ולא אבוא לבית הספר איזה ימים הרשות בידם לתת פקודתי לאחר וזאת עשו אחרי שאל אותי ה' וויים, איזה בטחון אתן לו שלא אחלה? — אחרי כן אמרו להשטיר את הדקדוק מתוך השפה העברית בהפראנראָם (וזאת היתה למען יוכלו להחליפני באיש אחר יהיה מי שיהיה ולא יהיה עוד כמעשה שהיה) ואני עמדתי על דעתי שלא אתן רק פראגראם הכשר בעיני או יתנו הם פראָגראָם ואני אקח מכל הבא בידי כמורה אחר אז אמרו כי הם אינם יודעים לחבר את הפראגראם כי אינם מורים — הואילו וקחו את הפראגראם שלי ענית „אין נפשנו אל הדקדוק ואל השפה העברית רק לעור עיני אנשים אחדים השוטים החפצים בה יוכלו הנערים ללמוד איזה קפיטל להיות שגורים על פיהם אם ישאל הרב אותם, כי לא יהיו רבנים ודקדוק לא יזכר ולא יפקד כי השפה העברית היא רק אמצעי למען ישלחו בניהם לבית הספר אך אל תשמע קולך החוצה ועשה כחפצנו אם תרצה להחיות את נפשך כי בעל אשה ובנים אתה" כה שפתם ברור מללו ואזני שמעו וכל עצמותי רחפו מכעס וחימה על אהובת נפשי הבזויה והנתונה למרמס תחת רגלי משנאיה. בשמעי כזאת עניתים הן אתם כפי דבריכם לא תדעו לחבר פראגראם ואני אדע אבל לא אוכל לחַבֵּר אחר זולתי הישר בעיני לכן אין עצה אחרת כי אם לשאול את פי שלישי מכריע אשר ידע פשר דבר ולכן נשלחה ונביא מפעסט את הספר החדש בעניני החינוך לבתי ספרי ישראל (הראשון לפי דעתי במינו) מאת א. לעדערער הוא הפדגוג הגדול שעמד בראש הסעמינאר לחנוך המורים בפעסט ואין ספק שאם היה

בתוכינו היינו שואלים את פיו. בספרו לא נטה אחרי איש מאתנו ולא ענה על ריב לנטות בכתבו אותו לפי תומו . . .

עצתי זאת ישרה בעיניהם. ה' וויים אמר להביא את הספר ואני עשיתי את הפראָגראם וכתבתי ברוכריק העברית „כפי המבואר בספרו של לעדערער" ובפירוש התניתי עמהם שאם בשנה הבאה יָבֹא איש אחר אשר יבקש למצוא חשבון הדקדוק אין אחריותו עלי. על זאת היתה תשובתם: כָּעֵת אנחנו האדונים לבית הזה וכחפצנו נעשה — — ולמען לא יהיה יציבא בארעא וניורא בשמי שמיא שלחו לכל אחד מהמורים כתב הדת שכל אחד עומד במצב־ארעי (פראָפיזָאריש) על משך שלשה חדשים ובכלות הזמן תהי הבריה בידם את מי להשאיר או להסיר מפקודתו ואז יודיעו לו כל זאת בכתב למען יחפש לו משמרת. שלשת החדשים עברו ואיש לבצעו פנה מקצהו ואת דברו לא הקים. ספרו של לעדערער לא הובא וה' וויים דחני מיום ליום: כבר הוא על הדרך ומחר יבוא. המורים שאלוני על מעשיהם בעברית אם ילמדו דקדוק אמרתי להם אני אינני אומר לכם לא הן ולא לאו ובקצפי הנחתי להם לעשות איש חישר בעיניו. המורה מהמדרגה הראשונה ראה אותי במדרגה העליונה מורה את הדקדוק ויעש גם הוא כמעשי אבל המורה ממדרגה השניה בחר שלא להורות ולי לא היה המשפט למחות על ידו כי כן היה המדובר ביני ובין הקאמיטע. אחר הדברים האלה בא אורח נכבד לפתע פתאום בגבולנו אשר עיני כל העדה היו עליו הוא הרב דאָקטאר לעאָפאלד ראקאנשטיין ז"ל ועמו עוד איש אחד אשר כנה שמו ד"ר שטערנוי. זה האיש היה פה שנה אחת לפני העת ההיא ונסע לביתו וספר לד"ר ד. מכל הנעשה פה והד"ר ד' הבטיח לשטערנוי לתת לו הדירעקטאראט על בית הספר על מנת שהוא יסבב לתת לו הרבנות ואם לא יצליחו במלאכתם יכוננו להם פענסיאנאט בשותפות. בפרשת ויצא יצא מפעסט ובפרשת וישלח לא רצה לדרוש שלא לפתוח פה לשטן כי העדה עלולה למשלחת הרבנים וגם הוא היה מועד לדבר זה. בפרשת וישב דרש דרוש הבחינה ואחר הצהרים דרש באגדה בבית הכנסת הישן וציר דרושו היה „הדליקו את הנר של בית הספר כי שבת חנוכה היה אעפ"י שהיה יכול לשאול אם הדליקו את הנר כי היה לנו בית ספר יותר מעשרים שנה . . . בפרשת מקץ דרש דרושו הראשון והאחרון ובפרשת ויגש נגעה אליו מחלתו וע"ש פרשת ויחי שבק לן חיים.

בשבת פ' מקץ בקרתיו בביתו אחר שנתקבל לרב ודרשן על משך שנה ודברתי עמו כערך שלש שעות רצופות ונתגלגל הדבור מבית הספר שלא ראהו אז עוד ואמר לי כנגיד ומצוה שהוא ישנה פני הבית לתמונת בירגערשולע בעלת שש מדרגות ואני גליתי לו את דעתי כיד הנסיון הטובה עלי בעזר השם שאין זאת לפי המקום פה שכבר מדרגה הרביעית אין לה נשמת חיים והיא נעדרת טעוצר וממשפט ה י ו ת ה ומציאותה בזאת הלשון: שאָן דיא פיערטע קלאַססע האט קיינע לעבענספאינקטיט אונד ערמאנגעלט אללער עקזיסטענצבערעכטיגונג. ועל זה נתתי לו טעמים נכוחים אך אם נאבה

להרחיב את גבולו יש לנו לתקן למטה דהיינו להרחיב הפראָפראטיפקלאססע ולהסבה לתכונת קליינקינדער בעוואהראנשטאלט כי משם תצמח ישועה גדולה אם נקח את הילד בן שלש שנים בעודנו לא נשחת בההדרים אשר יִשָּׁאֵר שם כחפץ המלמד השליט על בעליו עד שמונה שנים ויותר ואח"כ לא יצלח לכל ואביו יתקצף ויקלל בית הספר בגלל אולתו ומשוגתו כי סוף סוף ישאר במדרגה עד יצמח זקנו או ילך לבעל מלאכה כבן עשר או י"ב ומאומה לא למד גם צורת החומש לא ראה, כי הכל לפי המקום והזמן. הרב ז"ל פנה עורף לדברי כי כבר הבטיח לתת הפקודה להאורח הבא עמו ואנכי מה, אך בכל זאת נתתי כבוד לאיש כי רב הוא, ובשגם ידעתיו מקורות חייו בהקהלות ששמש לפנים אַגראָם, שטיינאמאנגער וכולי, ע"י הזכרונות הכתובות במ"ע "בן־חנניא" «נייאצייט» קויתי שישנה טעמו ויהיה לי לעזר ולא כנגדי וטוב חכם רחוק מכסיל קרוב אמרתי בלבי בעת ראיתי עצת הנפתלים נמהרה לקבל רב על זמן קצר ואח"כ ישאלו על קורות חייו ובתחלה עלה בדעת הקהל לקבלו על משך זמן חצי שנה אם הוא יתרצה לזה ואני אמרתי לה' מאַר. כי חרפה היא לנו לנהוג בקבלת רב מנהג קבלת הרקחות והמבשלות, וקבלו אותו על שנה . . . מזה יראה כל איש כי לבי היה שלם עמו ולא היתה עיני צרה בקבלתו. בשבת פרשת ויגש בקרו אותו ראשי הקהל וגם אני וה' מאר. היינו בתוך הבאים ויכבד אותנו בדברי תורה דהיינו בפירוש המקרא ועתה פן ישלח ידו ולקח מעץ החיים ואכל וחי לעולם. ופרש שעץ הדעת ועץ החיים היה עץ אחד והעלה שבאור הכתוב וחי לעולם היינו שיתנשם לחיות חיי העולם הזה וירצה לחיות «חי» בעולם הזה. כה דבריו, ער ווירד איין לעבעטאגן וועדען, אנכי אשר לא הסכנתי לשמוע דרשות דהיינו מלאכים הנבראים לשעתם מפי דאקטאר או רב משכיל היושב במסבת משכילים בביתו כ"א בבית הכנסת כי שם מקומו ושם הרשות נתונה לעקם הכתובים לתכלית ענין המכוון בנושא הדרוש לא יכלתי להתאפק ולחשות אף כי אולי עת לחשות היתה ושאלתי אותו רבי! מקרא אתה דורש? ולוא השיב הן לא הייתי מדבר עוד אבל הוא השיב האמת היא כן ופשוטו של מקרא: סלחה לי אמרתי בענוה אם לדרוש נקבל ואם לפשט יש תשובה מכרחת שהשיב הרמב"ן (ר' משה בן נחמן ז"ל) על הדעה הזאת המובאת בקדמונים מאת ר' יוסף קמחי אביו של הרד"ק והוא אמר בתחלה כזאת שעץ החיים ועץ הדעת אחד הוא ועל זאת השיב הוא ז"ל: מה זאת שאמר פן ישלח ידו ולקח ואכל ולפי דבריו הרי כבר אכל ממנו ע"כ ואני מוסיף לענין מה שאמרת שעולם הוא כלל המציאות שהוא נגד הכלל שהניח הראב"ע וקיימוהו בידו כל חוקרי הלשון וחכמי הבקורת: שלא נמצאה מלת עולם מורה על כלל המציאות בלשון מקרא חוץ משני מקומות בקהלת וזאת אחת מהטלות התלמודיות והארמיות שהביא הרנ"ק בספרו מונה"ז לראיה על אחור זמן חבור ספר קהלת וא"כ עולם בלשון תורה איננו «וועלט» כ"א אורך זמן בלתי מוגבל בצמצום, ע"כ אמרתי לו בהיותי נסמך על ראשונים ולא סנעתי בכבודו והיותר החרשתי שהוא גרמניזם, ואין חי בתורה זולתי

ההפך מן המת והתורה לא דברה במתים וחיי העולם הזה הוא בתורת משה שכר טוב לעושי רצונו וכדומה מן הדברים שהייתי נשען על דעתי נגד דעתו מפני הכבוד. הרב השיב לי דברי חידודים ויורה חציו אלי דבר מר וגם אני לבשתי שריון קשקשים משוח בשמן הגימום ודרך ארץ לבל קרוב אלי. ממחרת השבת נמנה ונגמר בישיבה של מעלה בין ראשי הקהל עפ"י עצת ה' וויים לנכות לי משכרי הקצוב סך שלשה אדומים לכל חדש מחדש יאנר והלאה ובמכתב הקאמיטע אלי מן 27 דעצעמבער כתוב: כי לפי שיש להם הוצאה יתירה על ההכנסה אין להם לשלם לי בער הרעליגיאנסאונטערריכט של תלמידי הגימנאזיען ואם ירצו האבות שהטורה הראשון ילמד דת לבניהם ישלמו מכיסם המה (אך המשפט והזכות להורות לתלמידי הגימנאזיען נשאר לי.) ע"ז השיבותי מענה במכתב מיום 29. דעצעמבער, א) כי יתרון שכר לא קבלתי בער חינוך התלמידים הנ"ל כי היה לי יתרון שליש ולפעמים מחצה משכר טורים אחרים בתור טורה ראשון והשכר הזה היה לי כבר בעוד שלא לִמַדתי בהגימנאזיום כי דבר זה חלקתי ברבים בתורת וויתור השייך להמנהל מעת נסיעת ה' לעווי כי לפנים הורה הוא למודי הדת הנ"ל ומאז באתי למלאות מקומו עשיתי את החוב המוסרי המוטל עלי למען לא יוכרחו התלמידים ללמוד יסודי הדת הנוצרית אצל כהן נוצרי הקבוע שם לדבר הזה ומעולם לא נקבע לי שכר פרטי בער הלמוד הזה. ב) בני ביתי נתרבו מאז והיוקר יאמיר וצרכי הבית ביתי החורף מרובים. לכן אחת היא אם אלמד להגימנאזיסטים או לא מהראוי שלא יקופח שכרי מצד היושר. ע"ז הגיעני מענה במכתב מהקאמיטע כי יראו בעוד ימים לתקן המעות ולעשות סדר נכון לטובתי. בהשקפה על טעם ב' במכתבי . . . ועל פי הדברים היתה שוטה ביניהם (בהיות שכבר אמרו שאין להם לשלם ולא יוכלו לחזור מדבורם) שהאבות ישלמו לי שכר קצוב באופן שלא אבוא לידי הפסד ולי לא אמרו דבר רק להאבות אשר בקשו כזאת מאתם. האבות רצו כמה מהם לשלם לי ולכל הפחות אמרו כן בפיהם רק אחת אמרתי שלא אוכל לקבל רק טאריף קצוב עפ"י מכתב מהקאמיטע ולא שוחר בחיק כי רק[1] יוכל הטורה לישפוט את התלמידים בלי משא פנים ולשאת פניו מטום. אחרי מות הרב ז"ל היה ה' וויים שהיה ר ראש הקהלה ויועץ הקאמיטע גם יחד ויתר נשיאי הקהלה טרודים בכלכלת הרבנית

ח) לאות לכן ת. כי טח נלבני (עטעגיע) מזכיר מעשה שהיה לזקני שמי שניים: לאם הקהל (פרעזידענט) לוה עלי ע"י שליח להעריך לה ערך נכסו מלמיד בגימנאזיום לעפ"י שלח בקר ולח בח לשמוע בלימודי ולחת לה ערכו בלום שלח מגידיו ושמעתי כי זאת לי לפעמר כי כי נחכתי ומלאתיו כיך לעומת מזכיו ולח לוכל לעשות שקר רק שם יכלה להיות ניזון לעלמו לחתן לו העומה שכעים כי מז לוכל להעריכו . עין יפה לחכי כי לח למד בחשעם הוכיו — ויקלף ויפלח חלי דבריס ניד כקיל כי יבח ללי בחעם שפוכח ובזכוע נעויה וחעכחי להפליח לאה הנני כוחב הדיעיסיליון שלי ולוכל להכלוח לו לח נחת זכועי גם לחי וכל בקשוח הקלחיעה לח הפיבו לוחי מיכלי ויכבע לי נפעם הזאת.

ושלוחה לביתה וה' וויים שהיה תמיד לימין עוזר להרב בקבלתו ובחליו אחרי כי שניהם ממדינת אונגאריא ועבדו יחד בחיל ההאנווער (הרב היה מאיאר וקאפלאן בשנת 1848) לא עזב אמונתו לגמול חסד עם המת ועם ביתו אחריו ער שנם ה' וויים חלה את חליו אשר מת בו בשבת הגדול ימים מעטים אחר כך. באמת רצה ה' וויים לתקן את אשר עוה כנגדי אך דרך כל הארץ ירט לנגדו ולא עלה בידו כי עין טוב ונוח לרצות היה חבל על דאבדין, ה' געדבער ויתר חברי הקאמיטע נפוצו ואין מקבץ ואל מי מהם אפנה. באו ימי הקיץ, ארבעה מורים עזבו בזה אחר זה את בית הספר ובין כה וכה נתמנה הרופא ד"ר מענדעלזאהן לחבר במקום ה' וויים אבל לא ידע מאומה מכל הנעשה ולא רצה לשאל את פי. בדבר הנחוץ הזה כי חסרו מורים אמרתי לה' געדבער בהאספה ראה מה היה לנו: בית הספר העמיד את כל המורים במצב עראי ועתה העמידו המורים את בית הספר על מצב עראי (פראוויזאריום) וגעדבער השיב לי מה בכך גם אנחנו במצב כזה האם היה בידינו לתת קאנטראקט להמורים ומחר יבוחרו אנשים אחרים לראשי העדה והיינו אנחנו חטאים. ומדוע עשיתם כזאת אם לא תוכלו לבנות את אשר תהרסו, שאלתים ויענוני כי עשינו זאת לזרז את המורים. גם אני מורה עניתיו ולא הרגשתי שום זירוז, אין זה זולתי גרמא בנזקין המביא לידי עצלות המורים ולא לידי זריזות. הנה אבדנו את המורה ה' ל. אשר מצא לו משמרת בהרעדאקציא רומ"פ. ומי יביא לנו תמורתו? אתה, השיבו, תקבל עוד ב' שעות ליום ועוד שני מורים יקבלו כל אחד שתי שעות ליום והשכר תחלקו ביניכם (אד אינטערים) על זאת חשבתי כי אין נפשי לעבוד יותר מכפי כחי אך אם אהיה מוכרח לקבל עוד שתי שעות או שלש לשבוע, אשר נתתי עד הנה ואתן עוד חנם ואתם השבתם לתשלומים לענין הנסיון ובהוסיף על חקי תוסיפו לי עוד שתי שעות ליום אז אניח עבודתי אשר אעבוד מחוץ לבית הספר כי בו לא אמצא די ספוקי והחסרון לא מלאתם לי עוד לכן מהנכון שתשלמו לי כפי ערך החשבון אשר החסרתם לי בנכיון אשר הסבותם לי אז עת החסרתם לי שתי שעות ליום „לפי־שעה" (אד אינטערים) לגרוע שכרי? למחרת היום ההוא שלחו לי מכתב שנפל בחבלי ללמד עוד ב' שעות בעד ד' אדומים שקבל ה' ל. את ג' האדומים לא השיבו לי ולמודי הדת הוריתי חנם. ההנהגה הזאת „לפי שעה" הביאה צלמות ולא סדרים בבית הספר כי גם עם הרומנים הוכרחו לעשות כן והפראנראם שב להיות תהו ובהו ואני עמדתי מרחוק. ראו כי אין עוזר ויתנו שם הכנוי לשני מורים צעירים בתואר „יועצים" עצתם היתה מאפע אך הקאנזוליאירם הנ"ל שלחו בי את כל חצי זעמם, אך בהיות כי דבר משמרתם היה לחם סתרים כי הסתירו כל זאת ממני אמרתי אל הקאמיטע כי לא יעשה כן לקבל דברי „מסירות" ולמכסך מורים במורים, או יאמרו ויכתבו לעיני השמש שאני כפוף תחת הצעירים האלה או אם המורה הראשון והמשניח הנאמן המטונה על כל המורים כדבר המכתב מהקאמיטע אשר בידי וכפי האזהרה הכללית בפני לכל המורים בעת שנתקבלתי

(דיסציפלינאר-פארשטעללונג) אין להקאמיטע לקבל דבה או שום הודעה אודות. כי אני אינני מלשין כ"א מודיע כפי החוב המוטל עלי ואינני אומר בזה שאין להקאמיטע הרשות למנות את הטוב בעיניהם אך ימנו אחד בפומבי ובפרסום ולא יעשו את המורים קנוניא. אך הם עשו כרצונם ויצטרקו לעיני בלב ולב. לימודי הדת הורית לחניכי הגימנאזיום בחנם אך ידעתי כי יבוא יום וסופם שיצטרכו לכהן כי מטעם המיניסטעריום היתה הפקודה להגימנאזיום מיום אז שהיתה לי המשמרת הזאת שאין רשות לשום מורה אחר לא בבתי ספר לעדה ולא בפענסיאנטים להעריך את ערך התלמידים (נאטען) בלימודי הדת זולתי. ודבר זה שכחו בעלי הקאמיטע שאין להם הרשות לשלול מהתלמידים את מורם כדת באמצע הזמן כי יאבדו בזה שנה תמימה כי ליטוד איזה דת חוב הוא (אָבליגאַט) מצד הממשלה פה לכל תלמיד עד אחרי עברו מדרגה ד' בגימנ. והפפאָף לא יקבלם בסוף השנה כ"א בראשיתה. היום בא והתלמידים שאלו ממני לתת את ערכם כתוב וחתום בחותמי כמשפטי תמיד ועניתים כי לא אוכל לעשות זאת בלתי מצות הקאמיטע בפעם הזאת כי מן ראשון ליענר שנה זאת. (אף כי באמצע שנת בית הספר!) הוסרתי ממשמרתי זאת ובכל זאת את אשר יצוו עלי בעלי הקאמיטע אעשה — ואף כי נשאר לי הזכות מצד הממשלה ומצד העדה להורות בחנם בכל זאת לא פורש לי כזאת בנכתב שקבלתי אז מהקאמיטע ולא אוכל לדעת זאת בעל פה. — — —

ובידעי מראש שהקאמיטע לא תוכל ולא תאבה לצוות עלי ען כי אז עליה לשלם לי הששה והשלשה אדומים החסרים לי בעל כרחם ולא על הכסף היו דואגים רק שלא לתת לי יתרה כי במדה זו שהחסירו לי ע"י תחבולות העדיפו לאחרים ע"י שמות ותוארים בתחבולות להשכיח את משפט הכבורה אשר לי על לוח התשלומים ואת התואר הניחו לי בכבוד. אמרתי להתלמידים הגדולים בגימנאזיום שיעריכו מכתב קובלנא עלי אל ראשי העדה שאינני רוצה להעריכם ואז ישאלו את פי הקאמיטע מדוע לא יכריחו אותי לתת את ערך (Noten) הלמודים בפעם הזאת — ורציתי לראות מה יענו על דבר זה. כל העדה וראשיה לא ידעו מכל הכזיון והקצף שביני ובין הקאמיטע ואנכי לא יכולתי מצד הניטום להיות קובל על הקאמיטע באזני ראשי העדה שלא לתת פתחון פה לשטן לאמר שאני מחרחר ריב ובחרתי להיות הנרדף מהיות רודף. ה' נערבער ראש הקאמיטע שלח אלי אח"כ מכתב הקאמיטע בחותמו שאין לי לתת מכתבי תעודה להגימנאזיסטים בלתי ידיעת והשגחת הקאמיטע ובזה יצא ידי חובתו שצוה עלי לתת ושלא לתת בתוך ברי דיבור ובמה שצוה עלי שלא לתת חשב מחשבות למען אתן ע"י האזהרה ויתקו לי מים גנובים וע"י כן יתמלט מהסער הגדול אשר סערו האבות להפיצו בגלל בניהם אשר יאבדו שנה משנות חייהם על חנם עקב הנאָטען אשר יחסרו להם. אך אני הייתי שומר מצוה ולא רציתי לתת. הסער הלך הלוך וגדול וכמה מאבות הנערים באו ביום השלישי מעת שלחו האזהרה עם ה' נערבער לבית הספר והוא בעצמו אמר לי (רק בטו פיו) מותר לך מותר לך לתת להנערים

בלתי הסכמתנו. — כאשר תצוה אדוני עלי כן אעשה ופקודתך — תשמור רוחי, עניתיו. לא אצוה עליך אך הנך חפשי ברצונך וכטוב בעיניך עֲשֵׂה ענני. „אך מדוע הזהרתני שלא לתת וכעת שנית את טעמך". לזרז את האבות והבנים עשיתי כן, השיב לי למען ידעו כי אכף עליהם חוקם ולא יתעצלו עוד ומעתה יהיו נזהרים כי רציתי להכות במכה אחת שני זבובים — ולכן תוכל לתת להם כחפצם, התתן להם? טוב, עניתיו אך זה כמה הגיעה העת שתעשו סדרים במכתבי אשר לי מכם בהנכיון וכבר עברו שבעה חדשים ולא חזקתם את בדק הבית אשר לי" זה רעה חלי מצאתי בך: כי קאי רבי בהא מסכת לא תשאליה באחריתי" ענני ויפן וילך מאתי. הערכתי את סדרי המערכה וגמרתי בדעתי לתת — אך בערב ההוא פגש בי איש אחד בבית אחד וימלא פיו חרפות וגדופים על בית הספר ועלי על אשר אמנע מלתת את ערך התלמידים אשר גם בנו בקרבם. אמרתי לו כי ה' גערבער היה המונע באזהרתו עלי במכתב הקאמיטע ומה לי ולו ילך אל הקאמיטע ויזעק באזניהם, וכרגע נהפכתי לאיש אחר ואמרתי בלבי: האמנם אעבוד עבודתי זאת בחנם ועוד תחת כבוד קלון אמצא?! „מחר בערב תהי אספת הקאמיטע ואני אהיה שמה ושם תקבל תשובה — בבקר למחרתו כתבתי ושלחתי מכתב אל ה' גער. לאמר: עשיתי כדברך וסדרי ערוכים כמשפט אך נכון הנני שלא לתת אותם מידי עד אשר יבטיחו לי חברי הקאמיטע להשלים לי את הנזק שהסבו לי ע"י מכתבם מסוף חודש דעצעמבער בהסירם אותי ממשמרתי זאת וכול'. בבוא מכתבי לידו ע"י משרת בית הספר התרגז והבטיח שבערב הבא תהי אספה מהקאמיטע וגם אני קרוא שם. ובזאת נמלאה הבטחתי לאיש ההוא שהבטחתי לו לקרא אספה. אחר הצהרים בא לביתי אחד מהמורים המכונה מהקאמיטע (בסתר) בשם „יועץ" ויאמר לי הנני יועץ לך טוב שתשלח תיכף ומיד את מערכת הנאָטען ואם לא רעה נשקפת לך, רעה אשר לא תדע שחרה. הֲאנשי הקאמיטע שלחוך אלי? שאלתיו, לאמר לי כדברים האלה או מלבך אתה בודאָם. לא שלחוני ואני הלכתי כי שמעתי אותם מתלחשים כדברים האלה בבית משתה הקאפע ואמרתי ארוצה אליך להגיד לך. כחש לי. תודה לך בעד עצתך אבל לי הצדקה, עניתיו, ולא עוד אוחילה לפניהם על משפטי. אם יסירוני ממשמרתי נכון הנני להוחיל עד בוא חליפתם כי חליפות וצבא לקאמיטע אשר יציצו פה כעשב השדה הללו נוצצים והללו נובלים. השליח הנ"ל ספר הדברים עם ספיח וסחיש אל שולחיו לאמר: כי אני אמרתי לאמר להם שאוכל להושיב כרצוני ראשי הקהלה ויועצי בית הספר כיד ממשלתי הרבה על העדה כלה". בערב באספה אמרו לי ה' גערבער והרופא ד"ר מענדלז. שמעשי אינם תואמים ומסכימים עם מצב השכלתי הגדול והנכבד מאוד בעיניהם (כי עגבים בפיהם עשו לי בכל עת מצא) ואיך יערב לבי להכריח אותם לעשות רצוני. אנכי, השבתי, אינני רואה בזה שום הכרח אם לא אובה לעשות את אשר לא נטל עלי. אתם הֵסַרְתֶּם אותי מפקודה הזאת במכתב מיוחד וזה איזה ימים הזהרתם אותי שנית שלא ארהיב עז בנפשי להעריך הנאָטען אף

כי האזהרה הזאת יתירה היתה כי אם אינני פקיד בענין זה אזהרה למה ? ובכל האזהרה הגדולה הזאת תאמרו אחרי שלשת ימים מיום נכתבה האזהרה שאם אעשה כמצותכם דהיינו שלא לחלק הנאָטען אני מכריח אתכם לעשות רצוני ? — איזה פנם בכבודכם אתם רואים בדבר הזה ? אני אינני רואה שום הברח להיות עומד ומשמש בערה גדולה בחנם אחרי אשר אכדתי את מעט הוני בענין רע כי את מעט כספי אכלתי ביטי מריבות העדה ורבים נושים בי והילדים אשר חנן אותי אלהים מבקשים לחם ובכל זאת רציתי לוותר משלי לולא בן־פוטי זה שבזה אותי על למדי את בנו תורה בחנם לכן לא אובה לבוא עוד לידי בזיון ולא לידי נסיון — הן למעני לא רציתם להתאסף בשום פעם כדי להשלים לי את מחסורי כפי שהבטחתם במכתבכם והנכם היום נאספים עפ"י המכתב הזה טוב איפוא ! אמסור לכם גליונות הנאָטען תיכף ומיד (ובדברי הוצאתין מהארגז ונתתי אותן) אך אובה לשמוע מפי כלכם יחד באספה שאין לי כל צדקה לזעוק על הנעשה לי וזאת היתה מטרתי במכתבי זה : לְהַכָּבֵד בראות פניכם ! — צדקת בדבריך, ענוני יחד, את הגליונות תמסור בלי שום תנאי וזה ענשך אשר תענש בו הנה אמרנו לתת לך מתנת כסף בעד עבודתך בפעם הזאת מתנת־עבודה (באנאפיקאטיאן) ולקנם לא תדע באספה זאת כמה נָתַן לך . . בסוף הקיץ נָתַן לי מתנת ששה אדומים וחסרון שכרי לא נמנה כמקדם. החסרון הזה שהחסירו לי העדיפו למטאטא הבית המשרת הסערבי להקניטני וכל זאת נעשה בפני, בפני נכתב ובפני נחתם . .

הדברים האלה העלו את חמת אנשי הקאמיטע עלי ויוחילו על עת־נָקם בלבם. עת הבחינה באה. מכתב עתי רומעניש פאסט הרבה להלל את תוצאות הבחינה בכלל ואת פועל כפי בפרט . המדרגה הרביעית נבחנה לראשונה (בסדר הפוך מדרך כל הארץ) ואז בא המבקר שלית המיניסטר המטונה על ההשכלה אָז, ושמו פעטרעסקו אל הבחינה, המורה אברך ספרדי ותלמידו של פעטרעסקו לפנים אשר גם אצל בית הספר להספרדיים גם הוא יורה את השפה הרומנית והיריעות השמושיות הצטיין לפני רבו הנ"ל בתלמידיו גם אצל הספרדים גם אצלנו האשכנזים ביתר שאת עד כי נפלאת היתה הבחינה בעיני הבוחן והבודק הנ"ל למעלה ולמעלה מכל הברכות וההודאות שנאמרו מפיו ונשנו בם"ע „רומ"ס" ועל כל זאת אין טובתם של רומנים שלטה כי חפש ומצא לפי דבריו, שם אתנו „נער עברי" שאיננו יכול להבליע החטוטרות שבחי"ת ולחתך הדיבור הרומני בחיך יפה אשר לו כאוזן הבר ועל יתר התקועה הזאת תלה את כל כלי הבית וירב להטיף אֲמָרים בפוליטיק כי גם הנערים לא ינקו מזה פה גם בבית הספר ואף כי לא אמר בפירוש שחתוך הדבור שלהם איננו טוב ויפה, אך כי איננו מתוקן ומקובל כהמבטא הנקי אשר לבני הספרדים אשר טורה אחד להם וא"כ אין זאת כאשמת התורה ואם נאבה שבגינו יהיו אזרחים בארץ וכו' וכו' וכו' (סה הרבה לדבר מפוליטיק) עליכו לתקן את זאת, ויעמוד ה' גערבער על רגליו וענה ואמר לו כי הנסבה

לזאת היא לפי דעתו יען כי הספרדיים מדברים ומשיחים גם בבית גם בחוץ רק שפת רומנית וכו' (וזאת היא האמת אך איה חלקם באזרחיות גם המה ?!) אחרי כן ענה גם ראש הקהל ה' פאָקשאַנער את חלקו כי לפי דעתו הנסבה לזאת היא יען כי אנחנו מורים לבנינו גם שפת אשכנזית בגלל לטודי הדת שאנחנו מורים העתקת התורה והנביאים בשפת אשכנזית ולעתיד מוכנים אנחנו לתקן את זאת כי נשתדל להעתיק העברית לשפת רומנית וכול'. על זאת ענה ה' פעטרעסקו המשגיח הנ"ל טטעם המשלה ט) כמשכיל ישר ונאמן: שאין ברצון ומחשבות המשלה לבטל שום למוד חצוני ואם ירצו יוכלו ללמוד בבית הספר בשעות מיוחדות גם הסאנסקריטא והרשות בידם כי אין שום נזק יכול לצמוח מזה שנלמוד רק מזה שלא נלמוד ורצון המשלה הוא כי העניגים החוביים שנלמוד יהיו מתוקנים ויפים עכ"ד הנכונים באמת. ביום ההוא אחר הצהרים היתה הבחינה אצל בית הספר להנערות. אחר הבחינה לעיני השר פיישוטטו ושאר נאספים קהל גדול אָמר דוקטור מענדלזאָהן אל מורה אחר שטודיאָזום אשר מלאכתו מלאכת השפה הרומנית דהיינו ללמד להנערים אך איננו סופר ומכ"ש שלא ידע עברית ודרכי ההעתקה מהלשון הזאת העתיקה כי גם פירוש המלות ע"פ הרוב איננו יודע, ויצוהו בפני להעתיק בעד בית הספר בעוד ימים שבעה את ספר מסלול הלמוד להמורה החכם ע. באָנדי לשפת רומנית (הוא הספר בחרתי בו בעד המתחילים כאמור) ובקורז החדש יתנוהו על יד מורה להתחיל בו מתוך כ ת ב יד. על נחלה מבוהלת כזאת על רגל אחת באמת אין להשיב מענה אף כי ידעתי כי העולה על רוחו להתחיל דבר אשר לא נוכל לגמור עד המדרגה הרביעית ומעלה בטשך זמן הלמוד הזה היו לא תהיה ולא יאריך ימים בבית הספר עד אשר יהיה פריו קדש הלולים, אכן רוח היא באנוש! כי סוף סוף מי יְסַכֵּל ויסיר האבן אשר ישליך אל תוך הכרם? מי יתקן את המעוות בהטף הזה אשר יהיה לבז ואין אומר הָשֵׁב? ולכן עניתי לו רק הדברים האלה: כי העתקה מתוך הָעתקה (האשכנזית) לא תתכן (כי המעתיק מאשכנזית מתוך פאָקאָבולאָר מבלי הבנת „השפה המקורית יעתיק: דיא טהיער שליעסען "כְּרות הדלת„ כי כן נמצא שָׁם כרות בתורת מקרא קצר (עליפסא) מן „כרֹת ברית" לפי תרגומו באשכנזית) „גם אני אשים עין על זאת" השיב לי הדאקטאר וידבר רָתֵת — ואני עשיתי את עצמי כלא שומע . . . . ושניתי את משפטי כי פרי העתקה כזאת לא יהיה למאכל, אם כן אכתוב ואודיע במכתבי עתים מחיר קצוב לכל אחד מאנשי מאלדוי אשר יעשה העתקה למצוא חן. הנאטין לרחוקים את אשר לא נאטין לקרובים עניתיו, אחת היא, העתקה חדשה בעד בית הספר בקורת תהיה והטבקרים גם המה יוכלו לברוא חדשה אך לא בחפזון! ומה יועילו לנו הספרים אם אין לנו טורים ?! — —

ט) סמוכה ימים לחכי כן כחמנם ה' פעטרעסקו לשקיל בעניני פינלנן ולם בחי בקבר עזב לחנכום . . . .

ויתקצף האיש עד מאוד ויאמר לי באזני כל קהל הנאספים ובאזני השר פייישטו קונזול אמיריקא התחשוב כי לא נמצא כחפץ לבנו במלדוי מורים יודעים עברית יתר הרבה ממך למאות ויודעים גם שפת רומנית?! שנית מאוד במשפטך דוקטור עניתיו בקור רוחי: המעט אשר נכיר ונדע כי יאות להם שם מורה כמו ר' הלל כהנא או ר' שמחה מתתיהו ראבנער יאמרו לך כמוני כי לא נמצא במדינה מורים בעברית חוץ מהם אפילו כמספר אצבעות היד אף מבלי ידיעת השפה הרומנית". בערב כתב חוות דעת הקאמיטע אל ראשי הקהלה להסיר אותי ממשמרתי. ממחרת היום היתה הבחינה של המדרגה השניה להנערים לפני הצהרים היא המדרגה שהייתי ממלא בה מקום המורה לפי שעה במשך שני חדשים. ובמשך חודש ימים ויותר מב' החדשים הנ"ל לא בקרו הנערים את בית הספר כ"א ג' שעות לפני הצהרים ביום ואני הוריתי שמה עברית רק ב' שעות ולפעמים רק שעה אחת בכל שבוע מפני החום הגדול בקיץ העבר עפ"י צוואתו של הד"ר הנ"ל. האיש הערוך מאתמול להבאיש ריחי בעיני כל העם, צוה עוד בערב יום ההוא שהמורה הרומני יתחיל לנסות ואחריו האשכנזי במדרגה הזאת ואת המסה העברית ישאירו עד בואו בכבודו ובעצמו לראות את תבונות כפי . . . בשנה העשירית . . . ה' גערבער לא בא לכל הבחינות מכל המדרגות להעברית. (הוא הראש). ה' שטיינער (השני וגם הוא היה אחד מנשיאי העדה) היה האחד מכולם אשר בא למדרגה השלישית בבוקר הַשְׁכֵּם אך הֵאיץ בי למהר ולהחיש עבודתי אחרי כי הוא לא יבין מאומה משפת עברית ואך בא לשמוע אשכנזית ולמה ינהק ויפהק חנם ויקח את מנבעתו וילך בחרי אף. ובשובו אמרתי לו כי תכלית הבחינה איננה לעשות נחת רוח לאנשי הקאמיטע רק לתת אומץ בלב הנערים וכו' השלישי ה' נתנאל מארקוס לא בא כל השנה אל בית הספר וגם את קירותיו לא ראה מעולם וגם אל הבחינה לא בא וכמעט לא ידעתי אם הוא נמנה בתוך הקאמיטע עוד (לולא המעשה שהיה אח"כ). הרביעי ה' נ. מאשקאוויטץ לא בא אל הבחינה וגם ימים רבים לפני זה לא ראיתיו עוד וגם אותו שכחתי. החמישי ה' דאקטאר מענדעלזאהן לא כבדני לבקרני רק בבחינה זאת ממדרגה השניה שיצאה מן הכלל בהיות שלא הייתי בה מכל השנה המורה המיוחד לה. וכאן מצא בעל חוב לגבות את חובו. הגדתי לו על שאלתו שה' ליכטיג המורה שקדמני ונסוג אחור ממשמרתו למד עד קאפ . . . וכזאת וכזאת למדתי אני והארון ליכטיג הנ"ל ישב אתנו בתור איש פרטי אצל השלחן. הלמרת דקדוק? ואשיב לו ה' ליכטיג לא למד דקדוק כמצות הקאמיטע מתחילת שנה זאת (ראה למעלה) ובזמן קצר כזה לא יכולתי לתקן את זאת ואף כי החלותי ללמוד אינו ראוי המקצת הזה לעלות על שלחן הבחינה. כן אמרתי לו פנים בפנים בחשאי. אכן הוא לא שָׁעָה אֵלַי ויתחיל תיכף ומיד לנסות את הדקדוק — אז עמדתי על רגלי ואדבר דברי בקול גדול באזני הנאספים ואסיר מעלי לזות שפתים באמרי שְׁמָצוֹת הקאמיטע חזקה על המורים שלא ללמוד דקדוק השפה בשנה זו בתחלתה ואף כי למדתי על אחריות שלי בהמדרגות העליונות בכל

זאת יתר המורים השומע שָׁמַע והחֵדֶל חָדַל. ה' ליבטיג עשה כמצוה בכל השנה ולא למד דקדוק ואנכי מה! —

כרעם וברק היו דברי אלה לאזניו ויתחיל לנסות את"כ המדרגה הראשונה ויראה לי בקריצת עיניו שהמורה ממדרגה הראשונה למַד — רצוני לומר לְמֵד — את הדקדוק. בערב היתה אספה גדולה מהקאמיטע. והקול נשמע בר"ה שדוקטור מ"ז כתב קובלנא עלי להרחיקני מבית הספר וילך אצלו אחד מראשי הקהל וישאל אותו על זאת ויאמר לו הדוקטור כי דבר נחוץ הוא להעתיק את הביבליא להתלמידים בשפת רומנית ולעשות סדרים חדשים בענין זה ובהיות שקארן ממאן בדבר זה לכן עלה במחשבה לפני הקאמיטע להרחיק אותו ואת כל האשכנזים לתכלית זאת ולהושיב אחרים (רומנים? !) תחתיהם. אך אם לא יחליפו את כל המורים גם את המורה הראשון ק. לא יעבירו" ה' נאסטער (כן שם הפו"מ הזה) בקש להבטיחהו בדבורו הנכבד ע"ז ויבטיחהו. בערב יו"כ בא אלי מכתב מראש הקאמיטע ה' נערבער בשם הקאמיטע לאמר: מודים אנחנו על עבודתך בבית הספר עד כה והננו להודיעך שמוכנים אנחנו לעשות סדרים חדשים בבית הספר אשר מפאת הסדרים האלה לא יהיה מקום עוד למשמרת פקודתך בבית הספר מחמשה עשר אקטאבר הבא והנך חפשי לעשות בעתותיך כחפץ לבך" . . . .

גם את המורה מהמדרגה התחתונה המלמד את הקריאה עברית, אשכנזית ורומנית העבירו באמרם שרצונם להתחיל בלמוד והעתקה לרומנית משנה זו במדרגה א' ואח"כ יבקשו להם מורה בעד המדרגה השניה בשנה השניה ובשלישית בעד השלישית וכן ברביעית ובחמישית שנה שנה ועד העת ההיא יהיה בית הספר זרוע זרע כלאים —

אך בקרב הימים הושיבוהו על כנו כי לא מצאו אחר במקומו אך אותי תָּלוּ כי כן המנהג פֹּה לחתחיל בעליון ולא בתחתון — ולטען רומם את קרן השפה הרומנית ולהשפיל את צרותיה האשכנזית והעברית גרעו את שעות וגם שכר הלמוד של הטורים העברים והאשכנזים והוסיפו במדה זו על הרומנים יתר מאשר יוכלון שאת והעבירו קול במחנה, קול שאון מתקנות חדשות בבית הספר עד כי היו ללעג ולקלס בפי ראש המתיאנרים בדרכי תיקון בית הספר אשר להם. ה' מארקום הכטיח להם להביא באמצעות החכם ד"ר קאיזערלינג מורה אחד מפעסט להיות להם למורה ראשון ומנהל (דירעקטור) בהיות כי בעת ההיא נתבטלו ונשבתו ארבעה בתי ספר ראשיים (מוסטער שולען) באונגריא, ויכתוב ה' מארקום להד"ר קאיזערלינג את כל התנאים ובתוכם התנאי הראשי שבעוד שנה ילמוד שפת רומנית ובעוד שנתים ילמד והד"ר ק. הוכיח להם את המורה פריינד אך המורה הנ"ל הקשה לשאול מהם את אשר לא יכלו עוד למלאות ובפרט אחרי אשר שלחו כמה אנשים מפֹה את חוות דעתם בתילגרף כסול כי העדה כלה חפצה בי ואך בעקשות איזה אנשים מהקאמיטע אשר בין לילה היו ובין לילה ילכו נהיתה כדבר הזה והאיש אשר יבוא הנה יהיה נעזב ומשולח אל מקרים רבים ורעים מאלה, נסוג ה' פריינד

אחור וכבר הסכימו כל ראשי הקהל לצות על הקאמיטע וכן נמנו וגמרו ועשו להושיבני על כני וה' גערבער שלח אחרי ביום השבת לפני יום הפתח שערי בית הספר לשנה החדשה ויאמר לכתוב בפרטי המכתב את הגלוי ואת החתום את זכותַי וחובותַי לבלתי החליף את משכורתי עשרת מונים בשנה כמו שזעקתי חמס עליהם בשכבר הימים. אך אמרתי להניח הדבר עד הערב כי יום השבת היה — בערב בשעה המדוברת בינינו לא מצאתי את ה' ג' בביתו כי ה' ד"ר מענדלזאהן סִלְקוֹ לצדדים שאיש אחר שנֵם את מתניו לבוא הוא ד"ר ליימראֶרפער ודבר זה נעשה בסוד ובתחבולות עצומות ופתאום קול מבשר ואומר הנה בא בא. הנה ספרתי את כל פרטי הדברים שביני ובין הקאמיטע לא למען אצדק כי אחת היא בעיני רוב הקוראים וגם בעיני אם אצדק ואם ארשע בהיות הדבר הזה לא ייטיב ולא יָרֵעַ אל כלל הצבור אפס מפאת התולדה הכללית יצאתי ללמד להראות איך שבעלי הקאמיטע הבאים אחריהם שתו גם הם את המים הרעים האלה הבאים ממעין אכזב. ה' גערבער שב לארץ מולדתו אוסטריא וה' ד"ר מענדלז. נסוג אחור ממשמרתו אחרי ראה כי כמה מראשי הקהל נתנו בי עיניהם לבחור אותי אל תוך הקאמיטע שלבית הספר אחרי שלא רציתי לקבל שום משמרת בו עוד באמצע החורף עפ"י ההכרח אשר האיצו בם האנשים החוסים תחת צל מלכות הולאנדיא ואנית מכם הבשר חִשְׁבָה לְהִשָּׁבֵר. אמת כי האנשים החדשים מהקאמיטע טובים מהראשונים אך מה שהיה אצל הראשונים זָדון היא שגגה אצל האחרונים ורק בהבדל מעט, שאלה חשבו להוציא הדבר כמעט רגע אל הפועל ואלה יאמרו כדבר ההודעה הנדפסת במ"ע „רומענישע פאָסט" לשלוח שני תלמידים מהגימנאזיום לפאריז ללמוד שם הליכות המורים וכל בתי הספר ברומאניה להם יְשַׁבֵּרוּ ולהם יֵעָגנו . . .

לשני התלמידים יתנו משען כסף מהעדה נקצבה על סך אלף פראנק לשנה לשניהם יחד ובכלות שתי שנים יהיו למורים מנהלים — ומחברים ומפיצי השכלה בארץ רומאניה ויעברו חלוצים ואם לא. . (את התנאי הכפול שכחו להתנות) הנה במכתב הלבנון הודיעה חברת כל ישראל בפאריז זה איזה ימים משני תלמידים מטירקייא אשר שבו כליהם ריקם מפאריז מפאת חסרון ידיעות נחוצות ואף כי נקוה שלא כן גורל התלמידים הנשלחים מפה בהנוגע להידיעות — בפרט כי לא אותן לבד אנחנו מבקשים כי בעד הצורך לעומת הממשלה כבר אמרתי שיש לכל תלמיד הצדקה להורות וללמד דַי והוֹתֵר. רק אנשים אשר ידעו להשכיל ולהורות באמת אנחנו מבקשים. צמח אשר יעשה קמח. וכי תאמרו מה נעשה? אם נרצה להעתיק לנו את הביבליא ולהביא השכלה שאינה מזויפת לארצנו? אף אני אומר לכם: נשקו בר אשכנזי גדלו ורוממו השפה העברית ותנו לה כבוד בעיני כל תלמידי בית הספר. הפיצו ההשכלה בארץ פנימה ולא תהיו כמחזרים על הפתחים לנוע אל ארץ — ולהביא ממרחק לחם ולא לשבעה. הכוס הזאת אשר שתיתי בשנה האחרונה לימי צבאי בבית הספר שתה אחרי

הממלא מקומי דוקטור ליימדאֶרפר זוגות זוגות לאין מספר. במשך שבעה החדשים שהיה פה חָלָה שלשה חדשים ובהארבעה הנותרים היו הם פורשים ובוכים והוא פורש ובוכה וחשדו אותו (אולי במה שאין בו) שמא יקטיר מבחוץ ויבנים לבפנים. וגם הוא כבר הודיע במכתב אשר עליו הוחילו כאל מלקוש שאינו רוצה להשָאֵר על משמרתו עוד ועל המורים והמנהלים והמאשרים והרבנים אשר מחוץ לארץ אני קורא את המקרא האמור (זכרי' ח') בימים האלה נאים ד' שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה (ההולך על ארבע משתכר אך ישתכר אל צרור נקוב) וליוצא ולבא — אין שלום . . .

והקול נשמע כי כמה מאוהבי הרמנות שָמוּ מחדש פניהם אל ה' אנטאָן לוי שהוא כעת בצרפת. באמת אורה כי הוא המוכשר היותר גדול לזה אך בכל זאת לא יוכל לברוא יש מאין — לא יוכל להוליד גוי ושפתו פעם אחת, לא יוכל להוליד מורים מנוסים בעוד שגם אינם מנוסים לא ימצאו ולא יפקדו — לא יוכל להוליד ספרים בין לילה בעד בתי הספר כל עוד שאין השפה מבושלת כל צרכה ושאלה משכנתה ומגרת ביתה כל כלי הקטן וכל כלי הגדול: לא יוכל להכחיד מן הארץ כל זכר שפת אשכנזית כמו שלא יוכל הצפור להחריב את מי הים במו פיו. ומה יענו הפענסיאָנאטים הגם המה ישלחו צעיריהם לעיר פאַריז? היוכל בית הספר המתמלא והמתרוקן מיום ליום היוכל הבור הזה להתמלאות מחוליתו? אך לשוא אשאל ואין עונה. ודעו איפה אדונים נכבדים מאשרי העם מבית ומחוץ למדינה כי המחלה הזאת לעשות מעשה קופים בנסיונות (עקספרימענטע) עם צעירי הצאן בבית הספר היא מכה מהלכת. ואם ירצו אנשים משכילים בוויען או בשאר ערי המדינות לעשות דבר מה לתועלת הארצות האלה יואילו לתת אוזן קשבת לעצת צעיר כמוני המענה והמדכא מעונות הארץ והוא, א) להוציא לאור מכתב עתי בלשון יידיש דייטש (יאַרגאָן) המלמד לאנשים דעת ולא יתעו אחרי מתעה ומורה שקר ובפרט בערי מולדוי כמובן מהאמור בראש דברי. והמ"ע הנ"ל יעשה שלום בארץ להוציא לאור כל חשבונות הוצאה והכנסה בכל צרכי צבור בכל קהלה בדפוס ובאותיות מאירות, עבריות מנוקדות, ב') להשתדל לעשות אספת המורים ברומאניא או לשאול את פי הנודעים בשם בפומבי במ"ע לחות דעתם בעניני השגוים האמורים למעלה אם הם בצד האפשרות או לא — אם יאמרו הן" יסוגו — הזרים לאחור ואם יאמרו „לא" לא יוסיפו עוד בני עֻוָלָה לענותם תחת מסוה הפסיעה הגסה ולהיות נרדף על צואר מכל המתנדבים בעם — לא בכסף ולא במחיר — זולתי למלא כפו קוצר בתוך השואפים ארץ בראש דַלִים . . .

בוקארעסט, כין פסחא לעצרתא.

יעקב חיים הלוי קאָרן מלבוב.

לפנים מוביה"ם בלבוב דירעקטאָר בקראיוכה וכול'.

חדשות בירושלם.

בימים האלה נתיסדה בירושלם חברה חרשה, ובשם „עטור התורה" היתה נקראת ביום הולדה, וע"י חולי נשתנה שמה „לכנסת ישראל". ידעתי כי הקורא היקר יפתח כאל מלקוש פיו בתקותו לשטוע מפי מטרת החברה ופעולותיה, אח יקר! אל תדמה בנפשך לשטוע כי נוסדה לתמוך דלים ורצוצים, או מנטתה לכונן בתי ספר — למען השיב את חמשה וארבעה הנערים הלומדים אצל הפראטיסטאנטים, אל אביהם שבשמים, אל תחישוב כי לקומם בתי מדפא הוכנה, לא! לא! כל הדברים האלה רחוקים המה מטנה והלאה, למורת רוחי, נהפוך הוא; החברה הזאת נטעה למען עור עיני העברים ולבצוע בצע מעשקות ע"י מזמות חדשות לבקרים, אך אחשוב כי עוד לא באה העת (ועוד חזון למועד) לכתוב כל עלילותיה ומזמותיה על ספר, ודי לי לעת כזאת להשטיע כי מיסדי החברה הם המה מטוני כזללות פרושים, וסופרם הנער העורי, יוסף ריבלין, ובראשם הרב ר' מאיר אוירבאך, ואלה אשר ידעו שמות האנשים האלה ומה טיבם המה יבינו מה בידם לעשות, ורק דבר אחד מעשיהם אשמיעך ואז תדע ובחנת מטרתם — בשמעם צדקת פזרון השר קייר נפ"ם שאמאמא מטונים, אשר צוה לתת בעד ירושלם חמש מאות אלף פראנק, התאספו כרגע ותרע עינם באחיהם האביונים הנכשלים, סן יקחו מה אם יוצא הכסף ע"י הרב ראשון לציון, (כאשר צוה כן לפני מותו, ראה הלבנון נומר ל"ז) ויבחרו מהפרים למשמעתם, את יואל משה מרפים ספרים, איש צבוע ומשחית לחבל, ואת זלמן ב"ר יעקב ליב המטונה, לא נופל גם הוא מהראשון לשלחם אל עיר ליוארנא, אולי יצלחו להשיג הסך הנ"ל בידיהם, ולהביאהו ירושלימה במחשך אל ידי המטונים, ושכרם הרבה מאד, מלבד הוצאות נסיעתם, ומלבד הוצאות אנשי ביתם, — ונראות מיסדי החברה מראשית אחרית מגמתם, יראו לנפשם פן יקומו אנשי לב נגדם, לבקש מהם חשבונות רבים, ויקדמו פני הרעה הנשקפת למו בראשיתה, ויביאו אל החברה כל פרוצי העיר, כל עוסקי בצרכי צבור, שלא באמונה, כל גבאי בקו"ח, וחברה קדישא, העומדים תחת דגלם, עדי היתה רבת עם, ואז הפילו אימתה ופחד על כל יושבי העיר התמימים, ובחוצות תקעו גם הריעו לאמר „איש איש אשר יפתח פיו לדבר דבר נגד המטונים וסופרם, נגד הרב אוירבאך" ומשרתו, דמו בראשו, כי גם כסף חב יפזרו מכסף נדבות אשר ירימו אחינו בחול, הבא לידם, ויתנו לאילי הארץ, למען קחת נקם. — ועוד יתרה עשו ראשי החברה, כי שמו פניהם לבער אחרי כל דבר, טוב ומועיל בירושלם ולעשותה בכיום הרס מיטום את חומותיה, ואין מלה בלשוני להשמיע כמו את המריבות והקטטות אשר סבבו בעיר בין אב לבנו ובין איש לאשתו, כאשר אודיע עוד בפרטיות בימים הבאים, זה הוא עמור התורה! וזאת היא כנסת ישראל! לראבון כל לב ישר היא „סכנת ישראל", כי מה יאמרו הגוים אשר בתוכם אנחנו יושבים? בראותם השערוריות, התועבות, והחמס, הרדיפות, והמחלוקות? עם כל נדבת רוחם, וטוב לבבם,

יאָלצו לתת עול כבוד על צוארנו, למען הכשיל מעט כחנו, כי אם כה יעלימו עין מאתנו עוד מעט, אז איש את רעהו יבלע חיים, וכדגי הים יאספו, וה' אלהים אמת יודע ועד, כי כל ישעי וחפצי במגלה זאת, הוא אך להסיר בשר המת מעל פצעי אחי ובני עמי למען החיש רפאות תעלה למו — אולי ישמעו ויחדלו מעשות מזמות ודבר בליעל בראותם כי יש מכתב עתי אשר לא יפחד מהשמיע מזמת אנשי מרמה בקהל, ואם לא ישמעו ולא יחדלו אז ידעו כי עוד נכונו להם שפטים, כי לא אשוב עד אגלה כל בשער ויהי מה! —

נ. ס.

זכרון.

בימים האלה גוע ויאסף אל עמיו הרב החכם מוה' דוד לוריא ממינסק, הוא דוד בן הרב החכם הגדול הגביר המנוח פאר היחש מוה' יעקב אהרן זצ"ל לבית משפחת לוריא ממינסק ברוססלאַנד, אשר קנה לו שם תהלה בחכמתו הנפלאה עד כי נתעלה בנעוריו לתור אדם המעלה להשגיח על השכלת אחינו העברים בגליל צפונית מערבית, וכראות הממשלה הרוממה את פעלו כי טוב ואת עבודתו הנאמנה בהשכל ודעת, ככדתהו בשני אותות כבוד לשאת תמיד על צוארו, הוא דוד אשר כתב את הספר „עומר בשדה". לבד זאת רב טוב עשה לבית ישרון ולא פעם ושתים עלה על הבמה להטיף את מלתו בשפה צחה ונעימה מוסר השכל, ויגד ליעקב חקו ומשפט לישראל כי לא כימים הראשונים המה הימים האלה, כי באה עת לעזוב את אלילי אולתם אשר כרעו להם כמו לבעל וללכת באורח מישור קדימה להיות נאמנים לאלקים ורצויים לעמים לבלתי שאת עוד כלימה וחרפה בלאומים. והנה בירח סיון העבר בהתחזק עליו מחלת הטחורים עלה עלה לעיר קאָניגסבערג בפרייסען לשאול שמה ברופאים לגהות ממנו מָזור, וכעבור ימים אחדים אחרי כי נלאה נשוא עוד את מכאוב האפעראציאן אשר עשה לו אחד הרופאים, גוע ויאסף אל עמיו לדאבון נפש כל חכמי לב ודורשי חכמה ומכבדיה, והמון אדם רב גם חכמי קאָניגסבערג לווהו לבית מועד לכל חי בכבוד כראוי לאיש כמהו ויקברוהו שמה. לזאת אמרתי לחוקק את שמו גם על לוח השחר ולהציב לו ציון עולם וידע גם דור אחרון את תהלתו.

וויען תמוז תרל"ג.

N. L.

תשובות

הגאון שי"ר זצ"ל על שאלות אהובו החכם מהור"ר יודא ליב בארנעס זצ"ל

נתן על ידי המו"ל מאת החכם ר"ק.

במ"א סי' קמ"ז ס"ק ה': ועיין בילקוט למגילה, ע"כ. החכם הגדול הזה הפריז על המדה מאד בלותו לקיים המאמר: לעולם ישכה אדם דרך קלרה וקילר כ"פ עד שאינו מובן במקומות הרבה. ולע"ד כיון למה שכמלא שם על

המקח וכלים מכלים שוכים כשהולילו כלי נישואין רחו חותם שכלים שהיו משתמשים בהם וכשחכו וכו' וחשב בשהיות כי שכוכה חותם שכלים שהיו משתמשים בהם קודם שבאו לבשוק"ל וכשחכו כשי הדין שלקוח להשתמש בשהשוק בכלים יכלים כ"ש בשכותם וכו"ש השג"ש שם למעלה, לכן בחות שכוכה דוק ומשל שהיו כלים של חול ומשתכים לוכת שכיהם כשהיו מציעים עליהם כלי בשו"ק ומפני שכבעם וכמצוחל שם בחדש למעוכה כל זמן שמצעת בשפחה היה פניה (של השפחה) ומשתכת כך כל זמן שהיו כלי בשו"ק מציעין בכליו היו משתכין כליו וכעשין כשופרת ע"כ. — ומגד זה תעיר לכ"ת כי יש עוד מאמר על מקרא זה בתלמוד שלא כוכל להביאהו היעב רק ע"י החדש (מגילה י"ג): וכלים מכלים שוכים משוכנים מיבעי ליה אמר רבא ילמה בת קול ואמרה להם לחלוכים כלו מפני כלים וכו' וכש"ה רש"י שם: כלומר בלשלך ומבוכתו ע"כ ושכוכה למה שכמלא בחדש בחדש שם בשמוך: מי גרס לבלשלך וכו' ע"י שבשחתם בכלי בשו"ק הש"ל בלשלך אמר בעשם חמרא להיתיה לאחני וכו' די שבשק כבוכלשלך (מן היכלא דבירושלם) מה כתיב בים בלילה קטיל בלשלך.

ב

שלילחות לו פ"ם: "מכחוב הילא של הלכות". ומחלם כאמר שחיבות חלם היו הוספם על הגליון ומיזה מעתיק קדמון בלחי בקי בדקדוק הלשון וכוונתו זה העתקת מכחב יד של הלכות, ועתה כפרש הוספם זו על הגליון הולנם הש"ך ומקובל מאחר בשבים הספר לך שלא בחקומו. ומכם כבר הרחיתי (תולדות כ"ן הערה 4) שכמה מדברי בש"ג מלוקטים מן השלילחות בלשונם וכן רחיתי עתה לא אמר לא הבחתי שם, רק מאמר למדתי ע"י שלילחות כ"ת כי כל דברי השלילחות פה מן גרס לריך חתן כי מערב בחיחיא וכו' עד קופס: בין בחיבו בין שלא בחיבו מותר שם בש"ג פ' כל שעה. ושיו העלים כובלים ומקרים פה בשלילחות לשבי המעתיק, וכמו שכרחה להלחה בדרשם דברים קלוסים "לחיהו גדי מקולם" ובשאר שלילה בלי חסובה, והמעתיק אמר ידע כי יש ממה שלפניו הדרשם גם בש"ג העתיק לו הדברים החקרים אללו ומשם ורשם בגליון "כ"ז של הלכות אבל המעתיק השני העתיק לו לא הכחוב בגליון בשרים הספר לך שלא במקומו אמר לחיה גדי מקולם, וזה בעבור שעלה גם שם מקרון דברים הע"ם שהשלחות הדרשם לא כעלה בש"ג (בשלילחות ד' ווילנא כחב המאחר בכ"י אמר זה)

המאסף.

ג

כרם חמד ז' דף לה. מר שמואל לע"ד לריכו שמואל יהחיבו'. ע"כ. כ"ת שמך גם בזה על יוחסין וקש"ל שהעחידו שמואל בש"ע ומר שמואל בש"ע. אך כבר בררתי שעכ"פ הגאון בעל קש"ל טעה שם מאוד בחשבו, שוא הוסיף על היוחסין כשיעות מעקומות שכעלה מר שמואל, והלאמונה היא האי שהילא

דאתאי לקמיה דשר שמואל אמר הא גר מ"ח יום כשתים ואולי (כלה כ"ח ג') ע"כ ואכתי שם מגוגל ובלשה בעלמא כי קתני שמואל ושר שמואל אחד הוא, פ"ל שמואל לבד יהודה — מי אמר שמואל הכי — לדידי מפרשא ליה מיהא דשר שמואל — מהכי שמואל דבד גוברים. הכלערך עוד לרחים יותר גדולה כי הוא שמואל הוא שר שמואל, ועוד מה שהאחר כאן על שר שמואל דבד גוברים כמלא ג"כ. על שמואל שתם (שם ק"ל). ומעיין רואה כי זה שנקרא בפי מקדמי התלמוד בשם שמואל שתם נקרא בפי תלמידו דב אחי ב"ש שאר שמע ממנו פירוש לדברי עלמו וכן בפי המאסף עוגדא דשפירא ובלא קפק גם הוא תלמידו, בשם שר שמואל. ועוד כעין זה (כתובות פ"ט) ושמואל אמר לף בעקום שכותב כתובה ולשמואל כותבי סודר ? אמר רב ענן לדידי מיפרשא לי מיהא דשר שמואל וכו' ומלשתי בש"א שם בשם ר"ש מהדורא קמא וז"ל שר שמואל הייגו שמואל גופי' ולאו שר שמואל מעלמא ואידי דבד ענן תלמיד שמואל הוא קאי ליה שר ש"כ. וכן (גיטין לז) אמר רב ענן שמעית מיהא דאמר שמואל תרתי חדא הך וכו' ואידך — ושמואל אמר וכי פ"כ הוא הוא; ועוד (קידושין כא) ושמואל אמר פ"ל ר"כ לבד ענן כי הויתי בים שר שמואל, ועוד (כתובות קא) אמר רב ענן הוי קאימנא קמיה דשר שמואל — ומעתה נבין לך הסכיל רב סריפא גאון בתשובתו שנעתקה בערוך (ערך חזי) וז"ל ודבר שכיי רואה שבשבל וכי כגון שר עוקבא שר יומבן — ויש בהן שמאחרין לא שר אחר שמותיהן כגון הוכא שר — אלא רבינו שמואל שתלמידיו אומרו שר שמואל עכ"ל. ועוד קיוט (ב"מ נ"ז) אמר שמואל המולח שטר הקנאה בשוק — אמר רב כחזן אצל מן קופרי דייקי דשר שמואל הוי וכי וכתב שם מקדר התלמוד קרחוהו שמואל וכ"כ תלמידו קרחוהו שר שמואל. ובלשה עוד דבר אחד (בילה נז) הסוא קמיה דסוא מקדר מתכתי קמיה דשר שמואל — פ"ל שמוך לדידי ופרש"י דמעבדא אכולא כהלעי שסיא עיבו, וכהלעי היא מקום שמואל והוא הוא, ואם הרא"ש גרס שם שמואל הוא רק קילור ממנו, שהרי רש"י ור"ב ורי"ף והגמ"י גרסי כלהו שר שמואל; ועי"ש רש"י כהלעי מקום שמואל שערתי בתחלת שכ"כ בעזור שאול שם לשבי זה אחוה דשמואל מעבד אכולא כהלעי, לזה כ"כ שגם שמואל גבו הלך בדרך אחיו ומעבד אכולי כהלעי, אמנם אמ"ז רואי לעיל יש שיבוש בגמרי ול"ל דשמואל מעבד אכולי כהלעי וכש"ג בש"ג שם ור"ף ורן ורא"ם וכ"מ וז"י, ועכ"פ נמדין אנו מכל זה דשתוף דתלמידא קולאהו שמואל לך כשמשבחים ותלמיד דיחד קמיה קולאהו דרך כבוד שר שמואל כמו שקולאהו תתלמיד. — ומעתה אין קפק שגם בדשיתא הסבי שמעיה בשם"ד: הסוא שקיבל דהוה בי שר שמואל (עירובין קל) הוא שמואל ועובדא לידיה הוא דאיתחי מר מתלמידא כמו הסוא שפירא בדשיתא הרשכוכא. ועד"ז אמר כ"כ בר יצחק אנא שפיקנא לשר שמואל עשיתא לטולא.

ובלשה כל דברי היוחסין בעלמא, הוא כתב בקילור כלשכו ושביל קו שקום אחד בלי בשיתא שקום ומכל זה בלשה לכתוב שאחרו יותר מיוסף

מכל נסיעת שם ז"ל: אך שמואל מיד קבלתו כי הים היה גולה והיו עבדי פרעה ע"כ ובשם"ר העתיק לשונו זה ותמ"כ מביא הפיוט אל שם אך שמואל, וביותן הר פעמ ליקנע לביתו ולא אכיל לעבדי פרעתא (בילה יד ב) ע"כ ואל זו הכתיבה כיון בעל פיוטים ופה היה לו מקום להשוב הפרש בין שמואל ואך שמואל מפני ג' טעמים ל') הר פעמ בימי חצי ריבע ר"ח בשום תופן שיהיה בן דורו של שמואל והב' פרעתא לעבדי לא תכון בעיניו להיות אלא שמואל בר חצי בר גולה כמלא כן היה פ' מי שאמזו, תמכם לפניו הגי' הר. פפי ושם"ר בעלמו גרם כן בערך הר פפי ושם חפשר לומר כי הוא הר פפי הכתבון ועליין לא יתיצב היצב. תולם מלאתי בפ"ג ס' י"ע הגי' הר פעמ ליקנע לבי בר שמואל מרן ונפלה זאת כל ראית היומנין, ועכ"פ שמואל אך ליקנו שאם שמואל בל"ק, וכבר כתב רש"ג בתשובתו שהעתקנו למעלה: ויש שמואלים אך אחר שמותיהן כמו הוגה אך וכ' ולפי ג' ס"ג יהיה זה בר שמואל אך מזרע ראשם גולה ואלו היו עבדים פרולים. ויש עוד (מכחות לד ח) הר פעמ ליקנע לבי אך שמואל, אלא בגליון שם אלא הר פעמ "כ"ח הר מאכי" וגם פה יש לגרש גי' ס"ג בבילה, ומקום היותר קשם שמצינו בשם"ר הוא (בילה כח) אלבריה הצא למר שמואל, ותאכלה עיבי ומלאתי בשאילתות (קוף בשלח) אלבריה הצא לבר שמואל אך, ועוד שמואל לפניהו בבלה (קו ח') אלבריה הצא לבר שמואל ובר שמואל ליכנו ג"כ שמואל ולא אך שמואל. ומלאתי עוד בשאילתות (רים חזריע) דגרים בבלה שם: אלבריה הצא לבר שמואל אך, ויתכן לגרום כן ג"כ בשאילתות קוף בשלח (ובב"י: בשפוט ווילנא: לבר שמואל כמו בגמ' המפקם) והוא הוא לבר פפא ליקנע לביתו בפי ג' ס"ג (ס' י"ע) בבילה יד. ומלאתי עוד בר אך שמואל פקיד לביתהו לבצא י"ב אלפי זוזי (כלרים כה). ויש לי לבריש על בר שמואל זה ואין להאריך פה. עכ"פ אין עוד אך שמואל בש"ע אלא יפה שמואל פשם! וידע עתה כ"ת כי אם לאמר הר פפא (בפי ג' הפ"ק ולא בגי' ע"י) אך ליקנעי בתרי למר שמואל כיון ג"כ לשמואל פשם ותמר מותו קבלתו אז לבבודו אך שמואל. ומ"ז מלאתי ביומנין המדפס ד' לובלין ויש בו סדבה שיוויים אלא אך שמואל ז"ל: אלבריה הצא למר שמואל, הר פפא ליקנע לבי אך שמואל ותמר שאכי דבי הר שמואל לאיכא פרעתא לעבדי בזמן פרעתא בזמן רבה (?) וכשמת היה הצא (?) מיתתי בתרים וכפל קבה מעלמא ובעא לסבגו (?) וזה לישו שמואל אבל בתלמוד תמלא לפעמים לשמואל עלמו שבקבל אך שמואל. ע"כ. סבה הוא מודה בתקבה וזה כפי לישתו אך אלא הר פפא ליקנע ואלבריה הצא לישו מודה וזה מפני שלא רשם גי' הגי' ושאילתות שבלישו ודבריו ובוסחתו מצורכים לע"ל.

ד

"ל בקדים בריך הוא בשתכשתא"? כ"ת כיון למה שבתיב בד"א (ש"א כ' ס"ק ג) בשם ר"ז ד"ל דקודשא ובוא שם בשתכשתא ותמ"כ יאמר בריך

הוא לעילא מבל המפסיק אלא צריך הוא — עיין הוא בילמ. עכ"ל. ובע"ד נכון שאין לכוון בתפלתו לא אחר לקודשא בריך הוא, ועכ"פ אותם הבאים אחר לקודשא יותר הם עוונים מאותן הבאים אחר צריך הוא, וכפי הנראה מלשון מ"ז צריך הוא לעילא הוא מאחר חדם בפ"ע ואין קפק אלא כי פיכוסו זה בעל מעיקרו; ומכח מליבו בתלמוד כמה פעמים עלות קודשא צריך הוא מחובות בעלמן מבלי מאחר כשאך בך אל צריך הוא, ובקדושה שלאחר קבורה: ויעויין קוב"ם בשלבותיה, ובבית שלילות דבר בריית קוב"ה לעלמא וכי, ושם עוד: צריך שמיה לקוב"ה דיהב לן תוריתא, ושלם התיבות קוב"ה בן בן שלם תיבות העבריות הקדוש ברוך הוא ואין להפרידן. — ומגד זה לעיניהו עוד על מה שאנו אומרים בר"ה ויו"כ "לעילא ולעילא" וכן המוסחא בקידושי ומחזורי ליטלא אשר תחת ידיו והשבחות שפיקו להם בחד לעילא בכל יומי השנה, אלא בפיוטים הובאו בתחלה לגרפא ומשבחו בך מלילא ומשם באו פיוטי הקליר, כי משולש בן קלונימוס, ולי שלמה הבבלי וכיולא בהם והמחזורים הראשונים אשר הובאו משם היו לר"ה ויו"כ והיה כתוב בהם כל התפלה וגם פסוקי דזמרה מרחם ועד סוף והיולדות והקדושות בתוכע ומתוך המחזורים ההם התפללו אז ואלא הקדים של יתחדש מלאו לעילא ולעילא ואמר כן הש"ץ ביום טוראים. וכזה בעשה ג"כ בפיוט "בפי ישרים, בנוסח הליטלקי" חומרים כל שבחות השנה פיוט הזה והמחזורים אשר השיבו מתחלה הלרפתים רק לר"ה ויו"כ וקבעו כן בסידור התפלותיהם ותשבו אח"כ כי כל זה לר"ה ויו"כ, וכהנה וכהנה בעשו עוד עד"ז הוספות ושיוויים בזמן שלאח"ז.

כבר היה לעולמים.

פעמים רבות יביאו לנו חכמים וישלמים מאמריהם ומראים את גודל חכמתם ורחב דעתם, אבל בחפזם ישנו לפעמים ויטעו באמריהם: אנכי יודע אדם גדול אחד חכם זמננו, משורר ומבקר, שגה בספרו והטיח דברים על ר' אלעזר בר' שמעון, ובאמת על ר' אליעזר בן הורקנום והוא ר' אליעזר הגדול נאמרו הדברים, וכאשר העירותיו על שגגתו, הודה על האמת, כן ראיתי מחבר אחר אשר כונן פרושו על כל התורה וחמש מגלות וזכה כי יתפשט פרושו בין רבבות נשים עבריות, כי שגה ברואה ויספר ספור אשר התיעץ הורדום המלך את ר' שמעון בן שטח, ובאמת התיעץ עם בבא בן בוטא (בבא בתרא פרק ראשון).

גם עתה ראיתי בהשחר חוברת ששית שנה זו בספר מנחם הבבלי להפלוסיף ד"ר ראבין צד 39 בהערה וזה דבריו: "כפי הנראה היה בן זומא חבר מבת האיסיים, וכמוהם העמיק הרחיב במסתרים, וכמוהם מאס בנשואי אשה אם

אמנם לא הודה ולא הורה הטדה הזאת בפיו, ע"כ אמרו עליו נאה דורש ואינו נאה מקיים" נפלאתי מאד איך בקי נפלא כמהו יטעה בתלמוד ערוך (יבמות דף ס"ג ע"ב) תניא ר' אליעזר אומר כל יהודי שאינו עוסק בפריה ורביה וכול' בן עזאי אומר כאלו שופך דמים וממעט את הדמות וכול' אמרו לו— לבן עזאי — יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים אמר להם ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה, וגם בן עזאי נסיב אתתא ופירש ממנה מפני רוב תשוקתו לתורה, כאשר נראה גמרא ערוכה סוטה דף ד' ע"ב) והאיכא בן עזאי דלא נסיב ? איבעית אימא נסיב ופירש הוה וכו', ואם היה כדברי הר"ר ראבין כי בן זומא לא לקח אשה, מדוע לא תשאל הגמרא והאכא בן זומא דלא נסיב ? זאת מצאתי להעיר ואם יש דברים להר"ר ראבין להצדיק את נפשו יבוא ויצדיק.

קאוונא י"ג סיון תרל"ג.

אברהם צוקערמאן מאשמינא

הערת המו"ל — אחרי אשר נדפס העלה ההוא בא אלי מכתב גם מהמחבר והנכבד ויער את אזני כי שגיאה נפלה בדבריו בכתבו ואמרתי לתקן זאת בסוף הספר, ובכל זאת לא נמנעתי מלהדפיס ההערה הזאת, כי אין משוא פנים בדבר.

שִׂפַת עֵבֶר.

זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם (דברים ל"ב)

מֵאֵז מֵאַרְצוֹ זֶה שָׁנִים אַלְפַּיִם,
נָדַח יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁכָּנָיו דִּכְּאוּהוּ.
וַיָּבֹא בָּאֵשׁ וַיָּבֹא בַּמַּיִם,
וַיַּכְּשׁוּהוּ עָרִיצִים וַיְעַנּוּהוּ;
אַךְ קָם יִשְׂרָאֵל, קָם עוֹדֶנּוּ,
עוֹד עָצְמוֹ בּוֹ, כֹּחוֹ לֹא יַעֲזֹבֶנּוּ.

מַה כֹּחוֹ מִלֹּחַ הָעָם צָאן נִדָּחָה,
מַה כֹּחוֹ מִכֹּחַ שֶׁלֹּא יִכָּנֵעַ?
כֹּחוֹ רוּחַ קַדְמָתוֹ עָלָיו צָלָחָה,
בָּהּ שִׁית עָזּוֹ עַל כֵּן לֹא יִפָּרֵעַ;
עַל כֵּן כֹּחַ בַּעֲצָמָיו כֹּחַ שִׁבְעָתַיִם,
לִסְבֹּל סֵבְלוֹ מִשְׁנוֹת אֶלֶף פְּעָמִים!

וּמַה קַּדְמָתוֹ הִיא כִּי לֹא תִשָּׁכַח,
וּכְבָר אָבַד מְנֻחוֹ מַלְכוּת וְאֶרֶץ.
בֵּין כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל נֶחְשָׁב כְּאוֹרֵחַ,

וּלְמָאז עַד הֲלוֹם עוֹד נִרְחָב הַפֶּרֶץ?
עַל לִבּוֹ הִיא חָקָה, בּוֹ יִשְׁאָנָה,
לִבּוֹ יִשְׁבַּח אִם אוֹתָהּ יִשְׁבָּחֲנָה!

תָּמִיד יוֹם וָלַיְלָה אָזְנָיו תִּשְׁמַעְנָה,
גַּם בְּקִצּוֹת תֵּבֵל בַּאֲשֶׁר הוּרַד שָׁטָה,
שִׁפְתֵי אֲבוֹתָיו בִּשְׂפָתָם לוֹ תַּבַּעְנָה,
בַּיָּמִים מֵקֶדֶם אֵיךְ קָרָנָם רָמָה;
מֵעֵת אוֹר בָּקֶרֶם צֵאתָם מִמִּצְרַיִם,
עַד רַד יוֹמָם צֵאתָם מִירוּשָׁלַיִם.

וּשְׁפַת אֲבוֹתָיו בַּמֻּתּוֹת אִם יַחְשְׁבוּהָ,
עוֹדָהּ חַיָּה אַף הוֹדָהּ כַּחֲצֵלֶת,
וּבְנֵי דוֹר תַּהְפּוּכוֹת אִם יְזִילוּהָ,
עוֹדָהּ נִכְבָּדָה וּלְכָבוֹד פּוֹעֶלֶת;
גַּרֵל שִׂפְתֵי חָלוּף לֹא יַעַל עָלֶיהָ,
כִּי סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ מַעְיְנֵי חַיֶּיהָ.

זֹאת הִיא יִשְׂרָאֵל! נַחֲלַת גְּאֻלָּתְךָ,
בָּהּ תֵּלֵךְ קְמָטִיּוּת, בָּהּ תּוֹסִיף חָיִל,
קַחְתָּהּ מֵעִמְּךָ לֹא יָכְלוּ שִׂסְיָךְ,
וַתְּהִי לָךְ שֶׁמֶשׁ יוֹמָם, יָרֵחַ־לָיְלָה;
בָּהּ מִקְצוֹת תֵּבֵל חִבְּרוּ נִדָּחֶיךָ,
בָּהּ אַחֲרֵי הָשְׁפַּלְתָּ נוֹדַע גְּבֻרָתֶךָ.

קוּם יִשְׂרָאֵל חֲזָק, הַחֲזֵק בִּשְׂפָתֶךָ,
וּזְכוֹר קַדְמָתְךָ, גּוֹי מֵעוֹלָם אָתָּה!
גּוֹי מֵעוֹלָם, הֲלֹא תֵדַע מַה כֹּחֲךָ?
זֶה כֹּחֲךָ פִּיךָ, כִּי יָדְךָ הוֹי, מָטָה!
שָׂפָה אִם תְּסוּפָה, סוֹף עַמָּה אַחֲרֶיהָ,—
עַל כֵּן הִזָּהֵר בָּהּ, חַיֶּיךָ — חַיֶּיהָ!—

אברהם כהן קאפלאן.

ידיעת ספרים.

שני המאורות הגדולים

מאת מרדכי בן דוד סטרעליסקער. לעמבערג תרל"ג.

כבר הדבר מאוד לאחר מבני הדור החדש להביא במשפט רבני אחד הסופרים אשר כבר זכה לשם בהדור אשר לפנינו, ישנם רבים וביניהם גם

מחבר הספר הזה, אשר יד ושם להם בספרות העברית כי הרבו לכתוב בדרך אשר כתבו סופרי ישראל על הרוב עד הנה, אך לחיך בני הנעורים לא ינעמו עוד מטעמים כאלה, ועל כן יעותו לפעמים משפט אל הקצה השני וישליכו גם את הטוב גם את הרע כדבר אין חפץ בו. הספר הזה הוא כרוב הספרים מסופרי הדור שעבר, היינו אספת מאמרים ושירים, דרושים וחכמות וספורים אשר על הרוב יבואו בספר רק על דרך אגב, או איידי דאתית להכי נימא בה מלתא, אשר לא יניחו רוח הקורא אשר הסכין לקרוא בשפות עם ועם כל דבר במשטר וסדר, גם תכן רוב השירים לא יקח לב רוב הקוראים בבני הנעורים, ואם אמנם לא נכחד כי ישנם בו גם שירים נעימים, אך בלבול הסדר יעשה את כל הספר בעינינו כספר החתום. ובדבר הזה עלינו להעיר את אזן הסופרים הצעירים כי יזהרו מאוד לבל ילכו בדרך הזקנים, כי המשטר והסדר דבר גדול הוא מאוד מאוד.

עמק יהושפט

או החלי־רע מאתי אברהם בנימינזאָהן, זיטאמיר תרל"ג.

ככמיהין ופטריות כן יציצו בעת הזאת ספרים קטנים וגדולים ברוסיא וגאליציע, כרבם כן אך צמחי יום אחד המה, היום יציצו ומחר יחלופו ואין זכר למו, ולולא התעו אנשים לבלות את העת בקריאתם וכספם בקנינם ולולא שחתו את טעם הנערים אשר לא יבינו משפט כי אז לא שם כל שופט את לבו אליהם, ועל הרוב לא נשים עור את לבנו להם אחרי אשר קראנו בהם שתים שלש דלתות, וגם זכרון הספר הזה אולי לא העלותי על גליון לולא ראיתי בו דבר אשר ראוי לשים אליו לב.

המחבר אשר בלי ספק היתה קשה עליו פרידת הספר מביתו בלכתו לבית הדפוס (ומי יודע אם לא נבואה נזרקה בו כי טוב היה לשניהם ולכל הקהל לולא נפרדו עד נצח) ישים אל בנו אהובו זה את מדברותיו ויאמץ רוחו לבל יחת ממבקרים, ולבל יהיה מהיר חמה אם איש לא יבין דבריו וכולי וכולי, כל הדברים האלה כבר זכה הקורא העברי לשמוע אלפי פעמים ובלי ספק ירכין ראשו גם להגל הזה וינצל, אך זה חדש מצאתי בספר הזה; כל הסופרים אשר ידברו את חבוריהם, יודעים המה כי להם הזרע, ואם גם מעט הבל ושטות יעבר על פתחי פיהם נסלח להם כי מי הוא האב אשר לא ידבר לפעמים דברי שטות את בניו הקטנים האהובים לו? אך המחבר הזה ידגור לילד זר, הוא העתיק משפת רוסיא חזיון אשר אין בו לא טעם ולא ריח, ויכתוב אותו בשפה אשר אין לה לא טעם ולא ריח ולא תואר ובכל זאת נפשו מלאה געגועים על הבן היקיר הזה ויקרא מראש "בוערים בעם„ להקוראים אשר יעיזו מצח לקרוא אחריו מלא. ענוה יתרה כזאת היא באמת מדה יפה וראויה למעתיק ספר משפת רוסיא ללשון הקדש למען יזהיר את אחיו "כי ישמרו את רגליהם ללכת אל בית התפלה להתפלל בלא שפתי מרמה וכדומה„ וראויה היא להודע בקהל.

קבורת חמור (המשך מחוב' ט')

כה ישב יעקב חיים זמן כביר בחדרו בבית המלון שקוע בהמון מחשבותיו עד כי לא שמע גם את קול ההמון הגדול אשר בחדר המשתה, קול האכרים הלומי יין דגן, וקול האורחים היהודים אשר ישיחו יחד בקול גדול, וגם את מצבו שכח רגע בהמון שרעפיו אשר כנלי מים רדפו איש אחיו ויגרשהו ממקומו, אף את הספר אשר לפניו ואת ראשו הפרוע לא זכר, עד כי העביר מבלי משים ידו על מצחו כאשר הסבין תמיד בהגותו בגמרא ויחפש רגעים אחדים את מצנפתו בתמהון עד אשר זכר כי הסירה בידו מעל ראשו ושחוק עבר על שפתיו ויקרא: אמנם לא גוי הנני כי אם יהודי, כי עוד לא הסכנתי לשבת בראש פרוע, ובכל זאת יאמר לי כל רואני: לא לישראל הוא, כמו נבלה עשיתי מאין כמה. הוי מה נואלו אלה האנשים ואיך לא ידעו משפט תורתם ואלהיהם! כגוי, כמפיר ברית וממיר דתו יחשב בעיניהם האיש אשר יהגה בספרים כתובים לא עברית והמגלה ראשו, אשר לאלה אין שרש וענף לא בתורה ולא בדת, ורבי נעמציל שמריה, הפושט עור היורשים מעל עצמותיהם ביום קבורת אביהם ולא ידע חנות לא על יתום ואלמנה ולא על כל עני ואביון, כי יקח מכל הבא בידו, הוא יחשב כצדיק והוא יעשה משפטים בעניי עמו, ימסרם לעבודת הצבא ויקברם בקבורת חמור והם חיים ערנה, הוי עם סכל! אמנם מה היא חכמה ומה סכלות? כל אשר בידינו לעשות למען נטיב לנו נעשה, האם טובים המה שרי הארץ מרבי נעמציל שמריה? או הידעו המה רחמים יותר ממנו? ומה הן למדו דעת וידעו מה טוב ומה רע ובכל זאת רק אחרי בצעם לבם הולך וידכאו אביון בשער... פתאום נפתחה הדלת מבלי אשר דפקה יד איש עליה בתחלה, כי בארץ ההיא לא ידעו מהמנהג הזה אף כי כבר צוו עליו חכמי התלמוד, כאשר לא ידעו כי למען נקות האף דרושה מטפחת, ועוד מנהגים רבים כאלה בדרכי האדם עוד לא נודעו להם, אף כי ספרי מנהגים והלכות דרך ארץ להם אשר רבו מספר, אך העם הזה הן רק עם ת ו ר ה הוא, ולא מעשה, ומה צדק בדחן אחר אשר אמר בנשאו מדבריותיו בבית החתונה ויאמר: הידעתם מדוע לא ידעו בני ישראל דרך ארץ? וכאשר החישו כלם ולא ידעו להשיב ענה הוא אמריו: יען כי בצאתם ממצרים לא נחם אלהים דרך ארץ, וגם בעל בית המלון אשר בא לחדר יעקב חיים הראה לדעת כי לאהלך בדרך אשר לא נחהו אלהים כי פרץ אל החדר בחפזון ויקרא: פנה החדר להאדון הבא —

יעקב חיים נבעת רגע כי היה עוד שקוע במצולת מחשבותיו וישכח כי ראשו פרוע וספר כתוב בשפת הארץ לפניו ויבט בפני הדובר בו כאיש נפעם כי לא שמע דברו, ובנשאו עיניו ובראותו את השר על יד בעל הבית מלאו מתניו חלחלה, כי דמה כי על פי רבי נעמציל רדפו אחריו והשיגוהו, ויעמוד על עמדו כבול עץ ויתבונן רגע בבעל בית המלון הדובר בו ורגע בהשר ולא עצר פח להוציא הגה מפיו.

— הלא השטעתיך כי את החדר הזה נתתי להאדון — קרא בעל הבית

שנית ויראה באצבעו על השר אשר בא החדרה — ומה תחכה עוד ? פנה החדר —

בשמעו דברי בעל הבית כי לא אותו כי אם את החדר יבקשו שב אמץ לבו לו כרגע ויתבונן בפני הדובר בו רגעים אחדים בעז מצה ויקרא בשפת הארץ: בטרם אשיבך מלים אשמיעך כי לא תדע דרך הארץ בדברך אלי יהודית באזני השר אשר לא יבין דברינו —

— לא לשמוע הלכות דרך הארץ מפיך באתי הלום — קרא בעל הבית בקול טושל — כי אם לצות עליך כי תפנה החדר —

— ועל דבר החדר אומר לך כי אין לך כל צדקה לצות עלי אחרי כי שכר שכרתיו ושלמתי מראש בכסף מלא, ואם אניח את החדר להשר למענו אעשה זאת ולא למענך —

— טוב מאוד ! בהכמה דבר — קרא השר ויגש אליו וינח ידו על כתפו — לא מבני המדינה הזאת הנך, זאת אראה, כי תדבר צחות כאחד ממנו ותדע דרך הארץ, ובכל היהודים במדינה הזאת לא ראיתי אף אחד אשר ישכיל כמך, לכן תנעם לי חברתך מאוד ויחד נלין בחדר הזה אם תחפוץ —

פני יעקב חיים נהרו בשמעו תהלתו מפי השר לעיני בעל הבית אשר עמד כאיש נדהם ויפער פיו כי לא האמין למראה עיניו ולמשמע אזניו.

— מה תעמוד כבול עץ — נתן עליו השר בקולו — הבא מטה הנה כי יחד נלין פה —

— אך אולי אהיה למשא על אדוני — אמר יעקב חיים.

— נהפוך הוא כי ינעם לי מאוד ללין אתך יחד — בעל הבית יצא להביא המטה ויספר ליתר האורחים את הפלאות אשר ראו עיניו, כי ראה את האיש אשר חשב לתופש התורה יושב בראש גלוי ומדבר בשפת הארץ, וכלם התפלאו כמוהו עד אשר חרץ אחד מהם את משפטו כי בלי ספק האורח הזה משמד הוא, וכלם החליטו כי צדק במשפטו ויחדלו מהתפלא עוד, ואף כי כלתה נפש בעל הבית לחפש במלתחת יעקב חיים לראות אם ימצאו בה תפלין בכל זאת לא עשה כזאת כי נפל פחדו עליו, ואף כי חשב בלבו כי משמד הוא בכל זאת ערך לו המטה בכבוד וישתחוה לפניו בצאתו.

הנה כן דרך העם הזה, לאחיהם יציקו ויכבידו עליהם עולם כאשר תמצא ידם, ולא ישיבו אל לב אולי ילאו הנרדפים נשוא חמת המציק ויפתחו חרצבותיהם מעליהם, ואך נמלט איש מהם ויתכחש לעמו ואמונתו אז יפחדו ויראו ממנו וגם לא ימנעוהו מכבוד וכל אלה יען כי יחשבו את נפשם כערבים זה בזה וכאחים מבטן, וזה דרך כסל לרוב בני האדם לעשות כזאת לאוהביהם וקרוביהם ; ישנן ממשלות הנותנות חקים טובים לבהמה לבל יעבידו בה בפרך ומשפט האדם תנזלנה ; לאלפים המה האנשים אשר לבם טוב ולא יבואו בריב את איש ולא יקללו את רעיהם ובכל זאת לא כן יעשו לבני ביתם, לנשותיהם ולבניהם ולאחיהם, גם מצה ומריבה גם קול מהלומות ישמע לפעמים בבית אנשים אשר מעודם לא באו בריב, ולא ישיבו אל לבם כי את זרים יתהלכו במישרים

ומעצמם ובשרם יקשיחו לב, וכן יעשה העם הזה לכל בני עמו יען כי כאחיו ובני ביתו המה בעיניו ולכן ירבו הבוגדים בהם עת אשר יכשל כח סבלם למען ימלטו גם מאהבתם גם מקנאתם . . .

ט.

אֱצְבַּע אֱלֹהִים.

ביום הראשון לסליחות היתה מהומה גדולה בעיר כשולה, כל האנשים והנשים אשר השכימו קום להרבות בתפלה וסליחה לפני בוא יום הדין הגדול למען יכפרו פני אל זועם ולא יבא אתם במשפט על כל מעשיהם, אחרי אשר שפכו לבם ודמעות עיניהם כמים התאספו כלם ברחוב לפני בית רבי געטציל שמריה אשר שם נעשו נוראות היום ויספרו וישמעו ויקראו וישתוממו בקול המולה ומהומה מאין כמהו. האנשים האלה אשר לא ימצאו מקור להם אשר ממנו ישאבו להרות נפשם הצמאה לחרשות ישישו אלי גיל בהביא המקרה לידם דבר חדש ויחזיקו בו ויתענגו עליו עד כי ישכחו גם מאכול לחמם, ומה גם ביום הזה יום צום ליראי אלהים, ביום הזה לא מהרו לעזוב את המקום אשר ממנו יצאו החדשות אשר נעשו ביום ההוא בעיר הגדולה לאלהים בעיר כשולה המפארה.

— המת שם מחנק לנפשו ויגיע עד שערי מות —

— לא כן הדבר רק שרט בבשרו שרטת לאות לבל ישכח דבריו —

— לא מת אחר כי אם רבים סביב שתו עליו וישפתוהו עד עפר —

— חטאים בעיר! —

— לא חטאים בעיר, כי אם הוא לבדו חטא בהפרידו בין איש לאשתו על כן יסרהו ה' —

— הוא עשק אותנו כלנו וירבה "דמי קבורה" לכן באה עליו הרעה —

— ומי יתן והיה כן לכל העושקים, לבעל מכס הבשר והנרות ולראשי הקהל —

— ואני אומר כי רק בעבור החטא אשר הפריד בין איש לאשתו בא עליו מוסר אלה, כי לשונו האריכה עד ברכיו ולא יוכל להשיבה אל סיו יען כי חטא בלשונו ולוא נוסר על כי הרבה דמי קבורה כי אז נשברו ידיו כי בטרה כנגד מרה ישלם ה' לעושי עול —

— הן גם ידיו ורגליו נשברו וכל גויתו כחרש הנשבר —

— שקר הדבר, רק את לשונו הוציא המת מחכו —. כה חוו איש איש דעתו ופתאום נראו פני רבי חשביה בעל מחשבה אשר יצא מהבית וכלם עטרוהו והקיפוהו בשאלותיהם.

— האם שבה לשונו לפיו? —

— האם כבר מת? —

— והיום תהיה הקבורה? —

— לא היה ולא יהיה, הוא לא מת ולא תהיה לו קבורה היום וגם לשונו

בפיו אך חולה הוא ועל כן אל תרימו במרום קולכם — ענה רבי חשביה וישב הביתה.

— הוא כופר בַּכֹּל — ענו אחדים ויניעו אחריו במו ראשם. אמנם מפי כלם הן לא נציל דבר אמת ולא נדע מה נעשה בעיר לבן נבוא נא ביתה רבי געמציל למען נראה בעינינו, הן לפנינו תפתחנה הדלתות הסגורות בפני כל העוטרים את הבית מסביב.

רבי נעמציל שוכב על מטתו, לראשו חבושה מטפחת, עיניו סגורות ופניו כפני מת אך לשונו אשר האריכה עד ברכיו לא נראתה לעין, סביב מטתו ישבו ראשי החברה, וסופר החברה יושב אל השלחן ועט וגליון בידו, אך לא יכתוב, מחכה הוא לפקודה, פתאום פתח החולה את עיניו ויבט סביב כמשתומם רגעים אחדים ויקרא: עודני חי! כן הוא, עודני חי ואעשה כאשר צוני אלהים כיד מלאכו אשר שלח להזהירני —

— האם תמצא עתה די כח בלבך לספר לנו ככל אשר קרה אותך? — שאל גבריאל הנאמן.

— ה' השיב לי כֹּחי למען אתנה צדקותיו ונפלאותיו —

— אם כן ספר נא לנו —.

שמעו רבותי, לפניכם אתודה היום כי חטאתי חטאה גדולה בהפרידי בין איש לאשתו, בין אסתר בת בתי היתומה באין אב ואם, ובין אישה אשר גם הוא יתום — בדברו בכה בכי תמרורים — חטאת נעוריו זכרתי ואקשיח לבי ממנו, ולא השיבותי אל לבי כי אז היה עוד נער ולא ידע בין טוב לרע, אך כבר נחמתי ממעשי זה ולוא ידעתי איפו הוא כי אז כבר השבתיו הנה, אך באלהים נשבעתי כי לא ידעתי, ובלילה הזה בלכתי אל בית התפלה וגר דונג בידי להאיר לי הדרך, והנה פתאום תמונה לנגד עיני, תמונה נוראה אשר למראה בעתתני פלצות וכל עצמותי רעדו, לא יכולתי למוש ממקומי מרוב הפחד והנה התמונה, מת עטוף בתכריכים וזקן גדול לבן לו, שולחת ידה למולי ובקול נורא כמו מעמקי שאול בא לאזני קראה: נעמציל שמריה, השגה אתה מת! — עיני חשכו וקרסולי מעדו ואפול מלוא קומתי ארצה והגר נפל מידי ויכבה אך עוד היה רוח באפי ואשמע את קול המת דובר אלי שנית: חטאה גדולה חטאת בהפרידך בין איש לאשתו אשר שניהם יתומים ואני אבי חיים יעקב באתי אליך להזהירך כי תטהר להשיבו אל אשתו, בעיר גמלה תמצאנו, ואם כזאת תעשה אתפלל בעדך אל האלהים ויאריך ימיך — לבד מהדברים האלה לא שמעתי עוד מאומה כי רוחי עזבני ואתעלף, וזה לא כביר נראתה אלי גם בתי אֵם אסתר ותבך ותתחנן לפני כי אשיב את אישה אליה. לכן רבותי המצוה לכתוב זאת בפנקס הקהל למען ידע דור אחרון אצבע אלהים, ונטחה מהפנקס ההוא את אשר עשה לפני ארבע שנים, כי אלהים לא חשב זאת לו לעון, אחרי כי שלח את מלאכיו בעדו ואיך נביאהו אנחנו במשפט? ועתה אדור נדר לפניכם רבותי, כי ביום אשר אקום ממשכבי אעשה דרכי לעיר גמלה להשיב את הנדח אל ביתו ויורש ביתי ונחלתי יהיה — . חרדות לבשו

כל השומעים בשמעם את המקרה הנורא הזה ויאמינו בו כדברי נביא אלהים, וגם חשביה בעל המחשבה שכח בפעם הזאת מקרוא „לא היה ולא יהיה". לבד אחד היה בהאספה אשר הגיע ראשו כמו לא האמין בכל הנפלאות, הוא זבדיה האלמן, אשר היה שנית לאלמן במות עליו אשתו השניה זה כירח ימים. רבי חשביה ראה תנועות ראשו, ובלי כל ספק ירא פן יבוא זבדיה בנבולו ויאמר: לא היה ולא יהיה, לכן מהר וישם אליו דברתו ויאמר: ולמה זה תניע ראשך? —

— יען כי לא אאמין בכל הנפלאות האלה —

— איך? מה? היתכן? — קראו אחדים פה אחד — מי זה האמין זאת כי גם זבדיה היה לאפיקורוס? —

— לא אפיקורוס הנני כי אם רואה בעין פקוחה — ענה זבדיה — היד אשר גגבה את הלביבות ואשר שלחה בכם את השדים והמזיקים לפני ארבע שנים היא היתה בכל אלה — . כלם הביטו איש בפני רעהו בשממון, אך בפעם הזאת היה רבי חשביה הכופר בכל המאמין ויקרא: לא היה ולא יהיה, הן עיני רבי געטציל ראו את המת, ויעקב חיים איננו בעיר הזאת. אין זאת כי אם מת היה באמת, ומי יודע אם גם אז לא יד מזיקים נחתה בנו, ויעקב חיים רק התפאר כי עשה כל המעשים הנפלאים האלה כי לא אאמין עד היום כי יד נער תעשה כל אלה — . זקי שמחה הפיצו עיני רבי געטציל בשמעו דברי רבי חשביה וגם כל הנאספים הללו את חכמתו וינמרו אמר לכתוב בפנקס הקהל גם את הנס הזה, ושם זבדיה היה לשמצה בפי כל יושבי העיר כי כחש במתים וכלם חכו בכליון עינים ליום ישוב יעקב חיים אל העיר. וגם עיני זבדיה כלו מיחל ליום ההוא, כי קוה להוציא כנגה צדקתו ולהשיב חרפה אל חוק מחרפיו, אך מחלת רבי געטציל לא מהרה לעזוב אותו וכשני ירחים התהפך על מטתו בצירויו, ולולא עמל אסתר אשר לא נתנה מנוחה לנפשה כל היום ושנה לעיניה בלילות מי יודע אם לא כבר באו דברי המת ורבי געטציל עטר כבר לפני כם שופט רמים, רק היא סעדתהו על ערש דוי למען ישוב לראות בחיים וישיב לה את אישה אשר גזל ממנה.

י

בְּשָׂפָתָיו נוֹקֵשׁ פֶּתִי.

בכבוד גדול שב יעקב חיים אל העיר אשר ברח ממנה בחרפה ודאגה זה פעמים, כאיש קדוש נערץ ויתנו לו מקום בראש בבית התפלה ומבחר העליות היה חלקו, רבי געטצל כתב צואה ויתנהו לראש ביתו וכספו, אסתר הרגיעה לבו במאור פניה, ובהודע בעיר כי ידיו רב לו בשפת הארץ מהרו ויתנו על שכמו משרת סופר הקהל אשר תעשיר את בעליה ותעשהו לנורא על כל סביביו, הזמן האיר פניו אליו ברגע אחד וישלם לו משנה כבוד ומוב תחת אשר השביעהו צרה וחרפה עד הנה, ומה יחסר לו עוד? אמנם לא חסר לו מאומה רק יתרון היה לו, ומה צדקו החכמים באמרם „כל יתר כנטול דמי„

היתרון הזה אשר היה לו, כי היה בעל הלשון הוא היה לו לחסרון לא יוכל להמנות, הוא הביא עליו רעות מעודו ועוד ידו נטויה להשליכו מכסא כבודו, להשיבהו עד דכא ולהדיחו מדחי אל דחי.

זבדיה האלמן היה מהראשונים אשר יצאו לקראתו לקדם פניו ברב כבוד, והוא הרבה להראות לו אותות אהבה לרגעים עד כי היה לאוהב נאמן לו, ואף כי אסתר אשתו יסרתו תמיד מהתחבר את זבדיה ותאמר כי לבה ינבא לה רעות מהאהבה הזאת בכל זאת לא שמע לעצתה ויוסף אהבה לזבדיה. מי יודע אם לא שמע לדבריה לוא גלתה אזניו כי זבדיה זה אהב אותה וידבר באזניה דברי אהבה וגם נסע ימים רבים לבקשו למען קחת ממנו ספר כריתות לה, לוא השמיעה אותו כזאת אולי עבר עליו רוח קנאה ויתרחק ממנו, אך כליטה כסתה פניה לדבר כאלה, ועל כן לא ידע מדוע תפחד מפניו ויאמר תמיד כי הוא אך פחד נשים, אבל הוא איש ולא יפחד מכל, וזבדיה ידע לקחת לבו בהרבותו לו כבוד ותהלה ובנשאו אותו על שפתיו כאיש אשר אין כמהו ברוחו, ואם לא אוהב נאמן הוא האיש אשר ידבר כאלה? ואף כי אם האיש הזה הוא „חכם מדינה", ואם לא יחשב לחטאת להסתיר מערכי הלב מעיני אוהב נאמן כזה? לוא היה איש מוג לב כי אז ירא ופחד מגלות לבו לזר, אך הן אמץ רוח ולב לו מאין כמהו והאיש כמהו יפחד? לכן גלה את אזן זבדיה אוהבו הנאמן, כי יחשוב את כל בני העיר כסכלים המאמינים בכל שוא נתעה, והוא איש גדל דעה אשר ידע כי כל שחותיהם ואמונתם מהבל יחד.

— את האנשים האלה ההולכים בחשך ויאמינו בכל הבל נקל לאיש יודע דעת להטות לחפצו — אמר אל זבדיה בשבתם יחד בחדרו בגאון — ואקוה כי לא יארכו הימים ואני לבדי אהיה המושל בעיר וכל דברי יעשו, או אז אנסה לעשות חדשות למען פקוח עיני הפקחים בסנורים למען יראו אור. הן הסכלים האלה יראו כי יש יתרון לבעל הלשון, כי על כן שמו אותי אלוף לראשם, הלא אני הוא הראש, ועל ראש הקהל רק השם הזה נקרא ולא יערב לבו אף לדבר דבר ולא רוחי, ומי עשה לי כל אלה, הלא רק דעתי שפת הארץ ובכל זאת ימאנו להורות לבניהם השפה הזאת לטוב להם כל הימים —

— כי נא, ידידי, לא דעתך הרימתך על — ענה זבדיה — כי אם דברי המת אשר יצא מקברו לריב ריבך, וגם אם לא ידעת כתוב וקרוא גם אז נתנו על שכמך משרה כבודה, הן מן השמים נלחמו לך, ואיך לא יעריצוך כל בני העיר? — לוא התבוננ יעקב חיים היטיב בפני המדבר בו, כי אז אולי ראה כי לעג על שפתיו, אך הוא לא התבוננ ויקרא: וגם עתה זבדיה חכם המדינה תאמין כי מתים יקומו מקבריהם וינערו מעליהם עפר משא עשרה חמורים למען הושיע לחיים? —

— אל נא אהובי, אל תלעג לי ואל תנסני לדעת השלם לבבי עם אמונתי, הנני ירא אלהים ומאמין במלאכיו ישלח כמך, אף כי לא דעת התורה לי כמך —

— אם כן תאמין גם אתה בלבב שלם, כי אבי ברח מקברו ויעשה דרכו

עד כשולה למען תת חתיתו בלבב רבי נעמציל שמריה? — שאל יעקב חיים שנית.

— ואיך לא אאמין? — ענה זבדיה בשפתי תם — האם אכחש באור שמש ובחשכת הלילה? הלא מפי רבי נעמציל אשר עיניו ראו ולא זר את המת ואזניו שמעו כל דבריו שמעתי כל אלה, ואיך לא אאמין? הן רבי נעמציל לא יכזב, ולמה זה יכזב ויוליך את כל העיר תועה, לוא בקש להשיבך כי אז לא דבר איש נגדו דבר, ועוד זאת, כי המת הגיד לו גם המקום בו תִּמָּצֵא ושם מצאך, ומי זה יכביד עוד לבו לבלי האמין בנם הנפלא הזה? גם לא אבין איכה עלה על לבך להשוב כי אני לא אאמין בו באמונה שלמה? —

— צר לי מאוד עליך — ענה יעקב חיים במנוד ראש ובלעג על שפתיו — אני אמרתי כי אדם אחד מרכבה מצאתי בעיר הזאת אשר לו לב, אך עתה אראה כי הסכלתי מאוד, אכן גם אתה ככל יתר בני ההמון ורק אנשים כמהם יאמרו לך חכם מדינה —

— אנא אל תטפול על אולתי — ענה זבדיה כמתחנן — לך רע נאמן אנלה כל לבי כי בתחלה לא האמנתי גם אני בנפלאות כאלה, אך בפעם הזאת נוכחתי לדעת כי ביתנו קצרה מהשיג מעשי אל הפלאות, כי בידו לשנות משטרי תבל ולתת פה לעצמות יבשות, להקים על רגליה גויה בלה מרוב ימים, לתת רוח בתוך עפר ואפר והמה יעשו דברו ולמשמעתו יסורו ואם הוא צוה יֵעָשׂוּ גם מעשים זרים לרוחנו ונפלאים בעינינו ומה ידע אנוש אשר עם שדי? —

— אשר עם שדי לא אכחד — ענה יעקב חיים — כי בידו להכות בעורן רבבות אנשים, כי יכחר לו לעם עם פרא וסכל, וכי יתן את העם הזה הסכל למשיסה ושמצה על סכלותו, אך העולם כמנהגו נוהג, המתים יקברו ויהיו לברות לשני תולעים, העצמות תיבשנה ותשובנה לעפר והרוח לא ישוב לעולם אל הארץ אשר עזב, רק דמיון פתאים יברא משחיתים לחבל כאלה, הוא יתן דברו בפי מתים ויעשה חפצו ביד שדים ולא יד אלה תעשה זאת רק דמיון מתעה, או . . . — הוא החריש מעט וזבדיה התבונן בפניו ועיניו חפיצו זיקי אש כעיני נמר עת יכין גוו להתנפל על לוחמו.

— או? — שאל זבדיה — או? —

— או איש דעת המתעה פתאים בחכמתו — ענה יעקב חיים כמנצח.

— חי נפשי כי לא אבין מליך. האמנם תכחש אתה במתים אחרי אשר תשועה גדולה עשה לך מת? ומה תשיב לי על השאלה אשר שאלתיך, איכה ידע רבי נעמציל מקום מושבך? לוא רק ראה המת ושמע קול דברו כי אז אולי אמרתי גם אני כמוך אך דמיון מתעה התעהו לראות את אשר לא היה, אך גם מקום מושבך שמע מפיו, האם תאמר כי כה תגבור יד הדמיון להראות את איש דבר ברור? ואם כן הוא הלא מאשרים המה בעלי דמיון כאלה כי יחזו נכוחות והנם כנביאי אל —

— והמת הלא אמר לו "השנה אתה מת" ובכל זאת יחיה עוד —

— הן הוא אמר לו אם לא ייטיב את אשר הרע ואחרי אשר היטיב מעשיו סלח

לו אלהים לעונו — אך בשאלה חדשה הן לא תשיב על שאלתי אשר שאלתי, השמיעני דבר ברור התאמר כי כה יגדל לח הדמיון? —

— לא אומר ולא אחשוב כזאת —

— ואם כן הלא תודה כי מת דבר אתו —

— גם זאת לא אודה —

— כחשביה בעל המחשבה תדבר היום הכופר בכל ולא ישמיע משפט מדוע —

— אני הן כבר השמעתיך משפטי —

— ואני הן כבר שאלתיך על זאת ומענה לא מצאתי —

— לוא שמת לבך לדברי כי אז מצאת כבר מענה לשאלתך —

— דעתי קצרה מהבין דבריך —

— האם לא בשפה ברורה אמרתי לך כי אך דמיון מתעה, או איש דעת המתעה פתאים בחכמתו? —

— הנה כי כן! — קרא זבריה ויפקח עיניו כמשתומם — אכל מי הוא החכם אשר עשה כל אלה? הן פה בעיר לא נמצא איש אשר בקש בכל לבב כי תשוב הביתה לבד מאסתר אשתך, וזאת לא אאמין כי היא הרהיבה עז בנפשה להתחפש בבגדי מתים ולהפיל אימתה על אבי אמה —

— העוד לא תבין שרש דבר? הוי חכם מדינה! —

— אודה ולא אבוש כי לא אבין עד מה —

— לכן אפקה את עיניך למען תראה נכוחות ולא תשוב לכסלה להאמין בשוא נתעה כהפראים האלה —

— ואני אברכך בכל ימי חיי על חסדך זה —

— היד אשר גנבה את הלביבות ואשר שלחה שדים ומזיקים בראשי החברה, היא הקימה גם מת מקבר לעשות חפצה —

— הבהקיץ ולא בחלום אשמע דבריך — קרא זבריה — אתה היית המת אשר הפיל פחדו על רבי נעמציל שמריה! האח ידידי גדולות פעלת, גדולות אין חקר, לחכמתך אין קצה ולאמץ לבך אין ערוך, חכם בחכמים ואמיץ בגבורים הנך ידידי ונאות אלבש גם אני בזכרי כי אוהב כזה לי, אמנם הביגני ביגה איכה עשית כל אלה? הלא רחוק היית מהעיר הזאת או אולי גם סוד קפיצת הארץ לא נסתר מעיניך, אתה החכם כשלמה? —

— אמנם גם סוד קפיצת הארץ לא נכחד ממני — קרא יעקב חיים בשחוק מטוב לב — וידעתי כי במרכבה רתומה לשני סוסים ימהר איש לרוץ אורח ביום אחד מהלך חמשה ימים ברגל —

— בחידות תענה נפשי היום —

— לכן אשוב וארגין לבך על כי עניתיך ואשמיעך דבר אשר לא גליתי עד היום לאיש אף לא לאסתר אשתי ותראה מה רב כח איש הדעת —

— אם כה תעשה אדע נאמנה כי אהבתך אלי נאמנה וטהורה היא והיא תסמכני —

— הסכלים פה יאמינו כי מלאך גבריאל בא אלי בלילה אחד ויורני דעת שפת הארץ, הן אם את יוסף הצדיק למד שבעים לשון בלילה אחד מדוע זה ימנע ממני, אשר מתים יקומו מקבריהם למעני ללחום מלחמתי, את הטוב הזה להורותני אך שפה אחת? כן יחשבו המה אך אני אחשוב כי אם רק מפי המורה הזה לקח יוסף הצדיק לקח, כי אז לא ידע אף קרוא וכתוב בשפה אחת, אני למדתי השפה הזאת בעודני בישיבה ובמסתרים הוספתי לקח בה ולא אחת ושתים היה ספר ממא על הגמרא אשר בה הגיתי בלילה, וכן עשיתי חיל בשפה הזאת אשר ידעתי דבר בה עוד בימי ילדותי כי גם אבי ידע לדבר בה אף אם לא לכל משפטיה, והדעת הזאת היתה לי לאצר נחמד בברחי מפני חמת רבי נעמציל, כי נודעתי בדרך במלון אל שר גדול וימשכני חסד ויקחני אתו למסעיו כעשרה ירחים, בערים אשר לא דרכה בהן רגל איש יהודי —

— ובמה החיית נפשך בימים האלה? — שאל זבדיה ועיניו הבריקו,

— במאכל ומשתה — ענה יעקב חיים בשחוק,

— אך הלא אמרת כי שמה לא ימצאו יהודים? —

— הלא תדע משל עם הארץ "כאשר לא ימצאו דגים — אז גם הסרטן לדג יחשב„ וגם אני אמרתי כזאת, ומה גם כי לאכול ברעב פקוח נפש הוא וירחה את כל התורה —

— הנה אבין למליך, ומרגע לרגע אשתומם יותר על חכמתך, כי מלבי הוצאת מלים, גם אני כמך חשבתי אך אני לא הרהבתי עז בנפשי להשמיע מחשבותי לאיש, ומה היתה אחרית דרכך? —

— אחרית דרכי היתה, כי השר החל להטות לבו להמיר דתי ויבטיחני כי יעלני על, אך לדבר הזה מאנתי שמוע, גם לבי נהה אחרי אשתי ואחשוב מזמה לשוב הביתה, והשר אשר אליו גליתי לבי חדל מפתות אותי להמיר דתי גם אמר לתמוך בימיני בכח זרועו, אולם לא חפצתי בכח הזרוע כי אם במזמה, כי ידעתי, כי אם אקח את אשתי בחזקת היד אז לא יתן לי רבי נעמציל אף גרה אחת, ומה אעשה אז? לכן אמרתי הן יעקב שמי וגם אני אבוא בטרמה ואקח את ברכתי בערמה וגמרתי אמר להתחפש בבגדי מתים ולתת חתית בלבבו למען יקדם פני בתרועה —

— האח! האח! — קרא זבדיה — ואתה הייתי המת? —

— אני, אני ולא מלאך, אני ולא מת — קרא יעקב חיים בגאון — אני נגליתי אל רבי נעמציל אשר קבר מתים למאות ויפשיט עור היתומים בבוא יום שלום בסף הקבורה ולא ידע חנות וארזהו כי ידו תקצר מקבר את המת עד כי לא יוכלו צאת ממחבואם, השר אשר היה לראש כל פלך מאפליה אמר לי כי יחפוץ להושיעני ככל אשר אחפוץ, וכאשר גליתי לו מזמתי שחק בקול גדול ויאמר: הבה ואתן לך מרכבה רתומה לשני סוסים ושני אנשים ללותך בדרך לבל תעשה לך רעה אם תתפש בכף — . וכן עשיתי כי באתי הנה בהמרכבה, את בגדי הסירותי ואשים בגדי אחד השרים עלי והתהלכתי בחצות העיר ואיש לא ידעני ובלילה שמתי את התכריכים עלי ועשיתי את אשר

עשיתי וביום המחרת שמעתי את כל אשר דברו בעיר על דבר המת, ואז עזבתי את העיר בלב מלא בטחון ואשב בעיר גמלה עד אשר בא הגואל אלי ויקחני אתו, ועתה הלא תבין שרש דבר נמצא בהמת ותדע את ערך האמונה במתים ושדים —

— לתודות לבי לך על התורה הזאת אין קצה — קדא זבריה ברגש — התורה הזאת יקרה בעיני מפנינים וכל אבני חפץ, והיא תהיה לי לכלי חפץ מאין כמהו כאשר תראה בעיניך ותודה כי לא כסיל אדם הוא זבריה — וככלותו דבריו קם ממקומו ויאמר כי עת לו לשוב הביתה.

יא.

יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן.

שלשה המה בעיר כשולה אשר אם לא ישביתו לפתח הגבירים, אז לא ימצאו מחיה, והמה: השמש בבית התפלה והחזן ושר העיר, כן יתפארו בני עיר כשולה בגודל לבב.

אמנם אף כי לא כופר בכל הנני כרבי חשביה בעל מחשבה בכל זאת אחשוב למשפט כי המה יפריזו מעט על המדה, כי אם אמנם אמת בפיהם, כי כאשר ישכח השמש להעיר את אחד מהגבירים לסליחות, אף כי לא כלם יבואו או כי יאחר מהביא את הלולב לאחת הנשים הגבירות, או כי לא ימהר לתת הטלית והסדור לפני הגביר בבית התפלה ביום השבת, אז ענוש יענש בלי חנינה וחמלה וידח ממשמרתו, גם אם אשה ובנים לו, למען י ד ע ו השמשים ולא ירימו ראש, או כי ישכח החזן מדבר חלקות לאשת הגביר ולהלל בניה בתורה ובנותיה ביפי וצניעות וכלם יחד ביראת אלהים, או כי לא ירים קולו בברכו את אחד הגבירים בברכת מי שברך וכהמה חטאים ועונות אשר עליהם תאבל הארץ והגבירים ירעמו פנים, אמת הדבר כי לא יארכו ימי שבתו בעיר אך על השר לא ימהרו לפקוד אפס, לא רק אם ישכח להעיר לסליחות ולהביא הלולב ולהרים קולו בטי שברך, כי אם גם אם ישכח להשכים לפתח הגבירים, גם אז ידעו חנות, בלי ספק למען יַרְאוּ להשר הגוי כי ישראל רחמנים המה ויבואו לביתו, ועוד יתרה יעשו כי לא יראו פניו ריקם, אולם בזאת אמת תדברנה שפתי בני כשולה, כי שלום תמיד להשר עם היהודים בני העיר, ואם יחפוץ להתגרות אתם מלחמה ידע מראש כי ידחה ממשמרתו ותקומה לא תהיה לו עוד. אך השרים האלה כרבם כן חכמים המה ויראו את הגולה, וישיבו אל לב כי כל צוררי ישראל יכרתו, כי אלהיהם עמם תמיד בצרה להושיעם, ואם הוא יסתיר פניו מהם, הן פני עגל הזהב ילכו עמהם תמיד ואת האלה הזה ישנאו רק המחוקקים במדבר אף לא בארץ נושבת, ובראות השרים כי גם בני ישראל להאל הזה ישתחוו אז ימהרו לעשות שלום להם ויקראו מקרב לב אלהיכם אלחינו ולמה נבגוד איש באחיו — כן יחשבו תמיד שרי עיר כשולה, ויעשו שלום לכל העיר, ואז שלום ומנוחה גם להם, כי אז יוכלו לשבת בבתיהם ספונים ולא נטל עליהם לחפש ולבקש דבר עול ופשע, כי אם לביתם

יבואו החוטאים ויאמרו: אמנם חטאנו וזה קרבננו — והוא רחום יכפר עון ויקבל המנחה ברצון.

בני עיר כשולה מרבים להביא קרבן, על אשר חטאו ועל אשר יחטאו, ואם גם ירבו להביא מנחה בטרם חטאו ידעו נאמנה כי לא תהיה מנחת שוא. האנשים האלה כעשרת אלפים במספר ככתוב על ספר הגלודים, וכמספר הזה "נעלמים" אשר אמנם נולדו ויחיו אך זכרונם לא בא בספר החיים, הן יבקשו אכל לנפשם, לא רק הנכתבים בין החיים כי אם גם אלה אשר בין החיים נפקד שמם יבקשו למלא בטנם וגם יולידו בנים ובנות, אשר גם המה ירעבו ויצמאו אם לא ימצאו מרף לנפשם, ומה יעשו בעיר הזאת? איפו ימצאו אף לחם צר? לוא נתן להם הרשיון לשבת באשר יבחרו ולסחר לכל אַוַת נפשם אולי חיו נפשם מעמל כפיהם בכשרון וישר, אך שערי הישר סגורים לפניהם והמס אשר תשים הממשלה עליהם גדול מאוד ובחזקה יכבידו עליהם השרים והמושלים אכפם כי יחיו נפשם במרמה ואם אמנם עם קשה ערף המה, אך רק למוכיחים וטורים ומחוקקים ולא לרורים בהם יקשו ערפם ועל כן גם בדבר הזה, לא יקשו ערפם ויעשו כאשר יבקשו מהם, וחלק בראש ינתן להשרים למען יעצמו עינים, ובכן ימצאו חית ידם אלה בקנותם סחורה בארץ אחרת בהקפה, ורעיהם בהעבירם את הסחורה על הגבול בלי מס, כי למה זה ישלמו מס בעד סחורה אשר לקחו בלי מחיר? ועל כן אין בית בעיר אשר אין שם "פגר" (בשם פגר יכנו בני כשולה כל דבר האסור מטעם הממשלה) ושר העיר אשר הָפַקד מהממשלה לעשות משפט ידע מכל אלה, דבר לא נעדר, ובבוא שר שלוח לבקש עונות בהלשין אחד מהם על כל בני העיר אז ימהר שר העיר להודיע כי ימהרו לקבר פגריהם ולטהר את הבתים, ובכן יסכלו כפעם בפעם עצת המלשינים אשר ייעצו לרעה ויצאו נקיים, ותפלתם בכל יום ולמלשינים אל תהי תקוה תֵּעָשֶׂה תמיד כי דם המלשינים בראשם יהיה, ועל כן סמוך לבם בטוח ולא יפחדו מאיש אשר יפיל עליהם אימתו כי יגלה על עונם. אך הפעם באו מהומה ומבוכה על העיר וצרה אשר לא ידעו שחרה, שר עם מחפשים באו העירה מבלי אשר הודיעו בתחלה לשר העיר דבר ויחפשו בכל בתי העיר וימצאו הרבה יתר מאשר קוו פגרים אשר לא היתה להם קבורה וישימו כבלי ברזל ברגלי האנשים אשר בביתם נמצאו ויובילום כעשרים וחמשה במספר לעיר הפלך, שר העיר נבעת מאוד וידאג לנפשו וכל הקהל היו כאובדי עצות, גם עגל הזהב לא הועיל ביום עברות ההוא, כי השר המחפש לא כרע ולא השתחוה לו, ומה יעשו להנצל? לכן קראו כל עשירי העיר וראשיה אספה להועץ מה לעשות.

לאסוף אספות לא דבר יקר הוא בעיר כשולה, כי כמעט בכל שבוע יתאספו מנהלי העיר למען התיעץ, ותמיד יגמרו אטר בהאספה כי יקראו אספה בשבוע הבא וכן יעשו גם בשבוע הבא, הן לא יקחו שבר מקפות העדה חנם ולא יעשו כל מאומה ומה להם לעשות בצרכי העדה? הן החוטאים לא יתפשו תמיה בכף, ולהרים תרומה לצבא נטל עליהם רק פעם אחת בשנה, לכן יקרא

וישובו ויקראו אספות, אך בפעם הזאת התאספו לא למען לגמר אמר לאסוף אספה בימים הבאים כי אם למען מצוא עצה ותחבולה להנצל מהרעה אשר נכח פניהם. הן עשרים וחמשה מטובי העיר הובאו בית הכליא ויד המשפט נטויה על כלם אין נקי לכן התאספו כלם לא רק המנהלים, כי אם כל העשירים ובעלי הבתים אל חדר אספת הקהל, כמתנגדים כחסידים שכחו ביום ההוא דברי ריבותיהם תמיד אשר יריבו בחזקה אם לאמר ברוך שאמר לפני הורו או הודו לפני ברוך שאמר וכאוהבים נאמנים באו לעזור איש לרעהו.

רבי אליקים ראש הקהל יושב בראש ולימינו ושמאלו ישבו המנהלים והגבירים ויתר העם יעמדו על רגליהם וימלאו את הבית מפה לפה. הראש פתח פיו ויאמר: רבותי הן כלכם תדעו את הרעה אשר מצאתנו הכו עצה הלום —

— עצתי אמונה — קרא אליהו גביר העיר — כי נשלח שלוחים אל עיר מאפליה אל שר הפלך ויכפרו פניו במנחה יקרה, חמשת אלפים שקל כסף אתן אני ואתם תנו איש איש כאשר תמצא ידו —

— עצתך טובה ונכונה — ענה שלמה הסוחר — וגם אני אתן שלשת אלפים, אך להשמעות אזנים שמענו כי השר לא יתרצה בעד כל כפר כי הוא שונא בצע ויבקש משפט, ואיך יערבו השלוחים את לבם להביא לו מנחה? ומי יודע אם לא ישים כרגע כבלי ברזל ברגליהם על כי נסו דבר אליו? —

— לדבר הזה אל יפול לבכם — ענה יקותיאל השתדלן, (כן יקרא המוציא והמביא כל דברי העדה אל השרים) — אני ראיתי עופות רבים כאלה, אשר בתחלה יפילו אימתה על כל סביביהם ויקראו בקול גדול כי הנם נקי כפים, וכל אלה רק למען י ר ב ו לכפר פניהם, ואני אומר לכם כי אם לא יאות לעשרת אלפים יעשה זאת למען החמשים —

— ומה תעשה אם לא יאבה גם לכפר פנינו בעד חמשים ואם יקריב למשפט על כי נסית להטות לבו בשחד — שאל שלמה.

— הן לא תמול אני ואדע להתיצב לפני שרים, גם השר אשר היה לפניו אשר טהר כל טמא ואשר הוציא לחפשי גם מרצחים לעין השמש אך אם נתנו לכפר נפשם, גם הוא השליכני אחרי הדלת והמזוזה לוא אמרתי בטו פי כי אתן לו שחד, הן שר גדול כמהו לא יקבל שחד, אך כאשר שכחתי טבעת משבצה באבני חן אשר אלף כסף שלמתי מחירה על שלחנו, או מרכבה רתומה לשני סוסים יקרים בחצרו, אז לא שלח אחרי לקחת את השכחה, כי אם שכח גם הוא כל הנעשה כאשר שכחתי אני את היקרות ויוצא לחפשי את האסורים אשר אמרתי כי קרובי ובני משפחתי המה ואני אערבם כי לא ישובו לכסלה, וכן אעשה גם הפעם אני אשכח צרור כספי על שלחנו וידעתי נאמנה כי גם הוא יטהר לשכוח בראותו כי חמשים אלף כסף בו —

— ומה נעשה אם לא ישכח? —

— אז נבקש עצות חדשות, הן לא בפעם הראשונה מצאה אותנו רעה כזאת ואלהים הושיענו בצר וכן יושיענו גם הפעם —

— אבל אחי אל תנסו את ה' — קרא אחד מהיושבים בצד הראש בעמדו על רגליו, האיש הזה היה כבן ששים וחמש שנה, איש תאר, זקנו הלבן יורד עד חזהו ועל פניו תלין מנוחה ועיניו הפיקו חסד ויושר — אל תנסו את ה', זכרו כי מידכם זאת לכם, ואיך תבטחו בתשועת ה'? הישמע אלהים בקול איש משגע אשר ישלך נפשו אל מצולת ים ויאמר באלהים בטחתי לא אירא? היטיבו מעשיכם ואז יהיה שלום לכם —

— לא עת היא לשמוע מוסר כי אם לבקש תחבולה — ענה השתדלן.

— לא עת היא לכם כעת לשמוע מוסר ואחרי מתי תשמעו? השמתם לבכם לדברי אשר דברתי אליכם זה פעמים אין ספורות, האם לא נבאתי לכם מראש כי יקדמוכם ימי צרה על הקשותכם ערפכם ותמאנו קחת מוסר, וגם היום תאטמו אזניכם ולא תשמעו, עד אשר בחבלי חטאתיכם תתמכו ולא תוכלו צאת מהם, האם לא יסרתי אתכם מהעלות אף יעקב חיים עליכם חנם? מדוע הדחתם אותו ממשמרתו בלי חשבון ומשפט ותמלאו פניו קלון בתוך קהל ועדה? הן הוא לא עשה לכם רעה וכלי חפץ היה להעדה ואתם באולתכם זכרתם חטאת נעוריו ותדיחוהו משאתו, והוא לא בקש לעשות לכם רעה גם אחרי כן רק כי תשיבוהו אל מקומו, ואתם מאנתם הקשיב ועתה פרי מעלליכם תאכלו, הוא איש הלשון ואמיץ לב אשר לא יחת מפני כל ואף אם יצלח בידכם לכפר פני השר מי זה לידכם יתקע כי לא יוסיף להציק לכם ויקריב דברו עד עיר המלוכה ויביא עליכם צרות חדשות, הן הוא לא יחשוב זאת לו לעון אחרי כי אתם נחרתם בו ותעשו עליו כלמת עולם, לכן לא יחום גם הוא ולא ירחם, שמעו אחי הפעם בקולי לטוב לכם כל הימים, השיבו את יעקב חיים למקומו, והזהרו ברוחכם מרדוף באף את אחיכם אף אם לא ישרו דרכיו בעיניכם או אז יהי שלום לכם, כי התחת אלהים אתם, כי תביאו במשפט את החוטאים לו? אלהים הוא ויריב ריבו ואתם בקשו שלום אם תחפצו לשבת בשלוה —. קול המון נשמע בבית בכלות האיש לדבר, אחדים השמיעו כי בצדק ומשפט דבר, אך הרבים קראו מלא כי הוא יתן בדבריו יד לפושעים, ולולא היה המדבר איש גדול לאחיו נשוא פנים עשיר וגדול בתורה מי יודע אם לא רגמוהו באבנים.

— הם! — קרא הראש ויתנשא ממקומו.

— הם! — קרא שנית אחרי כי ההמון קרא עוד בקול המולה גדולה — הם! הן להתיעץ ולא לריב התאספנו הנה, אליך רבי אהרן אשים דברתי, ידענו כלנו כי איש תמים וישר אתה, ולך רוח נדיבה, אך גם אתה תדע כי לא איש אכזרי הנני גם אני, אך שלום הערה ארדוש, ואם נתן יד למלשינים ונתן להם חפצם אז ירימו ראש ולא תהיה לנו תקומה, יאבד אחד מהקהל ולכל העדה יהיה שלום, חמשים אלף נתן לשרים ולא גרה אחת למלשינים למען יראו כי אזלת ידם לקום נגדנו, הן המלשין הזה יעקב חיים הרבה לפשוע ויכחש בה' ובתורתו וילעג בשאט נפש לכל הקהל ויאמר כי טה ידו להסיר לבב בנינו מאחרי האמונה, ואם איש כזה יהיה לסופר ונאמן הקהל?

אנחנו הסירונו אותו ממשמרתו בצדק וישר ואם הוא חרץ לשונו וילשין אותנו מלשין הוא, משחתו בקרבו ועל העדה המצוה לבער את הרע מקרבה —

— אבל מי זה ראה את מעשיו הנוראים אשר תאמרו? אולי שקר הוא ולא עשה אף אחד מאלה ורק חנם תטפלו עליו חטאת? —

— זבדיה עמוד והעיד ככל אשר שמעו אזניך — קרא ראש הקהל

זבדיה התנשא ממקומו עיניו הפיצו זיקות ולשונו חצבה להבות בדברו ויישא קולו ויאמר: מורי ורבותי! הלא ידעתם כלכם כי אוהב נאמן הייתי ליעקב חיים, ורק בהודע לי כחשו ומעלו אז הסירותי אהבתו מלבי בחזקת היד, אף כי נפשי מרה לי מאוד, לכבוד אמונתי שכחתי אהבתי ולכבוד אמונתי אדבר הפעם, בפיו אמר לי כי נסע את השור למרחקים ויאכל וישתה עמו כאשר מצאה ידו, גם ממרק פגולים ובשר החזיר לא משך ידו, הנשמע כזאת בכל מושבות בני ישראל? בפיו ספר לי כי הוא התחפש בבגדי המת ויעשה את השעוריה הגדולה, באזני שמעתי כי נתן את כל בני העיר לפראים וסכלים ויתפאר כי יקח בידו המטשלה על כל העיר למען יכביד אכפו על כל בני הנעורים כי ילמדו שפה ולשון תחת אשר עד כה שמו רק בתורה כל מעינם, כאלה וכאלה ועוד תועבות נדולות מאלה אשר אבוש להעלותן על דל שפתי בתוך קהל ועדה השמיע בטו פיו ויתהלל בחטאתיו אשר לשטנן תצלנה אזנים, ואם איש כזה יבוא עוד בסוד ישראל? מומר הוא ובן בני ישראל לא יחד כבודו —

— השטעת? רבי אהרן — קרא הראש כמנצח — כי אוהב נאמן יעיד בו —

— שמעתי שמעתי — ענה רבי אהרן במנוד ראש — אך לא אאמין למשמע אזני, הן המלך החכם אמר על כל פשעים תכסה אהבה ולוא אהב זבדיה אותו כי אז לא גלה על עוני, ואם כן אות הוא כי לא אהב אותו, רק שוחה כרה על נפשו, ועוד זאת הן חכמינו זכרם לברכה חרצו משפט אין אדם מטים עצמו רשע, ולא אאמין כי יעקב חיים יבער ויכסל להאשים את נפשו בחטאות נוראות כאלה, ובשלישית הן לא נוכל לחרוץ משפט על פי עד אחד, ומה גם אם הער הזה חשוד בעיני, כי הוא היה למטלא מקומו — כסוס שוטף עת תגע בו יד מכהו כן סער זבדיה ממקומו בשמעו דברי אהרן, אך כרגע הכליג על סערת רוחו וישך שפתו בשניו וידום רגעים אחדים, ואחרי כן פתח פיו במנוחה ויאמר: היום שמעתי חרפתי מפי איש אשר לא פללתי שמוע כזאת מפיו, ואם כי לבי עלי דוי אחרי שמעי כל אלה בכל זאת לא אשכח את כבוד האיש המדבר ואזהר ברוחי ורק להצדיק נפשי אחפוץ ואשיב על כל דברי מחרפי; אם אטנם אהבת נפש אהבתיו, אך לכבוד האמונה יראתי מהחריש והתאפק פן יקרה גם אותי עון, וזאת יעידו ראש הקהל והנאמנים כי בלב נשבר ספרתי להם כל אשר שמעתי והתחננתי להם כי לא יפקדו עליו אפם ולא יזהרו להריחו ממקומו, וגם דברי חכמינו אשר אמרו אין אדם משים עצמו רשע לעולם יעמדו, אך המה לא ירשיעוני, כי הוא לא חסין

לעשות עצמו רשע כי אם למען יהיה כחכם בעיני התפאר כי כזאת וכזאת עשה, ובדבר המשפט אשר עשו על פי עד אחד הן המשפט לא לי הוא, אני הייתי העד ולא השופט וכעד נאמן נכון הנני להשבע בשבועת האלה כי כל דברי כנים ונאמנים, ועתה העוד לך מלים להרשיעני? —

— עוד לי מלים להרשיעך, הוי איש זמה ומזמה! — קרא פתאום קול קורע לב, כל בני האספה השתוממו לשמוע קול אשה בתוכם וישאו עיניהם ומה השתוממו עוד יותר בראותם את אסתר אשת יעקב חיים מתפרצת אל תוך הבית ובשתי אזרעותיה תחצה את העומדים ברב כח כלביאה עת תעמוד על נפש עוללים — עוד לי מלים, בליעל, וכל הקהל ישמע וידע נבלותך, שמעו נא רבותי, האיש הבליעל הזה נסה לפתות לבבי לזמה כאשר הייתי ענוגה מאישי, הוא בקש לתת לאבי אמי רבי נעטציל זכרו לברכה כסף כפורים למען אהיה לו לאשה, הוא נסע ימים רבים לבקש את אישי למען יקנה אותי מידו בכסף מלא, וככלב שב על קיאו כן שב לביתנו ויוסף דבר זמה באזני עד כי עניתיו בקול פחדים כי אם לא ירף ממני אז אשמיע נבלותו בקהל, ואז בכה והתחנן אלי כי אסלח לפשעו ולא אתנהו לשמצה, ועברתו ישמר כלבו הבליעל הזה, זאת ראיתי בעיני כי בעינים מפיצות איש הביט בי תמיד, וכאשר קרה המקרה את המת לאבי אמי, אז היה הוא הראשון אשר אמר כי יד אישי היתה במעל הזה, הלא תזכרו רבותי, כי בדבר הזה העלה אף כל השוטעים ויתנוהו לחרפה, ועל כן רָעָה לאישי למען יכרה שוחה לנפשו, רבותי אם לא תעשו משפט באיש הזה אז אין יראת אלהים במקום הזה וכלכם רשעים כמהו — כה קראה בכל מאמצי לחה ותפול ותתעלף והשמשים מהרו להוציאה מהחדר למען השיב רוחה לה.

שממון תמהון קצף ופחד נראו על פני כל הקהל, ואת אשר לא עצרה כח יד ראשי הקהל אף לא שרי המטלטה אותו פעלה ועשתה האשה בדברי פיה, כי כרגע היתה דומית מות בכל החדר, דממה בבית אספת יהודים! ההיתה כזאת ביטיהם או בימי אבותיהם?

— ומה תאמרו עתה? — שאל רבי אהרן כמנוד ראש, כל הקהל החריש וכלם הביטו בזבדיה לראות מה ישיב על תוכחת האשה.

— מה אומר ומה אדבר? — קרא זבדיה בקומו ממקומו, פניו חורו כפני מת ושפתיו צללו — בשם אלהים חיים אשבע כי כל דבריה שקר המה, כי רק מעברתה על כי העידותי באישה רעה בקשה לנכל שמי ובאלהים חיים נסמכתי כי יוציא צדקתי אור —

— הלא בדברים כאלה יוכלו כל החוטאים להצדיק נפשם כי ישבעו בשם ה', ויאמרו כי יבטחו בו כי יעמוד לימינם, אך מי פתי יאמין לדבריהם? — קרא רבי אהרן?

— הן זאת נראה עין בעין כי רק מקצפה דברה כזאת — ענה ראש הקהל אף הוא חלקו.

— אשה פסולה לעדות — ענה גבריאל הנאמן.

— נשאל את פי רב העיר — קראו אחרים — והוא יורנו מה לעשות את יעקב חיים ואת זבדיה, כי הוא לא ישא פני איש —

— לשאול את פי רב העיר? — ענה ראש הקהל — ואתם הטרם תדעו את אשר יענה אתכם? הלא אחת ידבר תמיד בבוא עלינו צרה: אל תחטאו לחקי הארץ ולא תיראו מפני יד הממשלה —

— כאלה ידברו כל ישרי לב — קרא רבי אהרן בעז — אל תחטאו ולא תפחדו מאיש, הן כבר נפֵּיתֶם במסה ותראו כי תעבדו עבודתכם ותחרפו נפשיכם לזרים, אתם תעבדו בזעת אפים וחייכם תלואים מנגד תמיד והשרים יאכלו כל יגיעכם, ומה תהי אחרית כל אלה? שימו לבכם למצוא חית ידכם בכבוד או אז תשבו בטח, ולא תתנו שם ישראל לשמצה בפני המלך והשרים, מי יודע אם לא כבר נפתחו לפנינו כל הערים אשר שעריהן סגורים לפנינו כהיום לולא עלתה צעקת השרים תמיד באזני המושל כי אנשי מרמה ובוגדים הננו, הן המה יעשו זאת בעקבה, את כספנו יקחו ויוציאו דבתנו רעה אל המלך לבל יחננו וירחמנו, למען יוסיף להושיבנו במצור ומצוק, בערים אשר אין בהן כל מחיה, למען נוסיף להחזיק בתרטית והמה פרי מעלילינו יאכלו, השיבו זאת אל לבכם בטרם יתנגפו רגליכם והועיל לא תוכלו —

— אבל אתה תשוב תתהפך תמיד בדברי מוסרך ולא תצא תחבולה לנצח — ענה ראש העדה אף הוא בקול עז — הן גם אתה ידעת כטֹנו, כי גם אם נזכה דרכינו ונהיה ככני אלהים גם אז יוסיפו השרים להציק לנו וירבו כעשם עמנו על כי לא נתן כפר נפשנו, הן לא נכחד גם ממך כי השרים ימאסו משפטי, וכאשר יראו כי נישר דרכינו ישימו לנו עלילות נוראות למען הפשיט עורנו מעל עצמותנו, ומה נעשה? הנשוע לעזרה למלך והמה לא יתנו אותנו לנשת לפני כסא כבודו, ידענו נאמנה כי לוא ידע מכל הנעשה עמנו כי אז שב לבבו לחננו, אך הנה השרים סכו דרכינו בסירים מעבור תפלתנו לו, ומה נעשה אנחנו? המסים יגדלו מיום ליום ויכבידו עלינו עשר פעמים מעל כל יושבי הארץ בעת אשר משפטנו יגזלו, אין דרך ואין עצה אחרת בלתי אם למות כלנו אנחנו ונשותינו וטפנו ברעב או ללכת בדרך אשר התיצבנו עליו, אך האם נוכל למות בעור אשר רוח חיים באפינו? נקל לך להטיף מוסר, לך אשר נחלת בית והון מאבותיך ותשב בחדרך בוטח על התורה והעבודה, וכן יאמרו כטך כל אלה אשר ישבו כלואים בחדרים ולא יצאו מארבע אמות של הלכה חוצה, אך לא כן ישפטו אלה אשר ראו ארחות חיים, המה יודעים כי כל בני האדם אדם המה, לא רק אנחנו נשלח בסחורות אסורות ידינו, עם הארץ יעשו זאת אלף פעמים יותר טמנו ויעשו עשר ויצליחו, אך להם הן נתן הרשיון לחיות ולעשות כחפץ לבם, ואם גם כלם יחד יפשעו לא ירים איש את קולו להגיד להם פשעם, והשרים לא ירימו ראש לדכאם, לא כן אותנו יתנו כעפר לדוש ויובילונו בדרך התרטית ביד חזקה לטוב להם, למען יבנו ארמנות ויקנו מרכבות וכבודה רבה, ומכל עמלנו ישאירו לנו אך עצמות יבשות, אך להם צר אשר בנפשנו נביא אותו, הן ידעתם כי גם אני לא שלחתי ידי בסחורה

אסורה מיני, ולוא גם ידעתי כי אהיה בין לילה לאיש אוצרות גם אז לא עשיתי כזאת, אך חית ידי הן נמצאו לי בכבוד, אבל מה יעשו אלה עניי הצאן? חמשה עשר אלפים בעיר הזאת ימצאו טרף לביתם רק בדרך הזה, ואיך נוכל לאמר להם השליכו טרף מפיכם ושבו בביתכם עד אשר תתמו ברעב אתם וביתכם יחד. ידעתי כי תשיבני כי עלינו העשירים לעזור להעניים, אמנם כן הוא וכן נעשה, ואין עיר בארץ אשר שגבה מעירנו במעשה הצדקה, זאת תעידנה הישיבות והבתים לתלמוד תורה וחברת מחזיקי יתומים, גמילות חסדים, תומכי דלים, סומכי חולים, והכנסת כלה ויתר החברות אשר לצדקה וחסר כוננו, אך מה יועילו אלה להעם הרב הזה? ואם נתן להם את כל כספנו נדל אנחנו והמה לא יֻשעו, כחמשים העשירים אשר בעיר לא ימלאו חסרון חמשה עשר האלפים, ובטה יחיו נפשם אם לא בסחורה האסורה? ללמרם מלאכה? אבל למען מי יעשו מלאכתם, הן כל החיטים ותופרי המנעלים וחרשי העץ והנופחים בפחם וכהמה כלם מבני ישראל המה, וראה והתבונן לחייהם, האם לא יישישו אם ימצאו די להם ולבניהם פת חרבה בעמלם כל היום? ואם עוד ירבו בעלי המלאכה הן גם פת חרבה לא ימצאו, הבה עצה הלום איך נציל נפשנו מהרעה הזאת, ואם בידנו לעשות כדבריך נמהר לעשות וכלנו נכרך שמך כגואל ומושיע ואם אין בידך להושיע למה תוסיף על מחץ לבבנו עוד מכה להראותנו שברנו בעת אשר קצרה ידינו מהושיע? — קול הדובר נחבא ולא יכול דבר עוד ודמעות כשני נחלים פרצו על לחייו ועל זקנו הארוך וכל הקהל נתנו קול בכי נורא מאוד, אשר לוא הגיע עד אזני המושל בלי כל ספק נהפך לבו לטוב להם, אך קולם נחבא בחדר האספה וקול צורריהם עלה תמיד באזניו ועל כן בכו וירבו לבכות במסתרים ותשועה רחקה מהם.

גם רבי אהרן גם יתר האספה החרישו זמן כביר, ואחרי כן התעורר וימחה דמעה מעל פניו ויאמר בקול מר: ידעתי צרת נפשכם אחי וכצרתכם לי צר, ולא להוכיחכם על פניכם באתי הנה, רק להזהירכם לבל תוסיפו אולת על פשע, ולבל תרבו צורריכם חנם, שלחו וקראו ליעקב חיים ודברו עמו שלום, הן תלמיד חכם הוא ואף אם חטא ריח תורה שבו יחזירהו למוטב וישוב מדרכיו ויהיה ככל ישרי לב, ובאיש כזה אשר ידו רב לו בישפת הארץ נמצא תמיד חפץ, ואף כי חלילה לנו מהעלות עוד אפו עלינו, אַחַי, הרבו לחשוב בטרם תחרצו משפט, שימו דברי אל לבכם והיו לאנשים חכמי לב הדואגים לשלום עמם ועדתם — ראש הקהל לא ענה וסניו העידו בו כי פוסח הוא על שתי הסעפים, וגם מיתר הנאספים לא נמצא איש אשר ירבר נגדו, אך זבדיה אשר ככר שב למנוחתו קם ממקומו ויעף עין בהאספה ויקרא בקול עז: נפעמתי, רגע ולא ידעתי דבר, כי בפעם הראשונה ביתי חיי דברו אלי תועה ויחשדוני בדברים רעים אשר לא עלו על לבי, ענו בי אחי, אם עשיתי לאיש רעה ואם לא נכון הייתי תמיד לנהל בעצתי כל מבקש עצה מפי? יקומו כל היודעים עולה בי כי חטאתי לאלהים במרד ויגידו חטאתי בקהל, אטנם גם אני אך אדם אני ולא מלאך אלהים וגם אני חטאתי ופשעתי אך כאדם בשגגה ובלי דעת

אך לא בבגד ומרד, כי את האלהים אני ירא, וגם הפעם אשא קולי למען כבוד אלהינו ואמונתנו וקהלתנו, האיש הזה אשר הדחנוהו עשה כל עול ויתפאר בו וסופו הוכיח על תחלתו, אין לי לבקש עדים להעיד בי כי כנים כל דברי, אחרי אשר הוא בעצמו יתן עדי ויצדיקני, סופו יוכיח על תחלתו, כי קם כבוגד ויכה אותנו בלשון להביא עלינו רעה נוראה ולתת שם ישראל לשמצה, ואם יעשה כזאת איש אשר נגעה יראת אלהים ואהבת עמו בלבו? ומה חפץ לנו באיש כזה? הלמען ידע יותר מוצאנו ומובאנו ותהיה לאל ירו למסור אותנו בידי השרים תמיד? ואם גם יעשה שלום לנו, זכרו אחי כי אנחנו נתרפס לפניו ונבקש ממנו סליחה, והתדמו כי הנמר יהפך פתאום לכבש תמים, וכי לא ישוב להרים ראש? האיש כמהו אשר למען כבודו מסר עם ה' בידי שוסיו לא ינדיל עלינו עקב ולא ידרוך עלינו כרגל גאוה ולא ימשול בנו באכזריות חימה? ההוא אשר התגאל בטרפה ובתועבות אחרות דבר ולא יקים דברו להסיר לב בנינו מאחרי תורתנו ואמונתנו? אם תבקשו להיות נבזים ושפלים, נדכאים ונאנחים תחת שבט המושל האכזרי הזה, אם תחפצו כי חייכם יהיו תלואים תמיד מנגד, אם תאבו לפחד תמיד כל היום, אם נפשכם תתאוה להדיח בניכם מאחרי האמונה, ולהשבית זכרון התורה מקרב העיר הזאת, אשר היתה תמיד כחומה בצורה לאוצר התורה והיראה אז שלחו וקראו לאיש הזה ועטרוהו כבוד והושיבוהו לכסא כבוד מרום מראשון, והוא יהיה שופטכם והוא יהיה מוריכם ומוראכם והוא יהיה לכם לאלהים ומלך, ואני אף כי במסתרים תבכה נפשי לא אוסיף דבר, כי אם אמהר ואמכור ביתי וקניני ואעזוב עיר מולדת אבותי אשר שכחה אלהי אבותיה וארחיק נדוד, מי לאלהים חדשים ירים קולו למען המלשין, לא אשא שמו על שפתי! —

כלם החרישו ולא ענו דבר, לבד מרבי אהרן אשר קם שנית ויקרא בקצף: בסנורים הֻכּתֶם כלכם, קללת ישעיה הנביא באה ונהיתה, הנער יהרב בזקן ותעלולים ימשלו בכם, איש אשר אין לו לא תורה ולא יראה, לא יחש משפחות ולא יחש עצמו ישא ראש ויורכם דעת, וכלמה לא תכסה פניכם? עיני הערה מנהלי עיר כשולה המפארה בכל הארץ יחרישו וידמו למו עצת בן בלי שם! דעו וראו כי רעה נגד פניכם, האיש הזה שונא הוא ליעקב חיים כאשר תראינה עיניכם והוא יחפוץ לעשות אתכם כלכם לכלי מעשהו לתת נקמתו באיש חרמו, אל תתנו יד לפושעים, אחי, אשר יסבבו אתכם בכחש וישאו שם אלה ואמונה לשוא, אל תשמעו לחלקת לשון הנחש אשר זה דרכו להפיח קריה בריב ומדנים, ואם לא תשמעו ותלכו אחרי המהביל אתכם בחזון שוא, ידעו תדעו כי מרה תהי אחריתכם, כי כל אשר ינבא לכם על יעקב חיים יעשה הוא לכם, דעו וראו כי הזהרתיכם היום, הנני זקן, אין אונים וקצי מי יודע אם יאחר לבוא, ואולי לא תראינה עיני בהנחמכם וביללכם משבר רוח על אשר עזבתם עצת הזקן ותלכו אחרי עצת נער נעור מתורה ויראה, אך אני אקרם פני הרעה ולא אוסיף לבוא בחברתכם ולא אוסיף דבר מטוב ועד רע על אזנים אטומות כפתן חרש, ואתם פרי מעלליכם תאכלו — פני הזקן אדם בדברו

ויהיו כפני מלאך אלהים, וגם נמצאו רבים אשר אמרו כי כנביא אלהים דבר היום, אך הרבים ענו: לא נאבה ולא נחפוץ בטלשין, כאשר עשו אבותינו כן נעשה גם אנחנו, נחריטנו ונבדילנו מהקהל ואז לא תהיה לו תקומה, נבער הרע מהארץ ואז יהיה שלום לנו ואלהי אבותינו יסוך עלינו באברתו תמיד כאשר היה עם אבותינו — ובקראם כה יחד בקול גדול נחה על פניהם רוח גבורה כמו הכינו נפשם לקרב על קדושת שם אמונתם ואבותיהם.

זאת היא הצרעת הטמארת בחיים וזה הוא מקור כל יגון ופגע, כי רוב בני האדם יכזבו לא רק לרעיהם כי אם גם לנפשם, רעיון רוח יעלה על לב איש והוא יחזיק בו בכל כחו, ואף אם יכרו עליו כל חכמי התבל להראותו משגתו יעצום עיניו ויאטם אזניו וימאן שמוע, וגם אם כליותיו ייסרוהו יהם אותן וישלה נפשו ערי יפול בבור אשר מֵאֵן לראותו, כהעוף הכסיל אשר בראותו אויבו לנגדו יסתיר ראשו לבל יראהו ויחשוב כי נצל, עדי יפול בידי מבקש נפשו. כל העדה הגדולה הזאת אשר בה היו חכמי לב ויודעי תורה, אנשי חסד ואוהבי ישר, כלם היו פתאום לאיש אחד לקום להפריע עצת רבי אהרן באמרם כי רק בדרכי אבותיהם יבחרו ללכת, כמו רבי אהרן בקש להדיחם מדרכיהם וכמו אף אלה היו דרכי אבותיהם לדדוף באף כל חומא, וימאנו ראות ושמוע כל דבר אשר יעבירם מדעתם זאת, ואך לשוא בקש רבי אהרן להשמיע קולו עוד הפעם כי קול שאון ההמון השביח את קולו ולא מצא דרך אחרת לנטות בלתי אם לעזוב בית האספה וישב הביתה ודמעתו על לחיו, כי כמשגעים רצים לתהום רבה בעינים פקוחות כן היו כל בני עדתו בעיניו וינד לשברם. והטה אף כי נחרו בו וידברו נגדו בכל זאת לא הרהיב איש בנפשו להשמיע את שם החרם כל עוד אשר היה בתוכם ואך יצא מהבית קם זבדיה על רגליו בגאון כי הכריע את מתקוממו ויבריחהו מעליו ויקרא: רבותי, שופטים צדיקים, השמיעו משפט, לא תשאו פנים בדין! —

וראשי העדה השמיעו משפט ולא נשאו פנים ויחריטו את יעקב חיים המלשין בהחרם הגדול בתרועה וקול שופר וידיחוהו מהקהל עד עולם לבל יכתב בכתב ישראל ובשמם לא יכנה, וחלילה לאיש ישראל מבוא אתו בדברים או מנשת אליו, כי אם ארבע אמות ירחקו מעליו, והיה לדראון עולם ולאות לבני מרי.

יום משפט כזה נורא הוא מאוד! לא רק על המאמינים אשר יאמינו אמונה אמן כי מצות אלהים היא לפחד ולרעד בשמעם קול שופר יפיל פחדו, גם לא רק בלב החרדים מחרם ומכרת ומעגשים כאלה יתן חתיתו, כי אם גם בלב איש אשר לא יחרד לא מקול שופר ולא משם השטן, אף לא מענש כרת וחרם, גם בלב איש כזה יביא מורא ונועה. נורא הוא המחזה הזה לראות כי בני האדם יספחו על פגעי החיים להרע לנפשם ולאחיהם, ומה גם אם הרואה את המחזה איש ישראל הוא אשר ידע קורות התבל ועמו, בראותו השופטים האלה היושבים סביב השלחן ופניהם יפיקו קצף, את גרות הדנג השחורים הדולקים ולא יפיצו אור, קול השופר המריע כמבשר יום עברות, הלא מבלי

משים יזכור את אספות הכהנים אשר נאספו לשפוט את עניי עמו, אשר לחרב לחרב ואשר לשרפה לשרפה, ואם אמנם רב הדרך בין השופטים האלה לשופטים מהכהנים, כי אלה ישפטו רק את הרוח ובנויה לא ישלחו יה, והמה נתנו את הנויה לאש אוכלה בכל זאת יאחז שער את כל איש אשר יראה זאת בעיניו, כי בני האדם יקחו להם בחזקה קרנים לשפוט את זעוטי נפשם כהות נפשם, ואף אם לא האמין עד היום ההוא במצרי שאול ובמזיקים וברוחות המשרתים שמה להביא את הנפש החוטאת באש ובטים, יחל מהיום ההוא והלאה להאמין בכל אלה וידמה כי בעיניו חזה זאת. ואם כן יבין כל איש את החרדה הגדולה אשר שררה בכל הבית בהשמע קול האלה והשופר, נמוג כל לב, כל ברכים כשלו, ובחיל ורעדה שמעו את הדברים הנוראים ואיש לא הרהיב עוז בנפשו להביט בפני רעהו כי כחוטאים היו איש איש בעיניו ויתודו בקרב לבם על כל עונותיהם, ורק זאת בקשו מאלהי החסד כי ישימם בראש הרשע אשר התעתד לשאת את כל העונות על שכמו עד אשר תפער השאול את פיה ותבלעהו, כי הלא כה דברי התנא הקדוש: לא זכה רשע נוטל חלקו וחלק חברו בגיהנם — ובמשפט הצדק הזה נשענו החרדים ולא נפלו ארצה בעת אשר קול השופר הלך וחזק מאוד, והוא נתן עוז ותעצומות לרגליהם לשאת אותם הביתה בנופם מנוסת חרב אחרי תום קריאת האלה וקול השופר.

לא כן השופטים, המה לא פחדו ולא רהו, לא מקול השופר ולא מאלת החרם ולא מהרו לנוס הביתה, כי אם נשארו על מקומם להועץ עוד מה לעשות; וישמחו לראות כי כבר החל החרם לעשות חפצם, כי אם אמנם לא ראו עוד רעם וברק מתפרצים מתוך הענן למחץ קדקוד המלשין יעקב חיים המתהלך באשמיו, בכל זאת הועיל להם הרבה כי הפיל אימתו על כל ההמון הרב ויבריחהו מעליהם ולא הוסיף להפריעם ממועצותיהם, ובכן נמנו וגמרו לשלוח את המשתדל לעיר מאפליה ובידו חמשים אלף שקל כסף למען ישכחם בבית השר.

המשתדל לקח את הכסף אחרי אשר הרבה להלל את חכמתו הרבה להתהלך את שרים וכח השכחה אשר חננהו בו יוצרו ויעזוב גם הוא את האספה, כי מטהר הוא לעשות הדבר.

אף כי ידע השכחן הנפלא הזה כי גדול כחו בהכמה הזאת וגם הרבה להתהלל בה בכל זאת לא ערב לבו לגשת אל השר ולנסות כחו לפניו בטרם אשר נסה כשרונו בתחלה בביתו, הן רק מלאכת תמיד תעשה את האמן לאמן, ועל כן נסה לשכח בתחלה את החצי מהכסף בביתו, ובראותו כי איש לא מהר להזכירהו כי שכח, בטח ולא פחד עוד כי גם בבית השר יצליח חפצו בידו, ואמנם גם הצליח לשכוח את יתר הכסף על כסא השר בהראותו לפניו, אך לא עלתה בידו להאציל מרוחו גם על השר, כי חיש מהר אחרי עזבו ביתו מהר לשלוח אחריו ולהשיב לו את כספו.

בתחלה נסה להתכחש ולאמר כי לא שכח כל מאומה, אך עד מהרה נחם מדבריו, כי השר נתן עליו בקולו ויקרא: ידעתי תרמיתך, נבל, כי אמרת לחטות לבי בשחד ומיראתך לדבר אתי בשפה ברורה הערמת לשכוח את

הכסף, זה דרככם, בוגדים! אך ידוע תדע וגם לאחיך בעלי המזמה תאמר כי לא את עיני איש כמני יעורו בשחר, כח לך מזה ואל תוסיף לראות פני פן תנחם אתה ושולחיך — אז ראה וגוכח כי לא עת היא לְהָוָכֵחַ עם שוטה כמהו המאבד מה שנותנים לו ויאמן ראות עוד פניו, ובכן נותרו האסירים בבית האסורים, ובמפח נפש שב המשתדל הביתה, אם יען כי לא הצליח לפדות את אחיו מבור השבי, או אולי יען כי כאשר לא עלתה בידו לשכוח את מותר הכסף בבית השר נטל עליו לזכור גם את ראשית השכחה ולהשיבה לידי נותניה וכל עמלו עלה בתהו, אמנם מאיש חכם כמהו לא תבצר מזמה, הוא ידע כי אם רק בדרך אחד יבחר איש לא יצליח בחייו, אחרי כי המקרה ישנה פני כל, ואת אשר היה טוב היום לא יצלח מחר, לכן מהר ויעזוב גם הוא דרכו ויהפך פתאום משוכח לזוכר, ויזכור ויספור ויחשוב וימנה את כל הכסף אשר פזר להשרים הקטנים ולהמשרתים בטרם נתנוהו להראות פני השר, ואם כי לא טעט היה החסרון במכסת הכסף אשר השיב לראשי העדה בכל זאת קצף קצף גדול על השר אשר לא בקש לשכוח אף הוא וישבע בלבו לתת נקמתו בו ולבלי שכוח עוד בביתו מאומה, גם חקים את השבועה.

יב.

עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ.

בבית קטן וצר אשר קירותיו מכוסים בפיח ושחור ובטקום הרצפה עפר וחול הוא בית אחד האכרים מחוץ לעיר כשולה בעבר הנהר, ישב יעקב חיים על כסא עץ ואף כי החריש בכל זאת העידו בו פניו אשר שנו מאוד בירחים אחדים כי כמו סער תתהולל בקרבו וכאש לא נפח תאכל במסתרי נפשו, למולו יושבת אסתר אשתו עצובת רוח ונאנחה לרגעים, בחיקה ישכב יונק אשר תניקהו מחלב שדיה וייאין במנוחה, כי לא יבן את סערות לב הוריו ואנחותיהם ולא יפחד עוד מפחד החיים ומקריהם. הלא כלעג הוא להזמן לאסוף יחד בבית אחד פחד ומנוחה, נחת ואי־שלום, וכלעג הזה יראנו תמיד — למען הוסיף מכאוב על פצע לב האמלל אשר יראה בעיניו המנוחה הרחוקה מלבו? או אולי למען נחמהו בצרתו בהראותו לו מחזה שלום? מי יודע? —

— מי יודע? — אמר גם יעקב חיים בלבו בקומו ממקומו ובהתהלכו בחדר לארכו ולרחבו וכמו בקש להסתיר פניו מאשתו ופרי בטנו — מי יודע מה טוב? אם לשוב ולחדש פני המלחמה ולהכריע מתקוממי תחתי ולהראות להם ידי כי קשתה ויפחדו וייראו מפני, או אולי לשוב ולכרוע ברך לפניהם למען יתנו לי חנינה ואשוב לראות שלום? לולא הייתי אסור בכבלי האשה, לוא הייתי חפשי כי עתה הראיתים לדעת מי אני, אך מה אעשה לה? הן היא תמם תלך בלחץ לבה והזה יהיה גמול אהבתה? אך מה יהי אחריתנו אם אשפיל נאותי ואכנע לפניהם? הלא בוז וחרפה תהיה מנת מדתנו כל היום הן לנצח לא ישכחו את אשר עוללתי למו וירדפוני מנוחה גם בעת שלום, או אולי אנתק מוסרותי ברגע אחד? . . . כעלות הרעיון הזה על לבו התחלחל

וינד בראשו ויגש אל אשתו ויתבונן בה כמו קוה כי מראה פניה ינרש כל מחשבה רעה מלבו, בהתבוננו בה התחלחל עור יותר ויקרא במגינת לב: מה לך אהובת לבי כי היום נפלו פניך מאוד? —

— האם תתפלא לראות כזאת? ואני אתפלא עוד יותר, כי עוד תראני פה ותתבונן כי פני נפלו, אני לא האמנתי מעודי כי כה יגדל כחי לשאת תלאות כמו אלה —

— אבל מה היום מיומים? —

— אני הבלגתי כאשר יכלתי אך נלאיתי, ואחוש בנפשי כי כחי יסור מעלי וכרמה תאכל בלבי —

— אהה אלהים! — קרא ויספוק כפיו — מה זה תדברי? האם חדלת מקות? הן את חיית לי כמעין תקוה ותנחמיני ותאמצי לבי, ועתה רפו ידיך, אוי לי! —

— שמע נא אישי, הן ידעתני כי לא אוהב להשמיעך מוסר, וכי כל מעשיך ישרים בעיני, אף כי כלם יתנוך לשמצה בעבורם, באהבתי אותך, אך עתה נלאיתי נשוא, אמצתי כחי לשאת ולסבול במנוחה כל אשר יבואוני, אך החלומות הנוראים המה ידכאוני, המה החלום הנורא, החלום הנורא! לזכרו תרחפנה כל עצמותי ותצלנה שפתי — ובדברה רחפו עצמותיה רגעים אחדים ואחרי כן הוסיפה לדבר: מה תקותנו כי ניחל? הן גם בשלוח השר כסף לידינו רבה צרת לבבי בזכרי כי דם אחינו יכסה על הכסף הזה, אך הכבדתי לבי למענך ולא חפצתי לזכור זאת, אך מה נעשה עתה כאשר חדל משלוח? הן זה כשלשה שבועות לא נדע עוד עד מה, הוא לא שלח אלינו דבריו ולא משען כסף ומה נעשה? —

— וכל אלה באכזריות לב אבי אמך, הוא היה בכל אלה, כי הקשיח לבבו ממך וינרשך מעל פניו באכזריות נוראה בעת אשר היה לו להושיעך —

— אנא אל תחטא בשפתיך ואל תשים אשם נפש המת, זכרו לברכה, כי הוא לא חטא ואשם, הן ידעת כי לא אחפוץ להאדיב נפשך ולהאשים אותך ככל שונאיך, אך בפעם הזאת אדבר דבר ברור לטוב לך, למען תפקח עיניך, ראה נא ראה, הנה תשים אשם נפש אבי אמי, ומה עשה רעה? הוא בקש להפריד בינינו בהודע לו כילא ישרו מעשיך לפנים, שחוק לאולתו, אך בצדק וישר עשה זאת, ואל תתנהו כרשע ואכזר כי הלא אך בעבור תורתך בחר בך ובהודע לו איפו כי תורתך היא בלי יראת שמים היית ככלי אין חפץ בעיניו, והן לכל איש הצדקה לתת את כספו רק בדבר אשר יישר בעיניו, ואחרי אשר שב ויקרבך שנית ויתן את כל הון ביתו לך ואתה לא שמת מהסום לפיך ותגלה כל לבך להבוגד לזכריה, מבלי אשר שמעת בקולי כי הזהרתיך מלכת עמו, ובשמעו כי כשושע באלהים ובאמונתו התחשב, האם יקרבך בעבור זאת כמו נגיד ויניח בידך את כל עמלו? מעני לא הקשיח לבבו, כי חפץ לתת לי כל אשר לו אם אך אפרד מעליך, וכן הניח את כל הונו כמותו בידי ראשי הקהל והמה יתנוהו לי אם אך אעזבך, ואיך תאמר כי הקשיח לבו מעני באכזריות נוראה? —

— ראה אראה כי תנחמי — קרא יעקב חיים במנוד ראש — על כי הלכת אחרי, ואמנם הסכלת עשו לבחר בעני וצרה תחת אשר היה בידך לשבת ספונה בביתך כגבירה ואולי על יד זבדיה העשיר והגורא על כל סביביו —

— הזאת היא שלומת אהבתי? — קראה האשה בקול מר ותסתר פניה בכפות ידיה — בדברים בוטים כמדקרות חרב תעניני על כל הדברים הנחומים אשר דברתי עמך, חצי לענך תביא בלבי על כי שכחתי למענך בית אבי ואמי ואלך אחרי המחרם אשר מפניו ידודו כל רואיו, אמנם במשרים תתהלך אתי! ואחרי אשר הקרבתי לך כל אשר היה בידי להקריב ולא נשארה עוד בידי מאומה הייתי למשא עליך ותציבני למטרה לחצי לענך, לכן אשמיעך להניח רוחך, כי לא יארכו עוד ימי היותי עליך למשא, כי פצעי לבבי הרחיבו וכמדורת שאול תקד בקרבי ועוד מעט ואעלה כליל על מוקדה, ועד מהרה תצא למרחב מהמשא הזה, ידעתי כי יומי האחרון לא יאחר עוד —, כהלום רעם עמד יעקב חיים רגעים אחדים ועיניו הפיצו זקות כעיני משגע ופתאום מעדו קרסליו ויפול מלא קומתו ארצה ויגז שערות ראשו בידיו ויקרא בקול נורא: אויה אויה לי! — וברגע התעורר ויקם על רגליו ויוסף לקרוא: אמנם כן, הנני בליעל, איש דמים, מרצח, חרפת אדם והארץ תרגז תחת רגלי עול כמני, הה! נפש מהורה מדוע נפלת בין שני לביא כמני? מה לך שה תמימה במאורת צפעוני? אויה אויה לי, אני הסבותי בנפשך, דמך על ראשי יחול, בקין אדוד על פני הארץ, כי על שונאי הבאתי בלהות וגם את מקור חיי, אור עיני השיבותי עד דכא, עזביני נא עזביני, פן תדבק גם בך רעתי, יתאספו ויבאו כל חצי הפגעים ויכלו כל חמתם בי ומדוע תסופי בעוני, הסתתרי רגע מפני ואסתר עד עולם מפני החיים, ידי תרפינה בראותי פניך ולא תבצענה חפצי, הסתירי פניך ממני ואז אעשה נקמות בהבליעל אשר מידו באה כל הרעה הזאת — ובדברו הוסיף לנוז ראשו ולהכות באנרוף על מצחו כמשגע, אסתר נבהלה מאוד ממשמע אזניה ולא מצאה און להוציא הגה מפיה זמן כביר, אך אחרי אשר ראתה כי הוא הוסיף לענות נפשו התעוררה ותנח את היונק בטטה ותמהר ותושט ידיה ותחבק את אישה בכל מאמצי לחה ובכל עזוז אהבתה ותקרא מקרב לב: אנא אישי אהובי, מחמד לבי, סלח לי, אנא סלח נא לי על כי האדבתי לבך בדברים נוראים כאלה, ידעתי לבך, ידעתי אהבתך ורק זכרון בעותי הלילה הוציא מפי מלים להעציב רוחך, אתך אני ואתך אהיה ועד ירכתי בור לא אפרד מעליך, כי אישי אתה! — דבריה השיבו לו מנוחתו ברגע אחד כמו כח נעלה היה נסתר בהם אשר בידו לרפא כל שבר כרגע, הוא התבונן בה רגעים אחדים ויקרא ברגש שמחה ועצב יחד: אתּ תבקשי סליחה ממני, אתּ מלאך אלהים תבקשי סליחה ממלך בלהות על כי השבית אותך מטהרך ויושיבך בחשכת תשתה, ואתּ היש בלבך די חסר ורחמים לשכוח פשעי? ואת תשובי ותרחמיני ותאירי פניך אלי, אל הנסתר מנגד פני אלהים ואנשים? ! —

— אני לא אסלח לך כי לא חטאת לי, ועיני טחו מראות כי מצרת לבך דברת והעברתי דבר רע על דל שפתי, אך באלהים נשבעתי כי לא אשוב לכסלה —

— כך מקור חיי אמצא תעצמות ועז, ואם אֶת אתי לא אֶחת מכל צרה וסגע, עבדך אהיה ולמשעתך אסור, וגם אם תצוי עלי להלחם את לבאים ואבי ערבות בשמך אקרא ולא אדע פחד כי אם אֶת לי אלהים לי —

— לא אצוה עליך ולא עבדי תהיה, כי אם אישי ואם לקולי תשמע איעצך אך לא למלחמה כי אם לשלום — פני יעקב חיים נפלו רגע בשמעו ש ל ו ם, אך כרגע התעורר ויקרא: ככל אשר תאמרי אעשה, כי אלהים ישים דברו בפיך, איטיב דרכי, אבקש להיטיב חמאות נעורי, בתם וישר ואמונה אתהלך מעתה עד כי אהיה למופת לרבים ולך תהיה הצדקה כי הצלתיני מבאר שאון, דברי דבר ולא אסור ממנו, צוי עלי לחיים או למות —

— לחיים לחיים אישי — קראה אסתר ופניה נהרו — אם תשוב לעמך ישוב גם אלהים וירחמנו וישיב לנו משנה שמחות באבלנו, לחיים ולשלום איעצך ויהי אלהים עמך כמני —

— השמיעיני את אשר בלבך ועד מהרה אראך לרעת כי כחץ מקשת אמהר להקים דברך —

— עצתי כי תלך אל ראש הקהל, הן תרע כי הוא לא אביר לב ותאמר לו כי תחפוץ לשוב בתשובה שלמה מדרכך ולא תוסיף להתגרות בהם שנית מלחמה למען יסירו החרם מעליך, וכאשר יסר החרם הן כאחד מהם תהיה וישיבו לך את עזבון אבי אמי ואז נעזוב את הארץ הזאת —

— אלהים נתן דברו בפיך ובכל לבבי אעשה כזאת, אך מה אעשה אם ימאנו להשיב לי נחלתי, האוסיף להפיל עליהם בלהות? —

— לא, הסר את הרעיון הזה מלבך, כי ידעתי נאמנה כי אם תוציא הגה מפיך אז תעלה אף השומעים, ואתה תרב כעשך עמהם ותאמר להראות להם כח לשונך, וזכור נא למי תעשה זאת? הן הראשים אשר דם היתה במעל ישבו במנוחה בבתיהם ונקיים אשר לא עשו לך רעה מעודך הובאו עד בית הבור, ואם תוסיף שנית לעשות כזאת תביא רעה חרשה על חפים מפשע ואויביך יניעו אחריך ראשם וילעגו לך, לכן חדל מרגז ובקש שלום, הן לא תמו ישרים מהעיר אשר יבקשו שלום בכל לבם, ואיש בליעל אחר כזבדיה הן לא יעשה חפצו בכל העיר, ואקוה כי חפצך בידך יצליח ולא נירא עוד רע —

לא אסור מדבריך ימין ושמאל —

— ובתחלה לך אל רבי אהרן, הן הוא דבר טובות עליך והוא ינהלך גם היום בעצתו ויעמוד לימינך ועד מהרה תשוב הגה שמח וטוב לב ונעזוב את העיר אשר היתה לנו לבלהות —

— אמן כן יאמר ה' — קרא יעקב חיים מקרב לב וילך אל הארון ויוצא ממנו דבר מה וישם בצלחתו,

— ולמה זה תקח את קנה הרובה אתך — שאלה אסתר בראותה מעשיו.

— הן תדעי כי התירו דמי ומי זה יעמוד לימיני להושיעני אם לא הָרַע הזה אשר לא יבגוד בבוטחים בו? —

— לא, אישי, אחינו בני ישראל לא ישפכו דם, ואך מחר שוא לנגד עיניך —

(המשך יבוא)

כל אשר קרא את הספר „עיט צבוע" יודע הוא, שהראמאן הזה איננו מאותן הספורים השפלים שכל מטרתם אינה אלא להקל מהולכי בטל את משא כטלתם ולהביא עליהם תנומה נעימה, אשר תחסר להם בסבת לכתם תמיד בחבוק ידים ובאפס מעשה. הראמאן הזה הוא מאותן הראמאנים שמטרתם להועיל, לחקור בשאלות החיים, למעט את הרע ולהורות לקוראיו את הדרך שילכו בה. אם כן, נראה מה היתה חובת מאפו לעשות ומה עשה?

מאפו הציג לפנינו את הדור הישן ופעולותיו ואת הדור החדש ופעולותיו, ובזה השכיל מאד לעשות. בזה לקח לו את המחזה היותר מתגלה בימים האלה בחיי שאר בני האדם ובחיינו, ובזה בחר לו שדה דשן ורחב ידים לפעולתו; אך נראה איך הבין מאפו את הדור החדש, מטרתו ופעולותיו שהוא צריך לעשות.

בטרם אבא אל מטרת דברי, עלי לבאר בקצרה את ההבדל שבין הדור הישן ובין הדור החדש, בין שאר בני האדם וההבדל שבין שתי המפלגות האלה בינינו. ואתם חובשי בית המדרש התמימים, סוחרים עשירים, קבלנים לובשי מלבוש נכרי מבחוץ ומלאי טיט ורפש מבפנים, היוצאים ידי חובת ההשכלה בזה שאינם מניחים את עצמם להלקות בערב יום הכפורים וחובת היהדות — בתשלומים יקרים בער ששי ומפטיר או פתיחת הארון, אריסטאקראטים וסרי רגש אמתי ומלאי תועבות, אשר ראשם מלא מחשבות לא טהורות ולבם — כספם יחוסם ותאותם, בחורים המגודלים על ברכי הציוויליזאציאן האירופית ועל כל המשפטים הקדומים האזיים ביחד, ואשר כל חכמתם אינה אלא להכנע לפני עלמות ונשים יפות, לדבר אליהן חלקות המביאים געל נפש, לשרת אותן בכל עת הזדמנות קלה, לגנוב את לבותיהן בערמה ולהביא עליהן אסון נצחי, להביט על כל מי שאינו בחברתם המנואלה — בעינים רמות ולמלאות את כל תאותיהם הנתעבות —; בין אותם הפתאים האזיים השואלים: „מה הפין הדור החדש? מה בצע בהשכלה? אבותינו לא ידעו מכל הצרות החדשות וישבעו לחם ויהיו טובים, ומה לנו לבקש חדשות?" ובין אותם השארלאטאנים האירופים השואלים: „מה חפצם של האביונים הבטלנים בספריהם?" — אם באמת ובתמים שואלים אתם את שאלותיכם, אם אין חפצכם לפטור עצמכם בשאלה לבד כי אם גם לשמוע מענה נכון ולדעת פשר דבר, הנני נותן לכם את המענה אשר אתם מבקשים.

ד.

הדור הישן והדור החדש.

אם נשים עינינו על כל הנעשה תחת השמש, נראה רע בלי מצרים השורר ברב כח בחברת האדם מן הקצה האחד נראה: הליכה בשרירות הלב מאין מה לעשות, השתטשות באנשים זרים, עשות סכסוכים קטנים וגדולים בחיי

משפחה וחיי הכלל, מריבות ומדנים בין אנשים שוים, בין זקנים וצעירים, השחתת כחות השכל וכחות הגוף, רדיפה אחרי ענינים מדומים, אחרי התפעליות חזקות, התרגשות הדמיון במדה נפרזה והרבה אנחות וצרות אשר יביאו בני האדם איש על רעהו שלא לצורך; מן הקצה השני נראה צרות נשמיות, רוחניות, מדותיות וכיוצא בהן: רעב, קור, סכלות, השחתת המדות והצניעות — השחתה נוראה ומוכרחת, שכרון והמון פשעים גדולים אשר ענשם קשה מאד ואשר לא היה להחוטא עצמו כל אפשרות שלא יעבור עליהם; באמצע בין שתי הקצות נראה פראות במדה יותר מעטה מאשר בקצה השני והשחתת הכחות — יותר מעטה מאשר בקצה הראשון אך גם בה חטא ושגיאה הרבה מאוד. פה נחוצה התצטמות והתכוצות מחפץ להתראות כאחד האצילים, נחוץ לעשוק דינר מן המשרתת או מן השוער מחפץ לנסוע למקום שעשועים, לקמץ הוצאות ההסקה בחדר שבו מעון הילדים — מחפץ להדר ולפאר את החדר הנועד לקבלת פני אורחים, לאכול מאכלים נשחתים מחפץ להכין מעיל יקר. אך מה הן סבות כל הרע הזה? הבטלה והעניות. מן הבטלה תבאנה כל התועבות והרעות שבקצה הראשון; מן העניות תבאנה כל הצרות והפשעים שבקצה השני, ומשתיהן יחד — הטיט והרפש שבאמצע. שתי הסבות האלה מקור אחד להן", הוא מעמד התהו של העבודה, העבודה והבטלה נמצאים כעת בסדר הפוך ממה שראוי להיות: כל אשר תרבה העבודה ימעט הגמול בעדה, וכל אשר תמעט העבודה ירבה הגמול בעדה. אין לעבודה כל התרחבות, גנטלת היא בת־שלומים פחותים ונמצאת במעמד הכנעה ושפלות, על כן לא יפלא בעינינו אם נראה רע כלי מצרים שורר בעולם, אם ימשול העשיר על העני והתקיף על החלש, אם העבודה ממציאה מעט תוצאות, ולא יפלא גם כן אם אהבת — רעים נפגשת אך בספרים.

למען היטיב את אשר עותו עד הנה הרבו חכמי לב לחקור ויכתבו ספרים הרבה אודות הענין הגדול הזה, וכל עמלם לתת לבני הדור מטרה ודרך בחיים, כי באין מטרה ודרך סלולה הלא יתעו בני הנעורים כצאן אובדות, ועל כן נראה מה היא מטרת הדור החדש שלנו ומה היא שטתו?

בדור הישן שלנו *) רואים אנחנו כזאת: מעבר מזה, כלומר: בין העברים החנוטים ועומדים מזמן חתימת התלמוד: הבלי שוא ואמונות טפלות במדה גדושה ומגודשת ובאופן כזה עד שאין בנו גם רושם של גבול בין הנמנע בחקי הטבע ובין האפשר; הכנעה נוראה תחת עול כבד מאד שנתחבר מגזרות הפרושים, התנאים, האמוראים, הגאונים והרבנים, מנהגים הרבה שאין להם כל טעם וריח, מדקדוקי עניות, מהבלי קבלה ומשגעוני החריפים שהם מתוספים תמיד „כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק", שכל הדברים

*) מובלע לכאי לא עלמי מחויב לברך דברי ולסגיד בפיכם לתורים בלא על פזור היקן והזוך המדם בלבנו בפרוקים, ולא על בני הזוכות הפלא היוסבים בחכלות לחכות, בלא רחיים ולא דעתים מעולם.

הללו ביחד נפגשים על כל צעד וצעד ואין לך שעה שהעברי נעשה חפשי מהן; משעה שהוא מתעורר משנתו ומעביר ידיו על עיניו ואומר „מודה אני“ עד שעה שהוא מברך ברכת „המפיל“ ומגרש את ל י ל י ת ממטתו על ידי הלחש „עטיפא בקטפא“ מלא הוא חובות לדתו, חובות, שאינם מניחים לו לחיות אפילו רגע אחד כמו שאדם צריך לחיות — ; שביתה מעין מיתה בכל פרטי החיים: שביתת התנועה, חסרון חפץ החיים, העדר הכרה כל שהיא בחיי מדינה וחיי אזרחים, טמטום ההרגשה במקום שאיננה סובלת מכאוב על ידי רעב, קור ומחלה; בטלה במדה נפרזה, בזיון המלאכה והעדר שלמותה, מסחר במדה מוגבלה מאד, ובו לפעמים אונאה, עשיקת שכר פועלים, הברחת נכסים ועוד פשעים עצומים; תועבות פרנסי הקהל המעניקים חמה בגבהם; רוח שפלות והכנעה, גאות מיוחסים, תעתועי צבועים וחנפים, מדנים בינם לבין עצמם ומדנים עם הדור החדש, חתונות של בוסר, גירושין בלא חשבון, עגונות בלי מספר, ועניות נוראה המרגזת לב בצביעה האיומים והמקפת כמעט את כל חיי העברים, ועוד כאלה הבאים מאהבת הדמיון ומחסרון דעת המעשה הגורמים נזק שלישי: אמונה במתעתעים ומחרחרי ריב לטובתם ולתועלתם. מעבר השני, כלומר: בין העברים אשר לרגלי מסחרם והתקרבותם עם בני אירופא זזו מעט מטקומם, רואים אנחנו אותן המחזות שתארתי בפנים משונות מעט, מדת הבלי השוא ואמונות הטפלות חסרה קורטוב אחד או שני קורטובים; סריקת העול הכבד במקום ש ה ת א ו ה דורשת, והכנעה תחתיו במקום שאיננו נצב לשטן אל התאוה התחקות של קופים אחרי איזה הדורים אירופיאים בלי כל דעת פנימית ובלי תנועה, ברוח אותה השביתה מעין מיתה המצויה בין העברים החנוטים, ערבוביא של בטלה והתעסקות, בזיון המלאכה, עקספלואטאציא במדה יותר נפרזה מאשר בין הראשונים, צביעות והתהדרות במצות וביראת חטא, קרירות נוראה לכל דבר שאיננו נוגע לבטנם, לגאותם ולכספם, מדנים תמידים בינם ובין בניהם הדורשים חרות נטיותיהם ורגשותיהם, ועוד כאלה הבאים מטקור הסכלות וגסות הרוח (פתיות אזיאטית והתהדרות אירופית) וכל הדברים שחשבתי בראשית הפרק הזה, מאותם שהם נראים מן הקצה הראשון ובאמצע ושהם באים מן הבטלה, ומן הבטלה והעניות כאחד, מובן מאליו שאם יש בנו דור חדש, צריך הוא להשתדל בבעורו של הרע הזה ולחפש לו אמצעיים ידועים להשיג על ידיהם את מטרתו, אך מה הוא מטרת הדור החדש שלנו? ומה הוא עושה?

ומוצא אני מכלל הדור החדש ש ל נ ו אותן האנשים שקבלו השכלה אירופית בבתי הגימנאזיום או בבתי ספר הרבנים ובאו אחר כן בהאוניווערזיטעט או שאר בתי ספר הגבוהים שהם כבני אירופא לכל משפטיהם.

בדור החדש שלנו רואים אנחנו שלש תמונות. התמונה הראשונה היא מאותן הצעירים שהם בני עשירים ויושבים בערים הגדולות. האנשים ההם בתמונתם החיצונית הם אירופיאים גמורים: לבושיהם נערכים על פי המאדע, שערות ראשם משוחים במיני שמנים שונים ובגדיהם מריחים

בטיני בשמים. מדברים הם חצי אשכנזית, חצי צרפתית וחצי רוסית וכל תנועותיהם והליכותיהם שקולים על פי חוקי העסטעטיקא. האנשים האלה על פי רוב אין להם כל דת ואין להם כל מטרה בחיי עלומיהם. כל מטרתם אינה אלא להתענג על התעוררות ההרגשות בטרה נפרזה. רובם הולכי בטלה, סמוכים הם על שלחן אבותיהם ועושים מה שלבם חפץ: מבלים ימיהם בצחוק הקארטי והבילארד, בהתקרבות עם עלמות יפות וביחוד עם האקטריסות (כי על פי רוב האקטריסות הן אידעאל של הבחורים ריקי מוח כמו שהאפיצערים חנורי חרב הם אידעאל לעלמות ריקות מוח) ובוויזיטים שונים; מדברים חלקות וחניפות לנשים יפות, נונבים לב עלמות פתיות ותמימות בטה שהם מבטיחים אותן שלבם מלא אהבתן, ומושכים אליהם בכח לבן של אותן העלמות התמימות, עד שהאחרונות מאמינות שגם הן מרגישות בלבן איזה אהבה להם ואחרי כן הם עוזבים אותן לאנחות ולדמעות, ולפעמים נורמים הם בתועבותיהם להטכונות „אהובותיהן" חרפה ובוז ועטל ומכאובים.

חלק הדור החדש הזה גרוע הרבה מדור חישן. הדור הישן מלא פתיות וחלק הדור החדש הזה מלא תועבות, והם, הנאים הנכזים והישפלים האלה בעצמם אינם חושבים אפילו רגע אחד שמהם תבא תשועה לעמם, מלאים הם הזיות והבלים ככני הדור הישן, ובשעה שהם אוכלים פרשנים, מאמינים הם, למשל, שהנותן סחורה בהקפה במוצאי שבת אינו מעליח כל השבוע, וכדומה. אחרי עבור ימי עלומיהם, ותאוותיהם מתקררות, שבים הם על פי רוב להיות יראי חטא ומתחרטים על חטאת נעוריהם, ובדברי סיפור עוו אומר עליהם, שלא נודע מתי הם מתועבים יותר: אם בשעה שהם חוטאים או בשעה שהם מתחרטים? על נבזים ושפלים כאלה אין להרבות בדברים, רק להתאנח מכאב לב על כל הצרות שהם מביאים על נפשות תמימות, ומי יודע כמה מאות שנים תעבורנה עוד בטרם יכלו הטזיקים האלה מעל פני האדמה.

התמונה השנית היא מקצת אנשים שהם תלמידי בית ספר הרבנים, מאותן שאינם יודעים לא את היהדות, לא רוח עמם ולא ספרות שפת עבר. האנשים האלה בשכלם המגבל ובחפצם לעמוד בראש עמם על פי הזכות אשר להם להיות תלמידי בתי ספר הרבנים, ובחפצם להראות לפני הפובליקא הרוסית את אהבתם להעמים מצאו רפואה כוללת לכל תחלואי ישראל, והיא קרויה בפיהם בשם „התבוללות עם העמים". בהמשך מאמרי זה אוכיח כמה מן ההבל שיש ברפואה דמיונית כזו, ועתה אסתפק בדברים מעטים ואומר שהאנשים האלה בעצמם שאין כחם אלא בדבר הבל אחד שקבלוהו מפי איזה שומה, אין להם כל כח לעשות איזה רושם על העברים, והם עצמם אחרי שנה ושנתים תקוץ נפשם בפראזע שלהם ויורדים מעל הבמה.

התמונה השלישית היא היותר נכבדת והיותר נפגשת בין העברים עתה, היא מאותן האנשים שנתגדלו בילדותם אל ברכי הדור הישן וכל הבליו, ובימי עלומיהם נפקחו עיניהם לדעת שגגות אבותיהם. הם עמלים בכל כחם לתקן מצב עמם, והם משתדלים להפיץ דעותיהם ומבטיהם בין שאר העברים בפיהם

ובעטם. רוחם נאמנה לעמם, להיהדות ולההשכלה וחפצים הם לברוא את עמם בריאה חדשה. אך, לדאבון נפש, לא הצליחו עוד האנשים האלה לבקש להם איזה מטרה מיוחדת לפעולתם ולמצוא אמצעים להגיע בהם למטרה המבוקשת. רובם אינם יודעים את החיים ועולם המעשה, מלאים הם בלבול וערבוביא ואינם יודעים בעצמם את אשר להם לעשות, חסרים הם כח ואמץ לב לעשות צעד באמץ הלב, להתפטר לגמרי מכל הבלי הדור הישן, והם נעים ונדים במעשיהם, בהליכותיהם ובדבריהם הנדפסים, עד שאין להם כל מעמד. מי שאינו מאמין לדברי אלה, ינסה נא לדבר בפיו עם איזה ממפורסמי משכילינו ויערכם לעומת דבריו הנדפסים בספרו או בטכ"הע ישתומם ולא ידע למי יאמין יותר למשמע אזניו או למראה עיניו. סבת הדבר הזה הוא החנוך הרע שנתחנכו בו וחסרון ה ש כ ל ה ש ל מ ה. כמעט כלם נתחנכו על הדמיון, ומחמת שהשכלתם לא נקנית להם באיזה אוניווערזיטאָט, באויר של ח י י ם הנם נשארים רפי כח וחולמי חלומות. אם נתבונן עליהם היטב לא נראה בהם כי אם ש ל י ל ה, שלילה שאין לה מקום רק בלב לבד ולא בפעל כפים ואיננה קשורה בכל מטרה. שלילה בואת לא לבד שאינה מעננת את בעליה אלא שהיא עושה אותו לגולם נטור הריק מכל דבר שיש לו תנועה של חיים.

את התמונה הזאת מבני הדור החדש רואים אנו בספרי „עיט צבוע" לה' מאפו, והם הם בני הדור החדש הבאים במחזה לעמת הדור הישן בכל רפיון כחם וכל דמיונותיהם. גבורי מאפו צועקים „השכלה! השכלה!" ואם אנסה לשאול את אחד מהמשכילים באלה: „מה חפצך, ידידי?" אז יענה בקול: „מה חפצך?" השכלה —

— ומה חפץ יש לך בהשכלה?

— האינך רואה כי העם פרוע, ר' צדוק מכסה בגד קדש על תועבותיו, עובדיה הוא אכזר, וחמול בולע חיל זרים, ומה לך עוד?

— האמנם יש יכולת ל ה ש כ י ל ת ם להועיל לזה? הלא ש ו ב א ל היה משכיל ואף על פי כן נעשה צבוע, ובכלל רוב בעלי השכלתכם הם יותר צבועים מחובשי בית המדרש, ואליאב גם הוא, אף על פי שאיננו מדור הישן כעובדיה, בכל זאת מכר את עתליה אחותו בכסף, ויודע אני הרבה מ ב ע ל י ה ש כ ל ה ש ל כ ם שבלעו חיל זרים!

פה יתהפך ה ג ב ו ר אל צד אחר ויענה לי אמרים:

— החרדים לדבר ה' יחרדו משפת קרשו, שפת אבותינו (עיט צבוע חלק ב' צד 84) היתכן דרך זה?

ומה בכך? אהבה לשפת עבר היא פאטריאטיזמוס וברגיש יסודה ומה להשכלה ולרגשות הלב?

— אבל גם שפת המדינה לא ילמדו הלא כלנו נלעגי לשון אנחנו —

— טוב מאד; אך מה ענין שפת המדינה להשכלה? כל עם הארץ מדברים בשפת המדינה ואינם יודעים מהשכלה כמו שהתרנגול איננו יודע מ ב נ י א ד ם.

פה יתהפך הגבור עור הפעם אל צד אחר:

— בני עמנו מאמינים בהבלים!

— ומה תועיל השכלתכם לזה? הלא ירוחם המשכיל שלכם הולך ביום היאהרצייט של יוסף חתנו על בית הקברות, וכל בני ביתו צמים באותו יום תמיד, ולא עוד אלא שאמר ירוחם לבתו: „הן רוח יוסף אישך מרחפת עתה מעל לעמק הבכא על כנפי שחר ומלאכי שלום יובילוה בשמחות וגיל אל יוצרה לחמות בצל חסין יה" (עיט צבוע חלק ראשון צד 2).

פה יתהפך איש ריבי אל הצד האחרון:

— החינוך נשחת מאד, וחומת התורה נבקעה לפני כחש (לשון נחטיה בעיט צבוע ח"ב צד 88) „ואלה אשר פקחו עיניהם על דרכי תהו ונתיבות בהו, הניסו את בניהם אל אשר יהיה הרוח להניסם (כלומר: אל בתי הגימנאזיום והאוניווערזיטאָט) וירחיקום ממקור ישראל, והבנים זרים מנחלת יעקב (אינם מבינים שפת עבר) ועל זאת ידוה לב כל משכיל האוהב עמו (שם צד 20).

— אם חומת התורה נבקעה לפני כחש — הנה ידאגו הרבנים, העומדים בראש הדת; ומה שנוגע להחינוך אמת הוא שחוא נשחת מאד, אך הואילה נא אדוני והודיעני דרך החינוך שאתה אומר להנהיג? הבאמת נחוץ הוא שיהיו כל בני ישראל יודעים לדבר ולכתוב בשפת עבר? ואיזוהי ההשכלה שיכולה לשמור על חומת התורה שלא תבקע לפני כחש? הואילה נא והודיעני, כי אב אנכי לבנים קטנים! פה יסתתמו טענותיו של הגבור.

את הדור החדש הזה רואים אנחנו בכל עיר ועיר, ואת הדור החדש הזה בכל סימניו רואים אנחנו בספרו של מאפו. מאפו היה אמן גדול, הוא תאר לפנינו את הדור הישן והדור החדש בצבעים בהירים ואמתים; אך כל חסרונו (והוא החסרון היותר גדול) שלא עמד למעלה מן הדור החדש שלו, ולא הביט עליו בעינים רמות מלמעלה למטה, אך רחש לו אהבה יתירה, מבלי שים על לב שהוא מלא תהו וריפון רוח, ואין לו כל מטרה כאשר אבאר בנתוח הליכות גבורי מאפו בפרק הבא.

ה

חיים שאין בהם דבר של כלום.

„על כל פשעים תכסה אהבה" אמר כותב ספר „משלי", ועל כל השגגות, המשפטים המעקלים והמתנגדים להחגיון הישר — תכסה אמונה. אם נקרא איזה ספר באמונה קודמת אז לא נתבונן אל כל הדברים הזרים שבו, אף על פי שהם נראים בולטים לפני עין הקורא בשכל בוחן על כל צעד וצעד.

הקורא הנאמן עם ה' מאפו, יעבור בלי כל תמהון על דברים רבים שבו הזרים מאד, אך כמעט ינסה הקורא החוא להביט בעין בוחנת על ספריו אז יתפלא לראות זרות רבות. מה זה היה לירוחם ושרה בתו שטהרו תיכף כעלות השחר (עוד קודם התפלה), להשתטח על קבר יוסף (אישה של שרה)

ביום היאהרצייט? האם פחדו לנפשם פן יטהרו "מלאכי השלום להוביל את רוח יוסף בשמחות וגיל אל יוצרה לחסות בצל חסין יה" בטרם יבואו הם על קברו? מה זה יוריע לנו מאפו שאף על פי שבני בית ירוחם אכלו עתה פרי אדמה, מאכל שלא נודע להם רק בשמו בימי קדם ימי מחמדיהם "בכל זאת לא התאוננו הנפשות היקרות האלה על ה'" (חלק ראשון צד ט') מה יש לארם להתאונן על ד'? ומה היה אם היו מתאוננים על ה'? בני בית ירוחם חכו בכליון עינים על ביאת נעמן להאיר אפלתם "כי אמר נעמן לדבר משפטים עם געל הגביר עוכר ביתם ומצמיתם (שם) ומדוע אם כן אמרו ירוחם ושרה לאמר: "הן בלע געל את חילנו וחמסו על קדקדו ירד, כי ישלם לו ה' כפעלו וידנו לאתהיבו (חכמה נפלאה!); אך שפך בוז וקלון על כבודנו ועל זאת לא נחשה, ישוב נא נעמן בננו הלום וינקום נקמתנו" (צד 7) אם כן כבר נואשו מלדבר משפטים עם געל ומסרו דינם לשמים ורק רצו לנקום נקמת כבודם ממנו! כן יסופר שאמרו: "בא נעמן ויסכר פי דוברי שקר, ולא יוסיפו בני עולה לדבר בנו סרה" (שם) אך במה היה לאל יד נעמן לסכור פי דוברי שקר, אשר אמרו עליהם שהם אוכלים טריפות ושרה ורוחמה בתה איננן מצניעות לכתן?]

אך אעזבה שאלות קלות ואבא אל גוף הספור.

בשנת תרי"ד, בליל השייך לראש חודש ניסן בשעה שישבו בני בית ירוחם בבית מלונם ואכלו את ארוחתם הדלה והרזה לערב, אחרי צום היאהרצייט שמעו קול מרכבה הקרבה אליהם ונצבת לפני שער מלונם. בעת ההיא היה לבם מלא מכאובים, כי אחרי תקותם שנים מספר לביאת נעמן, אשר עליו קוו כי יאיר אפלתם, נודע להם כי טת נעמן ואין עוד להם כל. מבטח, מבית מלונם אין להם כל פרנסה כי אין איש מבני ישראל סר אליו, בסבת הדבה אשר הוציא עליהם בעל כי הם אוכלים טרפות ועוד דבת שקר, וימי חג הפסח הולכים וקרבים ואין תקוה ללחם עוני. שאון המרכבה היה יקר להם, כי זה כביר לא סר אליהם איש ישראל (ומאין ידעו מראש כי האורח הבא במרכבה איש ישראל הוא?) ובעודם משתאים בא אל הבית איש בחצי ימיו הדור בלבושו ובמראהו, ובעין חודרת הביט על שרה ועל רוחמה אשר נבוכו מאד ממבטי עיניו, וישאל: היש פה מקום ללון?

— ומי אתה האורח? שאלהו ירוחם כו', מי אתה? מאין תבא? ומה חפצך פה? מובן מאליו ששאלה כזאת בפי בעל מלון אין לה כל מקום, והיא מעידה על סבלות בעליה.

מה לך ולשמי, יענה האורח, עובר ארח אני ובעברי לבא אל עיר עתיקה סרתי אל המלון הזה ללון. הלא אתה הוא ירוחם, וזאת בתך שרה, וזאת — רוחמה בתה, וזה צרור כספי! בדברו זאת הראה להם צרור כסף רב ויאמר: האלכם עד נאמן כי לא לחנם סרתי הלום וכי שכרי אתי, מדי דברו זאת שחק אל שרה ויאמר: למה נפוגות אשה יקרה ולמה נפלו פניך למראה גבר? הלא את היא שרה בת ירוחם, אולי שגיתי כפרי נא לי כי את שרה בת ירוחם אנכי מבקש, האם

לא תכירי פני גבר ? מרי דברו הצחיל קולו וישחק שנית וילעג למבוכתה (צד 9).

העזות הנוראה הנגלית בדברים אלה נותנת זכות שלמה להקורא, לחשוב את האורח הזה לאיש נבל ונבזה במדרגה היותר גבוהה. אילו לא היינו יודעים מדברי מאפו ששרה היתה אשה ישרה, גם אז היה לבנו נשבר לראות עזות כזאת, וכל שכן עתה שאנחנו יודעים תומת דרכיה של שרה. עוד יותר: האורח הזה התבונן כי שרה נפוגה ופניה נפלו, ומזה הבין בלתי ספק שהיא אשה צנועה, ואף על פי כן העיז פניו לאמר: „את שרה בת ירוחם אני מבקש האם לא תכירי פני גבר ?" ועוד לעג למבוכתה! כמדומה לי שגם הנבל היותר גדול לא ירשה לעצמו לדבר כזאת באזני אשה, שאינה ידועה לו ולפני אנשים זרים, אך נראה בטה יסיים מאפו את המחזה.

שרה ספקה כפיה וירוחם יצא טרוח סבלנותו ויקרב אל האורח לגרשו, אך האורח בקש ממנו לבא עמו החדרה וירוחם נאות לו בלי דעת ובלי חשבון, האורח הראה לירוחם מכתב שיש לו מאת נ ח מ י ה ידיד ירוחם המניד תהלת האורח, וירוחם שנה פניו ויפיים את האורח על שצרר אותו (שמעו: הנעלב פיים את העולב!) והאורח הגיד לו כי נכון הוא לריב ריבו, ואך בעמה בא אליו בעזות ובדברי נבלה, למען דעת אם יש רגלים להבת רבים שעליהם. וירוחם ספר לו את כל מכאובי לבבו ואת כל אשר עשה לו געל ואת חסריו של ש א ו ל אוהבו של יוסף חתנו המת, וטפח נפשו בטות נעמן. האורח בקש מירוחם להראות לו דברי נעמן האחרונים, וירוחם שם לפניו ארבעה מכתבי נעמן, מכתבים — שהשמינית שבשמינית מהם יש לה איזה תוכן והשאר — אין בו מאומה זולת חזיונות נערים חסרי לב וכבדים כמשא כבד על הקורא השונא פראזען ריקות, והאורח לא יכול להתאפק עוד ויגלה את הטסכה הנסוכה עליו ויתודע לירוחם כי הוא שאול אוהב חתנו המת והנכון לריב ריבו עתה. (33 — 9)

אך דעתי לא נתקררה עוד בכל אלה ועוד שאלתי בטקוטה עומדת: איזו הצדקה היתה לשאול לדבר דבר עזות וגבלה באלה באזני שרה ? אם היה חפץ להוכח ולדעת אם נאמנה דבת רבים על שרה אם לא, היה יכול לדעת זאת בלי כל דברי תועבה. היה לו להכנס בדברים שונים עם שרה ועם רוחמה ולהתבונן במבטי עיניהם עליו, אם הם רוצות לעורר את לבו לאיזה דבר אם לא ? הלא צ פ נ ת לא שמעה תביעות כאלה מפי שאול ואף על פי כן הודיעה לו תאות לבה (צד 76) הן נשים כצפנת חזותן מוכיח עליהן ואינן מחכות לדרישה וחקירה מצד האורחים. כמדומה לי שכל איש יסכים עמדי שה' מאפו חטא בזה חטאה גדולה, וכי לא שם אל לבו שהוא נושלך שקוצים על אחר מגבוריו האהובים לו.

אך השגגות האלה אינן מפריעות את מאפו מלהיות אמן נפלא, ואת אומנותו זאת אנו רואים ביחוד, בשעה שהוא מתאר לפנינו את הדור הישן.

(ימשך יבוא)

על הספרים והסופרים בישראל.

א.

בראש המעשים הטובים והמועילים שעשתה ופעלה חברת מרבי השכלה בישראל ברוססיה לבתי־ספר, כגדולים כקטנים גם יחד ולהתלמידים שומעי לקח השוקדים על דלתות הבתים האלה, — יתנוסס בלי־שפק מעשה הספרים השונים למיניהם, הן בשפת הארץ והן בלשון הקדש, אשר יָצאו לאור בהוצאות החברה או במשען כספה ואשר עוד מוכנים ומזומנים לצאת לרגל השאלות— פרעמיען — שהציע בית הועד לכל משכילי ארצנו בעבור רַצֵי כסף השקולים על יד כל פותר ומשיב כהלכה. —

הספרים שנדפסו בהוצאות החברה הם: 1) המאסף, בשפת רוססית, כולל המאמרים המועילים האלה: א) אבני זכרון לישראל במדינת קרים מאת פר' כוואלסאָן; ב) פרקי אבות מעתקים לשפת ארצנו עם הערות, מאת לעווין ג) הגדות חז"ל ע"ד אלכסנדר מוקדון מאת ארשנסקי, ד) תורת הירושה עפ"י התלמוד מאת מרגליות, ה) קצור תולדות הפילוסופיה בישראל, חֻבר בלשון גאללית מאת פר' מונק נ"ע ונעתק לל"ר ע"י א"א הרכבי, אך צר לנו מאד כי רק החלק הראשון לבד ראה אור השמש — והמאסף עמד מלדת. 2) ס' דברי ימי עולם. יכלכל תולדות בני האדם והעתים אשר עברו על כל ממלכות תבל מימות עולם עד ימינו אלה, מאֻסָף ממבחרי החכמים והסופרים ע"י קלמן שולמאן (ד' חלקים, ווילנא תרכ"ט־תרל"א). 3) יסודי חכמת הטבע הכללית בשלשה ספרים עם יותר משני אלפים תמונות פתוחי עץ בפנים הספר מאת צבי הירש ראבינאוויץ, ולדאבון לב המשכילים לא הופיע לעינינו עד עתה רק החלק הראשון, הכולל ספר המנוחה והתנועה (ווילנא תרכ"ז). 4) מחקרי ארץ, ספר כולל תכונת ארץ רוססיה לפלגותיה, תועפות הריה, חקר ימיה, יבול אדמתה וצאצאיה וכו' מאת קלמן שולמאן (ווילנא תר"ל) בתוספת מפות ארצנו בכתב ובאותיות עבריות מעשה ידי מאנדעלקערן *). —

הספר שעודנו בכתובים ובקרב הימים יֵצא לאור הוא דברי ימי עם הרוססים בלשון הקדש, מלאכת שלמה מאנדעלקערן הנ"ל, אשר החברה מלאה את ידיו בזה ומשכרתו השלמה עליה.

מדי שנה בשנה, מיום הוסדה בשנת תרכ"ד עד הזמן הזה והלאה, תעניק החברה ערך 300 רוב"כ לטובת החבור העצום והנשגב אשר בדעתה להוציא אור, הוא ספר דברי ימי ישראל בשפת רוססית, ומי יתן כי תהיש תמהר מעשיה, ואת פני הממשלה חֵלו ראשי החברה כי תַרשה להם להעתיק את ספרי קדשנו ללשון הארץ לתעלת בני ישראל, ומטעם ההעתקה להחכם — מטה־שקדים שכבר איזה מחלקיה הופיעו בעולם, עוד לא נפתרה השאלה הזאת, ועוד חזון למועד.

*) סכר המלאכה ערך 200 רוב"כ נדבת הר"ל ראזענטהאל, גזבר החברה. —

השאלות שהציעה החברה לכל משכילי ארצנו, בתקותה כי בימים יוצרו תתהפכנה ותשנשנגה השאלות האלה לתשובות והתשובות לספרים מועילים טובים להשכיל ונחמדים להאיר, הן:

1) ע"ר התכונות והמעמד של עושי־עבודה ובעלי־מלאכה בין ישראל ברוססיה (השכר 200 רוב"כ מקופת החברה).

2) ע"ר בתי החסד וחברות הצדקה בין ישראל ברוססיה (השכר 200 רוב"כ מקופת החברה).

3) תורת דיני נפשות בישראל ויחוסה לתורת הדינים האלה של הרומאים הקדמונים (השכר 300 רוב"כ, נדבת הגביר באראן האראץ גינזבורג).

4) תורת דיני ממונות בישראל ויחוסה להדינים האלה של עמי הרוססים (השכר 300, נדבת הד"ר אהרן קויפמאן).

5) הראוי או לא, כי בלשוננו העברית, ר"ל בספרי חכמה ומדע הכתובים בשפה העתיקה הזאת, ישתמשו כבכלי־חפץ להפיץ השכלה בין ישראל ברוססיה? (שכר המלאכה 500 רוב"כ, מקופת החברה, ולפי הצעת הר"ל ראזענטהאל.)

עוד החליט בית־הועד של החברה לפנות אל הדר' פיליפזאהן, המו"ל צדיו"ט בבקשה: לחבר ספר מחכם ע"ד השתלשלות מהלך החירות — עמאנציפאציון — של אחב"י בארצות שונות מיום גלותם עד ימינו אלה, והתשובה עוד נסתרה מעינינו —

מלבד כל אלה הציעה החברה במשך ימי פעולותיה משען ומשענה למחברים ומו"ל שונים; הואילה לקנות מ־דם במשב כספה כמה וכמה ספרים ולהפיצם בבתי הספר ובטדרשי החנוך לעם הנוסדים בכל ערי ארצנו. כן עלינו לשבח ולברך אותה בגלל עזרת־הכסף שהעניקה מטובה להחכם הנפלא הרח"ז סלאנימסקי מחבר יסודי חכמת השעור כולל הידיעות ממלאכת המספר עד המדידה העליונה (זיטאמיר תרכ"ו), להרש"י אבראמוויטש בעל „תולדות המבע שהעתיק מספרי לענץ (וויען וזיטאמיר, ג' חלקים), להר"י סירקין בעל דברים אחדים ממערכת הדומם (אדעססא תרכ"ח), למו"ל הכרמל, הטליז וקול מבשר ולהמשכילים: סג"ל, וואהל, הורוויץ, גאלדשטיין, פאפירנא, שטיינבערג ועוד אחרים, אשר על ספריהם אטיף מלתי למטה מזה אות ה'.

ב.

אמנם ראה! עוד הגדילה הפליאה החברה את מעשיה *) בהחליטה עתה להוציא לאור ספר גדול הכמות ורב האיכות, ספר אשר עוד לא היה ולא נברא בישראל ובעמים עד היום הזה, ספר המדות והמוסר, כולל קבוצת כל המאמרים המפוזרים והמפרדים בשני התלמודים ובמדרשים, במכילתא, ספרא

*) כלומי להזכיר כי היעינו כספי החנכם עולד נגחכם זם לא כניר למזכיר וקופר (זעקלעטער) לא המסוכר הנפלא החכם י"ל נלחלמן לסנר כחו כניר גם נפעם הלנץ. מ"י.

וספרי, ובכל ספרי הגאונים והרבנים והחכמים מימי חז"ל עד עתה הספר הזה כנראה מראש, היא מלאכה גדולה נעלה ונכבדה עד למאד, ועלינו לפאר ולהלל את שני החכמים המובהקים, הלא הם הרב המשגיח על ביהמ"ד בווילנא הרח"י קאצענלענבאָגען וחברו המו"ל את "הכרמל" הרש"י פין, בגלל רצונם הטוב אשר הועילו לעמוס על שכמם משא המלאכה הכבדה הזאת ובמשך ארבע שנים תמימות עמלו ויגעו, חקרו ודרשו, אספו ולקטו, הגו ונם הרו את החבור העצום הנ"ל אשר יחלק והיה לחמשה ראשים נפרדים: הראש הא': השם יתברך וזרכיו בקדש, כולל עשרה פרקים; הראש הב': החובות בין אדם למקום, כולל י"ז פרקים הראש הג': חובות האדם בינו לעצמו, כ' פרקים הראש הד': חובות האדם בהיותו מדיני, חבר לחברת האדם בכלל, ובו י' פרקים, והראש הה', חובות האדם בינו ולחברו, ובו ל"ד פרקים, ונוסף עליו מאמר בצער בעלי חיים ובכל תשחית, ס"ה: תשעים ושלשה פרקים כוללים לערך חמשת אלפים מאמרים, מלבד ההקדמה הארוכה בעלת שלשה פרקים, המדברים על הספרים והחכמים אשר ממקורם שאבו המלקטים את מי תורתם, כמו שמבאר בארוכה בס' חשבון החברה לשנה עברה ובכרמל חברת ז'.

והנה אין בדעתנו לבשר בקהל תכונת ספר חדש אשר עוד לא ראה אור העולם כי הנהו מונח עוד בקרן זוית הדפוס, אבל מגמתנו עתה אך להעיר כי חסר ואפס תעשה החברה עם החיים והמתים גם יחד במלאכתה היקרה הזאת, ועוד יתר תשואות חן לה בעמלה שתעמול להעתיק הספר המועיל הזה גם לשפת רוסית, וגדל כבוד ישראל בין העמים עשר מעלות קדימה, כמובן.

אך למען המשפט והישר ולכבוד מעלת ידידנו הרב המובהק, החוקר ומבקר, רבנו יעקב ריי̈סמאנן אשר גם בשחר יחד כבודו, אמרתי להשיב עטרה ליושנה ולספר באזני הקוראים מעשה קורות החבור הזה ובזה כפלים לתושיה: ראשית אתנצל לפני ידידנו הרב אשר הָנַני לכף חובה בלי לחקור הדבר לאמתו, ושנית: ישמעו המלקטים הנכבדים ויוסיפו לקח לצאת ידי חובתם ולהציב בהקדמת ספרם יד ושם לרבנו יעקב באשר הוא היה הראשון אשר אליו פנתה החברה ותבחר בו למחבר הספר הנחוץ לה, והמעשה שהיה כך היה: ויהי בשנת תרכ"ז כאשר הרעיון הנשגב ע"ד חבור ספר המדות והמוסר בישראל עלה בראש ראשי החברה, ואנחנו החברים סגינו כה וכה למצוא איש חכם ומובהק בין חכמינו בארצנו הראוי וָכָשֵר למלאכת מחשבת כזאת, יעצתי אני, כתור אחד החברים, לפנות בדבר החבור אל הרב הגדול היושב ודורש בעיר מצערה זאמוישץ שמה, והחברים כלם פה אחד ענו ואמרו "הן" וימלאו את יָדי להיות איש הבינים בינם ובין הרב, להציע לפניו את האופנים והתנאים המפרשים בתכנית — פראָגראם — הועד, ואת אשר ישים בפי עלי לספר באזני הקהל — ויהי כן; בנפש חפצה נדרשתי לשואלי דבר ובלי התמהמה סניתי אל ידידנו יעקב ואציע לפניו את ספר — התכנית הנעתקה על יָדי לעברית ואשאל את פיהו לחוות דעתו ולחרוץ

משפטו ע"ד הענין הזה: היש את נפשו לפתור השאלה בחפץ וכמטרת החברה, מה משכרתו ומה דורש הוא מאתנו, ויען יעקב ויאמר לי במכתבו לאמר: „ידידי איש חי . . . דמה דמיתי כי נקראתי לבנות בית זבול למדות ומוסר בני ישראל, בית כליל יפי משוש לכל ארצות אירפה, בית ספון בחקרי לב ומשוח במו „סימפטיזום" ושמחתי אלי גיל, והיום הה! שפוט ישפוט לבי מדברים אחדים אשר כפראָגראם כי נקראתי אך להסיע אבנים מהררי אלף ולהביא עצים מרכבות יערים ולהניחם אל מקום אחד ועבודתי היה תהיה איפה אך עבודת אֶחד נושא הסבל ממקום אל מקום, ומעודי ועד היום הזה קצתי בעבודה כזאת אשר לא תתן מחיה גם לבשר גם לרוח, ואף בעבודת ההעתקה מלשון ללשון תמיד בחלתי וכתבתי עליה מררות בספרי תעודת ישראל, נפשי הנה היא אוהבת אך עבודה אשר רוח ובינה תַּסֵּב אפניה ונתחיה במשמרות הגיון יִדָּבקו ואך לדבק כזאת אמרתי טוב, ורֵעי בתכנית המלאכה הנדרשת ממני להיות פתח כל חוב במחקר על סבת החוב ההוא ועל תכונתו ועל מחלקותיו והכל בדעה והשכל בשפה ברורה ובלשון צחה, ואחרי כן יובאו לראי'ה על החוב ההוא כל המאמרים מספרי חכמי ישראל בלשונם בלי כל שנוי בכתוב בספר התכנית, ולתכנית שמתי בזה פתח דבר מחוב האב להשיא אשה לבנו, הלקוח ממאמרי אשר כתבתי זה שתי שנים על חובות האב לבנו, ואם שניתי במשפטי, ובאמת דעת הפראָגראם כדעתי, מה טוב ומה נעים, . . ומה מאד חנני מחלה את פניך להחיש לי מענה ראשי הוער כי בהתאחרו מעט אוכל להיות קרח גם מזה גם מכהנתי הישנה*), מהר נא מהר והזהר מאד לבלתי יאונה לי כל רע, — אוהבך ומוקירך . . יעקב רייפמאנן.

המכתב הזה, עם התכנית גם יחד, חַשְׂתִּי להציע לפני ראשי החברה אשר בחנוהו ויצרפהו בכור שכלם ואחרי מחשבה וישוב־הדעת קראו ואמרו: מה גדלו מעשי חקרי לב, אין ספק כי בנין עצום ונחמד תכונן לנו יד רבנו יעקב, אולם לא כמחשבותיו מחשבותינו ואין דרכיו דרכינו, לא דעות איש פרטי (יהי מי שיהי) נחוצות לנו אבל להפיץ דעות בעלי מוסר ומדות של עם ישראל בכלל — זאת היא מגמת פנינו, לכן נצא לברך את החכם ההוא בעד רצונו הטוב ונבוא לשמוע מה בפי שני החכמים אנשי וילנא המפיקים רצון גם הם

*) ע"ד כמכתבו בימים ההם כתב אלי הכ"י (יום שבי לאלול תרכ"ו) כדברים האלה, המעלתים לנגד דוי ומכאיבו תחלתם . . . אין לי פה עוד כל כהוגה לחקר הנה כי אם נעיר נכריס רחוקה מעירי כ"ג פרקאות ועל פלמן ז"ל ואין עוסק נפשנו קושר לכתוב עלי לום, מה קפה עלי הדבר הזה ומה תגמל נפשי נכתובה כזאת, ד' יודע כי עוג היום לי נוקף עיט חולות ונירכתי ניתי ועל פלמני עם לפמהו וכני מהיות נקפה תל כהנה כזאת, על כן נכקפה וגם כלפה נפשי לחתוך נעבודה תאב החברה הפים עלי . . . . ויהי נקבתי תת תלה קבתי ממעמקי לבי: תהה! הגודל כי תברהם בן עזקל מלפנים כן גוב' פ' יעקב רייפמאן בימינו תלה? ! . . .

לפתור שאלתנו — ויהי כן, ומני אז ועד עתה נסתם החזון ביעקב, חמת רייפמאן עלי נִתָּכָה, ואני נקיתי מפשע רב !

ג

בזכרי את מעשה החברה ואת ידידנו יעקב, חשבתי לצדקה להגיש לפני הקוראים המשכילים את אחד המכתבים שהעריך אלי (ט"ו תמוז תרכ"ז) החכם הזה בתור תשובה על הצעת החברה — כי ברכה בו, וז"ל „בשם מושיע חוסים, ידידי ח"י ! מה יקר לי יום קרֹא נקראתי פעמים להועיל לעמי, יום אדם זכר את האיש המסכן לשאול מעמו: היה אתה לאחיך לעינים ! הן שלשֹם בערב מכתבך באני ולבֹקר מכתב החכם הגדול דר' היינריך יאלאוויטץ מקאֶניגסבערג אשר כתוב בו כדברים האלה: אונד נון, געעהרטער הערר, געשטאטטען זיא מיר איהנען איינען פארשלאג צו מאכען, פאן דעם איך האפע ווען זיא אויף דעסען אויספיהרונג איינגעהן, ער איהנען אונד דער געזאמטען יודענהייט פאן נוטצען זיין ווירד. זיא זינד איין מאן פאן טאלענט אונד בעהערשען דאס געביט דעם תלמוד'ס פאללקאמען, אבער איהרע ביס-העריגע שריפטען זינד איממער נור פאן קריטישעם אינהאלטע אונד דאהער נור פיר דען קליינען קרייז יידישער געלעהרטען פאן אינטערעסע געוועזען, דיא גראסע מאסע דעם פאלקעס האט קיינע נוטצען דארויס געצאגען, דאהער איזט איהרע מיהע איממער אונבעלאהנט געבליעבן. וויא ווערע עס נון ווען זיא זיך איינמאהל דאראן מאכטען איין רעכט פראקטישעם אונד צוגלייך וויסענשאפטליכעם בוך צו שרייבען . . . וויא וואֶרע עס נון ווען זיא זיך דאצו ענטשליסען איין סיסטעם דעם יודענטהומס ריין נאך דער משנה אבער אהנע יעדע בעריקזיכטיגונג דעם תלמוד'ס צו שרייבען? איך פערשטעהע אונטער סיסטעם דעם יודענטהומס נאך דער משנה איינע קלארע איבערזיכטליכע בעארבייטונג דער 6 טהיילע דער משנה אין דער ווייזע וויא רמב"ם דען תלמוד בעארבייטעט האט, דאס ווערק מיסע דאנן אויך דען טיטעל יד המשנה פיהרען . . . איך בין אבער גערן בערייט מיט איהנען צו זאממען דיא ארבייט אין ריין דייטשער שפראכע אונד צוואר פיר דאס אינסטיטוט צור פערברייטונג דער איזראעליטישען ליטעראטור אויס צו פיהרען . . . עכ"ל. מה שמחתי על שני המכתבים האלו בָּאו עם מוצאי בקר וערב גם יחד ! מוצאי בקר וערב לבדם לבב אנוש ירנינו ועתה כי נוסף עליהם עוד שני המכתבים מה גדלה רִנָּתִי, כמבול מים ירדו עיני דמעות ששון עדי נפשי תמס הלכה! . . חרבו המים ונפשי לאיתנה שבה, התבוננתי במכתבים ההם בינה, מעגלותיהם פלסתי, ישעם וחפצם שקלתי, וראיתי אני שיש יתרון לעבודה אשר חברת מרבי השכלה ושאֶלת מעמי מן העבודה אשר יאלאוויץ שאֵל ממני כי עבודת החברה היא גפן אדרת סֹרחת, בדיה מאד רבו וענפיה ישתרעו מספרי נביאינו עד ספרי רבנינו האחרונים . . . ולכן הנני הנני בכל לבבי ובכל נפשי ובכל מאֹדי לקרבה אל העבודה הזאת גם כי כבדה עד בלי די . . . ואני סמוך בטוח כי החפץ הזה יצלח בידי, הן חפשתי נפשי, תרתי כשרֹנותיה,

ומצאתי במו כל הדברים הנחוצים אל העבודה הזאת איש לא נעדר והנני כמו נקדשתי אליה מלידה ומבטן ומהריון, אולם לא אוכל לגשת אל המלאכה עד אם יבואני הפראגראם וכו'.

אלה הם דברי יעקב — ואמרי פיהו חן; ולדאבון לבנו לא עלתה בידי הרב להוציא מזמתו לפעולת אדם ביחס אל מעשה החברה וגם מחבור הספר י ד מ ש נ ה נער חצנו בעצמו, ובכן מוצאי בקר וערב למוצאי חשך ואמש התהפכו לו ורגליו לנחֻשתי העני והמצר כאז כן עתה הגשו — ואין משים לב! ואתם נדיבי עמנו בכלל וראשי החברה ביחוד, הלא תדעו גם אתם מה גדול כח תורתו וחכמתו של רבנו יעקב כאשר הראה לעין כל בספריו הרבים והיקרים: פשר דבר, חוט המשֻלש, משלוח מנות, אַרבעה חרשים, תולדות ר' זרחיה הלוי, מועדי ערב, משיב דבר ותעודת ישראל, הלא תתפלאו גם אתם על המון מאמריו המחכֻמים המפזרים בציון, כרם חמד, אוצר חכמה, אוצר נחמד, מגיד, מליץ, כרמל, בכורים, כוכבים, השחר וכו', גם לא נסתרה מעיניכם פרשת עניו ומרודו וגם מחסרו בבית ובחוץ — ומדוע תעמדו מרחוק בלי להישיט לו יד עזרה לרַפֹּא שברי סכתו הנפלת? אהה איך נשבר לבנו בהגיגו כי איש חכם איש תלמודי כזה צורף ומבקר דורש וחוקר כל ימי חייו, מבלה ימיו בצער ובצמצום, במצר וחסר — צדיק נעזב וזרעיו מבקשים לחם ואיננו! האם ספריו לא בין ספרי השכלה יתחשבו או האם נזיל את כספנו אך לטובת התלמידים הצעירים השומעים בלמודים ואת האבות המורים ומלמדי דעת נגרש הלאה מפנינו עד כי ברעב ובכפן יתמוגָגו? לא — כן עמכם נכבַּדי! אך החוב והמצוה לעמוד לימין הסופרים בישראל אם כמעט ואם בהרבה וגם יעקב רייפמאן ביניהם זכור לטוב. *)

ד

אמרתי: המאסף הרוססי שהוציאה חברת מרבי השכלה בישראל אסף נגהו וחשך בערפיו למגנת לב המשכילים בעם, אך ראה! כי במקומו הופיע מאסף אחר, ג"כ בשפת רוססית יסודתו, המכונה בשם המאסף העברי או Jewreiskaja Biblioteca יו"ל על־יד המשכיל אדאלף לאנדוי בס"ט פט"ב אשר שמו כבר נזכר לטוב ולברכה בשחר (שנה ג' חברת י"ב ושנה ד' חברת ב'). והיום, מה תגל נפשנו לראות לפנינו את החלק השלישי מהמאסף המועיל הזה ולהשתעשע על מאמריו המחֻכמים המעירים אהבה לעמנו וחבה יתרה לתורתנו' המַכים בשוט לשונם את מחרפינו ומגדפינו והאומרים כלם כבוד להמחברים בני עמנו; (הא לך קורא משכיל תכן כל מאמר ומאמר הבאים בהאוצר הנחמד הזה וינעם לך: א) משה רבנו, פאָעֶמַא קטנה במראה ונשגבה בענינה,

*) ומה הפרוז על המדה בעל „ידיעות השעורים" החכם גבריאל יהודה ליכטענפעלד, בלאחו לחרף ולגדף את הר"י (השחר שנה ג' 209-230) בדברים חדים וקשים למאד, המעידים כי „האהבה העצמית" הנטועה בלב אומרם גדולה כל כך „שהאנכי" של האחד העיר משעמה „בהאנכי" של השני — וכבוד יעקב במקומו מונח. — ח"י.

יסודתה בהגדת עמי קדם המספרת לנו את התלונה שהלין טחוקקנו הגדול, טרם פרידתו מן העולם, על אבינו שבשמים; נעתקה מאת המשורר הרוססי מינאיעוו שמו ב) עת הטבוכה, החלק השלישי והאחרון מספור — אהבים להסופר הנפלא הר"ל לעוואנדע, המדבר על ימי המרידה האחרונה ב פולניה והיחש שהיה אז בין בני עמנו ובין עמי הארץ, ומי יתן כי הספור הנעים והנחמד הזה יֵצא לאור בספר שלם בפני עצמו ויהי לכבוד ולתפארת בעיני כל העם, ג) אל האחים, שיר השירים להר"ל גארדן מעתק ע"י המשורר מינאעוו הנזכר, ד) „שיר ליום השבת", אחד השירים להר"ל פראנקעל, מתורגם ע"י המשורר הרוססי הנ"ל, ה) „תורת החקים של עם הרוסים ע"ד עם ישראל, מאמר הבא בתור בקרת על סדר החקים והמשפטים הנוגעים לעמנו, שהוציא לאור המיניסטריום הטמונה על העניגים הפנימים פט"ב, (1872), חבר ע"י המשכיל המפאר הר"י ארשאנסקי. בטוב טעם ודעת, בידיעה עמוקה בתורת הדינים ובבקרת חדה גם ישרה יצא המחבר לצרף וללבן, להבר ולהניף את כל האטור בספר החקים בארצנו ע"ד ב"י בנוגע להדת והאמונה, להיהודים המתנצרים ולהנוצרים המתיהדים, להכת שומרי־השבת ולעובדי האדמה, להגדולים המפירים ברית דתם בדעת ולהקטנים העושים מעשים כאלה שלא בדעת ולהשכירים — כעבדים כשפחות — מאינם ב"י העובדים בבית ישראל וכו', על כל העניגים האלה יושב ודורש ושואל בעל המאמר ומשיב כהלכה, הורס ובונה, מעמיק בחקירותיו ומתאמץ להראות כי איזה החקים בר בבר לא ישתוו, האחד סותר לחברו, על איזה מהם כבר עבר הכלח ואחדים מהם עומדים ומקוים לתקון ותמורה . . . סוף דבר, חפצנו ותקותנו כי המחבר יואל לעבור בשבט בקרתו על יתר החלקים בספר־החקים הנ"ל וישמיע לנו דעתו בדבר יתר העניגים הנוגעים לישראל בבית ובחוץ בהיותם דבקים לאלהים ונאמנים למלכם גם יחד; ו) מרדכי קיזאוויטץ — הוא הספור הנחמד הנודע לקוראי השחר (שנה ראשונה), מאת מ. ד. בראנדשטעטער, אשר בשם „ערטער", השני אקראהו כי לו נאה כי יאה, נעתק ע"י פלאי (ואולי המו"ל) אשר היטיב להריק מכלי אל כלי כספר מהיר בשפת רוססית וחותם לשון הקדש ג"כ עליו הטביע; אך לא בצדק הסתיר המו"ל את המקור אשר מטנו הובא הספור היפה ההוא ובזה פק פלילה; ז) „ההתנַירות לפי תורת ישראל", מאת ה' סלאניטסקי עורך־דין בס"ט פט"ב; המחבר מתחיל בהרצת מכתבים שהיתה בין חכם־עמנו הרמבמ"ן ז"ל ובין רעהו לאַפאטער ע"ד ההתנצרות, מציע לפנינו דברי הפילוסוף בהענין הזה האטורים בספר ירושלים וביתר ספריו הנאורים והמעידים לנו כי בחבלי האהבה וחבה יתרה היה כָּבול לעמנו ותורתנו וכל הרוחות שבעולם לא יכלו לזוז אותו מטקומו בכרם ישראל, אח"כ הולך והורה לנו בעל המאמר כי האשיות החזקות אשר עליהן בית יהודה נשען מימים ימימה, הלא הן: חפשת חרוח והשתוות כל בני האדם בלי הבדל דת ודין, כי טוזר לנו החפץ להטות לב הנכרים לדתנו ואמונתנו וכי מצודת ההתנירות — פראזאליטיזם — הפרושה בכל עם ועם לבני ים אחר, נפקדה בישראל ואין לה טקום מנוחה במחננו, וראיה לדבר הלא הם

כל החקים והמשפטים הנמצאים בתורתנו ובספרי חז"ל ע"ר בני נח בכלל וגר ותושב בפרט וכו' וכו' ; על הכל אנחנו מודים ומברכים את המחבר המשכיל בגלל מלאכתו היקרה הזאת הנחוצה בזמננו ובמקומנו אשר מחרפינו ומגדפינו רבו כמו ארבה ויכתבו עלינו מרורות בספרובגלוי אין־קץ; ח) ג ר צ ד ק—הוא הספור הנודע הנפרץ בין ישראל בליטא ע"ד שני בחורים מבני־האפרתים, פאטאצקי וזארעמבא שמם — אשר עזבו בית הוריהם וילכו למי ארץ הוללאנדה לשמוע בלמודים ובארץ החפשה הזאת שמו עינם ולבם על ישראל ותורתו ויתיהדו, אך השני מהם הלך מאמשטרדם לארץ הקדושה והראשון — הגראף פאטאצקי אשר שמו הוסב לאברהם בן אברהם *) — שב לארץ מולדתו ויתקע אהלו בעיר אילעי, אבל אחרי עבור שבועות אחדים עקב הדבה שהוציא עליו בן־נעות־הערות, אחד מאנשי התופרים, הועל גר־צדק על מוקד האש ויהי למאכלת להבה, אבל גדול היה ליהודים במקום התבערה (הוא בעיר ווילנא) איש לא יצא מפתח ביתו, אך אחד החרדים על דבר אלהים, ר' ליזר זיסקעם (אולי זיסקינד) שמו חרף נפשו למות ויאסף מלוא חפנו אפר הנשרף ויקברהו בקבר ישראל תנצב"ה **) ; ט) „אצילי קהלת בערלין וישראל", אחד ממאמרי גילבראנדט במכה"ע „Revue des deux mondes.. מדבר על היחס האמין והקשר החזק שהיה בסוף המאה העברה ובתחלת המאה החיה בין הנכבדים והאצילים וראשי הסוחרים והמשכילים בני דת הנוצרית ובין בתי אבות לישראל בקרית־מלך־רב זו ; הראשון שהחל להיות גבור משכיל וחכם בארץ הוא הרמבט"ן ז"ל, הוא הפיץ אור בהיר אור התורה והחכמה על בני עמו הישבים בכל מקומות מושבותיהם ואך לרגלו נשאה בת יהודה את ראשה הכסוף ותהי לתפארת ולכבוד בעיני העמים, אך בנותיו השתים — דאראטעא והינריעטע שמן — הטו מדרך אביהן החכם ותצאנה אחרי שרירות לבן ותרהבנה ותבעטנה בדת ישראל ובאלופי נעוריהן ותהיינה למשל ולשנינה עוד שם התנשאו אז בתי אבות למשפחת מאיר כהן אפרים, היטציג — אצילים ועשירים למאד — אשר בנותיהן גם הן שמו עינן ולבן לתלדת החפשה והדרור שהשתוררה בימים ההמה ותתקענה כף עם כל מחזיקיה ודורשיה — ותהי שערוריה בארץ, ועל ראש כלנה עלתה האשה הטהוללה בחכמתה ובכשרון נפשה, הענריעט הערץ, אשת הד"ר מאנגוס הערץ, אשר אחרי מות בעלה זה הקריבה לבה על מזבח האהבה שהעריך לה הכהן הנודע שלייערמאכער, ובת מענדלזאהן היתה לאשה להסופר הנודע שלעגעל וכו' ;

*) כנראה יכונו כן הגרים בכל מקום, ומזה מסופר למשלם הרב הגי' ל בעוזשקען בזאמוכו מספחת גרי לדק בגוועדען (הנבוכים II, 88) והמחת עם המו"ל.

**) הספור נעתק ומסחם סולניתם לכוסקים ע"י פלחי ולפולחנים מעכרים כ"י ע"י הסופר הפולחני קרחסעווסקי, והכ"י בעלמו תיכנו נפרץ בעתנו. — ח"י.

(שקי יבוא)

אהבת האדם בדורנו.

כמה פעמים שמע כל אחד ממנו וקרא בספרים תהלת המאה התשע עשרה? אדמה כי לאלפים פעמים שמע בכל ימי חייו כי רק במאה הזאת החלו בני האדם להוש כאדם, רק בני הדור הזה ידעו אהבת אדם וישר וחסד, רק עתה ימצא משפט האדם מסלות בלבנו, ואם לפלא יהיה כי לב הנער בשמעו כזאת יגבה עד מאוד ויחשוב כי כל הדורות אשר חלפו היו רק פראים ואכזרים שואפי דם כזאבי ערבות, ואם גם יקרא מעל דברי הימים מעשי חסד וצדקה אשר נעשו בימים אשר עברו, בכל זאת יחשוב כמה נחשבו אלה טול מעשי הדור הזה, וגם בדור הזה לא לכלם יתנו לב הוגה ישר כי אם לבני איירופא, תפארת התבל כלה, כי יתר העמים פראים המה כאבותיהם, וגם באיירופא לא לכל העמים יתנו הכבוד הזה, כי אם לעמים אחדים אשר עלו במעלות ההשכלה, וכל עם יחשוב את עמו כראש לכל העמים ורק בו יתפאר, ואם גם נראה כי העמים אשר כפראים נחשבו פתחו ידם לכל דל, ויפתחו דלתם לעובר אורח להאכילו מלחמו וכהנה רבות בעת אשר דלתות בן איירופא סגורות על מסגר לבלי תת לדל לבוא בהן, ואם גם יגוע עובר אורח ברגל מקור וקרח לא יתנו לו מלון לילה, ואם גם יגועו למאות ברעב ברחובות קריה לעיניהם לא יפתחו ידם להשביע נפשם הרעבה (רק בחלק אחד מעיר לונדון מתו ברעב בשנה הזאת ששים וחמשה איש, רק בחלק אחד מהעיר!) אך כל אלה לא יחשבו להם לכלימה, כי בני השכלה הם, עמים נאורים החפצים במלאכה ולא בשפלות ידים, ואם מת איש ברעב אות הוא כי מאם בהשכלה ולא עבד עבודתו לכן כה יעשה לו, כי לא לבן השכלה לשים לבו אל הפרט כי אם אל הכלל, ולהכלל הן ירבו לעשות טובות, יבערו משפטים רעים מהארץ ויריבו כל בני האדם למעלה אחת, ואם גם יכו בני הרומנים את בני ישראל נפש ויגזלו הונם לעין השמש, אך המה עם פרא והעמים הנאורים הלא השטיעו בפה מלא כי לא ישרו מעשיהם בעיניהם ומה להם, לעשות עוד ולא עשו? ואם גם יגרשו את ישראל בארץ אחרת מערי מושבותם באכזריות נוראה ויתנום למשיסה, אותם ואת בתיהם והונם, אך הארץ הזאת תקיפה היא ובעלת זרוע ומי זה יקשה אליה? הן לא יקראו מלחמה על הארץ לשפוך דם רב בעד אחדים מבני ישראל אשר ירושישו, כל אלה הלא דברים נכוחים וכל משכיל הלא יראה וידע כי כן הוא ויוסיף להתפאר בצדקת דורו כי לו יאתה, ומי זה יעיז פניו לכחד כי המושלים האכזרים וחומסי משפט אדם יהיו לחרפה ולשניגה בעיני כל משכיל באיירופא? הלא כאלה נשמע רבות יום יום בטכתבי העתים אשר לחפש ודרור ילחמו, והאיש אשר אחרי כל אלה יקשה לבו ויאמרכי לא טוב הדור הזה מאבותיו, כי גם בעת הזאת ינזלו משפט האדם גם בארצות רבות אשר בכבוד החפש יתימרו ואשר נתנו משפט אחד לכל בני הארץ בלי הבדל דת ואמונה, וגם בעת הזאת אם יבקש איש יהודי להיות מורה באחד בתי הגימנאזיום אף כי לו המשפט בכל זאת לא תנתן לו בקשתו יען מה? יען כי יהודי הוא, וגם בעת הזאת תמשול האמונה השלטת בארץ ביתר האמונות,

וכהניה ובתי תפלותיה יינקו חיל כ ל העם גם מבני האמונות האחרות, בעת אשר עליהם נטל לפרנס את כהניהם ולהחזיק בבתי תפלתם מכספם לא מכסף המשלה, וכאלה וכאלה, אם יקשה איש לבו לאמר כזאת כי עוד לא באה העת המאשרה אשר כל בני האדם יחשבו באמת כאחים אז יתנו עליו בקולם: שתום עון הנך ולא תדע מה היא השכלה — אולם ביתים האלה ראינו חזות נפלאה חזות אשר תתן אמץ בלבב האחדים אשר יספקו בדברי המהללים את אהבת החפש והמשפט הנטועה בלב הדור הזה, לא חזות הרדיפות אשר ירדפו את בני ישראל בארצות אשר אמרתי, כי על אלה התשובה בצדה, העתים ההם פראים המה וגם אנחנו נשנא אותם על אכזריותם, כי אם חזות אחרת: מושל אכזרי אשר ישתה דם עשוקים כמים, מושל אשר גם בדורות אשר עברו לא רבו כמהו, המושל הזה יבוא לארצות ההשכלה והחפש ולפניו יכרעו ברך ואותו ינשאו על כפים ויפזרו לו מלוא חפנים כבוד אשר כן לא יעשו גם למושלים היושבים על כסא משפט וצדקה, נזיר־אלידן מושל ארץ פרס אשר יקרא לנפשו טלך המלכים הופיע בהדרו באיירופא וישכחו כלם כי מושל פרא הוא, אביר הלב ושונא חפש והשכלה, אשר בדם עבדיו ירחץ פעמיו ויעטרוהו בכבוד אלהים ויפזרו כסף כעפר חוצות למען למצוא חן בעיניו, ולא רק המושלים אשר להם היה כאורח אהוב כי אם גם כל מכתבי העתים ובתוכם גם אוהבי החפש כלם יחד דברו אך בו ויספרו לכל קוראיהם את נפלאותיו, מאכלו ומשתהו דרכיו ומעשיו, אל כל מצעדי רגליו התבוננו וכל, ניד עפעפי לא חשכו מתת לפני קוראיהם להרגין לבם ויתפארו בלב מלא גיל כי המושל הפרא הזה מצא נחת בשבתו בעירם. ואם גם זאת תהיה לעדה על ה ש כ ל ת ם הגדולה ואהבת אדם יספקו רבים בלבם. אך ראה עוד דבר פלא גדול מזה ראו עינינו, אלה מכתבי העתים אשר בבקר בבקר טלאו חלק גדול מעליהם רק בכבוד המושל הזה, המה החרישו או דברו דברים מעטים בדבר טוב אחד אשר באמת יהיה לכבוד לו, ולאות כי יבקש להיטיב דרכיו.

ידוע הוא כי מצב בני ישראל בפרס נורא מאוד, כי יתנום לטרפם כחיט חוצות ויכזו יגיעם כאין מכלים והשרים הנוגשים יפשיטו עורם מעל עצמותם וירבו עליהם משא ומס עד כי כשל כח סבלם ויגועו ברעב וצרה, אשר על כן נדב לב ראשי חברת כל ישראל חברים בפאריז לבקש ממנו חנינה בעד אחיהם, וכמהם כן עשו גם בערים אחרות, אך לא נודע אם יש תקוה כי דבריהם יעשו פרי, ובבואו לוויען התעוררו גם פה אחדים אשר צרות אחיהם ננעו עד לבם ויאמרו לבקש גם המה ממנו רחמים לאחיהם הנדחים בארצו ויבואו ראשי חברת כל ישראל בעיר וויען הלא המה האדונים הבאנקיער לודוויג ליידענבורג, האף אונד מיניסטריאל ראטה ריטטער פאן ווייל, הרב המטיף החכם ד"ר גידעמאן, החכם הנודע ה' בוימגארטען, והחכם ה' בערנהארד זינגער ויתנו על יד ראש ממלכת פרס (נראם וועזיער) בקשה בשפת צרפת כי יתנה על יד אדוניו. ואחרי אשר המושל לא יכול בעת ההיא לדבר עמם לכן דבר עמם הוא ויבטיחם לעשות כל אשר בידו להיטיב מצב ישראל, כי רק בתנאי הזה

לקח המשרה בידו כי יתן משפט אחד לכל עמי הארץ והוא יהיה למחסה ומעוז ליהודים ועל כן יוכלו המבקשים לבטוח בו כי יקים את דברו גם הבטיח לשלוח להם תשובה כזאת גם בכתב. ואולי יש תקוה כי על ידו תצמח ישועה לאחינו, והדבר הזה ראוי לתהלה ולכבוד, אך לא כן עשו מכתבי עתים כי אם כאשר אמרתי כי רק בשתים שלש מלים השמיעו זאת כמו דבר ריק הוא, זאת היא אהבתם לחפש ומשפט אשר בה יתפארו בקול גדול, אך אולי אשמה מפלת הבאֶרזע גם בדבר הזה, כי מיום אשר ירדה פלאים גלה כבוד גם מיעקב, בימים האלה לא נשמע עוד כי יהודי התעלה למעלת בארון או ריטטער, ואף רבים ממכתבי העתים אשר לא נלאו לפנים מהלל את בני ישראל בכל פה לא ישימו מעצור לעטם כעת משלוח לבקרים חצי לעג ללב הנופלים.

ולא רק כספם וכבודם אבדו רבים מישראל ביום המפלה, כי אם עדה אחת האבידה גם את בית התפלה בשחוק ההוא, עדת העיר עהינבורג באונגארן אספה חמשים אלפים פלארין למען בנות בית תפלה, אך המנהלים אמרו, אם לנו נשקפה תקוה טובה מהבאֶרזע מדוע לא נעשה כן גם לאלהינו? ויתנו את הכסף בשטרות וביום השבר לא נמלט ממנו אף שריד, ובית התפלה נחרב בטרם נבנה, ומי יודע אם לא נשמע עוד בימים אחדים תהלות הדור הזה וסבלנותו, כי נתנו להעדה הזאת בית תפלה לנוצרים להתפלל בו עד אשר יאספו כסף שנית, כאשר עשו בני עיר קאבורג לעדת ישראל שמה אשר אין לה בית תפלה ויתנו לה בית תפלה אחד אשר בו התפללו לפנים הקאטוליקים להתפלל עד אשר תמצא ידם לבנות להם בית. אך אחרי כל הסבלנות הגדולה הזאת נדמה כי בני ישראל ישישו בחלקם גם אם לא ינתנו להם בתי תפלה אם אך יתנום לשבת במנוחה בבתיהם, אשר כן לא יעשו לא רק בארצות הנודעות לאוכלי בני יעקב כי אם גם בארצות אשר בחפש יתפארו, כאשר קרה בשבוע הזה בטגרש עיר פרעסבורג כי על היהודים אשר ברחו מפני המגפה וישבו שמה כירח ימים, קמו עתה בני העיר ויבריחום וגם יד השופטים היתה עמהם ובעיר סצאֶלאם באונגארן הרגו איש יהודי ובני ביתו יען כי בביתו שתה אכר לשכרה ומת במגפה, אך את הסבלנות הגדולה הזאת אדמה כי לא ימהרו להשמיע בקול גדול בקהל, אמנם אחרי כל אלה עליגו להודות כי הימים האלה טובים לישראל מהימים אשר עברו, כי עתה מליצים להם מקרבם אשר לא יבושו לעמוד לפני הנסיכים והמושלים ולהליץ בעד אחיהם, והמליצים האלה יזכרו את חוכתם לבני אמונתם ויעשו אותה בחפץ לב. גם אל הנסיך מסערביא שמו הנכחרים מאת חברת כל ישראל בוויען פניהם ויבקשו ממנו כי ישים לבו להטיב מצב בני ישראל בארצו והוא קבלם בפנים יפות ויבטיחם לשים לבו לדבר הזה כאשר ישוב לארצו.

יותר מירח ימים חולה הייתי וכירח לא הייתי בביתי כי הלכתי לבקש רפואה ממעיני הישועה, ועל כן יסלחו נא לי אלה אשר כתבו לי מכתבים בעת הזאת ולא חשיגו מענה ועתה אבקש למלאות החסרון — המו"ל.

על הספרים והסופרים (סוף מחוברת י')

"אבן ישראל ומלאכת חרש וחשב באירופה," מאמר יקר ונכבד מאד מאת הסופר הרוססי ב. שטאסאוו שמו, הולך ומדבר על כל הציורים והתמונות מעשי ידי אמנים גדולים בארץ בנוגע לישראל ודברי הימים שלו הנמצאים בספרים שונים ובבתי עקד שונים, ולסוף מזכיר המחבר לכבוד ולתהלה אין קץ את אחינו הצעיר לימים ורב בחכמה, כבוד א נ ט א ק א ל ס ק י יליד ווילנא, אשר הצטיין במלאכת — חרש למעלה לראש ובמשך איזה שנים יצאו קוי תהלתו בכל הארץ ושמו יתחשב עתה בין ראשי האמנים — קינסטלער — היותר גדולים ומפארים ברוססיה, ופרי חכמתו הנשגבה הלא הם: איש עברי תופר — בגדים מוליך ומביא חוט בנקב המחט, מעשה עץ; ריב ע"ד התלמוד — שנים מיושבי ביהמ"ד מתוכחים ומפלפלים באיזה סוגיא או בשטה מקובצת ג"כ מעשה עץ ואבן; מראה האינקווייזיציאן בימי הבינים — מעשה מקשה באבן — מציר לנו חדר צר בתחתית הארץ המלא בני יעקב מפה אל פה שהתאספו שם ביום הפסח להתפלל ולצוק לחשם לפני אביהם שבשמים ומסתתרים במחשך מפני הרודפים והנוגשים, והנה כשד משדי בא הקרן הוא הכהן הגדול (קארדינאל) אשר כדוב שכול יארב יחטף טרפו וינשאהו לסככו: המתפללים יחמרו יהמו כגלים, ישובו ירוצו הנה והנה במבוכה שמה ושאיה — ואך אחד הנאספים, איש זקן ושבע ימים, לא זז ולא חת מקול הארי ובלב שאנן ושקט יושב על מקומו, עיניו נשואות למרום וצוארו נטוי לחרב . . . המראה הזה נותן חתתו על כל רואיו, בשרנו תסמר, גם כל עצמותינו תרחפנה כי יאחזנו השבץ והמעשה מעשה — אלהים הוא . ! יא) לתולדות ההשכלה בישראל ברוססיה, מאת הר"ם מרגליות (מאמר שלישי). המאמר הראשון מראה לנו לדעת את תחלת ההשכלה בעמנו בארצנו לפני שלשים שנה וראש המדברים הוא הד"ר לילענטהאל הנודע, במאמר השני ידבר על מעמד ומהלך ההשכלה אחרי ששקעה שמשו של החכם הזה ובמקומו הופיע ידידנו החכם מאנדעלשטאם, ובמאמר השלישי ידרוש ויחקור המחבר: א) ע"ד אספות הרבנים שהיו בעיר המלוכה בשנות 1851, 1857, 1852, ופקודת המלך עליהם לחוות דעתם ולחרוץ משפטם על כמה וכמה שאלות בעניני הדת והחיים שהמטשלה לא יכלה לפתור אותן מעצמה כלי לדעה מה שכתוב בתורתנו ולפי הנראה לא יצאו הנאספים ידי חובתם כראוי וכנכון. — ב) ע"ד בתי הספר ובתי מדרש הרבנים שהכינה המטשלה זה כ"ה שנים, אשר כבר עבר עליהם הכלח והיום נחוץ מאד לעשות בהם כמה תקונים בפרשת הלמודים ובמצב התלמידים היוצאים נכתרים בכתר הרבנים ומשרות הרבנות אין להם . . . יב) מכתב להמו"ל מאת הר"ל לעוואנדע הנזכר, ע"ד מצב ההשכלה בעדת ישראל במינסק בימי הד"ר לילענטהאל ואחריו — בימי האיש המשכיל ויודע לשונות ר' דוד לוריא בעה"ט עמר בשדה) שהתקומם לראשונה לזרוע פרחי התורה והדעת על תלמי גן נעול כעיר מינסק, במקום החדרים החשכים והשפלים הקים על בית תלמוד־תורה מיוסד על אפני בית הספר כראוי, במקום המלמדים — עמדו

ליטין המיסר מורים משכילים ויודעי בין (כמו הר"ם לעווין, מעתיק ס' פרקי אבות לשפת רוססית, עיין בראש מאמרי) ובמקום הצעקה נשמעה בכל מקום אך צדקה! . . עוד הכין לתעלת אחינו הצעירים „מדרש האזרחים" אשר עלה ופרח כנפן אדרת ובצלו התלוננו לערך מאה תלמידים מקשיבים לקח מפי מוריהם המשכילים ומנהלם החכם, אבל אהה, לא ארכו היטים וישערי הכית הזה סגרו על מסגר בפקודת המטשלה אשר צותה להקים במקומו בית אחר כמעמה וכרצונה, ומני אז ירד ר' דור מטקום מעלתו בתור מורה ומנהל ויהי כמלה בלי אניה — אזרח רענן יושב ושוקט על שמריו, ואך אחרי איזה שנים הטתה המטשלה את לבה למעשה לוריא להתפאר ותעניקהו מטובה ברביד זהב צטור לפתיל סטאניסלאַוו — כי לישרים נאוה תהלה יג) תשובה לבראפמאן, מאת צבי הירש ראבינאוויטץ, כנ"ל הוא הרב המחבר ס' יסודי חכמת הטבע הכללית הנזכר לעיל) האיש בראפמאן הוא אחד מטתנגדינו ומחרפינו החדשים אשר יצא בדרך אייזענמענגער ופפעפערקאָרן לחרף ולגדף להשפיל ולעפר בעפר את קרן ישראל, את תורתנו וחכמתנו את לשוננו ורתנו גם יחד, כאשר הראה לעין כל בספרו הנודע „ספר הקהל" (וילנא תרכ"ט), יסודתו בשפת רוססית ותכן עניניו רצוף שנאה, קנאה, ודבת־עם; והנה כבר קמו רבים וכן שלטים לסתום פי המקטרג אבל על כלהם עלה המורה הראשי בבית מדרש הרבנים בווילנא, כה"ר אליהו שערעשווסקי (כן יקיר לבעל „כור לזהב" ז"ל), אשר קנא קנאת עמו ואלהיו ויחבר ספר תשובה (פט"ב תרל"ב) לבראפמאן ולכל אנשי בריתו, ספר מחכם, מיוסד על אדני התורה וידיעת דברי הימים, כלו אומר כבוד למחברו, והיום בא הר"ר ראבינאוויטץ למלא דבריו בעניינים טובים לקוחים מגמרא ופוסקים המאירים ומעירים, כי לדברי המקטרג אין רגלים ואך בשקר ורעות — רוח יסודתם — ודי למבינים יד) שאלה אשר לעולמים בחזקתה עומדת, מאת המו"ל, המעיף לראשונה את עינו על מעמד ישראל בארץ רומניה בימינו האחרונים האלה, הולך ומשוה את המעמד הזה עם מעמד אחינו בארצות האחרות, בגאורות בחשבות, ומזכיר לטוב את דברי מאמרו של הרב החכם גייגער בכתבו עתו לשנה זו (גייסט אדער געלר?) הנאותים מאד למצב אחינו גם ברוססיה, — ולסוף ישכיל לעוץ עצה טובה לכונן בארצנו חברת ישוב „ישראל ברוססיה" ומטרת סניה היא: לעמוד לימין בעלי המלאכות החפצים לעזוב מקום מגורם בליטא ומחוזות הנגב ולהאחז בערי ארצנו הפנימיות הסגורות ליתר אחיהם אשר לא בתור „סוחרים" ממדרגה הראשונה ולא בקהל „המשכילים" שהשליטו חק למודם בבתי־מדרש העליונים יתחשבו, ובהעצה הזאת רב ברכה ותעלת כמובן לכל מבין, ומי יתן כי חיש מהר תצא לפעולות האדם ותביא מרפא ותשועה בכנסיה!

אלה הם המאמרים שאסף המו"ל באוצרו הנחמד, והננו מעירים אזי כל המתנדבים בעם אשר רשפי האהבה אל עמנו וספרותנו עוד לא עמטו, לאסוף „המאסף העברי" אל ביתם, להסיצו ברבים בין אחינו בני ארצנו הרוסים,

ולהעניק מטובם להמו"ל כי יהי לאל ידו להוציאו אור גם בבאים.

ד.

הספרים החדשים הכתובים בשפת רוססית והנוגעים לפי עניניהם לישראל יסודתם לרב במקצוע הלמוד והחנוך ומעט מזער מהם המכלכלים איזה חקירה ודרישה באחד מסעיפי חכמתנו העברית, אמנם מה נעים לנו המחזה לראות כי שפת ארצנו פרשה כנפיה על כל בני עמנו, בבית ובחוץ אך היא הולכת ושוררת, שפת בבל הנפתלה — הוא הוא הזשארגאן הנהוג — מִתְיַפֶּחֶת על ימי קצה כי קרבו לבוא, והלמודים בבתי הספר אך בשפת רוססית ישמיעו קולם, ולא נופלים היום אנחנו מאחינו ב"י בחוץ לארץ אשר ספרי דתנו ולשוננו בלשון ארצם יתנוססו ואלה הם הספרים אשר חדשים מקרוב באו:

א) ת ו ר ה עם תרגום רוססי מכתם ללמוד וללמד בְּישראל ובאדם לאבי מטה־השקדים (ה' לעאָן מאנדעלשטאם) בערלין תרל"ב, ס' תהלים מהנ"ל, ובקרוב תקותנו להשתעשע על יתר ספרי הקדש בתרגום רוססי מעשה ידי החכם ההוא. —

ב) ס' תהלים מעתק בלשון רוססיא ומבאר בשפת עבר עפ"י דרכי ההגיון וחקי הלשון וסגולותיה מאת אהרן אליהו פומפיאנסקי, רב לקהלת פאניוועז, ווארשא תרל"ב.

ג) תפלות עם ישרון, סדור מתורגם בל"ר מאת אשר וואהל, אחד מראשי המורים בביהמ"ר בווילנא, ווילנא תרל"א.

ד) סדר תפלות ישראל מתורגם רוססית בפעם הראשונה ע"י יוסף הורוויץ רב בעיר הוראדנא, ווארשא תרל"א.

ה) מחזור מתורגם רוססית מאת הרב הנ"ל, תרל"א.

ו) מחזור מתורגם בל"ר מאת משה גאלדשטיין, מורה דת בעיר מאריאמפאל בפולין ח' חלקים, ווילנא תרל"ב.

ז) Istorija Jewreiew דברי הימים לישראל עד ימי החרבן מאת סג"ל סלאנאוויץ, הורוויץ־וואהל (1868-72).

ח) יסודי תורת משה מעת בערנארד סגל, ווארשא תרכ"ט.

ט) Jewreiskaja Grammatica דקדוק לשון עבר לפי המקורים החדשים ובטוב טעם ודעת מאת הר"י שטיינבערג אחד מראשי המורים בביהמ"ר בווילנא, (ווילנא תרל"א).

י) מורה לשון רוססיה מאת פאפירנא, ווארשא תרכ"ח.

יא) מסלת הלמוד לב"ז בהעתקה לש"ר מאת הנ"ל.

יב) בחינת עולם וכתר מלכות בהעתקה רוססית מהו' יוסף הורוויץ, רב בהורדנא.

יג) משנה ברכות מעתק לש"ר בהערות ובאורים מאת וואלף כהן ואשר וואהל, (ווילנא תרכ"ט).

יד) הגדה של פסח, נעתקה בפעם הראשונה מאת משה גאלדשטיין הנ"ל, (ווארשא תר"ל).

טו) מודע לילדי ישראל, קבוצת מאמרים שונים בלה"ק ובשפת רוססית מאת מנחם בענדעטזאהן ווארשא תרל"ב.

והנה עוד עלינו לברך ברבים את ידידנו האר"ז (ה"ר אלכסנדר צעדערבוים) מו"ל המליץ שהעמיס על שכמו משא המלאכה הכבדה להוציא אור בעיר המלוכה מכ"ע בלשון רוססית, המכונה בשם Wa[illegible]us [illegible] ציר לישראל ברוססיה, ואחרי אשר „השחר" (ראסוויעט) הרוסס׳ נדעך טרם זמנו, בת „ציון" (שם מכ"ע שיצא באודעססא) אומללה, וגם „היום" (מכ"ע יצא שם) רפה לערוב — הלא אין לנו עלֵי־תרופה אך הציר ההוא, הרָב ריבנו לכל עת מצוא וכל דבר נעים ומועיל לאחב"י בו יאָמר, לכן החוב עלינו לתמכהו ולהפיצהו ברבים כי ברכה בו. —

ו.

לסוף פניתי את לבי אל סופרי עמנו המושכים שבט אך „בשפת עבר" ואהה! מה מר גורלם בארץ: כל ימי חייהם מבַלים בחסר ועֹנִי ובימי זקנותם — אך אוי אך אבוי, קוו למשפט — והנה משפח! משורר נשגב שלח לנו אלהים למחית שפת קדש ולמשיבת נפש משכיל, הוא אבי תופש כנור ועוגב ד"ר לעטטערים ז"ל, בחייו שרה עם תלאות רבות ובמותו נשכח מלב ואין איש מציב לו יד וזכרון בשערי ישראל כערכו הרב. המליץ הנפלא, אכי הרמאנים, שברא עולמות חדשים בספריו הנעלים אהבת ציון, עיט צבוע ואשמת שומרון — ה"ר אברהם מאפו ז"ל לא ראה ברכה (ברכת כסף) לא בספריו ולא בחייו ויגוע טרם עתו, החכם ב"ג בפארים מצפה בימי זקנותו לישועת הנדיבים — ואיננה, וספריו הרבים מונחים בקרן זוית עד יבוא גואלם הסופר הנפלא אשר לשונו כלשון ישעיהו, שהעשיר ספרותנו בחבורים יקרים ומועילים, כמו דברי ימות עולם, מלחמות היהודים, קדמוניות היהודים, מחקר ארץ ודומיהם, הוא ה"ר קלמן שולמאן בווילנא — מה צר לנו לראות ולשמוע את עניו ומרודו, מבֹקר ועד ערב נרצע הוא כעבד נאמן אל מזוזת הדרישה והכתיבה, כותב וחותם, סופר ומונה (לא רצי כספו אך נטלי נשיו! . . .) — ומה פרי ברכה ראה בעולמו? ידוע־חלי וחדל־הון הוא שוקל כל ספריו על יד המדפיסים בעד ככר לחם, הם מאספים הבר — והוא התבן, ומה דוה לבנו בהגיגנו כי עד עתה לא היה לאל יד המעתיק להוציא לאור את החלק האחרון מקדמוניות היהודים להכֹהן המשוח יאז. פלאוויוס ז"ל! והנה את כל הסופרים האלה *) כניתי אך למשל ולדוגמא, ידעתי מאד כי כגורלם כן גורל רבים וכן שלמים בבית ובחוץ לארץ, אך הפעם אמרתי לקרוא בשם עוד אחד מספרנו היקרים, הוא ידידנו הנכבד ר' אברהם בער הכהן גאָטטלאָבער הנודע בספריו הטובים והמועילים, הוא אברהם שהעטיר קרני שירתנו „בנצנים" „ובענף־עץ־עבות", הוא אברהם שהפליא להקור ולדרוש ע"ד הקראים ותורתם בספרו „בקרת לתולה"ק, וע"ד „החסידות והקבלה" בספרו האחרון, הוא אברהם שהעתיק

*) את ר' יעקב ריפמאנן ומעמדו הטוב זכרנו לעיל עיי"ש — ב'.

ס' „ממצרים" לד"ר פראנקעל בטוב טעם ודעת ואשר מאמריו הרבים מפוזרים ומפורדים על פני כל מכתבי עת בישראל, והנה זה משכבר הימים העיר אלי הזמרה את רוח הכהן אב"ג להריק מכלי חול לכלי קדש יין טוב ונעים מגפנו של החכם לעססינג הגרמני, הוא הוא Nathan der Weise או נתן החכם, ספר נפלא הידוע בעולם לשם ולתהלה והנעתק בכל לשונות אירופה, כל העמים ראו חין ערכו ויהללוהו השתעשו על יקרת ענינו ויאשרוהו, אך מעיני בני עמנו, אשר לשון המחבר מוזרה להם, נסתר הנתח הטוב והיפה הזה שיצא עתה מידי משורר מנעים זמירות ישראל וסופר מהיר במלאכתו, ואם גם ר' שמעון בכרך כבר נסה כחו בהעתקת הספר ההוא לעברית, אמנם לפי דעת אנשי מדע *) לא יצא המעתיק את ידי חובתו ופני המקור הראשון נפלו, אבל ראו, מה מר גורל הספר בידי מעתיקו החדש, זה כמה שנים מתגולל באבק ארגזו ועין הקהל לא תשופנו, ומפני מה? מפני חסרון כיס! החכם אב"ג פנה כה וכה, קרא לעזרה ואיננה, הצ'ע דבריו למדפיסים — ואזנם אטמה משמוע, גם קבץ יד על יד איזה חתומים — אך הקמץ אין משביע . . . לכן חשבתי לצדקה להרים קולי בשחר, לכבוד חכמ־עמנו מענדעלזאהן ולכבוד רעו וחביבו לעססינג, אולי ישימו המתנדבים והמשכילים בעם את לבם ונפשם אל קול קריאתי ויואילו לתמוך בידי המעתיק ולהרחיב רגלו במצר למען יָחִישׁ ימהר להופיע נהרה על מלאכתו היקרה **) ויברך שמם לעולם.

ז.

לסוף, בצאתי מעולם החרש ואחרי פרידתי מהמשכילים העוכדים עבודתם בכרם ישראל לעת הזה, אמרתי אפסע שתי אמות אחרנית ואצעד משך זמן קט על מפתן עולם הישן לראות בתענוגים מה חדשו ודרשו משכילי ארצנו בכרם ההוא לעת ההיא, שכבר חלפה ונגזה, ואבשר דבר. אבל הה! פניתי ימינה ושמאלה, חפשתי ובקשתי שאהבה נפשי — ולא מצאתיה, כי מיום ששקעה שמשו של החכם החוקר הר"ש פינסקער ז"ל בעל לקוטי קדמוניות אין אתנו משכילים דורשי אלהי־העבר, דרכי החקירות בקדמוניות ישראל נשמות ואבלות פה למאר, סופרי עמנו אך אחרי חדשות ישאפו ואת הישנות יזנחו . . . אמנם ראה! אם בשדה הרבנים שאיה ושמה הלא מידי אחד מחכמי הקראים קרנים לנו, חכמתו הגדולה בקדמוניות היא שעמדה לתאר לנו — ולנגה חקירותיו ודרישותיו הנפלאות ראינו אור גם אנו! האיש הנפלא הזה הוא הוא ר' אברהם ב"ר שמואל לבית פירקאוויטש, ראש בני מקרא בימינו אלה, הנודע בשערי בת רבים בשם אב"ן רש"ף, ישיש נכבד (בן שמונים ושש, לארך ימים ושנים), אשר כל ימי חייו הקדיש לתורה ולתעודה, לחקירה ודרישה בעולם הקדמוניות ומיום

*) וכאשר העיר גם החכם ד"ה מיללער במאמרו המחכם תולדות נתן החכם בשחר הברית ראשונה לשנה זו (דף 53) עיי"ש, ג.

**) הראב"ג יכהן פאר כבית מדרש הרבנים כזיטאמיר, שם כהנתו ושם בית דירתו, —

שדרכה כף רגלו בפעם הראשונה (בשנת 1830) על אדמת ציון וירושלים עד ימינו אלה לא נחה ולא שקטה רוהו, לא ייעף ולא ייגע, לא יחת ולא יזוז מכל הרוחות הרעות שעברו על ראשו בצאתו לבקש מטמונים במקומות סכנה בין סכלי העם ובין פראי אדם, הוא אבן רשף שהעלה לקרבן עולה את הונו ורכושו, התפרד מעל בני משפחתו וקרוביו, חסר נפשו מכל, עבד ימים במקלו ומדד ארצות בשעלו, עלה הרים ונסב מדינות, (קרים, טורקיה, מצרים, קוקאז, וארץ ישראל) לארכן ולרחבן, חפש וחתר בזעת אף ורוח בכל הגנזות שבבתי כנסיות ובכל הקברים אשר בחצרות המות וגם בכל החרבות והערים, אולי יעלה בידו לגלות שפוני טמוני חול וקדש, הלא הם כ"י שרידי פליטי קדם הנוגעים לישראל ואמונתו גם תולדותיו ושפתו, — והאח! מה גדלה שמחתו ושמחתנו גם יחד כי לא בדי ריק עמל ויגע העובד, כי פרי היגיעות והנסיעות והתלאות האלה הנה הם: שלשה אוצרות כ"י אשר שנים מהם — האחד כולל כ"י בלשון עברית וערבית, והשני כולל כ"י בלשון שומרונית*) — מתנוססים עתה לחן ולתפארת בעיר המלוכה ס"ט פט"ב, והשלישי — אשר בשם גפן מצרים יכונה**) — הסיע החוקר מארצות קדם ויקימה על בעיר מושבו צופוט קאלע היא סלע היהודים, כידוע למבינים.

והנה אין מגמתי הפעם לספר ברבים את תולדות ימי חייו של האיש המצוין הזה יען כי קצר ספר שלם מהכילן, הלא כבר יתנשא ויתעלה שם אבן רשף בפי כל החוקרים והחכמים מב"י לכבוד ולתהלה, מאמריו הורו לנו חכמה ודעת, ומאוצרותיו הנחמדים, מלאים כ"י עתיקי יומין, הסיעו אבנים טובות למבנה בניניהם: הח' פינסקער „ללקוטיו", הפ"ר כוואלסאן לספרו: „18 גראבשריפטען" עט"צ, הח' נייבוער לחבורו: „אויס דער פט"ב ביבליאטהעק" והפ"ר פירסט ז"ל לספרו: „געשיכטע דעם קאראֶערטהומס" (עיין חלק שלשי דף 79-172 ותבן דבר), וגם אני בעל הטורים האלה יצקתי מים על ידי החכם החוקר הזה, שמעתי לקחו, בינותי הגיגו, וכאחד התלמידים למדתי ממנו דעת לעבוד ולחקור בשדה הקדמוניות, לחשוף רשימות עתיקות ולחדור בעין פקוחה בכתבי יד עתיקי יומין ולהוציאם לאור, ואת גנזי ישראל בס"ט פט"ב שיָצאו על־יָדי לאור (בד' חוברות) אך מאוצרו הנחמד חצב (—אמנם גם לא זאת היא מטרתי בדברי אלה, אך רצוני היום להרגין לב המשכילים הקרובים והרחוקים המשתוקקים לקדמוניות ישראל בבשורה נעימה הנשאת בפי ע"ד שלשה ספרי אב"ן רש"ף אשר האחד מהם כבר יצא לאור, השני נמצא היום במכונת הדפוס והשלישי עוד מצַפה לגאולה, ועל כל אחת ואחת מהאבנים הטובות האלה אָעיף עיני ואַחוה רעי במעט מלים ובקצרה במקום שראוי ונכון להאריך בפרט.

*) עיין בהערות לס' דברי הימים להרש"י פין ותמצא חדשות.—

**) עיין הקדמה לס' חזק יד אדעסא תרכ"ז, ותוסף לקח.—

א) אבני זכרון לבני ישראל בארץ קרים (ווילנא תרל"ב) — בשם זה יקרא הספר הראשון מעשה ידי ר' אברהם הירושלמי בראש החבור מופעת נגד עינינו מהזה נפלאה, היא תמונת המחבר בעצם הדרה וביקרת תפארתה תמונה אשר על פרשת מעשה מלאכתה יספר לנו המגיה ה"ר ניסן ב"ר שמחה מושכיוויץ כדברים האלה: „הן הפצירוהו (את הח' אב"ן רש"ף) חכמי ומשכילי גדולי נאורי העמים והיהודים ועל כלם חכמי אונגארין ואשכנז בהאסיפה באויגסבורג, באמרם — אחרי שכבר אתה גבר ונודע בעולם ההשכלה במעשיך הנפלאים, לתעלת שוחרי תושיה — מן החובה והראוי לחיותך נכר בעולם גם בתמונתך היקרה בעת זקנתך וישיבתך, כימי כלב בן יפונה, והשר הגדול מיניסטר לענינים החצונים האדון ב י י ס ט במלכות עסטרייך אשר דבר לאדוניו המלך פ ר א נ ץ י א ז ע ף האמפיראטור בער אחינו הקראים רק"ק האליץ ויפק רצון מאתו שלא יקחו מקראי האליץ אנשי חיל לצבא, רק אך בעת קורות המלחמה יהיו עוזרים לצרכי החיל בלי כל קרב, ועל ידו עמד הרב אבן רש"ף לפני האדון הקיסר ויבקש רחמים ממנו שיהיו אחיו הנ"ל משוחררים גם מכל מיני שרות, והאדון בייסט בראותו כי הר"ר אבן רשף מצא חן בעיני מלכו יעד לעשות בקשתו הנזכרת ויתן לו לאות אמת את תמונתו לזכרון ו י ב ק ש גם ט מ נ ו א ת ת מ ו נ ת ו) ויעש כרצונו כי לא יכול להשיב פניו, ולהספרת גדולי חכמי הדור היהודים והנוצרים הוכרח למלאות חפצם, להיות תמונתו גם בראש ספרו אבני זכרון לעיניהם. — ובאמת, מה נשגבה ונאדרה תמונת הישיש החוקר הזה, מראהו מראה הכהן הגדול, פניו מפיקים אהבה וחסד, יראת הכבוד וחרדת קדש גם יחד, זקנו הלבן כשלג לבנון יורד על פי מדותיו, תלתלי ראשו הולכים וסובבים עד הקדקד, בידו האחת ספר תורת אלהים ובידו השנית — מטה עוז, על צוארו מתנוסס לחן רביד זהב גדול שהעניק לו מטובו אבי מלכנו, על ראשו מצנפת — הוד וכבוד — חמודות תלבשת לו . . . ברוך אלהים שחלק מחכמתו ליראיו! *) — ואחרי התמונה הזאת יתיצבו לפנינו המון מכתבי תהלה מאת חכמים ורבנים מערים שונות בארצנו וחוץ לארץ, כמו הר"ר בצלאל שטערן, שמחה פינסקער, יעקב אייכענבוים, אליעזר צווייפעל, חיים נחמן פרנס, צבי הירש קאצינעלבאגען, ר' נייטאן, רפאל נטע ראבינאוויץ כלהם כאחד מפארים ומעריצים, מהללים ומשבחים ואומרים כבוד לחישיש החוקר ולספרו היקר הזה; ואחרי כל אלה הולך ומשתרע על פני הבע הספר „פתח דבר מדבר קדמות" — יכלכל ספור נאמן מכל התלאות והמכשולים שמצא המחבר עלי דרך עמלו בשדה החקירות, מעשי עבודותיו ודרישותיו בכל עיר ועיר בפרטית ופרשת קורותיו ומסבות תחבולותיו בנוגע להמלאכות הכבדות האלה מהחל ועד סוף, והסבה הראשונה שהסבה והפעימה את אברהם

*) כידוע לי היא התמונה הראשונה שהרישה הזקן לתאר עלי גליון, ולרוב הבקשות שבקשו ממנו אוהביו ומכבדיו להעניקם מציור תמונתו לא הטה אזן וישב פניהם ריקם ג'.

**) התמונה הנפלאה הזאת מכל יתר התמונות הנמצאות בספר ההוא נעשו בוויען על פי המ"ל את השחר והוא סקח על המלאכה.

לחקור הקדמוניות הננו מוצאים בהברת שוחרי קדמוניות *) אשר באודעסא, כי האדון המפאר הדוכס הנודע ווארצנצאוו ששלט על כל מדינות רוססיה החדשה „העיר את לב שר הפלך דטאווריא, ושמו מאטוועי מאטוועיעוויץ מוראמצאוו, לשאול שש שאלות מבית דין הגדול של עיר גוזלאווא ויכתוב שר הפלך הזה, ביום ל"א יאנואר שנת 1839 למספרם, מכתב מיוחד לראש החכמים שמחה באבאוויץ שיבקש את פני חכמי ונבוני ומשכילי הקראים שיכתבו באר היטיב תשובות נכוחות לשש שאלותיו אשר שאל: הא' מאיזה עם הם הקראין ומאין באו? — הב' מתי באו ובאיזה מקרה ועסק? הג' מה איכותם ומדותיהם ומה מעשיהם? — הד' הנמצאו בהם לפנים או הנמצאים עתה מהם אנשי שם נודעים ומשובחים בדורתם במעשים טובים סגולים ומצוי ים? — הה' הנמצא בהם ספרי ספורי קורות העתים וקבלות אמתיות מאבותיהם שיוכלו להוכיח בראיות קדמות דתם ואמונתם? — הו' מאיזו סבה ובאיזה זמן הם נבדלו מהרבנים ומה הוא ההבדל שביניהם בנדון אמונתם? עכ"ל". ואחרי אשר ראש החכמים באבאוויץ המתיק סוד עם יועציו החכמים רואי פניו ר' יוסף שלמה ירושלמי הלוצקי ואת בנו ר' אברהם החכם המכונה אבן יש"ר ואת ר' אברהם ב"ר שמואל פירקאוויץ איך ועל איזה דרך יהיה לאל ידם לצאת את חובתם בדבר התשובות על השאלות האלה ששאלם השר והנסיך עפ"י שר הפלך, חוו דעתם ויחלטו הדבר פה אחד כי הח' אב"ן רש"ף הוא הוא האיש הראוי והנכון למלאכות כבדה, ונכבדה העמוסה עליו — לצאת למסעיו בכל מושבות בני מקרא בקרים, בתוגרמה, בקוקז, ובארץ ישראל, לבקש ולחפש מטמונים בכל בתי הכנסיות, בגניזות, בפתחי חרבות, בחצרות המות, וגם בבתים יחידי וטובי הקהל, אולי ימצא שם ספרים עתיקים, חבורי הקראים הקדמונים, רשימות ומצבות, וגם פנקסי בתי הדינים וכתבי החירות שהעניקו לעם מושלי הארץ ושאר דברי חפץ חדשים וגם ישנים וכדומה —, ור' אברהם בשמעו את ההלטת הועד הזה ובאהבתו העצומה לאחיו בני עמו ולמחקרי הקדמוניות שש עליה כמוצא שלל רב ויען ויאמר: „הנני הנני מוכן ומזומן לעשות בכל לבבי ובכל נפשי לשם שמים ולכבוד בני עמנו כל אשר בכחי לעשות בעז"ה — ויהי כן; כמו שיסופר בארוכה מפרש ושום שכל בפתח דבר בראש הספר הזה, עיי"ש ותוסף לקח. —

והספר בעצמו יחלק והיה לה' ראשים כוללים: א) רשימות המצבות אשר בעמק יהושפט ב ס ל ע ה י ה ו ד י ם, תקס"ג במספרן, המצבה הראשונה הוקמה בשנת ג' אלפים תשס"ו לבריאה לפי סדר עולם, ג' אלפים תתקי"ז ליצירה לפי המנין מרשימות המצבות לפי תאריכי בני קרים, תש"ב לגלות שומרון לפי מנין בני קרים, היא שנה 6 לספירת הנוצרים והנוסהא שלה היא: זאת ציון בוקי בן יצחק כהן נ"ע עת ישועת ישראל שנת תש"ב שנים לגלותנו — והמצבה האחרונה היא משנת 1841 לספירתם. ב) רשימות מצבות קברי בני ישראל

*) דיא ארכעאלאגישע געזעללשאפט.

אשר בעיר סולכת הקדומה, חמש במספרן, הראשונה משנת 910 והאחרונה משנת 1104 ; ג) רשימות מצבות בעיר מנגופ החרבה משנת 866 עד 1777 למספרם. ד) רשימות המצבות שבבית קברות קה"ק כפא, כ"ח במספרן, משנת 1078 עד 1845 למספרם ; ה) רשימות וקינות נעתקו מעל קצת המצבות אשר בבית קברי בני ישראל קהלה החדשה שבעיר גוזלאוו, מאה במספרן, משנת 1593 עד שנת 1852 למספרם. — והנה על כל הענינים האלה, ר"ל על הרשימות ותאריכיהן, תכן דבריהן, תכונתן גם תבניתן, לא אטיף פה מלתי שנית, אחרי אשר הפ"ר כוואלסאן הרחיב עליהן בספר מיוחד הנודע בשם, 18 גראבשריפטען אויס דער קרים (ס"ט פט"ב 1865 והנעתק לשפת רוססית ונדפס במאסף החברה מרבי השכלה בישראל (ס"ט פט"ב 1866), וגם אני הצעיר הארכתי למעניתי על המציאות החדשות האלה במגיד לשנת תרכ"ז (מיריעה 29 עד יריעה 39) במאמרי המכונה בשם: אבני זכרון לישראל בארץ קרים, עיי"ש ותמצא. לסוף הספר נספחו עוד איזה קינות מעשי אבן רשף והערות שונות מועילות ומאירות על ענינים שונים הנוגעים לחיי הקראים בזמן העבר ולתולדות חכמיהם בארצות שונות, וביחוד על דבר משפחות סנאנים. וצלביים ועל הראש לבית אבותם השר סינאן בן יוסף, יליד ארץ פרס, הנודע בשם בייא בוגא, אשר זכה לחסד המלך של ארץ פרס (אחרי כי הומת השר יוסף על לא חמס בכפו) כי נתן לו רשות ללכת אל ארץ קרים וישלחהו בכבוד בעשר רב ובעבדים ומשרתים ושומרים ראשו בדרך גם מכתב תעודה נתן בידו אל מלך קרים, מנגלי גריי שמו, המעיד על ישרת לבו ואמון רוחו, בבקשה שיקבלהו בכבוד ויעמידהו לפניו במשמרתו כאשר היה לפני המלך בפרס, ויבוא סינן לקרים בשלום בשנת הרס"א והוא בן כ"א שנה ויקבלהו מלך קרים בכבוד גדול ויושיבהו על כנו וכו' ובבוא ר' סינן לקרים ומצא את אחיו ב"י במעמד פרוע ובשפל המדרגה למאד, קנא קנאת יי' צבאות אלהיו ויקבוץ את כל פזורי אחיו מכל הכפרים מסביב לעיר מבצר סלע היהודים והבדלים מכל בני נכר וישם עליהם ראשים חכמים וידועים להוכיחם ולהורותם חק ומשפט דת וכרשיון המלך יסרם ביד חזקה מלכת בדרכיהם הראשונים, ונפטר השר הזה בשנת שי"ח (1558) בן ע"ה שנה ואחריו עמד על כנו בנו ר' יוסף סינאני ומאז פרחה התורה בעיר קלעא ותיף בגדלה למאד *) (מדברי אבן רשף בספרו זה דף 205). — ואחרי כל אלה מציע המחבר לעיני הקורא ט"ו העתקות ליטוגרפיות ממצבות שמצא בצופוט קאלע, מעשי ידי אמן נפלא הולכות ומשתרעות על ט"ו לוחות המעידות על אמתת המציאה שאין לשקרה ואין להטיל בה חשש כאשר נסו איזה מהחוקרים פה ובחוץ לארץ. —

*) כדבר יקר לתולדות חכמי הקראים אמרתי להפיץ ברבים רשימת מצבה אחת שמצא החוקר בחצר מות בגוזלווא (אות 35) וז"ל: ציון הלז על קבר רב שמואל סעתצי חכם אלהי תוכן ומלמד חכם חרש במלאכת מחשבת בלי מורה ומלמד הוא עשה כלי החשבון וכלי השקל והפליא לעשות שני כלי השעות על פי מהלך הגלגלים והניפס לידי גבירתנו גברת ממלכת יכאטרונה המהללה כשנת תקמ"ד בבחצי סראי וימצא חן בעיניה ותכבדתהו (!) במאתים פול אימפרייאל, ורצתה לקחתו לאקאדמיא ונמנע מהלוך מפני חלישותו ויעש ריחים של רוח והיה בדעתו לעשות גם של מים על הים אך חמות מנעהו, שנפטר בשנת תקס"א 1801 בשם טוב מ"ך נב"ת וב"א. עכ"ל. —

ב) נחל קדומים הוא הוא הספר השני שאזן ותכן וחקר רבנו אברהם ואשר הועל על מכבש הדפוס זה לא כביר ; ואם עוד לא זכיתי להתענג על יפעת החבור החדש הזה, אמרתי להודיע ברבים את תכן ענינו כפי שמצאתי בטכתבו של אב"ן רש"ף אלי, כתוב וחתום ביום ל' לחדש שבט שנה זו ; וז"ל : „שלום שלום ורב טוב לאהובי בני" פניני תלמידי חמודי, התלמיד החבר בגנזי התורה והחכמה, פנינים צובר, בחירי רצתה נפשי, גילי ומשושי כמה"ר ח"י וכו', האדם נכר בקולמסו בימי משושו ובימי שכבו על ערשו ערש דוי לא אליכם, הביטו וראו זה שבוע שמיני מיום בואי פה העירה (עיר ניקולאייב) מעיר אודעסא פקדני אלהי על עונותי בחולי הכבד ואחריו בחולי הלב וכמה פעמים כפשע היה ביני ובין המות, לולי זכות הצדיקים והחסידים הנזכרים באבני זכרון וזכות חבורם מסורת סיג לתורה המסורנים והסופרים המהירים אשר כתבו את ספרי התורות הקדמונים על עורות האלים והצבאים וסופרי כתבי הקדש הקדמונים רבי המספר הנודעים בשמותם ברשימותיהם העתידים לבוא בספרי הגדול נחל קדומים, וזכות המחברים הרבים, רבנים וקראים, הפרשנים, והמדקדקים, והמשוררים, והרופאים אשר בבית עקר ספרי הקראים בשם כללי גפן מצרים היו לי למנן וצנה ומליצי ישר לפניו ית' והשיבני ברחמיו וחסדיו הרבים משערי מות לשערי חיים וברוך הוא וברוך שמו, מעט מעט רפה חליי וזכני לכתוב אלה הדברים בידים רפות, לכן לא אוכל להאריך רק בראשי פרקים . . . ואמנם תכן הבן השני ושמו נחל קדומים העתיד לעלות בעז"ה בשנה זו על מכבש הדפוס לא אוכל לפרט הענינים כי רב מאד מחנהו רק אודיעך בראשי פרקים הספר החדש כולל

א) מאה וארבעים ואחת רשימות שבספרי התורה וכתבי הקדש אשר מצאתין בקירים וקאוקאז וכיוצא, הקדמונה שבהן משנת ד"א ת' (640 למספרם) והמאוחרת מכלן משנת ה"א תקפ"ט לבריאה, קצתן כבר נתפרסמו והן בעקר הספרים אשר למלכותנו, וקצתן תחת ידי ער היום.

ב) הרשימות אשר בנפן מצרים, י"א מהן בספרי התורה הקדמונים על עורות האלים בלתי מעובדים כל צרכם, הקדמונה שבהן משנת ג"א תשפ"ט ליצירה, ג"א תרל"ח לבריאה, 124 לפני ספירת הנוצרים, והמאוחרת שבהן משנת ה"א י"ז ליצירה, ד"א תתפ"ו לבריאה 1106 לנוצרים.

ג) שבעים רשימות מהן בכתבי הקדש על קלף, הקדמונה שבהן משנת ד"א קצ"ח ליצירה, ד"א ט"ז לבריאה, 287 למספר הנוצרים, ולרשימות אשר בספרי המחברים קראים ורבנים אין מספר, וערין עוד לא העליתי אותנה על ספר בדיו.

ד) מסרות שונות ורבות מטמורנים שונים קדמונים אלה מאלה מחבורת מסורת סיג לתורה שבכתב לבלתי ירים איש את ידו להוסיף או לגרוע או להחליף בדרך תקון וכיוצא אפילו אות אחת או מלה אחת מכ"ש פסוק אחד שישארו כתבי הקדש בשלמותם ותמימותם כמו שקבלו אותם אבותינו מידי נביאים האחרונים ע"ה חגי זכריה ומלאכי ועזרא הסופר הראשון ע"ה.

ה) והנפלא שבכלם שמות מסורנים קדמונים מאד ער ששה עשר שהיו

אחר עזרא הסופר אשר לא שמעו ולא האזינו חכמי דורי, דור דעה זה, אפילו את שמעם וכ"ש לא ראו בשום ספר מהמון ספרי התורה שבע"פ רק קצת משמותם אשר מסרתי לרעי הרש"פ נ"ע והביאם בלקוטי הקדמוניות, ואת בן אשר ובן נפתלי הביאו האחרונים ולא ידעו מי המה, זה אומר בכה וזה בכה, ואני העני בעמלי מצאתי גם יחס אבותיו של בן אשר למעלה עד ששה דורות ועם בנו סעיד הסופר שבעה דורות. והכל יהיה ברור ומבורר בספרי זה וידעתי כי כל חכמי דורי המשכילים יברכוני וגם אתה בני כאחד מהם, אך בני פניני שמע בקולי אזהירך כי אני כותב פה מה שנשאר בזכרוני, ואולי טעיתי בחשבונות וכיוצא, ויצא דבר בלתי מתוקן ונהיה תועים ומתעים כר' חיים פראג בלבנון *) חלילה וכו'.

ג) ימות עולם — בשם זה יקרא הבן השלישי הנחמד לרבנו אברהם ספר כולל כרונולוגיה בסדר הזמנים והדורות מיום שים אדם עלי הארץ עד הזמן הזה החולף וגם זה לא בדלוגים מזמן לזמן כמעשה ס' צמח דוד כי אם כמעשה סופרי כתבי הקדש ספור מלוכת מלכי ישראל ומלכי יהודה משולבים זה עם זה זמניהם כספר מלכים וד"ה; בס' צמח דוד מחברו כולל במספר כללי את הענינים רק מושך חוט תאריך הבריאה והשאר בדלוג, ובס' ימות עולם שנים תאריכים עקריים: תאריך הבריאה הנהוג בשני בתי ישראל כעת רבנים וקראים עם גלות שומרון חוץ מן הי"א שנים שבין מות ירבעם ומלוך זכריה בנו שהבליעו חכמי הרבנים, ולפיהם גלות שומרון בשנת ג"א ר"ה ולפי ימות עולם ג"א רי"ו, והתאריך השני למנין הנוצרים משנה ראשונה אשר לפני הולדו עד בריאת העולם למעלה ומשנה ראשונה משנת הולדו והלאה למטה ועוד תאריכים רבים וכלם מועילים לספרות תולדות בני ישראל בכלל ובפרט ובעת בוא עת זמן עלותו על מכבש הדפוס אם יגזור השי"ת בחיים אכתוב לך ידידי תכן שלו בדרך פרט והוא לאחרונה יסע. ע"כ לשון המחבר בעצמו ובכבודו.—

השמעתם משכילי עמנו, אוהבי קדמוניות ישראל, את קול דברי החדשים האלה? הן תקותי תשעשעני כי כמוני כמוכם תגילו גלת אף רנן כי גאולה קרובה לבוא לחכמת ישראל הישנה אשר מרב שנותיה כמת נשכחה מלב החוקרים, זכרו והתבוננו כי למטמוני מסתרים לא שפזתם עין חוקר ומבקר עד עתה אמר אבן רש"ף הגלו! ולספרים יקרים המאירים ומעירים בכל מקצעות

*) הוא ר' חיים מקאהירה שפרסם בלבנון את ההקדמות לס' אגרון וס' הגלוי לרבנו סעדיה גאון, כפי שהעתיק (הר"ח) מכ"י שהיה בידי אבן רשף בלי בדיקה והגהה, ואם אלהים יאריך ימי אברהם בגעימים, יוסיף אמץ להוציא אור את המטמונים האלה בתקון והגהה והערות מחכימות. עיין גייגערס צייטשריפט לשנה עברה דף 255, מבוא להקדמות רמות העולות מתהום הנשיה ממצרים החדשה ארץ' מולדתו של רבנו הרס"ג הנדפס ע"י אבן רש"ף כעין הוספה למליץ (באיזה שנה?) וגם הכרמל לחדש תשרי תרל"א, וז"ל הישיש החוקר בהקדמתו לס' חזק יד (אדעססא תרכ"ו) מאת ר' שלמה כ"ר שמואל ן' מובחר ז"ל: עוד „מצאתי קצת מס' הגלוי הנפלא בנקוד ושעמים וקצת מן האגרון הגדול" לרי סעדיה גאון הנפלא בעיני מאד מכל האגרונות שנמצאו על ידי כנראה יתר הפליטה משיני הזמן שנשארו רק שלשה עלים מסוף הקדמתו בערבית ושלשה עלים כמוהם מראש הקדמתו בעברית בנקוד ובטעמים באותיות מרובעות ואחרי הבקרת מצאתי בהם שמו רשום בראשי הבתים בכפל ככה: סעיד סעיד בן בן יוסף יוסף ושמחתי מאד כי אני הייתי הראשון המגלה אותו מני חשך ואף שנת חבור אגרונו ערבה לי כי מצאתי בברור שכתב בידו הגדולה וז"ל; ויהי בארבע עשרה שנה ומאתים ואלף מיום נחתם חזון ונביא ויכתוב האוגר את הספר הזה להיות לחכמה לכל עם בני ישראל לכל יודע דת ודין. עכ"ל.

חכמתנו ואך מפני חטאותינו באבק העפר עד עתה התגוללו קרא דרור ויאמר „צאו חפשי", הן באוצרות אב"ן רש"ף תמצאו חבורים חדשים בחכמת התורה, פרושים קדמונים על כל התורה, ספרים במליצות ושיר, בדקדוק והגיון, אגרונות שונות, תרגומים בערבית ופרסית מעשי ידי חכמינו, קונטרסים מספרי המשנה והתלמוד, מפוסקים ואגרות הגאונים ראשי הישיבות ותשובותיהם, ממדרשים ואגדות וקבלה — האין זקר מפנינים מכרם של האוצרות הנחמדים האלה? האין מוטל חוב קדוש עלינו לברך ולעלה ולקלס את שם ר' אברהם בעד עמלו העצום ויגיעתו אין־קץ למובת ישראל וחכמתם לכל מפלגותיה? לכן משכילי עמנו והמתנדבים בין אחינו, קומו חושו עושו והתעוררו להתום ידיכם על שלשה הספרים היקרים שאזן ותכן לנו אב"ן רש"ף, נצא נא כלנו, בני הרבנים ובני הקראים גם יחד, לקראת הישיש הנכבד הזה ולחלות כבוד פניו שיחיש ימהר מעשה ההדפסה בהבטחתנו לו כי לא נמנע הטוב מבעלו לאסוף ספריו — והספר נחל קדומים בפרט — הביתה, בהיות מעשי ידיו אלה לא על אדני הדת והאמונה הטבעו ולא על מחלקות הכתות והטפלנות בישראל יסב צירם, אך בהררי החכמה והדעת יסודם, ובמקום החכמה — אפסה המשטמה, לפני השמש ינוסו הצללים, ועל כל פשעים תכסה התושיה.. אנחנו כלנו, קוראים משכילים, נרימה כפינו לאל חונן דעת וכאיש אחד נתפללה על הרב המחבר כי יקום מחליו אשר חלה בו, יקום יתעודד לעשות מלאכתו בקדש כבימי נעוריו, כי יזכה עוד להתענג על פרי חכמתו ששתל ביגיעה רבה ועצומה, כי יגוב בשיבה טובה דשן ורענן לשמחת כל אוהביו וקרוביו ותלמידיו הרבים, אשר הנני חד זעירא כאחד מהם אכבד להתחשב,

אני איש ח"י גורלאנד.

עַמַל שָׁוְא.

בֶּאֱשׁוֹן לֵיל חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה נָדָחַת
שָׁם שָׁבַר גְּנֵבַת בְּרִיחַ וְדָלָתַיִם
וַיָּבֹא בֵּית שׁוֹעַ מָלֵא כָל נַחַת,
אַךְ הוּא בָא אֶל גֶּבִים לֹא מָצָא מַיִם:
כִּי אֶחָד הַיְשָׁנִים שָׁנָה אֶת טַעֲמוֹ
וַיִּרְגַּז וַיִּנְאַץ בְּזַעַם וַחֲרִי־אָף,
כָּל בְּנֵי הַבַּיִת נֵעוֹרוּ לְקוֹל רַעֲמוֹ
וּבְעוֹר שִׁנָּיו נִמְלַט הַגַּנָּב מִכָּף.
וּבְכֵן עָמַל לָרִיק וְיָגַע לַבֶּהָלָה —
לִבּוֹ הוֹמָה לוֹ וּבְמַתְנָיו חַלְחָלָה!

עִם אִשָּׁה זְקֵנָה בְּבְרִית בָּא שַׁחֲרַיִם,
כִּי נָתַן אֶת כַּסְפּוֹ בְּזוֹנוֹת וָיַיִן
וְהַצַּג רֵק כְּמְצוּלָה שֶׁאֵין בָּהּ מַיִם,

וּלְמַלְוֵי בְרִבִּית לַשָּׁוְא יִשָּׂא עַיִן:
כִּי מִי - זֶה יְפַזֵּר הוֹן - בֵּיתוֹ לָרוּחַ?
וַיִּקַּח בָּלָה זֹאת הַמִּתְעַשֶּׁרֶת,
אוּלַי בְּצֵל כַּסְפָּהּ, אוּלַי שָׁם יָנוּחַ;
אַךְ גַּם כִּיסָהּ רֵק, הוֹי שֹׁד וּמִגְעֶרֶת!
וּבְכֵן נָפַל בְּפַח וּמִפַּחַת לֹא עָלָה, —
לִבּוֹ הוֹמֶה לוֹ וּבְמָתְנָיו חַלְחָלָה!

הַצַּדִּיק מַגְדִּיאֵל, הַדּוֹרֵשׁ רְשׁוּמוֹת
עַל פַּרְשַׁת זָכוֹר תּוֹרָה גְדוֹלָה עָשָׂה,
וַיְגַל בָּהּ לְיוֹדְעֵי חֵן הֲמוֹן תַּעֲלֻמּוֹת
בִּדְבַר הַן רַבְּתִי שֶׁבְּמִלַּת „וַיְזָתָא";
וַיִּמְצָא בָהּ רֶמֶז לִימֵי הַגְּאוּלָה
עֵת שִׁבְעַת רֹעֵי עֹז לְעַם דַּל יֶאֱתָיוּ
אַךְ פָּתַח לְתֻמּוֹ אֶת סֵפֶר הַמְּגִלָּה
וְהִנֵּה זְעֵירָה שָׁם עֵינָיו חָזָיוּ
וְכֹה נָפַל בִּנְיָנוֹ הָיָה מְעִי מַפָּלָה.
לִבּוֹ הוֹמֶה לוֹ וּבְמָתְנָיו חַלְחָלָה!

שָׁם יֵשֵׁב אֲחִימוֹת וּלְפָנָיו גִּלָּיוֹן
קִינָה לְמוֹת שַׂר חוֹלֶה יָדוֹ כֹּתֶבֶת,
יִתְנַהֵג בִּכְבֵדוּת כַּהֵלֶךְ בְּצָיוֹן,
כִּי יָכִין לְפַ"קִּים בִּמְלֶכֶת מַחֲשֶׁבֶת
וְשֵׁם הַמֵּת - הַחַי יַצִּיג בְּרָאשֵׁי הַטּוּרִים
וְיָקוּ לִמְצֹא שָׂכָר טוֹב לִפְעֻלָּתוֹ —
אַךְ לְשָׁוְא נָהָה נְהִי, בָּכָה תַּמְרוּרִים,
כִּי נִרְפָּא הַחוֹלֶה קָם מִמִּטָּתוֹ
וַעֲמַל נַפְשׁוֹ כָּלָה כֶּעָשָׁן כָּלָה.
לִבּוֹ הוֹמֶה לוֹ וּבְמָתְנָיו חַלְחָלָה!

כֹּה מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ תַּחַז עֵינֵנוּ
עֲלֵי בָמַת הַחַיִּים הֲמוֹן בְּרִיּוֹת,
כִּבְנֵי מְרוֹן עוֹבְרִים עַל עֵבֶר פָּנֵינוּ
אִישׁ אִישׁ לְאַמַּת בִּצְעוֹ עֵינָיו צוֹפִיּוֹת:
זֶה יִרְדּוֹף כָּבוֹד, זֶה — תַּאֲוָה, זֶה — כֶּסֶף:
יַחְמְסוּ מְזִמּוֹת, יִתְהַפְּכוּ בְתַחְבֻּלוֹתֵיהֶם:
אַךְ הָאָסוֹן יֶאֱרֹב לָמוֹ כַּחֶתֶף,
יוֹרֵם חֵץ — וְיֵבֹשׁוּ מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם.
וּמְשֻׁמֵּי אָשְׁרָם פִּתְאֹם יֵרְדוּ פְלָאִים —
לִבָּם יֶהֱמֶה לָהֶם אַף יֶהֱגוּ נְכָאִים.

א. ראזנפעלד

עולם התהו (המשך מחוב' י')

מצבו הנורא של ירוחם ותלאות בני ביתו מתוארים בצבע נאמן, מסכים עם המציאות ומעורר לב, וגם הפאנאטיקים האכזרים, הרודפים בעצמם באפם הארור את כל „חברי ירוחם" שבעולם המעשה, ימם לבם בקרבם למראה צרות האמללים הנרדפים האלה, אף על פי שגם אחרי כן שבים הם על קיאם לרדוף תמימים וישרי לב. ירוחם היה סוחר, וסחרו עלה עד מאתים אלף שקל כסף, וכמנהג כל סוחרי ליטא לפני עשרים או שלשים שנה ומנהג רבים מהם — בימים האלה, לא היה בבית מסחרו לא משגיח ראשי, לא בוכהאלטער, לא קאסטיר ולא משרתים, הוא סבב בערים שונות לרגלי מסחרו ושרה בתו עם יוסף חתנו נסעו אל אביו של יוסף להתהדר ביפי עלומיהם ולהראות לו כי הולידו בכור, ויהי אז נעל לבדו המושל בבית מסחרו של ירוחם ואין איש יודע אתו ער מה, ומטילא מובן שעשה במסחרו של ירוחם כארם העושה בתוך שלו, היודע דרכי סוחרים כירוחם, יורע הוא שאם המסחר שלהם עולה ער מאתים אלף שקל כסף, בלי ספק אין להסוחר יותר מערך ארבעים או חמשים אלף שקל כסף של עצמו, והיותר — הוא של אחרים שלקח בנשך, נודע גם כן דרך כסל של המלוים, שנשמעה שהם שומעים כי פלוני, שהם נושים בו איננו מצליח ועניניו מסוכסכים, לא ימתינו לו כשנה ער שישוב לאיתנו בזה, שיתבוננו על סבת ירידתו מנכסיו וישתדל לתקן את קלקוליו, יקבץ שארית כחותיו לעסל ולעבודה ויקטץ בהוצאות וכדומה, אלא ממהרים הם לבא כולם יחד אל ביתו לבקש ממנו את כספם ומכריחים אותו למכור הסציו וסחורותיו בזול, אף על פי שהם יודעים ברור שעל ידי כך יפול מבלי קום, והם עצמם לא יוכלו, לפעמים, על ידי זה לקחת ממנו על חובם אלא עשרה או עשרים למאה, נניח שבמשך השנה הזאת לא גנב גנב אלא בערך עשרת אלפים שקל כסף, שאין זה הרבה מאד במסחר העולה ער מאתים אלף שקל כסף, אך בעל הוסיף פשע ויוצא קול כי ירוחם נכון להבריח נכסיו ובשביל כך מחדו כל הנושים לנגוש בירוחם להשיב להם כספם, ירוחם, אשר הם כספו או כלו היה בסחורתו, נלחץ למכור סחורתו ת"כף, ואם כן — גם בזול, ואינו החוק שהסחורה השוה בערך מאתים אלף שקל כסף נמכרה בעת הטבוכה במחיר מאה וחמשים אלף שקל כסף (והפסד כזה אינו גדול כל כך בשעה כזו), ובכסף הזה שלם לנושיו או את הקרן לבדו או גם את המרבית, אך עוד חסרו סה עשרת האלפים שנגב בעל — ועל כן נלקח ביתו ממנו ביד עובדיה הגביר הנושה בו, כן, או קרוב לזה נעשה לירוחם אשר ירד מנכסיו ומגדולתו ונעשה עני, ירוחם, בנאות סוחר אשר לא תמוש ממנו גם אחרי ירידתו, לא בקש מאת שאול אוהבו של חתנו לתת לו עבודה בבית עמנואל הגביר האדיר אדוניו, אשר בצלו יחסו אלפי נפשות או בבית מסחר אחר, ואחרי אשר מכר מרבית כלי ביתו למלא רעבון בניו בנה לו (בכסף שאול) בית מלון אורחים, יוסף מת אחרי כן מצרת לבו, וכתבים נשארו ביד

ירוחם, אשר על פיהם היה יכול לדבר משפטים עם געל (לא אדע באיזה אופן היה יכול ירוחם לברר על פי הכתבים ההם, שנעל גנב ממנו כסף, הלא געל עצמו היה גם הבוכהאלטער גם הקאסטיר ויעשה בספר הזכרונות כאות נפשו, כמסופר בצד 15?) ירוחם לא היה לו אמץ רוח וכח לדבר משפטים עם געל ויחכה על נעמן בן שרה בתו, הלומד בעיר רחוקה חכמת הבאטאניק, שהוא יקריב את געל לפני השופטים אחרי השלימו חק למודיו, אך געל התאמץ בכל כחו להכריח את ירוחם לעשות שלום עמו, וישתדל להכרית אכל מפיו, בזה שהבאיש ריחו וריח בנותיו למען יוכרח ירוחם לעשות שלום עם געל בער הכסף אשר יתן לו האחרון.

פעולת געל עשתה פרי, הסרים למשמעתו הוציאו דבה על ירוחם רעה, כי בביתו יאכלו כל טרפה וכי בנותיו הפקירו את עצמן, והיראים והחרדים אשר חשדו את ירוחם בהשכלה, היו זרוע לגעל בתומתם, ויעזרו לדרוף את ירוחם, בני ישראל חרלו לסור אל מלון ירוחם, אחדים — פן יאכילום טרפות ואחרים — מפחד החשד: ובכן התערו העוני והמחסור כאזרח רענן בבית ירוחם, וגם כל התמימים והחרדים לא נתנו לו חנינה.

מה נאמן הציור הזה, מפלת ירוחם מתוארת בצבע בהיר, וצבע רדיפותיו ותלאותיו בהיר עוד יותר! כמעט כל הרדיפות שסבלו ושסובלים המשכילים ברוב מושבות בני ישראל, נוהגות הן באופן כזה. איזה צבוע מתחיל לרדוף איזה נקי למטרה טובה לו לעצמו, והמון הפתאים התמימים עוזרים על ידו שלא להשיג מטרה עצמית אך לשם שמים, ורודפים את הנקי והצדיק עד רדתו! כמה משפחות גועות ברעב, כמה בריאים נופלים למשכב, כמה חולים מתים שלא בעתם, כמה בני זוג נאהבים מוכרחים להתפרד זה מזו, כמה עוללים קטנים נשארים יתומים חיים, כמה בני עשירים מוכרחים לברוח לעיר רחוקה ולסבול רעב, נדודים וטכאובים, כמה נשים יושבות אלמנות חיות, ענוגות ושומטות, וכמה אבות משפחה צעירי ימים נודדים בארץ מרחקים, נעים ונדים כקין ומבלים מבחר שנותיהם בעמל ונדודים, באלמון ובחיים שומטים, בחסד הפתאים התמימים האלה, שכל מעשיהם אינם אלא לשם שמים!.. הצבועים לטובת עצמם מתחילים כחלוצים הם אך מתגרים במלחמה, והפתאים התמימים מטהרים מיד לעזור על ידיהם, כמאסף צבא המלחמה, וקריצת עין אחת של איזה צבוע דיה למאה פתאים לעורם לעשות אלף מריבות ותועבות נוראות, אשר רושמן יהיה ניכר לשנים רבות — לשם שמים! אנחנו האפיקורסים, אנחנו הגנו עולים יום יום על מוקד קנאת הפתאים, והגנו בוערים באש ואשנו לא תכבה! אנחנו שותים כוס התרעלה ער תומה מיד אחינו המרים חיינו, על לא חמס בכפנו, לשם שמים! כלנו, בין אותו הכופר בעיקר, בין האומר „אין תורה מן השמים" בין אותו שאינו מודה בהתלמוד, בין המכחיש בזהר ובשדים, בנסים ובסגולות, ובין המאמין בכל דבר אלא שהוא מתחיל לקרוא בספרים החיצונים ובמכה"ע. — כלנו נקראים בשם אחד, בשם הגדול והנורא היוצא מפורש מפי השוטים: „אפיקורוס" ודיננו

כבר נפסק בפיהם, שמותר ומצוה לרדת לחיינו! מה עשינו לכם, אחינו שאתם מפרידים ביניכו ובין אבותינו, ביניכו ובין נשותינו, ביניכו ובין עוללינו, ביניכו ובין אוהבינו וקרובינו? מה עשינו לכם, שאתם נותנים את שמנו לחרפה בעיני כל אחינו, ער שכל אחד ואחד מאתנו יושב בעירו, אם קטנה היא כערער בערבה באין כל התחברות עם קרובים וידידים? מה עשינו לכם, שאתם שמחים לאידנו, שאתם משתדלים להכרית לחמנו מפינו, שאתם מרגיזים עלינו את לבות נשותינו, שאינן יודעות מאומה, והן בקלות דעתן ובדמעותיהן המצויות מדכאות לבבנו, ללא הועיל לא לכם, לא להן ולא לנו? ומה עשו עוללינו לכם, שאתם מביאים עליהם מכאובי רעב, שאתם מפרידים אותם מאבותיהם, ושאתם גורמים שבניכם הקטנים יכו אותן בעבור שבגי אפיקורסים הם? הזאת היא החמלה שירשתם מאבותינו, רחמנים בני רחמנים?! הנכם באים עלינו במצות איזה פוסקים ורבנים שגמרו דיננו למינים ואפיקורסים התירו דמינו — הה, גרועים אתם משיילאק! הוא, שיילאק, השחיז את טכינו לחתוך ליטרא בשר מגוף האיש שלוה ממנו כסף (באחת הדראמות של שעקספיר) יען שהלוה בעצמו התחייב לשיילאק ליטרא בשר של עצמו אם לא ישיב לו את כספו לזמן המוגבל, ותנאי זה התנה הלוה בשטר חובו אך איזה שטר נתנו אנחנו לכם, שבכחו אתם חותכים את בשרנו? אם הפוסקים נתנו לכם שטר עלינו — לכו וחתכו את בשרם, כי אין אחריותם עלינו! הנכם דואגים בער נשמותינו — המובים אתם מכהני הקאטולים בימי הביניים, שבדאגתם לנשמות אבותינו הכריחו אותם להיות כמוהם — שאתם בעצמכם מביטים על דואגים ואפוטרופסים כאלה בשאט נפש היותר גדול? אולי תבדילו בין עמים שונים ובין בני עם אחד — אך הגידו נא לי, וכי בשביל שאנחנו ואתם הננו יחד יוצאי חלציו של יעקב ומדברים בשפה בלולה (זישארגאן) אחת, בשביל כך יש לכם זכות ואפוטרופסות עלינו, יותר מטה שהיה לכהני הקאטולים על אבותינו, שהרי אם גם אינם יוצאי חלציו של יעקב כמונו, סוף סוף אב אחד לכלנו, והוא-נח בן למך?! ומה איכפת לכם בעד נשמותינו? הלא טוב טוב לכם שתשארו אתם בצדקתכם ואנחנו באפיקורסותינו, כדי שתירשו חלקכם וחלקנו בגן עדן! הנכם חושבים את עצמכם לערבים בעדנו — אך הננו פוטרים אתכם מן הערבות הזאת, ולכל אחד מאתנו יתן לכם שטר כתיב וחתום בעדים כדת, שהוא מקבל אחריותו עליו ואיננו חפץ בערבותכם. כמדומה לי שבשמחה רבה יתן לכם כל אחד ואחד מאתנו שטר כזה, כי אפילו אם נכונים לנו שבטים ושפטים בעולם שכלו טוב בעד אפיקורסותינו בלי ערבותכם, סוף סוף טוב לנו לנפול ביד ד' ולא ביד נחשים צפעונים כמוכם!... אך מלבד זה הלא כשם שאתם ערבים בעדנו, כך אנחנו ערבים בעדכם, שפשעיכם כבדים מפשעינו. אם אנחנו מבטלים תפלה או ליטוד התורה וכדומה, הנה הענש ידוע לביטול מצות עשה ואיננו אלא בעירין ריתחא (מנחות) ואתם, אם אתם אינכם מכוונים את לבכם בתפלתכם או מפסיקים בה ובלמודכם, הרי אתם מחריבים עולמות הרבה והענש

גדול מאד מאד כמפורש ב ז ה ר שלכם מלבד המצות שבין אדם לחבירו שאתם עוברים עליהן יותר מטה שאנחנו עוברים עליהן כאשר תודו גם אתם . . אם כן, נבו נא ערבות בער ערבות ודיו, אמת הוא שאין אנו מאמינים במה שאתם מאמינים: יש מאתנו שאינם מאמינים כלל ויש המודים במקצת ובמקצת; אך מה נעשה אם אין ל ב ב נ ו מאמין בדבר פלוני? אדרבה, הבו לנו עצה איך לקנות אמונה באיזה דבר, ורופאים אומנים תקראו ושכר הרבה תטלו מן המלאכים הממונים על האמונה ורב תודות מאתנו, אך מי הוא שליט על לבו לצוות עליו: „הרגש כך וכך, והאמן כך וכך!"? בשעה שהייתם ילדים הייתם מאמינים, למשל, שהמלאך זורק כסף לתינוקות של בית רבן; שהאצבע הקטנה הנקראת „זרת" עולה בכל לילה לשמים וכותבת שם את כל העונות שעשה בעל האצבע, שהמורה באצבע על איזה דבר, באה חתול של ברזל (אייגן אייזערנע קאטצע) ונושכת אותה אצבע, שהמטה אזנו לאסקופת הבית שומע אנקת הרשעים הנדונים בגיהנם, שהטתים מתאספים בלילות לבית הכנסת להתפלל, וכדומה, היש לכם אפשרות להכריח את לבבכם להאמין גם עתה בדברים ההם? אם יבא איש ויאמר לאחד מכם: הריני הורג אותך אם לא תאמין שחתול של ברזל נושכת אותה האצבע, שבה אתה מראה על איזה דבר, ואם תאמין אתן לך מילליאן שקלי כסף" תוכלו אך להבטיח לו כ ד ב ר ש פ ת י ם שאתם מאמינים במציאות חתול של ברזל וביכלתה לנשוך, אך התוכלו לפתות את ל ב כ ם להאמין בזה, מפחד ההריגה ומחמדת הכסף? ומה נעשה אנחנו אם קבלת התלמוד מסיני, הזהר והשדים, חנסים והסגולות, חשובות בעינינו לדברים אפשריים, כאפשרות מציאות חתול של ברזל הנושכת כרצונה? יוכל היות שאנחנו שוגים בהכחשתנו, ושאתם שוגים בהכחשת מציאות חתול של ברזל, אך מה נוכל לעשות? אין אנחנו מאמינים, ואין אנחנו ברשותנו! האם מכחישים אנחנו ב ח פ צ נ ו להכחיש? לא, אי אפשר להכחיש על פי חפץ לב, כאשר אי אפשר להאמין על פי חפץ הלב. התאמינו כי ח פ צ י ם אנחנו להכחיש באיזה דבר? היודעים אתם את הצרות הרבות והמכאובים הנוראים שאנחנו סובלים מן המלחמה הפנימית המצויה בלבנו בעת המעברה מן אמונת איזה דבר להתכחשה בו? הנה יולד בקרב לבנו איזה ספק באיזה דבר שהיינו מאמינים באמתתו ער עתה, אנחנו מתאמצים להחזיק בדעתנו, שאנחנו מכבדים אותה ובשיטתנו שאנחנו מאמינים בה, הספק מתאמץ לגרש את האמונה ההיא מקרבנו, כגדו תבא ה ע ק ש נ ו ת להנן על נחלתנו, ומשתדלת להציב חומה על מחשבותינו שלא יוכל לבא הספק אליהן, או במלות פשוטות, מתאמצת היא להסיר את מחשבות הספק מן הלב כ כ ה, ומשיאה היא את הרעיון לדבר אחר, הספק, כתולעת יתנגב אל תוכנו למרות כל דלתים ובריח, האמונה והמחקר, הדמיון והשכל נלחמים ברב כח בקרב לבנו, רגשותינו סוערות, הלב שדה המלחמה פצוע ומלא דם, המכאובים מתחזקים, שנה בלילות לא נראה, כל אכל תתעב נפשנו, כל אברינו לא ידעו מנוח, כי כרשעים אנחנו בעיני עצמנו, עד אשר תגבר החקירה, הספק והאמונה

יחרו יכליון, והאמת המרה כלענה תתצב לפניהם בפניה העצובות, אשר מפחדן ימוג לבנו! ומה נעשה? הבאמת ח פ־צ י ם אנחנו להכחיש באיזה דבר? הלא טוב לכם ממנו, אם יקרה לכם, למשל, איזה הפסד של ממון, אז אתם מתנחמים באמונה זו, שאותו ההפסד קרע גזר דין שלכם שהיה מתוח עליכם, גזר דין של נפשות וכמאמר המדרש: „עשיר (הקב"ה נפרע ממנו) בשורו, עני — בשיו, אלמנה — בתרנגולתה, ויתום — בביצתו" אך אנחנו לא נוכל להתנחם בעת רעה בדברים כמו אלה . . . . אתם בוטחים כי דקדוקי עניות פוטרין את האדם מדינה של גיהנם, והבטחון הזה נותן לכם כח לסבול באהבה את אשר נטל עליכם, ואנחנו לא נוכל לשאת במנוחה את דקדוקי העניות על סמך כזה . . . היודעים אתם, כי כל התענוגים שיש להמכחיש המתענג על החיים, אינם שקולים כנגד הנאה של שמחה שיש להמאמין בעשותו איזה מצוה? היודעים אתם, כי האוכל ביום הכפורים אין לו הנאה אף אחת מני אלף מאותה ההנאה שיש להמאמין בתעניתו, שהוא מתענה ביום הכפורים? היודעים אתם, כי העיונים בדברי אמונה שאתם עוסקים בהם, והמנהגים הדתיים שאתם מתענגים עליהם, הם הם הנותנים לכם תמיד את התפעלות הנפש שהחיים דורשים, תחת שחיי רוב המכחישים הם על פי רוב בלי ענג ובבדים מנשוא, והתפעלות הנפש אינה מורגשת להם אלא לעתים רחוקות מאד, בשעה שהם מתקנים תקון גדול בעולם ה מ ע ש ה על ידי פעולה מועלת להכלל או על ידי מציאת רעיון יקר ונכבד בעולם העיון? היודעים אתם, כי הקרח הגורא אשר בלב המאמין הנהפך למכחיש, בשעה שהוא רואה את עצמו נעזב ביד חמקרה, ידכאהו עד עפר? אילו הייתם יודעים או מבינים כל אלה הייתם מביטים עלינו בחמלה וברחמים גדולים, ואין צריך לומר שלא הייתם מדכאים אותנו על תמת רוחנו! האדם מסור ביד שכלו ולבו ואין שכלו ולבו מסורים בידו, אי אפשר לו לאדם להאמין במה שאינו י כ ו ל להאמין, ואי אפשר לנו להיות שוים אתכם בדעותינו, ומה נעשה?

אך מה אדבר אתכם, אחינו מנדינו! הנה מוחכם ריק ולבכם מטומטם כל כך, עד שאי אפשר לדעת איך להכנס אתכם בדברים ומאין להתחיל? אלפי נפשות כבר עכרתם, ומי יודע כמה נפשות נקיות תעכרו עוד, כמה דמעות תביאו לאמללים, אשר מידכם נגזרו, וכמה עוללים תבריתו עוד מארץ החיים, אתם רחמנים בני רחמנים, שכל מעשיכם אינם אלא לשם שמים! . . .

בשעה שסבלו ירוחם וביתו מכאובים מיד נושיהם, שבתוכם התחשב גם עובדיה, נקשרו לבות בניהם באהבה, נעמן בא בטקרה אל שאול בעיר א ם ו ן, ששם ישבה גם אלישבעבת ערן בן עובדיה, שהיתה אמונה שם אצל אליאב אחי אמה, ושם התראו בבית המשתק ומאז החלה האהבה. הסצענע של ההתראות מתוארה באופן זר מאוד, וכמעט לא נוכל להאמין כי הזרות הזו יצאה מעטו של בעל „אהבת ציון". נעמן בשבתו בבית המשתק, שמע דברי עלמה אחת מבנות טרום עם הארץ, המכליטה את רעותה לאמר: „רדי נא ושבי כי לא יכירך מקומך פה, לשוא תערי גאון וגובה והוד והדר תלבשי,

קומי ולכי לך אל רעותיך" הדברים האלה, כפי הנראה, פעלו על העלובה, אף על פי שהיה לה הזכות לשבת בשלוה על מקומה בבית המשחק, שקנתה אותו במחיר הקצוב ואין שום אדם רשאי לגרש אותה משם, — ועל כן דרש נעמן חרפתה ויושיבנה על מקומו. כין מחזה למחזה שאל נעמן את העלמה העלובה לשמה ולמשפחתה ולסבת הנדופים, שגדפה אותה רעותה, ותענהו העלמה כי היא אלישבע בת ערן בן עובדיה הגביר, ובכל זאת (מאי "בכל זאת"?) איננה משנה את שמה העברי, והכל יודעים בה שהיא יהודית ועל כן הכלימה אותה רעותה, אחרי כן שאלה את נעמן: מי הוא גם הוא? ונעמן לא אבה להתודע אליה בשם בן הנדף הסובל תלאות מיד עובדיה אבי אביה, ויאמר כי שמו זימון, וכי נכון הוא לקחת את רוחמה בת שרה בת ירוחם שונא בית אביה הזקן, וכי הוא לומד ביחד עם נעמן אחיה של רוחמה. ברגע ההוא בא עלם אחד הדור בלבושו ויגש אל אלישבע ויכנה בשם "עליזאבעטא" ויקראנה ללכת עמו אל הבופעט לשתות שם חלב שקדים. "סור לך ע מ י ל ואל תדבר עמדי, ענתה אלישבע בשאט נפש, סור ממני פן תראינה עיני רואים ונתפשת, ונודעת למו בשמך א ב נ ד, אשר אתה מכסהו בכל מאמצי כח, ומה לי ולך, ה ן ש מ י א ל י ש ב ע ו ש מ ך א ת ה ע מ י ל, בקש לך ע מ י ל י א על גיא החזיון" (צד 52)

היודע רוחו של ה' מאפו מספריו ומטכתביו, השם לב להאהבה ה נ פ ר ז ה שאהב מאפו את ימי קדם שלנו, הנותן לבו להתבונן על אהבת מאפו לארץ הצבי לסגנון ספרי התנ"ך, והחודר בלב מאפו לראות שם את שנאתו הגדולה לכל בני הדור החרש המביטים בקרת רוח על שפת עבר, חוא ידע ויכיר כי הפאטריאטיזמום — ה ד מ י ו נ י היה מלא כל עצמותיו של מאפו, ועל כן התאמץ לתת לנו השנה גם מרוח פאטריאטיזמום של אלישבע האהובה לו, בשיחתה הראשונה הבאה לפני הקורא. אך בזה הודיע את סכלותה לעיני הבלתי פאטריאטים דמיונים, המביטים על כל דבר בעיני בשר לא בעיני הדמיון, ושופטים עליו לפי התועלת או הנזק החמרי שהיא מביא. אבנר החליף שמו בשם "עמיל" ומודה אני שהתמורה הזאת סכלות גדולה היא, וראויה היא לבעליה. ריקי מוח יאמרו ששמות "עמיל, בערנהארד, לודוויג" וכדומה, יפים יותר משמות "אבנר, ברזילי, אליעזר וכדומה; אך איש בעל שכל, שאיננו נמשך אחרי הצלצול הריק, דורש שמות לאמר: "שם זה נאה ושם זה אינו נאה, ובעיניו שוים כל השמות: אלבערט, אדאלף, בלק, גימפל, דריוש העניך וכן הלאה. אף על פי כן, החושב את המרת השמות ל ע ו ן הוא יותר שוטה מן המטיר שמו בעצמו. כל אדם יש לו רשות שלמה לקרוא את עצמו בשם המוצא חן בעיניו, השם "אבנר" איננו שם מ ג ו נ ה מפני שאין גנות בשמות, אך איננו גם כן שם ק ד ו ש מפני שאין קדושה בשמות השם "עמיל" איננו שם נ א ה מפני שאין יופי בשמות, אך איננו גם שם פסול מפני שאין פסול בשמות. אבנר המיר שמו בשם עמיל, ובזה עשה שטות פשוטה' שאיננה מביאה כל נזק לא לו ולא לאחרים, ואלישבע אשר ענתה לו דברים

בושים כ ש א ט נ פ ש, כאילו בגד בעמו, מעידה על עצמה שהיא סכלה גדולה, ואין בין עמיל ובינה בענין זה אלא שהוא דרף אחר לפי מדומה, והיא ארוקה בפאטריאטיזמוס מדומה, ובינת אדם ישרה אין לשניהם.

אך הסכלות הזו כאין היא כנגד סכלותו של נעמן, גבור הראטאן הזה. אלישבע ספרה לנעמן איזה ספור של הכל מימי ילדותה ומשחקיה עם נעמן, וכדרשני בני ישראל השלימה דבריה בתנחומין, כי תדבר על לב עובדיה אביה על דבר ביתו של ירוחם, וארשת שפתיה לא ימנע, נעמן אשר התודע אליה בשם זימון הנכון לקחת את רוחמה, השיב תודות לה על חסדה "ומפיו התמלטו אמרים" (מפי חכם לא י ת מ ל ט ו אמרים כי מחשבתו קודמת לדבורו ועליו לשמוע מה שהוא מדבר לאמר: "לוא הואילו הוריך כי עתה השיבו את הבית וכל אשר לו לירוחם ואותך נתנו לנעמן לאשה ונהפכה איבה לאהבה" (צר 54) כמה מן הסכלות והעזות יש בהצעה זו! דומה הוא נעמן בעיני לרודף שלום אחד, אשר עבר על פי שני אנשים נצים המכים זה את זה בעברה נצחת על אדות איזה סכסוך שהיה ביניהם, רודף השלום, תחת לשמוע טענותיהם, להוכיח משוגתו של החייב על פניו, לקרר רעתו של הזכאי ולהביא אותם לכלל פשרה — קפץ ואמר: לוא תחפצו — כי עתה תשקו זה את זה מנשיקות פיכם ונהפכה איבה לאהבה" השומע הצדדי היה אומר "בלי שום ספק, שרודף השלום הזה ברח על פי מקרה מבית המשוגעים, והשערתו היתה נכונה, השמעתם, שני האנשים האלה שונאים ברגע זה איש את רעהו תכלית שנאה, וכל אחד הפץ בנזקו ובצערו של חברו, והלה בא ואומר שאם היו חפצים היו נושקים זה את זה ועושים שלום ביניהם! אמת הוא, שאם היו ח פ צ י ם בזה היו עושים כן, אך היכולים הם לחפוץ בזה? הריב והסכסוכים עוררו בלבות שני הצדדים משטמה ושנאה, והביאו אותם לידי חרפות וקללות, קטטות ומהלומות זולת התביעה עצמה, ואפילו אם היה בא אחד מן השוק והיה משלם להזכאי את אשר הוא תובע מן החייב לא היה מועיל אלא להשקיט סערת הריב אך לא לעקור את השנאה הרכושה שיש בלב בעלי המחלוקת זה על זה, וכל שכן שאינם יכולים להשכיח כל תלונותיהם מלבם על פי הדבור של רודף השלום! הסכסוך, שהיה בין ירוחם ועובדיה על דבר הבית הוליד, בהכרח, שנאה נוראה ומשטמה נצחת בין שניהם, ולוא גם ישכח דבר הבית מלבבם לגמרי, לא יחדל האחרון מלחשוב את הראשון למין ואפיקורוס, לשונא חנם, ולרשע הלוה ואינו משלם, והראשון — לא יחדל מלחשוב את האחרון לאכזר ואביר לב העושק דלים ורוצץ אביונים, והוא, נעמן, כהדיוט גמור, שאינו יודע מאומה מתכונת האדם ורגשותיו אומר: "לוא הואיל עובדיה כי אז השיב את הבית וכל אשר לו לירוחם, ועור היה נותן הוספה: את אלישבע לנעמן"! חכם הוא משבעה משיבי טעם! ומלבד זה, מי נתן לו הרשות לדבר עם אלישבע דברים כאלה? מאין הוא יודע כי תתרצה אלישבע לשידוך זה? איך העיז פניו לדבר עמה על אדות שידוך, הלא יוכל היות שהיא אוהבת כבר איזה עלם? ואיך לא

כסתה כלמה פניו לדבר עם אלישבע על אודות עצמה כעל מקנת כסף הוריה באמרו: „לו הואילו ה ו ר י ך . . . כי עתה . . . אותך נ ת נ ו לנעמן לאשה"? על הסכלות הזאת ענתה אלישבע גם היא סכלות: „הלא ידעת זימון ארוני את אחרית החזיון אשר באנו לראות, כי המשפחות המתגרות זו בזו לא חדלו מריב, ואכות ל ו צ י א לא נתנו אותה אל ר א ו ו ע נ ס ו ו א ד אוהבה ואהובה עד אשר הוכתה העלמה כשגעון והעלם שלח יד בנפשו. לכן תיקר נא נפשי ונפש נעמן בעיניך ואל תדיח עלינו העה גדולה כזאת" (שם) כלומר: אל תגרום לי שגעון — ולנעמן אבוד עצמו לדעת. המענה הזה הזכירני ספור ששמעתי בימי ילדותי, על אדות עברי בן כפר, אמרו עליו על עברי — כפרי אחר, שלא ידע מה הוא צריך לעשות בעת ה ס ד ר בלילי פסח, מה עשה? שלח את אחד מבני ביתו לראות מה שחברו היושב עמו בכפר, עושה. חשליח הלך, ראה, התבונן ושב למשלחו. מה ראית? שאל המשלח. — ראיתי, ענה השליח, שנפל תינוק מן השלחן ובעל הבית הכה את אשתו מכת לחי, מיד נטלו והושיבו תינוק על השלחן, הפילוהו לארץ והכפרי בעל הבית הכה את אשתו גם הוא מכת לחי. השליח והמשלח לא ידעו שנפילת התינוק היתה על פי מקרה, ומכת הלחי — על פי סכלותו ושובבותו של בעל הבית, וכסבור שכך היא דרכן של הסרסים, וגם הוא צריך לעשות כן. אלישבע גם היא דמתה להכפרי הזה: איננה יודעת שהשגעון של העלמה הוא על פי מקרה תכונת נפשה ורוחה, ושליחת יד ראובענסוואד בנפשו איננה אלא פרי סכלותו ושובבותו, וכסבורה היא שכל העלמות האוהבות חייבות להשתגע וכל הבחורים האוהבים חייבים לאבד עצמם לדעת בשעה שאין אהבתם מוצאת חן בעיני הוריהם, ואם כן, גם אותה ואת נעמן יקרה המקרה הזה. אך מלבד זה אין מקום כלל לתשובתה, ביחוס אל דברי נעמן הנקוב בשם זימון. הוא אמר לה: לו הואילו ה ו ר י ך כי עתה נתנו אותך לנעמן לאשה, ולא נתן לה עצה שתאהב את נעמן שלא ראתהו אלא בימי ילדותה, ואם היו הוריה חפצים, אין מקום לשגעון ולאבוד עצמו לדעת, שאלישבע יִרְאֶה מהם. את הסכלות הזאת הראו לנו גבורי מאפו ואהובי לבו, בעת אשר דרכה כף רגלם ראשונה על גיא החזיון, ועוד נשוב נראה את סכלותם כהמשך המאמר.

המקרה הריק הזה הוליד אהבה כלב שני הגבורים, על אדות איכות אהבה כזאת וערכה, הנולדה מן הפגישה הראשונה ומשיחה בטלה אתה, אדבר בפרק ח' ממאמרי זה, ועתה רב לנו לדעת כי אהבו, או לכל הפחות נדמה להם כי אהבו זה את זה. נעמן אהב את אלישבע (צד 132) ואלישבע אהבה אותו בשם זימון (חלק שני צד 67), ואהבתם היתה מסותרת, כי אלישבע לא נועזה לדבר דברים בפה או במכתב להנודע לה בשם זימון, מבעתה כי בבר בחר ברוחמה, ונעמן גם הוא לא הודיע לאלישבע כי הוא הוא אשר התודע אליה בשם זימון. נעמן החל לשלוח כעין מכתבי אהבה הטלאים חזיונות נערים, כדרכו, לאלישבע, ואלישבע גם היא אשר נשאה נפשה אל נעמן

לא באהבה, כי אם מאשר קותה למצוא בעל הגון, זן ומפרנס ומלומד — בנעמן, השיבה לו מכתבים. חליפות המכתבים הזאת נודעה לגעל, והוא ו ר' ג ד י א ל עמלו בכלכתם להפיר מחשבותיהם וישלחו את נחשון השדכן, איש מרמה ושפל ככל השדכנים לגלות מסתרי נעמן ואלישבע לעוכרה הזקן. מטרת געל היתה לתועלת עצמו, כי נפש זרח בנו דבקה באלישבע בתשוקה נצחת, ואחריו החזיק ר' גדיאל בתמימותו, באהבתו את זרח שהיה תלמידו ובשנאתו את נעמן הנחשב אל בני הדור החדש.

הקורא, היודע רוח בני הדור הישן של יושבי ארץ ליטא (אשר בדמותם ובצלמם צר מאפו קלסתר פניהם של נפשות ספרו „עיט צבוע") דרכי עשיריהם החרדים, צבועיהם, קנאיהם, טוריהם וגאוניהם, ואשר קרא על הסדר את החלק הראשון „עיט צבוע" מתחלתו עד הפרק שאנו עומדים בו עתה, יתפלא הרבה על כחו חנפלא של ה' מאפו לצייר את נפשות ספרו בצבעיהם הנאמנים ובכל פרטיהם ודקדוקיהם, אכזריותו של עובדיה וחסידותו, תרמיתו של געל, תועבותיו ושערוריותיו שלר' צדוק, בהמיותו של ירחמיאל*) סכלותו ופרנסותיו של קלונימוס, קלות דעתו וחלישות רוחו של לוי, נכליה ותאותיה העזות של צפנת, וערמתו ותחבולותיו של נחשון חשדכן, המשליכות עליו שקוצים, כל אלה מתוארות בצבעיהן כמו שהן באמת בעולם המעשה, ומובנות בנקל לכל היודע היטב תכונות בני האדם. אך הקורא ההוא ישתומם על דמותו של ר' גדיאל אשר כמעט אין דומה לו בין כל גדולי התלמודיים שבליטא, וכל שכן בין הרמאים הנקראים בשם „יהודים טובים" בארצות פולין, וואהלין, אוקראינא ופאדאליע. ר' גדיאל איננו רב מורה הוראה אך גדול בתורה, חריף גדול, דרשן מעמק כתובים, עוסק במוסר ובלימודי המדות, רודף נקיים, קנא ונוקם בתמימות ומתערב בעניניס קלי הערך כשידוכים. כל התארים האלה ביחד אינם מצויים אצל התלמודים שבליטא: החריף איננו מתעסק, לרוב בעניני דרוש, וכל שכן במוסר ובלימודי המדות, שאינם מושכים אחריהם כלל את לבן של התלמודיים, המקפידים אך על חובות האיברים ואין להם עסק ודין ודברים עם חובות הלבבות והתמימים שבהם, ובתוכם ר' גדיאל, שאין לבם הולך אחרי בצעם, אינם מחשבים לדבר נכבד כי אם ד' אמות של הלכה שהם שקועים בה, ואינם שמים לב כלל לסכסוכי משפחות ושידוכים וכדומה ענינים פחותי הערך בעיני גדולי התלמודיים. האמנם, נשמע בקאונא (עיר מושבו של ה' מאפו וסביבותיה, כי בשעה שבא מאפו את ר' גדיאל נראתה לו דמות דיוקנו של איש הדומה לר' ישראל סאלאנטער. על פי השמועה הזאת יוסרו איזה שאלות, כי ר' ישראל עם היותו גדול בתלמוד באופן מאד נעלה איננו רב, והוא

*) סבי דבריס יסס מאפו לירחמיאל. בהסבות מוכחה, אלא לפי מכוונתן של תלמידי חכמים. ירחמיאל לא בלבד לסחכתאות לחכרי מנגנעם מן סכלנים, כי מיום שנגנו קסב רשותות לין עוד תכופה לכל תחלואי הגוף אלא לימוד הסוכה (ס"ב לד 3). גם חסב מלאכת הכתיבה לדבר אחינו הגון (לד 11, 5, אם) ונסי דבריס אלה מתנגדים לדברי התלמוד אחין חנח לו לתורת מוכן לאיסם: „וכפא יכפא"— מכאן אנחן רשות לכופא לכפאות (נדרים) וזהיכו שיהיה תלמיד חכם נק' נתלאכת הכתב (מולין).

דדשן מוכיח ומשתדל בכל כחו להפיץ למודי המוסר והמדות, גם יסד איזה בתי מוסר לפני איזה שנים בערים שונות, שאנו מוצאים עליהם רמז בספורו של מאפו. אך האנשים המודדים את ר' ישראל ואת ר' גדיאל במדה אחת טועים הם טעות גדולה ומעידים על עצמם שאינם יודעים לא את ערכו הרם של הראשון ולא את ערכו השפל של האחרון. ר' ישראל הוא מן המצויינים שבעם, והוא נעלה הרבה מאד על המון גאוני ליטא ורבניה, ור' גדיאל — איננו כי אם חסיד שוטה וגרוע מגדולי ליטא בזה, שהוא מתערב בענינים פחותי הערך. היתרון שאני מוצא בר' ישראל על רבני ליטא, הוא כי רוב רבני ליטא וגאוניה האדירים, אין להם כל רעיון פנימי, רוח חכמתו של הגאון מווילנא שורה עליהם. להאמין ולאמר שלמוד התורה הוא לא רק אמצעי לשמירת המצות כי אם גם התכלית והמטרה האחרונה עצמה, ושהיהודי חייב להיות ביד דיני התלמוד כמכונה ביד האומן, ההולכת בלי דעת אל אשר יניענה, עד שגם הפגוי חייב לאכול שום בערב שבת מפני תקנת עזרא, וכל למודם וצדקתם אינם אלא מצות אנשים מלומדה או מעשה הקופים. הם עצמם, רוב רבנינו, קוצים כסוחים הם וכל מעשי חסידותיהם אינם אלא פגרים מתים, שאין בהם כל רוח פנימי וכל רגש חיים. על כן הם וההמון הכרוך אחריהם רחוקים מכל דעת, מכל שיטה בלמודם והנהגתם, מכל הכרה פנימית, מידיעת ערך המצות שבין אדם לחבירו, אשר להיותן מעניני עולם הזה השפלים בעיניהם, עומדות הן אצלם למטה מן המצות שבין אדם למקום, שעל ידיהן, הם בוראים את מלאכיהם בכל עת ובכל שעה —, ומכל מדה מוסרית הבנויה לא על עונשי הגיהנם כי אם על איזה הגיון ורעיון, ר' ישראל איננו כן: הוא יש לו רעיון פנימי אשר הוא המשתדל לתת לו ידים ולהפיצנו. הוא חפץ להפיח רוח הרגשה במעשי המצות המתים ולעורר בלב העם חשבון צודק על מעשיו בצירוף מדות מוסריות במה שנוגע גם למצות שבין אדם לחבירו, וככל האנשים המצוינים אוהבי איזה רעיון, הוא מקדיש עמלו לרעיונו האהוב לו. לפני איזה שנים יסד בתי מוסר בערים שונות, אף על פי שרבים מהרבנים והגאוגים נצבו לשטן לו מסבת שנאתם לכל הכרה פנימית ורגש הלב; אחרי אשר חלה בראשו משפעת מחשבותיו וחפצו להוציאן לפעולת אדם וחסרון כח למלא חפצו זה, וישב איזה ירחים בעיר מעמעל, הוציא שם לאור מכתב עתי בשם „התבונה", שהיה בו חלק גדול של אותן הדרשות. ברעיון שלו, ואף אם ימצאו חכמים אשר בעיניהם הרעיון של ר' ישראל הנוגעות עם בתי המוסר ועם מה"ע „התבונה" אינן שוות כלום. יען כי רוח ההרגשה שהוא חפץ להפיח במעשי המצות נוסדה בלי ספק בשיטת התלמוד ופלסופי בני ישראל בימי הבינים, וכל מטרתה אינה אלא דבר דמיוני, ולמודי מוסרו וערך המצות שבין אדם לחבירו אינם נערבים על פי הזכות האנושית ודעת תכונות האדם והחיים אלא על פי תורת בעלי התלמוד והאסקעטיק של חסידי ישראל הפילוסופים שבימי הבינים; אך הוא איננו אשם בזה שהוא מדור ישן נושן*

*) המופנים כזאת המה ישנו מאוד ופאנאטיקים גמורים המה, כי אין לנו להרהר אחרי

הוא יש לו רעיון ועובר עבודתו לו לא רק בעמו כי אם גם במעשה ובפועל ממש, ושני הדברים האלה: מציאות רעיון בלב אדם ועבודה מ מ ש י ת, מעידים על בעליהם כי אדם גדול הוא באמת, אילו היה ר' ישראל נולד ומתגדל בין עם נאור, והיה מקבל השכלה אירופית, אז היה בלי ספק מן המצוינים בעולם המביאים תועלת הרבה לאומה שלמה או לכל המין האנושי כלו; עתה שהוא נולד בין הדור הישן של יהודי רוסיא, אנשים שאין להם בעולמם אלא ד' אמות של הלכה, אין לאל ידו לעשות הרבה לטובת הרעיון שלו, אך דבר זה לא ישפיל ערכו הרם, הוא נשאר אדם גדול ורב פעלים, כי סוף סוף הוא בעל מחשבות ובעל מעשה, איש כזה יכול באמת להיות גבור בראמאן, הוא יכול לעמוד בראש כת שלמה, להיות נרדף מצד זה ונתסך מצד זה, לוחם מלחמת רעיונו בלי מנוח, פועל פעולתו בערים ומדינות ומושך בכחו אנשים רבים, ואילו היה מאפו מבין ערך אנשים הדומים לר' ישראל ובוחר באחד מהם (תחת ר' גדיאל אשר לא היה ולא נברא) להציגו לפנינו כמו שהוא ב א מ ת, כי אז היה ספרו „עיט צבוע" מכלכל בקרבו הרבה פרקים הנכבדים יותר מחזיונותיו של נעמן, מטליצותיו הריקות של עזריאל, מחידושי תורתו של נחמיה (חלק ד' צד 133) המביאים לידי הקאה ומן הפרקים המורידים לעפר כבוד ב ן־ג ר ה.

ר' גדיאל השלים חפצו ונחשון השדכן גלה מסתרי נעמן ואלישבע לעובדיה, האחרון היה כאיש אובד עצות, אך בעל לא הרויח מזה כלום, כי מלבד מה שחשב עובדיה לחרפה ליחוסו להתחתן עם נעל, מלבד זה שנא את זרח, אך לא עיני זרח לבדו היו נשואות לאלישבע, כי אם גם עיני ר' צדוק, אשר חכה בכליון עינים למות אשתו החולה מ ח ל ת בת ג ע ל, תקות ר' צדוק באה: אשתו מתה וזרח נמלט ארץ אנגליה על פי סבות שונות, ועובדיה, אשר כבד את ר' צדוק בגלל תורתו וצדקתו — שמח מאד על חפצו של ר' צדוק לקחת את אלישבע לאשה, ויהי נכון בכל לבו לבא עמו בברית התנאים, אחרי אשר שבה אלישבע אליו מעיר אטון, בעת ההיא שב גם נעמן הנקרא זימון מבית הספר לחכמת הבאמאניק, ששם השלים חק למודו, ומחשבות עובדיה לא נעלמו ממנו, אך מה היו נעמן ואלישבע צריכים לעשות? לולי היה נעמן נער חולם חלומות, שזה הוא אות שאיננו ב ע ל מ ע ש ה, בהקיץ, ולולי היתה אלישבע כנולם בלי רוח כי בקשו להגיע אל מטרתם; תחת לחלום חלומות, אך נעמן היה מוכשר לעלות לתורה ולקרוא „מפטיר" ב ש פ ה ב ר ו ר ה ו ב ק ו ל נ ע י ם (חלק רביעי צד 21) ואלישבע היתה בתולה צנועה וחסורה, ובתשובתה אל נעמן (אשר אהבה בשם זימון), שאמר לה: „אך שוא אשחית

הקנה לספר מחן נלב לים לעיון עוב והעוזכו למשעל לנוי ולחכוי לספר לעיון החים הגדול הזה עסוק הוא ומעמיו לנויס עליכו להכיר עכבו ומעבדיו ולחם כנוד לו ולכסו, ולחם החלמוד עוכלכו לפעולה עובה לז עליכו להכיר עובה להחלמוד ולחסנהו בכלב עסוק לכל לנה לספר יחסלו לדלוח ממכו מיס עהוליס — המו"ל.

רבני הנעימים (?) והם כזר נחשבו לך, לא יבואו בלבך — ענתה ואמרה לו: דבריך יבואו בלבי אך לא יעירו ולא יעוררו בי רק הפץ אחר: למצוא חן ושכל טוב בעיני אלהים (?) ובעיני אבי הזקן (ואיך יבואו איפה דברי זימון בלבה?) אשר חפצו לי לקו ורצונו למשקלת ועל פיו אחיה . . . . רוח המושל בי תנחני, האתן את נפש אבי הזקן כפר אהבתי"? (שם צד 3, 32) מובן ממילא, שגבורים כאלה אינם יכולים לעשות מאומה לטובתם, ואהריתם להיות ביד המושל עליהם כשה המובל למבח ולהתמונג בדמעות שנים מספר, עד אשר ירגילו את עצמם על צרת לבם ולהביט אז בקרת רוח על כל הנעשה תחת השמש, ולמשול אחרי כן בחזקת היד על בניהם בעתם הם, או להתמכר אל תענוגים "מלאכותים כמחולות ומשתאות, ולפעמים לשרירות לב כדי להשכיח את מכאוביהם מלבם ברגעי התרגשות התאוות ולסבול עמל נפש אחרי עבור רגעי התענוגים ושאונם.

מלבד אושר אלישבע ואסונה, היה בידה עוד אשרו ואסונו של איש אחד ושמחתו ועצבונו של איש שני, הסבוכים ומסובכים זה בזה באופן שאשרו של האחד יביא עצבון להשני ושמחתו של השני תביא אסון אל הראשון, שני האנשים האלה הם: עובדיה אבי אביה ונעמן אהובה, אם היתה ממלאת חפצו של הראשון היתה מביאה אסון גדול ומכאובים נוראים לאוהבה ואהובה ולה עצמה, אך תחת זה היתה מסבבת שמחת נפש לעובדיה, אם היתה ממלאת את חפץ עצמה וחפצו של האחרון כי אז היתה מביאה לו ולה עצמה אושר גדול ותענוגים רמים, ועצבון ואנחות — להראשון, מה היה לה לעשות? אילו היתה בעלת שכל ובעלת הרגשה חזקה היתה פותרת את השאלה הזו באופן זה: זימון (הוא נעמן) יש לו הצדקה לדרוש ממני ללכת אחריו, יען שהוא אוהב אותי ואני אוהבת אותו, וחפץ שניגו עולה למקום אחד; אך איזה צדקה וזכות יש לעובדיה הזקן להשתדר עלי, האם אני מלבוש או כלי כי יוכל לעשות בי כאות נפשו? הוא אָבִי אָבִי — אך לא הוא ולא אבי רשאים למשול על רגשותי; אנכי אוהבת את זימון — אוהבת אנכי אותו אהבת עלמה תמימה ובעלת רגש לבחירה, אהבה העזה ממות עד כי נאותה אני למות בעד אשרו, ואהבה כזאת רמה, אדירה וקדושה יותר הרבה מאהבת בנים לאבות, אם כן גם חפצו של זימון קדוש לי יותר הרבה מחפצו של אבי הזקן, ועלי להשלים את חפצו של הראשון, אם אנכי אעשה רצון אבי הזקן ולא רצונו של זימון — אות היא ששמחתו ועצבונו יקרים בעיני יותר מחפצו של בחירי ומדוע איסה אבטיח לשקר את עצמי ואת זימון שאני אוהבת אותו? אך עוד יש להוסיף על חשבון זה, שני הדברים המתנגדים, שעובדיה וזימון תובעים ממני אינם שקולים: עלי לתת בכף מאזנים אחת אושר ואסון, ובשנית — שמחה ועצבון, ממילא מובן שעלי לתת היתרון להדברים המוטלים בכף מאזנים הראשונה על הדברים שבכף השנית, אם אמלא חפצו של זימון אביא לו אושר, אך אם אמלא חפצו של עובדיה לא אביא לו אלא שמחה ולא אושר: אם אכזיב תוחלתו של זימון אביא עליו אסון נורא אשר לא במהרה

ישכחנו, אך אם אכזיב תוחלתו של עובדיה לא אביא עליו כל אסון רק אנחות מספר וצער. במשך חדש או שני חדשים, אחרי כן יניע את ידו על כנואש ויסיר זכרי מלבבו. על פי החשבון הזה עלי ללכת אחרי זימון אפילו אם לא הייתי אוהבת אותו רק הייתי צריכה להנשא לאיזה איש והייתי רואה שאין זימון גרוע לפני משאר חתנים שהייתי בוחרת בהם, כי איך אוכל להוקיר עצבון עובדיה ושמחתו על אושר זימון ואסונו? ועוד זאת כי רק אבי אבי ימאס בבחירי ואבי הלא יבחר בו, ואשרו של בחירי ואהובי תלוי אך בי ואם אשיב פניו ריקם אביא עליו, על בחירי אסון נורא מאד, ועל כל אלה — שאני עצמי אוהבת את זימון, ואם אמלא את רצונו של עובדיה הזקן והייתי לר' צדוק לאשה אקדיר את חיי לנצח והייתי אע"י אמללה כל הימים "חיי, אני" שתי מלות קטנות הן, אך היש לאדם דבר יותר יקר מן האני שלו? היש לאדם עוד דבר השוה בערכו כמו החיים שלו? ומדוע אפקיר את האני שלי ואקדיר חיי כדי להביא נוחת רוח לשגעונו של עובדיה הזקן? את החשבון הפשוט הזה היתה צריכה אלישבע לעשות, או, לכל הפחות, היה צריך נעמן להציע זאת לפניה.

האמנם, נעמן איננו אשם ברפיון רוחה של אלישבע, יוכל היות, שהוא מצדו היה חפץ לעשות כל אשר בידו למען ימצא אותה, ורק בה האשם הזה, כי היא היתה רפת רוח ולב, אך אילו היה נעמן עלם גבור חיל ובעל אומץ רוח היה ממאם בהגולם הזה אשר אך "חפץ עובדיה היה לה לקו, ורצונו למשקלת" כי חכמים וכבירי כח לא יאהבו אלא חכמות וכבירות כח כמוהם. אלישבע נבהלה מטראה עיניה כאשר התחלה הזקן בערב הפסח (ח"ג צד 130) ולא השכילה להבין מרמתו הכלולה ביראת שמים, שהוא חפץ להשתמש באהבתה אותו ובסכלותה ולעשות אותן קרדום לקצץ בה את כנפי רוחה הנשאות אל זימון, ואחרי כן אבדה לגמרי את כל עשתונותיה מפני איזה חלום, ותשבע שלא תסור מדברי אביה הזקן ימין ושמאל, אף על פי שידעה כי כלה ונחרצה היא מאת עובדיה לתתה לר' צדוק הנתעב, ועוד הוסיפה בחכמתה לאמר: "אם חפץ ד' בי הלא יכונן צעדיו (של עובדיה) לטוב לי ומוקשים ישית לרגלו על כל דרך נלוז ואם ד' לא ישמרני — אך שוא שקד שומר (חלק חמישי צד 53) ועוד אמרה לאביה הזקן: "את שבועתי בחלום אקים בהקיץ, בידך אני וכלכת יצחק אחרי אברהם אביו אל הר המוריה, כן אלך אני אחריך אבי ולא אשאל איה השה לעולה — האקוה כי יקרא לך מלאך מן השמים? הן תקותי אבדה, כי אם לא חפץ בי ד' הלא גם בעדן גנו ימצאני הנחש ונלכדתי בערמתו, לכן בידך אפקיד רוחי ונפשי וה' ינהגך מישור" (אות באות ככל הנשים הזקנות) (שם צד 59) ומתוך ששמעה שזימון הרג את נעמן, השתטשה בשמועה זו כדי למאם בו, למרות רצונה ובהיותה סכלה לא שאלה את פי זימון לברר לה אם אמת נכונה השמועה הזו, ומדוע עשה שעוריה נוראה כזאת, מאחרי כי היא היתה חסרת לב, קימה דברי המקרא "על כל פשעים תכסה אהבה" ולא היתה יכולה לבוז ולשקץ,

צלמו של הרוצח שאהבה אותו על כן התאמצה בעל כרחה והכריחה את רעיונותיה לחשוב רע על זימון, כדי שתוכל לשנוא אותו, וכבר ידוע הוא שכל מה שנתאמץ יותר להכריח את רעיונותינו לחשוב ד ו ק א כ ך, כן יהיה יותר עמלנו לריק ורעיונותינו יחשבו דוקא להפך מרצוננו, ועל כן נלחמו תמיד ההתאמצות וההכרחה הזאת (לשנוא את זימון) את הרעיונות החפשים, ורגשותיה התלקחו ביתר שאת לאהוב את האיש שהיא מתאמצת לשנוא. ממילא מובן שבשעה ההיא גברה מלחמתה הפנימית בקרב לבה עוד יותר ויותר, ואף על פי כן לא נחמה מאולתה ותאמר, כי שבועתה בחלום (?) ובהקיץ בקיר ברזל בינה ובין מאויי לבה ותשיב תמיד על לבה תהפוכות דרכי זימון להשקיט לבה (שם צד 70). אך האיש אשר נואל פעם אחת להלחם עם רחים של רוח כאלה, כלומר שהשתדל לגרש רעיונות ידועים מלבו, הוא יוכל לדעת כמה מן המכאובים שסבלה בסבת התאמצותה על רעיונותיה וחפצה לשלוט עליהם, ומי יודע מה היה אחרית הגבורה הזאת, לולי רחם עליה מאפו וישלח לה עזרתו מקדש שתי פעמים: האחת על ידי הצלת נעמן את עדן אביה (במקרה) כי נעמן לא ידע בתחלה את מי הוא מציל (כאמור בחלק שני צד 186) ובשקר התפאר זימון (נעמן) לפני עדן (חלק חמישי צד 96) כי בנפשו בכפו הצילו בגלל אהבתו אל אלישבע; והשנית על ידי ביאת עדן והתגלות תרמיתו של ר' צדוק וקלונו, וחפצו של עובדיה לנסוע לארץ ישראל, אשר בהקבץ כל אלה יחדו נאות עובדיה להסכים שתהיה אלישבע לנעמן לאשה, כאשר ראה הקורא בח ת ם המחזה במחזות משונים וזרים.

יש תועבות אשר נקרא בדברי הימים וגם בעולם המעשה נראים מבלי אשר ירגיש הקורא הרואה את נבלותן, הנה נראה בעלי זרוע עושים בחלשים מהם כטוב בעיניהם. עובדיה גמר לתת את אלישבע במתנה לר' צדוק, אליאב מכר את עתליה אחותו לעכבור, אלימלך מכר את שפרה בתו לאלדד (עיט צבוע) אפרים קשר את רחל בתו בעבותים להגער יחיאל בן פרץ (האבות והבנים) ובכל עיר ובכל שבוע נעשים מעשים כאלה למאות ולאלפים. הרואה שיש לו שכל והרגשה מתעורר בחמת אף ובכאב לב: „מדוע? ובאיזה זכות? איזה הצדקה יש לבעלי אגרופים האלה לעשות עם ב נ י אדם כ מ ו ה ם כטוב בעיניהם? איזה הזכות יש לאיש זקן ששמו „עובדיה" על נערה צעירה ששמה „אלישבע" לעשות בה כאות נפשו? האם האדם אינו אלא מנעל או מצפנת וכיוצא בהן, שיש לבעלי אגרופים רשות עליו להתעטר בו וברגשותיו ובנטיותיו? השאלה הזו נוראה היא, ואין עליה תשובה, אך המון הרואים אינם משימים לב כלל למעשים רעים כאלה, ולהפך: הנם חושבים אותם לדברים נחוצים וראוים ומוכיחים הם בראיותיהם שעונות חרב אלה מצות גמורות הן ושהתועבות הנוראות האלה יסות הן, וכי רק היא חובתנו לעשות, וכן דרוש להיות באמת ולא באופן אחר!...

„מדוע? ובאיזה זרות?"... אין שם על לב ואין משתדל לישר ולפשט את העקמומית הנראה במנהגו של עולם, בעלי אגרופין עושים סחורה ברגשות

עשוקיהם ובכחותיהם השכליים והחמריים, החלשים נכנעים, אובדים בצרת לבם ומתמוגגים בדמעות . . . . כלה ונחרצה היא מאת עובדיה לתת את אלישבע במתנה לר' צדוק לטובתה ולהצלחתה, שהוא, לפי דעתו מבין יותר ממנה אך היש לנו הזכות להיטיב עם איזה אדם בעל כרחו בשעה שהוא עומד וצוח ככרוכיא שאינו חפץ בטובתנו? מה בין זה ובין הבפיה שכפו האדוקים והיעזואיטים את אבותינו להמיר דתם לטובתם ולהצלחתם? אין האדם מוצא טובתו והצלחתו אלא בשעה שרצונו נעשה וחפצו מתקיים, ומכיון שאנחנו כופים אותו לעשות נגד רצונו, איה היא הטובה וההצלחה שאנו נותנים לו שלא בבקשתו? אם איזה בן־בליעל מאנס איזה עלמה פעם אחת, הנה המאנס ההוא נענש במשפט, לפי דתי כל הממלכות וכל היודעים את האונס והאנוסה מבזים מקרב לב את הראשון וחומלים על האחרונה; איזה הצדקה יש לאלפי עובדיה למסור את בנותיהם למאנסים, אשר יאנסו אותן לא פעם אחת כי אם הרבה אלף פעמים? מדוע אין המאנסים ההם מאבדים את ערכם וחשיבותם בעיני ההמון, ואינם נחשבים למאנסים בעת שהם מאנסים גמורים הכובשים להם אשה בעל כרחה בכחם ובזרועם? מדוע אין חומל ומרחם על האנוסות האומללות האלה, ולהפך, עוד נחשבות הן לבנות סוררות ומורות ולנשים נשחתות? . . . „מדוע? ובאיזה זכות?" להבין את הדברים הפשוטים האלה עוד לא זכה החלק הגדול מן בני האדם, בעלי אגרופים מקדירים חיי החלשים, החלשים נכנעים, אובדים בצרת לבם ומתמונגים בדמעות . . . מחזות מעציבים ומדכאי לב כאלה רואים אנחנו יום יום, פעמים שהגבורים־החלשים, אשר אין לאל ידם לכבוש להם דרך הצלחתם, כי יד הוריהם אוהביהם החפצים בטובתם חזקה ונטויה עליהם לדכאם לטובתם ולהצלהתם, — מחכים לתשועה בדרך רחוקה היוצאת מן הטבע, ובהתגבר דמיונם עליהם חושבים הם בלבבם, כי ד' ממרום יחלצם ממצר ואליו ישאו כפיהם ולבבם, תקוות ובטחונות כאלה מזכירות אותנו דברי ה' גארדאן:

אֶזֶן שֹׁמַעַת! הֲשָׁמַעַתְּ תַּחֲנוּנִים אֵלֶּה?
הֲתוֹפִיעַ יַד מוֹשִׁיעַ? הֲיֵעָשֶׂה פֶּלֶא?
אוֹ אִם בֶּעָנָן סַכּוֹתָ לָךְ לָנֶצַח
וָאָרֶץ עָזַבְתָּ בִּידֵי אַנְשֵׁי רֶצַח?

(„שירי יהודה", בשיר „בין שני אריות")

אחריהן יבא היאוש ובקול מדכא לב ונפש יקרא:

וּבְחֹשֶׁךְ סִתְרוֹ שׁוֹפֵט תֵּבֵל יִסָּגֶר
וּבְכִי עֲשׁוּקִים לא יַקַם תַּחַת שָׁמָיִם!

(שם, בשיר „במצלות יס")

ומה אחרית הגבורים האמללים האלה? הסכלים שבהם (אצל בני עמנו מעטים כאלה) מאבדים את עצמם לדעת יש גם חסרי לב העוזבים את אמונתם

כדי לעשות בזה נקמה בהוריהם; אין צריך לומר שאנשים כאלה הם פחותים מאד, שהרי מבטיחים הם לאומה שלמה, שבאים להסות בצלה, שהם מאמינים באותן הדברים שהאומה ההיא מאמנת, ובאמת אין מטרתם אלא נקמה ולא אמונה, ומי נתן להם רשות לנגוב דעתה של אומה שלמה? אחרים עושים שלום עם מצבם ומשכיחים צרותיהם מלבם כעל כרחם מובן ממילא שהם צריכים או להתיאש לגמרי מהנאה בעולם הזה או להתמכר לתענוגים שונים להיות מלאי שכרון. באופן הראשון מאבדים הם כל חפצי חיים ומביטים על החיים כמקור תלאות באופן השני הם נעשים אנשים פחותים ושפלים: רודפי תענוגים במדה נפרזה, אכזרים על בניהם ובנותיהם, גוזלי זכות הארם, וסוף סוף הם מלאים שממון בין הפרקים שבין תענוג לתענוג. כל הצרות האלה מביאים ההורים על בניהם האהובים להם, והחברה רואה ומהללת את התועבה הזאת, אך „מדוע? ובאיזה זכות?"

אם במקרה יקח איש מידנו את הספר „עיט צבוע" טרם נקרא אחרית נעמן ואלישבע, אז, אם אין אנחנו בעלי דמיון, יש לנו הזכות להחליט שבאמת לא נתנה אלישבע לנעמן*) אחרי שהיר התקיפה היתה שלטת לעשות לאלישבע כל רע, אך ה'מאפו בטוב לב ו לא חפץ להעציב אותנו בספורו; ויברא לנו מקרים שונים, ברב כח השיא את אלישבע לנעמן, ויראנו את „הקרואים והקרואות סובבים את השלחנות המלאים דשן, אוכלים, שותים וחוגגים" (חלק חמישי צד 124) וכמעט שלא ברצוננו נקרא „מזל טוב!" להרעים האהובים, להישובינים, להמחותנים, להקרואים והקרואות האוכלים ושותים וחוגגים וגם לנו, הקוראים . . . רחוק להאמין כי ה' מאפו דאה נסים כאלה בחיי המעשה אך אם ראה שטינית שבשטינית מעין זה, לא היתה לו הצדקה, לדעתי, לעזוב את המחזות המעציבים הנפגשים בחיי המעשה יום יום ולנוע על איזה מקרה שיכול לבוא פעם אחת ביובל. על דעתי היתה חובת מאפו לחתום במחזה יגון משני טעמים: האחר שבזה היה ממלא את חובתו לצייר את הדברים שהם לקוחים מן החיים הרגילים כמו שהם, ולא להוסיף עליהם נופך משלו, מה שלא היה ולא נברא בעולם המעשה, כדרכן של רבים מסופרי הספורים. — והטעם השני: במחזה יגון היה הרושם יותר גדול על הקוראים והרושם של עצבון הזה היה לענש להמון על עולתה ופשיעה. ענש — אשר אולי יש לאל ידו להביא איזה תועלת לאיזה יחידים. כל אדם אוהב בטבעו את היושר, וגם אותם הפושעים והרשעים המעותים תמיד משפט, גם הם אוהבים את היושר, שהרי אין לך אדם שלא יבקש לו אתתלאות והצטדקות אם בפיו או לפחות בלבו לפני עצמו על כל השערוריות והתועבות שהוא עושה. כל אדם אוהב את עצמו, וחפץ שתהיה לו אפשרות לאהוב את עצמו, כלומר: שלא יאבד את חשיבותו בעיני עצמו,

*) כפי הנודע לי, נפלאה תוכנה העלמה, שבתמונתה יכר מאבו לה לביטבע, — לעשם תכוך לחד מעיר מולדתי, שכפי חכמתו וניסיונו גכוע הוא הרצפ מזרע בן בעל, ולחברי כן — מהה בדמי ימיה.

שאז לא יוכל לאהוב את עצמו; על כן, בשעה שאדם עושה איזו תועבה, הוא משתדל להצדיק את התועבה הזאת, שהרי אם יודה שעשה תועבה בזדון אז, בהכרח, יהיה מתועב בעיני עצמו וחייו אז אינם חיים. בשביל כך רואים אנחנו שהיראים והחרדים השומרים בכל לב כל המצות שבין אדם למקום עם דקדוקיהן, מורים לעצמם, על פי הרוב, היתר בשעה שהם עוברים על המצות שבין אדם לחברו, יותר הרבה ממה שיורו להם היתר בענינים כאלה אותן האנשים שאינם מדקדקים כל כך במצות שבין אדם למקום — מפני שהיראים והחרדים מוצאים את חשיבותם בשמירת המצות השמעיות, ויוצאים הם בהם ידי חובתם במה שנוגע לאהבת עצמם. אך האהבה העצמית הזאת איננה גוגעת כי אם בנו עצמנו ולא באחרים, הסבה המכרחת אותנו להצדיק את תועבותינו, אינה מכרחת אותנו להצדיק גם תועבותיהם של אחרים, ולהפך, באהבתנו את הישר הננו מבזים את כל התועבות הנעשות בידי אחרים, על כן, רוב האבות העושים תועבות חפצים שבניהם לא ילכו בדרכם, וכל הרמאים שונאים ומשקצים איש את חברו. ע ו ב ד י ה ע צ מ ו אינו מכיר כלל בתועבה שהוא עושה, ולהפך, הוא חושב אותה לדבר הגון; אך ע ו ב ד י ה ה ק ו ר א, שאיננו משוחד בדבר מבין ומודה כי אותו עובדיה שבספר „עיט צבוע" עושה תועבה. אילו היה מאפו מסיים בעצבון היה רושם חזק על ע ו ב ד י ה ה ק ו ר א, לפחות, במשך איזה שעות, ואולי היה מתבונן אז יותר בתועבות עובדיה שבעיט צבוע, ולא היה כופה את בתו להיות א נ ו ס ה, לפחות באותו יום, שבו התפוצץ לבו מן הספור של מאפו; אך עתה, שהקרואים והקרואות אוכלים, שותים וחוגגים, אין ע ו ב ד י ה הקורא מרגיש מאומה, ובשעה שיבא נחשון השדכן להציע לפניו להשיא את בתו לר' צדוק אחר הנתעב בעיניה, לא יכנס בלבו אפילו ספק קל להועץ בדבר, ותקותי חזקה, שבעוד ימים מספר יהיו גם שלחנותיו של עובדיה הקורא מלאים דשן על התונת בתו עם אותו ר' צדוק והקרואים והקרואות יהיו גם כן „אוכלים, שותים וחוגגים"!

מאפו הציל את נעמן ואלישבע מיד עובדיה ור' צדוק, ולולא הוא שהיה בעזרם כי עתה היו מבלים ימים רבים במכאובים פנימים עצומים ובבכי ודמעות, אך האם אשמים הם נעמן ואלישבע עצמם בסכלותם וחלישותם? כפי הנראה אינם אשמים כלל בזה. סבת חלישותם היא חנוכם, ואחרי החנוך ההוא כבד, וכמעט אי אפשר היה להם לשנות את תכונתם. נראה נא את החנוך שקבלו שני הגבורים האלה ואת הרושם הנעשה עליהם על ידי אותו החנוך.

ה' מאפו, משמחתו ששמח בגבוריו האהובים לו, שכח כמעט להודיענו את חנוכם די צרכו ולא שם אל לבו כי אך החנוך יוכל לפתור לנו כל סתום בתכונת איש ואיש. ה' מאפו איננו אשם בזה, כי לא עלה על דעתו, שגבוריו חלשים וסכלים ושהקורא עתיד לבקש סבת חלישותם וסכלותם בחנוכם. אף על פי כן אתאמץ ללמוד סתום מן המפורש, להבין ולדעת קצת מחנוכם של נעמן ואלישבע.

בימי ילדותו קבל נעמן את חנוכו מירוחם ומנחמיה. מסופקני אם היו שני

האנשים האלה ביחד מובשרים להערות איזה רוח גבורה על ילד קטן, וקרוב יותר להאמין שאינם מוכשרים אלא להביא חלודה בלב ילד בעל תנועה חיה ולהחליש גבורתו. ירוחם כבר נודע לנו לאיש שבע מכאובות, אשר לא נסה כלל להנצל מתלאותיו, ובמנוחת לב ובשקט הטה שכמו לסבול; בהתעטף רוחו קרא „מזמורי תהלים" והתנחם על צרותיו הנוראות בתקותו, כי לקץ הימין יחיו יוסף ונעמן עם כל המתים ויתיצבו כמו לבוש (חלק ב' צד 175) וכאשר גברו הצרות על שרה בתו, ובטרי שיחה ובחסרון דעתה התאוננה על ההשגחה, הודיע לה „כי ה' ברא עולמות רבות והליכותיו נשגבו במרחבי אין קץ, הם כל בשר! כי כל החליפות האלה בעצת עליון נורא עלילה באו וברצונו ומה נענה אנחנו!" (שם צד 122) ממילא מובן כי מכאובי שרה לא הוקלו על ידי זה, שה' ברא עולמות רבות והליכותיו נשגבו בטרומי אין קץ, וכן הלאה, ולהפך, כל עוד יותר שיסופר לנו מגדולת אותו העצם, שעליו אנחנו מתאוננים, כן תגדל יותר תלונתנו עליו, בשעה שאנחנו עשוקים ורצוצים בחנם ומשפטנו מסור ביד איש חלש, או אכזר או שאיננו יודע היטב מכאובינו הפנימים כמו שהם באמת, אז אין לנו להתאונן עליו כלל, כי חלש הוא ואיננו יכול להושיענו, או אכזר הוא מכבר ומפורסם לבעל לב אבן ומראש היה לנו לדעת כי לבו האבן לא יתפוצץ מצרותינו ומכאובינו או שהוא עצמו איננו יודע עומקם של פצעינו; אך אם משפטנו מסור ביד כביר כח ורב אונים, אשר ככחו הגדול כן רבו רחמיו וכרוב רחמיו כן רבה ידיעתו בכל פרטי צרותינו ומכאובינו, — הלא תגדל תלונתנו עליו: „למה יהיה כאיש נדהם? הן אנשים פשוטים אשר ראו צרותינו רק מצדן החיצוני התפוצץ לבם, וצו להושיענו אך לא יכלו — ואיך יראה כביר הכח ורב החסד את כל מכאובינו הפנימים ולא יתבונן כלל!? הזה כחו? הזה חסדו?" כן יהגה לבנו מעצמו, על כרחנו, בשעה שאנחנו סובלים תלאות בחנם ואיזה איש אמיץ יכול להושיענו מצרותינו, ומובן מאליו, שתשובת ירוחם לשרה שהזכרתי לא הועילה אלא להגדיל צרתה ולהרגיז לבה עוד יותר. שרה הוסיפה לשאול וירוחם אשר נלאה למצוא במערכי לבו מענה מניח נפש (ככל האנשים החפצים להוכיח אמתת איזה משפטים קדומים על מופתים לקוחים מן השכל), פטר את עצמו במענה ברורה וקצרה „הן ימי מנורינו עלי אדמות לא תכלית מעשיו הם, כי עור עמו מקור חיים וחסר אין קץ!" זוהי תכונתו של ירוחם, ונחמיה אשר היה מן המאחדים את האמונה וההשכלה, היה אידעאליסט גמור. „לא נותרה בלבי, יאמר נחמיה, רק אהבה ליוצר הכל, רק הוד שמים ומרחבי אין קץ, אליהם ירוץ לבבי רצוא ושוב" (שם צד 89), דרש על פרשת „מסעי" דרשה ארוכה מלאה הבל ולהג אשר אעתיק פה מקצתה: כי „סע הנער התם מאתם ויחנה על פי החירות נכח בעל צפון; מה היא פי החירות? (הקורא ישתומם, בלי ספק, על שאלה כזו, כי זוכר הוא שבהיותו בחדר פירשו לו ברור שפי החירות הוא שם מקום בין מגדול ובין הים סוף; אך גם הקורא גם רבו תעו כשה אובד, הן נחמיה בחכמתו יגיד לנו מה הוא פי החירות ואתם שמעו והתבוננו) הלא

הוא החרות אשר יבקש לו בעצת בעל צפון, הלא הוא יצר לב אדם הצפון בקרבו (כר מזלם של הכעש"ט ובעל „נעם אלימלך" הוא בזה!) ומפי החירות יסע ויחנה במרה כי אחרית החרות מרה לנפש (דבש וחלב תחת לשונו!) וממרה יסע עוד ויחנה בקברות התאוה (פסח על שבע מסעות!) כן יסע למסעיו בתהו ילל ישימון עד בואו אל ערבות מואב, ובהגיעו אל מחוז חפצו תתעלם האמת ממנו, ותעלה על הר נבו ותראה מרחוק את האדם הבא לרשת נחלת אבותיו (מאן דמפרש לי הני פראזען מובילנא ליה מאניה לבי מסותא!) אכן נפלאו הליכות האדם„ כו' (חלק ד' צד 133), הרים את מעלת דעת טבע הצמחים, לא מפני שאין לך דבר יותר נכבד מדעת הטבע בכל ענין שיהיה, אלא מפני שעל ידי הדעת הזאת נוכל "להכיר היוצר ביצוריו ולדעת משטרו בארץ, ולעובדי אדמה נתן ד' תורתו התמימה„ (הלק א' צד 135). מובן מאליו שאנשים נובלים כירוחם ונחמיה, אף על פי שאינם אשמים בנבילתם כלל, אינם יכולים לעשות כל רושם של חיים על בניהם ותלמידיהם. את יתר התפתחותו קבל נעמן בבית הספר לידיעת הצמחים, בעיר שלא נודע לנו שמה ואי אפשר לנו לדעת את הרושם, שעשה אותו בית הספר על נעמן לטובה או לרעה. חנוכה של אלישבע היה רע עוד יותר מחנוכו של נעמן. האחרון למד בבית הספר במקום שישנם תלמידים שונים בעלי תכונות שונות, וקבוצת נערים שונים בכלל עושה רושם של חיים על כל נער ונער בפרט; הראשונה לא זכתה גם לרושם כזה. בתחלה נתחנכה בבית ערן אביה, ואחרי כן — בבית אליאב דורה; נדמה נא בנפשנו את החנוך שקבלה בשני הבתים האלה.

אלישבע נתחנכה בתחלה בבית אביה ואמה, אשר יחידה היתה להם, ובלי ספק לא מנעו ממנה כל אשר שאלה מהם, כדרך אנשים צעירי ימים ובני עשירים האוהבים את בניהם היחידים אהבה, שאין עמה לא חשבון ולא דעת. אחרי מות אמה לקח לו ערן אביה אשה אחרת, ובראותו כי אהבתו לאשתו נחשבה לחטאה בעיני אלישבע בתו הילדה, וברצותו ללמד אותה דעת, שלח אותה אל דודה היושב בעיר אמון הוא אליאב הסוחר, אשר מכר את עתליה אחותו בכסף לעכבור הכלי העשיר. אנשים כאליאב, אף על פי שה' מאפו, ברוח העסטעטיקא הממלאה את כל חדרי לבו ונפשו, מביט עליהם שלא בשאט נפש, — בכל זאת הם שפלים ונבזים בחמול וכל כת דיליה.

רוב עשירי עמנו דומים לאליאב. אחרי התחונה הם מתחילים לסחור, לקנות שלמות בהלכות האריסטאקראטיזמוס, לקנות להם שם בין מכיריהם על ידי תחבולות שונות, כפי שרוח מכיריהם וחבריהם דורש מידם. כל מטרתם אינה אלא לקנות להם כבוד וגדולה בעיני אחרים ולרכוש כסף כפי האפשרות ובכל אמצעי שיוכלו, אף על פי שלבם נפוב ומוחם ריק, בכל זאת מביטים הם על אחרים מלמעלה למטה, כאילו כל בני האדם צריכים להיות נבנעים לפניהם יען כי עשירים אריסטאקראטים הם . . . רחוקים הם מכלית מכל רגש פנימי בדבר המועיל להחברה, מלאים הם רוח דעספאטיזמוס על משפחתיהם ועל בניהם ובנותיהם, ואין צריך לומר — על משרתיהם. אמת היא

שאליאב איננו נראה להקורא בצבעים נתעבים כאלה, אך אין זה בסבת תכונת רוחו אלא בסבת מעמדו, בזמן ההוה. אליאב מתראה לפנינו בשעת ירידתו מנכסיו והתמוטטות הצלחתו, אחרי שפזר הוצאותיו על צרכי ביתו יתר על כחו והיה מוכרח להבריח נכסיו (חלק ב' צר 53), בשעה שהוא פוסק מלהיות ר ו ד ף ומתחיל להכנע לפני אחרים, ועל כן גם דבריו גם הליכותיו בעת הזאת איננם מביאים געל נפש על הקורא. החנוך שקבלה אלישבע בבית אליאב זה, היה בלי ספק חנוך רע ואין כל ספק שכל צרכיה נתנו לה די והותר, מחמת שערן שלם לאליאב במיטב כספו כל ההוצאות שהוציא האחרון עליה, אם גם ה' מאפו, מפני כבודו של אליאב לא הוריענו את דבר התשלומים האלה, בגדי אלישבע ועדיה, וכל פרטי „משתה השמנים" שנעשה לכבודה ביום הולדת אותה, שהודיענו ה' מאפו בחבה יתירה ובזריזות בכל פרטיו ודקדוקיו, (כפרקו' טחלק ב') כאילו היה בדבר זה איזה חפץ, גם הם יעידו כי גורל אלישבע היה טוב מאד בבית דודה וזכות שלמה היתה לה להשאר י ל ד ה נ צ ח י ת, אך לחנוך זה, יש להוסיף עוד טמטום הלב הבא על ידי החנוך של ילדי רוב האריסטאקראטים. דרכן של האריסטאקראטים לשמור כל חקי העסטעטיקא המדומית באותה הזהירות שהחרדים שומרים כל החקים והמנהגים. העסטעטיקא המנוולת הזו עושה את בניהם ובנותיהם של אותן האריסטאקראטים ל ט כ ו נ ו ת גמורות, שאין להן כל רגש עצמי. הנשיקות שהם ח י י ב י ם לנשק את הוריהם אחרי כל אכילה וקבלת מתנה וכדומה לאות הכרת תודה (מה נכבדה היא הכרת התודה הבאה על ידי הכרח וכפיה!) — דַּיָן להקהות את תנועת לב האדם בעת הנשיקה, ולהשפיל ערך הנשיקה היקר מאד בעיני כל בעל הרגשה — מפני שהם ח י י ב י ם ל נ ש ק ת מ י ד, אף על פי שאין תנועת הלב מתעוררת מעצמה באותה שעה. האומנות את בנות האריסטאקראטים ממיתות בלב תלמידותיהן כל התבוננות, כל השכלה הגיונית במה שנוגע לחובותיהן וכל חרות הדבור והמעשה. דרכן של האומנים והאומנות שלנו לחנך את תלמידיהם ותלמידותיהן באותו חנוך עצמו שקבלו הם עצמן בהיותם ילדים אף על פי שאותו חנוך לא הביא להם עצמם כל תועלת והנאה, ולא נתן להם שום כשרון, ידיעה ודעת ערך החיים שיהיו מוכשרים לעבודה היותר הגונה מעבודתם ההדיוטית, עבודת הסעדאנאניקא, שהם עוסקים בה. ההורים גם הם חפצים לעצב ולהעריך את בניהם באותן הדרכים הנשחתים, שהכבידו בשעתן עליהם עצמם, והמחנכים מטלאים את חפצם באופן היותר טוב. רגשות הילדים ושכלם מאבדים את כחם על ידי דרשות מחנכיהם על אדות החוב, הכבוד, למודי המדות והמוסר, וכדומה דברים המבישים עצמות הילדים. הילד איננו יודע מאומה אלא מה שהוא שומע כל היום חובות ואיסורים שאיננו מבין אותם: „ילד קטן חייב לעשות כך וכך, אסור לו לילד קטן להתנהג כך וכך, ילד הגון אין צריך לעשות כך וכך, ילד קטן אין צריך לדבר כך וכך!" — „מדוע?" ישאל הילד בתום לבו, ועל שאלה שונה כזאת יקבל תשובה קצרה וברורה: „שתוק!" כל עמל ההורים והמחנכים אינו אלא לעשות את הילד

למוצא חן ושכל טוב בעיני אנשים שונים, ומבלי הכט על מבעו החפשי של האדם ונטית רגשותיו, הרורשים בכח את תפקידם, — מכריחים הם את הילד לרקוד על פי מנגינות החברה, מבלי לחקור אחרי החברה עצמה, אם יודעת היא מה שהיא חפצה או מָכה היא בשנעון . . . אך החובות שהעלם צריך למלאות לצאת בהן ידי חובתו כנגד החברה כאין הן נגד אותן החובות, האוסרות בכבליהן ידי העלמה, רגליה, מבטי עיניה, רגשי לבה, מבטאי פיה וכל תנועות גופה. החברה העֲוֶרת, החנפה והרעה, אף על פי שהיא מלאה קרת רוח לכל דבר מעורר לב רגש באמת, ומעלמת עין מכל הרעות הנעשות לעיניה על פי שיטה ידועה, ומכל הצרות והתלאות הגלויות לפניה בחיי יום יום, ואשר אך היא יכולה להושיע את הנדכאים מצרותיהם, — החברה ה י ק ר ה הזאת שוטרת באלפי עינים את כל צעדיהן של אותן העלָמות המכונות בשם „הגונות" (על פי יחוס אבותיהן) ובהרגשה רבה וחמימות יתירה היא משימה אל לבה כל הדברים שאין לה עסק בם כלל, מטה היא אלפי אזנים לדעת כל הדברים, שאין לה הרשות לחקור אחריהם, ואוכלת באלפי פיפיות את כל בני האדם שלא מצאו חן בעיניה הסמויות, ושאין אחריותם עליה. בשלחן ערוך „יורה דעה" נפסק שהבן רשאי להעיר אזן הוריו על שגגתם, בדרך רמז, ושאין הבנים חייבים לשמוע בקול הוריהם בעניני נשואיהם, אך החברה האירופית שהיא בעלת ציוויליזאציאן יותר מן הרבנים האזיים, יש לה שלחן ערוך אחר, לפי דעת החברה, כל עלמה ישרה, בשעה שהיא מתבוננת במנהגי הוריה איזה חסרונות, — חייבת היא להכטיח את עצמה שהחסרונות האלה אינם חסרונות כלל, ואם היא סובלת מכאובים מאותן החסרונות, חייבת היא לקבל אותן המכאובים בשמחה, ולחשבם ליסורים של אהבה, אם היא אוהבת איזה עלם, מחויבת היא, לדעת החברה, להודיע רגשותה להוריה, אף על פי שאפשר להיות שהאחרונים יגרו דרכה ויצוו עליה ברוח הרעספאטיזמוס שלהם: „להסיר א ו ל ת ה טלבה". אם הוריה יבחרו לה חתן טוב, אז היא חייבת לשמוע בקולם, אף על פי שהיא אוהבת אהבה עזה כמות עלם אחר, ולהודות להם, להוריה, על חסדם אתה ועל דאגתם לטובתה, שהרי אהבתה שהיא אוהבת את העלם הזר אהבה ספולה היא מעיקרה, שאין העלמה (והוא הדין העלם) רשאה לאהוב אלא את אביה ואת אמה, ואחרי כן, בעת אשר ישיאו אותה ה ט ה, כלומר: האבות לאיש אז חייבת היא להעתיק את אוצר אהבתה לאישה, שבו בחרו הוריה להיות ממלא מקומם הרם. דעת החברה הזו עושה רושם גדול על כל יחיד ויחיד, אף על פי שהוא בסני עצמו, מבזה את כל איש פרטי מן החברה הזו, ונכון הוא להרעימהו ולהקים אותו לשונא לו, והחברה כָּלה איננה אלא קבוצות אנשים פרטים שכל אחד ואחד ממנה נתעב בעיניו, דעת החברה הזאת גורמת עמל רב ותלאות נוראות לכל בני המשפחה זולת לגדול הבית, שהוא האינקווזיטאר הבא בשם דעת החברה להקדיר חיי החלשים ממנו, שאינם יכולים לדין עמו, ממילא מובן, ששיטה כזאת וכללי עסטעטיקא כאלה ממיתים כשרונות העלמות החלשות וגבורתן, האמנם, יש מבני המשפחה בנים ובנות

המודיעים להאינקוויזיטארים שלהם, כי גם להם, להעלובים, יש רגשות, רצון וכח, ויוצאים הם במחאה גלויה כנגד הדעספאטיזמוס של אבות־יהם ואפוטרופסיהם המריעים להם בשם אהבת אבות ודאגת הורים, בשעה שאין מבקש מידם לא את אהבתם ולא את דאגתם, אך במספר הגבורות האלה לא היתה אלישבע, כאשר נראה מכל הליכותיה עם עובדיה אביה הזקן, היא בראשיתה נתחנכה להיות ילדה נצחית, ובהיותה בבית אליאב דודה האריסטאקראט יצאה, בלי כל ספק, ידי חובת „עלמה הגונה" בכל פרטיה, ושמרה כל חקי העסטעטיקא המטמטטים את לבו של אדם. אלישבע היתה „ילדה נצחית ובעלת טמטום הלב", ודין הוא שעלמה נבובת לב כמוה תרקוד על פי מנגינות מדריכיה.

על פי הדברים האלה יבין הקורא כי נעמן ואלישבע אינם אשמים בסכלותם וחלישותם, שהרי לכך נתחנכו. מאפו גם הוא איננו אשם בזה, שיתן לנו אנשים סכלים וחלשים כאלה, מפני שהמה נפגשים יותר בקרבנו בחיי יום יום, אך זוהי אשמת הספר „עיט צבוע" שהראה לנו את החולם נעמן ואת הגולם אלישבע בדמות אנשים, ולא זו בלבד — אלא במדת גבורים. אמרתי „אשמת הספר עיט צבוע" מפני שה' מאפו עצמו גם כן איננו אשם בזה שנתפעל מן נעמן ואלישבע והביט עליהם ממטה למעלה. הוא נתחנך על ברכי הדור הישן, והוא היה מן הראשונים שבדור החדש במחוזו ונתפעל לראות עלם שכלה חק לטודיו באיזה בית ספר ועלמה שיצאה מכלל בהמה מדברת. אך לא בשביל זה, שאין מאפו עצמו אשם בשגגותיו, לא בשביל זה יהיה הספר „עיט צבוע" ספר טוב ומתוקן. אילו היה מאפו יודע את החיים, אילו היה מבין את מטרת הדור החדש והיה משים פניו אל רגשות האדם החפשים אל התועלת ואל צרכי החיים בלי כל סמיות עינים ואונאת עצמו — היה עוזב את נעמן ואלישבע לסבול מכאובים מיד סכלותם וחלישותם, ובשעה שהיו האמללים ההם מתמוגגים בדמעותיהם לעיני כל הקוראים, היה קורא ל ש נ י נ ב ו ר י ם א מ י צ י ל ב י ו ד ע י ח י י ם ו ז כ ו ת ה א ד ם לשחק לפניהם, נבורים — הבוראים את אשרם באומץ רוחם, בתבונתם השלמה ובכח ידיהם איננם מחכים עד שיביא המקרה להם ירושה מארץ אמעריקא ואורחת נוסעים המגלים תרמיתו של ר' צדוק וכדומה. אם היה מאפו עושה כן, היה ספרו מביא תועלת מחלטת לקוראיו, כי אז היו גבוריו למופת לרבים להושיע את עצמם מצרותיהם ומאבותיהם, ואז היינו רואים ויודעים כי הדור החדש הוא גם בעל פעולות, וכי הוא מתאמץ להביא את דעותיו שקנה בעולם העיון — לכלל מעשה, לטובתו ולהנאתו, לא שהוא משתעשע ברעיונות שלו כאשר ישתעשעו החסידים בספורי נסים של הצדיקים, וחובשי בית המדרש — באיזה פלפול ובחכמתו של הגאון ר' פלוני זצלה"ה. ח' מאפו לא עשה כן ועל כן ספרו „עיט צבוע" איננו לקוח בשלימות מחיי העולם המעשה והמסרות לא תמצא בו כלי חפץ שלם, והקוראים בו לא ימצאו בו תרופה להנצל בה מן ה ת ו ע ב ו ת ה י פ ו ת ! . . . .

ו.

אהבה תלויה בדבר.

הואיל ואין מסובב בלי סבה, ואין לך דבר בעולם שאין לו אב המוליד אותו והמכריחו להעשות ולהיות — אי אפשר שתצא האהבה מכלל זה, ושתהיה במציאות איזה אהבה שאינה תלויה בדבר ולא באה בהכרח על ידי איזה סבה, וגם אהבתם של נעמן ואלישבע, עזריאל ושפרה ועתניאל ועתליה לא היתה בריאה של יש מאין.

אך מה הן הסבות אשר עוררו את האהבה כלבות גבורי מאפו אלה?

דרכו של אדם לאהוב את היפה, הנותן לו הנאה והטוב, ובשעה שנתבונן על סבות האהבה שבין גבר ועלמה במעשי יום יום נראה שהן שלשה אבות אלה שהזכרתי. פעמים שגבר רואה איזה עלמה (והוא הדין להפך) יפה בתאר פניה ובחתוך איבריה, הליכותיה נעימות, קולה ערב ומרברה נאוה, כל מבנה גוה מרהיב עין ומבטי עיניה, אמץ לבה, וצהלת רוחה מלאים חיים, כל הדברים האלה או מקצתם מעוררים את רגשותיו בחזקה, מרתיחים את דמו בכח ומכריחים את רעיונותיו לחשוב ימים מספר או יותר על ארות אותה העלמה במחשבה עמוקה כזו, דתיחת הדם הזו אנו רגילים לקרוא בשם „אהבה" וזוהי האהבה היותר נפגשת במעשי יום ויום. מין אהבה כזה אני קורא בשם „אהבת היפי" אהבה כזו אינה יכולה שתמשך שנים רבות מפני שסוף רתיחת הדם לבא לידי קרירות וסוף היופי לאבד חשיבותו בעיני אותו אדם שהוא מתרגל בו כל צרכו.

פעמים שגבר תמים ובעל לב טוב רואה עלמה ישרה והגונה, שאף על פי שאיננה יפה ביותר מכל מקום אינה כעורה בעיניו, אבל נתונה היא בצרה ומכאוביה עצומים אם אותו תמים ובעל לב טוב משתדל בכל כחו להושיע את האמללה מצרתה, ואם אחרי היגיעה חפצו מצליח ביהו הרי נפשותיהם מתקשרות זו בזו, הוא בה — על ידי חמלתו עליה והשתדלותי להושיע לה, שהשתדלות כזו גורמת תמיד להטושיע שיאהב את הנושע על ידו, והיא בו — על ידי רגש הכרת הטובה המסונל לכל אדם וביחוד לאמלל. קישור נפשות הזה אנו קורים בשם אהבה ונפגשת לעתים רחוקות, מפני שמעשי הצדקה בעצמם יקרים הם במציאות. מין אהבה כזה אני קורא בשם „אהבה הבאה מרגשות עדינות" שסכתה התעוררות הרגשות הטהורות והעדינות הנמצאות בלבות איזה בני אדם. אהבה כזו יכולה היא שתמשך, כל זמן שלא יקום כנגדה רגש יותר חזק מאותו הרגש שעל ידו נולדה בלבות הגבר והעלמה. מין אהבה הזה אני חושב גם אותה האהבה שאיזה עלמה תמימה מרגשת לפעמים לאיזה גבר על ידי זה לבד שהיא יודעת בו שהוא אוהב אותה, וגם אהבה זו כההולכת לסניה באה על ידי הנאה שהנאהבים מקבלים זה על ידי זה.

פעמים שגבר ועלמה השוים בהתפתחותם ובתכונותיהם מתודעים זה אל זה ועוסקים באיזה עניני שיחה אם של חולין או של דברי חכמה. כל אחד

שומע מהשני מחשבותיו ונטיותיו וחפץ שניהם עולה למקום אחד. שיחותיהם מתארכות ודעותיהם מתבררות ולבסוף הם מסכימים זה לזה כיסוד דעתם. אחרי ימים מועטים של שיחות המענגות את הלב מרגישים הם כעין התקשרות זה לזה ורגשותיהם מתחילים לנוע. ארוכה להם השעה עד שיבואו עוד הפעם לשיח באיזה ענינים, ואף על פי שיש לכל אחד מהם חברים לשוח אתם מכל מקום אין דעתם מתישבת עליהם עד שידברו זה עם זה אף בענינים שאינם נוגעים לא לו ולא לה. השיחות האחרונות שהם מטתינים עליהן ומשתדלים להשיג אותן נעימות להם אז יותר, כמו שהמאכל נעים יותר לאדם רעב מלאדם שאינו רעב. אחר כך מתחילים הם להגות זה בזו וזו בזה, ובקרבם מתחלת כעין רתיחת הדם המתחזקת תמיד יותר ויותר, אבל לא רתיחה סוערת אלא חרישית, תנועה החזקה יותר מכפי הרגיל אצלם, והלב יפעם בנחת ובנעימות והרי הוא מרגיש עצמו שבוי, מלא התפעלות וחפץ — מרום, אי— מנוחת הרגשות ומכאובים נעימים שכחו קצר מלהכיל אותם, רגשי הלב אלה עם התנועות הפנימיות והמכאובים הקשורים בם אנו קורים בשם אהבה ונפגשת היא בין בעלי דעת אמתים. מין אהבה כזה אני קורא בשם „אהבה הבאה על ידי השתות המזגים שסבתה היא השתוות הגמורה (הארמאניע) שבין שני הצדדים בדעתם ותכונתם, שכל אחד מוצא בחבירו את הטוב בעיניו. אהבה כזו היא האהבה האמתית שאין למעלה הימנה, כל שעה שדעתם מתגברת גם אהבתם מתגברת עמה ונמשכת היא כל זמן שלא תשתנה דעתו הפנימית של אחד מהצדדים כל כך, עד שלא יוכל עוד חבירו להיות שוה לו.

האהבה הגרועה מכל מיני האהבה שזכרתי, היא, לפי דעתי הראשונה; השניה טובה הימנה והשלישית אין למעלה מטנה.

אצל נבורי מאפו אנו מוצאים כל שלשה מיני האהבה האלה.

נעמן ראה את אלישבע בבית המשחק, דבר אתה דברים שאין להם טעם וריח במשך איזה רגעים (חלק ראשון צד 52.55) ופתאום כתב הוא לה מכתב שרית אהבה נודף בו (שם צד 133) ואלישבע גם היא אהבה אותו בשם זימון, ובשעה שלענה לה עתליה על אהבתה לאיש „שבן לילה נראה אליה ובן לילה חלף הלך לו" ענתה לה הסכלה „זימון קשר לבי בתקות השני (?) שבין לילה אחד נמותה ומיום ליום עבתה ותהי לחבלי ארם" (חלק ב' צד 67). אי אפשר לומר שאהבתם נולדה משתי הסבות האחרונות, אלא שנתפעלו כל אחד משניהם מיפיפותו של חבירו. עזריאל ראה את שפרה היפה מוטלת לפניו כאבן שאין לה הופכים וכל רוח חיים אין באפה. אם אוטן פלוגי שיצר פסל יפה נדמה לו תמיד שהפסל מתחנן מלפניו שיפה בו נשמת חיים — על אחת כמה וכמה שעזריאל לא דבר שקר באמרו: „הבטתי אל פני שפרה אשר רוח חן ותחנונים שפוכה עליה, כי מתחננת היא לי לעשות עמה חיים וחסד" (חלק ב' צד 105 דרכו של אדם להרגיש כעין תנועת הלב, תנועת רגש אהבה.

(המשך יבוא)

להרב המו"ל את השחר.

שמעתי, עונג בקרבי שמעיו היקרים חשק בחו"ל והיחול התעצמו עלי עד כמ' "עם עולם" לחשב בהיותי עבודי לעסוק קריאת כלסב בתחי לו עמשפט הקדימה עם" העבין הכבוד המזוגד בו והבני מותן לבבודו — מתבר חלם הסמכים הנפלאים — את בבתי שלום ואהבה ויקר כבד עבכו.

ובכם יתבבד להגיד לו חשק לשמע אזן שמעת, וגם מספרי חלם הכלתי לדעת יקרת כוחו ומפלו בשלום ובלא למלחמה לו כחשב וקרחה לזאת הלימרכתמן התלמודים "פלפול". חשב לח יחל יפלא לבעשו שפתו יחעה כי למען שלפל עמו יפלחנו כלומר השפלה פוטל על העשו חשב יבבדו בשפלו. בחוד להלחם עם השפל תחת הכפוד הזה חשב כבד מחברו. — ולדע ליפות חשב כבוד ועש"ל לו יחכה לקבל ממני השגות על ספרים חשב לגיד לו כי לוקרים ולח בבלל. וגם חני חין כפשי לשלים לו דזה חת חשב לחי להשגיב על מקלת דבריו, כי גם חני לך לשלום וחשבה ולח למלחמה. וחם חומרי להשגיבו מדעתו — חשב לח חובל כחד למעט השמות חשב רחוקם היל מדעתי בלמונתנו — הלח ולדע כי בחלם חבוקי הדעות, חין חופן לבלח סר לח לחד בדברים. חמכם בן בד הדרך בינינו: חני מחזיק בחשב הגידו כי חבוחי בשלום הבוהה, לכם"פ ומח בתחבר השלוד עד עתה, כי הומשב"פ בפינום המנוח כל מעמי המלות הבחוקות ומח בינחיהן ומבינו בחה מפי הקב"ה למשה, ונמוכה מורשה לקהלת יעקב; לח לעשות דה כבוד בעינים, ולח לשכוח לרום הזמן תמונות הומשב"פ ומלוחיה, בק לשמור ולעשות כמלות לעוד לבו ולתינבו בבות דור דור ודורשי משמי חחרה הזחה לחפץ העוד המוסרי בעוס"ו. חלבי ליפוף התורה הבחוכה, היח גוף נלמי חשב לינבו עלוב להשתמות. וחבות חשב בו — חבלית ומעבה התומשב"פ הוח בשמו חשב תחים בחיי עולם להשתמות לפי רוח מזמן המבלח ומחים הבגשות מוסב ולעוברי בשלום החולדם, וכבודו יהפוך הבדל לחוב: החומשב"פ היח רוח החיים חשב בפח חלבי עולם בלף בחב חשב כתן חלבי ישראל לעמו, ותח החורה הבחוכה לבפח חיה. לחיות בחחד הח' על הסמורה הגופנית. ולך בומה הוח הסי בבלה בחיות הלורות הבפרדות — לדעת הפלחעוכים — חשב לינן עלולות להשתמות. ולך בזלף יתפרד בבודו ומלח הבחוים בעיניהם לחמר: "שקר לחלו לנו חבותינו! הבל, ואין בו ועיל" וכבודו לח יכיים עם סוף משפעם זה "הבל ואין בו ועיל" לח ן לדרבה, ויקיל מחד סגולה יבוחתו, ויסמוך לקיים כל מלות מעשה בפרוב בישראל עתה עד עתה. ועל זחת חקרא לו בתום לבב ממצב התוכחוקי "לחיינו חתה", הבל כמ"ל יולה להחלחת המשפע לחמר: שקר בחלו לנו חבותינו, חשב חלה פיהם המלות ותמונת עסיתן בחשב הבם לפניהם, עפ"י בוח שתלמוד, בחו למשם מפיני, שקר, כי בק בוח מביל בל זחת בח מעוותים להתחלך בין הסיים. ובוח הומשב"פ להחיות התומשב"פ על התמונה שבבל דור ודור ועל הגחולה העתידה א)

והנה הגיד לו שגם הוא ידע מאשר כבודו ממלבו זה, יעלה לו עוד יותר לחקור ולדרוש על סבות ומסובבות. לכל דבר תולדה בתמורות העלות מאשר ליפרחל. כי למשל בדבקי יחי עם כיפרחל מאשר אי אלפי סכים בדוח תורה ומעשיות מרובות מהך מאד להפוך ומסובבות לסבות ולעשות ותולדות מבוא עפ"י רוח המשוטה מאשר התחולל בזו בדור הזה — ואלי מה אלי ומה דבכי, לפני למוד קריעיק הזה למלוח לך זו טעם? כל כמי סוח לך בהרגשת ומקרי. להמעין בהשך קבלתי מהבות בשלשול דורות מרובות. מרובות, בדי להלבישני גלון על השלשלת העתיקה הזאת שמין כמוה בכל העמים. ותפארתי לבני אתן את תבוני — עבעות מרובות בשלשלת כבוד עמי — כשקרים לו כבוערים כל עוד חמלא דבריהם כנים בחקירת חפשים עפ"י תוקי הגיון לחלה. סכולעים בשם: קריעיק דער לייגניסע". הכולעים בל"ק לכבודו החכם, בתין לוכך להחריך ולהסליע חלה החוקים הזה. ואל נפשי יולעת חשך כבודו יחכני חפשט לנושא בשל ומשפט קדוש — (פתלחורעטייל). אבל אלי חפלה בין משפט לחכים ובין ספור מעשה. כל ומשפט חשך לשמע מחכים, יה' מי קיים, לא לקבל בלתי הם לחקור לדקו. חולם ספור מעשה חשך לשמע מחכים לחמין, הם עדות המשפל נאמנה כי. הם אך לא חמלא קחיות פניוות לו מלוכות. וחמותי תופיק חומן להיות לי כידיעה בהוכה, הם יבוו משפטים הנאמנים בעדים רואים. או לבים שומעים מבדים רואים. (וכבל עורכתי ע"ז בזכוכד הבדפס בשמי בזכט"ע "כוגה סילה" מחברת ב' שנה סעבדה) — קן אלי, אלי נפשי חוסי בי כי לוחב חקילה חפשים לבכי, חשך ע"כ לוחב אלי אלת כל חוקר ולוקם בחמותיו, אף הם פני חקילותיו לא יהוו לפני חקילותי בחלה, כי יודע אלי שגם אלי העמדתי אלת חמותי לפני כם משפט החקילה החפשים לפני. אבן אלי מלאתי בלבי חמותי להגדת חבותי ושמחתי הגבול חשך גבלו חכמי הסגיון לחקילת סגדות, ובתוך הגבול הזה עול מלאתי מקום להתחזק בחמותי. ולעבור את הגבול הזה, הוא בעיני דרך קוטה מצקט בדוח חקילה חפשים יתר על המדה, מופת למודי על דבר המופלא מהדום בזמן הן הזמים ובכל זאת הדע גם זאת חשך כל אים שלא יעלה בלבו חמותם בחשך שפרו לו חבותיו, הם עדותיהם לא נאמנו לו, הוא ילדק מאד בעלות בדוח החקילה החפשים על מדוס הרבי קדס, לחקור ולדרוש על סבות ומסובבות, על מקור מולא כל דבר חשך גבו, לחמותכו. — והבה כח, כולה לבוא הבקורת מחכמי התולדה בזמן הזה, כי פתאו לפס חבדות בשמים ובארץ מעולם ועד עולם, לרחות בהם — בלחו על לדס הרחמן — מקור העולם ועד קופו כל חשך יחפולו. כ' נפשי שבעה יעלאו הפערות מיוסדות בשקלת דברים חשך יקבעו מקשך מחמרים, וחשך יקחו להם מכל חשך יבחרו. והשלה, בהגליהם יחמוקו. ולין קן לתכוכת רוחם הטן לשחוך בניהים עתיקים ולקבץ לבבים נפרדות משפים רבות בנפות העולם, לבנות בניהים חדשים תחת הרחשונים חשך עמדו לנגד חלפיהם שבה. — והנה בכל לבי חתן לפועל המבקרים תחלה הלדק ממלבם. אבן לדמה לדרוש בלדק גם מהם לדון

גם אם סמחמירים לכף זכות. אם בעלי כפם סאם לדעת תוכן רוח מחמין
והרגשת מוקרו. עליהם להבין כי גם המחמין מזה לא נבער מדעת הוא.
עליהם להכיר דבך חקירתו, ולסוקרים כחפשית גם היא בגדולי הגיון המובנלים
לאלפי. — ולוא הוחילו בעלי שכי המלבים האלה לחת זאת על לבם כי עתה
שלוש חומת היא בין שכיהם. בחין קנאה ותחרות מעבר מזה, ובחין לענ וקלס
מעבר מזה. ולא התחזקו גם שכיהם לקחת קרניהם לנגח יחדיו כל מתנגדיהם.
לא התחזק מי מהם להעביר את שכנגדו בחזקת היל לדעתו, יען ודיען ידע
כל אי"ה כי הסכרת בלאה יגופה והוא לא יללח. כי גם שכיהם ילקו כאי"ה
ממנה, ולא יחון בידיהם רק התחומה בקבלת תבותיו. — ב)

והנה התרכתי בדבדי לאה ועוברתי על התלוק הזה אשר בידינו,
להראות כי התלוק הזה לא יצא לחלק לבבות בידינו. ועליו תכוות
לו בדית להבא ושלום. ולמען תגיד לו אשר בפלאתי להראות דבר אמר
אשר לא פלאתי להראות בחספטו על ספרי "ק"ז" (בהשמר מובות 8 לבנה
הזאת) כי יבוז לכל מחקרי לאמר: "לא יצא (מאבר ספר הזכרון —) י ל י
ח ו ב ת ו בחקרו — על הכותב תכלית תוקבא"פ ומערתה להעמיק חקור
בדותה ופעולתה והקבות אשר הולידו אותה ואותן, אשר רק על ידיהן נוכל
להוליך ומפנו מה תכליתה ומערתה". — התכבי לא יצאתי ידי חובתי בהשר
לא בחתי ולא הבחתי לחקור על הקבות אשר הולידו התוקבא"פ? ובאשר לא
בינתי על החקידה הזאת, כל בניני להבליתה ומערתה? הערם הבין מכל
ספרי זה כי תכבי בעבני לאמונתי, לא ידע כל קבה אחרת אשר הולידה
התוקבא"פ, זולת אותה אשר הולידה את התוקבא"כ. גם אתיהן מרועה לאל —
אלוה מוקד אדון כל המעבים כתבו. פי אחד, אלהיהו אשר הולידו מאין
עליה ומבית עבדים, כאן לבו אל לב, ע"י נאמן בידו — הענו מכל אדם תורת
אשר בכתב ופידוקה בע"פ. למען תהיה אותה שבכתב לבלי מחזיק בדבה,
מוקר כל דור ודור, ע"י אותה שבע"פ. לבלי מחזיק שברכה הזאת
שבע"פ, ולא קללת כל תוכחה המעותלת להתקדם, אשר כמו זר תחשב
בעתך הזמן. הערם נוכח לדעת מכל אשר הרבותי לדבר בשם ובידוד לך
12. 13 כי כל ימעי וכל הפלי הוא להראות אך את הטעות אשר הליג לי כבודו מהלבו?
הלא רואה כי התחזקתי לך להראות כי גם לנו מעלב תמוכתו דבך ומוד
לחקידה חפשית. ואם תומם לא הרבותי להעמיק החקידה בכל פרט, יען ספר
קטן תוכתי להוליך הפעם ולא גדול כדבוק לחפץ הזה. בשגם ידעתי אשר
לעודי הקריטיק בחקרון תמונה, הם לא יעלו לחֹבֶם טעם אף אם תרבה
כחול חקידות עפ"י דבכי, ולחם די להראות בכלל כי גם לנו לב ודבך לחקור
ולדרוש ולעלות בחמונתו טעם מוקרי לחפחרת אדם בכל זמן. ואף גם זאת
ידעתי כי רבים הם עתה אשר יעקוקו תואר "החופש" מכל חקידה אשר תתן
מקום לחמונה. והן הוא אשר תמיתים (קאנסעקווענץ) הם בדבכם זה —
כפ"ת גייגער ופילפסע — לחקור גם על הקבות אשר הולידו התוקבא"כ כאשר
הית לפניהו. ובדבכם לא יבלר מעלות את אשר יבקשו, בזמן שהכים עובה

ובשלמות הכבד לרוחות עמוקות. וידעתי שלמענם תמחית דברי השועלים ולפי כי לם תרבה עליהם כתבתי ובהבה. — תופס עיקר תפלי — לא תכאב מחלוני — עיקר תפלי היה לעורר תחי בני תמותי תפך רוחם לא ידעתי עוד כל דרך תקיים בחמותם, בחמת תוליכם בבחד ובע"פ, תפך הרגילו לותם להסליך כל דבר עקובי, תחבי גוש ולהסעיק לך בילדי זכיה. ע"כ לא יכלו בהגליסם לך יתלו עלמם בחילות הגדולים תפך נעשו לסם לפל כל מזבח, תפך עלקו בית ס' בקום מוסרו. ועל דרכם זה — בדרכו הטבעי — העמיקו קרח להקדים כל תפך פניה תפך יסדיך לפניהם לור תכמת תמוקתו הטהורה. הן בל זאת רחיתי ונתון לפל לבי לעורר בצדם לפקוח עיניהם לנקות כחם לתקור ולדרום ולמלוך פניהם בית הגדול תפך לע"ע ייגעו בדי ריק לשוא גו בלי דעת — תפך ע"כ תלחתי נכון להליע הדברים בחופן תלחה דרך החקירה, וקלחתי לרב ותלמיד. הלומדים גם הניהם תקיות כחלה — כי ידיעו לפניהם. ולמען עיקר תפלי וגם למען הגדל תלבי תמרתי לבלי התפתף בחפך חלחה בכלל דרכי התלמד והלומד כי תם לסוף ולעשות גם תדבוייפוכטען לעורר על הטעותות תפך בין חלה תפך הליהם כוונתי דברי בהחלטה — לתקן, ולהגדל גם תלבי בגד הקריטיקער החפשים. ובכל זאת שמתי לפעתי להלוך מהלך הטבעי, בהלך בפשות ושכות בכלי חלה הטדברים. תחד כער טשוטע בהעיוות טטהות להקדים תם ולהכבות, ותחד זקן טוסך בחלה וכוכבם וטנהיגם לעזרו ולהגיע בקוף דבר חל טחוז תפלו: להגיד את פני טדין תכמה, ואת חוקיה ביהם. לגלות הלוט לפני עוסם עיניו — והגלוי לפני חוקר בחלה. ולמען היות תמיד בדרכי תפך התוית בלה 4 לפני כל לפני חוקר בחלה. ולמען היות לך לעיניה לחלוידיהם ולא לנוסחים חותם על תכמה. שמרתי גם הני בדרך הזה ולא חנה. לא תדרתי בכל תקירה פרטית עד תכליתה ולא התחזקתי להרבות רחיות לא טספיה ולא טחקירת התולדה. רק הרחיתי דרך התקירה ותלעתי בכלל תולחת הטבקש לפעתי, וגליתי טפה טהסיעה תפך קניתי לי לחכי על דרך תקירתי. הני הלעתי בכלל תוכן רוח תורתיהו ושרשיה עפ"י טיעתי, הפרינסיפ הטוסרי תפך לה, להכיר יקרת חפוץ בעלמיותו ובמלבו: למאמר הנבואים בעולם הגדול. ותחת חלוה לחד עוסק כל חלה, חלוה טוסר הטגדיר לפעת בהסתילו לרחוה כל נכסי רוח לעשות טספטו. — תלל הזה הולין עם טעוטה טדית עבדים (היין לילך פתן קטעבטוטנק פתלינייק) להיות לו לעם קנלה טולכת בהכית בסיכל קדשו העולם הגדול תפך כלו חומר כבוד להחדם בטיהו. והנה לחפץ הזה כתן עוז לעטו — תוכתו תפך ע"י בדך תם העם הזה בבלוש. בלוש חוות ובכה לכל לדם. תוכח ומלות בתמותם כלחיות תפך כח בהן לחבך עוסקין לעוד להם בכל עת. תפך יעשם חותם החדם וחי בהם בכל מקום ובכל זמן ע"י הסתבע"פ, ולא קיוות בהם בהקדם תמוכות (לד 28 והלחה) ובהיותי בזה עורכתי על הולחכה הנפלחה על כתיבת התלמוד לפפך הזה וחחילוק שביהו לבין הלחכה

היל סחזקה, ומוכרו ועליו גס סוף. ומה דינו לגין שאלו קפדי הפוסקים, שאם סניחו אם סרוח ומעלו סחמוכות להסקקם. — סגלחי סיום לסבודו אם מסקדוחי לאם מסלו בי בכחבי עחמרי זס. — "עחמר" לכלף מבוכי זה סקפלן, כי בכחב בלשלוגם קק לסיות חרגיקעל בחס"ע כוגם סידה. וכלפם בפם לשליחו סגזע וקלוט כלקל לפוסי גחליליען. לאם ע"כ ועל לאם ילידי חמו"ל קי" לאם וכמעט לאם בגפו מסקרון עוזלים על ידו לחמרי להפשיקו בפ"ע. וכן עפיתי: פלחתיו כשאם הוא לליידקוסכען וכלפם. ולחמם כי בדבר לאם תקלתי הבדם מקומיתי לאם הקפם בחפעו לאם לפני בפסקה, ובע"פ לפני בני סיקר כי". כשאם הגיד לי: סלחמם כחם מכחתי עחדם לי להלין בחלכתי, להליע מפסדות בקצץ לפי: מכחים יפחתו ו לחם לקחי לינכם לי לחם ולח קלם, לחי חלין מפוגפי. לו הלן חוחי לכף זכות יחשב: חולן גם יד פלפוק פלח בפני הבחבר, היחם לפעחים בחעל פזה. לו חולי עוד חה וחם לאם יבניל מפקל הפוכח על הבחוח. חולם ע"פ מפפע פזה בין לחביים. — אבל מי יחמוך בי, להטיל עלי בחוב לאם יחם בוח? ולף כי עוד יוסיף לחוך: בבל עוד לף עפיתי כחפלו לף ילפתי ידי מוכחי ? ג).

ולאם בוסיף לחוך: בפפלגם לאם פלחתי בלל 50—54. על דרך פכחב"ס ז"ל בידו סחזקה בפלגם חעל. ועל לאם בוסיף עוד לף פם לבדר דבריו בחוכחים בלעגו עלי 7). לפלגל רחפוגם לחם עפק חחכי גם בבוכר הנקל הזה, לאם היח לו לבה"פ להלל בפעד הח לאם בפויתי על דרך בפלמוד בחפוגם וכל דרך חבור בכחוב. לאם לכחה כי חלף חן בעיניו בלאם בלך על היקוד הזה להיקף בלגם: "חי בחיר וכו'". — חולם פלחת לגיד כי לב לי חלה לרחות לאם כבודו לף פם עיניו החולחות, להביט בכל דבדי לאם בפם להביאם. חלכי הטיבותי בפם על בפלגם הגועפה: חח היח חכחת יפלגל? לאם לפעתי זאת היח: קבוץ וחפפות כל הידיעות חתורת יפרגל וכוח עחה, לזיקעפה בלגם. בינח חכלית חחוכות חתורם וחחלות היח לפעלות לח הפה הזה, בפחוכ לוחן בכ"ח וכב"ז, על חבוחי חעלות הפוכר לפי הפקום וחזמן. כלומל, בלגם בחחוכות יפכם עכיכים לעכות בפם, ולחלות בפם לפי חלה ולינר חוכר בפקום וזמן הפוח — חעפ חוכרי הפקכר לח כל חלה בחחוכות לזיקעפה בלגם. לאר זאת היח גדר הכחם חה. (פייכע ווייקעכפאפע חיזע. חין, לח חייכעפ זיקעפה גענלרכעפעפ ווינען) והחכחם הזאת בידיעות תורת יפרגל וכוחו היח ליפוח "חכחם יפרגל". והיח חכלית ידיעת כל בלגם בזחנו. והחכלית הזאת היח לאר חוכרי לחלוח תחת לבחן חז"ל: "בעלי חקופות בבכל דור ודור" (ל' 58) בחקיפה בכל בידיעות הבפרלות לזיקעפה חלופף לאחל בלגם בבוחו הקופה, ולאר יגיע לם כל. חבכיל חחת דורם חורתו בזחנו. — חחכם בן, חקיפתו זאת חו חבורו זה לף יעחול לכלה, כאשר לף יעחול הזחן בחהלכו לבחות ליוכי החוכר. בבחות הזחן לח בעחו לחם ליוכ חוכר חדם, יבוה חבכיל דורם בעחי חורתו לח בחעחים הקודחים. וילחלף לדורו, בעת ובחן גם הוא לקבר לח חחוכות חורתו לפי לורך זחנו.

ויתקוף גם הוא לקיים מליהם לחכמות יקרלב. ומאד היה מרמב"ם ז"ל מגדול מאד בזמנו ומאד מהל ומאד כלם מלחכתו למפלחתו. ומאד היה הכב כי מקדמי קכמקם ז"ל ומאד מרבים מזה לזמנו, ומהל מבל לא כלם. ומי יודע אם יש בדור הזה אחד מאד בדומו ובכומו לעשות זאת. ואין כל דבר הזה קומה לדבר מכ"ל בפפדי מהלמוד ומאד הם יעמדו לכו לכלה בעקום מחוכה מפיהם בע"פ. — ומלחתו על מרמב"ם: "מי מתיר לו" — לא מבין לפי דבריו, למה הפד לומה הפד על מרמב"ם ז"ל. וכי הוא היה מרחמון לכתוב מפקים הלא קדמוהו גם מגחונים כיד יהודי, וכד מעמון קילח. ומיד מעלי" ועול ועול. ואם הם כתבו רק על עקלעות מחדות בתוכם. ומוה ומה וכלל הכל, מלחת יפא הוא עון כלם? ה)

ומכם כבר מהלכתי מאד ומאד פלפי מכבי. ולולא זאת מפלתי למליע לפפיו בזה הם מאד מהי עפ"י פיעתי לתת יקוד לבלחיות יקרלב עפ"י מקיים בדברי יניו. חולם להערה כבודו בעפפנו לא חוכל עלוב לדברי מכל וכל. ומגיד בקילור יקוד מדבר: לדעתי מעניו הזה בכוב ומעולם ומכופל בתוכם: בפתי מרפות התוכחות. בפרפס "כי תוליד" בפלר ותתחנן. בפ' "ומיה אם שמוע" בק"ם. בפלר בלבים. ובימוד בפ' מחזיה. ומה הוא: לכל עם, יש רוח מעופף הוא לעם, והמגביהו על רומו, ואחר יעזוב רומו, ויפול ולא יוסיף לקום. — חולם רוח עם יקרלב הוא למלחות אחרי מלכיו להפפיל לרחוק בפגניהו לבפת. ותעולה מדבך הזה היה להוקיל מעלות הלדם בפפנו מעל כל דבר הטפל חליו. כל רכוש וקנין ויחוס מלוכי אחר מעליל לו מלכיו אחד המוקרי, להיות לו לכלי ולמלעי לחכליח המוקר. ואם ישמור העם הזה את רוחו זה, יפק לנון מאלהיו לחרבות לו החלעים. ואם אז יגבה לבו ויעזוב רוחו, ישוו בעותיו, ומצלכי עוזו אחר הוא בועט בהם בהעותו. ומפני יד תוכחו בדד יבד, ובגוים לא יתפפד, ויהי למרמס. חולם בהיותו בזוי ומקוי על לא עון בה, יתעורר בו רוח להפבת עלמו מכעוט בלב לדם, להלליק כפפו טהוכה ומעון, ומכפ מעכיו בלא מפפע. ומפם יבקש את ה' אלהיו, וילקפו ברוחו אחר עליו מאד. וברוחו זה הכפלה לחיות ולקום לחרי קבע יפול. וזה קול יקך עם יקרלב בדוחו זה הכפלה לחיות ולקום לחרי קבע יפול. וזה קול מפל מכמ"ל להמפיל את יקרלב ומלכו כיכח בהחלכו התמידי להמחדק ולהזופק חוק על ימים בעלוחו. ויחפר חוכו על יחפך, ומקלה גבול החפך, חוק לו. ועל הדבר הזה כתקפם רועה נחמן מפם דבכו ע"ה אחר בחה בעבי עמו בחלחם הקפה אחר כגלו חליו החלחים בפם אחי אחר הפי "כלכם מז"ל. כתקפם הכועה הזה לאמר: חוי! מי יקום יעקב בלכה פעמים קלם? על קהלחה לו הקב"ה מדום היכם ואמר לו: כזה בלה וקדם עמך! — יעבה בא כבודו. אם לא יבחי גם יד חובה הד פולני להחגבל ולומר גם לדום קען דגדלה? אבל בבי כי הגיד לי כי כבודו יוקיר גם חלה. ועב"ח יבחה אחר בהפריבים קלי נכלל כל עדה עובה לעוקר בזמן הזה. בהכרת יקרה חדם בעלמיותו נכלל הקופם הלאמי ומפפנו הקופה קען וגדול בימום מלב ומפפחה ועוקר. וכותן

כבוד לחכמים ולדיקים, וערך עוסק בתפלה. וגם לעומת זה לדק ולזי עוסק תמיד במלאכת העסים, וזכה לזוב יחול הגאולה. וכתב בעהם חלק יכתבי כל לתעיר דבריהם מועטים לדוה קפדו "עם עולם ועת לדבר. תמיד לם תמיכם רחוק לכי מאד מדלכו כתמיד תמרתי, בכ"ז לוקיכו מאד עפ"י תקיכותיו הכפלאות, ומכלו היסיד בכוח יקר לתקן בחשת ולהועיל ולא לך לחדם ולקלקל. — ולין כפתי להלחם אתו בזה לך עפ"י דכבו תעובר על חלה: ג' לא תרחם בתיעתו כל דבר פחזיזוועם וכך פ"ת בכוח כוח וחייס מיים בקטיים. ד' וגם הכוח תמיד תמיד ליחסו להעם הזה בתוחל לתוכם היחוד. לף לתוכם כי כן היא לתוכת היחוד כתמיד תמר, תבל עוד לא תלא בזה לת כל הגדל. וגם בזתן זתכים עובדי תימי תלכי יתרחל על היום הזה בתלוע בכו לתוכה ולף כי קבלת הפתיחות — לא בתמר הכוח הזה, ובכ"ז לא תדל יתרחל תסיות יתרחל ? ו). ג'. תם הועיל בתמיד בעל תפעם סדתים תפני לתוכה, בתתו חמת זה תפעם תכון לדחות לתמ תחתכו כפועם בעתו על דבר לתוכה, כלתוכת הגאולה? — ד' ולדבריו, לם גם כיום יתין לדחות לת תי תליכו עוסק התוקים לחתות כפשו — תוסר לחילצון — תבל זה תליכו תודה בחיוב התוקים הלא הוא היכו תודם בתוכה. ותוהו יש לדחות כפועם בעתו. ויבוא לתמיד בכח תתכו: תפתלת תתקתים ז) ה'. וגם עלתו לכתוב קפדים לסדחות קל קוטות, כפלאת היא בעיכי, לתי יתכם? לתלוסד בתוכה הכותב קפר בלילעלטור התלמודי? הלא הוא יש"י בעיכי עלתו כרתם עפ"י גזרת התלמוד, לם יתחזר לך להקל, ולא כתמיד יש לפכיו לפכיו תכלו פעם להקל תבל גם פעם לתחמיר. ותי יקכם קפר כזה? ותי תליכו תלמודי לם גם יקל בא יתמעו לו כתמיד לא יתמעו בלל לתלה התקילים תדבים תפכלם התלוכי. ח) — הוסם זאת תמיד יען להתזיק בלתודי התוכה תבכתב וב"ע ולעתותה קכין כל פעם הזה, וללמד גם לתים בכתבי הקודם וכל דבר הכלכם להן לגולכן ולגולך תכוך בכיתן. (דבר התלוה והתחויב גם ע"י גדולי הפוסקים תמר הביא גם הב"י בתו"ת סי' ת"ת, ויו"ל סי' רמ"ו. וכפסק כן תם בש"ע. ורתה תקובת תלגה תכי"ת סי' ל"ה ל"ו —) טובה עלתו זאת תאד תמר (וכן כל הדבים העכוכים בקוף התמאר "עת לדבר" לחזות לתון קודם ותקות הגאולה ולדבר תבדת כל יתרחל תבדים תם עובדים תתם! —) ותי יתן שתוע לו! "הגולי לותי עזבו ותת תוכתי שתרו" תתרו חז"ל בשם ה' תלקי יתרחל. ותך תזאת תקוה כתקפם להוסיע תקופת עולמים.

כנפש ידידו מכבדו ומוקירו

ישעי' מאיר כהנא שפירא האבדק"ק טשארטקוב והגליל.

ח) לא רק דעתי חויתי זאת כי היא גם דעת חכמי התלמוד תמר לתתו כל תם שתחיל תלמיד ותיק ל ח ד ש תלמ"ת, ותם כן גם התחדושים והתקנות הנעשים בשתים תאלו הלכה למ"ת, ועוד זאת כי תתרו תלות בעלות לעתיד לבוא, ולולא היו התלות רק כנוף התשתכח לרוח העם והתקריס תיך עלה על לב לחמ תתם לתמר כזאת ולא הדיתוהו כתפר תורה, ועוד כנות כתלה תבר יוכיתו כי

כלפי חשבון של מעשי המצות בעניני ואת המתשבח בכורה שיים, ואם כן לא לומרתי כי שקר נאמר לפרוטינו כי אם בי עוכן לתך להכלמיע, ותן לי עוד לתרגות דברים נוסף — המו"ל.

ב) לדבריה החלם נפלאו ממני ולא תצין חיכה שליש החוקר עם המחתין שתרי המקיקה והלשיפה הלא תחקה הוא המחתין אן לא מחתין הוא, כי אם יחזיק בקבלה תחזיקו שתרי המקיקה והלשיפה הלא יד ע"ש ואם ולא יחתין ולא הוא החוקר גמור לכל מעשיו, ואם לא יעשה כולה לין יכנר החוקר לא תקיקה? — המו"ל.

ג) ואם כן יתן גם בחוקה שכבר חודם כי לא יגיל יד חובתי ד"ת ח"ו, כך יתן עתה תגוע לא יגיל יד חובתו ודברי המקונים עומדים כי על הכוונה „ת כ ל י ם תוכשב"ם ו"ע כ ה" להעתיק תקול גדולה ועטולה, ואחזוק למעשי כי כל חיים שופע יהיה לי כי לא נוכל לעמ הם כ ל י ם בלתי אם בחכלה הרחמים, תיינו שמצא תשב שוליים את הדגה, ואם על עמוד החמונה נכונן נבינן, כי גם ה"וכשב"ם בהתורת שבתות, ומטעם אחר בחנים תלת תין עוד כל תקיקה ולריפה בחכליה ומעלה, החכלים והמעלה הלא מצותרות „והנים בה יומם ולילה כי ליה חייך וחורך יעיך", תבל בדחוקי על שער בשבר כי המתבר החכם יגיל לאלקיו ובחכליה ומעלה שלמי לבי: ותיפו הוא המחקר בגלגליתם ובגחה תשב בלוי לנוח בחחלם? — המו"ל.

ד) לא השלה תמרתי כי אם החמונה בשלחה מעל, וגם יתח לא תתן תיכה עלה על לב הכוונד החכם לחשוב כי לשנות לנו הלא משעי דבתי ולא לעג, ואם גם בחכוך משעי כי חיש לא יגיל יד חובתו, עוד לא לללעג יחשב יתח. ומה גם תקרי תשב השמעתי בשם אלה כי תביב שעולתו ותשים עליה החשללתי חשלה בזאתה מי יתן ויעבור גם יתל הרגלים כמוהו, — המו"ל.

ה) שחלתי „מי תמיל" שתכן בלך על הרמב"ם ולא על יתר כוחנן השקיקים, כי לא לנד פי תעה לא עשו חת כל תמונה וסיתו כשכונה, כי רק בדברים תמיים תשב נשחנו נעם הסיח הנוגע תין לעשות ובדבר הזה לא תצעל אחולה ולא יחיל הלמוד, לא כן הרמב"ם הוא ה"מורה ועשה זה, כי תחכי חבורו תין עוד חיץ בחוקה צשקלת ושרית כי אם כחשב מין עשה כן יקום ומעשהו זה הוא לא לכזם יבחיל בחשב תעכתי, גם ועוד יתח כי הוא לא השמיע תמקור תשב ממנו יתח לא כמו עשה השוללים לציון, ונזה הבא מלול כי תרחה לעין כל כי תשלו עלה יוסיפו עוד לבקש דבר חוק ומשעי מחשלמות ניהיו זה לוגב חס מהיל, כי אם משעי תשב עם לשניהם כן יעשו, הם הוא עום עולמים לתורה. — המו"ל.

ו) תבל הרום לא נשבח תף רגע מקרב לב בני ישראל תף נחוזק נחמונה החליליה והשפילות כי סוף סוף הוציאו את חלפי מחלוקים או עשיקת קדושת למרום מלשנו, ואם כן לא ה ם רוח החמונה תך לא נשבח. — המו"ל.

ז) לדבר הזה יקלס לי קרב הכוונה אם לומר כי לא יכל לשוף דברי, כי לא עלה על עני למשמיע כי מחה אם תיש נשמעו משעי העם כי אם כי מלקה לכל העם לעשות כותה, ולוה גם תמלתי כי ישמו יתח, גם את תינה דומה בדמים הזקת למשבלת מעלים, הדברים תשב שמתי לחדש החמונה תם כלם נחתת העם יקודם (נחעילחלישעם) וכל העובר עליהם הוא נוגד ע ש ו ולמונה נוגד מקרב העם לא לבד פי רמות היה כי אם גם מלוה, בחשר מלוה היה ליקח כל חיש תשב יחשב לבעיני, כגבר, שלא תיש מרמה ורומיתם, ואם יעלה על לב חיש לומר כי על המשלה לבעלים עין מפורים מדלקי יסור מן חשבת כמשבלת מקלים? ממשבלת מקלים חתמר קן לאלה תשב יבקשו ליקח חיש על מהותיו בינו למקום, תשב קן לאלים למשעיו ולא לבני חיש. ועוד יתח מה היה הדחוק תשב תמרתי כי העם לא יקשוב לת בעשר בריתו בחקר מענני גרוקו, תבל שלא יתח יוכל העם לעשות בלילי ויומר. ממשלה המקנאים ת כ ס י ת תם כל חיש לעשות בחשלה, ואין לחיש הלקה לעשות זתת לא כן קר להשוח תם חיש מהקהל, היינו שלא לעשות מומו כחד מהשלה, תחרי תשב הוא הבר הגבים מבני עמנו בן תמונה, גזה תיך כל חעת, לעשל הני תשוב מלת מילה כרחשים לכל עמוני הדם והלוחם ובעיני לא יחשב חיש מעשר הגרים שזתה כישראל, תף תם יעשה כל המלות כי מלוה מילה קודמת לכל תמורה בלה, יהיה מלוה לחזעים, ובשבר לא תחשוב מומו כישראל תז תומלן לנוח בגרים עמנו, לקחת בתו לחשה, ולו לחת בתי לבנו ובבית, הלם בתקנת לנם תיה בעבור זתה ? תך לא! הן לכל חיש הלקה לחיות ולעשות כחשלו, ואם גם לעם שלם, קן ה כ ל ם יגנה, ולא תם נגדל מחיש תשב נפרד מחברתנו ויחלל מעשות כמעשינו — המו"ל.

ח) גם זתה לא תמרתי, כי תם כי יגיעו תת החקים בתשבש. ומוף הקולות לנוח, כי כשבר יגיעו תת החקים נמשבש תז יהיו כי כלם שלמה חלקים מהם ויותר מולדו נחשתם מוסים מחעים תו תועים, וגם כל תלמודי יבר לבך יגיד לזה, כשבר הזה בעלמו הכה בחשם שבוחה תשב הוא תלמודי גדול ורב לפרהו ומחוין בכל יתח יהרון משבש כי עליהו למקול דבר, וזתה קן תמרתי גם תני, ולפוף תומר כי נעים הים לי מאוד לשמוע דברי משבש מפי חיש תמוסים וגדל דעת כמהו, ויודע תני בעלמי כי לא בידי לבבר סדבר הגדול הזה עד תכליהו, ולא עלי המלחכה לגמור, קן די לי כי העירותי המחקר בדבר הזה, יבואו נא חכמים וגדולים ממני ויוסיפו חקור ויטתר לבי גם תני — המו"ל.

קבורת חמור (המשך מחוברת י')

יעקב חיים הגיע ראשו כמשתאה בשמעו מענה אשתו ויאמר: אם לא לרצון לך קחתי את קנה הרובים אתי אעזבנו פה —

היא חשבה רגעים אחדים ואחרי כן אמרה: קח אותו אתך, הן אתה לא תתגרה בהם מלחמה, קחהו בידך ולך לשלום — . הוא שם אותו בצלחתו ויחבקה וישקה באהבה עזה ויצא.

זה הוא כח האהבה הנאמנה, ברגע אחד תשכיח כל סערות הרוח ותשכיח כל צרה ומצוקה ומכשול לב ומפח נפש ותהפוך מזאב ערבות לשה תמים ותורה דרך ישר לנתעים בתחו, כאור מאיר וכשקוי לנפש וכתורת חסד תהיה למחזיקים בה באמונה לאשרם וטובתם כל הימים. את יעקב חיים הרודף והנרדף, אשר שאף נקם ואשר חצי הקנאה הכיאו בכליותיו, אשר מנוחתו נגזלה ויבקש להשבית מנוחת כל יושבי העיר, אותו הפכה האהבה ברגע אחד לאיש אחר, חדל רגז וימצא עז לו בה ותקוה טובה. מי יודע אם לא נתן זבדיה ורבים כמהו כל עשרם וכבודם ונם תאותם לנקום נקם עם רוע לבם נם יחד כפר רגעים אחדים כמו אלה אשר עליהם התענגו הנאנחים והנאנקים האלה באהל צר ובעת רעה. ומי יודע אם לא שב נם זבדיה ויהי לשה תמים לוא האירה לו אהבה כזאת אך רגע. נם הוא רדף ויבקש אהבה אך היא רחקה ממנו, וכאשר רחקה ממנו כן זנחה משלום וישר נפשו והקנאה לקחה טקומה, קנאה חמת גבר אכלתהו ותמשכהו אחריה בזרוע כחה לחכל מזמות ולהשחית באף . . .

דרכי האהבה הטהורה הזאת נסתרו מעיני רוב מבקשיה, כי לא זאת היא אשר בשמה יקראו החוזים מחזות שוא וירוממו תחת לשונם את התאוה וירננו שירי כבוד לזמה ויפתחו סגור לב עלמה תמימה להוציא ממנו חם האהבה בחזקת היד בטרם באה העת . . . או ימלאו קדים לב אשת איש לרדוף להשיג את אשר לא לה הוא עד כי תתעה בתהו ותעשה מרחה . . רק זאת היא אהבה ברה וטהורה אשר יהגה לב אשה לאלוף נעוריה והדבקים אשר תשים היא בפיה אך המה דברי ־ אהבה מזילים טל חיים וששון ואשר . . . ואהבה כזאת קננה בלב אלה מבנות ישראל, אשר לא ראו פני גבר ולא ארחו לחברה בלתי את אבותיהן בטרם נתנו את לבן לאיש אשר בחר בהן, אשר לא בלו הלילות על רצפת בית משחקים ואת ימיהן בקריאת מכתבי אהבה אשר לא צר לב בני הנעורים מכתוב למאות בכל יום . . . העלמות אשר תבחרנה בדרכי התבל להתרועע תמיד את גברים ולשמוע חלקות ולקחת בעפעפיהן את כל המביט אליהן, הנה כאיש מאבד הונו בשחוק לזרים ולעוללים לא יניח יתרו כן תעשינה, לבן יפתח חם האהבה ינתן לזרים ואנשיהן ימצ . ו לב ריק מכל אהבה ורגש, לא כן היו בנות ישראל, לבן היה כמעין חתום אשר לא נפתח עד אשר בא אשר לו המשפט וינחל כל חלקו אשר הצליחהו בכל ימי חייו ויהי לו כאור מאיר בכל דרכיו. אמנם השובה הזאת תלך הלוך וחסור גם בישראל, הן כברק תצא עתה כל מחשבה למפעל, בשעות יעברו ארחות

אשר עברו בהן לפנים בירחים, לא יחכו עוד על הקיץ עד אשר יבוא ויוציא הפרי בעתו, כי גם בחרף יבשל להם הגן פרי קיץ, וכן היא גם האהבה כיום, כפרי החרף אשר לא בעתו יבוא וטעמו לא יעמוד בו וכין לילה יעלה בו רקב . . .

יב.

תְּקוּה טוֹבָה.

כאיש אחר היה יעקב חיים בלכתו אל רבי אהרן לבקש עצה ועזרה מפיו. כל כעשו והותו וגאותו וקנאתו אשר ענו לבו חליפות ביתים האחרונים ואשר עקבותיהם נודעו עוד על סניו אשר נפלו מאוד, ונשקפו מעיניו אשר לא נחו בחוריהן כמו בקשו תמיד את הצר המסתתר אשר יניח פתאום מקום מחבואו לקרוא מלחמה, והפיצו זיקי איש כעיני חולה מַכָּה בקרחת או בשגעון, כל אלה עברו כענן כלה מרוח פי אסתר אשר שב ויטהר גם לבו ורוחו.

איש תפתה היא המריבה, תאכל ותבער כל לשד חחיים ותשוד מנוחת חלב ותביא תחתיה, מפח נפש ופחד — תמיד, ועוד זאת כי תַּכָּה בעורן את הנופל בחרמה לבל יראה כי על מוקד העלה בידיו או ברוח פיו יוקד הוא ויהי לבער וכל קרביו כעשן יכלו, כאיש חמות הקורע מלבושיו ושובר כליו היקרים בחרות אפו ולא יזכור כי את הונו וקנינו ישחית והאיש אשר עליו יקצוף ישמח בלבו בראותו כי שונאו יאבד הונו בחמתו וגם כל רואה ימלא עליו שחוק פיו.

מעת אשר נרחה יעקב חיים משאתו בפשע שפתיו היה לבו מלא רגשי נקמה ומזמות רע עד כי לא התבונן כי ילך מדחי אל דחי, כי בחבלי פשע שפתיו יתמך עוד יותר מיום ליום וכי היה למגור מסביב ושמו לדראון, מלשין היה! בתועבה הנבזה והנשחתה מכל התועבות אחז, להכות את אחיו בלשון למען השיב נקם לצריו ובכל זאת חשב נפשו כאיש אשר לו המשפט והצדקה, אחרי כי יבער חטאים מהארץ, הן גם המרצחים ביערות יחשבו את נפשם כבני חפש אף כי כל ימיהם דאגה ופחד מחמת הרודפים וכלוחמים המה בעיניהם נגד המשפטים הרעים אשר נתנו לבני האדם לענות בהם בעת אשר יריהם דמים מלאו ויצטדקו כי יעמדו על נפשם בפני לוחמיהם, כן הצטדק גם הוא בלבו בעשותו הרעה הגדולה לאלהים ולאנשים באמרו כי על נפשו יעמוד מפני רודפיו ומעשהו זה חשב לו לאמץ לב מאין כמהו. גם לא זכר למי עולל כה? לא על רודפיו כבירי הכח הביא שואה, כי אם על נפשו על נפש רעיתו ופרי בטנו ועל עניים נקיים מפשע אשר לא גמלו לו רעה מעודו, רק קול האהבה העירהו פעם אחת משכרון משגתו ויראהו כי אל בור שאון כוגן אשוריו, וכי הבור הזה יפתח עוד מעט את פיו ויבלעהו אותו ואת קנאתו ואת שנאתו וגם אהובי נפשו אתו לנצח ירדו ויאבדו. כמובע במצולת ים אשר נצל פתאום משטף המים הזדונים בעזרת יד עוזר כן היה בעיניו.

— לא אשוב לעבור בים צרה, בארץ נושבת אבחר לשבת — קרא בקול

בלכתו וכן גמר אמר וילך בצערי און ובלב מלא בטחון ונחם אל רבי אהרן למען יתן ידו לי להושיעו מרעתו. ובכל עת לכתו אשר האריכה עד שלש שעות לא עלתה מחשבה אחרת על לבו, רק כאשר עמד לפני פתח רבי אהרן עלה פתאום רעיון על לבו: היאתה לי להתרפס לפניהם בעת אשר ידי רב לי להכניעם תחתי?— אך הרעיון הזה כלה וילך ברגע אחד ויתקצף מאד על נפשו על כי נתן לרעיון כזה לעלות על לבו.

כפתחו הדלת יצאה לקראתו אשה זקנה כבת ששים וחמש, קשנה ודלת בשר ופניה הפיקו תם וחנינה. הוא הכיר אותה כרגע כי היא אשת רבי אהרן, כי לפנים בהיותו בישיבה מצא ארוחתו בבית הזה שני ימים בשבוע, ויחפוץ לדרוש לשלום לה, אך היא בהתבוננה בו נבהלה ותסתתר מפניו מבלי אשר דברה אליו דבר.

הדבר הזה אשר עשתה האשה לו בלי אמר ודברים הכאיב לבו הרבה מאד מכל גדופי איש, הן הוא ידע מאז את לב האשה כי טוב הוא מאין כמהו, וגם היא תקוץ מפניו.

— הנה כה נפלתי פלאים!— אמר אל לבו באנחה — עד כי כל רואי ידודו מפני כמפני מלאך בלהות, אני אמרתי אתעורר ואפיל פחדי על חנפים והנה גם ישרים יתנודדו ויגורו מפני, גם האשה הטובה הזאת אשר אולי לא הכליטה פני איש מעודה ועד היום הזה גם היא יראה ופחדה ממני ותמאן אף לקבל ברכתי!—

בחשבו כזאת עלה רגע רעיון על לבו לשוב על עקביו כי אמר: אבדה תוחלתי מבני אדם, כי המה לא יאמינו בי ובצדקתי ולשוא יהיה כל עמלי, רק חרפה ובוז אמצא ומהותי לא אועיל, אך את דברי אשתו זכר ויאמץ לבו לשאת ולסבול גם חרפה ובוז.

— את מי תבקש בזה?— שאלה אותו אחרי רגעים אחדים נערה כבת שש עשרה שנה, היא בת רבי אהרן אשר גם אותה ידע יעקב חיים בעוד אשר היתה ילדה קטנה, היא לא פחדה ממנו ותבט בו בעיניה הטהורות כתכלת השמים לשמוע מענה פיו. כל מורשי לבבו הגו תודה לה על כי הביטה בפניו בלי טורא, כשקוי לעצמותיו היה מבט עיניה, בראותו כי עוד לא כל איש ירגז ויתר ממקומו בראותו פניו, ולולא היתה נערה כי אז נפל ארצה ויישק עפר רגלה, כה היה לבו מלא רגשי תודה, והמה העתיקו מפיו מלים ויתבונן בה זמן כביר בעינים מלאות דמע ואחרי כן הבליג על סערת רוחו ויאמר בקול תחנונים: את אביך אבקש, רבקה, את אביך — ובדברו פרצו דמעותיו מעיניו למרות חפצו.

— את אבי תבקש? אבל הוא חולה ומחלתו אנושה—ענתה הנערה באנחה מקרב לב.

— אביך חולה! האיש האחד הישר באדם אשר בו שמתי כל מבטחי חולה הוא ותקותי מה היא?— קרא כנואש מתקוה.

— האם לא ידעת זאת?— שאלה הנערה בתמהון — הלא שלשום

אמרו תהלים בשלשה בתי מדרש והאלמנות הלכו על בית הקברות להתפלל בעדו, גם שנו שמו ואתה לא תדע כל אלה ? —

— לא ידעתי כי חוץ לעיר מושבי — ענה יעקב חיים וכלימה כסתה פניו כי רחק מעל עמו, עד כי לא ידע מכל הנעשה בעיר, ויעמוד על עמדו שקוע במצולת מחשבותיו מבלי דעת מה לעשות. אחרי כן התעורר וישאל : אם כן אין כל תקוה כי אראה פניו ? —

— חלילה, חלילה ! — קראה הנערה בחרדה — אתמול רוח לו מעט והיום דבר עמנו, חכה רגע פה ואני אלך ואשאל את פיו אולי יבקש לדבר עמך — מאחרי הדלת שמע יעקב חיים קול הנערה הנעים באמרה : אנא אבי תנהו לבוא הנה, נחומי נכמרו עליו מאד, הוא בוכה, הוא אמלל —. כמעט קצף יעקב חיים עליה על כי אמרה כי הוא בוכה, הוא אמיץ הלב יבכה כאשה ויראה דמעותיו לעין זר ! ובכל זאת הוסיפו הדמעות להתגלגל מעיניו למרות חפצו.

— הביאי אותו הנה — ענה החולה והנערה מהרה ותובילהו החדרה ופניה נהרו על כי חפצה נעשה.

— מה תבקש ממני ? — שאל אותו החולה בקול חמלה בבואו לחדרו, אך לא הושיט ידו לו. יעקב חיים זכר כדאותו זאת כי הוא מחרם מהקהל, ועורקיו התגעשו מקצף אך הבליג על קצפו וישב את ידו אשר הושיט ויקרא במגינת לב : חנינה, חמלה, סליחה ועזרה אבקש, לא למעני כי אם למען אשתי ובני —

— לך הצדקה לבקש כל אלה גם למענך, אך במה אוכל להושיע לך ? הן בלי ספק לא נכחד ממך, כי אז ביום האספה נסיתי להצדיקך ולא עלתה בידי, ואני מצות תורתי אשמור אשר צותה אחרי רבים להטות —

— לא תהיה אחרי רבים לרעות — צותנו תורתנו.

— אבל אני אך איש ולא אל אני לדעת אם הרעו במשפטם זה —

— אם כן תדיחני גם אתה מעל פניך בחרפה ובוז ולא תחפוץ לתת ידך לי להצילני מרעתי ? — קרא יעקב חיים בקול כמו חפץ לאמר אני נסיתי לעשות כל אשר היה לאל ידי ועתה לא בי העון אם אשוב לדרכי הראשונים.

— כזאת לא אמרתי — ענה החולה במנוחה — רק כי לא אדע במה אוכל להושיעך, כי לא אדע עוד מה חפצך —

— חפצי לשוב מדרכי — ענה יעקב חיים ברגש — עתה ראיתי עותתי ואצדיק גם אני את שופטי נפשי, למצער הֻכֵּיתִי בשגעון ואתעה מדרך ישר אך אסתר אשתי פקחה עיני ואחפוץ לשוב בתשובה שלמה. אמנם חטאתי אך שערי התשובה הן פתוחים לכל שב וגם אני אחפוץ לשוב בלבב שלם ולא רק לשוב מדרכי כי אם גם להיטיב את אשר הרעותי. בנפשי אשבע כי אוציא את האסירים מבית הבור ולא אשוב לגרות מדון אם אך . . .

— אם אך ? ומה הוא המחיר אשר תבקש ? —

— לא אבקש מאומה כי אם כי יקבלוני בתשובה ויסירו מעלי את החרם אשר הרחיק כל איש מעלי, ואז הנני נכון לעזוב את העיר ולא אשוב אליה

עד עולם, וגם את הארץ הזאת אעזוב אם כה יאמרו ראשי הקהל, באלהים אשבע, אך יסירו את החרם מעלי —

— רוח התורה דובר בך — קרא הזקן ופניו נהרו — התורה אשר בך החזירתך למוטב ואלהים יהיה בעזרך לאמץ לבך ללכת בדרך טובה, אך בטה תחיה את נפשך, הן רוששת מכל וגם את נחלת אשתך העכיר אבי אמה ממנה? —

— הוא אשר דברתי, יקבלוני בתשובה ואז הלא אהיה נקי מכל הפשעים ואוכל לבקש את נחלת אשתי ואמכרנה בכסף ואבחר שבת בארץ רחוקה במקום אשר לא יכירו אותי —

— אני אאמין בדבריך כי בלבב שלם תדבר, אך אספוק מאד אם יאמינו גם ראשי הקהל בדבר שפתיך, ואם ישאלו מי זה לידם יתקע כי לא תשוב ותרב כעשך עמהם אחרי אשר ישיבו את הנחלה לך? מה תשיב על דבריהם? —

— מי זה לידם יתקע? לבי הנשבר! הן גם מהם לא נכחדה כי לוא חפצתי להוסיף מדון כי אז לא היה לי חפץ בהנחלה, אחרי כי השר יתן לי את כל אשר אבקש, ורק יען כי אחפוץ בכל לבב לשבת מריב ולעזוב את העיר לכן נטל עלי לבקש נחלתי —

— הנני חולה כאשר תראה בעיניך ולא אוכל צאת למען דבר את ראש הקהל בדבר הזה, לכן עצתי כי תלך אתה אליו אשר גם לבו לא רע עליך והגד לו כי אני שלחתיך אליו והשמיעהו ככל אשר השמעתני ואקוה כי חפצך ישלים, וכטח בי כי גם אני לא אעמוד מנגד. — יעקב חיים לא הרבה עוד דברים, כי ראה כי כמשא כבד היה להחולה לדבר וישם אל ראש הסהל פעמיו.

נשען בשתי ידיו על השלחן ישב ראש הקהל בחדרו, לפניו ספר פתוח ושני נרות דולקים על השלחן, הוא ישב תפוש ברוב שרעפיו, מצחו אשר השתרע עד חצי ראשו קָמַט ועל פניו תלין דאגה ולא שמע קול מצעדי הַבָּא בבואו החדרה, אך בשמעו קולו בקראו לשלום התעורר כמו מתרדמה ויתחלחל וישאל: מי פה? —

— אני — ענה יעקב חיים — האם לא הכרתני? —

— אתה? ומה תבקש ממני? —

— אני לשלום באתי — ענה יעקב חיים בקול תחנונים.

— לשלום? אתה? לא אאמין למשמע אזני — קרא ראש הקהל ויעמוד על רגליו ויניע בראשו.

— אני אבקש שלום בכל לבי, יתן ה' גם לכם לב מבקש שלום כמני ונשבת כל ריב ומדון מהעיר —

— אולי במו פיך תבקש שלום ומי יודע מה בלבך? —

— האוכל לקרוע סגור לבי ולהראותך הרשום בו? הן בואי הנה וַדַּבְּרִי אליך תחנונים יעידו בי כי לשלום באתי, כי לולא זאת מי זה הכביד עלי

אכזו לביא להתרפס לפני אנשי מַצוּתִי ? אך לכבי הנשבר על חטאתי אשר אכיר לא נתן לי מנוחה ויכיאני עד הנה, מבית רבי אהרן הנני בא והוא שלחני אליך והבטיחני כי תעמוד לימיני להוציא מצרה נפשי —

— ומי זה יוציא מצרה נפש אלה אשר הורדת לבאר צרה כאפך ? —

— אני! — קרא יעקב חיים ברגש עז — אם תשובו ותקבלוני בתשובה, אנופף ירי ואטיב את עותתי, בנפשי נשבעתי כי אוציא את האסירים למרחב, אם אך תשכחו עוני ותעשו שלום לי —

— אם נעשה שלום לך ונושיבך על כסא סופר הקהל כבתחלה ? האין זאת ? —

— אנא על תלענו, כי לא עת לענ לי בעת אשר מחץ מכת לבבי יענני עד מאוד — קרא בקול מר — אנא על תריחוני בעת רצון, בעת אשר אחפוץ לשוב בכל לב, כי גם אני אך איש הנני ולא מלאך אלהים, וגם אני אלאה נשוא לעג ובוז, אמנם המאתי בקצפי אך אתם עזרתם לרעה כי הדחתם אותי בשצף קצף, אך עתה עת רצון היא לי כי אחפוץ להשכיל להיטיב ואם תוסיפו להקשיח לבבם ממני, מי יודע מה תהי אחריתנו ? אחרית כלנו! בלבב שלם וברוח נכאה באתי אליך לבקש שלום, ואתחנן אליך לבל תסוך דרכי בסירים, לא למעני כי אם למען אשתי ולמענך ולמען כל הקהל, עזרני נא, אמצני ואלהים יהיה בעזרך, — דבריו מצאו מסלות בלבב השומע, זאת העידו כו פניו אשר הפיקו רצון ויאמר : שב נא למה תעמוד — ויתן לו כסא לשבת בצדו מבלי זכור את החרם אשר יבדיל כל איש ישראל ארבע אמות ממנו.

— חלילה לי מהקשיח לבי מאיש שב מפשעו — הוסיף ראש הקהל לדבר בשפתי רצון אחרי אשר ישבו שניהם — ובכל לבבי נכון הנני לתת ידי לך, ואל תאמר בלבך כי אביר לב הנני, כי אף אם אאטום אזני לפעמים ואקשיח לבי משמוע בקול תחנונים, אך לא מרע לב אעשה זאת כי אם כי נטל עלי להתראות כאיש אשר לו לב אבן, ובלעדי זאת לא אוכל למלאות חובותי להקהל ולהמטשלה, אך לבי לא רע ואדע חנות, גם על אשתך נכמרו נחומי כבר ואמרתי לשלוח לה כסף עזרה, אך יראתי פן תחשוב כי מיראה עשינו זאת, יהי כן ה' עמדי, כאשר אמת בפי, ולא אכחד ממך כי שיש הנני לראותך שב מדרכך כסל וכל אשר בכחי לעשות נכון הנני לעשות למענך, אך הגידה נא לי מה תבקש בטחיר השלום ? למען ארע אם אוכל למלאות חפצך —

— לא אבקש מאומה רק כי יסירו החרם מעלי ויקבלוני בתשובה ואז אעשה ככל אשר תמצא ידי להוציא את האסירים, ואחרי אשר יצלח חפצי בידי אעזוב את העיר ואת הארץ, אם כה תחרצו משפט, רק השיבו לאשתי את נחלתה למען תמצא ידנו להרחיק נדוד למקום אין מכיר לנו —

— בכל לבבי עשיתי זאת לוא יכלתי —

— הנה אבין למחשבותיך, לא תאמין בי כי מקרב לב נאמן אדבר, ותירא פן לא אקים את דברי אחרי אשר תנתן לי הנחלה, אך זאת עשו, הבטיחוני כי תשיבוה לי ולא תתנו לי מאומה עד אשר אוציא את האסירים מבית כלאם

או אז תוכלו לבטוח בי ותשיבו לי את כסף אשתי ואני אשבע כי אמהר לעזוב העיר —

— לא זאת חשבתי הפעם, אני אדע נאמנה כי לולא בקשת לשבת מריב בלב נאמן כי אז לא באת לדבר תחנונים, כי אדע את רוחך כי רק נוח לכעום אך לא איש מרמה הנך, אך אנחנו לא נוכל להשיב לך את הנחלה —

— ומי יעצר אתכם מעשות זאת ? —

הֲצוָאָה! הן בה כתוב כי רק אז תנתן הנחלה לאשתך רק כאשר תשלחֶנָּ בספר כריתות בלי כל תנאי אם תשוב או לא תשוב, ואיך נוכל לעשות דבר שלא כרצון המת ? —

— אמנם צדקת — ענה יעקב חיים בלב נשבר ויורד ראשו בינון — אין תקוה עוד להנצל מצרה —

— אל נא תהי מהיר במשפטך עוד יש ויש דרכים לצאת למרחב — ענה ראש הקהל במנוחה.

— השמיעני וכל אשר תאמר אעשה, כך בטח לבי כי טובתי תדרוש —

— לכן שמע, הן תדע דרך אחינו בני ישראל כי יכבדו רק את אשר ייראו מפניו, לפני איש אשר ימשול בהם בחזקה יכרעו ברך ויעשו כרגע ככל אשר יצום, לא כן אם באהבה ואחוה יתהלך איש עמהם אז ירכיב אותם אלופים לראשו, ולא לבד כי יחדלו מכבד אותו כי אם גם יחלו לבקש ממנו חשבונות רבים, אם אחד משלמי אמוני ישראל יאחר רבע שעה לבוא לבית התפלה אז ישיחו בו כל יושבי העיר, ואת מיכאל יעריצו יען כי יבוא פעם אחת בשנה לבית התפלה ביום אשר מתה אמו, הנה כן דרך העם הזה ואתה ידעת זאת, ועתה אם תבוא גם אתה לבקש תשובה ותשוב בלב נאמן מדרכך וגם תצדק ותזכה ארחך מכל הצדיקים אשר בעיר, גם אז לא תספיק להם צדקתך, וגם הנבזה בנבזים יערה גאה וגאון בדברו אתך וכל אחד יחפוץ לפסוע בראשך, ואז אם תבקש עזרה שומע אין לך, לכן עצתי אמונה לך כי לא תשמיע לאיש כי תחפוץ לשוב בתשובה, כי אם כי פתינו אותך בכסף להוציא את האסירים ולשבת מריב, ואז יקומו כלם כאיש אחד חברים ויקראו פה אחד כי נָתַן לך ככל אשר תבקש אם אך תחדל מריב, ואבטיחך נאמנה כי בעוד שלשה ימים אוכל לתת לך עשרת אלפים שקל כסף, ובדבר הנחלה נראה אחרי כן איך יפול דבר —

אבל אני חפץ לשוב מדרכי ולהסיר החרם מעלי למען אצא ואבוא בין אחי כאחד מהם, ואמאם בשחר, הן ידעת כי גם כאשר שגיתי והכיתי את העיר בלשון לא למען בצע כסף עשיתי זאת כי אם מקצפי, ואיך אשחית עתה נפשי ואשלח יד לגעת בכסף חטסים, הן כחטם ושוד יחשב לי לקחת בכסף אשר לא עמלתי בו, ולמריבי תהיה הצדקה להניע אחרי ראש —

— מריבך יניעו אחריך ראש כאשר תשוב ובכסף לא דבק מאום, אך כאשר תמלא כסף חוריך אז תהיה נורא על כל סביביך ויעטרוך כבוד ולא לבד כי יסירו החרם מעליך כי אם גם יושיבוך בראש בבית התפלה ושלישי

וששי תבחר לך ככל אות נפשך —, יעקב חיים החריש מעט ויחשוב מחשבות ואחרי כן ענה ואמר: לא! לא אחפוץ דם האנשים האלה, כי הכסף הזה דמם הוא, בזעת אפם השיגוהו ועתה אבוא אני ואגזול חלקם בלי משפט, חלילה לי מעשות כדבר הזה כי אמאס נפשי אם אעשה זאת וגם לאשתי אהיה לזרא —

— אך זכור כי אין דרך אחרת לנטות — ענה ראש הקהל,

— צר לי מאוד לשוב ולבקש כסף מאת השר —

— השמעת את אשר דברת? מאת השר תקח כסף למען הָרֵעַ לאחיך, ומאת אחיך תמאן לקחת למען היטיב להם —

— עתה אחשב נפשי כפושע, אך אם אשוב אחפוץ להיות נאמן רוח עם אלהים ואנשים, ומה אעשה, הה מה אעשה? —

— עוד עצה אחת לי ואולי תישר בעיניך ונצלנו ממבוכה —

— ומה היא העצה? — שאל יעקב חיים בתאות נפש,

— עצתי כי תגרש את אשתך ותקבל הנחלה, ואז כאשר תהיה הנחלה בידה תשוב ותקחנה —

— לגרש את אשתי! — קרא יעקב חיים בשממון — ואף אם ינתן לי כל הון התבל האעשה זאת? לא! העצה הזאת לא טובה היא —

— אבל למה זה תרגז? האם לא תבטח בה ותירא פן לא תשוב ללכת אחריך אחרי אשר הנחלה תהיה בידה? —

— זאת לא זאת! באהבתה אבטח, כי אם הלכה אחרי בעת אשר נדחתי מהקהל על אף אבי אמה ולא הרבתה מחשבות, ואף כי תשמור לי אהבתה אחרי אשר אשוב ואהיה ככל ישרי לב, אך ידעתי נאמנה כי היא תמאן בדבר הזה בעד כל כסף —

— ובכל זאת עצתי כי תנסה לדבר על לבה אולי תאות ואז חלא יתמו כל דברי הריבות ואיש לא יפצה פיו בתתנו את הנחלה לאשתך —

— לוא גם נאותה כי אז מאנתי אני בדבר הזה, כי מי יודע מה ילד יום? הן לשונאי נתכנו עלילות, ואני אדע כי מקנאתו בי עשה זבריה כל אלה ולוא חפצתי לקחת ממנו חצי הונו כפרה נתן לי בשמחה, ומי זה יערב לי אם לא יחבול מזמות לעצור אותך שנה או שנתים מתת נחלתה לה, והיא תהיה גרושה ממני ככל העת החיא, לא אוכל עשו כדבר הזה, לא אוכל —

— ומה אעשה לך עוד? נסיתי לבקש עצה, וכל אשר אמרתי לך לא נכון בעיניך ומה אוכל עשו עוד, אין דרך אחרת בלתי אם לעשות כעצתי הראשונה או השניה —, יעקב חיים החריש זמן כביר כי הרבה מחשבות אך סתאום התעורר בשמחה כמו עצה ממרום שלחה ללבו ויקרא: יש ויש דרך אחרת טובה גם משתיהן אם אך תחפוץ לבחר בה —

— השמיעני וכל אשר בידי אעשה —

— בחצואה כתוב כי אם לא אשלח את אשתי אז תותר הנחלה לנחלת הקהל לעולם, טוב הדבר יקח הקהל את הנחלה לו אחרי כי לא שלחתי את

אשתי ולא אשלחנה, ומכסף הקהל יְשֻׁלַּם לאשתי מחירה, וחכסף ינתן כמתנת חנם אם תחפצו ואשתי תכתוב בידה כי אין לה עוד חלק בהנחלה ולא תוסיף לבקש אותה לעולם, הן לנו אין עוד חפץ בבית ונחלה בעיר הזאת אחרי כי נרחיק נדוד, או אז יקומו גם דברי הצואה וחפצנו יֵעָשֶׂה ושלום יהיה לנו — — אמנה זאת היא עצה טובה ונכונה, זאת לא אכחד, אך בכל זאת אספוק מאוד אם תצלח בידנו להוציאה לפעולות אדם, כי אירא מאוד פן יקומו נגדי יתר היושבים באספה ויפריעו עצתי ואני לא איש ריב הנני כאשר ידעת — אבל הן כמו פיך אמרת לי כי אם אאות לקחת כסף למען הוציא את האסירים אז בידך לתת לי עשרת אלפים כסף חנם, ואיך יקשה ממך הדבר לתת את הכסף הזה לי מחיר הנחלה? —

— צדקת בדבריך אך גם אני אדע את אשר אדבר; אם אקרא מחר בבקר אספה ואומר להם כי הצליח חפצי בידי להשות לבך בשוחד, אז ימהרו כלם להחליט כי טובה פעולתי, כי לתת שוחד הסכינו מאז מבלי הרבות מחשבות ויחשבו זאת לי גם לחכמה רבה, כי הצלחתי לפתות את המלשין הנורא על כל סביביו, לא כן אם אומר להם כי במחיר הנחלה ינתן לך הכסף אז ירבו חקור ודרוש אם כתורה וכמצוה תֵּעשה זאת, ואם הוא לא נגד רצון המת וכאלה רבות וימאנו לגמור דבר בטרם ישאלו את פי טורה ההוראה והדינים והימים ימשכו עד אשר יצא הדבר אור, והנני לגלות לך סוד כמום בלבבי אשר לא גליתיו עוד לאיש: אני אירא מאוד מפני זבדיה, אשר ידע למשוך אחריו לב כל הקהל והוא יעשה כחפצו בכל וגם לא ישאל את פי, והוא יעמוד בלי כל ספק נגדי לסכל עצתי, ומה אעשה? דבר אמת אגיד לך כי ייטיב בעיני אם תקבל נחלתך ותותר פה ותישיב דרכך וכל העם ישובו לבבך, כי רק בידך לשים חחים בלחיי העקרב הזה, אשר פער פיו לבלוע אותנו כלנו ואיש אין ביננו לעמוד לפניו, אני הנני זקן ואהרן חולה, וגם אם ישוב לאיתנו אספוק מאוד אם ישוב לשבת ביננו, ויתר המנהלים גם המה יכפו ראשם לכל הגה מפיו יצא כי יראו ממנו, אחרי כי המון העם נוהה אחריו וישים כל מבטחו בו. ובכל זאת אמהר לקרוא מחר אספה בטרם שב הצפעוני הזה הנה, כי נסע מזה זה ימים אחדים ואולי תעלה בידי לעשות חפצך, שוב הנה מחר בערב לעת הזאת ואשיבך מלים, מי יתן ואבשרך בשורה טובה —

יעקב חיים הודה לו על טוב לבו ויצא בלב טלא תקוה לבשר לאשתו את כל אשר עשה ביום הזה.

יד.

הַחַטָּאִים.

כל ישראל ערבים זה בזה, הדבר הזה ידע איש איש, ואף אלה אשר לא ידעו בדת ותורה עד מה וגם קרוא לא יבינו גם המה יודעים, כי המה ערבים בעד כל אחיהם, ואם אחר מהם יאשם אל אלהיו אז ישא גם הוא עֹנש אחרי כי הוא ערב אותו, הדבר הזה יביא פחד־תמיד בלב כל איש ישראל, והפחד

ולא ינוחו עד אשר יבערו הרע מקרבם למען השב חמת השופט מעליהם. וכפעם בפעם יראו משפטים כאלה הנעשים בעיר בחוטאים וחוטאות אשר לא יתמו מהארץ כל עוד אשר לא יבלע המות לנצח.

ואם אמנם ברוב ערי הארץ ההיא יעשו נפלאות בחפשם אחרי חוטאים, אך שם עיר כשולה יצא לתהלה ולתפארת הרבה יתר מכל אחיותיה, ובצדק יקראו לה יושביה בגאון „עיר אלהים" כי שופטיה ושמשיה ישכילו מאוד לשמור על בני הנעורים לבל ילכדו בפח היצר הרע, הרשע הגדול אשר מכף רגלו עד קרקדו הוא מלא עינים, אשר על כן נתנו חקים טובים ומשפטים צדיקים בעיר ויאסרו איסר מטעם ראשי העדה ומנהליה לבל ילכו לשוח ביום השבת (בימי חול לא יעזוב איש את בית מסחרו או בית המדרש אף רגע גם מבלי כל איסר) אל היער הגדול אשר אצל העיר, פן חלילה יפגשו שמה נערים עלמות ויתנו יד ליצר הרע ולישטן המשחית, ועוד משפטים צדיקים רבים כאלה, ואין עיר אשר תערוך לה בהרכמה הנפלאה לחפש ולמצוא וליסר את החוטאים כיד יראת אלהים הטיבה עליה.

גם בעת ההיא אף כי מבוכה גדולה היתה בעיר, אחרי כי רבים מסוחריה הובלו בזיקים לעיר הפלך וחרב המשפט עופפה על פני רוב יושביה, וכל עושי מקנה וקנין חרדו לרגעים משואת פתאום, והחרדה הגיעה גם עד המלמדים בחדריהם והבחורים בישיבותיהם, כי כן דרך העם הזה להגדיל כל דבר כשמחה כפחד, ועל כן היציאו קול כי שר הפלך והמלשין נטו ידם לא לבד לבער כל סחורה אסורה מטעם המשלה, כי אם גם להשבית החדרים והמלמדים והישיבות וחדבר הזה קשה לישראל הרבה יתר מעני ובית אסורים, וכל היום חשבו מחשבות איך להנצל מהפח ואיך לבער את הרע מקרבם, את המלשין אשר גלה מצפוניהם, וכל שיחותיהם היו רק בהמלשין ובשר הפלך, עד כי חדלו המלמדים מהכות את תלמידיהם באמרם בלבם: הן עוד מעט ותשבר זרועינו ומה נועיל כי נפגע בהם עוד ימים אחדים, והתלמידים נשאו ראש ולא שמו לבם להגמרא בתקותם כי עוד מעט יצאו למרחב ותמו הגמרות והמלמדים מהארץ, וגם הנשים בבית התפלה הדלו מספר אשה לרעותה מה נמצא בקלחת שכנתה בשבוע ההוא, ומה ענתה שכנת שכנתה על קללות אישה, כל אלה נשכחו רגע מהעיר ואות גדול הוא כי רבה מבוכתם, ובכל זאת גם בעת הרעה ההיא לא שכחו שומרי הדת אף רגע את חובתם, לא את חובותיהם אשר בלייפציג ומסקוא אשר נושיהם רחוקים מהם ולא יביאו מנפה על העיר, כי אם חובתם לאלהיהם ולעמם, לבקש אחרי חטאים, אחרי כי מנפה פרצה בעיר ותקח שנים מנכבדיה, לפני שני ירחים טרפה באפה את רבי נעטציל שמריה נבאי החברה הקדושה, אשר רק שבעים שנה מלאו לו ולולא מת כי אז אולי חי עוד עד מאה ועשרים שנה, ועתה שלחה ידה גם ברבי אהרן אחד מראשי העדה הנודע לנו, אשר חלה את חליו מעת אשר שב הביתה מהאספה אשר החרימה את המלשין ולא הגיע לשנת השבעים, וה ט ג י ד אמר בפרוש בהספדו עליו כי מפני הרעה נאסף הצדיק מפני עון הדור, ובעת רעה כזאת שכחו

הזה לא יסור אף רגע מלבו ויגזול מנוחתו ביום ובלילה עד כי ישכח לרגעים לסחר מחמאות נפשו. או איך ישכב במנוחה ואיך ישקוט? הישכב במנוחה אב אשר בנים לו ונפשו יודעת כי המה יקחו כסף בנשך על שמו ובבוא יום השלום יבואו הנושים וידרשו נַפְשָׁם מידו? התנחם הערש את המצביא צבא המלחמה בעת אשר אויבו לגגדו והוא ערכם מיד המלך? או התסגרנה שמורות עיני ראש החובל בעת אשר הסער יקום להפיץ את האניה והאנשים אשר נִתְּנוּ על ידו? או היסתתר הרועה בסתר אהלו וצאן מרעיתו יתעה לכל רוח? ואיך ינוח לב איש ישראל ברעתו כי ערב הוא בעד רבבות אלפי אחיו ובחשבו את נפשו לאב וישר צבא ורב החובל ורועה נאמן לכל בני אמונתו? ואם ימצאו בהם פושעים, אשר ישמעו בקול היצר הרע רב הלח אשר גם חכמי התלמוד נאלצו לשוב ולהוציאו ממסגר אשר נתנוהו בו, והוא עונם ישא? הרעיון הזה נורא מאוד ורב כחו לגזול מנוחת המאמינים בו ולפקוח עיניהם להתבונן מאוד. והמה יאמינו בו ויפקחו עיניהם ויתבוננו. ואיך לא יאמינו בו אם חכמיהם השמיעו זאת? ואיך יעלה על לוח לבם אף שמץ ספק בדברי חכמיהם אלה אם יראו כי גם העמים יאמינו בהם באמונה שלמה? הן גם העמים יָרְאוּ לעין כל כי יאמינו בדברי החכמים כי כל בני ישראל ערבים זה בזה וישימו אותם להם לקו ולמשקלת למד בהם דרכי כל העם, אשר על כן אם אחד מהם יגנוב אז כלם גנבים המה, ואם אחד יעשה דבר לא כדת הממשלה ישימו אשם נפש כל איש ישראל בארצות פזוריהם, אם רוכל אחד יחזיק בתרמית אז כל ישראל אנשי מרמה הם, ואם בגד מלמד אחר או ענלון אחר מגאלים ברפש אז כל העם נבזים ומגאלים, ואם בן יעקב אחד ילבש מחלצות אז כלם מפזרי כסף המה. אם ישמעו מפי אחד כי יחזיק באמונת אבותיו וימאן לאכל אתם לחם יתנו את כל העם כמהבילים, ואם אחד ישמיע בקולו כי לא יאמין אז המה כלם יחד בגים לא אמונה בהם. ואם העמים שמו דברי חכמי ישראל לחוק להם, איך יכביד איש מקרב העם הזה את לבו מתת אזן קשבת לדבריהם אשר ח כ מ י ו המה? לכן כה יעשה ויפחד כל היום לאחיו וידאג מחמאתם ועינו צופיה לשמור אותם מלכד. אך למען הראות לכל כי צדקו דברי החוזה אשר אמר כי כמעשה העמים המה עושים לא יוסיפו ולא ינרעו לָכֵן ישימו גם המה את לבם רק ל ח ט א י עמם, הן העמים לא יראו צדקותיהם לכן לא יפקחו גם המה את עיניהם לראות צדקות אחיהם רק פשעיהם. ולמה להם העמל הרב הזה לבקש צדקות? לוא ידעו כי יבואו מחר על שכרם לקחת חלק בצדקת אחיהם כי אז בלי כל ספק חשבו ויספרו וימנו את כל הצדקות, אך הן השכר יהיה ב ע ו ל ם ה ב א ועל כן ישענו בצדקת השופט את כל הארץ כי לא יעשה עול במשפט ולא יקפח את שכרם, ולבם סמוך ובטוח כי הוא ידע חשבון ויספור וימנה הכל דבר לא נערר, לא כן החטאים אשר כרגע יצא הקצף לרגלם ויאכל אותם ואת בתיהם, ולא עת לחשות היא, לכן כאשר ימותו שנים שלשה ילדים בעיר תאחזם שַׁמָּה כי יראו עין בעין כי לרגלי הדמאים ההל הנגף לחכל את העיר ויושביה, ואז לא ישמעו

כרנע את המלשין ושר הפלך והאסירים וישימו לבם לבקש החוטאים אשר בפשעם מתו שני הנכבדים, וגם לא יגעו לריק כי בקשו וימצאו שני חוטאים אשר פשעיהם עצמו מספר והם המה היו בעוכרי העדה, כי נפקדו מתנה שני נכבדיה בלי עון, שני החוטאים האלה בנפשותם המה בחור ובתולה, והמה הובלו בהתפשם בכף בקול המון ברחובות קריה למקום המשפט, הוא חצר בית התפלה.

הבחור הוא יוסף בן זמרי הצובע, הנודע בעיר ביפיו ובתארו, אשר על דברת בני העיר לא כתאר איש ישראל היה, בן ישראל יְהֻלַּל ביפיו רק אם בלחייו שלֵה רזון ובשרו דל ונפשו תזהם גם מאכל תאוה, לו בן נדיבים ואיש תאר יאמר, כי גם בזאת יתהלל גבר אם מכֶּה ביסורים הוא או אם רק בשר עוף יבוא אל פיו. לא כן הבחור הזה — לחייו המלאות והאדומות ומבנה גויתו העידו בו, כי גם כשר בהמה לא היה לו לזרא, חסנו היה כאלון ולא רק שתי פאות ארוכות ובהן נוצות כי אם תלתלי שער שחור כעורב ועשוים בטוב טעם ירדו על רקתו וצוארו, גם בגדיו היו נקיים כבגדי בן אצילים, והוא היה נודע בעיר ביפיו אשר לנכרים הוא ובתאותו להתיפות, ועל זאת נאנחו כל היראים, כי להשמעות אזנים רחץ בבורית פניו יום יום (מלבד ביום השבת, כי מאסור סקילה פחד אף הוא) ויתבונן בראי מלטש, עונות אשר לא נשמעו עד הנה בין היהודים בעיר ההיא, לרחוץ הפנים בבורית אשר בו חלב נבלה וטרפה ולהתבונן בראי מלטש ולעבור על העברה הגדולה הכתובה בפרוש בתורה: לא ילבש גבר שמלת אשה! וכבר הורה אחד הפוסקים כי המסתכל במראה עובר על משום לא ילבש גבר שמלת אשה, ובעלי המוסר כבר צוחו כברוכיא על הדבר הרע הזה, ובעיר מלאה צדיקים ככשולה ימצא איש ככד עון כזה! לכן נבאו תמיד היראים והחרדים כי רעה גדולה נשקפה נגד פניהם אם לא ימהרו לבער הרע מקרבם, כי עוד נכונו להם ימי חשך בעונו, אך איש לא נסה לשלוח ידו בו להקריבהו למשפט מיראה מפני חמת אביו אשר כסף רב היה לו והוא גם הוא לא בין יראי אלהים היה חלקו, אף כי לא השחית דרכו כבנו, ואת משפט חכמיהם יזכרו בכל עת: אל תתחר במרעים, והוא היה רשע שהשעה משחקת לו ויניחוהו לגוע בעונו, אך עתה מלאה סאת פשעו, כי העמיק השחית הרכו מאוד, ועונותיו העצומים השכיחו גם זרוע אביו ואת כספו, ומה גם כי אביו לא היה בעיר זה ימים אחדים ולא יראו מפניו פן ילך לשר העיר לבקש עזרה לבל יעשו משפטים בבנו, כי שר העיר אף כי יבקש לשבת בשלוה ואשר על כן יחפוץ בשלום העדה בכל זאת יסריעם מעשות משפטים כאלה מיראה פן ירב איש כעשו עמהם ויגיש משפטו עד שר הסלך, אך עתה כאשר זמרי הצובע לא היה בעיר ובבנו מצאו עון אשר חטא הגישוהו למשפט בלי חמלה ויראה.

אמנם לבל תעלה חלילה מחשבה על לב אחד מהקוראים, כי השופטים הצדיקים האלה אשר שמרו לו עברתם מאז בקשו אך תואנה ליוסף בן הצובע וישישו על המקרה כי אביו עזב את העיר למען עשות בו משפטים בלי הקירה

ודרישה, לכן עלי החובה להשיב לצדיקים צדקתם ולהשמיע כי המה חקרו ודרשו היטב כתוה וכמצוה, רוק על פי ערים נאמנים הוציאו משפט כאשר תראו גם אתם ותשפטו.

רבי אהרן מת ויובל לקברות בערב שבת קדש וכל העיר ספדו לו בלא לב ולב, וכאשר השמיע המגיד בהספדו כי בעון הדור מת אחזה רעדה את כל השומעים ואיש איש גמר אמר בלבו גם בלי כל אספה לבקש חטאים, וביום השבת אחרי קריאת התורה עלה השמש על הבמה כי כן צוה מראש העדה ויקרא בקול: רבותי, דבר בעיר! הן תדעו רבותי כי כל ישראל ערבים זה בזה, נחפשה דרכינו, וכל איש אשר ידע כל דבר חטא ברעהו יבוא ויגיד מבלי משוא פנים ואם לא יגיד ונשא הוא עון הקהל! —

מהומה גדולה היתה בבית בכלות השמש את קריאתו, וכל העם נפלגו למפלגות, אלה שאלו: מה דבר השמש ומה קרא? ואלה השיבו, ואיש לא ידע עד מה.

— פגימה היתה בסכין השוחט והיום נודע הדבר וכל המאכלים אשר הכינו טרפה המה —

— השוחט העול יביא על העיר רעות רבות —

— איזה שוחט עשה זאת? —

— מבית הגביר נגנבו כל כלי כספו וזהבו —

— הכתר ועץ חיים נגנבו מארון הקדש —

— חטאים נמצאו בעיר —

— פקודה לצבוא צבא באה פתאום בלא עת —

— חוק יצא מאת המלך לסגור דלתות בתי הישיבה והחדרים —

— שר גדול יבוא העירה וינקו את הרחובות —. כה חוו איש איש כי שמע מספרש מפי השמש ותרב המהומה והריב גדל מרגע לרגע כי כל איש התפאר באזניו כי ארוכות הנה מאזני רעהו ותקשבנה קול מטרחקים, כרבע שעה חלפה בריב והחזן לא יכול להתפלל מוסף, עד כי נתן הגבאי צו אל השמש כי יקרא את הקריאה שנית בשפה ברורה, אף כי כשפה ברורה לא חנן השמש מאת יוצרו וגם בפעם הזאת קרא את קריאתו בנשימה אחת ובדברים בלולים, בכל זאת שמע כל הקהל את דברו כי עתה הטו אזנם לשמוע וכרגע היתה מהומה חדשה, הנשים נתנו קול בכי גדול מעזרת הנשים, ובעליהן נאנחו אחריהן ותרב התאניה כביום תשעה באב ויום הכפורים.

אחרי אשר חדל מעט קול הבכיה מעזרת הנשים וקול השאון והמהומה בעזרת האנשים שב גם הוא לדממה נשמע קול אשה קוראה בקול גדול להשמש. הוא עלה לעזרת הנשים וירד ויבא את דבריה אל כל העם בקול גדול מעל הבמה: רבותי נמצאו החטאים, מחלה האלמנה אשר גרה בבית זמרי הצובע שמעה באזניה מפי השפחה הערלית אשר ראתה בעיניה כי יוסף בן הצובע בן פריץ נשק מנשיקות פיו את בת אחותו היתומה אשר גדלה אתו בביתו — שמה וחרדה גראו על כל פנים בשמעם הדבר הנורא הזה, כי אף כי ידעו כי

יוסף ישחית דרכו וחשוד הוא על כל דבר, אך כי יערב לבו לעשות זמה נוראה כזאת לא פללו לשמוע ויתמהו איש אל אחיו, והשאון לא חדל בכל עת תפלת המוסף, וגם אחרי התפלה עמדו מקהלות לפני דלתות בתי התפלה ויספרו איש לאחיו מהנפלאות אשר שמעה אזנם, וברגעים אחדים נודע הדבר בכל העיר, וראשי העדה אשר לא ינוחו רגע מעבודתם למען לשמור על העיר מכל סגע מהרו וישלחו שני שמשים לשמור את החוטאים לבל תמצא ידם להסתתר, ולאשר העיר כלה הצליח בידי השמשים לשים עליהם משמר בטרם יכלו לברוח מהבית, כי מי יודע מה היתה אחרית כל העיר האמללה לוא הסתתרו שני החוטאים יחד . . . אשר המיתו שנים מנכבדי העיר בנשיקה.

כל אלה נעשו בלי כל אספה, כי ב ד ב ר י מ צ ו ה כאלה כל הזריז הרי זה משבח, ובאמרי ראשי העיר או ראשי העדה צוו אל ידמה הקורא כי רק הראשים אשר כל הקהל שמו אותם אלופים לראשם רק המה יחרצו משפט בדברים כאלה, לא זאת: כל איש אשר לו שם ומעמד, או בעל הבית בבית התפלה, או גם מלמד בבית איש עשיר, כל אלה יחשבו כראשים, והשמשים ימהרו לעשות מצותם ככל אשר יצוו עליהם ליסר ולהוכיח . . .

וביום המחרת ביום הראשון לשבוע אחרי תפלת הבקר הובלו יחד החוטא והחוטאת בכבוד גדול והמון רב אל חצר בית התפלה הגדול, אחרי אשר שופטיהם חרצו משפט כי אין להם ענש מלקות יען כי לא אשת איש היא, ואחרי אשר הערלית ראתה רק הנשיקה, רק להבזותם לעין כל, למען יראו בחורי ישראל ויראו לטעם טעם חטא, ובתולותיו תקחנה מוסר ולא תתנה לחייהן לנושקים, וככן שלחו ידם עושי דבר השופטים להבזותם בעיני כל, והמה הראו לדעת כי חרוצים המה במלאכתם וישכילו להבזות מאין כמהם, כי אף אחד מרעי הבחור יוסף אשר ידעהו מלפנים לא הכיר אותו כעת וגם אביו לא הכירו בלי כל ספק, כה שנוי פניו, כי שק משוח בזפת ומכוסה בנוצות, כסה את כל גויתו, ומגבעת גבהה מאוד וגם היא משוחה בזפת ומכוסה בנוצות על ראשו, ידיו אסורות בחבל אשר קצהו האחד בידי השמש האחד וקצהו השני בידי השני, ראשו כפוף כאנטון ופניו אשר כמעט לא נראו כי המכסה כסם עד עיניו כפני מת. כן הובל ואחריו המון נערים למאות ירוצו ויקראו בקול: בעל חטא! כי ביום הגדול הזה הוציאו כל המלמדים את תלמידיהם מטסגר החדר למען יראו בעיניהם המשפט ויקחו מוסר, והנערים הֵרָאוּ לכל כי בכל לבב יבקשו לקחת מוסר ויטהרו ויעזבו את חדריהם, ומי יודע אם לא בחרו יום יום במוסר כזה מלכת אל החדר ולשבת שם על התורה? המה כלם יחד קראו בקול ועפרו בעפר וידו אבן לעמת החוטא, וכן היה גם משפט ה ח ו ט א ת, גם אותה לבשו מחלצות כאלה, או כאשר פי בני כשולה יקבם "בגדי החתונה" עדי הביאום אל חצר בית הכנסת, שם שמו הנערים הגדולים מחצלת על ארבע מוטות עץ ויעמידו את החוטאים תחת ה ח פ ה ויתרועעו וישירו בקולות מקולות שונים ויסדרו להם קדושין בלעג וקלס, וכל העם עומדים ורואים וקוראים בקול: מזל רע! מזל רע! —

בתחלה כאשר שמו הבגדים על החוטא רקע ברגליו ויקרא בקול כמשגע, כאשר הרבו לשחק קרא בקול גדול: הניחו לי ואם אין אמיר דתי! — אך כל והשומעים הוסיפו לשחק וללעיג והנערים הוסיפו לעפר בעפר לעמתו ואחדים מהם דקרוהו במחט, בלי ספק למען הראות כי רחמנים בני רחמנים הם וידעו החמים במשפט כי המנהג הזה: לדקור במחט את החתן בעמדו תחת החפה ישן נושן הוא בעיר ההיא, וגם את בחורי ישראל אשר לא טעמו טעם חטא הנשיקה לא יגקו מרקירת מחטיהם, ואם כזאת עשו גם להחתן החוטא עלינו לחשוב זאת להם לצדקה כי גם לחוטא עשו במנהג אבותיהם לעשות לכל חתן ישר דרך. אך עתה החריש גם הוא גם החוטאת אשר לא פצתה פיה מעת שמו החבל על ידיה ויעמדו יחד כבולי עץ כמו לא נותרה בהם נשמה.

פתאום נעה הכלה ותפול ארצה. השמשים מהרו להקימה והעומדים שחקו והריעו ואחדים קראו בקול: ערום תערים למען ישלחוה לנפשה — אך היא נפלה שנית ועתה ראו השמשים כי כל רוח חיים אין בקרבה וימהרו וישאוה לעזרת הנשים להשיב רוחה אליה —. עתה נמצאו אנשים אשר חמלו עליה וירשיעו את שופטיה, אך המה רחצו בנקיון כפם באמרם כי לא עשו לה בידם מאומה ורק להבזותה לאות לבנות מרי עשו זאת ולהם הצדקה. השמשים עוד לא הרחיקו ללכת ופתאום לפתע התעורר החתן כמו חיים חדשים ורוח חדש באו בקרבו ברגע אחד וינתק אסוריו מעל ידיו ויתנפל בחימה שפוכה על השמשים בקראו בקול קורע לב: מרצחים אתם המתם אותה! את כלכם ישלחו לארץ גזרה, מרצחים חכו נא לי! — ובקראו בקול הכה בידיו לכל רוח כמשתגע ויאחז בזקן השמש האחר וכרגע נותרה מחציתו בידו, ועל השני אשר בקש לקום בפניו התנפל וישוך את חוטמו עד שפך דם ויכה הכה ופצוע סביבו וחתיתו נפלה על כל העומדים אשר כלם יחד קראו בקול: החזיקו בו, אסרוהו, תפשוהו, היו לאנשים! — אך אף לא אחד בהם ערב לבו לגשת אליו, ובעודנו לוחם וטכה ונושך והנה גם עזר בצרה בא לו, אביו הופיע פתאום במקום המלחמה ובראותו את בנו לבוש בבגדי החתונה נהפכו פניו כרגע לפני להבים, עיניו הפיצו זיקי אש וידיו אחזו באחת ממושות החפה וגם הוא הכה סביבו מכלי הכדיל אם איש או אשה או נער, וברגעים אחדים נמלטו כל הנאספים לנפשם ורבים מהם בשבר יד או רגל. זרוע שני האנשים האלה משלה להם לגרש המון עם אשר למאות היה מספרם, ואיש לא אמץ לבו לקום בפניהם, כמו קללת משה איש האלהים רבצה בהם! והשמשים אף המה בראותם כי אין עוזר מהרו להציל נפשם והמתנות אשר חלקו להם החתן ואביו ביד נדיבה לקחו אתם ויזכרו עוד אותן ימים רבים, והחתן ואביו שבו הביתה כמנצחים, אך את חרפתם לא מהרו לשכוח ויבקשו עצות להשיב נקם לחיק מחרפיהם, ומה גם אחרי אשר כעבור ימים אחדים מתה הנערה החוטאת ממחלת לב, אז להמה כאש חמת הצובע בקרבו וישבע לנקום נקם נורא מהעיר ויושביה.

טו.

דַּרְכֵי תֹהוּ.

רגשות נפש הטובע בלב ים באין מעמד ותקוה ישער כל איש בנפשו בשומו לנגד עיניו את גלי המים הזדונים מרימים ראשיהם לדכאהו, וכמו ישחקו ילענו למשבתו יעלוהו יורידוהו ויניעוהו להרבות מחץ מכת לבו, סביביו תנינים ודגי טרף יפערו לועם והמה לא ידעו חנינה—רעבים המה. האמלל ישא למרום עיניו ואין מושיע ואל התהום — והנה המות פוער פיו . . . יזכור את חייו, את עמלו ואת אשר גמר אמר לעשות עוד בימים הבאים, את אהובי נפשו . . . כל אלה יוכל כל איש לשער בנפשו בשותו את המחזה הזה לנגד עיניו, אך מי יספר ענות נפש הטובע, אשר באולתו מטה רגלו ויעשה מדחה, אשר כליותיו יקראו לו: אתה הסבות בנפשך, ראה את החיים אשר מאחריך וחיים כאלה עוד התעתדו לקראתך ואתה בידך הקצרת ימיך . . רגשות כאלה לא על נקלה יחוש בנפשו האיש אשר לא היה משחק לגלי הפגעים ואשר על כן עוד לא נסה להביא כפעם בפעם מעשיו במשפט ולהקשב לקול כליותיו. הרגשות האלה רעות הנה מכל מצרי שאול, ממלאכי בלהות ואולי גם מבני אדם רעים.

העולם ים זועף הוא, גליו לא ישקטו רגע, סערת המקרים תסער בלח ובלי חשך ותנער לאלפים ממקומם ותצעידם לפי תהום ועליהם יזעף לב בן חלוף, אך לא הסערה ולא הגלים אף לא התהום המה ראשית כל פגעי האדם ואחריתם, הסערה תקום לרממה, הגלים יחשו ואז תבוא מנוחה גם להאמלל הצולל בים הצרה הזה, ולפעמים יובילוהו הסערה הזאת והגלים האלה אל חוף תקוה טובה, אך מי יאמר לדגי הטרף: החרישו ודמו? להתנינים אל תרימו ראש, אל תפתחו לועכם להשחית בעת אשר במנם תחסר? והם המה אשר יביאו לרגעים רעה וצרה אשר אין להמלט מהן, דגי הטרף בים העולם אשר ילכו על שתי רגלים ויתפארו כי צלם אלהים להם, המה ירעו וישחיתו עוד הרבה יתר מכל פגעי החיים, המה תמיד רעבים וצמאים, אך לא רק ללחם ובשר כי אם לדמי אחיהם, לשארם, למוח עצמותם, ואחרי כי לא בשניהם יִשְׂבְּעוּ רק בלשונם ימחצו ועין איש לא תראה המכה לכן יאכלו כמסום נוסס מנפש ועד בשר. ומה יועיל להטובע במצולת ים החיים אם גם יסור רגע זעף הסער, אם גם ישקטו הגלים וחוף תקוה נשקף לעיניו כל עוד יעטרוהו התנינים האלה, אנה מפניהם יברח? — זה הוא גרל כל איש אשר ההצלחה הסתירה פניה ממנו ותתנהו למשסה לגלי הפגעים! ושברון רוחו ומפח נפשו בַּיֵּסֶר אותו כליותיו כי הוא עזר להמקרה להביא שואה על נפשו מי יספר?

מה הועיל ליעקב חיים חוף התקוה הטובה אשר נראה לעיניו? אמנם רוח טהור עבר מפתחי פי רעיתו ויטהר את ענני הינון אשר כסו על פניו, גלי סערת רוחו דמו, והנחלה אשר השאיר אבי אמה היתה לו לפתח תקוה להנצל ברגע אחד מכל צרה ופגע, אך מה זה הועילו אלה? האם גבר כח הרוח הטהור להמית את התנינים או להבריחם מעליו? . . .

בלב מלא תקוה שב בלילה הראשון אחרי אשר נדבר את ראש הקהל אל ביתו ובעינים מפיצות גיל שמעה אשתו דבריו, ודי שלומים לאכלם מצאו בתקותם זאת, כי טרם ידעו את יד המקרה הנטויה עליהם להראותם מה לחה, אך עוד מעט ועיניהם נפקחו לראות ותקותם ושמחתם לנצח אבדה.

רבי אהרן הישר באדם אשר בו שם יעקב חיים .תקותו כי עוד יעמוד לימינו לעזרהו מת בחליו או בחטא הנשיקה, וראש הקהל לבדו לא הרהיב עוז בנפשו לעשות דבר, אחרי כי כל האספה גמרה אמר לבלתי עשות דבר קטן או גדול בטרם שאלו את פי זבדיה, ועל כן שלח אליו ראש הקהל את דבריו במכתב לשאול עצתו, אף כי על אפו ועל חמתו היה לו הדבר הזה לדם למו עצת קטן ממנו במעלה ושנים, ורק יען כי בכל לבבו בקש להשיב את האובד אל עדתו ונחלתו לכן נאות גם להשפיל כבודו, אך לשוא היה כל עמלו; זבדיה ענה עד מהרה במכתבו כנגיד ומצוה לבל יזידו לעשות כדבר הרע הזה לתת יד לפושע כי למלשינים לא תהי תקוה, וכבר מצאה ידו למצוא מסלות השרים אשר הבטיחוהו לשים חחים בלחיי התנין הזה ויהיה למופת לבני מרי, ואם ימרו את פיו אז לא לבד כי יחטאו חטאה גדולה לאלהים בתתם עזר לזעום נפשו כי אם גם לנפשם יָרֵעו, כי בזה יתנו אמץ בלבו לרדות בהם, והוא, זבדיה, ינער כפיו מתמוך עוד בידי בני העיר האמללים, אם לא יאבו לעשות כדברו, ורק אם ינרש המלשין את אשתו כחפץ המת אז תנתן לה ולבנה הנחלה ואת הרשע יתנו למשיסה כפעל ידיו, כזאת ענה זבדיה ופקודתו שמרה רוח האספה, ובכן נחלה אבדה תקות יעקב חיים ואשתו לְהוֹשִׁיעַ, אך גם בטן מלשין ואשתו תחסר עת כי ירעבו, המחסור הנורא ממות בא וַיָּרֵא להם פניו הנוראים גם מפני עולה ומרמה ומיום ליום הוסיף אמץ לענותם, ובכל זאת עוד נאמנה רוח יעקב חיים את עצת אשתו, עוד אמץ את לבו לחכות וינער כפיו מקחת עזרה מאת השר, ואשתו גם היא עוד סמכתהו באמרה: לא לעולם צרה, יראה הקהל לבך הנשבר וישוב לקרבך באהבה — והוא שמע לדבריה אשר היו לו למשיב נפש בעת אשר כליותיו יסרוהו במוסר אכזרי ויקראו באזניו בחזקה: מידך זאת לך, בזדון לבך שָׂחַקְתְּ אשרך ותורד פלאים . . .

כל דבר חפץ אשר נמצא לו קונה נתנו בכסף, וגם את האהל הדל אשר בו גרו עזבו למען החליפו באהל דל ממנו, אשר גם כלב נדה לא מצא בו רב נחת, ובכל זאת עוד נאמנה רוח חיים יעקב את עצת אשתו לשוב אל עמו ולפעמים מצא נחת במחסורו הגדול בהשיבו אל לבו: אמנם לי אמץ לב מאין כמני לשאת ולסבול —, אך לכל יבוא הקץ וגם לתקותו ואמץ לבו בא כבר היום האחרון, כל מחשבותיו עלו בתהו, בקהל לא מצא עזרה ויד אחר לא הושיעתו וכאשר גדל המחסור באהלו כן רפה כח התקוה, ובחדלו מקות חדל מתת גם אזן קשבת לדברי נחומי אשתו וכאשר לא שם עוד לבו לדבריה כן החלו שנית מחשבות עברה ונקם למצוא מסלות בלבבו לאט לאט, מחשבות נקם לבני האדם, לאלהים, לשונאיו, לאוהביו וגם לנפשו, וכמשנע היה בעת חשבו מחשבות כאלה, וכל רואהו בעת ההיא האמין כי בינתו הסתתרה.

לוא היתה כזאת כי אז אולי היה טוב לו ולאשתו מעתה, כי אז שכח רגע את כל צרות לבבו, ובני עירו רחמוהו וישכחו כל הרעה אשר עשה להם, כי לא לעולם יטור איש ישראל עכרתו, וכראותו כי אזלת יד שונאו לעשות עוד לו רעה אז יעזוב אפו, אך כזאת לא היתה, הוא לא הֵבָה בשגעון ולא שכח את מצוקות לבבו וידו עוד לא אזלת מעשות נבלה את זעומי נפשו ועל כן נחרו בו מנדיו ולא נמצא לו מנחם ומרחם.

באהל דל מכל אהלי האכרים הדלים, בנוי מעצים דקים אשר היו למסום נוסם ונוטה לנפול לולא תמכו בו עמודי עץ מבית ומחוץ, זכוכית חלונו האחד הפתוח אל החצר או אל הרחוב או אל השדה, כי מחוץ לעיר עמד האהל כשומר זקן לפני שער מנרש העיר, נשברה לרסיסים והגליונים אשר הוגחו על השברים למלאות החסרון כתחכשת על מכה לא הצליחו לעצור בעד שלג ומטר לכל ימצאו מסלות הבית כי אם הוסיפו עלטה על החשכה אשר שררה שם תמיד ומה גם עתה בעת אשר השלג והכפור כסו במעטה עב את החלון מבית ומחוץ, באהל הזה ישב יעקב חיים על כסא עץ כביר מאביו ימים אשר נשחת מזקן ולא עצר כח למלט משא, ולמולו אסתר רעיתו ובחיקה הילד אשר שכב במנוחה ויונק שדי אמו ועוד לא יבין מחשבות הוריו אשר סערו כסופות קדים בקרבם, רק אלה היו גרי הבית וזר לא התערב בתוכם מלבד המחסור אשר מלא כל הבית, אך הוא הן לא כזר כי אם כתושב הבית כבר נחשב.

רוח סער נשב ויהמה כחלילים או כנפש גועת בהתגנבו מבעד חורי החלון וְהָאַרְבֶּה כמו בקש מפלט לו מהקרח הנורא, אך במה נחשב הוא מול הסערה אשר סערה בפח בקרב ולב בני הבית, אף כי לא השמיעה קולה. כל היום ההוא לא יצא יעקב חיים מפתח ביתו כי אם ישב אל השלחן אשר נע ונד כשכור אף כי לא ראה בעיניו כוס יין או שכר מעת אשר יצא ממנו האכר אשר גר בו לפנים, הוא ישב וראשו בין שתי כפות ידיו וידום, לא הזכיר את אשתו לערוך השלחן לא בבקר ולא בצהרים ואף היא שכחה זאת זה שני ימים, נפש יעקב חיים אולי יבין חקורא כאשר אמר לו כי לא הוציא הגה מפיו כל היום ההוא, גרל האיש אשר יזעק וישוע בצרתו לא עור רע הוא כגרל האטלל אשר פגעיו העתיקו מפיו מלים.

— האפסה כל תקוה ? — שאלה אסתר בכבדות כעיפה אחרי אשר נסתה זה פעמים לשאול מפיו דבר ולא מצאה מענה, בפעם הזאת התעורר ויענה בקול מוזר : אפסה כל תקוה —

— אך בכל זאת חפש חקור וחשוב אולי תמצא עצה להנצל מהרעה מבלי אשר תפול ברעה חדשה —

— אין עצה — ענה מבלי הבט בפניה.

— אבל האם תמנו לגוע באין מושיע ? —

— תמנו לגוע —

— אם גלאית ברוב עצותיך עין נא עצה אולי אוכל אני להושיע — קראה כמתיפחת.

— קוי אל ה' ויושע לך — ענה יעקב חיים בקול כמו מעפר שח אמרתו מבלי הסיר ידיו מתחת לחייו.

— אמנם כן תקותי כה' כי יסמכך בימינו אך עליך לבקש עצה —

— לו כח עם גבורה, חכמה ועצה גם מבלעדי, הן אל טוב וחנון הוא וְאַתָּה הלא אליו תשאי נפשך ולמה זה יחריש יתאפק? מדוע זה לא יקום להושיע להחוסים בו? הן אם כואת הוא עושה מי זה לידו יתקע כי לא תאבד אמונה מלב מאמיניו? יקום ויושיע ואני לא אלהים אני ואין כי כח להושיע —

— אנא מחמד לבי אל תדבר כדברים האלה — קראה אסתר בתחנונים ותפרש כפיה — המעט ממנו עונותינו הראשונים כי עוד נוסיף ונשים גם באלהים תפלה? —

— עונותי הטו אלה, זאת אראה עין בעין, אל זועם פקד עלי אפו על כי לא נתתי נפשי כעפר לדוש, על כי לא התרפסתי ולא בקשתי לשוב בעת אשר ראשי הקהל הצדיקים באו אלי ויתחננו כי אשוב מדרך עון, ולהצדיקים והחסידים וישרי לב האלה ישלם כבר לבם, ועל כן דרך זבדיה צלחה וזמרי יעשח חיל ובוקי יבנה בית חדש למען בנו השביעי, וכל אלה יען כי לא סרו מהדרך הטוב ויעשו עשר במשפט וידעו רחמים, יחסו על דל, יחננו אלמנה ויתום, צדיק ה' בכל דרכיו . . .

— אהה! ברצח בעצמותי תדבר כדברים האלה, אנא אתחנן לפניך לבל תוסיף עון פן אגוע מצרה ויגון —

— האם שמתי באלהים תִּפְלָה? הלא אך צדקותיו ספרתי — ענה בשחוק מרגיז לב.

— אשביעך באהבתי אשר אהבתני לפנים לבל תוסיף ענות נפשי בדברי לצון ותפלה כמו אלה, כי כחצים שנונים ירדו ללבי, אני באמונתי אחזיק כי אל צדיק ה' ומושיע ולא יעזוב נפש הכוטחים בו בידי הפגעים לעולם, ואם יסר ייסרנו בעוננו לא לעד יטרוף אפו, ואת הרשעים אשר לא ידעו חנות יביא במשפט וישלם להם כרע מעלליהם —

— מה משפט ומה רשע? — קרא בהתעוררו פתאום ממקומו ובהניעו כל גויתו בשאט נפש ועיניו מלאו זיקות — אין אלהים בשמים ואין שופט בארץ, אין צדיק ואין רשע, רק לפתאים יהיה שם אלהים ושופט למחתה ובסכלותם יהיו למרמס כתלעת לכל רגל עובר, ואני אטיח לב אני ולא אסחד מפני כל ולא אתן את נפשי למשיסה, לא! — דבריו אשר דבר באפו השיבו לו רוח חיים אשר עזבו זה ימים אחדים, הן באזניו שמע עתה מפיו כי אמיץ לב הוא ולא ירא מפני כל אף לא מאלהי שמים, ולמה זה יָרֻגָּא ויאנח בשברון מתנים כאשה מצרה? —

— אנא אל רחום, אל תפקוד עליו עון כי מרוב צרותיו ידבר ואל נושא עון אתה — דובבו שפתי אסתר באנחת שברון מתנים בנשאה מרום עיניה.

— לבל יפקוד עלי עון? ומה יעשה לי? ומה בידו לעשות? היש בידו לשבר קנה רצוץ, לפוצץ אבן כתות לרסיסים עד דק? בדרך לבי אחז מעתה

ולא אשוב ואושיע לנפשי ולנפשך ולא אסוג אחור מפני כל — קרא בשארית חמות וירץ החוצה מבלי פנות עוד אל דברי אשתו ותחנוניה.

מה רבו צרות יעקב חיים עד כי בא עד הנה לחרף שם אלהים ולאטום אזנו משמוע קול תחנוני אשתו זאת ישער כל איש בנפשו בזכרו כי האיש אשר לא יאמין באלהים הוא גם לא יחרף שמו, ורק המאמין בלבו הוא ישא שם אלה על שפתיו, ומה רב מחץ מכת לבו אשר הכהו בשגעון עד לחרף את האלהים אשר ירא מפניו בלבו ולענות נפש אשתו אשר אהבה הרבה יתר מנפשו ואשר זה לא כביר נכון היה לעשות ככל אשר יעצה אותו בלב מלא שמחה. אך הנה כן הוא בעת הרעה, בעת אשר כל מצוקות התבל תסובנה את איש, אז ילוה גם הוא על פגעיו ויעזור להם לענות נפשו ונפש אוהביו, וגם הוא היה כמשגע ולא ידע עוד מה תדברנה שפתיו ואל מי תדברנה. הימים האחרונים ומקריהם מסכו בקרבו רוח עועים אחרי אשר נוכח כי כל תוחלתו ותקותו נכזבו בפעם אחת, רגע אחד האיר אור תקוה בלבו כי עוד ישוב ויהיה כבל האדם כי יקח נחלת אשתו ויבחר בארץ חדשה במקום אשר לא ידעוהו ויחיה בחיי ישר ויהיה שלו ומאשר, אך יד זבריה גברה על יד המבקשים עזרתו. אויבו זה בנפש אשר מידו לו כל צרותיו גבר חילים גם בפעם הזאת ואחריו היו כל בני האספה לגזול את נחלתו ממנו ולגרשהו בחזקת היד מהסתפח בנחלת ישרים, ומה יעשה? היוסיף לבקש דרכי ישר ונתיבותיו עוד? היבקש צדק בעת אשר רודפיו עודיהו? היזכור משפט בעת אשר אי־משפט ישב לכסא וידכאהו עד עפר? — כל אלה שאל את נפשו והשיב: לא! המה שמוני לתלעת גבזה אשר רגל כל עובר תדושה ואני אתעורר וטרפתי ורמסתי ואין מציל וידעו כי כפיר אריות הנני ולא תלעת איש, המה גזלו נחלתי ויושיבוני במלונת כלבים ואני אתן כל הונם וקנינם בידי זרים ואצמית בבור חייהם. קנאה ועברה נוראה התלקחו בקרבו בשמעו את משפט האספה ובכל הדרך כלכתו הביתה גמר אמר להתנער ולשלם לשונאיו על פניהם, להשקותם כוס התרעלה כאשר השקוהו המה, אך אסתר אשתו נצבה תמיד לעמתו כמלאך השלום וברוח פיה השביחה סערת רוחו, אך צרותיו הרחיבו מיום ליום וכח לבה רפה מרגע לרגע ולא מצאה עוד די און בלבה לאמץ לבו אחרי כי גם היא בעיניה ראתה פידם ההולך וקרב, וכל תושיה נדחה מהם אם לא ישוב על עקביו אל השר לבקש עזרתו. זאת ראתה בעינים פקוחות אך תחת להניח כלי מלחמתה מיד ולהניח לאישה לעשות כחפצו כאשר נטלה עליו יד המקרה, אמצה שארית כחה לעצור בעדו, אף כי ידעה בנפשה כי כלה כחה — ועל כן לא הצליחה עוד.

אם יראה איש כי אזלת ידו במלחמה אז יניח חרבו כרגע מיד ולא יוסיף להתגרות מלחמה סן יעלה עוד יותר אף לוחמו וירב כעשו עמו וירבה לשים שמות, זאת לא השיבה היא אל לבה כי אם הוסיפה לשים אסורים על ידיו בידים רפות ובזאת הגדילה עוד מדורת הקנאה בלבו לאט לאט עד כי היתה למדורת שאול. בדברי נחומיה כבר הסכין ולא היו עוד כאבן חן בעיניו ומחתקוה

הקשיח כבר את לבו ואם כי חכה עוד ולא שב על עקביו הוא יען כי עוד לא מצא די און בנפשו להשליך אחרי גוו פעם אחת את כל מחשבותיו אשר הרה והגה לבו בימים האחרונים בימי התקוה. כאיש אשר מחמל נפשו גוע לעיניו ישים עוד הפעם את עיניו בו בטרם ילקח מעל פניו לנצח, כן שב גם הוא ויעבר לפני עיני לבו לאחר אחד את כל הגיוניו אשר הגה בעת אשר קוה עוד כי נחלתו תנתן לו וכמו ברכם בברכת השלום בטרם נפרדו ממנו לנצח ואחרי כן עצם עיניו ויחל לחשוב מחשבות חדשות ללכת להתיעץ את חבר אנשים אשר יחד המתיקו סוד להסוך העיר משרש ואשתו לא ידעה עד מה, זאת חשב בשבתו דומם אל השלחן אך טרם יגמר אמר. רק קול אשתו אשר אמרה להשלות נפשו בבטחון באלהי המשפט בעת אשר ראה כי משפטו נגזל לעין השמש, המה אמצו רוחו לא לשוב ממחשבותיו ולפחד מאלהי המשפט כי אם להפך לשוב על רעתו בהשיבו אל לבו: הן רק דרך רשעים צלחה, ובכן עזב את הבית בלב סוער כים ורוח הוגה אך להביא שואה ומהומה על כל העיר ויושביה אשר כלם כרשעים וכאויבים בנפש וכגוזלים נחלתו היו בעיניו בעת ההיא.

יב.

חורשי רע.

בעת אשר חרף יעקב חיים שם אלהים למרות רצון אשתו וינטר אמר לשוב על דרכיו הראשונים זכר כי חבר אנשים מחכים לקראת בואו במקום אשר יעדו לו, ואמנה בעת ההיא ישבו חמשה אנשים באחד מבתי המשתה אשר להאכרים במגרש העיר אשר בעבר הנהר בחדר סגור על מסגר ויתיעצו על צפונותיהם וגם שמו עלה על שפתם, פני כל היושבים העידו בהם כי מנעו גרונם מצמאה ולא בטים שטפוהו, כי אף כי סגרו בעדם דלת חדרם ואות הוא כי דבר לאט עמם, בכל זאת נשמע קולם עד למרחוק בהשמיעם איש איש דעתו ומעלות רוחו בשפתים דולקות ובידים מכות בכח על השלחן כמו התאספו שמה לקרב ומלחמה איש על רעהו. כל בני האספה הנכבדה הזאת היו תושבי עיר כשולה, אך אספתם בבית הזה בית משתה לאכרים מעם הארץ וביום אשר לא מועד ושמחה היה העידה בהם כי גברלו מדרכי יתר תושבי העיר ואחת היא להם אם שתם יכפר או יהיה לחרפה, כי אף לא אחד מכל בני העיר אשר ידאג לכבודו יציג כף רגלו על מפתן בית כזה אם לא למען עשות מקנה וקנין את האכרים יבוא שמה, ובלילה הן לא עת לעשות מקנה וקנין, אמנם גם המה באו שמה לסחור סחרם אך לא את האכרים כי אם לקנות בכסף יין דגן ולמכור נפש אחיהם בני עמם.

כל דבר טוב בתבל אם ישחת תהיה משחתו כפלים מדבר רע אשר משחתו בקרבו מטבעו. השושנה אם יעלה בה רקבון תעלה צחנתה ביתר שאת, והאהבה אם תהפך לאיבה לא תדע גבול ותגדל יתר מכל שנאה, ועל כן תגדל מאוד השנאה אשר תמצא מסלות בין אחים ורעים ובין איש לאשתו הרבה יתר

מכל שנאת אדם וקנאתו, ואשר על כן ירבו כעשם הנסונים אחור מדרכי בני ישראל עם עמם הרבה יתר מכל שונאיהם מהעמים. בני ישראל אשר יחשבו כאחים איש לרעהו וכערבים זה בזה אשר על כן יביאו את אחיהם במשפט על כל דבר, המה יפערו פיהם בשנאתם לבלע ולהשחית את כל אשר בשם בן עמם יקרא כצדיק כרשע וישליכו שקוצים על כל הקדוש והיקר בעיניו, אין בוזה לדרכי העם הזה כהנסוג אחור מטנו, אין טופל אשמות על חקי דתו ואמונתו כאחד מהעם הזה אשר יתכחש לצור מחצבתו, ואין רודף כאף לשפת אבותיו כבן ישראל אשר יבוש באבותיו, השונאים מהעמים אף כי בשבע עינים יחפשו אחרי כל מום רע בעם הזה יתנוהו לשמצה רק במצאם בו ערות דבר, ומהטוב יעלימו עינם או יאמרו כי הדבר הזה הוא יוצא מהכלל, ואם בן העם הזה יחפוץ להטיר כבוד עמו בקלון אז לא יבוש בושת להפוך גם מתוק למר, וגם בכל מדה טובה ודרך ישרה ימצא מגרעת. לא אחת מהממשלות אשר תתנה חקים לא טובים להעם הזה ואשר תבקשנה בכל לבן להושיבהו בסתר המדרגה, לא אחת מהנה שלחה ידה לעקור זכרון אבותיו וארצו ושפת חוזיו מקרבו בחזקת היד, ואם יצלח אחר מהעם הזה למשרה ויפקדוהו לפקוח עינים על משטרי עדתו ובתי הספר אשר לה אז אם לבבו לא שלם את אחיו, יבקש להפך כל אלה משרש. . . גם חבר האנשים האלה התאספו הנה לפרוע פרעות בישראל, להוריד כבוד עדתם עד דכא ולשים שמות בכל העיר, כי כאש תפתה בערה השנאה בלבם והשקט לא יוכלו, ומה גם בלב האיש אשר עמר ויך באגרופו על השלחן בקראו בחמה נוראה: שארית לא תהיה להם, אאביד גם שריד מהעיר הזאת ותמו לנצח וידעו את קנאתי —

האיש הזה היה כבן ארבעים דל בשר ואיש קומה, בזקנו ופאת ראשו נראו שערות לבנות ועיניו הבריקו כזיקי אש, מלבושיו היו כמלבושי איש עשיר וידיו אשר היו מאדמות בששר הראו את מלאכת ידו, צובע היה. אם מצאו ידיו הצבועות כח להתאדם גם בדם אדם ולהוציא כל מזמות לבו ודברי פיו לפעולות אדם, זאת לא נדע, אך כי לבו היה עם פיו בדברו זאת ראה כל שומע דבריו.

— אני אראם את ידי וידעו בטי התגרו מלחמה — הוסיף האיש לקרוא בכח — את בני הובילו בחרפה בכל חצות העיר ויליבישוהו כ ב ג ד י החתונה וילדי הכלבים נבחו אחריו: בעל חטא! ואיש לא כהה בם, את בני! ולא זכרו כי אני אביו ואת בת בתי התמימה המיתו ואני אחריש? הוי סתאים, כלבים באין שִׁנַּיִם אשר לא לנשוך רק לנבוח ימצאו און להם, אך אני אֶרְאֶם את שִׁנַּי גם אני ואשכם עד לבלי מרפא, כאשר נחתה ידי בם כן אמחצם בלשוני, את כלם, אני — — —

— אני, אני — קרא כרגז איש רזה וקטן קומה מאוד, סגיו ירוקים ועיניו כהות והטחט אשר בשולי בגדו נתן אות על מלאכת ידו — למה זה תקרא בקול: אני אני! ואנחנו איפו הננו? האם אנחנו נעמוד מנגד? או תאמר כי ידי לא רב לי לעשות כמך ואיך תתפאר כי כח יגדל כחך לעשות דבר ולא

רוחנו ? אנחנו כלנו בעצה אחת ולי הצדקה להתעבר על ריב יתר ממך, כי לא בבני כי אם בי נחתה ידם, אותי הביאו לפניהם לשפוט משפטי, כי הארורה בת הזמה הודתה על פשעה ותאשימני גם אותי, ולדבר הזה אסלח להם ? האני אעמוד מנגד ולא אביא בלהות צלמות על העיר ויושביה וראשיה ושופטיה ? ולמה זה תקרא : אני אני ? הן גם ידי תמצא לעשות חיל, זאת יגידו לך כל יושבי העיר, ושפתי תטהר לדבר צחות בשפת הארץ והסכנתי מאז לעמוד לפני שרים וידעתי את דרכיהם, שאל את כל יושבי העיר ויגידו לך אם לא אמת בפי, ורכים המה אוהבי אשר יעמדו לימיני, וגם לי לבב כמך, ולמה זה תקרא בגרון נחר אני אני ? כמו אתה לבדך פה, שאל את כל בני העיר — —

— הכיטו אל החיט הזה איך ירים ראש וישלח לשון כמו זרועו מושלה לו לדכא כל הארץ תחת רגליו — קרא הצובע כשחוק גאון לב — הלא לכבוד יחשב לך כי תארח לחברה אתנו ועודך מאריך לשון, לא לתשועת ימינך ולא למזמת לבך אף לא לחלקת לשונך נחכה. הוא הסכין לעמוד שרים ! שחוק יעשה לי ! ומי המה השרים הגדולים המושלים האדירים אשר עמדת לפניהם ? ההוא חוטב העצים אשר לשר העיר ? ובאזני מי תדבר כאלה ? האם לא אדע אותך ואת מוצאך ? אם תחפוץ לנחל כבוד ולהטמנות בחברתנו שים יהך למו פיך ודם לעצת חכמים ממך ! —

החיט לא חכה עד אשר יכלה הצובע את דברי תוכחתו, כי אם אתו יחד קרא בקול : ומה גדולתך כי ארע ? האם בכסף אשר גנבת מבית רבי שמריה אשר בביתו עבדת תמצא עז ותעצמות גם לבב חכמה ? או מן נשי האכרים אשר מקום משכבן ידעת למדת ארחות תבל ? שאל את כל בני העיר ויגידו —

— דם פן אמלא פיך חצף, נבל ! האם שכחת כי שלשום הובילוך בכבוד לבית הקהל ? —

— ואת בנך ? ואת בת בתך התמימה ? — קרא החיט ויפער פיו לשחוק בשחוק מעורר שאט נפש בלב שומעו,

— ואת בני ? ואת בת בתי ? אבל על זאת הן אעיר עליהם כל חמתי —

— ואני אריב ריב נפשי ולמה זה תתגשא עלי ? הן איש נכבד כמך הנני וגם אני הייתי „נבאי חדש" בבית תפלתנו ושני בחורים מהישיבה מצאו ארוחתם בביתי יום אחד בשבוע, שאל את כל בני העיר ויגידו לך אם לא נכבד הנני כמך ? —

— אמאס את החיט הזה כשמשית — קרא הצובע וירקע ברגליו וירם אגרופו לקראת לוחמו,

— ונפשי קצה בהצובע הזה כמפני נבלת העכבר — ענה החיט וירק בפני איש ריבו,

— בכור מות יבלעך, נבל ! הבפני תרוק ? — קרא הצובע בשארית חמות ויחזק בגרון החיט וירימהו למעלה, ופניו הירוקים אדמו כרגע כתולעת,

— ראו כי צובע הוא — קרא אחד היושבים בקול שחוק גדול בהראותו את החיט ולחייו המאדמות לעיני היושבים,

— הס! — נתן בקולו איש כבן חמשים איש בריא בשר עד מאוד אשר פניו כסו בחלבם עד כי כמעט הסתירו את עיניו הקטנות הנשקפות מבעד שמורות צהובות, בגדיו כבגדי אחד האכרים; מכנסי עור מבריקות מחלב הבהמה אשר דבק בהן על רגליו ואדרת עור כבשים הטגעת עד ברכיו כסתה גויתו ועליה אזור צמר מָאדם, ואשר על כן חשבהו כל רואהו לאחד האכרים לולא דבר בשפת היהודים, אך עתה הכירו כי לישראל הוא וטבח הוא, הס! — קרא באחזו בידי הצובע להוציא את החיט למרחב— האם לריב ומצה קראנו עצרה פה? הלומי יין! כאכרים בסבאם סבואים יקראו למהלוטות, ואתם תאמרו לעשות נקמות באויבנו? אתם אבירי הכח אשר בבוא אל קרבכם שתים שלש כוסות יין־דגן תתעו כשכורים, שבו תחתכם במנוחה, או ידי תלמדכם איך לשבת במושב אנשים —

האיש הזה לא ידע כלי ספק חשבון או שכח את אשר ראה בעיניו, כי לולא זאת לא נשא על רעיו חרפה כזאת כי רק שתים או שלש כוסות הבוס בשכרון, והכדים הרקים הרבים אשר עמדו על השלחן ענו גם המה כחשו בפניו אך הנכלמים לא מהרו להוכיח שגגתו כי אם שמעו לקולו וישבו תחת'הם.

— טרפון צדק בדברו — אמר החיט בשבתו — הן אם אנחנו נגרה איש ברעהו מדון אז ישחקו אויבינו על משבתנו וידינו לא תמצא לדקור אותם —

— ומדוע קראת לריב? — שאל הצובע.

— לא אני כי אם אתה נחרת בי, אני איש שלום, שאל את כל בני העיר — —

— שקר הדבר — קרא הצובע מבלי תת אותו לכלות דבריו ולהביא לו את כל בני העיר לעדים — אתה החלות לנבוח ככלב —

— ואתה נהמת כחזיר —

— האותי תקרא חזיר? —

— האותי תכנה כלב?

— ומה אתה? הטוב אתה מכלב? —

— ואתה הטוב טוב אתה מחזיר? —

— אני אשים בעפר פיך אם תוסיף לנבוח —

— ואני אמלא פיך בגללי הבהמה —

— השבתם על קיאכם? — קרא הטבח שנית בקול מושל בראותו כי הצובע שלח יד, וכרגע החרישו שני הנצים.

— עישו שלום ואם אין נדיח גם שניכם מחברתנו —

— אני לשלום — מהר החיט לקרוא ויושט ידו לאיש מצותו אך הצובע לא מהר להחזיק בה, אך בראותו כי עיני הטבח אשר כונן עליו הבריקו הושיט ידו גם הוא בלי חמדה, והחיט אחז בה ויגיעה ברוב אהבה, כמו אחים היו מלדה ומבטן וברית שלומם לא הופרה אף רגע.

— שכר! — קרא החיט — אני אתן שכר ונשתה כוס שלום —

— די לכם לעת כזאת, חכו עד אשר יבוא יעקב חיים הנה — קרא המטבח.

— אבל מדוע זה יאחר לבוא ? — קראו פתאום כלם בתמהון — הן הוא הבטיחנו לבוא הנה בלילה, או האם שב אחור מדברו ? —

— אם כזאת עשה אז כל עמלנו לריק, כי בלעדו לא תעשינה ידינו תושיה —

— גם בלעדו נעשה וגם נוכל — ענה הצובע.

— לשתות יין? האין זאת ?— שאל המטבח בקלסה—אך שמע נא לעצתי ואחר תדבר, אל תחזק בקרני השור להפילו ארצה בטרם תדע כי רב כחך ממנו, ואני אדמה כי צר כחך אף מהניע ממקומו את השור הזה אשר עליו תאמר להניף ידיך —

— וגם אני אתן לך עצה טובה אל תמכור בשר טרפה כבשר השחוטה אם לא תדע להסתיר דבר — ענה הצובע אף הוא בלצון וישחק בקול גדול, ויבט סביבו לראות אם ישחקו גם השומעים וכרגע רעמו פניו בראותו כי החיט לא שחק אף הוא.

— ואתה תחשוב בלבך — ענה המטבח במנוחה — כי אקצוף עליך, או כי כליטה תכסה פני בשמעי עוני מפיך ? האם איש כמוך הגני כי אבוש מחטאתי ? אתה התעברת על כי הזכיר לך איש ריבך את מקום משכב נשי האכרים, חמתך בערה בקרבך ובשת כסתה פניך, אבל לא כן אני עמדי, אני לא אכסה פשעי ואשמיע בפה מלא כי בעשרים שני עבודתי בבית המטבחים מכרתי תשע עשרה שנה וחצי בשר טרפה, ולא אנחם ממעשי כי ידעתי כי אני אצדק —.

כל היושבים השתוממו למשמע אזניהם, כי אף כי עון כלם נגלה בקהל ואשר על כן חמסו מזמות להצמית שופטי נפשם, בכל זאת לא ערב אף אחד מהם את לבו להגיד עונו בפיו, כי נקל לאיש ישראל לקרוא בקול גדול את כל האשמנו ועל חטא ועל חטאים פעמים רבות בקול גדול ולהשמיע לכל הקהל כי חטא בלשון הרע, ברכילות, בזלזול הורים ומורים ובנשך ותרבית, ונם החטא הגדול „בפלילות" לא יכחיד תחת לשונו ביום כפור העונות, אך להודות כי אכל או האכיל טרפה, או כי ידע מקום משכב נשי האכרים, זאת לא יוכל להעביר על דל שפתיו, כי בן בישנים הוא, ונם אם ישמע בזאת תסמר שערת בשרו, ועל כן אחז שער גם עתה את החוטאים אשר נתפשו בחטאתם בשמעם מפי הטבח כי האכיל טרפה ולא יכסה פשעיו.

— נזלן! אם כן האכלתני גם אותי טרפה — קרא החיט ופניו הפיקו פחד ושממון.

— ואשת האיש ? ההיא כשרה היתה ? — ענה הטבח בשחוק פרוע.

— ומדוע זה תקצוף על ראשי הקהל על כי יסרוך, הלא להם המשפט לעשות כזאת ?— שאל הצובע.

— ולחוטאים בזמה לא להם המשפט ליסר ? הלא נהפוך הוא אני אצדק מכם בריבי עמהם, אני ראיתי כי השוחט לא לבד כי לא יזהר לשחוט כדת,

ולפעמים יבוא שותה שכור אשר אף אם תעקר כל שניו לא ידע עד מה וישחוט בידים רועדות, לא זאת בלבד כי אם גם יכשיר ויטריף כחפצו, ואם יקצוף על הטבח ימריף באפו ואין משפט, ולמה זה לא אחשוב לנפשי לצדקה להכשיר את הטרפה כאשר יטריף הוא את הכשרה? הן באזני שמעתי מפי הרב זכר צדיק לברכה, אשר אמר כי גדול עון המטריף בלי משפט מעון המכשיר, אך הוא היה איש צדיק וישר, יאיר לו אלהים את גן העדן, ומעת אשר שמעתי כזאת אמרתי בלבי לא אוסיף עוד נשוא את סבל השוחט על שכמי, הבעבור זאת אתן את העור להטוכם וחלק מהבשר להשוחט, ואת האחורים אמכור בחצי המחיר עד כי יעלה מחיר הבשר פי שלשה מחיר בשר הטרפה למען ארכיב על ראשי איש בליעל כמהו? יקחהו אפל! ותחת להתרפס לפניו ולתת לו ממבחר הבשר למען יכשיר לי את אשר בקש להטריף הנה לא קצרה ידי מעשות זאת בלעדו, ואלהים רצה את מעשי, כי אף אחד בעיר לא נחנק באכלו מבשרי, ולוא גם נחנק איש גם אז לא רבה המהומה, כי אז רק כסיל או בליעל אחד נעדר מהעיר, כי כלם פתאים או אנשי בליעל המה, זאת ידעתי מאז ואל דברתם לא אשים לב, וגם על חללם כבודי לא פקדתי עליהם אפי לוא רק בכבודי שלחו יד, כי אחת היא לי אהבתם או שנאתם, אך המה שלחו ידם במשלחת ידי להכרית אכל מפי ויבזו יגיעי כפי עוני, ואת בני מסרו לעבודת הצבא, ועל זאת לא אסלח להם, ואם גם אתם יחד אָפָּה גם אז לא אשוב, נקם אשיב להם על כספי ובני, האטינו לי —. הוא דבר דבריו במנוחה ואיש לא ערב לבו להפריעהו מדבריו, ואף כי פני החיט העידו בו כי כמשא כבד הכביד ממנו לשים מחסום למו פיו בכל העת ההיא כי לא הסכין באלה, בכל זאת שטר לשונו מיראה ורק הניע בראשו ויקרוץ בעיניו וירם ידיו ורגליו בדבר הטבח, אשר לא קם ולא זע ממקומו ולא הניע אף אחד מאבריו, ואך כלה הדובר את דברו שאף החיט רוח כמו מנעול ברזל הוסר מעל פיו ויקרא בחפזון: אבל מה זה היה ליעקב חיים כי בושש לבוא? —

— מה זה היה לו? — קראו אחריו שנים.

— אולי נשלח לקרוא לו — אמר הצובע.

— הנשלח לקרוא לו? — שאל הטבח.

— לא — ענה אחד מהשנים הנותרים אשר עד הנה לא דברו דבר — הוא אמר לי כי עליו להסתר הדבר לכל יָדַע לאשתו, כי היא לא תניחהו ללכת אתנו —.

האיש אשר ענה על דברי הצובע היה צעיר לימים כבן עשרים ושתים שנה, פניו יפים וכל מראהו כמראה איש אשר נִדַּל בבית מלא כל טוב והורים ומורים חנכוהו, ועין כל רואה העידה בו כי לא להתהלך את חבר אנשים כאלה הסכין מעודו, רק יד המקרה השליכתו ביניהם בחזקת היד, ואמנם כן היה לו.

הוספה.

Rede

von

Moses Gaster,

vorgetragen bei der Feier seiner überstandenen Maturitätsprüfung.

Mitgetheilt von dessen Lehrer:

J. CH. KORN.

Meine Herren!

Der gegenwärtige erhebende Augenblick flösst mir trotz meiner Jugend die Begeisterung und den Muth ein, mit meiner schwachen und unberedten Zunge den Gefühlen aller geehrten Versammelten Ausdruck verleihen zu wollen. Durch meine Jugend eben, glaube ich, den Zöglingen, welche in Zukunft an dieser heiliger Stätte Belehrung erhalten sollen, näher zu stehen und in ihrem Namen will ich zunächst dem Allvater im Himmel, dann allen Edlen, die für das Heil der Jugend bedacht waren, es sind und auch fernerhin sein wollen, den innigsten tiefgefühlten Dank in Gegenwart dieser feierlichen Versammlung erstatten,

Es ist die Stimme Gottes, die sich in unserer Gemeinde offenbarte und uns an's Herz legte die Worte des Propheten Jesai C. 28 v. לכן כה אמר אדני ה' הנני יסד בציון אבן, אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש So spricht Gott, der Herr: הנני יסד Sehe ich lege einen Stein für Zion, אבן בוחן einen erprobten und bewährten Stein, פנת יקרת ein Eckstein für die Veredelung der Menschheit, מוסד מוסד auf festen Grund gelegt wer auf diesen Vertraut, hat nicht auf Sand המאמין לא יחיש, gebaut. Dieses Zion, für welches wir im Namen Gottes und unter seinem Beistande den Grundstein legen, ist nichts anderes als das Lehrhaus, in welchem das Wort Gottes und des Menschen Wissen gelehrt wird, dass sie im Vereine uns zum Juden und Menschen heranbilden, wie es in denselben Buche heisst; (Jes. C 15 v. 16) ואשים דברי בפיך וכצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה. Ich legte meine Worte in deinen Mund וכצל ידי כסיתיך und mit dem Schatten meiner Hand bedeckte ich dich, לנטוע שמים um zu pflanzen für den Himmel וליסד ארץ uns zu gründen die Erde ולאמר לציון עמי אתה und zu Zion auch zu sprechen; mein Volk bist du. Hier finden wir den vollen Ausdruck für die Aufgabe und das Ziel der israelitischen Volksschule in moderner Zeit, denn das Wort das in den Mund der Schuljugend gelegt wird, ist bestimmt, den

jüdischen Jüngling im Schatten der Hand Gottes zu bergen, ihn vor Stürmen und Gefahren zu schützen, ihm die Pflanzschule für die Früchte des Himmels, für die Früchte der Religion zu sein; ihm aber auch seine Erde zu gründen, den Weg des Leben zu bahnen, ihn der menschlichen Gesellschaft und diese ihm zugänglich zu machen, mit der grossen Welt und dem socialen Leben ihn in Verbindung zu bringen; besonders aber ihn dazu zubestimmen, in nationaler Eintracht und Liebe für Juden nnd Judenthum, Zion genannt, sich einnehmen zu lassen. Rabi Chanina Knüpft an diese Stelle die Bemerkung in Talmud אמר ר' חנינה חברנו על המקרא ולא מצאנו מקום שנקראו ישראל ציון אלא זה ולאמר לציון עמי אתה In der ganzen Bibel sagt Rabbi Chanina, fanden wir keine Stelle, in welcher Zion mit dem Judenthum identifizirt wird, ausser dieser, die da heisst: Und zu Zion zu sprechen: Mein Volk bist du. Ja, ich will ohne Scheu aussprechen, was viele verschweigen; Wenn es als wahr anerkannt wird, dass Jedermann so viele Male Mensch ist so viele Sprachen er spreche, warum sollte nicht auch eine doppelte Nationalität möglich sein, da wo die beiderseitigen Interessen sich nicht kreuzen und sich einander nicht schädigen? Wir ermangeln daher nicht im Geringsten zu betonen: ולאמר לציון עמי אתה nachdem wir in diesen Lehrhäusern dem Leben und seinen Anspruchen nach dem Worte וליסד ארץ Rechnung zu tragen bedacht waren, können wir getrost sprechen ולאמר zu Zion, dem Geiste der Sprache und der Lehre לציון עמי אתה des Judenthums: Mein nationales Eigenthum bist auch Du! Der Nationalität und der Sprache des Landes, in dem wir leben, räumen wir ihre Rechte ein, ohne gleichzeitig unsere Nationalität als Juden, als Volk Gottes aufzugeben.

Ja, meine Herren, die hebräische Sprache, deren Elemente hier gelehrt werden, ist das einzige Band, welches alle israeliten in ihrer polygloten Nationalität auf der ganzen Erde verbindet und in ihnen eine zweite Nationalität, die nicht dem Politischen Erdenleben, sondern dem Himmelreiche gehört, nährt und belebt. Von dieser Ställe aus erwarten wir alles Heil, und indem wir den Grundstein der Schule, אבן בוחן den erprobten Stein פנת יקרת den Eckstein für die Veredlung der Menschheit legen, streuen wir den Samen aus, der uns in's Zukunft die Früchte des Baumes des Lebens und des Wissens in aller Fülle entwickeln soll, ob auch die Zeit stürmisch und gewitterschwer, ob der Horizont auch trüb und umwölkt, ja ungeachtet dessen, dass der Boden, den wir besäen leider noch sehr wenig urbar und ergiebig ist. Denn solange noch die Spuren jenes Fluches והיתה לשמה למשל ולשנינה (דברים) „und du wirst zum Hohne, zum Spott und Stichblatt sein," wahrzunehmen sind, so lange besteht auch jenes Folge-

übel: זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יכסלנו הארבה „vielen Samen wirst du aussäen und wenig sammelst du ein weil es die Heuschrecken wegfressen." Die Erfahrung hat bis nun gelehrt, dass, trotzdem der Schulbesuch der israelitischen Jugend in der Residenz ein verhältnismässig zahlreicher und bedeutender ist, ja ich möchte sagen, ein bedeutenderer als in den grösten Städten Europa's, der Erfolg dennoch ein geringerer ist, indem nur wenige mit Ausdauer und Consequenz ihre Studien bis zur Vollendung betreiben. In jeder höhern Classe vermindert sich die Zahl der Schüler beträchtlicher als in irgend einem Lande, und offenbart sich immer mehr der Mangel an Studierlust, trotzdem das Volk nur auf Kleinhandel und zwar in beschränktester Weise angewiesen ist. Es wäre wünschenswerth, dass vielmehr der Vater das Kind schon im Keime beobachtete, seine Neigungen erforschte und seinen Anlagen gemäss einem Berufe es zuführte. Leider ist aber gegenwärtig den Vätern hier nicht gegönnt, den Kindern die Wahl ihrer Studien nach deren freien Neigungen treffen zulassen, so dass selbst die wenigen wackeren, die ihre Studien zu absolviren, den Muth haben, statt des Lebensberufes nur Enttäuschung finden. Solche Zustände verhehlen ihre Rückwirkung auf die untere Schulen in keiner Weise. Nach einigen Studienjahren sehen wir in folge dessen die Schüler mit Unlust vom Studium sich abwenden, um wider Willen Ladendiener und Hausirer etc. zu werden. So z. B. treffen wir von 150 Schülern der Primarclasse in der 4. nur noch 15 und von den in die 1. Gymnasialclasse eingeschriebenen 30—40 isz. Gymnasialschülern in der letzten Classe kaum noch 5, was genügend beweist, dass nur Mangel an Berufsbestimmung die Studirenden entmuthigt und die Studirlust herab drückt. Aber Muth gefasst. Es soll und muss besser werden; es bürgt dafür unsere Schuljugend, welcher von unseren Weisen ein gewisser Grad von prophetischem Geiste vindicirt wird, indem es heisst משחרב בית (ב"ב י"ג) המקדש נתגה נבואה לתנוקת der Schleier der Zukunft kann כיון שהגיע מרדכי אצל התנוקות שאל לאחר מהם פסוק לי פסוקיך (אסתר רבתי) nur von der Schuljugend gelüftet werden; ferner finden wir אמר ליה: אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא (משלי ג') פתח השני ואמר אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדתי מבית הספר עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל (ישעיה ח) פתח השלישי ואמר ועד זקנה אני הוא וער שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט (שם מו) כיון ששמע מרדכי כך שחק והי' שמח שמחה גדולה als Mordechai, der Reter der Juden zur Zeit des Achaschwerosch, durch die Haman'sche Verläumdung in Verlegenheit war, da sprach er in seiner Verzweiflung die Schuljugend an, einem Schulknaben sein Losungswort abfragend, worauf der Schulknabe citirte אל

תירא מפחד פתאם ומשואת רשעים כי תבוא fürchte nicht vor rascher Angst, vor dem Ungestüm der Frevler, das heranzieht. Der zweite versetzte: Heute lernend hielt ich bei dieser Stelle an: עיצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום beratet euch, es misslingt dennoch, redet welches Wort immer, es wird nicht bestehen, denn mit uns ist Gott; ein dritter Knabe warf ein: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני הוא אני עשיתי ואני אישא ואני אסבול ואמלט und bis in Alter bin ich derselbige und zum grauen Haare belaste ich mich (mit Euch) ich habe es gethan und ich trage es, ich trage und befreie כיון ששמע מרדכי כך שחק והי' שעה שמחה גדולה; als Mordechai dieses vernahm, da wurde er erheitert und fröhlich gestimmt. Mordechai wusste es zu gut, dass nur in der Ausdauer der jüdischen Jugend, in den Lehrhäusern des Geistes alles Heil sich berge. Wissen ist Macht. Diesen Ausspruch thaten auch unsere Weisen vor mehr als 1500 Jahren anknüpftend an die Stelle: ה' עוז לעמו יתן der Ewige verleiht Macht seinem Volke, אין עוז אלא תורה Wissen ist Macht und ist auch die einzige Waffe, womit wir jeden Gegner aus dem Felde schlagen. Nur mit der Flamme des Geistes, mit dem עמוד אש mit der Feuersäule vermögen wir jede Wüste zu durchwandern und alle Wölfe von uns abzuhalten. Einst beklagte sich Mar Ucba über seine Feinde bei seinem Lehrer. Rabbi, sagte er בני אדם עומדים עלי וקא מצערו לי טובא ולא נציגא דאיקום בהו מהו es gibt der bösen Menschen so viele, die mich quälen, ich kann es nicht aushalten, was soll ich thun: אמר ליה דום לה' והתחולל Harre zum Ewigen und vertraue auf ihn, antwortete er, besuche fleissig die Schule Morgen und Abends und sie müssen sich von selbst auflösen, Wir rufen noch unsere Gemeinde zu die Worte des Propheten Jesaia: הרחיבי מקום אהלך וריעות משכנותיך ישו אל תחשוכי האריכי מיתריך ויתדותיך חזקי כי ימין ושמאל תפרוצי.

וריעות הרחיבי מקום אהלך Erweitere den Raum deines Zeltes משכנותיך ישו אל תחשוכי und die Teppiche deiner Wohnungen mögen sie sich unaufhaltsam ausdehnen, מיתריך האריכי deine Seile sich verlängern ויתדותיך חזקי und deine Pflöcke sich befestigen כי ימין ושמאל תפרוצי denn rechts und links breitest du dich aus. Wir danken zunächst unseren erlauchten Herrscher Carl I. seinem ehrenwenwerten Ministerium, so wie der ehrenwerten Municipalität, durch deren Begünstigung dieses Werk zu Stande gebracht wird, und wir in den Stand gesetzt sind, den erweiterten und grösseren Bedürfnissen der immer mehr zunehmenden Schuljugend Rechnung tragen zu können. Dank sei allen ehrenwerten Mitgliedern unserer Gemeinde, die bereitwillig genug sind, alle Lasten der Gemeinde nach Kräften tragen zu helfen. Wir gedenken bei dieser Gelegenheit besonders des ehrenwerten

Vorstandes und seines wackeren Präsidenten Herrn Filipp A. Focschauer, der die Initiative ergriff; wir gedenken ferner des edlen verewigten Jacob Löbeld er wohlthätige Zwecke vor seinem Tode mit enormen Summen bedacht hat und auf der Anwendung findet der talmudische Satz אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת ליוצרו (ברכות י"ב) גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שלמה טוב שם משמן טוב Heil dem, der da erzogen wurde in Wissen und in Bildung und für Wissen und Bildung stets bemüht war, in wolgefälligen Handlungen seinem Schöpfer würdig zu sein strebte, lebend in gutem Rufe, ist er auch aus dieser Welt in gutem Rufe geschieden, bewahrheitend den Spruch Salomons: טוב שם משמן טוב ein guter Namen ist werther, denn das beste Oel. Wir danken auch den Testamentsvollstreckern M. Alschech, Isaac Löbel und J. Marmorosch, die ganz nach dem Willen und im Geiste des Testators zu diesem Baue wesentlich uns verholfen. Und so können wir, indem wir die אבן בוחן den erprobten Stein פנת יקרת den Eckstein für die Veredlung der Menschheit legen in vollsten Vertrauen und in schönster Hoffnung für die Zukunft verharren uud getrost schliessen wir mit den begeisterten Worten des göttlichen Psalmisten David (Cap. 85) אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה אך קרוב ליראיו ישעו לשכן כבוד בארצנו חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה

אשמעה מה ידבר האל ה' Ich lausche der Zukunft ab, was der allmächtige Gott verheisst, כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו er verheisst Frieden seinem Volke und seinen Frommen, ואל ישובו לכסלה so sie nicht in Dummheit zurückfallen. אך קרוב ליראיו ישעו Gar nahe ist seinen Verehrere sein Heil, לשכון כבוד בארצנו dass die Ehreweile in unserem Lande, חסד ואמת נפגשו dass die Güte der Treue entgegenkomme, צדק ושלום נשקו Gerechtigkeit und Friede sich küssen, אמת מארץ תצמח dass Wahrheit dem Boden entspriesst, וצדק משמים נשקף Tugend vom Himmelt herabblicke; גם ה' יתן הטוב dann spendet auch Gott die Wohlfahr! וארצנו תתן יבולה und unserem Lande den reichen Ertrag. A m e n i

הדרשה הזאת אשר נשא בתוך קהל נער בן שש עשרה שנה נתתי לדפוס למען יראו הנערים בארצנו ויתחרו בלמודים כמהו, גם למען הראות לעין כל, את ישר משפטי אשר השמעתי כבר כי רק על ידי שפת אשכנז נביא את בנינו להשכלה, ואלה אשר יקראו נעשה את בניגו לרומענים המה ישחיתו זרעם, אחרי כי רק מן שדה השפה הזאת לא יוציאו פרי תנובה. רק אם יעשו לאבני סנה להשכלתם את שפות אשכנזית ועברית וגם מהרומאנית לא תנח ידם אז ידעו כי לא בלו עת למודם להבל — חיים יעקב קארן.

לכבוד הרב וכו' המו"לאת השחר !

תודתי נתונה לך על ספרך היקר משפט וצדקה אשר כבדתני לקרא שמי עליו. כי אמנם יקר בעיני משפט כזה אשר ישים דלתים ובריח להבקורת החדשה אשר תבקש רק חדשות . . . וצדקה עשית עם הספר השני אשר בו תטיף מלתך על חומת ציון כי עודנה בצורה וכי כל כלי משחית עליה לא יצלח. על כן ירחש לבי אך טוב לך ולמעשי ידך סלה.

מאת מוקירך ומכבדך

L. Brodsky Wien 11 Augnst.

אצל ווילהעלם עראאס בפראנקפורט על נהר מיין

(Wilhelm Erras Frankfurt a|M. Buchgasse Nr. 3)

תרגום שמרני על התורה יצא לאור בפעם ראשונה בכתב אשורית עם הנהות והוספות על ידי אלחנן ברילל חלק א': בראשית.

Das samaritanische Targum zum Pentateuch.

zum ersten Male in hebräischer Quadratschrift, nebst einem Anhange textkritischen Inhaltes.

Herausgegeben von

Dr. Adolf Bruel.

I. Theil: Genesis.

התרגום הזה אשר כבר יצא טבעו בעולם ונודע לכל איך רבה תועלתו לא לבד למפרשי התורה ולדורשי קדמוניות כי אם גם לחוקרי הלשון ולכל העוסקים בלמוד הש"ם והמדרשים והתרגומים בהיות לשון השמרנית קרובה מאד ללשון ארמית ועניניס אין מספר אשר הם סתומים ונעלמים שם מעין כל חכם וחוקר יתבררו על ידו לאמתם הוא ספר יקר מאד בימי קדם יסודתו יגדיל התורה ויאדירה. מחירו ט"ו ז"ג. כל הקונה ' עקס' ביחד יהיה העשירי לו למנה.

In meinem Verlage ist soeben erschienen und durch alle Buchhandlungen zu beziehen:

DICHTERKLÆNGE

aus Spaniens besseren Tagen.

Auswahl aus den Meisterwerken jüd.-spanischer Dichter, metrisch übersetzt und mit Noten versehen von

Dr. A. Sulzbach.

Preis, elegant geheftet: 20 Sgr.; elegant gebunden, mit Goldschnitt: 1 Thlr.

Frankfurt a./Main. **Wilhelm Erras.**

עולם התהו (סוף)

דרכו של אדם להרגיש כעין תנועת הלב, תנועת רגש אהבה בשעה שהוא מביט על אהובתו או על בניו בזמן שהם ישנים על משכבם, מפני שהוא רואה אז את אהובי לבו שהם במצב כזה, שאי אפשר להם אז להגן על עצמם ונדמה לו שהם מבקשים ממנו להגן עליהם ולפיכך לבו מתעורר לחמלה עליהם ורגשי לבו להם מתחילים לנוע. עזריאל ראה לפניו עלמה יפהפיה שבדומיתה המעציבה היא מבקשת עזרתו ורגשי לבו של בעל הדמיון העז הזה התחילו לנוע. צרתה של שפרה ותשועתו של עזריאל שעשה להאטלללה, הן הן שהולידו את האהבה בלבות שני האחרונים האלה, אם כן סבת האהבה שבין עזריאל ושפרה היתה אותה שחשבתי בשניה. עתניאל היה רגיל לראות תמיד את עתליה „אשר הסכין ארחותיה מימי ילדותם של שניהם בשבתם, בצאתם ובבואם, בכל ענג, בכל משחק ובכל שעשועים יום אחד לא נפרדו, והיום אשר לא ראה הוא אותה והיא אותו לא נחשב בימי חלדם, ושיחתם היתה להם כמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו" (שם צד 4) נראה שהיו שניהם שוים בהתפתחותם ובתכונותיהם והיתה סבת אהבתם הסבה השלישית שחשבתי.

לפי דעתי היתה האהבה היותר נאמנה שאצל גבורי מאפו — אהבת עתניאל ועתליה; שניה לה — אהבת עזריאל ושפרה; והפחותה מכלן — אהבת נעמן ואלישבע. ואלו היה מאפו מאריך את ספורו ולא היה חותם אותו בחפתם של האחרונים, אפשר שהיינו יכולים להתבונן במשך הזמן איזה התקררות באהבתם של נעמן ואלישבע, אבל מאפו העריך כל שלשה מיני האהבה האלה בערך אחד וכמעט שאהבת נעמן ואלישבע נחשבה אצלו להאהבה היותר נכבדה שבספורו ואהבת עתניאל ועתליה — להיותר גרועה.

אך יהיה איך שיהיה העלים מאפו עינו מחטאה גדולה שחטא עתניאל — בבואו בברית הנשואין עם זלפה בת חמול. אין אני אומר שצריך היה עתניאל שלא ישא אשה כלל, כל זמן שלא תתקרר אהבתו לעתליה, כי קרבן גדול כזה אי אפשר לדרוש מנער עברי, ולא עוד אלא שכבר נהגו בליטא שכל הסוחרים יהיו דוקא בעלי אשה, ככהן גדול, ומי שלא זכה לעמוד בין ארבעה קונדסי החפה ולהתעטף בטלית בשעת התפלה אין מצרפין אותו למנין הסוחרים ואין איש מהסוחרים בא עמו במשא ומתן ומכיון שלא היה עתניאל בעל מלאכה החי ביגיע כפו וחשב בלבבו שגם הוא יתפרנס מן המסחר כאביו אי אפשר היה לו שלא ישא אשה. אבל איך הסכים בלבו לקחת לו אשה כזלפה בת חמול? בשעה שבא לבית חמול היה נלכד כבר ברשת המינות, ידע לערוך מכתבים בשפת עבר וקרא בביתו ספרי אשכנז (חלק ד' צד 62) ולא עוד אלא שאהב כבר עלמה מבנות הדור החדש כעתליה ואהבתו אליה לא נתקררה עוד ופתאום לקח לו בהמה בצורת אשה כזלפה בת חמול!

מאפו נתן לפנינו ציור טעם הכמות ומעט האיכות מחייו של עתניאל בשעה שהיה בעלה של זלפה, אבל כל היודע אותה ההתיחסות הצריכה

להיות בין הבעל והאשה. שבלעדיה חיי שניהם אינם חיים, יודע ומבין כמה גדלו מכאוביו של עתניאל באותו זמן. כל אדם שבמבטו על החיים הוא עומד גבוה מבני ההמון יודע שלא מצות פריה ורביה ולא הכנת מאכלים ושאר צרכי הבית הן הן התכלית הנרצה שבחיי משפחה, ולא בעבורן בלבד יקח לו אדם בן דעת ריחים על צוארו, שלא במהרה יוכל לצאת מהם לחפשי, וכמו שאמר פלוני באנקתו:

„הַלְהָכִין לִי מַאֲכָל הִיא לִי חֻבָּרָה
וּלְגַדֵּל בָּנִים נַטְלֵם עַל כַּפַּיִם?
עוֹשָׂה זֹאת אָמָּה, רוֹקַחַת טוֹבַחַת
אַךְ לֹא אֵשֶׁת לִמְצוֹא בָהּ חַיֵּי נַחַת!"

(שיר אנקת אסיר, השחר שנה שלישית חוברת ג' צד 167).

אדם בן דעת לוקח לו אשה כדי שיהיה לו עם מי „לחלוק את חייו". בשעה שיש לאדם איזה שמחה, אז שמחתו גדולה עוד יותר אם יש לו אוהב נאמן השמח עמו; בשעה שיש לאדם איזה צער, אז צערו מתמעט עליו אם יש לו אוהב נאמן המצטער עמו. מלבד קורות של שמחה וצער צריך האדם שיהיה לו שותף בחייו שיחלוק עמו בכל הנוגע בלבבו ובמטרתו. שותף כזה אינו אלא אשה ואך היא יכולה לחלוק עם בעלה שוה בשוה בכל הקורות אותו ובכל הנוגע ללבבו. הואיל ואי אפשר לשותפות שלמה אלא בשעה ששני השותפים שוים בחפצם להחזיק באותו העסק שנשתתפו בו ושוים בדעתם איך להנהיג אותו העסק, לפיכך גם הבעל והאשה שהם עושים שותפות בחייהם צריכים הם שיהיו שוים בחפצם ובדעתם, כדי להחזיק בחייהם ולהנהיג אותם שוה בשוה. וכשם שאי אפשר שיהיה שלום ואהבה בין שני אנשים אחד עשיר ואחד עני שנשתתפו בעל כרחם באיזו עסק כך אי אפשר שיהיה שלום ואהבה בין בן דעת וסכלה, או להפך, בשעה שהם משתתפים בחייהם וכשם שאי אפשר שתהיה הנהגה טובה וסדרים הגונים באותו עסק שנשתתפו בו בעל כרחם שותפים שאינם שוים כך אי אפשר שתהיה הנהגה טובה וסדרים הגונים באותם החיים שנשתתפו בו בעל ואשה שאינם שוים זה לזה, שזה מושך אילך וזה מושך אילך, כמשל „העוף, הסרטן והדג" (במשלי קרילאָוו) שנהגו שלשתם עגלה אחת. . . . עתניאל, ככל אדם היה צריך לחיות עם שותפת בחייו ולפיכך לקח לו שותפת שתחלוק עמו את חייו אבל הוא היה בן דעת ודרכיו היו גבהים מדרכי זלפה בת חמול, שלא היתה מוכשרת אלא לקרוא „תחנות", לקלל, לדבר רכילות, לפשוק שפתים על ארות חליבת הפרה, מעשי המשרתת וכיוצא בזה דברים שאין הנפש היפה סובלתן. אם כן, מהו הענין הלוקח לבו של עתניאל שהיה יכול לחלוק אותו עם שותפת חייו? האם היה יכול להציע לפניה את הדברים שלבו מלא אותם וחשובים בעיניו? האם היה יכול ללכת אתה אל מיודעיו, לבלות זמן במושב רֵעים ובשיחה המצויה בין בני דעת? האם היה יכול להזמין לפעמים את רעיו אלה לביתו, שיהיה הוא

ושותפתו לוקחים חלק בראש בענג של הזמנת הרעים ושיחתם? האם היה יכול לדבר לפניה איזה דבר שאין לו התיחסות עם חליבת הפרה ולשמוע מפיה איזה ענין שלא יהיה לו לנגל נפש? אם כן היו חייו שומטים ומלאים עצב באופן היותר נעלה! כל זה היה עתניאל צריך לדעת מראש ואף על פי כן לקח את זלפה ומאפו לא הוכיח אותו כלל על פניו!

אך עתניאל, אף על פי שחמא איש נכבד הוא אבל עזריאל נבזה ונמאס בעיני כל איש המביט על החיים והחכמה במבט יותר ברור וצלול ממבטו של מאפו עליהם. לא אחשוב לו לעון את עזבו את ידידות נפשו ביד אויביה ויצא מטבריא נואש מאהבתו (חלק ד' צד 74) ולולא הביא המקרה שהקאָנסול האנגלי יזיר לפניו על אדות שגעונה של שפרה (שם צד 75) היתה אחרית אהבתו כאחרית אהבת רוב האוהבים מבני ישראל, לא אחשוב זאת לעון לו, כאשר אחשוב כמעט לדבר נמנע שישפרה אחת מבנות אזיא שאין להן חפץ כלל, היתה ברגע אחד כאחת מבנות הגבורה ובראותה את עזריאל מאנה פתאום ללכת אל החפה בשעה שכבר היתה מובלת על ידי אביה ואשתו והשושבינין (שם צד 76). אין אני מקפיד עם עזריאל על שחשבון אחרים, כי רובא דרובא של בני עמנו לא זכו עוד לדעת בדעה פנימית שכל אדם צריך שהוא עצמו יביא הנאה במעשיו להחברה תחת ההנאות שהוא מקבל ממנה, וכסבורים הם שהם יוצאים ידי חובתם אם כספם מביא להם נשך ותרבית, ולא נוכל לדרוש מעזריאל שלא ילך בטל על חשבון אותם אנשים שסחרו בעשרת אלפים שקלי כספו שהביאו לו שמונה מאות שקל כסף נשך לשנה (חלק ב' צד 7—6). אבל אם היה עזריאל חפשי מדאגת הפרנסה למה לא שם פניו ללמודים ולמדעים ויבלה זמנו במסעות בלי מטרה ובטליצות על דבר קרבן הפסח וים כנרת? ולא עוד אלא שגם בלכתו בטל לא שם פניו לנסוע לארצות הדעת כצרפת, אשכנז אנגליה ואמעריקא וילך לנוע על מצרים, ירושלים, מבריא וכיוצא בהן ערים שוממות ומלאות פראי אדם? מהו ההכדל שבין עזריאל המתפרנס בכסף הנשך שהוא מקבל מלוקחי מעותיו וכותב מליצות על קרבן פסח ובין הפרוש שכספו גם הוא נתן בנשך והוא עצמו יושב ולומד בעיר איישישאק (הסמוכה לווילנא הבירה) וכותב פלפולים על סוגית „צרת הבת"? כזה כן זה מבלים זמנם בתהו ואינם מביאים כל תועלת לא לעצמם ולא לאחרים, תמונתו של עזריאל נפגשת הרבה בין בני ישראל יושבי העירות הקטנות: רבים בהם שוטים כמוהו הסמוכים על שלחן אחרים (אביהם או חותנם) ואינם יודעים כלל דאגת הפרנסה, ובחפצם להיות „משכילים" אינם שמים לבם ללמוד את החכמות והמדעים שתפארת ותועלת מהם לאדם אלא מתרוממים הם בדמיונם וכותבים מליצות על קרבן פסח וכדומה, ועד שהם ושבים וחולמים בדמיונות של הבל, פתאום שלחן אחרים ניטל מלפניהם והם נשארים קרח מכאן ומכאן: את חיי הדור הישן והבליו עזבו ועד חיי הדור החדש לא באו, ואחרי שאין ירושות באות להם מאטעריקא הרי הם נשארים אובדי

*

דרך ומרכאים ביסורים. אילו היה מאפו מבין ערכם הפחות של שוטים בעלי חלומות כאלה לא היה מציג את עזריאל כאדם חשוב בספורו, והיה מבין ששאלתו של עובדיה על החפץ במליצותיו של עזריאל (חלק ג') שאלה כהלכה היא והוגא הרופא החכם נואל הרבה בהפכו בזכות ריקי מוח ומלאי מליצות כעזריאל (שם) וחולמים כעזריאל הם אבן נגף להשכלת הדור הישן, בני הדור הישן מלבד נזירי העולם כחובשי בית המדרש, יודעים ערך התועלת וההנאה הגשמית ואילו היו רואים שהצעירים עוסקים בדבר שיש בו ממש בעולם המעשה לא היו יכולים ללעוג עליהם ולבטל את פעולתם; אבל עתה הנם שומעים את הצעירים קוראים בכל כחם: „השכלה! אור בקר!" ובשעה שהם מתקרבים לראות את ההשכלה הזו ואור בקר הזה אינם מוצאים כלום אלא שירי הבל מליצות שדופות וביאורים שאין להם טעם וריח ועל כרחם הם חושבים את המליצים המשכילים האלה לבטלנים או למשוגעים.

אבל אם כל הדברים האלה מגונים, מכל מקום הרי הם אמתים ונפגשים במעשי יום יום; אך שידוכו של זימון עם רוחמה זר מאד ורחוק הרבה מן המציאות. זימון היה יליד איטאליא (חלק א' צד 20) במקום שמנהג בני ישראל היושבים שם אינו דומה למנהגי בני בריתם שבארצות ליטא, פאלען גאליציען וכו', המזווגים זווגים בטרם שיראו בני הזוג זה את זה, והנה על פי סבות שלא נודעו עזב האיטאליאני את ארץ מולדתו שיש בה הרבה בתי מדרש לחכמה ויבא ללמוד חכמה בעיר אחת עם נעמן ויוליוס, שהיתה אם כן כפי הנראה בארץ רוסיא, לא כדרך האיטאליאנים שאינם באים לדרוש חכמה ברוסיא, ואחז פתאום מנהג המקום שבא לשם ונשתדך עם רוחמה בטרם ראו זה את זה! ולא עוד אלא שבחר זימון ברוחמה לשם שמים, כלומר שנרצה לקחת לו לאשה עלמה עניה (שהרי לא ידע מתחלה שתבא לה ירושה ממקום אחר) בשעה שהיה יכול לקחת עלמה עם נדוניא הגונה בשביל חכמתו. מקרה כזה, כמו מקרה אהבתם של נעמן ואלישבע, שנולדה על ידי שיחה ריקה שהיתה ביניהם במשך איזה רגעים, יכולים הם שיקרו בעולם שברא מאפו כדמיונו, ולא בעולם אחר. ובאמת אם אפשר שתולד אהבה בין גבר ועלמה על ידי ראיה כל שהיא ושיחה קלה, מדוע לא יולד שידוך הגון בין שני צדדים על ידי שיראה כל אחד את תמונתו של חברו, ומי יודע אולי ראה זימון תמונתה של רוחמה ביד נעמן ונקשרה נפשו בה? — אהבה יותר זרה עוד מאהבתם של נעמן ואלישבע רואים אנו אצל דניאל ושולמית בס' „אשמת שמרון" למאפו, ששני הנאהבים האלה, מכוון שראו זה את זה פעם אחת מרחוק הגו תמיד זה בזה ונפשותיהם נקשרו באהבה נצחת. ואני לא אדע מה אומר על מראה אהבה כזה שאצל ה' מאפו: אם היה מאפו עצמו בעל התפעלות במדרגה כזו עד שהאמין שיש אפשרות למציאות אהבה מטין כזה או שהוא בעצמו לא ידע כלל מה היא אהבה ולא כתב על ארותה אלא על פי קריאה רבה בספרי אהבים.

ז.

פני הדור.

אחד הגבורים הגדולים העושים פעולתם בעולם שברא מאפו הוא כלי ספק ר' צ ד ו ק, שעל שמו נקרא הספר שלפנינו בשם „עיט צבוע". הוא היה באמת בעל פעולות והמניע הגדול בנפשות רבות שבספור זה ואנשים ממין זה נפגשים הרבה בעולם המעשה. אבל יש איזה מבקרים שנשאו קל וחומר בעצמם: ומה איוב, הנזכר בכתבי הקדש אמרו חז"ל בו שלא היה ולא נברא, זה, שלא בא אלא מטפת דיו של מאפו — על אחת כמה וכמה! משפט כזה הוציאו בעלי קל וחומר על ר' צדוק עוד בטרם נגלה להקוראים ברוב קלונו ובתבניתו המגואלה ומאפו עצמו במכתבו לה' ש. ז ק ש (בסוף חלק ב') כמעט שהסכים להם שנחש כזה לא היה ולא נברא אלא משל הוא. אבל כמה מן התמיטות יש בבקרת זו ובהסבמתו של המחבר עצמו עליה! מ נ ש ה (בספור „התועה בדרכי החיים") גרוע בעיני הרבה יותר מר' צדוק ותועבותיו של האחרון אינם כלום כנגד שערוריותיו ורציחותיו של הראשון ואף על פי כן אי אפשר לומר שמנשה לא היה ולא נברא, ולהפך יש לבעל דין לומר שגם במנשה לא גלה עוד ה' ס מ א ל ע נ ס ק י את כל רשעו, אכזריותו וערמתו של האדם המשחת שהרבה חברים יש לו כמעט בכל עיר ועיר.

כדי שלא אהיה בעיני הקורא כאחד מבעלי הכלל „איפכא מסתברא" הריני מבאר דברי. כל מי שעיניו פקוחות מעט לראות את הנעשה באויר המקיף אותו, ראה בלי ספק שיש אנשים שאהבת עצמם גברה בלבם כל כך, עד שהם הולכים ומזיקים לאנשים אחרים בלי כל מוסר כליות, אם מאותו נזק שהם גורמים לאחר תבוא להם איזה טובה אמתית או מדומית. יודעים הם שהמעשה ההוא שבו הם גורמים צער ונפסד לחבריהם הוא כנגד החמלה וכנגד המשפט ואף על פי כן הם עושים אותו מפני שהם מוצאים בו תועלת לעצמם. ר א ו ב ן ישב במקום פלוני ומצא לו שם פרנסתו, בא ש מ ע ו ן ודבר עליו רכילות לפני אדוני המקום עד שהאחרון גרש את ראובן והושיב את שמעון על מקומו. יודע הוא שמעון שהמקפח פרנסת חבירו עושה תועבה גדולה ואף על פי כן אינו משים לב לידיעתו זו, מפני שלטובת עצמו הוא עושה. ל ו י לוה כסף מ י ה ו ד ה מאלמנת י ש ש כ ר ומיתומי ז ב ל ו ן ופתאום פשט להם את הרגל אף על פי שיש באוצרו כסף יותר מדי תשלומי חובותיו; יודע הוא שהוא עושה עול גורא כעין רציחה אבל מה לו ולמשפט והוא אינו חפץ אלא בטובת עצמו, דן עשה זיוף בשטר של נ פ ת ל י ו ג ד הלשין על א ש ר וקבל שכר מלשינותו, י ו ס ף מתגדר ביראת שמים שלו להונות את הבריות ו ב נ י מ ן נעשה גבאי אצל אחד קדוש או שהוא מסבב בערים בתור „בעל שם". כלם יודעים בעצמם שהם רמאים, נוכלים ובני בליעל ואף על פי כן אינם נמנעים ממעשיהם המנונים, מפני שהם מביאים תועלת לעושיהם. כמדומה לי שכל אדם הבקי מעט בהליכות בני אדם יודה שהוא רואה אנשים כאלה כמעט יום יום, מלבד ערמתם של קדושי

החסידים והיושבים ראשונה במלכותם, ערמתם של היעזואיטים והדומים להם שנודעו בין החיים על פי השמועה. אבל לא כל הרמאים שוים בכחותיהם, בתכונותיהם ובכישרונותיהם. יש רמאי קטן, כלומר שכשרונותיו מועטים וכחותיו גרועים ואינו יכול להונות אלא יחידים ובעניינים קטנים ואי אפשר לו להשתמש אלא במקרים מיוחדים ויש רמאי גדול שהוא רב כשרונות ובעל כח גדול ואומץ רוח, יודע הוא להשתמש בהרבה מקרים שונים להוציא מהם תועלת לעצמו ובקי בהלכות אונאת דברים ואחיזת עינים לבלבל מוחותיהם של אנשים רבים ולנהוג בהם כענלון הנוהג בסוסיו. כן מוכרח כל רמאי שיתנהג בערמתו כפי תנאי חייו והמקרים הנוגעים בו, ואינה דומה ערמתו של עשיר צבוע לערמתו של רב צבוע וערמתו אינה דומה לערמתו של אחד מקדושי החסידים. נאפאלעאן השלישי ופיום התשיעי שניהם בעלי כשרונות גדולים ורוח גבורה הם, אבל זה היה פרעזידענט לרעפובליק ואחר כך קיסר וזה עומד בראש אטונה שמילליאנען אנשים חיים בה, לפיכך אי אפשר לו להאחרון שירמה את אירופא באונאת דברים ואת צרפת — במעשי אחיזת העינים כדרך שעשה הפרעזידענט שנעשה לקיסר ואי אפשר לו להראשון שישתדל לקביע עיקר חדש באמונה שהוא אי אפשר לו שישנה כדרך שעשה הקדוש העומד בראש אמונה. כל אדם העושה דבר שאינו הגון לשובת עצמו אף על פי שהוא יודע בו שהוא מתנגד להאמת, להצדק ולהיושר הרי הוא בן מזלו של ר' צדוק; אם הוא אדם פשוט, אם כחות נפשו מוגבלים הרבה והמקרים המקיפים אותו לא נתנו לו מקום נכבד בעולם המעשה הרי הוא מתגלה לפנינו בתמונתו של הרמאי „נחשון השדכן" ואם כחות נפשו חזקים אז לפי מקרי חייו ומקום עמדתו בעולם המעשה יכול הוא להיות געל, ר' צדוק, מנשה (בס' התועה בדרכי החיים") ובמקרים מיוחדים יקרי המציאות יכול הוא להגיע גם למעלתם של נאפאלעאן השלישי ופיום התשיעי. לפיכך, כל האומר ר' צדוק או מנשה לא היו ולא נבראו אינו אלא טועה והרי הוא כאילו אמר: נאפאלעאן השלישי ופיום התשיעי לא היו ולא נבראו! אם אין אנו רואים במעשים בכל יום אנשים השוים לר' צדוק הוא מפני שגם ר' צדוק לא נודע למכבדיו בתמונתו האמתית אלא לסוף שבע שנים, בשעה שכל נכליו לא הועילו עוד להסתיר תועבותיו, ומפני שמקרי החיים השונים שבעולם המעשה אינם באים יחד באותו קיבוץ ובאותו אופן שהם באים בראמאן, ואילו היו אותם המקרים מתרבקים יחד גם בעולם המעשה אות באות כמו שהמספר מצייר אותם בס' „עיט צבוע" כי אז היינו רואים בעינינו אלפי ר' צדוק בכל פרטיו ודקדוקיו של אותו הצבוע הנוכל שבס' „עיט צבוע", אם אך היה לנו עינים לראות יצרי איש ואיש ומעלליו. אבל אותה שלשלת המקרים שבעולם המעשה המונעת את מציאותו של ר' צדוק כמו שהוא — בפועל אינה מונעת את מציאותו בכ"ח, שהרי הרבה נוכלים בעלי כחות חזקים יש בעולם, והמספר שרשות נתונה לו לסדר את שלשלת המקרים כפי דעתו, ובלבד שיצייר באמונה את הכחות הפנימיים של האדם, ולא עוד אלא שחייב הוא לסדר את המקרים לא כפי שהם טבועים

באמת בעולם המעשה כדי שיהיה מספר ולא כותב דברי הימים, המספר הזה יכול הוא להציג את הנוכלים בעלי הכחות שהוא רואה אותם בעולם המעשה ומצייר פניהם ולהקיף אותם במקרים שונים כאלה, הבוראים אותם בתמונותיהם של ר' צדוק ומנשה ובכל פעולותיהם הנתעבות, וכל היודע להכיר תכונתו של אדם יכירם מיד שנוכלים בעלי כחות כמותם ראה בעיניו בעולם המעשה. אבל כבר נמרתי אטר לבקש מומים בדברי מאפו ולפיכך בשעה שאני משתדל להראות שר' צדוק אינו יליד דמיונו של מאפו אלא בן עולם המעשה אי אפשר לי שלא אגלה גם איזה מומים בנוגע לר' צדוק, ה' מאפו השתדל למחוק את ר' צדוק מכתב בני ישראל ויתנהו לבן לאחד משודדי הים (חלק ה' צד 120) אבל פאטריאטיזמוס של הבל כזו אינה אלא למותר. וכי לא יצאו מבני ישראל מזיקים יותר רעים ויותר נבזים מר' צדוק? המעט לנו בהיסטאריע שלנו מקובלים זייפנים, משיחי שקר ורבים נוכלים העומדים בראש אלפי חסידים ומושלים ממשלה בלתי מוגבלה על צאן אדם לרומם ולהשפיל, להמית ולהשאיר בחיים? . . . ה' מאפו הביא את ר' צדוק מאיטאליא, אבל כמדומה לי שאיש איטאליאני אינו מוכשר ללבוש אותה חלוקא דרבנן ומעיל קדש קדשים שהתלבש בו ר' צדוק בעתיקה שהיא עיר בארץ ליטא, ועוד, מאפו, אולי בחפצו לצאת ידי חובתו לכבוד התורה, עושה את ר' צדוק לעם הארץ (חלק ב' צד 36) אבל זהו דבר שאי אפשר בעיר שיושבים בה גדולי תורה כר' גדיאל וכיוצא בו, שדרכם לתהות תמיד בקנקנו של המתהדר בתורתו, ואם אין דרכם לבדוק את האדם כמה שנוגע לצדקתו ותומתו הרי הם בודקים אותו בתורתו וחכמתו ואם אינם מוצאים בו תורה גם צדקתו אינה חשובה בעיניהם. גם יחוסו לרחל אינה מסכמת עם המציאות, כי לא מתקדש כר' צדוק ישתדל למשוך עליו עיני אשה כרחל ועיני אנשים כאבותיה: אבל רחל זו בכלל לא נבראה אלא לשנעונות: היא היתה אות באות בדמותה ובצלמה של רחל אשת הימן (חלק רביעי צד 10 וצד 166) והימן נשבע שלא ישא אשה אחרת רק אותה שתהיה בדמותה של אשתו המתה, ולא עוד אלא שגם שמה יהיה רחל (שם צד 9 וצד 38) וירחמיאל שאין דרכו לדרוש בנשים הכיר בטביעות עין של צורבא מרבנן את רחל זו, שהיא בתמונתה של רחל המתה אשת הימן, שראה צלמה תלוי על הלוח בקיר (שם ושם) שנעונות כאלה אינם ראוים אלא לראמאניסט מלמד.

געל וחמול, אף על פי שכפי הנראה בני מזל אחד הם, מכל מקום אחרי ההתבוננות יש להסריד ביניהם ולומר שגעל הוא נוכל באמת וחמול הוא חומס המורה היתר לעצמו על חמסנותו, וכל תועבותיו שהוא עושה הרי הוא מצדיק אותן בלבו על פי איזה תכלית שמקורה ביראת שמים ובחסידות של הבל. געל ידע בעצמו שהוא שולח יד ברכוש אחרים, מלשין שקר ומרמה את הבריות ביראת־שמים־רכוזבת שלו, וחמול האטין בכל לב שהוא אדם כשר וירא שמים. חמול שנא את האפיקורסים וכבד את תופשי התורה, יען שהוא עצמו היה מתופשי התורה, עשק את עתניאל והתברך בלבבו שאינו עושה

בזה כל דבר רע, יען שעתניאל אפיקורס הוא, ולא עוד אלא שהוא חפץ לגרש את אשתו, את זלפה בתו; הבריח נכסיו כדי שיוכל להשיא בנותיו לתלמידי חכמים: לתולע ולר' צדוק והשקיט את לבו שלא יהיה נוקפו על העשק הזה באמרו: „לא אנכי הראשון ולא אנכי האחרון, חרד אנכי לדבר ד' ועל דברת בני האדם לא אביט" (חלק ב' צד 34) הרבה הרבה יש אנשים כחמול, שדרך בני הדור החדש, הרחוקים מחיי משפחת החמולי, לקרוא אותם בשם „צבועים" ובאמת אינם צבועים אלא חצאי־פראים העושים תועבות נוראות ומאמינים בעצמם שצדיקים הם, לפי שהם רחוקים מן החשבון הצורק, מי שאינו לא פרא נמור ולא רשע עריץ אי אפשר לו שלא יפשפש במעשיו למצוא בעצמו איזה דבר טוב, שעל ידו יאמין בעצמו שהוא יוצא ידי חובתו להיות אדם הגון לפני עצמו; הואיל ותופשי התורה ואוהבי מצוות ריקות מובטחים בעצמם שהם עושים גדולות בתורתם ובקיום מצות כנדבת ספרי תורות, שס"ם, קנית עליות, הנאה לתלמידי חכמים וכדומה, ולפי שהמצות שבין אדם למקום חשובים בעיניהם יותר הרבה מהמצות שבין אדם לחבירו, מפני שכל העולם הזה וחיי האדם עליו אינם חשובים בעיניהם כלום, ועוד שבמצות שבין אדם לחבירו כבר דשו רבים לעבור עליהם, לפיכך אינם שמים לב כלל לנקיות כפים בדיני ממונות, ובשעה שהם גוזלים וחומסים הרי הם מתנדבים ספרי תורות וש"ם וקונים „עליות" בדמים הרבה כלכ שלם, לפי שאך מצות כאלה חשובים בעיניהם ולבם גם בהן, ושוב אינם מאבדים את חשיבותם בעיני עצמם על ידי פשעיהם שבין אדם לחבירו, וחרדים הם לדבר ד' ועל דברת בני האדם לא יביטו.

לו משרת ר' צדוק הוא נער ישר אבל רפה כח, אין כו כח לעמוד ברשות עצמו ולהחליט לו דרך שילך בה ולא יסור מטנה, הוא היה כפוף תמיד לדעת אחרים ששחקו בו כמו באיזה כלי משחק, הוא עשה כל עול וכל תועבה שאחרים צוו אותו לעשותם, ותמיד היה לבו נוקפו על תועבותיו, בהיותו איש רפה כח אי אפשר היה לו לומר לר' צדוק או לצפנת: יקחך אפל! למה אהיה אנכי בידך ככלי משחית, דבר שהוא כנגד תומתי וישרי ולפיכך היה מטלא רצונם של ר' צדוק וצפנת שעשו עמו כטוב בעיניהם. ובהיותו איש ישר לב היה לבו דוה על תועבותיו שהיה עושה. חטאתו בר' צדוק, תועבתו שעשה בהטמינו חפצי אלישבע הגנובים בבית ירוחם ומעשי תאותו עם צפנת היו לו כאבני מעטה על לבו ואף על פי כן הלך מדחי אל דחי, אבל כל תועבותיו שעשה לא יעירו בקרבנו גועל נפש לעושהן אלא חמלה וחנינה על נפש יקרה שטבעה בטיט ורפש מבלי מפלט, בהיותו נער נעזב ובודד על ארץ רבה אחרי מותו של ר' צדוק האמתי לא יגדל עונו על שהתחבר לרשע וסייע את ידיו לעבור עבירות גדולות כאלה, שהוא, לוי לא היה יכול לדעת אותן מראש; בהיותו פנוי בחור „יושב אהלים" בעיר עתיקה לא היה אפשר לו להנצל מפח צפנת היפה והבריאה אשר משכה אותו ברשתה; ובהיותו תלוי בדעת נעל ור' צדוק לא יגדל עונו אם טמן נגבה

בבית ירוחם, שאחרית ההטמנה הזאת היתה צריכה שתהיה שלום ושובה לירוחם, ועוד יותר אפשרות לו, ללוי, לקחת את רוחמה שהתאוה אליה לאשה. אצל לוי רואים אנו המלחמה הפנימית שבין אהבת היושר מצד זה והעול המוכרח מצד השני, המצויה לפעמים אצל גבורי אמת שבדראמטא מראנעריית ואין בין לוי לגבור של דראמטא אלא שהאחרון עושה כל פעולותיו על פי עצמו והראשון אינו עושה אותן אלא במצות אחרים.

נחמיה הוא תמונה אמתית ממשכילי העירות הקטנות. הפרק השביעי מהלק שני שבו תאר מאפו לפנינו את רוחו של נחמיה וטהלך דעותיו הוא ראי נאמן לכל המשכילים התמימים שבערים הקטנות. ראשית השכלתם באה להם על ידי ספרי מליצה כמו „לישרים תהלה" או „שירי תפארת" אחר כך הם עצמם מתחילים לכתוב שירים לא על החיים הפנימים שאינם ידועים עוד להם, אלא על הדרת הטבע, תקופות השנה, מקרים בודדים מזמן העבר וההוה ועל ענינים דתיים. בין כך וכך מתחילים הם להתבונן במה שהנחילום אבותם ומעט מעט נוכחים הם לדעת כי חלק גדול של הכלים נמצא בנחלה זו, מתחלה הם מגלים דעתם במחאה כנגד אותם הדברים שהם, מלבד ההכל הנמצא בם, הנם גם מגונים, וחפצים הם בכל לבם ליפות את מראיהם של אחיהם, להרגילם לשפת עבר, ללשון המדינה, לפקוח עיניהם על צביעות ושנעונות המסמים את עיניהם —, ומכיון שהם נעשים „חצוצרות להשכלה" עולמם נעשה חשך בעדם. הפראים אינם מבינים את דבריהם ומתחילים הם לרדוף אותם בכל מיני רדיפות. אז נעשים כל ימיהם כעם ומכאובים: כעם עצור והתפוצצות הלב מבפנים על מעמדם הפרוע של אחיהם מנדיהם ומכאובים נוראים ופצעים נאמנים מחוץ, מרדיפותיהם של אלה האהובים להם שהם חפצים להפקיר חייהם בעדם.

אומר אני „משכילי העירות הקטנים" מפני שהמשכילים שנפקחו עיניהם די צרכם, הבקיאים בדברי הימים בהליכות עולם ובתכונת האדם לא היו מצטערים כל כך למראה אותן המחזות שעליהם הצטער נחמיה עד התפוצצות הלב. מה היה צערו של נחמיה? על אכזריות עובדיה, על תועבותיו של נעל, על ערמתה של צפנת (ח"ב צד 81) על דקדוקי ענית של דינים כצנינים שמלעיטים אותם לבעלי המלאכה (שם צד 85) על הסיגים והפסולת שנתערבו בהאמונה (צד 86) על חומת האמונה שנבקעה לפני כחש (שם צד 88) ועל פלגות עם אלהי אברהם אשר „חכמים יחכמו וישכחו עמם ויקשיחו לבם מכל מחמדיו, זרה למו שפת אבותיהם ואוצרותיה למו אוצרות חשך והחרדים לדבר ד' יחרדו משפת קדשו פן יבינו דרכה ונשמו מסלות נלוזות באין עובר" (שם צד 84). על אלה דוה לבו של נחמיה וצעקות כמו אלה שומעים אנו מפי הרבה ממשכילי העירות הקטנות מעל כתבי העתים. אך הבקי בדברי הימים, היודע הליכות עולם, דרכם של איתני ארץ כנאפאלעאן השלישי ופיום התשיעי, ערמת ביסמארק, אכזריות גדולי מדינת רומעניען, דרכי הרבה סוחרים וארחות עולם בכלל, יודע הוא שהמשפט התלמודי

„כל דאלים גבר" עודנו בתקפו והלכה בטותו בכל מקום . . . היודע היטב קורות הדתות, התפתחותן וצמיחתן יודע הוא שאין אמונה בלא כתות. היודע שהדמיון לא לעולם יתקיים ומלוכת האצילות ומלוכת התועלת החמרית של עולם המעשה לא יוכלו להתקיים כאחת, וסוף הטן האנושי להגיע לשמו הכללי והטבעי „טן האנושי" ויתקיים מקרא שכתוב „אז אהפוך אל כל העטים שפה ברורה" יהיה מתי שיהיה אם בעוד מאה או בעוד אלף שנים — יודע הוא שעזיבת שפת עבר ונבואת התלמוד „עתידה תורה שתשתכח מישראל" (שבת) אף על פי שדברים מעציבים הם מכל מקום מוכרחים הם להיות, כמו שמוכרח הוא שהאדם החי ימות. היודע שרובו של עולם או יותר מרובו מלא סכלות ותועבות היודע שנם בהמאה התשע עשרה המהוללה ברוב התשבחות בני נערים גדולים וקטנים, צריכים אנו לחשוב את המשפט והצדק כעין טובה שאינה מצויה; היודע כי כל בני ישראל שמוצאם מאותה ארץ שמשלו עליה הפולנים לפנים מוכרחים הם להיות חצאי־פראים, מפני שהפולנים טובי הלב המתפארים בחמלתם שקבלו את העם הגולה בארצם, גדלו אותם בחמלתם הרבה במשך איזה מאות שנה שיהיו פראים ולהתלוצץ בהם; היודע שלפי טעמד העבודה והעשר בזמן הקודם ובזמן הזה אי אפשר לו לאדם שיתרומם מאשפות אלא על ידי תחבולות שונות, שעל פי רוב רחוקות הן מן היושר, — היודע היטב כל הדברים האלה ביחד מבין שכל המראות המעציבים שהוא רואה מוכרחים הם ולפיכך אינו יכול להצטער כל כך עליהם עד התפוצצות הלב כנחמיה. אמת היא שגם מי שנקטעו ידיו או רגליו בסבת איזה חולי שהכריח את הקטיעה ההיא, מעורר חמלה בלבנו, אבל אותה חמלה אינה טעוררת אותנו לצעקה אלא להשתדל להקל צערו של האמלל, וכך היא גם דרכו של המשכיל הנבון בהביטו על פרעות אחיו, הוא אינו משים לבו כלל לדברים דמיונים וענינים מפשטים שאין איש מרגיש מכאוב חמרי מהם, אלא לצערן של הרבה מילליאנען אנשים הסובלים מכאובים קשים בחייהם הנשמיים וברגשי לבם כרעב, קור, התבזות בפני אנשים המגיסים את לבם, תוחלת נכזבה, יאוש הלב וכיוצא בזה, ולצערן של איזה רבבות אנשים מכלל המילליאנען שזכרתי המכונים בשם „בני ישראל" הסובלים עוד יותר מהנזכרים בסבת חוקים מעיקים ושנאת הדת בארצות רבות — מחוץ, ובסבת חייהם הדמיוניים והתרחקותם מעולם המעשה—מבפנים.

נחמיה היה מן המחברים את האמונה וההשכלה והרבה מטשכילי העירות הקטנות גם הם מעידים תמיד במכתבי העתים שהאמונה לא תצור את ההשכלה וההשכלה לא תצור את האמונה, ואך אחד מטובי הסופרים, ה' צוויי פעל בספרו „מינים וענב" העיז פניו להגיד שאין האמונה דרה עם ההשכלה בכפיפה, וכבר דנהו ה' אבראמאוויטץ בספרו „משפט שלום" על חוצפה זו בלהג הרבה. אין לי עסק בדעתו הפנימית של ה' אבראמאוויטץ אם הוא באמת מאמין, או האמין, כאחד מטשכילי העירות הקטנות, שהאמונה וההשכלה אחיות תאומות מבטן הן או שלא היו פיו ולבו שוים בהתבו מאמרו „משפט

שלום"; אבל כשאני לעצמי יש לי עוד ספקות בענין זה. השמות „אמונה והשכלה" אותן שמות מחלטים כשמות „סוס וחמור" המורים על דבר ידוע שאינו מקבל פירושים שונים ואי אפשר לטעות בו כלל, אבל הם דברים מפשטים שכל אחד ואחד מפרש אותם כרצונו, אינה דומה אמונה לאמונה ואינה דומה השכלה להשכלה. יש אמונה הבלית ויש אמונה שקוראים אותה „צרופה"; יש השכלה מגבלת שאינה מרשה לעצמה ללכת אלא עד גבול ידוע ויש השכלה חפשית, שאינה מנחת דבר שאינה מתבוננת בו אם הוא אמת, דמיון או תועבה, אין ספק אצלי, שאמונה צרופה והשכלה מגבלת, אף על פי שבשום אופן אינן אחיות כרחל ולאה, מכל מקום אין מלכות של אחת נוגעת בחבירתה אפילו כמלא נימא, ותנאי זה מתנה משכיל מאמין זה עם עצמו שבעניני הדת לא ישתמש בשכלו ובענינים שחוצה לה לא ישתמש בשמועותיו שקבל מפי אחרים, ותנאי זה פעמים שהוא מתקיים. אבל מי ששכלו חזק אינו יכול לצוות על חקירתו: „עד פה תבוא ולא תוסיף" והוא מתבונן וחוקר בכל דבר שקבל במסורה מפי אחרים, ומכיון שהוא מתבונן וחוקר שוב אינו מאמין, הירא והחרדים האומרים שההשכלה צוררת את האמונה ומשכילי העירות הקטנות הגוזרים להסך שניהם רואים ואינם יודעים מה הם רואים. הראשונים ראו איזה צעירי ימים החפצים ליהנות מן העולם הזה שעברו על איזה מצות והחליטו שההשכלה הביאה אותם לידי כך, והאחרונים ראו משכילים שקיימו את כל התורה כלה, והם מביאים מהם ראיה שההשכלה היא אחותה של האמונה, ועל הצעירים שהם עוברים על איזה מצות גזרו נידוי, הבדילום מטחנה המשכילים ונתנו להם מקום בין בעלי תאוה; אבל גם הראשונים גם האחרונים תועים כשה אובד, מחליפים הם את השמות החמריים „דת וחיים" בהשמות המפשטים „אמונה והשכלה" ולפיכך הם מערבבים את המושגים, הדת היהודית והחיים לא יתחברו יחד בשום אופן, כמו שלא יתחברו איש ומים יחדו, החפץ לשמור את הדת היהודית בפרטיה כמו שהיא עכשיו צריך שיהיה אסקעט גמור ופרוש מן העולם, והחפץ להתענג על החיים אי אפשר לו שלא יעבור על כמה אזהרות הדת האוסרות תענוגים ידועים, אבל אם הדת המעשית מתנגדת אל החיים המעשיים, מכל מקום אינה מתנגדת אל ההשכלה העיונית, שהרי אי אפשר להדת החמרית ולההשכלה המפשטת שיזדמנו שתיהן לפונדק אחד, באופן שתהיה מלחמה ממשית לא עיונית ביניהן, כך אי אפשר שתהיה איזה מלחמה ממשית בין האמונה המפשטת ובין החיים החמריים. יכול אני להיות אטהעאיסט גמור ולקיים את הדת כרבים מבחירי המשכילים, שחפץ החיים לא התפתח אצלם כל צרכו, ויכול אני להאמין בתורה, בתלמוד, בקבלה, שדים ורוחות ולעבור על הרבה גופי תורה, כמו שעושים רבים חפצי חיים שאין דרכם לעשות חשבון עם עצמם בשעה שיצרם מתגבר עליהם, לפיכך אם רואים אנו אדם יהיה מי שיהיה המקיים את הדת בכל פרטיה אין זה ראיה שהוא מאמין בה, אלא שאין לו חפץ החיים כזה המעורר אותו לעבור עליה ואם רואים אנו

להפך, אדם העובר על הרבה גופי תורה אין זה ראיה שאין בו אמונה אלא שיש בו חפץ החיים חזק מאד, המעבירו על דעת דתו.

על אדות ר' גדיאל, שובאל ואליאב כבר דברתי בפרקים הקודמים. שאול, שה' מאפו מציג אותו לנגד בחסדו וטובו, וקרוב הוא להסכים עם ירוחם לכנהו בשם „מלאך אלהים" היה מאנשי עולם המעשה, עולם שאין בו מלאכי אלהים כלל אבל יש בו הרבה נחשים, הרבה נמרים, הרבה כבשים וטעם בני אדם. כבר הראיתי לפני הקורא את פחזותו ועזותו של מלאך אלהים זה שהשתמש בהן בבואו ראשונה למלון ירוחם. אבל עוד יותר ישפל בעינינו רב החסד הזה, בשעה שנשים אל לב כי משעה שנתן לירוחם איזה מאות שקל כסף לכונן בית מלון עד שגמר בדעתו לקחת לו את שרה לאשה תחת אשתו המתה לא עשה כל מאומה לטובת האמלל ירוחם, ורק אחר כך, בשעה שהיה ירוחם העני האובד צריך להעשות חותנו, אז השתדל להרים את המדוכא מאשפות, כדי שלא יהיה הוא, מלאך האלהים חתנו של איזה עני מדוכא ונרדף, וגם השתדלותו זו לא עלתה בידו מפני שכבר שחקה השעה לירוחם על ידי סבות צדדיות וביתו יחד עם כבודו הראשון היו מושבים לו גם בלא תשועת מלאכי אלהים.— שאול מרוב שמחתו בשרה ארש את חנה בתו הילדה להילד רפאל שהיה בן ארבע עשרה שנה, ולא פחד כלל אולי כאשר יגדלו החתן והכלה ויבואו לכלל דעת ולכלל רגשות יאהב הוא אחרת והיא—אחר, ודבר זה לבדו די להוכיח כי שאול, מלבד מה שעבד אצל עמנואל האדיר, לא היה טוב מאחד המלמדים בישראל.

ח.

מטרת החיים.

כל דבר יש לו מטרה, ובשעה שאנו רואים איזה פעולה שנעשית שלא בידי שוטים ותינוקות מבינים אנו שבעל אותה הפעולה משתדל להגיע אל איזה מטרה שהציג לו במחשבה תחלה. במה דברים אמורים, בפעולה רצונית הנעשית בידי פועל, אבל פעולה מוכרחת הנעשית בידי הטבע אין אנו צריכים לחקור כלל מה היא מטרת אותה הפעולה, שהרי כך היא דרכו של הטבע המוכרח, ופעולתו עצמה היא היא מטרתו. לפיכך החיים שגם הם אחת מפעולות הטבע המוכרחות אין אנו צריכים לחקור על מטרתם שחוצה להם והבאה בעקבותיהם אבל הם עצמם הם הם מטרתם, כלומר החיים הם מטרת החיים. מבקש אני מלפני הקורא שלא יסתור דברי בכלל גדול המונח בידו: „העולם הזה אינו אלא כפרוזדור בפני הטרקלין" שהרי אין דברי אלה אמורים על הדברים הדתיים אלא על החיים הטבעים.— יודע אני, ככל החסידים גבורי בעלי „חובת הלבבות" שחיינו קצרים מאד, אך לא כמוהם אני מביט על החיים בעיני הדמיון ואיני יכול לבטל את ערכם של החיים על ידי שאינם מסכימים עם חפצו של דמיון לבי. אילו היינו רואים בעינינו אנשים החיים לנצח, אילו היינו רואים אפשרות פעולות כאלה שאי אפשר לאמר עליהם בשום אופן שהם

„הבל הבלים" אז היינו רשאים להתאונן על חיינו ופעולותינו הדלים והריקים. אבל כשם שאי אפשר לנו לחפוץ שיהיו לנו ארבע עינים, שתי לשונות וכיוצא כזה דברי סכלות הנמנעים בטבע, כך אי אפשר לנו לחפוץ שנחיה לנצח ושתהיינה לנו הנאות קימות לדור דורים שאינן הבל הבלים. כך היא דרכו של הטבע ובאופן אחר אי אפשר להיות וכל מי שאין חוקי הטבע מוצאים חן בעיניו הרי הוא שוטה גמור. אמת הוא שחיינו קצרים ושכל פעולותינו והנאותינו אינן אלא הבל הבלים, שסוף סוף בחשך באנו ובהבל נספה וכל תענוגותינו יקח רוח וישא הבל בשעה שנשוב לעפרנו; אבל היש בכלל המציאות מצב יותר טוב ממצבנו אנחנו, שבשביל כך נבטל את חיינו ופעולותינו והנאותינו החולפים וכלים? אין רע אלא אם כן יש טוב ממנו, והואיל ואין חיים טובים מחיינו, אין לנו אלא מה שנתן לנו הטבע, וצריכים אני להוקיר את החיים הקצרים וההנאות החולפות שהכין לנו, מפני שחיים והנאות אחרים אין במציאות. לא סכל היה פלוני שאמר לתלמידו שיננא חטוף ואכול חטוף ושתה (עירובין) ומטרת החיים אינה אלא— חיים. אבל אנחנו שקועים כלכך בדמיונות עד שהחיים בעצמם נשכחים מלבנו. דרכנו לעורר שאלות שונות שאין להן עסק כלל עם החיים ומפנים אנחנו את לבנו משאלת החיים העומדת למעלה מכל השאלות. לא יפלא בעינינו אם סופרי עמנו כאשכנז ושאר ארצות האור לבני ישראל עוסקים בשאלות אלה, מפני שבני ישראל שבאותן ארצות כבר נקלטו באויר חיי אירופא ושאלת החיים באותן מדינות אינה שאלה פרטית לבני ישראל אלא שאלה כללית לאנשי כל המדינה כלה, שהרבה חכמים עוסקים תמיד בפתרונה. אבל באותן ארצות שחיי בני ישראל לא קבלו עוד את הפנים המאירות של חיי אירופא, הרי שאלת החיים לבני ישראל יושבי חשך אלה שאלה פרטית שאין לה כל ענין עם שאלת החיים הכללית שבאותן המדינות. אך במה סופרינו עסוקים? זה מצטער על שאין רוב בני ישראל יודעים לכתוב על טהרת שפת עבר, זה מצטער על מנהגי הבל שנדבקו בנו, זה מצטער על שאין האמונה וההשכלה יושבות תמיד בסונדק אחד וזה צועק מכאב לב על קשיות ערפם של בני ישראל שאינם חפצים להתבולל בכל העמים. כסבורים הם חולמי חלומות הללו, שאילו ידברו כל בני ישראל בשפת עבר, אילו יחדלו מתשליך, כפרות, הזכרת נשמות ודקדוקי מצות, אילו תעשינה האמונה וההשכלה שותפות ביניהן בשטר כתוב וחתום וטקוים בבית דין מושבע, או אילו ילבשו כל בני ישראל מלבושי המדינה, ישתו משקה המדינה בשוה עם חבריהם ולבניהם לא יקראו עוד יוחנן וגרשון אלא יאהאן או איוואן וגריגארי וכיוצא בזה תקונים גדולים— תעלה רפואה למכתנו, אלמלי היו אותם האנשים חולמי חלומות היו מבינים שאי אפשר לעם שלם וגם לרובו שיוכלו לכתוב בשפה מתה והלואי שיוכלו כלם לקרוא ולכתוב איזה דברים נחוצים בשפה חיה; שאי אפשר לדת בלא מנהגי הבל; שאי אפשר לנו לחפוץ שהחקירה והטסורת תסכימנה תמיד זו לזו; ושאי אפשר לעם אחד להתבולל בין שאר עמים

בכונה וברצון. אין התבוללות אלא התאחדות גמורה ושלמה הנעשית בין שני עמים ויותר, באופן שהאחד מתאחד עם השני בכל העניינים הפנימים: בדרכיו, במנהגיו, בדעותיו ובכל מטרותיו שהוא מבקש, אך הרבה הרבה גדרים וחומות יש המבדילים בין עם לעם ואינם מניחים אותם להתאחד יחדו כל עם ועם מובטח שדרכיו ודעותיו הם הם האמתים והצודקים, וכל עם ועם יש לו טובותיו ותועלותיו עצמו שהוא נותן להן הקדימה לטובותיו ותועלותיו של עם אחר. בשעה שאני חושב ענין פלוני לדבר של אמת, הרי אני אוהב אותו בכל לבי ושונא אותם העניינים המתנגדים לו: הריני חושב את דעתי לאמתית אף על פי שאפשר שאינה אלא שטות, ולא עוד שאני נכון למלא פי שחוק בשעה שאשמע אותה מכלות עצמה מפי בן עם אחר שיגיד אותה במלים אחרים. אם יאמר לי המורכי, למשל שהוא מן העם הנבחר או שקדושיו בעלי נסים הם, אז אלעג לו מפני שאני אומר שאך גוי הוא מן העם הנבחר ואך קדושי בעלי נסים הם. בשעה שאיזה עם עושק איזה זכות או דבר מעם זולתו אז השנאה בין העושק והעשוק מתחזקת עוד יותר. הואיל וכל עם מוקיר את דעותיו וטובותיו של עצמו ושונא את דעותיו וטובותיו של עם אחר המתנגדות לדעותיו וטובותיו עצמו האהובות לו — אי אפשר שפתאום יותר עם אחד על זכותו, יסיר מלבו כל דעותיו ברגע אחד בלי כל סבה ויקבל תחתיה דעותיו של עם אחר המתנגדות לדעותיו שחי בהן וישתדל לטובת אותו עם המגים דעתו עליו ואינו חפץ להיטיב עמו, או במלות יותר ברורות: אי אפשר לבני ישראל יושבי רומעניען שיקריבו חייהם ואוצרותיהם לטובת ארץ מולדתם בשעה שעם הרומענים אינם חפצים כלל בטובתם של בני ישראל יושבי ארצם. — אנכי אוהב את מכלותי אני, ושונא את מכלותם של קארל וארטהור, לא בשביל שהיא מכלות ומתנגדת לשכל הישר אלא בשביל שהיא מתנגדת למכלותי האהובה לי הם, קארל וארטהור מצדם אוהבים את מכלותם ושונאים את מכלותי מאותה סבה שזכרתי, ואיך אפשר שתהיה התבוללות בינינו? ולא זו בלבד שאין אפשרות להתבוללות בין עמים שונים אלא שגם בבני עם אחד אין התבוללות, שהרי כמעט אין לך עם שאין בו כתות שונות דתיות או פאליטיקיות, חשוכים, בעלי דעות חפשיות, קאנסעוואטארים (אוהבי ישנות) ופראגרעסיסטים (אוהבי חדשות) אידעאליסטים, רעאליסטים, מאטעריאליסטים וכל מיני „ליסטים" שבעולם. נוסף לזה אין לך שטות גדולה מזו לקבל ארחות חייו ומהלך דעותיו של עם ידוע לא בשביל שהם טובים ואמתים אלא בשביל זה לבד שאנו יושבים בארצו של אותו עם. כל עם ועם בכלל יש לו מדות טובות ורעות ואם נתבולל בעם אחר נאבד את מדותינו הטובות מעט או הרבה ונקבל מאת שכנינו מדות רעות מעט או הרבה. נקח לנו למשל מדת הסבלנות אשר להאשכנזים והזריזות אשר להצרפתים שתי המדות הללו אי אפשר שתהיינה שתיהן כאחת טובות, ואם יש אפשרות לעשות את האדם לסבלן או לזריז על ידי עצות לבד, אז עלינו לתת עצה טובה ליהודי צרפת ואשכנז יחד

שיהיו או יחדו סבלנים או יחדו זריזים, אבל לא ליעץ לכל אחד מהם שישען לא בהשכל ולא בדעת על האויטאריטאָט של מנהג מדינתו, שעל ידי כך יבחר לו אחד מהם בהכרח מדה מגונה!

אך מלבד כל אלה איזה טובה תצא לנו מזה? נניח שההתבוללות אפשרית וראויה היא שתהיה עכשיו, ושעצותיהן של שאר בעלי החלומות גם הן אפשרות הן; אך איזה פצעים ירפאו על ידי זה? כמה צרות ומכאובים רואים אנו בחיי בני שאר עמים, שאינם צריכים לא להתבוללות, לא לשפת עבר, ואינם משתדלים כלל לחבר את האמונה ואת ההשכלה וכהגי הרת אינם דורשים לטובת ההשכלה וסופרי ההשכלה אינם דואגים לתועלת האמונה? עלינו לשים עין על החיים, לתת לבני עמנו מבט נשמי על החיים ולהשכיח מאתם את אויר חיי הדמיון שהם מחזיקים בו, אין מטרת החיים אלא חיים, ואין חיים בלא תנועה, אין תנועה בלא כח, אין כח בלא כסף, אין כסף בלא עמידה ברשות עצמו, ואין עמידה ברשות עצמו שלמה בלא מדע ומבט נאמן על החיים, גבורי מאפו, משכילי העירות הקטנות וכל בעלי החלומות חיים בעולם ה ת ה ו, כלם מצטערים על מחזות רבים שאין יסודם אלא בעולם האצילות, כלם דואגים בעד הכלל, וכלם מעלימים עינים מן הדברים העומדים באמת ברומו של עולם החיים. אין בכלל אלא מה שבפרט, שהרי אין הכלל אלא שם מפשט הטורה על קיבוץ פרטים רבים ואם נדאג תמיד בעד הכלל ולא בעד הפרט לא נוכל לעולם לבא אל מטרתנו. ענינים מנונים שיסודם בעולם האצילות כאמונת הבל ומנחני שטות אינם מזיקים כל כך בעניות ובטלה וכיוצא בזה ולא עוד אלא שהראשונים תלוים כמעט בהאחרונות, קורות העולם ומעשי יום יום יעידו לפנינו שכל מרינה שטובותיה החמריות מרובות סכלותה מועטת, וכן הוא לרוב גם באדם פרטי, לפיכך אי אפשר להכלל להתרומם אלא בהתרוממותן של הפרטים, ואי אפשר להפרטים להתרומם אלא בהתרוממותו של מצבם החמרי, ואי אפשר שיתרומם המצב החמרי אלא בהיות לנו מבט נאמן על החיים וצרכיהם, מטרת החיים — הם החיים עצמם ואין חיים אלא פעולה כשרה והנאה. אילו היו כל בני האדם יכולים להיות בעלי פעולות טועילות וליהנות מחייהם ומפעולותיהם הנאה כשרה לא היו צרות פרטיות בעולם, לפיכך חייב כל אדם להשתדל שתהיה בידו אפשרות להיות פועל הנהגה מפעולתו כדי שיוכל להתענג על חייו ולראות חיים, שזוהי מטרת החיים, ממילא מובן שאסור לכל אדם להתענג על חשבון אחרים, שהרי אם אתענג אני על השבון החלש ממני יבוא אחר החזק ממני ויתענג על חשבוני, ואם כן יעלה חרס בידנו: הנאתנו תרחק ממנו, לא נעמוד לעולם כרשות עצמנו ולא נראה אלא עושקים ועשוקים, גזל ודמעות אמללים, אבל הארץ היא רחבת ידים, הטבע עשיר מאד וחרושת המלאכה מביאה שנה שנה אוצרות זהב והון עצום ואם כל אחד ואחד בפני עצמו ישים לבו למטרת החיים לא יהיה אדם בריא שלא יבחר לו ענין להתפרנס בו כדי שיוכל להתענג על חייו, מבט של דמיון על החיים מביא לידי בטלה, בטלה מביאה לידי

עניות ועניות מביאה לכל הצרות והמכאובים שאין הפה יכול לדבר ולא האזן לשמוע. אילו היו ירוחם, נחמיה, עתניאל ולוי וכו' מוכשרים לפעולה הגונה מנעוריהם, כי אז לא היו שני הראשונים נעלבים ונרדפים, לא היה השלישי צריך להתיאש מעתליה ידידות נפשו על פי שנעון אליאב ולהתגלגל תחת שואה בבית חמול, לא היה הרביעי צריך לספות חמאת על חמאת, ללכת מדחי אל דחי, לשאת בקרבו מוסר כליות נורא מאד עד אשר נמק בעונו, לא היו ירחמיאל וקלונימוס צריכים להיות אובדים בענים, ולא היה עמיל צריך להתחבר אל חבר משחקים בקלפים (קארטען) ולהעשות נבל ובן בליעל! הרבה נערים כרפאל נכד ירוחם עוסקים בשידים ומליצות של הבל, מביאים מנחה לכתבי העתים בשורות של שטות ושמועות של תהו מעריהם, דואגים בעד הכלל ומצטערים על סכלות איזה שוטים ועל עלבונן של האמונה וההשכלה, ואינם דואגים כלל בעד עצמם ואינם משתדלים לקנות להם בנערותם שלמות בשפות החיות, בידיעות הנצרכות לעולם המעשה בחשבון ובקיאות באיזה ענפי המסחר, במדעים שונים או במלאכה הגונה כדי שייטב להם בהגיע פרקם לבוא בעולם המעשה. בין כך וכך הנער ראובן דואג על שמעון ושמעון על ראובן, ודאגות שניהם אינן מביאות שום תועלת לאחד מהם וכל שכן לשניהם כאחד. אילו היה להם מבט נאמן על החיים היה כל אחד ואחד מהם דואג על עצמו ומשתדל ללמוד איזה דבר המועיל לו לפרנסתו ולחייו ולא להתעסק בהבלים ככתיבת בשורות של הבל כמה"ע, אז היתה דאגת כל אחד מהם מביאה תועלת גדולה לשניהם.

אנו אין לנו אלא לשים לב על החיים, להזהיר את החדשים שלא יפלו ברעה אבל לא להצטער או לקצוף על אלה שכבר נשחתו ואין עוד תרופה למכתם, אמת היא שירוחם ונחמיה אמללים הם, שעובדיה, חמול, ר' גדיאל, ירחמיאל, קלונימוס ולוי נבזים הם, שר' צדוק, געל, נחשון השדכן וצפנת נחשים צפעונים הם, אבל כלם אינם אלא ילידי זמן החשך והמלא סכלות ותועבות, וחניכי המקרים הרעים והחנוך המשחת. אותם לא נוכל עוד לתקן כשם שלא נוכל לתת ידים לגדם ועינים לסומא ילכו המה לעזאזל והדור החדש, כל מי שלא עבר עוד את המועד יכין את עצמו להכנס לחיים טובים וישרים, על ידי חכמה או מלאכה הגונה ואז לא יסבול רדיפות, לא יצטרך לעשות תועבות, לא ישא מכאובים מן הורים קשים, שהרי כחו ועוצם ידו יעשה לו חיל ויוכל להיות בלתי תלוי בדעת אחרים ולישא לו את אהובתו בלא נדוניא ואז ידע כי חי הוא לא בעולם התהו אלא בעולם האמת, כי צריך הוא לחיות ולהתענג על חייו בהיתר ולא באיסור, בפעולות ולא בתנועות, כשביעתן של הרגשות ולא בשעשועי חלומות, שהרי היום קצר ואם לא עכשו — אימתי? —

אדעססא תרל"ב.

קבורת חמור (סוף)

הוא היה בן לראש הקהל אשר היה בעיר לפני הראש אשר ישור עתה, ובהלשין אחר מהעדה אשר את בנו לקחו לעכודת הצבא את הקהל כי יעליטו נלודים רבים ולא יביאום בכתב כל העדה, ובחקור החוקר אשר בא מעיר המלוכה ויטצא כי כן הוא, נחרץ על ראש הקהל ושנים מהסופרים להשלח לארץ גזרה, וכל עמל הקהל להוציאם למרחב עלה בתהו כי שלחו שמה, המה ונשותיהם ובניהם, וגם האיש הזה בן הראש הובל שמה בעודנו נער ושם נָדַל, אך כאשר מת עליו אביו זה כשתי שנים, ואמו מתה עוד בדרך, שלחוהו השופטים לעירו, כי שמה לא ינתן לאיש ישראל לשבת בלתי אם נגב או גזל או חטא להמטלכה, אך לבניהם אשר לא חטאו לא ינתן עוד הרשיון לשבת שמה סן ימצאו לחם, ובכן שב הביתה בחסר כל ויבקש משרה מאת הקהל באמרו כי לו הצדקה לבקש אחרי כי אביו הקריב נפשו בער כל העיר, אך זבדיה מֵאֵן לתת לו משרה מיראה פן יצליח למשול בכל, אחרי כי בגדלו בין בני עם הארץ דבר בשפתם כאחד מהם, ועל כן היה בקוץ מכאיב בעיני זבדיה אשר חפץ כי רק הוא ימשל כאות נפשו וזר לא יתערב בקהל, ואחרי אשר שני אנשים העידו בו כי ראוהו גושא מטרק בצלחתו ביום השבת גמרו כל ראשי העדה כי עליהם המצוה להרחיקו מעליהם ואולי גם לגרשו מהעיר, והדבר הזה העלה חמתו ויתודע אל יעקב חיים ויהללנו על פעלו ויבקש כי יקח גם אותו לעזר לו, אולם הימים האלה היו עת רצון ליעקב חיים ויגער כפיו מתמוך בידו, רק אחרי כי מטה רגלו שנית הבטיחהו לבוא בחברתם, והוא הבטיח לכל האספה כי יעקב חיים יבוא אליהם בלילה הזה, והאנשים האלה אף כי כפראים היו במדברותיהם ותנועותיהם בכל זאת הבינו לערוך את ערכו ויכבדוהו, ואחרי דברו לא שנו, וכאשר אמר להם כי רק מיעקב חיים תקוה נשקפה להם האמינו בדבריו, והטבח אשר היה איש אוצרות תמכהו גם בכספו.

— אך מה נעשה אם ישוב יעקב חיים מטחשבתו ולא יארח לחברה אתנו? — שאל הטבח.

— אז נשים בלעדו סנינו לעיר הפלך ונשמיע כל דברינו להשר, ונבטיחנו לגלות לו עוד כל צפונות העיר, וידעתי נאמנה כי הוא ישמח לשמוע חדשות כאלה גם מפינו, הן אך זאת יבקש, ועל כן משך את יעקב חיים חסד —

— אכל בכל זאת אירא פן יצליח בידי הקהל להטות לבו בשחד ואז ישוב יהפוך ידו עלינו וידכאנו, הן זבדיה כתב כי תקוה נשקפה כי יצליח לקנות בשחד את לבו, ומי זה לידנו יתקע אם לא כן יהי? — שאל הצובע.

— לדבר הזה אל יפול לבכם, ידעתי נאמנה כי השר הוא נקי כפים וכל כסף לא יטנו להטות משפט, הן לא בן עם הארץ ולא מבני פולין הוא כי יקח שוחד הוא, אשכנזי מלדה מבטן והמה לא ישלחו ידם לקחת שוחד ולא יטו משפט, ועל כן יושיב המלך כעת בכל ערי הפלך רק אשכנזים, כי בהם יבטח כי המה יעשו משפט ויהיו להחוטאים למחתה, וזבדיה

סבב את כל הקהל בכחש לבל יעשו שלום את יעקב חיים, ועל כן הוא מַשְׂלֶה נפשם כי ידו תמצא לעשות בשחד את אשר הבטיח להם יעקב חיים לעשות מבלי שוחד —

— אך בכל זאת טוב היה לוא היה גם יעקב חיים אתנו — השמיע החיט אף הוא חלקו.

— ומי לא יאמר כדבר הזה? — ענה הטבח ויגע שתי כתפיו — זאת ידעתי כי הוא לבדו יצליח בדרכו יותר מכלנו, אך אם ימאן הן קצרה ידינו מהכביד עליו אכפנו. ההגדת לו? — הוסיף לדבר בשומו אל בן הראש פניו — כי חפץ אני לתת לו מאה שקל כסף מכיסי אך אם יאבה להיות אתנו, והחלק השלישי בשלל יקח —

— לא השמעתיו כי לא ראיתי פניו היום ואל ביתו לא חפצתי ללכת כי יראתי פן תראני אשתו ויודעו לה מצפונינו — ענה בן ראש הקהל.

— החלק השלישי לו לבדו? — קרא החיט.

— אולי תבקש לך אתה החלק השלישי? — ענה הטבח בשחוק.

— לא! אני לא אבקש החלק השלישי לנפשי, רק כי חלק כחלק נחלק, אך מדוע ינתן לאחד החלק השלישי? —

— רב תודות לך על טוב לבך כי לא תבקש לך יותר מחלקך, אך יגדל נא חסדך לתת את החלק השלישי ליעקב חיים —. החיט לא הבין כי כלעג דבר הטבח ויאמר: על הדבר הזה לא אקרא מלחמה, אם כלכם תאמרו לעשות כזאת אז לא אחפוץ להפר משפטכם —

— אך האמנם תבחר אשתו במחסור ממצוא מקור נאמן למחיתם? — שאל הטבח את בן הראש.

— כן הוא, לבה חזק מצור ואף אם תגוע ברעב לא תתנהו לשוב על דרכיו הראשונים —

— אשתו אשתו — קרא הצובע — היא תעמוד לשטן לנו, בידי הפתיות הזאת להיות כגברת, כי השר בראותו אותה היה כאיש נדהם ובידה למשול בו וכל חפצה ישלים, אך הפתיות לא תדע ער מה, כי תאהב את אישה —

— ועל זאת יהיה שמה ברוך — ענה החמשי אשר ישב ער הנה ראשו נשען בין שתי ידיו וידום.

— הוא יברכה ברוך, לא לנו הוא כי אם לצרינו — קרא הצובע בחרי אף.

— הנח לו — קרא הטבח — מכאוביו עוד לא נרפאו, עוד יזכיר כי יקותיאל המשנה לראש הערה לקח את הכלה היעודה לו והוא ראה דמעותיה וידמה כי על הפרדה ממנו אבלה עליה נפשה ועל זאת הוא נאנח, אך יבוא יום וישכח אותה ולא יאמין עוד בנשים ובאהבתן ולא ישוב לברך גם את אסתר אשת יעקב חיים —

— אבל כזה צדק הצובע — ענה החיט אף הוא — כי מדוע בֵּרַך את אסתר הנצבת לשטן לנו? אות הוא כי בלב ולב ידבר עמנו —

— האם תחפוץ לשוב ולגרות מדון — נתן עליו הטבח בקולו — האם מחט

ידקור בבשרך ולא יתן לך מנוחה, הן להתיעץ נאספנו הנה ולא למען עשות משחק לך —. החיט נאלם דם.

— נחכה עד חצי הלילה — אמר בן ראש הקהל, ואם לא יבוא אז נשוב הביתה ומחר נתאסף שנית ונגמר אמר מה לעשות. ויהי בחצי הלילה כאשר ראו כי יעקב חיים לא בא עזבו כל בני האספה הנכבדה את מקומם ללכת איש איש לביתו.

יז.

מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי.

בלב סוער כים עזב יעקב חיים את אשתו, בפעם הזאת שכח חנות ולא הטה עוד אזן שומעת לתחנוניה. כשוכן בין לבאים היה בעיניו אשר לא לו להרבות מחשבות, כי אם לאזור שארית כחו לטרוף זרוע אף קדקוד קמיו או להיות טרף לשניהם. לא בקש עוד חיי שלוה וכבוד וישר כי ראה כי המה רחוקים ממנו ותוחלתו להשיגם כבר נכזבה, רק להשיב נקם לצריו ואם גם אתם יחד לנצח יאבד. אך אחרי אשר הלך זמן כביר מבלי חשוב אנה שם פניו וסערת רוחו החלה לשקוט לאט לאט כמו קור החרף אשר שרר בחוץ הביא קרחו גם בעורקיו להשקיט המון מעיו אשר רתחו ולא דמו עלתה פתאום מחשבה על לבו לחשוב דרכו. אף כי גם עתה בערה בקרבו אש השנאה והנקמה, והקצף על זעומי נפשו אשר הדימוהו הועיל לפחת בלבו את האש הזאת לבל תכבה, בכל זאת לא מלאה עוד כל חדרי לבו כבפעם הראשונה בהתעוררו להביא רעה על העיר על אשר הדיחוהו ראשיה משאתו, בפעם הראשונה השקהו קצפו כוס שכרון, עד כי שכח את כל אשר עבר ואשר יבוא, ולא נתן רעיון אחר לעלות על לוח לבבו בלתי אם להראות ללוחמיו את כח זרועו למען ירגזו ויחתו מפניו וישתחוו לו אפים ארץ, ויקו כי עד מהרה יֵעָשֶׂה חפצו מבלי כל עמל ומפח נפש, אך עתה כבר הָרְאֶה לדעת כי ידו תמצא לעשות נבלה את אנשי ריבו אך לא להטותם לחפצו, והרעיון הזה רִפָּה רוחו לרגעים, ועוד זאת כי אז לא שאל בעצת אשתו ולא שמע דברי תוכחתה ותחנוניה ולא ידע מה עזה אהבתה לו, עד כי תקריב נפשה וכבודה ומשפחתה למענו, ובפעם הזאת שמע וידע כל אלה, ואף אם אמץ לבו לבלי תת עוד לדבריה לחדור לאזנו ועל כן גם מפניה, אך אמרותיה נשמעו לאזניו כהד הרים גם בלכתו לבדו, ועל כל אלה רע בעיניו המעשה מאוד לשוב ולהחל בדבר אשר לא בצע אותו, לולא חשב ימים אחדים לשוב מדרכו ולבקש זאת בתאות נפש ולחשוב לו כאשר נעלה לשוב ולהתקרב אל בני עדתו אשר נדח ממנה, לולא פנה בימים ההם ערף אל השר כי אז אולי הלך בדרכו הלאה בלב בטוח, או לוא אנה המקרה לידו דרך אחרת להשיב נקם לרודפיו כי אז אולי מהר להתיצב עליה, אך לשוב על הדרך אשר עזב כבד עליו מאוד, וכל אלה עלו על לבו אחרי אשר הרחיק מביתו, ויתעורר פתאום

החפץ בקרבו לשוב ולראות מה היה לאשתו, וכאשר זכר אותה כן החלו רגשות האהבה להתעורר שנית. הכזה תהיה שלומת אהבתה לי? — יסרוהו כליותיו — האמללה הזאת השליכה נפשה לגלי הפגעים הרעים, למחסור לחרפה לצרה ויגון למעני, היא חקריכה כל ששון חייה בדמי ימי עלומיה למען היות לעזר כנגדי לבל אכרע תחת סבל הפגעים אשר הבאתי בידי עלי ועליה ואני אקשיח לבי ממנה ואמרר חייה? — עמור! אנה תלך כסיל? אל אבדון! אשוב — כה קרא לנפשו בקול ויעמוד רגעים אחדים — אך אנה אשוב? הביתה? ונגוע שלשתנו ברעב? הן המה סכו דרכי ישר בעדי ואין לי דרך אחרת בלתי אם לשוב על מעשי הראשונים ולמצוא מחיה לי ולביתי או למות ברעב והמה יראו וישש לבם ויאמרו: יד אלהים עשתה זאת! — הן אלה הצדיקים ישאו תמיד שם אלהים על שפתם, כל אשר בא והיה יאמרו מידו באה זאת, הוא יארח לחברה אתם בסחרם אל ארצות לקחת מרכלת ברמיה מבלי השיב מחירה, יעשו עשר ויצליחו ויאמרו: אלהים עזרנו, ובשובם הביתה יקנו למו ששי ומפטיר בבצע אשר חמסו ויתנו צדקות אלהים בקהל כי נחם בדרך טובה, אותו יקחו לשוטר לראשם בהעבירם את המרכלת על הגבול ובגנבם את המס, ובשמו יתימרו כי היה עליהם סתרה לבל יתפשו בכף. המה ידו אבן בזעומי נפשם וירצחום נפש ויקראו בקול: הגדיל ה' לעשות שפטים ברשעים! כל דבר עול ומזמה אשר יהגה לבם וידיהם תבצענה יקדישו לאלהים ויהיו קדושים, וגם עלי יצדיקו את הדין כאשר תפח נפשי ונפש ביתי ברעב אחרי אשר כרתו אכל מפי . . . לא אשוב! לא אתן את נפשי למשסה ולהם פתחון פה להודות לאלהים. תאלתי לבוגדים האלה אשר הדיחוני משאתי ויפילוני לבאר צרה, תאלתי להם, תאלתי לצדקתם ואמונתם, חמסי על קדקדם ירד וישתו קבעת כום הצרה כמני, עונם על עצמותם יהיה ואני נקי. התחננתי, התרפסתי אליהם, השחתי נאותי ואלחך עפר רגליהם והמה לא נתנו לי חניגה לכן כה יעשה להם, אך רפיון רוחי עצרני רגע מכלות כל חצי חמתי בהם אך לא לארך ימים ירף רוח איש כמני — ובדברו כאלה גדל קצפו מרגע לרגע וישכח שנית את אשתו ואהבתה ותחנוניה ויוסף ללכת הלאה ברגלים ממהרות.

הרוח נשב בחזקה וישלך קרח כפתים, ערפלי עלטה כסו את השמים ותהי חשכה איומה, ולולא לבנת השלג אשר הגיע עד ברכיו, כי אז לא ראה את דרכו אשר הוא הולך עליה. לילה כזה ישאפו להם כל השודדים והמרצחים — השטיע במו פיו מבלי טשים — האם גם אני כאחד מהם? . . . אך לא! הן גם הנרצחים והשדודים יצאו בלילה כזה, כי לולא יצאו מביתם כי אז לא מצאה יד מרצחיהם לרצחם נפש, רק כי השודדים ישאפו את הלילה, ועל השדודים יכביד המחסור את אכפו לצאת . . וגם אני אך שדוד הנני, אני אבקש רק לעמוד על נפשי ולא לרצוח, רק על נפשי אעמוד! גם אני חפצתי לשבת בשלוה והמה עודוני — כה דבר במו פיו כמו את איש אחר יוכח, אך עשתנותיו לא נתנו דמי לו, וגם מוסר כליותיו לא החשה כי הוסיף להשטיע

קולו בקרבו מרגע לרגע אף כי התאמץ בכל עז להשביח המון רגשותיו לבל יזכיר את אשר כבר היה ולבל יבקש חשבון המעשים אשר יאמר לעשות, אך בראותו כי חפצו לא יצליח בידו לגרש את המחשבות אשר ענו נפשו החל למלל בשפתיו דברי הנביאים, כאשר עשה תמיד עת אשר נדדה שנה מעיניו למען יהגה בהם ולא יוסיף לחשוב, אכן גם המה קמו בו כמבשרי רעה ויפילו עליו אימים, כי לא תהיה אחרית לרע נר רשעים ידעך — הדברים האלה עלו על שפתיו ועצמותיו רחפו — אך מי הוא הרע והרשע? האני או הם? אני אשר בקשתי שלום או המה אשר אטמו אזנם כפתן חרש? לא אזכור עוד דברי הנביאים, המה ינבאו רק רעות, הן גם המה לעם הזה הנם אשר רק מוסר על שפתם תמיד — קרא וישחק בעת אשר לבו רגז — שירי אחד המשוררים בשפת הארץ ירנינו לב כי בהם רוח חיים ומשוררי עמי יביאו רק שבר ברוח, כקול נפשות פורחות מיללות מרה ישמע בשיריהם — כה בקש לנחם נפשו, אך הוא לא ידע כי לא דברי החוזים כי אם לבו בשר לו רעה, לאיש כמהו אשר אין שלום בנפשו יהיה כל אשר ישמע ואשר יראה כסמל הצרה, לאיש אשר לא ידע עון בנפשו היו הדברים האלה אשר עברו על דל שפתיו כמעין נחמה, כאצר תקוה טובה, כי לא תהיה אחרית לרע — יקרא ולבו ירון וישמח בצדקתו וישרו וישא גם תלאותיו במנוחה, כי הבטחון בשלומת רשעים יתן לז עז ותעצומות, אך לא לאיש כמהו אשר רוחו ישאלהו מי הוא הרע והרשע, האני או הם? — וכן גם שירי משוררי עם הארץ לא הניחו רוחו כאשר קוה כי אם הוסיפו להרגיז לבו בלי חמלה.

כאשר חזיוני ליל יהיו תמיד כפי מחשבות היום, כן גם המחשבות אשר יהגה איש בהקיץ תהיינה רק כפי רוחו, לב הנדכה יהגה נכאים והעלז יגיל ושמח. הוא חפץ לזכור שיר אשר ירנין לבו ועל שפתיו עלו דברים אחרים משיר „ברחובות קריה הומיה עת אתהלכה" להמשורר פושקין וישמיעם בקול:

וְאֵיפוֹ הַמָּוֶת לְמוֹלִי יָרִים פָּעַם
בַּמַּלְחֶמֶה בְּדָרְךְ אוֹ בְּגַלֵּי זָעַם.

ומבלי אשר בקש חשבון סטרה שערת בשרו בשמעו מוצא שפתיו ויתאמץ לגרש גם זכרון השיר הזה מלבו כמו גם בו שמע נבואת מנבא לרעה ובמעוף עשתנותיו עלה על זכרונו שיר לערמאנטאוו „בדד כי אצא" ולמען הסיר מחשבות יגון הוסיף להשמיע:

מְנוּחָה שְׁוֹרֶרֶת עַל גֶּבַע וְיַעַר
וְקוֹל אֱלֹהַּ אֹזֶן הַבְּרִיאָה קַשֶּׁבֶת.

הבריאה קשבת קול אלה והאדם מה? האם גם הוא יקשיב וישמע מה דבר האל? הה! מי יכרה לי אזן לשמוע אמרות אלהים ולדעת הדרך אבחר ומה טוב? מי יורני בטה אזכה ארחי? אם לאזור חיל ולהתקומם נגד מתקוממי ולדכאם תחת רגלי, הן העז והפח גם המה מאלהים המה ובמתנותיו אלה הן

בידי לחלץ מצרה נפשי ונפש רעיתי . . . או לשוב אחור, לסלוח לשונאי ולחיות עדי אובד ולמוג בזלעפות רעב . . . הכזה יהיה חפץ אלה כי אחריש ואגוע ? . . .

רוח האיש הזה אשר בעזבו ביתו שם באלהים תפלה שב ויחפש לדעת במה יתרצה אל האלהים אשר כחש בו זה עתה ויאמר לא הוא, הנה כן הוא רוח האדם את אשר יסכון בו תמיד לא יראה ולא יחשוב, גם כל קדש לא יקדש בעיני האיש אשר יראהו תמיד: בעיני המקבר את המתים תראה גוית המת אשר כל רואיה יכבדוה כעין יבש, בעיני הכהנים השוטרים משמרת הקדש תהיה עבודתם כעבודת חול וכמשא לעיפה ולפעמים יבזו את המקדשים, אשר גם לב האיש אשר יכחש בכל קדש לא יערב לעשות כזאת, ועל פי המתפללים תמיד תעבור הרנה והתפלה טבלי אשר ישמעו או ישימו לב לאשר הוציאו מפיהם, וכן היה גם שם אלהים בעיני יעקב חיים אשר שמע אותו מפי אשתו בשפתו אשר הסכין בה כדבר חול, לא כן בהזכירו בשם אלהים בשפת עם הארץ היה בעיניו כשם קדוש, או יען כי אלהי אחיו שנוא נפשו היה לו למחתה לא כן שם אלהי העמים . . . ואולי זאת היתה לו להשיב עתה לבו לאלהים, כי גלמוד היה בלילה בדרך ורבים המה אשר לאור יומם יכחשו בכל לא כן בלילה . . . או אולי יען כי עתה זכר הוא בנפשו את האלהים ולא אחר הזכירו, על כן לא התעורר לכחש בו, ישנם אנשים רבים אשר יכחישו תמיד דברי רעיהם בדברם עמם וילחמו בחזקה למען הראותם משגתם וכאשר יעזבו את הנלחמים בהם ישובו וישמיעו כדבר משפט צדק את אשר נתנו בתחלה לשוא והבל, ועל הרוב המה אלה אשר בלבם לא הרבו מחשבות למען לגזר אמר ולהחליט אם כן הוא או להפך, ורק החפץ להוציא משפט כרוחם ולא על פי אחרים יָשִׂם לשים לְאֵל אמרי רעיהם, ואיש כזה היה גם יעקב חיים, הוא לא הרבה חקור במסתרי הבריאה ולעמוד בסוד אלה למען ידע אם להאמין או לכחש בו, רק בְּרַבֵּר לו אשתו נחומים בשם אלה בעת אשר צרות לבבו הרחיבו התקצף ויקרא: לא הוא! אך עתה באין משמיע מוסר ורק עם נפשו שח לא היה לו עוד השם הזה למרגיז לב, ויבקש לדעת חפצו ובמה יתרצה אליו, ובעת אשר נשא מרום עיניו כמו קוה כי שערי השמים יפתחו פתאום וקול אלה ירעים נפלאות להשמיעו מה הוא שואל מעמו עלו פתאום על שפתיו דברי הנביא כמו יד נעלמה שמה אותם בפיו: הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד, — עשות משפט ואהבת חסד ? — קרא בקול רגז כמו עם איש ריבו דבר — הן גם אני שאלתי לדעת מה טוב ? אם עשות מ ש פ ט, או אהבת ח ס ד ? ואם משפט אעשה אז לא אדע חסד, ואם אוהב חסד אז לא תאחז במשפט ידי אף אם משפטי נגזל . . .

— שלום לך — קרא פתאום קול מאחריו אשר נכר כרגע כי קול אחד האכרים הוא, ובשמעו רגז תחתיו ומבלי חשוב מה הוא עושה שלח ידו לצלחתו להוציא ממנה קנה הרובים, ומה נבהלה נפשו בראותו כי שכח אותו בביתו ויעמוד על עמדו כגבר גדהם ובלהות מות אפפוהו מבלי אשר ידע מדוע.

— שלום לך — קרא האכר שנית בגשתו אליו.

— שלום — ענה יעקב חיים ויתאמץ להתבונן היטיב באיש הקורא לשלום לו, אך לא יכול לראות את מראה פניו מפני החשכה הגדולה אשר שררה, רק זאת ראה כי הוא גבה קומה וחסון כאלון.

— הוי! איך תֵּשֵׁב הסופה הארורה בחזקה — קרא האכר שנית — היא תדקור כמדקרות מחט בפני, רק לזאבי ערבות ולשודדי ליל לצאת בדרך בלילה ארור כזה —, עד הנה לא שם יעקב חיים את לבו להקרח הנורא, כי עשתנותיו לקחו כל לבו, אך עתה כאשר העירהו האכר חש כאב בברך אזנו ובפניו ואצבעות ידיו אשר לא כסה מפני הקרח.

— צדקת בדבריך — ענה להאכר כי רק זאבי ערב ושודדים יצאו לפעולתם בלילה כזה, אך מדוע תלך אתה בדרך כעת? הן לא זאב ולא שודד אתה? — קול שחוק מוזר פרץ מגרון האכר ויאמר: אני אלך להציל נפש איש מידי שודדים, אך מדוע תלך אתה? — יעקב חיים ראה כרגע כי נואל מאור בשאלתו ויירא פן ישאלהו גם אותו לדרכו, ועל כן שמח מאוד על מענה האכר כי הולך הוא להציל נפש וישאף רוח כמו סרה פתאום כל דאגה מלבו ויקרא: ברוך אתה לאלהים והוא יהיה בעזרך לעשות הדבר הטוב הזה —

— אני אדע כי אצלח בדרכי — ענה האכר ויוסף לשחוק בקולו המוזר.

— אתה תדע כי תצליח? ומה מאשר אתה כי תדע מראש את אשר יקרה —

— אני שמתי אותותי אותות, כי בכל הדרך לא שמעתי קול עורב ולא פגע בי כהן (עם הארץ יאמין כי כאשר יפגע אותו אחד מכהני אמונתו בדרכו אז רעה נגד פניו, כי השטן יֵרָאֶה בדמות אחד הכהנים, כן יאמרו) ואבטח כי אצלח בדרכי להציל הנפש —

— ואתה לבדך תאמר לקום בפני השודדים ומאין תדע אם לא רב מספרם? — קרא יעקב חיים והדאגה החלה שנית למצוא מסלות בלבבו כי כחידות היו לו דבריו.

— היהודים הארורים האלה יבקשו לקחת נפש איש אשר גלה על עונם, ואני אלך רק לסכל עצתם —, יעקב חיים הרים ראשו ויט אזנו לשמוע ולבבו קפץ ויתר מטקומו ויקרא בחרדה: היהודים? ומי הוא האיש אשר נפשו יבקשו? —

לא אדע אם תכירהו — ענה האכר.

— השמיעני שמו כי אדע כל בני העיר ונפשי נכספה מאוד לדעת כי אולי אוכל גם אני להושיע לך ויחד נעשה את המעשה הטוב הזה —

— שמו יעקב חיים והיהודים הארורים יקראו לו המלשין, ואיש אחד מראשי העדה זבדיה שמו שכר מרצחים לרצחו נפש, כי הציג מרגלים על כל דרכיו וידע כי בלילה הזה שם חוזה לבני חברתו אשר כלם יחד יחפצו להלשין שנית אותם, ויודע הדבר לשר העיר וישלח אותי להזהירהו, הן השר יפחד גם הוא להתגרות אתם מלחמה לעין השמש ועל כן הסתיר

הדבר טעין כל וישלח להציל נפש הנרדף אשר שר הפלך צוה לשמרהו מכל משמר —, בפיק ברכים וחלחלה שמע ראשית דברי האכר, אך הראגה סרה לאט מלבו וקצף נורא לקח מקומה ויאמר לנפשו: ואני חפצתי לשוב מדרכי ולבקש שלומם בעת אשר המה יבקשו נפשי לקחתה! עתה ארע נאמנה מי הוא הצדיק ומי הרשע, חרדו מפני זעמי כי יבער בכם כאש קש — ואל האכר אמר: אבל אנה פניך מועדות? הן לא בדרך אשר יובילך אל ביתו תלך? —

— הגם אתה תדע אותו ואת נוהו? — שאל האכר כמשתומם.

— גם אני ארע אותו ואת נוהו —

— ועתה הגד נא אהה אם לא צדקה אעשה בלכתי להציל נפשו מידי המרעים —

— אכן תצדק מאוד ואין קצה לחסדך, אך דע כי גם הוא ישלם לך כגמולך עליו —

— הוא ישלם לי? — קרא האכר בקול שחוק אשר הרגיז לב — הוא? ואיפו יקח? הן הוא יחיה בחסר כל וגם לחם לנפשו לא ימצא כן לו —

— אבל עור בידו להיטיב למשיביו, ועתה לא יחיה עוד בחסר כל כי אם בעשר גדול ויתענג על רב טוב וגם לאוהביו תמצא ידו להושיע, אך אנה תלך? —

— אל בית המשתה ששם נועדו יחדו הוא וחבריו —

— גם אני אלכה שמה ונלכה יחד אם תחפוץ —

— ומה תעשה אתה שמה? — קרא האכר בקול וינף את הגרזן אשר הוציא מתחת למדיו — אם אחד המרגלים או המרצחים אתה מות תמות כרגע —

לא אחד המרגלים או המרצחים הנני כי אם הנרדף אשר נפשו יבקשו לקחתה, אני יעקב חיים! —

— ומי זה לידי יתקע אם לא תסכבני בכחש?

באלהים אשבע כי אמת בפי

— אני לא אאמין בשבועתך לאלהים, תן לי אות נאמן, אני יודע כי על יד יעקב חיים הימנית טבעת אשר נתן לו שר הפלך לאות, הראיני את ידך ואת טבעתך —, יעקב חיים הראה לו ידו והאכר אחז בה למען יתבונן אם יש טבעת עליה ובהתבוננו קרא: רק זאת חפצתי לדעת! — וברגע ההוא כרע נפל יעקב חיים ורק המלים: הה! אסתר! התמלטו מפיו ויאלם דם לנצח, כי האכר בהחזיקו בידו הימנית הכהו בגרזן על ראשו מכה אחת ולא שנה לו, וברגעים אחדים נפחה נפשו.

— אסתר — קרא האכר וישחק כדרכו — אל תראג לאסתר, כי אני אשמרה בלילה הזה, אני אהיה עליה סתרה אם תאבה או תמאן, כי או בגרזן תבחר וכדברו משש את כל כלי המטה ואחרי אשר לא מצא מאומה קרא ברגז: לשוא הרביתי עמו דברים, לוא ידעתי כי אין בידו קנה הרובים כי אז כבר כליתי מלאכתי, לשוא דברתי עמו ועמדתי בקרה זמן כביר אך עתה חם לי כמו לוא בקעתי עצים שעה תמימה, עתה לא יוסיף הכלב הזה לנבוח ואני שלש מאות שקל כסף אקח את בלכם אעביר מהארץ במחיר שלש מאות

כסף לגלגלת. ימים רעים היו לי עד הנה, לא מצאתי עבודה זה זמן ככיר מעת אשר נכח הכלב הזה ויחדלו מהעביר סחורה אסורה על הגבול ועתה באו הימים הטובים ואראה שכר רב לעמלי בנחת, כי נקל לסכור פה כלב נובח במחיר שלש מאות כסף מהעביר הסחורה על הגבול ואחרף נפשי והשכר מעט. אך המלאכה הזאת קלה היא ומעשרת. מי יתן וירבו כמוהו, ואמצא עבודה. זבדיה איש טוב הוא וישלם ביד נדיבה לעושי מצותו, וגם אני אשמר לו בריתי עד אשר יתן לי איש כפלים במחיר ראשו, ובלי ספק ימצא גם איש כזה. ימים טובים באו לי ובלילה הזה אשכב במנוחה בזרועות אסתר. הן לא ילדה פותה היא ותבין כי טוב אני לה מהגרזן — בעת דברו שָׂם את המת בשק וישם אבן גדולה בתוכו ויקשרהו מלמעלה בחבל ויעמס את המשא על שכמו וילך לו.

יח.

שְׁבוּעֵי שְׁבוּעוֹת לָהֶם.

ביום צום אסתר נאספו המון תושבי העיר לבית התפלה הגדול, אחרי אשר ביום השבת קרא השמש מעל הבמה אספה בשם ראשי הערה לבוא לבית הכנסת הגדול לשמוע תשועת ה' אשר עשה להציל את כל העיר מידי המלשינים, וכל אשר אהבת אחיו נגעה בלבו, כאלה אשר פחדו לנפשם מחמת המלשינים כן גם אלה אשר דבר אין להם עם המשלה והסחורה האסורה באו כאיש אחד. וזה דבר האספה; זבדיה עם השתדלן נסו לעשות כל אשר בכחם אולי תמצא ידם להמות את שר הפלך בשחר כי יוציא את האסורים למרחב וישיב להם את הסחורה אשר לקחו המחפשים מהם, ולא על הסחורה היה לבם חרד כי נכונים היו לשלם פי שבע במחירה רק יען כי היא היתה כשבט ברזל בידי השר אשר בה היה לאל ידו לעשות בהם כלה, ועל כן בקשו להוציאה מיו. אך הוא היה בלא שומע, אף כי הכסף אשר אמרו לו היה די והותר לתת לו טרף לכל ימי חייו, כי שוגא ישראל ואשכנזי היה וימאס בשחד, וגם אל יתר השרים אשר ידעו אותם מאז כי לא אשכנזים ולא שונאי ישראל המה ומעורם לא מאסו במנחותיהם, גם אליהם נסו דבר ולא הצליחו כי אימת שר הפלך נפלה עליהם. לבד אחד מהם הוא שר בית המשפט התעורר ויאמר כי נכון הוא לעמוד לימינם אם יתנו לו חמשים אלף כסף, ויבטיחם לא לבד להוציא האסירים ולהשיב להם הסחורה, כי אם גם להדיח את שר הפלך משאתו, ואף כי כנם ופלא היה הדבר הזה בעיניהם, בכל זאת בטחו על הנס אחרי כי מלמדים המה מאז בנסים, אולם השר הראה להם עד מהרה כי לא איש מופת כי אם איש עצות הוא והוא נתן להם עצה אשר הכירו כרגע כי טובה ונבונה היא, עצתו היתה להסך מגרדפים לרודפים, כי יתאוננו המה על שר הפלך וישלחו דברי ריבותם לעיר המלוכה כי משך ידו את אנשי בליעל וגנבים ועל פי דבריהם ירע וישחית לתושבי עיר כשולה אשר לא ידעו כל עון בנפשם רק כי הריחו חמשה אנשי

בליעל אשר עברו תורות והפרו הדת מקהלם, והם המה אלה אשר הכום בלשו לפניו, עצתו ישרה בעיניהם ומה גם אחרי אשר הבטיח להם על דברתו כי כל השרים יהיו בעוזריהם לשלח רשת ברגלי השר, כי גם בעיניהם הוא לשכים יען כי הכרית אכל מפיהם מעת קחתו המשרה על ידו, ולו אין לא אשה ולא אחות יפה בעיר המלוכה אשר תסוכך עליו באמרי פיה, וזאת הלא מודעת כי כל שר אשר אין לו אשה או אחות יפה בעיר המלוכה הוא כחגר בלי משענת. כל אלה היו דברים נכוחים ונאמנים, זאת ראו זבדיה והשתדלן עין בעין, רק לזאת חרר עוד לבם פן ישלחו מעיר המלוכה חוקר אשר גם הוא ינער כפיו מתמוך בשוד וכאשר ימצא את הסחורה האסורה אז תהיה לו לאות ולעדה כי המה החוטאים ויפקוד עליהם עון גם על אשר הכו את השר בלשון.

לדבר הזה אל תשימו לבכם — ענה השר — עוד בשבוע הזה תמצאו את סחורתכם —. הוא דבר ויקם ויתן את הסחורה לירם וכטעם לא האמינו למראה עיניהם ויפחדו פן סחורה אחרת היא והשר סבבם בכחש, ועל כן האיצו בו כי יגלה להם הסור איך עלה בידו להוציא להם את סחורתם, ואם כי מאן השר בתחלה לעשות זאת מיראה פן יבוא בכפם אך הכסף ענה את הכל ואחרי אשר שקלו על כפו שלשת אלפים שקל גלה להם הנצורות, כי את הסחורה הסתירו בבית המשפט ובידו המפתחות אחרי כי שר בית המשפט הוא, אך עליה היה חותם שר הפלך ועל כן המה בשחר את אחד ממשרתיו כי יגנוב את חותמו ויביאהו לו, ואז היה בידו להוציא את הסחורה מהשקים ולשים בהם בלויי סחבות ולחתום אותם שנית בחותם שר הפלך, והמשרת השיב אחרי כן את החותם למקומו ואיש לא ידע, ועתה הלא תבינו — קרא שר בית המשפט כמנצח — כי בבוא הנה חוקר וימצא את השקים חתומים בחותם השר ובהם בלויי סחבות כי מרה תהיה אחריתו —.

המה שמעו כן תמהו ויבטחו בו מן הוא והלאה וישלחו דברי ריבותם נגד שר הפלך לעיר המלוכה ויתאוננו כאשר יעץ להם שר בית המשפט כי על לא חמס בכפם הביא שר הפלך רבים מתושבי עדתם, אנשים נכבדים ער בית הבור ויתן ידו לסרי סוררים אשר כל חפצם אך בבצע חמסים ויקבו בשמות את הצובע ואת הטבח ואת החיט ואת בן הראש ואת החטישי אשר לפי דבריהם גנב כלי כסף מבית התפלה, ולשמחת לבבם שלחו ער מהרה, רק כעבור שני ירחים וחצי, אחד מהשופטים מעיר המלוכה לחקור ולדרוש ויבוא לעיר כשולה אשר כבר היתה צהלה ושמחה, אף כי עוד לא הוציאו את האסורים, וכל אשר נעשה עד הנה היה סוד כמוס רק לראשי העדה, אשר לא גלו הדבר רק לנשותיהם ונשותיהם הבינו כי טוב להסתיר הדבר ותספרנה בקול דממה מאור את כל הגדולות אשר עשו זבדיה והשתדלן בעזרת הנשים, העיר כלה היתה צהלה ושמחה וכלם קוו בלב נאמן כי ביום הפורים ביום אשר שבר אל מושיעם את זרועות העול בימי מרדכי ואסתר, כן תנחת ידו גם היום בהצורר, בשר הפלך בימי זבדיה והשתדלן, ועל כן רצו כלם בשמחה

ביום הצום לבית הכנסת הגדול אף כי לא ידעו עוד למה נקראו שמה ולבם מלא תקוה לשמוע מפלת הצורר, כחמשת אלפים איש נאספו שמה, אך בית הכנסת יכיל רק כאלף נפש ועל כן מלאו כל העזרות גם חצר בית התפלה מפה לפה ותהי מהומה נוראה אשר לא ישער איש בנפשו בלתי אם ראה בעיניו עדת עיר כשולה בהתאספה לשמוע מפלת צוררם.

כל הנאספים עמדו וידברו ויריבו וישחקו ויאנחו איש איש כחפצו והנה שר גבה קומה לובש מלבוש אחד השרים הגדולים, ועל ידו עוד שני שרים הולכים בצעדי און אל בית התפלה ואחריהם זבדיה והשתדלן, ראש הקהל ומשנהו ויתר נדיבי העדה ועשיריה, כרגע היתה דומית מות בכל הבית והחצר, וכל הנאספים עמדו כנדהמים, פיהם פתוח ועיניהם כוננו על השרים, ותמהון לבבם לא סר עד אשר נעלמו השרים מעיניהם, או אז שבה המהומה לקדמותה.

— הוא אחי המלך — קרא האחד — ויבוא הנה לבטל את הגזרה וגם כל הגזרות —

— לא כי הוא המשנה למלך —

— שקר! באזני שמעתי כי הוא דוד המלך —

— הוי פתאים! זה הוא רק שר הפלך החדש —

— אויל, חטור! שר גדול כזה יהיה לשר הפלך! —

— זבדיה ידבר אליו כדבר איש אל רעהו, אך זה הוא ככם מדינה! —

— והשתדלן? ההוא לא יחכם כזבדיה —

— מלמד! השתדלן בפני זבדיה הוא כקוף בפני אדם —

— ואם תקניטני אומר לך כי השתדלן חכם שבעתים מזבדיה! —

— אתה לא תאמר כזאת! —

— אני אומר! —

— וראש הקהל הביט כהתרגול בבני אדם —

— הוא אשה, ואם לעזרתו יחלנו אז תמנו כבר לגוע —

— ואת יעקב חיים לקח השטן, אצבע אלהים הוא! —

— אל תזכר בשמו, שם רשעים ירקב —

— כן יאבדו כל הרשעים —

— לוא בקולי שמעו זבדיה והשתדלן, כי אז בקשו מאת השר כי יבטל הגזרה הרעה אשר יצאה ללמוד שפת הארץ בבית הישיבה —

— הטה חכמים ממך וידעו זאת גם בלערך —

— ואני ארמה כי זאת לא גזרה היא —

— אפיקורס, מומר להכעיס, זאת לא גזרה היא ומה היא גזרה? —

— הן גם זבדיה והשתדלן למדו שפת הארץ ובכל זאת המה יראים ושלמים, יתן ה' לי בנים כמהם —

— של בית רבי התירו להם גם לגדל בלורית, כי קרובים למלכות שאני —

— ומי יודע אם לא יהיה גם אחד מהבחורים קרוב למלכות? —

— עם הארץ! אך להביא מרפה ופסול לבית הישיבה? —
— מי יודע אם יזכרו לבקש גם כי ימירו גזרת הבגדים מעלינו
— הה! הבגדים הבגדים, הטה הסירו צלם אלהים מעל פנינו —
— מי יתן ונזכה במהרה בימינו לראות את בנינו לובשים מלבוש כאבותינו —
— אבל דינא דמלכותא דינא
— ובמצרים נגאלו על שלא שנו את בגדיהם, ואיך ננאל אנחנו, עצת השטן היתה זאת למען נהיה בגולה עד עולם ושכינה עמנו —
— אבל הן רבנו טורה ההוראה לובש מלבוש בחקת הגוים, וגם מכנסים ארוכים ולא יסתירן במנעליו —
— הוא יודע את אשר יעשה —
— רבי זבדיה, רבי זבדיה אל תשכח לבקש את השר כי יתנו לנו לרעות את בקרנו ועזינו מעבר הנהר —
— השוטה יקרא לרבי זבדיה כמו הוא שומע לדבריו עתה בעת אשר השר לנגדו —
— ואם לא אויל הוא כי זכר את הבקר והעזים וישכח כי רעה גדולה מזאת נוכח פנינו, כי יחפצו לעשות ד ר ך ה מ ל ך בעיר —
— דרך המלך?! הה! כלה ונחרצה על העיר —
— לדבר הזה אל יפול לבך כי הגזרה הזאת כבר נתבטלה —
— עוד דברים הרבה יש לנו לשאל —
— נחשם לאחר אחר ונגישם לזבדיה
— מה לנו ולזבדיה? את רצון העת הזאת וה' יתן בלב השר כי ישמע גם בקשתנו —
— גם עם זבדיה ידבר רק יען כי נתן אלהים את חנו בעיניו ואנחנו גם אנחנו בני אברהם יצחק ויעקב כמהו, נשמיעהו בקשותינו ויעשה כחפצנו —
— כי יבטל בית הספר מהעיר
— יבטל טס הבשר והנרות
— ישים איש יהודי לשר העיר
— יֵרָשֶׁה לנו לעשות את כל בני העיר ל נ ע ל מ י ם — כה חוה איש איש דעתו ועוד למאות דעות כאלה נשמעו, אך לדברי האיש אשר בקש כי יתנו לעשות את כל בני העיר לנעלמים פרץ שחוק גדול מפי כל השומעים, ופתאום יצא כרוז ויהם את כל העם אשר בבית התפלה ויהדלו מקרוא בקול גדול וידברו בקול דממה אשר היה כקול המון הדבורים, והכרוז יצא שנית ויקרא: הם! ואחריו הרים זבדיה קולו ויקרא: רבותי! הנה נקראתם הנה להשבע בשבועת האלה, כי חמשת האנשים הזדונים הלא הטה: הטבח והצובע והחיט ובן הראש וזבלן הגנב כלם בני בליעל הטה, נגבים וחוטפים ומסירים תורה, ורק מאשר כי לא חפצנו לתת להם כסף על כן נתנו ידם לשר המלך אשר גם הוא בקש שוחד מידינו, התחפצו להשבע בשם אלהים כי כן הוא? —

— אנחנו נשבע

הנה הגשנו דברינו על שר הפלך כי ירדפנו בלי עון ורק יען כי משך ידו את סוררים על כן ירב כעשו עמנו, התשבעו כי כן הוא?

— אנחנו נשבע — קראו כלם פה אחד, אף כי גם החלק החמישי לא שמע ברור דברי זבריה. ברגע ההוא הוציאו ספרי התורה מההיכל וידליקו נרות שחורים והחזן קורא בקול את פרשת האלה והשבועה הכתובה עברית ומתרגמה לשפת הארץ, וכל העם נתנו קול אחד: אמן! והעומדים בחוץ קראו גם המה אחריהם: אמן אמן! מבלי דעת מה נעשה בבית. אחרי תם השבועה אמר השר אל אחד מהשרים אשר אתו, כי ישב ויכתוב את כל פרשת השבועה על גליון והקהל יכתבו ידיהם על המגילה, ויצאו השמשים לקבץ החותמים וכעבור שתי שעות היו כבר שני אלפים אשר חתמו ידיהם על המגילה, ואז הביאו יין שמפניה וכוסות וישתו השרים והשתדלן וזבריה, אשר התירו לעצמם לשתות יין נסך לפני ה' על הכטה ביום הצום להצלת נפשות ויטיבו לבם, וככלות השתיה שמו השרים וזבריה והשתדלן וראשי העדה את פעמיהם ללכת לבית התפלה אשר לעם הארץ.

ראשי עדת בני ישראל בעיר כשולה המפארה ילכו לבית תפלת עם הארץ! ומה יעשו שמה? האם האמינו כי כבר באה עת הגאולה ותתפך אל כל העמים שפה ברורה לקרוא כלם יחד בשם אל אחד? האמנם היתה כזאת לפתע פתאום אבל הן ידענו את בני העיר כי ימאסו בשפה ברורה, ולוא האמינו כי עת הגאולה באה למה פזרו כסף כאפר להשרים למען יעמדו לימינם, הן לעת קץ יהיו מלכים אומניהם ושרותיהם מינקותיהם וכלם יחד אפים ארץ ישתחוו להם ועפר רגליהם ילחכו כה ישאל בלי ספק הקורא בתמהון. אמנם הדבר כן היה, אף כי ידעו נאמנה כי שנת הגאולה עוד לא באה למרות רצון רבי בלשן בעל המליצה אשר עשה לפ"ק לשנה ההיא שבו נאמר בפרוש כי בשנה ההיא יבוא משיח, ובכל זאת הלכו טובי העיר אחרי השרים אל בית תפלת עם הארץ.

בעיר כשולה שלום היה בין עם הארץ ובין היהודים היושבים בקרבה וקנאת הדת לא משלה בה מעודה, לא מאשר כי עם הארץ היושב בה השיב אל לבו כי כלם אחים המה ועון הוא לאיש לרדוף את רעהו בעבור אמונתו, כי אם יען כי מספר עם הארץ לא היה אף החלק העשירי מטספר בני ישראל ושר העיר היה תמיד אוהבם הנאמן, ועל כן חדלו גם המה מריב, ונערי בני ישראל הלכו קומטיות ברחוב עם הארץ ולא פחדו ולא רהו פן יסקלום באבן או יכום על הלחי, ועל לב בני ישראל לא יעלה החפץ להתגרות מלחמה באיש אשר לא עשה לו רעה אם לא אחר מ א ח י ו הנהו, לכן לא נגעו לרעה גם המה בנערי הארץ עת אשר קרה לפעמים כי באו לרחובות היהודים, כל עוד אשר לא נגבו מאומה, או גם אם נגבו ולא נתפשו בכף. מלבד זאת הן לחם רוב עם הארץ מהיהודים נמצא; אלה היו חוטבי עצים ואלה שואבי מים, ונשותיהם ובנותיהם היו שפחות בבתי יהודים, וגם מהם לקחו לעוזרים, עת אשר בא

חופש סחורה אסורה להתנפל עליו ועל אנשי החיל אשר אתו להכותם ולהציל
את הסחורה. ולכל איש ישראל הן דרוש „גוי השבת" אשר יכבה הנרות בלילה
ויבעיר אש בתנור בימי החורף ושכר לפעולתו הלא רב: כום יין דרנזופת לחם,
גם לדברי מצוה השתמשו בהם, לשמור על נר תמיד ביום השבת ועל „נרות
הנשמות" ביום הכפורים מן יפלו ויבעירו בערה, גם זמורות עצי אלה ואלון
לסוכך על הסכה וערבי נחל להושענא רבה הביאו המה למכור, אשר על כן
נחשבו רבם כעבדים בבתי היהודים, וגם אלה אשר מתבואת שדותיהם מצאו
מחיה גם להם היה שלום עם היהודים אחרי כי להם מכרו מרכלתם, ולא בשקר
התפארו כי העיר כשולה היא כירושלים עיר הקדש כי בה לא נראו אף עקבות
הגלות, בה הלכו יחפי רגל ביום התשיעי באב ואיש לא לעג להם, בה חוגגו
וחוללו במחולות בכל רחובות ביום שמחת התורה והפורים, בה עשו ערוב
למען יוכלו להוציא והביא המלית והסדור ביום השבת בכל הרחובות וזר לא
התערב ביניהם, בה שפטו משפט החושאים, או קראו למספד על מת אדם
גדול בראש חצות ואיש לא כהה בם, גם בית מקדש מעט היה להם הוא בית
הכנסת הגדול הגבוה מכל בתי העיר ואשר לפי דבריהם ישוה לבנין הורדום
ביפיו, ומי זה לא יאמין כי הבית הזה לא נופל הוא מבנין הורדום בשמעו
מפי הזקנים אשר שמעו מאבותיהם קבלה מפי אבות אבותיהם כי הסיד אשר
בו טחוהו לא במים ערבוהו כי אם בחלב ובצים, וגזרה גדולה היתה בעיר
עשר שנים תמימות לבל יאכלו בצים, יען כי כל הבצים אשר מצאו נדבו
לבנין הבית, וגגו היה מברזל מרקע ומשוח בששר אשר כזאת לא ראו בני
העיר מעודם, והמחמירים אמרו כי הוא לא ברזל כי אם נחשת קלל, ולא בששר
נמשח כי אם בזהב צפוהו ורק בעון הדור נתכרכמו פניו, והוא נשען על
ארבעה עמודים גדולים צבועים בצבעים שונים על ידי הציר הנפלא אשר אין
כמוהו בכל הארץ גם לפניו לא היה ואחריו לא יהיה והוא בן העיר אשר מעודו
לא למד המלאכה הנפלאה הזאת רק רוח אלהים בא בו בכלב בצלאל בן אורי
בן חור ויפליא לעשות את ציורי העמודים, עד כי כל רואיהם יכיר כרגע כי
המה יתארו את בני ישראל בצאתם ממצרים, ואת פרעה וחילו הנטבעים בים
סוף ודוד בהכותו את הפלשתי ועקדת יצחק, כל אלה יכיר הרואה כרגע כי
גם לכתוב בכתב אשורי מצאה יד הציר הנפלא הזה ויכתוב בידו תחת כל
תמונה באותיות מחכימות מה היא, גם את שתים עשרה המזלות ציר על הכפה
ממעל ועין כל רואה השתומטה לראות את יפי העקרב והאיטה אשר סביבות
שני הכתולה, את הסנסיר והקשקשת אשר להארי, והדגים אשר יחפזו זנבם
כמו ארז, כל אלה עשה ברוח אלהים אשר התגלגל בו מבצלאל בן אורי בן
חור, ומי יספוק עוד כי יד אלהים ולא כשרון אנוש עשתה כל אלה בהודע
לו כי הציר הנפלא ההוא אחרי כלותו מלאכתו השתגע ויטת לבל ישלח
ידו במלאכת חול אחרי מלאכת הקדש, כל אלה ידעו כל בני העיר ובהם גבה
לבם על כל אחיהם בני הגולה, ולולא היתה עיר הפלך בתבל ולולא היה בה
שר צורר יהודים כי אז אולי שכחו כי בגולה הנם וידמו כי באמת המה בירושלים,

אך הצורר הזה הזכירם כי בגולה הנמו וכי בארץ לא להם ישבו ובין עם זר אשר לו הכח והמשרה, ועל כן חשבו מחשבות בעת הרעה הזאת להתקרב אל העם הזר הזה למען יקום להושיעו מצוררי נפשו, הן גם בשבתם על אדמתם שכרו לפעמים שכירים כי יצאו ויבואו במלחמותיהם ולמה זה לא יעשו כן גם עתה בגולה? לכן עשו זאת גם המה ויתנו יד ובתוכה עשרה כסף לכל אחד מהעם הזר הזה והוא נאות כרגע ללחום מלחמתו. ויקרא גם עם הארץ עצרה לבית התפלה על פי פקודת הכהן אשר היה אוהב ישראל באמת כרוב כהני הארץ ההיא, למען ישבעו גם המה בשבועת האלה כי יושבי העיר חפים מכל עון והמלשינים אנשי בליעל בוגדים ונגבים המה ויבקשו מאת המלכה כי ישלחום לארץ גזרה ומאתים איש באו על החתום, עשרה מהם בכתב ידם ובער היותר אשר לא למדו כתוב כתב הכהן, יעל כן הלכו שמה השרים וראשי עדת היהודים למען יקחו את מגלת החותמים וישלחו אותה ביד השר יחד את מגלתם לעיר המלוכה. וככן קמה עצת שר בית המשפט דבר לא נעדר החוקר בקש את הסחורה בתוך השקים ולא מצא אותה ויצא דברו כי יוציאו את האסירים למרחב ולאסור תחתיהם את חמשת המלשינים ולשלחם לארץ גזרה, רק המלשין האחד נמלט מידם הוא יעקב חיים אשר האכר הלך לעזרתו וימנע רגליו מלכת אסור באזיקים לדרך רחוקה כזאת. ושר הפלך נקרא לעיר המלוכה להצטדק על כי שלח ידו בנקיים מפשע ושלום היה על ישראל בעיר כשולה וששון ושמחה לאין קץ, ומרוב שמחתם שכחו גם את בקשותיהם הרבות אשר אמרו לבקש מאת השר ויהיו שמחים בחלקם, רק נפש אחת היתה בסביבות העיר אשר בכתה בלי הפוגה לילה ויום ולא טצאה תנחומים לנפשה גם בשלום העיר וכמעט חרה לה על כי הצליח בידי ראשיה להסיר הרעה מעל פניהם, הנפש הזאת היא אסתר אשת יעקב חיים המלשין.

יט

לְוִיתָן בְּחַכָּה הָעֲלֶה.

העיר כשולה תעמוד עד בוא משיח צדקנו היתה עיר אשר לא יחסר כל בה, לא רק רב גדול בתורה ואיש ישר ולובש מלבוש כחקת המטשלה מפני דינא דמלכותא, אשר רק בעיר הזאת נמצא רב כמהו, ולא רק דַּיָנִים המפארים והמגידים הנפלאים והחזנים המהוללים והישיבות הנעלות והסוחרים הגדולים והחברות השובות והמלשינים הנודעים לשם, אף לא רק בית התפלה הגדול ועשרים וחמשה בתי מדרשיה, גם לא רק החוף אשר בו נמצאו אניות כחול הים ובית המרחץ אשר שלש פעמים היה למאכלת איש ובכל זאת יעמוד על תלו, לא רק אלה כללו יפיה, כי אם עוד תכשיטים רבים היו לה "עלוי העיר" אשר בו התברכו כל הנשים, "בדחן העיר" אשר לכבוד היה כי הופיע בבית החתונה אחרי כי זה היה לאות כי שמחת משפחה מפוארה היתה, "משגע העיר" אשר רק אחריו דדפו הנערים ויעפרו בעפר, "כסיל העיר" אשר רק על דברי סכלותו התענגו הגבירים בבית התפלה ויתנו לו מהלך גם בביתם ביום

משתה ושמחה, ואשר על כן קנאו בו רבים אשר התאמרו בלבבם כי גם להם לב כמהו, רק מזלו גדול ממזלם ועל כן נבחר מהם, „גוי השבת אשר להעיר" אשר כאחד מכלי הקדש נחשב, כם „שקץ העיר" אשר אך לו לבדו נתן הרשיון להתהולל והתלוצץ במלמדים ובטלנים, את שם „השקץ" ידעו כל בני העיר למקטנם ועד גדולם, הוא היה נער בכן שש עשרה שנה בן לבעל בית המרחץ אשר עבד עבודתו באמונה עשרים שנה ויגיע יתרו לבנו אחריו את אשר יעזבו רבים מנדולי בעלי הפלפול ושאלות ותשובות: עלים בלים, אך לא עלי ניר הניח אחריו כבעלי הפלפול, כי אם עלי אגודת השבטים הרבים אשר כל באי בית המרחץ יעבירום על בשרם להרבות החם, אך היתום נוכח לדעת כי בני האדם ישכחו עד מהרה טובה, ולא נמצא אף אחד מאלה אשר מצאו עד הנה נחת בהנחלה הזאת אשר נתן לו אף גרה אחת מחירה ועל כן נתן בלב מתנה את נחלתו לצדקה להעיר ויבחר בעבודה אשר בה יעמולו רוב בני העיר, הלא היא לבלי עשות מאומה וימצא חית ידו כמהם, אך תחת אשר המה יבחרו שבת בבית המדרש ללמוד או ל א מ ר תהלים, מצא הוא נחת בשוטטו ברחובות קריה ויהי כמכתב עתי חי לכל העיר, כל אשר נעשה ואשר נשמע בעיר וסביבותיה חפץ הוא בכל רחובות וכל יודעיו שמחו לקראתו, ומה גם עתה אחרי אשר עבר כמעט כירח ימים מעת השבועה וחדשות לא נעשו עוד בעיר ונפש כל יושביה צמאה מאוד לחדשות, ביום הזה היה פה השקץ וידיו ורגליו מלאות עבודה,

— לויתן העלה בחכה — קרא בקול בפרצו אל בית המדרש הישן — לויתן גדול עד מאוד —

— לויתן? איפו? איך? מה? — קראו כל היושבים בתמהון,

— אל חוף הנהר לכו ותראו —

— לויתן, לויתן גדול ונורא מאוד, אל חוף הנהר, טהרו רוצו לכו — כה קרא בכל בית ולכל איש אשר פגע בו ולא עמד אף רגע כי מטהר הוא לדרכו,

— אתם תעמדו פה במנוחה ולא תדעו את אשר נעשה בעיר — קרא בקול גדול בפרצו אל בית אשר שם עמדו כשלשים נשים סביב שני שלחנות גדולים, אלה לשו בצק ואלה רקעו את הבצק על פחי ברזל בטקלות לבנים אשר בידיהן ותעשינה אותו כרקועי פחים, בית אופה מצות הוא,

— מה נעשה? מה נעשה? — קראו כלן פה אחד,

— לויתן גדול ונורא מאוד כגדל בית התפלה הגדול משו הדיגים מן הנהר והנהו שוכב על החוף —

— לויתן! אויה לויתן! משיח בא! קראו הנשים והטקלות נפלו מידיהן, לקול הקריאה נפתחה הדלת, ואיש אשר עמד בחדר השני לפני תנור גדול אשר הפיץ חם נורא נתן בקול עז: מה היתה פה? — האיש היה גבה קומה ודל בשר כבן חמשים, זקנו קטן מאוד ולולא נשארה לו עינו השמאלית כי אז בלי ספק נקרא בשם עור, מצחו מלא קמטים ומה גם מצדו הימני אשר שם נשקו הלחי והמצח איש את רעהו, פניו היו מאדמים כהלביבות העולות

על שלחן גבאי החברה הקדושה או כפני גודל גדילים בארבע קצות, אשר בעונותינו הרבים לא נזכה עוד לראותו עין בעין ורק למשמע אזן דאבה נפשנו, והמה היו כעדים נאמנים כי עוד בחיים חלקו, כי לולא זאת מי יודע אם לא כמת נחשב במלבושיו אשר היו לבנים מבף רגלו עד קדקדו, הוא היה אופה המצות, בקראו בקול הניע במטה הארוך אשר בידו ואשר בו יביא את המצות אל התנור ויך מכלי משים על יד אחר הנערים אשר עמדו לפני השלחן אשר עליו נמתחו שני רקיקי בצק, ומיד הנער נפלה המכונה אשר בה ידקור את הרקיקים לבל ינפחו ויחמצו, המכונה הזאת נודעת לכל אלה אשר זכו לראות את המצות בְּהֶאָפוֹתָן, המכונה הזאת עלתה בלי ספק את אבותינו ממצרים או לכל הפחות נמסרה בקבלה איש מפי איש מפי משה מפי הגבורה, כי לוא היתה חדשה מקרוב באה כי אז קם שאון בעם ביום הולדה והמחטירים אשר ימאסו בכל דבר חדש קמו נגדה לאסור אותה והרבה שאלות ותשובות ממחטירים ומקילים נמסרו לידנו עד היום להרבות כבוד ספרתנו אשר בה נתפאר בעמים, ואחרי אשר לא אחד מהפוסקים דבר אודותה, וגם רבנו מאור הגולה הגאון המפורסם עמוד הימני פטיש החזק, בוצינא קדישא חסידא ופרישא סיני ועוקר הרים וכולי וכולי רבנו שלמה קלינער המגיד מבראדי אשר עינו בכל צופיה לא זכר אותה אות נאמן הוא כי היאאחת מהכלים הקדושים אשר הֵרָאוּ למשה בסיני, — אמנם אחרי אשר בעון הדור ילכו ויצערו זכרונות אבותינו טלב הדור החדש ובצדק נפחד ונירא פן תשכח גם המכונה הזאת מקרב העם השוכח הזה, לכן עלינו להציב לה ציון, היא נעשתה מאגורת נחשת אשר הכוה בפטיש וירקעוה, ובפצירה פים עשו לה שְׁנַיִם דקות מסביב וּבְתָוֶךְ נקבוה וישימוה בידי עץ אשר עשו לו שתי שנים ומסמר עבר דרך שתי השנים ודרך נקב האגורה בעלת השנים עד כי התגלגלה כאופן על ידו, ובה עשה הנער נפלאות בהעבירו אותה ביד חרוצים על הרקיק ובמעוף עין מלאהו נקבים כמדקרות מחט, ואם אחרי כל אלה לא תבין אתה הקורא תמונת המכונה איעצך למהר ללכת שמה ולראותה עין בעין בעוד לא עבר המועד, הנער אשר מידו נפלה המכונה לא היה שכיר היום אשר עבד עבודתו בשכר כי אם אחד מבני העשירים, אשר רבים מהם התנגבו לבתי אופה כאלה למען התענג על התענוג הנעלה הזה לנקוב את המצות, כי העת ההיא „בין הזמנים" היא, והמלמדים יפיצו אור תורתם רק עד חצות היום ואחרי הצהרים ילכו מבית לבית לבקש תלמידים להם להזמן הבא, כי רק לששה ירחים מפסח עד עצרת ומעצרת עד פסח ינתנו התלמידים על ידי המלמדים, ובעת ההיא משלשת ימי הגבלה עד אחרי עבור ימי החג ישוטטו המלמדים אל הבתים אשר שמה ימצאו הנערים למען מלא מספר התלמידים אשר יחסרו להם, אחרי כי השליטו חק למודם, או כי נתנו למלמדים אחרים, ובעת ההיא תהיה הרוחה להנערים חצי היום, וטה גם לאלה אשר אבותיהם מאסו בהמלמד ויבקשו להם מלמד אחר, כי אז לא יפחדו עוד מפני ידם בדעתם כי עוד מעט יצאו למרחב, וגם המלמדים לא ירהיבו עז בנפשם לפקוד עליהם עון, כי יחפצו לעשות להם חנף אולי ידברו על לב

אביהם להניחם תחת שבטו גם לזמן הבא, וגם הנער הזה אשר זכה כי עליו ינוח מטה האופים היה אחד מנערים כאלה, ולא ידע את כל כבוד האופה ורב משלו וכי איש לא יערב לבו לקום נגדו ועל כן הרים קול זעקה ולא חדל מקרוא בקול גם אחרי אשר כבר עמד כרבע שעה אחרי הדלת והמזוזה, אך השאון אשר קם בחדר הנשים לשמע הלויתן השביח קולו ובבוא שמה האופה לראות מה נהיתה חרד כלי כל ספק חרדה גדולה בראותו כי המטות הלבנים מתגוללים על הארץ, הרקיקים ינוחו על משכבם במנוחה ומהנשים אין אף אחת, מראה נורא ומרגיז לב, אך „השקץ" הוציאו מטבוכתו בהשמיעו שמע הלויתן ואף הוא טהר וירץ אל חוף הנהר במלבושי המתים אשר לבש.

אך לא רק הנשים הלשות את הבצק והאופה והנער המַכָּה חרדו ממקומם לקול הקריאה, כי אם כל אלה אשר להם רגלים או משענת, כל אלה אשר להם עינים או מנהל בדרך, כל אשר לו זקן ופאות, או מטפחת על ראשו, כלם יחד נאספו לראות את הלויתן ואיש את רעהו דחק דחף בכל מאמצי כחו למען תחדור עינו עד הלויתן אשר הסתתר מעיני ההמון הרב.

גם בעת אשר לויתן לא יעלה בחכה המון אנשים ונשים על החוף ביום כזה, יום השלישה עשר לירח נסן, כי יבואו שמה לקנות דגים חיים להחג, שם תכאנה מאשת הרב והגביר עד אשת השמש והמלמד והבטלן כלן יחד עומדות ומצפות לגרלן, והדיגים יעמדו הכן, כמלאכים מחלקי אשר ויתנו לכל אחת חלקה אשר לא יישר בעיניה, כי חלק רעותה טוב הוא אלף פעמים מחלקה, הדג הזה קטן הוא והשני רזה, ולהשלישי בטן רחבה והרביעי זכר, וזה לא פרפר בחזקה ונוטה הוא למות ורעהו יפעור פיו לנשוך וסכנה גדולה היא להחזיק בו, כי כן שמעה מרעותה כי דג אחד נשך בשניו את שפחתה ותטת. כן תריבנה בחזקה את הדיגים והמה אף המה לשונם לחכם לא דבקה ויענו בקול, ולא רק את הדיגים כי אם גם אשה רעותה לא תנקינה מריבות שפתותיהן:

הנני מיוחסת כמוך ומדוע זה תדחיפיני
חותני היה דין בעיר קטלניה —
— ואישי היה פרוש —
— ואבי שמש החברה הקדושה —
— ואבי אבי ישב בארץ ישראל —
— ובני לומד בישיבה והנהו עלוי —
— עוללי ילכו אל החדר ולא עת לי לחכות — כן תקראנה כלן יחד ולא תתנה אשה רעותה לנשת. רק האנשים יעמדו במנוחה ולא ידחקו את כל הקרוב אליהם מיראה פן יגעו באשת איש, כי רק היראים והחרדים והמדקדקים במצוה ילכו בכבודם ובעצמם אל הנהר לקנות הדגים ל כ ב ו ד ה ח ג, ואם מהומה כזאת תמיד במקום ההוא ואף כי ביום אשר משו את הלויתן מהמים, קו השאון הלך הלוך וגדול מרגע לרגע וכלם קראו בחזקה כי חפצו לראות את הלויתן, אך שוטע לא היה להם.

— המה יסתירוהו, כי הגבאים וראשי העדה יחפצו למלאות כרסם ממנו בימי החג ואותנו העניים לא יתנו אף לראותו — קרא איש קטן קומה ודל בשר עד מאוד, אשר לולא חננה אותו הטבע בזקן כי אז חשבהו כל רואהו לנער. הדבר יצא מפיו וקללות ונאצות נשמעו מכל עברים להגבאים להראשים והמנהלים.

— העלוקות המוצצות דמינו יקחו כל העיר להם —

— את בני מכרו בכסף ובמחירו יאכלו לויתן, תצבה בטנם הרחבה —

— קטב ישדם כאשר ישדו כל לשד העיר —

— הגנבים הרוצחים אשר יכבידו עלינו המס יכרתו אכל מפינו — ועוד כאלה וכאלה דברי תהלות ותשבחות לראשיהם ומנהליהם הגידו בקהל ואף איש לא עזב את מקומו אף כי כבר עמדו כשתי שעות ומאום לא ראו. פתאום הופיעו זבדיה והראש והמשנה בתוך הקהל וכלם ראו כן תמהו כי לא פללו לראות אותם פה ויביטו איש בפני רעהו ואישה ברעותה כמו שאלו אם לא הקשיבו גם אזני הראשים את מוצא שפתותיהם.

חשמש עמד על ספסל ויקרא בקול: במרטה סבב אתכם כלכם השקץ, לא היה לויתן פה אף לא יהיה, שובו לבתיכם, דַּבֶּר שקץ—! קרא בהחזיקו באזני המבשר — דבר הראית לויתן! —

— לא ראיתי ולא שמעתי — קרא השקץ ואחרי כן הובילוהו שני שמשים לבית הסהר על אשר התל בתושבי העיר כשולה המפארה וכל הנאספים והנאספות שבו איש איש למקומו, הלשות את המצות ללוש והאופה לאפות והמלמדים לבקש תלמידים, אך בכל זאת היה היום ההוא יום פלאות, כי כל בני העיר השתוממו שנית לעת הערב לראות את השקץ מתהלך ברחובות העיר וידעו כי אך למראה עינים יסרוהו ואמת היתה בפיו וַיִּנָּכֵחוּ כי הראשים והמנהלים יחפצו למלאות כרסם לבדם מהלויתן וירגנו בסתר אהלם, אך בחוץ יראו להשמיע עוד קולם, ולא חדלו מהתלחש כל יום ערב הפסח, אך ביום המחרת שכחו את הלויתן מפני סוד אחר אשר נגלה בעיר. בשני ימי החג הראשונים ספר איש לרעהו בהתבוננו לכל עבר פן יש שומע, כי הרוג נמצא בשק בנהר והדיגים הוציאוהו וראשי העדה קנוהו בכסף מלא מידם ויקברוהו בלילה באין רואה ושומע, והמון אדם נהרו לבית הקברות לראות את הקבר החדש, אך שומרים הָפְקְדוּ לבלי תת לאיש לבוא בו והדבר הזה חעיר את התשוקה ביתר שאת בלבב השואפים לחדשות ויספרו איש לרעהו נפלאות ונוראות אשר לא נשמעו כמהן מיום הוסדה ארץ עד היום הזה, ויגבאו עתידות נוראות להעיר ולהארץ ולישביה ולהתבל וצאצאיה, והיראים והחרדים לדבר ה' מהרו למלאות חובתם להסיר חרון אף ה' ויהרהרו תשובה בלבם.

כ.

סוד הַלְוָיָתָן.

באה נבואת רבי נעטציל שטריה, שפתי האיש הנעלה הזה הגידו מראש את האותיות אשר תקרינה ורוחו השחור קרא את הצפון בחיק העתיד

כמעל ספר פתוח ; יעקב חיים הגנב אשר גנב את התופינים הקדושים ואשר סכסך ראשי החברה הקדושה איש ברעהו ואשר התחפש כמת ויאכל טרפות וילשין לאחרונה את בני העיר הוא נגזר בחטאתו, יד ה' היתה בו ותכחידו מקרב הארץ ושאריתו נקברה בקבורת חמור בשק כאשר הוציאוהו כן המתים ובלילה הובל לקבורה על עגלה הנועד ה להוציא בה הרפש מהעיר ואשר על כן לא נעשה בה כל מלאכה מיום צאתה מבית חרש העצים זה כעשרים שנה, מלבד אשר הובילה שנים חוטאים להקבר בקבורת חמור, ועתה היתה למעברה ליעקב חיים להעבירהו מקרקע הנהר אל יוכתי בור אשר חפרו לו אחרי גדר הקברים, לא ספדו ולא בכו לו, כי מי זה יספוד או יבכה לו? כל בני העיר לא ידעו עוד בימי החג הראשונים מה רב גדל האיש אשר היה גבאי בחברה קדישה שש שנים כי לא רק איש ירא אלהים כי אם גם חוזה מחזה שדי היה, המה לא ידעו זאת כי עוד טרם ידעו מי היה ויתן אשר העלה בחכה, אך ביום הראשון לחול המועד נודע הדבר בכל העיר, אף כי רק בסתר אהלם הגיש איש איש תודתו לאלהיו על משפטו אשר עשה ברשעים, כי עוד יראו לנפשם מהשמיע זאת בקהל כי שר הפלך עוד לא שלח אל ארץ גזרה והשמועה הגיעה כי הוא שב מעיר המלוכה וישב על כנו, אך תחת זאת היתה התודה מקרב לב נאמן, כי כמקור ישועה היה המשפט הזה בעיניהם וכפתח תקוה טובה אשר מעתה יפחדו הרשעים להרים ראש ולא יוסיפו לשלוח חצי לישנם בעם הזה אשר הנוגע בו כנוגע בבבת עיני אלהי המשפט, אולם בכל זאת לא גדלה השמחה כאשר ישישו תמיד בהושעם מצרה ומצוקה, כתוגה הרישית נראתה על פני המספרים בספרם תהלות ה' וכאנחה התגנבה לפעמים מלבם, אשר מהרו להסתירה מאזן שומע, ומה זאת? האם נדו לאמלל אשר תעה בדרכים עקלקלות? או על תורתו אשר חללה על ידי מעשיו? או דאבה נפשם על כי עיני רבי געמציל הנביא לא ראו את הקץ אשר רוחו ראהו בטרם בא, או אולי צר להם על כי עיני הפושע לא ראו בהקברו בקבורת חמור ולא ידע את הענש הגדול אשר נשא? מי יודע? או אולי לא ידעו גם המה בנפשם מדוע היתה כזאת, אך כי לא ששו בכל לב זאת העידו בהם פניהם בדברם אודותו בקול דממה,

אמנם מי גבר יחיה ולא תמצא לו נפש שמחה בשמחתו ונדה לשברו? גם הנדחים מנער אשר מיום צאתם מרחם נועדו אך להיות למטרה לחצי הפגעים, גם אלה בכדי העון אשר ביון חלאת הפשעים נטבעו עד כי היו לנעל נפש לכל יודעיהם, גם אלה אשר חברת האדם בבלהות צלמות בעיניהם וחורי עפר ביערות שומטים כחיי נשמות להם, אשר לקול סופה וסערה, לברק ורעם ולכל משחית ומחבל וטרגיז ארץ יאמרו האח! גם המה, האם לא ימצאו אנשים כערכם אשר בצרתם להם צר? גם זה הנדח מאת סני אלהים ואנשים לא נדח היה מכל אדם, עוד נפש חיה בתבל, אשר לא תשעה לחקי דתה ותבכה להולך אף כי בקבורת חמור נקבר, אסתר היא אשר ביום נדח אישה דבקה אחריו וביום מותו לא מתה אהבתה, היא מלאך השלום אשר בקשה לסוכך

עליו בכנפיה אך יד השטן גבר ממנה וימשכהו אחריו, שמח ולבש נאות כמדך שטן צורר האדם, כי גדול כחך ופעלך רב על ארץ רבה, אתה תושיב אהוביך לכסא ויגבהו, תתן משפטיך לגוי ואדם ועל פיהם יהיו וגם שם אלהים יתנו לך עת בשמך יקראו וכמצותיך יעשו, ומי יקשה עוד אליך וישלם? לא רק ידי מלאכי השלום לא תעשינה תושיה בצאתם לערוך אתך קרב, כי אם גם המה ילכו כפעם בפעם שבי וימשכו את מרכבתך בקול המון חוגג להרבות תפארתך וממשלתך על תבל ומלואה, גם מלאך השלום הזה החל לסנת אחור מדרכו, גם אסתר החלה למאס בשלום ולקצות בכל יושבי העיר, אבי אמה לא היה כחוזה מחזה שדי בעיניה כי אם כראשית אסון ואבן נגף, בני עמה אשר זה לא כביר אמרה „בני ישראל לא ישפכו דם" החלו להיות כמרצחים בעיניה מיום אשר עָזְבָה אישה ולא שב עוד, ומיום ליום גבר החפץ בלבה לנקום נקמת דמו אך היא טרם תדע מה היתה לו, ולעתים דברה על לבה כי אך מחזה שוא יהגה לה רוחה ואישה ישוב עוד אליה, אך עתה בא הקץ להמלחמה האיומה אשר ערכו בלבה הספק ותאות הנקמה, עתה נודע גם לה הסוד, כי משו את אישה מן המים ויקברוהו בלילה, עתה בערה המשטמה בלבה כאש יוקדת בטרורת התפתה, אך עוד לא פרצה חוק, כאיש לא נפח באצר סנור על מסגר היתה עד כה ועתה בא אשר לו המפתח ויפתח את הדלתות הסגורות ותצא האש ויפרץ הלהב לאכול על ימין ועל שמאל — זבדיה שלח לה מלאך בסתר להגד לה כי הוא חפץ להושיעה ולדבר עמה — —

בלילה ההוא בעת אשר יצא יעקב חיים מביתו מבלי הבט אחריו נפלה אסתר מהכסא אשר ישבה עליו כי עיפה נפשה מרוב מצוקות לבבה ותתעלף, ומי יודע אם פקחה עוד עיניה לראות אור אחרי כי איש לא היה בבית אשר יחיש לישועתה לולא נפל היונק מידה ויתן קול גדול, ומי ישער לה אהבת אם? לקול הילד הקיצה כרגע ותתעורר ותחלף לה ותקרא בכל עוז רוחה: לא! לא! אמות, למענך אחיה! — ומבלי הו בות מחשבות פרצה לרוץ אחרי אישה להשיבו הביתה, כה רצה בכל מאמצי כחה זמן כביר מבלי חשוב אנה פניה מועדות עד אשר החלו קרסוליה להטעד אז שאלה את נפשה: אך אנה אלך? — אחרי אשר הרבתה לחשוב את דרך אישה, נמרה אמר כי רק בבית המשתה אשר שמה ימצאו בעלי הענלות החולכות לעיר הפלך עדי יום ביומו תמצאהו, כי אנה ישים פניו אם לא לעיר הפלך. עיפה ורעדה מקרח באה שמה אחרי אשר הלכה כשתי שעות ברגל ברוך אשר ערמות שלג כסוהו עד ברכים, וכרגע סבוה כל הענלונים ויסחבוה איש איש אחריו כי תלך עמו בענלתו, ולא נתנוה להוציא הגה מפיה, עד אשר שב רוחה אליה כמעט ותשאל אם לא היה אישה בזה —

— לא ראיתיו, לא ראיתיו — ענו אחדים פה אחד וירפו ממנה, אחד הענלונים אשר היה חגר רגלו השמאלית ואשר על כן ידע לערוך את רב ערך היטנית ויעטוד רק עליה ובידו נשען על מטה גדול מאוד, הוא עמד עד הנה מבלי התערב בדברי רעיו ויתבונן בעיניו אשר לא לבד כי גם שתיהן

היו בראשו ותראינה למענו את כל אשר חפץ הוא לראות, כי אם עוד הֶרְאוּ לכל רואה כי ערמה בלב אדוניהן תנוח, וגם העגלון גבה הקומה אשר עמד למולו ואשר חשב תמיד כי גם עין אחת דיה לאיש להראותו מקום סוסי האכרים למען יוכל להביאם בצל קורתו, גם הוא ראה בעינו האחת כי לב בעל שתי העינים חושב מחשבת ערמה, ואחרי אשר סוסי אכרים לא נראו במקום ההוא ועינו היתה לו לכלי אין חפץ בעת ההיא לכן כונן אותה על בעל המזמות ולא גרעה ממנו אף רגע, אך בעל שתי העינים לא שעה אליו כי אם אל אסתר ויאמר: הלא את אישך תבקשי? —

— כדבריך, אולי ראית אותו הגד נא לי, אני חשבתי כי הוא הלך לעיר הפלך, אך כאשר אחזה לא היה פה —

— למה תשיתי לבך לדברי אלה המכזבים? — קרא העגלון החגר ויעקם שפתיו ויניע ראשו כאיש אשר יקצוף מאוד על רֹע לב האנשים — המפיהם תצילי דבר אמת? המה ימאנו להגד לך דבר אמת למען הפרד בינך ובינו —. האמללה אשר ידעה כי שם אישה לא לכבוד הוא בעיר, נאנחה גם היא על רֹע לב האנשים האלה, אשר יסבבו אותה בכחש, והיא לא עשתה להם רעה מעודה ותאמר בקול דממה: אבל אתה ראית אותו? —

— אני ראיתיו והוא היה פה וכבר נסע בעגלה למאפליה, וזה האות כי הוא אמר כי שר הפלך ישלם —. אסתר הביעה תודתה לו על כי השמיעה דבר אמת ועוד הרבתה לתת לו תודה אחרי אשר נאות לקחת אותה בעגלתו מבלי כל מחיר כי אם יחכה עד אשר ישלם שר הפלך לו את שכרו בעד כל העגלה אחרי אשר רק היא לבדה תשב בה לבל תלא בעמל הדרך. וחסדיו עוד לא תמו, כי דאג לה פן ירע לה הקור גם פן תארך לה העת בשבתה לבדה כל הדרך לכן חש לעזרתה ויושב אתה עוד רק שבע נ פ ש ו ת להחם לה ולדבר על לבה בכל הדרך, ומיראה פן תפול תרדמה על כל השבע פעם אחת, לכן הכין עוד שלש אשר לקח אתו למקום מושבו למען יתרועעו אתה אם תמצא חפץ בהן, אך היא לא מצאה חפץ גם בהנפשות אשר אתה ותתנן לנוח במנוחה, ולא העירה גם את האשה הבריאה אשר ישבה על צדה וכאשר נפלה עליה תרדמה נדמתה לה בחזיון לילה ככר ותשימה לראשה, והאיש ארך הגרון אשר נחל מאביו שתי רגלים ארוכות מאוד אף הוא חזה בה זרות בדמיונו וישימה להדום לרגליו, והיא ישבה כל הלילה ולא הניעה יד או רגל, רק לרגעים חרדה למרות חפצה, ולא הקרח עשה זאת כי העוטרים עליה סכו בעדה, גם לא הפחד פן יבואו גנבים אל ביתה אשד לא סגרה דלתיו על מסגר כי היא לא זכרה בעת ההיא לא את הבית ולא את הגנבים, גם לא אימת האכר וקרדומו אשר בקש לנוח בביתה הלילה נפלה עליה כי היא לא ידעה עוד זאת ובכל זאת חרדה לרגעים בעת אשר ישבה כְּמֻכָּה בתרדמה ולא ידעה מה עמה. העגלון קִיֵּם את דברו ויביאה ל ב ד ה בעגלה אל שר הפלך, אחרי אשר כבר ירדו יתר היושבים מהעגלה והיא ישבה עוד על מקומה ולא ראתה את אשר לפניה.

— הנה ארמון השר — אמר הענלון בשומו פניו אל תוך העגלה. היא לא ענתה דבר.

— הנה באנו עד ארמון השר ותוכלי לרדת מהעגלה — קרא שנית ובראותו כי אין מענה קפץ כרגע ממקומו לראות מה היה לה, וכל בדי עורו רחפו בעלות על לבו הרעיון כי פן מתה בדרך, רק זאת היתה נחמתו כי לא לבדה ישבה ועדים לו אשר יעידו כי הוא לא עשה לה רעה. הוא נגש אליה ויעוררה בחזקת היד.

— איפו הנני ?— קראה כמתעוררת מתרדמה.

— בעיר הפלך לפני ארמון השר — ענה הענלון.

— איך באתי הנה? ומה לי פה? — שאלה כנדהמת.

— הלא שכור שכרתני להובילך הנה, כי תבקשי את אישך —

— צדקת צדקת — קראה ותשם ידה על מצחה כמו חפצה לזכור דבר מה— צדקת שכחתי רגע, כי ישנתי כל הלילה ולא ידעתי עד מה —

— הלא כה הבטחתיך כי לבדך תלכי בדרך — ענה הענלון ויסב פניו וישחק בראותו כי היא עודנה חית ולא תדע עד מה ולא תכזיב מליו כאשר יאמר להשר כי הובילה לבדה.

קח את הילד על ידך וארד מהעגלה— הענלון עשה כדברה והיא ירדה, אך בגשתה אל המעלות ובראותה את הבית הגדול אשר בשם ארמון נקרא התחלחלה ולא ידעה מה לעשות, וכה עמדה זמן כביר על המדרגה ולא משה ממקומה.

— צלצלי בפעמון— אמר הענלון אשר ירא לגשת אל הדלת—, היא לא עשתה כעצתו ותעמוד.

— אבל עד מתי נעמוד פה? הן תדעי כי עתותי אין בידי לחכות עוד —

לך לך אל אשר תחפוץ ואני אותר פה

וטי ישלם לי שכר הענלה? —. כמתעוררת מתרדמה פקחה פתאום את עיניה, וכמו זכרה ברגע אחד את כל אשר נעשה לה הרימה פעמיה ותגש אל הדלת ותטשוך בחבל הפעמון.

— מה לך פה ? — נתן המשרת הלובש מלבוש אחד שרי הצבא הקטנים עליה בקולו בראותו אותה.

את אישי אבקש — ענתה.

את אישך תבקשי? פה? ההכית בשגעון? הטרם תדעי כי פה הוא ארמון שר הפלך? — ענה המשרת בקול גדול ויחפוץ לסגור הדלת בעדה, ובנשאו עיניו וירא את הענלון קרא בקול קצף: הוי נבל! מדוע עמדת פה לפני הארמון, עוד מעט אצוה ויובילוך לבית הסהר, יהודי ארור! הפה מקום עמדת הענלות?

אני הבאתי את האשה אל השר המרומם —

מה להשר ולהאשה? יהודי נמבזה, השר הזה לא יבקש נשים מידכם

ובכלותו דבריו נגש אל העגלון ויחפוץ להחזיק בנרונו, אך הוא קפץ לאחור ויקרא: היא אשת יעקב חיים —

— אשת יעקב חיים? מי הוא יעקב חיים? אה יעקב חיים, כן יעקב חיים, היא אשת יעקב חיים? האמת הדבר?—

— כדבריו, הנני אשתו ואבוא לבקשהו, האם היה פה? —

— לא, הוא לא היה פה זה שני ירחים, ואת היא אשתו? אשת יעקב חיים, האמת הדבר?

— לך אמור להשר כי אני מבקשת מלפניו כי יתנני לראות פניו —

— לא אוכל, לא אוכל, האמת הדבר כי את היא אשת יעקב חיים? —

— הלא אמרתי לך —

— לא אוכל —

— ומדוע? —

— השר יישן ויקץ אחרי שתי שעות —

— ומה אעשה? — אמרה אסתר לנפשה.

— נשובה לבית המלון ואחרי שתי שעות נבוא הנה. היא חפצה לשוב אחור וברגע ההוא נפתח חלון יציע הראשון וקול קרא: מה הרעש הזה? —

— אשת יעקב חיים — ענה המשרת ולא הוסיף כי פחד קול הקורא נפל עליו.

— אשת יעקב חיים? האשה הזאת? פתח כרגע הרלת והובילה לחדר הספרים — המשרת מהר לעשות כדברו, ואחרי חצי שעה עמד השר לפניה.

השר היה איש כבן שלשים ושתים שנה, לא יפה תאר אך חכמתו האירה פניו, והיא שעמדה לו להרימהו למעלה גבהה כזאת, פניו העידו בו כי לבו לא רע כאשר ענו בו כל יושבי כשולה רק כי עוז ואמץ בקרבו ורוחו עשוי לבלי חת, פני גבר כאלה לא ימצאו חן בעיני אנשים, ואם איש שפל ערך הוא האיש אשר לו פנים כאלה אז ישטמוהו ויבקשו לדרוך עליו ברגל גאוה, ואם איש רם המעלה הוא אז יפחדו ויראו ממנו, אך לא כן בעיני נשים, הנה אשר לא תחתנה מאיש זרוע, אחרי כי הסכינו לחשוב את נפשן מעודן כחלשות נגד כל איש, בעיניהן ימצאו פנים כאלה חן במאוד מאוד הרבה יתר מיפי, ולולא השח סבל הפגעים את ראש אסתר וישפל את עיניה כי אז אולי הביטה גם היא בו באשר התבונן הוא בה. אסתר דברה בשפה ברורה בשפת הארץ כי אישה למד אותה בשלשת השנים אשר חיו יחד קרוא וכתוב והיא עשתה חיל וטה גם בששת הירחים האחרונים אשר דבר לא היה לה עוד עם איש ישראל רק את עם הארץ, היא ספרה לו כל צרות לבבה, ואת המלחמה האיומה אשר ערך רוחה ולבה עד הנה ותבקש בקול תחנונים מאתו כי יושיע לאישה לעזוב את הארץ לבל ישוב ויתעה מני דרך.

אך איפו הוא? הן לא שמעתי ממנו דבר זה יותר משני ירחים —, עתה זכרה כי רק לבקשו באה הנה ותאמר כי העגלון אמר לה כי הוא ראה

אותו בשכתו בעגלה ללכת הנה, ועל כן טהרה ללכת אחריו ולעצר בעדו לבל ישלח ידו שנית בדבר רע. השר השתומם לדבריה וישלח לקרוא להעגלון, אך הוא טהר להודות כי משגה היה אתו, כי את איש אחר ראה וידמה כי הוא יעקב חיים, ועתה נוכח כי משגה היתה אתו. השר אף כי הבין לערמתו ויבט בו בשאט נפש בכל זאת שלם לו שכר העגלה, ואסתר בקשה לשוב הביתה, אך השר דבר על לבה להותר עד אשר ישלח אחד מטשרתיו לחקור ולדרוש היטיב איפו ימצא אישה וכאשר ימצאהו יביאהו גם אותו לעיר הפלך והוא יתן לו מקום למצוא חית ידו בכבוד. ובכן הצילה אותה אהבתה לאשה מידי האכר וקרדומו ותחכה שלשה ימים לקראת בוא אישה בבית המלון, כי אף אם הרבה השר לדבר על לבה לשבת בביתו ולהתרועע את אחותו, בתולה כבת חמשים שנה, בכל זאת בחרה בבית המלון אשר ליהודי, אף כי כמעט לא בא אכל אל פיה בכל העת ההיא, ולמותר אחשוב להגד עוד כי הדאגה והפחד לא נתנו גם השנה לנגוע בשטורות עיניה.

המשרת אשר שלח במצות השר לבקש את יעקב חיים שב ויאמר כי שוא היה כל עמלו, כי גם שר העיר שלח לבקשו בכל העיר וסביבותיה ועקבותיו נעלמו. אם אמנם גם השמועה הזאת דכאה רוחה מאד עד כי יבש מקור מחשבותיה ותהי כאובדת עצות, אך השמועה אשר באה לאזנה ביום השני דכאה אותה עד עפר, חמשת האנשים אשר התיעצו בלילה ההוא בעת אשר יצא יעקב חיים מביתו ולא שב באו לעיר הפלך ויגישו עצומותיהם אל השר וכן ראש הקהל אמר לא בסתר כי על דעתו רצחו את יעקב חיים נפש. בתחלה אף כי היא היתה כנדהמה בכל זאת הפצה לשוב לעירה לבקש את אישה, אך השר לא נתנה לעשות כזאת, ואחרי אשר מאנה שמוע לעצתו עצרה בחזקת היד. ובכן נותרה בעיר הפלך על אפה ועל חמתה וגם חמשת הטלשינים נותרו שמה עד אשר ישלח עמהם השר גדוד אנשי חיל להתנפל פתאום על העיר ולבקש שנית סחורות אסורות ושטרות מזויפים אשר אמרו כי יודעים המה כל המקומות הנסתרים אשר בהם הסתירום, אך בטרם עוד גמרו אמר לבצע מזמתם באה הפקודה מאת שר המשפט הראשון בטמלכה כי יבוא השר להצטדק על מעשיו, ואז שבה גם אסתר לעירה ותשב שומטה כל היום ולא יצאה מפתח ביתה החוצה, לא הקשיבה לדברת אנשים, לא שמה לבה לכל הנעשה בעיר ותחיה את נפשה בכסף אשר נתן לה השר. ימי הפסח קרבו לבוא ואסתר עודנה כמכה בתמהון ולא פקחה עין על כלי הבית לטהרם, לא זכרה לאפות את המצות כמו לא לה היו הימים האלה. האשה הזקנה אשר בביתה גרה חמלה מאוד עליה ותשם תמיד עין פקוחה עליה ותכן לה ארוחת הצהרים ותזכירה לאכול כאם רחמניה, ובבוא עתה ימי החג אשר יבלעו כסף רב ועמל ירחים רבים יֵאָכֵל בשמונת הימים ובראות הזקנה כי אסתר לא תכין מאומה חשבה למשפט כי אין כסף בידה, ועל כן הלכה מבלי שאול את פיה, אל מושב הקהל המחלקים מעות חטים ותבקש גם בעד אסתר מעות חטים, וכרגע נִתְּנָה לה שאלתה ביד נדיבה, אחרי אשר זבריה אמר כי ראויה היא בת בת רבי געמציל

שמריה כי יתמכו בימינה בכבוד. הזקנה שבה בשמחה ותספר לאסתר את אשר עשתה, ומה נבהלה בראותה כי ברגע אחד נהפכה לאחרת, כמעט לא האמינה למראה עיניה בראותה כי הנוגה אשר לא דברה דבר ולא נשאה מרום עיניה התנשאה פתאום ועיניה הפיצו זיקים בעיני לביאה, לחייה אדמו כדם ובקצף נורא אשר לא יתאר אחזה בהכסף ותשליכהו מבעד החלון בקראה בקול עברה נוראה: המן המרצחים האלה אקח עזרה? מן הזדים הארורים, הזאבים השותים דמי נקיים מהם — — מהם — הה! — היא לא כלתה דבריה ותחזק בשתי ידיה בראשה ותפול מתעלפת על הערש. הזקנה נפעמה מאוד כי לא הבינה עד מה ותגזר אמר כי השתגעה או רוח רעה פגע בה, ותטהר ותקח את הכסף ותשיבהו ליד נותניו ותספר את כל הנוראות אשר נעשו בביתה כי אסתר תקרא בקול: מרצחים, זאבים, שותי דם — הה נורא מאוד, עון אישה הוא! ובכל זאת היא טובת לב עד מאוד, צר לי צר עליה — חתמה דבריה. אם כי התעוררה אסתר למראה הכסף וַתֵּרָא כי עוד חיים בה, אך זאת היתה עד ארגיעה כי כשוב רוחה אליה ישבה שנית על הכסא ותבט לפניה בעינים חשכות על התנור כמו מצא חן בעיניה מאוד ולא יכלה הסר עפעפיה ממנו אף רגע, אך כאשר שבה הזקנה ותאמר כי זבדיה יבוא לראות שלומה, אז שב רוחה אליה בפעם אחת, השם הזה הִשְׁקִיטָהּ רגע את כל צרותיה ופגעיה גם את התנור ותתהלך בחדר לארכו ולרחבו, פניה אדמו מרגע לרגע ושפתיה נעו וכל רואה אותה חשב בלי ספק כי מחכה היא לקראת מאהבה בכליון עינים, אך הוא לא בא.

ביום ההוא יצא הקול ותהום העיר כי לויתן העלה בחכה, ויהי כאשר ראתה הזקנה כי אסתר לא תשב עוד שוממה ספרה לה דבר הלויתן והיא הקשיבה מאוד, וכפעם בפעם הניעה ראשה ותעבר ידה על מצחה כמו בקשה להוציא ממנו המחשבה אשר חשב ראשה ולראות בעיניה אם נכונה היא, וכה היתה פתאום למקשיבה באזנים פקוחות עד אשר הגיע לאזנה סוד הלויתן . . .

כא.

בַּעֲוֹן אָבוֹת.

זבדיה ישב ראש בהאספה אשר נאספה ביום השלישי לחול המועד לחלק בשר ויין לעניי העיר על ימי החג האחרונים. המון אנשים ונשים וילדים מלאו את הבית טפה לפה ויצעקו וירחפו איש אחיו ואשה רעותה ויריבו על דבר יחש משפחתם ויענו איש ברעהו סרה, כי בעיניו ראה בו ערות דבר כי בכיסו נמצאו שני שקלי כסף ובכל זאת ישלח ידו לקבל עזרה מאת העדה ורעהו הסיר האשמה מעל ראשו וישימה בראש רעהו כי עיניו ראו ולא זר כי אשתו קנתה מטפחת חדשה במחיר עשרים אגורות ועל רגלי בנו נראו מנעלים חדשים אשר בלי כל ספק עלה מחירם עד חצי השקל ובכל זאת לא ידע הכלם לבקש מעות חטים ובשר החג. אשמות נוראות כאלה ענו איש ברעהו קבל עם, אך היושבים באספה לא שמו אליהם לבם לשפוט

משפטם כי בלי ספק חשבום כפסולים לעדות, גם לא צוו עליהם להשקיט הריב אם יען כי נעים היה להם המחזה, או אולי מאשר כי כבר נסו לעשות זאת ולא הצליחו, וישבו במנוחה ויביאו במשפט ערך כל מבקש למען דעת ערך המתנה אשר יחלקו לו, אם אמנם מחזה מראיב לב היה לראות את הדלים האלה אשר בכליון עינים יצפו לראות נתח בשר וכום יין צמוקים, מעדנים אשר לזכרם יבלעו רקם, ואשר גם לוא לבשו מלבושי "יום טוב" גם אז לא כחתנים ביום חפתם התראו ואף כי עתה אשר בקשו בכל לב (ולא רב היה עמלם להשיג בקשתם זאת) ללבוש קרעים ומנעלים בלים ומטלאים לבל יחשדום חלילה כי בהם האשמה כי עוד לא בא הגואל, כי עתה יראו כלם ויובחו כי לא לבד כי הפרוטה כלתה מן הכיס, כי אם גם הכגד כבר כלה מעל הכים אשר בו, אמנם מחזה מראיב לב הוא, אף אחרי הנחמה הגדולה כי האנשים האלה יקרבו הקץ, ובכל זאת ישמח לב הרואה בראותו את אהבת החסד והצדקה הנטועה בלב אחיו בני עמו, אשר תעוררם לא לבד לעזור לדל בכספו כי אם גם בידיו, כי לא יחוס על עתו בצאתו לעשות חסד, ולא יחשוב זאת לנפשו לכלימה בתתו ידו אשר בה העזרה להדל, גם ישיש במעשהו ויחשבהו לו לכבוד. והדלים המבקשים העזרה לא יכרעו ברך, לא יתחננו לפני מושיעיהם ושאתם לא תבעתם ולא תעתיק מפיהם מלים אחרי כי כאחים יחשבום אשר עליהם החובה לעשות זאת.

גם זבדיה אשר הקורא לא יחשוב אותו לאיש רך הלבב, גם הוא שמח במעשה צדקתו, והוא היה תמיד, גם בטרם היה לאחד מראשי הקהל, מהמרבים להרים תרומה לצדקה, ובכל עת היה נכון לעזור למבקש עזרתו ואף כי עתה אחרי אשר רוב עניי העיר נשאו אליו עיניהם וגם לא בושו משברם, כי מיום אשר משל בעדה לא לבד כי הצילה מידי רודפיה כי אם הרבה להרים מכספו ועוד הרבה יתר קבץ נדבות נדיבי לב למען הושיע להאביונים הרבים אשר היו תמיד בעיר ואף כי בחורף ההוא אשר נשבתו כמעט כל מלאכה ומסחר ויֶפְרֶת אכל מפי ארבעת אלפים נפש, ולא לפלא יהיה עוד אם היה לברכה בעיר ואם התפללו בעדו כל אלה אשר על ידו נושעו, והדבר הזה היה לו למשיב נפש, כי אף כי גדול כבודו מאוד בימים האחרונים והוא לבדו היה המושל בעיר ובכל אשר יפנה יצליח בכל זאת נפלו פניו מיום ליום ויהי עצוב רוח ורק עתה בחלקו הנדבות בידו אורו פניו לאט לאט וכמעט סרה רוח העצבת מעל פניו עד ארגיעה, אך פתאום הגיע קול לאזניו ויתחלחל ופניו נפלו עד מאוד ברגע אחד, קול אסתר שמע ויהי כאיש נדהם רגעים אחדים עד אשר אמץ שארית כחו להסתיר מבוכתו וגם עלתה בידו.

הצרות והפגעים אשר יסבונו כחיים לא ירבו הרֵע כהספק והפחד, הפגעים ילמדונו להלחם ולעמוד על נפשנו, הצרות תתנה בלבנו עז ותעצמות לשאת ולסבול גם חכמה להרחיק מעלינו, אך הספק והפחד ידכאו רוחנו וירפו ידינו ויעשונו ככדור בידי הטקרה, כמוץ משחק לסופה, יגרשו כל רעיון ומחשבה מלבנו, ימסכו רוח עועים בקרבנו לבל נבקש להציל נפשנו אחרי כי לא

נדע מה להזהר, ולא יתנו התקוה לבוא לחדרי לבנו כי עוד מרם נדע את הרעה ומתי תעבור.

הפנעים והצרות יחשיכו בעדנו כחשכת ערפלי עלטה, אשר כעבור סופה ואינם ושמש תקוה יזרח שנית, והפחד והספק המה כחשכת מערות וכפים, כאפל באר צרה אשר אטרה עלינו פיה ותשם צלמות על עפעפינו, חשכת תמיד אשר לא תעבור בלתי אם יד עוזרת הוציאתנו למרחב או עד אשר תעטרנו חשכת נצח . . .

כל עוד אשר לא ידעה אסתר מה היה לאשה, כל עוד אשר הספק לא התקוה, לחש באזניה מי יודע איפו הוא? מי יודע אם לא עוד חיתו באור תראה, ורק מפניך נסתר כי היית עליו למשא. כל עוד אשר פחדה פן תבאנה עוד צרות חדשות להורידה עד עפר היתה כנדהמת וכל רגש חיים סר ממנה מלבד הרגש האחד, רגש הפחד, וגם כאן החל ללכת הלוך ורפה בְּהַדְעֵך חושיה, אך ברגע אשר נודע לה כי צרותיה תמו, כי הצרה האחרונה הגדולה אשר אין גדולה ממנה בעיניה גם היא בָּאַתָה, ברגע ההוא עזבוה הספק והפחד וגם מקוד רגשותיה וחושיה החל להקר עשתנות ולבה אשר לא הנה מחשבה זה זמן כביר שב לחשוב מחשבות ככל האדם, ואחרת היתה לפתע פתאום. ואמנם כן אחרת היתה, לא זאת היא אשר בקשה שלום בכל לבה ונפשה ותשם באלהים מבטחה, לא זאת אשר כברה זכרון אבי אמה ותצדיקהו, לא זאת היא אשר אהבה בני עמה ועירה ותבחר בצרה ומחסור מתת לזרים כבודם ומהביא רעה על נפשם, לא זאת היא אשר אהבת אישה סמכתה לשאת ולסבול כל התלאות ולקות לימים טובים מאלה, לא זאת היא אשר שם „נקם" היה כמדקרות חרב באזניה ואך שלום וסליחה היו משוש רוחה, אחרת היתה! רעות נוראות המיטו עליה, בחשך וצרה הושיבוה, חרפה וקלון מרבה להכיל השביעוה, ועתה לקחו ממנה גם את אישה, אישה מחמל נפשה ותקות חייה אשר באחת מעיניו האיר לה החשכה ובנשיקות פיו גרש כל צרה ויגון ומפח נפש, את אישה זה גזלו ממנה והיא תחריש תתאפק? הגם עתה תצדיק את רודפיו? עוד תזכור כי דברה על לבו להניח את קנה הרובים מיד כי תקותה ואמונתה אמרו לה: במקום הזה לא ישפכו דם, ועתה שפכו דמו ויקברו גויתו כנבלת החמור, ועל זאת לא יהפכו דמי עורקיה למרורת פתנים ולבה לא יקרא בקול מר צורח: נקם? לא! לוא היתה כזאת כי אז לא בת אנוש היתה, והיא אמנה בת אנוש היתה ועל כן המו גם מעיה: נקם! עתה היה אישה כצדיק תמים, כנרדף ממרצחים חרש ואבי אמה כראשית חטאת, כשטן המשחית ובני עירה כזאבי ערבות, וגם האלהים אשר היה משגבה ומבטחה בעת צרה היה עתה בעיניה כְּרֵע כאח לחבר המרצחים. על עצתם הופיע ויסתר פניו מצדיק נעזב. אם טוב היה לה עתה מאז? אם הועילה לה הדעת הזאת אשר הוציאה למרחב מידי הספק והפחד? אם נח לבה עתה כאשר ראתה את נפשה בפעם אחת נעזבה מאישה ומאחיה ומאלהיה יותר מלפנים כאשר עוד לא היה לה שם עמה ואלהיה למחתה? זאת לא נוכל לדעת, אך גם היא לא

בקשה חשבון כי אם נקם בקשה, והרגש הזה מלא כל תדרי לבה. כלביאה רצה בלילה הראשון אחרי השטועה בחדרה הנה והנה כמו תבקש את הצר להתנפל עליה, רגע אחזה בראשה ועד ארגיעה הניחה ידה על לבה אשר קפץ ויתר ממקומו כמו יבקש מפלט לו ממקום השאון וכעבור עוד רגע לטשה עיניה מפיצות אש כעיני המשגע, שחוק ועברה, גדופים ותקות הנקמה עברו על שפתיה חליפות, ומרגע לרגע גדל הסער בקרבה, וַיַּעַד כל עצמותיה ויעוה כל יצוריה ויהפך הוד פניה למשחית, ולבבה לצור ברזל.

— דם, יהודי! יהודי תהיה? יהודי? אני אנפצך אל הסלע ויהודי לא תהיה, או עֲשֵׂה נקמות באויבך — קראה ותרקע ברגלה בשמעה קול בנה אשר הקיץ לקול מצעדי רגליה ותתנפל עליו כלביאה, אך כרגע קפצה אחור כמו יד נעלמה הדפתה ותסתר פניה בכפות ידיה ותשב שומטה. לא ארכה העת ותתנשא שנית ותקח מאכלת ותניחה על צוארה ותשא מרום עיניה, אך גם בפעם הזאת נתרה ממקומה כמו נגעה בה יד חזקה ותשלך את המאכלת ותתנפל על ברכיה לרגלי מטת הילד ותנשקהו בקראה מרגע לרגע בקול מר: בן אוני בן אוני! — הילד שלח ידיו הקטנות ויחזק בצוארה בקראו בקול כצפור: אמי! עתה נפתחו ארבות עיניה ותבך מרה זמן כביר ותלחץ את הילד מרגע לרגע ללבה ברב כח כמו נוזלים עשרותו אשר יאמרו לגזול אותו מידה, עד כי נתן הילד קול בוכים אז חלצה שד ותניקהו וכרגע קמה סערת לבה לדממה.

— זה כח לאהבת אם! — כהמנוחה הפרושה על כבר כעבור סופה, והקולות יחדלו וארבות השמים יכלאו מהריק מטרות עז, כן פרשה מנוחה את כנפיה על פניה אחרי אשר הניחה את היונק במטה ותשב על הארץ לפניה ותנח את ראשה עליה. השנה אשר אחזה בשמורות עיניה סכרה ארבותיהן, ובבקר כאשר הקיצה קמה במנוחה כמו לא זכרה את אשר עבר עליה אמש ותשב על מקומה שקועה ביון מחשבותיה.

— קבורת חמור נקבר — שחה לנפשה בשבתה לפני מטת בנה, ידיה בחיקה וענן יגון על פניה ובהגיעה ראשה — כדבר אבי אמי כן היה, עד עולם הפרידו בינינו, בשעה רעה פתח להשטן פיו, קבורת חמור נקבר ולא יִסָּפֵד לו, כן יצוו טוב הדבר, לא אעשה מספד, לא אשב על הארץ ולא אקרע את בגדי, אף לא אעשה אף אחד מכל אותות אבל ונהי, וכמו נכריה הייתי לו אתראה, כן תְּצַוֵּנִי לעשות על פי חקיכם ואני בקולכם אשמע, אני אשה רפת ידים, אשר עזרתה ואהבתה יחד ברגע אחד נגזרו, כדי שאול אתו ירדו, את הענף הנעים בעלות הכורת עליו, אויה לי! — קראה פתאום וזרם דמעותיה פרץ חוק — הה! מדוע זה אתאבל אני עליך ולא אתה עלי? מי יתן ויכולתי לתת נפשי כפדך, אמנם גם אני לא אתאבל כי כן יצוני — הוסיפה לדבר בתוגה חרישית אך יגוני מלבי הן תקצר ידם מהסיר, לכן בלבי אשאנו, אקברנו עמוק עמוק, עד אשר יכלה שארי ובשרי, עד אשר ימוק לשד חיתי ודמי עורקי, עד כי יאכלני כאכול קש אש ואז יסור מעלי וינוח לי ויחד על עפר נשכב. לא לי הנקמה, אל גמולות הוא

וישלם על יתר למרצתים בדברה כזאת העבירה ידה על מצחה ותחרש רגע ואחרי כן שבה לדבר — כן אלהי משפט הוא ולא ינקה כל עושי רע, לא אשים באלהים תפלה למען לא יפקוד עוני על בני . . . אסיר כל רגש נקמה מלבי ולא אחשוב גם לא תעלה עוד על לבי למענך בן עני — וככלותה דבריה נתנה את הילד על יד הזקנה, אשר שמחה מאוד בראותה כי היא תדבר במנוחה, ותבוא אל בית האספה, אך האביונים הרבים אשר עמדו ויחכו לא נתנו לה מעבר עד אשר בקשה מאת השמש כי יפנה לה דרך אל ראשי הקהל, והקול הזה הוא אשר הגיע עד אזני זבדיה ויתחלחל. השמש הביאה עד השלחן אשר סביבו ישבו המחלקים והיא עמדה רגעים אחדים כמו בקשה מלים או כמו התאמצה לעצור בעד זרם מליה לבל יפרץ חוק. זבדיה התבונן בה ובפניה אשר שנו מאוד, לחייה אשר אדמו כששנים חורו, עיניה אשר הפיצו זיקות שמחה אדמו מבכי, שפתיה אשר היו פתוחות תמיד ומבערן נשקפו חרוזי הפנינים אטומות כמו סגרו בחתם צר, קומתה אשר דמתה לתמר שחה כמעט, אך אחרי כל אלה עוד יפה היתה, יפה מאוד ולרוח החן והתחנונים השפוך על פניה היה עוד די כח ואולי עוד יותר מאז לקחת לב כל רואיה, אף כי היא לא ידעה זאת גם לא בקשה כי תהיה כזאת, פני זבדיה והאנחה אשר פרצה מלבו למרות חפצו למראה פניה העידו בו כי לא שמר לה עברתו ונכון היה להיטיב לה שבעתים תחת כל הרעה אשר הביא על נפשה לוא אך בקשה להושיט ידה לו, אך היא לא התבוננה לכל אלה ותעמוד על מקומה.

— מה תבקשי ממנו? — שאל ראש העדה ולא הרהיב עוז להבט בפניה.

— את נחלתי אבקש —

את נחלתך? — השיב הראש כנכוך כי לא ידע מה לענות.

— את נחלתי, הן עתה במות אישי, לי הצדקה לבקש את נחלתי. שפתי זבדיה צללו בשמעו את מענה פיה אך הבליג על סערות רוחו ויאמר: ומי הגיד לך כי אישך מת?—

— מי הגיד לי? כל באי שער העיר

— כל באי שער העיר לא ידעו את אשר ידברו, אך לא עת היא לדבר בדבר הזה עתה באזני הקהל הגדול הזה, באי הנה אחרי הצהרים ונדבר אתך לטובתך —. יתר המחלקים אשר פניהם ענו כם כי כמשא כבד יכבד מהם לדבר אתה שמחו מאוד בראותם כי זבדיה יוציאם ממבוכתם ויענו אחריו: טוב הדבר —

— וגם אתם תבואו הנה — אמר זבדיה אל הראשים.

— עשה כחכמתך וכאשר תעשה ייטב בעינינו — ענו כל היושבים באספת המחלקים אשר כבר הסכינו לאמר טוב לכל אשר יאמר זבדיה או יעשה, ומה גם בפעם הזאת אשר בקשו בכל לב להסתר מפני אסתר, כמנצח אדו פני זבדיה ויאמר: השמעת? שובי הנה ודעי כי לא את חומסים תדברי, אנחנו לא נעשוק לנו נחלתך —. אסתר לא פנתה אליו ותאמר בישמה אל ראש הקהל פניה:

רבותי! הן כלכם תדעו כי אישי אינני עוד וחפץ רבי נעטציל שמריה אבי אמי זכרו לברכה הלא נעשה כי נפרדתי מאישי לעולם, ומדוע זה תוסיפו מחץ על מכת לבבי? אמרו מלה כי הנחלה לי היא והיום אמכרנה וביום הזה אעזוב העיר—, ראש הקהל שם פניו אל היושבים אתו ויחפוץ להשמיע דבר מה, אך זכריה מהר ויקרא: הלא שמעת חפץ הקהל כי תשובי הנה אחרי הצהרים, כי עוד לא נודע הדבר כי אישך מת—, המנוחה אשר שררה על פני אסתר סרה פתאום כמו ביד לקחה, וכמו יד נעלמה אחזה בציצית ראשה ותנשאה למעלה, כן התנשאה ותעמוד הכן, עיניה כוננה על זכריה, פניה אדמו וכקול אדיר קראה: כן הוא, אישי לא מת כי אם נרצח נפש!— מהומה ומבוכה היתה פתאום בבית והראש דבר בכבדות כנבר עברו יין: מה זה תדברי?

— איך מלאך לבך לדבר כאלה באזנינו — קרא זכריה — התדמי כי קצרה ידנו מיסר מוציאי דבה על כחשם ומעלם?—

— ידעתי כי ידך לא תקצר הרעימה בקול פחדים — ואישי יספר באבדון גבורת ימינך, אתה הוא המרצח!

שמה אחזה את כל השומעים ואיש לא פצה פיו ולא זע ממקומו כמו הפוּ כלם יחד בתמהון, לבד מזכריה אשר עד מהרה התעורר מתמהונו ויבט באסתר אשר עמדה כנציב שיש וזרועה נטויה לעמתו ויקרא בקול פחדים: היא— משגעת!—

היא משגעת — נתנו אחריו אחדים בקולם, אך היא לא שמעה עוד קולם כי נפלה מלוא קומתה ארצה כגויה בלי רוח חיים.

וביום השמיני לחג המצות עמדה אסתר כלילה בחדרה בבית התפלה הגדול אשר לבני אמונת הארץ ועל ידה שר הפלך אשר שמחתו האירה פניו ועל ידיה היונק אשר הביאתו לטבילה למען יחסה בצל האמונה החדשה, פניה מאירות, בלי ספק יען כי עתה בטח לבה כי בנה יחידה לא יקבר עוד בקבורת חמורים כאביו.

ויעקב חיים כאשר לא מצא מנוחה בחייו כן לא מצא אותה גם במותו, כי במצות השר הוציאו עצמותיו וימצאו את המכה בראשו, וראש הקהל ומשנהו הובאו עד בית הבור, ואחרי שלשה ירחים שלחו לארץ גזרה, גם זבריה נלוה עמם אך רק עד בית האסורים ומשם שב הביתה אחרי אשר עדים נאמנים העידו בו כי בעת אשר נעלם הנרצח לא היה בעיר כשולה, וישב על כסא ראש הקהל וישפוט את עדתו בצדק וישר כאשר עשה עד הנה וירבה צדקות לכל מבקש עזרתו ושמו היה לברכה ולתהלה בכל הארץ, וכל אדירי הארץ וגאוניה בקשו לבניהם בנותיו ולבנותיהם בניו אשר בהם ברכו ה', וירם לבו מאוד עד כי גם לוא דבר איש על לבו לתת את בתו לבן אסתר אשר היה לשר גדול ידעתי נאמנה כי ירק בפניו, כה גדול כבודו בכל ימי חייו ובמותו ספדו לו כל הקהל והספדנים פתחו הי חסיד הי ענו, הצדיק אבד

ואין שם על לב, וכהנה רבות, ועל קברו תראינה עד היום באותיות מזהבות חקוקות במצבת שיש כל צדקותיו, כתובות על ידי דלפון "בעל הלשון" אשר עליו העידו כל בני עירו כי לולא נולד אחרי חתימת הפייט כי אז היה בלי כל ספק אחד הפייטנים הגדולים, ואשר לולא הרבה להתפלל ולצום ולענות אמן יהא שמיה רבה בכל כחו כי אז אולי כאפיקורס נחשב, כה השכיל בישפתו ומליצותיו, הוא ערך מלים להביע לדור אחרון צדקת זברדיה וישרו, ואלה המה דבריו:

פ"נ

הצדיק ועושה צדקות בכל עת פרנס הקהל וראש
חברה קדישא מורנו ורבנו רבי זבדיה בן מורנו
ורבנו רבי ירוחם זצללה"ה.

זְבָדַנִי אֱלֹהִים זֵבֶד טוֹב תֹּאמַר עִיר כְּשׁוּלָה
בְּכָל מַאֲמַצַי לְחוֹ עָזַר לְעַם סְגוּלָה
דָּבַק בֵּאלֹהִים בְּכָל נַפְשׁוֹ כְּאֵם בְּעוּלָה
יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בּוֹ וַיּוֹדֶה לָהּ' בְּקוֹל הֲמוּלָה
הוֹי תִּקְרָא עֶדְתּוֹ הוּא עֻזְּבִי וַאֲנִי שַׁכּוּלָה.

נפטר ביום ערב שבת קדש יום ששי לחדש ניסן
בשנת את חסידים תתחסד לפ"ק,

על אהדות מהפלות האלה היו לפנים נקודות אשר נמחקו כרבות הימים, ואעיר את אזן חוקרי קדמוניות ומבקשי מצבות כי ישימו לבם לדבר הגדול הזה לברר את השנה אשר בה הוקמה, וכל בני ישראל יכירו מעבדם עד דור אחרון כאשר בלי ספק יברכו גם שמי לעולם על כי נתתי זכרונן להלביבות הקדושות אשר להחברה הקדושה ואשר מהעת ההיא ועד היום הזה חנוחינה בשלום בתוך התנור עד אשר יבוא זכרון לפני ראשי החברה וכל זר לא יערב עוד לבו אף לגשת אליהן בזכרו את כל אשר נעשה להאחד אשר שלח ידו בקדש ומה הגיע לכל העיר בגללו.

תם.

תאלמנה שפתי שקר.

מעריך נכבד!

לא אחת ולא שתים הקשבתי, איך קמים עלינו מרעים מבין אחינו ויחטיאו אדם בדבר שפתותיהם, ויוציאו דבה על יהודי רומעניען (כדברי השר ראש משנאנו, קאסטאפאר ואולי רוחו יהגה מפיהם). אלה העמיקו סרה אף דברו נבלה בהאספה בבריססעל נגדה נא לכל אחינו הגדולים, אשר ינוננו עלינו בחסדם, ואלה ילחשו באזני שרי ורוזני הארץ דברי בלע לאמר: חדלו לכם מיהודי רומעניען כי במה נחשבו המה. הלא כל מתי תבל ילכו קדימה לרוח עת החיה והמה ישבו עוד בסתר המדרגה, וכל כשרון מעשי ידי ההשכלה לא הצליחה עד כה למצוא קן בלבות בני הנעורים, ילידי הארץ הזאת להאיר עיניהם עדי לאורה ילכו חושך. לזאת הניחו להם עד עת קץ יום יקיצו משנתם שנת האולת וילמדו בניהם דעת אז יושעו.— דברי רוגנים כמתלהטים עלו באזני הנדיבים אשר קמו לעזרתנו וירך לבבם ותרפינה ידיהם, שמו יד למו פיהם ויסונו אחור. ומאז אין אומר אין דברים, לא נשמע עוד קולם אלינו, כי דברי פי מלשני בסתר עשו פרי, ואחרי אסיפת בריססעל בא אלינו מאת העקזיקוטיף קאמיטע, אשר ישדו בעיר וויען: „קול קורא" קול נדול ולא יסף, אשר יורה אותנו דעת כי דברי מלשינינו הכו שורש בלבות שרי יהודה, והטו אוזן קשבת לדברי זדים מחבלי אדם בהבלי פיהם אז רעדה אחזתנו בראותנו כי ידמונו שלוחי בני עמנו לתבן אין בר, אין קמח, אין תורה אין דעת אין בינה, גם אני עמדתי משומם עת רבה מבלי לדעת אנה אפנה ולפני מי אצדיק את עמי אשר על ידו תגלה קלון זדונים בסוד קהל ועדה, כי שקר בפיהם ועל לשונם כזב . . עדי באת מעריך נכבד והודעת אלינו במאמרך הנכבד „לאמת יצא משפט" בהשחר מירח זיו שנה זו, כי בן גולד לאמת משפט שמו, ויצא מבעו בכל הארץ, כי עד צדק ישוב משפט האמת ואחריו כל ישר לבב, לזאת אדבר נא חלקי אף אני, אציע לעיני קוראי השחר את מעמד עדתנו היהודים בדבר למוד הבנים בעיר משכני וכל אנפיה הערים הקטנות והכפרים סביב לה, ומטנה ילמדו על השאר לסתום פי כל מסטין ומפריע, —

יליד רומעניען אנכי, מחלב האדמה הזאת ינקתי עדי הייתי לאיש מבין תהלוכות הארץ הזאת ולשונה, עיר משכני ר א מ א ן, בעיר הזאת שמונה מאות בתי אבות מבני ישראל אשר רובם ככלם יעמולו ללמד בניהם חכמה ודעת, ומרב אהבתם ללמד בניהם תורה וחכמה גם יחד, קנתה הערה בקנין כספה בית ספר נדול ורחב ידים בעד שמונה מאות אדומים על יד נהר העיר, עם נן נחמד למראה, בשנת 1865 נפתחו שעריו ויבואו בו בנים נאמנים במספר מאה ושבעים וילמדו שלוש שפות: שפת עבר, שפת הארץ, ולשון אשכנזית בארבע המחלקות (קלאסען) כפראגראם המינימטער, ובעת הבחינה

באו והתאספו המורים מהרומענים (פראפעסארען) אשר בעירנו וכן מערים סביב לנו לשמוע למוד הבנים, והמה ראו והתפלאו בשמעם איך בני העברים ידברו כן בשפת הארץ ויבינו דקדוק לשונה הרבה יותר מבני הרומענים אשר ילמדו בבתי ספר הכולל (פאלקסשולע) אשר בעירנו, וגם השוענעראל אינספעקטאר ישב והקשיב כל עת הבחינה מבוקר עד ערב. ואחר כתב מכתב תהלה ושלה להמיניסטעריאום, כי הפליאו לעשות הבנים העברים בלמודם בזמן קצר. ע"ז חרה בנו אף הרומענים הרעישו הרעימו תחת המסוה (אינדירעקט) ביחד עם ראש לבית משפט העיר (פרימאר) והעת משחקת להם, כי בימים ההם היה השר על עניני ההשכלה איש צר ואויב והוא תומך ימינם להרוס כסף תרומת הבשר אשר היה לנו ליסוד מוסר לדבר נכבד זה, מצאו עלילות דברים כי הוא נגד חוקי הארץ הזאת לשים מס על דבר מאכל כמו לחם ובשר וכהנה ומאז נסגרו שערי בית הספר על מסג עד היום הזה — והנה זה שמונה ירחים מעת קמנו ונתעודד להקים כסף תרומת הבשר כבראשונה על מכונה לתמוך בית הספר מראשון לחודש יענער הבא כמאז ומקדם. ואל תדמו קוראים נכבדים כי מעת הזאת הלכו בני ישראל תוהו וירעו רוח, הלא בעירנו הוקם מאז מאת המשלה שני בתי ספר ללמד בהם שפת הארץ, אשר ארבע מחלקות לכל אחר מהם, וגם בית ספר גבוה (גימנאזיאום), ולו שתי מחלקות ורבים מבני עמנו באו שמה וילמדו דעת, וכן הוקמו שני בתי ספר בעד הנערות (מעדכען שולע) מהמשלה, אשר יבקרו אותם מאה וחמשים נערות עבריות. ומזה תשפוטו על מספר הנערים מבני עמנו הבאים בבתי ספר אלה. וכלם ישאו פרי בעמלם ביתר שאת ועוז מנערים ונערות מעמי הארץ אשר ילמדו עמהם יחד, וזה אשר י דיל שנאת הרומענים אלינו. והמורים ישפכו בוז וקלון על בני ישראל ויכנו אותם בשמות גבזים ונמאסים באזני בני עם הארץ אשר בבית הספר. והמשלה תדע כל זאת ולא תמחה בהם. רבים מצעירי בני עמנו השלימו למודם, ובידם מכתבי תעודה לתהלה ולתפארת, אשר למורת רוח המורים נאלצו לתת להם אחרי רב עמל ותלאה. —

בתי ספר ללמד שפת הארץ הוקמו בכל הערים הקטנות, וכן בכל הכפרים, והיהודים היושבים במקומות האלה, אף הארטאדאקסען יוליכו בניהם בשמחה וגיל לבית הספר אשר להמשלה. ועוד ישישו עת יעלו בניהם ממדרגה למדרגה, מבלי לסוג אחור, כי לא כהארטאדאקסען אשר במדבר פולין המה אלה אשר בארצנו. הם לא ימנעו טוב מבניהם למען יהיה חלקם מאושר בתבל ארצה ואם ימצאו ביניהם אשר יאמינו לאלילי אדם (מענשענגעטטער) הצדיקים אשר בשמם כל היום ידברו, הלא שורש פורה רש ולענה זה מארץ פולין בא אלינו צרעת ממארת שר דבקה בהם, ממפלגות אלה אשר שבעים אנשים יחזיקו באיש מרמה אחד, ר ב י שמו לאמר שמלה לך מתנה נתונה לך מאת עליון קצין תהיה לנו והמכשלה הזו ת. אשר בה יכשלו רבים מבני ישראל תחת ידך היא, עלה על כסא קדשך רכב וצלח, דבר דבר ולא יקום, הגר עתידות אשר לא תבאנה, וכסף תועפות לך, מכל איש נבוב נבער מדעת

ותמלא ביתך זהב, בכ"ז אף אלה אשר בארצנו יגדילו בניהם על ברכי עת החדשה, ולא ימנעו רגלם מבוא בית הספר.

ועתה איך ישפטו שרי ישראל תוטכי ימין הנדחים והנענים ברומעניען כי כל הדריפות והרעות הטתחדשות חדשים לבקרים באים עליהם על כי רוח ההשכלה בלתי שוררת בין בני ישראל הדרים בארץ הזאת על כי לא ילמדו בניהם שפת הארץ, ומחסרון בתי ספר. האם ע"י זה יגזלו משפט אמת מיעקב? ולו יהיה כדבריכם מדוע לא יכתירו בדת העמאנציפאציאן את אלה הנאורים אשר בבני עמנו לבד, אשר למדו הרבה חכמה ולשונות שונות, ושפת הארץ רגילה על לשונם ולהם יאתה המשרה? על מה ולמה השמי ו את קולם בקול קורא להשפיל בו כבוד אחיהם אשר בארץ הזאת חנם על כלי דבר, בטרם חקרו ודרשו היטיב אם כנים המה הדברים אשר בדאו עלינו ואחרי ישפוטו, כי ער ארגיעה לשון שקר, —

לכן מתנפלים אנחנו לפני גדולי ישראל לבקש מאת הוד כבודם אשר יאבו נא בטובם לבקש ולחנן בעדנו לפני יועצי המלכה אשר בארצנו וכבודכם יקר בעיניהם למען ייטיבו מצבנו בענינים אחרים אשר שמו לנו אבני נגף על כל דרכי המסחר לבלתי ישלחו היהודים את ידיהם לנגוע בהם להחיות את נפשם לבלתי יגועו ברעב, — וזה הוא הציר אשר עליו תסוב כל מחשבות רוחם, אולי יעשו בנו כלה. אם כה תעשו אז נבוא מהר אל מטרה זו, אליה הכינותם את נפשכם להישיב לנו. — את כל זה ראיתי להשטיע ולשים לעיניכם לנקר בזה עיני דוברי שקר למען יהיה שלום על ישראל.

דברי המדבר לטובת עמו.

יהודא גרינבערג.

מכתבים מירושלים.

יום ואו י"ב אייר תרלג לפ"ק פעיק"ק ירושלים תוב"בא

שלום וכטו"ם לכבוד ידידי עוז גבר עם תי איש בריתי רע כאח לי כ"ה הרב המופלג גביר לאחיו פאר ערתו איש תבונות עומד בפרץ כש"ת מהורר א. כ. . עש"ז וע"ש כל בני ביתך הצאצאים והצפיעות נרם יאיר! אחר"שה"ט ידיד יקר מכתבך — מיום ואו"ו ער"פ העבר — קבלתי לנכון — ראיתי ושש לבי כי תודה לאל אתך החיים והשלום — אוהב נאמן! חדשות הצומחות על הר הקודש שאלת ממני להודיע לך וקצפת עלי על כי אמרתי כי אין כל חדש בארץ הקדושה, ועמך כל קרובי ומכירי ומיודעי מלפנים אשר הבטחתים להודיעם מהנעשה בעיה"ק ותריבו בי על רכי לחבק את הספסל ולשבת בבית המדרש מבלי ראות את הנעשה בעיר. אמנם כן אוהבים נאמנים, הן זה דרכי מאז לבלי התערב בעניני העיר — ומה גם לעת זקנתי אשר השלכתי אחרי גוי את מסחרי ועסקי בחו"ל ובאתי לירושלים לבלות יתר שנותי הספורים בתורה ובעבודה כל היום וכן אני עושה כי אני לומד ומתפלל

בביהמ"ד של כוללינו אשר שם יתפלל גם הרב הגאון מקאליש נר"ו ולפעמים בח"ו ר"ח זיע"א ולא אשאל ולא אדבר עם איש מעניני העיר אף כי אדע כי נערים ונערות זקנים וזקנות ותשב"ר רק בעסקי „אש המחלוקות" המכנים בשם חדשות — אשר באמת ישנות ה ה — יהגו — סוחרים השליכו את מסחרם, תופשי תורה יושבי על מדין עזבו את תורתם — ורק אל הגה היוצא מפי הפחה —באשא— והקאדי עיניהם נשואות ! — מחלוקה כזאת לא ראיתי מיום עמדי על דעתי אולם בכ"ז לא חטאתי להאמת באמרי „אין כל חדש" בעיה"ק כי לא חדשה זאת בעיה"ק ירושלים — עוד עת עמד בית מקדשנו הראשון על תלו כבר נזרעו זרע „הריב ומצח" וכימי „הבית השני" כבר צמחה ותהי לשבלים גדלי הקומה וכימינו אלה נקצור ברנה את אשר זרעו הם בדמעה ובדם — והיא שהחריבה את עירנו ושרפה את היכלנו ועדיין היא מרקדת בתוכינו — ואם אכתוב לך את כל הנעשה והנשמע בתוככי עיה"ק ? לא אוכל כי יכלה הגליון והם עוד לא יחלו וגם לא נביא אלהים אנכי לברר את הפסולת מתוך האוכל את השקר מתוך האמת וע"כ נמנעתי מלספר כל אשר נעשה בעיר וגם עתה לא אספר באזניך רק את הדברים אשר ראו עיני ואשר שמעו אזני — עיקר המחלוקת לא אוכל לכתוב לך כי אני לא הייתי אז בעיה"ק וזה אומר בכה וזה אומר בכה — אך אחרי אשר בערה כאש המחלוקת ואין מי ישעה לכבותה — עשו האשכנזים הפרושים „חברה" וקראוה בראשונה

בשם „עמוד התורה" ואח"כ הוסב שמה לשם „כנסת ישראל"

„מטרת החברה"

לרדוף באף את כל איש אשר לא יעשה כמעשיהם ואשר לא ילך בדרכיהם או כל איש אשר יזיד לדבר נגדם ולהשמידו מתחת שמי ד', רצוני לומר שלא ליתן לו ולב"ב ולא לכל קרוביו ומשפחתו „חלוקה" ולקחת ממנו ומכל משפחתו פרנסתם — ואם גם אז לא יכנע לבבו הערל ולא יתחבר עמהם אז יראו ראשי הועד לשכור אנשים להכותו מכת חרב והרג ואבדן בכל מיני אופנים והכאות שיהיו — ואם הוא עוד יקשה ערפו לבלתי שמוע בקולם הרשות נתונה ביד ראשי הועד למסור אותו לערכאות של עכו"ם בכל מיני מסירות שיהיו — לבער הרשעה מהארץ ! —

תקנות החברה.

א) ראשי החברה הם ח"י במספר — שמונה נערים נעורים ועשרה זקנים מזקני עם הארץ ,

ב) בכל יום בשבוע ישבו בבית הועד לפקח את מי ירדפו אחרונה ואת מי ראשונה ?

ג) בבית הועד יעמדו כסאות ושלחנות למושב ה'חי האנשים.

ד) כל כסא יהיה מסומן במספר —נומער— למען לא ישב איש על כסא חבירו — ועוד תקנות הפורחות באויר כאלה. לתאר לך את מדות כל הח"י

אנשים לא אוכל כי שבתי פה זה מעט והרבה מהם אשר לא אדע שמותם רק איזה אנשים מהם אוכל אודיעך — (א) ר"מ בהרמ"ט — האיש הזה הוא יודע ללמוד מעט וגם דקדוק ושפת עבר ושאר דברים אינם מוזרים לו — אכן הוא איש תככים ומרמות ורע מעללים יותר מבן בתואל — ולולי הלך בפאות ארוכות מלאות נוצות ובלב מגולה כי עתה כבר החרימוהו וינדוהו — וגם כעת יאמר הרב הגאון מקאליש כי הוא אפיקורוס ומין יען הוא לוטר תנ"ך עם ביאור מהורמ"ל מלבים נר"ו יאיר — (ב) ה' ז. ט. ? — הוא הנוכל הידוע בשם עז"ה האיש הזה אין בו לא תורה ולא חכמה ולא יראת חטא ! — וכל מפעליו וגאותו הוא רק בהטעיל הקצר והמכנסים הארוכים אשר ילבש עת ילך למסור איש בערכאות של עכו"ם ועוד נערים מנוערים כאלה אכן השנים ההם הם אופן העגלה וכל הנהגת העיר אם לשבט או לחסד מסור בידם ועל חברה כזאת חתמו כמעט רוב כוללות הפרושים — ואם יפלא בעיניך ובעיני שאר אנשי חו"ל איך חתמו כולם על חברה כזאת, אכן בעיני ובעיני שאר היודעים בעניני אה"ק לא יפלא כי הרוב מהחותמים לא יקראו את הכתב אשר יחתמו עליו (—וימצא לפעמים חתימות איש אחד על שני כתבים מנגדים —) ואנשים אשר כבר למדו לדעת כי צריך לראות על מה לחתום כי פן יחתום על דבר הרע בעיני הם טונים והיה אחריתו רע ומר מאוד הם לא יחתמו עד אשר אם יראו חותם יד אחד מהמטונים או מהרבנים בו או חותם אחד הכוללים חתום עליו אז לא יביט עוד את הכתוב בו רק מיד יחתום שמו ושם אביו באותות גדולות — הראיתך אפס קצה מהחברות בעיה"ק ירושלים וא"ה במכתב השני אגלה את אזניך יותר ויותר ! — ואחד מאלף ממעשי החברה אספר לך כעת — בשבוע העבר באתי לביהכ"נ הנ' להתפלל (—כי בבית מדרשינו מתפללים כותיקן ואני מאחר לפעמים עת התפילה) ראיתי כי הסבו כולם את איש אחד מילידי ואמוט על אשר ענה דבר לב"א בר"ש הכותב בחרפו אותו על לא דבר אז סבבוהו עזי הנפש ופצו פיהם לבלעהו ואיש לרעהו קרא : הבו ונתחזקה בעד חברתנו ואנשי שלומינו והב"א בר"ש הכותב ענה אחריהם כי הוא (מי הוא ?) יכתוב לווילנא שלא יתנו להאיש מזמוט חלוקה — !אנכי יראתי לפתוח שפתי פן יאמרו גם עלי כי גם אנכי מצד הרשב"ה הגני אך לקחתי את האברך הנ"ז אתי ובקשתי שילך מאתם וישבות הריב ואחרי אשר הלך מאתם שאלתי אותו להודיעני פשר דבר מדוע רבו אתו— ויענני : אני אחד מחברת תפארת ירושלים הנודעת למדי בהחבצלת ובהמגיד, והבליעל הב"א בר"ש הנ"ז הטיב חרה לו מדוע לא לקחוהו לכותב בהחברה הנ"ז וכל יום יכעסני גם כעוס מדוע אני מהחברה הנ"ז — ! ואנכי לא עניתיו —כמאמר החמב"ה— אכן הוא עוד לא עצר את רוחו המלא תוך ומרמה עד אשר בשבת העבר חרפני גם קללני קללה נמרצת לעיני כל העם הנאספים בביהכ"נ הנ' —אך אנכי החשתי— והיום בבוקר בבואי לביהכ"נ והנה גם השטן בתוך הבאים להתפלל — אך הוא לא שם לבו אל התפילה רק שניו יחרוק עלי ואנכי לא עניתיו כאולתו כי יודע אני את האיש ואת שיחו בכ"ז

סבבוני כדבורים כאשר עיני אדוני ראו ועתה ישפוט נא אדוני ביני ובינם ? על האיש הזה שאלתי אצל אנשים זרים וכולם פה אחד ענוני כי הוא איש תם וישר דורש אמת בכל לבבו משכיל ביראת אלקים גם למדן מופלג —) שערת ראשי סָמְרו מידי שמעי זאת כי נכרים דברי אמת — אָז אמרתי לא עוד יקרא שם חחברה „עמוד התורה" כאשר קראוה בראשונה או כנסת ישראל כאשר יקראוה כעת — רק „האינקוויזיציאה החדשה" יקרא שמה עוד כי בעקבות האינקוויזיציאה תלך מבלי נטות ימין ושמאל — בפאסט הבא אודיעך יותר — ! רק הזהר והשמר לכל יודע הדבר למי לבל יחולל שם עיר קדשנו על ידי — ראה הזהרתיך בשם האמת והאהבה — ואתה היה שלום כאות נפשך ונפש מוקירך ומכבדך כערכך הרם . . . . .

איש וואַרשא המתגורר בעיה"ק ירושלים תובב"א.

המכתב הזה נשלח אלי על ידי איש אמונים מוואַרשא אשר יבטיח לשלוח עוד מכתבים כאלה אשר באו לידו מירושלים לגלות את דרכי בעלי החברה אשר לפי דברו יאות לה השם „אינקוויציא החדשה", ואם נשוה את דברי המכתב הזה לדברי המכתב אשר בא מירושלים ונדפס בחוברת י' אז נתן אמון לדבריו, ולא רב יהיה הכבוד אשר ינחלו יושבי העיר הקדושה המצפים לעזרת אחיהם מחוץ לארץ בְּהָוַרַע בקהל דרכיהם ועלילותיהם כי רק לריב ומצה ולהפיח מדנים יתאספו שמה ויבקשו לחם חסד בעת אשר אלה אשר יעניקו להם מכספם ידמו כי רק אל התורה והעבודה עיניהם נשואות, ואם גם לא יראו את אלהים ובתורה תמאס נפשם הלא היה להם לכל הפחות לירוא מפני שוט לשון, ולשים אל לב כי בימים האלה הכל נשמע ואין דבר נעלם ונסתר עוד מעיני כל העם. אולי יראו את המכתבים האלה וייטיבו דרכם.

המו"ל.

ואלה אשר באו על החתום על הספר נתן החכם להמשורר אב"ג.

החכם הכולל הנודע מוה' מתתיהו בהגאון מוה' ר' שמואל שטראשון בהיותו בעיר וויען לראות בית שכיות החמדה בווילנא.

הד"ר החכם האלצאספעל בוויען.

בחוברת י"א נתערבבו בטעות הדפוס סימן 674 וסימן 675 ואדפים את שני העלים ואשלחם להחותמים למען ישימום תחת העלים הנדפסים בטעות.

פעטערסבורג, 27, סעמפטעמבער 1873.

כבוד מו"ל „השחר" ה' סמאָלענסקין!

במכה"ע „השחר" לחודש תמוז שנת תרל"ג קראתי מאמר ה' גורלאנד ע"ד המאסף "Jewreiskaja Biblioteka"„ היוצא פה על ידי ובו מצאתי שני דברים, אשר חפץ אנכי להעיר עליהם: א'. ה' גורלאנד, בהללו את העתקת הספור „מרכי קיזאוויץ יחשוב כי את הספור הזה העתקתי אנכי המו"ל; לכן מחויב אני להודיע כי הספור העתיק ה' א. א. קאָוונער.

ב'. ה' גורלאנד ישים בי אשם מדוע לא הזכרתי, כי הספור הזה נעתק זמ „השחר". על זאת הנני להשיב, כי תחת הספור נדפס שם מחברו בראנדשטעטער, ובראשו נאמר כי הוא העתקה משפת עבר; אם כן כל איש יבין, כי הוא העתקה. ובזה הנני מכבדו

א. לאנדויא.

מו"ל המאסף Jewreiskaja Biblioteka.

לאהובי ואדוני המשכילים והגבירים אקרא לשלום: תודות רבות ירחש לכם לבי על כל הטוב אשר עשיתם עמדי לתמכני בדרכי להפיץ אור השחר בקרב מחניכם במסעי וראוי הוא לחק שמכם לזכרון בספר כחק למען ידעו ישראל כי לא אלמן הוא מעושי טוב וכי כמעט בכל עיר ועיר יצצאו אנשי חיל קמים לעזרת שפתנו בכל נפשם ומאודם אך סבות שונות יפריעוני כעת ממחשבתי ואשלימנה בשנה הבאה בעברי על מסעי ואזכיר שמכם לברכה ולכבור איש איש על מחנהו כיאות וגם את שמות ותכונות בתי החסר והחנינה אשר הוקמו בארצות רוסיה ופולאניא בימים האלה על ידי עושי טוב אחוק עלי ספר לזכרון לבני ישראל ולכבוד מנהליהם אשר יעשו מלאכתם באמונה ותדעו כי לא עם כפוי טובה עשיתם כיום הזה כי שמכם וחסדכם כתובה בעט ברזל על לוח לבי ונצח לא ישכח טובכם

יהודא בן משה.

אחרית דבר לשנה הרביעית.

עתה שלמה גם השנה הזאת ואחרת תחל, אם תביא השנה החדשה הזאת רוחה להמו"ל יתר מהשנים אשר חלפו בזאת יספוק מאד כי המכשולים הרבים הפרושים על דרכי השחר ואשר הוסיפו עמל על עמל בכל העת ההיא מיום החילו צאת על פני ארץ עד היום הזה, המכשולים הרבים האלה עוד לא הורמו, אין עוד בית דפוס

טוב לשפת עבר בוויען, אף כי מחיר ההדפסה עלה בשנה הזאת עוד הפעם לערך רבע יותר על המחיר הראשון, עוד אין מוכרי ספרים לישראל אשר באמונתם נוכל לבטוח ולעשות ידם בידנו לכל דבר, וכהנה וכהנה אבני נגף הפרושות על יד מעגל השחר ולא יתנוהו לצאת אור כחפץ המו"ל, ולהמו"ל לא יתנו מנוחה ומרגעה אף רגע ואף כי לא שכר לעמלו. אבני נגף האלה הֵרעו לי מאוד מעת החלותי במלאכתי עד היום הזה, כי לאבני אפל וצלמות אשר ירו בי החנפים וידמו כי יפילו עלי בלהות לאלה לא שמתי לבי. את אהבתם ותהלתם לא בקשתי בראשית צאתי למעשי ומדברי גדופיהם ושקריהם לא חַתּוֹתי גם אחרי כן, וידם קצרה מעשות רעה אף כמלא השערה להשחר. למרות עיניהם ירבו קוראיו מיום ליום, ואת אשר לא היה כמעט עד הנה בישראל זאת היתה להשחר שנה זאת כי כל מספר החוברות אשר נדפסו נמכרו כבר כמעט כלן עוד בטרם שלמה השנה (בידי לא ימצא אף עקזעמפל. אחד מהשנה הרביעית) והשחר עשה לו שם אשר לא עשה לו שום ספר או מכתב עתי בישראל, זאת אוכל להגד מבלי להלל את פעל ידי, כי המאמרים הרבים בשפת אשכנז ורוסיא ודומיהם, המאמרים הרבים במכתבי העתים היותר גדולים בארץ אשכנז ורוסיא, אשר מעודם לא שמו לב למחבר עברי וספריו, המאמרים הרבים האלה אשר רוממו פעולתי עד לשמים, את השחר בכלל וספרַי בפרט המה יתנו לי פתחון פה להגד זאת קבל עם, אף כי לא זה דרכי מעת החילותי לכתוב בשפת קדש לדבר אודותי ואודות פעולתי, יראו נא כל הקוראים אם נמצא בהשחר שיר תהלה או מכתב ברכה להשחר בכל ארבעת השנים, או אם הזכרתי אף פעם אחת שמץ מהתהלות אשר פזרו להשחר, אף כי לי הצרקה להשמיע כזאת, זאת לא עשיתי עד היום ולא אחפוץ לעשות גם בימים הבאים, רק להשמיע להחנפים חפצתי אשר יבקשו בכל לב כי ידעך אור השחר, כי דבריהם לא ישמעו בקהל ואם ישמעו אז יפעלו לחפך מאשר תאוה נפשם, כירבים המה עתה אשר כבר ידעו להבחין בין חנף לתם, בין ישר למרמה רבים גם משלמי אמוני ישראל החלו לקצות בהמתקדשים האלה אשר כרבם כן לא ידעו עד מה לא בחכמת ישראל ותורתו ולא דבר מה בחכמת התבל, ולמען כסות מערומיהם יתפרו להם עלי תאנות אשר יבקשו מאת כל איש הולך בתמו, עתה רב

העם אשר יבין זאת ולא ילכו עוד כצפור אל פי הנחש הבריח, ועל כן שוא כל עמלם לסוך דרך השחר בסירים כי לא הצליחו ולא יצליחו. אך באבני הנגף אשר אמרתי בתחלה בהן תמעדנה רגלי כל סופר עברי ומה גם מו"ל, אשר על כן כמעט כרעתי תחת סבל עבודתי מבלתי יכלת למלט משא עוד, מכאובי גויה ורוח הביאה עבודתי לי ותרפה ידי ממלאכה בשנה הזאת ירחים אחדים, אך בכל זאת לא אשוב אחור גם היום ואוסיף עמל כבתחלה, ופעולתי אשר פעלתי עד הנה היא תסמוך נפשי גם בימים הבאים, כי אם אשוב ואבט לאחור על ארבעת השנים אשר עברו ועל הספרים והמאמרים אשר באו בהן, אז יבוא רוח חדש בקרבי ללכת הלאה בדרך אשר בחרתי, בתים בנינו רֵעַי ואני לשפת עבר אשר גם בימים יבואו יהיו לתפארת להשפה הזקנה הזאת, הספרים הרבים כשנים עשר במספר והמאמרים והספורים והשירים אשר למאות המה יחד ואשר רק במשך ארבע שנים יצאו, המה יהיו לדור אחרון לאות ולעדה כי גם בעת הזאת לא נרפים היו אוהבי שפת אבותם מעבוד עבודתם בכל לבב, ולי יהיו כמליצים בעד השפה הזאת להעיר רוחי לעבודתי כאשר עבדתי עד כה ויתנו בלבי אמץ ותקוה, כי גם כל רואה עבודתי יכיר מה פעלתי לספרות ישראל.

לשנה החדשה כבר ימצאו בידי ספרים גדולים ורבי הערך הלא המה: „סוד הספירות ורמז המספרים" מאת החכם ד"ר שלמה רובין, „אבן אפל" הוא ספר שלישי לשני הספרים „אבן התועים" אשר הופיע בשנה שלישית „ואבן נגף" אשר הופיע בשנה הרביעית מאת החכם „דוד כהנא", אשר מצאו חן במאוד מאוד בעיני החכמים היודעים דברי הימים. „אגרת תימן" להרמב"ם העתקת ר"ש אבן תבון אשר לא נראתה עד היום בחוץ, תצא לאור מכתב יד על ידי הרב המטיף החכם ד"ר אהרן יעלינעק ועם הערות יקרות על הרמב"ם והעת ההיא מאת החכם ר' דוד האלוב אב"ד בק"ק דוב. „מ ס ע ו ת ש ל מ ה" המה המסעות אשר רשם היהודי מהודו על ספר לזכרון ונסדרו ונכתבו בשפת עבר על ידי המו"ל. „ג א ו ן ו ש ב ר" ספור גדול מאת המו"ל אשר ישתרע מראשית השנה עד אחריתה. הולדות הי"ע מאת א. שולמאן. ומאמרים גדולים וקטנים הרבה אשר בצדק אוכל לאמר כי גדול יהיה כבוד השנה החמשית מכל השנים החולפות.

וגם בדבר הדפוס לא אישף ולא איגע עדי אעשה בו סדרים נכונים למען תמהרנה החוברות לצאת במועדן, ותקותי חזקה כי כאשר מצאו נחת בהשחר כל החותמים עליו עד כה כן יוסיפו למצוא בו חפץ גם בימים הבאים ויעזרוני להוציאו לאור כל עוד נשמת שדי תחיני — המו"ל.

גוח המאמרים לשנה הרביעית.

ספרים שלמים.

אבן נגף מאת דוד כהנא צר 9—16, 73—80, 145—152, 201—216, 265—280, 337—344.

מנחם הכבלי מאת ד"ר רובין עם הערות מאת המו"ל. בסמנים מיוחדים.

ספורים גדולים וקטנים.

מסתרי בית צפניה מאת ראובן אבי"ב צר 17—39.

ארחי וריבי מאת א. שולמאן 81—108.

רבי יקותיאל כר"י מאת א. שולמאן 153—176, 217—233,

עקש ופתלתול מאת א. שולמאן 281—293.

קבורת חמור מאת המו"ל 401—416, 521—544, 577—600, 665—690, 707—738.

צורר היהודים מאת ט. ר. בראנדשטאטער 441—471.

מאמרי חכמה ובקורת גדולים וקטנים.

עת לעשות מאת המו"ל צר 1—8, 65—72, 129—144.

תולדות נתן החכם מאת ד. ה. מיללער 39—53.

לקושים מאת ד"ר א. וואלף 55—63, 115—121, 176—181, 244—246, 354—358.

לקט ושכחה מאת ח"י גורלאנד 109—113.

מענה ותשובה מאת מאדלינגער ומאת מיללער 181—187.

על דבר החיה מאת המו"ל 191—192.

חברת מפיצי השכלה מאת המו"ל 193.

דברים אחדים מהכאון שי"ר 193—195.

גרגירים מאת מאיר איש שלום 195—200.

זבחי מתים מאת א. צוקערמאן 234—241.

מי כעמך מאת למס 241—244.

משפט בני שם מאת ד—ר ק—ן 246—248.

לכל זמן מאת המו"ל צר 249—262, 305—336, 369—382.

דברים אחדים מהגאון שיר 293—300.
מצוי דין וחשבון מאת י"ל גארדאן 358—362.
בשורה מרעית מאת ח"י גורלאנד 362.
שיחת חולין מאת ליליענבלום 362—364.
שימת עין מאת סלאנימסקי 383—387.
רעה חולה מאת המו"ל 392—393.
קול קורא מאת גאטלאבער 393—399.
הוו מתונים ברין מאת המו"ל 420—422.
שמחת בית השואבה מאת הגאון שי"ר 432—434.
שטת המדברים מאת ד. ה. מיללער 435—437.
אשר קרם מודיעים מאת המו"ל 473—477.
אל תען מאת גורלאנד 494—495.
עולם התהו מאת ליליענבולם 508—516. 601—608, 636—656, 691—606.
עת לחשות מאת המו"ל 519—520.
לאמת יצא משפט מאת המו"ל 545—546.
בנין זקנים מאת קארן 547—567.
תשובות מאת הגאון שי"ר 569—573.
כבר היה לעולמים מאת צוקערמאן 573—574.
על הספרים מאת ח"י גורלאנד 609—616. 620—632.
אהבת האדם מאת המו"ל 617—620.
תאלמנה שפתי שקר מאת גרינבערג 706—709.
מכתבים מירושלים 709— 71.
הערה מאת לאנדויא 713
אחרית דבר מאת המו"ל 713—714.

מכתבי אנשי שם.

מכתב לדוד מאת הרב דוד האלוב 301—304
מכתב להד"ר ברלינער מאת ר"ש באבער 345—354, 387—392.
מכתב לגאלדבערג מאת שד"ל ז"ל 422—432.
מכתב מאת הגאון רש"ל ראסוסורט 479—489.
מכתב לאיש חיו"ג מאת פירקאוויץ 489—494.
מכתב להמו"ל מאת הרב ישעיה מאיר שאפירא 657—664.

שירים.

מאמינים אנחנו מאת ל. קאנטאר 54—55.
אדם לעמל מאת שערשעווסקי 113—114.
אין כסף מאת אבי"ב 364—66.
הזמיר והתרנגול מאת מאנדעלקערן 400.
מותר האדם מאת שערשעווסקי 471—472.

סמל הקנאה מאת גאטלאבער, 496—507.
שפת עבר מאת קאפלאן 574—575
עמל שוא מאת ראזענפעלד 631—632.

ידיעת ספרים מאת המו"ל.

Der jüdische Kalender von Dr. A. Schwarz 63—64.
Grammatik der biblisch-chaldäischen Sprache von Luzatto 64.
Report by the rev. Dr. Schiller—Szinessy 64
אגרת טוסר י"ל ע"י הר"ר יעללינעק 127.
צפור דרור מאת דאנציג " "
משא דימון מאת גרינבערג 126.
מורה הלשון מאת ח"צ לערנער 189
תורת ה' תמימה י"ל ע"י הד"ר יעללינעק 190
Jüd. Familienpapiere 190.
עולם כמנהגו מאת י"ל נאדראן 437—438
תו זכרון מאת הרב ישעיה מאיר שאפירא 437—440.
בית המדרש מאת ד"ר יעללינעק 516—518.
ספר קהלת מאת כארי 518.
שני המאורות מאת סטרעליסקער 575—[illegible].
עמק יהושפט מאת בנימין זאהן 576.

חדשות בישראל.

משא האמעל מאת בן עיר 121—123.
מכתב מסאטמאר מאת סאמעראנץ 123—124, 477—478.
חדשות מאת פ. מייער 125—126, 188—189, 263—264, 366—367.
אבר מן החי מאת זוסניק 187—188
רגלוהי דבר נש מאת המו"ל 189—190.
ברזעזאן מאת סאהל 368
סעמערסבורג מאת היילפערין " "
וויען מאת המו"ל [illegible]
חדשות בירושלים מאת נ. ס. 56[illegible]
זכרון מאת ל. נ. 569

B
816a
817.

MADAGASCAR.

IV